

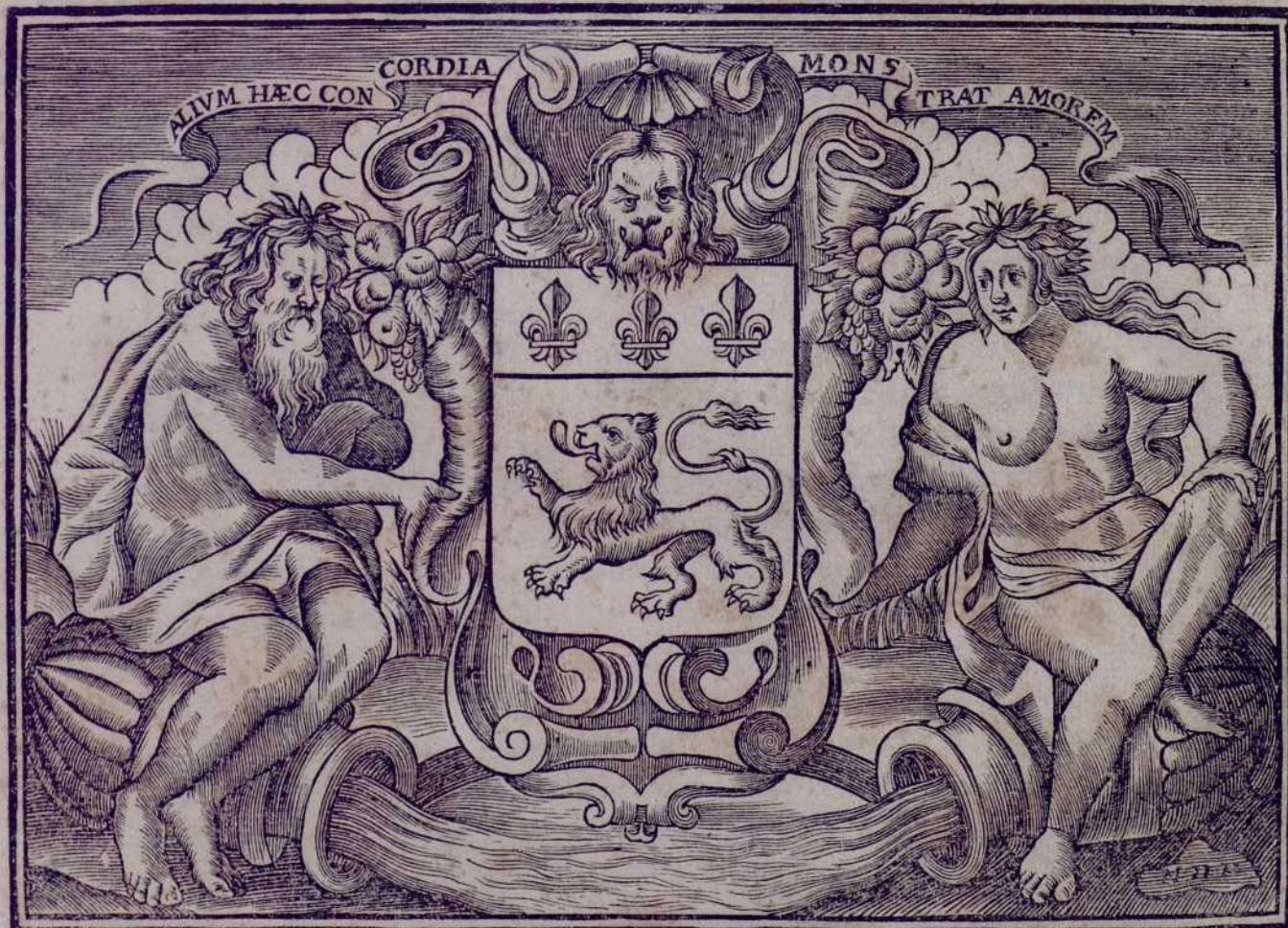
BEATI
ALBERTI
MAGNI,
RATISBONENSIS EPISCOPI,
ORDINIS PRÆDICATORVM,

COMMENTARII { *in Threnos Ieremiae,*
in Baruch,
in Danielem,
in 12. Proph. Minores,

Recogniti per R. A. P. F. PETRVM IAMMY, sacræ Theologiæ Doctorem, Conuentus Gratianopolitani, eiusdem Ordinis,

NUNC PRIMVM IN LVCEM PRODEVNT.

Operum Tomus Octauus.

L V G D V N I ,
CLAVDII PROST.
Sumptibus PETRI & CLAVDII RIGAVD, Frat. HIERONYMI DELAGARDE. IOAN. ANT. HVGGETAN. } Via Mer- catoria.

M. D C. L I .
CVM PRIVILEGIO REGIS.

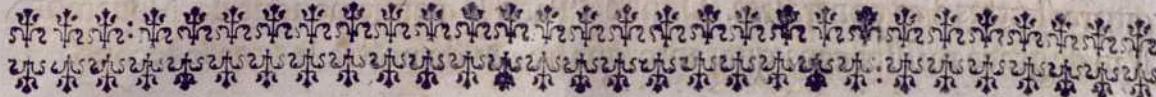
ІТАВІ
ІПДІВІА

ІМЕДАІА
ІСЕІОСІАІЯ
ІСЕІОСІАІЯ

ІНДІА

ІНДІА

PRIVILEGE DV ROY.

OV Y S par la grace de Dieu , Roy de France & de Nauarre,
à Nos Amez & feaux Conseillers, les Gens tenans nos Cours de
Parlements , Maistres des Requestes ordinaires de nostre Ho-
stel, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, leurs Lieutenants , & à tous
autres de nos Iusticiers & Officiers qu'il appartienda , Salut :
Nostre cher & bien Amé **I E A N - A N T O I N E H V G V E T A N**, le fils, Marchand
Libraire à Lyon , Nous a fait remonstrer qu'il desireroit imprimer les *Oeuvres*
d'Albert le Grand , ce qu'il ne peut faire sans grand frais , desquels il craindroit
d'estre frustré s'il n'auoit Nos lettres sur ce necessaires , lesquelles il nous a tres-
humblement suppliés de luy accorder. A C E S C A V S E S , Nous auons permis
& permettons par ces presentes , à l'Exposant d'imprimer ou faire imprimer,
vendre & debiter en tous les lieux de nostre obeissance ledit liure , en vn ou
plusieurs Volumes, en telles marques , en tel Caractaire , & autant de fois qu'il
voudra , durant vingt ans entiers & accomplis , à compter du iour que cha-
que Volume seraacheué d'imprimer pour la premiere fois : & faisons tres-
expresses defences à toutes personnes de quelle qualité & condition qu'elles
soyent de l'imprimer, faire imprimer, vendre ny debiter en aucun lieu de nostre
obeyssance soubs pretexte d'augmentation , correction , changement de til-
tre , fausses marques ou autrement , en quelque sorte & maniere que ce soit,
sans le consentement de l'Exposant ou de ceux qui auront droit de luy , à peine
de quinze mille liures d'amande , payables par chacun des Contrevenans , &
applicables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hostel Dieu de Paris , & l'autretiers audit
Exposant, de confiscation des Exemplaires contrefaict , & de tous depens dom-
mages & interests , à condition qu'il sera mis deux Exemplaires dudit Liure
en nostre Bibliotheque publique , & vn à celle de nostre tres-cher & Feal le
Sieur Seguier Cheualier , Chancelier de France , auant que l'exposer en vente
à peine de nullités des presentes. Du contenu desquelles Nous voulons que vous
fassiez ioüir plainement & paisiblement l'Exposant , ou ceux qui auront son
droit , empeschant qu'il ne leur soit donné aucun empeschement , Voulons
aussi qu'en mettant au commencement ou à la fin de chasque Volume dudit
Liure , vn Extraict des presentes , elles soient tenuës pour duëment signifiées,
& que foy y soit adioustée & aux coppies , collationnées par lvn de nos Amez
& feaux Conseillers & Secretaires , comme à l'Original. Mandons au premier
Nostre Huissier ou Sergent sur ce requis , de faire pour l'execution d'icelles,
tous exploits necessaires sans demander autre permission. C A R T E L E S T
NOSTRE PLAISIR, nonobstant Clameur de Haro , Chartre Normande , &
autres

autres lettres à ce contraires. Donné à Paris le neuvième jour de Nouembre,
l'an de grace mil six cens quarante-quatre, & de nostre Regne le second.

Signé par le Roy en son Conseil.

CONRART.

*Ledit Huguetan a associé au susdit Priuilege Claude Prost, Pierre & Claude Rigaud,
Freres, & Hierosme de la Garde, pour en ionyr avec luy durant le temps porté
par iceluy, conformément à leur Scrit du 7.Fevrier 1644.*

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 16.Décembre 1650.

D. ALBERTI

D. ALBERTI MAGNI,
RATISBONENSIS
EPISCOPI, ORDINIS
PRÆDICATORVM,

IN THRENOS IEREMIÆ
COMMENTARII.

PRÆFATIO.

SA 33. *Ecce videntes clama-
bunt, Angeli pacis amarè flebunt.*
Videntes dicuntur dupliciter, sen-
su & intellectu, sensu quantum
ad literalem materiam planitus.
Psal. 118. *Exitus apuarum deduxerunt oculi
mei. Spiritualiter autem oculis intellectus spi-
rituale consideratur excidium quod fit per pec-
catum. *Ierem. 9.* *Quis dabit capiti meo aquas,
& oculis meis fontem lachrymarum?* De vtro-
que simul dicitur *Thren. 3.* *Ego vir videns pau-
pertatem meam in virga indignationis eius.* 2.
Machab. 5. *Erat videre miseriari. Hæc viden-
tes præ amaritudine cordis clamabant, & dolo-
rem demonstrantes & intensionem deuotionis.*
Thren. 2. *Clamauit cor eorum ad Dominum
super muros filiæ Sion. Isa. ult.* Præ dolore
cordis clamabitis. Maximè quando materia de-
monstrabilis est, & quando notatur per aduer-
bium: corporale enim excidium subiacebat
oculis, spirituale autem corruptione operatio-
nis in pestifero exemplo monstrabatur. *Isa. 64.*
Ecce Domine respice: populus tuus omnes
nos. Ciuitas sancti tui facta est deserta, Sion
deserta est, Ierusalem desolata: domus sancti-
ficationis nostræ & gloriae nostræ, vbi te lau-
dauerunt patres nostri, facta est in exustionem
ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt
in ruinas. Hæc deplorant videntes. *Isa. 32.* Non
caligabunt oculi videntium, & aures audien-
tium diligenter auscultabunt. Angeli vero pacis
Prophetæ fuerunt & sancti Prædicatores, qui
penitentibus si conuerterentur, pacem annun-
tiabant. *Luc. 1.* Facta est cum Angelo multitu-*

*Angeli pa-
cis Propheta
& Pradien-
tores.*

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

do exercitus cœlestis landantium & dicentium;
Gloria in excelsis Deo , & in terra pax homini-
bus bonæ voluntatis. *Isa.19.* Ite Angeli veloces
ad gentem conuillam & dilaceratam. Quando-
autem pacem inducere non possunt, tunc amarè
flebunt. *Ierem. 22.* Si non audieritis verbum
Domini , in abscondito plorabit anima mea.
Luctus enim magnus est sanctis , quia peccato-
res non conuertuntur. Hoc significatur *Gen.37.*
vbi Iacob consolationem non accipiens , dixit:
Descendam lugens ad filium meum in infer-
num. 2. ad *Corinth. 13.* Timeo ne iterum cum
venio , humiliet me Deus apud vos , vt lugeam
multos ex his qui ante peccauerunt , & non
egerunt poenitentiam de immunditia & forni-
catione & impudicitia quam gesserunt. Amarè
autem dicit flere propter compassionis amaritudinem & interni doloris. *Ruth 1.* Amaritudine
me valde repleuit Omnipotens. 1. *Reg. 1.* Cum
esset Anna amaro animo , orauit Dominum
flens largiter.

Ex his igitur materia sumitur Threnorum Materiæ
& modus. Amos 5. In omnibus plateis plan-
ctus, & in cunctis quæ foris sunt, vœ, vœ;
& vocabunt agricultoram ad luctum, & ad plan-
ctum eos qui plangere sciunt: & in omnibus
viis erit planctus. Nomen autem istius planctus
lamentationes est, non lamentatio, propter
multa deplorata & multos modos deplorandi:
& dicitur lamentationes antonomasticè. Jerem. 5.
Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum.
Dicitur etiam lamentationum sicut Canticum
Canticorum, & Virgo virginum, & flos flo-
rum in demonstratione excellentiæ, eò quod
non habet nisi lamentum. Zachar. 12. In die
illa magnus erit planctus in Ierusalem sicut ad

A Remond

2 D.Alb.Mag.Old.Praed.Comment.

Remmon in campo Magedon : & plangent terræ , familiæ & familiæ scorsum. Vnde iste planctus omnem alium planctum in sacra Scriptura positum excedit. Dicitur etiam Threni: qui triclini alphabeto connectitur , scilicet duobus simplicibus & uno triplicato. In primis enim duobus capitulis simplex alphabetum est : similiter simplex est in ultimo , & in oratione. In medio autem , quod tertium est , quælibet litera triplicatur. Nec alia causa literarum est , nisi quod modus metri denotetur. In Hebræo enim planctus iste versifice compositus est tali arte , quod in quolibet capitulo primus versus incipit ab Aleph , secundus à Beth , & sic deinceps per ordinem literarum , qui in translatione seruari non potuit : sed ut notetur ita esse in Hebræo , literæ prænominatae sunt.

Et ex hoc accipitur modus. Est etiam modus non quidem dictaminis , sed orationum inducatum sumptus à duabus orationibus quas Tullius distinguit in 2. Rethoricorum , quarum una vocatur conquestio , altera autem indignatio. Conquestio enim , ut dicit , oratio est auditorum captans misericordiam. Quod 16. dicit fieri modis , quos etiam modos locos appellant. Dum in quibus fuimus bonis , & in quibus nunc simus malis ostenditur. Aut quando querimonia per differentias temporis , præsens , præteritum , & futurum extenditur. Aut quando unumquodque incommodum per singulas partes declaratur. Aut quando mileria talis indigna esse generi nostro , fortunæ , & felicitati demonstratur. Aut quando singula incommoda sigillatim ante oculos ponuntur. Aut quando præter spem miseria accidisse conqueritur , dum aliud omnino sperabatur. Aut quando ex similibus casibus nostra pensari & rogantur ponderari. Aut quando aliquid factum , quod fieri non oportuit , declaratur. Aut quando ad res multas sermo conuertitur. Aut quando inopis ex miseria accidentes proponuntur. Aut quando alicuius ad se pertinentium propter quem parendum erat , dignitas commendatur. Aut quando affectus intius demonstratur. Aut quando cum indignatione querimonia fit , sicut quando ab his patimur , à quibus minimè pati deberemus. Aut quando cum humilitate & supplicatione & obseruatione audientium oratio proponitur. Aut quando non nostra tantum , sed eorum qui attinent nobis , infornitia deploramus , qui ex nostris miseriis ad infornitia deducti sunt. Aut quando animum in alios misericordem ostendimus , & tam amplum & non deiectum , ut hæc & alia similia pati paratus sit.

*Conquestio
quid , &
quot locos
habet.*

*Indignatio
quid , &
quot locos
habet.*

Indignatio autem est oratio per quam in aliquo odio concitatur. Et hæc oratio 15. habet modos , qui loci Rethorici vocantur : fit enim aut quando ab auctoritate eorum ad quos iniuria facta est , culpam aggrauamus. Aut res quæ facta est , aggrauatur per amplificationem eorum in quos facta est , sicut si multitudinem vel ciuitatem ostendit. Aut quando aggrauatur ex hoc quod in exemplum trahi potest , à multis enim idem fiet. Aut quando demonstramus , quod eodem iure quo licet hoc vni , licebit & alteri. Aut quando ostendimus , quod isto facto multa facta antiquorum corrigi debent &

mutari , eò quod præua rectis non concordant: & ideo si præua collaudantur , recta corrigi debent. Aut quando aggrauamus ex circunstantiis factum quod crudele & nefarium sit. Aut quando ex comparatione aggrauamus , sicut quod ab atrocissimis & ferocissimis non esset attentatum. Aut quando ipsum factum aliis factis comparamus , & illud alia excellere doceamus. Aut quando omnia quæ in cauâ negotij & in negotio & in consequentibus negotiorum particulariter ostendimus. Aut quando ostendimus , quod ab eo factum est à quo minimè fieri oportuit , & à quo potius prohiberi debuit. Aut quando cum iniuria & contumelia ostendimus illata. Aut quia talia nobis indignæ facta sunt. Aut nunquam in nos attentata. Aut quando ab audiencib[us] petimus ut ex suis nostra ponderent , & sicut graue reputarent in se illata , ita pensent & nostra. Aut quando aggrauamus ex hoc quod nec hostibus talia inferri debuerant. Omnes istos modos Glossa dicit obseruari in planctu isto , & in quibusdam assignat , in quibusdam autem non , quia facile per se patient.

Huic autem planctui vel Ieremias vel alius præmittit clausulam quæ continuativa est planctus ad prophetiam , dicens : *Et factum est priusquam in captiuitatem reductus est Isræl.* Hoc dicit quantum ad 10. tribus. *Et Ierusalem deserta est* , quantum ad duas tribus. *Sedit Ieremia Propheta.* Sedit autem præ amaritudinis exaggeratione , quæ cordi & corpori motum abstulit. Vnde Isa.47. Descende , sede in puluere filia Babylon , sede in terra. *Ezech.3.* Sedi vbi illi sedebant , & mansi ibi 7. diebus moerens in medio eorum. *Iob 2.* Iob testa sanie radebat sedens in sterquilinio. *Et flens planxit lamentatione hac.* Fletus referritur ad lamentationem , planctus autem ad eiulationem , lamentatio autem ad dictamen. *Matth. 5.* Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur. *In Ierusalem* , vbi locus materiam flendi demonstravit. *Psal.136.* Sedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion. *Amaro animo* , de dulcedine Domini in amaritudinem conuerso. *Ierem.6.* Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. *Suspirans.* *Psal. 6.* Laborai in gemitu meo. *Et eiulans dixit.* *Genes.45.* simile de Ioseph. Eleuauit vocem cum fletu , quam audierunt Ægypti omnisque dominus Pharaonis.

Lamentatio ista secundum quadruplicem alphabetum in quatuor distinguitur partes secundum materiam. Potest enim considerari planctus de ablatione boni , & de præsentia mali , & de comparatione vnius ad alterum. Ablatio autem boni duplex est , boni scilicet utilis , & istud deplangitur in cap. primo : & boni ad gloriam pertinentis , & illa deplanguntur in cap. 2. In 3. vero deplangitur secundum partes miseria mali præsentis. In 4. vero infelicitas miseriae comparata ad felicitatem præcedentis gloriae deploratur : dicit enim Boëtius , quod extreum genus infelicitatis est , miserum aliquem fuisse felicem. Sunt tamen qui dicunt , quod propter mortem alphabitum. Losia , & translationem Ichonias , & obsidionem ciuitatis , & captiuitatem sequentem , quatuor sunt hic alphabera. Sunt etiam qui dicunt , quod quia nos & mundus de 4. elementis consistimus:

*Cur hic
quadruplex
adhibetur
alphabetum.*

sistimus : & quia tempus de 4. consistit , nocte scilicet , die , septimana , & mense , & quia annus de temporibus 4. consistit , & mundus de 4. plagiis , quod quadruplex sit hic alphabetum . Sed nos de diuisionibus quae ex litera trahi non possunt , consueuimus non curare . Primum cap. vbi deploratur destitutio à bono utile , in duas diuiditur partes . In primo enim deplangit dolorem per materiam . In 2. eiusdem doloris ad alios proponit miseriam ad captandam misericordiam , ibi , *O vos omnes qui transitis per viam* . Prima adhuc in duas diuiditur . Primiò enim dolorem exaggerat . Secundò autem causam meritoriam eiusdem doloris demonstrat , ibi , *Peccatum peccauit* . Adhuc in 1. duo facit , scilicet dolorem , & doloris inconsolabilitatem , ibi , *Facti sunt hostes eius in capite* . Adhuc prior habet duas partes . Plangit enim desolationem , & desolationis ostendit causam & modum , ibi , *Migravit Judas* . In prima duo versus lunt , scilicet desolatio & planctus , ibi , *Plorans plorauit* . Dicit ergo :

C A P V T I.

A Aleph. **L**eph , quod doctrina interpretatur , eò quod doctrina planctus hic docetur , & spiritualis intelligentia etiam innuitur . *Isa. 5* . Propterea captiuus ductus est populus meus , quia noluerunt scientiam . *Deuter. 33* . Qui appropinquant pedibus eius , accipient de doctrina eius . Vnde doctrinam miscebimus cum literali , causa breuitatis . *Quomodo sedet* . Quomodo non est admiratiuum , nec ignoratiuum , sed motiuum ad pietatem & misericordiam . *Ierem. 51* . Quomodo capta est & comprehensa inclyra vniuersae terræ . *Osea. 11* . Quomodo dabo te Ephraim , protegam te Israël ? Quomodo dabo te ? sicut Adama ponam te , vt Seboim . *Sedet* , habitu plorantis assumpto , & immobilis effecta . *Thren. 3* . Sedebit solitarius & tacebit , quia leuauit se contra se . Moesti enim est quod solitarius sit : boni enim viri proprium est dolorem cordis amicis non indicare . *Sola* , vt fletibus scilicet satietur , & in secreto à Deo consoletur . *Osea. 2* . Ducam eam ad solitudinem , & loquar ad cor eius . *Psal. 54* . Ecce elongauit fugiens , & mansi in solitudine . *Bernardus* : Delicata est diuina consolatio , & non datur admittentibus alienam . O sancta anima sola esto , vt illi ex omnibus soli placeas , quem tibi ex omnibus elegisti . *Ciuitas* , Ierusalem scilicet , vel Ecclesia , vel fidelis anima . *Psal. 121* . Ierusalem quæ ædificatur vt ciuitas . *Matth. 5* . Non potest ciuitas abscondi super montem posita . *Plena populo* , quondam , supple : Ierusalem enim multo frequentabatur habitatore , Ecclesia ministrorum pluralitate , fidelis anima virtutum & meritorum copiositate . *Baruch. 2* . Multitudo hæc magna conuertetur in minimam gentem . *Isa. 60* . Minimus erit in mille , & parvulus in gentem fortissimam . *Fæta est quasi vidua* , Patrono scilicet , regno ac sacerdotio destituta , vel Ecclesia bono pastore destituta , & anima Deo . *Osea. 3* . Dies multos sedebunt filij Israël sine rege , & sine Principe , & sine sacrificio , & sine altari , & sine Ephod , & sine Theraphin . De secundo . *4. Reg. 4* . Seruus

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

tuus vir meus mortuus est , & tu nosti , quod seruus tuus fuit timens Deum . De tertio . *Thren. vult* . Pupilli facti sumus absque patre , matres nostræ quasi viduæ . *Domina gentium* , quoniam , supple , tempore quo David gentibus iustum imperabat . *2. Reg. 4* . Seruierunt sub tributo David Moab & Amon . Sic sub bonis patribus reges gentium ceruicem inclinabant . *Isa. 66* . Gens & regnum quod non seruierit tibi , peribit , & gentes solitudine vastabuntur . *2. Machab. 3* . Cum sancta ciuitas habitaretur in omni pace , leges etiam adhuc optimè custodirentur , propter Onias pontificis depositionem & pietatem , & animos odio habentes mala , fiebat , vt & ipsi reges & principes locum summō honore dignum ducerent , & templum maximis munibus illustrarent . *Princeps prouinciarum* , quondam , supple . Multis enim prouinciis imperabat Ierusalem . Similiter Ecclesia prædicta bonis personis multis imperabat . *Luc. 19* . Tu esto super quinque ciuitates . *Psal. 8* . Gloria & honore coronasti eum Domine , & constituisti eum super opera manuum tuarum . *Fæta est sub tributo* , Chaldaeorum scilicet literaliter , & dæmonum spiritualiter . Simile est *Exod. 5* . Mensuram laterum quam prius faciebant , imponetis super eos , & non minuetis quidquam . *Genes. 49* . Factus est tributis seruens . *4. Reg. 23* . & imposuit multam terræ centum talentis argenti , & talento auri . Sapientia enim & eloquentia seruauit diabolo . Et patet , quod hic est locus conquestionis primus : dicit enim in quibus bonis fuerit , & in quibus malis nunc sit .

Beth , domus interpretatur , eò quod domus Dei plangit destructionem : plangit autem boni **Beth.**

destitutionem quam enuntiauit , & hoc est . *Plorans plorauit* , hoc est , continuè plorauit , vel plorans intus in corde , plorauit & in oculis .

Thren. 2 . Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem . *Ierem. 9* . Quis dabit capiti meo aquam , & oculis meis fontem lachrymarum , & plorabo die & nocte interfectos filiæ populi mei .

Psal. 118 . Exitus aquarum deduxerunt oculi mei . *In nocte* , literaliter , quia in die ausa non fuit : spiritualiter autem , quia de tenebris peccatorum plangit . *Psal. 50* . Lauabo per singulas noctes lectum meum , lachrymis meis stratum meum rigabo . *Jacob. 5* . Agite nunc diuites : vultate plorantes in miseriis , quæ aduenient vobis .

Psal. 29 . Ad vesperum demorabitur fletus . *Et lachryma eius in maxillis eius* , hoc est , signa lachrymarum : lachryma enim acuta est & fulcat cilia & genas etiam ad lippitudinem quando frequenter descendit . *Job 16* . Facies mea intumuit à fletu , & palpebra meæ caligauerunt . Sic fecit Iacob . *Osea. 12* . vbi dicitur , quod inuoluit ad Angelum , & conforratus est , fletuit & rogauit eum . *Isa. 16* . Inebriabo te lachryma mea Hesebon & Eleale . Hesebon cingulum mœroris interpretatur : Eleale autem consensio , & significat eos qui tristantur in peccato in quo consenserint . In maxilla autem sunt , vt decor vultus immutetur in habitum plangentis . *Ecclesiast. 35* . Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt , & exclamatio eius super deducentem eas ? à maxilla enim ascendunt usque ad cœlum , & Dominus exauditor non delectabitur in illis .

Non est qui consoletur eam . Omnes enim ita

Nocturnum tempus lachrymis opportunum.

A 2 oppresi

4 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

Ecclesia non oppresi sunt amatitudine : à malis enim non recipit consolationem. *Osea 13.* Consolationem à solatio abscondita est ab oculis meis : quia ipse inter fratres diuidet. *Isa.22.* Nolite incumbere ut consolemini me super vastitate filiæ populi mei : dies enim interfectionis & conculcationis & fletum Domino Deo exercitum in valle visionis. *Ex omnibus charis eius*, hoc est, quos charo nutriuit affectu & synagoga & Ecclesia. *Genes.37.* Congregatis cunctis liberis ut linirent dolorem patris, noluit consolationem accipere. *Psal. 76.* Renuit consolari anima mea. *Ierem.31.* Noluit consolari, quia non sunt. *Omnis amici eius speraverunt eam.* Quia veri amici non fuerunt. *Eccles.6.* Est amicus & socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. Spernunt autem, cum vident humiliatum, in quo nihil nisi gloriam & delicias & dñitias dilexerunt. Hoc significatum est *Iob 2.* vbi dicitur, quod amici Iob leuantes procul oculos suos non cognouerunt eum. Non cognoscere enim, spernere est. *Iob 30.* Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis in proverbum. Abominantur me, & longè fugiunt à me, & faciem meam confidere non verentur. *Et facti sunt ei inimici.* *Michæe 7.* Inimici hominis, domestici eius. *Iob 30.* Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. Poëta :

Cum fuerit felix, multos numerabis amicos.

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Est autem hic locus conquestionis 14. Cum indigatione enim conqueritur : quia ab iis à quibus minimè conueniat, malè tractetur.

[3.] Ghimel. interpretatur plenitudo: plenitudinem enim mali & desolationis deplorat. *Thren.3.* Repleuit me amaritudinibus & inebriauit me ab synthio. Tangit autem hic duo, scilicet causam desolationis ex parte hostis, & modum ex parte populi desolati, ibi, *Via Sion.* Dicit ergo: *Migravit Iudas*, hoc est, duæ tribus, vel in Ecclesia populus confitens & glorificans Dominum. Migravit autem de loco suo in captiuitatem. *Psal.10.* Quomodo dicitis animæ tuae, Transmigra in montem sicut passer ? *Amos 1.* Super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor non conuertam eam, è quod transtulerit captiuitatem perfectam, ut concluderet eam in Idumæa. Interpretatur Gaza fortitudo eius. *Quia* fortitudo tentationis & instantia hostis migrare facit & excludi in Idumæam, hoc est, in carnalem delectationem. Et hoc est quod sequitur. *Propter afflictionem & multitudinem seruitutis.* Afflictio hostis est in fame, gladio, & peste. Fame, spiritualis pabuli destitutione. Gladio tentationis & pugnæ. Peste, interioris turpidinis infectione. *1. ad Corinth.1.* Supra modum grauati sumus supra virtutem, ita ut etiam tæderet nos viuere. *Exod. 5.* Flagellati sunt qui præerant operibus filiorum Israël, ab exactoribus Pharaonis. Multitudo autem seruitutis est in atigariis, & pro angariis, sicut & diabolus angariat hominem ut sibi seruat. *4.Reg.12.* Pater meus aggrauauit iugum vestrum, & ego addam iugo vestro. Pater meus cæcidit vos flagellis : ego autem cædam vos scorpionibus. *Eccles.33.* Seruo maleuolo tortura & compedes. Mitte illum in operationem ne vacet. *Ha-*

*Multitudo
seruitutis
quid.*

bitauit inter gentes, non tam loco quam imitatione. *Psal. 105.* Commixti sunt inter gentes didicerunt opera eorum, & seruerunt sculptilibus eorum. *Nec inuenit requiem.* In peccato enim quies non inuenitur. *Thren.3.* Lassis non dabatur requies. *Ierem.16.* Seruieris diis alienis, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte. *Omnis persecutores eius apprehenderunt eam.* *Ierem.2.* Omnes qui querunt eam, non deficient, in menstruis suis inuenient eam. Nulli enim negat se, vltro se exhibet. *Inter angustias.* Ita enim angustiatur de deserendo peccatum, quod quilibet persecutor comprehendit eam. Propter hoc dicit Apostolus 1. ad Corinth. 6. Non angustiamini in nobis : angustiamini autem in visceribus vestris. *Proverb.11.* Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro eo. Hic autem locus est 10. conquestionis, per quem impio & infirmitas & solitudo monstratur.

Daleth, tabulatum interpretatur, è quod tabulatum miræ pulchritudinis quod erat in **[4.] Daleth,** templo, hic deplangitur, & significat cohaesioneum charitatis, quæ in personis Ecclesiasticis esse debet. *Via Sion lugent*, hoc est, lugere dicuntur, è quod frequentia turbarum ad templum Dei euntium cum tympanis & choris destitutæ sunt. *Ioel. 2.* Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes. Ibidem: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu. Et quod dixit, exponit subdens : *Eò quod non sit qui veniat ad solemnitatem, tribus scilicet vicibus per annum.* *Exod.23.* Sicut etiam solemnites Ecclesiæ hodiè non frequentantur, *Isa. 33.* Dissipatae sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum, proiecit ciuitates, non reputauit homines. Solemnitas enim Domini in multitudine populi debet esse. *Psal.117.* Constituite diem solemnem in condensis usque ad ad cornu altaris. Et quod dixit in communi, tangit per partes. *Omnis Porta, pro porta eius destruenda.* Per metonymiam : quia illi lati, qui sedebant in portis, & expedire debebant populum, destructi sunt. *Thren.2.* Defixa sunt in terra portæ eius. Portæ enim quæ introduce-re debent in Ecclesiam, prælati sunt, qui destructi per avaritiam sunt & alia peccata. *Psal.* Contrauit portas æreas, & vectes ferreos confregit. *Sacerdotes eius gementes.* Qui debebant scilicet sanctificare oblationes venientium, hi gemunt oppressi captiuitate diaboli. *Psal. 77.* Sacerdotes eius in gladio ceciderunt. *Iob 26.* Ecce gigantes gemunt sub aquis. Sub aquis enim concupiscentiae gemunt, qui gigantes esse deberent. *Isa. 70.* Quasi columbae meditantes gememus. Expectauimus iudicium, & non est : salutem, & elongata est à nobis. *Virgines enim squalidae.* Consuetudo erat antiquis quod chori Virginum cum tibiâ & citharâ ad solemnitatem venirent. *Isa. 30.* Canticum erit vobis sicut vox sanctificatae solemnitatis, & lætitia cordis sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini ad fortem Israël. Sed nunc squalidae sunt, fatuæ, & pinguedine deuotio-nis destituta. *Matth.25.* Quinque fatuæ acceptis lampidibus non sumplerunt oleum secum. *Et ipsa oppressa amaritudine,* mater scilicet Ecclesia, vel synagoga. *Ruth 1.* Amaritudine me valde repleuit Omnipotens. *Ezech.5.* Ab iama-

rus

rus in indignatione spiritus mei. *Glossa*. 8. locus conquestionis est, per quem dicitur factum quod non oportuit, & non factum quod oportuit.

He, interpretatur esse, vel vivere, vel suscepio, & in hoc ultimo sensu concordat: suscepit enim pœnam pro peccatis. *Isa*. 40. Suscepit de manu Domini duplicita pro omnibus peccatis suis. Et tangitur hic causa desolationis, primò ex parte hostis. Secundò ex parte ablati decoris, ibi, *Et egressus*. Tertiò ex parte oppressæ ciuitatis, ibi, *Et recordata est Ierusalem*

Esse in caput Dicit ergo: *Facti sunt hostes eius in capite*, & *vel in caudam, quid.*

Vel facti sunt in capite, hoc est, contra caput prælantes, prælatum scilicet, vel Ecclesiæ principales. *3. Reg. vlt.* Non pugnabitis contra maiores vel minorem quempiam, nisi contra regem Israël solum. *1. Reg. vlt.* Philistium caput Saül præcsum per totam terram miserunt, vt ab omnibus in exemplum turpitudinis aspiceretur. *Zach. 11.* Percurrite pastorem, & dispergantur oves. *Inimici eius locupletati sunt.* Addiderunt enim diuitias bonorum. *Psal. 72.* Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. *Job 21.* Impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis: sicut & tyranni ditati sunt de rebus Ecclesiærum. *Quia Dominus locutus est super eam*, vt hoc scilicet fieret ei. *Isa. 1.* Gladius meus deuorabit vos: quia os Domini locutum est. *1. Reg. 3.* Suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius. Super enim notat oppressionem. *Propter multitudinem iniqitatem eius*, genere scilicet, specie, & numero. *Osee 4.* Maledictum & mendacium & furturn & homicidium & adulterium inundauerunt*, & sanguis sanguinem tergit. *Jerem. 14.* Multæ sunt auersiones nostræ. *Parvuli eius duι sunt in captiuitatem*, quibus potius miserendum erat: & significat simplices de Ecclesiâ, qui propter peccata prælatorum disperguntur. *Jerem. 50.* Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus. *Ante faciem tribulantis.* In peccatis enim non nisi tribulatio est. *Psal. 105.* Tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, sèpè liberauit eos.

Vau, interpretatur &, quasi omnibus præcedentibus malis istud cumulatum sit & additum. *Isa. 15.* Ponam super Dibon additamenta. Dibon interpretatur sufficienter intelligens, quæ scientia addit in peccato. *Luc. 12.* Seruus sciens voluntatem Domini sui & non faciens, plagis vapulabit multis. *Et egressus est à filiâ Sion omnis decor eius.* Decorem vocat varias dignitates populorum, quibus reuerentiæ debebantur. *Mich. 1.* Decaluare & tondere super filios deliciarum tuarum: dilata caluitum tuum sicut aquila, quoniam capriui ducti sunt ex te. *Jerem. vlt.* dicitur, quod Chaldæi asportauerunt vasæ decoris domus Domini, quotquot aurea aurea, quotquot argentea argentea. *1. Machab. 2.* Tempulum eius sicut homo ignobilis. *Ezech. 16.* De-nudabunt te vestimentis tuis, & auferent vasæ decoris tui, & derelinquent te nudam, plenamque ignominia. Et quod metaphorice diarietibus nō sit, explanat subdens: *Facti sunt principes eius iniquienti- velut arietes.* Aries cornutus cornu veritatis, & bus pascua.

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

cornu virtutis significat in capite prælati. *Isa. 60.* Arietes Nabaoth ministrabunt tibi. Nabaoth interpretatur conspicuus ratione. Quales prælati esse debent, sed nunc non sunt. *Non inuenientes pascua.* Quia nec pabulum verbi est apud eos, nec pabulum gratiæ. *Jerem. 14.* Defecerunt oculi eorum: quia non erat herba. Tunc enim macie destituitur aries, qui non valer ad sacrificium Domini. *Malach. 1.* Maledictus qui habet in grege suo masculum, & offert Domino debile. *Et abierunt absque fortitudine*, resistendi scilicet hostibus. *Ezech. 13.* Non ascendistis ex aduerso, nec opposuitis vos murum pro domo Israël. *Jerem. 46.* Vidi ipsos pauidos, & terga vertentes. *Ante faciem subsequentis*, hostis scilicet qui minabat eos tanquam gregem. *Abac. 1.* Totum in hamo subleuavit, traxit illud in legenâ sua, & congregauit in rete suum.

Zain, interpretatur hæc: est enim hæc vltio quam omni recordatione peccatorum vidit sibi, esse debitam. *Mich. 7.* Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec causam meam iudicet. *Recordata est Ierusalem dierum afflictionis sue*, conferens scilicet præteritas afflictiones cum præsentibus, & non *videns* in præteritis aliquam esse similem: ista enim omnes excedit. *Daniel. 12.* Veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt. *Matth. 24.* Erit enim tribulatio tunc magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et hoc in Ecclesiâ erit tempore Anti-Christi, & in anima pœnitentis ex displicantia peccati. *Isa. 38.* Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Recogitatio ergo ista non est nisi ad ampliorem tristitiam. *Job 17.* In amaritudinibus moratur oculus. *Et præuaricationis,* quæ scilicet tales meruit afflictionem: nisi enim præuaricata esset, in tales pœnas non incidisset. *Isa. 48.* Scio, quod præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex utero vocavi te. *Jerem. 3.* Scio iniquitatem tuam, quoniam in Dominum Deum tuum præuaricata es. Hæc recordatio valet ad peccati displicantiam, & ad *Peccatorum afflictionis patientiam*: ex hac enim cognoscit recordatio se pœnæ debitricem. *Jerem. 10.* Hæc infirmitas mea est, & portabo illam. *Omnium desiderabilium suorum quæ habuerat ex diebus antiquis,* supple, recordata est, vt bona malis conferret, & sciret quod dicitur *Jerem. 2.* Scito, quia malum & amarum est reliquise Dominum. Multa enim desiderabilia habuit in Prophetis, in Patriarchis, & in Legislatore, & in Deo. *Deut. 32.* Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas. Hæc recordatio scire facit quanti documenti sit peccatum. *Isa. 63.* Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis, & super multitudinem bonorum domus Israël, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam. Et post pauca: Recordatus est dierum sæculi, Moysi & populi sui. Vbi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? *Mich. 6.* Popule meus memento quælo quid cogitauerit contra te Balach Rex Moab, & quid responderit ei Balaam filius Beor. *Ecli. 18.* Memento paupertatis in tempore abundantiae, & necessitatem paupertatis in die diuinarum. *Ecli. 11.* In die maiorum ne immemor sis bonorum, & in die

A 3 bonorum

6 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

bonorum ne immemor sis malorum. Recordata autem est horum desiderabilium , & afflictionis & præuationis , *cum caderet populus eius in manu hostili*, nulla virtute fultus , sed iniquitate in captiuitatem traditus. *Prouerb. 5.* Iniquitates suæ capiunt impium , & funibus peccatorum suorum constringitur. *Act. 28.* Vtique homicida est homo hic , qui cum euasit de mari, ultio non finit eum viuere. Propter hoc Ecclesia gemit. *Job 29.* Quis mihi tribuat , vt sim iuxta menses pristinos secundum dies quibus Deus custodiebat me ? Quando splendebat lucerna eius super caput meum. Et non esset auxiliator. Nullus enim ferre potest auxilium contra Dominum. *Job 10.* Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. *Viderunt eam hostes* , lato scilicet vultu : latentur enim de malis hominum. Et hoc est quod sequitur. *Et deriserunt sabbata eius* , hoc est , sanctificationes eius : sabbatum enim quod præcipuum fuit , pro omni sanctificatione ponitur : derisibile autem efficitur , quando sanctificatio sabbati in pollutionem conuertitur.

1. Machab. 2. Ecce sancta nostra , & pulchritudo nostra , & claritas nostra desolata est , & coquinaverunt eam gentes. Quo ergo nobis adhuc vivere ? *1. Reg. 17.* Ego exprobraui agminibus Israël hodie. Hoc significatum est *Judic. 16.* ubi capto Samsone Philistiū fecerunt hostias & conuicium. Nostra etiam sabbata derisibilia sunt: quia otium quo debemus Deo vacare , conuertimus in luxum & turpititudinem. *1. Mach. 1.* Dies festi eius conuersi sunt in lucretum , & sabbata eius in opprobrium , & honores eius in nihilum. *Isa. 1.* Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea : facta sunt mihi molesta: laborauit sustinens. Est autem hic locus conuictionis primus.

6.
¶ *Heth.* *Heth* , vita interpretatur , eò quod à vita principio destitit per peccatum. *Sapient. 1.* Deus mortem non fecit , sed impij manibus & verbis accersierunt eam. *Ioan. 1.* Quod factum est , in ipso vita erat. Tangit planetus istius causam meritotiam , plangens culpam & culpæ effectum , ibi , *Manum suam misit*. Culpam duplicititer , in actu , & in adhærentia , ibi , *Sordes eius*. Dicit ergo : *Peccatum peccauit Ierusalem*. Notat , quòd continuè peccauit intus & extra , & quòd antonomasticè peccauit grandi peccato , scilicet infidelitatis. *Isa. 64.* Ecce tu iratus es , & peccauimus. In ipsis fuimus semper , & saluabimur. De secundo in *Psal. 71.* Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. De tertio dicit *August.* quòd infidelitas est peccatum , quo retento omnia retinentur peccata : & hoc specialiter grande peccatum vocatur. *Job 31.* Hæc est iniquitas maxima , & negatio contra Deum altissimum. *Propterea instabilis facta est*. Cadit enim de peccato in peccatum. *Gregor.* Peccatum quod citius per poenitentiam non deletur , suo pondere ad aliud trahit. Instabilis enim omnis homo est , qui in Deo non fundatur: sicut ædificium quod non fundatur in petra , continuè cadit. *Aug. in 1. Confess. c. 1.* Fecisti nos Domine ad te , & inquietum est cor nostrum donec ad te perueniat. Libido enim in diversis delectabilibus sparsa , instabilem facit. *Ierem. 2.* Cursor leuis explicans vias suas , onager assuetus in solitudine , attraxit ventum amoris sui. Hoc significatum est *Isa. 22.*

*Infidelitas
grande pec-
catum.*

Quasi pilam mittet te in terram latam & spatiosam. In terra enim declivi , plana , & lata pila missa nunquam stat. Hæc est de qua dicitur. *Proverb. 7.* Mulier vaga , garrula , quietis impatiens , non valens in domo consistere pedibus suis. *Iacob. 1.* Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis. *Omnis qui glorificabat eam* , prius suple , spreuerunt eam modo. Et huius causa est , quòd Deus spreuit eam. *Psal. 52.* Qui hominibus placent , confusi sunt , quoniam Deus spreuit eos. *Job 30.* Nunc in eorum Canticum versus sum , & factus sum eis in prouerbium. *Psal. 101.* Qui laudabant me , aduersum me iurabant. Causam autem subdit. *Quia viderunt ignominiam eius*. Ignominia enim peccatum est , quod nec nominari debet. *1. Machab. 1.* Secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius. *Nahum 3.* Reuelabo pudenda tua in facie tua , & ostendam in gentibus nuditatem tuam , & regnis ignominiam tuam. Et proiiciam super te abominationes , & contumeliis te afficiam. *Ipse autem gemens* , in omnibus iis malis. *Sap. 5.* Præ angustia spiritus gementes. *Conuersa est retrosum* , *Conuerti retrosum* , *quamvis tarde* , hoc est , conuersa est ad id quod post tergum habuit , ad Dominum scilicet , quem post dorsum suum proiecerat. *Ioan. 20.* Conuersa est retrosum , & vidit Iesus stantem. *Isa. 30.* Audient verbum post tergum monentis: hæc via , ambulate in ea. *Osee 3.* Reuertar ad virum meum priorem , quia benè mihi erat tunc magis quam nunc. Est autem locus hic conuictionis 10.

Teth , quod interpretatur bonum , eò quod omni bono destituta est , quando Deo destituta est. *Osee 8.* Proiecit Israël bonum , inimicus persequetur eum. *Sordes eius*. Tangit peccati adhærentiam , & hoc est , *Sordes eius in pedibus eius* , supple , adhærent. Tracti enim per loca sordida , nec pedes purgare licuit. Pedes autem spirituales animæ intellectus est ad verum , & affectus ad bonum. *Sordes autem infidelitatis & prauorum morum iis pedibus sæpè adhærent*. *Deuteron. 32.* Peccauerunt ei , & non filij eius in sordibus. *Osee 5.* Calumniam patiens est Ephraim : quoniam cœpit abire post sordes. *Prouerb. 30.* Generatio quæ sibi munda videtur , & tamen non est lata à sordibus suis. *Ezech. 24.* Mundare te volui , & non es mundata à sordibus tuis. Huius autem causam subiungit. *Nec est recordata finis sui*. *Concupiscentiis enim excæcata* , ad correre non potuit , vt videret quod peccatum finem accipit mortem , vt iustus retributionem *ti mors* , aeternam. *Rom. 6.* Finis peccatorum mors est , gratia autem Dei vita aeterna. *Sap. 2.* Excæcauit illos malitia eorum , & nescierunt sacramenta Dei , neque mercedem sperauerunt iustitiae , nec iudicauerunt honorem animarum sanctorum. Ideò dicitur *Eccles. 7.* Memorare nouissimam tua , & in aeternum non peccabis. *Psal. 71.* Non est respectus morti eorum , & firmamentum in plaga eorum. *Deposita est vehementer* , à summo gradu honoris ad summam confusionem deiecta. *Isa. 22.* Expellam te de statione tua , & de ministerio tuo deponam te. *Apocal. 18.* Quantum glorificauit se & in deliciis fuit , tantum date illi tormentum & luctum. *Non habens consolatorem* falsa enim consolatio est qua sibi peccator blanditur , & spem consolationis amittit , quia in conscientiâ

conscientiâ desolatus est. *Tob. 5.* Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? *Sap. 3.* Non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem, consolatoriâ, suple. *Sap. 3.* Infelix & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera illorum. *Vide Domine afflictionem meam:* quæ tantò maior est, quantò consolatione indiget, & non habet. *Isa. 54.* Paupercula tempestate conuulta absque ulla consolatione. *Quoniam erectus est inimicus,* superbè me conculcans sine consideratione. *Iob 15.* Cucurrit aduersus eum erecto collo. *Psal. 73.* Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. 2. ad *Theffal. 2.* Excolitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Est ergo hic locus conquestio-
nis 14.

Iod. Iod, quod interpretatur principium, & desi-
gnat quod patres hi qui auersi sunt à principio,
id est, qui nouissima similia primis non habent,
ideo pœnis traduntur. *Apolal. 4.* Memor esto
vnde excideris, & prima opera fac. *Thren. vlt.*
Innova dies nostros sicut à principio. *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius.* Manum suam sacrilegam. Desiderabilia autem dicuntur Deo consecrata, vt arca, mensa, vina,
& huiusmodi, & in populo Principes, iuue-
nes, Virgines, sicut etiam decorum Ecclesiæ totum collegit diabolus. *Isa. 10.* Sicut colliguntur oua quæ derelicta sunt, sic vniuersam ter-
ram ego congregavi. *Ierem. 51.* Repleuit ven-
trem suum teneritudine mea. Hoc autem probat subdens. *Quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum,* hoc est, in oculis eius. Gentiles enim in sancta Sanctorum ingrediebantur: quod non licebat nisi summo sacerdoti, & semel in anno, sicut dicitur *Hebr. 7. 1.* *Machab. 2.* Sancta in manu extraneorum facta sunt: templum eius sicut homo ignobilis. Talia etiam vide-
mus in Ecclesiâ, vbi pessimi & gentiliter viuen-

A sanctua- tes, proximi sunt altaribus. *De quibus præce-
Gentiles ras,* ô Domine, ne intrarent in Ecclesiam tuam,
& alienige-
na arceban-
tur. *Deuter. 23.* Ammonites & Moabites etiam post
decimam generationem non intrabunt Eccle-
siam Domini in æternum. Ammonites sunt
inutiles in opere. Moabites autem ex patre sunt
diabolo. *Ezech. 44.* Omnis alienigena incircun-
cisus carne, non ingredietur sanctuarium meum.
Et est hic locus conquestionis 4.

Caph. Caph, interpretatur manus Dei, de qua ex-
ciderunt: quia enim in manu Dei fuerunt,
mala non sunt perpessi. *Sap. 3.* Iustorum animæ
in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. *Omnis populus eius gemens,* in peccato scilicet & pœna. *Psal. 37.* Rugiebam à genitu cordis mei. *Iob 3.* Quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus. Et gemitus istius subiungit causam. *Et querens panem,* hoc est, pa-
bulum mentis & corporis. *Deut. 8. & Matth. 4.* Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Refectio autem corporalis non satiat, & tamen querunt illam peccatores. *Prouerb. 6.* Pretium scorti vix est vnius panis, hoc est, vnius probroœ delationis. Iste est enim panis canum, de quo dicitur *Matth. 15.* Non est bonum sumere pa-
nem filiorum & mittere canibus. *Iob 33.* Abo-

minabilis eis sit in vitâ suâ panis. Est panis absconditus propter turpitudinem. *Prouerb. 9.* Panis absconditus suauior. Et tamen de illo pane subdit. *Dederunt quæque preiosa pro cibo.* Pretiosam quoque animam & virtutes pretiosas *Pretiosa sub-*
commutat homo in talem cibum. *Prouerb. 4.* *anima, vir-*
tutes & ope-
ra meritoria
Comedunt panem impietatis, & vinum ini-
quitatis bibunt. *Prouerb. 6.* cum dixisset, Pre-
tium scorti vix vnius est panis: subiunxit,
Mulier verò pretiosam animam viri tollit. Ho-
mo enim opera meritoria & virtutes in hunc panem commutat, quæ pretiosissima sunt. *Thren.*
vlt. Ægypto dedimus manum, hoc est, opera meritoria & virtutes, vt saturaremur pane. Hoc est vetus fermentum quod Apostolus à con-
persione noua iubet eiici. 1. ad *Corinth.* 6. Ex-
purgate vetus fermentum, vt sitis noua con-
persio. Hunc panem auarus continuè esurit, &
omnia pretiosa in illum commutat. *Eccles. 10.*
Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic verò etiam animam suam habet venalem: quo-
niam in vitâ suâ proiecit intimâ sua. Iste est cibus pro quo Esau vendidit primogenita. *Ge-
nes. 25. & Hebra. 12.* Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vnicam escam vendidit primitiuâ sua. *Ad refocillandam ani-
mam,* non satiandam. Libido enim non satiat, *Prouerb. 16.* Venter impiorum insaturabilis. Re-
focillatio enim est refrigeratio ad tempus, siti-
tem concupiscentiam ad tempus refrigerans, vt
maiorem esuriem inducat. *Psal. 58.* Famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem. *Eccles. 23.* Homini fornicario omnis panis dul-
cis, non fatigabitur transgrediens usque ad
finem. Hoc enim vilissimum est, æternam sci-
licet refectionem in temporalem peccati com-
mutare dulcedinem. *Prouerb. 20.* Suavis est ho-
mini panis mendacij, & postea implebitur os
eius calculo. *Prouerb. 23.* Ne desideres de ci-
bis eius, in quo est panis mendacij. *Ecc. 31.*
In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & te-
stimonium nequitiae illius verum est. *Vide Do-
mine,* qui solus cor respicis, & considera, quo-
niam facta sum vilis, & in oculis meis, & in
oculis aliorum, dulcem spiritus refectionem in
tam vitem cibum commutans. *Luc. 15.* Et cu-
piebat implere ventrem suum de filiis, quas
porci manducabant, & nemo illi dabat. *Ierem. 2.*
Vilis nimis facta es iterans vias tuas. Vel humili-
lis, hoc est, humili in oculis meis. 2. *Reg. 6.*
Ludam & vilioriam plusquam factus sum, &
ero humili in oculis meis. *Glossa* dicit, quod
hic est locus conquestionis 4.

Lamed. Lamed, interterpretatur disciplina, vel con-
tritio, quia per contritionem eruditio accepit ^{13.} **Lamed.**
disciplinam. *Hebr. 12.* Omnis disciplina in præ-
senti quidem videtur non esse gaudij, sed mo-
toris. Tangit autem hic doloris demonstratio-
nem, tria dicens, scilicet demonstrationem
doloris, effectum consolatoris, ibi, *Expandit Sion.* Et impugnationem contra malitiam ho-
stis, ibi, *Vide Domine.* In primo duo sunt, sci-
licet inuitatio ad attentionem eorum quibus
dolor demonstratur, & modus doloris quo
quantitas exprimitur, ibi, *De excelso.* Et hoc
est. *O vos omnes qui transitis per viam.* Sancti *soli sancti*
enim soli transeunt per viam: impij enim in *transiunt*
circuitu ambulant. *Iob 2.* Circuit terram. Pecca-
tores

8 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

tores à viâ declinant. *Malach.2.* Vox recessistis de via, & scandalizasti plurimos in lege. In mundo mansionem quærentes, in viâ stant. *Psal.48.* Vocauerunt nomina sua in terris suis. *Ierem.51.* Nolite stare. Soli autem iusti veri Hebræi continuè transeunt. *Hebr.13.* Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. *Isa.2.* Docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. *Attendite corde, & videte oculo: si est dolor sicut doloremus.* Quæ Dominum amisi, habitum gratiæ perdidi, bonum naturale vitiaui, pœnam æternam promerui. *Ierem.8.* Dolor meus super dolorem. In me cor meum mœtens. *Ierem.2.* Scito & vide, quia malum & amarum est reliquiss te Dominum Deum tuum. *Ierem.8.* Super contritione filiæ populi mei contritus sum & contristatus, stupor obtinuit me. *Quoniam vindemianit me,* hoc est, deuindemianit me, ut nihil scilicet remaneret. *Psal.79.* Vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. *Isa.5.* Ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Auferam sepeim eius, & erit in directionem: diruam maceriam eius, & erit in conculationem, & ponam eam desertam. *Et locutus est Dominus in die furoris sui.* Quia nihil nisi dura loqui poterat propter iniquitates meas. *Job.21.* In die perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur. Locus indignationis est hic 13.

^{13.} *Mem.* Exaggerat hic dolorem quem demonstrat, quatuor modis. Primo per acerbitudinem. Secundo per conuolutionem, ibi, *Vigilanit.* Tertio per destitutionem, ibi, *Abstulit.* Quartu per oppressionem, ibi, *Torcular.* Mem interpretatur incendium. Et alludit ei quod in versu sequenti dicitur. Incendium autem est acerbissima tribulatio. *Deuter.32.* Ignis succensus est in furore meo. Hæc tribulatio cor incendit ad compunctionem. *Psal.38.* Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et compunctum ad deuotionem. *Psal.16.* Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Deuotum autem incendit ad charitatem. *Luc.12.* Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendat? Et hoc est quod dicit: *De excelso, cœlorum scilicet habitaculo.* *Isa.vt.* Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. In sanctis enim habitat. *Isa.57.* In excelsis & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, ut viuiscet spiritum humilium, & viuiscet cor contritorum. *Misit ignem in ossibus,* hoc est, in toto robore meo, ram in animæ viribus quam in populi fortioribus. *Isa.vt.* Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga eius, reddere in indignatione furem suum, & increpationem suam in flammam ignis. Per hunc autem ignem purgationis incendit ignem sancti Spiritus ad eruditionem veritatis. *Soph.3.* In igne zelus mei deuorabitur omnis terra. Quia tunc reddam populis labium eleatum, ut inuocent omnes nomen Domini, & seruant ei humero uno. Propter quod & ignis illuminat, quia quos per virtutem purgat, hos per illuminatiuam virtutem illuminat. *Ierem.20.* Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis exasperans, claususque in ossibus meis, & defeci ferre non sustinens. Vnde sequitur: *& erndiuit me, extra ruditatem ponendo,*

vt me & eum cognoscam. *3. Reg. 18.* Deus qui exaudiens per ignem, ipse fit Deus. *2. Machab.1.* Tempus affuit quo sol refulgit, qui prius erat in nubilo: accensus est ignis magnus, ita ut omnes mirarentur. Sic eruditæ sunt Apostoli carnali affectu consumpto in eis. *Act.2.* Apparuerunt Apostolis dispergitæ linguae tanquam ignis, sed que supra singulos eorum Spiritus sanctus.

Expandit rete pedibus meis, captiuitatis scilicet, quâ me retraxit à cursu concupiscentiæ & iniquitatis. *Ierem.8.* Omnes conuersi sunt ad cursum suum quasi equus impetu vadens in prælium. *Abac.1.* Traxit illud in sagenâ suâ, & congregauit in rete suum. *Eccles.9.* Sicut capiuntur aues laqueo & pisces hamo, sic capiuntur homines in tempore malo. *Matth.13.* Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. *Conuerit me retrorsum,* ut ad eum redeam quem reliqueram. *Luc.15.* Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater peccavi in cœlum & coram te. *Baruch.4.* Sicut fuit sensus vester ut erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes requireretis eum. *Posuit me desolatam,* hoc est, quia me desolatam cognoscam. *Psal.76.* Renuit consolati anima mea. Memor fui Dei, & delectatus sum. Desolatum enim se scit, qui consolari à mundo non querit. *Isa.3.* Mœrebunt atque lugebunt portæ eius, & desolata in terrâ sedebit. Portæ dicuntur sensus, qui consolationibus sensibilibus claudentur. *Totâ die mœro confectam.* Mœro conficitur, cuius mœror semper augetur: & ex hac confectione peccatum deletur. *Gregor. in dialogis.* Mœror quem quotidiè patior, & mihi per augmentum nouus est, & per assuetudinem vetus. *Ioan.16.* Vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Est autem hic locus conquestionis.

^{14.} *Nun,* concessio interpretatur: significat autem quod quando peccatori conceditur voluntas eius, tunc peccata in multum conuoluuntur & aggregantur. *Isa.58.* Dissolute colligationes impietatis. Et hoc est quod sequitur. *Vigilanit,* hoc est, euigilauit. *Iugum iniquitatum mearum in manu eius.* Iugum iniquitatum, intransitua locutio est, hoc est, iniquitas quæ est iugum. Dicitur autem iugum propter reatum quo ligat *Iniquitas ad pœnam.* *Eccles.40.* Occupatio magna creatæ est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam. *Eccles.28.* Iugum illius iugum ferreum est, & vinculum eius vinculum æcum. Hoc iugum in manu vindictæ Domini est. *Isa.9.* Manus eius extenta. Sed dormire videtur, quando Dominus dissimulat: vigilat autem, quando Dominum dormientem clamore suo excitat. *Psal.77.* Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percussit inimicos suos. Et hoc est quod sequitur. *Convoluta sunt,* & multo tempore complexæ in vnum, ut omnibus sic cumulatis iustior sit vindicta. *2. Machab.6.* Non enim sicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, ut eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis statuit, ut peccatis nostris in finem denolutis, ita demum in nos vindicet. Sic autem conuolutæ imponuntur collo, & hoc est. *Et imposta collo meo:* per collam enim respiratio

Ignis purgat & illuminat.

Ierem.20. Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis exasperans, claususque in ossibus meis, & defeci ferre non sustinens. Vnde sequitur: *& erndiuit me, extra ruditatem ponendo,*

In oratione
Manasse.

respiratio est, vt spiritum vitæ præfocent. *Psal.* 37. Sicut onus graue grauata sunt super me. 2. *Paralip. vlt.* Incuruatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi. *Proverb. 22.* Stultitia colligata est in corde pueri. Istud est quia bos, hoc est, bouinus homo trahitur ad labores diaboli. *Eccles. 26.* Sicut boum iugum quod mouetur, ita & mulier nequam. Mulier nequam est nequam anima concupiscentiis emollita. Propter hoc Sanctus dicit in *Psal. 2.* Disrumpamus vincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum. Et quia labores diaboli difficiles sunt, idèo sequitur,

*Status pec-
teris.*

Infirmata est virtus mea. Sap. 5. Lassati sumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles. *Psal. 30.* Infirmata est in paupertate virtus mea, vt scilicet non sufficiat ad bonum agendum. Et causam huius subiungit. *Dedit me Dominus in manu,* hoc est, permisit me dari, diaboli scilicet vel peccati. *Job 9.* Terra data est in manus impij. *De qua non potero surgere,* supple, propriâ virtute: manus enim Domini erigere quemlibet potest. *Psal. 77.* Homo est spiritus videntis & non rediens. *Job 7.* Qui descendit ad inferos, non ascendet, per seipsum, supple. Locus conquestionis est hic 6. Quia cum à Domino bonum expectaret, in summas decidit miseras.

15. *Sanech,* adiutorium interpretatur, quod sci- *Samech.* licet omnino sublatum est, quia quem Deus non adiuuat, nullus adiuuare potest. *Psal. 87.* Factus sum sicut homo sine adiutorio. *Ecc. vlt.*

*In oratione
Ias. v.* Respiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. *Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei.* Magnifici sunt magna dantes, & magna excedentes, & in magnis semper ambulantes, sicut sunt principes sæculi, & Ecclesiistarum & synagogæ, quos Dominus semper de medio auferit. *Isa. 10.* Visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. De medio autem aufer. In medio enim sunt, vt omnia extrema ad se trahant, non vt aliis æquentur. *Job 1. & 2.* Affuit inter eos & satan. Auferuntur autem de medio per mortem, vel damnationem, vel per humiliationem. *Baruch 3.* Vbi sunt principes gentium, & qui dominantur super bestias quæ sunt super terram? Et post pauca: Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. *Isa. 2.* Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incurvabitur altitudo virorum.

Vocavit aduersum me tempus, quod scilicet mihi dedit in pœnitentiam, & mihi reuocat in testimonium condemnationis. *Job 24.* Dedit ei Deus locum pœnitentia, & ille abutitur eo in superbia. *Deut. 32.* Iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. *Isa. 29.* Additus est annus ad annum, solemnitates euolutæ sunt. In solemnitatibus enim gaudium est: modo autem venitur ad tristitiam. *Vt conterat eleemos meos.* Electi enim malorum præcipui sunt in malis. *Exod. 15.* Electi principes eius submersi sunt in mari rubro. *Osea 3.* Interficiam amarissima vteri eorum. Hic est 4. conquestionis locus.

16. *Ain,* interpretatur oculus: & alludit ei quod statim dicetur: *Idcirco ego plorans. Psal.* 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. *Job 17.* Caligavit ad indignationem oculus

meus. *Torcular calcauit Dominus.* Metaphoricè loquitur de dolore compressiō, in quo summa & imæ in medio comprimuntur, vt in illo confringantur tanquam prælo. Et hoc est quod dicit: *Torcular calcauit Dominus,* qui pondere suo multum premit. *Job 23.* Nolo multâ fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat. *Matth. 21.* Super quem occiderit lapis iste, conteret eum. Unde dicit, quod calcauit, sicut vuæ calcantur ad expressionem, vt omne dulce, omne saporosum effluat, acini vacui relinquuntur. *Isa. 63.* Torcular calceau solus, & de gentibus non est vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in irâ meâ. *Virgini filia Iuda,* hoc *Car. ciuitas* est, ad nocumentum regni duarum tribuum, *dicitur visa* quæ ideo virgo dicitur, quod à Sennacherib ^{go.} defensa fuit ne deuirginaretur. *Isa. 37.* Despexit te & sublannauit te virgo filia Sion, post te caput mouit filia Ierusalem. Significat autem Ecclesiam, quæ virgo esse debet. 2. *Corinth. 11.* Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Hanc comprimit Dominus prælo pœnitentiæ, vt impurum à puro separetur. *Jacob. 2.* Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.

Idcirco ego plorans. Psal. 41. Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte. *Et oculus meus deducens aquas.* Abundantiam notat lachrymarum, vt criminis maculas lauare possit. *Luc. 7.* Cœpit rigare pedes eius. Et causam fletus subiungit. *Quia longè factus est à me consolabor,* hoc est, Dominus qui solus consolari potest, quem per peccatum longè mihi feci. *Isa. 59.* Iniquitates vestrae diuiserunt inter vos & Deum vestrum: & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. *Marc. 2.* Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. *Conuertens animam meam,* à dolore scilicet ad lætitiam, quia ipse solus facere potest. *Ioan. 16.* Tristitia vestra vertetur in gaudium. *Isa. vlt.* Ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini. *Facti sunt filii mei perditæ.* Propter quod & ploro. Malo exemplo enim imperfecti sunt. *Osea 9.* Ephraim educet ad imperfectorem filios suos. *Psal. 105.* Sacrificauerunt filios suos & filias suas dæmoniis. Filii enim opera significant. *Quoniam innatu-
luit inimicus,* sicut heu in toto mundo videatur. 1. *Machab. 2.* Nunc confortata est superbia & castigatio & tempus euersionis & ira indignationis. *Deuteron. 28.* Tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos. Est autem 7. hic indignationis locus.

Phe, interpretatur oris: ore enim clamare non sufficit: & ideo manus extendit, vt dicit *glossa. Phe.* *Ps. 65.* Ad ipsum ore meo clamaui. Tangit autem hic supplicationem, vt flectat ad misericordiam, tripliciter, scilicet suppliando, peccatum confitendo, ibi, *Iustus est Dominus.* Amicorum destitutionem allegando, ibi, *Vocaui amicos meos.* Dicit ergo: *Expandit Sion manus suas,* scilicet ad omnes vt misereantur. *Ierem. 4.* Vox filia Sion intermoriens, *expandit manus suas,* scilicet ad omnes ut misereantur. *xilius implor-* *rationem,* facit anima mea propter imperfectos. Vel expandit ad Dominum in oratione. 1. ad *Timoth. 2.* *Leuantem*

10 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

Leuantes puras manus sine ira & disceptatione. *Et non est qui consoletur eam.* Osea 13. Consolatio abscondita est ab oculis meis. *Mandauit Dominus aduersum Jacob.* Non enim posset esse nisi de mandato suo. Rom 13. Non est potestas nisi à Deo. Sapient. 18. Durus debellator insimulatum imperium tuum portans. Et quia mandauit, ideo sequitur: *In circuitu eius hostes eius.* Job. 30. Quasi rupto muro & apertâ ianuâ irrue- runt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt.

Facta est Ierusalem, quæ quondam munda & sanctissima fuit, quasi polluta menstruis inter eos, hoc est, abominabilis sicut menstruata. Isa. 64. Facti sumus ut immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiae nostræ. Quia etiæ aliquid iustum videbatur habere, hoc ipsum torpore & negligentia ita infectum est & forrè turpibus cogitationibus, quod ab oculis mundissimi Domini immundum reputari necesse est. Job 9. Si lotus fuero quasi quis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, ta- men fordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Jerem. 2. Qui querunt eam, non deficient, in menstruis eius inuenient eam. Et est hic locus 4. conquestionis.

18. *Sade*, interpretatur iustitiae, & est confessio iustitiae diuinæ in ultione. Psal. 118. Iustus est Do- minus & iustitias dilexit, æquitatem vedit vul- tus eius. Item Psal. 118. Iustus es Domine & rectum iudicium tuum. Tob. 3. Omnia iudicia tua vera sunt. Et hoc est: *Iustus est Dominus.* Deuter. 32. Deus fidelis, & absque ulla iniqui- tate iustus & rectus. Jerem. 23. Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. *Quia os eius ad iracundiam provocauit*, hoc est, sermonem oris, non obediendo & contradicendo. Isa. 30. Os Domini non interrogauerunt. Vel os Domini prophetæ sunt, quibus contradixerunt. Jerem. 15. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Isa. 1. Propter hoc di- cit. Os enim Domini locutum est: & qui verbo Domini contradicit, ori Dei contradicit. Quia propter hoc Dominus prouocatur. Osea 4. Po- pulus tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Et statim sequitur: Et corrues hodie, & cor- ruet etiam propheta tecum, falsus scilicet pro- pheta. Nihil tam displicet Deo sicut contradic- re verbis suis. Vnde Psal. 94. Si vocem eius au- dieritis, nolite obdurare corda vestra. *Audite obsecro vniuersi populi*, vt omnes accipiatis exem- plum obediendi per poenæ meas, ne vobis pro- pter inobedientiam similiter accidat. Deuter. 32. Audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei. 3. Reg. vlt. Audite populi omnes. Psal. 77. Attendite popule meus legem meam. Incli- nate aurem vestram in verba oris mei. *Videte do- lorem meum*, ne in similes poenæ incidatis. Luc. 13. Si non poenitentiam habueritis, omnes simi- liter peribitis. Luc. 16. Ut testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Propter hoc Num. 25. dicit Dominus ad Moysen: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos con- tra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël. Publicè enim punitus terrorem incutit aliis. Plato enim dicit, quod homines magis ter- rentur poenæ, quam amore virtutis ad bonum prouocentur. Et explanat dolorem per materiam.

Propheta os
Domini.

Virgines meæ, hoc est, virginales animæ, & iu- uenes mei, hoc est, mentes florentes virtute, & semper iuuenes existentes, abierunt in captiuu- tem, à rege confusionis captiuati & literaliter, & spiritualiter. Psal. 77. Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ. Tamen est ætas, quæ per dissolutionem à multis peccatis irretitur. Propter quod & Roboam sub- uersus est, consilium sequens iuuenum. 3. Reg. 12. Et dicitur, quod illi iuuenes nutriti secum erant in deliciis, & ideo nihil nisi concupiscentiam cogitauerunt. Proverb. 7. Considero vecordem iuuenem, qui transit per plateas iuxta an- gulum, & prope viam domus illius graditur in obscuro aduersperascente die, domus illius, scilicet garrulæ mulieris. De virginibus autem dicitur Genes. 34. quod egressa est Dina vt vide- ret mulieres regionis illius: quam cum vidisset Siché filius Hemor Heuæ princeps terræ illius, adamauit eam, & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem. Job 31. Pepigi fædus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus deluper, & hereditatem omnipotens de excelis, supple, si de virgine cogitarem. Est autem hic indignationis locus 8.

19. *Coph*, vocatio interpretatur, & significat vo- cationem & inuocationem amicorum quorum à Coph. nullus exaudiebat. Job 5. Voca si est qui tibi res- pondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. Quasi dicat: Omnes offendisti, & ideo nullus te vocantem exaudit. Vocavi amicos meos. Eccles. 6. Non permanebit in die tribulationis. Et est idem vocavi quod inuocau. Et amicos vocat Ægyptios, & Assyrios, quibus confederata fuit. Thren. vlt. Ægypto dedimus manum & Assyriis, vt saturaremus pane. Amici etiam sæculares falsi amici sunt, & in tempore necessitatis non sub- ueniunt: & propter hoc sequitur: & ipsi deceperunt me, blandiciis labiorum decipientes. Job 16. Verbo amici mei, ad Deum stillat oculus meus. Isa. 3. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipa- nt. Eccles. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam, & est amicus qui odium & rixam & conuictia denudabit. Talis amicus est dia- bolus & mundus. In quo autem deceperunt, subdit:

Sacerdotes mei, quibus reuerentia propter or- dinem debebatur, & senes mei, quibus propter canitiem honor exhibendus fuerat, in urbe con- sumpi sunt, fame scilicet & peste: sicut etiam in Ecclesia sacerdotes destituti gratia sacramenti, & senes destituti consilio Dei, consumuntur. Ie- Genes consilio rem. 23. Propheta namque & sacerdos polluti Dei destitu- ti, confu- sunt, & in domo mea iuueni malum eorum. Thren. vlt. Senes defecerunt de portis, iuuenes de choro psallentium. Daniel. 13. Inueterate die- rum malorum, nunc venerunt peccata tua. Isa. 65. Peccator centum annorum maledictus erit. Quæ vero sit causa consumptionis, subiungit: Quia quasierunt cibum sibi, qui non simplex ci- bus est, sed refectione concupiscentiis eorum con- ueniens. Numer. 11. Quis dabit nobis ad vescen- dum carnes? Recordamur piscium quos come- debamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres & pepones, porrique, & cepe, & allia, quæ sine lachrymatione (vt dicit Bernardus)

Bernardus) comedunt non possunt, & tamen à carnalibus desiderantur. Et hoc est quod sequitur: *Vt refocillarent animas suas*, hoc est, animalitates. 1. ad Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi. Et dicit, Refocillarent: quia concupiscentia insatiabilis est. Psal. 77. Tentaverunt Deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis. Tales enim per iram destruit Deus carnalia spiritualibus præponentes. Psal. 77. Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Est hic 4. locus conquestionis.

20. Res, capitis vel caput interpretatur: eò quod infirmitas corporis tota descendit à capite.
Res. Abacuc 3. Percussisti caput de domo impij. Ierem. 6. A minore usque ad maiorem omnes auaritiae student. Amos 9. Auaritia enim in capite omnium. Vide Domine quoniam tribulor. Vide autem oculo misericordiæ. Psal. 119. Ad Dominum, cum tribularer, clamaui. Vide autem dicit, quia visam tribulationem releuare constituit. Exod. 3. Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui: descendit ut liberem eum. Sic respexit Petrum, & à peccato abnegationis liberavit. Matth. 26. & Luc. 22. Hic respectus etiam ipsum cum suis in tribulatione posuit. Isa. 63. In omni tribulatione eorum est & ipse tribulatus. Psal. 90. Cum ipso suum in tribulatione. Conturbatus est venter meus, hoc est, affectus. Psal. 30. Conturbatus est in itâ oculus meus, anima mea & venter meus. Vel venter Ecclesiarum turbatur ex diffensione clericorum vel subditorum, sicut subditorum. venter Rebeccæ. Genes. 25. Collidebantur in utero eius paruuli.

Subuersum est cor meum, hoc est, intima anima meæ, ita quod nec motum habeo ad verum per consilium, nec motum per virtutem ad bonum. Job 30. In memetipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis. Psal. 54. Cor meum conturbatum est in me: Deus meus virtus mea & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Osea 11. Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo mea. Quoniam amaritudine plena sum, ita quod nihil in me dulce est. Thren. 3. Replicuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. Proverb. 23. In nouissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet. Vnde autem causetur hoc, subdit: *Foris interficiet gladius*, hostis scilicet & persecutoris. Tob. 2. Nuntiant unum ex filiis Israël iugulatum iacere in plateâ. Gladio enim in plateâ interficitur, quia malo exemplo occiditur. 2. Paralip. 20. In semetipso versi mutuis concidere vulneribus. Et domi mors similis est, destitutione scilicet, fame & peste. Deuter. 32. Foris vastabit eos gladius, & intus pauor. Ezech. 4. Ecce conteram baculum panis in Ierusalem, & comedent panem suum in pondere & in sollicitudine, & aquam in mensurâ & in angustiâ bibent: ut deficientibus pane & aquâ corruiat unusquisque ad fratrem suum, & contabescat in iniurias suis. Est autem hic locus conquestionis 15. vel 5. & melius 5. quia singula incommoda quasi præ oculis ponit.

21. Sin, dentes vel dentium interpretatur: quia dolor dentes cominouit ut exciderent. Est enim naturale ut homini aefacto fame & tristitia decidunt dentes. Thren. 3. Confregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere. Audierunt quia ingemisco ego, supple, inimici mei. Psal. 6. Laboravi in gemitu meo. Et non est qui consoletur me. Psal. 68. Sustinui qui simul contristaretur, & non inueni, &c. eò quod verum consolatorem offendetam. Et quod dicit, subiungit aperiens. Omnes inimici mei audierunt malum meum, patulâ scilicet aure. Sap. 1. Auris zeli audit omnia. Latati sunt, tam dæmones quam homines. Eccles. 12. Non agnosceretur in bonis amicus, & non abscondeatur in malis inimicus. Et ibidem: Si occurserint tibi mala, inuenies inimicum illic priorem. 2. Reg. 1. Nolite annuntiare in Geth, neque in compitis Ascalonis, ne forte latentur filii Philistii, & ne exultent filii incircuncisorum. Quoniam tu fecisti, id est, fieri permisisti. Amos 3. Si erit malum in civitate quod Dominus non fecerit?

Adduxisti diem consolationis, iam scilicet in praordinatione præscientie, & adduces in opere, quando scilicet redimes à captiuitate. Isa. vlt. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos. Tristitia enim mea conuertetur in gaudium. Et fient similes mei. Me enim consolato deprimes illos, sicut factum est in Babylonie. Sap. 12. Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus iudicantes: & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiam tuam. Et est hic 2. indignationis locus: ostendit enim ad quem res ista præcipue pertineat, hoc est, ad ipsum Dominum, qui in suis despiciunt: & ad eundem locum sequens versus refertur, qui tamen etiam ad 15. locum indignationis referti potest, maximè propter illud quod dicit, Deuindemia eos.

22. Thau, signa interpretatur. Petrit enim signari ad salutem, ut per penitentiam salutem stabilem consequatur. Thau enim figura crucis est. Ezech. 9. Signa Thau super frontes vitiorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ sunt in medio eius. Ingreditur omne malum eorum coram te, quod scilicet mihi intulerunt. Psal. 78. Introcat in conspectu tuo gemitus compeditorum. Gen. 31. Vidi omnia quæ fecit tibi Laban. Et deuindemia eos, sicut vindictasti me. Ita ut nec surculus remaneat. Apoc. 14. Mitte falcam tuam acutam & deuindemia borros vineæ. Lue. 13. Succide illam, ut quid etiam terram occupat? Propter iniquitates meas. Eccles. 10. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniurias, & iniusticias, & contumelias ac diuersos dolos. Multi enim gemitus mei, supple, sunt, hoc est, de multis enim gemo. Psal. 37. Gemitus meus à te non absconditus. Et cor meum mærens, mæstum scilicet de peccato potius quam de pœnâ. Tob. 2. Manducauit pœnam cum luctu & tremore, Job 3. Antequam comedam, suspiro: & quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus. Ulterius literas non exponemus, nec locos conquestionis, vel indignationis assignabimus: prudens enim lector facile quodlibet cuiuslibet poterit adaptare.

C A P V T I I .

I.
¶ Aleph.
Quomodo obexit. Hic agitur de depositione à gloria pristina. Diuiditur autem in tres partes. Primò enim ostendit deiectionem. Secundò doloris de deiectione incomparabilitatem, *Cui comparabo te.* Tertiò in oratione ad Dominum, ostendit quod dolor nullum habet exemplum, ibi, *Vnde Domine & considera.* Prima diuiditur in duas. Primò enim ostendit deiectionem in communi in ædificiis. Secundò in speciali in personis, ibi, *Sederunt in terra.* Adhuc prima in duas diuiditur, in quarum prima inducit Dominus destituens. In secunda autem cum inimico oppugnans, ibi, *Terredit arsum suum.* Prima adhuc habet duo, ita quod primò plangit destitutionem. Secundò in quo destituta est, ibi, *Precipitanit Dominus.* Dicit ergo:

Caligo bona & mala.
*Quomodo obexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion, hoc est, filiam quæ est Sion : & quod dicit, Quomodo, compassionis & teneritudinis amoris significatiuum est, sicut ibi, Quomodo obscuratum est aurum ? & Ierem. 51. Quomodo capta est & comprehensa inclita vniuersæ terræ ? Non ergo ignorantis, nec admirantis, sed compatientis & diligentis exlamatio est. Caligo autem est bona & mala. Bona quidem triplex, superexcellentis lucis, quæ reuerberando visus nostros caliginem inducit, sicut dicitur Exod. 34. quod Moyses ascendit ad Dominum in caligine: quod, sicut Dionys. dicit, superexcellentiam luminis demonstrat. Est caligo allegoriarum in Scriptura, de qua dicitur in Psal. 17. Caligo sub pedibus eius. Quia in talibus allegoriis vestigia veritatis deprehenduntur. Est caligo deuotionis & tristitiae pœnitentium, de qua dicitur Genes. 15. Cum occubuissest sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans. Hæc enim caligo obscuritatem humiliationis significat, quæ est in pœnitentibus, quando cor deuotione succeditur. Et est etiam caligo mala, quæ est caligo erroris & ignorantiae qua percussit Dominus Ægyptum. Exod. 10. Tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat. Est caligo quæ pœna est, hoc est, obscuratio vultus per tristitiam & per confusionem, & de hac hic loquitur. Job 23. Non petij propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo. Est etiam caligo æternæ damnationis, de qua dicitur Job 10. Antequam vadam ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine. Et de hac posset loqui: quia peccati caligo signum est æternæ damnationis, maximè cum hic dicatur, quod Dominus fecit in futuro suo: furor enim feruens ira est in magnam vindictam. Hoc est ergo quod dicit: *Quomodo obexit, hoc est, obregi permisit, in furore suo Dominus filiam Sion, hoc est, filiam quæ est Sion, Ecclesiam, vel synagogam caligine tantæ tristitiae, & tantæ confusionis.* Thren. 3. Me minauit & adduxit in tenebras, & non in lucem. Et quod dixit, exponit.*

Proicit de cœlo in terram inclytam Israël. Inclitus est, ut dicit Enstatius, illustris & claræ dignitatis, genere, diuitiis, & gloria. De cœlo

autem proiicitur, quando de cœlesti conuersatione, lumine, & ministerio deponitur. Cœlestis conuersatio est in virtute. Philip. 3. Nostra conuersatio in cœlis est. Lumen in veritatis cognitione. Eccl. 24. Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens. Ministerium autem est in gradu Ecclesiastico, qui de cœlo descendit Apocalyp. 21. Vidi sanctam ciuitatem nouam descendenter de cœlo. In terram autem proiicitur, quando hæc omnia in terrenum affectum commurantut. Ezechiel. 28. In terram proieci te. Inclytam Israël dicit quandam inclytam, modo confusione plenam. Isa. 60. Ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Tunc inclyta fuit, modo autem confusa sedet in caligine. Isa. 59. Impeditus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.

Et non est recordatus scabellum pedum suorum, Ecclesia seu vt scilicet saltem loco suo reverentiam exhiberer. bellum per dum Dei.
In templo enim vel in Ecclesia maximè vestigia suæ maiestatis apparent in distributione sanctitatis & sacramentorum. Ezech. 43. Locus solij mei & locus vestigiorum pedum meorum: ubi habito in medio filiorum Israël. Huius enim recordatus fuit. Exod. 3. quando dixit: Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Et Genes. 28. quando dixit Iacob: Non est hic aliud nisi Domus Dei, & porta cœli. Vere Dominus est in loco isto. Nunc autem ad modum non recordantis se habuit. Cuius causa redditur. 2. Machab. 5. Locus particeps factus populi malorum. Et ideo propter malitiam populi projectus est. *In die furoris sui.* Tantus furor fuit Domini, quod nec loco, nec habitatoribus peperrit. Ierem. 7. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Et post pauca: Nunquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Et infra: Faciam domui huic in qua inuocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo, & proiiciam vos à facie mea. Hoc tota die videmus in Ecclesiis projectis propter malitiam inhabitantium. Psal. 77. Repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitabat in hominibus.

Precipitanit Dominus. Tangit in speciali, primo speciositatis, secundo fortitudinis deiectionem: & hoc est. *Precipitanit Dominus,* de alto in imam scilicet, nec peperrit. Quia misericordia indigni fuerunt. Ezech. 9. Non parcat oculus vester, neque misereamini. *Omnia speciosa Iacob.* Iacob ponitur pro tota synagoga & Ecclesia quantum ad perfectionem operis & virtutis. Quia luctator interpretatur: de hoc enim dicitur, Speciosus forma præ filiis hominum. Et iterum, Specie tua & pulchritudine tua. Et adhuc, Elegit nobis hereditatem suam speciem Iacob quam dilexit. Hæc autem præcipitata sunt sicut in synagoga, ita in Ecclesia. Joel. 1. Ignis comedit speciosa deserti. Ierem. 9. Super speciosa deserti assumam planctum. Deseruum dicitur ad quod mundus penetrare non valet. Speciosa autem fuerunt pulchritudo virtutis, splendor

Speciosa Ia- plendor veritatis, & honor conuersationis. *De-*
cob, pulchri- struxit in furore suo munitiones, hoc est, muni-
tudo virtu- tis, splendor
veritatis, & honor con-
uersationis. plenum veritatis, & laudantis, quæ virgineam mentem habe-
re debuerat. Munimenta autem sunt arma vir-
tutum, scientiarum, & sacramentorum. *Abac. 1.*
Ipse super omnem munitionem ridebit, diabolus scilicet, & comportabit aggerem, hoc est,
terrenum affectum, & capiet eam. *Deiecit in*
terram, hoc est, in conculcationem terrenorum.
Naum 1. Munitiones tuæ sicut ficus cum gros-
sis suis, si concussæ fuerint, caderent in os co-
medentis. Quæ autem fuerunt illæ munitiones,
subdens determinat. *Polluit*, hoc est, pollu-
tum ostendit, *regnum & Principes eius*, pollu-
tis scilicet operibus ostendendo inquinatum.
Isa. 52. Pollutum nolite tangere, mundamini
qui fertis vasa Domini. *Thren. 4.* Recedite pol-
luti, clamauerunt eis. Hoc enim modo pollu-
tum fuit regnum quantum ad omnes in regno
habitantes, paucis exceptis. Vnde Rex *Eze-*
chiel. 21. prophanus & impius dicitur. Tunc de
Principibus. *Isa. 1.* Principes tui infideles, socij
furum. Hoc autem magis appetet in Ecclesiâ.

Confregit in irâ furoris suâ omne cornu Israël.

3. *Ghimel.* Tangit depositionem fortitudinis. Cornu enim
Cornu signi- potestatem significat: vnde in mitrâ Episcopi
ficat pote- duo cornua sunt, veritatis scilicet in intellectu
statem. ad ventilandum errorem, & virtutis in affectu
ad ventilandam malitiam. Hæc cornua confre-
git, hoc est, confringi permisit. Quoniam ve-
ritas errori, virtus autem cedit malitiæ. *Psal. 74.*
Omnia cornua peccatorum confringam, &
exaltabuntur iusti. Et attende, quod nullum ani-
mal cornutum prædatuum est, sed simplici
pascitur & communi germe, cum tamen
cornuti nostri prædones sint, & omnia diri-
piant. *Ezech. 19.* Leo factus est, & didicit ca-
pere prædam, hominemque comedere. Hoc
autem ideo est, quia non ex naturali pietate,
sed in fortitudine propriâ sibi sumperunt cornua.
Amos 6. Conuertistis in amaritudinem
iudicium: & fructum iustitiae in absynthium,
qui lætamini in nihil, qui dicitis: Nunquid
non in fortitudine nostra assumpsumus nobis
cornua? Adhuc attende, quod cornua ad læ-
sionem animalis indurantur, si oleo aliquando
non inungantur. Propter quod dicitur *1. Reg.*
16. Imple cornu tuum oleo. Pieras enim &
misericordia semper cum potestate esse debent: &
aliter confringitur cornu. Nec vaquam aliquis
legitur cornua ferrea assumpsisse nisi pseudo-
propheta Sedechia. *3. Reg. vlt.* Hæc ergo dura
cornua confringit Dominus. *Eccles. 47.* Con-
trivit cornu ipsorum usque in æternum. *Eze-*
chiel. 34. Cornibus vestris ventilabis omnia
infirma pecora donec dispergerentur.

Auerit retrosum dexteram suam, in quâ
virtus erat impugnandi inimicum: & auersa est,
quoniam infirma facta est. Et hoc est quod
sequitur: *A facie inimici*, hoc est, à præsentâ
violentia peccati. *Zachar. 11.* Brachium eius
ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tene-
brescens obscurabitur. Dexter enim est ad æter-
na, sinister autem ad temporalia: ad æterna
autem totam virtutem perdididerunt. *Et succen-*
dit in Jacob quasi ignem flammæ, hoc est, suc-
cendi permisit, qui ignis significat ignem libi-

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

dinis & cupiditatis. *Isa. 50.* Ecce vos omnes
accidentes ignem, accincti flammis, ambula-
te in lumine ignis vestri, & in flammis quas
succendistis. *Osee 7.* Omnes adulterantes quasi
clibanus succensus à coquente. *Deuorantis in*
gyro, hoc est, omnia bona consumentis. *Iob 31.*
Ignis usque ad perditionem deuorans, & om-
nia eradicans genima.

Tetendit arcum suum. Tangit hic Domini im-
pugnationem. Arcus autem de longe & de occul-
to ferit: quia Domini iudicium longe peccator re-
cordatur, & de occulto, dum non speratur, per-
cutit. *Iob 29.* Arcus meus in manu meâ instaura-
bitur. *Iob 20.* Irruet in arcum æreum, peccator scili-
cket. Hic arcus tenditur, dum continuè iudicium
contra se prouocatur. *Sap. 5.* Ibunt directè emis-
siones fulgorum: & tanquam à bene curvato arcu
nubium exterminabuntur, & ad certum locum
insilient. Tangit enim peccatores. *Iob 6.* Sagittæ
Domini in me sunt, quarum indignatio cibit
spiritum meum. *Quasi inimicus.* Non enim ini-
micus est affectu. *Sap. 11.* Diligis omnia quæ
sunt, & nihil eorum odisti quæ fecisti. Secun-
dum effectum habet se ut inimicus dum punit.
Iob 30. Mutatus es mihi in crudelem, & in
duritiam manus tuæ aduersari mihi. *Psal. 17.*
Cum peruerso peruersus eris. Cum enim natu-
raliter amicus sit, in effectu perueritur à per-
uerso, & habet se ut inimicus.

Firmauit dexteram suam quasi hostis, ut fir-
mam plagam det percutiens. *Isa. 51.* Induere
fortitudinem brachium Domini. Consurge
sicut in diebus antiquis, in generationibus sa-
eulorum. Nunquid non tu percussisti super-
bum, vulnerasti draconem? *Isa. 63.* Saluauit
mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa
auxiliata est mihi: & conculcaui populos in
furore meo. *Et accidit omne quod pulchrum erat*
visu, hoc est, quod splendorem mundi præ-
tendebat. *Isa. 2.* Dies Domini super omne quod
visu pulchrum est. Et incurvabitur omnis su-
blimitas hominum, & humiliabitur altitudo
vitorum. *Proverb. vlt.* Fallax gratia & vana est
pulchritudo. *In tabernaculis filia Sion*, in qui-
bus multa pulchra erant sicut in Ecclesiasticis
personis. *Judic. 7.* Cum peruenisset ad taberna-
culum, percussit illud, & terræ funditus co-
quauit. *Ierem. 4.* Repente vastata sunt taberna-
cula mea, subito pelles meæ. Tabernaculum
enim militantum est, & pulchra in taberna-
culo armamenta sunt virtutum. *Effudit quasi*
ignem indignationem suam. Ignis dicitur quia
consumptiuam habebat virtutem. *Ezech. 22.*
Effudit super eos indignationem meam, & in
igne iræ meæ consumpsi eos.

Factus est Dominus velut inimicus. Velut di-
cit, quia etiam quando punit, ut amicus pu-
nit, ut corrigat. *Thren. 3.* Non enim humiliauit
ex corde suo, & abiecit filios hominum. Et
tangit hic de destructione mœniorum: & hoc
est. *Præcipitauit Israël*, ex alto scilicet in catum.
Isa. 14. Detraccta est ad inferos superbia tua.
Iob 30. Eleuasti me, & quasi super ventum po-
nens elisti me. *4. Reg. 9.* Sic Iesabel præcipitata
est de turri. Iesabel enim fluxus sterquilinum
interpretatur. In quo autem præcipitauit, sub-
dit: *Præcipitauit omnia mœnia*, destruendo sci-
licet ædificia regalia, & ædificia magnorum in

4.
Daleth.
Judicij Dei
cum arcu
comparatio.

B ciuitate.

civitate. *Ierem. 52.* Incendit domum Domini & domum regis, & omnes domos Ierusalem, & omnem domum magnam igne combussit. Hoe videmus factum in Ecclesia, in qua habitacula Domini destruta sunt.

Dissipauit munitiones, hoc est, personas munientes populum, sicut viros literatos, & zelum Domini habentes. Munitiones etiam sunt munimenta virtutum, quæ annihilantur & destruntur. *Genes. 42.* Exploratores estis, ut videatis infirmiora terræ, venistis. Et post pauca ibidem: Immunita terra huius considerare venistis. *1. ad Thessal. 5.* Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Qui enim securi sunt, non muniunt, nec habent munitiones, & idcirco deprehenduntur. *Iudic. 18.* Vrbem incendio tradiderunt, nullo penitus ferente praesidium. *Iob 30.* Quasi rupto in uro & aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt. *Numer. 14.* Sicut panem, ita eos possumus deuorare. Recessit ab eis omne praesidium.

Et replevit in filia Iuda humiliatum & humiliatam. Literaliter humiliatum vocat ephesio vitio pollutum, eò quod à dignitate conditionis humana depositus est. *Thren. vlt.* Adolescentibus impudicè abusi sunt. *Ioel. 3.* Posuerunt puerum in prostibulo. *2. Machab. 4.* Iniquissimus Iason centum quinquaginta talenta obtulit, si potestati eius concederetur gymnasium & ephesiam sibi constituere. Humiliatam verò dicit, vel quæ adulterio polluta est, vel quæ illicita defloratione polluta est, si virgo fuit, vel etiam indebito vase non cognita. *Thren. vlt.* Mulieres in Sion humiliauerunt. Spiritualiter autem humiliati & humiliatae sunt hypocritæ, qui aliud exhibent, & aliud sunt, quibus tota repletur Ecclesia. *Eccles. 19.* Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. *2. ad Tim. 3.* Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Ad *Coloss. 2.* Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, hoc est, non tenens caput Christum. *1. ad Corinth. 2.* Viti caput Christus.

6. *Et dissipauit quasi hortum tentorium suum.* Post destructionem munitionum & moeniorum inducit destructionem templi, & regni, & eorum quæ pertinent ad utrumque, & est sensus literæ, quod dissipauit regnum & sacerdotium quasi esset hortus communis & vilis & infructuosus, & uincione sacra non esset consecratum & sanctificatum. *Isa. 1.* Derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea, & sicut rugurum in cucumeratio, sicut ciuitas quæ valetatur. Tentorium autem vocat regnum, eò quod erat umbraculum quietis omnium eorum qui erant sub ipso, quandiu per iustitiam gubernabatur. *Isa. 32.* Ecce in iustitia regnabit Rex, & principes in iudicio prærerunt, & erit vir sicut qui absconditur à vento, & celat se à tempestate. Eo modo dicitur regnum & sacerdotium tabernaculum: quia ex utroque procedebant populi defensores & propugnatores. *Numer. 24.* Quam pulchra tabernacula tua Iacob, tentoria tua Israël? Eisdem proprietatibus Ecclesia dicitur naculum & tentorium & tabernaculum. Ad ipsam confundit.

Ecclesia tñ. *taber-* *naculum* & *tentorium* & *tabernaçulum*. Ad ipsam confundit.

gitus ut in umbra eius refrigeremur. *Psal. 56.* In umbra alarum tuarum sperabo. *Isa. 49.* In umbra manus suæ protexit me. Ex ipsa etiam habemus propugnatores contra hostes. *Apocal. 21.* Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cumeis. De utroque istorum simul dicitur. *Isa. 4.* Super omnem gloriam protectione: & tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, & in securitatem & absconsonem à turbine & à pluvia. Sed nunc hoc tentorium & tabernaculum dissipatum est quasi esset hortus: dissipatio enim est sepius irruptio & delectio: sepes enim fuerunt statuta patrum, statuta conciliorum, observationes mandatorum, præsidia Angelorum, custodia & solicitudines prælatorum. *Psal. 88.* Destruisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius fortitudinem. *Isa. 5.* Auferam sepe eius, & erit in dilectionem: diruam maceriam eius, & erit in conculationem. Sicut enim hortus diripitur destruxta sepe, ita diripitur Ecclesia sepius talibus destrutis, qui diæti sunt. *Eccles. 36.* Vbi non est sepe, diripitur possesso. Comparatur tamen Ecclesia horto: quia ab oriendo dicitur, eò quod omnis generis delectabilia oriuntur in ipso. *Eccles. 2.* Feci hortos & pomaria, & consuevi ea cuncti generis arboribus. In his enim hortis sponsa habitat & deambulat cum dilecto. *Cant. 8.* Quæ habitas in hortis, amici auscultant. Et ante: Veniat dilectus meus in hortum suum. Et adhuc: Veni in hortum meum furor mea sponsa. Messui myrram meam cum aromatibus meis. Sed dissipatus est pecorinis hominibus, & iumentinis intrantibus per eum. *Isa. 7.* Erit in pascua bouis, & in conculationem pecoris. *Demolitus est tabernaculum*, hoc est, in minima redigit, ita ut in puluerem redigatur, sicut etiam videmus quod minima scintilla non adhæret in personis Ecclesiasticis. *Ioel. 1.* Demolita sunt horrea. Hoc est quod dicitur. *Iob 30.* Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri.

Oblivioni tradidit Dominus. Tangit destructionem pertinentium ad sacerdotium & ad regnum, & hoc est: *Oblivioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem*, hoc est, ad modum obliuiscientis se habuit: quia ad cor misericordiae non reduxit, ac si nunquam instituisset. *Ezech. 3.* Si conuersus iustus à iustitia sua fuerit, & fecerit iniquitatem, non erunt in memoria iustitiae eius quas fecit. Indignatur enim multum cor Domini quod malos in corde suo ponat per memoriam. *Abac. 1.* Mundi sunt oculi tui, ne videoles malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. *Psal. 87.* Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius: & ipsi de manu tua repulsi sunt. *Iob. 18.* Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in plateis. Horum talium festiuitas & sabbata non curantur: exterius enim faciunt, & interiorius diabolo seruiunt. *Isa. 1.* Calendas vestras, neomeniam & sabbatum & festiuitates non feram. Facta sunt mihi molesta. *Et sabbatum in opprobrium.* Quia ad literam cum Deo vacante debent, vacant turpidinibus & spectaculis. *1. Machab. 1.* Dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium. *Thren. 1.* Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. *Et in indignationem furoris sui, supple, tradidit Regem*

Regem & sacerdotem. Ad idem refertur: quia sacerdotium regale est: sed rex dicitur regendo subditos, sacerdos vero sacra dans. *Thren. vlt.* Spiritus oris nostri Christus Dominus, hoc est, rex unctus, sub quo traximus spiritum, captus est in peccatis nostris. Et in oratione: Cecidit corona capitis nostri, va nobis quia peccauimus. *Ezech. 21.* Aufer cydarim, tolle coronam. Cyدارis fuit sacerdotis, corona regis. Vnde sequitur: Nonne haec est quae humilem sublimauit, & sublimem humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam. Corona enim & cydaris posita humilem exaltant, & deposita sublimem humiliant. Et hoc quoniam ad iniuriam referuntur triplicem, scilicet sanctitatis prophinationem, regiminis peruersitatem, & morum pollutionem.

Repulit Dominus. Tangit destructionem altaris: & quia duplex erat altare, dicit repulsionem utriusque, & sancti Sanctorum & sanctorum: & hoc est. *Repulit Dominus altare suum,* quod scilicet erat in atrio & vocabatur altare holocaustorum. In hoc autem repulit, quod nullum ibi exaudiuit holocausta offerentem, & ipsum altare destrui praecepit. *Isa. 29.* Va ariel, ariel ciuitas quam expugnauit Daud. Ariel leo Domini interpretatur, vel ara Domini, eò quod leo denotauit sacrificia sibi imposita. Va autem dicitur: quia maledictione de cætero addictum est. *3. Reg. 19.* Altaria tua destruxerunt. Ibi etiam orantes non exaudiuit. *Isa. 1.* Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt. Ita altaria Domini in Ecclesia, quae sunt corda fidelium, & maximè clericorum & sacerdotum, repulsa sunt. *Osee 4.* Quia tu scientiam repulisti, repellam tecum sacerdotio fungaris mihi. *Malach. 1.* Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. *Numer. 16.* Ne respicias sacrificia eorum. Propter peccata enim sacerdotum sèpè repelluntur sacrificia offerentium. *Job. vlt.* Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus *Job. Psal. 88.* Tu verò repulisti & despexit, distulisti Christum tuum.

Maledixit sanctificationi sua, hoc est, sancti sanctorum, & altari incensorum quod erat in templo, vt etiam scilicet illud destruatur, quod in Ecclesia significat contaminationem clericorum, & religiosorum. *Ezech. 9.* Contaminare domum, & implete atria imperfectis. Domus enim contaminatur, quando igne libidinis penetralia Dei intima succenduntur: eò quod ipsi primò contaminauerunt illa per prophanationem culpæ: & propter hoc non sunt digna dominus: in interioribus enim conseruari debent corda sacerdotum, & illi præcipue maledicti sunt, quando in maximis peccatis Deo appropinquare audent. Nihil enim ita abominabile est Domino sicut ignis alienus, hoc est, concupiscentia. *Levit. 10.* Impulerunt ignem & incensum desuper offentes coram Domino ignem alienum: quod eis præceptum non erat. Egressusque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino. Ignis enim alienus ignis concupiscentiae est carnalis. *Tradidit in manus inimici muros turrium eius.* In angulis atrij & in portis turtiles di-

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

cuntur fuisse eleuatae, sicut narrat Egesippus, & illæ ab inimicis deprehensa sunt: & hoc est quod deplangit. Hi autem muri sublimitates virtutum prælatorum significant. *Psal. 38.* Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Sed illæ à diabolo occupatae sunt. *Abac. 1.* Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. *Isa. 2.* Dies Domini super omnem turrim excelsam, & super omem murum munitum, hoc est, dies vindictæ Domini. *Vocem derunt in domo Dei,* hostes scilicet & gentiles. *Sicut in die sollemni.* Cum enim non deberent intrare etiam in atria, ad interiora templi prouperunt, & de hoc idola sua laudauerunt, sicut esset solemnitas idolorum, in locis & in vasis Domini festa idolorum celebrantes, sicut nostri temporis ministri sèpè laudant venerem plusquam Dominum: & plus auditur sonus concupiscientiarum quam sonus laudis diuinæ. *Daniel. 5.* Allata sunt vasa aurea quæ asportauerat de templo quod fuerat in Ierusalem, & bibeant in eis rex & optimantes eius, vxoresque & concubinæ eius, & propter hoc non erat mirum si contaminabatur locus. Tales magis sunt monstra quam clerici. *Isa. 34.* Occurrent dæmonia onocentauris & pilotus clamabit alter ad alterum: sicut patet in versu sequenti.

Cogitauit Dominus dissipare murum filia Sion. 8. *Heth.*

Tangit enim hic de dissipatione muri totius ciuitatis. Propter hoc talia fecerunt, qualia dicta eti sunt: locus enim immundus est, in quo immundi habitant, & ideo dissipandus. Et hoc est quod dicit: filia enim Sion dicitur intransitiæ, hoc est, filia quæ est Sion, vt appositiua sit constructio. Et hæc erat filia in diuinam formam per leges & Prophetas formata, & muri eius munimenta legum & Prophetarum. Hunc cogitauit Dominus dissipare, ne de cætero sit defensio malitiis eorum. Quando enim talia ponuntur munimenta sine charitate habitantium, murus sine camento est. *Ezech. 13.* Ipse ædificabat parietem, illi autem liniebat eum luto absque paleis. Luto linitur carnarium peccatorum cœno. Asque plateis autem est, quando primò temporalia ab Ecclesiis auferuntur, & postea etiam ipsi muri templorum eiiciuntur. Vnde sequitur. Dic eis quod casurus sit. *Tetendit funiculum suum,* hoc est, perpendicularum vt redigatur ad nihilum, vt scilicet secundum mensuram culpæ sit & mensura pœnae. *Isa. 34.* Extendetur super eam mensura, vt redigatur ad nihilum, & perpendicularum in desolationem. *Luc. 6.* Ea mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Propter hoc dicitur. *Sophon. 2.* Va qui habitatis funiculum maris gens perditorum: funiculus enim maris mensura est amaritudinis, quia secundum mensuram culpæ infunditur. *Et non auerterit manum suam à perditione.* Manum enim percutientem non auerterit Dominus nisi per penitentiam, sicut *2. Reg. vlt.* dicitur de Dauid postquam pœnituit. Cum extendisset manum Angelus Domini super Ierusalem vt disperderet eam, misertus est Dominus super afflictionem, & ait Angelo percutienti populum, sufficit, nunc contine manum tuam. Ad obstinatos autem non continet manum. *Isa. 9.* In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Sed populus non est reuersus ad percutientem se,

*Deus secundum
duum merita
retribuit.*

16 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

Luxitque antenurale. Antemurale est, quod locicule vocatur, fidelis populus, qui aeterno luctui praeparatur. *Et murus pariter dissipatus est.* Murus enim firmitas sacerdotij & cleri, qui totus dissipatus est tam in maioribus quam in minoribus. *Isa.26.* Ponetur in eam murus & antemurale. *Ier.5.* Ascendite muros eius & dissipate. *Ierem.6.* Surgite & ascendamus in nocte, & dissipemus domuseius. *Isa.24.* Dissipatione dissipabitur terra.

9. *Defixe sunt in terrâ portæ eius.* Tangit de destructione portarum & eorum qui portas in custodiam acceperant: & hoc est quod dicit. *Portæ, Doctores.* Doctores autem portæ sunt tam in synagogâ quam in Ecclesiâ, per quos deberet esse ingressus. *Isa.22.* Dabo clauem domus David super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. Sed istæ portæ in terra, hoc est, in terrenis affectibus defixa sunt. *Sopkon.1.* Visitabo super viros defixos in facibus suis. Ita enim in terram sunt defixi, quod erui non possunt. *Psal.68.* Infixus sum in limo profundi. *Perdidit & contriuit vectes.* Vectes sunt repugula, & significant potestates clavium Ecclesiæ, quæ sicut dicitur *Exod.26.* semper in circulis arcæ, hoc est, sapientiae aeternæ remanere deberent. Sed nunç perdit sunt per malum meritum, & contititi per incuriam, quia non curantur. *Psal.106.* Contriuuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Quid autem intellexerit per vectes & portas, subdit: *Reges eius & Principes eius in gentibus,* hoc est, prælatos maiores & minores, qui per portas significantur, perdidit in gentilibus ciuitatibus. *Psal.105.* Commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruerunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. *Thren.1.* Habitauit inter gentes, nec inuenit requiem. *Non est lex, id est, legis observatio:* lex enim à ligando dicitur: & quando non ligat, à significatione nominis cadit. *Ierem.2.* Rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruam. *Psal.118.* Maledicti qui declinant à mandatis tuis. *Et Prophete non inuenierunt visionem à Domino,* hoc est, doctores nullum spiritum doctrine habentes. *Isa.29.* Cluder oculos vestros, Prophetas & Principes vestros, quæ vident visiones operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Vnde Dominus. *Matth.15.* Cæci sunt & duces cæcorum.

10. *Sederunt in terrâ.* Tangit hic personarum depositionem dignarum primò, secundò miserationib. Dicit ergo: *Sederunt in terrâ,* de sedibus scilicet projecti. *Isa.47.* Descende, sede in puluere. *Iona.3.* Surrexit de solio suo, & abiicit vestimentum suum à se, & induitus est sacco, & sedet in cinere. In cinere enim sedet, qui totum se ad terram refert & consternit. *Conticuerunt senes filia Sion.* Conticuerunt autem: quia nihil dicere poterant, cum essent culpabiles. *1. Reg.2.* Impij in tenebris conticescent. *Job.39.* Qui leuiter locutus sum, respondere quid possum? Manum meam ponam super os meum. *Isa.38.* Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerit? Ex quo senes autem tacent, nullus loqui audet. *Eccles.32.* Loquere major natu: decet enim te primum verbum. *Consperserunt cinere capita sua virgines* nere sedata. *Ierusalem,* quæ præcipue decorem in capillatu-

râ quæsierunt. Et significant eos qui virginea mentes habere deberent, quorum caput mens est: & capillatura descendens, studia pulcherrima, quæ deberent à mente desluere. Sed hæc fœdata sunt puluere terrenorum & concupiscentiarum. *Job.2.* Scissis vestibus sparserunt puluarem super caput suum in cælum, & sedeviunt in terra. *Accinete sunt cilicis,* in signum tardæ pœnitentiae & tristitiae quam habebant interius, quæ pœnitentia pœnam habet, sed remedium non habet indulgentia. *Isa.32.* Obstupescite opulentæ, conturbamini confidentes, exiuite vos & confundemini, accingite lumbos vestros, super vbera plangite. *Isa.3.* Erit pro suavi odore fætor, & pro zonâ funiculus, & pro crispanti crine caluitum, & pro fastiâ peccati cilicum. *Abiecerunt in terrâ capita sua virgines Ierusalem,* hoc est, virgineæ mentes eorum qui Deo consecrati sunt, quos omnes videmus vultus declinare ad terram. *Psal.16.* Statuerunt oculos suos declinare ad terram. *Isa.3.* Desolata in terra sedebit. *Isa.8.* Ad terram intuebatur, & ecce tribulatio, & tenebrae, & dissolutio, & angustia & caligo persequens, & non poterit auolare de angustiâ suâ.

11. *Defecerunt pra lacrymis oculi mei,* præ nimio scilicet fletu. Et tangit deiectionem miserabilium personarum, & in sequenti versu describit miserias earum. *Isa.38.* Attenuati sunt oculi mei suspicentes in excelsis. *Psal.68.* Defecerunt oculi mei. *Conturbata sunt viscera mea,* hoc est, intima vitalia ex compassione. *Psal.6.* Conturbata sunt omnia ossa mea, & anima mea turbata est valde.

Ierem.31. Conturbata sunt viscera mea super eum, miserans miserebor eum. *Effusum est in terra* *Plato appetituum post in iecore.* Plato in iecore posuit appetituum. Vnde sensus est: Hi qui deberent mihi esse pro appetituâ, in terram effusi sunt, terrenorum cupiditate oppressi. *Ioan.3.* Qui de terra est, de terra loquitur. *Job.29.* Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquiū tuum, & erit quasi Phitonis de terra vox tua, & de humo eloquiū tuum musitabit. *Super contritione filie populi mei,* hoc est, populi mei qui mihi erat pro filia, qui nunc contritus est, hoc est, ad minimam tritus. *Job.16.* Ego ille quandam opulentus repente contritus sum. *Cum deficeret parvulus & lactens in plateis oppidi.* Nulli enim sexui, & nulli ætati parcebatur: quod Herodiana malitia est, quia nec illis parcant, qui adhuc lacte simplicis doctrinæ indigent. *Isa.13.* Sagittis parvulos interficiunt, & lactantibus vteris non miserebuntur, & super filios non parcat oculus eorum.

Maribus suis dixerunt; *Vbi est triticum & vinum?* Describit miseriam miserabilium personarum. Matres autem dicuntur prælati, in prælati macorde subditos concipientes & formantes. *Ad tribus parantur.* Galat.4. Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. *Eccles.15.* Obuiabit illi quasi mater honorificata. Ab his petunt triticum, refectionē verbi & gratiæ, & temporalis subsidiij, & etiam Eucharistiæ. *Psal.147.* Adipe frumenti satiat te. *Deut.33.* Oculus Jacob in terra frumenti & vini. Vinum enim significat potum iucunditatis aeternæ. *Zach.9.* Quid bonum eius, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? *Cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis,* percussi

cussi scilicet ex defectu doctorum & prælatorum. *Cantic. 5.* Percusserunt me, & vulneraerunt me, tulerunt pallium meum custodes murorum. *Cantic. 1.* Filii matris meæ pugnauerunt contra me. *Cum exhalaarent animas suas in finu matrum suarum.* Cum enim recurserunt ad intima prælatorum, mortifera inuenient consilia & exempla, & fortè corruptores, quos matres & formatores habere debuerant. Et hoc significatum est. *3. Reg. 3.* Mortuus est filius huius mulieris nocte: dormiens quippe oppreslit eum.

13.
¶ Mem.

Cui comparabo te? Tangit hic huius ignominiae incomparabilitatem, & hoc facit primò in communi, secundò in speciali, ibi, *Prophetæ tui viderunt.* Dicit ergo: *Cui comparabo te?*

tam in peccato quam in pœnâ. In peccato quidem; quia cum omne peccatum sit contra gratiam, vel contra rationem, vel contra naturam, tu hæc omnia transcendisti prouocando te ad malum super omnes. *Ezech. 16.* Factum est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & post te non erit, supple, similis fornicatio. Deformis enim actus contra gratiam est, irrationalis peruersitas contra rationem, peruersio ordinis naturalis contra naturam: tu autem prouocasti me ut faceres plusquam posses. *Isa. 16.* Superbia eius, & arrogancia eius, plusquam fortitudo eius. *Vel cui assimilabo te?* Non enim in malis exemplum habes. *Matth. 11.* Cui similem æstimabo generationem istam? Quasi dicat: Exemplum non habent. Quidam enim peccant ex lætitia, quidam autem ex tristitia: tu autem peccasti ex utroque. *Matth. 11.* Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæ qualibus, dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non planxistis. Vnde potest dici illud *Eccles. 44.* Non est inuentus similis illi. *Et cui adæquabo?* in quantitate scilicet calpæ. Alij enim contra legem scriptam non peccauerunt, nec Prophetas abiecerunt, nec remedium sacramentorum habuerunt. *Ezechiel. 16.* Ergo & tu porta confusione tuam quæ viciisti sorores tuas, peccatis tuis, sceleratus agens ab eis. Iustificatæ sunt enim à te. *Matth. 12.* Regina Austri surget in iudicio cum generatione istâ, & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ibidem: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione istâ, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. *Matth. 21.* Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. *Et consolabor te virgo filia Sion.* Si enim haberet exemplum in peccatis vel mensuram, tunc posset ab aliquo accipere consolationem: sed quia mensuram non posuit, ideo si mensurabitur ad iustitiam, consolationem percipere non potuit: modo autem non potest consolari nisi ex infinitâ misericordiâ eius cui nihil est immensum. *Ezech. 16.* Quia effusum est as tuum, & reuelata est ignominia tua in fornicationibus tuis super amatores tuos, & super idola abominationum tuarum. Noui enim semper erant in peccatis. *Ezech. 16.* Dabo te in animam odientium te filiarum Palæstinarum quæ erubescunt in vitâ tuâ sceleratâ. Semper enim sunt quidam

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

noui in peccatis, de quibus dicitur *Roman. 1.* Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum.

Magna est enim velut mare contrito tua. Vnde enim veniunt fluctus super te: quia omnium malitias exercuisti. *Eccles. 24.* Fluuius meus appropinquauit ad mare. *Aet. 8.* In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. *Job 7.* Nunquid mare ego sum aut ceras, quia circumdedisti me carcere? hoc est, cinxisti me tantâ tribulatione. *Ione 2.* Proiecisti me in profundum in corde maris, & flumen circumdedit me, omnes gurgites tui & fluctus tui super me transierunt. *Quis medebitur tui?* Nullus nisi ille solus cui nihil impossibile est. *Psal. 87.* Nunquid medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? Quasi dicat: Non medici sunt sancti intercessione Dominum placantes, quorum intercessio nihil valeret, nisi infinita Dei misericordia esset. *Eccles. 12.* Quis miserebitur incantatori à serpente percutto? *Job 14.* Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine, nonne tu qui solus es? In quo autem non sit comparabilis, subiungit.

Prophetæ tui viderunt tibi. Et dicit hic tria, scilicet Pseudo-prophetarum imitationem, hoc Nun, solum exultationem, & hostium à diuinâ virtute confortationem. Dicit ergo: *Prophetæ tui,* non mei. *Matth. 7.* Attendite à falsis Prophetis. *Pseudo-prophetæ tibi falsa & stulta.* Quod dicit tibi, p̄t̄carū do-hoc est, ad voluntatem tuam: quia aliud nolueristi. *Isa. 30.* Dicunt videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia. Falsa autem dicit: quia erroribus credebant, & veritati credere noluerunt. *2. ad Thessal. 2.* Eò quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Stulta autem: quia stultiissimum est credere quod aliquid iniquum summæ placeat æquitati, cum omnia iniqua essent quæ Pseudo-prophetæ prædicarent. *Ierem. 8.* Sanabant contritiones filiæ populi mei, & ad ignominiam, dicentes: Pax, pax, cum non esset pax. *Proverb. 16.* Qui lacitat amicum suum, dicit eum per viam non bonam. Ideo dicitur *Osea 9.* Scitote Israël stultum, Prophetam insanum, virum spiritualem, hoc est, illum qui se spiritualem simulat. Negaret enim se Deus, si placaret ei iniquitas. *1. ad Timoth. 2.* Si negaverimus, ille fidelis permanet, seipsum negare non potest. Multi enim sunt qui adhuc imitantur tales, qui mendacio potius credunt quam veritati. De quibus dicitur in *Psal. 4.* Filii hominum vsquequo graui corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? *Nec aperebant iniquitatem tuam.* Ad hoc enim studendum est omni Doctori & Prædicatori, quod peccatori ostendat peccata sua, & periculum. *Psal. 49.* Arguam te & statuam contra faciem tuam. Vnde *Isa. 9.* dicitur: Prophetæ docens mendacium ipse est cauda. Cauda enim operit turpitudinem animalis, & ita tales regunt iniqitatem hominum. *Proverb. 17.* Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. *Vi te ad pœnitentiæ*

B 3 pronoscant.

8 D. Alb. Mag. Ord. Præd. Comment.

provocarent. Quinimò impunitatem promiserunt. Ierem. 23. Non mittebam prophetas, & ipsi curabant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, nota fecissent verba mea populo meo, auertissem utique eos à via sua mala, & cogitationibus suis pessimis.

Viderunt autem tibi assumptiones falsas. Benè dicit assumptiones: quia sicut dicit August. nulla falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat. Quæ vera à Deo sunt, à quo omnis veritas est. Sed dum spiritu proprio adhuc assument falsa, peruerit & mentitur. Iohann. 8. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est & pater eius. Ierem. 23. Ecce ego ad Prophetas, qui assumunt linguas suas, & aiunt, dicit Dominus. Et electiones, hoc est, culpas pro quibus eiicientur in captiuitatem vel in infernum. Psal. 5. Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam irritaerant te Domine. Genes. 4. Ecce eiicies me hodiè à facie terræ, & à facie tua abscondar. Ierem. 15. Eiice illos à facie mea, & egrediantur. Quod si dixerint ad te, Quod egrediemur? Dices ad eos. Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem.

15. *¶ Lamech. Plauserunt super te manibus. Tangit hostium derisionem & exultationem in sequenti versu, & hoc est. Plauserunt super te manibus, non plausu bono, de quo dicitur Psal. 46. Omnes gentes plaudite manibus: sed plausu malo, derisionis scilicet & exultationis de malo tuo. Ezech. 22. Complici manus meas super avaritiam tuam. Ezech. 21. Plaude super femur. Et ibidem: Perccute manu ad manum, & duplicitur gladius ac triplicetur gladius infectorum. Omnes transientes per viam. Munitiones enim tuae, & terra possessionis tuae communis via facta est, mali enim spiritus omnes per te transiunt. Isa. 51. Dixerunt animæ tuae, Incuruare ut transeamus: & posuisti ut terram corpus tuum, & quasi viam transiuntibus. Job 20. Vident & venient super eum horribiles. Sibilauerunt, vocem in derisionem acuententes. Sibilus autem serpentum est: quia serpenti ni etiam sunt, qui siblando derident. 3. Reg. 9. Erit Israël in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum. Omnis qui transierit per eam, stupebit & sibilabit. Et monerunt capita sua super filia Ierusalem, in signum lætitiae & derisionis. Psal. 21. Locuti sunt labiis & mouerunt caput.*

Haccine est urbs, dicentes, quasi demonstrando deridentes comparationem miserie ad felicitatem pristinam. Deuter. 32. Hæcce reddis Domino popule stulte & insipiens. Urbs autem dicitur propter munitiones quas habere deberet. Isa. 26. Urbs fortitudinis nostræ Sion, saluator ponetur in ea murus & antemurale. Perfecti decoris. Eò quod omnibus virtutibus abundabat. Ezech. 28. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Gaudium uniuersæ terra. Materia enim gaudij omnium fuit in Ecclesia. Isa. 60. Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem & generationem. Psal. 86. Sicut lætan-

tium omnium habitatio est in te. Hæc autem omnia in derisionem conuertit inimicus. 1. Machab. 1. Secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius.

16. *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui, ut aperto ore inclamarent. Isa. 59. Super quem & Phe. lusisti? Super quem dilatastis os, & eiecistis linguam? Eiicere enim linguam omnia loqui est, dilatare os, per omnia deridere. Psal. 139. Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labiis eorum. Psal. 108. Os peccatoris & dolosi super me apertum est. Sibilauerunt. Ierem. 19. Ponam ciuitatem hanc in stuporem & in sibilum: omnis qui præterierit per eam, obstupescet, & sibilabit super vniuersa plaga eius. Et tremuerunt dentibus suis, præ nimio desiderio deuorandi. Isa. 5. Frender, & tenebit prædam, & amplexabitur: & non erit qui eruat. Et ita facit diabolus ad animam & ad Ecclesiam. Abac. 3. In fremitu conculcabis terram, & in furore obstupefacies gentes. Psal. 112. Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Et dixerunt, Deuorabimus, absorben- do quidquid dulcedinis fuit in eo, & in ventrem inferni traiecumus. Isa. 9. Inimicos eius in tumultum verter, Syriam ab Oriente, & Philistium ab Occidente, & deuorabunt Israël toto ore. Syria sublimis interpretatur, quæ est in Oriente, hoc est, in splendore vita præsentis. Philistium portione cadentes interpretatur, & inferni pœnas significat, quas in Occidente mortis peccatores deuorant. Job 18. Deuoret pulchritudinem cutis eius, & consumat brachia eius primogenita mors. Enista est dies. Unus demon- strat alteri in derisionem, & dies significat iustitiam condemnantem. Iohann. 3. Quæ arguuntur lumine manifestantur. Quam exspectabamus. Ex desiderio enim malum hominis dæmones expe- cant. Psal. 88. Lætificasti super eum omnes inimicos eius. Hæc exspectatio in insidiis est. Psal. 29. Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua: insidiatur ut rapiat pauperem. Inuenimus, ad prædam scilicet: vnde Isa. 10. Exultat inimicus dicens, Inuenit manus mea regna idoli, sic & simulachra eorum de Ierusalem. Vidimus, ut etiam oculis satiemur pœnis eorum. Psal. 34. Euge euge, viderunt oculi nostri. Isa. vlt. Egredientur & videbunt cadavera eorum qui præua- ricati sunt in me.*

Fecit Dominus quæ cogitauit. Diu enim cogita- uit exspectans pœnitentiam: quia patiens est. ¶ Ain. Eccl. 5. Altissimus est patiens redditus. Isa. 42. Tacui, semper filii, patiens fui. August. An ideo putandus est non videre, quia tanto videt patientius, quanto sapientius? Psal. 105. Dixit ut disperderet eos si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Isa. 14. Iurauit Dominus exercituum dicens: si non ut putau, ita erit: & quomodo mente tractau, sic eueniet. Complevit sermonem suum, scilicet ^{Dominus} Propheta per Propheta denun- tiari iussit, quam locutus est per Prophetas. Isa. 31. Ipse au- tem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Quem præcepérat à diebus antiquis. Ab completa antiquo enim vltus est in peccatores. Isa. 37. Ex sunt, diebus antiquis ego plasmavi illud, & nunc ad- duxi. Destruxit, per pœnas, & non pepercit, per misericordiam liberantem: diu enim exspectau- rat & semper monuerat, & conuerti noluerunt, Ezech. 8.

Ezech. 8. Ergo & ego faciam in furore. Non parcer oculus meus, nec miserabor: & cum clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos. *Et latificanit super te inimicum.* *Proverb. 2.* Latentur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Latari tamen in malis ini-mici peruersum est. *Proverb. 24.* Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus & displiceat ei. *Et exaltauit cornu hostium tuorum,* hoc est, exaltari permisit. *Daniel. 7.* Ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia. Et infra: Aspiciebam & ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & praeualebat eis. Sanctos vocat, qui sanctitatem professi fuerant, & per peccatum ceciderant.

18. *¶ Sade.* *Clamauit cor eorum ad Dominum.* Tangit hic conuerzionem ad pœnitentiam, dicens qualiter clamat, & ad quem, ibi, *Vide Domine.* Et propter quid, ibi, *Iacuerunt in terra.* In primo dicit, quod flebiliter & instanter clamat, ibi, *Con-surge, lauda.* Et hoc est. *Clamauit cor eorum ad Dominum,* vt ex intimis clamor procederet. *Psal. 118.* Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine. *Super muros filie Sion,* supple, qui dissipatus est. Vnde in præhabitibus dicitur: Murus pariter dissipatus est. Muri enim Iericho stare non possunt. *Iosue 6.* Muri illico corruerunt. Iericho enim defectus interpretatur. *Isa. 16.* His qui latentur super muros cocti lateris, loquimini plaga-s suas. Latari in congerie carnalium delectationum, latari est in muro cocti lateris. *Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem.* Torrens enim cum impetu, & torrore solis fluit, & vult dicere, quod liquefacit calore pœnitentia & dimittat habenas lachrymis, & abundanter ploret. *1. Reg. 1.* de Anna: Porro flebat, & non capiebat cibum. Et ibidem: Cum esset amaro animo, orauit ad Dominum flens. Dicit enim Hieron. quod oratio Dominum vngit, lachryma pungit. Per diem & noctem dicit, vt manifeste & occulte ploret. Manifeste enim latit proximum, occulte verò peccans latit seipsum. *Ierem. 9.* Plorabo die nocte interfertos filiae populi mei. Non des requiem tibi, à laboribus scilicet pœnitentiae. *Psal. 6.* Laborai in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stractum meum rigabo. *Isa. 62.* Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei. *Apocal. 4.* Requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus. Neque taceat pupilla oculi tui. Pupilla acies oculi est, & purum, vt scilicet tota mentis intentione se videat & deplanget. *Psal. 38.* Auribus percipe lachrymas meas. Poëta:

Interdum lachryma pondera vocis habent.

Job 6. Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus.

19. *¶ Coph. modus orandi.* *Consume, lauda nocte.* Docet quam instanter clamare debeat: & hoc est. *Consume, hoc est,* totum simul sursum te age. *Isa. 52.* Consume, consume, induere fortitudine tua Sion. Et post pauca: Executere de puluere, consume, sede Ierusalem, solue vincula colli tui captiuua filia Sion. *Coloss. 3.* Si consurrexisti cum Christo, quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non

quæ super terram. Consurgit enim qui intellexit, & affectu, intentione & opere se agit ad cœlestia. *Michæ. 7.* Quia cecidi, consurgam: cum federo in tenebris, Dominus lux mea est. Laudant autem in nocte quando nemo videret, ne puluere inanis gloria oratio sordidetur. *Isa. 33.* In visione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, supple, adulatores: tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina, vt auertat hominem ab his quæ fecit. Vel lauda in nocte, hoc est, de nocte, hoc est, de aduersitate. *Psal. 41.* In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte Canticum eius. *Job 1.* Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. *In principio vigiliarum,* supple, consurge. *Quatuor Quatuornæ vigilia.* enim sunt vigiliae noctis, conticinium, intempestum, gallicinium, & antelucanum. *Mar. 13.* Nescitis quando Dominus domus veniat, serd an media nocte, an gallicantu, an manè: ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Significant autem 4. noctates, scilicet adolescentiam, iuuentutem, virilem, & senectutem. Et à principio usque in finem vigilare debemus. *Psal. 70.* Deus docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc pronuntiabo mirabilia tua, & usque in senectam & seniam. *Thren. 3.* Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. *Ef-funde sicut aquam cor tuum ante confitum Domini,* in confessione scilicet. Aqua simplex liquor nec substantiam, nec odorem relinquit in vase vnde effunditur: & sic peccatum debet effundi, vt nihil eius in corde remaneat per delectationem. *Psal. 41.* Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, hoc est, delectationes in quibus fuit anima mea. Retinentes enim saporem peccati & imaginem, sunt de quibus dicitur *Ezech. 16.* Fecisti tibi imagines masculinas & fornicataes in eis. Dicit enim Hier. quod non licet intueri, quæ non licet cōcupiscere. *Isa. 1.* Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. *Ierem. 4.* Lava à malitia cor tuum Ierusalem vt salua fias. Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Ante conspectum Domini effundit, qui iudicio se Dei supponit ante sacerdotem qui vicarius est. *Psal. 37.* Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. *Proverb. 28.* Qui abscondit sceleris sua, non dirigetur. *Lena ad Dominum manus tuas,* in opere scilicet satisfactionis, vt totum scilicet te in cœlum extendas. *1. ad Timoth. 2.* Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. *2. Paralip. 6.* Salomon palmis in cœlum leuatis, ait: Domine Deus Israël non est similis tui. Deus in cœlo & in terrâ. *Psal. 140.* Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. *Pro anima parvulorum tuorum.* Parvuli sunt simplices in finu Ecclesiæ nutriendi & fouendi, pro quibus prælati orare tenentur. *Ioan. 17.* Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. *2. Machab. 15.* Hic est fraterum amator populi Istrael, hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate. *Qui fame perirent,* spirituali & corporali alimento destituti. *Luc. 15.* Quantu mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic famæ

20 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

fame pereo. *Iob* 38. Pulli eius clamant ad Deum vagientes, cō quod non habeant cibos. *In capite omnium compitorum*. Compita sunt viæ in quibus peditantes multi conueniunt, quas necesse est latae esse, & significant vias quæ ducunt ad mortem. *Matth.7*. Lata porta est & spatioſa via, quæ dicit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Capita harum viarum sunt initia peccatorum. *Naum* 3. Paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum. *Isa.51*. Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut orix illaqueatus, pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui.

20. *Vide Domine*. Tangit ad quem orat, & petit quād oculis misericordiæ respiciat: & hoc est. *Et considera*, distinguendo per differentias dolorum meum. *Daniel.9*. Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram. Sic respexit Petrum, & egressus Petrus fleuit amarè. *Matth.26*. Sic vidit Agar quando exaudīuit eam pro paruo. *Genes.21*. Sic vidit Abraham filium immolantem in monte visionis, qui appellauit nomen loci illius, Dominus videt. *Genes.22*. *Quem vindemiaueris ita*, scilicet quād omne gaudium à me remotum est, quod per vineam significatur. *Iob* 15. Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius. *Psal.79*. Vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. *Iob* 15. Ramos eius arefaciet flamma. Ergo comedent mulieres fructum suum? Ad literam enim proprios filios coacti sunt comedere. *Thren.4*. Manus mulierum misericordium coixerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei. Hoc specialiter implant mali prælati, qui matres esse deberent, qui dum necessaria vitæ subditis auferunt, subditos tanquam filios deuorant vt Medea. *Matth.23*. Comeditis domos viduarum, orationes longas orantes. Domos viduarum, familiæ Ecclesiæ sunt. *Deuteron.28*. Comedent liberos suos clam propter rerum omnium penuriam. *Paruulos ad mensuram palmae*, hoc est, recenter natos, & quasi de ventre

Lamia cru- exortos, sicut Michaël Ephesius de lamis *da embria* cit, quæ habitant in Lydiâ, quoniam delectantur prægnantes rescindere, & cruda embria deuorare. Sic quidam teneros adhuc in fide deuorant, infirmitatibus eorum non condescendentes, sed potius in deliciis expendentes viscera pauperum. *Deuteron.28*. Tenera mulier & delicata quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter molilitatem, & teneritudinem nimiam, inuidebit viro suo, qui cubat in sinu illius, super filij & filiæ carnibus, & super liberis qui eadem horâ nati sunt. In tali enim teneritudine videmus viuere prælatos de prædâ subditorum. *Si occiditur in sanctuario Domini*, in quo quilibet defensionem habere debuit, *Sacerdos & Propheta*, qui speciali debebant gaudere priuilegio. *Psal.104*. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Hos peccato mortuos videmus in sanctuario Ecclesiæ. Hoc significatum est. *Leuit.10*. vbi dicitur, quād Nadab & Abin in conspectu Domini in sanctuario mortui sunt igne alieno. *Ezech.9*. A sanctuario meo incipite.

Iacuerunt in terrâ, prostrati scilicet in terrâ.

In terrâ iacere spiritualiter est terrenis inhiriare: illi enim iacent sicut cadavera, hoc est, vermis cadentia. *Numer.14*. Vestra cadavera iacebunt in solitudine. *Fortis*, qui se defendere non potest. *Amos* 2. Fortis non obtinebit virtutem suam. *Puer*, qui non tantum ætate, sed defecione sensus puer est. 1. ad *Corinth.14*. Nolite pueri effici sensibus, sed malitiâ paruuli estote. *Et senex*, qui malitiâ consumpsit dies suos. *Daniel.13*. Inueterate dierum malorum nunc venerunt peccata tua. *Isa.65*. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. *Virgines meæ*, hoc est, illi qui virginea mentes habete debebant, & infatuati sunt. *Eccles.26*. In filiâ non aduertente se firma custodiam, ne inuentâ occasione abutatur se. *Et iuuenes mei*, qui robustæ sunt ætatis, & crescentis virtutis, qui robur conuertunt ad peccatum. *Isa.40*. Deficient puri & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent. *Ceciderunt in gladio*, hostis scilicet vel diaboli. *Osee* 14. In gladio pereant. Paruuli eorum elidantur, & fœtæ eius discindantur. *Interfelli in die furoris tui*. Nunc enim in gladio suo duro grandi & forti visitauit Dominus, sicut dicitur *Isa.27*. Vnde & hostis gloriatur. *Iudith* 6. Gladius militiæ meæ transiet per latera mea, & confixus cades inter vulneratos Iudaï, & non respirabis ultra donec extermineris cum illis. *Percussisti*, tuā quidem fortitudine, sed eorum ministerio. *Proverb.5*. Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus. *Et non misereberis*, misericordiâ scilicet liberante. *Jacob.2*. Iudicium sine misericordiâ fiet illi qui non facit misericordiam.

Vocasti quasi ad diem solemnum. Ad solemnitatem enim multi veniunt & gaudentes, & ita in Thau-

peccator: quia nequitia timida est, vt dicitur *cili territur*. *Leuit.26*. Terrebit eos sonitus folij volantis. De circuitu autem dicitur, vt dicit *Gregorius*, quia supra iudex condemnans, infra infernus hyans, intra conscientia vrens, extra mundus ardens, à finistris peccata accusantia, à dextris infinita dæmonia. *Isa.29*. Circundabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam. *Si fuit in die furoris Domini qui effugeret*. *Amos* 2. Peribit fuga à veloce. *Psal.138*. Quād ibo à spiritu tuo, & quād à facie tua fugiam? *Et relinqueretur*, à tanta cæde. *Exod.14*. Nec unus quidem superfuit ex eis. *Quos educavi*, in disciplinâ, & enutriui, pabulo temporali & spirituali. *Isa.1*. Filios enutriui & exaltavi. *Inimicus meus consumpsit eos*. Propter peccata scilicet quibus euerſi sunt à me. *Deuter.32*. Consumentur fame, & deuorabunt eos aues mortuam amarissimo.

21. *v Sin.*

CAPVT III.

Ego vir videns paupertatem meam. Hic describit lamenti materiam secundum differentias pœnæ pœnitentis: & propter hoc diuiditur in tres partes, in quarum prima inclinat ad timorem & spem, quæ sunt duæ molæ inter quas conteritur pœnitens. In secunda autem ex his docet pœnitere, ibi, *Scrutemur vias nostras.* Quia autem pœnitere supra vires hominis est, in tertia invocationem docet nominis Domini, ut in pœnitentiâ confortet, ibi, *Inuocavi nomen tuum.* In prima duo sunt, inclinatio ad timorem, & unctione ad spem, ibi, *Recordare paupertatis.* Prima adhuc in duas diuiditur. Primo enim ponit considerationes pœnarum, secundò crudelitatem hostis, quæ maximè timenda est, ibi, *Vrſus infidians.* Consideratio pœnarum duplex. ex parte scilicet punientis, & ex parte eius qui vim passus est, ibi, *Vetus tam fecit pelem meam.* In primo tria dicit, scilicet sui status recognitionem, sui deiectionem, & in pœnis attritionem. Est autem notandum, quod quælibet litera hic triplicatur, eò quod istæ clausulæ per tria diuiduntur, & quælibet clausura ab vnâ & eadem incepit literâ secundum legem dictaminis. Interpretationes autem literarum facile est adaptare cuilibet. Dicit ergo:

Ego vir videns paupertatem meam, supple, sum. Ego discretionem notat, ac si dicat: Ego dum esse in culpa, non vidi paupertatem meam, quam etiam sancti in me viderunt. **Glossa:** Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. *Apoc. 3.* Dicis quia diues sum & nullius ego, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Homo enim in culpa non videt seipsum, vnde *Apocal. 3.* præcipitur: Collyrio inunge oculos tuos vt videas. Collyrium autem ex fellibus componitur, quæ amaritudinem fellitam pœnitentiæ significant. **Vir:** viri enim est pœnas pœnitentiæ sustinere, quemadmodum Christus sustinuit pœnas nostras, qui principaliter vir fuit. *Ephes. 4.* Occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Propter hoc de muliere laudabili dicitur. *2. Machab. 7.* Supra modum autem mater mirabilis & bonorum memoria digna, quæ præeunte septem filios sub vnus diei tempore conspiciens, bono animo ferebat. Et post pauca: Repleta sapientiâ & fœmineæ cogitationi masculinum animum inserens. Poëta:

Indue mente virum Macedo puer arma capesce. Et *Indith 15.* Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri: quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum. *Psal. 26.* Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum. *Videns.* Quod licet præsentis participium, tam formatur à præterito imperfecto, vt notetur, quod visio ad præsens finita non est. Displacentia enim pœnitentis qui videt se, finiri non debet. *Psal. 49.* Argumte & statuam contra faciem tuam. *Dionys. in epistola ad Titum:* Primum bonum quod datur homini ex respectu ad lumen, visio sui ipsius. *Ierem. 2.* Vide vias tuas in conualle, scito

quid feceris. **Bernard.** Multi multa sciunt, & seipso nesciunt: alios inspiciunt, & seipso negligunt. *Paupertatem meam.* *August.* Pauper est non sufficiens sibi. Paupertas autem omnia hominis est destitutio naturæ per peccatum. *Psal. 87.* Pauper sum ego, & in laboribus à inuentute mea. *Tob. 4.* Pauperem vitam gerimus: & tam pauperem propter quam Christum pauperem effici oportebat. *2. ad Corinth. 8.* Sicutis gratiam Domini nostri IESU CHRISTI, quoniam propter vos egenus factus est cum esset diues, vt illius in opia vos diuites essetis. *Psal. 30.* Infirmata est in paupertate virtus mea. Hæc visio valet ad humilitatem.

In virgâ indignationis eius, hoc est, in verbere virgæ quæ indignatione me percussit: & propositio notat causam inductiū: non enim se vidisset in paupertate, nisi virgâ coactus esset. *Isa. 26.* In angustiâ requisierunt te; in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Psal. 81.* Impile facies eorum ignominia, & querent nomen tuum Domine. Indignatio autem signum iræ est per auersionem vultus. *Psal. 26.* Quoniam ira in indignatione eius. Et quia virga ostendit homini seipsum, propter hoc consolatoria est. **Ouidius:** Aliquisque malo fuit usus in illo. *Psal. 22.* Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Et bene virga quæ etiam oportuit cædi redemptorem. *Isa. 53.* Propter scelus populi mei percussi eum.

Me minavit & adduxit in tenebras. Minari est violenter tractorum, vel impulsorum, ad- & Aleph, duci autem voluntariè sequentium. Et nota, *Peccator verbere minatur, & consolationis spe adducitur ad pauperrimam.* quod pœnitentes primo verbere coguntur, & posteà voluntariè sequuntur. Minavit ergo verbere, adduxit consolationis spe. Quæ duo notat Apostolus *2. ad Corinth. 12.* Libenter gloriantur ad pauperrimis. Nec verò in infirmitate libenter gloriatur in quantum infirmitas est, sed in quantum consolatoria est: infirmitate enim minatur quasi stimulo, sed consolatione trahitur. *Luc. 14.* Compelle intrare. *Act. 9.* Durum est tibi contra stimulum calcitrare. *Ierem. 46.* Stimulator ab Aquilone veniet ei, hoc est, à consideratione peccatorum. *In tenebras,* hoc est, pœnitentiæ obscuritatem, in quibus tenebris sedet pœnitens. *Mich. 7.* Cum sedero in tenebris, lux mea. *Psal. 138.* Nox illuminatio mea in deliciis meis. *Isa. 58.* Orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuæ erunt sicut meridies. *Et non in lucem,* cœnulentam huius sæculi, quæ prosperitatem significat in peccatis, à quâ pœnitens oculos auertit. *Iob 31.* Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incendentem clarè, & lætatum est in abscondito cor meum, supple, male mihi accidat. *Isa. 16.* Pone quasi noctem umbram tuam in meridie, hoc est, in clarâ luce prosperitatis huius mundi. *Psal. 55.* Ab altitudine diei timebo.

Tantum in me veritatem conuerit manum suam. **3.** Peccatores enim non percutit Deus. *Psal. 72.* & Aleph, In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos superbia. Eos autem quos recipit ad pœnitentiam, percutit. *Proverb. 3.* & *Hebre. 12.* Flagellat autem omnem filium quem recipit. *Apoc. 3.* Ego quos amo, arguo & castigo. *Amos 3.* Tantummodo vos cognoui ex omnibus cogitationibus

22 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

nibus tetræ , idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Visitare autem est de tribulatione in tribulationem adducere, sicut tribula dicitur super granum quando excurrit & depuratur. Isa.28. In virga excutietur gith, & ciminū in baculo , panis autem comminuetur. Gith & ciminū odorifera sunt, & significant odorem virtutū in pœnitente, quia per tribulationem pœnitentiae depurantur : comminutio autem panis significat contritionem perfectam quæ interius reficit. Versio autem manus est quod dicitur 2. ad Corinth. 11. Ter virgis cæsussum , semel lapidatus sum, ter naufragium feci. Quod autem dicit, conuertit , notat quod tribulatus & percussus ad manus percutientis conuersti debet , sicut puer percutitur donec conuertatur. Isa.9. Adhuc manus eius extenta. Et propter hoc est, quia populus non est reuersus ad percutientem se. Ierem. 31. Castigasti me , & eruditus sum quasi iuuenulus indomitus. Converte me , & conuertar , quia tu Dominus Deus meus. Tota die. Continua est afflictio pœnitentis , & dies vna est tota vita. Genes. 1. Factum est vesperè & manè dies vnum.

4.
Beth.

Duo pelli
rugas indu-
cunt.

Vetus am facit pelle meam. Tangit hīc quid persecutio hostis facit in ipso , & dicit tria , scilicet quod perduxit ad vetustatem, impedituit libertatem , perfectam fecit conclusionem. Dicit ergo : *Vetus* am facit pelle meam. Pellem vetustam secundum naturam faciunt duo , frigiditas inspissans , & humidum exiccatum corrugans. Contrahit enim humidum exiccatum vnam partem super alteram , & idēq; facit rugas. Job 16. Rugæ meæ testimonium dicunt contra me. E contra de illa quæ extensa est calore charitatis, & subili in fundo humido pietatis & consolatione sancti Spiritus. Ephes.5. Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam , non habentem maculam aut rugam , aut aliquid huiusmodi. Pelli autem hæc exteriorem significat conuerstationem, & extrinsecus adhærentes. Baruch.3. Inueterasti in terra aliena. *Et carnem* meam. Carnes significant moliores de Ecclesia , qui defacili abstrahuntur. Ioan.1. Non ex sanguinibus , neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Job 19. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. Cito enim consumuntur infirma. *Contrivit offa* mea , propter tristitiam scilicet , etiam fortiores contriti sunt. Proph.17. Spiritus tristis exiccat offa. Ierem.50. Nouissimus exosauit eum rex Babyloni. Psal.101. Offa mea sicut in frizio confixa sunt.

5.
Beth.

In gyro ob-
dere quis-
dicatur.

Ædificauit in gyro meo , vt scilicet nusquam pateat locus euadēdi Job 19. Obsederunt in gyro tabernaculum meum. In gyro enim obsider , qui ab Oriente & Occidente & Aquilone , & Meridie tentationes parat , ab Oriente per somitem, ab Occidente per mortis timorem , ab Aquilone per temptationis obscuritatem , à Meridie per temporalium prosperitatem vndique insidiatur. Luc.19. Circumdabunt te inimici tui vallo. Et hoc est quod sequitur. *Et circumdedit* me felle & labore , felle in amaritudine cordis , labore in opere satisfactionis. De primo Att.8. In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. De secundo dicitur in Psal.6. Laborauit in gemitu meo.

6.
Beth.

In tenebris collocavit me , hoc est , per pecca-

tum collocatione dignum fecit , vt mitteret in tenebras exteriore. Psal.342. Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi. Matth.22. Mit- Mortui sem-
tite eum in tenebras exteriore. Quasi mortuos p̄iterni qui sempiternos. Sempiterna enim morte dignus fue-
rat qui peccauit. Psal. 87. Sicut vulnerati dor-
mientes in sepulchris , quorum non es memor amplius.

Circumædificauit. Tangit malum captiuitatis, 7. in quo etiam continetur exclusio orationis , & Ghimel. arctatio libertatis. Et hoc est. *Circumædificauit aduersum* me , obsidiones scilicet , quibus me impugnaret. Ezech. 4. Ordinabis aduersus eam obsidionem , & ædificabis munitiones , & com- portabis aggerem , & dabis contra eam castra , & pones arietes in gyro. Obsidio est per dæmo- nes , munitiones vitiorum firmitates , agger comportatus diuitiæ terrenorum & cupiditates, castra mundi spectacula , arietes tyrannorum impulsus , quibus impugnatur Ecclesia & fide- lis anima. *Vt non egrediar* , ad libertatem scilicet filiorum Dei : sic enim capti sunt peccatores, quod de laqueis egredi libere non possunt. 3. Reg.15. *Ædificauit* Rama , vt non posset quis- piam egredi , vel ingredi. Rama interpretatur excelsa , & significa ædificium diaboli, qui tentatis præcludit libertatem ne egredi vel ingredi possint vias virtutum. Ierem.36. Ego clausus sum , nec valeo ingredi domum Domini. Aggranauit Cōpedes in- compedem meum. Cōpedes sunt ferræ , vel ligna tellectus & effectus, error & libido. quibus pedes constringuntur , pedes autem sunt intellec- tus & affectus , errore quidem astringitur intellec- tus , libidine autem affectus. Vnde Psal. 78. Dominus soluit compeditos. Item Psal. 78. Introeat in conspectu tuo gemitus compenditorum.

Sed & cum clamauero & cum roganero. Clama- 8. re notat intentionem deuotionis , rogare Ghimel. autem formationem precis. Exclusit orationem meam , ab auribus suis , quia indigni sunt exaudi- tione. Isa.1. Cum multiplicaueritis orationem , non exaudiam. Iac.4. Petitis & non accipitis , eò quod male petatis.

Conclusit vias meas lapidibus quadris. Quadri 9. lapides sunt quadrata peccata , scilicet consensu, Ghimel. voluntate , opere & delectatione ligante ad pec- peccata la- catum , & sunt isti lapides frigi & graues , fri- pidibus com- gidi per defectum charitatis , graues autem per parantur. pondus iniquitatis. Iosuë 10. Volute faxa ingen- tia ad os speluncæ , & ponite vitos industrios qui clausos custodian. Semitas meas subuerit. Se- mita dicitur via cordis ad vitium , ad quod fa- cilius inclinatur. Job 19. Semitam meam circum- sepsit , & transire non possum , & in calle meo tenebras posuit. Subuertere autem semitas est declinare eas ad iter non rectum , quod frequen- ter facit diabolus. Proph. 14. Est via quæ videtur homini iusta , nouissima autem eius deducunt ad mortem.

Vrſus insidians factus est mihi. Per metapho- ram describit crudelitatem hostis , describens etiam nocentum quod intulit. Dicitur autem vrſus qui mel sequitur , propter præde cupiditatem. Osee 13. Occurrat eis quasi vrſa raptis catulis , & dirumpam interiora iecoris eorum. Talis est diabolus qui semper reputat quod sui fœtus accipiantur , quando animæ conuertun- tur. Leo in abscondito. Leo dicitur propter crude- litatem.

I.G.

Daleth.

in Threnorum Cap.III.

23

litatem. 1. Pet. 5. Aduersarius vester tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Psal. 29. Insidiatur in abscondito, quasi leo in speluncâ suâ.

11. Semitas meas subuertit. Semitæ illæ sunt viæ rectæ quas subuertit diabolus. Proverb. 5. Duca te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui. Gal. 3. O insensati Galathæ, quis vos fascinauit non obedire veritati? Confregit me. Confringitur qui deprimitur, & viribus destituitur, sicut diabolus suos confringit. Isa. 38. Quasi leo sic contriti omnia ossa mea. Posuit me desolatam, hoc est, à Deo & Angelis derelictam. Isa. 3. Mærebunt atque lugebunt portæ eius, & desolata in terrâ sedebit.

12. Terendit arcum suum. Arcus iudicium Dei. Daletb. est, vel scriptura, vt antè diximus, vel insidie Arcus iudi- diaboli, quod literalius est. Psal. 7. Arcum cium Dei, suum tetendit & parauit illum, & in eo parauit vel scriptu- raa, vel insi- dia diaboli. Et posuit me quasi signum ad sagittam. In quod signum scilicet intendat omnis sagittans. Ierem. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est. Job 6. Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.

13. Misit in renibus meis filias pharetræ sue. Renes loca delectationum sunt. Missilia autem infixa in renibus ab hoste, sunt libidines incensæ in renibus. Vel etiam Deus aculeos pœnarum mittens in delectationes, dum voluntatem trahit in dolorem, vt dicit Gregor. filias pharetræ mittit in renes. Psal. 126. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excusorum. Filij excusorum sunt sagittæ militum fortiter excusæ ab arcu, & profundè infixa.

14. Factus sum in derisum omni populo meo. Deridentur enim à populo Dei qui consilium Prophetarum non sunt secuti. Et vice versa sancti deridentur à peccatoribus, quia temporalibus despiciunt quæ videntur, querunt ea quæ non videntur. Ierem. 20. Factus sum in derisum totâ die: omnes subsannabunt me. Psal. 43. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt. Canticum eorum totâ die. Peccatores enim etiam cantiones de iustis faciunt, vt eos derisioni etiam aliorum exponant. Job 30. Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis in proverbiu, Psal. 68. In me psallebant qui bibeant vinum.

15. Repleuit me amaritudinibus, pœnarum scilicet loco delectationum. A&E. 8. In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. Exod. 1. Affligeant illudentes & inuidentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum. Inebriauit me absynthio, quod licet amarissimum sit, tamen stomachum confortat, & cholera destruit. Proverb. 5. Nouissima illius amara quasi absynthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps. Ierem. 9. Ecce ego cibabo populum istum absynthio, & potum dabò eis aquam fellis.

16. Confregit ad numerum dentes meos. Numerus dentium est secundum naturam 32. vel 28. Et vult dicere, quod ad numerum omnes illos

confregit, ita quod nec cibum masticare valeret. Significant autem dentes doctores, qui quasi nutrices paruulis discipulis cibum spiritualem exponendo mastificant. Cantic. 4. Dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lauacro. Thren. 4. Dentes eius lacte nitidiores, propter vitæ scilicet honestatem, sed confracti sunt per ignorantiam & vitæ turpitudinem. Isa. 29. Peribit sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur. Cibauit me cinere, hoc est, humilitate vilitatis meæ. Psal. 101. Cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fieri miscerbam.

Et repulsa est anima mea, à delectabilibus scilicet: quia nihil delectabilem habeo. Psal. 1 Vau.

37. Anima mea impleta est illusionibus, & non est sanitas in carne meâ. Et hoc est quod sequitur. Oblitus sum bonorum. Job 33. Abominabilis ei sit in vita suâ panis, & animæ illius cibus antè desiderabilis. Ex peccato enim sit, quod dulcedo spiritualis alimonie, in tedium conuertitur & abominationem. Tales fuerunt illi. Num. 11. Anima nostra arida est: nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. Et Numer. 21. Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo.

Et dixi, Periit finis meus, hoc est, periisse videtur finis quem expectabam à Domino. Et hoc est quod sequitur. Et spes mea à Domino: & est vox desperantis populi. 4. Reg. 6. Quid amplius expectabo à Domino. Gen. 4. Maior est iniquitas mea quam vt veniam merear. Et hoc verum esset si non esset misericordia Dei; vnde licet tenebrae sunt in nobis peccatorum, tamen ex misericordia speramus consolationem. Vtrumque enim tangit beatus Job 23. Deus emolliuit cor meum, & Omnipotens conturbavit me. Non enim perij propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo. Vnde sequitur.

Recordare paupertatis. Et incipit hic eleuari ad spem: vnde dicit in personâ sui, & in persona Sanctorum, & Christi. Recordare paupertatis. Quia omni ope destitutus sum. Tob. 4. Pauperem vitam gerimus. Luc. 2. Reclinauit eum in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio. Et hoc fuit in ortu. In processu autem dicitur Matth. 8. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. In exitu vero in personâ suâ dicit: Nudus egressus sum ex utero matris meæ, & nudus reuertar illuc.

1. ad Timoth. vlt. Nihil intulimus in huic mundum, haud dubium quod nec auferre quid possumus. Et transgressionis mee. Mali enim Christus minus puniuntur quam meruerunt, Christus autem præter merita, & sancti frequenter ultra quam meruerunt. Luc. 9. Loquebantur cum eo Moyses & Elias, & dicebant excessum eius quem completerus erat in Ierusalem. Job 19. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit. Job 6. Vt inam appenderentur peccata mea quibus erant merui, & calamitas quam parior, in statera. Quasi arena maris hæc grauior appareret. Vnde & verba mea dolore sunt plena. Et absynthio, quod scilicet in cruce babit, & quod sancti in multis pœnis biberunt. Ierem. 2. Quomodo conuersa es mihi in amaritudinem vinea

Absynthij
virtus.

Vau.
Numerus

24 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

vinea aliena. *Ierem. 23.* Ecce ego cibabo eos ab synthio, & potabo eos felle. Et hoc est quod sequitur. *Et fellis. Marc. 15.* Dabant ei bibere Myrratum vinum. *Psal. 68.* Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me acero.

Memoria memor ero, hoc est, continuè memori ero, hoc est, nunquam debet recedere à cordibus nostris. *Bernard.* Super omnia te mihi reddit amabilem calix quem bibisti, opus nostræ redēptionis. *Hebre. 12.* Recogitare eum qui talenti sustinuit à peccatoribus aduersus se metipsum contradictionem, ut ne farigemini animabus vestris deficients. *Eccles. 29.* Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim prote animam suam. *Et tabescet in me anima mea*, hoc est, animalitas, & delectatio animaliatis. *Psal. 21.* Tabescere me fecit zelus meus.

Hec recolens. Responsio est populi recolentis misericordias Domini, & hoc est, quod dicit. *Hec recolens in corde meo, in Deo sperabo*, ex miserationibus Domini, non ex meis meritis spem concipiens. *Isa. 63.* Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus. *Ier. 17.* Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.

Misericordia Domini, quia non sumus consumpti. Regnoscit in se misericordiam: quia non in toto consumptus est, sed reseruatus ad consolationem, purgandus quidem, sed non finaliter damnatus. *Isa. 49.* Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio utri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. *Quia non defecerunt miserationes eius. Jacob. 2.* Superexaltat misericordia iudicium. *Abac. 3.* Cum iratus fueris, misericordia recordaberis. *Ioel. 2.* Benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia.

Noxi diluculo. Vox Domini est ad populum conuersum, & est vox consolationis: & quod dicit, noui, id est, quod mea notitia approbaui. *2. ad Timoth. 2.* Cognovit Dominus qui sunt eius. *Exod. 33.* Inuenisti gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. *Diluculo*, post tenebras, iam luce fidei in te oriente. *Rom. 13.* Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

Proverb. 11. Consurgit diluculo, qui querit bona. *Eccles. 39.* Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo, ad Dominum qui fecit illum. *Multa est fides tua.* Iam enim non est infirma, & informis & mortua, sed per dilectionem multa proferens opera. *Galat. 5.* Fides per charitatem operatur. *Ioan. 15.* Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Per charitatem, autem fideles manent in christo. *Matth. 15.* O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. *Luc. 7.* Fides tua te saluam fecit, vade in pace.

Pars mea Dominus, dixit anima mea. Responsio populi est ad consolantem Dominum, tamen non estimat illam consolationem: quia omni terrena hæreditate postposita, solum illum pro parte hæreditatis sibi dari optat. *Numer. 15.* In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos, ego pars & hæredi-

tas tua in medio filiorum Israël. *Psal. 15.* Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Propterera expectabunt eum. Non enim in præsenti quiete habetur, sed in futuro. *Philip. 3.* Salvatorem expectamus Dominum Iesum Christum. *Proverb. 17.* Gemina gratissima expectatio præstolantis. *Abac. 2.* Simoram fecerit, expecta eum: quia veniens veniet.

Bonus est Dominus sperantibus in eum. Conce-

20.
7 Zain.
Pax Christi
sempre
proculis
haberi de-
bet.

21.
† Zain.
In Deo con-
fidendum.

22.
† Heth.

Fides com-
mendatio.

24.
† Heth.

ptam consolationem iam aliis prædicat, & in sequenti versu instruit qualiter expectetur. Dicit ergo: **Bonus est Dominus sperantibus in eum.** Dulciter enim venientem suscipit, & omnia delicta dimittit, & optima multa gratis tribuit. *Luc. 15.* Cum adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum, & dixit ad seruos suos: citò proferte stolam primam, &c. *Psal. 72.* Quam bonus Israël Deus his qui recte sunt corde. *Sperantibus in eum. Eccles. 2.*

Qui timetis Dominum, sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia. *Pro- 25.
verb. 28.* Qui sperat in Domino, saluabitur. *Ani- Teth.
mæ quarenti illum. Quærenti*, dicò, intellectu & affectu, & intentione & opere. *Isa. 21.* Si *opere.* *quæritis*, quærite: conuertimini & venite. *Matth. 7.* Quærite, & inuenietis. *Isa. 55.* Quærite Dominum dum inueniri potest. *Psal. 102.* Quærite Dominum, & confirmamini, quærite faciem eius semper.

**Bonum est præstolari cum silentio salutare Do- 26.
mini**, ut scilicet nihil contradicatur sermonibus eius. *Apocal. 8.* Factum est silentium in cœlo, quasi media hora. Propter hoc institutum est ut Euangelum cum silentio audiatur. *Isa. 58.* Si non fuerit voluntas tua inuenta ut loquaris sermonem, tunc delectaberis super Dominum. *Genes. 49.* Salutare tuum expectabo Domine.

Bonum est viro, viriliter scilicet agenti, cum portauerit iugum, obedientiæ Domini, ab adolescencia sua: tunc enim ex antiqua bona consuetudine leue est portare. *Proverb. 22.* Prærium est, adolescentis iuxta viam suam, etiam cum senerit, non recedet ab ipsa. *Psal. 70.* Deus docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc.

Sedebit solitarius & tacebit. Instruit hic qualiter Dominus expectetur, prudenter, humili- 28.
ter, & patienter. Prudenter: quia sedebit solitarius, à consortio peccatorum sequestratus. *Iod.* *Jerem. 15.* A facie tua, solus sedebam: quia amaritudine replesti me. *Tob. 1.* Solus fugiebat consortia omnium, & pergebat ad Ierusalem, ad templum Domini. *Et tacebit*, ne lingua labatur. *Isa. 7.* Vide ut fileas. *Isa. 30.* In silentio & in spe erit fortitudo vestra. Tacebit etiam patientia aduersarii non contradicens. *Exod. 14.* Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. *Psal. 38.* Posui ori meo custodiam cum consistet peccator aduersum me. *Quia lenavit se supra se*, spiritualiter scilicet ad Dominum se extensis, quod sit per humilitatem. *Pro. 29.* Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.

Ponet in puluere os suum, toto corpore se pro- 29.
sternens, & puluerem se recognoscens. *Gen. 43.*, *Iod.* Adorauerunt proni in terram. *Psal. 131.* Adora-
bimus

bimus in loco vbi steterunt pedes eius. *Iob 7.*
Ecce nunc in puluere dormiam. *Si forte sit spes.*
Fortè euentum liberi arbitrij notat, quia certi-
tudo est in Domino. *Rom. 5.* Spes non con-
fundit. *Eccles. 2.* Respice filij nationes homi-
num, & scitote quia nullus sperauit in Domi-
no, & confusus est.

30. *Iod.* *Dabit percutienti se maxillam*, exemplum pa-
tientie à Christo recipiens. *Isa. 50.* Corpus
meum dedi percutientibus, & genas meas vel-
lentibus. Faciem meam non auerti ab increpan-
tibus, & conspuentibus in me. *Mich. 5.* In vî-
rga percutiet maxillam iudicis Israël. *Math. 5.*
Si quis te percuferit ad dexteram maxillam,
præbe illi & alteram. *Saturabitur opprobriis.*
Opprobria enim quæ sustinentur, in saturita-
tem gratiæ conuertuntur. *Luc. 1.* Esurientes im-
pleuit bonis. *1. Reg. 2.* Famelici saturati sunt.
Hoc enim esse non posset nisi ipsa famæ esset
saturitas.

31. *Quia non repellit in sempiternum Dominus.*
» Caph. Ad horam enim repellere potest lanctos, sed
non in sempiternum. *Isa. 54.* Ad punctum in
modico dereliqui te, & in miserationibus ma-
gnis congregabo te. In *Psal. 26.* vbi nos habe-
mus, Quoniam ira in indignatione eius, veri-
tas Hebraica in translatione Hieronymi habet,
Ad momentum indignatio eius. *Isa. 54.* In mo-
mento indignationis abscondi faciem meam
parumper à te, & in misericordia sempiterna
misertus sum tui.

32. *Quia si abiecit & miserebitur.* Abiecit ad
tempus tribulationibus exponendo, miserebitur
autem in æternum saluando. De primo di-
citur in *Psal. 43.* Proiecisti nos retrosum post
inimicos nostros. *Isa. 2.* Proiecisti enim popu-
lum tuum domum Iacob, quia repleti sunt ut
olim. De secundo dicitur *Isa. 65.* Obliusioni
traditæ sunt angustiæ priores, & quæ abscon-
ditæ sunt ab oculis nostris. Tanta enim est mi-
sericordia, quod nihil videtur quod passi su-
mus. *Secundum multitudinem miserationum sua-
rum.* *2. Reg. vlt.* Melius est ut incidam in manus
Domini, multæ enim misericordiæ eius sunt.
2. Esdra vlt. Indignum saluabis me secundum
magnam misericordiam tuam.

33. *Non enim humiliauit ex corde suo*, hoc est,
vilitari permisit à tortoribus. Nunquam enim Deus eligit confusionem nostram. *Eze-
chiel. 18.* Quare moriemini domus Israël? Quia
nolo mortem morientis. *Sap. 1.* Deus mortem
non fecit. Impi autem manibus & verbis ac-
cesserunt eam. Quinimò cum deberet punire.
Genes. 6. Tactus dolore cordis intrinsecus. *Et
abiecit filios hominum.* *Roman. 11.* Non repellit Deus plebem suam. *Psal. 93.* Non repelleret Do-
minus plebem suam.

34. *Vt contereret.* Ad hanc clausulam debet repe-
ti quod præmissum est: non enim ex corde hu-
miliauit. Vnde sensus est, quod ex corde pie-
tatis Domini non processit, *vt contereret sub pe-
dibus suis omnes vincitos terræ.* Vincti autem ter-
ræ dicuntur, qui de terra traxi sunt in capti-
uitatem. Pedes autem sui dicuntur tortores:
quia instrumenta iræ diuinæ sunt. Hoc est ergo
quod dicit: *Vt contereret sub pedibus suis*; hoc est,
sub hostibus suis conculcari permitteret, & in
totum conteri. *Psal. 109.* Donec ponam inimi-

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

cos tuos scabellum pedum tuorum, sub pedi-
bus tuis. Omnes enim impij conculcandi sunt
sub pedibus Domini. *Judic. 5.* Conculta anima
mea robustos. Et hoc fit vel in pœnitentia, vel
in damnatione. *Isa 63.* Calcaui eos in furore
meo, &c in ira mea conculcaui eos. *Psal. 17.*
Confringam eos nec poterunt stare: cadent sub-
tus pedes meos. Qui enim à Domino calcatur,
pondus iudicij Domini sentit, & illo premitur.
Iob 23. Nolo multa fortitudine contendat me-
cum, nec magnitudinis suæ mole me premet.
Omnes vincitos terra. Vincti enim iam deiecti
sunt, & ideo non conculcandi. *Isa. 45.* Vincti
manicis pergent, & te adorabunt, teque de-
precabuntur. Qui enim vincit seipsum, & li-
git in institutis præceptorum Domini, & iniun-
cta pœnitentia, potius à Domino absoluatur
quam conculceretur. *Isa. 61.* Misit me ut mederer
contritis corde, & prædicarem captiuis indul-
gentiam. *Psal. 48.* Dominus soluit compeditos.
Ioan. 11. Soluite eum, & siuite abite. Non er
go ex corde conterit, & vincit, sed secundum Deus non
conteri ex
corde, sed
secundum
exigens m
peccatorum.
exigentiam peccatorum nostrorum. *Isa. 42.* Ca-
lamum quassatum non conteret, & linum fu-
migans non extinguet. Calamus quassatus tri-
bulatus est euacuatus à peccatis, sicut calamus:
linum autem fumigans quod debile est, est pœ-
nitens in deuotione fumans. Si enim tales con-
tereret, conteret ex corde, & non secundum,
exigentiam meritorum. Ex corde enim non pu-
nit peccatores. *Ezech. 18.* Nunquid voluntatis
meæ est mors impij, dicit Dominus, & non ut
conuertatur & viuat?

*Et declinaret iudicium viri, in conspectu vul-
tus Altissimi, supple, non ex corde Domini.* *1 ad Lamed.*
Timoth. 2. Qui omnes homineas vult saluos fieri,
& ad agnitionem veritatis venire. Declinat au-
tem iudicium quando obliquatur à recto. *Abac.*
1. Quia impius præualeat aduersus iustum, pro-
pterea egreditur iudicium perueratum. Vir au-
tem est vires exercens in opere. *1. ad Corinth. 13.*
Cum autem factus sum vir, euacuui quæ
erant parvuli. Quod autem dicitur, in conspec-
tu Altissimi, ideo est, quia in conspectu ho-
minum sapè perueritur iudicium: sed in conspec-
tu Altissimi, à quo non est appellare, nun-
quam perueritur. *Genes. 18.* Absit à te ut occi-
das iustum cum impio, fiatque iustus sicut
impious. Non est hoc tuum, qui iudicas
omnem terram, nequaquam facies iudi-
cium hoc. Iudicabis ergo secundum merita,
& non peruertes iudicium ex corde, sicut mali
iudices faciunt: & est responsio ad populum
murmurantem, quod non æquo iudicatus sit
iudicio, & hoc est quod sequitur.

*Vt peruerteret hominem in iudicio suo, Dominus
ignorauit.* Ignorat enim Dominus mala. *Abac. 1.* 36.
Lamed.
Mundi sunt oculi tui ne videoles malum, &
respicere ad iniquitatem non poteris. Malum
autem & pessimum est peruertere hominem in
iudicio tuo præsenti vel futuro. *Iob 34.* Verè
enim Deus non condemnabit frustra, nec Om-
nipotens peruerteret iudicium. *Indith 8.* Pro his
quæ patimur, reputantes peccatis nostris hæc
ipsa supplicia minora esse flagella Domini,
quasi serui lui corripimus ad emendationem,
& non ad peccationem nostram, euenisce cre-
damus. *Ezechiel. 18.* Nunquid via mea non
est

G est

26 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

est æqua , & non magis viæ vestræ prauæ sunt?

37.
¶ Mem.

Quis est iste? Iam instructus pœnitens de iustitia Domini inuehitur contra contradicentes: & debet legi cum contemptu , & indignatione: & est ac si dicat. *Quis est iste presumptuosus, & fatuus , & hæreticus?* *Ierem.49.* *Quis est iste pastor quem proponam ei?* *Isa.22.* Quid tu hic, aut quasi quis hic? *Qui dixit.* Corde cæco. *Psal.35.* Dixit iniustus ut non delinquat in se metipso. *Vt fieret,* scilicet iudicium de contritione peccatorum, *Domino non iubente.* Ille enim fatuus est. *Job 5.* Nihil in terra sine causa fit, & de humo non egredietur dolor. *Rom. 13.* Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Vnde & Pilato dixit. *Ioan.19.* Non haberes potestatem aduersum me villam , nisi tibi datum esset de super.

38.
¶ Mem.

Ex ore Altissimi non egredientur nec mala , nec bona. Supplendum est , quis est iste qui dixit hoc? Ille enim negat prouidentiam. *Amos 3.* *Si erit malum in ciuitate quod Dominus non fœ* *providentia.* cerit? *Isa.45.* Ego Dominus, & non est alter formans lucem , & creans tenbras , faciens pacem , & creans malum. Ego Dominus faciens omnia hæc. Tota enim mundi gubernatio pro meritis singulorum ex ore Domini procedit. Vnde sapientia mundum gubernans dicit. *Ecl.24.* Ego ex ore Altissimi prodij , primogenita ante omnem creaturam. *Isa. 11.* Spiritu laborum suorum interficiet impium. Bona autem egrediuntur in remunerationem bonorum. *Isa. 3.* Dicite iusto , quoniam bene , quoniam fructum adiunctionum suarum comedet. Mala aurem egrediuntur in condemnationem malorum. *Isa.3.* Væ impio in malum : retributio enim manuum eius fiet ei. Si autem hæc ita se habent.

39.
¶ Mem.

Quid murmuravit homo viuens vir pro peccatis suis? Sine causa hoc fecit qui dixit quod fieret Domino non iubente. Quinimo impuret non murmurat contra flagella ipsius. *1. ad Corinth. 10.* Neque murmuraverit sicut quidam eorum murmurauerunt , & perierunt ab exterminatore. *Job 6.* Soluat manum suam & succidat me, & hæc mihi sit consolatio , vt affligens me dolore non parcat , nec contradicam sermonibus sancti. Propter hoc dicitur homo viuens vir , vt homo sit rationabilis : viuens autem sentiens , & intelligens quid dicat : vir autem qui perfectum accepit intellectum , talis enim non murmurat contra Dominum. *Job 34.* Viti cordati audite me. Cot enim tale viuum scit à Domino omnia gubernari. *Ephts.4.* Occurramus omnes in virum perfectum. *Job 34.* Viti intelligentes loquantur mihi , & vit sapiens audiat me. Murmatio autem hæc est pro peccatis defendendis : vnde seipsum potius debet accusare , quam murmurare contra Dominum. *Daniel. 9.* Tibi Domine iustitia , nobis autem confusio facie. Et infra : Vigilavit Dominus super malitiam , & adduxit eam super nos. Iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis. Propter hoc sequitur de doctrina pœnitentia , vt auertatur iudicium Domini , & habet partes duas , scilicet doctrinam pœnitentia , & descriptionem iudicij quod auertitur à pœnitente in sequenti litera. Dicit ergo.

Scrutemur vias nostras, considerando scilicet & reuelando quod fecimus : scrutemur, inquam, Nun. antequam eas scrutetur Deus. *Sophon. 1.* Scrutabor Ierusalem in lucernis. Scrutari autem vias, *pœnitentia.* cogitare est opera præterita. *Isa.38.* Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. *Psal. 118.* Cogitai vias meas , & conuersti pedes meos in testimonia tua. Et quæramus etiam circumstantias operum. *Ierem. 2.* Vide vias tuas in conuale, vbi nunc prostata sis. *Et reuertamur ad Dominum , recedendo scilicet à peccatis.* *Isa. 55.* Derelinquat impius viam suam , & vir iniquus cogitationes suas , & reuertamur ad Dominum , & miserebitur eius , & ad Deum nostrum.

40.
¶ Nun.

Leuenemus corda nostra, per intentionem scilicet & deuotionem. *Psa.63.* Accedat homo ad cor alatum. *Job 34.* Si direxerit ad Dominum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet. *Cum manibus ,* hoc est , operum protensionibus. *1. ad Timoth. 2.* Leuantes puras manus sine ira & disceptatione. *Exod. 17.* Cum leuaret Moyses manus, vincebat Israël. *Psal. 140.* Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. *Ad Dominum in cælo ,* hoc est , ad Dominum qui est in cælo, vt scilicet non nisi cœlesti & diuinum petamus adiutorium. *Matth. 6.* Pater noster qui es in cælis. Propter quod clamat sacerdos , *Sursum corda :* & respondet populus, Habemus ad Dominum. *2. Paral. 20.* Cum ignoremus quid agere debeamus , hoc solum habemus residui , vt oculos nostros dirigamus ad te. *Et subdit de confessione.*

41.
¶ Nun.

Nos inique egimus. Quasi dicat : Nostra culpa est & non peruersio tui iudicij. Iniquitas autem fit præcipue contra proximum. *Psal. 105.* Peccauimus, iniuste egimus , iniquitatem fecimus. *Et ad iracundiam prouocauimus ,* supple, peccantes contra Dominum. *Isa. 3.* Lingua eorum & adiumentes eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius. *Isa. 64.* Ecce tu iratus es , & peccauimus , & in ipsis fuimus semper. *Idcirco inexorabilis es.* *Ioan. 9.* Scimus , quod peccatores Deus non audiunt. Hoc iustum est. Oppressores enim pauperum clamorem pauperum non audiunt , & idcirco non audit. *Pron. 21.* Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis , & ipse clamabit, & non exaudiatur. Adhuc autem quia legem non audierunt. *Pron. 28.* Qui declinat aures suas ne audiat legem , oratio eius erit execrabilis.

42.
¶ Nun.

Operuisti in furore. Tangit hæc descriptionem iudicij , primò in pœnæ sustinentia. Secundò in compassionē aliorum & misericordia. Tertiò in inimicorum superbia. Quartò in captiuitate , & successione pœnarum continua. Et hæc per ordinem in litera continentur. Dicit ergo : *Operuisti in furore ,* me scilicet captiuitate miseriæ & cætitate. *Psal. 68.* Operuit confusio faciem meam. *1. ad Cor. 4.* Quod si opertum est Euangelium nostrum , in his qui percunt est opertum. Hæc opertio in furore Domini fit , sicut oculi ligantur ei qui puniendus est. *Esther 7.* Necum verbum de ore regis exierat , & statim operuerunt faciem eius. *Percussisti ,* tribulatione scilicet & sententia. *Psal. 77.* Percussisti inimicos suos in posteriora. *Ierem. 5.* Percussisti eos , & non doluerunt.

rung.

runt: attriuiti eos, & renuerunt accipere disciplinam. *Occidisti. Osee 6.* Occidi eos in verbis oris mei. Nec pepercisti, quod aliquis scilicet euaderet. *Sap. 18.* Stans in terrâ repleuit omnia morte.

44. *Opposuisti nubem*, peccatorum scilicet caliginem, quæ splendorem gratiæ tuæ non sinit super nos lucere. *Isa. 59.* Iniquitates nostræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. Et hoc est quod sequitur: *Ne transeat oratio*, hoc est, ne transire possit: si enim humilis sit & penitens, statim transibit. *Ecclesiast. 35.* Oratio humilantis se, nubes penetrabit.

45. *Eradicationem & abiectionem*, hoc est, vt eradicarer de terrâ ex tuâ indignatione. *Matth. 15.* Omnis plantatio quam non plantauit pater mens cœlestis, eradicabitur. *Eccles. 10.* Radices gentium superbarum arefecit Dominus. *Sap. 4.* A nimietate ventorum eradicabuntur. *Posuisti me in medio populum*, vt scilicet omnes in circuitu clament quod eradicandus sim. *Sap. 2.* Grauis est nobis etiam ad videndum. Propter hoc dicitur in *Psal. 21.* Ego sum vermis & non homo. Omnes enim videntes vermem clamant, Calca, calca. 1. ad *Corinth. 4.* Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.

46. *Oculus meus afflictus est.* Tangit compassio nem in aliorum miseriâ, & hoc est: *Oculus meus*, videns populi mei dejectionem, *afflictus est*, præ lachrymis, dolorem enim nuntiat oculus. *Iosue 7.* Mi Domine Deus quid dicam, videns Israëlem hostibus suis terga vertentem? 1. *Machab. 2.* Væ mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, contritionem ciuitatis sanctæ? *Iob 16.* Facies mea intumuit à fletu, & palpebrae meæ caligauerunt. *Nec tacuit*, à lachrymis scilicet & fletu. *Genes. 37.* Noluit consolationem accipere, sed ait: Descendam ad filium meum lugens in infernum. *Eò quod non esset requies.* In peccatis enim requies non est. *Thren. vlt. Lassis* non dabatur requies. *Isa. 57.* Non est pax impiis, dicit Dominus. *Ioan. 16.* In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem. Dicat autem: *Nec tacuit.*

47. *Donec respiceret & videret Deus de cœlis.* Respicere est visum retrosum reducere, hoc est, ad pœnitentem quem peccatum posterius effecerat. *Matth. 26.* Respxit Dominus Petrum, & egressus Petrus fleuit amare. *Sap. 4.* Respxitus super electos illius. Videre autem est lumen in id quod videtur infundere. *Genes. 1.* Vedit Deus cuncta quæ fecerat. *Exod. 3.* Vidi afflictionem populi mei. De cœlis quidem vider, qui cœlestem gratiam & adiutorium infundit. *Psal. 32.* De cœlo respexit Dominus, vidi omnes filios hominum. Quare autem ita suspiciat ad cœlum, subdit,

48. *Oculus meus degradatus est animam meam*, hoc est, oculus videns miseriâ, ex compas sione multâ violenter abstulit mihi animam, & destituit me in meipso. *Ierem. 9.* Ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est domus vestras disperdere parvulos de foris & iuuenes de platis. *Daniel. 10.* In visione tuâ dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium. *In cunctis filiabus urbis meæ*, hoc est, in miseriâ

filiarum. Quantò enim fragilior est, & confusio maior, tantò compassio profundior. *Isa. 21.* Conturbatus sum cum viderem, emarcuit cor meum, tenebrae stupefecerunt me. Quamvis hæc expositio sit literalis, tamen sancti hoc in malo exponunt, scilicet quod visa pulchritudo feminæ per concupiscentiam deprædat animam. *Eccles. 9.* Ne respicias mulierem multu molam, ne forte incidas in laqueos illius. *Matth. 5.* Qui viderit mulierem ad concupiscentium eam, iam moechatus est eam in corde suo.

49. *Aperuerunt super nos os suum*, sicut super Christum, ita super sanctos: & super nos dicit, quia iniuria redundat in Dominum, & in sanctos eius. Aperuerunt quidem vt non constrieto ore, sed dilatato exprobrarent & blasphemarent. *Psal. 108.* Os peccatoris & dolosi super me apertum est. *Iob 16.* Suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam contradicens mihi. *Omnis inimici.* *Psal. 21.* Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens & rugiens. Omnes quidem inimici dicit propter visibiles & inuisibiles. *Isa. 5.* Dilatarunt infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino. Quæ autem quare causa Dominus hoc permisit, subdit.

50. *Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contrito*, hoc est, vaticinatio Pseudo-prophetarum, quia licet credidimus eis, facta est nobis causa formidinis in aduentu hostis, & laqueus in vinculis captiuitatis, & contrito in morte & deprædatione. 2. ad *Corinth. 11.* Eiusmodi Pseudo-apostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi: & non mirum, ipse enim satanas transfigurat se in Angelum lucis. Non est ergo mirum si ministri eius transfigurantur sicut ministri iustitiae. *Ierem. 23.* Dicunt his qui blasphemant me, locutus est Dominus, Pax erit vobis: & omnibus qui ambulant in prauitate cordis sui dixerunt, Non veniet super vos malum. De formidine quidem, & laqueo, & contritione. *Isa. 24.* Formido & fouea & laqueus super te, qui habitator es terræ. Fouea vt qui cadet, conteratur: & qui de foueascenderit, laqueo tenebitur. Formido autem est in aspectu hostis: & ideo supple.

51. *Divisiones aquarum deduxerunt oculi mei.* Divisiones dicit, vt super singula peccata float, & super singulas miseras. *Psal. 118.* Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. *In contritione filia populi mei*, hoc est, in singulis contritionibus quas deploro. Ista sunt flumina Babylonis. *Psal. 136.* Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus.

52. *Venatione ceperunt me quasi auem.* Deplorat captiuitatem, & hoc est: avis autem capitur occultis laqueorum insidiis: ita diabolus per ora Pseudo-prophetarum decipit Ecclesiam. *Eccles. 9.* Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo. *Inimici mei gratis*, gratis, hoc est, sine causâ, vel sine resistentiâ: quia inimici causam non habuerunt quare caperent, quamvis Deus haberet causam quare traderet. *Isa. 52.* Ablatus est populus meus gratis: Absque ullâ causâ calumniatus est eum. *Psal. 108.* Expugnauerunt me gratis.

28 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

§ 3.
¶ Sade.

Lapsa est in lacum vita mea, hoc est, in carcerem, vel foueam profunditatis peccati. *Zach. 9.* Tu quoque in sanguinetestamenti tui emisisti vincitos tuos de lacu, in quo non est aqua. *Ierem. 38.* Tulerunt ergo Ieremiām, & proiecerunt eum in lacum. *Et posuerunt lapidem super me*, hoc est, cordis obdurationem, sicut eriam super Christum sepultum lapis positus est. *Ioan. 11.* Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. *Matth. 27.* Aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti. Et addit.

§ 4.
¶ Sade.
Aqua pro persecutio-
nibus,

Inundauerunt aquæ super caput meum, hoc est, continua fluit mihi successio persecutionum. Nec tamen, supple, defeci. *Cant. 8.* Aquæ multæ non potuerunt extingue charitatem, nec flumina obruent illam. *Psal. 68.* Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. *Dixi, Peri⁹*, hoc est, in me spem non posui. Vnde in ante habitis, Peri⁹ finis meus, & spes mea à Domino. *Job 7.* Elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea. *Job 30.* Scio quia morti trades me, vbi constituta est domus omni viuenti. Et quia spem in me non habeo, ideò.

§ 5.
¶ Coph.

Inuocavi nomen tuum. Et tangit hīc inuocatiōnē diuini auxilij, scilicet vt tribulatum adiūuet, & causam iudicet, vt inimicum deprimat, quæ per ordinem dicuntur in litera. Et hoc est: *Inuocari nomen tuum Domine.* Tu enim solus iuuare poteris. *2. Paral. 33.* Manasses postquam coangustatus est, orauit Dominum Deum suum, & egit pœnitentiam valde coram Deo Patrum suorum. *Ioan. 2.* Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea. *De lacu nonissimo*, hoc est, de profundo tribulationis, vel eti⁹ angustiis inferni. *Psal. 129.* De profundis clamaui ad te Domine. Item *Psal. 39.* Eduxisti animam meam de lacu miseriae, & de luto facis. *Sap. 10.* Descendit cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum.

§ 6.
¶ Coph.

Vocem meam audisti. In persona dicit Christi, & sanctorum tribulatorum. *Ioan. 11.* Ego sciebam quia semper me audis. *Hebr. 5.* In omnibus exauditus est pro sua reuerentia. *Ne auertas aurem tuam à singultu meo.* Singultus intimum significat ploratum, quando scilicet anima ex intimis succensa singultire cogitur. *Eccl. 35.* Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquela gemitus. *Et clamoribus*, qui intentionem significant deuotionis. *Psal. 17.* Clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius. Certificatus autem de exauditione subdit.

§ 7.
¶ Coph.
Deus inuo-
catus adeſt.

Appropinquasti in die, quoniam inuocavi te. Appropinquasti autem per misericordiam. *Deut. 4.* Deus noster adeſt cunctis obſecrationibus nostris. *Act. 17.* Non longè est ab unoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. *Psal. 33.* Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. *Dixisti*, per effectum subuentoris: *Ne timeas.* *Ierem. 1.* Ne formides à facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum. *Ioa. 51.* Quis tu vt timeas ab homine mortali?

§ 8.
¶ Res.

Iudicasti Domine causam animæ meæ. Tangit iudicium causæ: & est causa animæ, causa pro anima: & hoc Deo attribuitur: & hoc est quod dicit. *Ierem. 11.* Tu autem Domine Sabaoth qui iudicas iuste & probas renes & corda, videam

vltionem tuam ex eis; tibi enim reuelauit causam animæ meæ. *Ioan. 2.* Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. *Redemptor vita meæ*, siue redemptor, siue redemptor: reemit enim nos sanguine, redemit autem potestate. *Isa. 49.* Captiuitas à forti tolletur. *Psal. 102.* Qui redimit de interitu vitam tuam. *1. Pet. 1.* Non corruptibilis auro vel argento redempti estis de vana vestra conſervatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi. *1. Cor. 6.* Empiti estis pretio magno. Allegat autem & proponit in iudicio contra eos.

Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me, vt tu sis iustis & iudex. *Ierem. 19.* Tu scis omnem consilium eorum aduersum me in mortem. *Psal. 108.* Pro eo vt me diligenter detrahebant mihi. *Ierem. 18.* Nunquid redditur pro bono malum, quia foderunt foueam animæ meæ? *Psal. 108.* Posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. *Indica iudicium meum.* *Psal. 42.* Iudica me Deus & discerne causam meam. *Job 23.* Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.

Vidisti omnem furorem. In furore enim me persecuti sunt, & non in ratione. *Prov. 27.* Ira non habet misericordiam nec erumpens furor. *Vniuersas cogitationes eorum aduersum me*, hoc est, studia qualiter mihi malefacerent. *Prov. 1.* Abscondamus tendiculas contra insolentem frustra. *Ioan. 11.* Collegerunt Pontifices & Pharisæi concilium aduersus. *I e s v M.*

Audisti opprobrium eorum, quod scilicet in me dixerunt. *Psal. 68.* Opprobria exprobantium tibi *w Sin.* ceciderunt super me. *Omnis cogitationes eorum aduersum me*, supple, audisti. *Matth. 9.* Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? *Isa. 1.* Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.

Labia insurgentia mibi. *Psal. 21.* Locuti sunt labiis, & mouerunt caput. *Isa. 59.* Concepimus *w Sin.* & locuti sumus de corde verba mendacij, & conuersum est retrosum iudicium, & iustitia longè stetit. *Et meditationes eorum aduersum me tota die.* *Isa. 59.* Cogitationes eorum, cogitationes inutiles, vastitas & contritio in viis eorum.

Sessiōnem eorum, vbi scilicet vt iudices sedebant. *Psal. 118.* Aduersum me loquebantur *w Sin.* qui sedebant in porta. Hi sedent in cathedra pestilentiaz. *Et resurrectionem eorum vide*, quando scilicet surrexerunt impetu furoris, vt me ad iudicium pertraherent. *Psal. 26.* Insurrexerunt in me testes iniqui. *Ego sum Psalmus eorum*, hoc est, canticum derisionis. *Job 17.* Posuit me quasi in prouerbium vulgi, & exemplum sum coram eis.

Redde eis vicem Domine. *Ioel. 3.* Cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. *Iuxta opera manuum suarum.* *Isa. 3.* Retributio manuum eius fiet ei. *Isa. 27.* In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabit eam.

Dabis eis scutum cordis. Scuta victoribus capite retro alligabantur, & sic in equis niuei circumducebantur, vt omnibus demonstraretur quanta virtute sustinuerint. Et per contrarium hic dicit, vt istis scutum ad cor ligetur, vt in *n Thau.* *Scuta victo-*
ribus capite
retro alliga-
ri solita.

vituperium

vituperium eorum cunctis demonstretur, quanta pertinacia contra Dominum pugnauerunt. *Iob 41.* Corpus illius quasi scuta fusilia. Sancti tamen istud in bono exponunt vocantes laborem Domini, passionem Christi quae datur pro scuto cordis in defensionem. *Ephes. 6.* In omnibus furentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. *Psal. 5.* Scuto bona voluntatis tuae coronasti nos.

66. *Persequeris in furore tuo. Psal. 82.* Persequeris eos in irâ tuâ, & in furore tuo turbabis eos. *Et conteres eos sub cælis Domine. Eccles. 36.* Contere caput principum, & inimicorum dicentium, Non est alius præter nos. *Exod. 17.* Delebo memoriam Amalec de sub cælo.

C A P V T . I V .

t.
¶ Aleph. **Q**uomodo obscuratum est aurum? Tangit planctum ex comparatione tristabilium praesentium ad ea quæ lætificant in præterito: & diuiditur in duas partes, in quarum prima ponitur planetus: in secunda autem planetus consolatio, ibi, *Gaude & letare filia Edom.* Prima adhuc diuiditur in duas, in quarum prima describitur malum quod plangitur: in secunda autem mali istius raritas & incredibilitas, ibi, *Non crediderunt reges terra.* Prima harum adhuc in duas diuiditur. Plangitur enim malum in ædificiis quæ destructa sunt: in secunda autem in personis, ibi, *Fili⁹ Sion incliti.* Dicit ergo:

Aurum sapientiae obscuratum. Quomodo obscuratum est aurum? quod scilicet erat in sanctuario sancti sanctorum, ut arcæ scilicet, propitiatorio, Cherub, mensa propositionis, candelabro, altari aureo, & aliis vasibus de quibus dicitur. *Exod. 26.* & significat aurum sapientiae, quæ debet esse in ministris Ecclesiæ. Aurum enim splendore rubet, & sic sapientia diuina, & rubet charitate, & splendet veritate. *Hebr. 9.* Tabernaculum factum est primum, in quo erant candelabra & mensa, & propositio panum quæ dicitur sancta: post velamen autem secundum tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum & arcam Testamenti circumiectam ex omni parte auro, in quâ verna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulae Testamenti, super quæ erant Cherubin gloria obumbrantia propitiatorium. Candelabrum in claritate scientiae, mensa in refectione gratiae, propositio panum in officio doctrinæ, sancta sanctorum in excellenti sanctitate, aureum thuribulum in orationis deuotione, arca Testamenti in conscientia obedientiae, circumiecta autem auro in splendore summæ sapientiae, verna aurea habens manna in conceptione consolationis diuinæ, virga Aaron in rectitudine vitae, florens in honestatis conuersatione, & bona famæ opinione, tabulae Testamenti in cordis per mandata Dei inscriptione, Cherubin in studiis literarum altitudine, in continuâ pro populo intercessione. Istud est aurum ignitum de quo dicitur. *Apoc. 3.* Suadeo tibi emere aurum ignitum ut locuples sis. Hoc autem hodiè heu, obscuratum est per terrenorum denigrationem,

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

& concupiscentiæ incensionem. *Rom. 1.* Obscuratum est insipiens cor eorum. *Ephes. 4.* Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum. *Ierem. 14.* Portæ eius corruerunt & obscuratae sunt. *Mutatus est color optimus*, in optimo scilicet exemplo, quia quilibet oculus desideranter intuebatur. *Ecclesiast. 43.* Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus. *Judith 10.* Cui etiam Dominus consulit splendorem: quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat. Hic color mutatus est, & colorem infernum assumpsit. Vnde infra: Denigrata est super carbones facies eorum. *Naum 1.* Facies omnium sicut nigredo ollæ.

Dispersi sunt lapides sanctuarij. hoc est, ex quibus sanctuarium constructum erat tam in templo quam in atrio, & significant viros solidos per constantiam quadrangulos ad virtutem, ut dicit Philosophus. *Isa. 28.* Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum in fundamento fundatum. *Isa. 54.* Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphirus, & ponam iaspides propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Sunt sunt lapides consensu & unanimitate, saphiri cœlesti conuersatione, iaspides fidei virole, sculpti Crucifixi & Sanctorum imagine, desiderabiles virtutum pretiositate. Hi hodiè dispersi sunt schismatum & discordiarum varietate. *Psal.* Dispersi sunt inter gentes. *1. ad Corinth. 1.* Sunt in vobis schismata. *Exod. 5.* Dissipatus est populus ad colligendas paleas. *Ezech. 34.* Dispersi sunt greges mei. In capite omnium platearum, hoc est, latram viarum: platon Græcè, Latinè latum significat: latas enim vias ambulant ad mortem. *Matth. 7.* Lata est porta & spatiovia, & multi sunt qui intrant per eam. *Ezech. 16.* Fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis ad omne caput viæ, &c.

Fili⁹ Sion. Deplorat deturpationem personarum tripliciter, primò scilicet inclitarum & Beth miserabilium. Secundò voluptuosè enutritarum, ibi, *Qui vescabantur voluptuosè.* Tertiò sanctitate florentium, ibi, *Candidiores.* Prima habet duo, inclitos scilicet & parvulos miserabiles, ibi, *Sed & lamie.* Dicit ergo:

Fili⁹ Sion incliti. Inclitus est, ut dicit Eustratinus, felicitate diuitiarum, & gloria amicorum præfulgens: quales fuerunt Patres Veteris & Noui Testamenti à principio, qui diuites fuerunt virtute, gloriosi virtutis opere, caterua Angelorum & Sanctorum vallati. *Eccles. 44.* Laudemus viros glorioeos, & parentes nostros in generatione suâ. *1. Machab. 2.* Princeps & clarissimus, & magnus es in hac ciuitate, & ornatus filiis & fratribus. *Genes. 23.* Princeps Dei es apud nos. *Amicti auro primo,* hoc est, summæ sapientiae vestitu. *Ezech. 28.* Aurum opus decoris tui. *Ezech. 16.* Ornata es auro & argento, & vestita es bysso & polymito, & multis coloribus. Primum enim aurum sapientiae diuinæ splendor est, eo quod illa sapientia ceteris nobilio est. *Genes. 2.* Aurum terræ illius optimum est. Argentum vero tinnitus sacri cloqui,

30 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

eloquij, byssus candor innocentiae, polymitum diuersitas est splendorum in gratiis Angelorum, multi autem colores sunt picturæ virtutum. *Quomodo reputati sunt in vasa testa?* Hoc enim videmus hodiè, quod nihil appetit in personis Ecclesiasticis nisi lutum. *Daniel. 14.* Iste est intrinsecus luteus. *Psal. 17.* Ut lutum platearum delebo eos. *Sap. 15.* De eodem luto fingit quæ munda sunt in vsum vasa, & similiter quæ his sunt contraria.

Opus manuum figuli. *Gregor.* Luti compositores figulos vocamus. Compositores luti sunt qui tales sibi prælatos fingunt, in quibus nihil nisi lutum est. *Sap. 15.* Cum labore vanum Deum fingit de eodem luto, ille qui paulò ante de terra factus fuerat, & post pusillum reducit se unde acceptus est. Et post pauca: Cinis est cor eius, & terra superuacua spes illius, & luto viuor vita eius.

Sed & lamia. Tangit hic destructionem miserabilium personarum in matribus & paruulis, ibi, *Adhæsit lingua.* In matribus ostendit, quod etiam misericordia lamiae non est inuenta in eis. Lamiae enim eti si deuorat alienos, tamen lactat suos, sed matres illius populi suos abiecerunt, sicut struthiones: & hoc est. *Sed & lamia.* Lamiae innubia sunt, & genera dicuntur esse simiarum, & dicuntur habere caput virgineum, corpus porcinum, & pedes equinos, & sicut tradunt historiographi, crudelissimum est, & specialiter delectatur præscindere vteros prægnantium, & deuorare embria: significat prælatos & synagogæ & Ecclesiæ, qui conceptos in utero Ecclesiæ præscindunt & deuorant, & suos fautores lactant ad peccatum. *Isa. 34.* Ibi cubauit lamia, & inuenit sibi requiem. *Isa. 5.* Quare facies pauperum commolitis: deuorant enim & molunt inter dentes. *Math. 23.* Deuorant domos viduarum, longas orationes orantes, hoc est, orare se promittentes. *Proverb. 30.* Est generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molatibus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. *Nudarunt mammas.* Nudare est apertum corruptionis exemplum præbere. Mamma autem lactatio est & enutritio ad peccati dulcedinem. *Proverb. 7.* Inebriemur vberibus, & fruamur cupitis ampliibus. *Lactauerunt catulos suos,* hoc est, inuitatores suos. *Proverb. 1.* Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. *Filia populi mei crudelis,* supple, plusquam lamia: quia lamiae suos nutrit, struthio autem suos abiicit, & significat Tyrannos, qui & suos & alienos deuorant. *Job 39.* Penna struthionis similis est pennis herodij & accipitris. Herodius & accipiter veros principes significant, quibus Tyrannus similari querit in sola dominatus elevatione: sed crudelis in deserto habitans, quia sibi commissos deducit ad desertum per depopulationem. *Job 39.* Duratur ad filios suos quasi non sint sui. *Isa. 14.* Tu terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti. Et hoc est quod dicit. *Quasi struthio in deserto.*

Adhæsit lingua lactentis, hoc est, paruuli lacugentis, ad palatum eius in situ, quæ sitis ex defectu lactis nutrientis proueniebat, eò quod mater fame consumpta fuerat, & lac in vberibus non habebat, sicut etiam in Ecclesia lac do-

ctrinæ infantilis & paruulis non exhibetur. *Osea. 9.* Ephraim educet ad interfectorem filios suos. Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vluvam sine liberis, & vbera arentia. De his dicitur. *Cantic. 8.* Soror nostra parua est, & vbera non habet. Propter hoc dicitur. 1. ad *Corinth. 3.* Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 1. *Pet. 2.* Sicut modo geniti infantes sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescat. *Paruuli petierunt panem,* grandiusculi scilicet & iam ablactati, solidiorem cibum appetentes: & significant eos qui mysteria Scripturæ capere possent, si eis proponerentur. *Hebre. 5.* Perfectorum autem est est soliduscibus, eorum qui pro ipsa consuetudine excitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali. *Math. 6.* Panem nostrum supersubstantiale da nobis hodiè.

Et non erat qui frangeret eis, ministro scilicet doctore fidei & prudente, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram, penitus deficiente. *Mat. 24. Isa. 5.* Non sum medicus, & in domo mea non est panis, nec vestimentum: nolite me constituere principem. *Ierem. 38.* Non sunt panes ultra in ciuitate: frangere enim panem est verbum Dei per mysteria diuidere. *Isa. 58.* Frange esurienti panem tuum. Et ne credatur hoc in pauperibus esse factum, subdit de diaitibus & voluptuosis

Qui vescebantur voluptuose. Et dicit duo: descriptionem miseræ, & comparationem, ibi, *Et in He. maior effecta est.* Dicit ergo: *Qui vescebantur voluptuose,* pingues & splendidas mensas habentes. *Luc. 16.* Epulabatur quotidie splendidè. *Ecclef. 31.* Splendidum in panibus benedicent labia multorum. *Interierunt in viis,* circumeuantes scilicet ostia mendicando. *Psal. 18.* Famem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem. Hoc videmus accidere in religiosis, qui pingues in spiritu habebant consolationes, & voluptates. *Sap. 16.* Paratum panem de cœlis præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem. Modo autem interierunt in viis: vias enim sacerdiorum negotiatorum in mercationibus & aliis negotiis assumperunt, destituti cibo spirituali. *Luc. 15.* dixit filius qui de domo patris egressus, custodiuit porcos, Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.

Qui nutriebantur in croceis. Crocea nutrimenta pulchritudinem coloris efficiunt, & carnis euechiam, & significant eos qui dulcissima & pulcherrima felicitatis æternæ studia habuerunt. *Cant. 4.* Cyperi cum nardo, nardus, & crocus, fistula & cynamomum, cum vniuersis lignis Libani. Cyperi in calore charitatis, nardo in odore virtutis, crocus in pulchritudine conuersationis, fistula in concauo humilitatis, cynamomum in condimento spiritualis conuersationis, lignis Libani in candore castitatis. *Ezech. 16.* Similam, & mel, & oleum comedisti, & decora facta es vehementer nimis. Similam in puritate virtutis, mel in dulcedine diuinitatis, oleum in pinguedine deuotionis. Hi tales amplexati sunt stercora, stercora pro deliciis computantes, hoc est, temporalia. *Ezech. 4.* Stercore quod egreditur

3.
Ghimel.

Lamiae quid

Prelatorum
comparatio
cum lamis
& struthio-
ne.

struthionis
crudelitas in
pullis.

4.
Daleth.

egreditur de homine, operies panem tuum in oculis eorum, hæc dicit Dominus. Sic comedent filii Israël panem suum pollutum inter gentes. Contra quod dicitur Phil. 3. Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.

6. Et maior effecta est. Facit comparationem. Iniquitas filie populi mei, hoc est, populi qui mihi est pro filiâ: eò quod ad imaginem meam formata est, & à me fœundanda: & videatur clerum notare, qui plus iniquus est quam simplex populus. Peccato Sodomorum. Sodoma si-lens interpretatur, & laicos significat & idiotas, quorum est silere in Ecclesiâ. Quæ subuersa est in momento. Idiota enim citè subuertitur: quia facilè persuadetur. Isa. 3. Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Ezech. 16. Iustificata est Sodoma soror tua ex te. Sodoma enim legem non habuit scriptam: Magistri autem Ecclesiæ & synagogæ legem se scire gloriantur. Rom. 2. Qui in lege gloriari, per prævaricationem legis, Deum in honoras. Et non ceperunt in eâ manus, hoc est, manus violentæ non ceperunt Sodomam obsidendo, fame affiendo, peste corrumpendo, gladio interficiendo, & in captiuitatem trahendo. *Glossa* tamen dicit: Non ceperunt, id est, non acceperunt aliquid eleemosynæ manus pauperum. Ezech. 16. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigeant. Eccles. 4. Non sit porrecta manus tua ad accipendum, & ad dan-dum collecta.

7. **1 Zain.** Candidiores. Circa deturpationem sanctorum tria dicit: miseriæ descriptionem, comparationem, ibi, *Melius fuit occisis gladio*. Et iræ Dei magnitudinem, ibi, *Complevit Dominus*. In prima dicit antiquæ sanctitatis descriptionem, & eiusdem superinductam deturpationem, ibi, *Denigrata est*. Dicit ergo: *Candidiores Nazarei eius nuc*. Nazarei floentes interpretantur, & floentes in sanctitate significant. Ecclesiast. 24. Flores mei fructus honoris & honestatis. Flo-rent enim intus in conscientiâ pulchritudine virtutis, germinant in opere honestate conuer-sationis, fructificant autem verbo prædicatio-nis. *Cantic. 1*. Lectulus noster floridus. Hi sunt candidiores niue. *Glossa*, Candore contemplationis, & albedine castitatis. Eccles. 43. Sicut avis deponens ad sedendum, dispergit niuem. Isa 55. Descendit imber, & nix de cœlo. Nix enim in mente candor æternæ sapientiæ est in contemplatione, & nix in corpore albedinem castitatis significat. *Sapiens. 7*. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula. Ecce nix in mente. Psal. 147. Qui dat niuem sicut lanam, lanam, inquam, agni immaculati, ecce nix in corpore. Nitidiores latte. Lac dulcedinem consolationis, & albedinem significat innocentia & puritatis. Genes. 49. Dentes eius lacte candidiores. Dentes qui conterunt cibum, doctores significant.

Ebur rubef- **cit.** Rubicundiores ebore antiquo. Ebur quamuis candidissimum sit, tamen in antiquitate rubefcit, & significat purissimæ charitatis castitatem & longâ consuetudine confirmatam. *Cantic. 5*.

Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus. Ephes. 3. In charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis. *Saphyro pulchrioris*, qui sereni cœli habet colorem, & cœlesti desiderium in sanctis significat, in quo libenter Deus sicut in throno requiescit. Ezechiel. 1. Super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis saphiri, similitudo throni.

8. Denigrata est super carbones facies eorum, qui lacte scilicet fuerant candidiores: & hoc factum est igne concupiscentiæ. Isa. 13. Facies combustæ vultus eorum. Job. 2. Omnes vultus redigentur in ollam. Non sunt cogniti in plateis. Qui scilicet erant nitidores lacte, iam intantum deformati sunt, ut in plateâ sanctorum nihil simile inueniant. Matth. 7. Non noui vos. Ioan. 10. Non noverunt vocem alienorum. Adhæsit cutis eorum ossibus. Qui ebore antiquo rubicundiores erant, modo aridâ cute ossibus adhærente palluerunt. Job 30. Cutis mea aruit & contracta est. Hoc autem significant turpitudinem exterioris conuersationis. Job 16. Rugæ meæ testimonium dicunt contra me. Job 19. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. Omnis enim humor pietatis exiccatus est in eis. Aruit & facta est quasi lignum, quæ saphyro pulchrior fuit & nitidior: aridum enim lignum nigrum est & infructuosum, & semiputridum. Inde. 1. Arbores autumnales infructuo-sæ, bis mortuæ, eradicate. Jerem. 17. Erit quasi mirice in deserto, & non videbit cum venerie bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terrâ saluginis & inhabitabili.

9. Melius fuit occisis gladio, &c. Hic compa-rat poenas patientium, & probat comparatio-nem per verbum sequentem: & hoc est quod dicit. Melius fuit, hoc est, minus malum occi-sis gladio ad literam interfectione hostis, quam imperfectis fame, id est, destitutis interiori in-eidiâ. Ezech. 21. Hic est, gladius occasionis magna, qui obstupecere eos facit. Osee 14. Percat Samaria: quoniam ad iracundiam concitauit Dominum suum: in gladio percant, parvuli eorum elidantur, & fetæ eius scindantur. In quo autem sit comparatio secundum literam, subiungit dicens: Quoniam isti, scilicet mor-tui fame extabuerunt visceribus suis intus con-sumptis. Psal. 38. Tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Atanea enim tabescit visce-ribus suis consumptis. Consumpti à sterilitate terre: edaci enim fame calore digerente intus consumpti sunt. Ed quod non haberet aliud in quod ageret nisi in natura propter terræ steri-litatem, per quam esculenter & poculenter consumptum est. Genes. 41. Alia quoque totidem spicæ tenues, & percussæ vredine orieban-tur deuorantes omnem priorum pulchritudi-nem. Et ibidem post aliqua: Deuoratis & con-sumptis prioribus, nullum saturitatis dedere vestigium, sed simili macie & squallore torpe-bant. Significant autem spiritualiter illud quod qui in Religionibus, vel in Ecclesiis destitu-tione verbi Dei & gratiâ destituantur, peius consumuntur quam illi qui gladio diaboli con-sumuntur in apertis peccatis. Vnde Augustin, *Deum Au-* dicit, quod sicut nunquam meliores sunt, quam gallini.

illi qui profecerunt in religione, ita nusquam peiores sunt quam illi qui in religione defecrunt: super illos enim omnes dæmones requiescent. Deuteron. 32. Consumentur fame & deuorabunt eos aues morsu amarissimo. Hæc enim famæ significat sitim & esuriem delectationum carnalium: & sicut in corporalibus qui multum esuriunt, non tamen desiderant comedere, sed superadimpleri, ita tales nunquam possunt à carnalibus delectationibus satiari. Aggai. 1. Comedistis, & non estis satiati: bibistis, & non estis inebriati. Prou. 23. Quando euigilabo, & rursus vina reperiā? Eccles. 2. Quis ita deuorabit, & deliciis affluet ut ego? Insatiabilitatis enim, ut dicit Arist. semper desiderium est superadimpleri. Hoc autem probat à signo, subdens.

10. Iod. Manus mulierum misericordiū coixerunt filios suos. Mulier magis pia est in filium quam vir, eò quod molliorem habet affectum. Quoniam autem misericordes sunt, tunc magis mirum est quod deuorant filios. Isa. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uterī sui? Coixerunt filios, in sui delectationem, & filiorum pœnam. Facti sunt cibi earum, contra naturalem pietatem deuorati, in contritione filia populi mei. Tanta enim fuit obſidio & tanta famæ, quod viscera in propriis filiis cogebantur deuorare. 4. Reg. 6. Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum ut comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras. Consimus ergo filium meum, & comedimus. Spiritualiter autem hoc significat prælatos, qui in Ecclesiis se exhibere deberent matres. Ad Galat. 4. Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Qui misericordes esse dicuntur: quia misericordes esse debent. Luc. 6. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est. Hi filios suos, id est, subditos suos coquunt igne libidinis & afflictionis. Osee 7. Tota nocte dormiuit, supple, per libidinem, coquens eos: manè ipse succensus quasi ignis flammæ. Mich. 3. Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ. Hoc enim factum est in contritione Ecclesiæ: ad tantum enim malum deductum est, quod prælati, hodiè non insidiantur nisi deuorationi subditorum. Deuteron. 28. Homo delicatus in te & luxuriosus valde inuidet fratri suo & vxori quæ cubat in sinu suo, ne det eis de carnis filiorum suorum quas comedet, eò quod nihil aliud habeat in obſidione, & punuria qua vastauerint te inimici tui.

11. Caph. Complevit Dominus furorem suum. Tangit hic quod etiam aduersa quæ ab humana virtute peſci non possent, & hoc est quod dicit. Complevit Dominus, id est, peccatis nostris ad plenitudinem deductis, non potuit continere Dominus sicut iustus iudex, quin fureret in nos. 2. Paralip. 34. Magnus furor Domini stillauit super nos, eò quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine. Effudit iram indignationis sue, ut tota scilicet super nos inundaret. Isa. 30. Ardens furor eius, & grauis ad portan-

dum. Isa. 27. Indignatio non est mihi. Quasi dicaret: Sic est, & non possum non indignari: non enim possum sustinere malum. Et succedit ignem in Sion, id est, succendi fecit. Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo. Ignem in Sion. Ad literam iræ ignem & æternæ condemnationis. Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et deuorauit fundamenta eius, id est, bonum naturale quod erat in eis, multum admittit, et si in toto consumi non potuit. Job 31. Ignis usque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genima. Dominus enim ad tempus expectat, sed in finem deuolutis peccatis cum furore condemnat. 1. Corinth. 3. Vniuersusque opus quale sit, ignis probabit. Sap. 4. Commouebit illos à fundamentis, & usque ad supremum desolabuntur.

Non crediderunt Reges terra. Tangit istius rati-
tatem & incredibilitatem, & exaggerat illam Lamed.
quatuor modis, scilicet ex contaminatione san-
ctorum, ex peccato prælatorum & doctorum,
ex diuisione hostium, & ex sanctificatione per-
secutorum. Et hoc est quod dicit. Non credide-
rant Reges terra. Incredibile fuit Regibus terræ,
quantumcumque essent peccatores. Et omnes
habitatores orbis, supple, non crediderunt, qui
scilicet succenderunt magnalia templi. 2. Para-
lip. 9. Magnificatus est igitur Salomon super
omnes reges terræ præ diuinitate & gloria. Quo-
niam ingredieretur hostis, id est, quod ingredi
posset, vel auderet, vel præsumeret, in sancta
sanctorum. Per portas Ierusalem, ad templi sci-
licet & ciuitatis dissipationem. Thren. 1. Vedit
gentes ingressas sanctuarium tuum, de quibus
præceperas ne intrarent in Ecclesiæ tuam. Hoc
autem in Ecclesia completem vidimus. Regi-
bus enim antiquis, sed & patronis Ecclesiarum
incredibile fuit, quod tales in Ecclesia de-
berent introduci, quales modo vidimus. Illi
enim verè reges fuerunt. Psal. 2. Ego autem
constitutus sum Rex ab eo super Sion montem
sanctum eius. Illi etiam orbis fuerunt rectores,
non dissipatores. Psal. 23. Domini est terra &
plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi
qui habitant in eo. Quoniam ingredieretur hostis,
simoniacus, vel malus. Vnde rex noster Act. 8.
dixit Simoni mago: Pecunia tua tecum sit in
perditionem, id est, non erit nisi, &c. Hostis
enim omnis boni simoniacus & inimicus ma-
nifestus peccator est. Matth. 23. Expellit ven-
dentes & ementes de templo. Ezech. 44. Suffi-
cient vobis omnia scelera vestra domus Israël,
eò quod inducitis filios alienos incircuncisos
corde, & incircuncisos carne. In sanctuarium
Domini. Ierusalem enim visio pacis interpre-
tatur, & significat Ecclesiæ quæ per tales
destructa est. Isa. 64. Ierusalem desolata est.
Isa. 1. Quomodo facta es meretrix ciuitas fide-
lis plena iudicij? Subdit autem de exaggeratione
peccati, propter quod hoc malum inductum
est, & hoc est.

Propter peccata prophetarum eius. Quod in sy-
nagoga prophetæ fuerunt, in Ecclesia doctores Mem.
sunt. Prælatorum autem officium est ad docen- Quod in sy-
endum, ex quorum peccatis torum descendit ma- nagoga Pro-
rum eius. 1. Esdr. 9. Manus magistratum fuit hoc in Ec-
cius docto-
in transgressione hac prima. Isa. 9. Prophetæ res sunt.
docens

docens mendacium, ipse est cauda. Etenim magis efficax est in moribus doctrina facti quam doctrina verbi. *Et iniquitates sacerdotum eius.* Qui enim sacra dare deberent, prophana dant in exemplis, aliquando etiam in verbis. *Ierem. 5.* Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis. Et populus meus dilexit talia, à doctoribus enim & sacerdotibus esse malum cœpit in Ecclesiâ. *Ierem. 6.* Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter. Qui effundunt sanguinem iustorum in medio eius, maxime tempore Manasses. *4. Reg. 24.* Impleuit Ierusalem cruento innocentium, usque ad os. Sanguis iustorum non est tantum qui est in visceribus eorum, sed etiam ea quæ ordinata sunt ad nutrimentum sanguinis: & certum est, quia illud prælati auferunt à pauperibus. *Ierem. 2.* In alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum. *Proverb. 30.* Sanguisugæ duæ sunt dicentes, Affer, affer. Tenacitas & rapacitas quæ exugunt sanguinem pauperum, una fugendo, rapacitas scilicet, altera retinendo à pauperibus, scilicet tenacitas. *1. Joan. 3.* Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

^{14.} ^{2 Nun,} *Errauerunt cæci in plateis.* Tangit qualiter populum seduxerunt, dicens quod ipsi in se cæci fuerunt, & alios errare fecerunt, sicut etiam in Ecclesiâ, & hoc est: *Errauerunt cæci in plateis,* id est, cum cæci essent à cognitione veritatis. *Isa. 6.* Excæca cor populi huius. *1. Reg. 11.* Dixit Naas qui serpens interpretatur: In hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israël, ut scilicet totus Israël per vos veniat in opprobrium. Hi enim erant in plateis, id est, in latis viis quæ ducunt ad mortem. *Matth. 15.* Cæci sunt, & duces cæcorum: si autem cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadent. Hoc expressum est in prælatis Ecclesiæ: Rex enim noster Sedechias, qui iustitia Domini interpretatur, excæcatus est, sicut dicitur. *Ierem. vlt.* & in plateis erat, & grex per eum in errorem inducitur. *Psal. 106.* Effusa est contentio inter principes, & errare fecit eos in invio. *Polluti sunt sanguine.* In peccatis sanguinis & carnibus. *Psal. 105.* Infecta est terra in sanguinibus, &c. *Osee 4.* Sanguis sanguinem tetigit, Cuinque non possent intrare per rectam viam, eò quod scilicet cæci essent. *Genes. 19.* Eos qui fortis erant, percusserunt cæcitatem à minimo usque ad maximum, ita vt ostium inuenire non possent. *Tenuerunt lacinas suas,* id est, subditi non valentes ire per rectam viam, tenuerunt lacinas prælatorum præcedentium. Sicut cæcus à cæco dependens tenet oram vestimenti præcedentis, & sic ambo inducuntur in foueam, ita populus sequens sacerdotem cæcum, sequens exemplar eius, abducitur in foueam perditionis. *Isa. 42.* Quis cæcus nisi seruus Domini? Quidam legunt lasciuias suas, sed falsa litera est, nisi spiritualiter intelligatur: quia subditi lasciuis prælatorum cæcantur. *Osee 4.* Sicut vacca lasciuens declinavit Israël. *Amos 6.* Dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris,

Lectus enim eburneus est votum castitatis, quod adiunctum est ordini sacro. Lasciuæ delectatio contra votum est studium lasciuæ carnalis.

^{15.} *Recedite polluti clamauerunt eis.* Tangit exprobationem inimicorum dupli sensu: quia ² Samech, comparatione in maioribus erant peccatis, & quia à Deo proiecti sunt, & hoc est: *Clamauerunt eis,* hoc est, in clamauerunt eos, hostes scilicet. *Recedite polluti.* Pollutus enim timere debet ne magis polluto plus polluatur. *Isa. 64.* Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiae nostræ. Et hoc maximè de Prælatis est, pollutiones enim sunt pollutis. *Numer. 16.* Recedite à tabernaculis impiorum. Et hoc est: *Recedite, abite.* Recedite, inquam, ne contagione pestiferâ plurimi ex vobis perdantur, vt dicit *August.* Et abite, ne viam teneatis pessimorum. *Ija. 8.* Sicut in manu forti erudiuit me, ne irem in viâ populi huius. *Matth. 13.* Secundum opera eorum nolite facere. *Nolite tangere,* per appetitum, vel imitationem. *Numer. 16.* Nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini peccatis eorum. *Apoc. 18.* Ne participes sitis delictorum eius, & de plagiis eius non accipiatis. Vnde autem venerit vox exprobationis, subdit: *Iurgari quippe sunt,* etiam Gentiles inter se quibusdam gentibus, pessimos esse qui ¹ *ter malos.* Dominum offendunt, à quo tot beneficia præstata sunt eis. Sed & ipsi prælati inter se iurgati fuerunt. *Proverb. 17.* Semper iurgia querit malus. *Proverb. 6.* Omni tempore iurgia seminat malus. *Et commoti.* Propter discordias inter se habentes. *Psal. 106.* Effusa est contentio inter principes. *Sap. 4.* A nimietate ventorum commouebuntur. Ventus enim suggestio diabolus est. *Dixerunt inter gentes,* unus ad alterum scandalizatus operibus eorum. *Isa. 52.* Totâ die nomen meum blasphematur inter gentes. *Non addet ultra ut habitat in eis.* Tam enim viles astimabantur etiam à laicis, quod non credebant Dominum aliquid facere cum eis. *Psal. 52.* Confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Item *Psal. 100.* Non habitabit in medio domus meæ, &c. Cum sanctis enim Deus habitat, & non cum peccatoribus. *Ierem. 9.* Habitatio tua in medio doli, in dolo renuerunt scire me, dicit Dominus.

^{16.} *Facies Domini diuinit eos,* schismatibus videbatur inter se, & peccatis suis. *Osee 10.* Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Facies autem Domini dicitur vultuositas iræ eius. Ex indignatione enim Dominus permisit hoc. *Cum absconderet vultum suum ab eis.* Et est talis locutio sicut dicit *Philosophus:* Sicut præsentia gubernationis nauis, est causa salutis nauis, ita absentia eiusdem est causa subuersiōnis, & periculi eiusdem. *Job 13.* Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? *Psal. 29.* Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. *Non addet ut respiciat eos.* Ac si dicat: Intantum peccauerunt, quod obstinati ad Dominum non redibunt, & gratiâ suâ se indignos efficient. *Luc. 16.* Inter vos & nos chaos magnum firmatum est. *Indic. 10.* Non addam vt liberem vos. *Matth. 25.* Clausa est ianua, Quare autem hoc acciderit, subdit: *Facies sacerdotum,*

sacerdotum, supple, bonorum, non erubuerunt: & ideò hostes eos qui mali sacerdotes fuerunt, interficere & mā'ē tractare non erubuerunt. *Ierem.3.* Frons mulieris metetricis facta est tibi: nolusti erubescere. *Ierem.6.* Confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt. *Neque senum miserti sunt.* Senes enim non erant nisi inueterati dierum malorum. *Isa.65.* Peccator centum annorum maledictus erit. Hoc autem idèo fuit, quia senes patriarchas non imitati sunt, sed deriserunt. Contra quos dicitur *Eccles.8.* Ne spernas hominem in sua senectute: etenim ex nobis senescunt. *Sapient.4.* Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.

17. *Cum adhuc sustineremus*, vel subsisteremus. Tangit hic destitutionem auxilij: sperabant enim auxilium ab Ægyptiis, & tota die sustinebant, & expectabant consilium eorum: sustinere eum expeccare est in tædio. *Job 17.* Si sustinuero, infernus domus mea est, & hoc est. Defecerunt oculi nostri ab auxilium nostrum vanum, id est, quod sperabamus nobis venturum, sicut multi sperant auxilium à sæcularibus. *Job 11.* Oculi impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorū abominatio animæ. *Isa.38.* Attenuati sunt oculi mei suspicentes in excelsum. Et hoc est. *Vanum.* Vanum enim est auxilium mundi. *Isa.30.* Ægyptus frustra & vane auxiliabitur. Ideò clamau super hoc, superbia tantum est, quiesce *Sap.5.* Spes impij tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur. *Cum respiceremus*, venire auxilium à gente, quæ saluare non poterat. Naturale est, quod homo dirigit oculos ad eum à quo sperat auxilium, sicut heu multi respiciunt ad sæcularia. *Isa.30.* Omnes confusi sunt super populo qui eis prodeesse non potuit. Non fuerunt in auxilium, & in aliquam utilitatem, sed in confusionem, & opprobrium: & hoc est quod sequitur.

18. *Lubricauerunt vestigia*, id est, confidentia in eis fecerunt nos stare in lubrico, ut citius caderemus. *Psal.34.* Fiant viæ illorum tenebræ & lubricum, & Angelus Domini persequens eos. Et hoc est. In itinere platearum nostrarum, in quibus securi ambulassimus, si in Deo habuisse mus fiduciam. *Ierem.23.* Via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur & corruent in eâ. Nullus enim potest stare, qui in Deo non confidit: & hoc est. *Appropinquavit finis noster*, damnationis scilicet temporalis vel æternæ. *Eccles.21.* Via peccantium complantata lapidibus, & in finem illorum inferi, & tenebræ, & pœnae. Inferi propter foueam carceris, tenebræ propter parentiam beatæ lucis, pœnae propter oblectamentum delectationis. *Completi sunt dies nostri*, præsentis scilicet cœnulentæ lucis, ut ad terras exterioreas transferamur. *Isa.38.* In dimidio diuinorum meorum vadam ad portas inferi. *Luc.12.* Hac nocte animam tuam repetent à te. *Quia venit finis noster.* *Ezech.7.* Nunc finis super te, & immittam furorem meum in te. Iste enim est finis æternæ consumptionis, non consummationis, sicut finitus est panis quando deuoratus est, vt dicit August.

19. *Velociores fuerunt persecutores nostri.* Tangit incitationem hostis ex hoc quod confidebant in Ægyptiis. Ex hoc enim frègerunt iuramen-

tum, & negauerunt tributum, & ex hoc Regem Babyloniam contra se concitauerunt, sicut etiam quilibet diabolus velocius facit currere super se, ex hoc quod spem ponit in mundanis. Et idèo subdit. *Aquila cæli.* Aquila enim avis rapax est, & cum imperu & velocitate rapit. *Abac.1.* Volabunt quasi aquila festinans ad comedendum, omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens. *Ezech.17.* Aquila grandis magnarum alarum, longa membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. Hoc enim facit diabolus cum omni exercitu suo, plenus varietate tentationum, & plumis insidiarum sicut dicit Greg. quia insidiando circumuolat, & suadendo blanditur, & promittendo decipit, & postea comminando terret, & opprimendo rapit. *Super montes persecuti sunt nos.* In ambitione enim mundi maximè capiunt, sicut ad literam Chaldaei populum fugientem & in rupibus latenter persecutisunt. *Ierem.4.* Vidi montes, & ecce mouebantur, & omnes colles conturbati sunt: intuitus sum, & non erat homo. 2. *Reg.1.* Montes gelboë, nec ros, nec pluia veniant super vos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium. Gelboë vellicantes interpretatur, ed quod in montibus dignitatum constituti, non nisi ad vellicandum sunt: & idèo diabolus plurimos capit in eis. *In deserto insidiati sunt nobis.* Quia ad literam Sedechias in campis Ierochontinis captus est cum principibus & filiis suis. Diabolus etiam in deserto, vbi sanctorum non est habitatio, nec Angelorum, multos accipit. *Deuteronom.32.* Invenit eum in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis. Desertum etiam claustrum est, in quo nonnulli capiuntur à diabolo. *Ioel.1.* Quasi hortus voluntatisterra coram eo, & post eum solitudo deferti.

20. *Spiritus oris nostri.* Tangit hic nocumentum persecutoris: quia etiam rex qui Christus Dominus fuit, euadere non potuit, à quo cæteri dependebant sicut à spiritu, est enim Rex in regno sicut spiritus in homine spirans in ore singulorum, & in eius protectione tanquam in umbra omnes alii vivere se putabunt. Significat autem spiritualiter Christum Domini, de quo dicitur *Luc.2.* Qui est Christus Dominus in ciuitate David. Qui spiritus oris nostri est: ab ipso enim dependet vita nostra. *Act.17.* In ipso enim vivimus, mouemur & sumus. *Matth.10.* Non vos etsis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. *Galat.4.* Misit Deus spiritum oris sui in corda vestra clamantem, Abba pater. *Isa.2.* Quiescite ab homine cuius spiritus in naribus est, quia excelsus reputatus est ipse. *Ioan.13.* Vos vocatis me magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim. *Captus est in peccatis nostris*, id est, pro peccatis nostris. *Isa.53.* Vulneratus est propter iniquitates nostras. attritus est propter scelerá nostra. *Rom.5.* Cum adhuc infirmi essemus, pro nobis mortuus est. *Cum diximus*, per fidem Patriarcharum & Prophetarum. *Psal.44.* Dico ego opera mea regi. *In umbra tua*, id est, in defensione tua, & crucis tuae. *Psal.56.* In umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. *Vel umbra secundum Origenem*, dicitur imago, sicut dicitur *imagine*. modo.

imago

imago speculi. Sic Christi forma in nobis, vivere nos facit. *Luc. 1.* Virtus Altissimi obumbrabit tibi. *Isa. 49.* In umbra manus suæ protexit me.

Viuemus in gentibus. Nos enim reliquæ gentium non viueremus, nisi umbra Christi esset: vnde qui hanc umbram crucis Christi in se habuit ad *Galat. vlt.* dixit: De cætero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Hoc significatum est. *Tob. 7.* Felix eius & iecur repone tibi: sunt enim hæc necessaria ad medicamentum utiliter. Felicitas passionis est, iecur magnitudo charitatis.

21. *Gaudete & letare filia Edom.* Tangit hic consolationem. Primò in deprehensione inimici. Secundò in conuersione populi. Dicit ergo per antiphrasim loquens: *Gaudete, corde, & letare, corpore, filia Edom.* Et est modus loquendi sicut dicitur proximo suspendendis: *Gaudete & letamini, quia non diu gaudebitis.* *Isa. 22.* Vocabit Dominus exercitum ad fletum, & ad planctum, ad caluitum, & ad cingulum facci: & ecce gaudium & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus & bibamus: cras enim moriemur. *Sap. 2.* Venite & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creaturæ tanquam in iuuentute celeriter. De Idumæis autem specialiter dicit: quia specialiter infesti fuerant populo Dei. *Abdæ:* Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. Significat autem sæculares qui perseguuntur sanctos, in gaudio & lætitia huius sæculi viuentes. *Iob 21.* Tenent timpanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi, & ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. *Quæ habitas in terrâ Hus,* quæ pars fuit terræ Idumæorum, & interpretatur consilium: quia ad literam sapientes huius sæculi ibi habitabant, de quibus dicitur *Luc. 16.* Filii huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua. *Abdæ:* Perdam sapientes de Idumæâ, & prudentiam de monte Esau. *Ad te quoque perueniet calix,* iræ Dei scilicet. *Psal. 74.* Fæx eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. *Ierem. 25.* Accepi calicem de manu Domini, & propinaui cunctis gentibus, ad quas misit me Dominus. *Inebriaberis,* ut intus angustia replearis. *Thren. 3.* Repleuit me amaritudine, inebriauit me absynthio. *Ierem. 25.* Bibite & inebriamini, & vomite, & cadite, neque surgatis à facie gladij quem ego mittam inter vos. *Atque nudaberis,* omnibus bonis scilicet expoliata, ut omnes videant turpitudines vestras. *Naum 3.* Reuelabo pudenda tua in facie tuâ, & ostendam in gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam. *Eccles. 11.* In fine hominis denudatio operum illius.

22. *Completa est iniquitas filia Sion.* Consolatio est populi de pœnitentiâ: quia per captiuitatem reductus est ad pœnitentiam, & tunc iniquitas est completa, & dimissa. *Isa. 40.* Loquimini ad cor Ierusalem & aduocate eam: quoniam completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius. *Isa. 27.* *Iste omnis fructus,* ut auferatur pecca-

tum. *Non addet ultra ut transmigret te.* Fundabit te in æternâ gratiâ. *Apocal. 14.* Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. *Naum 1.* Non adiiciet ultra ut pertranseat in te Belial, vniuersus interi. *Ioan. 16.* Gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Visitabit iniquitatem tuam filia Edom. *Psal. 58.* Intende ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus operantibus iniquitatem. *Isa. 24.* Visitabit Dominus super malitiam cœli, & super reges terræ. *Discooperiet peccata tua.* *Iob 20.* Reuelabunt cœli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum. *Ezech. 16.* Nudabo ignominiam tuam coram amatoribus tuis, & videbunt turpitudinem tuam. *1. ad Corinlh. 4.* Illuminabit abscondita tenebratum, & manifestabit consilia cordium.

C A P V T V.

Oratio Ieremia.

Recordare Domine. Hoc capitulum Oratio Ieremiæ Prophetæ vocatur: orare enim pro populo Ieremiæ conuenit, sicut dicitur *2. Machab. 15.* Hic est fratum amator, & populi Israël, hic est qui multum orat pro populo & vniuersâ sanctâ ciuitate Ieremias Prophetæ Dei. Propter quod oratio in duas partes diuiditur, in quarum prima Dominum inclinat ad propitiationem, singula attendens quæ passus est populus. In secunda duo petit: subuentiōnem, & consolationem, ibi, *Tu autem Domine in æternum permanebis.* In prima duo sunt: in vniuersali enim inclinat ad propitiationem, & in particulari, ibi, *Hereditas nostra.* Dicit ergo: *Recordare,* & dicit tria: Recordare, intuere, *Hæc verba,* & respice. Recordatio autem refertur ad præ-
recordor, in-
teritum, ut scilicet præterita mala clementer
rueor, & vi-
abiiciat & indulget: præsentia autem intuetur
deo, quomodo
differunt.
in quibus est, ut etiam pœnæ quas patitur, expiatuæ fiant. Respicere autem est abiectum ad lumen visionis reuocare, ut scilicet in tantâ pœnitentiâ ad reconciliationem accipiat. De his tribus dicitur *Ierem. 15.* Recordare mei Domine, & visita me, & erue me ab his qui perseguuntur me. Quod enim dicit, visita, intueri est, quod autem, erue, per respectum est: non enim eruitur, ad quod Deus non respicit. *Psal. 40.* Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Resuscitatur enim homo per visionem diuini luminis. *Ephes. 5.* Illuminabit te Christus. Retribuere autem vallet, quando Deus reducit oculos super eum, quia tunc in gratiam receptus est. Hoc est ergo.

Recordare Domine quid acciderit nobis, tam in peccatis, quam in pœnis. Huic videtur Dominus respondere. *Isa. 49.* Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur liuori vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. *Quid acciderit nobis,* quam magnum scilicet & quam enorme malum, propter quod tamen in desperationem non sumus deieci. *Iob 23.* Non perij propter imminentes tenebras, nec operuit faciem meam caligo.

caligo. *Psal. 43.* Hæc omnia venerunt super nos, nec oblii sumus te. *Intuere*, vt obtutus tuos ad intima nostra dirigas, & intimis nostris lumen tuæ claritatis infundas. *Psal. 31.* In via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos. *Ion. 1.* Videns Iesu Nathanaël venientem ad se, dicit de eo: Ecce verè Israëlite, in quo dolus non est. Vedit enim Iesu eum cum lumen infudit. *Respicere*, vt ad lucem tuam nos resumas, qui abiecti fueramus. *Sap. 3.* Respectus super electos illius. *Isa. vlt.* Ad quem respiciam nisi ad pauperculum, & contritum & spiritu, & trementem sermones meos? *Opprobrium nostrum.* Non enim tantum patimur pœnam, sed etiam confusionem, in pœna patientes, & in confusione humiles. *Hebre. 11.* Ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres. *1. ad Corinth. 4.* Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. Sed ad hoc dicitur. *Luc. 6.* Beati eritis cum vos oderint homines, & exprobauerint, & eiecent nomen vestrum tanquam malum. Patientia enim habenda est in talibus: quia haec valent ad deletionem peccati. *Psal. 138.* Ab omnibus iniqüitatibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me. *Eccles. 7.* Cunctis sermonibus qui dicuntur ne accommodes cor tuum, ne forte audias seruum male dicentem tibi, supple, ad impatientiam & vindictam: scit enim conscientia tua, quod tu crebro maledixisti alii.

Hæreditas nostra, aeterna beatitudo. Proponit hic Dominus cuncta quæ patitur, primò in afflictione, secundò in destitutione, ibi, *Senes de poris defecerunt.* In afflictione dupliciter, & cum indignatione, ibi, *Serui dominati sunt nostri.* In afflictione duabus modis, scilicet in illatione mali: & in defectu auxiliij, ibi, *Ægypto dedibus manum.* Illustratio autem mali quatuor modis describitur, scilicet ablatione hæreditatum, interfectione patronorum, tributo seruitutum, & perangaria personarum. Dicit ergo: *Hæreditas nostra*, in agris scilicet & vineis, vel forte aeternæ beatitudinis. *Versa est ad alienos*, Chaldaeos scilicet, vel dæmones. *Isa. 26.* Possederunt nos Domini absque te. *Ierem. 49.* Cur igitur hæreditate possedit Melchon Gad, & populus eius in urbibus eius habitavit? Tribum enim Gad in hæreditatem Melchon occupauit, & hoc etiam alij sèpè de toro populo attentauerunt. *Isa. 7.* Eò quod consilium inierit cōtrate Syria in malum, & Ephraim, & filius Romelia dicentes: Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & auellamus eum ad nos. *Esther. 4.* Volunt inimici nostri hæritatem nostram delere, & claudere ora laudantium te. Sic dæmones faciunt, & tyranni occupantes hæreditates Ecclesiarum. *Psal. 78.* Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum. *Domus nostra ad extraneos.* Ad literam, vel habitacula virtutum & studiorum: unde quibusdam *Apocal. 3.* dicitur: Tene quod habes, ne alias accipiat coronam tuam. *3. Reg. 21.* Propitius sit mihi Deus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. *Deut. 28.* Domum ædifices, & non habites in ea. *Psal. 51.* Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo. *Isa. 22.* Expellam te de stationetua, & de ministerio tuo deponam te.

Pupilli facti sumus absque patre, patronis scilicet imperfectis. *Isa. 63.* Abraham nesciuit nos, & Israël ignorauit nos. Vel absque malo patre, cuius scilicet non sumus imitatores. De quo dicitur *Ezech. 16.* Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. *Judith 8.* Non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum. *Deuteronom. 33.* Dixerunt patri suo, & matri suæ, Nescio vos: & fratribus suis, ignoro illos. Sic ergo dupliciter pupilli, non habentes nisi te patrem & defensorem. *Psal. 14.* Tibi derelictus es pauper, pupillo tu eris adiutor. *Matres nostre quasi viduae*, ad literam scilicet, vel Ecclesiæ quæ nos genuerunt in gratia. *4. Reg. 4.* Mulier quædam de vxoribus Prophetarum clamabat ad Eliseum dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens Deum. Et ecce creditor venit ut tollat duos filios meos ad servendum sibi, id est, intellectum & affectum. *Eccl. 35.* Mon despicet preces pupilli, nec viduam si effundat loquela gemitus.

Aquam nostram pecunia bibimus. Conqueritur tributum seruitutis. Aqua autem nostra duplex est, literalis & spiritualis, quæ est gratia *Gratis dicitur aqua.* expiatiæ à peccatis in sacramentis, vel in verbo Dei. Tyranni autem tributum ponunt super aquam exteriorem, prælati mali super aquam spiritualem. Contra quos dicitur *Isa. 55.* Omnes stientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate. Sed modo est quod dicitur. *Ierem. 14.* ubi pretium in manibus ferebatur. Maiores miserunt minores suos aquam, venerunt ad hauriendum. Non inuenierunt aquam, reportauerunt vas sua vacua. *Isa. 41.* Egeni & pauperes querunt aquas, & non sunt, lingua eorum siti aruit. *Ligna nostra pretio comparauimus.* Hoc ad literam possunt dicere Ecclesiæ quarum sylvas aduocati usurpauerunt. Sunt etiam ligna incentiuæ charitatis, beneficia Dei, & beneficia crucis, quæ à malis prælati oportet comparare. *Isa. 1.* Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. *3. Reg. 17.* En colligo duo ligna, beneficia scilicet passionis, & beneficia bonitatis, quæ omnia sub pretio posita sunt. E contra fecit Abraham, qui ultimò in sacrificium Domini ligna obrulit. *Gen. 22.* Cumque concidisset ligna in holocaustum, abiit in locum quem præceperat ei Dominus. Et post pauca: Tulerunt ligna holocausti, & posuit illa super Isaac filium suum. Iti autem omnia sub facto pretio commutant. *Malach. 1.* Quis in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuit?

Ceruicibus nostris minabamur. Perangariam tangit hic in personis, nec differt, utrum hæc perangaria fiat per violentiam in corporibus, vel per sententias iniustorum iudicium. Ceruicibus enim minantur, quos violenter apprehensos in seruitutem inclinant, sicut Roboam *3. Reg. 12.* Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugum vestro: pater meus cædit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. *Exod. 1.* Præposuit eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus. *Eccles. 33.* Iugum & lorum curvant collum durum. Sic etiam diabolus pertrahit ad peccatum, capiens hominem in certuosa superbia. *Isa. 19.* Tradam Ægyptum in manus

manus Dominorum crudelium , & rex fortis dominabitur eorum. *Lassis non dabatur requies.* *Thren. 1.* Habitauit inter gentes , nec inuenit requiem. *Ierem. 16.* Seruictis diis alienis die ac nocte , qui non dabunt vobis requiem.

Manus dare quid. 6. *Ægypto dedimus manum.* Tangit destitutio nem auxilij : quia ad literam Assyrios vocauerunt in auxilium , & alij Ægyptios , & nullum auxilium est inuentum in eis , cum tamen manus dedit ad fidei confirmationem , & homagij subiectionem. *Thren. 1.* Vocaui amicos meos , & ipsi deceperunt me. Spiritualiter Ægypto dantur manus , quando ad sæculare remedium confugitur , Assyrio , qui interpretatur sustollens vigilias , quando ad negotiationem & laborem sæculi confugitur. *Isa. 30.* Ægyptus frustrâ & vanè auxiliabitur. *Ierem. 2.* Quid tibi vis in viâ Ægypti , vt bibas aquam turbidam? Et quid tibi cum viâ Assyriorum , vt bibas aquam fluminis? Aqua enim Ægypti non reficit , sed inficit. *Aqua* verò Assyriorum neruos percutit , & sicut non extinguit. *Vt saturaremur pane,* id est , vili refectione temporalis delectationis. *Eccles. 14.* Oculus malus ad mala , & non satiabitur pane indigens. De hoc pane dicitur *Proverb. 9.* Aquæ furtiæ dulciores sunt , & panis absconditus suavior. *Proverb. 20.* Suavis est homini panis mendacij , & postea implebitur os cius calculo.

Peccatores definiunt esse. 7. *Patres nostri peccauerunt.* Tangit hinc causæ omnium istorum recognitionem : & hoc est. *Patres nostri, Adæ scilicet imitatores, peccauerunt,* præceptorum Dei transgressione. *Et non sunt,* id est , mortui sunt peccatis suis. *Isa. 43.* Pater tuus primus peccauit , & interpres tui in me prævaricati sunt. *Psal. 105.* Peccauimus cum patribus nostris. *Daniel. 9.* Nobis confusio faciei , regibus nostris , principibus nostris , & patribus nostris qui peccauerunt. *Et non sunt.* Ad non esse enim terminatur per peccatum , sicut dicit *August.* Esse enim est , vt dicit *Boëtius,* quod ordinem retinet , seruatque naturam. *Ierem. 31.* Noluit consolari , quia non sunt. Propter hoc non esse dicuntur dæmones. *Job 18.* Habitent in tabernaculo eius socij illius qui non est. *Et nos iniquitates eorum portauimus,* imitatione culpe , & sustinentia poenæ. *Exod. 20.* Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatem patrum in filios , in tertiam & quartam generationem , his qui oderunt me. *Thren. 1.* Vigilauit iugum iniquitatum meatum in manu eius , conuolutæ sunt & impositæ collo meo. *Ezechiel. 16.* Ergo & tu porta confusionem tuam , quia vicisti sorores tuas peccatis tuis scelestarius agens ab eis. *Eccles. 40.* Occupatio magna creata est omnibus hominibus , & iugum graue super filios Adam , id est , Adæ imitatores.

Seruorum intolerabile dominium. 8. *Serui dominati sunt nostri.* Tangit indignationem primò quidem in vilibus seruitiis , secundò in ignominiis , ibi , *Mulieres in Sion humiliauerunt.* In primo tria dicuntur , scilicet indignitas angariantium , afflictio angariatorum , & effetus vtriusque. Dicit ergo : *Serui dominati sunt nostri,* id est , qui fuerunt serui diaboli , & peccati. *Ioan. 8.* Qui facit peccatum , seruus est peccati. *Proverb. 30.* Per tria mouetur terra , & quartum quod non potest sustinere. Per seruum

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

cum regnauerit , per stultum cum saturatus fuerit cibo , & per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta , & per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ. Hæc enim principia totius peuerstatis sunt , quando malus qui seruus est , dominatur , & cum malitiâ qui stultus est & alieno pane querit saturari: qui odiosam mulierem , id est , libidinem carnis suæ in matrimonium duxit : qui ancillam , id est , sensualitatem rationi dominari facit. *Eccles. 10.* Est malum quod vidi sub sole , quasi per errorem egrediens à facie principis , positum stultum in dignitate sublimi & diuites sedere deorsum : vidi seruos in equis , & principes ambulantes super terram quasi seruos. *Non fuit qui redimeret de manu eorum.* *Job 9.* Terra data est in manus impij , vultum iudicum eius operuit. Propter hoc clamat Iacob. *Genes. 32.* Erue me de manu fratri mei : quia valde eum timeo. *Psal. 143.* Mitte manum tuam de alto , eripe me de aquis multis , & de manu filiorum alienorum. Dicit autem , quod non fuit : quia malitiam Sacerdotum videns Episcopus non corrigit , malitiam Episcoporum nam corrigit Archiepiscopus , & sic de aliis. *Eccles. vlt.* Respiciens *In oratione* eram ad adiutorium hominum & non erat. *Isa. 1. Jesu filij Syrach. 63.* Circunspexi , & non erat auxiliator : quæ siui , & non fuit qui adiuuaret.

In animabus nostris afferebamus panem nobis. Afflictionem tangit angariatorum , & hoc est quod dicit in literâ : quia in obsidione in periculo animarum per desertum currentes ad Araben modicum panis petebant , nec inueniunt. *Isa. 21.* Occurrentes sicuti ferre aquam : qui habitatis tertam Austri , cum panibus occurrite fugienti : à facie enim gladiorum fugient , à facie gladij imminentis , à facie arcus extenti , à facie grauis prælij. Spiritualiter autem panis *Panis cum periculo* iam in periculo animæ queritur : quia subuentiones Ecclesiasticae à violentis quibusdam posse sidentur , & pauperibus non distribuuntur , nisi carè emantur. *Thren. 4.* Paruuli pétierunt panem , & non erat qui frangeret eis. Propter hoc de Ecclesiâ , quantum ad bonos prælatos. *Proverb. 31.* dicitur : Facta est quasi nauis institoris de longè portans panem suum. *Job 20.* Panis eius vertetur in fel aspidum intrinsecus. *Job 15.* Cum se mouerit ad quærendum panem , nouit quod paratus sit in manu eius tenebratum dies. *A facie gladij in deserto.* Gladius iste maximè linguæ est à sententiis iniustis , vel obiurgationibus. *Psal. 56.* Lingua eorum gladius acutus. *Proverb. 30.* Generatio quæ pro dentibus gladiis habet , & commandit molaribus suis , vñ comedat inopes de terrâ , & pauperes ex hominibus.

Pellis nostra quasi clibanus exusta est. Effetum tangit vtriusque : naturale enim est ut exosé carne , edaci fame pellis aduratur , & corrugatur , & denigretur , & exuratur. *Job 19.* Pelli meæ consumptis carnis adhæsit os meum , & derelicta sunt tantummodo labia mea circa dentes meos. Spiritualiter autem pellis extrinsecus adhærens , conuersatio est : quia tota in turpitudinem peccati auersa est. *Thren. 4.* Denigrata est super carbones facies eorum. *Naum 2.* Facies omnium sicut negredo ollæ. *A facie tempestatum famis,* maximè pabuli interioris destitutio-

D. tutionis.

tutionis. *Psal. 58.* Famem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem. Hoc enim videmus in Ecclesiis, quod nemo patientibus famem panem porrigit, cum tamen tempestas famis valida sit: interius enim affligit, & destituit. *Luc. 15.* Ego autem hic fame pereo. *4. Reg. 7.* Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, & latitant in agris dicentes: Cum egressi fuerint de ciuitate, capiemus eos.

- 11.** *Mulieres in Sion humilauerunt.* Tangit afflictionem cum ignominia in sexu muliebri, in principibus, in senibus, in adolescentibus & paruulis. Dicit ergo: *Mulieres in Sion humiliauerunt*, ad literam, matronas honestas libidine polluentes, quod peccatum in Ecclesia ministris multum abundat. *Osea 6.* In domo Israël vidi horrendum, ibi fornicationes Ephraïm. Ephraïm fructifera interpretatur: quia ex abundantia libido crescit fornicationis. *1. Corinth. 5.* Omnidò auditur inter vos fornicatio, & talis qualis nec inter gentes. *Et virgines in ciuitatibus Iuda,* supple, humiliauerunt, per deflorationem scilicet, nec oportet quòd hoc aliam habeat *Glossam:* virginum enim custodes clerci, & monachi, defloratores eorum inueniuntur. *Psal. 105.* Initianti sunt Beelphegor. Beelphegor idolum tentiginis fuit. *Num. 25.* Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua, initiatusque est Israël Beelphegor. Vidi enim, quòd nostri sacerdotes Beelphegor facti sunt, semen suum idolo illi immolantes. *Deuter. 27.* Maledictus qui dormit cum sorore suâ filiâ patris sui, vel matris suæ, & dicit omnis populus, amen. Filia Patris filia Dei est, matris autem filia Ecclesiæ.

- 12.** *Principes manu suspensi sunt*, in equuleis scilicet ante domos proprias, ut dicit *Paschafius*, quasi essent latrones infames, quibus quæstiones legis fieri deberent. *Psal. 21.* Dinumeraverunt omnia ossa mea. Extensione nimia equulei, dinumerabilia fecerunt. Si spensi autem manus sunt, ut manus adiutorium sibi ferre non possent. Hoc autem iustum fuit: quia manus pollutas habuerunt sanguinum & muneribus. *Numer. 25.* Suspende principes contra solem in patibulis, ut auertatur furor meus ab Israël. Occidat unusquisque proximos suos qui initianti sunt Beelphegor. *Facies senum non erubuerunt*, quin scilicet interficerent, sicut nullâ reverentia digni essent. *Deuter. 28.* Ego adducam super te gentem de longinquò, quæ non deferat seni, nec misereatur paruuli. Hoc autem iustum erat: quia senes, sicut dicitur *Daniel. 13.* inueterati dierum fuerunt malorum. *Isa. 65.* Peccator centum annorum maledictus erit.

- 13.** *Adolescentibus impudicè abusi sunt*, ad literam, pro ephebis, eis abutentes. Spiritualiter autem abutuntur, qui adolescentulos ad lascivias nutriunt, & impudicitias. *Ioél. 3.* Posuerunt puerum in prostibulo. *Roman. 1.* Relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpidinem operantes. *Isa. 2.* Pueris alienis adhæserunt. *Glossa:* Per libidinem. Ne ergo dimittas eis. *Pueri in ligno coheruerunt*, ad literam suspensi per superliminaria domorum, & per portas

platearum. *Ierem. 11.* Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terrâ viuentium. Spiritualiter autem paruuli infirmi in Ecclesiâ. In ligno, id est, in rigiditate prælatorum corrunt: quia quasi vectes rigidi & inflexibilis sunt. *Isa. 27.* Suscitabo super Leuiathan, serpentem vectem, id est, qui ut vectis ligneus rigidus est.

14. *Senes de portis defecerunt:* senes enim de populo eligebantur, & in portis pro iudicibus ponebantur. Vnde *Proverb. vlt.* Nobilis in portis vir eius, cum sedetur cum senatoribus terræ. Sed isti modo in Ecclesiâ defecerunt, & pueri sunt qui sedent in sedibus iudicium. *Isa. 3.* Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis. *Eccles. 10.* Væ tibi terra cuius rex puer est, & cuius principes manè comedunt. Vnde in Timao Platonis dicitur: Certe pueri estis, & non est in vobis vlla cana sapientia. *Et iuuenes de choro psallentium.* Iuuenes hic dicuntur bona indolis ministri Dei, de quibus sperabatur, quod ad potiora deberent ascende-re, qui omnino in Ecclesiâ defecerunt. *Mich. 2.* A paruulis tulistis laudem meam in perpetuum. *Psal. 77.* Juuenes eorum comedit ignis. Chorus autem psallentium est ad literam in choro & in Ecclesia cantantium, in quo choro bene nutriti iuuenes psallere cum lætitia consueuerunt, iuuenelas & virgines animas populi ad deuotio-nem excitantes. *Psal. 67.* Præuenierunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenclarum tympanistarum, ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.

15. *Defecit gaudium cordis nostri*, id est, materia gaudi: hoc enim iustum est: quia gaudebant in vanis & caducis. Idcirco etiam gaudium ablatum est ab eis quod fuit in festis. *Tob. 5.* Quale gaudium mihi est, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? *Isa. 24.* Ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. *Isa. 21.* Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. *Versus est in luctum chorus noster*, quo scilicet in choro concordi coram Deo gaudere consueveramus: eò quod indignos nos fecimus, qui resonare verba Dei deberemus. *1. Machab. 1.* Dies festi conuersi sunt in luctum. *Job 30.* Versa est in luctum cithara nostra, & organum nostrum in vocem flentium. *Isa. 24.* Cessauit gaudium timpanorum, quieuit sonitus lætantium, conticuit dulcedo cithara.

16. *Cecidit corona capitis nostri*, qua corona circumdabant mentem in splendore diuinitatis, in circulo æternitatis, in lapidibus pretiosis diuinarum virtutum. *Ezech. 21.* Aufet cidarim, tolle coronam. De hac corona dicitur. *Prov. 4.* Cum amplexatus fuerit sapientiam, dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te. *Psal. 102.* Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Tamen literaliter notat amissionem regni.

Væ nobis, quia peccauimus. Omne enim vñ, ^{Væ ex pecca-} sicut dicit Hieron. ex peccato est, & temporale ^{to est.} & æternum. *Osea 7.* Væ eis quoniam recesserunt à me: vñtabuntur, quia præuaticati sunt in me. *Isa. 3.* Væ animæ eorum, quoniam redditæ sunt sunt eis mala. Et ibidem: Væ impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei.

17. *Propriea modestum factum est cor nostrum. Modestia deiectionem significat in ablatione omnis boni quando cor concidit in seipso.* 2. Cor. 1. *Supra modum grauati sumus, & supra virtutem, ita ut raderet nos etiam vivere. Et intantum modestum est cor nostrum, quod contenebrati sunt oculi nostri, hoc est, consilium & ratio perit a nobis.* Psal. 54. *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt metenebræ. Spiritualiter autem oculi Ecclesie sunt doctores & prælati qui contenebrati sunt.* Zach. 11. *Brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur.*

18. *Propter montem Sion, qui scilicet in tanta gloria esse consuevit, & significat Ecclesiæ eminentiam in sanctitate, & in omnisciencia.* Ierem. 31. *Benedic tibi Dominus, pulchritudo iustitiae, mons sanctus. Qui disperit, id est, in diuersa via perit.* Psal. 82. *Disperierunt in Endor, facti sunt ut sterlus terræ. Endor interpretatur fons generationis, quia ad literam in inguine, ubi fons est generationis, disperierunt, & propter sterlus, id est, temporalium cupiditatem.* *Vulpes ambulauerunt in eo. Non dicit latuerunt: quia manifestè ambulant qui per astutas intrauerunt, & qui aliis quasi vulpes insidiantur.* Ezech. 13. *Quasi vulpes in deserto Prophetæ tui Israël.* Cant. 2. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliriunt vineas. Isti enim omnes vineam Domini demoliriunt.*

19. *Tu autem Domine. Conuertit se ad orationem, Deus omnino immutabilis.* *vt consolationem ad tantam desolationem adhibeat, & dicit tria, promissionis æternitatem, auersorum conuersionem, & projectionis lamentationem. Dicit ergo: Tu autem Domine, omnibus superpositus, omnibus honorabilibus bonis diues.* Esther 13. *In ditione tua Domine cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere voluntati, Dominus vniuersorum tu es.* Rom. 10. *Diues in omnes qui inuocant eum. In æternum permanebis, non in substantia tantum, sed in veritate tuarum promissionum, & exhibitione misericordiarum.* Psal. 101. *Tu idem ipse es, & animi tui non deficient. Et ibidem: Tu autem in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem.* Iacob. 1. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Solium tuum in generationem & generationem. *Soliuim, inquam, veritatis & iustitiae: in illis enim in perpetuum regnat super fideles.* Ierem. 14. *Soli jgloriæ tuæ recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. Generationem versus & generationem dicit generationem præsentium mortalium, & generationem futurorum æternorum.* Psal. 44. & Heb. 1. *Thronus tuus Deus*

in sæculum sæculi. Dan. 7. *Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum quod non corruptetur.* Luc. 1. *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Jacob in æternum.* Isa. 9. *Super solum Dauid, & super regum eius, ut corroboret illud in iudicio usque in sempiternum.*

Quare in perpetuum obliuisceris nostri. Isa. 11. *Nunquid obliuiscetur Dominus misereri?* Psal. 12. *Usquequo Domine obliuisceris me in finem. Derelinquens nos in longitudinem dierum, scilicet alienando nos à tua gratia.* Isa. 49. *Dixit Sion: Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Ac si dicat: Consideratione peccatorum meorum dignus sum, quod mei non recorderis in bonum, sed misericordia tua tanta est, quod adhuc spero redire ad recordationem tui.* Ioan. 2. *Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum, verumtamen rursus videbo templum sanctum tuum.*

Conuerte nos Domine ad te. Alter enim auersi sumus. Et hoc est quod sequitur. Et conuertemur. Conuersio enim sonat positionem debiram & maximè ad humilitatem. Matth. 18. *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum.* Ezech. 3. *Ipsi conuertentur ad te, & tu non conuertaris ad illos.* 3. Reg. 18. *Ostende hodiè, quia tu es Deus Israël, & ego seruus tuus, & iuxta præceptum tuum feci omnia verba hæc, exaudi me Domine, exaudi me, ut discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, & tu conuertisti corda eorum.* Item Psal. 84. *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.* Innoua dies nostros sicut à principio, id est, quod simus sicut in patriarchis fuiimus, in totum pulso pristini erroris peruerso intellectu. Isa. 26. *Vetus error abiit.* Eccl. 36. *Innoua signa, & immuta mirabilia.* Apoc. 2. *Memor esto unde excideris, & prima opera fac.* Ierem. 2. *Recordatus sum tui, miserans adolesciam tuam, & charitatem desponsationis tuæ.*

Sed proiiciens repulisti nos, propter peccata nostra scilicet. Isa. 2. *Proiecisti enim populum tuum domum Jacob, quia repleti sunt ut olim, & augures habuerunt ut Philistini.* Ierem. 15. *Eiice illos à facie tua ut egrediantur.* Psal. 5. *Secundum multitudinem iniquitatum eorum expelle eos.* Iratus es contra nos vehementer. Isa. 5. *Iratus furor Domini in populum suum, & extensis manu super eum.* Irasci enim vehementer, est irasci ad mensuram iniquitatis. Psal. 73. *Iratus est furor Domini in populum suum, & abominatus est hereditatem suam.* Isa. 64. *Ne irascaris Domine satis, & ne ultra memineris iniquitatis nostræ.*

D. ALBERTI MAGNI, RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORVM,

COMMENTARII IN LIBRVM BARVCH.

PROLOGVS..

I.
Auctor hu-
ius operis &
scopus.

SAL. 117. *Benedictus qui ve-
nit in nomine Domini.* In hoc ver-
bo Auctor & causa suscep-
tis demonstratur, & scripturæ
huius auctoritas. Auctor, quia
Baruch interpretatur benedictus: in benedi-
ctione enim venit Dominus. *Genes. 24.* Ingredere
benedicte Domini. *Rom. 15.* Veniens ad vos, in
abundantia benedictionum Christi veniam. Pro-
pter quod dicitur venire, quasi in adiutorium le-
remiae qui à Deo missus est, prouidè occurrere.
Prouer. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ci-
uitas firma. Auctoritas autem scriptura notatur
in hoc quod dicitur: *In nomine Domini.* Nomen
enim à notitia impositum est: notitia autem
Dei, qui veritas est sola, dictis præbet aucto-
ritatem: auctoritas enim ex reuelatione est,
reuelatio autem firmissimum fundamentum est
quod habeti potest. *Prouerb. 8.* Iusti sunt omnes
sermones mei, non est in eis prauum quid, ne-
que peruersum. *Ioan. 17.* Sanctifica eos in veri-
tate, sermo tuus veritas est. In sermone enim Dei,
notitia Dei habetur: ex notitia vero nomen in-
uocatur: ex notitia ergo benedictio sive Bar-
uch illuminatio infunditur. *Numer. 6.* Inuoca-
bunt nomen meum super filios Israël, & ego
benedicam eis.

2. Causa autem suscepti operis per hoc habetur
quod dicitur, *Deus Dominus, & illuxit nobis.*
Ut enim Deus Dominus esse cognoscatur, &
non idola, & hæc lux veritas animabus homi-
num infundatur, præsens opus à Prophetæ sus-
ceptum est. *Psal. 49.* Deus deorum Dominus
locutus est, & vocavit terram. Verum enim est
quod Deus deorum nobis loquitur, & aduo-
cata terra ad auditum, tota terra illustratur.
Ezech. 43. Terra splendebat à maiestate eius.

Ioan. 1. Illuminat omnem hominem venientem
in hunc mundum. *Eccl. 24.* Illuminabo omnes
sperantes in Domino.

Huic Prophetæ Hieron. paruum præmittit
prologum, in quo notatur huius scripturæ ori-
go & utilitas. Origo, cum dicitur: *Liber iste prologi: beati*
qui Baruch, genitui casus, nomine prænotatur. *Hieronimi*
in librum *Baruch.* Consuetum est enim Hebræis à nominibus Au-
torum libros prænotare, sicut dicitur liber
Isa. Ierem. & aliorum, ut ex nomine Auctorum
& sanctitate fidem accipiat libri scriptura, ne
alicuius pseudoprophetæ esse credatur. *Exod. 33.*
Teiplum noui ex nomine, inuenisti gratiam
coram me. De aliis autem dicitur in *Psal. 15.*
Nec memor ero nominum eorum per labia
mea. *In Hebreo canone non habetur*, hoc est, in
ordine Canonice Scripturæ. Nec tamen pro-
pter hoc veritas eius refutata est: quia Scriptu-
ræ Canonis coniungitur. Non enim aliud hinc
traditur, nisi quod à Ieremia descriptum est, &
propter hoc in eadem veritate, cum prophe-
tia Ieremiæ coniungitur. Hebræi enim sub nu-
mero 22. literarum in Canone Scripturæ 22. li-
beros computant, vel 24. sub numero 24. senio-
rum. Adiunctos autem iis in eundem suppu-
tant numerum, sicut Baruch adiunctus Iere-
miæ, eo quod ex ore Ieremiæ accepit, quid-
quid descripsit: propter quod etiam Baruch
sententiis suis non præmittit, Hæc dicit Domi-
nus: quia ex dictis Ieremiæ potius quam ex di-
ctis Domini accepit: ita tamen quod tota huius
scripturæ veritas reuelationi Dei, quæ ad Iere-
miam facta est, innititur: qui sicut dicitur in
2. *Machab. 2.* Multas fecit descriptiones, quas
mandauit transmigratis, ne obliuiscerentur præ-
cepta Domini. Vnde autem habitus hic liber,
coniungitur. Sed tantum in vulgata editione. Vul-
gata vero editio dicitur liber legis & sacrorum
voluminum ad omnes in commune diuulgat-
tus,

*Auctoritas
2. id.*

tos, qui dicitur inuentus fuisse in quodam mu-
ro templi Ierusalem, qui inter parietina & rui-
nas perseverat usque ad redditum Eldæ de ca-
ptiuitate, ubi contutauerat eum Ieremias & Ba-
ruch notarius eius. Simile cuius est 4. Reg. 22.
ubi dicitur Helchias sacerdos ex improviso in-
uenisse libros legis Domini, cum sarta tecta tem-
pli instaurarentur. Et hoc idem 2. Paralip. 34.
continetur & quod tali editione sanctum est
& vulgatum, plenam continet veritatem. Si-
militer & epistola Ieremie, quæ huic libro in fine
annectitur. Sancta vero Ecclesia hic attedit quod
Ioan. 6. dicitur: Colligit fragmenta ne pereant,
& non tantum libros Prophetarum, sed etiam
fragmenta diligenter collegit, sciens hoc quod
dicitur. Deuter. 8. Non in solo pane viuit ho-
mo, sed in omni verbo quod progreditur de
ore Dei. Et hoc est quod de causa huius collec-
tionis subiungitur. Propter notitiam autem, hoc
est, peritiam, legenti, supple, acquirendam,
scripta sunt, hoc est, ut ex scriptura ista notitia
Dei habeatur. Rom. 15. Quæcumque scripta sunt,
ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per pa-
tientiam & consolationem scripturarum spem
habeamus. Abac. 2. Scribe visum, & explana
eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum,
hoc est, percurrente intelligere possit. Maxi-
muss Episcopus, & sacra Scripturæ expositor:
Auctoritas est rationis reperta veritas, & ob vi-
litatem posteritatis scripto commendata. Et hoc
est quod sequitur. *Quia multa de Christo, quan-*
tum scilicet ad incarnationem & diuinitatem
eius, sicut scilicet quod in terris visus est, &
cum hominibus conuersatus est, quod solus
inuenerit viam vitæ, quod solus sit Deus, ad
quem non æstimetur aliis. Nouissimisque tem-
poribus indicant, sicut est id de resurrectione,
quod in fine ponitur: Exue te Ierusalem stola
luctus, & vexationis, & indue te decore & ho-
nore eius qui à Deo tibi est in sempiterna glo-
ria: & multa alia quæ in sequentibus manife-
stabuntur.

C A P V T I.

I. *E*t haec verbalibri, &c. Liber iste in tres par-
tes diuiditur. Primò enim Auctor describi-
tur. Secundò fructus seu utilitas libri subiungi-
tur, ibi, *Et legit Baruch.* Tertiò verò subiungit-
tur instruclio prophetalis, ibi, *Audi Israël*
mandata vitæ. Descriptio Auctoris tripliciter fit,
genere scilicet, loco, & tempore. Genere du-
pliciter, nomine scilicet, & patria & auita di-
gnitate. De nomine dicitur. *Et haec verba libri.*
Compilatam coniunctio associationem notat ad
prophetiam Ieremie: ac si dicat, Omnibus des-
criptis quæ Ieremias dixit, etiam haec verba
scripsit Baruch, quæ de eruditionibus Ieremie
acceptit, Ieremias enim verba sua in ore Baruch
dedit, sicut Deus verba sua in ore Ieremie de-
dit. *Ierem. 36.* Scripsit Baruch ex ore Ieremie
omnes sermones Domini. Vnde dicere potuit
illud *Psal. 44.* Lingua mea calamus scribæ ve-
lociter scribentis. Et hoc est, *Quæ scripsit Ba-*
ruch. *Apocalyps. 1.* *Quod vides, scribe in libro.*
Baruch enim benedictus Dominus nihil nisi be-

D. Alb. Mag. Comment. in Baruch.

nedictionem Domini scribere potest: ed quod
ab ore benedicti non nisi benedictio procedit.
Eccles. 39. Ipse tanquam imbræ mittet eloquium
sapientiae suæ, & in oratione confitebitur Do-
mino. De patre autem subiungit. *Filius Neria,*
Baruch genealogia.
qui lucens Deo interpretatur: ed quod omnis
ista illuminatio ad honorem Domini termina-
tur. *Philip. 1.* Inter quos lucetis sicut luminaria
in mundo. A luce ergo Domini benedictio
procedit: quia à luce veritatis nascitur be-
nedictio virtutis. *Auus autem huius subiungit:*
Filius Maasia, qui onus Domini
vel assumptionis Domini interpretatur: ed quod
onus Domini assumpsit, & ex onere obe-
dientiæ ad lucem veritatis peruenit. *Matth. 11.*
Iugum meum suave est, & onus meum leue.
Non enim aliquis potest accipere intellectum
veritatis, nisi prius ceruicosa superbia onere
obedientiæ comprimatur, per quam altitudo
intellectus ad fidei religionem captiueatur. *2. ad Corinth. 11.* In captiuitatem redigentes omnem
intellectum in obsequium Christi. De attauo
autem huius subiungitur: *Filius Sedechia,* qui
iustificans Dominum interpretatur: ed quod
omnes iusticias Domini per iustitiam fidei com-
pleuit, & ostendit. *Rom. 10.* Finis legis Chri-
stus ad iustitiam omni credenti. De proauo
verò subditur: *Filius Sedeij,* qui cibarium
meum interpretatur, vel ex latere meo æneus:
ed quod sermo gratiæ cibus eius fuit. *Sap. 16.*
Non natuitatis fructus pascunt homines, sed
sermo tuus. *Ezech. 3.* Fili hominis venter tuus
comedet, & viscera tua complebuntur volu-
mine isto quod ego do tibi. Hic ex latere Dei
fuit: ed quod semper Deo astitit, expugnans
omnia quæ contra Dominum se erexerunt.
Psal. 93. Quis consurget mihi aduersus mali-
gnantes, aut quis itabit tecum aduersus
operantes iniquitatem? Vnde & æneus dicitur
propter inflexiblem constantiam. *Ierem. 1.* Ego
quippe dedi te hodie, in ciuitatem munitam,
& in columnam ferream, & in murum æneum
super omnem terram. De subauo verò subdi-
tur: *Filius Helchia,* qui pars Domini, vel ven-
dicatus Domino interpretatur: ed quod totus
vindicatus, ut pars hereditatis fuit Domino,
& nullam in eo partem habuit diabolus. *Dente-
ron. 32.* Pars Domini populus eius, Iacob funi-
culus hereditatis eius. *Isa. 19.* Hereditas mea
Istrael. Cum autem dicit Hieronymus, quod pa-
tres & avi in titulis Prophetarum positi etiam
Prophetæ fuerunt, patet quanta paterna & aui-
ta dignitate iste præfulserit, qui ex tot Prophetarum
generatione processit. *Eccli. 34.* Omnes
isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti
sunt, & in diebus suis habentur in laudibus.
Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen nar-
randi laudes eorum. De loco autem in quo scri-
psit, subiungitur: *In Babyloniam.* Propter utilita-
tem enim & consolationem captiuorum in Ba-
byloniam venit Propheta: ed quod hanc liber-
tatem acceperat à Domino, ut saluus esset ad
quæcumque locum pergeret. *Ierem. 45.* Dabo
tibi animam tuam in salutem, in omnibus locis
ad quæcumque perrexis. De tempore verò sup-
ponit, & in communi, & in speciali, & in sin-
gulari. In communi quidem.

In anno quinto. Vel à transmigratione Joachimi

D 3 de

de quā dicitur. 4. Reg. 24. & 2. Paralip. 36. Et hoc probabilius est. Quidam tamen dicunt, quod in anno quinto à captiuitate generali. In speciali autem tempus describit, cum subdit: *Septimo die mensis*. Et quia non additum secundi vel tertii vel deinceps mensis, intelligitur mensis primi, qui est Aprilis, de quo dicitur Exod. 12. Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. In singulari vero addit: *In tempore quo ceperunt Chaldaei Ierusalem*. Et si intelligitur de tempore transmigrationis, sensus est, quo ceperunt, id est, quo capere coeperunt. Si vero de tempore generalis captiuitatis, tunc litera plana, & hoc innuitur per sequentem literam. *Et succenderunt eam igni*: quod tamen secundum primum modum expositionis intelligitur, succenderunt, id est, succendere cogitauerunt, maximè propter sequentia. Quia dicitur in auribus Iechoniae librum legisse, qui transmigratus & non captiuitatus fuit: de quā succensione Jerem. vlt. habatum est.

- 3.** *Et legit Baruch*. Describit hīc huius libri fructum seu utilitatem, & dicit duo, verbum fructificans, & fructum, ibi, *Qui audientes plorabant*. Dicit ergo: *Et legit Baruch*, qui mentem sciuit Dei & Ieremiæ. Benedictus legit explanando, *verba libri huius*, verba, inquam, verberantia aures sono vocis, & verberantia mentes sensu spiritus. Jerem. 36. Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones illos. *Ad aures Iechonia filij Joachim* qui scilicet cum matre translatus in Babyloniam fuit. In auribus enim Sedechia legere non potuit: quia ille ex oculatus carcere conclusus fuit. *Regis Iuda*, iure scilicet successionis, quamvis non haberet iurisdictionem potestatis. Per Reges enim ad subditos verbum Dei propalari debet. Sap. 6. Audite ergo Reges, & intelligite, discite iudices finium terræ. Psal. 21. Et nunc reges intelligite, erudimi qui iudicatis terram. *Ad aures uniuersi populi venientis ad librum*: eò quod sine personarum acceptione omnibus prodicere voluit. Rom. 1. Sapientibus & insipientibus debitor sum, ita quod in me promptum est, &c. Eccles. vlt. Finem loquendi pariter omnes audiamus. Marc. vlt. Prædictate Euangelium omni creaturæ. In hoc enim quod dicit, *venientis ad librum*, deuotio notatur audientium. Isa. 2. Venite ascendamus ad montem Domini, & docebit nos vias suas.

- 4.** *Et ad aures potentium filiorum Regum*. Filii Regum dicuntur, qui ex successionibus regalis prosapia processerant, & potentatus ante captiuitatem conuenire consueuerant obtinentes, vt illis inclinati ad librum, facilius alij inducerentur. Jerem. 5. Ibo ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognoverunt viam Domini, & iudicium Deisui. *Et aures presbyterorum*. Presbyter Græcè, Latinè sonat senior, eò quod seniorum est canam habere sapientiam, & intellectum legis. Sap. 4. Cani sunt sensus hominis, & ætas sene etatis vita immaculata. Job. 12. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Et ad aures populi à minori, usque ad maximum eorum*. Ad aures legere dicitur, qui ad intellectum aurium legit, vt omnes intelligere possint. Vnde Apost. 1. ad Corinth. 14. dicit cum

non audire qui non intelligit dicens, nemo enim audit, spiritus autem loquitur mysteria. Sap. 6. pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est ipsi cura de omnibus. In uno vero sermone Scripturæ, & parvus accipit eruditionem in historiâ, & maximus in mysterio spirituali. Propter quod dicit Grego. quod scriptura est fluuius, in quo agnus peditat, & elephas natat. *Et Ezech. 47.* dicitur, quod introductus propheta est in flumen usque ad talos, & usque ad genus, & elephas natat. scripura est fluuius, in quo agnus peditat, & elephas natat.

quam non potest transuadere. *Omnium habitantium in Babyloniam*, vt nullus esset qui non instrueretur. Nee. 8. Attulit Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cum quisque qui poterant intelligere, & legi in eo distinctè & aperire. *Ad flumen Sodi*. Babylonica terra aquosa est, iuxta cuius flumen quod Chobat dicitur, captiui Iudæi positi, sicut patet Ezech. 1. Psal. 136. Super flumina Babylonis illuc sedimus, fleuimus. Hoc flumen Sodi vel Sudi vocatum ab euentu, quia Sodi, vel Sudi exclusio mea interpretatur, vel latus meum, eò quod in latere fluminis exclusi à terrâ suâ à rege Babylonis sunt positi. Isa. 15. Ad torrentem salicum ducunt eos Psal. 136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

5. *Qui audientes plorabant*. Tangitur hīc fructus lectionis in duobus, penitentiâ (scilicet, & oratione, ibi, *Et nunc Domine Deus Israël*). Penitentia tripliciter describitur, compunctione scilicet cordis, affectione corporis, & satisfactiōne operis. De compunctione cordis dicit, *Qui audientes plorabant*. Ad deuotionem enim cordis & compunctionem deuenerunt per auditum. Rom. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Abac. 3. Domine audiui auditum tuum, & timui. Genes. 3. Vocem tuam Domine audiui in paradiſo, & timui: eò quod nudus essem. 2. Paral. 34. Iosias cum audisset verba, scidit vestimenta sua. Plorabant autem vt lacrymæ delerent dilectum: quia voce pudor erat confiteri, vt dicit Ambrosius. Isa. 38. Fleuit Ezechias fletu magno, vt scilicet deleret dilectum, & consolationem reciperet. *Et ieunabant*, vt compunctioni cordis adhiberetur afflictio corporis. Ioel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieunio, & fletu, & planctu. Est ieunium autem ieunium triplex, scilicet in abstinentiâ triplex. delectabilium corporis propter petulantiam extinguendam. Daniel 10. Panem desiderabilem non comedí, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neque vnguento vinctus sum. Est ieunium animalitatis in abstinentiâ concupiscentiarum. Iona 3. Pecora non gustent quidquam, nec pascantur, & aquam non bibant. Pecora sunt pecorini motus animalitatis, qui nihil concupiscentiarum gustare debent, nec passi delectationibus sensibilibus, nec bibere aquam insipidam carnalitatis. Tertium ieunium est rationis & voluntatis, vt scilicet inferior portio rationis veritum non gustet, & hoc vocatur ieunium sanctum. Ioel. 2. Sanctificate ieunium. Isa. 58. Nonne hoc est magis ieunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Sic totus homo ieunat. *Et orabant in conspectu Domini*. Oratio est Oratio pars sanctificationis est, & præcipue illa pars sanctificationis.

oratio generalis quā homo corde, ore & opere orat. 1. Ad *Thessal.* 5. Sine intermissione orate, vbi dicit *Glossa*, Non desinit orare, qui non definit benefacere. 1. ad *Corinth.* 14. Orabo spiritu, orabo & mente : psallam spiritu, psallam & mente. Et hanc tripliciter explicit, scilicet elemosynā, intercessorum supplicatione, ibi, *Ecce misimus ad vos.* Et vocali oratione, ibi, *Et nunc Domine Deus Israël.* Quod autem dicit, in *confessio Domini*, notat quod intentio orantis debet esse ut soli Deo placeat, non ut capret fauorem hominum. *Matth.* 5. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito : & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Judith* 9. Judith ingressa est ad oratorium suum, & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum, & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum. Ingressa enim est oratorium ut fauorem populi fugeret. Oratio enim, ut dicit *August.* pius est affectus in Dominum eretus, quem fauor populi auferre non debet. *Psal.* 34. Oratio mea in finum meum conuertitur. De elemosynā autem subdit.

6. *Eleemosyna* *vniuersiisque manus.* Colleguntur dicit, ut par commenda tur & ordi natur. *Eleemosyna* secundum quod potuit vniuersiisque manus. Colleguntur dicit, ut parvum quod vniuersiisque dabat collectum ad utilitatem pauperum & ministrorum Ecclesiae peruenire posset. 2. ad *Corinth.* 8. Sicut in omnibus abundatis fide, & sermone, & scientia, & omni solicitudine, insuper & charitate vestra in nos, ut & in hac gratia abundetis, collectionis scilicet in pauperes. Quod autem dicit, *Secundum quod potuit vniuersiisque manus,* id est, cum eo quod potuit facultas cuiuslibet in bonis. 2. ad *Corinth.* 8. Si voluntas prompta est, secundum quod habet accepta est, non secundum quod non habet. Ideo dicitur. *Lnc.* 11. Quod supereft, date eleemosynam. Supereft autem quod excrescit super necessitatem. *Teb.* 4. Si multum tibi fuerit, abundantanter tribue : si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Propter hoc. *Marc.* 12. oblatio vidua quae duo minuta obtulit, omnibus præfertur, quia totum viatum suum obtulit. Quod autem & quibus obtulerunt, sequitur.

7. *Et miserunt in Ierusalem* ad templum scilicet, quod Ecclesiam significat : extra enim Ecclesiam non valet oblatio. 2. *Machab.* 12. Vir fortissimus Iudas facta collatione, 12. millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum. Sic 2. ad *Corinth.* 8. collectionem præcepit fieri Apostolus, in pauperes sanctorum, qui fuerunt in Ierusalem. Quibus autem miserunt, sequitur. *Ad Ioachim filium Helchie.* Sacerdoti enim si pauper est, principaliiter debetur oblatio, præcipue si bonus est : quod videtur per nominis interpretationem, & paternam & aitiam successionem. Ioachim præparatus Domino interpretatur, Helchias pater vendicatus Domino dicitur, Salomon vero pacificus meus interpretatur, & significat eum qui in pace conscientia, voto obedientia Deo vindicatus est, & omni merito iustitia præparatus, ut dignè possit offerre pro populo. *Job.* vlt. Iste ad seruum meum Job, offeret holocaustum pro vobis. Job autem seruus meus orabit pro vobis, faciem eius suscipiam. Propter hoc

Denter. 12. præcipitur : Ne dimittas leuiten, quia aliam partem non habet. *Et ad sacerdotes*, quia etiam minoribus ministris subueniendum. *Proverb.* 3. Honora Dominum de tuâ substantiâ, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus. *Et ad ommem populum.* Nota ordinem, prius enim maiori si indiget subueniendum est, deinde ministris inferioribus, deinde communiter pauperibus. *Luc.* 6. Omni petenti te tribue. *Tob.* 4. Noli auertere faciem tuam ab ullo paupere. Recoluerunt autem dicti David : Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem, in die malâ liberabit eum Dominus. Non enim condendæ sunt diuitiae, sed ministris altaris tribuendæ, & in pauperes, qui in formâ Christi veniunt, ergoanda. *Isa.* 23. Erunt negotiationes Tyri, & mercedes eius sanctificatae Domino, non condentur, neque reponentur : quia his qui habitauerunt coram Domino, erit negotiatio eius ut manducent in saturitatem, & vestiantur usque ad vetustatem. *Tob.* 4. Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire ad tenebras. Causam autem paupertatis subiungit dicens. *Qui inueniuntur* *sunt cum eo*, hoc est, cum sacerdote, in Ierusalem. Multis enim cum Iechonia & matre transmigratis pauperes remanserunt spoliati, ita quod etiam multi propter penuriam dispersi sunt, & significant eos qui vitæ merito intra Ecclesiam inueniuntur. *Eccles.* 4. Fili eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transueras à paupere. *Eccles.* 7. Honorifica sacerdotes, & per purga te cum brachiis, da illis partem sicut mandatum est tibi primitiarum. Et post paucas Pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propitiatio & benedictio tua. Quando autem sic spoliati, & depauperati fuerunt, subdit.

Cum acciperent, supple, Chaldæi, vasæ templi Domini. Quia cum Iechonia & matre suâ & thesauris regis & populi, in Chaldæam translata sunt, sicut legitur 4. *Reg.* 24. & 2. *Paral.* vlt. Quæ translatio ministrorum Ecclesiae significat translationem & spoliationem. Et hoc est, Quæ oblata fuerant de templo. De templo enim auferuntur, quando animæ fideles & bona Ecclesiarum ad usus sacerdotales adhibentur. Tales similes sunt Antiocho qui spoliare templum ausus fuit. 2. *Machab.* 5. Propter quid autem offerebant, subiungitur, cum dicitur : *Renocare in terram Iuda*, hoc est, ut Dominus vasæ translata in terram Iuda reuocaret, sicut & legitur factum esse. 1. *Esdræ.* 1. Rex Cyrus protulit vasæ templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Ierusalem, & referri fecit in Ierusalem. Quando autem hæc oblatio facta fuit, ostendit subdens. *Decima die mensis Siban*, quod conuersio interpretatur, eò quod tropicus mensis fuit, quoniam solis conuersio gratia conuersionem significabat. *Malach.* 4. Orientur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae, & sanitas in pennis eius. De spoliatione autem adhuc vltterius subdit. *Vasa argentea quæ fecit Sedechias filius Iosia Rex Iuda*, qui scilicet erat patrius Iechonia, qui transmigraverat, quem loco sui Nabuchodonosor in Regem præfecerat, & in principio regni sui loco vasorum aureorum quæ Salomon fecerat & Chaldæi abstraxerant, quædam vasæ argenteæ restituerat, ne cultus templi

periret, quæ tamen etiam à Chaldaeis postea abstracta sunt: & hoc est quod sequitur.

9. Posteaquam cepisset Nabuchodonosor Rex Babylonis, in transmigratione scilicet, Iechoniam, Regem, & principes, secundo loco à rege differentes, & cunctos potentes, hoc est, potentatus obtinentes sub rege & principibus, & populum terre, hoc est multos de populo artifices & inclusores, ab Ierusalem, abstrahendo scilicet, & duxit eos vincitos in Babylonem, transmigratos scilicet. Tunc enim in magnâ paupertate erant constituti. Et dixerunt, ad fæcrodotes scilicet, quando eis pecuniam hanc abstulerunt: *Ecce misimus ad vos.* Tangit hic de intercessione & oblatione. Dixit enim Ptolemaeus, quod intercessor est potens ala. Oblatio autem per hoc placet, quod est signum figuratum oblationis Christi in cruce. *Psal. 50.* Tunc acceptabis sacrificium iustitiae, oblationes, & holocausta. *Hebr. 9.* Sanguis Christi qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruendum Deo viuenti. Et ideo duo hîc dicuntur, scilicet pro quibus est offerendum, & orandum, & qualiter hæc ædificatio in alios est propalanda, ibi, *Et legite librum istum.* In primo duo dicit, qualiter scilicet offerendum pro principe, qui est persona publica, & qualiter offerendum pro ipsis, ibi, *Et pro nobis ipsis.* Dicit ergo.

10. *Ecce misimus ad vos pecunias.* Ed quod per pecuniam omnia habentur quæcumque necessaria sunt. *Eccles. 10.* Pecunia obediunt omnia. *Arist. in 5.* Ethic. Numisma seu pecunia fideiussor est futurae necessitatis. Et hoc est quod sequitur. *De quibus emitte holocaustamata,* quæ scilicet tota incendebantur, ab olon quod est totum, & cauma quod est incendium, dicta, & significant cor, & animalitatem humanam, quæ in toto igne pœnitentiae & deuotionis cremari debent. *Daniel 3.* In animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur, sicut in holocausto arierum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium, *Et thus,* quod redolentiam significat deuotionis. *Cantic. 3.* Quæ est ista quæ ascendit sicut virgula fumi ex aromatibus myrræ & thuris. *Et facite mamma,* quod interpretatur munus, vel consolatio, seu sacrificium, vel holocaustum, hoc est, offerte munera in holocaustum, & consolationem nostram. Et hoc significat eleemosynam quæ est munus Deo oblatum. *1. Paral. vlt.* Populum qui repertus est, vidi cum ingenti gaudio offerre tibi donaria. *Et offerte pro peccato,* hoc est, pro redemptione peccati. *Hebr. 8.* Omnis pontifex ad offrenda munera, & hostias constituitur. Significant autem hæc oblationem Christi in cruce pro totius mundi redemptione. *Hebr. 9.* Christus semel in consummatione sæculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit. Et post pauca: Semel oblatus est ad multorum exhaustienda peccata. *Isa. 53.* Proper scelus peccati mei percussi eum. *Ioan. 17.* Pro eis sanctifico meipsum. *Chrysost.* hoc est, sacrificio. *Ad aram Domini Dei nostri,* quæ significat incensionem cordis humani. Ara enim ab ardendo dicitur. *Leuit. 6.* Ignis in altari semper ardebit.

I I. *Et orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis,* cui nunc concessa fuit gubernatio Reipublicæ. Turbatio enim vitæ illius causa fuisset *pro regibus.* turbationis omnium subditorum: in turbatione autem quiete Deo seruire nemo potest. *Et pro vita Baltazar filii eius.* Quia usque ad illius tempora durauit captiuitas. *Jerem. 29.* Quærite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci, & orate pro eâ ad Dominum: quia in pace illius erit pax vestra. *1. ad Timoth. 2.* Obscurum primum omnium fieri obsecrations, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. *Vt sint dies ipsorum,* quibus scilicet regere habent prouincias, *sicut dies cali super terram,* quiete scilicet & ordinatè sibi succedentes, secundum quod in cælo ordinatum est: *sicut etiam Mattb. 6.* dicitur: *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.* *Psal. 118.* Ordinatione tuâ perseverat dies, quoniam omnia seruunt tibi.

12. *Vt det Dominus virtutem nobis,* patientiæ scilicet, quâ sustinere possimus peccatorum purgationem. *Eccles. 36.* Reple Sion inenarrabilibus virtutibus tuis, & gloriâ tua populum tuum. *Et illuminet oculos nostros,* ut saltem per tribulationes cognoscamus quod in culpâ cæci cognoscere non valimus. *Apoe. 3.* Collyrio inunge oculos tuos ut videoas. Collyrium amarissimum est, sed illuminat oculos. *Gregor.* Sæpè fit, quod oculos quos culpa clausit, amaritudo pœnæ appetit. *Vt vivamus sub umbrâ Nabuchodonosor Regis Babylonis.* Umbrâ protectio *Vmbra protectione.* nem significat. *Isa. 49.* In umbrâ manus luteæ protexit me. *Et sub umbrâ Baltazar filij eius.* Sub iis enim duobus purgata fuit iniquitas populi. *Et seruiamus eis multis diebus.* 70. scilicet annis: seruitus enim illorum, flagellum nostræ purgationis fuit, sicut dicitur. *Genes. 15.* Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non suâ: & subiicient eos seruituti, & affligerent quadringentis annis. *Et inueniamus gratiam in conspectu eorum,* suppone, orate ne scilicet crudeliter interficiant, sed gratiosè sustineant. Simile est. *Exod. 11.* Dabit Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. *Tob. 1.* Dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanazar Regis, & dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluisse. Hæc enim gratia seruus Dei necessaria est: quia aliter à multis bonis impedirentur. *Eccles. 45.* Dilectus Deo & hominibus Moyses, cuius memoria in benedictione est.

13. *Et pro nobis ipsis orate.* Secundum est. *Ad Dominum Deum nostrum.* *Iacob. 5.* Orate pro inuicem ut saluemini. Et ibidem: Multum valet deprecatio iusti assidua. Per intercessionem enim sanctorum sæpè conuertuntur peccatores. *1. Reg. 12.* Ora pro seruis tuis Dominum Deum tuum, ut non moriamur. *Isa. 53.* Pro transgressoribus rogauit ut non perirent. *Quia peccavimus Domino Deo nostro,* hoc est, contra Dominum Deum nostrum, & ideo indigni sumus qui pro nobis oremus. *Ioann. 9.* Scimus quia peccatores Deus non audit. *Et non est aner furor*

furor eius à nobis usque in hunc diem : semper enim usque adhuc percutit. Isa. 9. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. In captiuitate enim contra nos irascitur, & ideo intercedere non audemus. *Quia dicit Gregor. Cum is displicet qui ad intercedendum mittitur, irati animus iudicis ad deteriora prouocatur.*

In pastorali 1. p. c. 11. & lib. 2. epist. c. 24. Et legite librum istum. Doctrinam suæ correctionis in alios petit propagari, ne & ipsi similis patiantur peñas. Librum autem vocat conscriptiones Baruch de populi correctione, & hoc est. *Quem misimus ad vos, ut omnes erudiantur.* Job. 31. Librum scribar ipse qui iudicat, ut in humero portem illum, & circumden illum quasi coronam mihi. Et hoc est quod sequitur. Recitari, & hoc est ut recitetur, in templo Domini in die solemni, in quo omnes conueniunt, ut omnibus propaletur, quia ad omnium pertinet ædificationem. Ioan. 18. Ego semper docui in templo, quod omnes Iudei conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Psal. 117. Constituite diem solemnum in condensis. Quia in condensis populorum verbum Dei solemniter proponendum est. *Et in die opportuno, hoc est, in aliis diebus profestis quando opportunum est, quando ex aliquâ causâ populus congregatur.* Eccles. 24. In Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur. Psal. 106. Exaltent eum in Ecclesiâ plebis.

I. 5. Et dicetis. Hic docet modum eruditionis populi in confessione peccati, in transgressione legis, in punitione iusti iudicis. Et hoc est. *Dominio Deo nostro iustitia.* Iustus enim est inferendo iram pro peccato. Rom. 3. Nunquid iniquus Deus qui infert iram? Absit. Tob. 3. Omnia iudicia tua vera sunt. Psal. 118. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.

Lib. 2. c. 15. Erubescen- tia est ti- mor ex re turpi perpe- trata. Nobis autem confusio faciei, propter peccatum scilicet quod commisimus: confusio enim seu erubescencia, ut dicit Damasc. timor est ex turpi actu, siue ex turpi perpetrato. Jerem. 30. Confusus sum, & erubui quoniam sustinui opprobrium adolescentiae meæ. Sicut est dies haec, hoc est, sicut demonstrat dies haec in qua comprehensi sumus in confusione nostrâ. Videmus enim nunc propter peccatum nos esse confusos Jerem. 2. Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israël. Omni Iuda, & habitantibus Ierusalem. Iuda dicitur populus regni duarum tribuum: habitantes autem Ierusalem senatores, quorum decreto omnia fiebant: & hos per partes explicat dicens.

I. 6. Regibus nostris, in quibus fuit prima auctoritas, 1. Pet. 2. Siue regi quasi præcellenti. Princibus nostris, qui secundas dignitates post reges obtinebant, & partem populi continebant, & sacerdotibus nostris, qui sacra violabant & prophanaabant, & Prophetis nostris, qui pseudo fuerunt, & visionibus falsis populum decipiebant, & pairibus nostris, quibus quasi haæditatia malitia successimus. Hoc in Ecclesiis est communis populus, communis clerus, maiores prælati, prælati inferiores, sacerdotes, & religiosi, & primi malorum inuentores, qui in peccato nos quasi generunt. Daniel. 9. Regibus nostris

confusio, principibus nostris, patribus nostris, omnique populo terræ. Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem, & omni Israël, his qui propè sunt, & his qui procul in vniuersis terris. Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gratiâ Dei. Psal. 52. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum.

Peccamus ante Dominum Deum nostrum, hoc est, ante lumen cognitionis Domini Dei nostri, quod per cognitionem legis & prophetiae splendebat super nos. Psal. 50. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci. Modos autem peccati subiungit primò contra veritatem, dicens: *Et non credidimus, supple, verbis eius, dif- fidentes in eum,* hoc est, fiduciam non habentes in eum, ut impleret promissa, & induceret comminata. Contra quod dicitur. Rom. 4. In Repromissione Dei non habitauit dissidentia, sed confortatus est fide, plenissimè sciens, quod quæcumque promiserit ei Deus, potens est & facere. Isa. 21. Qui incredulus est, infideliter agit. Deinde subiungit de superbia dicens.

Et non fuimus subiectibiles illi, ut scilicet cur- uatâ ceruice mandatis eius subiiceremur. Job. 15. Cucurrit aduersus Dominum erecto collo. Exod. 10. Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: *Visquequo non vis subiici mihi?* Tertiò adiungit de inobedientiâ dicens: *Et non audi- umus vocem Domini Dei nostri.* Obaudire est vocem tenuiter auditam negligere, & hoc non tantum fecimus, quinimò contra clamantem aurem obturauimus, ne vox eius in aures nostraras intraret. Jerem. 7. Locutus sum ad vos manè consurgens, & loquens, & non audistis; vocaui vos, & non respondistis. Proverb. 1. Vocaui & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret: despexit omne consilium meum, increpationes meas neglexisti. Qualiter autem non tantum obaudierunt, sed aures obturauerunt, subdit: *Et ambularemus in mandatis eius,* hoc est, ut proficeremus de virtute in virtutem: retrorsum enim semper abluimus. Isa. 1. Abalienati sint retrorsum. Bernard. Quomodo proficerent, qui semper reuertebantur, cum ambularent? *Quæ dedit nobis,* largitate scilicet gratiæ suæ. Magnæ enim largitatis indicium est date præcepta quæ dirigunt ad vitam. Isa. 63. Quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Ezech. 20. Et dedi eis præcepta mea, quæ si fecerint, viuent. Non enim parua culpa est à tali benignitate recedere. 2. Pet. 2. Melius erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lora in volutabro luti. Et ne credatur semel hoc accidisse, ostendit quandiu in hoc fuerunt, subdens.

A die qua eduxit patres nostros de terra Ægypti. Tunc enim ante montem Syna vitulum fecerunt conflatilem. Exod. 33. Numer. 16. Illici- cira concupierunt, Numer. 15. Idolo Beelphe- gor initiati sunt, & idolothyla comederunt, & idola adorauerunt. Numer. 26. Populum in Ægyptum

17.

18.

19.

Ægyptum reducere noluerunt. Isa. 43. Pater tuus primus peccauit, & interpretes tui prævaricati sunt in me. Usque in hanc diem, ut sicut patres, ita & nos declinaremus. Sap. 4. Ex inquis omnes filii qui nascuntur, testes sunt nequitiae in parentes eorum. Et in quo initiati sunt, subdit: Et dissipati, per discordias scilicet, recessimus, elongantes à Deo, Ne audiremus vocem ipsius. Psal. 34. Dissipati sunt nec compuncti, tentauerunt me, &c. Isa. 48. Scio, quod prævaricans prævaricaberis, & transgressor ex vtero vocavi te. Jerem. 2. A sæculo confregisti iugum, rupisti vineula, & dixisti: Non seruam.

20. Et ideo, supple, adhaerent nobis multa mala, pœnae scilicet, quæ tandiu adhæret, quan- diu malitia culpæ perseuerat. Et maledictionis, ut scilicet exemplum maledictionis simus. Psal. 118. Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Quæ scilicet mala & maledictiones, constituit Dominus Moysi seruo suo. Deuter. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hu- ius, nec eos opere perficit: & dicet omnis populus, Amen. Qui, scilicet Moyses eduxit pa- tres nostros de terra Ægypti. Mich. 6. Memento, quod eduxerim te de terrâ Ægypti, & miserim ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Ma- riām. Dare nobis terram fluentem lac & mel. Non enim in terrâ sterili locauit, sed in eâ quæ abun- danter fluit lacte, hoc est, dulcedine terræ, & melle in dulcedine roris: quia hoc dicit Au- cenna in 2. maioris canonis, Mel est ros linguis apum collectus. Significat autem lac virtutem de humanitate Christi fluentem, mel autem dulcedinem diuinitatis eius. Numer. 13. Veni- mus ad terram in quam misisti nos, quæ reue- ra fluit lacte & melle. Genes. 27. In pinguedine terra & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Numer. 16. Reuera induxisti nos in terram quæ fluit riuis lactis & mellis. Sicut hodierna die, supple, comprobatur: hodiè enim fluit lacte & melle, si sit qui gustare velit. Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum, & dele- stabitur in crassitudine anima vestra.

21. Et non audiimus vocem Domini Dei nostri, ingrati scilicet contra tantum benefactorem, se- cundum omnia verba Prophetarum, qui loqui sunt, supple, nobis, in nomine Domini, qui, scilicet nos regere debebant, reges scilicet & sa- cerdotes. Isa. 30. Populus ad iracundiam pro- uocans est, & filii mendaces, filii nolentes au- dire legem Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre, & aspicienribus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt.

22. Et abiuimus, hoc est, à rectâ viâ recessimus, unusquisque in sensu cordis sui maligni, hoc est, male igniti & inflammati ad malum. Jerem. 7. Non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam, sed abierunt in voluptratibus, & in prauitate cordis sui mali. Isa. 53. Omnes quasi oves errauimus, unusquisque in viam suam declinauit. Hoc autem specificat subdens: Operari diis alienis, hoc est, operibus suis seruire idolis, fa- cientes mala ante oculos Domini Dei nostri. Quod maioris contemptus quam si in absentiâ Dei fa- cerent. Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Eccles. 23. Oculi Domini lucidio- res sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum.

C A P V T II.

Ex his autem infert iustum Domini esse iu- dicium, qui intulit pœnas: & hoc est. Pro- pter quod statuit Dominus Deus noster, senten- tiā scilicet confirmingando, verbum suum, quod locutus est ad nos, per legislatorem scilicet & prophetas. Isa. 31. Ipse autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Et ad iudi- ces nostros, sicut patet in toto libro Iudicium, qui indicauerunt in Ierusalem, quilibet scilicet in diebus suis, & ad reges nostros, qui successiū regnauerunt, ut patet in libris Reg. & Paralip. & ad principes nostros, sacerdotes scilicet qui in sacrificiis præerant, & ad omnem Israël, hoc est, de- cem tribus, & Indam, hoc est, duas tribus. Psal. 48. Quique terrigenæ filii hominum, simul in unum diues & pauper. Job. 3. Parvus & ma- gnus ibi sunt, & seruus liber à Domino suo.

2. Ut adduceret Dominus magna mala, merito scilicet nostræ iniquitatibus. Isa. 1. Si me audire nolueritis, & ad iracundiam prouocaueritis, gladius meus deuorabit vos. Quæ, scilicet ma- la, non facta sunt sub cœlo. Iustum enim est Deus iustus ut ultimum exemplum habeant in pœnis, qui puniunt. omnibus deteriores fuerunt in culpis. Apoc. 18. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tan- tum date illi tormentum & luctum. Isa. 27. In mensurâ contra mensuram, cum adiecta fuerit, iudicabit eam. Et specificat subdens: Quemad- modum facta sunt in Ierusalem, quæ tanto acer- bius fuit punita, quanto antè in deliciis fuit: & exemplificat in singulari, veritatem legis & prophetæ præostendens.

3. Secundum quæ scripta sunt in lege Moysi. Dent. 28. Comedes fructum vteri tui, & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum, quas dederit Do- minus Deus tuus, in angustiâ & vastitate quæ opprimet te hostis tuus. Et hoc est quod sequi- tur. Ut manducaret homo carnes filij sui, & carnes filie sue. Quod plangit Jerem. Thren. 2. dicens: Vide Domine & considera quem vindemaueris ita. Ergone comedent mulieres fructum suum, parulos ad mensuram palmæ? Thren. 4. Manus mulierum misericordium coixerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiæ po- puli mei. Et ne hoc sufficiat, subdit:

4. Et dedit eos sub manu Regum omnium, quibus ante superiores erant. Rex enim Ægypti Iosiam interfecit, & terram subiugavit, sicut legitur. 4. Reg. 24. Rex Assyriorum 10. tribus in Assy- rios transtulit. 4. Reg. 17. Rex Chaldæoram 2. tribus captiuauit. 4. Reg. vlt. Et hoc est quod sequitur. Qui sunt in circuitu nostro. Et ita qui- libet præualuerunt in eos. Job. 30. Insidiati sunt mihi & præualuerunt, & non fuit qui ferret au- xilium. Quasi rupto muro, & apertâ ianuâ irruerunt super me, & ad meas miserias deuo- luti sunt. In improrium & in desolationem in omnibus populis. Psal. 88. Diripuerunt eam om- nes tranleuntes viam, factus est opprobrium, &c. In quibus nos dispersit Dominus, hoc est, dispergi præcepit. Ezech. 5. Disperges in eos om- nem ventum, & gladium nudabis post eos.

5. Et facti sumus subitus, & non supra, omnibus scilicet inferiores, & omnes quantumcumque viles

viles superiores nobis. *Thren. vlt.* Serui domini sunt nostri, non fuit qui redimeret de manu eorum. *Deuter. 28.* Eris subitus & non supra. Horum autem omnium causa peccatum est, & maximè idolatria, & hoc est quod sequitur. *Quia peccauimus Domino Deo nostro*, per idolatriam scilicet, *Non obandiendo vocem eius*, tantum, supple, sed etiam indurauimus cor contra eum. *Tob. 3.* Non egimus secundum præcepta tua, & non ambulauimus synceriter coram te. Propter quod iustum iudicium Dei. Et hoc est quod sequitur.

6. *Domino Deo nostro iustitia*, in omnibus scilicet iudiciis suis : *nobis autem & patribus nostris confusio faciei.* *Psal. 68.* Operuit confusio faciem meam. *Sicut est dies hæc.* *Psal. 43.* Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt.

7. *Deus prius admonet quam feriat.* *Quia locutus est Dominus super nos omnia mala* *hac*, præmuniens nos scilicet per legistatorem & prophetas. *Quæ*, scilicet mala, *venerunt super nos.* *Tob. vlt.* Non excidit verbum Domini. *Numer. 23.* Non est Deus ut homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut muretur.

8. *Et non sumus deprecati faciem Domini Dei nostri*, ut cordis scilicet humilitate, & lachrymis deleremus delictum quod puniendum fuerat : quod si fecissemus, profectò ira Dei auersa fuisset à nobis, sicut placauit Moyses Dominum *Exod. 33.* *Psal. 50.* Cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Et hoc est, ut reuertemur unusquisque nostrum à uis nostris pessimis. *Isa. 55.* Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius.

9. *Deus vigil ad puniendum.* *Et*, quia non sumus reuersi, *vigilauit Deus minus in malis*, hoc est, vigilanter asperxit. *Psal. 77.* Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percussit inimicos suos. *Et adduxit ea*, scilicet mala, *super nos*, ad oppressionem nostram. *Isa. 37.* Ex diebus antiquis plasmavi illud, & nunc adduxi. *Iob. 4.* Qui seminant dolores, & metunt eos, flante Deo periisse, & spiritu iræ eius esse consumptos. *Thren. 1.* Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius : conuolutæ sunt, & impositæ collo meo. *Quia iustus est Dominus in omnibus operibus suis*, reddens scilicet *vnicuique pro meritis.* *Isa. 3.* Væ impio in malum, retributio manuum eius fiet ei. *Quæ mandauit nobis*, per Moysen scilicet & prophetas. *Eccles. 24.* Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum.

10. *Et non audinimus vocem ipsius.* *Psal. 3.* Noluit intelligere ut bene ageret. Et hoc est quod sequitur. *Vt iremus in præceptis Domini.* *Iob. 21.* Dixerunt Deo, Scientiam viatum tuarum nolumus. *Psal. 77.* In lege eius noluerunt ambulare. *Quæ*, scilicet præcepta, dedit ante faciem nostram, hoc est, coram oculis nostris, videntibus nobis, ne dubitaremus. *Exod. 20.* Cunctus populus videbat voces & lampades, & sonitum, montemque fumantem. Omnium enim oculis manifestum est quod præcepit lex naturalis, quæ continetur in moralibus præceptis. *Ierem. 31.* Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.

11. *Et nunc Domine Deus Israël.* Ponit hic oratio-

nem quæ sacerdotes orare debebant pro populo, secundum tres conditiones, peccati scilicet recognitionem, verbi Dei siue comminationis veritatem, ibi, *Quia non secundum iusticias patrum.* Et orantis angustiam, seu necessitatem, ibi, *Et nunc Domine Deus Israël.* In primo tria sunt, scilicet magnalium Dei rememoratio, peccatorum confessio, ibi, *Peccauimus.* Et ut malum remoueatur deprecatio, ibi, *Anpertatur ira.* Dicit ergo : *Et nunc Domine Deus Israël.* Ac si dicat : Tunc mirabilia fecisti tempore patrum, nunc autem necessitas instat ut iterum facias. Propter hoc etiam semper in fine dicimus orationum: Sicut erat in principio & nunc & semper. *Psal. 92.* Parata est sedes tua ex tunc, & nunc & usque in sæculum tu es Deus. Non enim deficiunt miserationes Domini, semper enim paratus est subuenire. *Isa. 59.* Ecce non est abbreviata manus Domini ut saluare nequeat. *Dan. 3.* Et nunc non possumus aperire os: confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis, & his qui colebant te : ne tradas nos in perpetuum. *Daniel. 9.* Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui. *Qui eduxisti populum tuum de terrâ Ægypti in manu valida*, hoc est, oppressionibus validissimis, quibus plagasti Ægyptum. *Psal. 131.* Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum. *Exod. 3.* Non dimittet vos Rex Ægypti ut eatis nisi per manum validam, extendamque manum meam, & percussam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis. *In brachio excelso.* In brachio virtus est, & brachium excelsum, excelsæ sunt virtutes quas Dei excelsum, quid ostendit in cœlo & in terrâ. *Sap. 18.* Stans in terra replete omnia morte, & usque ad cœlum attingebat stans in terrâ. *Psal. 131.* Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum, in manu potenti & brachio extenso. *Et in signis & prodigiis.* Signum est opus diuinæ potentiae ostensuum, prodigium autem quod proditur digito omnium : eo quod maxima virtutis est indicium. *Exod. 3.* Extendam manum, & percussam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis. *Psal. 71.* Qui facit mirabilia magna solus. *Iob. 9.* Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus. *Et fecisti tibi nomen sicut est dies iste.* Quod scilicet usque tua virtus prædicatur : hoc enim est nomen gloriae. Dicit enim *Tullius in fine prima rhetorice*, quod gloria est ore multorum prædicata laudatio, vel latè patens præconium. *August. super nitio epist. ad Rom.* in fine : Gloria est clara cum laude notitia. *Isa. 63.* Sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriae.

12. *Peccauimus, impiè egimus, iniquè gessimus.* Peccatum est quilibet deformis actus. Vnde *Auctor Peccatum, gust.* Peccatum est actus incidens ex defectu boni. Impietas & ni. Impietas autem est peccatum contra Dominum. Quia dicit *August.* quod pietas est inquit theosebia vel eusebia, hoc est, Dei bonus cultus. Iniquitas autem peccatum contra proximum, est enim priuatio & uitatis quam nos ad proximum habere debemus, ut omnia & quæ illi faciamus, quæ nobis fieri volumus. *Dan. 9.* Peccauimus, iniquitatem fecimus, impiè egimus. *Dan. 3.* Peccauimus, iniquè egimus recentes à te, & delinquimus in omnibus. *Domine Deus noster*, cui seruire maximè debebamus. *Deut. 6.*

Denter.6. Dominum Deum tuum timebis , & illi soli seruies. In omnibus iustitiis tuis , hoc est, contra omnes iustitiias tuas , quia & contra maiestatem , & contra benefactorem , & contra patrem peccauimus. Dan. 9. Iniquitatem fecimus Domine in omnem iustitiam tuam.

13. Anvertatur ira tua à nobis,hoc est, effectus iræ, seu plagæ tuæ. Psal. 84. Conuerte nos Deus salutaris noster , & auerte iram tuam à nobis. Et allegat miseriā subdens. Quia derelicti sumus pauci , multitudine tantæ in nihilum redacta , inter gentes ubi dispersisti nos , quæ etiam dispersos & pauculos persequitur , & occidere querunt. Denter.28. Sicut autem latitatus est Dominus super vos , bene vobis faciens , vosque multiplicans , sic latabitur disperdens vos , atque subuertens. Isa. 24. Relicta est in urbe solitudo , & calamitas opprimet portas. Quia hæc erunt in medio terræ , in medio populorum. Quomodo si paucæ oliue quæ remanserunt , excutiantur ex oleâ , & racemi cum fuerit finita vindemia. Isa. 16. Relinquetur in eo sicut racemus parvus & modicus , nequaquam multus.

14. Exaudi Domine preces nostras , de amouendis malis , & orationes nostras , de impetrandis bonis. Psal. 54. Exaudi Deus orationem meam cum deprecor. Et subdit de malo amouendo. Et educ nos propter te , de malo scilicet captiuitatis propter te : quia in nobis non est causa quare hoc facias. Ezech. 36. Non propter vos ego faciam nomen Israël , notum sit vobis , sed propter nomen sanctum meum. Psal. 113. Non nobis Domine non nobis , sed nomini tuo da gloriam. Dan. 9. Propter temetipsum inclina Deus meus aurem tuam , & audi. Bonum enim semper debet benefacere. Et subiungit de impetrandis bonis. Et da nobis inuenire gratiam ante faciem eorum qui nos abduxerunt , ut scilicet mitescant in nos. Exod. 3. Dabo gratiam populo huic coram Aegyptiis. Exemplum huius in Tob. de quo dicitur. Tob. 1. Quod dedit illi Dominus gratiam in conspectu Salamanazar Regis. Eccles. 44. Conseruavit illi homines misericordiæ iuuenientes gratiam in oculis omnis carnis.

5. Ut sciat omnis terra , quia tu es Dominus Deus noster. Ex hoc enim quod liberas tuos , nomen tuum prædicabitur. Eccles. 36. Congrega omnes tribus Iacob , & cognoscant , quia non est Deus nisi tu , ut enarrent mirabilia tua. Et quia nomen tuum inuocatum est super Israël , cuius inuocatio numquam defuit in auxilio. Ierem. 14. Tu in nobis es Domine , & nomen tuum inuocatum est super nos. Eccles. 36. Miserere plebituæ , super quæ inuocatum est nomen tuum. Et super genus ipsum , magis spirituale quam corporale. Rom. 9. Non qui filij carnis , sed qui filij promissionis sunt , æstimantur in semine. Eccles. 44. In testamento stetit semen eorum , & filii eorum propter illos.

6. Respice Domine , vultu scilicet ad nos redacto , quem à nobis auertisti. Sap. 4. Respectus eius super electos illius. De domo sancta tua in nos. Domus sancta Dei , cœlestium habitatio , ad quam semper benignum conuertit vultum : & horum petit intercessionem , ut etiam in nos afflictos respiciat. Isa. vlt. Ad quem respiciam nisi ad pauperculum , & contritum spiritu , & tremen-

tem sermones meos ? Isa. 57. In excelso & in sancto habitans , & cum contrito & humili spiritu , vt viuiscet spiritum humilium , & viuiscet cor contritorum. Isa. 63. Attende de cœlo , & vide de habitaculo sancto tuo , & gloriæ tuæ folio. Et inclina aurem tuam , & exaudi nos , quam scilicet propter peccatum à nobis remouisti. Psal. 16. Inclina Domine aurem tuam , & exaudi me , quoniam inops & pauper sum ego.

17. Aperi oculos tuos & vide , quos clausisti propter peccata nostra. Exod. 3. Vidi afflictionem populi mei. Dan. 9. Inclina Deus meus aurem tuam , & audi : aperi oculos tuos , & vide desolationem nostram. Deinde allegat populi emendabilitatem , cù quod obstinationem mortis non incurrerit. Et hoc est. Quia non mortui qui sunt Qui mortui in inferno , damnati desperabiliter , supple , quoniam non possint rum spiritus acceptus est à visceribus suis , & aeternaliter , supple , condemnatus , dabunt honorem laudare Deum. & iustificationem Domino. Psal. 113. Non mortui laudabunt te Domine , neque omnes qui descendunt in infernum. Isa. 38. Quia non infernus confitebitur tibi , neque mors laudabit te , non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. Quinimo tales blasphemant. Apoc. 16. Aestuauerunt homines æstu magno , & blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas , neque egerunt pœnitentiam , ut darent illi gloriam.

Sed anima , viuens scilicet & pœnitentia suscepibilis , quæ tristis est super magnitudinem mali.

2. Corinth. 7. Quæ enim secundum Deum tristitia est , pœnitentia in salutem stabilem operatur. Et incedit curua , curitate humiliationis.

2. Paral. vlt. Incuruatus sum multo vinculo ferri , & non est respiratio mihi. Et infirma , resolutio scilicet virtutis propter pœnitentia labores. Psal. 30. Infirmita est in paupertate virtus mea. Et oculi deficiente , per respectum ad cœlum & propter lachrymas. Isa. 38. Attenuati sunt oculi mei suspicentes in excelsum. Et anima esuriens , te scilicet , & cibum gratiæ cœlestis.

Matth. 5. Beati qui esuriunt , & sitiunt iustitiam. Dat tibi gloriam , de iustificatione receptâ.

Luc. 1. Gloria in altissimis Deo. Et iustitiam Domino , pro vindictâ peccati. Isa. 38. Viuens , viuens ipse confitebitur tibi , sicut & ego hodie.

Deinde allegat humilitatem orantis , quia non ex meritis postulat , sed ex indulgentiâ miserantis. Et hoc est.

Quia non secundum iusticias patrum nostrorum , quæ nullæ sunt , nos fundimus preces. Thren. vlt.

Patres nostri peccauerunt , & non sunt , & nos iniquitates eorum portauimus. Et Petrus misericordiam ante conspectum tuum Domine Deus noster.

Quia illi tuam iram meruerunt. Tob. 3. Ne reminiscaris delicta mea , vel parentum meorum. Dan. 9. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam , sed in miserationibus tuis multis. Ad

Tit. 3. Non ex operibus iustitiae quæ fecimus nos , sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Et allegant veritatem quæ moniti fuerant cum peccarent. Et hoc est.

Sed quia misisti iram tuam , primò scilicet affligendo fame & peste , & furorem tuum super nos , posteà scilicet in captiuitate & gladio. Psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me , neque in irâ

18.

19.

20.

irâ tuâ corripas me. *Sicut locutus es*, commi-
nando scilicet, *in manibus puerorum tuorum & Prophetarum*. *Osee 12.* Ego visionem multipli-
cavi, & in manu Prophetarum assimilatus sum.
Dicens, maximè *Ierem. 37.*

21. *Sic dixit Dominus*, cuius omne dictum ad effectum perducitur. *Psal. 148.* Dixit, & facta sunt. *Inclinate humerum vestrum*, ad onera portanda scilicet, & *ceruicem vestram*, ad obedien-
dum scilicet, & opera facite Regi Babylonis, ad seruendum scilicet, & *sedebitis in terra quam dedi patribus vestris*. *Isa. 30.* Si reuertamini & quietacatis, salui eritis: in silentio & in spe erit fortitudo vestra. Hic enim loquitur de his qui seruierunt Regi Babylonis.

*Regibus ob-
temporan-
dum.*

22. *Quod si non feceritis*, scilicet subdentes vos Regi Babylonis, nec audieritis vocem Domini Dei vestri, dicentis. *Ierem. 27.* Gens & regnum quod non seruierit Nabuchodonosor Regi Babylonis, & quicumque non curuauerit collum suum sub iugo Regis Babylonis, in gladio & in fame, & in peste visitabo super gentem illam. Et hoc est quod sequitur. *Operari Regi Babylonis*, sicut praecepit. *Ierem. 42.* Si quiescentes manseritis in terra hac, & dificabo vos. *Defectionem vestram faciam de ciuitatibus Iuda*, vt scilicet habitatores deficiant, & à foris Ierusalem, in villis & in vicis, vt scilicet non sit habitator. *Ierem. 9.* Dabo Ierusalem in aceruos arenæ, & cubilia draconum, & ciuitates Iuda dabo in desolationem, eò quod non sit habitator.

23. *Et auferam à vobis vocem iucunditatis*, in iubili scilicet & cantis. *Ierem. 9.* Ecce ego cibabo populum istum absynthio, & potum dabo ei aquam fellis. *Et vocem gaudij*. Quia mutabo eos in tristitiam cordis. *Proverb. 14.* Risus dolore miscetur, & extrema gaudij luctus occupat. *Et vocem sponsi*, & *vocem sponsa*. *1. Machab. 1.* Omnis maritus sumpsit lamentum, & quæ sedebant in thoro maritali, lugebant. *Et erit omnis terra sine vestigio*. *Isa. 1.* Desolabitur sicut in vastitate hostili. Ab inhabitantibus, supple, deficientibus. *Isa. 7.* Erit in pascuam bouis, & in conculationem pecoris. *Thren. 1.* Via Sion lugent, eò quod non sint qui veniant ad solemnitatem.

24. *Et non audierunt vocem tuam*, contradicentes verba mea, dicit Dominus, quæ misi ad eos per seruos meos Prophetas. *Et ideo*, supple, statuisti verba tua, hoc est, opere confirmasti. Quæ locutus es in manibus seruorum tuorum Prophetarum super tam. *Cassiodorus*: Prophetia est diuina aspiratio, rerum euentus immobili veritate pronuntians, *Deuteronom. 18.* Prophetam suscitabo eis de medio fratrum. Qui autem verba Prophetæ, qui loquitur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Et hoc est quod sequitur. *Vt non super transferrentur ossa regum nostrorum*. *Vt non dicit causam finalem*, sed terminum peccati. Ad hanc enim pœnam terminatum est peccatum inobedientiae, quod ossa regum de tumulis electa sunt. *Ierem. 21.* Sepultura asini sepelietur, putrefactus & projectus extra portas Ierusalem. *Et ossa patrum nostrorum de loco suo*, principum scilicet & sacerdotum de loco suo, hoc est, de sepulchris suis. Quod duabus de causis afferunt esse factum: vel quia ambitiosè sepulti sunt, & thesaurus in sepulchris quarebatur: vel locus

spultræ à Gentibus ad alios usus deputabatur. *Isa. 14.* Tu projectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus & obuolatus.

25. *Et ecce sunt projecta in calore solis*, vt scilicet torre solis exiccentur ad scissionem, & in genitrix noctis, vt gelu inducente humidum putrefaciens, per putrefactionem ossa incinerentur: & sic memoria patrum pereat, cuius recordatio aliqua fuit in conseruatione ossium. *Vnde Gen. ult.* Ioseph moriens dixit: Asportate ossa mea vobiscum. *Ecclesiastes. 42.* Prophetarum ossa pululant de loco suo. *Et mortui sunt in doloribus pessimis*, quos scilicet Moyses praedixit. *Deuteronom. 28.* Percutiat te Dominus egestate, febri, & frigore, ardore & æstu, & aëre corrupto, ac rubigine, & perseguatur te donec pereas. Et hoc est quod sequitur. *In fame, & gladio, & in emissione*, captiuitatis scilicet. *Ezechiel. 5.* Immittam in vos famem & bestias pessimas usque ad internectionem: & pestilentia & sanguis transibunt per te, & gladium inducam super te. Nec tantum hoc fuit in hominibus, sed etiam in templo. Et est hoc quod sequitur.

26. *Et posuisti templum in quo invocatum est nomen tuum in ipso*, quod scilicet per idolatriam polluerunt patres nostri, sicut dicitur *Ezechiel. 8.* per torum. *Sicut haec dies*, in qua demonstratur quod succensum est. *Isa. 64.* Domus sanctificationis nostræ, & gloriae nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, versa est in exustionem ignis. *Propter iniurias domus Israël*, hoc est, 10. tribuum, & domus Iuda, hoc est, 2. tribuum. *2. Machab. 5.* Non propter locum gentem, sed propter gentem locum Dominus elegit. Ideo locus factus est particeps malorum populi. *Et fecisti in nobis*. Confitetur hic peccasse contra veritatem legislatoris præmunitis eos, & ostendentis quoniam & ipsa captiuitas misericorditer, vt per eam in sensum veniant, & Dominum recognoscant. Et hoc est quod dicit.

27. *Et fecisti in nobis Domine Deus noster*, secundum omnem benignitatem tuam, benignè corrigens nos per captiuitatem ut pater filios. *Ioel. 2.* Benignus & misericors, & præstabilis super malitia. *Rom. 1.* An diuitias bonitatis eius & longanimitatis contemnis? *Psal. 50.* Benignè fac in bona voluntate tua Sion, vt adficerent muri Ierusalem. *Et secundum omnem miserationem tuam illam magnam*. Signanter verò magna est temporaliter corripere, ne in æternum damnetur. *2. Machab. 6.* Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim utiliones adhibere, magni beneficij est indicium.

28. *Sicut locutus es in manu pueri tui Moysi*, vt patet per totum. *In die qua præcepisti ei scribere legem tuam*, hoc est, iteratò rescribere, sicut patet *Deuteronom. 1. & 31. & 32. Coram filiis Israël. Deuteronom. 31.* Locutus ergo Moyses audiente uniuerso cœtu Israël verba carminis huius. Et ad finem usque compleuit. *Dicens*, Moyses scilicet *Deuteronom. 28.* per sensum scilicet & non per verba.

29. *Si non audieritis vocem meam*, pro operis scilicet impletione. *Iacob. 1.* Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipso. *Ambitio haec magna*, in diuitiis scilicet & supellectile

50 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

lestile & potentatu, & multa in frequentia populi, & ædificiorum varietate. Conueretur in minimam gentem, interfictis scilicet plurimis. Gens enim minima dicitur esse, quæ pauca in numero est, & pauper liberum regnum non habens, sed data in omnium seruitute. *Dexter. 32.* Duxi, Vbinam sunt, & cessare faciam ex hominibus memoriam eorum. Et post pauca: Videbit, quod infirmata sit manus, & clausi quoque defecerunt, residuique consumpti sunt. *Quoniam dispergam eos. Ezech. 5.* Disperges eos in ventum, & gladium nudabis post eos.

30. *Quia scio quod me non audit populus. Dent. 31.* Noui quod post mortem meam iniquè ageris, & declinabis citè de viâ, quam præcepi vobis, & occurreris vobis mala in extremo tempore. *Populus est enim durâ cœrvice.* Quia scilicet non inclinatur ad obedientiam. *Aet. 7.* Durâ cœrvice, & indomabili corde, vos semper Spiritui sancto resistitis. Et subiungit de misericordia, dicens. *Et conuerteris ad cor suum in terrâ captiuitatis sue,* per afflictionem scilicet seruitutis. *willi.*

Isa. 28. Tantummodò sola vexatio intellectum dabit auditui. *Osea. 6.* In tribulatione suâ manè consurgent ad me: venite, & reuertamur ad Dominum: quia ipse cepit, & sanabit nos: persecutus, & curabit.

31. *Et scient quia ego sum Dominus Deus eorum,* per tribulationes scilicet. *Psal. 95.* Impie facies eorum ignominia, & querent nomen tuum Domine. Et tunc, supple, dabis eis cor, quod scilicet modo amiserant. *Ezech. 11.* Auferam cor lapideum, & dabo cor carneum. Stultum enim cor non est. *Isa. 46.* Redite præuaricatores ad cor. *Et intelligent, veritatem scilicet. 2.ad Timot.* 2. Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum. *Psal. 118.* Da mihi intellectum ut discam mandata tua. *Et aures, supple, dabo eis audiendi, & audient,* obediendo scilicet. *Math. 13.* Qui habet aures audiendi, audiat.

32. *Et laudabunt me in terrâ captiuitatis sue,* de iusto scilicet iudicio, & misericordi. *Tob. 13.* Confitemini Domino filij Israël, & in conspectu gentium laudate eum, quoniam ideo dispersit vos inter gentes quæ ignorant eum, vt enarraretis mirabilia eius. *Et memores erunt nominis mei,* in liberatione suâ scilicet. *Isa. 12.* Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus es furor tuus, & consolatus es me.

33. *Et auerterent se à dorso suo duro,* quod curuare non poterant sub onere meo, sicut malus seruus curuatur per verba, ne abiiciat onus. *Eccles. 33.* Seruo maleuolo tortura & compedes, mitte illum in operationem ne vacet. Et post pauca. *Quod si non obaudierit,* curva illum compedibus, & non amplifices super omnem carnem. *Et à malignitatibus suis.* Malignitates sunt, quæ non ex infirmitate, vel ignorantia, sed solâ malitia procedunt. *Sap. 5.* In malignitate nostrâ consumpi sumus. *Quia reminiscitur viam patrum suorum,* quæ scilicet duxit ad mortem. *Qui peccauerunt in me,* hoc est, contra me. *1. Esdr. 9.* Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatae sunt super caput nostrum: & delicta nostra creuerunt usque ad cœlum à diebus patrum nostrorū. *Psal. 105.* Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Et tunc

consolabor eos. Et hoc est quod sequitur.

Et renocabo eos in terram quam iuravi patribus eorum. 3. Reg. 8. Quod si peccauerunt tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate suâ, tu propitiaberis populo tuo. *Ezech. 36.* Tollam vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram. *Abraham, Isaac, & Jacob. Exod. 32.* Recordare Abraham, Isaac, & Israël seruorum tuorum, quibus intrasti per temetipsum. *Et dominabuntur eis,* scilicet terræ. *Isa. 58.* Sustollam te super altitudinem terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. *Et multiplicabo eos,* ex paucis. *Isa. 60.* Minimus erit in mille, & parvulus in gentem fortissimam. *Et non minorabuntur,* per peccatum, vel per hostis gladium, quod maximè in sanctis in Ecclesiâ impletum est. *Isa. 60.* Populus tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabunt terram.

Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, quod non nisi de Nouo Testamento intellegi potest. *Jerem. 31.* Feriam domui Israël, & *Nouum Testamentum.* Iuda paectum nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum. *Vt sim illis in Deum,* per propitiationem, & ipsi erunt mihi in populum, per cultum & seruitutem. *Apoc. 12.* Ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus. *Et non mouebô amplius populum meum.* Quod de Iudeis intelligi potest: quia postea captiuitati sunt. *Filios Israël,* spirituales scilicet, à terrâ suâ, & hoc est, à fundamento Ecclesiæ, in quo fundauit eos. *Isa. 60.* In æternum hereditabunt terram. *Eccles. 1.* Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum stat. *Psal. 60.* Dediti hereditatem timentibus nomen tuum Domine.

CAP V T III.

ET nunc Domine Deus Israël. Tangit hic angustiam, & dolorem orantis, allegans miseriari in quâ est, ibi, *Domine omnipotens.* Subinfidens etiam quod emenda non perditio fuit de intentione afflignantis, ibi, *Quia propter hoc dedisti timorem tuum.* Dicit ergo: *Et nunc Domine Deus Israël.* Ac si dicat: Tunc quidem obstinati fuimus in culpis, nunc autem ad penitentiam conuersi sumus. *Psal. 76.* Duxi, Nunc cœpi. *Dan. 3.* Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & querimus faciem tuam. *Anima in angustiis,* existens, supple, propter malum perpetratum. *Dan. 13.* Angustia mihi vndeque nimis. *Et Spiritus anxius clamat ad te.* Anxius spiritus est, anxietatem indicans anhelitus, sicut gemitus, & singultus, & huiusmodi. *Psal. 6.* Laborauit in gemitu meo. *4. Reg. 4.* Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est.

Audi Domine & miserere, qui semper gementes & dolentes audis. *Eccles. 35.* Deprecationem lesi exaudiens, non despiciens preces pupilli, nec viduam, si effundat loquaciam gemitus. *Quia peccauimus ante te,* solum scilicet: cuncta enim vides. *2. Paralip. vlt.* Excitaui iram tuam, & malum cora te feci, statuens abominationes, & multiplicans offendentes. Et hoc est quod sequitur.

Quia

34.

35.

11.

2.

3. *Deus sedet ut rex & gubernator.* *Quia tu sedes in sempiternum, sedes, inquam, vt Rex & gubernator, cuncta videns, & discernens quid cui reddendum sit. Psal. 70. Qui sedes super Cherubim, hoc est, plenitudinem scientiae. Dan. 3. Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super Cherubim, hoc est, qui intueris tenebrosa & profunda cordium. Et nos peribimus in eum? hoc est, in aeternum morte aeterna scilicet. Ioan. 10. Ego veni ut vitam habeam, & abundantius habeant. Ezech. 18. Quare moriemini domus Israël? Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & viuat.*

4. *Domine omnipotens Deus Israël. Potens enim es ad liberandum, sicut potens fuisti ad percutiendum: non enim ira tibi dominatur, nec aliqua passio. Ille enim solus omnipotens, cui nulla penitus passio dominatur, & cui nulla obuiare potest potentia. Esther. 13. Domine Deus rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere voluntati. Deus autem Israël es, omnem de semine Israël recipiens. Audi nunc orationem mortuorum Israël, hoc est, morti additorum, & filiorum ipsius, quos scilicet in captiuitate genuerunt. Psal. 78. Introeat in conspectu tuo gemitus compenditorum, secundum magnitudinem brachij tui, posside filios morte punitorum. Quia peccaverunt ante te, & non, supple, ante illos: & ideo illi non habent causam in eos, sed tu. Isa. 52. Assur absque illa causa calumniatus est eum. Tuum est ego misereri, & non illorum. Psal. 50. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci. Ierem. 14. Tibi peccavimus expectatio Israël, saluator noster in tempore tribulationis. Et non andierunt vocem Domini Dei sui, præmonentem per legiflatorem, & monentem per Prophetas. Proverb. 1. Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret: & omnes increpationes meas neglexistis. Et ideo, supple, conglutinata sunt nobis mala, pœnæ scilicet. Conglutinatum autem est, quod quasi glutino vel visco adhaerens tenet quasi inseparabiliter. Deuter. 28. Conuertet in te omnes afflictiones Aegypti quas timuisti, & adhaerebunt tibi. Pœnæ enim quasi gluten est culpa: unde Gen. 14. dicitur, quod terra Sodomorum multos habebat glutinosos bituminis: quod significat glutinum culpe & concupiscentia, per quod conglutinatur pœna cum peccatoribus.*

5. *Noli meminisse iniquitatis patrum nostrorum, quas imitati sumus, quia nec per pœnitentiam recedimus ab eis. Iudith. 8. Non sumus secuti iniquitates patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum. Tob. 3. Ne reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Psal. 70. Ne memineris iniquitatum nostrorum antiquarum. Sed memento manus tuæ, hoc est, operum magnorum quæ sapè fecisti in nobis, & ex consueta benevolentia iterum miserere. Psal. 76. Memor operum Domini. Eccl. vlt. Memoratus sum misericordia tuæ, & cooperationis tuæ quæ à seculo sunt. Et nominis tui in tempore isto, tribulationis scilicet. Hoc autem nomen est Dominus, ut alium Dominum non ponas super nos. Psal. 78. Sciant gentes quoniam nomen tibi Dominus, ut possideas nos, & domineris nobis. Et hoc est: In tempore isto. Quoniam alieni Domini vendicant sibi. Isa. 26. Possederunt*

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

nos Domini absque te, tamen in te recordemur nominis tui. Isa. 52. Dominatores eius iniuste agunt, & iugiter tota die nomen meum blasphematur.

6. *Quia tu es Dominus Deus noster. Psal. 8. Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. 1. ad Cor. 8. Sunt dij multi, & Domini multi, nobis tamen unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Et laudabimus te Domine, de redemptione nostra scilicet. 2. Pralip. vlt. Laudabo te semper omnibus diebus vita meæ, quoniam te laudat omnis militia cœlorum. Eccles. vlt. Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione.*

7. *Quia propter hac dedisti timorem tuum in cordibus nostris, per pœnas scilicet captiuitatis, quibus te timeri fecisti. Psal. 41. Immitte timorem tuum in gentibus quæ te non nouerunt. Eccles. 36. Immitte timorem tuum super gentes quæ non exquierunt te. Vi inuocemus nomen tuum, in pœnis scilicet. Psal. 129. De profundis clamaui ad te Domine. Eccl. vlt. Inuocauit Dominum & patrem Domini mei, ut non derelinquat me in tempore tribulationis meæ. Et laudemus te in captiuitate nostra. Quia videmus, quod captiuitas reduxit nos ad te. Isa. 26. In angustia requiescerunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Et hoc est quod sequitur. Quia conuertimur ab iniquitate patrum nostrorum, per afflictionem scilicet captiuitatis. Osea 2. Sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria: & semitas suas non inueniet, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & queret eos, & non inueniet, & dicet: Vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc. Qui peccaverunt ante te, patres nostri scilicet, quorum fuimus imitatores. Ierem. 7. Filii colligunt ligna, & patres succendent ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant facolas reginæ cœli. Et ideo sequitur.*

8. *Afflictio auerterit & peccato.* *Et, ideo, supple, sumus hodie in captiuitate nostra, quam nostris peccatis nostram fecimus. Isa. 50. Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis. De manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis. Quia dispersisti nos, inter gentes scilicet pro peccatis nostris. Psal. 41. In gentibus dispersisti nos. In improbum, ut omnes scilicet improberent nobis. Psal. 43. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris. Et in maledictum, ut omnes scilicet maledicant nobis. Deut. 29. Iratus est furor Domini contra terram istam, ut induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt. Et in peccatum, hoc est, ut in terra idolorum peccato idolatriæ seruamus. Ierem. 16. Eiiciam vos de terra hac, in terram quam ignoratis vos, & patres vestri, & seruietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis reuiem. Secundum omnes iniquitates patrum nostrorum, qui scilicet tot & tanta mala meruerunt. Joël. 3. Citò velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Qui, scilicet patres discesserunt à te Domine Deus noster. Ierem. 2. Quid inuenierunt patres vestri in me iniquitatibus,*

E 2 quod

quod elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem & vani facti sunt. Huc usque descripta est historia de penitentiâ, & oratione eorum qui præsentem librum Baruch audierunt, & deinceps describetur libri instruc^{tio}.

9. Audi Israël mandata vita. In hac autem parte tria dicuntur, scilicet cognitionis diuinæ super omne humanum ingenium sublimitas, reuertentium ad ipsam utilitas, ibi, *Conuertere Jacob, & apprehende eam*. Et promissionum eius claritas & iucunditas, ibi, *Circumspicite Ierusalem ad Orientem*. In prima quatuor sunt, scilicet difficultas, subtilitas, ibi, *Quis innenit locum eius*. Sublimitas, ibi, *Sed qui scit uniuersa, nouit eam*. Et continentia eius utilitas, ibi, *Hic liber mandatorum Dei*. In primâ tria sunt per quæ ostenditur difficultas, scilicet attentionis excitatio, experimenti probatio, ibi, *Quid est Israël?* Eorum quæ sciri debent subtilis indagatio, ibi, *Disce ubi sit prudentia*. Dicit ergo: Audi Israël. Non enim audire potest nisi Israël, rectissimum virtute, & vir videns Dominum contemplatione. Talis enim solus potest audita probare. *Job. 34. Auris verba probat, & guttur escas gustu diiudicat*. Probat quidem qui probatam habet virtutem, & diiudicat qui iudicij habet scientiam. Hoc enim esse non potest nisi per virtutem & scientiam. *Job. 34. Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me*. *Mandata vita*. Mandata & præceptum in subiecto idem sunt, sed differunt in ratione: differunt. præceptum enim est, secundum quod est præceptum ut regula operis, mandatum autem secundum quod est indicium intentionis primi mandantis, seu nuntiantis, & secundum hoc directè est mandatum vitæ effectuè, quia à primâ vitâ procedit: omnia enim quæ ad hoc procedunt, à vitâ procedunt, & à vitæ fonte, & vitam faciunt, & ad vitam conducunt. *Ioan. 1. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum: lux enim primum est vitæ principium in corporibus*. *Auribus percipe ut scias prudentiam*. Auribus percipit, hoc est, præcipit, qui ad interiora verba accipit, & intentionem verborum perfectè diiudicat. *Matth. 13. Qui habet aures audiendi, audiat*. *Apoc. 2. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicit Ecclesiis*. *Job. 34. Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me*. *Pronerb. 8. Audite quoniam de rebus magnis locutura sum*. Et subiungit de experimento primo in contrario, ut concludat oppositum de opposito: & hoc est.

10. *Quid est Israël?* & hoc est, experiatis in te ô Israël, quæ causa sit quod in terrâ inimicorum es captiuus detentus, infrâ terminos alienos inimicorum naturæ & rationis, & virtutis & veritatis: omnia enim enim hæc exterminat inimicus. Hoc significatum est. *4. Reg. 5. De Syria egressi fuerant latrunculi & captiuam duxerant de terrâ Israël puellam parvulam*. Latrunculi Syriæ, quæ sublimis interpretatur, motus sunt superbiæ, in quâ sicut dicitur. *Tob. 4. Initium sumpsit omnis perditio*. Puella parvula anima patua & virtute & intelligentia veritatis. Captiuia autem per intentionem & consensum peccati. Terra inimicorum termini potestatis dæmonum. *Job. 9. Terra data est in manus impij*.

11. *Inueterasti in terrâ alienâ per morosam delectationem, & peccati antiquitatem*. *Dan. 13. Status animalis*. Inueterate dierum malorum nunc venerunt me à Deo peccata tua. *Isa. vlt. Peccator centum amorum maledictus erit*. *Psal. 119. Heu mihi quis incolatus meus prolongatus est*. *Coinquinatus es cum mortuis*. Quod fit per consuetudinem: quoniam iam ad peccatum, nullum sentit dissensum, quasi tibi peccati mortuus est, & resolutus. *Job. 17. Putredini dixi, Pater meus es, & soror mea*. Propter hoc dicitur. *Ephes. 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis*. *Deputatus es cum descendantibus in infernum*. Descendant in infernum, qui continuè grauedine peccati descendunt, quod fit per impenitentiam & obdurationem, & desperationem. *Psal. 87. Deputatus sum cum descendantibus in lacum*, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Ut scilicet adiutorio postposito liberè possit in me mors dominati. *Thren. 3. Lapsa est in lacum vita mea*, & posuerunt lapidem super me. Nec querit ut discat, sed ut ad experimentum propriæ conscientiae reducat: & ideo subdit.

Dereliquisti fontem sapientie. Fons sapientiae est verbum in Patre: tunc fundit, quando *Verbum in se in animas influendo transfundit*. *Eccles. 1. Patre, fons Fons sapientiae verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna*. Excelsis enim Dei donis etiam lucidius fulget verbum in Patre existens, quod influens in animam, nuntiat & mandat & notificat ea quæ sunt in Patre. *Sapient. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & prophetas constituit*. Derelictio illius causa omnium malorum est. *Jerem. 2. Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas quæ continere non valent aquas*. Et de proposito concludit.

12. *Nam si in via Dei ambulasses, hoc est, profecisses in viâ quâ Deus venit ad te, & quâ tu venis ad eum, Deus ad te per influentiam virtutis & veritatis, tu ad ipsum per amorem virtutis & lumen contemplationis*. *Psal. 24. Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me*. *1. Ioan. 1. Lux est, & tenebrae in eo non sunt ullæ*. Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur & veritatem non facimus: si autem ambulamus in luce sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad inuicem. Quia ipse venit ad nos, & nos ad ipsum, supple, & *1. Ioan. 2. Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare*. *Habitasses utique in pace super terram*, hoc est, super gratiæ & veritatis stabilitatem. *Isa. 48. Utinam attendisses mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua, interior scilicet & exterior: fluenti enim cordi nulla est pax, pax enim quies, & tranquillitas cordis est*, ut dicit *Augustin. Philip. vlt. Pax Dei quæ exuperat omnem senum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras*. Ergo, supple, in teipso.

Disce ubi sit prudentia, quæ est agendorum ratio, ut dicit *Philosophus*, *vbi sit virtus*, quæ (*si virtus non cut dicit Socrates*) habitus est inclinans in optimâ. Hanc enim non inuenis nisi in Deo. *Sap. 8. Sobrietatem & prudentiam docet & iustitiam*

&

& virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. *Vbi sit intellectus*, qui (sicut dicit *Philosophus*) omnis veritatis principium est. *Isa. 11.* Requiescat super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae & intellectus. *Gregor.* intellectum dat, dum de auditis mentem illuminat. De auditis, inquam, à Deo. *Vt scias simul*, quasi ex syllogismo concludens, *vbi sit longiturnitas vita*. Hæc enim non est nisi in radice purissimi intellectus, sicut etiam Philosophi posuerunt intellectum adeptum radicem esse immortalitatis. *Eccles. 4.* Sapientia filii suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se. *Ptolemaeus Philosophus:* Non fuit mortuus, qui scientiam vivificauit: nec fuit pauper, qui intellectui dominatus est. *Et vietus*, qui vitam continuè sustentat: quia non potest esse nisi continuus influxus sapientiae, & intellectus, & virtutis. *Sapient. 8.* Non habet tedium conuictus sapientiae, sed lætitiam & gaudium. Hæc cogitans apud me, quoniam immortalis est in cogitatione sapientia, & in amicitia illius delectatio bona. *Vbi sit lumen oculorum*, hoc est, oculus illuminans: hoc enim etiam secundum philosophiam non est nisi primus fons luminis per se, quod dulcissimum lumen est, omnia illuminans quæ illuminantur. *1. Reg. 14.* Gustavi paululum de melle isto, & illuminati sunt oculi mei. *Ioan. 1.* Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Et pax.* Pax est in eo, quo habito nihil amplius requiritur, hoc est, in Deo. *August. in lib. 1. confess.* Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec ad te perueniat. *Ioan. 16.* In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem. *Psal. 75.* In pace factus est locus eius. Locus enim est, ad quem omne quod est, mouetur, & quiescit quando est in ipso, sicut per se locus est, & non locus ut vas sicut nauis nautæ.

15. *Quis inuenit locum eius?* Tangitur hic huius cogitationis subtilitas: eò quod ab humano ingenio iuueniri non potest. Et hoc ostendit tricliniter, in communi: in speciali, ibi, *Vbi sunt principes?* & ipsius cognitionis altitudinem, ibi, *O Israël quam magna est domus Dei?* Et ex his tribus concludit, quod solus Dominus iuuentor eius est, ibi, *Sed qui scit uniuersa, nouit eam.* Dicit ergo: *Quis inuenit locum eius?* Quantum ad humanum quis notat impossibilitatem: quia præsumptione humani ingenij iuueniri non potest. *Psal. 83.* Defecerunt scrutantes scrutinio. *Ioan. 1.* Deum nemo vidit unquam. Hoc significatum est. *Exod. 8.* vbi magi defecerunt in tertio signo, clamantes: *Digitus Dei est hic.* Nisi enim digitus Dei scribat in corde hominis, cognitionem diuinam habere non potest. Secundum autem revelationem acceptam, quis notat dignitatem: & est sensus, quantæ dignitatis est, qui locum tantæ sapientiae inuenit. *2. Corinth. 3.* Nos omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu. Quod autem non ab homine, sed à Deo sit, paulò ante dicit: Non quod sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Locus autem est, sicut iam diximus, ad quem res mouetur, & sic locus diuinæ sapientiae Deus est. Ab illo enim

D. Alb. Mag. Comment. in Baruch.

procedit, & ad illum reflectitur, vt dicit *Dionysius*, & conuertit ad ipsum omnes in quos procedit. *Job 28.* Auro locus est in quo conflatur. Et ibidem admirans altitudinem loci istius, dicit: *Sapientia verò vbi inuenitur?* & quis est locus intelligentiae? Nescit homo pretium eius.

Et quis intravit in thesauros eius? Sapientia diuinæ thesauri dona ipsius sunt innumerabilia, & inæstimabilia in virtutibus intellectus & operationis. *Sap. 7.* Omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. Et post pauca: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. Sapientia enim lumen est, & candor lucis æternæ, cuius translatio in animas sanctas, ad intellectum & affectum plurimas facit reflexiones. Propter quod *Sapient. 7.* Spiritus sapientiae dicitur *vnicus*, & multiplex, & in illa multiplicitate multos constituit thesauros bonorum & honorabilium. Intrare autem in thesauros istos, est intima horum omnium bonorum penetrare per rationem & experimentum. Propter quod dicitur *Matth. 12.* quod bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. Et *Matth. 13.* Omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrisfamilias, qui profert de thesauro suo nouæ & vetera. Et quod studiis humanis superponatur, & excedat ea, ostendit per partes studiorum, scilicet altitudinis, vanitatis, cupiditatis, vanitatis simul & cupiditatis, profectus mundani, & indagationis prophetiae, & hoc per ordinem ponit in litera. Et hoc est quod dicit.

Vbi sunt Principes gentium? qui ad alta student, ac si dicat: In loco sapientiae non sunt, *Principes* & ideo fluctuant sicut res extra locum suum *gentium* existens: quantumcumque enim grauis sit lapis *Philosophi*, suspensus extra locum suum, facile mouetur.

1. ad Corinth. 2. Loquimur sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum huius sæculi cognovit. *Isa. 19.* Sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. Studere enim altitudini non stanti, ruinæ studere est. *Ezech. 28.* Eieci te de monte sancto Dei, & perdidisti te, ô Cherub, de medio lapidum ignitorum. Si ergo Angelus altitudini studens, sic proiectus est qui natura cœlestis est, quomodo stabit in altitudine gleba terrestris?

August. in lib. de conflictu vitiorum & virtutum. Pensandum est quantis tenebris inuolenda sit gleba propter superbiam, si globos suæ lucis amittere potuit, & in tantam temeritatem mutari Lucifer qui mane oriebatur. *Et qui dominantur super bestias quæ sunt super terram.* Per naturam enim, vt dicit *Gregor.* homo solus præpositus est bestiis: ambitiosi autem hominibus quasi bestiis vti querunt, & præesse eis quibus per naturam æquales sunt, vel fortè aliquando inferiores, & ideo merito cadunt. *Isa. 14.* Super astra cœli exaltabo solium meum, sedebbo in monte testamenti, similis ero Altissimo. Et sequitur statim: Verumtamen ad infernum detrahesis. Sunt etiam principes Philosophi, bestiæ autem idiotæ, quorum studia etiam preuent. *Rom. 1.* Cum Deum cognouissent, non sicut Dominum glorificauerunt, sed euancient in cognitionibus suis, & obscuratum

E 3

est insipiens cor eorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et ideo non possunt demonstrare ubi sunt per sapientiam suam. Et subiungit de studio vanitatis, dicens.

17. *Qui in aliibus cœli ludunt.* Avis componitur ab a, quod est sine, & via, quia viam certam non tenet. In aliis ergo ludunt, qui vanitatis ludos sequuntur, qui viam certam non tenent. *Ierem. 2.* Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. *Eccles. 34.* Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. Qui enim apprehendere nimirum umbram, conuertit se ad umbram, & quod magis nimirum apprehendere umbram, eò magis umbra præcedit: & quod magis persequitur ventum, eò magis diffugit ventus. Et sic est de vanis spectaculis mundi: & ideo talibus studentes non possunt demonstrare ubi sunt. Et subdit de studio cupiditatis, dicens.

18. *Qui argenteum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines.* *Tob. 3.* Qui possident aurum, argenteum pro omnibus quæ ad valorem auri vel argenti affiantur. aurum & argenteum omne quod ad valorem auri vel argenti estimatur. Confidunt autem in hoc homines, sicut in hoc quod sufficiat promittit, quam tamen non exhibet. *Iacob. 5.* Agite nunc diuites, plorate vultantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiae vestrae putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argenteum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizasti vobis iram in nouissimis diebus. Et non est finis acquisitionis eorum.

Avari infælicitas. Avaritia enim non ponit finem. *Eccles. 5.* Avarus non implebitur pecunia. *Pronerb. 30.* Ignis numquam dicit, sufficit. Iste etiam demonstrare non possunt ubi remaneant studia eorum. *Luc. 12.* Quæ parasti, cuius erunt? Deinde subiungit simul de studio cupiditatis & vanitatis. *Qui argenteum fabricant,* ad speciem scilicet Anaglyphi, id est, vas, & alio decore, annulorum scilicet, & monili, & coronarum: & hoc est quod sequitur. *Et solliciti sunt,* ut scilicet docta manus aurificis omnem effingat speciem deforis: & hoc est quod sequitur. *Nec est invenitio operum illorum.* Tam subtilia enim sunt, quod vix iuueniti possunt. *Eccles. 2.* Coaceruauit mihi argentum & aurum, & substantias Regum & prouinciarum, feci mihi cantatores & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos & vrceculos ad vina fundenda. Er post pauca: Cumque me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animæ. Et hoc est quod sequitur.

19. *Exterminati sunt,* hoc est, extra terminos studiorum suorum positi. *Iob. 27.* Diues cum dormierit, nihil secum afferet: aperiet oculos suos, & nihil inueniet. *Psal. 75.* Dormierunt somnum suum, & nihil inuenierunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. *Et ad inferos descenderunt.* *Exod. 15.* Descenderunt in profundum quasi lapis. *Luc. 16.* Mortuus est diues & sepultus in inferno. *Et alii in locum eorum surrexerunt.* Alios vocat non natos ex ipsis, qui diuitias eorum frequenter possident. *Eccles. 5.* Est alia infirmi-

tas pessima quam vidi sub sole. Diuitiae conservatae in malum domini sui. Pereunt enim in afflictione pessimâ: generauit filium qui in summa egestate erit. Deinde subdit de profectu aetatum dicens.

Iuuenes viderunt lumen, in claritate sensibilium scilicet, & ex illo lumine non didicerunt apprehendere cœlum: & hoc est quod sequitur. *Et habitauerunt super terram,* hoc est, in terra quæstierunt habitationem. *Psal. 16.* Oculos suos statuerunt declinare in terram, Aversi enim à lumine cœlesti in tenebris terræ remanerunt. *Iob. 24.* Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Et hoc est quod sequitur. *Viam autem disciplina ignorauerunt.* Disciplina enim est, quæ dicitur sapientia: via autem disciplinæ, quod à principio sapientiae non auertatur: & hanc viam ignorauerunt, quoniam lumen apprehensum non secuti sunt. *Ioan. 3.* Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim ipsorum mala opera.

Neque intellexerunt semitas eius, scilicet lucis & disciplinæ, hoc est, intelligere noluerunt. *Psal. 35.* Noluerunt intelligere ut bene ageant. *Pronerb. 6.* Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ. Et qui has vias non tenuerunt, ad mortem deducti sunt. *Neque filii eorum suscepserunt eam.* Filii enim tenebrarum tenebrosos patres consecuti sunt. *Thren. 3.* Me minauit & adduxit in tenebras, & non in lucem. Et hoc est quod sequitur. *A facie eorum longè facta est,* claritas scilicet sapientiae. *Tob. 5.* In tenebris sedeo, & lumen cœli non video. Et subiungit de studiis philosophiæ, dicens.

Non est audita in terra Chanaan. Chanaan dicitur tota terra circa Ægyptum, & Ægyptus, ubi liberales scientiae, vt dicit Aristot. primitus extiterunt, & quamuis multa inuenirent, tamen fidei sapientiam & pietatem inuenire non potuerunt. *In proemio Metaphys.* *Corinth. 3.* Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et hoc ostendit per partes subdens: *Neque visa in* *Ægypti liberalium scientiarum inuentores.* *Theman.* Theman austri interpretatur, & est terra Esau, in quâ magna exquisitiones fuerunt mathematicarum scientiarum, & tamen hanc pietatis cognitionem non inuenirent. *Abd.* Perdam sapientes de Idumæâ, & prudentes de monte Esau.

Filius quoque Agar, qui ex Abraham stirpe descendederunt per ancillam, qui exquisierunt prudentiam quæ de terra est, hoc est, de terrenis lucris, vel physicam, vel historiam terrenorum. Quod ultius explanat, dicens: *Negotiatores terre,* hoc est, terrenorum lucratores. *Iacob. 3.* Non est ista sapientia desursum descedens, sed terrena, animalis, diabolica. *Et theman,* hoc est, Idumæi, qui etiam exquisierunt studia terrena, & fabulatores exquisitores prudentia & intelligentie. Quia per fabulas in poëticis, exquisitiones alias in logicis & philosophicis quæsierunt prudentias morales, & intelligentias disciplinales. Dicit ergo Aristot. quod fabula componitur ex miris. Admiratio autem inquisitionem facit, inquirere autem philosophari est, vt *Vide 1. Metaphys.* Ex admirari ex tunc *taphy. tract.* & nunc philosophari inceptum est. *2. ad Tim. 4. 2. cap. 6.*

20.

21.

22.

23.

A

A veritate auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. *Viam autem sapientiae nescierunt.* Hæc enim in fabulis non consistit. 2. Pet. 1. Non indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem & præscientiam, sed speculatorum facti illius magnitudinis. *Nec memorati sunt semitas eius,* quæ scilicet ducunt ad ipsam. Exod. 32. Recesserunt citò de via quam ostendisti eis. Psal. 24. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.

24. *O Israël quam magna domus Dei.* Altitudinem hic tangit cognitionis diuinæ, & primo magnitudinem virtutis, secundo altitudinem considerationis: ex quibus concludit, quod in homine non est cognoscere nisi sit per benignitatem diuinæ revelationis. Dicit ergo: *O Israël, qui rectissimuses, & vir strenuitate studij vident Dominum, quam magna est domus Dei.* Domus Dei dicitur ambitus omnium eorum in quibus se demonstrat Deus vel per veritatem, vel per effectum gloriae, vel per effectum gratiarum, vel per imaginem, vel per vestigium: in omnibus enim talibus decor diuinæ contemplationis demonstratur. Psal. 25. Domine diligui decorum domus tuæ, & locum habitationis gloriae tuæ. 1. Paralip. 22. Domus quam ædificare volo, talis esse debet ut in cunctis regionibus nominetur. *Et ingens locus possessionis eius.* Possessio, ut dicit Hermes Trismeg. est in quo post sedet id quod superius est: superius enim in ordine creaturae semper sedet in inferiori, & manifestatur in ipso: & secundum hoc Deus sedet in omnibus, in omnibus enim resulat. Daniel. 3. Benedictus es in throno regnanti, & superlaudabilis, & superexaltatus in sæcula. Proverb. 8. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quicquam ficeret à principio. In omnibus enim ita in inferioribus sedet aliquo dictorum modorum, & in omnibus his notitia diuina accipi potest. Genes. 14. Leuo manus meam ad Dominum Deum possessorum cœli & terræ. Sic etiam dicitur possessio quasi pedum positio, eò quod vestigium Dei repræsentat.

25. *Magnus, virtute scilicet, & ambitu capacitatis.* Psal. 110. Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius. *Et non habens finem:* non enim deficiunt ea in quibus Deus manifestat suas diuitias. Psal. 101. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Isa. 57. In excelsis habitat. *Et immensus:* quia nec loco, nec tempore, nec intellectu mensurari potest. 1. ad Timot. vlt. Solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Eccles. 1. Altitudinem cœli, latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? Decorem enim dicit in cœlo quod excelsum est, & latitudinem terræ in omnibus generatis, in quibus se manifestat Deus, profundum abyssi in insmis inferni, in quibus decor iustitiae, & profundum sapientiae perpenditur. Quis potest penetrare? Quasi dicat: Nullus. Et hoc est quod sequitur.

26. *Ibi fuerunt gigantes, terreni scilicet Philosophi,* de sensu terreno multum habentes, nomi- terreni Phi- nati illi, hoc est, signanter nominati de altitu- lophi. dine scientiae, ut Socrates, Plato, Aristoteles, & alij quidem, qui ab initio fuerunt statuta magna:

staturā enim & altitudine intellectus sui cœlum & terram penetrabant. Numer. 13. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enach, quibus comparati quasi locustæ videbamus. *Scientes bellum, compositione disputationum, & complexione syllogismorum.* 1. Reg. 17. Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum, quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentiâ suâ.

27. *Et hos non elegit Dominus.* Fastigio enim intellectus non infundit se Dominus. Et hoc est, quod sequitur. *Neque viam discipline innenerunt.* Disciplinæ, inquam, quæ secundum pietatem est & fidem. Ad Tit. 1. Secundum fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ. *Propterea perierunt, in vanis scilicet persecrationibus suis.* Job 12. Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Et Job 5. Apprehendit sapientes in astutiâ eorum, & consilium prauorum dissipat.

28. *Et quia non habuerunt sapientiam, religione scilicet fidei munitam, interierunt propter suam insipientiam:* & ideo vocantur populus imprudens, quamuis alta verba dixerint humanæ sapientiae. Isa. 33. Populum imprudentem non videbis, populum alti sermonis, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ eius, in quo nulla est sapientia. Et hoc probat per sequentia, dicens.

29. *Quis ascendit in cœlum?* Trinitatis scilicet, proprij ingenij perspicacitate. Sapient. 9. Difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore: quæ in cœlis autem sunt, quis inuestigabit? & quis, supple, deduxit eam de nubibus? Nubes hinc dicitur obscuritas diuinæ altitudinis. Psal. 103. Ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. Propter hoc dicitur Exod. 34. quod Dominus in caligine habitauit in monte, ad quem Moyses ingressus est.

30. *Quis transfretauit mare?* Oceanum scilicet, qui alterâ parte ad aërem terminatur, quia sapientia Dei penetrat, ubi creaturæ Dei sunt sapientiam Dei manifestantes: & inuenit eam, hoc est, inuenire potuit eam per indagationem.

Quasi dicat: Nullus: sicut enim docet Philosophia in consolatione Boëtij, Ptolemaeus & cæteri astronomi, non nisi quartam partem terræ tenuiter inuestigauerunt, & non nisi in paucis. De tribus autem quartis partibus aliis nihil sciuerunt, ut de illa quæ sub nobis est, & de duabus, superiori scilicet & inferiori, quæ sunt post æquinoctiale. Eccles. 2. Cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. *Et attulit illam super aurum electum?* Ex quo enim appetibilis est super aurum, inuestigari debuisset, si potuisset. Patet ergo, quod ab humano corde inuestigari non potest. Sapient. 9. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? Aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ protidentiae nostræ. Corpus enim quod corruptitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et hoc est quod sequitur.

32. *Non est qui possit scire vias eius,* quibus scilicet vadit in seipso: nec qui exquirat semitas eius, Deus incomprehensibilis, perfecta

Domus Dei quid.

perfectâ scilicet comprehensione. In vestigio quidem creaturarum cognoscimus utcumque, sed procul est. *Iob. 36.* Omnes homines vident Dominum, unusquisque intuetur procul. *Iob. 11.* fatuitatem humanam reprehendens, dicit: Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum Omnipotentem reperies? Et hoc est quod sequitur. *Neque qui exquirat, hoc est, qui exquirere possit, semitas eius,* quibus comprehendiosâ breuitate seipsum ambit & comprehendit. *Psal. 79.* In mari via tua, hoc est, in immenso profunditatis, & semitâ tua in aquis multis, hoc est, in inundatione immensitatis sapientiae, quae de te manet: & vestigia tua non cognoscentur, perfectè scilicet.

32. *Sed qui scit uniuersa, nouit eam.* Tangit hic, quod non nisi per ipsum Dominum haberi potest: & quidquid scitur de eâ, per revelationem ipsius est, & perfectior scientia ipsius per Dominum Iesum Christum est. In horum primo duo sunt, scilicet quod Dominus comprehensor sapientiae suæ ipsius est, & quod manifestat se in effluxu creaturarum. Et hoc est. *Sed qui scit uniuersa, nouit eam,* notitia scilicet comprehensionis, hoc est, cuius scientia causa est uniuersorum. *Proverb. 8.* Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. *Rom. 11.* O altitudo diuinitatum sapientiae, & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. *Et adinuenit eam prudentiam suam,* hoc est, adinueniri fecit prudentiam suam, hoc est, prudentiam suam, tantum quantum prodere voluit de eâ, seu manifestare. *Iob. 1.* Vnigenitus filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Qui enim secreta Patris rimatus est, & enarrare potuit, & quantum voluit enarravit. *Sap. 9.* Sensus tuum quis sciet nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis. Modum autem illius prudentiae seu manifestationis subiungit in naturali Theologiâ, primò in iis quae propinquâ sunt homini. Secundò autem in remotis: & hoc est. *Qui preparauit terram in eterno tempore.* Sensus est: qui in æterno præparauit terram, tempore mensuratam scilicet: fluit enim tempus sub æterno tanquam sub causâ & exemplari. Vnde Boëtius in *s. de consolat.* Qui tempus ab ævo ire iubes. Sic enim in temporali terra æternitatem cognoscimus. Utrumque *Proverb. 8.* Ab æterno ordinata sum & ex antiquis antequam terra fieret. Et post pauca: *Quando appendebat fundamenta terræ,* cum eo eram cuncta componens. *Et replevit eam bipedibus,* paruis scilicet animalibus, & *quadrupedibus,* animalibus scilicet perfectis, in quibus scilicet consistit terræ ornatus, à quibus utrisque discimus aliquid sapientiae diuinæ. *Iob. 12.* Interroga iumenta, & docebunt te, & vlatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit? Deinde inducit magis à sensu hominis distantia, subdens.

33. *Qui emitit lumen & vadit.* Emissio luminis est effluxio luminis à luminaribus cœli in terram, ite autem luminis profectus eius in terrænascentia. De omnibus enim his verum est quod dixit Pythagoras, quod omnium terræ-

nascentium terra mater est, & sol pater. *Eccles. 43.* Sol in asperitu annuntians in exitu, vas admirabile, opus Excelsi. In diuersitate enim asperitus per exitum luminis annuntiat diuersas virtutes, & infundit terrænascentibus, & per hoc mirabile vas efficitur, in omnia opera quæ facit Dominus. *Et vocavit illud,* hoc est, reuocat per occasum scilicet & recessum, & obaudit illum, hoc est, obedit illi, in tremore, hoc est, in reuertentiâ. *Eccles. 1.* Oritur sol, & occidit, & in circulos suos reuertitur, accedendo scilicet & recedendo omnem procurat successionem generationis. Sic in lumine spirituali omnia in animabus sanctis generantur, & proficiunt bona quæ in recessu eiusdem deficiunt. *Proverb. 4.* Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem.

Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis. **34.** Custodiæ sunt obseruationes cursuum in præ- *Quæ sint uentionibus, & coniunctionibus, & aliis re-* *stellarum custodiis,* spectibus ad solem & ad inuicem, quarum naturis & virtutibus, lumen solis distinguitur, & figuris uniuersorum adaptatur. *Eccles. 43.* Species cœli gloria stellarum mundum illuminans in excelsis Dominus. *Et letata sunt:* quod scilicet in hoc Altissimo ministrare possunt. *Eccles. 43.* Vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli resplendens gloriosè. Non enim resplenderet gloria Domini nisi lætaretur.

Vocata sunt, hoc est, reuocatae per recessum, & dixerunt, *Adsumus,* sicut & sol per recessum inducit corruptionem, vt iterum succedat generatione. *Eccles. 43.* In verbis sancti stabunt stellæ ad iudicium, & non deficient in vigiliis suis. *Et, sic, supple, accedendo & recedendo, luxerunt ei cum iocunditate, qui fecit illas:* hoc enim iocundissimum est hic obsequi creatori. *Psal. 103.* Lætabitur Dominus in operibus suis. Hypallage, hoc est, lætari faciet opera sua in ipso. Sic etiam spiritualiter stellæ Angeli vel sancti à sole lumen mutuantes, in custodiis illuminationum suarum lætata sunt. *Psal. 146.* Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. Et cum vocatur à Deo ad ampliores illuminationes, promptitudine spiritus & deuotionis dicunt, *Adsumus* dicentes illud. *Iob. 38.* Indica mihi, per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram? Sic cum iocunditate lucent creatori. *Dan. 12.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sic expugnant principes tenebrarum. *Indic. 5.* Stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sycharam pugnauerunt. Post omnia concludit.

Hic est Deus noster, omnis illuminationis principium. **36.** *1. ad Timot. vlt.* Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. *Et non estimabitur alius aduersus eum.* *Psal. 76.* Quis Deus magnus sicut Deus noster? *Ierem. 10.* Tuum est decus. Inter cunctos sapientes gentium, & in uniuersis regnis eorum nullus est similis tui, pariter insipientes & fatui probabuntur.

Hic adinuenit, hoc est adinueniti fecit, omniem viam discipline, quæ scilicet ad veram sapientiam deducit: non enim haberi potest nisi per manifestationem eius: vnde sapientia dicit.

Eccles. 24.

Deus omnis illuminationis principium.

37.

Eccles. 24. Ego ex ore Altissimi prodiui, primo genita ante omnem creaturam, ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens. Et subiungit de reuelatione. *Et tradidit illam Iacob pueru suo*, hoc est, luctatori ad veritatem, qui sicut puer depurat spiritum, & Israël dilecto suo, qui rectissimum per veritatem habet intellectum, & videt Dominum. *Sap. 7.* Ipse sapientiae dux est, & sapientium emendator. Et post pauca: Omnia artifex docuit me sapientia. Et cum haec omnia reuelationibus sanctorum angelicis multipliciter perfecisset.

38. *Et post hac*, vt omnia completeret, in terris vi-sus est, hominis naturam assumens, & illuminans. *Eccles. 24.* Penetrabo inferiores partes ter-ræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Inferiora enim mundi assumpsit, alta neglexit: dormien-tes qui tenebris clausos sensus habuerunt, lu-mine tuae praesentiae respexit, & omnes in se sperantes ad lumen veritatis inuenit. *Et cum hominibus conuersatus est*, vt exemplo & verbo perfe~~ct~~è doceret veritatem. *Ioan. 1.* Erat lux ve-ra quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Malac. vlt.* Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae, & sanctitas in pennis eius. *Hebr. 1.* Multiplicari multis que modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.

C A P V T IV.

I. **H**ic liber mandatorum Dei. Tangit hic huius cognitionis utilitatem, & hoc est. *Hic*, hoc est, huius cognitionis, liber scriptus in corde fidelium est. *Mandatorum Dei*, plenissime continens ea quæ mandat Dominus. 2. ad Corin-th. 3. Epistola nostra vos estis, scripta in cor-dibus nostris. Et post pauca: Scripta non at-tramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. *Et lex quæ est in aeternum*, eò quod non succedat alia. *Isa. 8.* Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. *Psal. 36.* Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius. *Omnés qui tenent eam*, peruenient ad vitam. *Proverb. 3.* Custodi legem atque consilium, & erit vita animæ tuæ, & gratia fauibus tuis. *Qui autem dereliquerunt eam*, in mortem, supple, perueniunt. *Jerem. 17.* Qui te detinquent, con-fundentur, recedentes à te in terrâ scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viuen-tium Dominum.

2. *Exhortatio ad conuer-sionem.* *Conuertere Jacob.* Ponit hic exhortationem ad conuersionem, & ad redditum illum, & ad sapientiam, & dicit tria, scilicet exhortationem, exhortantis compassionem, ibi, *Nemo gandeat super me*. Et modum qui adhiberi debet ad conuersionem, ibi, *Sicut enim fuit sensus vester ut erraretis*. In primo quatuor facit. Exhortatur ad redeundum. Si non reuertantur, ostendit damnum, ibi, *Ne tradas alteri*. Confortat ad redditum, ibi, *Beati sumus*. Necessestam subiungit conuersionis, ibi, *Traditi estis aduersariis*. Dicit ergo.

Conuertere Jacob. Patrem nominat vt filios

inclinat ad imitationem patris. *Ioél. 2.* Conuer-timini ad me in toto corde vestro. *Thren. vlt.* Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. *Et apprehende eam*, tenens & ad te trahens. *Pro-verb. 4.* Arripe illam, & exaltabit te, & glorifi-caberis ab illâ, cum eam fueris amplexatus. *Ambula per viam*, mandatorum scilicet & vir-tutum. *Psal. 118.* Beati immaculati in viâ, qui ambulant in lege Domini. *Proverb. 4.* Ducam te per semitas æquitatis: quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui. *Ad splen-dorem eius*, hoc est, ad splendorem illustrantem vias tuas. *Job. 29.* Splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris. *Contra lumen eius.* Contra lumen stat, qui se conuertit ad lumen. Qui autem à lumi-ne auertitur, in tenebris stat umbra suæ. *Psal. 88.* In lumine vultus tui ambulabunt. Item. *Psal. 35.* In lumine tuo videbimus lumen. *Jerem. 13.* Date Domino Deo vestro gloriam antequam tenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos. Et subiungit de damno non conuersi.

3. *Ne tradas*, hoc est, ne tradi permittas, alteri gloriam tuam, hoc est, cultum Dei gloriofi, & dignitatem tuam, supple, ne tradas, genti alienæ. Dignissima enim gens est dignissimum habens cultum. *Deuter. 4.* Non est alia natio tam grandis quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus tuus adest omnibus obsecrationibus tuis. *Proverb. 5.* Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli. *Apoc. 3.* Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

4. *Beati sumus Israël.* Confortat ad redeun-dum, ad quod exigit scire, & velle, & posse. *Ad conuer-* De scire dicit. *Beati sumus Israël.* Quoniam sicut tria quæ Deo placent, nobis manifestata sunt. Quod exiguntur magnæ dignitatis est. *Psal. 147.* Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. De velle subiungit.

5. *Animæquior esto populus Dei memorabilis Israël*, hoc est, animum erige plusquam fecisti, & exerce, quia tu es populus Dei per cultum. *Deuter. 7.* Te elegit Dominus vt sis et populus peculiaris. Et est memorabilis propter virtutes patrum. *Eccles. 44.* Illi viri misericordia sunt, quorum pietates non defecerunt. Et post pau-ca: Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum viuet in generationem & genera-tionem. Ergo imitando tantos, esto animæquior, constanti animo reuertens ad Dominum. Et de posse redeundi supponit dicens.

6. *Venundati estis gentibus non in perditionem*, finalem scilicet abiectionem, & ideo redire poteritis. *Judith. 8.* Flagella Domini quasi serui qui Deus corri-pimur ad emendationem, & non ad perdi-pit ad emen-tionem nostram euenis credamus. Et hoc est dationem. quod sequitur. *Sed propter quod in irâ hoc est, in peccato irâ digno ad iracundiam prouocasti* Dominum. *Osæa 14.* Pereat Samaria: quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum. *Jerem. 7.* Libani diis alienis, vt me ad iracundiam prouocent. Et ideo, supple, traditi estis aduersariis, emendandi scilicet, non finaliter con-demnandi, 1. ad Corinth. 5. Tradere huiusmodi sathanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.

58 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

7. *Exacerbastis enim eum qui fecit vos, Deum aeternum. Deuter. 32. Dominum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui. Immolantes demonis & non Deo. 1. Corinth. 10. Quæ immolant gentes, dæmonis immolant & non Deo: quia idolum non est Deus.*
8. *Obliti enim estis eum qui nutriti vos, ita scilicet quod proposuistis eum, & per cultum ad memoriam non reduxistis. Ierem 2. Populus meus oblitus est mei diebus innumeris. Isa. 57. Menti es, & mei non est recordata. Dominus enim nutritor noster est, & Ecclesia sancta nutritrix nostra. Et hoc est quod sequitur, & contrastatis nutritricem vestram Ierusalem. Genes. 48. Deus qui passit me ab adolescentiâ meâ. Isa. vlt. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini. Ruth. 4. Nutricis ac gerulae fungebatur officio. Isa. 49. Erunt reges nutriti tui, & reginæ nutrices tuæ.*
Ecclesia nutritrix nostra.
9. *Vidit enim, per Prophetas, iracundiam à Deo venientem vobis, propter peccata scilicet, quæ multiplicasti. Ierem. 1. Virgam vigilantem ego video. Virga vigilans securitatem significat punitionis. Amos 8. Quid tu vides Amos? & dixi: vncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus, ut ait Hieronym. & dixit, præmuniendo scilices & arguendo vos. Audite Sion, hoc est, omnes qui pertinetis ad Sion, hoc est, à peccatis reuocati. Ierem. 7. Locutus sum ad vos manè consurgens & loquens, & non audistis. Ad arguendum autem me compulit compassio & charitas. Et hoc significat id quod sequitur. Adduxit enim mihi Deus luctum magnum, in pœnis vestris. Ierem. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Isa. 22. Nolite incumbere ut consolemini me, super vastitate populi mei, dies enim interfectionis & conculationis & fletum à Domino Deo exercitum.*
10. *Vidi enim, hoc est, præaudi, captiuitatem populi mei, futuram scilicet, filiorum meorum & filiarum, hoc est, quos dilexi ut filios & filias. Thren. 1. Idcirco ego plorans, & oculus meus deduces aquas: quia longè factus est à me consolator conuertens animam meam: facti sunt filii mei perditæ. Quam, scilicet captiuitatem, superduxit illis aeternus, hoc est, super peccata eorum adduxit. Isa. 31. Ipse autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Nec mirum erat si compassus sum.*
11. *Nurixi enim illos cum iocunditate. Thren. 4. Filii Sion incliti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum siguli? Dimisi autem eos cum fletu, & luctu. Quia ex tantis deliciis gratia Dei, ad tantas tristitia commutati sunt. Thren. 4. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in crocibus, amplexati sunt stercora.*
12. *Nemo gaudeat super me. Tangit exhortationem compassionis & luctus, & dicit tria, scilicet tristitia causam, & aliorum vocationem ad compassionis molestiam, ibi, *Veniant confines Sion.* Et extremam in iis in quibus compatitur allegans miseriam, ibi, *Delicati mei.* Dicit ergo: *Nemo gaudeat super me viduum & desolatam,**
- desolatam à filiis, viduam autem à viro, ne iterum fecunder in filios. Isa. 54. Ut mulierem *Vidua* dicerelictam & mœrentem spiritu vocavit te *tur, quæ sine viro est.* Dominus, & vxorem ab adolescentiâ abiecam. Hoc dicere potest Ecclesia bono pastore desolata, & filiis bonis destituta. Et hoc est quod sequitur. *A multis derelicta sum, in merito, propter peccata filiorum meorum.* Vnde licet sint homines, tamen formam patris non tenuerunt, ita quod melius esset non habere filios. Proverb. 10. Filius sapiens lætitiat patrem: filius vero stultus mœstitia est matris suæ. Sap. 3. Nequissimi filij illorum, maledicta creatura eorum. *Quia declinaverunt à lege Dei*, per inobedientiam scilicet patris. Psal. 17. Filij alieni mentiti sunt inibi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.
- 13.
- Institutas autem ipsius, quæ in mandatis Dei exprimuntur, nescierunt, hoc est, scire noluerunt. Ierem. 5. Renuerunt accipere disciplinam. Psal. 35. Noluit intelligere ut bene ageret. Nec ambulauerunt per vias mandatorum Dei. Et ideo per deuia iuerunt errorum. Psal. 106. Errate fecit eos in inuio, & non in viâ. Neque per Semita sunt confilia. semitas veritatis eius, hoc est, per consilia Prophetarum & Doctorum, cum iustitia, quam scilicet exhiberent in opere, ingressi sunt: nec enim consilia nec præcepta seruauerunt: quinimo dixerunt illud. Isa. 30. Auferte à me viam, declinate à me semitam, cesseret à facie nostrâ sanctus Israël. Psal. 77. In viâ eius noluerunt ambulare.*
- 14.
- Veniant confines Sion. Vocat complangentes, & dicit tria, scilicet vocationem complangentium, & depositionem signorum iocunditatis, ibi, *Exui me.* Spem tamen conuersionis, ibi, *Amatores estote.* In primo tria dicit, complangentium vocationem, planctus materia, maditorum defectum. Dicit ergo: *Veniant confines Sion, vicini magis effectu quam loco, qui scilicet complangant mecum.* Ierem. 9. Contemplamini, & vocate lamentatrices ut veniant, & ad eas quæ sapientes sunt mittite, & properent, festinent, & assument super nos lamentum. Et hoc est quod sequitur. *Et memorentur captiuitatem filiorum, & filiarum mearum, in tristitia scilicet & in lamento.* Thren. 1. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus. Filii enim & filiæ à rege confusionis abducti sunt. Quod maximè lamentabile est, & hoc dispositione diuinâ. Et hoc est quod sequitur. *Quam superduxit illis aeternus, sapientia tua, & iudicio.* Isa. 37. Ex diebus antiquis plasinaui illud, & nunc adduxi. Deuter. 28. Si audiretis nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias, & facias omnia mandata eius, & cærimonias quæ ego præcipio tibi, venient super te omnes maledictiones. Et hoc est quod sequitur.*
- Adduxit enim super illos gentem, crudelē, scilicet, de longinquō, ne propter notitiam alicui parcant. Gentem improbam, quæ omni pietati & omnibus precibus protervè contradicit, & alterius linguae, ne supplicationes eorum propter ignorantiam linguæ exaudiant.*
- 15.
- Qui non sunt reueritatem, quin scilicet trucidarent eum. Thren. vlt. Principes manus suspensi sunt, facies sernum non erubuerunt. Neque*
- 16.

Pueri misericordiam meam que puerorum miserti sunt, quibus tamen misericordiam mo- cordia debetur propter innocentiam. *Thren. vlt.* Adolescentibus impudicè abusi sunt, & pueri in ligno corruerunt. Et abduxerunt dilectos vidue, & vnicos, supple, qui debebant esse ei in solatium, & à filiis unicum desolauerunt, hoc est, solam dimiserunt filiis destitutam. *Psalm. 93.* Viduam & aduenam interfecerunt, & pupilos occiderunt. *Thren. 2.* Iacuerunt in terrâ foris pueri & senex, virgines meæ, & iuuenes mei ceciderunt in gladio. Hoc totum prædictum est. *Deut. 28.* Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terræ partibus, in similitudinem aquilæ volantis cum impetu, cuius linguam intelligere non possis: gentem procastissimam, quæ non deferat seni, nec misereatur paruuli.

17. *Orationis impedimenta.* Ego autem quid possum adiunare vos? Peccata enim vestra obſistunt supplicationi meæ. *1. Ioann. vlt.* Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. *Dan. 10.* Princeps Persarum precibus Danielis restituit 21. diebus. *Zach. 3.* Sathan stabar à dextris Iesu sacerdotis magni, ut aduersaretur ei. Cporteret ergo conuerti ad Dominum, si preces debent exaudiri. Et hoc est quod sequitur.

18. Qui enim adduxit super vos mala, proptet peccata vestra scilicet. *Ierem. 7.* Noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem & orationem, & non obſistas mihi, quia non exaudiā te. *Ipse vos eripiet,* hoc est, eripere potest, de manib⁹ inimicorum vestrorum, conuersos scilicet ad ipsum: conuersos enim ad se non percudit amplius, non enim percutit nisi in posteriora, adorantem non percutit. *Psalm. 77.* Percusit inimicos suos in posteriora. *Ierem. 15.* Si conuerteris, conuertam te: & si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.

19. Ambulate fili, ex quo nullus potest vos nisi Dominus iuuare. Ambulate in mandatis Dei. *Ambulate;* patienter in pœnis purgantes vos. *Ier. 2.* Docabit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. Ego derelecta sum sola. *Thren. 1.* Sedet sola ciuitas plena populo, facta est quasi vidua domina gentium.

20. Exui me stolà pacis. Tantum depositionem signorum lætitiae, & est sensus: Exui me stolà iocunditatis quâ vtebat tempore pacis. *In diu autem me facio obsecrationis.* *Ier. 22.* Vocabit Dominus Deus exercituum ad fletum, & ad planctum, & ad caluitum, & ad cingulum fasci. *Ion. 3.* Et surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & induitus est faccio, & sedit in cinere. Saccus enim, & cinis, & cilicium arma sunt pœnitentium & plangentium, hunc habitum sancti assumunt pro peccatoribus, *Esther. 14.* Cum deposuisset vestes regias, fletibus & luctu apta indumenta suscepit. Et post pauca: Omniaque loca in quibus lætari consueverat, crinium laceratione compleuit, & deprecabatur Dominum Deum Israël. Et hoc est quod sequitur. Et clamabo ad Altissimum in diebus meis. *Ion. 3.* Operantur faccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine. *Animæ quiores estote filij, ut animum conuertatis ad Dominum.* *Tob. 5.* Forti animo esto, in proximo est ut à Deo cureris. Clamate ad Dominum, intentione devotionis. *Ierem. 33.* Clama-

ad me, & exaudiam te. *Isa. 38.* Sicut pullus hyrundinis sic clamabo, meditabor ut columba. Et eripiet vos de manu principum iniquorum, Chaldaeorum scilicet & dæmonum. *Eccles. 51.* Et liberasti me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui, à rugientibus præparatis ad escam, de manibus querentium animam meam. Quod autem possibile sit quod libarentur, ostendit per spem sanctorum, subdens.

Ego autem sperauis in æternum salutem vestram. **21.** *Rom. 5.* Spes non confundit. *Hebr. 6.* Confugimus ad tenendam propositam spem, quam pœnitentem scilicet anchoram habemus animæ tutam ac firmam. *Isa. 30.* In silentio & spe erit fortitudo vestra. Et venit mihi gaudium à sancto, in spe scilicet illâ: spes enim quando firma est, lætitificat, & temperat malum. *Rom. 5.* Gloriamur in spe filiorum Dei, non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probatatem, probatio verò spem. *Psalm. 70.* Ego autem semper sperabo, & adiiciam super omnem laudem tuam. Super misericordiæ que veniet vobis ab aeterno salutari nostro. Dominus enim in æternum saluat. *Isa. 26.* Speratis in Domino, in seculis æternis. *Psalm. 116.* Misericordia Domini manet in æternum.

Emisi enim vos cum luctu, & ploratu, hoc est, querelâ & lachrymatione. *Ierem. 31.* Vos in excelsis audita est lamentationis & fletus Rachel plorantis filios suos. Reducet autem vos mihi Dominus, reuocando scilicet ad pœnitentiam, cum gaudio, cordis, & iocunditate, gratulantium in sempiternum. *Luc. 15.* Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. *Isa. 61.* Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo.

Sicut enim viderunt vicine Sion, amici scilicet, captiuitatem vestram, in compassione scilicet & tristitia: sic videbunt, supple, in lætitia & congratulatione, & in celeritate salutem vestram à Deo. *Sap. 5.* Mirabuntur in subitatione insperata salutis. *Isa. vlt.* Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam, gaudete cum ea gaudio, vniuersi qui lugetis super eam. Quæ scilicet salus. Superueniet vobis cum honore magno. Honor testimonium virtutis est in laudibus & titulis & demonstrationibus. *Psalm. 18.* Gloriæ & honore coronaſti eum. *Esther. 6.* Honore condignus est quemcumque Rex voluerit honorare. Et splendore aeterno, claritatis scilicet in lumine cœlesti. *Tob. 13.* Luce splendidâ fulgebis, & omnes fines terræ adorabunt te. Et ideo, supple.

O fili patienter sustinetis iram que superueniet vobis, per flagella scilicet Domini. *Mich. 7.* Iram Domini prouocabo: quoniam peccavi ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum. *Eccles. 2.* Sustine sustentationes Dei, coniungere Deo, & sustine ut crescat in nouissimo vita tua. *Persecutus est enim te inimicus tuus,* Chaldaeus scilicet vel diabolus. *Psalm. 118.* Iniqui persecuti sunt me, adiuua me Domine Deus meus. Sed citè videbis perditionem ipsius. *Mich. 7.* Aspiciet me inimica mea, & operietur confusione quæ dicit ad me, Vbi est Dominus Deus tuus? Et super cernices eius ascendes, conculcando scilicet eos. *Mich. 7.* Oculi

60 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

tui videbunt inimicam tuam, nunc erit in conculatione ut lutum platearum. *Malach. vlt.* Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planâ pedum vestrorum. *Eccles. 24.* Superborum & sublimium colla propriâ virtute calcaui.

26. *Delicati mei.* Tangit miseriam eorum quibus compatiendum est, qui tantò miseriotes sunt, quantò contrariis ad ea quæ patiuntur sunt asserui. Et hoc est. *Delicati mei,* quondam, supple, ambulauerunt vias asperas, captiuitatis vel peccatorum. *Sap. 5.* Lassati sumus in viâ iniquitatis, & perditionis, ambulauimus vias difficiles. *Osee 2.* Sepiam viam tuam spinis. *Ducti sunt ut grex direptus ab inimicis.* In grege direpto aliquis plures, aliquis pauciores trahit ad interficiendum. Et sic fuit in populo, & fit spiritualiter à diabolo. *Thren. vlt.* Cetericibus minabamur, lassis non dabatur requies.

27. *Animaequores estote filij.* *Isa. 35.* Dicite puerilimes confortamini. *Et proclamate ad Dominum.* *Thren. 2.* Leua manus tuas pro animâ parvulorum tuorum. Et ibidem. Deduc quasi torrentem lachrymas per diem ac noctem. *Erit enim memoria vestra*, in bonum scilicet, *ab eo qui duxit vos*, hoc est, permittit duci in captiuitatem. *Psal. 65.* Induxisti nos in laqueum, posuisti, &c. Et de recordatione. *Isa. 49.* Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio veteri sui? & si illa obliata fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.

28. *Sicut enim fuit sensus vester.* Tangit hic modum conuersonis, & dicit quatuor, scilicet modum conuersonis, modum consolationis, modum confortationis, & inimicis modum destructionis. Et hoc est. *Sicut enim fuit sensus vester ut erraretis*, hoc est, sensualis motus, qui principium omnis erroris est. *1. ad Cor. 2.* Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. *Glossa* ibidem: Animalis est, qui dissolutâ lascivâ fertur in quinque corporis selsus, quos intra se spiritus rector non continet. *Decies tamen iterum conuertentes.* Ad literam, ut dicit Aucenna, decē sunt sensus, quinque interiores, scilicet sensus communis, imaginatio, phantasia, aestimativa, & sensibilius memoria, & quinque exteriores, visus, auditus, gustus, olfactus, tactus. Hi decem sensus cum appetitu qui sequitur eos concupisibili, & irascibili, omnis peruersitatis principium sunt, & quando non formam accipiunt rationis, & rectæ ordinationis: & ideo dicit. *Decies tamen iterum conuertentes requiretis eum.* Posset etiam dici, quod propter decem præcepta dicit decies tantum. Hoc significatum est. *Isa. 38.* Ecce ego reuerti faciam vimbram linearum per quas descenderat in horologio Achaz in sole retrorsum, & reuersus est sol decem lineis per gradus quos descendebat.

9. *Quij enim induxit vobis mala*, pœnæ scilicet, ipse rursus adducet vobis sempiternam iocunditatem cum salute vestrâ. *Isa. 45.* Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, formans pacem, & creans malum. Ego Dominus faciens omnia hæc. *Job. 5.* Ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius salubrant. *Deut. 32.* Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo.

Animaquier esto Ierusalem. Conclusio est ex

philosophicis, & est ac si dicat: Ergo esto animæquior, & confortare. *Iosue 1.* Confortare & esto robustus. *Exhortatur enim te qui te nominauit*, hoc est, qui primo tibi nomen Israël imposuit. *Genes. 32.* Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israël. Propter hoc enim vocaberis Iacob, quod in rectitudine virtutis venias ad rectitudinem veritatis, & tangit depressionem inimicorum, dicens.

Nocentes peribunt. Nocentes fuerunt inimici. *Isa. 27.* Ignis hostes tuos deuoreret. *Psal. 24.* Iudica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Et hoc est quod sequitur. *Qui te vexaverunt.* *Sap. 5.* Stabunt iusti in magnâ constantiâ aduersus eos quise angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. *Et qui gratulati sunt in tua ruinâ, punitur*, sicut inuidi Idumæi, & quidam alij qui inuident prosperitatibus sanctorum. *Abd.* Propter imperfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum.

Cinitates quibus seruierunt filij tui, punientur. *Genes. 15.* Gentem cui seruiri sunt iudicabo, dicit Dominus. *Isa. 60.* Gens & regnum quod non seruierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur. Dominatores enim eorum dabuntur eis in seruos & ancillas. *Et qua accepit filios tuos.* Ciuitas quippe vel gens, quæ filios tuos subiugavit. *Isa. 45.* Subiiciam ante faciem eius gentem, & dorsa regum vertam. Propter hoc sanctis promittitur. *Psal. 8.* Constituisti eum super opera manuum tuarum.

Sicut enim gauisa est in tua ruinâ, culpa scilicet, & letata est in casu tuo, pœnæ scilicet, hoc enim inuidorum est. *Prouerb. 2.* Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. *Thren. 2.* Aperuerunt super te os suum omnes inimici, sibilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt, Deuorabimus: en ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. *Sic contristabitur in sua desolatione.* Hoc enim iustum est quod gaudens in alterius ruinâ, deducatur in desolationem & tristitiam. *Job. 31.* Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum malum. *Thren. 1.* Omnes inimici audierunt malum meum, lætati sunt quoniam tu fecisti. Adduxisti diem consolationis, & fient similes mei.

Amputabitur exultatio multitudinis eius, hoc est, multitudo peccatorum in quâ exultat Rex confusionis. *Isa. 10.* Subuententur condensa saltus eius ferro, hoc est, sententiâ Domini, quæ per securim significatur. *Luc. 3.* Securis ad radicem arboris posita est. *Et gaudimonium eius erit in luctum.* Gaudimonium dicitur quasi gaudij munium, gaudium quo se hostis, & inuidus munit: hoc est enim gaudium de quo dicitur. *Prouerb. 14.* Rilus dolore miscebatur, & extrema gaudij luctus occupat. Et modum pœnæ subiungit dicens.

Ignis enim superueniet ei ab eterno, hoc est, à Deo per immobilem sententiam, & hoc est ignis æternus, de quo dicitur. *Matth. 25.* Discedite maledicti in ignem æternum. *In longitudo diebus*, quæ nequaquam habebunt finem. *Ita dicit. vlt.* Dabit ignem & vermes in carnes eorum, ut vrantur & sentiant usque in sempiternum. *Et habitabitur à demoniis*, in multitidine temporis.

31.

32.

33.

34.

35.

temporis. Apoc. 18. Facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi.

C A P V T V.

1. **C**ircumspice Ierusalem. Tangit hic de gloriâ consolationis quæ præcipue erit in gloriâ resurrectionis: & dicit hic quatuor, scilicet gloriam visionis in multitudine sanctorum, dotes resurrectionis in animabus & corporibus resurgentium, collectionem beatorum in vnam gloriam, & beatorum nomen sic beatificatorum, & modum resurrectionis quo adducentur congregaciones in vnum omnium sanctorum. Dicit ergo. *Circumspice Ierusalem ad Orientem*, licet ab vndique veniant sancti, tamen ad Orientem præcipit respici, quia omnis salus eorum ab ortu solis iustitiae. *Zach. 6.* Ecce vir oriens nomen eius, & subter eum orietur. Quod autem dicit, *circumspice*, hoc est, quod oculi circumducantur, quia vndique venit materia gaudij. *Isa. 60.* Leua in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Et paulò antè: Gloria Domini super te orta est. Etadhuc ibidem: Super te orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. *Et vide iocunditatem à Deo venientem*, hoc est, materiam iocunditatis. Iocunditas autem est gaudium cordis protimpens in tripudium, & iocos corporis. Hoc erit in congregacione sanctorum. *Psal. 132.* Ecce quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum. *Isa. 60.* Filij tui de longè venient, & filiae tuæ de latere surgent. Et huius gaudij ponit demonstrationem.

2. *Ecce enim veniunt filii tui. Psal. 49.* Congregate illi sanctos eius. *Quos dimisisti dispersos.* Dispersi sunt enim qui in sæculo sunt, quorum corda diuiduntur, sicut dicit Ambros. quod opus diaboli dispergere, Dei autem congregare. Similiter autem & sancti loco modo dispersi sunt & diuisi. *Gen. 49.* Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israël. Disperguntur etiam sancti per solicitudines. *Exod. 5.* Dispersus est populus in omnem terram Ægypti ad colligendas paleas. *Venient collecti*, in cor vnum scilicet & in animam vnam, & gaudium vnum. *Psal. 146.* Dispersiones Israël congregabit. *Eccles. 36.* Congrega omnes tribus Iacob, & cognoscant quia non est Deus nisi tu. *Act. 4.* Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna. *Ezech. 36.* Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram. *Ab Oriente usque ad Occidentem*, hoc est, ab omnibus mundi partibus. In Oriente enim lumen oritur, & in Occidente, ut dicit Philosophus, ortum lumen reflectitur: & sic totus mundus qui in medio est, illuminatur. *Matth. 24.* Sicut fulgor exit ab Oriente, & patet usque in Occidentem, ita erit & aduentus filii hominis. *Psal. 112.* A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini. *In verbo sancti gaudentes*, qui omnia complebit, quæ promisit: & in hoc sanctus, hoc est, sanctus & mundus in veritate comprobatur. Tunc implebitur quod dicitur. *Isa. 6.* Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum,

D. Alb. Mag. Comment. in Baruch.

plena est omnis terra gloriâ eitis. Firma enim sunt quæ promisit, vera & munda sine admixtione dubitationis. *In honorem Dei*, quem scilicet faciet omnibus sanctis in demonstratione virtutis eorum. *Ioan. 12.* Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus. Et tangit de beatificatione donum tam in corpore quam in animâ. Et hoc est.

Exne te Ierusalem stolâ luctus, in corpore scilicet, & vexationis tuae, in animâ scilicet. Stola dicitur à Græco stolon, quod est, longum, quia luctus à capite usque ad plantam operit nos per incommoda corporis. *Isa. 1.* Omne caput languidum, & omne cor mœrens: à plantâ pedis usque ad verticem non est in eo sanitatis. Similiter vexatio animæ est per totam longitudinem animæ propter pugnam tentationum quibus impungnatur contra virtutem. *Psal. 87.* Pauper sum ego, & in laboribus à iuventute mea. *Iob. 7.* Militia est vita hominis super tetram. *Et indue te decore.* Proverb. vlt. Fortitudo & decor indumentum eius. Dicit enim Philosophus, quod decor est commensuratio partium elegans secundum figuræ & coloris congruentiam. *Cantic. 7.* Quam pulchra es, & quam decora in deliciis. *Et honore, quæ à Deo tibi est sempiterna gloria*, secundum animæ scilicet perfectionem. Dicit enim Philosophus in 1. *Cap. 5.* Ethic. quod honor præmium virtutis est. *Psal. 8.* Gloriâ & honore coronasti eum. Hoc significatur. *Judith 10.* ubi dicitur: Judith abstulit à se cilicium, & exuit se vestimento viduitatis suæ, & lauit corpus suum, & vnxit se myrtho optimo, & discriminauit crinem capitis sui, & imposuit mithram super caput suum, & induit se vestimentis iocunditatis suæ. Vestimentum viduitatis, habitus mortalitatis est: ablutio corporis per gratiam fit sacramentalem: vñctio myrthi optimi, communicatio passionis Christi: discriminatio crinis in affectibus & intellectibus compositio mentis: impositio mithræ, continentia mentis intra candorem sapientiae diuinæ: indumentum iocunditatis in stolâ gloriæ. *Psal. 29.* Concidisti saccum meum, & cunctedisti me lætitiam.

Circunda te diploide Deo iustitia. Litera sic ordinatur. *Circunda te diploide iustitia Deo*, hoc est, ad honorem Dei. Diplois autem iustitiae est, quæ debetur ex iustitiâ meritorum, & largitatis diuinæ: est autem diplois dupla vestis interula in animâ, & exterula in corpore. In animâ, in visione, dilectione, comprehensione. Visio in lumen veritatis dirigit, dilectio mouet, comprehensione tenet ad fructum. Exterula autem in corpore conficitur luminositate, subtilitate, seu spiritualitate, impossibilitate, & agilitate. *Proverb. vlt.* Omnes domestici eius vestiti sunt duplicitibus. *Isa. 61.* Induit me Dominus vestimentis salutis, & indumento iustitiae circumdedit me. Vestimento salutis in corpore, indumento iustitiae in animâ. Hoc significatum est. *Gen. 41.* Ad Regis imperium eductum de carcere Joseph totonderunt, ac ueste mutata obtulerunt ei. Tonsio depositionem mortalitatis significat, mutatio uestis indumentum gloriæ. *Et imponet mithram capiti tuo honoris æterni.* Mithra hæc aureolam significat per conformitatem ad priuilegia Christi, ad nativitatem quidem per

F virginitatem

62 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

virginitatem , ad opus quod exercuit in vita per doctrinam & prædicationem , ad mortem per martyrium. *Eccles. 45.* Corona aurea super mithram eius , expressa signo sanctitatis , gloria honoris , & opus virtutis, desiderio oculorum ornata. Et causam horum subiungit.

5. Deus enim ostendet splendorem suum in te , qui sub cœlo est. Lux enim quæ in Deo est , in mirabilem diuinationem luminis resplendet in sanctis sub cœlo Trinitatis. *Matth. 13.* Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.

*In lib de ci-
vit. Dei.
In l.de virg.
e. 2. 6. Beatis
in dispa-
claritate par
gaudium.*

Tunc , sicut dicit *August.* In dispari claritate erit par gaudium. *1. ad Corinth. 15.* Alia claritas lunæ : in Christo scilicet & beata Virgine. Alia autem claritas stellarum : stella autem differt à stella in claritate , in dispari scilicet claritate sanctorum. *Sap. 3.* Fulgebunt iusti & tanquam stellæ in arundineto discurrent , hoc est , inter peccatores vacuos & obscuros. Et subiungit de nomine.

6. Nominabitur enim tibi nomen tuum à Deo. Nomen dat qui naturam à qua imponitur nomen , dat : & cum det Deus habitum gloriæ , dat nomen quod tantæ gloriæ competit. *Isa. 62.* Vocabitur tibi nomen nouum quod os Domini nominauit. In sempiternum , hoc est , quod durabit in sempiternum. *Isa. 56.* Nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. Pax iustitiae , propter tranquillitatem ad quam reducetur corpus. *Philip. vlt.* Pax Dei , quæ exuperat omnem sésum , custodiat corda vestra , & intelligentias vestras. Et honor pietatis , propter virtutem quæ perficietur in mente. *Apoc. 2.* Vincenti dabo manna asconditum , & dabo illi calculum candidum , & in calculo nomen nouum scriptum , quod nemo scit , nisi qui accipit.

7. Exurge Ierusalem. Exurge decompositum est , & est sensus. Extra mortalitatem sursum te age. *Ephes. 5.* Surge qui dormis , & exurge à mortuis , & illuminabit te Christus. *Psal. 3.* Ergo dormiui & somnum cepi , & exurrexi , quia Dominus suscepit me. Et *sta* , recta & erecta , in excelsa , gloriæ Dei ad quod exaltata es. *Luc. 21.* Leuate capita vestra , quoniam approximat redemptio vestra. *Job. 40.* Circunda tibi decorem , in sublime erigere , & esto gloriosus , & speciosis induere vestibus. Et circumspice ad Orientem , vt scilicet omnes videas in quibus oritur lumen diuinitatis. *Isa. 60.* Tunc videbis & afflues , & mirabitur , & dilatabitur cor tuum. Videbis , inquam , iocunditatem , & toto desiderio afflues ad visum , & mirabitur cor tuum ad gloriæ magnitudinem , & dilatabitur , vt per effectum omnes comprehendas. Et vide collectos filios tuos , quos iam vnius ouilis septa concludunt sub uno pastore. *Ioan. 10.* Fiet vnum ouile , & unus pastor. *Isa. 56.* Dominus Deus congregat dispersos Israël : adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Ab oriente sole usque ad occidentem , hoc est , à Christo in quo oritur primum lumen gloriæ , usque ad sandos , non in quibus cadit lumen , sed à quibus reflectitur per gratiarum actionem à Christo. In mundo enim mortali cadit lumen in Occidente , sed in cœlo non cadit , sed reflectitur , vt prius dictum est , sicut patet : quia cum

*Cur iube-
mur circu-
spicere ad
Orientem.*

sol est in Oriente , iridem facit in Occidente in nube opposita , quod non faceret si caderet : iris enim , vt dicit *Philosophus* , speculum , & reflexio solis est. In verbo sancti gaudentes. Eò quod omne verbum Dei completum est in eis. *Isa. 34.* Requirite diligenter in libro Domini , vnum ex eis non defuit. *Dei memoria* , cuius de cætero nunquam obliuiscetur. *Isa. 62.* Qui reminiscimini ne taceatis , & ne detis silentium ei. Quare autem exurgere debeat in gaudio , subiungit.

8. Exierunt enim abste , affectus scilicet & intellectus , ducti ab inimicis , hoc est , tracti per tentationes. *Thren. vlt.* Ceruicibus minabamur , laffis non dabatur requies. Adducet autem illos Dominus ad te , in gloriam scilicet. *Psal. 42.* Emitte lucem tuam , & veritatem tuam , ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum. Portatos in honorem sicut filios regni , hoc est , Angelorum ministerio subuenientes. *Luc. 16.* Factum est vt moreretur mendicus , & portaretur ab Angelis in sinum Abraham. Et subiungit de modo facilitatis , amoenitatis , & iocunditatis , quæ erunt in tali adductione. Et hoc est.

9. Constituit enim Deus humiliare omnem montem excelsum , hoc est , euacuare omnem superbum potentatum. *1.ad Corinth. 15.* Cum euacuauerit omnem principatum , & potestatem , & virtutem. Et rupes perennes , hoc est , duritas , & altitudines extollentes se contra Christum. *Zach. 4.* Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum ? & conualles replere , hoc est , omnes humiles & vacuos bonis huius mundi , bonis æternis implere. *Luc. 1.* Esurientes impletis bonis , & diuites dimisit inanes. In æqualitate terre , hoc est , vt sic fiat æqualitas terræ. *Isa. 40.* Omnis vallis exalbitur , & omnis mons & collis humiliabitur , & erunt prava indirecta , & alpæ in vias planas. Ut ambulet Israël diligenter , hoc est , non impeditè , in honorem Dei , percipiendum scilicet. *Isa. 62.* Præparate viam populo , planum facite iter , & eligite lapides. Et subiungit de amoenitate.

10. Obumbrauerunt autem sylue , viriditate scilicet & amoenitate : sylue , inquam , hoc est , syluosa condensitas sanctorum. *Cantic. 2.* Sicut malus inter ligna syluarum , sic dilectus meus inter filios. Et omne lignum suavitatis , hoc est , suauissimi odoris & fructus. *Ezech. 47.* Super torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum. Israël , hoc est , Israëli , mandata Dei , hoc est , ex mandato Dei. *Cantic. 2.* Sub umbra illius quem desideraueram sedi , & fructus eius dulcis gutturi meo. Et supponit de iocunditate venientium.

11. Adducet enim Deus Israël cum iocunditate , cordis scilicet , & corporis , & societatis. *Isa. 51.* Qui redempti sunt à Domino , reuertentur , & venient in Sion laudantes , & latitia sempiterna super capita eorum. Gaudium & latitiam tenebunt , fugiet dolor & gemitus. In lumine maiestatis sua , vt vnde via luminosa sit. *Sap. 17.* Omnis orbis terrarum limpido illuminabatur lumine , & non impeditis operibus continebatur. Cum misericordia & iustitia quæ est ex ipso. Misericordia enim est , quæ ultra meritum

Misericordia ultra meritum, infititia secundum con- gruitatem meriti facit. meritum facit, iustitia autem quæ secundum congruitatem meriti. *Psal. 88.* Misericordia & veritas præcedent faciem tuam, beatus populus qui scit iubilationem. Explicit prophetia Baruch.

C A P . V T . VI.

1. **P**ropter peccata. Hæc epistola Ieremiæ, quæ directè est ad reprobationem idolorum, in quatuor partes diuiditur, in quarum prima, ex materia idolorum ostendit infirmitatem, secundo ex turpitudine cultus, ibi, *Adhuc ipsis Chaldais non honoranibus ea.* Tertio ex inutilitate culturæ, ibi, *Regem regioni non suscitant.* Quartò per hoc quod ab omni virtute cœlesti deficiunt, ibi, *Signa etiā in cœlo gentibus non ostendunt.* Prima diuiditur in duas: primo enim per inutilitatem materiae ostendit infirma esse idola. Secundo per defectum virtutis diuinæ, quæ in tali materia esse non potest, ibi, *Lucernas accendunt illis.* De proprietatibus materiae duo dicit: primò quidem, quare filij Israël talibus traduntur, quorum dij tantæ sunt infirmitatis. Secundò autem infirmitatem eorum ostendit, ibi, *Nunc autem videbitis in Babyloniam.* Dicit ergo:

Lib. 22. con- tra fauham. Propter peccata. *Augustin.* Peccatum est datum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. *Thren. 1.* Peccatum peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. *Quæ peccatis ante Deum: omne enim peccatum in oculis Dei sit, qui cuncta cernit.* *Psal. 50.* Tibi soli peccavi, & malum coram te feci. *Hebre. 4.* Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius ad quem vobis sermo. *Abducemini in Babyloniam captivi,* in confusionem scilicet literalem, vel etiam spiritualem. *Isa. 50.* Ecce in iniurias vendidi estis, & in sceleribus dimisi matrem vestram.

Nabuchodonosor rex cō- fusionis. *Psal. 43.* Confusio faciei meæ cooperuit me, *A Nabuchodonosor rege Babyloniarum.* Nabuchodonosor sedens in angustia cognita interpretatur, qui rex confusionis est, quia per peccatas facit agnosceré, qualis angustia sit in peccatis. *Isa. 26.* In angusta requisierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Apocal. 9.* Habebant super se regem Angelum abyssi, cui nomen Hœbraicè Abadon, Græcè autem Apollion, & Latinè habens nomen exterminans: èd quod omnia exterminat & destruit. *Thren. 3.* Me minauit, & adduxit in nebras & non in lucem. Per tenebras enim confundit quidquid lucis gratiæ est. *Ierem. 31.* Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.

2. *Ingressi itaque in Babylonem,* captiui scilicet. *Ezech. 16.* Eras nuda & confusione plena. Nuda à gratuitis, confusione autem & ignominia plena, in abusu naturalium. *Ezech. 16.* Post omnes abominationes tuas, & fornicationes non es recordata dierum adolescentiæ tuæ, quando eras nuda, & confusione plena, consultata in sanguine tuo. *Eritis ibi annis plurimis.* Quos enim rex confusionis detinet, diu tenet, & redire non permittit, nisi aliud non possit.

D. Alb. Mag. Comment. in Baruch.

Baruch. 3. Quid est Israël, quod in terra inimicorum es? inueterasti in terra aliena. Multi enim anni sunt peccati multiplicatio, plures autem cuiuslibet peccati consuetudo, plurimi vero peccatoris in peccatis desperatio, vel præsumptio. *Isa. 65.* Peccator centum annorum maledictus erit. *Daniel. 13.* Inueterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua. Hinc est quod dicitur de Asa. 2. *Paralip. 16.* quod nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est. *Et temporibus longis.* Quodlibet enim tempus longum est, quo homo separatus est à Deo. Peccatum enim ex sui ipsius tædio prolongat tempus, sicut è contra quodlibet tempus quo homo cum Deo est, breue est, quia amor diuinus abbreviat illud, sicut dicit. *Isa. 24.* Congregabuntur in congregazione unius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur, *Psal. 119.* Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. *Visque ad generationes septem,* triclicis scilicet doloris quem determinat *August.* scilicet quod de peccato doleat, & non semper doluisse doleat, & de dolore gaudeat. Et triclicis confessionis, ut scilicet cum rubore, verè & integrè confiteatur. Et septimus annus est ex voto suscepta satisfactio. *Iob 5.* In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Septem autem generationes infra 70. annos continentur, èd quod in 10. annis vt in pluribus successio mutatur generationis. *Ierem. 29.* Cui cœperint impleri in Babylonie 70. anni, visitabo vos. Et hoc est quod sequitur. *Post hoc autem educam vos inde cum pace,* peræcta pœnitentia. Èd quod pœnitentia in integrum restituit. *Ierem. 29.* Ego scio cogitationes quas ego cogito super vos, dicit Dominus, cogitationes pacis & non afflictionis. Pax enim est, vt dicit *Augustin.* reconciliatio peccatorum. *Isa. 26.* Dabis pacem nobis, pacem quia in te sperauimus.

Nunc autem videbitis in Babylonia. Arguit hic idolorum inutilitatem à materia dupliciter, scilicet à materia ad substantiam idoli pertinente, & à materia pertinente ad ornatum, ibi, *Idolorum inutilitas.* Et sicut virginis amanti. In primo tangit materiam viliorem, & concludit, quod non sint dij, & subiungit adorantium errorem, concludens quod à simili errore caueatur: & hoc est. *Nunc autem videbitis in Babylonia,* quæ confusione habitatio est. *Psal. 136.* Filia Babylonis misera. *Apocal. 18.* Cecidit, cecidit Babylon, & facta est habitatio dæmoniorum. *Deos aureos,* in his scilicet qui venerantur aurum, vt auati diligentes thesauros, *& argenteos,* in his qui querunt argentum ad communicationem mercationum. *Iob 3.* Dormiens filerem cum principibus qui possident aurum, & replent domos suas argento. Dormiens enim ligatus est: quia intellectum verè pretiosæ substantiæ non habet, & propter hoc ab illa filiet. *Psal. 113.* Simulachra gentium, argentum & aurum opera manuum hominum. *Et lapideos & ligneos,* lapideos in cordis duritia. *Iob 41.* Cor eius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus. *Eccles. 3.* Cor durum habebit malè in nouissimo. *Ligneos au-*

F. 2 tem

Homines ligni. gnei qui dicantur. tem propter obstinationis rigiditatem. Propter hoc dicitur de diabolo. Isa. 27. Super leuiathan serpentem vestem, quia rigidus & inflexibilis. Tamen, ut dicit Eustrat. Episcop. quidam lignei homines sunt, qui etiam à sensu beatorum defecerunt, qui sicut idola lignea nihil commune cum hominibus nisi figuram habuerunt. Sap. 14. Fragilius lignum inuocat. Et impotentiam que ex materia est, subiungit. In humeris portari. Quia per se ambulare non possunt, sicut & aurum & argentum: tamen nihil est onus auarorum. Isa. 46. Onera vestra graui pondere usque ad lassitudinem contabuerunt, & cōtrita sunt simul. Isa. 30. Onus iumentorum Austri. Auster significat diligentes prosperitatem huius mundi. Et ideo post pauca sequitur ibidem: Portantes super humeros iumentorum diuitias suas, & super gibbum camelorum thesauros suos. Ostentantes metum gentibus. Omnes enim videntes metu præcelluntur ad visum idolatram enim quod noceat, cum tamen nocere non possit, sicut & diuites huius mundi timentur. Psal. 13. Trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Isa. 51. Quis tu ut timeas ab homine mortali? Et hoc est quod sequitur.

4. *Videte ergo, hoc est, cauete, ne & vos, qui Dei veri habetis notitiam, similes efficiamini factis alienis, hoc est, idolis Gentium, & Dominum ignorantium. Psal. 113.* Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Non enim veneratur hec terrena, nisi qui Dominum ignorat. Isa. 44. Ecce omnes participes idoli confundentur: fabri enim sunt ex hominibus. Ierem. 10. Pariter insipientes & fatui probantur. Doctrina vanitatis eorum lignum est. Qualiter autem similes fiant, subdit. Et metuatis, hoc est, videte ne metuatis, & ideo metus vos capiat in ipsis. Quia nocere non possunt, nec prodeesse. 1. Machab. 2. A verbis viri peccatoris ne timueritis. Tamen enim idolum peior est ranâ, quæ cum trabem videret, non timuit, nec venerata est, sed fœdauit eam. Talia enim simulacra non timent nisi ignorantes inutilitatem illorum. Ioan. 14. Non turbetur cor vestrum, neque formider: creditis in Deum, & in me credite.

5. *Visa itaque.* Sumit rationem à multitudine venerantium, & cautos reddit ab errore: & hoc est. *Visa itaque turbâ,* plurimâ scilicet. Eccles. 1. Stultorum infinitus est numerus. *De retro & ab ante.* Retrò sunt, qui dignitate seculi non præfulgent ut pauperes. Antè sunt de quibus dicitur. Amos 6. Optimates capita popolorum ingredientes pompaticè donum Israël. Dent. 28. Dabit te Dominus in caudam, & non in caput. *Adorantes.* Parui enim & magni idola huius mundi & spectacula venerantur. Matth. 5. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. *Dicte in cordibus vestris,* si manifestè confiteri non audetis: cor enim humanum dicit: idolum nihil est, & nullius valoris esse id quod colit mundus. 1. ad Corinoh. 8. Scimus quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi unus. Et hoc est quod sequitur. *Te oportet adorare Domine, & non idola quæ spectacula mundi significant.* Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Psal. 71. Ipse est

Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Ne autem dicant, quod inter idololatras præsidium non habent, sed ad idolatriam coguntur, subiungit.

6. *Angelus autem meus, hoc est, præsidium Angeli mei, vobis secum est. Psal. 90.* Angelis suis *Angeli cu-*
mandauit de te, ut custodiant te in omnibus viis stadiis præ-
tuis. Hebr. 1. Omnes sunt administratori spiritus *dium.* in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis. 4. Reg. 6. Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. Tamen Origenes dicit, quod Angelus est nuntius, & numquam Deus peccatorem in Babylonem tradit, nisi sanctos nuntios cum illo mittat, qui horruntur ipsum ad penitentiam, sicut cum filiis Israël misit Esdras, & Neemias, Ezech. & Danielem, & alios sanctos, qui populum ab errore reuocarent. Isa. 18. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam. Malach. 3. Ecce mittam Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. *Ipse autem exquirat animas vestras:* & ideo ne solicieti sitis de occione hostis, qui postquam occiderit corpus, non habet amplius quid faciat. Luc. 12. Quia ego ipse requiram animam. Genes. 9. Sanguinem animarum vestiarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis. Ex quo enim anima salua est, non est curandum, vel timendum de aliis. Et repetit de inutilitate.

7. *Nam ligna ipsorum polita à fabro, quibus politio nihil diuinitatis affert. Sap. 13. Lignum curuū, & verticibus plenum sculpit diligenter per vacuitatem suam, & per scientiam suæ artis figurat illud. Ipsa etiam inaurata, exterius, supple, & inargentata, ut diuersi metalli splendor aliquid maiestatis prætendat, falsa sunt, eò quod diuinitatem non habent. Sapient. 13. Sciens quoniam Contra ad-*
non potest adiuuare se. Imago enim est, & opus vocatoꝝ &
illi adiutorium. Et non possunt loqui. Sap. 13. Non prælatoꝝ
erubescit loqui cum illo, qui sine anima est. Mysticè videtur loqui de adiutatis, qui idola in prælatos eleuata auro sapientiae, & argento eloquentiae pingunt, ac si dij sint, cum secundum veritatem arborei sint, & loqui nesciant. Zach. 11. O pastor & idolum, derelinquens gregem. Ierem. 10. Lignum de saltu præscidit, opus manus artificis in alciâ, argento & auro decorauit illud. Si talis prælaus loqui iubetur, loqui non potest nisi ote alieno. Sic idolum, Psal. 113. Os habent, & non loquentur.

8. *Et sicut virginis amanti ornementa.* Tangit hic inutilitatem, quæ ornatum protegitur, dupliciter, per similitudinem mulieris, & per similitudinem Regis, ibi, *Sceptrum autem habet.* Dicit ergo: *Et sicut virginis, lasciuæ, supple, quæ decore naturali, eò quod mulier est, & decore virtutis, eò quod lasciuæ est, destituta est.* Ier. 31. *Visquequo delicii dissolueris filia vagâ?* *Amani*
ti ornementa, ut exterius pulchra appareat, quæ
interius fœda est. Proverb. 7. Occurrat illi mulier in ornatum meretricio, præparata ad decipiendas animas. *Ita accepto auro fabricata sunt,* ut fuco auri materiae vilitas protegatur. Sic multi sunt de quibus dicitur. 2. ad Timot. 3. Speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes. Et tangit ornementa dicens.

Ceromas

*Cōtra abu-
tentes obla-
tionibus &
patrimonio
Christi.*

Coronas certè aureas habent , hoc est , serta , super capita sua , dī illorum . Et hoc est , corona vanitatem mundi significans . Sapient . 2 . Coronemus nos rosis antequam marcescant , non pretereat nos flos temporis . Vnde subtrahunt sacerdotes ab eis , hoc est , ab idolis , aurum & argentum . Ad hoc enim prædicant , quod coronæ offerantur , vt sacerdotes eas subtrahant , & hoc est quod sequitur . Et errant illud in semetipsis . Sæpè enim mendacio sacerdotum , propitatio prædicatur sanctorum , vt oblata in vīsus proprios conuertant , sicut Daniel . 14 . dicitur de idolo Bel , quod sacerdotes per occultum introitum introierunt , & oblata deuorauerunt cum vxoribus & paruulis . Quod adhuc sæpè fit à clericis , & à Religiosis fingentibus indulgentias factorum suorum , & conuertunt in turpes vīsus : & hoc est quod sequitur .

10. Dant autem ex ipso , scilicet ex aucto , & , id est , prostitutis . Prostituta est , quæ pro , id est , publicè statuta est ad libidinem . Et hoc est , oblata in turpes vīsus conuertere . Contra hoc quod dicitur . Deuteron . 23 . Non offeres mercedem prostibuli , nec pretium carnis , in domo Domini Dei tui . Et hoc est quod sequitur . Et meretrices ornant , quæ se eis non supponunt nisi pro pretio ornatus talis , sicut dicitur Proverb . 7 . Occurrit illi mulier in ornatu meretricio . Cōtra quod dicitur 1. Pet . 3 . Mulierum non sit extrinsecus capillatura , aut circumdatio auri , aut argenti , aut indumenti vestimentorum cultus . Et de maiori turpitudine subiungitur . Et iterum cum receperint illud à meretricibus , offerentibus scilicet illud ex metetricio illo , ornant deos suos , de meretricio opinari facientes deitatē . Mich . 1 . Omnia sculptilia eius conscientur , & omnes mercedes eius comburentur igni : & omnia idola eius ponam in perditionem , quia de mercedibus meretricis congregata sunt & usque ad mercedem meretricis reuertentur . Sub tali autem ornatu idoli ostendit vilitatem subdens .

11. Si autem , scilicet dij eorum , non liberantur ab ærugine : asqñm ab ærugine consumuntur . Iacob . 5 . Aurum & argentum vestrum æruginauit , & ærugo in testimonium vobis erit . Et tinea , quantum ad vestem purpuream qua induebantur : & ideo possunt dicere illud Job . 31 . Quasi putredo consumendus sum , & quasi vestimentum quod comeditur à tinea . Sic diuites & aureato , & purpuratos ærugo rodit vetustatis , & tinea malæ conscientiæ . Matth . 5 . Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra , vbi ærugo & tinea demolitum , & vbi fures effodiunt , & furantur . Et ostendit , quod decora vestis non prodest , subdens .

12. Opertis autem illis ueste purpurea , vt decori scilicet appareant , extergunt faciem ipsorum propter puluerem domus . Quia etiam à minimo puluere se defendere non possunt . Qui plurimus est inter eos , propter frequentationes sculptorum pedibus puluere excitantium , & significat diuites purpuratos , qui ornatu suo resolutionem sui corporis in puluorem redime-

D. Alb. Mag. Comment. in Thren.

re non possunt . Eccles . 10 . Quid superbis terra & cinis ? Genes . 3 . Puluis es , & in pulu-rem reuertaris . 1. Mach . 2 . Gloria eius sterlus , & vermis est : hodiè extollitur , & cras non inuenietur , quia conuersus est in terram suam . Et subdit de ornatu suo regali di- cens .

Sceptrum autem habent ut homo : quia regiam dignitatem mentitur : & hoc est quod sequitur . Sicut index regionis , qui rectitudinem sceptri rectitudinem indicat iudicij , cum nullum iudicium possit exhibere , & proptet hoc est similitudo Regis , & non Rex , & significat prælati inua- tiles .

13. Dant autem gladium in manu , sicut ians qui cum gladio hingebarūt , & securim , vt va- fa interitus timorem incutiant videntibus , gla- dium scilicet ad vulnerandum , securim au- tem ad præscindendum : se autem de bello & à latronibus non liberant . Ab hostibus enim violen- ter conculcantur , & proiciuntur , & à latro- nibus aurum eorum decerpitur . Similes sunt inutilibus prælati , qui nec se , nec alios de- fendent gladio potestatis . 1. Reg . 5 . Inueni- entur Dagon iacentem super faciem suam in terrā . Caput autem Dagon , & duæ palmæ manuum eius absissa erant super limen . Ex his infert conclusionem , subdens . Vnde vobis no- tum sit , quod non sunt dij , quamvis falsam diu- nitatis habeant similitudinem . Psal . 95 . Omnes dij gentium dæmonia .

14. Ne ergo veneremini eos , hoc est , vene- rationem diuinam non impendatis eis . Quia ve- neratio latria vocatur . Latria vero , vt dicit Au- gustin . cultus est soli Deo debitus . Propter quod Mardochæus . Esther 3 . laudatur , quia venerationem Dei ad hominem transferre no- luit : & Herodes condemnatur . Act . 12 . cui cum in laudibus voces Dei populus , & non hominis acclamaret , percussit eum Angelus Domini , & consumptus vermis expirauit . Et ostendit inutilitatem , primò per simili- tudinem , secundò per similitudinis explanatio- nem : & hoc est . Sicut enim vas hominis , hoc est , fistile vas ad turpem usum hominis , con- fractum , vt fortes tenere non possit , inutile efficitur ; & propter hoc ut turpe abiicitur . Ta- les sunt dij eorum , inutiles scilicet & turpes , propter obscenos enim actus inuenti sunt , fornicationem scilicet & sodomiam , &c. hu- iusmodi . Isa . 30 . Subito dum non speratur , veniet contritio eius , & comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione præualida , & non inuenietur de fragmentis eius testa . Sic

F 3 con

confringuntur corda eorum qui venerantur spectacula mundi. *Eccles. 21.* Cor fatui quasi vas contractum, & omnem sapientiam non tenebit. Hanc autem inutilitatem exaggerat in tribus. Primo à fœditate quæ incidit super ea: & hoc est.

16. *Munera ac-
eijentes.* *Constitutis illis in domo*, hoc est, in templo, oculi eorum, deorum scilicet, pleni sunt pulnere, hoc est, excœcati, ut nihil videant, à pedibus introeuntium, supple, excitato. Est autem sordidus puluis, quia à pedibus excitatur: taliter autem fœdabiles oculi non sunt diuini, diuini enim oculi, ut dicitur *Eccles. 23.* lucidores sunt super sollem. *Apocalypf. 1.* Oculi eius velut flamma ignis. Hoc significat oculos prælatorum, qui puluere munerum & donorum excæcantur. *Deut. 16.* Non accipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum.

17. *Et sicut alicui qui regem offendit.* Exaggerat hic inutilitatem ex impotentia defensionis: habent enim se idola quasi omnes offenderint: & hoc est. *Et sicut alicui qui regem offendit*, crimen scilicet læsæ maiestatis, circumsepta sunt ianua, ne publica potestate rapiatur ad demembrationem, ita, supple, habent se dij: concluduntur enim in templis, & in arcis, eò quod ab omnibus concupiscuntur, ad discerpendum aurum, & argentum, & lapides pretiosos qui sunt in ipsis, nec semetipcos possunt defendere. Sicut irrisoriè dicitur de baal. *Iudic. 6.* Si Deus est Baal, vindicet se de eo qui suffudit aram eius. Tertiò exaggerat ad similitudinem mortui, & hoc est. *Aut sicut ad sepulchrum adductus mortuus*, qui secundum morem antiquorum cum pretiosis vestibus, & ornatu sepeliebatur, & sepulchrum fortissimis seris claudetur, & hoc est, quod sequitur. *Ita tutant sacerdotes*, idolorum scilicet, ostia, scilicet templorum, clausuris, scilicet repagulorum, & seris, ferreis scilicet, ne à latronibus expolientur. Simile aliquid accidit in prælatis quorum diuitiis & beneficiis infidiantur, & idèo omnes suspectos habent, & præferuant se ab eis, ne intoxiceantur, vel occidantur à cupientibus diuitias eorum. *Sapien-*

- 2.* *Fit fortitudo nostra lex iniusticie.* Quod enim infirmum est, inutile inuenitur. *Proverb.* *1.* Alcondamus tendiculas contra insolentem frustrâ, deglutiamus eum sicut infernum viuentem, & integrum quasi descendenter in lacum: omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis. *Abd.* Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses?

18. *Lucernas accendunt illis.* Ostendit hîc, quod diuitias in tali materia esse non potest, tripli citer, scilicet quia ab insensibilibus non differunt. Quia figuræ membrorum sine vita sunt, ibi, *Sine pedibus.* Quia sacrificia prophana sunt, ibi, *Hostias illorum.* In primo duo sunt, in quorum primo ostenditur vilitas. In secundo concluditur, quod colenda non sunt. Primum ostenditur quinque modis. Primo ab impotentiæ videndi lucernas. Et hoc est. *Lucernas accendunt illis*, sacerdotes scilicet, & quidem

multas, ut multiplicatis lucernis melius videre putentur, ex quibus, scilicet lucernis, nullam videre possunt. Hoc ipsum enim signum est quod non sunt: quia si dii essent, in tenebris viderent. *Eccles. 23.* Oculi Domini circumspiciunt omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda, intuentes in absconditas partes. Similiter prælati similes idolis, lucernas Deo accensas videre in doctrinis, & exemplis non possunt, per approbationem, significati per *Heli. 2. Reg. 3.* qui non potuit videre lucernam, antequam extingueretur. *Job 24.* Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Secundò exaggerat insensibilitatem, subdens. *Sunt enim sicut tristes in domo*, non ad utilitatem diuinitatis, sed ad domus sustentationem, sicut tristes, & idèo à lignis non differunt: sicut etiam mali prælati qui continent familias, ut tristes; & nullum aliud diuinitatis signum ostendunt. *Isa. 44.* Artifex lignarius extendit notam, formauit idolum in runcina. Et verè tristes sunt: quia super eos sedent ranæ loquentes, scilicet adulatores, & fœdant eos. Tertiò exaggerat ab interiori putredine. Et hoc est.

Corda eorum dicunt elingere serpentes, hoc est, idolorum. Et benè dicit elingere: serpens enim acuta interficit quod mordet. *Qui, hoc est*, quia illi, de terra sunt, & serpenti dictum est. *Genes. 3.* Super pectus tuum gradiers, & terram comedes. Et hoc est, quod sequitur. *Dum comedunt eos*, in corpore quod luteum est. *Daniel. 14.* Bel intrinsecus luteus est, & forinsecus æreus. *Et vestimentum ipsorum*, supple, comedunt. *Et non sentiunt:* eò quod sine vita sunt. Similiter prælati nihil nisi lutum exhibent, quos venerati homines deuorant, & non sentiunt. *Osee 7.* Comedent alieni robur eius, & ipse nesciuit. Quartò exaggerat à turpitudine dicens.

Nigra sunt facies eorum à fumo qui in domo fit, à fumo scilicet sacrificiorum, & ignium templi. Vnde de iis dici potest illud *Thren.* *4.* Denigrata est super carbones facies eorum. *Deformes.* Sicut facies prælatorum obscurantur à malo fumo concupiscentiæ. *Isa. 13.* Facies combustæ vultus eorum. Quintò exaggerat ab infaustis auibus quæ infident eis: & hoc est.

Supra corpus eorum, idolum scilicet, & super caput eorum, quod magis corpore ornatum est, volant noctue, infaustæ aues tenebras amantes. *Et hirundines*, aues variè instabiles, & aues, aliae scilicet infaustæ, ut bubo, vespertilio, & nictorax, similiter & cattæ, quæ à capiendo dicuntur, eò quod in tenebris mures venantur: mures enim in vestibus & cauernis purrediniis idolorum abscondebantur, & cattæ insidebant capitibus, ut muribus insidiarentur. Hæc autem in prælati significant quod noctibus aduolant eis latrones, & meretrices, quæ tenebras amant, similiter lenones & lenæ. *Job 24.* Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens: Non me

19.

20.

21.

*Lenociniis
dedisti.*

me videbit oculus, & operiet vultum suum. Ex his concludit duas conclusiones. Prima est.

22. *Vnde sciatis, quid non sunt dij.* Deus enim te nebras non amat. *Ioan. 1.* Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Secunda est. *Ne ergo timueritis eos:* quia nec bene possunt facere, nec male. *Isa. 41.* Benè quoque aut male si potestis, facite. In hoc autem solo idola nostra scilicet mali prælati differunt ab idolis, quia male possunt facere, sed non bene. Et ut melius videatur consequentia, repetit de materia, subdens.

23. *Aurum etiam quod habent, ad speciem est,* Hypocrita. non quidem diuinitatis, sed exterioris, & falsæ pulchritudinis, sicut & in malis prælati apparatus exterior est ad deceptionem hominum. *Sapient. 13.* Perliniens rubricā, & rubicundum faciens fuso colorem illius. Et signum huius subdit. *Nisi quis exterriterit eruginem,* hoc est, æris rubiginem, quod exteriorius affixum est eis, *non fulgebunt,* rubigo enim operit metalli fulgorem: neque enim dum conflarentur, supple, ex metallis, sentiebant. Sic malorum prælatorum fulgor non habetur nisi falsus æstimatione exteriori, & dum conflantur igne tribulationis, non sentiunt ad emendam. *Ierem. 6.* Frustra conflavit conflagrator, defecit sufflatorium in igne: malitia enim nostræ non sunt consumptæ. Huius subdit aliud signum.

24. *Ex omni pretio, turpis lucri scilicet, empia sunt ab antifiscibus, in quibus spiritus, vitæ scilicet, non est in ipsis.* Hoc maximè competit nostris prælati, qui per Simonis pretium emuntur, sicut fecit Simon. *Actor. 8.* Cum vidisset autem Simon, quid per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam. Sic etiam fecit Iason. *2.* *Machab. 4.* Ambiebat frater Onias summum sacerdotium adito Rege, promittens ei talenta 360. Et ideo spiritus vitæ non est in eis: quia simoniacus in sacramentis spiritum vitæ non confert. Deinde tangit inutilitatem membrorum: & hoc est.

25. *Sine pedibus, existentes, supple, in humeris portantur, gressum proprium non habentes, ostentantes ignobilitem suam hominibus.* Idola etiam nostra scilicet prælati figuræ pedum habent in virtutis & doctrinæ veritatis officio: sed non gradiuntur, quia nec exempla ostendunt, nec veritatem docent. *Psal. 113.* Pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo. Et ex hoc concludit. *Confundantur etiam qui colunt ea.* *Ierem. 10.* Confusus est artifex omnis in sculptili: quoniam falsum est quod conflavit, & non est spiritus in eis. Signum autem subdit.

26. *Propteræ siccederint in terram,* Cadunt in aduersis. sicut frequenter contingit, quod prælati cadunt per aduersitatem, à semetipsum non consurgent: nec virtutem enim nec scientiam habent, quæ consurgere possint. *Isa. 14.* Non consurget in æternum semen pessimorum. *Amos 5.* Do-

mus Israël cecidit, & non adiiciet, vt resurgat: virgo Israël proiecta non est in terram suam, non est qui suscitet eam. *Nec si quis eum statuerit rectum, idolum scilicet vel prælatum malum, per semetipsum stabit,* hoc est, stare potest: quia viribus propriis non innititur, sed alienis: virtus enim standi non in ipso, sed in alio est. *Isa. 41.* Ecce omnes iniusti, & vana opera eorum, & ventus & inane simulachra eorum. *Sed sicut mortuis,* in quibus scilicet spiritus vitæ non est, humeri eorum, hoc est, sacerdotum, illi apponentur, idolo scilicet ad portandum: non enim portant cultores suos, sed portantur ab eis. *Isa. 46.* Non potuerunt saluare portantem, & anima eorum in captiuitatem ibit.

27. *Hostias illorum.* Tangit obsecnitatem sacrificiorum, & maximè eorum qui vntuntur sacrificiis, & aperte laudis quam exoluunt sacerdotes, ibi, *Et in domibus eorum sacerdotes sedent.* Dicit ergo. *Hostias illorum,* quæ scilicet idolis offeruntur, sacerdotes eorum vendunt, sicut res non consecratae, & abundantur, pretiis scilicet acceptis, in malos usus. *ad Corinth. 10.* Quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Similiter & mulieres eorum, sacerdotum scilicet, decerpentes sunt, immundis manibus, & immundis dentibus hostias eorum. Similiter quæ nostris idolis immolantur, sæpe meretrices, & filij sacerdotum decrpta dilaniant. *Daniel 14.* Sacerdotes ingressi sunt nocte, & uxores, & filii eorum, & comedierunt omnia & biberunt. *Neque infirmo,* Inhumani, qui duplice indiguit, ex paupertate, & infirmitate: neque mendicanti, qui manum porrexit, aliquid impartiuntur: qui si veri dij essent, in illos misericordiam haberent. *Psal. 40.* Beatus homo qui intelligit super egenum & pauperem, in die malâ liberabit eum Dominus. Dominus enim semper misericordia infirmi & pauperis, & cum infirmis reputat se infirmum, & cum pauperibus pauperem. *Matth. 25.* Infirmitus fui in carcere, & non visitasti me. *Psal. 87.* Egenus & pauper sum ego, in laboribus à iuuentute meâ. Impius autem cultus est, qui à se excludit omnem pietatem. Et tangit participantium obsecnitatem, subdens.

28. *De sacrificiis eorum,* hoc est, idolorum, fætæ, in fornicationibus idolorum concipientes, & menstruæ, fœdæ humore concupiscentiae distillantes, contingunt, & ex hoc immundâ non reputantur. Hoc in nobis fit, *sacra præ quando res Ecclesiarum, in usum meretricum fanant,* expenduntur. *Isa. 1.* Quomodo facta est meretrice ciuitas fidelis, plena iudicij? Ecclesia enim sic meretrice est, ad meretricium conuersa. Ex his concludit. *Scientes itaque ex his quod non sunt dij.* Nos autem peioris conditionis sumus: quia cum sciamus idola nostra non esse deos, tamen pro diis eos venerari oportet. Cum tamen sequatur. *Ne timeatis eos.* Perfectorum autem est non timere, infirmi autem

autem timent. *Sap. 15.* Mælorum idolorum amatores digni sunt morte, qui spem habent in talibus, & qui faciunt, qui diligunt, & qui colunt.

29. *Vnde enim vocantur*, id est, vocari possunt, dicitur, diuinitati contraria signa habentes: & hoc est. *Quia mulieres*, omni libidine molitæ, apponunt, pretia scorti sui, diis argenteis & aureis, & ligneis. Aweus est, qui pro sapientia colitur: argenteus, qui pro eloquentia: ligneus, qui pro rigiditate. *Osea 2.* Ego dedi eis argentum & aurum quæ fecerunt Baal. Et de ligno dicitur. *Isa. 44.* Forte lignum elegit artifex sapiens, & fecit imaginem viri, quasi speciosum hominem habitantem in domo. Regidi enim prælati speciositatem quandam ipsa rigiditate prætendunt. Et tangit deformitatem sacerdotum laudantium: & hoc est.

30. *Et in domibus eorum sacerdotes sedent*, per intentionem & devotionem ad cœlum non erecti. Contra quos dicitur in *Psalm. 126.* Surge postquam federitis. Iste autem resoluti sedent, habentes tunicas scissas, in signum dissolutæ conuersationis, & capita & barbam rasam. Rasura capitis est desperditio pulchritudinis mentis: rasura barbae, dispositio virilis decoris: vnde Anna pro filio votum faciens. *1. Reg. 1.* dixit: Si dederis seruæ tuæ sexum vitilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascenderet super caput eius. *Jerem. 41.* De interfectis ab Ismaële dicitur, quod fuerunt rasi barba, & scissis vestibus, & squalentes macie. *Quorum capita nudata sunt*, ab omni scilicet decore contemplationis, eò quod in mentibus eorum nihil est contemplativa virtutis, de qua dicitur *Apocalypse 1.* Caput eius, & capilli erant canidi tanquam lanâ alba, & tanquam nix.

31. *Rugiunt autem clamantes contra deos suos*, rugitum lugubrem pro cantu emittentes. *3. Reg. 18.* Clamabant sacerdotes Baal voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfundentur. Et hoc est quod sequitur. *Sicut in oëna mortui*, in qua carmina lugubria solebant cantare, significantes quod morti æternæ addicti sunt quos venerantur. Vnde *3. Reg. 18.* dicitur, quod non erat vox, neque lensus in deo Baal: & cum offerrentur sacrificia ut iuarent, sacrificia in abusum conuertebarunt, & adiutorium nullum præstabatur. Et hoc est quod sequitur.

32. *Vestimenta eorum*, oblata scilicet diis, auferunt sacerdotes, denudantes deos suos in contumeliam: & vestiunt uxores suas, & filios suos, non timentes spoliare deos suos, & turpiter denudare: quia sciunt, quod nihil diuinitatis est in eis. Peius faciunt nostra idola prælatorum, qui res assignatas cultui verorum sacerorum, in ornatum fornicatum, & spuriorum conuertere non verentur. *Isa. 3.* Populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis. Propter hoc Dominus permittit spoliari Ecclesiæ, ne res Ecclesiæ talibus turpitudinibus deseruant. *Osea 2.* Ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicauit ei, & aurum, quæ fecerunt Baal. Idcirco conuertar, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius. Impotentiam autem adiutorij subiungit, primò in communi, postea in speciali. Ethoc est.

33. *Neque si quid mali patiuntur ab aliquo*, sicut à sacerdotibus spoliantibus ea, neque si quid boni, sicut ab offerentibus munera & vota, poterunt retribuere: eò quod nullam boni, vel mali habent potestatem. *Sapient. 14.* Dum enim confidunt in idolis, quæ sunt sine anima, malè iurantes noceri se non sperant. Et quod dixit in communi, subdit in speciali, quatuor modis, scilicet in potestate, in diuitiis, in sanitate corporis, in necessitate vita. Et hoc est. *Neque regem constituere possunt*, *Ad opem im-* sicut Deus constituit Saul. *1. Reg. 12.* & Dauid. *1. Reg. 16.* *Neque auferre*, supple, regem possunt, si male regat, sicut dicitur de Deo. *Osea 13.* Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. *Eccles. 10.* Rex hodiè est, & cetas morieruntur: sicut sapè videmus mutari potestates prælatorum propter iniurias quas faciunt. *Daniel. 4.* Sicias quod dominet exaltus in regno hominum, & cuicunque voluerit, det illud. Et de bonis exterioribus subiungit.

34. *Similiter neque dare dimitias possunt*, pertinentibus, supple, quia non sunt in potestate eorum, & quamvis dicat *Matth. 4.* diabolus, Hæc omnia ribi dabo, tamen mentiens hoc dixit. *Neque malum retribuere*, possunt, supple, si enim possent, maximè in sacerdotes vñscerentur, qui spoliant eos auro, & argento, & vestibus. *Sapient. 14.* Iuauerunt iniuste in idolo contemnentes iustitiam. Qui scilicet sciuierunt idolum vindicare non posse. Et hoc est quod sequitur. *Si quis illis votum voverit*, & non reddiderit, neque hoc requirunt. Cum tamen Deus hoc maximè requirat. *Eccles. 5.* Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis, & stulta promissio: sed quodcumque voveris, redde. *Proverb. 20.* Ruina est homini deudare sanctos, & post vota retractare. Et subdit de infirmitatibus corporis, dicens.

35. *Hominem à morte non liberant*, hoc est, à periculo mortis, sicut patet *3. Reg. 18.* vbi propheta exauditione Baal liberare non potuit. *Neque infirmum à potentiore eripiant*, hoc est, eripere possunt: cuius contrarium de Domitio dicitur. *Psalm. 43.* Liberasti nos ex afflagentibus nos, & odientes nos confundi. Idola etiam nostra nocete possunt: idola enim sunt, locum Dei sine virtute diuinitatis obtinentes.

36. *Hominem cæcum*, spiritualiter, vel corporaliter, ad visum non restitunt, hoc est, restituere non possunt. Quin potius cum cæci sint, dicitur de illis illud *Matth. 15.* Si cæcus cæco ducatum præster, ambo in foueam cadunt. Et subdit de necessitatibus vita, dicens. *De necessitate hominem non liberant*. Necessestas sunt pœnæ adiunctæ miseria huius vita, ut famæ, sitis, calor, frigus, & huiusmodi: de quibus etiam

stri dij nos non liberant, quia pauperibus non miserentur: quinimo dicitur de eis illud. *Iob. 24.* Nudos dimicunt homines, indumenta tollentes, quibus non est oportunitum iū frigore. Et subiungit in speciali.

37. *Vidue non miserebuntur, quæ tamen in multis necessitatibus est: nec orphanis, multis miseriis subiectis, benefacient: quinimò è contrario dicitur de eis in *Ps. 93.* Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt. Dij etiam nostri libertates & consuetudines antiquas allegant, quæ omnes sunt ad accipendum & spoliandum. *Isa. 10.* Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causa humilium populi mei, vt essent viduae praeda eorum, & pupilos diriperent.*

38. *Lapidibus de monte similes sunt dij illorum.* Ab iis enim in nullo differunt, nisi per sculpturam, fortunam similitudinis deorum per accidens adepri, vt dicit *Philosophus*, cum similes eis lapides pedibus conculcentur. *Sapient. 14.* Hæc fuit vitæ humanae deceptio, quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines incomunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Et hoc est quod sequitur. *Lignei, & lapidei, & aurei, & argentei.* Lignei vt sint materia ignis: propter hoc. *Isa. 30.* dicitur, quod nutrita Topheth, hoc est, inferni sunt ignis, & ligna multa: *Et lapidei*, propter cordis duritiam. *Job 41.* Cor eius indurabitur tanquam lapis. *Argentei*, propter tinnitum eloquentiæ. *Ierem. 6.* Argentum reptobum vocate eos, quoniam Dominus proiecit illos. *Aurei*, propter falsi nominis sapientiam. *Job. 41.* Stetnet sibi aurum quasi lutum. Ex his concludit. *Quia autem colunt illa, confundantur. Isa. 41.* Abominatio est qui elegit vos.

39. *Quomodo ergo estimandum est, corde, aut dicendum, oris confessione, supple, illos esse Deos?* *Sapient. 13.* Infelices sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt deos opera manuum hominum, aurum & argentum. Similiter est de prælati qui tantum opere hominum constituuntur, & non diuinâ vocatione.

40. *Adhuc ipsis Chaldeis.* Ostendit h̄c à turpitudine cultus, quod dij non possunt esse: & hoc ostendit ab inuentoribus, à mulieribus coalentibus, & ab artificibus ea facientibus: & hæc per ordinem sunt in litera: & hoc est.

Idolatria & Chaldei & Egyptiis inuenta. *Adhuc ipsis Chaldeis non honorantibus ea.* A Chaldeis enim & Ægyptiis maximè idolatria inuenta est, sicut dicit Hermes Trismegistus, qui necromanticæ artis vanitate, nisi sunt animas, seu vitas quasdam dæmonum imaginibus includere: & illius videtur dicere rationem h̄c. Aliquis enim Chaldeis hæc non honorantibus, eò quod hoc erat contra legem naturalem. Cum adhuc Abraham esset inter illos, sicut dicit *Philo* in suo libri *Genesis.* *Quis*, scilicet Chaldei, cum audierint mutum non posse loqui, & beneficio medicinæ non possent subuenire, offerunt illud ad *Bel*, hoc est, ad idolum Saturni, eò quod illud quod supremum est, & deorum pater, vt putant, melius posset subuenire. Vnde. *Matth. 12.* etiam Iudei blasphemantes Domino dixerunt: In Beelzebuth principe dæmoniorum eicis dæ-

monia. Et hoc est quod sequitur. *Postulantes ab eo loqui*, hoc est, vt loquela muto daret, cum dicatur in *Ps. 113.* Os habent & non loquentur.

41. *Quasi possint sentire, hoc est, sensum dare dij, qui non habent motum, hoc est, virtutem motuam:* *Sapient. 13.* Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest. *Et ipsi*, scilicet Chaldei, cum intellexerint, inutilitatem scilicet idolorum suorum, relinquunt ea, scientes se deceptos in idolis: & hoc est quod sequitur. *Sensum enim non habent dij illorum. Genes. 35.* Abicite deos alienos, qui in medio vestri sunt, & mundamini.

Mulieres circumdatae funibus. Ostendit inutilia esse idola, ex turpitudine mulierum contulent: & hoc est. *Mulieres autem, mere triculae idolorum, circumdatae funibus, vt funibus significent ligamentum concupiscentiæ.* *Proverb. 5.* Funibus peccatorum constringitur. *In viis sedent, prostituta concupiscentiis transiunt, vt Thamar in biuio. Genes. 38.* succidentes offa olinarum, quæ calidissimum & fortiter adhærentem faciunt ignem, vt illo igne incendium libidinis significant. *Osee 7.* Omnes adulterantes quasi elibanus succensus à coquente. *Job. 31.* Ignis est usque ad consummationem deuorans.

42. *Cum autem aliqua ex ipsis, mulieribus scilicet, abstracta ab aliquo, fornicatore scilicet transiente, per viam scilicet, vt Thamat attracta fuit à Iuda, dormierit, hoc est, concubuerit, cum eo, illa iactans, proxima sua, sociæ sua aliae meretriculæ, exprobrat, conuertiando, quod ea, socia sua scilicet, non sit digna habita sicut ipsa: inter meretrices enim dignior est, quæ à pluribus sedatur per concubitum.* *Ezech. 16.* Divisisti pedes tuos omni transiunti. *Eccles. 9.* Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stereus in viâ concubabitur. *Nequae funis eius disruptus sit, supple, insultat socie: consuetum enim fuit, meretrices colligatas sedere, & quæ transiunti placuit, soluebatur, & cum illâ concubuit. Eccles. 9.* Ne respicias mulierem multiuolam, nè forte incidas in laqueos illits. Et generaliter subdit.

43. *Omnia autem qua illis sunt, falsa sunt, & prophana sunt, supple.* *Sapient. 14.* Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium & finis: Et ex hoc concludit. *Quomodo ergo estimandum est, aut dicendum illos esse deos?* Deus enim verus immunditiis non colitur. *Abac. 1.* Mundi sunt oculi tui ne video malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.

44. *A fabris autem.* Ostendit h̄c idolorum vanitatem ab artificibus, primò artificum ostendens nouitatem, & ex hoc concludens idolorum inutilitatem. Et hoc est. *A fabris autem, metallorum scilicet, vel lignorum, & ab artificibus, gemmarum scilicet & vasorum, qui exclusores vocantur, facta sunt. Isa. 44.* Ecce omnes participes eius confundentur. Fabri enim sunt ex hominibus. *Nihil aliud erunt, supple, dij eorum, nisi id quod volunt, eos esse sacerdotes, qui faciunt fieri, & artifices, qui faciunt: quamcumque enim formam volunt, dant eis, & quodcumque nomen,*

nomen. *Sap. 15.* Horum autem vasorum quis sit vñus, index est figulus.

46. *Aurifices etiam ipse qui ea faciunt, artifices scilicet, non sunt multi temporis, cum tamen Deus æternus sit, & verus Deus sit. Isa. 40.* Deus semipiternus Dominus, qui creauit terminos terræ. Ex his ergo concludit. *Namquid ergo possum ea que fabricata sunt ab ipsis esse dij? Quasi dicat, nō possunt.* Propter hoc opera manuum dicuntur hominum. *Isa. 44.* Non recogitant in mente suâ, neque cognoscunt, neque sentiunt, vt dicant: medietatem eius combusii igni, & coxi super carbones eius panes, coxi carnes, & comedì, & de reliquo eius idolum faciam.

47. *Reliquerūt autem falsa, hoc est, falsam opinionem diuinitatis, & opprobriū. Rationalis enim naturæ confusio est, lignum, vel lapides, vel aurum, vel argentum adorare. Act. 17.* Ipsius enim & genus sumus. Genus ergo cum simus Dei, non debemus estimare auro, & argento, aut lapidi sculpturæ artis, & cogitationis hominis diuinum esse simile. Sumus enim genus Dei per rationem, & multum degenerare est, qui Dominum illum cuius ipse genus est, lapidem esse putat: vel aurum, vel argentum, sicut facit avarus: vel ventrem, sicut facit gulosus: aut venereum mulierem, sicut facit luxuriosus: aut Louis statuam, sicut facit ambitiosus. Hæc enim omnia de cinere facta sunt, & in cinerem reuertentur. *Isa. 44.* Pars eius cinis est, cor insipiens adorabit illud. *Postea futuris:* hoc enim peccatum non in vnâ generatione consistit, sed ad posteros deriuatur. *Sap. 14.* Prouexit ad idolorum culturam, sicut ibi dicitur, consuetudo: & hæc sunt verba. Deinde interueniente tempore, conualecente antiquâ consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est. Nihil enim adeò malum est, & adeò irrationalib[us] quod consuetudo & probabile & facile non faciat. Vnde *Arift.* Quanta vis consuetudinis sit, leges ostendunt: quas consuetudo, cum apolloget sint, hoc est, falsæ responsiones, vel locutiones, credibiles facit. Et in topicis, quod consuetū est dici, difficile est moueri. Quod autem inutilia sint idola, ostendit, cum subdit.

48. *Nam cum superuenerit illis, hoc est, sacerdotibus, prælium, ab hostibus, & mala, quæcumque infortunia, cogitant sacerdotes.* Quia sciunt idola falsa esse & opprobrium, nō configiunt ad idola pro liberatione, sed cogitant, *vbi se abscondant cum illis,* hoc est, idolis, scientes quia nullū præsidium est, nec sui, nec aliorum in illis. *Isa. 44.* Plastæ idoli omnes nihil sunt, & amatissima eoru[m] non proderunt eis: Et ostendit rationē subdēs.

49. *Quomodo ergo sentiri debeant quoniam dij sunt, cum, supple, nec sacerdotes sui de ipsis confidat.* Qui, scilicet dij, nec de bello se liberant, hoc est, liberare possunt, nec de malis, hoc est, quibuscumque infortuniis, se eripunt, hoc est, eripere possunt. *Isa. 44.* Ipsi, dij scilicet & sacerdotes testes eorum sunt, quia non vident, neque intelligunt ut confundantur. Et subiungit rationem.

50. *Nam cum sint lignea & lapidea, interius scilicet, & inaurata & argentata, exterius, supple, scietur per rationis examen, postea, à futuris, quia falsa sunt à gentibus uniuersis: non enim ad hoc exigitur revelatio Dei, sed ipsum rationis examen sufficit ad hoc in omib[us] gentibus. Isa. 40.* Cui ergo similem fecisti Deum, aut quam imaginē ponitis ei? Numquid sculptile conflabit faber, aut aurifex auro figurabit illud, & laminis at-

genteis argentarius? Quasi dicat, non. *Et regibus, hoc est, à regibus, qui hæc cogunt adorari, scientur, quia non sunt dij, sicut statuam suam adorare compulit Nabuchodonosor. Dan. 3.* Vobis dicitur populis, tribubus, & linguis, in horâ quâ audieritis sonum tubæ, & fistulae, & citharæ, & sambucæ, & psalterij, & symphoniaræ, & uniuersi generis musicorum, cadentes adorare statuam auream quam constituit Nabuchodonosor Rex. *Quod manifesta sunt, supple, ex sui ipsorum impotentiâ, quia non sunt dij, cum nullum exhibeat diuinitatis signum, sed opera manuum hominum. Isa. 44.* Quis formauit Deum, & sculptile conflavit ad nihil vtile? Ecce omnes participes eius confundentur: fabri enim sunt ex hominibus. *Et nullum opus Dei est in illis,* per quæ scilicet se deos probent. Idem penitus est in prælatis, qui se pro diis venerari faciunt, cum nihil diuinæ virtutis exhibeant. *Math. 7.* Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Vnde ex his concludit dicens.

Vnde ergo. A quibus omnibus rationibus. *No-*
51.
tum est, quod non sunt dij, nisi solâ nucupatione, & erroneâ opinione. Sed, reuera sunt, supple, operam manuum hominum, infirmorum scilicet. Et, id est, quia, nullum opus Dei in ipsis est: & ideo mendosè dij dicuntur, & hos dicere deos blasphemia est. Isa. 45. Nescierunt qui leuant signū sculptura suæ, & rogant Dominū non saluante.

52.
Regem regioni non suscitant. Ab inutilitate cul-
ture ostendit hic idola nihil esse, & hoc dupli-

citer, absolutè scilicet, & sub comparatione, ibi,
Itaque melius est esse Regem. Absolutè per defec-

tu[m] promotionis ad utilitatem communem in

regione hominum, & irrigationem terræ ascen-

tium: & hoc est. *Regem regioni non suscitant,* qui

gubernet rem publicam, sicut fecit Dominus, in consolatione populi luscians Cyrum. *Isa. 45.* Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes. Et sic suscitat bonos prælatos inferiores. *Psal. 71.* Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis, iudicare populum tuum in iustitiâ. *Neque pluviām hominibus da-*
bunt, sicut iterum fecit, sicut dicitur. Job. 37. Fru-

mentum desiderat nubes, & nubes spargunt lu-

men suum, quæ lustrant cuncta per circuitu[m]

quocunque eas voluntas gubernantis duxerit. Sic etiam nubes doctores suscitant, quod idola non faciunt. *Isa. 45.* Rorate cœli desuper, & nu-

bes pluant iustum.

53.
Iudicium quoque non discernent. Quia iustum iudicium non suscitant, & hoc maximè faciunt idola, hoc est, prælati idolis similes, qui omne iudicium peruerunt. *Amos 4.* Calumniam facitis egenis, & cōfringitis pauperes. Et *Amos 5.* Odio habuerunt corripientem in portâ, & loquentem perfectè abominati sunt. *Neque regiones liberabuntur ab iniuriâ: quin potius omnem iniuriam promouent in regionem. Amos 5.* Hostes iusti accipien-

tes munus, & pauperes deprimentes in portâ. *Isa. 59.* Conuersum est retrosum iudicium, & iu-

stitia longè sterit: quia corruit in plateâ veritas, & æquitas non potuit ingredi. Ex his infert rationem horum, dicens. *Quia nihil possunt.* Dæ-

mones enim præsidētes idolis nihil possunt, nisi quātum permittitur eis. Cuius signū est. *Math. 8.* Vbi in porcos intrare non poterant, nisi per-

mitteret Christus. Vnde dicunt, Si eiis nos, mitte nos in gregem porcorum. Excommunicato[rum] etiam vexare non possunt, nisi in potestatem

eorum

eorum à sanctis viris tradantur. i. Cor. 5. Tradere huiusmodi sathanæ in interitum carnis. i. Tim. 1. Quos tradidi sathanæ, ut discant non blasphemare.

Cornicula,
auis infau-
sta.

Sicut cornicula inter medium cœli & terre. Cornicula nigra infausta auis est, voce omnia pro crastinans, sicut nostra idola omnia differunt in futurū, quæ expedire deberent: nec terrena diligunt, nec cœlestia, sed in aëre, qui inconstans elemētum est, inconstanter vagantur, ut tempus redimant. Soph. 2. Vox cantatis in fenestra, coruus in superliminati, quoniā attenuabo robur eius. Cātat enim semper cras, cras. Cōtra quod dicitur. Eccl. 5. Nō tardes cōuerti ad Domini, & ne differas de die in diē. Et hoc probat à maiori.

54.

Etenim cum inciderit ignis, damnationis temporalis, vel æternæ. Matth. 25. Discedite maledicti in ignem æternū. In domum Deorum, ligneorum, & aureorum, & argenteorum, sicut sapè per iudicium Dei fit. i. ad Cor. 3. Vniuersi cuiusque opus, quale sit ignis probabit. Sacerdote quidem ipsorum, hoc est, idolorum, fugient & liberabuntur, præsidio fugæ. Ipsi vero, scilicet dij, sicut tristes, immobiles scilicet, in medio, supple, ignis, comburentur: cum tamen videretur, quod magis se saluarent quam alios, si saluare possent. Propter quod dicitur Isa. 6.4. vbi prouocatur iudicium Dei contra idololatras, Utinam dirumperes cœlos, & descenderes, à facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent. Psal. 67. Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.

55.

Regi autem & bello non resistunt, ex quo, supple, nec seipso defendunt: cū tamen boni prælati, qui loco Dei sunt, talibus resistant. Sap. 18. Properans homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans restitit iræ, & finē imposuit necessitatī, ostendēs quoniam tuus est famulus. Et ex hoc arguit. Quomodo ergo astimandum est, corde, aut recipiendum, consenſu rationis, quia dij sunt? nec enim leui exultatione putari potest, quod dij sunt, vbi nullum est diuinitatis signum. Isa. 46. Cum clamauerint ad idolum, non audiet, de tribulatione non saluabit eos. Et repetit quod dixit, quia seipso non liberant: & hoc est.

56.

Non à furibus, neque à latronibus se liberabunt, sicut nec mali prælati qui fures & latrones constituunt super bona Domini, qui expellendi essent. Ioan. 10. Fut non venit nisi vt furerit, & mactet, & perdat. Dij lignei, rigidi per obstinationem, & lapidei, per indurationem, contra pietatem, & misericordiam, & inargentati, per eloquentiam aduocatorum, quibus, scilicet diis, iniqui fortiores sunt, fures scilicet & latrones. Mala enim conscientia debiles facit. Sap. 17. Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit seua, perturbata conscientia.

57.

Aurum, & argentum, & vestimentum, quo operti sunt, afferent illis, sicut mali prælati omnia erogant in eos, qui celant, & defendunt virtus eorum. Deut. 28. Omni tempore calumniam sustineas, & opprimaris violētia, nec habeas qui liberet te. Et abibunt, latrones scilicet cum spolio: quādo enim acceperunt, & accipere plus non sperant, statim recedunt: eò quod falsi fuerunt amici, veri autem latrones & inimici. Eccl. 6. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. Nec sibi auxiliū ferent, hoc est, ferre poterunt, quia sicut diximus, tot malorum sunt sibi cōscij, quod nulli audēt resistere. 3. Reg. 2. Tu nosti omne malū, cuius tibi cōscium est corrum, quod fecisti David patri meo: reddit Dominus malitiā suā, super caput tuum.

58.

*Idolorum
umanitas ex
comparatione
ad res animales, artificiales, natu-
rales: & hoc est quod dicit, quod, melius est esse regem, per
se, sine præsidio diaboli, ostentante virtutem suam, regalem
ad res animales, artificiales &
naturales declaratur.*

Itaque melius est esse regem. Tangit hic inutilitatē idolorum sub comparatione ad res animales, artificiales, naturales: & hoc est quod dicit, quod, melius est esse regem, per se, sine præsidio diaboli, ostentante virtutem suam, regalem scilicet, quam idolum scilicet pro rege habere, quod quidem habet regis similitudinem, sed non virtutē, sicut inutiles prælati. Isa. 32. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes in iudicio præterū. Psal. 20. Domine in virtute tua laetabitur rex. Aut vas in domo vtile. Comparat ad artificiales,

& hæc vas significant ministros vtiles. In quo, scilicet vase, gloriabitur qui possidet illud. 2. Tim. 2. Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile Domino, ad omne opus bonum paratu. Idola autē quæ sunt mali prælati, non habent nisi vase stercoraria, in quibus furtæ, & latrocinia, & calumniæ reponantur. Vel ostium in domo, quod bonum prælatum significat, quod custodit qui in ipso, scilicet domo sunt, clausuræ diligentia. Ioan. 10. Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur. 4. Reg. 4. Ingredere, & claude ostium tuū. Quam falsi dij, qui custodiæ officium habent, & non exhibent aetum, qui dicere possunt id Job. 30. Quasi rupto muro, & aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt.

Sol quidem & luna. Facit comparationem ad naturalia, & sol prælatum significat in doctrina fulgentē sicut sol, de quo dicitur Eccl. 43. Sol in aspectu, annuntians in exitu, vas admirabile, opus Excelſi. Quādo enim talis sol aspiciatur, vnicuique exitum suū annuntiat, & proprium opus demonstrat. Luna autem significat Ecclesiam, vel familiā illi commissam. Eccl. 43. Luna in omnibus, in tempore suo ostensio temporis, & signum ævi. Talis enim familia quolibet tempore lumen solis prætendit illi tempore conueniens. Ac sydera, hoc est, personæ singulares præ ceteris in sapientia, & gratia fulgentes. Gen. 1. Fecit Deus solem ut præcesset diei, & lunam ut præcesset nocti, & stellas, & poluit ea in firmamento cœli, ut scilicet cœlestem vitam semper exhiberent, cum sim splendida, splendore veritatis & virtutis. Phil. 2. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Et emissa ad utilitates hominum scilicet. Matth. 5. Solē suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Obandunt, obediendo scilicet imperio diuino. Boni enim ad utilitatem hominum Deo obediunt. Baruch. 3. Qui emittit lumen & vadit, & vocavit illud, & obedit illi in tremore.

Similiter & fulgur cum apparuerit. Ita splendore exépli, vel miraculi, perficuum est, ita scilicet quod nihil tenebrarum appetet in ipso. Matth. 24. Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret usque in Occidente, ita erit aduentus filii hominis. Idipsum autem & spiritus, hoc est, ventus qui aspirationem sancti Spiritus in sanctis significat, in omni regione spirat, & significat fideles per ministerium eorum quos deos Dominus fecit suæ diuinitatis participatione. Ioan. 3. Spiritus vbi vult spirat. Eccl. 1. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.

Et nubes, quæ doctores significant, quibus cū imperatum fuerit à Deo: non enim prædicabunt nisi mittantur. Rom. 10. Perambulare in uniuersum orbem, ut vndique pluant. Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum. Perficiunt quod imperium est eis, ad Ecclesiæ utilitatem, supple. Job 37. Nunquid scis quando præcepit Dominus pluvis, ut ostenderent lucem nubium eius? Nunquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias?

Ignis etiam missus, in fulmine de nubibus, qui igne charitatis significat, & zeli animarum, ut consumat montes, superborum scilicet altitudines, & sylvas, hoc est, sylvestres mores, facit, reuerenter, quod preceptum est ei, à Deo, vel à sanctis qui loco Dei sunt. 4. Reg. 1. Si homo Dei sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Luc. 12. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Soph. 3. In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Hæc ergo cum omnia opera Dei vera sint per se, & per eos quos participatione sui deos facit, & nihil horum sit in illis, arguit subdens. Hac autem, scilicet idola, vel prælati, idolis similes, neque speciebus, hoc est, pulchritudine veritatis in doctrinā, neque virtutibus quæ sunt perfections ad opera, vni eorum similia sunt, cum ramen omnium similitudinem deberent exprimere. Dan. 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamentū: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et ex hoc arguit ad fidei constructionē dicēs,

Vnde

63. *Vnde neque estimandum est, neque dicendum illos esse deos. Verus enim Deus, & existimationem facit in corde, & confessionem in ore. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et repetit quædam quæ antè dixerat, ut magis videatur consequentia: & hoc est, Quoniam non possum neque iudicium indicare: eò quod ipsi inquisimiuntur. Dan. 13. Eggresa est iniquitas à senioribus iudicibus qui videbantur regere populum. Neque facere hominibus quicquam, boni scilicet ad utilitatem. Iorem. 13. Si mutare potest Ahiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere cum diceritis malum. Matth. 7. Non potest arbor mala bonos fructus facere.*

64. *Scientes itaque quod non sunt dij, quamvis ad damnationem proptiam locum Dei obtineant, sicut simia sèpè sedet in throno Regis. Isa. 47. Non est solium filiæ Chaldaeorum, hoc est, thronus regalis non debetur animæ, quæ filia confusionis est. Ne ergo timueritis eos. 1. Machab. 2. A verbo viri peccatoris ne timueritis.*

65. *Neque enim Regibus, bonis scilicet, maledicent, id est, maledicere possunt cum effectu, neque benedicent, maledictionem enim eorum Deus in bonum conuertet, & benedictionem in malum, sicut factum est de Balaam, cuius maledictionem Deus in bonum conuertit. Num. 24. Malach. 2. Maledicam benedictionibus vestris. Quia mali benedicunt, & bonis maledicunt.*

66. *Signa etiam in cœlo. Hic ostendit, quod virtutem cœlestem nullam ostendunt, & quod bestiæ sunt inferiores, & quod sunt similes idolis quæ ponuntur in hortis ad fugandum aues: & hæc dicuntur per ordinem in literâ: & hoc est, Signa etiā in cœlo gentibus non ostendunt, sicut fecit Iosue 10. Solem & Lunā stare per Dei veri inuocationem. Isa. 38. Solem retrocedere: & sicut faciunt sancti viri cœlestia prædicando, & ostendendo in opere. Philip. 3. Nostra conuersatio in cœlis est. Illi autem nihil cœleste ostendunt. Ioan. 3. Qui de terrâ est, de terrâ loquitur: & qui de cœlo venit, super omnes est. Neque vt sol lucebunt, sicut sancti doctrinâ & verbo, & miraculis. Indic. 5. Pereant omnes inimici tui Domine: qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent. Neque illuminabunt vt luna. Quia etiam luminis alieni non sunt capaces, sicut de Ecclesiâ dicitur. Cant. 6. Pulchra vt luna, electa vt sol.*

67. *Bestia meliores sunt illis: quia ad minus animalem sensum habent. Bestiæ autem istæ significant sæculares homines, qui in sæcularibus prouidi sunt. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis Domine. Quæ possunt fugere sub terram, quod significat alienam protectionem, sicut læculares confugiunt ad Ecclesia rectâ: ac prodeesse sibi, supple, possunt. Proph. 30. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. Stellio infirmus est vix repens ad Ecclesia rectâ, qui tamen ibi protegitur. Et ibidem patum ante: Lepusculus plebs inualida, quæ collocat in petrâ cubile suum. Petra autem significat firmitatem fidei diuinitatis, in quâ fundatur Ecclesia. Idolis autem similes, nec in se habent bonum, nec ad Ecclesiam confugient.*

68. *Nullo itaque modo vobis est manifestū, quod sunt dij: ex quo etiam bestiæ inferiores sunt. Propter quod ne timeatis ea, timore reverentia. Psal. 43. Si obliri sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum, nonne Deus requireret ista?*

69. *Nam sicut in cucumerario formido, hoc est, idolū formidinis, quod formidant aues, nihil custodit, quamvis habeat figuram custodientis: ita sunt dij illorum, figuram scilicet habentes, & nihil diuinitatis, lignei & argentei, & aurati. Isa. 57. Post ostium, & retio postem poluisti memoriale tuum. Et vocat memoriale idolum turelæ, quod post ostium consuevit pingi, rusticus scilicet cum magnâ cla-*

uâ, qui minari videtur intrantibus.

Eodem modo & in horto, vbi etiam idolū tutelæ ponitur: vnde Isa. 65. dictur: Qui immolant in hortis. Et in spinâ alba: spina enim alba rosas facit, ex quibus fit aqua rosacea: propter quod idolum formidinis in ea ponebatur, ne rosæ dissiparentur. Similiter etiam prælati idola pastorum in cucumerariis stant frigidarū & insipidarum consolationum. Isa. 1. Derelinquetur filia Sion sicut tuguriū in cucumerario. In hortis stant viroris huius mundi. Job. 39. Circumspicit montes pacuæ sua, & virentia quæque perquirit. In spinis stant albis, hoc est, solicitudinibus ad vanitatem mundi pertinentibus. Matth. 13. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, & solicitude sæculi istius, & fallacia diuinitarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. Supra quam omnis avis sedet pro sedet. Pulchre sedet, pro fœdat, posuit, fœditates enim docemontū apparent super eos, & nihil aliud. Apo. 18. Facta est Babylon custodia omnis immundæ volucris, & odibilis. Similiter & mortuo projecto in tenebris, hoc est, damnato ad perpetuas tenebras. Matth. 22. Proiicit in tenebras exteriore: ibi erit fletus, & stridor dentium. Similes sunt dij illorum, qui in se tenebrosi nullam lucem videre possunt, sicut nec damnati. Job. 3. Noctem illam tenebrofus turbopossideat. Sic etiam mali prælati lumen odiunt. Sap. 17. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syderum limpidae flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Quia nec veritate sanctorum, nec exemplo recipiunt lumen. Et hoc ideo quia sunt, lignei, intus bestiæ inferiores, & inaurati & inargentati, falso splendore auri & argenti, & hoc est sapientiae, & eloquentiae adulatorum, & aduocatorum. Isa. 1. Argentum tuum versum est in scoriā.

A purpurâ quoque, quæ signum regalis dignitatis est, & marmore, polito scilicet, quod supra illos tenent, in superficie scilicet: lignum enim erat vestitum tabulis marmoris, & vestimento purpureo: & per hæc ipsa quæ non nisi ad exteriorem decorem pertinent, scitis itaque quod non sunt dij. Veritas enim diuinitatis intrinsecus est, & non in decore exteriori. Sic etiam nostri dij, scilicet prælati turpitudinem interiorum protegentes, splendore vestium vtuntur, ostendentes quoniam cum Christo Domino nostro nihil habent commune. Christus enim non nisi semel vestimento purpureo vissus est in derisionem Job. 19. Eccl. 11. In vestitu ne gloriatis vñquam. Ipsæ etiam dij scilicet lignei, postremò, hoc est, inueterati tempore, comeduntur, à vermibus scilicet. Job. 13. Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à teneâ, sicut & mali prælati esca vermium erunt. Eccl. 10. Cum morietur homo, hereditabit serpentes, & bestias, & vermes. Et erum opprobrium in regione, illis scilicet qui coluerunt eos, videntibus deos suos vermis consumptos. Tunc enim verè dicere possunt id Psal. 21. Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Ex omnibus his concludit subdens.

Melior est ergo homo iustus, rectitudine Dei rectificatus, & confortatus, qui, hoc est, quam ille, non habet simulachrum: eò quod rectitudo naturalis docet simulachrum nihil esse. Propter quod. Exo. 20. iustitiam naturalem tradens Dominus, ab hoc incipit, dicens: Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem. Et subiungit rationem. Nam erit longè ab opprobriis. Opprobrium enim æternum numquam sustinebit, qui nihil veneratur præter Dominum. Isa. 54. Recede procul à calumniâ, quia non timebis à pauore, quia non appropinquabit tibi. Et ibidem ante: Noli timere, quia non confunderis, neque erubescas: non enim te pudebit.

70.

71.

72.

D. ALBERTI MAGNI, RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORVM,

COMMENTARI I N LIBR V M *Danielis Prophetæ.*

PROLOGVS.

ECCL. 24. *Doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illam in longinquum.* Doctrina quæ est quasi antelucanum, doctrina prophetalis est, & præcipue in Daniele. Doctrina enim dicitur scientia sub lumine suæ causæ proposita. Res enim doceri non potest, nisi per causam propriam. Propter quod prophetia dicitur doctrina, quæ sub inspiratione diuinâ per quam scibilis est, docetur. Vnde Cassiodorus: Prophetia est diuina inspiratio rerum euentus immobili veritate de-nuntians. Et quia unus solus est magister, ut dicitur. Matth. 23. Unus magister uester qui in ecclis est: ideo propriè doctrina prophetica dicitur reuelatio, sub lumine primæ causæ demonstrata. Vnde. Ioan. 16. Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Sic enim doceri est spiritum veritatis in animam transferri, & intus in spiritu quæ discedat sunt reuelari. Sap. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & Prophetas constituit. Sic igitur scientia propriè doctrina dicitur, quia in luce primæ veritatis accipienda, & eadem luce sicut causa demonstratur. Hæc doctrina dicitur quasi ante lucanum: antelucanum enim habet lucem immixtam tenebris, & tenebras tendentes & terminatas ad lumen: & sic prophetia lucem intellectualis visionis immixtam habet in imaginariam & sensibiles visiones tanquam in tenebras. Et hoc pater. Gen. 41. & Dan. 2. vbi etiam ipse Pharaon & Nabuchodonosor in obscuris imaginibus latentem intellectualem lucem deprehenderunt, propter quod sanctos & Prophetas petierunt, qui interpretarentur id quod lucis in-

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

tellektualis erat in imaginibus. Psal. 17. Tenebrosa aqua in nubibus aëris, præ fulgore eius nubes transierunt. Quia aquæ doctrinarum in imaginibus sunt, quæ tamen obscuritates transiunt in fulgore intellectualis visionis. Cantic. 6. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora, pulchra ut luna, electa ut sol. Aurora est mixta tenebris in imaginibus: in anima autem illuminata est ut luna, quæ mutuato lumine lucet: sed relata ad primum fontem luminis, est ut sol. Eccles. 1. Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. De hac dicit Daniel: *Illumino omnibus*, ut scilicet obscura in visionibus aliorum ponat in lucem. Job. 28. Abscondita produxit in lucem: ut lucere hæc faciat ad utilitatem omnium sapientium & insipientium. Rom. 1. Sapientibus & insipientibus debitor sum: itaque quod in me promptum est.

Et hoc quidem facit Daniel in prima parte libri huius, hoc est, in primis sex capitulis, in quibus mirabilia ostendit in visionibus aliorum, quas interpretatus est, siue imaginarias, siue sensibiles, spiritualiter docens qualiter proficiet & stabilit regnum Christi, & deficiet & destruetur regnum mundi. Isa. 9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitiâ, amodo & usque in sempiternum. Luc. 1. Et dabit illi Dominus Deus sedam Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Sic ergo omnibus dat illuminationes de visionibus aliorum. Psal. 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, hoc est, à fastigio intellectus prophetalis. Per hoc autem quod sequitur, *Et enarrabo illam, in longinquum*, secunda pars libri tangitur, à septimo scilicet usque ad 13. in qua per totam longitudinem temporis ex visionibus propriis per lucem intellectualem decursum regni Christi

I.
In prol. super
Psal. cap. 2.

Prophetia
dicitur pro-
priè doctri-
na.

Prophetia
lum ante-
cucano col-
latio.

2. D.Alb.Mag.Old.Præd.Expositio

regni Christi describit usque ad ultimum statum resurrectionis. *Eccles. 48.* Spiritu magno vidit ultima, & consolatus est lugentes in Sion. Quam longitudinem temporum complecti non potuit nisi in spiritu qui complectitur omnia. Et haec omnia multum lucide enarrantur de rege in regem, de tempore in tempus: propter quod dicit Hieron. In proemio galeato de Daniele, quod etiam totius mundi Philo historicus, quia totius mundi describit statum ita aperte ac si texat historiam & non prophetiam. *Psal. 142.* Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis. *Psal. 104.* Narrate omnia mirabilia eius.

Expositio Prologi sancti Hieronymi in Danielem Prophetam.

I. **H**ic libro præmittit prologum Hieron. in quo tria dicuntur, scilicet sua translationis necessitas, scripturæ auctoritas, ibi, *Super qua re lectoris arbitrio.* Et petitio orationum, ibi, *Vnde obsecro vos.* Translationis necessitas ex qua tuor accipitur, scilicet ex antiquæ translationis vitiositate, ex lingua de quā transfertur difficultate, ibi, *Sciendum quippe Danielem.* Ex translationis ad Hebraicam veritatem reductione, ibi, *Qui nec apud Hebraeos Susanna historiam.* Ex antiquæ translationis præprobata falsitate, ibi, *e Audini quendam de præceptoribus.* In prima harum duo sunt, scilicet translationis antiquæ reprobatio, & causa reprobationis. Et hoc est. *Danielem prophetam*, hoc est, librum Danielis, iuxta 70. *interpretes*, hoc est, 70. translationem, non legunt, in Ecclesiis supple, & in scholis, *Ecclesia Domini Salvatoris*, hoc est, congregations fiducium salutem à Deo sperantium, utentes, ipsæ Ecclesiæ scilicet, *Theodotionis editione*, hoc est, translatione quam Theodorio fecit de Hebræo in Græcum. Et subiungit causam in quā primò se veram causam nescire profitetur, & hoc est. *Et hoc cur accederit nescio.* Et subdit coniecturaliter, quæ causæ esse potuerint: & hoc est. *Sine enim quia sermo Chaldaicus est, non Hebræus, supple, & quibusdam proprietaribus, pronuntiationum, supple, à nostro eloquio, Hebræo scilicet, discrepat, hoc est, discordat, noluerunt 70. interpretes, faciendo scilicet translationem Danielis, easdem lingua, hoc est, Chaldaica, lineas, hoc est, figuræ literarum, in translatione seruare, sed, supple, corrumpunt Chaldaicum sermonem ad Hebræum, propter quod translatio vitiosa facta est.* *Sine, si scilicet sic non fuit, sub nomine eorum, id est, 70. interpretum, ab alio nescio quo, interprete scilicet, non satis Chaldaam linguam scientे, & ideo Chaldaam linguam corrumpente, editus est liber iste, & supple, falso 70. attributus.* Et coniectat ulterius subdens. *Sine aliud quid cause extiterit ignorans, in particularibus enim sensibilibus scientia certa non est, hoc unum affirmare possum, hoc est, afferere, quod multū à veritate, Hebraicā, supple, vel Chaldaicā, & ideo etiam illa translatio Theodotiana, hoc est, quam fecit Theodotio, qua vntuntur Ecclesiæ, à veritate discordet, scilicet Chaldaica, & scilicet possum affirmare, quod recte iudicio repudiatus sit, liber translationis scilicet 70.*

2.

Sciendum quippe. Tangit hīc causas difficultatis ad transferendum, & accipit causas ex libris, & ex studiis transferentium. Et hoc est. Sciendum quippe *Danielem*, hoc est, librum Danielis, maxime, hoc est, principaliter, & *Esdram*, hoc est, librum Esdræ, *Hebraicis quidem literis*, hoc est, figuris literarum, sed *Chaldaeo* sermone fine pronunciatione *conscriptos*, supple, esse, sicut scilicet si Latinis literis scriberetur Græcus sermo: &, supple, sciendum, *vnam Ieremia pericopen*, hoc est, particulam, quæ Threni vocatur, supple, descriptam esse *Hebraicis literis*, & Chaldaico sermone: *Iob quoque*, hoc est, librum *Iob*, *cum Arabica lingua plurimam habere societatem*, supple, est sciendum. Et ideo quia elementa literarum vnius linguae non satis apta sunt sonis alterius linguae, in talibus difficulter fit vera & bona translatio. Et hoc ostendit ex difficultate studij in Chaldaica lingua: & hoc est.

3.

Denique & ego adolescentulus, studiis scilicet literarum imbutus, post Quintiliani, & Tullij lectionem, hoc est, postquam didicissem libros istorum, ac flores, Tullij scilicet, rhetoricos, iam habitatus ad altiora, cum me, ad altiora intentem, *lingua huīus*, hoc est, Chaldaicæ, pristinum, hoc est, angustum & obscurum, reclusum, vt scilicet ab aliis abstractus, ipsis plus intenderem, & multo sudore, hoc est labore, multo tempore, dicit enim *Philosophus*, quod virtus intellectualis experimento indiget & tempore, *vix cœpissim*, hoc est, imperfectè, *anhelantia*, quæ cum anhelitu & aspiratione pronuntiantur, stridentiaque verba, quæ strictis dentibus prolata, & quasi stridore & collisione linguae ad dentes formata, resonare, hoc est, sonando formare. Et huius dat metaphoram, subdens. *Et quasi per cryptam ambulans*, hoc est, viam subterraneam, stricam, & obscuram, *rarum defuper lumen aperire*, quod scilicet dirigeret actus meos, *impegi nouissimè*, in studiis scilicet, in *Danielem*, hoc est, in librum Danielis, & tanto tadio affectus sum, difficultate scilicet Chaldaici sermonis, ut desperatione subita, quia scilicet propter difficultatem desperauit me posse discere, *omnem laborem veterem*, hoc est, studij veteris, voluerim contemnere, & à studio recedere. Verum adhortante me quodam Hebreo, studij scilicet amatore, & illud, supple, poetum mihi, crebrius in sua lingua ingerente, siue suggerente, *Labor improbus omnia vincit*. Vnde Seneca: Nihil adeò difficile est, quod consuetudo facile non faciat. *Qui mihi videbar esse sciolus inter Hebraeos*, hoc est, in Hebræa lingua, cœpi rursus, iterato studio, *discipulus esse Chaldaicus*, hoc est, Chaldaea lingua. *Et ut verum fastear*, secundum conscientiam, usque ad presentem diem, continuato scilicet studio, magis possum sermonem Chaldaicum legere, cordis scilicet lectione, & intelligere, supple, quid significer, quam sonare, hoc est, ad alterum pronuntiare. Quare autem haec omnia dicta sunt, subdit. *Hac idcirco refero*, quæ scilicet de difficultate librorum & studij dicta sunt, ut difficultatem vobis Danielis, hoc est, libri Danielis, ostenderem, & ideo nostra translatio magis commendabilis probaretur. Et subiungit de veritate, quia scilicet amputatis superfluis, & positis diminutis

ad

in prologum B.Hieronymi.

3

ad veritatis lineam redacta est : & hoc est.

4. *Qui, scilicet liber Danielis, apud Hebreos, Historia su- hoc est, per Hebraicam veritatem, nec Susanna fanna, trium habet historiam, quæ infra 13. continetur, nec puerorum, hymnum trium puerorum, qui infra 3. ponitur, Belis & nec Belis draconisque fabulas infra 14. & fabulas draconis, & Habacue Iudea est dicuntur, quia confitæ esse videntur, quas, scilicet particulas, nos transferentes, quia in toto orbe apocrypha. dispersæ sunt, hoc est, ubique in Ecclesiis le-*

guntur, veru ante posito, veru signum spiculi est, easdemque iugulante, hoc est, iugulanda significante, subiecimus, hoc est, partibus libri coniunximus : ne videremur apud imperitos, qui scilicet veritatem Hebraicæ translationis nesciunt, magnam partem voluminis, quæ quidem apud Ecclesiis visitata est, & tamen de veritate Hebraicâ non est, detruncasse, & sic in translatione essem diminutus. Quod autem verum sit, hoc in veritate Hebraicâ deficere, probat quatuor rationibus, quibus subiungit unam falsæ solutionis conclusionem : & hoc est.

5. *Audiri ego quendam, excellentis scilicet dignitatis, de præceptoribus, hoc est, magistris magnis Iudeorum, cum Susanna derideret historiam, quasi scilicet spiritu non diuino esse reuelatam, & à Græco nescio quo eam diceret esse confitam (Confitum autem est quod etymologia sermonis est ad aliud adaptatum) illud opponere, hoc est, componere, quod Origeni, qui fabulas illas posuit, quoque Africanus opposuit, ut ostenderet non de Hebreo, sed de Græco esse confitam, Etymologias has, apotoy, chynoy, chyse, & apotoy, prynoy, prysse, ut dicat, hoc est, probet, de Græco sermone, & non Hebraico, supple, descendere, supple ea quæ dicit Daniel. Et explanat quod dixit subdens. Cuius rei nos intelligentiam nostris hanc possumus dare, à simili scilicet fictionis Latinæ, ut verbi gratia, hoc est, causa exempli, dicamus continuo de arbore ilice, sub quâ scilicet commisceri dixerunt senes iuuenem & Susannam, dixisse eum, id est, Danielem, Illico pereas, ut scilicet maledictionem formaret à nomine arboris : & à lentisco, sub quâ scilicet commixti essent, in lentem te comminuat Angelus, maledictione formata à nomine arboris: vel non leme, hoc est, citò pereas: aut lentus, id est, flexibilis, lentiscibile enim flexible est, ut dicit Philosophus, per vitia ducaris ad mortem: siue aliud quid ad arboris nomen conueniens, à quo scilicet ut ad nomen arboris maledictio formetur: hic enim Græci idiomatis mos est, & non Hebrei, propter quod illas partes à Græco quodam credendum est esse confitas. Hæc ergo est obiectio primi.*

6. *Deinde (obiectio secunda de hymno puerorum) tantum fuisse otij tribus pueris, otiosorum enim est metro ludere, ille Hebreus canillabatur, cù quod probabile non esset, supple, ut in camino astuantis incendijs, fornacis scilicet Babylonis, metro luderent, ludentium enim est metra componere, & per ordinem elementa, cœlum scilicet & terram & omnia quæ in eis sunt, ad Landem Dei pronocarent, sicut patet fieri in hymno trium puerorum : aut quod miraculum (tercua obiectio) diuinaque inspirationis iudicium esset, supple, quærebat Hebreus, vel draconem imperfectum offa picis, sicut legitur infra 14. vel sacerdotum Belis machinas, id est, machinamen-*

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

ta, deprehensas, supple, esse per cibrationem cineris, quæ magis prudentiæ soleris viri, cuius est causas communes circumspicere, quam prophetali spiritu essent perpetrata, non enim spiritu diuino reuelata sunt, sed humana industria deprehensa.

Cum vero (quarta obiectio) ad Abacuc veniret, hoc est, factum Abacuc, quod infra 14. describitur, & de Iuda in Chaldaam raptum discophorum, id est, discum ferentem cibum, est enim discus vas rotundum in quo feruntur cibi, lectitaret, supple, ille Hebreus, quærebat exemplum, verum, quia nulli Scripturæ concordat, ubi, hoc est, in quo exemplo legimus in toto Veteri Testamento, in quo tot exempla sanctorum describuntur, quemquam sanctorum, patrum scilicet, graui volasse corpore, de loco scilicet ad locum, & in puncto, hoc est, induisibili viuus hora, graui scilicet corpore, tanta terrarum spatia transisse. Quod enim legitur de Henoch, & Elia, qui translati sunt in paradisum, non est volare de loco in locum, sed de loco mortalitatis ad immortalitatis locum transferri. Cui cum quidam de nostris, hoc est, ex Latinis, & hæc est exclusio falsæ instantiæ, vel responsionis, satis ad loquendam promptulus, hoc est, in promptum habens quid instando loquatur, Ezechielem adduxisset in medium, & ex hoc in- Ezech. 8. stare videtur ad dictum Hebrei, & diceret eum, Ezechielem scilicet, de Iudea in Chaldaam fuisse translatum, graui corpore, derisit hominem, supple, ille Hebreus, & ex ipso volume, Ezechielis scilicet 40. demonstrauit Ezechielem in spiritu, hoc est, imaginaria visione, se vidisse esse transpositum, & supple, non motu corporali. Denique, confirmatio est istius responsionis, & Apostolum nostrum, Paulum scilicet 2. ad Corinth. 12. videlicet ut eruditum vi- rum, in Veteri Testamento scilicet : & hoc est quod sequitur : Et qui legem ab Hebreis didicisset, non fuisse ausum affirmare se raptum esse in corpore, graui scilicet, sed dixisse : sine in corpore, sine extra corpus, nescio, Deus scit : motus enim talis graui corpori non congruebat, Dei autem potentia hoc non præiudicabat. His & talibus argumentis ex similitudine Scripturæ suprà positis, arguebat, ille scilicet Hebreus, apocryphas fabulas, hoc est, dubiè inscriptas confessiones, in libro Ecclesiæ suprà positas.

Super qua re. Tangit hic huius Scripturæ apud Hebreos auctoritatem : & hoc est. Super Huius libræ qua re, scilicet de fabula Belis, & Susanna hi- auctoritatis. storia, & hymno trium puerorum, lectoris arbitrio iudicium derelinques, quid scilicet teneat, vel non teneat, illud admoneo, lectorum scilicet, non haberi Danielem, hoc est, non computari, Danièle à apud Hebreos inter Prophetas, sed inter eos, audi- numero Pro- phatarum. tores, supple, qui agiographa conscriperunt. Iudei xii. multa. Agiographa sunt idem quod sanctæ scripturæ, ab agios quod est sanctum, & graphos quod est scriptura, & sunt tales scripturæ de quarum au- thoritate non dubitatur. Huius autem reddit rationem subdens. In tres siquidem partes ab eis, Diuiso Scri- ptura in len- gem, propheta- ras, & agio- grapha.

A 2. auctoritatem

ctoritatem habentes, id est, in quinque, libros scilicet legis, & in octo, libros scilicet Prophetarum, & in undecim, libros scilicet agiographos, qui tantum alia computatione nouem sunt, de quo, divisionis ordine, non est huic temporis differere. Distinctum est enim plenè in prologo libri Regum, qui incipit, Viginti & duas literas. Et quia Hieronymus vera dicit de prophetia Danielis, nunc manifestat mentientem subdens. Quæ autem ex hoc Propheta, quia scilicet occasionem obiciendi accepit ex verbis Prophetæ, & emendat dictioem, subdens: in contra hunc librum, Danielis scilicet, Porphyrius obiiciat, calumniando scilicet libri veritatem, testes sunt Methodius martyr, & Eusebius Cæsariensis Episcopus, & Apollinaris, qui tres sancti multis verium millibus, quia metrice scripserunt, eius vesania, hoc est, Porphyrij insanæ respondentes, nescio an curioso lectori satisficerint. Et innuit per hoc quod responsio eorum non satis perfecta fuit, sed superficialis. Quia autem difficile est tam grandem rem agredi, ideo petit orationibus adiuuari subdens.

9.
Petitio orationum.

Vnde obsecro vos o Paula, & Euſtachium, & innuitur per hoc quod illæ duas impetraverunt translationem à Hieronymo, fundatis pro me ad Dominum preces, à quo bona cuncta procedunt: ut quandiu in hoc corpusculo sum, hoc est, in viâ præsenti, scribam aliquid, siue transferendo, siue commentando, gratum vobis, hoc est, studiis vestris, utile Ecclesia, ad ædificationem scilicet fidei, dignum posteris, ad veritatis perpetuationem. Et quia à tam bono opere propter inuidorum latratus non est cessandum, ideo subdit. Præsentium quippe, inuidorum scilicet, oblatrantium (qui enim non ex ratione, sed ex inuidia condemnat, canem imitarur latrantium) non satis mouetur, ad tantum scilicet opus dimittendum, qui, hoc est, quia illi, in utramque partem, laudis scilicet, vel vituperij, labuntur, hoc est, deflectuntur, aut amere, cum laudent quæ malè amant, aut odio, dum vituperant quæ malè odiunt.

C A P V T L

I. **A**nno tertio regni Ioachim. Si totum quod in hoc libro habetur, ad eundem Prophetam referatur, quod tamen negat Hieronymus, tunc duplex Prophetæ describitur excellentia, & secundum hoc in duas partes diuiditur liber, in quarum prima excellentia describitur Danielis in visionibus propheticis. In secunda autem, quæ in 13. & 14. capitulis continetur, excellentia eiusdem describitur in humanis industriis. In prima duo sunt, excellentia scilicet Prophetæ in visionibus aliorum, & excellentia eiusdem in visionibus propriis, quod describitur à 7. capitulo, ibi, Anno 1. Baltassar regis, usque ad penultimum 13. exclusuè. Prima harum in duas scinditur: primò enim ostenditur excellens in visionibus imaginariis, secundò in visione sensibili infra 5. ibi, Baltassar rex fecit grande conuinium. Prima harum adhuc in duas partes. Primò enim ostenditur excellens in visione successionis regnum omnium usque ad regnum Cyri. Secundò ostenditur excellens in visione regni Babylonis infra 4. ibi, Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea. In prima tria sunt, scilicet meritum quo excellentiam illuminationis promeruit, & hoc continetur in capitulo primo. Et excellentia illuminationis qua secreta reuelauit, ibi, In anno secundo. Et constantia virtutis quâ Deo fideliter adhæsit. Capitulo 3. Nabuchodonosor rex fecit statuam. Primum capitulum habet tres partes, in quarum prima describitur puerorum in palatum introductio, in secunda sanctorum puerorum propositi confirmatio, ibi, Proposuit autem Daniel in corde suo. In tertia tanti meriti renuntiatio, ibi, Pueris autem his dedit Deus. Prima harum duas habet partes: primo enim describitur qualiter à Iudeâ in Chaldaeam translati sunt, secundò qualiter in palatum introducti, ibi, Et ait rex Asshenez. In prima duo dicuntur, scilicet fortitudo regis captiuantis, & captiuitas: & hoc est.

Anno tertio regni Ioachim Regis Iude. Iste Ioachim filius Iosiae fuit, quem sicut habetur 4. Reg. 23. Pharaon Chao loco patris regnare constituit, in cuius anno tertio perfecto, & quarto inchoato Nabuchodonosor in Babylonie regnare coepit: unde Ierem. 25. Verbum quod factum est ad Ieremiam in anno quarto regis Ioachim filii Iosiae regis Iude, ipse est primus annus Nabuchodonosor regis Babylonis. Hieronym. Anno octavo regni Ioachim, & quarto Nabuchodonosor idem Ioachim potestati Nabuchodonosor se dedit, & in eadem ditione tribus tantum annis perseverans, rebellis existens, ab ipso Nabuchodonosor captus & interfectus est. Vnde quod hic dicitur anno tertio computandum est à tempore à quo tributum reddere coepit, hoc est, ab octavo usque ad undecimum quando rebellauit: ut sit sensus.

Anno tertio regni Ioachim, quo scilicet sub Nabuchodonosor regnauit, Regis Iude, hoc est, 2. tribus regnantibus, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, motus negatione tributi quod ante dedecrat Ioachim, Jerusalem, cum exercitu scilicet, & obsedit eam: quam tamen totam non destruxit, sed captiuate rege & imperfecto, filium eius Ioachim, n. ultima litera, loco patris constituit, quem postea statim amouit, & patrum eius Sedechiam regnare constituit, cuius undecimo anno Jerusalem capta & destruenda est. 4. Reg. vlt. & 2. Paral. vlt. In captiuitate ergo Ioachim primi translati sunt isti pueri. Ne autem fortitudini regis ascribatur, & non virtuti diuinæ, ideo sequitur.

2. Et tradidit Dominus, qui malos semper punit peccatores. Thren. 1. Tradidit me Dominus in manus eius, regis scilicet Babylonis. Job. 9. Terra data est in manus impiorum. Ioachim regem Iude, qui Ioachim secundæ tesseredecadis terminus est: Ioachim vero filius eius, tertiae tesseredecadis initium. Quod ignorauit Porphyrius in Matthæo, dicens unam deesse generationem. Et partem vasorum domus Dei, hoc est, templi, supple, tradidit etiam in manus regis Babylonis. Et dicit pars, non omnia: quia in pri-

Quo anno
regni
Ioachim
Babylonis
motus negatione tributi quod ante
dedecrat Ioachim,
Jerusalem, cum exercitu sci-
licet, & obsedit eam:
quam tamen totam non
destruxit, sed captiuate rege & imperfecto,
filium eius Ioachim, n. ultima litera, loco pa-
tris constituit, quem postea statim amouit, &
patrum eius Sedechiam regnare constituit, cu-
ijs undecimo anno Jerusalem capta & destruenda
est. 4. Reg. vlt. & 2. Paral. vlt. In captiuitate ergo
Ioachim primi translati sunt isti pueri. Ne au-
tem fortitudini regis ascribatur, & non virtuti
diuinæ, ideo sequitur.

ma

Nabu-
chodonosor
non regni
Ioachim
Babylonis
motus negatione tributi quod ante
dedecrat Ioachim,
Jerusalem, cum exercitu sci-
licet, & obsedit eam:
quam tamen totam non
destruxit, sed captiuate rege & imperfecto,
filium eius Ioachim, n. ultima litera, loco pa-
tris constituit, quem postea statim amouit, &
patrum eius Sedechiam regnare constituit, cu-
ijs undecimo anno Jerusalem capta & destruenda
est. 4. Reg. vlt. & 2. Paral. vlt. In captiuitate ergo
Ioachim primi translati sunt isti pueri. Ne au-
tem fortitudini regis ascribatur, & non virtuti
diuinæ, ideo sequitur.

ma

ma transmigratione non tulit nisi partem, omnia verò in ultima destructione. *Et affortauit ea in terram Sennaar.* Sennaar campus est, qui alio nomine Duran dicitur, in quo turrim miræ altitudinis construxerunt, quæ propter confusione linguae, Babel dicta est, *Genes. 1.* Vnius enim & eiusdem loci nomen est Sennaar, & Duran, & Babel. Et impletum est id quod dicitur *Isa. 39.* Et auferentur omnia quæ in domo tuâ sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui, vique ad diem hanc in Babylonem. *In dominum Dei sui,* supple, reposuit ea, ut vasa decoris Domini essent in domo idoli, & in obsequio. *Dan. 5.* Vasa domus Dei allata sunt coram te, & tu, & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinæ tuæ vinum bibistis in eis. Et hoc est quod sequitur. *Et vas in tulit,* supple, Nabuchodonosor, *in dominum Thesauri Dei sui.* *Osee 2.* Argentum multiplicauit eis quod fecerunt Baal.

Vasa domus Dei spiritualiter autem significant pretiosas animas sanctas, & virtutes continent. *Act. 9.* Vas electionis mihi est iste. Quæ suadente diabolo nunquam à domo Dei in habitationem mundi transferuntur. *Vnde Matth. 12.* dicitur de Christo per oppositum: Omnia vasa eius distribuet, in quibus confidebat. *Isa. 22.* Auferretur paxillus qui fixus fuerat de loco fidelis, & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerat in eo. Patum autem ante dictum fuerat: Suspendum in eo diversa vasorum genera. Dicit etiam *Glossa*, quod vasa sunt libri doctrinarum philosophicarum, qui quidem numquam in toto falso sunt, sed quædam vera continent: omnis autem veritas est à prima veritate, ideo non in toto, sed in parte in Sennaar transferri possunt: Sennaar enim mendacium interpretatur: *vnde Iacob Patriarcha* veritatem infundi in hæc vasa desiderans *Genes. 43.* dicit filiis: Sumite de optimis terræ frugibus in vasis vestris, & deferre viro munera. Hæc sunt vasa quæ *4. Reg. 4.* Eliseus præcipit offerri viduæ, ut oleum, hoc est, scientia veritatis quæ secundum pietatem est, omnibus illis infundatur.

3. *Et ait Rex Asphenez.* Tangitur hæc qualiter pueri introducti sunt in palatium, & dicuntur tria, scilicet præceptum Regis de puerorum introductione, constitutio de enutritione, ibi, *Et constituit.* Et puerorum nomine, & nominum imputatione, ibi, fuerunt ergo inter eos. Et hoc est. *Et ait Rex, Nabuchodonosor* scilicet, *Asphenez.* Hierony. dicit, quod interpretatur equorum domitor, fortè propter hoc quod mareschallus fuit: illius enim interest curam habere eorum qui ad curiam recipiuntur. *Preposito Eunuchorum.* Eunuchus dupliciter dicitur, ab accidente corporali scilicet, quia exercitus est, & ab obsequio. Antiquorum enim consuetudo fuit seruos habere Eunuchos: & propter hoc consuetudo inoleuit seruos Eunuchos vocare. Huic ergo quid præceperit, subditur. *Vt introduceret,* in familiam scilicet Regis, & curiam, *de filiis Israël,* supple, quoddam: & subdit quales genere. *Et id est, de semine regio:* nobilium enim est nobilem habere animum. *Isa. 32.* Princeps ea quæ sunt digna principe, cogitabit, & ipse super duces stabit.

4. *Et tyrannorum pueros.* Tyranni non dicuntur. *D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.*

tur hæc à corruptione regiminis, & regni, sed potius à strenuitate rei militaris: *vnde Hierony.* ranni olim dicit, quod tyranni sunt nobiles in hoc loco: honestum. nobiles enim strenuitate animi, & rei militaris exercitio, necessarij sunt Regibus. Pueros autem facit eligi: eò quod illi facilius informandi sunt: *vnde & Plato* in 1. parte Timæi, ad rem militarem præcipit eligi electam iuuentum. Electa autem iuuentus est, quæ & viribus corporis, & mentis præminet strenuitate. *In quibus nulla esset macula,* hoc est, mutilatio, vel membrorum distorta deformatio. *Vnde Philosophus:* Monstrum in corpore frequenter monstrum in mente est. Et Commentator super Ethicam dicit, quod indicia virtutum animalium sunt in corpore, sicut in vivacitate sensuum prudentia, in debitâ proportione membrorum mensure & quantitatis iustitia, in complexione æquali temperantia, & in robore corporis fortitudo: & hoc est quod sequitur. *Decoros formâ.* In omnibus enim commensurata proportio decorum inducit. *Psal. 44.* Speciosus formâ p̄e filiis hominum. Tales etiam decori frequenter affectu dulcissimi sunt. Et subdit de habitudine mentis dicens: *Et eruditos omni sapientiâ.* Eruditus est extra rude imperitiae positus: *vnde Boëtius:* Eruditæ viri est de quolibet sicuti est rationem reddere. Sapientia autem est de altissimis quæ difficultia sunt homini scire, & quæ propter sci-pia maximè volumus scire, ut dicit Philosophus. *Iob. 18.* Trahitur sapientia de occultis. *Cautos scientiâ.* Scientia est effectus demonstrationis: quia scientia in cautelis syllogismorum & probationum consistit. Et propter hoc dicit cautos scientiâ. Et quia humana ratio de humanis ratiocinatur, ideo dicit Augustin. quod scientia est de humanis, sapientia de diuinis. Et tales cautelas ad respondendum, & obviandum necesse est habere curiales, qui frequenter iudices sunt. *Isa. 53.* In scientiâ suâ iustificabit ipse iustus seruos meos multos. *Et doctos disciplinâ.* Hebr. 12. super id, Omnis autem disciplina, dicit *Glossa*, quod disciplina duplex est, scilicet morum eruditio, quæ Græcè dicitur παιδεία, & demonstrabiliora scientia, quæ Græcè dicitur επιστήμη, & utroque istorum modorum sumitur hæc, ut & scilicet moribus essent adornati, & disciplinis liberalibus eruditæ. *Hebre. 12.* In disciplinâ perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus. Et qui possent stare, siue ministrare, in palatio Regis. Hierony. His enim insigniti, sunt aspectu regio digni. Simile quid fecit Salomon in ordine ministrantium. *3. Reg. 10.* Regina Saba cum vidisset habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, non habebat ultra spiritum. *Vt doceret eos literas,* Chaldaicas scilicet, quæ maximè sunt de divinitiis scientiis, & linguam Chaldaeorum. Hierony. Syram, quia una est cum Chaldaea lingua: apud Chaldaeos maxime florunt.

Glossa hæc obiicit: Philo arbitratur linguam Hebræorum esse Chaldaicam: quia Abraham de Chaldais exiuit: sed tunc queritur, quomodo pueri linguam quam in patria nouerant,

6 D. Alb. Mag. Ord. Præd. Comment.

in Chaldaea discent. Et soluit *Glossa* dicens: Forte secundū quorumdam opinionem, Abraham Chaldaeorum & Hebreorum linguam habuit, sed Hebreorum tantum filios & familiam docuit, Chaldaicam autem pueri in Babylone didicerunt. Ex hoc etiam quod dicitur quod præpositus Eunuchorum introduxit eos in curiam, dicit *Hierony.* quod arbitrantur Iudei Danielē & eius socij existimati eunuchi.

Qui Ecclesiis prefici debant.

Moraliter autem hoc factō gentili monemur, quod tales in Ecclesiis, & in curas animarum introducamus, qui habitu mentis & corporis perfecti sint, & eiusdem linguae cum his quorum curam suscipiunt: quia aliter docere non possunt. *Exod.* 18. Prouide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios & decanos qui iudicent populum omni tempore. Et contrarium facientes arguuntur. *Ezech.* 44. Sufficient vobis omnia scelera vestra domus Israël, eò quod inducitis filios alienos incircumcisos corde, & incircumcisos carne, vt sint in sanctuario meo, & polluant domum meam.

Et constituit eis rex annonam. Tangitur puerorum nutritio: & hoc est. *Et constituit eis rex annonam,* hoc est, refectionem, per singulos dies, vt non de horreis, sed recenti annona quotidiana sustentarentur: non enim poterant vacare studio, & de acquisitione necessariorum cogitare. Propter quod etiam dicit *Philosoph.* quod primis philosophtibus omnia suppeditabant & ad voluptatem, & ad voluntatem necessaria. *De cibis suis*, vt cibo regio optimus nutritetur sanguis, & spiritus qui aptus esset ad virtutis & scientiae informationem. *Et de vino unde bibebat ipse:* hoc enim moderatè sumptum, & optimum facit spiritum, & optimè motum. *Cantic. 7.* Dabo tibi vinum conditum dignum dilecto meo

In proemio metaphor.

ad potandum, labiisque & dentibus ad rumiandum. *Vt enutriti tribus annis*, talibus scilicet cibis, & potibus, postea starent in conspectu Quare Na-
gatis. Tribus annis autem enutriti sunt, vt primo buchodon-
for voluit anno sanguis prius habitus ad regium cibum Danielē & mutaretur, secundo anno sanguis regij cibi eius socios membris imbibetur, tertio membra sic infusa tribus annis
naturi suis
cibis & pa-
culis, anten-
quam aspe-
ctum suum
subirent.
Ecclesiastici
debent su-
dio vacara
& laudi di-
uina.

Moraliter hoc gentile factum instruit viros Ecclesiasticos quibus præbenda regales consti- quam aspe-
tutæ sunt, vt studio videntur, & laudi diuinæ. *Act. 6.* Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Et in damnationem sui, Christi annonam sumit, qui opus propter quod statuta est præbenda, non perficit. *Ezech. 16.* Similam & mel, & oleum co-
mediisti, & decora facta es vehementer. Propter quod comminatur Dominus. *Osee 2.* Idcirco conuertar, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, id est, auferam ab Ecclesiis. Et quod dicitur, quod starent in conspectu regis, quia sta-
re ministrantis est, & obedientis, monet ut recti per iustitiam parati stemos ad obsequia diuina. *3. Reg. 18.* Vixit Dominus ante cuius vultum sto. *Psal. 5.* Mane astabo tibi, & videbo.

Fuerunt ergo inter eos. De nomine introductorum, & nominam mutatione agitur hic: & haec sīnu duo quæ hic dicuntur, & hoc est. *Fuerunt ergo inter eos*, pueros scilicet in palatium introductos, qui multi erant, sed excellentes inter eos, de filiis Iuda, hoc est, de tribu Iuda nati fuerunt, supple, *Daniel*, qui iudicium Dei interpretatur, eò quod de singulari illuminatione diuina iudicare potuit. *Psal. 16.* De vultu tuo iudicium meum prodeat. *Ananias*, qui gratia Domini interpretatur, eò quod gratus ipse, & opus eius Deo fuit. *Psal. 83.* Gratiam & gloriam dabit Dominus. *Misael*, qui populus Dei interpretatur, eò quod obedientia & subiectione de populo Dei se esse probabat. *Psal. 78.* Nos populus eius, & oves palcuæ eius. *Isa. 60.* Populus tuus omnes iusti. *Et Azarias*, qui auxilium Domini interpretatur, eò quod in omnibus auxiliatorem Dominum habuit, dicens cum Psalmista, auxi- *Psal. 20.* lium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram. Et subdit de horum nominum mutatione.

Et imposuit eis præpositus Eunuchorum, per quem scilicet ad curiam vocati fuerant, *nominis*, alia scilicet. *Hieronymus*, sicut Pharao *Genes. 41.* Ioseph aliud nomen imposuit, noluit enim in terra captiuitatis vocabula Iudeæ pueros habere. *Vnde Psal. 136.* Quomodo canta- Quare Da-
bimus cantum Domini in terra aliena? *Danieli*, supple, imposuit nomen, *Balassar*: qui, nisi *Bala-*
vt dicit *Hieron.* capillus capitum interpretatur, vel *tassar*. quia iudicij subtilitate singula discerneret, et si essent subtilia sicut capillus. *Cantic. 5.* Come capitis tui sicut elatae palmarum. *Anania*, supple, imposuit nomen *Sidrac*, qui interpretatur decorus mihi, pro decore virtutis & corporis. *Judith 10.* Cui Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pendebat. *Misaeli*, supple, imposuit nomen, *Misach*, qui interpretatur, quis risus, vel quis de gaudio, eò quod incuditate

6.

7.

ditate bona commanentes iucundos fecit. Rom. 12. Qui ministrat in hilaritate: ministrans enim competit hilaritas. Et Azaria, supple, non men imposuit, Abdenago, qui interpretatur seruiens taceo, quia sine contradictione & murmurante seruauit. Job 39. Manum meam ponam super os meum. Thren. 3. Sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se.

8. *Proposuit autem Daniel.* Tangit hic de proposito puerorum, & tanguntur principaliter duo, scilicet propositi sanctitas, & sanctitatis affectus, ibi, *Post dies autem decem.* In prima tria sunt, scilicet propositi firmitas, & propositi perducendi ad effectum sagacitas, ibi, *Et rogauit prepositum,* scilicet puerorum: ad excludenda contraria mira subtilitas, ibi, *Et dixit Daniel ad Malasar.* Dicit ergo *Proposuit autem Daniel.* Solum illum nominat, quia ille principaliter erat, tamen alij etiam in proposito consentiebant: in corde suo: quia dicit Beda, quod propositum est conceptus cordis deliberatione firmatus. Psal.

65. Reddam Domino vota mea quæ distinxerunt labia mea. *Ne pollueretur de mensa Regis,* ras quatuor modis pollui fieri potuit, scilicet si comederer prohibitum. *Vestendo cibis Regis.*

Letit. 11. Si comedederet iniuste acquisitum, ut raptum, vel extortum. Proverb. 4. Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. Vel si comedederet de idolothyto quod Apostolus prohibet 1. ad Corinth. 10. nescandalizentur infirmi. Quartò ne in crapula & superfluitate comederer, quod in mensis regum fieri consuevit. Isa. 28. Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumque. *Neque de vino potus eius,* propter easdem quatuor causas. Ephes. 5. Nolite inebrinati vino in quo est luxuria. Vinum enim his non competit, qui secreta regis celare debent. Proverb. 31. Nullum secretum est ubi regnat ebrietas. Vnde ad commendationem Ioannis dicitur. Luc. 1. Vinum & siceram non biber. *Et rogauit prepositum.* Tangitur hic ad consequendum propositum puerorum sagacitas, & duo dicuntur, preces Danielis, & responsio principis: & hoc est. *Et rogauit,* scilicet Daniel, *propositum Eunuchorum,* cuius ex officio intererat: ne contaminaretur, hoc est, ne eis alienigenarum contaminari cogeret. Iohann. 3. Non courtuncur Iudei Samaritanis. Simile quid fecit Iudith. 13. Viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc revertentem, & non permisit me Dominus ancillam suam coquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me.

9. *Dedit autem Deus,* quia omne bonum à Deo est, *Daniel gratiam,* hoc est, gratositatem propter virtutem, & misericordiam, propter suæ captiuitatis miseriam, ut scilicet gratositate virtutis & miseria captiuitatis flecteretur, & citius audiret preces. Genes. 43. Deus meus faciat vobis eum placabilem. Et hoc est quod sequitur. *In conspectu principis Eunuchorum.* Exod. Inuenisti gratiam coram me.

10. *Et ait princeps Eunuchorum ad Danielen,* & per Danielen ad alios, supple, *Timeo ego Dominum meum regem.* Nota in hoc quod de se flexus fuit ad benignitatem, qui metum regis allegabat, & facit memoriam præcepti subdens. *Qui,*

hoc est, quia ille, *constituit vobis cibum & potum:* cuius præceptum inferior reuocare non audet. Et subdit experimentum, quia reprehendi posset si transgredere. *Qui,* scilicet Rex, si viderit, hoc est, experimento probaverit, *vultus vestros,* in quibus macies abscondi non potest, *macilentiores,* per inediā subtracti cibi, *præcateris adolescentibus coanis vestris:* quia si essent seniores, vel iuniores, non esset æqualis virtus nutritiua in eis: *condemnabitis caput meum Regi.* Proverb. 16. Indignatio Regis nuntijs mortis, & vis sapiens placabit eum. Hic notanda sunt verba Hieron. qui sic dicit: Qui de mensa Regis non vult comedere ne polluantur: utique si sapientiam & doctrinam Ægyptiorum & Chaldaeorum sciret esse peccatum, nunquam acquiesceret discere quod non licebat. Discunt autem non ut sequantur, sed ut iudicent atque conuincant. Quomodo si quispiam aduersus Mathematicos velit scilere imperitus *mathematicos,* Daniel didicit, *et Ægyptiorum doctrinam,* risui patet: & aduersum Philosophos disputans, si ignoret dogmata Philosophorum. Discunt ergo ea mente doctrinam Chaldaeorum, qua & Moyses omnem sapientiam Ægyptiorum: didicerat, hoc est, ut singula diuident, non ut sequantur.

11. *Et dixit Daniel.* Attenditur hic puerorum subtilitas in excludendo contraria sui propositi. Duo autem persuadebant, ut preces puerorum admitteret, scilicet verba composita, & utilitas. De primo dicit. *Et dicit Daniel ad Malasar,* qui fuit subminister Asphenez præpositi Eunuchorum & hoc est quod sequitur, *quem constituerat,* scilicet sicut subministrum, Princeps Eunuchorum, Asphenez scilicet, super Danielen, Ananiam, Misaelim, & Azariam, qui scilicet loco ius quotidie ministraret: mediae enim dignitatis est aliis subesse, & alios sub se habere. Matth. 8. Ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites.

12. *Tenta nos obsecro seruos tuos.* Per hoc quod dicit, tenta, fidei nota magnitudinem. Per hoc, quod dicit, seruos tuos, caprat benevolentiam: diebus decem. Omnia refert ad obedientiam decalogi. Psal. 143. In psalterio decachordo psallam tibi. Et dentur nobis legumina ad vescendum, quæ scilicet lex non prohibet. *Lenit. 11.* & frigida sunt contra concupiscentiam. In quo notatur parsimonia cibi, quæ ad sanitatem valer mentis, & corporis. *Et aqua ad bibendum,* quæ simplex & purus potus est, nec fauces incitans ad ebrietatem, nec libidinem concitat ad luxuriandum. Ephes. 5. Nolite inebriasi vino, in quo est luxuria. Eccles. 31. Sanitas est animæ & corpori sobrius potus. Propter quod dicitur. Pron. 9. quod sapientia miscuit vinum.

13. *Et contemplare, supple, post hoc, vultus nostros.* Hierony. Conueniens probationis spatiū, nec nimis breue, nec nimis longum, quod cito possit impetrare. *Et vultus puerorum qui vescuntur cibo regio,* comparatos scilicet ad vultus nostros, & sicut videris, tali consideratione præhabita, sic facias cum seruis tuis. Ac si dicat: Si videris obedientiam legis etiam corporaliter nobis *statione viri proficere,* concede quod petimus: sancti enim corporaliter delectatione virtutis etiam corporaliter reficiuntur, ciuntur. Psal. 62. Sicut ex adipe & pinguedine repleatur anima mea. Vnde etiam Moyses.

Exod. 34. ex refectione dulcedinis Dei abstinuit 40. Diebus, & 40. noctibus. *Psal. 77.* Panem Angelorum manducavit homo, cibaria misit eis in abundantiam. *Hierony.* Admirabilis fidei magnitudo non solum sibi corpulentiam viliori est ut per legumina promittit, sed etiam tempus statuit, non temeritate, sed fidei magnitudine qua regias dapes contempfit. *Hebre. 11.* Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iocunditatem.

14. *Quo audito sermone huiuscmodi*, persuasionis scilicet, tentauit eos diebus decem. *Sap. 3.* Deus tentauit eos, & intenuit illos dignos se. Et subdit de experimento.

15. *Post dies autem decem*, qui ad obseruantiam decalogi referuntur, apparuerunt vultus eorum meliores, ut verum comprobaretur, quod dicitur. *Sap. 16.* Non natuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos qui in te crediderint conseruat. *Et corpulentiores*, pinguedine etiam corporali, ut dicit *Hierony.* *Denter. 32.* In crastinus est dilectus meus & impinguatus. *Præ omnibus pueris*, coœvis eorum scilicet, qui vescebantur, supple, contra legem, cibo regio. Crapula enim nulli prodest. *Matth. 24.* Videte ne grauentur corda vestra in crapula vel ebrietate. *Eccles. 31.* Vigilia, & cholera, & tortura viro influniro, sommus sanitas in homine parco. *Eccles. 5.* Dulcis est sommus operanti, siue parum siue multum comedat: saturitas autem diuitis, non sinit eum dormire. Et subiungit de utilitate inuitante ad exauditionem.

16. *Porro Malasar tollebat cibaria*, pueris scilicet deputata, tollebat autem in usus proprios, & vinum potus eorum, supple, tollebat, dabatque eis legumina. Optimum enim aestimabant pueri, si viliora pro melioribus commutarent, dummodo legem obseruarent. *Hebre. 10.* Rapinam bonorum vestrorum cum gudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.

17. *Pueris autem his.* Tangit h̄c tanti meriti remunerationem, & duo dicit, scilicet præmium virtutis, & perseverantiam dignitatis, ibi, *Fuit autem Daniel.* Et hoc est. *Pueris autem his*, quatuor scilicet, dedit Deus, merito scilicet talis propositi, scientiam & disciplinam. Hæc in præcedentibus exposita sunt. *In omni libro*, supple, discendo, & sapientia, quæ de altissimis & diuinis est. *Sap. 8.* Sobrietatem & prudentiam docet & iustitiam & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. *Iacob 1.* Si quis vestrū indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluentem, & non impropperat. *Danieli autem*, specialiter dedit Dens intelligentiam omnium visionum.

Daniel Propheta extimus. Visio est, ut dicit *Philosophus*, in qua res ut futuræ sunt, ostenduntur, & hæc est intellectualis visio. Vnde *Hierony.* Daniel extra alios hoc dedit Deus: quia quod alij in phantasmate, hic mentis oculis conspiciebat in veritate. *Et somniorum.* *Hierony.* Ænigmatum, vel imaginum, quibus monstrantur futura. Vnde *Rabbi Moysæ* dicit, quod somnium est calus à prophetia: quia prophetia est visio in lumine intelligentiæ, somnium autem manifestatio futurorum in imagine, in quo cadit & quasi occumbit lumen intelligentiæ. *Numer. 12.* Ore ad os loquor ei: & palam, & non

per ænigmata & figuræ Deum videt. *Ose 12.* Ego visiones multiplicaui, & in manu prophetarum assimilarus sum. *Psal. 88.* Tunc locutus es in visione cum sanctis tuis. Et subdit de experimento huius præmij.

18. *Compleatis itaque diebus*, trium annorum scilicet, post quos dixerat Rex, Nabuchodonosor scilicet, ut introducerentur, pueri scilicet in conspectu eius. *Isa. 28.* Quem docebit scientiam, aut quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulos ab uberibus. Ita isti pueri qui disfluentes Hebraica, & consuescentes Chaldaica, ad regem introducuntur: & hoc est. *Introduxit eos prepositus Eunuchorum*, Asphenez scilicet, in conspectu Nabuchodonosor. Quia iam nihil erat in eis quod oculos maiestatis eius posset offendere. *Psal. 31.* In via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos. Sic 2. *Reg. 19.* dixit David ad Chanaan, transmutatus scilicet ad virtutem: mecum transeat Chanaan, & ponam oculos meos super eum. Et subdit de Regis experimento.

19. *Cumque eis locutus fuisset Rex.* *Hierony.* Tentando eorum sapientiam. *Iacob.* Beatus vir qui suffert temptationem. Non sunt inueni tales, hoc est, illis in sapientia similes. *De uniuersis*, scilicet pueris in palatum assumptis. *Eccles. 44.* Non est inuenitus similis illi qui conseruaret legem Excelsi. *Vt Daniel, Ananias, Mysael, & Azarias.* *Hierony.* Quos panis vitæ, & fons sapientiæ parauerat, & docuerat. *Eccles. 15.* Cibauit illum Dominus pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potauit illum. *Et, supple*, idè digni, & idonei, steterunt in conspectu regis, parati in omnia obsequia, sicut & nos in conspectu regis nostri stare deberemus. *Prov. 14.* Acceptus est regi minister intelligens.

20. *Et omne verbum sapientie*, quæ de diuinis est, hoc est, quidquid poterat queri de diuinis, & intellectus. Intellectus est lumen quod per modum principij cuiusdam ad omnia dirigit inuestigando. *Gregor.* Intellectum dat, dum de auditis mentem illuminat. *Isa. 11.* Requiescat super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus. *Eccles. 17.* Cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus replete illos. *Quod suscitatus est ab eis rex*, hoc est, quæ quæsivit ab eis. *Inuenit in eis decuplum.* Quia super illuminationem humanam, nouem ordinum Angelorum habebant, & diuinam illuminationem. *Psal. 88.* In lumine vultus tui ambulabunt. *Super omnes Ariolos.* *Hierony.* Arioli ab aris dicuntur, qui in extis animalium in aris immolatorum futura prædixerunt, sicut adhuc extant libri, qui sunt de illa parte necromantiae quæ incantativa vocatur, in qua animalia cum carminibus obsecrata degulantur, in degulatis iudicatur, si in compositione & cursu sanguinis naturaliter se habet, & secundum hoc fausta pronuntiantur. *Et magos.* Magi dicuntur secundum *Hierony.* quasi magistri, qui de uniuersis philosophantur, magi tamen specialiter astronomi dicuntur, qui in astris futura rimantur. *Qui erant in uniuerso regno eius.* Huius causa redditur. *Luc. 21.* Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. *Actor. 6.* Non poterant resistere sapientiæ, & spiritui qui loquebatur. Et subiungit

subiungit de præmio dignitatis.

21. *Fuit autem Daniel, antonomastice scilicet, usque ad annum primum Cyri regis, in honore scilicet & dignitate. Saplent. 10. Honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.*

C A P V T II.

I. *In anno secundo regni Nabuchodonosor. Hic tangitur reuelatio facta Danieli in visione impij regis Nabuchodonosor, & diuiditur in partes duas, in somnij visionem, & interpretationis inquisitionem, ibi, Precepit autem rex. Circa somnij visionem duo dicuntur, visio scilicet & deletio: & hoc est. In anno autem secundo. Hierony. Si post tres annos pueri ingressi sunt in conspectu regis, quomodo in secundo anno somniasse nunc dicitur? Hoc ita soluunt H-*

Numerantur anni non bræi. Secundus annus hic dicitur, quo omnibus barbaris gentibus imperavit, Assyriis, & Ägyptiis, Moabitis, & reliquis nationibus, non tantum Iudæis, & Chaldaëis: vnde Iosephus: post annum secundum Ägyptiacæ captiuitatis Nabuchodonosor vidit mirabile somnum, & fugit ab eo. Regni Nabuchodonosor, quo scilicet ut monarca regnare cœperat. Vedit Nabuchodonosor somnum. Judith. 2. dixit hoc in corde suo esse. Cum non sit videre nisi secundum intellectum, per hoc intelligitur, quod aliquid de intelligentia habuit confusè & indistinctè. Per hoc autem quod dicit, somnum, nota quod hæc visio in imaginibus corporalibus erat descripta. Et hoc est somnum quod differt à visione, & oraculo, quod visio est ostensio rerum in veritate ut futuræ sunt, oraculum autem expressa rerum prædictio, & somnum est reuelatio percepta à diis, vel à diuinis viris: quæ autem à cibis caulfantur vel actibus hominum, phantasmata dicuntur. Et subdit de causa obliuionis. Et conterritus est spiritus eius. Spiritus hic dicitur corporalis rector formarum, qui quando in terrore confunditur, delentur formæ quæ in eo sunt, & deletis formis somnum cadit in obliuionem, & hoc est quod sequitur.

Et somnum eius fugit ab eo. Terroris autem istius causa fuit magnitudo visionis. Job 4. In horrore visionis nocturnæ quando solet sopor occupare homines, paucor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Job. 7. Terribis me per somnia, & per visiones horrore concuties.

2. *Precepit autem rex. Tangitur hic interpretationis inquisitio, & dicuntur duo, scilicet inquisitio, & inuentio, ibi, Tunc Daniel requisuit de lege. In prima duo sunt, interpretum vocatio, & interpretationis requisitio, ibi, Et dixit ad eos Rex. Dicit ergo. Precepit autem Rex, Nabuchodonosor scilicet, ut conuocarentur, ad eum scilicet, arioli & magi. Alia translatio, incantatores, & philosophi. Arioli enim interfæta animalia carminibus sacrificant, & in exitis diuinant, proper quæ carmina incantatores dicuntur. Magi autem sunt, qui de singulis philosophantur. Et Chaldae, Astronomi scilicet vel Mathematici, ut dicit Glossa: & malefici. Glossa: Qui viam*

vtuntur & sanguine, & sèpè contingunt corpora mortuorum, qui propriè negromantici dicuntur à rex posse quod est mortuus, quia in mortuis diuinant. Ut indicarent regi somnia sua. Somnia dicit in plurali propter multas partes somnij. Hierony. Secundum artem mathematicam principes & Reges illius gentis omnia faciunt, vnde in nativitate Domini primi ortum eius notauerunt, & Bethlehem venientes puerum adorauerunt. Ex quo accipitur, quod ortus Saluatoris non per creationem nouæ stellæ, sed Chaldaei per naturalem cursum stellarum deprehensus est. Cuius contrarium tonet Ecclesia. Ad hoc dicendum videtur, quod Hierony. non negat nouæ stellæ creationem, sed dicit quod cum Mathematici cœlestia sèpè contemplentur, quidam inter alios etiam lucem creatæ stellæ primi viderunt in ortu Saluatoris, quam non vidissent, si cœlestia contemplati non fuissent. Qui cum venissent, conuocati scilicet, steterunt coram rege, reverenter audituri præcepta regis.

Et dixit ad eos rex. Tangitur hic interpretationis requisitio, primò sub comminatione, secundò sub sententiæ interminatione, ibi, Quo audito rex in furore. In primo tria sunt, primò enim simpliciter requirit, secundò sub promissione, & pœnâ, tertio impossibilitatis euasione: quæ patent in litera. Dixit ergo. Dixit ad eos rex. Quæritur, quare dixit, & quæsiuit quod impossibile fuit? Ad hoc dicendum, quod Mathematici ex astris dicunt causari inferiora, & ideo cum profiterentur se scire cursus stellatum, & quas impressiones facerent in inferioribus, quærebant rex quas in animâ suâ stellæ fecissent impressiones. Vidi somnum. Recolit se vidisse, sed quid viderit ignorat. Et mente confusus, quia prius dixit spiritum esse conterritum, ignoro, supple, distinctè, quid viderim, quamvis indistinctè sciāt me aliquid magni vidisse. Hierony. Vmbram & quasi auram, & vestigia somnij retinebat, ut aliis referentibus posset quod viderat reminisci, non à mentientibus decipi. Et attende, quod hoc simpliciter dixit coram Mathematicis, ut ipsi ex se prorumperent in narrationem interpretationis. Vnde sequitur.

Responderuntque Chaldae, hoc est, Mathematici, Regi Syriacè, hoc est, Chaldaicè: quia Syriaca lingua est est Chaldaica. Rex in sempiternum vine. Hierony. Superius non salutauerunt, quia non fuerant ausi loqui ut inferiores: sed postquam locutus est rex, ipsi volentes respondere, prius salutant captantes benevolentiam à parte auditoris. Dic somnum seruis tuis: hoc enim accipiunt pro fundamento, ex cuius similitudinibus coniiciant interpretationem: & hoc est quod sequitur. Et interpretationem eius indicabimus. Quia interpretatio conjecturalis est, & non immobilis veritatis, & talem interpretationem non quærebant rex. Et attende, quod perceptio somnij significat, quod impij etiam aliquid altum de cœlestibus percipiunt, sed territi de austeritate pœnitentiæ, quod conceperunt, perdunt. Job 33. Per somnum in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina. Et respondens rex. Tangit hic requisitionem interpretationis cum promissione præ-

4.

*Quomodo
Chaldaei
Saluatoris
ortum primi
intellexerūt.*

3.

*Quare Na-
bucodonosor
à ma-
thematicis
quæsiuit
quod erae
impossibili.*

4.

mij

10 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

mij , & comminatione pœna : & hoc est.

5. *Et respondens rex ait Chaldais. Solos Chaldaeos , seu Mathematicos alloquitur : quia illi citius diuinabant. Sermo recessit à me , hoc est, somnium de quo est sermo : nisi indicaueritis mihi somnum , prius scilicet , & coniecturam eius narraueritis , hoc est, interpretationem coniecturalē , peribitis vos , puniti scilicet in corpore , & domus vestre , res scilicet familiae , publicabuntur , hoc est , publicae direptioni damnabuntur. Et subiungit promissiones.*

6. *Si autem somnum , primò scilicet , & coniecturam eius narraueritis , posteà scilicet , præmium , quod meruistis , & dona , etiam vltra meritum ex munificentia regali , & honores , in demonstrationibus scilicet , sicut Ioseph. Genef. 41. & Mardochæus Esther 6. multum accipietis à me. Multum non in uno loco , nec in uno tempore , sed vbiq[ue] & semper. Esther 2. Dona largitus est iuxta magnificentiam principalem. Et post comminationes , & promissiones , subinfert intentionem. Somnium igitur , primò , & interpretationem eius , secundò , indicate mihi. Ac si dicat : Si somnium dixeritis , credam interpretationi.*

7. *Responderunt secundo , Chaldae scilicet , atque dixerunt ei , scilicet regi. Rex somnum dicat seruis suis (Regiam maiestatem in ipso confitentur , & in se seruitum , ut benevolentia & blanditiis eum allicant) & interpretationem eius indicabimus. Ac si dicant : Interpretari nescimus , nisi quid interpretetur , nobis dicatur : non enim possunt scire , quid in corde hominis sit. 1. ad Corinth. 2. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis , nisi spiritus hominis qui in ipso est ? Significat autem eos spiritualiter , qui coniecturas cordium suorum , & cogitationes ad suum sensum volunt interpretari. Isa. 30. Loquimini nobis placenter , videte nobis errores.*

8. *Respondit rex , & ait. Durius modo alloquitur , vt magister treat. Certè noui , quod tempus redimitis , ambage scilicet verborum , scientes quod recesserit à me sermo , per obliuionem scilicet , & sic quærentes impossibile , vultis euadere.*

9. *Si ergo somnum non indicaueritis mihi , cum dicaris vos nosse dispositiones astrorum , quæ dicitis esse causas somniorum , una est de vobis sententia , hoc est , similis , & firma , hæc scilicet , quod interpretationem quoque fallacem , quæ secundum rem non eveniet , & deceptione plenam , quæ me fallere nitimini , composueritis , hoc est , confinxeritis , ut loquamini mihi , hoc est , locutione detineatis me , donec tempus pertranseat , & aliis occupatus ista dimittam. Simile est Isa. 28. Manda remanda , expecta reexpecta. His concludit intentionem. Somnium itaque dicite mihi , ut tali experimento sciam , hoc est , scire possim , quod interpretationem quoque eius , hoc est , somnij , veram loquimini. Somnium enim & interpretatione secundum Mathematicos ad idem referuntur ut causam.*

10. *Respondentes ergo Chaldae , Astronomi scilicet , coram rege , dixerunt ; impossibilitatem scilicet humani ingenij cognoscentes , & inconsuetum esse , quod talia quærantur , allegantes : & hoc est. Non est homo super terram , qui scilicet terre-*

nus sit , super cœlum enim est , qui potest hoc , qui sermonem tuum rex , hoc est , ô rex , possit implere. Ioan. 3. Qui de terra est , de terra loquitur : qui de cœlo venit , super omnes est. Vnde de se , & sanctis dicit Paulus 1. ad Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mundi acceperimus , sed spiritum qui ex Deo est , vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Et allegant conuentudinem , dicentes : Sed neque regum quisquam magnus , dignitate , & diuinitate , & potens , dilatatione potestatis , verbum huicmodi , hoc est , rem de qua posset esse verbum , sciscitur , hoc est , sciscitari co[n]suevit , ab omni Ariolo , & Mago , & Chaldaeo. Hæc in præhabitis exposita sunt. Isti enim promittunt scientiam futurorum se habere. Et subiungunt rationem

11. *Sermo enim quem tu queris rex , hoc est , ô rex , grauis est , super hominum cogitationem positus. Psal. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me , confortata est , & non potero ad eam. Nec reperiatur quisquam , hominum purorum , supple , qui indicet illum in conselio regis , hoc est , possit indicare. Sap. 9. Cogitationes mortaliū timidæ , & incertæ prouidentiae nostræ. Exceptis diis , hoc est , diuinis hominibus. Psal. 81. Ego dixi , Dij estis , & filij Excelsi omnes. Quorum non est cum hominibus conuersatio. Sanctorum enim hominum conuersatio in cœlis est. Philip. 3. Nostra conuersatio in cœlis est.*

12. *Quo audito. Hic tangitur intimatio pœnae. In hoc autem commendatur quod prius audiuit. Ioan. 7. Numquid lex nostra iudicat hominem , nisi prius audiuerit ab ipso ? Sed in hoc vituperatur quod sequitur , in furore , & in ira magna. Furor est feruens ira , vt dicit Gregor. Ira autem Furor quid. appetitus pœnae in vindictam. Vnde luore vindictæ exagitatus , durissimam protulit sententiam , hanc scilicet , ut perirent omnes sapientes Babylonis. Iaco. 1. Ira viri iustitiam Dei non operatur. Qui autem sapientes interfici præcepit , stultos dilexit , fecutus consilium Roboam. 3. Reg. 12.*

13. *Et egressa sententia , hoc est , diuulgata , & publicata , sapientes interficiebantur , hoc est , ad interficiendum quærebantur. Abas. 1. Quia impius præualet aduersus iustum , propterea egreditur iudicium peruersum. Quærebaturque Daniel , & socij eius , ut perirent , accusantibus eos scilicet aliis , qui inuidebant eis : quia cum sapientibus non intrauerant , & d[e] eis non quærebarunt. Sap. 2. Inuidia diaboli mors introiavit in orbem terrarum. Imitantur illum qui sunt ex parte illius.*

14. *Tunc Daniel. Tangitur h[ic] interpretis invenitio , & habet quatuor paragraphos , scilicet indiciarum impetrationem , revelationis acceptiōnem , gratiarum actionem , interpretis examinationem : quæ per ordinem patent in litera , & hoc est. Tunc Daniel requisuit de lege , atque sententia. Lex dicitur commune edictum interisciendi sapientes : sententia vero sententialiter prolatæ condemnatio. Ab Arioch principe militiæ regis. Cum enim esset de curia , à principe quæsitus sicut à consocio. Princeps autem militiæ fuit qui ordinabat milites , & militiam secundum Cerethi & Phereti legiones. Phereti enim dicuntur mortificantes , quia pessimos trucidant : Cerethi autem viuificantes , quia bonos viuifica*

viuiscabant. *Qui, scilicet princeps, egressus fuerat, supple, cum Pherethi.* Ad interficiendos sapientes Babylonis. Quam crudelitatem etiam Daniel improverat ei infra 5. cap. ibi, Quos volebat interficiebat, & quos volebat percutiebat.

15. *Et interrogauit cum qui à Rege potestatem accepérat, interficiendi scilicet, quia illius intererat, & ille scire poterat: quam ob causam, meritóriam scilicet sapientum Babylonis, tam crudelis sententia, de omnibus, supple, sapientibus occidendis, à facie regis, hoc est, ab imperio regis, effet egressa, cum sit contra sententiam Dei, Ezech. 18. Filius non portabit iniuriam patris, nec pater iniuriam filij. Hic querunt Hebræi, ut dicit Hierony. Cur Daniel & tres pueri non ingressi sunt ad regem cum aliis sapientibus, & tamen cum eis iussi sunt perire? Et sic soluunt: Cum rex dona maxima & summum honorem promittebat sapientibus, ire ad regem noluerunt, ne dignitatem & diuitias viderentur ambire. Soluunt etiam aliter dicentes, quod Chaldaei sapientes inuidentes sapientiae puerorum & gloriae, quasi soli præmia essent recepturi, sine pueris ingressi sunt, sed postea cum fors cederet in contrarium, pœnae voluerunt habere confortes. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, ed quod absens Daniel fuit, cum rex dedit edictum.*

16. *Daniel ingressus, ad regem, supple, rogauit, audaciam sumens ex hoc quod erat de curia, ut tempus daret sibi, rex scilicet, ad solutionem, somnij scilicet & interpretationis, indicandam regi. Sed contra hoc obiicitur id Matth. 10. Nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Et id Psal. 80. Aperi os tuum, & implebo illud. Ad hoc dicendum, quod Dominus non prohibet deliberationem simpliciter, sed deliberationem & præmeditationem humanæ rationis: quia si illi sancti inniterentur, viderentur de fide dubitare: inducias autem faciendæ orationis, & impetranda reuelationis, & ordinanda responsionis secundum fidem non prohibet Dominus. Et hoc est quod dicit Hierony. Tempus sibi dari petit, non ut sagacitate mentis occulta perquireret, sed ut Dominum occultorum obsecraret.*

17. *Et ingressus est domum suam Daniel, impetrato scilicet tempore, & dilatata sententia, ingreditur domum ut occultius oret, & quietius. Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum. Sap. 8. Intrans in domum meam, conquiescam cum sapientia. Ananiaque, & Misaeli, & Azariae sociis suis indicauit negotium. Alios sibi in precibus adiungit, ne videatur præsumere de priuilegio sui metiti, ut quorum est commune discrimen, communis sit oratio. Iaco. 5. Orate pro inuicem ut saluemini. Et hoc est quod sequitur.*

18. *Vt quererent misericordiam, qua miseri indigent in periculo constituti. Thren. 3. Misericordia Domini, quia non sumus consumpi, quia non defecerunt miserationes eius. A facie Dei cali. Hierony. Ad differentiam eorum deorum qui in terra versantur, & dæmoniacis artibus, & præstigiis terrenos deludunt. Deus tamen*

cœli dicitur, ut continens cœlum, & omnia quæ in eo sunt. A facie autem eius queritur, hoc est, à præsentia luminis gratia ipsius. Psal. 79. Ostende faciem tuam, & salui erimus. Super sacramento isto, hoc est, sacro secreto. Quia sacrum est, quod diuinum est: secretum autem, quia supra cognitionem nostram eleuatum est. Et non perirent Daniel, & socii eius, à quibus vita & consolatio pendebat omnium captiuorum, cum ceteris sapientibus Babylonis, per eos liberandis. Hierony. Diligit inimicos, benefacit odientibus, orat pro persequentiis, sicut præcipit Matth. 6.

19. *Tunc Daniel. Tangitur hic reuelatio Danieli facta quasi principali. Mysterium, hoc est, secretum. Mysterium enim Græcè, Latinè sonat secretum. Per visionem, non per somnum, supple, sed per apertam rerum demonstrationem. Psal. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Note, quando scilicet clausi erant sensus exteriores. Isa. 58. Orietur in tenebris lux tua, & tenebrae erunt sicut meridies. Reuelatum est, velamine scilicet quo nobis secretum fuit ablato. Psal. 28. Reuelabit Dominus condensa, & in templo eius omnes dicent gloriam. Vnde sequitur de gratiarum actione in communi, & in singulari: & hoc est. Et benedixit Daniel, hoc est, bona quæ à Deo procedunt, Deo dixit & attribuit per gratiarum actiones. Eccles. 1. Ad locum unde exeunt flumina, reuertuntur, ut iterum fluant. Deum cœli: quia de cœlo venit illuminatio, non de terra. Eccles. 24. Ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens.*

20. *Et locutus ait. Locutus dicitur, ut de corde procedere intelligatur. Sit nomen Domini benedictum. Nomen quasi notamen dicitur: & in hoc nominatur, quod notitia bonitatis & potentiae, in sanctis ostenditur. A seculo, & usque in saeculum, hoc est, à seculo omnium patrum in omnia saecula filiorum, in quibus nunquam defecerunt illuminationes bonitatis diuinæ. Idem est in Psal. 112. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & usque in saeculum. Et subiungit de quo gratias agit. Quia sapientia, hoc est, scientia dispositionis vniuersorum. Proverb. 8. Cum eo eram cuncta componens. Et fortitudo, perficiendi scilicet quod dispositum est. Job 9. Si fortitudo queritur, robustissimus est. Eius sunt, Dei scilicet, sicut fontis & primæ causæ: & hoc ostendit in effectu subdens.*

21. *Et ipse mutat tempora & ætares, hoc est, scit & potest mutare. Tempora dicuntur secundum quod sunt spatia in motibus cœlestibus. Omnia Dei potestia subiecta. Ætares autem secundum quod illa spatia relinquuntur in inferioribus. Psal. 103. Terminum posuisti, quem non transgredientur. Item Psal. 30. In manibus tuis tempora mea. Transfert regna, à gente scilicet in gentem, atque constituit, regna scilicet in regnantibus. Eccles. 10. Regnum transfertur à gente in gentem, propter iniustias, & iniurias, & contumelias ac diuersos dolos. Et innuit iam ferè interpretationem de mutatione regnum. Lnc. 1. Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles. Dat sapientiam sapientibus. Iaco. 1. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Et scientiam, supplex,*

12 D. Alb. Mag. Ord. Præd. Comment.

supple, dat, intelligentibus, hoc est, intus in corde legentibus. *Disciplinam. Glossa*: morum correctionem diligentibus. *Sap. 1.* In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitat in corpore subdito peccatis.

22. *Ipse reuelat profunda*, in se scilicet profunditate mysteriorum. *Eccles. 1.* Profundum Abyssi quis dimensus est? *Et abscondita*, hominibus scilicet. *Math. 11.* Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea parvulis. *Et novit*, hoc est, nosse facit, in tenebris constituta, quoad causas scilicet, quia causæ talium nobis tenebrosæ sunt, & occultæ. *Roman. 11.* Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? *Isa. 40.* Cum quo iniit consilium, & instruxit eum? *Et lux cum eo est*, illuminationis scilicet omnium. *1. ad Timot. vlt.* Lucem habitat inaccessibilem. Et subiungit de gatiarum actione in singulare.

23. *Tibi Deus patrum nostrorum confiteor. Hieron.* Ne videatur suis attribuere meritum, refert hoc ad patrum iustitiam, & Dei virtutem, qui seminis eorum etiam in captiuitate miseretur. *Tegue laudo.* Singulariter laudat, qui singulare donum accepit. *Eccles. vlt.* Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum. *Quia sapientiam, & fortitudinem dedisti mihi.* Sapientiam in reuelatione secretorum, fortitudinem in constantia, quia nec promissis, nec terroribus moueas. *Isa. 40.* Qui sperant in Domino, mutantur fortitudinem. *Et nunc ostendisti mihi*, soli scilicet, *qua rogauius te*, non ego solus, sed nos quatuor. *Hierony.* Arrogantiam fugit, ne solus impetrasset videatur. *Quia sermonem regis aperiuit nobis*, hoc est, sermonem de somnio regis. *Amos 3.* Non faciet Dominus meus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas.

24. *Post hac Daniel.* Agitur hic de examinatione interpretis, & habet paragraphos tres, scilicet interpretis oblationem, interpretis introductionem, & interpretis examinationem: quæ patent in litera: & hoc est. *Post hac Daniel ingressus ad Arioch*, principem scilicet militie, quem constituerat rex, Nabuchodonosor scilicet, ut perderet sapientes Babylonis. *Proverb. 1.* Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innoxium. Mirabile enim erat stultis parcere, & præcipere ut sapientes perderentur: cum scriptum sit. *Sap. 6.* Multitudo sapientum, sanitas est orbis terrarum. *Sic ei locutus est*, scilicet Daniel. *Proverb. vlt.* Lex clementiae in lingua eius. *Sapientes Babylonis ne perdas.* Mira charitas, pro his qui eum perdere quærebant, orat ne pereant. *Matth. 6.* Orate pro persecutibus & calumniantibus vos. *Isa. 53.* Pro transgressoribus rogauit ne perirent. *Introduc me in conspectu regis.* Arrogantiam vitat: quia ipse recto itinere poterat ire, & tamen per alium petit introduci. *Psal. 130.* Non ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. *Et solutionem regi narrabo.* *1. Pet. 3.* Parati ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de eâ, quæ in vobis est, spe. *Qui enim solus acceperat*, aliis per charitatem participat. *Sap. 7.* Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico.

25. *Tunc Arioch festinus introduxit Danielum ad*

regem. Festinus: quia inuitè exequebatur præceptum. Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & viuat. *Et dixit ei*, regi scilicet, *Inueni hominem de filiis transmigrationis Iudea*, hoc est, qui transmigrati fuerant cum Ioachim rege Iudea, qui solutionem regi annuntiet. Et queritur literaliter, quomodo ita cito creditit Arioch? & vult Hieron. quod in aliis experimentum habuerat, quod propheticum habebat spiritum, & propter hoc creditit ei. *1. ad Cor. 2.* Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.

Respondit rex, & dixit. Tangitur hic examinatione. *Danieli cui nomen erat Baltassar.* Nomen enim ei ad Chaldaicam linguam sic fuerat mutatum. Dicit enim Hieron. quod hæc consuetudo præualuit, & in bonis & in malis, quod mutato statu alicuius personæ in altius, etiam nomen mutabatur, sicut *Genes. 41.* Vocatus est Ioseph saluator mundi. *Putasne verè potes?* hoc est, sine deceptione & fictione, mihi indicare somnum quod vidi, quia scio prognosticum esse futurorum, & interpretationem eius? Et volebat scire utrum ex conscientia spiritus habitantis in eo loqueretur. *Job 32.* Ut video, spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.

Et respondens Daniel coram rege, ait, hoc est, publicè, & constanter. *Matth. 10.* Cum sterritis ante reges, & præfides, nolite præmeditari quomodo aut quid loquomini. Et ibidem: Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. *Mysterium*, hoc est, secretum, quod rex interrogat, hoc est, cuius solutionem querit. *Eccles. 3.* Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. *Sapientes, & magi, & arioli*, hæc in præcedentibus exposita sunt, & aruspices. Aruspices sunt *qui dicunt* augures qui in his quæ ex auris, vel aëre sunt, *tur aruspices*. promittunt diuinationem, sicut volatu, vel *ces.* garitu avium, vel auditu tonitruorum, vel occursu bestiarum. *Nequeunt indicare regi. Hieronymus:* Aufert regi ptaum suspicionem, ne existimaret inueniri posse humana solertia, quod folius Dei habet notitia. Et hoc est quod sequitur.

Sed est Deus in cælo, continens scilicet quæcumque cœli ambitu continentur. *Sap. 1.* *Spiritus Domini replete orbem terrarum*, & hoc *futurorum* quod continet omnia, &c. hoc est, cœlum. *à Deo.* *Reuelans mysteria*, quorum solus habet notitiam. *Daniel. 13.* Deus æterne qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant. *Qui indicauit tibi rex Nabuchodonosor*, per somnum, scilicet in visione imaginaria, quæ ventura sunt nouissimis temporibus. *Num. 12.* Per somnum loquar ad illum. Tempora autem nouissima nominat: quia visio decursum mundi usque ad finem significat. *1. ad Cerinth. 10.* Scripta sunt, in quos fines seculorum deuenerunt. *Somnium tuum.* Tangit hic narrationem somnij & interpretationis, & habet duas partes, scilicet somnij reuelationem, & reuelantis honorem, ibi, *Tunc rex Nabuchodonosor.* In primo duo sunt, reuelatio somnij, & reuelatio interpretationis, ibi, *Interpretationem quoque eius.* In reuelatione somnij duo sunt, causa somnij, & somnium, ibi, *Tu rex videbas.* Causas somnij primò

*Danielis
charitati-
na oratio.*

primò tangit in vniuersali, secundò in particuliari: & hoc est. *Somnium tuum*, hoc est, ad te pertinens. *Et visiones capitis tui.* Hierony. Somnium & visiones pro eodem accipit hic, nisi quod somnium est in comparatione ad dormientem, visiones autem ad regum demonstraciones. *Osee 12.* Ego visiones multiplicauit eis. *Capitis*, dicit, ne credamus sensibilem fuisse visionem, quia tantum dixisset visiones oculorum tuorum. *Numer. 24.* Qui cadit, & sic aperuntur oculi eius, hoc est, cadit in somnium, & somniando cognoscit futura. *In cubili tuo*, ut sequestratum significet à tumultu quando diuina percepit, *Osee 2.* Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. *Huiuscemodi sunt*, in summa scilicet. Et attende quod dicit *Glossa*, quod sex sunt genera somniorum. Duo sunt quæ omnes experimento cognoscimus. Vnum ex nimia ventris inanitione, secundum ex nimia ventris plenitudine: & hæc duo per causam naturalem sunt in somniante. Tertium ex illusione quam diabolus scilicet facit in phantasmatibus. Quartum ex cogitatione simul & illusione, quæ partim causatur ab homine, partim à dæmonie. Quintum à Spiritu sancti revelatione, quod fit multis modis. Sextum quod simul fit ex cogitatione, & revelatione, & tale fuit istud somnium. Et hoc est.

29. *Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo*, hoc est, coagitare, & confetre, quid esset futurum post hoc, hoc est, post regnum tuum, sicut homines desiderant scientiam futurorum, sicut & discipuli dixerunt ad Dominum. *Matth. 24.* Dic nobis quod erit signum aduentus tui, & consummationis sæculi. *Et qui reuelat mysteria*, solus scilicet, ostendit tibi, quamuis malo & indigno, quæ ventura sunt. *Matth. 5.* Qui solem suum oriri facit super bonos, & malos. Hierony. Cuius tanta est clementia ut etiam impio regi Nabuchodonosor dispensationis suæ qua mundum regit, mysterium reuelaret. *Ioan. 15.* Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent.

30. *Mibi quoque.* Arrogantiam euitat, & humilitatem ostendit. *Non in sapientia*, humanâ scilicet, quæ est in me, per studium humanum, plusquam in cunctis viuentibus, supra hominem enim est, *Sacramentum hoc reuelatum est*, hoc est, sacrum secretum. *1. ad Corinth. 2.* Quæ sunt Dei nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. *Matth. 11.* Nemo nouit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelate. *Sed ut interpretatio*, somnij scilicet, regi manifesta fieret, ad omnium scilicet ædificationem. *1. ad Corinth. 14.* Qui æmulatores estis spirituum ad ædificationem Ecclesiæ, quærite ut abundetis. *Et cogitationes mentis tua sci- res.* Innuit somnium ex parte prouenisse ex cogitatione, & cum regi cogitationes suas dicit, quas nemo nosse potuit, nisi Deus, etiam in cæteris credit veritatem. Et subdit somnij narrationem.

31. *Tu rex videbas*, somniando scilicet. *Cantic. 5.* Ego dormio, & cor meum vigilat. *Et ecce*, scilicet evidenter apparet, quasi statua una grandis. Quod dicit: quia non erat in rerum veritate, sed imagine. Vnde alia translatio dicit *imago*, quæ dicitur statua, quia per similitudinem statuit eum cuius est imago. Hic dicitur

*Gregor. lib. 4.
dial. cap. 48.
sex genera
sonniorum.*

D. Al. Mag. Comment. in Danielem.

una, propter vnius mundi decursum: grandis, propter inuincibilem potestatem, statua ille magna, duitis scilicet & robore, & statuta sublimis, dignitate scilicet & honore, stabat corvate, hoc est, in conspectu tuo. Et nota, quod mundum sub figura, & non sub veritate ostendit, & plus est umbra quam veritas. *Indic. 9.* Umbras montium vides, & hoc errore deciperis. *1. ad Corinth. 7.* Præterit figura huius mundi. *Et intuitus eius erat terribilis*, statuæ scilicer: & hoc fuit propter crudelitatem regum. *Nahum 3.* Omnis qui viderit te, resiliet à te.

Huius statua caput ex auro optimo erat. **32.** Caput significat initium potestatis mundanae, quæ in principio sui minus corrupta fuit, sicut aurum di adam-syncerius est aliis metallis. *2. ad Timot. 3.* Mali brata in flammam autem homines proficit in peius errantes, & tua usque ad Christum, in errorem mittentes. *Pectus autem eius*, & brachia de argento. Significat quod pectora meditabantur argentum per auaritiam, & brachia eorum confortabantur per munera. Et in his corruptio quædam est urbanitatis. *Baruch 3.* Qui argentum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines: & non est finis acquisitionis eorum. *Porro venter & femora*, statuæ illius, supple, ex ere, supple, erant. Et significant eos qui à face tyrannidis purgabiles non sunt, sicut ex non purgatur, & nihil nisi sonum quemdam interiorem imperij ostendunt, sicut illi in quos diuisit Alexander regnum suum. *1. Mach. 1. Ier. 6.* Æs & ferrum vocate eos, quoniam ego proieci illos.

Tibia autem ferrea, pedum, imaginis scilicet, quadam pars erat ferrea, tantum tibiae ex toto erant ferrea, & quadam fictilis, quod inferius exponetur: humana enim potestas ferrea in rigiditate, & fictilis est per naturam. **33.** *2. Machab. 7.* Potestatem habens, cum sis inter homines, facis quod vis.

Videbas ita, de regnis mundi scilicet, donec abscessus est, de rupe massæ humanæ, & hoc est, de monte, eminentiæ scilicet Patriarcharum, & Prophetarum, & beatæ Virginis. *Ier. 31.* Benedic tibi Dominus, pulchritudo iustitiae, mons sanctus. *Lapis.* Solidissimus virtute, & veritate. *Psal. 117.* Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. *Sine manus*, humanis, hoc est, sine virili semine. *Isa. 7.* Ecce virgo cōcipiet, & pariet filium. *Et percussit statuam*, hoc est, mundanae potestatis figuram, virtute scilicet diuinitatis suæ, & prædicatione, in pedibus eius, hoc est, in ultimo regno, ferreis, & fictilibus. *Eccles. 36.* Contere caput principum, & inimicorum dicentium: Non est alius præter nos. *Et comminuit eos*, pedes scilicet. *Psal. 17.* Comminuam eos ut puluerem venti, ut lutum platearum delebo eos.

Tunc contrita pariter, scilicet cum pedibus, **34.** ferrum, tibia scilicet, testa, pedum, as, renum, *Humanæ pœnitentiæ* argentum, pectoris & brachiorum, & aurum, *testaria in-* *capitis.* Huius causa fuit, quia priora regna redacta sunt ad ultimum: & ideo illo contrito, omnia contrita sunt, sicut qui ædifica super arenam. *Matth. 7.* Similis est viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, & descendit pluvia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & ce-

B cedit

edit, & fuit ruina eius magna. Similem stultitiam fecit qui aurum, argentum, æs, ferrum, in luto scilicet fundauit. Et redacta sunt quasi in fauillam æstiuare area, hoc est, in fauillam stipulae, quæ relinquitur in area æstiuare ad modicum ignis iræ Domini succensa. Isa. 1. Erit fortitudo vestra ut fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla, & succenderetur utrumque simul, & non erit qui extinguat. Quæ rapta sunt vento. Psal. 34. Fiant tanquam puluis ante faciem venti. Nullusque locus inventus est in eis, quo scilicet possent redire ad veritatem & dignitatem. Isa. 38. Non aspiciam hominem ultra, & habitatorem quietis. Lapis autem, solidæ scilicet virtutis, & veritatis. Isa. 28. Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem probatum, pretiosum in fundamento locatum. Qui percusserat statuam, mundanæ scilicet dignitatis. Ioan. 16. Confidite, ego vici mundum. Factus est mons magnus, scilicet dignitate, potestate, & gratia. Isa. 2. Erit mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles. Et impletuimur universam terram, per metonymiam, hoc est, homines habitantes in terra. Ioan. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia.

36. *Hoc est somnium, quod scilicet vidisti. Interpretationem. Incipit narrare interpretationem: & hoc est. Interpretationem quoque eius dicemus coram te rex, hoc est, publicè, & manifestè. Proverb. 1. Animaduertite parabolam & interpretationem eius.*

37. *Tu rex regum es, hoc est, aliis regibus imperans. Apoc. 19. Habet in vestimento, & in fimo suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. Et Deus cœli, qui omnia continet, regnum, hoc est, potestatem regnandi, & fortitudinem, subditos scilicet continendi, & imperium, subditis scilicet præcipiendi, & gloriam, in decoro regni, dedit tibi. Psal. 20. Gloriam, & magnum decorem impones super eum.*
Nabuchodonosor alius regibus imperavit.

38. *Et omnia, supple, dedit tibi, in quibus habitant, per cordis desiderium, filii hominum, hoc est, ciuitates, villas, & oppida, & bestia agri, quas venatione scilicet insequeris, & volucres cœli, quas capit is aucupio, dedit in manu tua. Psal. 8. Omnia subiecti sub pedibus eius, oves & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cœli, & pisces maris. Et sub ditione tua vniuersa constituit, & sic quasi imaginem suæ potestatis te in terra fecit. Ezech. 28. Tu signaculum similitudinis in deliciis paradisi Dei fuisti. Tu es ergo caput aureum, quod scilicet cætera excellit, sicut aurum omne metallum.*

39. *Et post te consurget regnum aliud minus te: quia scilicet in urbis habitatibus erit corruptum magis, sicut argentum deficit ab auro, & hoc est regnum Perlarum. Isa. 1. Argentum tuum versum est in scoriam. Et regnum terrium aliud areum, supple, significat, hoc est, quod sicut æs se habet ad aurum & argentum, ita se habebit ad alia regna: & hoc fuit regnum Græcorum siue Macedonum: quia non nisi sonoritatem, & non successionem exhibuit. Psal. 9. Perit memoria eorum cum sonitu. Quod imperabit vniuersa terra, fama, supple, potius quam effectu. Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum.*
Persarum argenteum.

40. *Et regnum quartum, Romanorum scilicet,*

erit ferreum, per similitudinem scilicet, non per Romanorum veritatem. Et explanat similitudinem. *Quomo-ferreum do ferrum communuit, & domat omnia, communuit conterendo sicut per malleum, & domat producendo in formas quas vult, sic communuet, quædam, supple, tenuis etiam sibi, & conteret omnia hæc, hoc est, quidquid sublimitatis fuit in omnibus his. Job. 40. Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilias.*

41. *Porro quia vidisti pedum & digitorum, in pede, supple, partem testam figuli, hoc est, partem de testa figuli, & partem ferream, hoc, supple, significat quod regnum diuisum erit, quod tamen, hoc est, quæ diuisiones, de plantario ferri orietur: quia de fortitudine Romani imperij quædam regna fortia, quædam debilia exorientur. Psal. 2. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Secundum quod vidisti regnum mixtum teste, per contactum scilicet & non per unionem, quia mali non per unionem charitatis, sed per unionem fictionis coniunguntur. Psal. 118. Longè à peccatoribus salus. Osee 10. Diuisum est cor eorum, nunc interierunt. Ex luto. Scilicet ortos.*

42. *Digitos pedum ex parte ferreos, supple, vidisti: quia de propria fortitudine prælumebant. Amos 6. In fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua. Et ex parte fiætiles, hoc est, debiles, & imbecilles. Isa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Ex parte regnum erit solidum, humana soliditate, quæ tamen infirma est. Numer. 24. Robustum quidem est habitaculum tuum: sed si in petra posueris nidum tuum, & fueris electus de stirpe Cain, quamdiu poteris permanere? Et ex parte contritum, sicut videmus in partibus regni Romani. Psal 109. Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Isa. 14. Contrauit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. Quod autem vidisti ferrum mixtum teste ex luto, quod tamen per naturam fieri non potest, sed per tactum solum, significat, supple, quod commiscebuntur Hominum quidem humano semine, hoc est, per connubia, infida so- cietas. sed non adhærebunt sibi, scilicet per charitatem, & spiritus unitatem, violabunt enim iura naturæ, & inimici erunt ad inuicem. Ierem. 9. Omnis frater supplans supplabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem deridebit, & veritatem non loquentur. Sicuti ferrum misceri non potest teste. Mali enim non possunt concordate bonis, nec etiam inter se. Luc. 11. Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit.*

43. *In diebus autem. Expositio secundæ partis somniij, de regno Christi, & hoc est quod dicitur. In diebus regnum illorum, hoc est, in fine regnum illorum, suscitabit Deus cœli, continens cœlos scilicet regnum, scilicet Christi, quod in æternum non dissipabitur. Quia illi regno non succedit alterum. Isa. 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Et regnum eius paterum. alteri populo non tradetur. Dan. 7. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Communuet autem, & consumet vniuersa regna hæc, Romanorum scilicet imperium. Isa. 37. Siccaui vestigio pedis mei, omnes riuos aggerum. Et ipsum sta-bit*

*Cur regnū
Nabuchodonosor aue-
rum.*

*Græcorum
areum.*

bir in æternum, exclusuè scilicet, hoc est, in fine, quando æternitas incipiet. Luc. i. Regni non erit finis.

45.

Secundum quod vidisti. Visionem adaptat ad interpretationem: vnde sensus est, Secundum formam quam vidisti in similitudine, quod de monte abscessus est lapis, hoc est, solidum regnum virtute & veritate, sine manibus, virili scilicet operatione. Eccles. 5 i. Respiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. Isa. 63. De gentibus non est vir mecum. Et comminuit testam, & ferrum, & as, & argentum, & aurum, hoc est, quæcumque sunt huius mundi, omnia enim tanquam nihil reputauit. Philip. 3. Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Et subiungit de confirmatione somnij, & interpretationis veritate. Deus magnus, qui omnia per sapientiam & potentiam ambit, ostendit regi quæ ventura sunt postea, hoc est, post eum: ostendit autem ad emanationem regis. Sap. 12. Admones ut relicta malitia credant in te Domine. Job 33. Studiens eos instruit disciplina, ut auertat hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de superbia. Et verum est somnium. Ecce confirmatio, hoc est, narratio somnij, & fidelis, hoc est, verax, interpretatione eius. Deuter. 32. Deus fidelis, abique vlla iniquitate, iustus, & rectus. Tunc rex Nabuchodonosor. Tangitur hic honor interpretantis in adoratione, confessione, & exaltatione, quæ per ordinem patent in litera. De adoratio ne dicit.

46. *Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam. Glossa: Qui cadit in faciem, videt in quo guntur san- cadat: qui autem retrò cadit, nescit quo cadat. Si in facie, Vnde creditur, quod Heli sacerdos Domini per malum retrò. Cadere le- perditus sit, quia retrò cecidit. 1. Reg. 4. 1. ad Corinth. 14. Cadens in faciem suam adorabit Deum, pronuntians quod verè Deus in vobis sit. Et adorauit Daniel, hoc est, Deum in Daniele Psal. 131. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius, hoc est, vbi cognouimus vestigia eius. Et hostias, hoc est, pro exauditione, & incensum, pro diuinitatis deuotione, præcepit ut sacrificarent ei, ut scilicet & Deum exauditorum cognoscere. Psal. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et de hostiis subiungit: Eleuatio manuum mearum sacrificium vesperrinum, quod erat sacrificium solemnissimum, agnus scilicet qui in vespere offerebatur. Et subiungit de confessione fidei & veritatis.*

47. *Loquens ergo rex, ait Danieli, experimentum scilicet accipiens diuinitatis. Verè Deus vester, donosor Deñ quem vos scilicet à patribus colitis, Deus de agnoscit & rum est. 4. Reg. 5. Verè scio, quod non sit aliud confitetur. Deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israël. Et Dominus regum, hoc est, sua ditione continens reges terræ. Esther. 13. In ditione tua cuncta sunt posita. Reuelans mysteria. Psal. 50. Incerta & occulta sapientia tuæ manifestasti mihi. Quoniam tu potuisti, per gratiam eius, aperire hoc sacramentum, hoc est, hoc sacrum secretum. Isa. 22. Dabo clauem domus David, super humerum eius. Et subiungit de honore interpretis, & qualiter interpres in prosperis constitutus est, & non est oblitus sociorum suorum: & hoc est.*

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

Tunc rex Daniel in sublime extulit, demonstrando scilicet, & in potestatem constituendo, sicut dicitur Genes. 41, clamante præcone, ut omnes coram eo genu flesterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ. Et munera multa, & magna dedit ei, in quibus Porphyrius redarguit Daniel: sed Daniel accepit, ut captiuos ministraret, quibus rex iniustè abstulerat. Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Et constituit eum, vice sua, principem super omnes prouincias Babylonis, hoc est, subiectas regno Babylonis, principem, in potestate scilicet, & prefectum, in iudiciis, & magistrum, in ordinatione legum, super cunctos sapientes Babylonis. Genes. 41. Absque tuo imperio non mouebit quisquam manus aut pedem in omni terra Ægypti. Et subiungit de recordatione sociorum, cum esset in prosperis.

48.

Daniel autem postulauit à rege, hoc est, licentiam accepit. Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam. Et, supple, licentia accepta, constituit super opera, publica, supple, prouincia Babylonis. Psal. 8. Constituisti eos super opera manuum tuarum. Sidrach, Misaach, & Abdenago. Psal. 44. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constituës eos principes super omnem terram. Ipse autem Daniel, præcipuus scilicet inter eos, erat in foribus regis, ut scilicet regem teneret in fauore sui, & captiuorum. Matth. 23. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas? 2. Mach. 15. Hic est fratum amator, & populi Israël.

49.

C A P V T III.

Nabuchodonosor rex. Postquam ostensum fuit Nabuchodonosor regi in statua, quod ipse esset caput aureum, inflatus fastu voluit sibi exhiberi honorem diuinum, quod permisit Deus, ut virtus puerorum fidelium probaretur, & rex iustus ad fidem ædificaretur: & ideo tria continentur in capitulo isto, scilicet statuæ erectio & adoratio, puerorum probatio, ibi, & ambulabant in medio flammæ. Regis & infidelium ad fidem ædificatio, ibi, *Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit.* In primo duo sunt, scilicet erectæ statuæ adoratio, & non adorantium accusatio, ibi, *Statimque in ipso tempore.* In prima quinque sunt paragraphi, scilicet statuæ erectio, adorantium vocatio, vocatorum ad adorandum congregatio, qualiter & quando adorarent præconizatio, non adorantium comminatio: quæ patent in litera: & hoc est.

Nabuchodonosor rex, humana potestate inflatus. Isa. 14. Sedebo in monte testamenti, similis ero Altissimo. Job 41. Ipse est rex super vniuersos filios superbiae. Fecit statuam auream, ut pretiositate metalli inuitaret ad adorandum, altitudine cubitorum sexaginta, ut ex longitudine præberet horrorem, latitudine cubitorum sex, quæ multum excedit latitudinem huminam, quæ duorum palmorum debet esse. Hæc omnia fecit, ut dicit Hierony. ut ex magnitudine terrem diuinum incuteret aspicientibus, & maxi-

B 2 mæ

Bar.6.

mē Chaldaeis, qui magnis gaudebant imaginibus. *Ierem.* in epist. Nunc autem videbitis in Babylonie deos aureos, & argenteos, & lapideoes, & ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus. Et propter hoc *Isa. 46.* dicitur. Onera vestra graui pondere usque ad laetitudinem, contabuerunt: & loquitur contra Babylonicos. *Et statuit eam in campo Duran:* eō quod ibi latius erat spatum, in quo multi poterant congregari: unde & Duran, pulchritudo interpretatur. *Prouincia Babylonis.* Hieron. Verisimile est, quod circumuallauit eam in campo Duran, vallo aqua pleno ad instar vinarij, ne quis temere accederet, vel forte fluuius praeterfluebat, & campum circumterminabat. Secundus paragraphus.

2. Iaque Nabuchodonosor, & est de vocatione adorantium. Et hoc est. *Misit ad congregandos satrapas,* qui quasi seniores erant, *magistratus,* qui officia curiae ordinabant, & *judices,* qui causas audiebant, & *duces,* militum scilicet Cerethi, & Pherethi legionum, & *tyrannos,* strenuos scilicet inter milites & praefectos qui singularibus vallis præerant, *omnesque principes regionum,* qui præsides erant in prouinciis, ut conuenirent, corde & corpore, *satrapæ* quidem & *magistratus* & *iudices,* ut consulerent qualiter fieret: duces autem & *tyranni* & *praefecti,* ut cogerent. *Psal. 2.* Principes conuenerunt in unum, aduersus Dominum. *Ad dedicationem statuae,* quia sancta, & diuina erat pronuntianda, quam exererat *Nabuchodonosor rex.* Nota, quod hanc statuam erigunt auari, qui aurum ut Deum venerantur. *Ephes. 5.* Auaritia quæ est idolorum seruitus. *Iob 31.* Si putavi aurum robur meum, & obrizo dixi, Fiducia mea. Quasi dicat, male accidat mihi. *Eccles. 10.* Auaricio nihil est scelestius: hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intimam sua. Tamen videmus, quod *satrapæ* & *magistratus* hanc imaginem adorant. *Ierem. 6.* A minore usque ad maiorem, omnes auaritiæ student. *Amos 9.* Auaritia in capite omnium. Paragraphus 3.

3. Tunc congregati sunt *satrapæ,* *magistratus,* & *judices,* *duces,* & *tyranni,* & *optimates.* Hæc omnia in præhabitis exposita sunt. Qui erant in potestatis constituti. Prælatos vero primò inclinavit, ut per consequens subditi compellerentur, sicut fecit Antiochus 1. *Machab. 2.* Princeps, & clarissimus, & magnus es in hac ciuitate, & ornatus filii & fratribus: ergo accede prior, & fac iussum Regis. *Et uniuersi principes regionum,* cuiuscumque scilicet dignitatis. *Isa. 1.* Principes tui infideles, socij furum. Ut conuenirent, uno consensu, ad dedicationem statuae, hoc est, ad adorationem: quam exererat *Nabuchodonosor rex.* *Psal. 48.* Celebrarunt nomina sua in terris suis. Sic Herodes honorem diuinum sibi attribuit, & consumptus à vermis expirauit. *Aet. 12.* Stabant autem. Quartus Paragraphus, & est qualiter, quando statua adoranda sit præconizatio: & hoc est. Stabant autem, congregati scilicet, in conspectu statuae, mirantes scilicet & spectantes statuæ pulchritudinem & quantitatem, quam posuerat *Nabuchodonosor rex.*

4. *Et præco clamabat valenter, hoc est, magna vox.* Vobis dicitur populis. Congregatio unius

ciuitatis populus dicitur, & tribus. Populus enim pro tribu dicitur, & linguis, eō quod homines diuersarum linguarum regi subiiciebantur.

*In hora qua audieritis sonitum tubæ, cornu scilicet, vel metallicæ, & fistula, quæ diuersis *Fifula.* fortaminibus sonum modulatum emittit, & *Cithara thara,* quæ chordis æneis super concavum extensis componitur, & *sambuce,* quæ *sambuce.* per arundinem non perforatam sonum emitit, & *Psalterij,* quod decem chordis suæ *psalterium.* per concavum extensis perficitur, & *Sympophonia,* quæ erat in cantibus sacerdotum. *Et uniuersi generis musicorum,* de quibus dicitur *Amos 5.* Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyrae tuæ non audiam. *Amos 6.* Canitis ad vocem Psalterij: sicut David putauerunt se habere vasa cantici. Cadentes adorare statuam auream. Benè dicit cadentes: quia nisi prius caderent, non adorarent. *Matth. 4.* Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. *Quam constituit Nabuchodonosor rex,* ad adorandum scilicet. Hanc statuam adorari videmus in pulchritudine mundi, & diuitiis. *Psal. 113.* Simulachra gentium, argentum & aurum. In symphonii, hoc est, in mundanis gaudiis etiam adorant. *Iob. 21.* Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et subdit de non adorantium comminatione.*

*Si quis autem non prostratus adorauerit, corde scilicet & corpore. *Ivan. 4.* Vos adoratis quod nescitis. Eadem hora mittetur in fornacem ignis ardoris. *Hebre. 10.* Terribilis expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. Et sequitur de obedientia populum.*

Post hec igitur, Principibus scilicet inclinati, statim ut audierunt omnes populi, tribus, & linguis, sonitum tubæ, & fistula, & cithara, sambuce, & *Psalterij, Symphonie,* & *omnis generis musicorum,* sicut præconizatum fuit, *cadentes.* Hierony. Benè dicit cadentes, tam mente, quam corpore. Qui autem in *Apoc.* Dominum adorant, in faciem cadunt. *Apoc. 5.* Ceciderunt in faciem suam, & adorauerunt viuentem in saecula. Adorauerunt statuam auream, veneracionem diuinam exhibentes, quam constituerat *Nabuchodonosor rex.* Confusionis enim rex constituit, ut aurum adoraretur. Propter quod dicitur. *Matth. 6.* Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Et sequitur: Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

Statimque in ipso tempore. Tangitur de puerorum accusatione, & habet tres partes, scilicet accusationem, accusationis examinationem, ibi, *Tunc Nabuchodonosor in furore.* Et examinationem cōdemnationem, ibi, *Tunc Nabuchodonosor repletus.* In prima duo sunt, præcepti regis cōmemoratio, & accusationis formatio: & hoc est. *Statimque in ipso tempore,* ne dilatio obliuionis posset esse causa, audi enim erant ad malum. *Pronerb. 1.* Pedes illorum ad malum currunt, & festinant, ut effundant sanguinem innoxium. *Accedentes viri Chaldaei,* ad regem scilicet inuidia stimulati. *Sap. 2.* Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte

8.

5.

6.

7.

8.

Qui Deum adorant, cadunt in faciem.

Chaldaeis
in tres tue-
ros inuidia.

parte illius. *Accusauerunt Iudeos.* Peccator accusat iustum. *Sap. 2.* Grauis est nobis etiam ad videndum.

9. *Dixeruntque Nabuchodonosor regi,* in dolo scilicet blandientes, *Rex in atermen viue.* Captant benevolentiam. *Psal. 140.* Oleum peccatoris non impinguet caput meum.

10. *Tu rex,* tantæ potestatis scilicet. *Isa. 36.* Hæc dicit magnus rex Assyriorum. *Posuisti,* hoc est, firmiter statuisti, *decretem,* hoc est, decretale præceptum, quod non licet violari. Ac si dicerent id *Esther 3.* Optimè nosti, quod non expedit regno tuo, ut infolecat per licentiam, ut omnis homo, quia neminem excepisti, qui audierit sonitum tube, fistule, & cithara, sambuce, & *Psalterij,* & symphonia, & uniuersi generis musicorum. *Glossa:* Hæc omnia siebant, ut & statua honoraretur, & populus citius seduceretur. *Prosternat se,* conculandum scilicet à dæmonibus. *Job 20.* Vadent, & venient super eum horribiles. *Isa. 51.* Dixerunt animæ tuæ, Incuruare ut transeamus: & posuisti ut terram corpus tuum transeuntibus. *Et adoret statuam auream.* Contra quod dicitur *Matth. 4.* Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

11. *Si quis autem non procidens adorauerit, statuam scilicet, mittatur in fornacem ignis ardantis.* *Hierony.* Non statim dicunt, ut eos interficiat, sed eos primum in odium erga regem pertrahunt. Et subiungit de accusatione. *Sunt ergo viri Iudei.* Ac si dicant: Si aliqui nobiles, ac tui ciues fecissent, non esset tam mirandum, ut de ipsis extraneis, quos constitueristi super opera regionis Babyloniae. *Hierony.* Insidiosè dicunt, quasi dicerent, Quos captiuos & seruos principes fecisti, & nobis præposuisti, in superbia elati præcepta tua contempserunt. *Sidrach, Misach, & Abdenago.* De Daniele tacent: quia ipsum in foribus regis existentem accusare non audebant. *Viri isti,* quos scilicet honorasti, contempserunt rex decretum tuum, & sic te in honoraerunt ingratæ & immemores beneficij, ut dicit *Hierony.* *Psal. 34.* Retribuebant mihi mala pro bonis. *Deos tuos non colunt.* Ac si dicant: Tua iniuria etiam in deos redundat. *Et statuam auream quam erexisti,* scilicet in maiestatis tuæ ostensionem, non adorant, & sic maiestatem tuam contemnunt. *Iude epist.* Dominationem spernunt, maiestatem blasphemant. Talem mortaliter adorationem faciunt acceptores personarum, qui diuites adorant pro diuitiis: contra quos dicitur. *Iaco. 2.* Nolite in personarum acceptance habere fidem Domini nostri Iesus Christi gloriae. *Ait. 10.* In veritate compéri, quia non est personarum acceptor Deus.

stim adducti sunt in conspectu regis, illusione scilicet regis urgente. *Thren. vlt.* Ceruicibus minabamur, lassis non dabatur requies.

14. *Pronuntiansque Nabuchodonosor rex ait eis,* examinans veritatem accusationis: & hoc est. *Verene Sidrach, Misach, & Abdenago,* quos ex nomine noui, & exaltaui, *Deos meos non colitis?* & sic ut mihi non propitientur vultis, & statuam auream quam constitui, non adoratis? & sic scilicet maiestatem meam contemnitis. Mirantur enim mundani, quod boni diuitias & delicias non colunt. *1. Pet. 4.* Mirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusio nem.

15. *Nunc ergo Reuocat ad sui præcepti impletio nem:* & hoc est. *Si estis parati,* sine mora, in quacumque hora audieritis sonitum tube, fistule, &c. In gaudio enim vult deducere dies. *Prosternite vos,* à dæmonibus scilicet conculcandos. *Ierem. 2.* Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. *Et adorate statuam quam feci,* ut meam maiestatem videamini venerari. *Quod si non adoraueritis.* *Pœnam subiungit.* *E adem hora mittemini in fornacem ignis ardantis.* Igne viliscebatur: quia ignis actiua proprietate plus affligit. *Isa. 26.* Ignis hostes tuos deuoret. Et prorumpit in blasphemias. *Et quis est Deus qui eripiat vos,* hoc est, eripere possit de manu mea? Simile dixit *Isa. 36.* Vbi sunt dij gentium qui eruerint terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Ierusalem de manu mea? *Deuter. 32.* etiam dicit: Vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam? *Respondentes.* Tangitur hic responsio puerorum fide & constantia plena, & habet duo, scilicet responsionem, & condemnationem. *Responsio continet tria,* confessionem veritatis, fidem diuinitatis, & deuotionem consitentis: & hoc est.

16. *Respondentes Sidrach, Misach, & Abdenago,* dixerunt regi Nabuchodonosor, ne tacentes victi *Mira trium* viderentur: *Non oportet nos de hac re respondere* *Puerorum* *tibi,* scilicet an Deus possit liberare nos, factis enim magis probandum est quam verbis: facta enim diuina verba sunt quibus loquitur Deus. *2. Pet. 2.* Nouit Deus pios de tentatione eripere, iniquos verò in diem iudicij reseruare cruciandos. *Isa. 43.* Cum ambulabis in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.

17. *Ecce enim Deus noster,* qui vester est, desideriis nostris paratus. *Psal. 45.* Deus noster refugium & virtus. *Quem colimus.* *Psal. 43.* Si obli sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum. *Potest eripere nos de camino ignis ardantis,* & de potentia: quia omnia potest. *Esther 13.* In ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere voluntati. Domino enim creaturarum creaturæ obediunt: & non vrit eum ignis, quem ipse conseruare voluerit. *Et de mambus tuis, O rex,* liberare. *Hierony.* Hic in Hebræo non est rex, ne adulari viderentur. *Psal. 139.* Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo libera me. *1. Mat. chab. 2.* A verbis viti peccatoris ne timueritis, quia gloria eius sterlus, & vermis est.

18. *Quod si noluerit,* liberare nos scilicet Deus, cum tamen id possit. *Hebr. 11.* Alij distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem inuenirent resurrectionem. *Notum sit tibi rex.*

Contra acceptores personarum.

13. *Tunc Nabuchodonosor.* Tangit hic accusationis examinationem, examinandos vocando, alloquendo, & ut præcepta compleant inducendo. Et hoc totum facit primò, & secundò audit responses examinatorum, ibi, *Respondentes Sidrach.* Dicit ergo: *Tunc Nabuchodonosor in furore, feruentis iræ.* *Psal. 57.* Furor illius secundum similitudinem serpentis. *Et ira,* appetitus scilicet pœnae. *Iaco. 1.* Ira viti iustitiam Dei non operatur. *Præcepit ut adducerent,* pessimi scilicet consultores Chaldae, *Sidrach, Misach, & Abdenago.* *Abac. 1.* Præualente impio aduersus iustum, egreditur iudicium peruersum. *Qui conf*
D. Alb. Mag. Comment. in Daniël.

B 3 Isa. 12.

Isa. 12. Notas facite in populis adiuentiones eius. *Quod deos tuos non colimus.* 1. ad Corinth. 8. Et si sunt qui vocantur dij, sive in cœlo, sive in terra, siquidem sunt dij multi, & Domini multi, nobis tamen unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo. *Et statuam auream quam erexit,* non adoramus: eò quod altitudinem mundi in diuitiis, & deliciis, & honoribus non veneramur. Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies. *Tunc Nabuchodonosor repletus est furore.* Tangitur hic sententia condemnatio- nis in sententia, in effectu, & in miraculi perfe- ctione, & hoc est.

19. *Tunc Nabuchodonosor repletus est furore.* In fu- rore enim & non in iustitia regnabat. Vnde *Isa. 14.* de eo dicitur: Subiectem in furore gen- tes, persequenter crudeliter. *Et aspectus faciei illius,* hoc est, Nabuchodonosor, mutatus est, ut scilicet sufflaret per narces, & ardentes oculis furem pectoris indicaret. *Isa. 2.* Quiesce- ab homine, cuius spiritus est in naribus eius. *Esther. 15.* Cum eleuasset faciem rex, regina corruerit, in pallorem colore mutato. *Super Sidrach, Misach, & Abdenago,* quos antea charos habuerat. De Daniele non fit mentio, ut dicit Hierony. Quia cum rege erat, qui propriam sta- tuam non adorabat. *Matth. 10.* Eritis odio om- nibus hominibus propter nomen meum. *Et præcepit ut succenderetur fornax,* quæ in campo parata fuerat. *Isa. 9.* Succensa est quasi ignis im- pietas, *Septuplum* quam succendi consueverat: se- ptem enim vitiis inflammatu, septuplum incendij recepit, quasi simplex ignis non sufficeret ad torrendum sanctos.

Daniel non
adorauit
statuam.

*Cur Nabu-
chodonosor
præcepit for-
nacem se-
ptuplum ac-
cendi.*

20. *Et viris fortissimis de exercitu suo,* quos puta- bat etiam diuinæ fortitudini resistere, insit, Nabuchodonosor scilicet, ut ligatis pedibus Si- drach, Misach, & Abdenago, ne soluti pedibus extra ignem resilire possent, mitterent eos in fornacem ignis ardentis, ut tam ligati vinculis, quam conclusi fornace, ignem non euaderent. *Sap. 3.* Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit eos.

21. *Et confessim viri illi.* Tangit de executione sententiae per opus, & hoc est quod dicit. *Viri illi,* tres pueri scilicet, *vincti cum braccis,* sive farabellis, quod Chaldaeum verbum est, & significat curvum & tibiarum tegmina, brac- cas scilicet, & tiaræ. Græcum est, & genus est pileoli, & calceamentis. *Ephes. 6.* Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. *Et vesti- bus,* ne nudi apparerent, *misi sum in medium* fornacis ignis ardentis. Vincula significant obe- dientiam. *Isa. 45.* Vincti manicis pergent, & te adorabunt. Braccae castitatem. *Isa. 52.* Mundanini, qui ferris vasa Domini. Tiare spiritum sa- lutis. *Ephes. 6.* Galcam salutis affumite. Calceas- menta considerationem humanæ mortalitatis. *Exod. 12.* Calceamenta habebitis in pedibus. Vestimenta significant honestatem conuersationis. *Isa. 61.* Induit me Dominus vestimentis salutis. Fornax ardens significat acerbitatem mundanæ tribulationis. *Isa. 50.* Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, am- bulate.

22. *Nam inffuso regis urgebat,* qui in furore voluit hoc fieri. *Sap. 6.* Non custodisti legem iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulasti.

Fornax autem succensa erat nimis. 1. *Ioan. 5.* Mundus totus in maligno positus est. Et subdit de perfectione miraculi dupliciter, quoad bonos, & quoad malos. De malis dicit, *Porro viros illos,* fortissimos scilicet de exercitu suo, qui miserant Sidrach, Misach, & Abdenago, supple, in for- nacem, interfecit flamma ignis. Hierony. Ut non solum de miraculo pertimesceret, sed etiam exercitus sui cladem sentiret. *Psal. 105.* Flam- ma combussit peccatores. *Sap. 16.* Ignis exar- debat vndeque, ut iniquam terra nationem ex- terminareret.

Viri autem hi tres, viriliter scilicet stantes in Dei fide. *Sidrach, Misach, & Abdenago.* *Eccles. 4.* Funiculus triplex difficile rumpitur. Ce- ciderunt, præcipites scilicet, quia ligati, in medio camino ignis, ubi flamma fortior fuit, colligati, ne flamas possent evadere. *Psal. 149.* Ad alligan- dos reges eorum in compedibus.

23. *Et ambulabant.* Hic tangitur gratiatum actio primò per modum orationis, & secundò per modum gratiarum actionis, ibi, *Et non cessab- ant.* In oratione duo sunt, confessio, & ora- tio, ibi, *Ne quæsumus tradas nos.* In confessio- ne primo confitetur in communi, secundo in speciali, & hoc est. *Et ambulabant,* soluti scili- cet vinculis exustis, ignis enim beneficij obse- quium contulit, & iniuriam non intulit, ut di- cit Hierony. *In medio flamma,* sicut scilicet in vento torris, laudantes Deum, prædicatione virtutis scilicet Dei. *Eccles. 51.* Collaudabo te Deum saluatorem meum. *Et benedicentes Do- minum,* in gratiarum scilicet actione. 1. ad Tef- sal. vlt. In omnibus gratias agite.

24. *Stans autem Azarias.* In speciali tangit con- fessionem. Stetit autem, ut dicit Hierony, in stare forti- ñ aduersis fortis, quia stare fortium est. 2. *Paralip. est.*

20. Confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos. *Oravit sic.* Oratio est pius affectus mentis in Deum directus. *Psal. 140.* Dirigatur oratio mea sicut incensum in con- spectu tuo. *Aperiensque os suum,* magna scili- cet dicturus. *Psal. 119.* Os meum aperui, & attraxi spiritum. *Sap. 24.* Aperiet os suum, & in con- spectu virtutis illius gloriabitur. Os enim illud est apertum, quod non oppilauit iniquitas. *In medio ignis ait,* ut mirabilior scilicet esset prædicatio. *Benedictus es Domine Deus.* Laudat hie Deum ex amore patrum, ex veritate ope- rum, ex iustitia iudiciorum: & hoc est.

25. *Benedictus es Domine Deus patrum nostrarum,* hoc est, qui misericordias promissionis patrum custodis in filios. *Exod. 20.* Faciens misericor- diam in millia, his qui diligunt me, & custo- diunt præcepta mea. *Deuter. 4.* Dilexit patres tuos, & elegit semen eorum post eos. *Deuter. 10.* Patibus tuis conglutinatus est. *Et laudabilis,* scilicet prædicatione virtutis, & gloriosum no- men tuum. *August.* clarum cum laude notum. *In secula, æterna scilicet.* *Isa. 6.* Plena est omnis terra gloria eius.

26. *Quia iustus es,* in retributione scilicet pro metitis, in omnibus que fecisti nobis. *Isa. 3.* Di- Azarias iu- cito iusto, quoniam bene, quoniam fructum ad- stitutum dei commendat.

malum: retributio enim manuum eius fiet ei.

Et uniuersa opera tua vera, supple, sunt, recti-

tudini æternæ coquata, quæ scilicet circa nos

fecisti.

fecisti. Deuteronomio. 32. Deus fidelis, absque illa iniuitate, iustus, & rectus. *Et via tua recta,* hoc est, vestigia. *Psal. 144.* Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. *Et omnia iudicia tua vera,* quæ scilicet contra nos fecisti. *Tob. 3.* Omnia iudicia tua vera sunt, & omnes viæ tuæ misericordia & veritas.

- 28.** *Iudicia enim vera fecisti,* hoc est, malis meritis nostris debita. *Ezech. 18.* Nunquid via mea non est æqua? *Iuxta omnia,* mala, supple, quæ induxisti super nos. *Math. 21.* Malos malè perdet. *Et super ciuitatem sanctam,* sacramentis tuis scilicet sanctificatam. *Isa. 1.* Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis. *Patrum nostrorum,* hoc est, patribus nostris datum, *Ierusalem.* *Isa. 64.* Ciuitas sancta tua facta est deserta. *Quia in veritate,* hoc est, secundum merita nostra, & in iudicio, supple, iusto, secundum tuam iustitiam, induxisti omnia hac propter peccata nostra. *Hieron.* Quidquid patimur, peccata nostra meruerunt. *Gregor.* Nulla nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniuitas. Et subiungit confessionem peccati dicens.

- 29.** *Peccauimus enim,* in nos scilicet in inordinato actu. *August.* in 2. lib. confess. *Iussisti Domine,* & sic' est, vt pœna sibi omnis sit inordinatus actus. *Psal. 105.* Peccauimus cum patribus nostris. *Et inique egimus,* in proximos scilicet corruptendo eos. *Isa. 3.* Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? *Recedentes à te,* per incomutabilis boni desertionem. *Ierem. 2.* Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. *Ierem. 17.* Recedentes à te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum. *Et deliquimus in omnibus,* omittentes scilicet mandata tua. *Osee. 4.* Dominum dereliquerunt in non custodiendo. *Isa. 1.* Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Istrael.

- 30.** *Et præcepta tua non audiuiimus,* obediendo scilicet. *Zachar. 7.* Auferunt scapulam recedentes. *Nec obseruauimus,* in opere scilicet: duo enim peccata sunt, nolle audire, & auditui nolle obedire. Contra quod dicitur in *Psal. 94.* Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurate corda vestra. *Nec fecimus sicut præceptorum nobis,* vt scilicet ad lineam præceptorum tuorum ambularemus. *Proverb. 6.* Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vita increpatio disciplinæ. *Vt bene esset nobis,* in obseruatione scilicet legis. *Isa. 1.* Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Ex his ergo concludit subdens.

- 31.** *Omnia ergo quæ induxisti super nos,* mala, supple, & quod dicit super nos, notat oppressionem. *Psal. 37.* Sicut onus graue, grauatae sunt super me. *Et uniuersa quæ fecisti nobis,* iudicio tuo. *Psal. 119.* Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. *Vero iudicio fecisti,* hoc est, recto, & meritis nostris, competenti. *Psal. 18.* Iustitia Domini rectæ.

- 32.** *Et tradidisti nos in manibus inimicorum iniquorum,* qui vt inimici volunt nocere, & vt iniqui nulla virtutis honestate refrænantur. *Psal. 24.* Odio iniquo oderunt me. *Et pessimum,* crudelitate scilicet propria. *Ierem. 6.* Crudelis est, & non miserebitur. *Prævaricatorumque,* qui

nulla alicuius legis iustitia refrænantur. *Isa. 48.* Scio quia prævaricans prævaricaberis, & transgressorem ex utero vocavi te. *Et regi iniusto,* Nabuchodonosor scilicet: vnde *Isa. 14.* dicitur de ipso. Tu terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti. *Eccl. 10.* Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi. *Et pessimo ultra omnem terram,* supple, regi. *Abac. 1.* Et semper interficere gentes non cessat.

33. *Et nunc,* præ confusione, supple, qua in nobis ipsis confundimur, non possumus aperire os. *Isa. 38.* Quid dicam, aut quid respondebit mihi cum ipse fecerim? Causam autem subiungit. *Confusio,* cordis scilicet in conscientia, & *opprobrium,* exprobrationis exterius, *facti sumus seruis tuis,* obiicimur enim eis ad exprobrationem, & *his qui colum te:* quia bonis infertur confusio & opprobrium propter nos. *Psal. 78.* Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subfannatio, & illusio his qui in circuitu nostro sunt. Et iuxta confessionem ponit orationem, quæ conficitur ex quinque, scilicet gloria nominis, suffragio paternæ intercessionis, confessione humiliationis, sacrificio tribulati cordis, sequela perseverantissimæ voluntatis: & hoc est.

Ne quasumus tradas nos in perpetuum, hostibus scilicet in æternum cruciandos. *Isa. 64.* Ne Deum orat. irasceris Domine satis. *Psal. 73.* Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. *Propter nomen tuum,* quod bonitatis nomen est. *Cantic. 1.* Oleum effusum nomen tuum. *Et ne dissipes testamentum tuum,* quo scilicet testatus es, te nobis daturum. *Luc. 1.* iusserandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis.

Neque auferas misericordiam tuam à nobis, quæ scilicet promisisti te nasciturum ex nobis. **2.**

Machab. 6. Corripiens in aduersis populum suum non derelinquit. *Psal. 88.* Misericordiam meam non auferam ab eo, neque nocebo ei in veritate mea. Et interponit suffragia patrum dicens: *Propter Abraham dilectum tuum:* quia ex diuersis electus est. *Cant. 5.* Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. *Ioan. 15.* Vos amici mei etis, si feceritis quæ præcipio vobis. *Et Isaac seruum tuum.* Seruum Quæ dicitur delectus Dei, Isaac seruocat, quia simpliciter obediuit. Hebre. 11. In ius & Isa Isaac vocabitur tibi semen. *Et Istrael sanctum tuum,* cui primo sanctitas templi, & cultus Domini monstrata sunt. *Gen. 28.* *Sap. 10.* Ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum.

35. *Quibus locutus es,* per te ipsum apparet scilicet. *Hebre. 1.* Multifariè, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis. *Pollicens,* hoc est, promittens, *quod multiplicares semen eorum,* hoc est, natos ex ipsis bonos, sicut stellas cœli. *Dam. 12.* Qui ad iustitiam eridunt multos, fulgebunt quasi stellæ, in perpetuas æternitates. *Gen. 15.* Suspice cœlum, & numera stellas si potes: sic erit semen tuum. *Et sicut arenam quæ est in litore maris,* quantum ad malos, qui graues sunt sicut arena, & traduntur tribulationibus sæculi. *Psal. 138.* Dinumerabo eos, & super arenam maris multiplicabitur. *Et subdit de humiliatione.*

33.

34.

35.

36.

20 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

37. *Quia imminuti sumus Domine, multis scilicet interfectis, plusquam omnes gentes. Matth.7.* Arcta est via quæ dicit ad vitam, & pauci sunt qui inueniant eam. *Sumusque humiles, ad humum scilicet conculcati. Psal.43.* Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis. Item *Psal.106.* Propter iniustias suas humiliati sunt. *In uniuersa terra, ut omnes scilicet nos despiciant. Psal.21.* Opprobrium hominum, & abiectione plebis. *Propter peccata nostra. Ier.2.* Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas. *Thren.1.* Vide Domine, & considera, quoniam facta sum vilis.
38. *Et non est in tempore hoc. Ostendit, quod non est expiatio per sacrificium exterius. Princeps. Osee.3.* Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe. Et intellige, quod non est princeps, qui ordinarie possit populum. *Et Propheta, qui reponsum possit dare diuinum. Isa.29.* Claudet oculos vestros, Prophetas, & principes vestros. *Reg.19.* Prophetas tuos occiderunt. *Psal.73.* Iam non est Propheta. *Et dux, qui spiritualiter scilicet ducat populum. Isa.56.* Speculatori eius cœci omnes. *Matth.15.* Cœci, si cœco ducatum præstet, ambo in foœnam cadunt. *Neque holocaustum, totum scilicet in igne consumptum, sicut deberent esse viti spirituales. Psal.16.* Ignem me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. *Neque sacrificium, scilicet Deo sacrificatum de aridis, vel de liquidis. Psal.50.* Si voluisses sacrificium, dedilsem utique holocaustis non delectaberis. *Neque oblatio, quæ partim incenditur, & partim redditur offerenti. Psal.39.* Holocaustum pro peccato non postulasti. *Neque incensum, exterius scilicet, spiritualiter autem redolentia deuotionis, quam semper voluit Deus. Psal.140.* Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. *Neque locus primitiarum coram te, sed, supple, primitias cordis offerimus, hoc est, præcipios fructus. Prou.3.* De primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus.
39. *Vt possimus, supple, per hæc exteriora quæ tu non curas, innenire misericordiam tuam. 1. Reg.16.* Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. Et subiungit modum veræ conuersionis. *Modus vera. Sed in animo contrito, per pœnitentiam, supple, conterentem in se peccatum, & omnes peccati delectationes, & spiritu humiliatis, scilicet ut non nisi humilia sentiamus de nobis ipsis, suscipiamur, scilicet ad misericordiam. Psal.50.* Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.
40. *Sicut in holocausto arietum, qui Apostolos & prælatos significant pro fide immolatos, & tauorum, qui significant prædicatores scindentes corda fidelium vomere prædicationis. Prouerb. 14.* Vbi apparent plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis. *Et sicut in millibus agnorum pinguium • qui significant simplices Deo se in sacrificium offerentes. Psal.68.* Placebit Deo super vitulum nouellum cornua producentem & vngulas. *Sic fiat sacrificium nostrum, hoc est, in eadem fide & deuotione acceptum, hodie, in luce tuæ gratiæ, in conspectu tuo, hoc est, ut ante nos respicias. Genes.4.* Respxit Dominus ad Abel, & ad munera eius.
41. *Vt placeat tibi, & placatus fias nobis. Exod.32.* Placatus est Dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat aduersus populum suum. *Quoniam non est confusio. Confusio est à spe cadere, & rem speratam non inuenire. Rom.5.* Spes non confundit. *Ierem.17.* Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. *Confidentibus in te, hoc est, sperantibus in te. Isa.40.* Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem. *Psal.31.* Sperantem in Domino misericordia circumdabit.
42. *Et nunc sequimur, in hac præsentis tribulacione, te, ut lucem, & vitæ præceptorem. Ioan.8.* qui sequitur me, non ambulat in tenebris. *Job 23.* Vestigia eius secutus est pes meus. *In toto corde, nihil cordis à te auertentes. Joel.2.* Convertimini ad me in toto corde vestro. *Psal.118.* In toto corde meo exquisui te, ne repellas me. *Et timemus te, filiali scilicet timore, qui semper Timor sem- utilis est. Job 31.* Semper quasi tumentes super per utilis me fluctus timui Deum. *Dexter.10.* Et nunc est. Israël, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, ac seruias Domino Deo tuo, in toto corde tuo, & in rotta anima tua? *Et querimus faciem tuam, hoc est, notitiam, & præsentiam tuam. Psal.102.* Quærite faciem eius semper. *Philip.3.* Posteriorum oblitus ad priora se extendens.
43. *Ne confundas nos, fraudandos scilicet re spe-rata. Psal.118.* Non confundas me ab expectatione mea. *Isa.50.* Scio quoniam non confundar. *Sed fac nobiscum, hoc est, nos adiuuando. Psal.125.* Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. *Iuxta mansuetudinem tuam, quam semper in sanctis ostendit. Matth.11.* Discite à me, quia misericordia sum. *Numer.12.* Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. *Et secundum multitudinem misericordia tua, supple, fac nobiscum. Isa.63.* Multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum, super me continuerunt se.
44. *Et erne nos in mirabilibus tuis. Mirabilibus enim Dei sancti liberantur. Eccles.36.* Innoua signa, & immuta mirabilia. *Psal.76.* Tu es qui facis mirabilia. *Et da gloriam nomini tuo Domine.* Per hoc enim gloriòsè nominandus eris in tota terra. *Psal.78.* Propriæ gloriæ nominis tui libera nos, & propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.
45. *Et confundantur omnes confusione scilicet pœnitentia, vel æterna, qui ostendunt seruus tuis mala, vel faciendo, vel malum exemplum dando. Mich.7.* Aspiciet inimica mea, & operietur confusione. *Psal.108.* Induatur sicut diploide confusione suâ. *Confundantur in omnipotencia tua, cognoscendo quod potentia eorum infirmitas est. 1. ad Corinth.1.* Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *Vel in omnipotencia tua, ut potentiam tuam ostendas contra eos. Eccles.36.* Glorifica manum, & brachium dextrum, excita furorem, & effunde iram. *Et robur eorum conteratur, in quo scilicet confidunt. Isa.14.* Contrivit Dominus baculum impiorum, virga dominantium. *Isa.1.* Erit fortitudo vestra, ut fauilla stupæ.
46. *Et sciunt, quia tu es Dominus Deus solus, co-gnoscentes te in tribulatione, quem in prosperis noluerunt*

noluerunt cognoscere. Isa. 26. in angustia re- quisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Et gloriōsus super orbem terrarum, solus scilicet. Psal. 67. Gloriōsus Deus in sanctis suis mirabilis. Et non cessabant. Hic incipit agere de gratiarum actione, & dicit duo, magnitudinem scilicet beneficij, & gratiarum actionem, ibi, Benedictus es Domine Deus. In primo tria sunt, grandis scilicet humana malitia, mirabilis Dei clementia, & liberatorum in magna laude lætitia. Dicit ergo.

46. Et non cessabant ministri regis, malitia eos vrange, qui miserant eos, tres pueros scilicet in fornacem, succendere fornacem, ut igne reflexo in seipso ardenter esset. Naphtha. Sallustius dicit naphthā esse genus fomitis apud Persas, quo maximè nutriuntur incendia. Alij dicunt naphtham esse ossa oliuarum arefacta. Vnde Græcē πυριν dicitur, eò quod ignem nutrit, qui Græcē πῦρ vocatur. Plinius dicit naphtham circa Babylonem instar liquidi bituminis profluere, & nutriendis ignibus amicam esse. Significat autem nutrimenta carnalis concupiscentiæ. Ierem. in epist. Mulieres eorum circumdatae funibus sedent, succidentes ossa oliuarum. Et stupa, quæ de facili ignem conciperet. Eccles. 21. Stupa collecta synagoga peccantium. Significat enim formen libidinis. Et pice, qua ignis fortiter hæret, & significat peccati consuetudinem. Eccl. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Et malleolis. Sarmenta vitium dicuntur malleoli, eo quod ad nodos maioris quantitatis sunt, quam in medio, & significant quotidiana lucra, & quotidiana gaudia, æstum concupiscentiæ nutrientia. Osea. 10. Ephraim vitula docta diligere tritaram.

47. Et effundebatur flamma, fumi scilicet succensi, super fornacem, hoc est, extra fornacem, cubitis 49. Quinquagenarius numerus remissionis numerus est, à quo defecit 49. & ideo peccati numerus est, quia flamma concupiscentiæ vorat, qui ad remissionem non perueniunt. Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo.

48. Et erupit, extra fornacem scilicet. Thren. 2. Succedit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro. Et incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldeis. Quia etiam calor concupiscentiæ lambit eos, qui propinqui sunt concupisibilibus. Vnde Loth. Gen. 19. dictum est, Non stes in omni circa regione. Et subiungit de Dei clementia.

49. Angelus autem Domini, qui nunquam defuit suis. Malac. 3. Ego mittam Angelum, & præparabit viam ante faciem meam. Psal. 90. Angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Descedit, per operationem scilicet visibili, cum Azaria, & sociis eius. Matt. 18. Vbi sunt duo vel 3. congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. In fornacem. Ad literam. Psal. 90. Cum ipso sum in tribulatione. Et Excussit flamman ignis de fornace, ne pueros scilicet lædere posset. Isa. 43. Cum ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.

50. Et fecit medium fornacis, ubi ignis fortissimus fuit, quasi ventum roris flantem, ut per rorem esset extinctius, per ventum autem refrigeratus. Psal. 147. Fluit spiritus, & fluxerunt

aqua. Hoc etiam videimus fieri quando expulsa flamma diaboli à corde, refrigerium sentitur Spiritus sancti, sicut in Magdalena. Et non retigit eos omnino ignis, pueros, supplex, tactu physico ad documentum, & hoc est, neque contristauit, id est, non contristauit in cordibus, nec quicquam molestie intulit, etiam in vestibus, Sap. 3. Iustum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.

Tunc hi tres, liberati scilicet magnifice, quasi ex uno ore, vnanimi scilicet voluntate Rom. 15. Vnanimis uno ore honorificetis Deum. Vel uno ore: quia diuīsum os non impetrat, ut dicit Glosa super id. 1. Pet. 3. In fide omnes vnanimes. Laudabant, præconio virtutis scilicet. Psal. 145. Laudabo Dominum in vita mea. Et glorificabant, demonstratione claritatis & celitudo[n]is. Eccles. 43. Glorificantes Dominum exaltate, quantumcumque potueritis, & superualebit adhuc admirabilis magnificentia eius. Et benedicabant, in gratiarum actione scilicet, Deum in fornace, dicentes. Tob. 12. Benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia eius. Ipsum Benedicite, & cantate ei.

Benedictus es Domine Deus. In hac gratiarum actione duo sunt, scilicet benedictio puerorum, Canticum & ad benedicendum Dominum inductio creaturarum, ibi, Benedicite omnia opera. In benedictione puerorum duo sunt, scilicet benedictio pro specialibus beneficiis patrum, & benedictio pro generali gubernatione omnium, ibi, Benedictus es in throno. In primo tria sunt, scilicet assumptio patrum, notitia nominis in profectu filiorum, perfectio sanctificationis in pertinentibus ad templum. Et hoc est: Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, quorum scilicet semen apprehendisti. Hebra. 2. Semen Abrahæ apprehendit. Et laudabilis, virtute, & gloriōsus claritate maiestatis, & superexaltatus, ut omnia excellat. Isa. 1. Exaltabitur Dominus solus. Eccles. 43. Ipse omnipotens est super omnia opera sua. In secula, hoc est, in spatio omniū seculorum. Psal. 145. Laudabo Dominum meum in vita mea, psallam Deo meo, quandiu fuero. Et benedictum nomen gloria tua. Secundus versus est, quo scilicet innotescit & nominaris in profectibus sanctorum. Sanctum, hoc est, in nobis sanctificatum. Matth. 6. Sanctificetur nomen tuum. Apoc. 3. Scribam super eum nomen Dei mei. Et laudabile, &c. Et subiungit de perfectione sanctitatis in templo.

Benedictus es in templo sancto gloria tua, in quo scilicet gloriam patribus ostendisti. Et hoc templū pro templum vel est cœlum, vel literale templum, cœlo, vel vel Ecclesia, vel fidelis anima. Psal. 64. Sanctum est templum tuum, mirabile in æxilitate. Ierem. 7. Templum Domini, templum Domini, templum Domini, est. 1. Corinht. 3. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et superlandabilis in secula. Et subdit de vniuersali gubernatione, scilicet quantum ad instituē debitum, quantum ad prouidentiæ intuitum, & quantum ad mundi ornatum. De primo dicit.

Benedictus es in throno regni tui, quod regnum totus mundus est, quem ut rex dispensat. Proverb. 20. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Psal. 9. Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam. Et super

superexaltatus in secula. Et subdit de prouidentia.

55. *Benedictus es qui intrueris abyssos, hoc est, absconditas partes, in quibus nihil te latet. Eccles. 23. Oculi Domini multò plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi. Et, id est, quia, sedes, hoc est, quiescere, super Chernubin, hoc Scientia Dei est, super plenitudinem scientie. Non enim discanserū, curris super scita sicut nos, nec tua scientia cauatur à scitis sicut nostra: sed tua scientia est causa scitorum, & sicut pertingis ubique faciendo, sic pertingis ubique videndo. Iob 42. Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Sapient. 8. Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et laudabilis, &c.*

56. *Benedictus es in firmamento cœli, intransituè, hoc est, in firmamento, quod est cœlum: & dicitur cœlum firmamentum, quia firmat omnia in se contenta, ipsum autem à Deo firmatum est. Quare ex dictum dicitur Gen. 1. Vocavit Deus firmamentum cœlum. Matth. 6. Pater noster qui es in cœlis.*

57. *Benedicite omnia opera Domini Domino. Omnia quæ hic inducuntur, ut materia laudis diuinæ inducuntur, & tunc benedicere Dominum dicuntur, quando virtutibus sibi inditis faciunt ea ad quæ instituta sunt. Hunc tenet ordinem. Primo inducit ea quæ in alto sunt, secundo ea quæ inter altum & imum generantur, ibi, Benedicite omnis imber & ros. Tertio inducit ea quæ in imo sunt, ibi, Benedic terra Dominum. Inter alta primo ponit opera in communi, secundo in speciali, ibi, Benedicite Angeli. Et hoc est. Benedicite omnia opera Domini Domino, omnia opera Domini siue in natura, siue in nobis bona sunt, & ideo materia laudis diuinæ sunt. Gen. 1. Vedit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. De operibus quæ facit in sanctis. Isa. 26. Omnia opera nostra operatus es nobis Domine. Nihil enim bonum potest fieri sine ipso. Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Laudate. Eccles. 43. Deum in operibus suis exaltate. Laudat autem: quia virtus Dei in ipso demonstratur. Superexaltat autem: quia creator supereminere proprietatibus creaturæ probatur. Et superexaltate eum in secula: quia à principio usque ad finem, ab ipso continetur. Isa. 55. Sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatae sunt viæ meæ à viis vestris. De continentia autem dicitur. Isa. 40. Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit? Et subiungit in speciali.*

58. *Benedicite Angeli Domini Domino. Et omnes spiritus cœlestes vocat Angelos, propter hoc quod ad minus descensu illuminationum mituntur, quæ à superioribus ad medios, & à mediis ad inferiores descendunt. Hebr. 1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Psal. 102. Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute. Laudate, &c.*

59. *Benedicite aqua omnes quæ super cœlos sunt Dominu. Aquæ istæ quæ super cœlos sunt, ut dicit August. minutissimis guttis ibi suspensæ sunt. Lib. 2. super Genes. cap. 4. Vnde quidam autem inde rorem descendere. Vel forte melius dicitur, quod aquæ nomen est proprium materiæ. Gen. 1. Spiritus Domini cerebatur super aquas. Et ratione perspicuitatis*

in cœlo crystallino sunt super cœlos, ratione autem fluiditatis & humiditatis sunt in elemento inferiori. Gen. 1. Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis. Morali- ter dicunt quidam, quod aquæ quæ super cœlos sunt, sunt perspicuae mentes sanctorum in quibus sicut in speculo resplendent divina. Psal. 148. Aquæ quæ super cœlos sunt, laudent no- men Domini. Ezech. 47. Aqua egrediebatur de templo. Apoc. 22. Ostendit mihi fluum aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum, proce- dentem de sede Dei & agni. Laudate, &c.

60. *Benedicite omnes virtutes Domini Domino. In orbibus cœlorum virtutes sunt mouentes & in- staurantes naturam, quas hic inducit ad lau- dem. Rom. 8. Omnis creatura ingemiscit & par- turit usque adhuc, reuelationem filiorum expe- ctans. Ibi dicit Glossa, quod omnis creatura cum labore sua explet officia: ad laudem tamen Dei facit, & ut impleatur numerus electorum. Qui- dam etiam dicunt, quod virtutes sunt Angeli. Psal. 102. Potentes virtute, facientes verbum il- lius. Et ibidem: Benedicite Domino omnes vir- tutes eius. Laudate, &c. Et tangit cœlorum orna- tum, subdens.*

61. *Benedicite sol & luna Domino. Sol dicitur so- lis lucens: luna quasi illuminata, lumen mu- tuans. Sol significat intellectum veritatis, luna affectum virtutis. Gen. 1. Fecit Deus duo lumi- naria, solem ut praeferset diei, & lunam ut praef- set nocti. Et Ecclesia utrumque habet in Apoc. 12. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius. Laudate, &c.*

62. *Benedicite stellæ cœli Domino. Stellæ à stando dicuntur: quia quamvis in cœlo mouentur, tamen non mutant situm positionis suæ in imagine, sicut quæ stat in oculo tauri, semper stabit, & sic in aliis. Stellæ significant doctas ani- mas veritate lucentes. Dan. 12. Qui docti fue- rent, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiant multos, quasi stellæ erunt in perpetuas æternitates. Baruch 3. Stellæ dederunt lumen in custodiis suis, & latatae sunt. Laudate, &c. Et subiungit de natis inter al- tum & imum.*

63. *Benedicite omnis imber & ros Domino. Imber, quia terram infundit. Ros, quia flores & germina dulci nutrit humore. Significat vero imber doctrinam, ros vero consolationem sancti Spi- ritus. Isa. 55. Quomodo descendit imber & nix de cœlo, & illuc ultra non reuertitur, sed ine- briat terram, & infundit eam. Isa. 45. Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum. Lau- date, &c.*

64. *Benedicite omnes spiritus Domino. Spiritus di- citur ventus qui spirat ad terrânscentium & Spiritus Dei hominum consolationem. Significat autem af- ventus.pirationes sancti Spiritus. Eccles. 1. Lustrans vni- uersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Psal. 134. Qui producit ventos de thesauris suis. Isa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in praecor- diis meis de mane vigilabo ad te. Laudate, &c.*

65. *Benedicite ignis & æstus Domino. Et ignis di- citur ignis in sphærâ, æstus autem proxima re- Differencias gio iuxta ignem. Significat autem ignis charita- inter ignem tem, æstus vero charitatis feroarem, & deuotio- & æstum. nem*

in Danielis Prophetæ Cap. III. 23

nem. *Luc.* 12. Ignem veni mittere in terram , & quid volo nisi ut accendatur ? *Thren.* 1. De excello misit ignem in ossibus meis , & erudituit me. *Laudate , &c.*

66. *Benedicite frigus & aëtas Domino.* Tangit temporum qualitates extremas : frigus enim pro hyeme , & aëtas ponitur pro æstate , quæ motu superiorum distinguuntur. Aëtas autem significat virtutis maturitatem , frigus verò concupiscentiæ extinctionem , in quibus sanctis benedicunt Dominum. *Cant.* 2. Hyems transiit, imber abiit , & recessit , flores apparuerunt in terra nostrâ. *Laudate , &c.*

67. *Benedicite rores & pruina Domino.* Quorum unum est effectus temperati caloris , alterum effectus frigoris. Ros autem significat prosperitatem , & pruina aduersitatem. *Job* 29. Ros morabitur in messione mea. *Psal.* 118. Factus sum sicut vter in pruinâ, iustificationes tuas non sum oblitus. *Laudate , &c.*

68. *Benedicite gelu & frigus Domino.* Frigus causa causa gelu est. Significant autem ista tribulacionem restringentem à libertate operum. *Eccles.* 43. Frigidus ventus aquilo fluit , & gelavit crystallus ab aqua. *Psal.* 147. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? *Laudate , &c.*

69. *Benedicite glacies & nives Domino.* Vtrumque effectus frigoris in aquâ est , & vocat glacies ex aëre descendentes in grandine, nives verò aquas, quia râe congelatae descendunt. Significant autem iudicia Dei , quibus punimur & flagellamur , in quibus debemus benedicere Dominum. *Psal.* 148. Ignis , grando , nix , glacies, spiritus procellatum , pars calicis eorum. *Laudate , &c.*

70. *Benedicite noctes & dies Domino.* Nox ab opacitate causatur inferiorum , dies à luce superiorum. Et nox significat obscurum pœnitentiarum & humilitatis , dies autem claritatem innocentiae & veritatis. *Psal.* 138. Nox sicut dies illuminabitur. *Gen.* 1. Appellauit lucem diem, & tenebras noctem. *Laudate , &c.*

71. *Benedicite lux & tenebra Domino.* Lux enim spargit vigiliam , tenebra verò continet & refouet spiritum , ne dissoluatur. Significant autem lux mentis illuminationem, tenebra verò humanam ignorantiam : in vitroque enim horum debemus benedicere Dominum. *Job* 38. Indica mihi , si nosti , in quâ viâ lux habiter , & tenebrarum quis locus sit , vt ducas vnumquodque ad terminos suos , & intelligas semitas eius. *Laudate , &c.*

72. *Benedicite fulgura & nubes Domino.* Fulgura sunt ignes qui mieant de nubibus, nubes autem aquâ vaporaliter eleuatæ , quæ iam condensari incipiunt. Fulgura verò miraculorum , vel bonorum operum significant coruscationem. Nubes verò doctrinæ prædicationem. *Job* 38. Numquid mittes fulgura, & ibit , & reuertentur , & dicent tibi. Adsumus ? De nubibus. *Job* 37. Numquid hosti semitas nubum magnas & perfectas scientias ? Et subiungit de his , quæ sunt in imo , primò in terra , & aqua , secundò in hominibus , ibi , *Benedicite filij hominum.* Dicit ergo.

73. *Terra quomo^d bene-
dicat Domi-
nu^m.* *Benedic terra Dominum , dando fructum suum , quæ pro stabilitate sui & fructificatione virum sanctum significat. Hebr.* 6. *Terra super-*

se venientem bibens imbre , & generans herbam opportunam illis , à quibus colitur ; accipit benedictionem à Deo. *Psal.* 23. Domini est terra & plenitudo eius. *Laudate , &c.*

74. *Benedicite montes & colles Domino.* Montes & colles vapore subterraneo eleuantur , vel ab aquis in vnum congesta mole caufantur , & significant maiores & minores personas in prælatione , qui benedicere debent Dominum. *Iob.* 3. Stillabunt montes dulcedinem , & colles fluent laete. *Laudate , &c.*

75. *Benedicite uniuersa germinantia in terra Domino.* Hæc enim flores virtutum & germina bonorum operum significant. *Psal.* Iustus germinabit sicut lilium. *Laudate , &c.* Et inducit quæ sunt in elemento liquido.

76. *Benedicite fontes Domino.* Fons à fundendo aquas dicitur , & significat sacerdotale officium , quod in fontibus doctrinæ & sacramentalis gratiæ semper manat & fundit. *Isa.* 12. Haurientis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. *Iob.* vlt. Fons de domo Domini egreditur , & irrigabit torrentem spinarum. *Laudate , &c.*

77. *Benedicite maria & flumina Domino.* Flumina causantur à confluxu fontium , maria verò à confluxu fluminum. *Genes.* 1. Congregationes aquarum appellauit maria. Significant autem mare tumultum & inquietudinem huius saeculi , & amaritudinem habitantium in saeculo. Flumina verò fluxus gratiarum , & consolationem. *Psal.* 76. In mari via tua , & semita tua in aquis multis. *Eccles.* 24. Factus est mibi tristes abundans , & fluuius messis appropinquauit ad mare. *Laudate , &c.*

78. *Benedicite cete & omnia qua mouentur in aquis Domino.* Hæc enim vestigia sunt bonitatis diuinæ. Cete autem significat magnos in aquâ renatos , & potentes. Alia quæ mouentur in aqua , significant simplices in aqua baptismi motum vitæ accipientes. *Laudate , &c.*

79. *Benedicite omnes volucres cali Domino , ad ornatum scilicet aëris pertinentes.* Significan tautem contemplatiuos pennis virtutum in altum eleuatos. *Psal.* 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbae ? Et volabo & requiescam. *Laudate , &c.*

80. *Benedicite omnes bestie & pecora Domino , quæ ad ornatum terraे pertinent.* Bestiae autem significant bestiales & pecorinos , qui ad rationem mutati benedicunt Dominum. *Psal.* 148. Bestiae & uniuersa pecora , serpentes , & volucres pennatae. *Job* 5. Bestiae terraे pacificæ erunt tibi. *Laudate , &c.* Et subiungit de hominibus primò in generali , secundò in speciali : & hoc est.

81. *Benedicite filij hominum Domino , omnium scilicet pro similitudine imaginis , quam in ratio-ne indidit nobis.* *Eccles.* 17. Secundum imaginem suam fecit illum , & secundum se vestiuit illum virtute. *Psal.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. *Laudate , &c.*

82. *Benedicat Israël Dominum , specialiter , pro no-titia scilicet , & promissionibus sibi datis.* *Baruch* 4. Animæ quior esto populus Dei : quia quæ Deo placent , manifesta sunt nobis. *Deuter.* 33. Quis similis tui popule qui saluaris ? *Laudate , &c.*

83. *Benedicte sacerdotes Domini Domino.* Sacerdo-tes sunt , qui sacra dos sunt , & sacra dona distri-buunt. *Ierem.* 31. Inebriabo animam sacerdotum pinguedine , & populus meus bonis adm-plebitur;

24 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

plebitur. *Isa. 61.* Vos sacerdotes Domini vocabimini, Ministri Dei nostri, dicetur vobis. *Laudate, &c.*

84. *Summa libertas seruire Deo.*
 Benedicite serui Domini Domino. Serui sunt creati, & redempti a Domino, quibus summa libertas est Deo seruire. *Psal. 115.* O Domine quia ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. *Laudate, &c.*

85. *Benedicite spiritus & anima iustorum Domino.* *Glossa* vult, quod spiritus sunt quibus discernimus, & animæ quibus vivificamur. *Psal. 150.* Omnis spiritus laudet Dominum. *Psal. 145.* Lauda anima mea Dominum, ut scilicet vitam & intentionem ad laudem Dei referamus. *Laudate, &c.*

86. *Benedicite sancti & humiles corde Domino.* Sancti, quia vos decet. *Eccles. 15.* Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Humiles corde*, non per hypocrisim, sed per veritatem, quia præ cæteris gratiam accepistis. *Iac. 4.* Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Laudate, &c.*

87. *Benedicite Anania, Azaria, Misael Domino.* *Glossa*, præsenti beneficio credentes eum supereminere omni creaturæ. 2. *Mach. 1.* De magnis periculis liberati, magnificè gratias agimus. *Quia eruit nos de inferno.* *Glossa*, Quia si mortui fuissimus, ad infernum descendissimus. *Job. 17.* In profundissimum infernum descendent omnia mea. *Psal. 85.* Eruisti animam meam ex inferno. *Et saluos fecit de manu mortis*, hoc est, de potestate mortis. *Sap. 3.* Vix sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. *Et, id est*, quia, *liberavit nos de medio ardoris flammæ*, in fornace scilicet. Et hoc exponit vtterius: *Et de medio ignis eruit nos.* *Eccles. 51.* Liberasti me à pressura flammæ quæ circumdedit me, & in medio ignis non sum astutatus. *Psal. 89.* Transiimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.

88. *Confitemini, ergo, supple, Domino quoniam bonus.* Verè bonus, de quo dicit Greg. Cuius esse bonitas, natura dulcedo, proprium misereri & parcere. *Math. 19.* Vhus est bonus Deus. *Psal. 118.* Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. *Quoniam in seculum misericordia eius.* *Psal. 18.* Non est qui se abscondat à calore eius. *Thren. 3.* Non defecerunt miserationes eius.

89. *Religiosi quasi religati.* *Benedicte omnes religiosi Domino.* Religiosi, quasi religati dicuntur, qui votis propriis se ligaverunt ad obediendum Domino. *Eccles. 1.* Timor Domini scientia religiositas. *Iac. 1.* Religio munda, & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulacione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. *Deo deorum*, hoc est, cuius participatione etiam sancti dij sunt. *Psal. 81.* Ego dixi, Dic estis. *Laudate, &c.* Demonstratione scilicet virtutis. *Psal. 148.* Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini. *Et confitemini, confessione prædicationis, & veritatis.* *Psal. 64.* Confitebitur tibi Deus, confitebitur. *Quia in omnia secula misericordia eius.* Omnibus enim miseretur, puniendos etiam contra condignū punit. *Sap. 11.* Misereris omnium, & nihil eorum odisti quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti.

90. *Tunc rex.* Tangitur hic de ædificatione mi-

raculi, & apud præsentes, & apud absentes per epistolam. *Nabuchodonosor rex omnibus populis.* In prima tria sunt, stupor, facti examinatio, & præsentium ædificatio. Dicit igitur: *Tunc Nabuchodonosor obstupuit.* Sicut membrum stupidum dicitur carens sensu, & motu, ita cor obstupecere dicitur, quando tanta agonia admirationis percutitur, quod nec sensu, nec facultate potest in id quod admiratur. *Isa. 21.* Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. *Et surrexit*, tam corde quam corpore. *Isa. 60.* Surge, illuminare Ierusalem. *Properè*: admiranti enim & amanti nihil satis velox est. *Isa. 55.* Properate, emite, & comedite. *Cant. 2.* Surge, propera amica mea. *Et ait optimatibus suis*, vt per eos ad inferiores descenderet, per quorum consilium missi in fornacem fuerant. *Amos 6.* Optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Istaël. *Nonne tres viros*, tantum, supple, misimus in medio ignis, vbi tota virtus ignis congregata est, compeditos? Ne ab igne possent exire. *Hebr. 11.* Extinxerunt impetum ignis. Tres viri missi in ignem, sunt spiritus, anima, & corpus, vel rationabilis, concupisibilis, & irascibilis, quæ in sanctis non comburuntur flammis concupiscentiæ & libidinis. *Psal. 16.* Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. *Qui*, scilicet optimates, respondentes regi dixerunt: *Verè rex*, supple, est sicut dicas, veritate enim miraculi conuictos oportuit dicere veritatem. 3. *Esdra 3.* Super omnia vincit veritas. *Act. 4.* Hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.

91. *Respondit rex, & ait, Nabuchodonosor scilicet: Ecce ego video viros quatuor*, cum tres tandem posuerimus, solutos, cum ligati fuerint, & ambulantes, cum primò in fornacem ceciderint iacentes, in medio ignis, vbi vis ignis major est: & nihil corruptionis in eis est, ad nocumentum, supple. Impleuit in eis Dominus quod dixit. *Math. 18.* Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. *Psal. 90.* Cum ipso sum in tribulatione. *Et species quarti*, apparentis scilicet cum tribus, similis est filio Quartum Dei. *Hierony.* In quo Angeli significantur, qui puerorum & dij & Dei filij nuncupantur. *Job. 1.* Cum venissent filii Dei, & assisterent coram Domino. *Hieronymus* Item Hierony. Iste Angelus, sive Dei filius, existimat Christus est, qui ad inferni fornacem descendit, *esse Angelum*, in quo sanctorum animæ tenebantur, nec creabantur, vt ab inferis liberaret. *Isa. 9.* Magni consilij Angelus. *Tunc accessit Nabuchodonosor.* Tangitur hic facti probatio in virorum euocatione, consideratione, & probatione: & hoc est. *Tunc accessit Nabuchodonosor*, per seipsum scilicet, ad ostium fornacis ignis ardoris, hoc est, contra ostium: per seipsum enim honorem voluit exhibere. *Esdr. 4.* Hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare. *Et ait, Sidrach, Misach, & Abdenago.* Chaldaicis nominibus nominat, quibus sibi in palacio innotuerant. *Servi Dei excelsi viui.* Serui per cultum, excelsi per potentiam. *Isa. 2.* Excelsus reputatus est ipse. *Viui*: quia semper influit vitam. *Act. 17.* In ipso viuimus, mouemur, & sumus. *Psal. 35.* Domine, apud te est fons vitae. *Egredimini*, scilicet de fornace, & venite, ad nos

nos scilicet, vt amicos, quos hostes ante pertulisti. Sic oves capiunt lupos. *Matth. 10.* Ecce ego mitto vos in medio lupo rum. Statimque egressi sunt *Sidrach*, *Misach*, & *Abdenago*, non relutantes scilicet pro salute inimicorum. *1. ad Corinth. 9.* Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. *De medio ignis*, penitus inuisti. *Eccles. vlt.* In medio ignis non sum astutus. Et subdit de consideratione.

94. *Et congregati Sarape, magistratus, & iudices, & potentes, alij, supple, regis, tanto miraculo percussi, contemplabantur diligenter viros illos: bene viros, qui etiam flammarum vicerant. Quoniam nihil potestatis habuisset ignis, tantus scilicet & tam validus, in corporibus eorum, ad documentum scilicet. *Psal. 28.* Vox Domini intercedens flammarum ignis. *Chrysost.* Intercedit, vt sanctis lumen sit in solarium, & ardor vrete nesciat in supplicium. *Et capillus capitis eorum non esset adustus. Matth. 10.* Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. *Et sarabella eorum, quæ superius castitatem significare diximus, non fuissent immutata*, scilicet ad libidinem. *Psal. 138.* Vt renes meos & cor meum, & vide si via iniurias in me est, & deduc me in via æterna. *Et ardor ignis non transisset per eos. Isa. 43.* Cum ambulaueris in igne, non coineris, & flamma non ardebit in te. Literaliter autem odor ignis est euaporatio halitus siccitatis, quæ in pueris non apparuit.*

95. *Et erumpens, spiritu, supple, cogente eum. Job. 32.* Venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. *Job. 4.* Conceptum sermonem tenere quis poterit? *Nabuchodonosor ait, & tangitur hic facti probatio, & fructus miraculi. Benedictus Deus eorum, Sidrach videlicet, Misach, & Abdenago. Tob. 12.* Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei. *Qui misit Angelum suum. Psal. 90.* Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te. *Et eruit seruos suos. Eccli. 51.* Eruis sustinentes te, & liberas eos de manu angustiarum. *Qui crediderunt in eum, fide scilicet & deuotio ne tendentes in eum. Joan. 3.* Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. *Et verbum regis, terreni, supple, immutauerunt. Eccli. 48.* In diebus suis non pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. *Et tradiderunt corpora sua, in periculum, supple. Matth. 10.* Nolite timere eos qui occidunt corpus, & amplius non habent quid faciant. *Ne seruirent, per cultum, supple, & ne adorarent, per venerationem, omnem deum, hoc est, aliquem deorum, excepto Deo solo.* hoc est, eo qui solus Deus est, ita quod dictio exclusiva exclusionem faciat essentialē, non personalem. *Dent. 32.* Videte quod ego sum solus, & non est alijs Deus præter me. *Psal. 44.* Ipse est Dominus Deus tuus, & adorabit eum. Et subiungit miraculi fructus tam apud præsentes, quam apud absentes. Apud præsentes dicit,

96. *A me ergo positum est hoc decretum, hoc est, decretale mandatum quod omnes obliget, ut omnis populus, cuiuscumque scilicet communis, & lingua, quarumcumque gentium, & tribus quarumcumque generationum. Job 3.* Parvus & magnus ibi sunt, & seruus liber a Domino suo. *Quæcumque locuta fuerit blasphemiam, scilicet per exprobrationem, vel falsi criminis expositionem.*

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

Matth. 12. Spiritus blasphemie non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro. *Contra Deum Sydrach, Misach, & Abdenago*, qui solus Deus est. *Psal. 80.* Non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum: ego enim Dominus. *Disperat, in corpore. Lx. 24.* Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus. *Et dominus eius vastetur, & nullæ scilicet reliquiae remaneant. Psal. 51.* Emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem de terra viuencium. Et subiungit rationem. *Neque enim est alius Deus, ab ipso, supple, qui possit ita salvare. Ieremi. 14.* Expectatio Iudaï, salvator eius in tempore tribulationis. *Matth. 1.* Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

*Tunc rex, per seipsum, supple, quod ante fecerat per Danielem, promovit, in potestatem, supple, & dignitatem, *Sidrach, Misach, & Abdenago*, quos fideles inuenierat, in prouincia Babyloniæ, vt scilicet essent præfecti operum, & prouinciarum. *Matth. 24.* Quis, putas, est fidelis servus, quem constituit Dominus super familiam suam. Et subdit de epistola qua ædificauit absentes ad fidem: & hoc est.*

Nabuchodonosor rex, scribit scilicet, vel optat, omnibus populis, ciuitatum scilicet & oppidorum, Gentibus, in distinctione terrarum, & linguis, pro diuersitate nationum, qui habitant in uniuersa terra, Orientali scilicet, Pax vobis multiplicetur. Pax enim bonum est cunctis mortalibus exoptatum. Esther. 13. Volui nequaquam abuti potentia magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos, vt absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optatâ cunctis mortalibus pace fruerentur.

Signa & mirabilia. Signa & mirabilia idem sunt subiecto, sed in quantum demonstrant potestiam summam operantis diuinam, dicuntur inter signa signa: in quantum autem referuntur ad videntes præter quorum spem & facultatem eueniunt, dicuntur mirabilia. Fecit apud me Deus excelsus.

Psal. 112. Qui in altis habitat. Placuit ergo mihi, & reputabam inconveniens signa non ostendere. *Tob. 12.* Opera Dei reuelare & confiteri honorificum est. *Prædicare eius signa. Matth. 10.* Quod in aure auditis, prædictæ super tecta.

Quia magna sunt, hoc est, magna potentia demonstrativa. Exod. 15. Quis similis tui in fortibus Domine, magnificus in sanctitate? *Et mirabilia eius, quia fortia, humanam virtutem exceedentia. Job. 9.* Qui facit magna & incomprehensibilia & mirabilia, quorum non est numerus. *Et regnum eius, regnum sempiternum, quo scilicet regnat secundum perfectionem iustitiae. Isa. 9.* Multiplicabitur eius imperium, & regni non erit finis. *Et potestas eius, coercendi scilicet malos, & liberandi bonos, in generationem, & generationem, supple, extendetur. Dan. 7.* Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corruptetur.

CAPVT IV.

Ego Nabuchodonosor. Habita visione de regno Christi, secundum potestatem qua conterit regna mundi, inducit hæc visio de eodem secundum

97.

98.

100.

cundum cognitionem, & viam quæ dicit ad ipsum, ut sciatur scilicet esse in dispositione Dei, & quod eleemosynis & bonis operibus venitur ad ipsum: & de his duobus dicitur. *Matth. 6.* Quærite primum regnum Dei, ut scilicet cognoscatis illud, & iustitiam eius, per quam scilicet veniat ad ipsum. Diuiditur autem in tres partes, scilicet visionis manifestationem, & visionis explanationem ibi, *Tunc Daniel*, cuius nomen *Balthasar*. Et explanationis impletionem, ibi, *Omnia hæc venerunt*. Prima diuiditur in tres. Primo enim ponit ea quæ faciunt ad visionis magnitudinem. Secundò narrat visionem, ibi, *Visio capitis mei, in cubili meo*. Tertiò inducit reuelationis certitudinem. ibi, *In sententia vigilum decretum est*. In prima harum quinque sunt. Oltenditur enim primo magnitudo ex parte videntis, secundò ex parte multitudinis visionem audientis, tertio ex parte impossibilitatis interpretantis, quartò ex sublimitate spiritus reuelantis, quintò ex laude Danielis: & hoc est.

Ego Nabuchodonosor Monarcha scilicet, cuius intererat de publicis cogitate. Et innuit, quod ex cogitatione partim processit reuelatio. *Dan. 2.*

Tu rex cogitate cœpisti in stratu tuo. Quietus eram: inquietus enim reuelationes non percipit. *Eccles. 38.* Qui memoratur actu, sapientiam percipiet. *In domo mea*, non in exilio, ubi cor fluet. *Sap. 8.* Intrans in domum meam conquiescam: sapientia enim non habet amaritudinem, nec tedium conuictus illius. Et hæc omnia dicit, ut oltendat, quod tota mente quieta, & corde, & corpore, reuelatioerior est. *Et florens*, iucunditate scilicet & delectatione, *in palatio meo*. Et hoc dicit, ut spiritus animalis & naturales, vehentes formas reuelationis, lucidiores & subtiliores fuisse sciantur. *2. Reg. 23.* Cum & salus mea, & non est quicquam ex ea quod non germinet. *Quamuis ille flos in mundanis vanus sit. Ierem. 48.* Date florem Moab, quia florens egredietur. *Iob. 14.* Quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra.

2.

Somnium vidi Somnium refertur ad imagines, visio autem ad aliquam perceptionem intellectus. *Iob. 33.* Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit. Per somnium in visione nocturnâ. Dicit enim *Dionys.* quod noster materialis est intellectus, & divina non percipit nisi sub velaminibus. *Quod perterruit me*, magnitudo scilicet: res enim magna terret inconsuetum. *Iob. 4.* Quando solet sopor occupare homines, paupor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea pertortita sunt. *Et cogitationes mea in stratu meo*. Innuit somnium fuisse partum ex cogitatione. *Et visiones capitis mei*. Innuit partim esse ex reuelatione, quia visio reuelationis est. *Quod autem dicit, capitum*, ideò dicit, quia spiritus priores sunt in capite, & veraciores reuelationes. *Exod. 3.* Vadam, & videbo visionem hanc magnam. *Conturbauerunt me*, præ magnitudine scilicet admirationis. *Isa. 22.* Angustia possedit me sicut angustia parturientis. Corru cum auditorem, & conturbatus sum cum viderem. Et subdit commendationem visionis à multitudine & sapientia mundani interpretis: & hoc est.

3.

Et per me depositum est decretum, hoc est, decretale mandatum, ut introduceretur in conspectu meo, ubi nec celari, nec tergiuerari possent,

cuncti sapientes Babylonis, de quibus dicitur. *1. ad Corinth. 1.* Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. *Iacob. 3.* Non est ista sapientia desuolum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica. Dicuntur autem hi sapientes peritissimi dominationum, secundum quod dicit *Aristot.* in *5. Ethic.* Quia virtus scientiae sapientia est. *Abdia.* Perdam sapientes de Idumæa, & prudentes de monte Esau. *Et*, supple, ad hoc sunt introducti, ut solutionem somni indicarent mihi. *Genes. 41.* Somnium vidimus, nec erat qui interpretaretur nobis. Et subdit de impotentia humana sapientie: & hoc est.

Tunc ingrediebantur arioli, iuxta aras extra animalium inspicentes, *magi*, de singulis philosophantes, *Chaldæi*, in astris divinantes, & *aruspices*, augures scilicet in coloribus nubium, dispositione planetarum, volatu & garritu avium considerantes. *Numer. 23.* Non est augurium in Jacob, nec diuinatio in Israël. *Et somnium narravi in conspectu eorum*, hoc est, publicè. *1. ad Cor. 2.* Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. *Et solutionem eius non indicaverunt mihi*, hoc est, non poterant indicate. *1. ad Corinth. 2.* Quæ Dei sunt, nemo nouit nisi spiritus Dei. *Isa. 19.* Consilium eius præcipitabo, & interrogabunt simulachra sua, & diuinos suos, & pythones, & Ariolos. Et subdit de laude Danielis interpretantis: & hoc est.

Donec collega, id est, familiaris, & amicitia colligatus. *Psal. 54.* Tu homo uaniris, dux meus, & notus meus. *Ingressus est in conspectu meo*, publicè scilicet, quia veritas non querit angulos. *Ioan. 18.* Ego palam locutus sum mundo. *Daniel*, qui iudicium Domini interpretatur. *1. ad Corinth. 2.* Spiritualis iudicat omnis, & ipse à nemine iudicatur. *Cui nomen Balthasar*, lingua scilicet Chaldaicâ, secundum nomen Dei. *Glossa:* Sic enim *Danieli non vocabatur Deus Nabuchodonosor*; participatio enim spiritus diuini nomen diuinum attributum est ei. *Qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso.* *Glossa:* Non mitum si errat Nabuchodonosor more gentilium, & quidquid super se cernit, non Deum, sed deos arbitratur. Quidam tamen dicunt, quod dicitur *Angeli*, à quibus Prophetæ illuminationes acceperunt. *Psal. 75.* Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Dicit autem, *In semetipso*, ut notetur, quod ad nutum habuit, non sicut arreptitij, qui spiritum non habent ad nutum. *1. ad Corinth. 14.* Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt. *Et somnium coram ipso locutus sum*, Daniele scilicet. *Genes. 40.* Nunquid non Dei est interpretatio? Referte mihi quid videritis. Et subiungit de supplicatione ad Danielem.

Balthasar princeps Ariolorum. Non dicitur princeps qui cum eis participationem habuerit, sed quia de futuris vero a prædicto. *Ezech. 28.* dicitur de principe Tyri irrisoriæ. Ecce sapienter Daniele: omne secretum non est absconditum à te. *Quoniam ego scio, quod spiritum deorum sanctorum habeas in te.* *Act. 1.* Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos. *Et omnes sacramentum*, hoc est, sacrum secretum, non est impossibile tibi, reuelare scilicet. *1. ad Corinth. 2.* Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei. *Visiones somniorum meorum.* Visiones nominat intellectuales reuelationes. *Quas vidi, quamuis inuolutas*

4.

5.

6.

Daniel eorum deus princeps ariolorum.

litas scilicet, eò quod homo apertas visiones non habet. *Job 36.* Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul. *Et solutionem eorum,* scilicet somniorum, *narra mihi,* ad intellectum scilicet. *1.ad Cor. 14.* Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quod si non sit qui interpretetur, taceat in Ecclesiâ.

7. *Visio capitinis mei.* Narratio est somnij, & habet duas partes, somnij revelationem, & revelationis confirmationem, ibi, *In sententia vigilum.* Anterior pars diuiditur in duas. Primo enim ponit somnium pulchritudinis regni, secundò somnium contritionis, ibi, *Videbam in visione.* Dicit ergo: *Visio capitinis mei in cubili meo.* Iste est titulus, & dicitur visio capitinis, ad differentiam visionis oculorum, imaginaria enim fuit, & non sensibiliis. *Isa. 26.* Spiritu meo, in præcordiis meis de manè vigilabo ad te. Quod autem dicit, *In cubili meo,* notat secretum. *Isa. 26.* Intra in cubicula tua, & claude ostia tua super te. *Videbam,* hoc est, imaginatione considerabam. *Proverb. 20.* Aurem audientem, & oculum videntem fecit utrumque Dominus. *Et ecce,* hoc est, manifestè apparet, *arbor,* rex scilicet vires dignitate, & honore. *Ierem. 17.* Erit quasi lignum viride, quod ad humorem mitit radices suas. *In medio terra,* vndeque terrenis infixus, & confortatus. *Isa 5.* Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? *Job 21.* Subleuati sunt confortatique diuitiis. *Et altitudo eius nimia,* in honore scilicet & diuitiis. *Glossa:* de quo Propheta, Vidi impium eleuatum, & exaltatum sicut cedros Libani.

8. *Magna arbor.* *Glossa:* Non virtutum magnitudine, sed superbìa eleuante. *Job. 15.* Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attinacis habes oculos? Quid tumet contra Deum spiritus tuus? *Et fortis.* Quia fortitudine pro lege vtebatur. *Sapient. 1.* Sit fortitudo nostra lex iniustitiae: quod enim infirmum est, inutile inuenitur. *Et proceritas eius contingens cœlum,* quæ in fastu & ambitione fuit, in qua superbìa æquales Deo esse volunt, cum per se regnare cupiunt. *Psal. 73.* Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. *Isa. 14.* In cœlum condescendam, super astra cœli exaltabo solium meum. *Asperetus illius erat usque ad terminos uniuersa terre.* Theditio transtulit, Dominatio eius: & est sensus, ad dominationem eius respiciebant omnes qui habitabant in terrâ. *Judith. 1.* Dixit cogitationem suam in eo esse, ut omnem terram suo subiugaret imperio. Vnde iam omnes ad ipsum pauebant. *Isa. 45.* Ego ante ibo, & gloriosos terræ humiliabo.

9. *Folia eius pulcherrima,* decus scilicet regni, & verba, & edicta. *Ierem. 17.* Erit folium eius viride. *Psal. 1.* Folium eius non defluet, & omnia quæcumque faciet prosperabuntur. *Et fructus eius nimius,* diuitiarum scilicet & copiarum. *Psal. 1.* Fructum suum dabit in tempore suo. *Osee vlt.* Germinabit sicut lily, & erumpet radix eius ut Libani. *Et esca uniuersorum in ea,* supple, erat. Omnium enim diuitias possederat, & ad manum eius pro esca respiciebant. *Psal. 144.* Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam. *Subter eam habitabant animalia,* hoc

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

est, sub protectione eius, hoc est, sicut subter umbram. Animalia dicuntur simplices, rustici scilicet & religiosi homines. *Psal. 72.* Ut iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. *Et bestia,* bestiales scilicet tyranni, & qui nocumento & iniuria viuunt, qui in protectione regum tyrannidem exercent. *Gen. 1.* Dominabimini piscibus maris, & volucribus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Talibus enim expedit conculcari à Domino. *Et in ramis eius,* in dilatatione scilicet potestatis. *Osee vlt.* Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani. *Conversabantur volucres cœli.* Volucres cœli sunt leues homines super terrarum spacia discurrentes, plus mente quam corpore, ut leues & mendaces. *Psal. 8.* Volucres cœli, & pisces maris qui perambulant semitas maris. Tales sunt curiosi, & mercatores, & Philosophi, qui summa rimantur. *Baruch 3.* Vbi sunt, qui in avibus cœli ludunt? Et respondet post modicum: Ad inferos descenderunt. *Et ex ea rerebatur omnis caro.* Nullus enim etiam propriis bonis frui poterat, nisi ad imperium ipsius. *Judith 3.* Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ovium, & caprarum, equorumque & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt: sint omnia sub lege tua. Et loquitur de Nabuchodonosor.

10. *Videbam.* Hæc est secunda pars somnij de arboris præcisione, & hoc est. Sic videbam, mundi pulchritudinem scilicet, *in visione capitinis mei,* imaginaria scilicet, non sensibili, *super stratum menum,* quietus scilicet & sequestratus à curis. *Psal. 4.* In pace in idipsum dormiam, & requiescam. *Et ecce vigil.* Hierony. Theodotio, Angelus: vigilant enim semper Angeli ad Dei officium parati. Nos quoque crebris pernoctationibus eos imitari debemus. De Christo quoque dicitur: Non dormitabit, neque dormierat, qui custodit Israël. *Et sanctus,* à terrena cogitatione immunis, qui scilicet nec munera accipiat, nec personam hominis. *Abac. 1.* Mundi sunt oculi tui ne videoas malum, & respicere ad iniuriam non poteris. *De cœlo,* ubi omnia recta sunt. *Math. 6.* Pater noster qui es in celis. *Descendit,* ad veritatis inquisitionem & manifestationem. *Gen. 18.* Descendam, & video virtutum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint.

11. *Et clamavit,* ut intercessione clamoris intentione innotesceret cordis. *Proverb. 8.* O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. *Fortiter,* ut effectum vox scilicet consequeretur. *Numer. 23.* Cuius fortitudo similis est thinoceroti. *Job 9.* Si fortitudo queritur, robustissimus est. *Et sic ait,* ut scilicet sententia articulatim cognosceretur. *Ioan. 15.* Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent. *Succidite arborem.* Quia scilicet fructum dignum non fecit *Luc. 3.* Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Ecli. 10.* Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. *Et præcidire ramos eius,* hoc est, dilatationem potestatis, & principium, ut non cohærent ei. *Ezech. 17.* Distringet,

C 2 &

& siccabit omnes palmites germinis eius, & aresceret. *Et excutite folia eius.* Folia sunt verba, in edictis & mandatis, quæ virtute erant plena, cum erant in potestate. *Ezech. 17.* Summitatem frondium eius auulisit. *Et dispergite fructus eius,* hoc est, bona quibus pascet luos. *Luc. 12.* Stulte hac nocte animam tuam reperent à te, & quæ præparasti, cuius erunt? *Fugiant bestie quæ subter eam sunt,* malæ familiæ scilicet. *Numer. 16.* Recedite à tabernaculis impiorum, ne forte & vos terra deglutiatur. *Et volucres de ramis eius,* supple, fugiant, hoc est, instabiles, & leues. Hæ sunt aues quas abiiciebat Abraham *Genes. 15.*

12. *Verumtamen.* Mitigat hīc sententiam. *Iaco. 1.* Superexaltat misericordia iudicium. *Germen radicum eius in terra finita,* supple, permanere. *Glossa:* Notat regem deponendum, sed illi regnum seruandum. *Ierem. 12.* Plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt, & faciunt fructum. *Et alligetur vinculo ferreo,* hoc est, tentatione durissima, quæ domet superbiam eius. *Dan. 2.* Ferrum domat omnia. *Et ereo,* quod resonantiam notat: muguit enim sicut bos. *1. ad Corinth. 13.* Factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. *In herbis quæ foris sunt,* ut scilicet virentia sæculi perquirat, & nihil cureret de diuinis. *Job. 39.* Virentia quæque perquirit. *Et rorore cali tingatur.* Hīc significat descensum gratiae ad compunctionem, & pœnitentiam. *Isa. 45.* Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum. *Et cum feris pars eius,* supple, sit, *in herba terre,* ut scilicet sæculares delicias querat, & de spiritualibus non cureret. *Job. 40.* Huic montes herbas ferunt, omnes bestiæ agri ludunt ibi.

13. *Cor eius ab humano committetur,* hoc est, quod nullum humanum intellectum colat, sicut videamus peccatores facere: peccatores enim corda belluina habent. *Psal. 48.* Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. *Et cor fera detur ei,* ut feras scilicet imiteretur. *Genes. 16.* Hic erit feras homo: manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. *Et septem tempora mutantur super eum.* Tempora principaliter distinguuntur ad motum solis. Vnde septem tempora, sunt septem anni. Septem autem tempora reuocationem significant per pœnitentiam, cuius septem sunt partes. Confessio enim quatuor habet, scilicet quod sit vera, simplex, integræ: compunctione una, scilicet quod ex toto corde sit dolens: satisfactio ieiunium, orationem, & eleemosynam. *Ioan. 4.* Heri horâ septimâ reliquit eum febris. Et subiungit de reuelatione confirmationis,

14. *In sententia vigilum decretum est.* Chrysost. Qui propter suam insomnem naturam nihil incertum discernunt. *Et sermo sanctorum,* qui scilicet iudicis Dei consentiunt. *Isa. 3.* Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui. *Et petatio:* clamant enim sancti contra malos ad vindictam. *Psal. 78.* Ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est, introeat in conspectu tuo. *Apoc. 6.* Usquequo Domine sanctus & verus non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et subiungit de fructu. *Donec cognoscant viventes,* hac scilicet mortali vita. *Psal. 93.* Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. *Quoniam dominatur Excelsus in*

regno hominum. *Esther 13.* Dominus omnium es. *Psal. 82.* Sciant gentes quoniam nomen tibi Dominus. *Et cuicunque voluerit,* dabit illud. Ad voluntatem ego Dei ad regnum Dei quisque vocandus est, vt dicit Gregor. *Hebr. 4.* Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. *Et humillimum hominem,* hoc est, ad humum projectum hominem, & vilificatum, *constitutus super illud,* scilicet regnum. *Matth. 20.* Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. *1. Reg. 2.* Suscitans de puluere egenum, & de stercore eleuans pauperem: vt sedeat cum principibus, & solium gloriae teneat. Et subdit epilogum huius visionis.

15. *Hoc somnum vidi ego Nabuchodonosor Rex.* *Iob 4.* Ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrus eius. Et conuertit se ad supplicationem interpretationis, subdens. *Tu ergo Baltassar,* per spiritum Dei, supple, quem habes, interpretationem narrat festinus. Quia, vt dicit Gregor. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *Matth. 10.* Nolite cogitare quomodo respondeatis. *Quia omnes sapientes regni mei,* mundani scilicet, quorum sapientia stultitia est. *1. ad Corinth. 1.* Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. *Non quenunt solutionem edicere mihi.* *Isa. 19.* Sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. *Tu autem potes,* hoc est, in spiritu tuo facultatem habes. Et subiungit causam. *Quia spiritus deorum sanctorum in te est,* per illuminationem scilicet Spiritus sancti, & Angelorum sanctorum. *Psal. 142.* Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. *Ioan. 3.* Spiritus ubi vult spirat.

16. *Tunc Daniel.* Incipit hīc somnij interpretatio, & habet tres partes. Primo enim ostendit modestiam, & compassionem interpretantis, secundo seriem interpretationis, ibi, *Quoniam rex consilium.* In prima tria sunt, modestia scilicet interpretantis, confortatio ad interpretandum regis, *modestia.* & compassio: & hoc est. *Tunc Daniel,* cuius nomen Baltassar, Chaldaicè scilicet, cœpit intrasemipsum, confetendo scilicet, tacitus cogitare, qualiter scilicet regij culminis seruaret honorem, & tamen non taceret veritatem, quasi horravā, ad ordinandum scilicet responsum, qualiter proferret: non enim statim protulit spiritum. *Eccli. 21.* Verba prudentium statera ponderabuntur: in ore fatuorum cor illorum, & in corde sapientum os illorum. Nec hoc est contra id quod dicitur. *Matth. 10.* Nolite pœnitenti qualiter respondeatis, de fide enim non pœnitandum est: quia statim scitur quid tenendum est, sed de ordine sermonis qualiter proponatur audientibus pœnitandum est. *Psal. 76.* Meditabat nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum. *Et cogitationes eius conturbabant eum,* pro rege scilicet, cui sensit impendere sententiam, quem benefactorem & promotorem habuerat. *Luc. 24.* Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? *Respondens autem rex ait.* Hierony. Videns eum perterritum, ne contra se aliquid dicere vellet finistrum, cohortatur, vt verè & simpliciter quod intellexit loquatur: & hoc est. *Baltassar,* somnium & interpretatio eius non conturbent te, quin, supple, dicas veritatem. Et est argumentum, quod

quod dura turbati debemus nuntiare: unde Ezech. 3. Sedi mœrens ubi illi sedebant. Ioel. 2. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri Domini. Isa. 21. Visio dura nuntiata est mihi. Per hoc enim quod rex confortat ad interpretandum, typum gerit pœnitentis, qui in omne flagellum paratus esse debet. Psal. 37. Ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Item 118. Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. Respondit Baltassar, qui & Daniel, & dixit, & ostendit compassionem: Domine mihi blanditur verbis, ut magis demulcat. Psal. 44. Diffusa est gratia in labiis tuis. Eccles. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Somnium bis qui te oderunt, eueniat. Psal. 34. Confundantur & reuereantur inimici mei. Et interpretatio eius, somnij scilicet, hostibus tuis sit. Si queritur, quomodo hostibus malum impetratur Propheta, qui vltores Dei sunt in peccatores? Dicendum, quod imprecatur hostibus inquantum sunt impugnatores animæ. Psal. 34. Confundantur & reuereantur inimici mei, qui querunt animam meam. Ierem. 18. Da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladij. Et supponit seriem interpretationis, primò de arbore, secundò de sententia. Et hoc est.

*Quomodo
Daniel ho-
stibus malū
impetratur.*

17. Arborem quam vidisti, hoc est, imaginem arboris, sublimem, dignitate scilicet, atque robustam, diuinitatis, cuius scilicet arboris, altitudo pertinet ad cœlum, præsumptione scilicet superbia tuæ. Isa. 14. In cœlum condescendam. In iniuriam enim Dei impius superbbit. Et aspectus illius in omnem terram, per venerationem, & timorem. Judith 3. Omnia gentium nuntij dixerunt, Veni nobis pacificus Dominus, vt reseruit nostro sicut placuerit tibi.

18. Et rami eius pulcherrimi, Principes scilicet, & præfecti. Psal. 36. Vidi impium supereleutatum & exaltatum sicut cedros Libani. Et fructus eius nimius, in diuinitatis. Osea 10. Fructus adæquatus est ei. Terrena enim fructum reputat. Et esca omnium in ea, hoc est, in defensione eius. Ecclæ. 5. Vbi multæ sunt opes, ibi multi sunt qui comedunt eas. Subter eam habitantes bestie agri, hoc est, agrestes, ad literam homines bestiales. Baruch 3. Vbi sunt Principes gentium, & qui dominantur super bestias, quæ sunt super terram? Job. 5. Bestiae terræ pacificæ erunt tibi. Et in ramis eius, arboris scilicet, commorantes aves cœli: sub defensione enim principum suorum leues, & curiosi, & Philosophi contemplantes cœlestia habitabant. Psal. 103. Illic paceres nidificabunt.

19. Tu es rex, significatus scilicet per arborem. In Epist. Iude: Arbores autumnales, infructuose, bis mortuae. Qui magnificatus es, dignitate scilicet. Contra quod dicitur in Psal. 130. Non ambulauit in magnis. Et inualusti, diuinitatis, supple, contra quod dicitur in Psal. 61. Diuinitas si affluent, nolite cor apponere. Et magnitudo tua crenit, per dilatationem potentiae. Judith. 1. Gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui. Contra quod dicitur. Ierem. 9. Non glorieatur fortis in fortitudine sua. Et peruenit usque ad cœlum, hoc est, ad iniuriam cœlestis Domini. Psal. 73. Superbia eorum qui te oderunt, ascendet semper. Et potestas tua in terminos uniuersæ

terre, supple, crevit. Isa. 10. Gloriatur dicens. Sicut colliguntur oua quæ derelicta sunt, sic uniuersam terram ego congregavi.

Quod autem vidit rex vigilem. Secunda pars interpretationis est, & dicitur vigil iudex noster, quia singula considerat. Ierem. 1. Vigilabo super verbo meo, ut faciam illud. Et sanctum, terreno munere non contagiosum. Proverb. 6. Non suscipiet pro redemptione dona plurima. Descendere de cœlo, ut scilicet forma iudicij de cœlo accipiat. Matth. 6. Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Et dicere, hoc est, sententialiter pronunciare. Apocal. 1. De ore eius gladius ex utraque parte acutus exhibat. Succidite arborem. Luc. 13. Ecce anni tres sunt ex quo venio, querens fructum in fœcula hac, & non inuenio: succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? Et dissipat illam, hoc est, quæ ad ipsam pertinent. Psal. 108. Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius, & diripient alieni labores eius. Eccl. 10. Cum morietur homo, hereditabit serpentes, & bestias, & vermes. Serpentes dæmones qui animam, bestias quasi vastias, quæ possessionem, vermes autem qui corpus dissipent. Attamen germen radicum eius, in potestate scilicet redeundi, in terra dimittite, ut scilicet ad terrenum regnum possit redire, per sui recognitionem. Job 14. Lignum habet spem: si præcism fuerit, rursum virescit. Et vinciatur ferro: furiosi enim catenis ferreis ligari solent, ut dicit Hieron. Et ære, propter sonitatem furiosæ infamiae. In herbis foris, ut virorum sæculi perquirat. Isa. 40. Fœnum est populus, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Et roræ cœli convergatur, per visitationem gratiæ. Osea vlt. Ego quasi ros, & Israël germinabit sicut lily. Et cum feris sit pabulum eius, hoc est, ferinis delectetur. Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus. Donec septem tempora commutentur super eum, hoc est, septem anni qui significant septem reuolutiones donorum sancti Spiritus. Isa. 11.

Hoc, scilicet quam dicturus sum, est interpretatione sententia Altissimi, scilicet cuius sententiae nemo potest contraire. Isa. 46. Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Quæ peruenit, meritis malis exigentibus, super Dominum meum regem. Dominum suum eum vocat, ut magis mitiget, cui infausta nuntiatur erat. Luc. 10. Infundens oleum & vim.

Euicent te ab hominibus, ut infanum. 1. ad Corinth. 5. Auferte malum ex vobis ipsis. Gen. 4. Euicies me à facie terræ. Et cum bestiis, hoc est, bestialibus, ferisque, hoc est, ferinis, erit habitatione tua. Job 30. Frater fui draconum, & socius struthionum. Et fœnum ut bos comedes, hoc est, virorum sæculi delectaberis. Sapient. 2. Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Et roræ cœli infunderis. Quia ueste non vtebatur. Cantic. 5. Caput meum plenum est roræ, & cincinni mei guttis noctium. Septem quoque tempora mutabuntur super te, ut 7. annis sis in poenitentia, quæ significant septem virtutum perfectionem, quatuor cardinalum, & trium Theologicarum. Job 5. In sex tribulacionibus liberavit, & in septima non tanget te manus.

*Nabucho-
donosor è rea-
gno pulsus
ut infanum.*

D. Al. Mag. Comment. in Daniel.

C 3 lum.

30 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

Ium. Donec scias, pœnâ scilicet te in sensum reducente. *Psal. 93.* Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. *Quod dominetur excelsus super regnum hominum:* &c ideo Dominus dominorum dicitur, & rex regum. *Psal. 71.* Dominabitur à mari usque ad mare. *Et cuicunque voluerit, det illud.* Vnde seu magnum, seu paruum suscitabit. *1. Reg. 2.* Sulcitans de pulvere egenum, & de stercore eleuans pauperem, ut sedeat cum principibus.

23. *Quod autem præcepit, supple, vigil, & sanctus,* ut relinquatur germen radicum eius, id est, arboris, supple, significat, quod regnum tuum tibi manebit, tibi scilicet per pœnitentiam restitutum. *Isa. 1.* Restituam iudices tuos, ut fuerunt prius, & consiliarios tuos sicut antiquitus. *Postquam cognoveris potestatem esse coelestem, flagellis scilicet correptus.* *Isa. 26.* In angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Psal. 82.* Imple facies eorum ignominiam, & querent nomen tuum Domine. Et subiungit de consilio pœnitentiae.

24. *Danielis consilium monens Nabuchodonosor ad pœnitentiam.* *Quamobrem rex consilium meum placeat tibi.* *Tob. 4.* Consilium semper à sapiente perquire, Et peccata tua, fœdos scilicet actus, *Eleemosynis redime.* *Proverb. 13.* Redemptio animæ viri diuitiæ suæ. *Proverb. 16.* Misericordia, & veritate tedimur iniquitas. *Ephes. 5.* Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. *Et iniquitates tuas,* quas scilicet in iniurias Christi commisisti, misericordiis pauperum, redime. *Tob. 4.* Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. *1. ad Timot. 4.* Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. *Forsitan ignoscet Deus delictis tuis.* Forsitan dicit, quia in gratia & voluntate Dei est. *Ioel. 2.* Quis sci, sit conuertatur & ignoscat Deus. *Glossæ hinc obiiciunt:* quia si sciuit prædeterminatam sententiam, cum diffinitio Dei mutari non possit, consilium ad mutantum non profuisset. Ad hoc respondent *Glossæ*, quod prophetia comminationis est, quæ ex nostris meritis dependet, sicut & illa, quæ dicta fuit Ezechiae *Isa. 38.* Dispone domui tuæ, &c. De Niniuitis *Iona 3.* Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur. *Ierem. 18.* vbi dicit, quod si mala comminatur genti, & illa gens bene fecerit, minas clementia commutabit. Et sunt hæc verba Hieronymi: Quamvis Deus prædixerit, cuius præscientia non potest mutari, hortatur tam ad eleemosynam & pauperum misericordiam: quia nesciebat an esset comminatio: & Ezechiae & Niniuitarum sententia commutata est, non iudicij varietate, sed eorum mutatione, qui conuersi veniam meruerunt.

25. *Omnia hæc.* Dicit impletionem, & tria dicit, scilicet quo demerito & qualiter sententia impleta est: & qualiter per pœnam correctus est, ibi, *Igitur post finem dierum.* Et quis fructus talis correctionem secutus est, ibi, *In ipso tempore sensus meus reuersus est.* In prima harum tria sunt. Primo enim in communis dicit impletam esse sententiam. Secundò dicit per quam meritari causam. Tertiò describit inlaniæ pœnam. Dicit ergo. *Omnia hæc,* quæ scilicet Daniel prædixit, venerunt super Nabuchodonosor regem. *Isa. 34.* Requirite diligenter in libro Domini, vnum ex eis non defuit, alter alterum non quæsivit. Et

subiungit de malo merito.

Post finem mensum duodecim, quibus scilicet ad pœnitentiam à Deo expectabatur. *Sapient. 11.* Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam. *In aula Babylonis deambulabat,* ut superibus, & omnium Dominus. *Job 24.* Dedit ei Deus locum pœnitentiae, & ille abutitur eo, in superbia.

Responditque rex, & ait, nulli loquens, sed fastidio cordis sui. *Nonne hæc est Babylon,* in regnis scilicet inclita. *Isa. 21.* *Civitas magna, diuinitatis scilicet & potestate,* sicut. *Genes. 10.* Nemroch ædificauit ciuitatem. *Quam ædificauit.* Nihil Deo attribuit, qui mundi ædificat ciuitatem, cum tamen dicatur *Isaie 6.* Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit & ædificauerit ciuitatem Iericho. *In domum regni,* in qua scilicet regnum super terram. *Apoc. 18.* Sedco regina, & vidua non sum, & luctum non video. *In robore fortitudinis meæ.* Fortitudine enim semper pro lege vtebatur. *Ezech. 34.* Cum austerritate imperabitis eis, & cum potentia, & in gloria decoris mei, hoc est, vbi ostendam gloriam decoris. *1. Mach. 2.* Cuius gloria stercus & vermis est: hodiè extollitur, & cras non inuenietur.

Cumque sermo adhuc esset. Tangit hæc sententiam, & pœnam: & hoc est. *In ore regis,* ut statim scilicet vltio adhiberetur. *Sapient. 1.* Sermo obscurus in vacuum non ibit. *Vox de celo ruit.* Impetum notat vindicantis. *Salust.* Frangit Deus omne superbum. *Psal. 67.* Dabit voci suæ vocem virtutis. De celo autem dicit, quia auctoritate diuina sonuit de aere. *Tibi dicitur Nabuchodonosor rex,* ex sententia scilicet vigilis & sancti: *Regnum tuum transibit à te:* iam enim data est sententia. *Isa. 47.* Non est solium filiæ Chaldaeorum, quia vlt̄a non vocaberis mollis & tenera.

Et ab hominibus eiicient te. Gregor. Qui societatem hominum violat, superest, ut bestialiter vivat. *Et cum bestiis,* & feris erit habitatio tua. *Psal. 119.* Habitabit cum habitantibus Cedar. *Fænum quasi bos comedes.* *Psal. 105.* Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. *Et septem tempora mutabuntur super te.* Exod. 21. In septimo anno egreditur liber. Donec scias, per pœnam scilicet correptus, quod dominetur excelsus in regno hominum. *Esther 13.* In ditione tua cuncta sunt posita. *Et cuicunque voluerit, det illud.* Hebre. 5. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo. Et subdit de huius sententiae impletione.

Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor. *Isa. 31.* Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Et ex hominibus abiecius est, ut furiosus qui se bouem reputavit. *Psal. 21.* Opprobrium hominum, & abiecio plebis. *Et fænum ut bos comedit.* *Job 40.* Fœnum quasi bos comedet. *Et rore cœli corpus eius infectum est.* Deuter. 33. Cœli caligabant rōre. Donec capilli eius, inulti scilicet & intonsi, in similitudinem aquilarum crescerent, ut scilicet pilis esset cooperitus, sicut aquila plumis. Aquilæ autem comparatur propter rapacitatem. *Et vngues eius quasi vngues avium,* quibus crudelitates exercet. *Ezech. 17.* Aquila grandis magnarum alarum, plena plumis & varietate, venit ad Libanum.

Igitur

26.

27.

28.

29.

30.

Quare Nabuchodonosor aquila comparatur.

31. *Igitur post finem dierum. Ponitur hic correcti confessio, & confessionis effectus: & hoc est. Igitur Inceptium est. Post finem dierum, septem scilicet annorum. Isa. 24. Post multos dies visitabuntur. Ego Nabuchodonosor, flagellis scilicet correptus. Ierem. 31. Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuuenculus indomitus, confusus sum, & erubui: quoniam sustinui opprobrium adolescentiae meæ. Oculos meos ad cœlum leuaui, mentis scilicet, ut Deum cœli cognoscerem. Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. Et sensus mens, hoc est, regnum rationis in sensibilibus, redditus est mihi, qui prius scilicet cor habui ab humano mutatum. Isa. 46. Redite præuaticatores ad cor. Psal. 84. Loquitur pacem in plebem suam, & in eos, qui conuertuntur ad cor. Et Altissimo benedixi, gratias scilicet agendo. Eccli. 51. Danti mihi sanguinem dabo gloriam. Et viuentem in sempiternum laudam, de iudicio scilicet. Apocal. 4. Dabant gloriam & honorem sedenti super thronum, viuenti in sæcula sæculorum. Viuens in sempiternum dicitur, viuens & viuificans vita sempiterna. Matth. 22. Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Et glorificauit, hoc est, prædicauit. Tullius in fine primæ Rhetoricæ: Gloria est late patens præconium. Quia potestas eius potestas sempiterna, qua scilicet subditos, & creaturas potest coercere, ne possint tantum nocere, quantum volunt, vel præsumere. Luc. 1. Depositus potentes de sede. Job 5. Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Et regnum eius in generationem, & generationem, hoc est, regimen & gubernatio. Psal. 144. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum.*

32. *Et omnes habitatores terre apud eum in nihilum reputati sunt. Isa. 40. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum reputatae sunt ei. Augustin. Quod corruptibile est, respectu eius quod verè est, non est. Iuxta voluntatem enim suam (causa querenda non est) facit tam in virtutibus cœli, corporum cœlestium scilicet & Angelorum. Eccli. 24. Gyrum cœli circuiui sola. Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quam in habitatoribus terre, hoc est, in hominibus. Psal. 134. Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra. Et non est qui resistat manui eius. Esther 13. Dominus omnium tu es, nec est qui resistat maiestati tuae. Job 10. Cum sit nemo, qui de manu tua possit eruere. Et dicat ei, Quare fecisti? Roman. 9. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo: Nunquid dicit figuramentum ei qui se fixit, quid me fecisti sic? Et subiungit de istius confessionis fructu.*

33. *In ipso tempore, ut notetur pœnitentia effectus. Ezech. 18. Quicumque peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eitis non recordabor. Sensus mens, quem scilicet amiseram, reuersus est ad me. Psal. 31. Intellectum tibi dabo, & instruam te. E ad honorem regni mei, hoc est, ad regnum rationis, & conuerstationem honestatis. Psal. 8. Gloria & honore coronasti eum Domine. Decoremque perueni, in exterioribus scilicet. Psal. 20. Gloriam & magnum deorem impones super eum. Et figura mea reuersa*

est ad me. Non legitur, quod exteriorem figuram amiserit, sed cor eius ab humano mutatum sit: unde intelligitur ratio figuræ consona, modum mutationis ut scilicet ad humanam rationem figurentur figuram opera. Quidam enim figurantur ad canes, quidam ad porcos. 2. Pet. 2. Canis reuersus est ad suum vomitum, & sus lota in volutabro latit. Et optimates mei, in principatu scilicet, & magistratus mei, in officiis scilicet & consiliis principales, requiescerunt me, ad reducendum scilicet ad regnum. Hieron. Tanta erat nequitia Euilmerodach filij eius, quod omnes requirebant patrem: unde postea filius à patre tractus est, in causam tanquam regnum dissipasset. Et in regno meo restitutus sum. Psal. 2. Ego autem constitutus sum rex ab eo. Et magnificientia, in honoribus scilicet & diuinitatis, amplior addita est mihi: eò quod consideratione casus mei fortior, & deuotior resurrexi. Et est argumentum, quod si pœnitens resurgat deuotior, maiorem gratiam accipiet, quam amiserat. Job. vlt. Addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Job duicia. Ex tantis enim beneficiis surgit in laudem dicens.

Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo. Psal. 68. Magnificabo eum in laude. Et magnifico, facta eius magna esse prædicando. Luc. 1. Magnificat anima mea Dominum. Et glorifico, gloriosum eum demonstrando. Eccli. 42. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Regem cœli, qui scilicet cœlum tenerido, omnia regit quæ in cœlo sunt. Tob. 12. Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei. Quia omnia opera eius vera, hoc est, ad rectitudinem & eternam mensurata. Dicit enim Anselmus, quod veritas est rectitudo sola mente perceptibilis. Tob. 3. Omnes viæ inducia. Quibus scilicet graditum gubernando homines. Psal. 98. Iustitiam & iudicium in Iacob tu fecisti. Et gradientes in superbia, hoc est, continuè addentes in superbia & proficientes. Job. 15. Cunctis diebus suis impius superbuit. Potest humiliare. Potest dicit, quia aliquando dissimulat: sed hoc non est ex infirmitate, sed patientia. Judith 9. Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio:

C A P V T V.

B Altassar rex. In ista parte ostenditur ruina mundi per regnum Christi, in destructione regni Babylonis, excellentia Danielis ostenditur in interpretatione visionis sensibilis, sicut à principio dictum est: & habet partes duas, scilicet interpretationem visionis, & honorem interpretantis infra 6. ibi, Placuit Dario. Interpretatio visionis tres partes habet, scilicet visionis revelationem, & visionis interpretationem, ibi, Ad quem respondens Daniel. Et visionis impletionem, ibi, Eadem nocte interfelix est. Prima pars tres habet partes, scilicet causæ meritorie descriptionem, sententiae promulgatio-

1:

32 D.Alb.Mag.Old.Præd.Comment.

nem, ibi, *In eadem hora*. Et regis & aliorum conturbationem, ibi, *Tunc facies regis*. In prima nocte voluntur quatuor, vanitas scilicet festiuantium, edacitas conuiuantium, sacrilegium vasa consecrata in usibus propriis prophanantium, & blasphemia Deum verum in honorentium: & hoc est. *Baltassar rex Hierony*. Iste Baltassar non fuit filius Nabuchodonosor, ut vulgo creditur: sed, ut ait *Berosus*, qui Chaldaem, scribit historiam, & qui eamdem sequitur, *Iosephus*, post Nabuchodonosor, qui in Chalda regnauit annis 44. successit Euilmerodach filius eius, de quo scribit *Ieremias*, quod in primo anno regni sui, leuauerit caput Ioachim regis Iudee, & eduxerit eum de domo carceris. Huic successit filius eius *Neglifar*, qui habuit filium *Labosordach* patrem huius Baltassar: quo à Medis & Persis occiso, destructum est regnum Chaldaeorum. Item *Hierony*. Tradunt Hebrei, quod irritam putans Dei promissionem, qua *Ieremias* captiuitatem Iudeorum dixerat relaxandam, quasi spei vanæ insultans captiuorum, fecit grande conuiuum. Dicit ergo, *Baltassar rex*, ut regalis notetur ambitione, fecit grande conuiuum. Grande dicitur propter multitudinem apparatus, conuiuum autem propter iucunditatem epulantum. *Optimatibus suis mille*. Mille dicitur, quia maximus numerus est, ut intelligatur in maximo numero fuisse invitatos. *Esther 1*. Fecit grande conuiuum cunctis principibus, & pueris suis. Quod vituperatur. *Luc. 16*. Induebatur purpura & byssus, & epulabatur quotidie splendide. Vituperatur etiam, quod diuitibus fecit, & non pauperibus. *Luc. 13*. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites, ne forte & ipse te reuinient, & fiat tibi retributio: sed cum facis conuiuum, voca pauperes, & debiles, & claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habent unde retinuerint tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. *Marc. 6*. Cum dies opportunus accidisset, Herodes in natali suo cœnam fecit principibus, tribunis, & primis galileæ. *Et unusquisque secundum suam bibebat etatem*. *Glossa*: Secundum ætatem erant in conuiuio ordinati, & nemo ultra vires bibere cogebatur: ut scilicet quilibet tantum caperet, quantum ætati sua sufficeret. *Esther 1*. Non erat qui nolentes cogeret ad bibendum. Et intelligitur ætas spatium adeptæ dignitatis, non vitæ. Ex tunc enim honor debebatur. *Sapient. 4*. Senectus venerabilis est, non diurna, neque annorum numero computata. Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. *Genes. 43*. Sederunt coram eo, primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam. Et adiungit de vasorum prophanatione per sacrilegium.

2. Praecepit ergo iam temulentus rex. Oppositio est Ebrietas vi- in adiecto: rex enim à regendo dicitur. Et temulentia tollit regnum. Temulentus enim ebrius est: ebrius autem regnum rationis non habet. *1. Reg. 1*. *Visquequo ebria eris?* Digere paullisper vinum quo mades. *Pronerb. 23*. Noli esse in conuiuio potatorum. *Pronerb. 31*. Noli regibus ô Samuel, noli regibus date vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas. *Ut afferrentur vasa aurea, & argentea, quæ scilicet consecrata fuerant ad usus templi,*

in quibus ad ostensionem magnificè bibe-
re volunt. Significant autem hæc vasa li-
bros, & auctoritates Scripturæ, vel fideles ani-
mas, quas diabolus in hereticis, vel malis ho-
minibus, ad suas adhibet delectationes & abu-
sus, sicut dicitur. *2. Paralip. vlt.* Tradidit in ma-
nu eius vniuersa vasa domus Domini, tam ma-
jora, quam minoræ. *Que asportauerat Nabu-
chodonosor pater eius*, hoc est, proauus eius. *De
templo*. Hoc dicit ad aggrauationem, quia sacri-
legum erat de templo accipere. Et ad aggraua-
tionem peccati addit. *Quod fuit in Ierusalem*. *2.
Machab. 5*. Templo quod vniuersa terra sanctius est. *1. ad Corinth. 3*. Si quis Dei templum violauerit, disperdet illum Dominus. *Et biberent in eis rex*: quod prophanum erat, quod ho-
mo vasis Dei vteretur sicut præceptum est *Exo.
35*. *Et optimates eius*: quod prophanus fuit. *Vxoresque & concubine*: quod fuit prophanatissi-
mum, ut scilicet in usum scortivas Domini con-
uerteretur. Hoc tamen hodiè videmus fieri,
quando thesauri domus Domini in abusum
scorti conuertuntur. *2. Machab. 6*. Templum luxuria erat plenum, & scortantium cum mere-
tricibus, sacratisque ædibus mulieres se vtrō
ingerebant. Et sicut præcepit, sic opere impletum
est: & hoc est.

*Tunc allata sunt vasa aurea, cultum Domini
decentia, & argentea, que asportauerat de tem-
plo, Nabuchodonosor scilicet, quod fuerat in Je-
rusalem, vbi summa vigebat sanctitas. Psal. 92.
Domum tuam decet sanctitudo. Et biberunt in
eis rex, malum exemplum dando, & optimates
eius, malo exemplo corrupti, & uxores, & con-
cubine eius, ne edacitati deesset luxuria. Ephes. 5.
Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Hieron.
Venter mero æstuans, facile despumat in luxu-
riam. Et subiungit de blasphemia.*

*Bibebant vinum, mundanæ scilicet lætitiae, &
erroris, quod multis causa peccati est. Pronerb.
23. Ne intuearis vinum quando fluescit,
cum splenduerit in vitro color eius: ingre-
ditur blandè, & in nouissimo mordebit ut col-
luber, & sicut regulus venena diffundet. Et
laudabant deos suos, in blasphemiam scilicet crea-
toris. Job 15. Docuit iniquitas tua os tuum, &
imitaris linguam blasphemantium. Aureos. Au-
rum adorat, qui sapientiam saceruli veneratur.
Et argenteos, quod fuit cultorum eloquentiae.
Psal. 113. Simulachra gentium, argentum, &
aurum. Et æreos. Æs sonorum est, & carmina
significat poëtarum, quæ quidam venerantur.
Significat etiam rebostrationes aduocatorum. Et
ferreos, quod significat ligamenta syllogis-
morum, quæ cuncta domant. Ierem. 6. Æs & fer-
rum vocate eos, quia ego proieci eos. Ligneos,
& lapideos: quod significat faciles & tamen per
obstinationem duras inuentiones eorum. Ierem.
in epist. Videbitis in Babylone deos aureos, &
argenteos, & lapideos, & ligneos in humeris
portari.*

In eadem hora. Tangitur hic sententia pro-
mulgatio, & dicit, in eadem hora, ut notetur
pena respondere culpæ. *2. Machab. 6*. Non
multo tempore sinere peccatoribus ex sententia
agere, sed statim ultionem adhibere, magni
beneficij indicium est. Apparuerunt digiti, hoc
est, species sensibiles digitorum, quasi manus
hominis

3.

*Venter mero
æstuans, de-
clinat cito
ad libidinem.*

4.

Baruch. 6.

5.

hominis. Quasi dicit, quia non erat verè manus, sed species manus. Et dicit hominis: quia ad modum hominis, & ad intellectum figurata fuerunt. Isa. 8. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis. Scribentis, ob perpetuam rei memoriam. Et attende, quod supra

4. vbi rex per penitentiam restituendus fuit, vox de cœlo ruit, quæ disparuit: significabat enim iram Dei citò finiendam. Hic autem vbi interficiendus fuit rex, & regnum dissipandum, scribitur in perpetuam rei memoriam. Abac. 2. Scribe visum, & explana super tabulas, vt percurrentem significabant. 2. Reg. 12. Tu fecisti in abscondito, ego faciam in conspectu solis huius. In superficie parietis, ne tecta esset litera. Matth. 10. Nihil opertum, quod non reueletur. Aula regia, vbi multorum fuit frequentia. Ierem. 17. Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo, in vngue adamantino exaratum est super latitudinem cordis eorum. Et rex aspiciebat articulos manus scribentis, vt scilicet cognosceret imminere sibi pœnam. Psal. 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam.

6. *Tunc facies regis commutata est. Hic tangitur de regis conturbatione, & sunt duo quæ hic dicuntur, scilicet conturbatio regis de inquisitione interpretis, & regint consilium, ibi, Reginæ autem pro re. In prima quaruor sunt, scilicet regis conturbatio, & interpretum compellatio, sapientum sæculi defectio, & ex hoc amplior regis confusio. Dicit ergo. Tunc facies regis commutata est, in palorem scilicet. Eccl. 13.*

Cor hominis immutat faciem illius, siue in bonum, siue in malum. 2. Machab. Facies, & color immutatus declarabant internum animi dolorem. Et cogitationes eius, quæ quasi coagitationes dicuntur, quando homo multa reuoluti, quod naturale est homini conturbato, & confuso. Job 10. Cogitationes meæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur. Conturbabant eum. Psal. 37. Cor meum conturbatum est in me. Et compages rerum eius dissoluebantur, vbi scilicet superiora inferioribus iunguntur. Psal. 72. Renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum. Et genua eius ad se inuicem collidebantur, præ timore scilicet. Isa. 21. Corru cum audirem, conturbatus sum, cum viderein, emarcuit cor meum. Et subdit de exclamacione ad interpretem.

7. *Naturale est homini in angustia clamare. Baruch. 3. Anima in angustia, & spiritus anxius clamat ad te. Ut introducerent magos, Chaldaeos, & aruspices. Glossa: Oblitus eorum quæ Nabuchodonosor acciderant, antiquum gentis suæ sequitur errorem, Magos vocans, non Dei prophetam. 3. Reg. vlt. Est hic Propheta per quem possumus interrogare: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum. Et proloquens rex ait sapientibus Babylonis, hoc est, prœcul, & publicè loquens, vt ab omnibus audiatur, vt esset verbum magis irreuocabile. Qui cumque legerit scripturam hanc, quæ scilicet appetat in pariete: & dicitur legere, qui ad intellectum legit. Et interpretationem eius manifestam mihi fecerit: quod facere non potest qui non in-*

telligit. Daniel. 10. Intelligentia opus est in visione. Purpura vestietur, quod signum regale fuit, & torquem auream habebit in collo. Glossa: Torquis auro summa dignitatis erat: torquis enim dabatur in signum, quod collum solutum non erat ad insipienter loquendum. Autum enim sapientiam significat. Proverb. 1. Addatur gratia capiti tuo, & torques collo. Purpura vero sanguine purpuris colorata vestis est, qua non licet nisi regibus vti. Et tertius in regno meo erit.

Glossa: Post me unus de tribus principibus, tertiam partem regni habens. Gen. 41. Constitui te super vniuersam terram Ægypti: & tulit anulum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit. Glossa: Apud Iudeos, reges vnclo facit: apud Medos quatuor insignia, scilicet purpura, fibula, anulus, & dia dema. Vnum horum sine aliis concessum, non quadruplex in dabant honoris plenitudinem, sed participatio signia, s. purpura, fibula, anulus, & dia dema. Scriptura hæc significat sacram Scripturam, quæ præmonet homines de pœnis futuris. Legit autem, & interpretationem dat, qui de scripturis profert monita salutis. Roman. 15.

Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus: hic putaram accipit in deuotione sanguinis Domini. Isa. 63. Rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari, passionis scilicet Christi. Torquem accipit in eloquij discretione. Eccli. 6. Pone in torques illius collum tuum. Hic tertius erit in regno: est enim regnum in hierarchia supercœlesti, & cœlesti, & Ecclesiastica, ad quod assumitur, qui Scripturam interpretatur. Luc. 22. Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.

8. *Tunc ingressi sunt, cupiditate munerum scilicet, omnes sapientes regis. Roman. 8. Prudentia carnis mors est. Et non potuerunt nec scripturam legere. Isa. 29. Erit vobis visio, sicut verba libri signati, quem cum dederit scienti literas, dicet, lege istum: & respondit. Non possum, signatus est enim: & hoc est quod lequitur. Nec interpretationem eius indicare regi: scriptura enim non intelligitur, nisi eodem spiritu, quo edita est. Joan. 16. Ille docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia.*

Vnde rex Baltassar satis conturbatus est. Psal. 37. Cor meum conturbatum est in me, deteliquit me virtus mea. Et vultus illius immutatus est, in tristitiam scilicet & palorem: quia hoc ipsum inconstantiae indicium fuit, scilicet ad diffusionem vultus deiici in tristitiam: vnde è contrario laudatur Anna 1. Reg. 1. quod vultus illius non sint in diuersa mutati. Eccli. 27. Homo sensatus in sapientia manet sicut sol, nam stultus sicut luna mutatur. Sed & optimates eius turbabantur, pro rege scilicet. Matth. 2. Audiens rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum eo. Sequitur de consilio Reginæ: & dicuntur tria, scilicet qualiter venit, & quod consilium sapiens dedit, & quod rex consilio obedivit: & hoc est.

9. *Regina autem. Josephus: Auia regis. Origenes: mater Baltassar. Auia enim maiores vocantur, vnde potuit nosse præterita, quæ rex ignorabat;*

Cap. 10. *Pro re quæ acciderat Regi, & optimatibus eius, noua scilicet & stupenda, domum coniuix ingressa est, ad noua enim concutitur vndique: & proloquens ait, Rex in eternum vine. A salutatione incipit, ut tristitiam temperet. Matth. 10. In quamcumque domum intraueritis, dicite: Pax huic domui. Et subdit consolationem. Non te conturbent cogitationes tue. Ioan. 14. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Neque facies tua immittetur, in dejectionem scilicet & tristitiam. Vnde laudatur Ioseph Genes. 42. quod læta facie tristitiam dissimulauit. Vnde Philosophus in 1. Ethic. dicit, quod fœlicis est decenter ferre fortunas. Et subdit consilium.*

11. *Et vir in regno tuo. Bene vir. Gregor. Vir est qui contra biformes fortunæ insultus biformi constantia mentis militat præmunitus. Qui spiritus fortuna tum deorum sanctorum habet in se. 1. Ioan. 4. De insultis bifor. spiritu suo dedit nobis. Et in diebus patris tui, hoc est, at aut tui, vel proau. Glossa: more scripturæ quam auos, & deinceps patres appellat. Scientia, & sapientia inuenta sunt in eo, hoc est, tam in humanis, quam in diuinis peritia: præ omnibus enim doctus est, qui à Deo doctus est. Luc. 21. Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. Nam & rex Nabuchodonosor pater tuus, qui scilicet talis, & tantus fuit, quem & tu imitari debes. Proverb. 4. Audite filij disciplinam patris, & attendite ut sciatis prudentiam. Principem magorum, hoc est, magnorum Philosophorum, incantatorum, qui carminibus in herbis vel animalibus diuinant, Chaldeorum, qui in astris, & aruspicum, qui in extis sacrificiorum iuxta aras, eum constituit, non quod participationem haberet cum eis, sed ut regimine præset. Psal. 104. Constituit eum Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ, ut eruditum principes sicut semetipsum. Pater, inquam, tuus O rex. Hoc repetit ut nepotem ad tanti patris initiationem prouocet. Hebre. 12. Patres quidem carnis nostra eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Et repetit rationem.*

12. *Quia spiritus amplior, plura scilicet comprehendens, & prudentia, in agilibus humanis, intelligentiaque in ciuilibus. Psal. 31. Intellectum tibi dabo, & instruam te. Et interpretationem sonniorum, prophetalium scilicet. Gen. 41. Vidi somnia, nec est qui edisserat, quæ audiui te prudentissime coniucere. Ostensio secretorum, in visionibus intellectualibus. Psal. 50. Incerta, & occulta sapientia tua manifestasti mihi. Ac solutione ligatorum. Ligata sunt, quæ obscuris & enigmatis & allegoriis inuoluta sunt. Sap. 8. Signa & monstra scit, antequam fiant, & eveniunt temporum, & sæculorum. Inuenta sunt in eo, per experientiam scilicet: hæc autem inuenta sunt per spiritum quem accepit. Sap. 7. Ipsa sapientia dux est, & sapientium emendator. Hoc est in Daniele: cui rex, scilicet Nabuchodonosor, Vbiq. sunt nomen imposuit Baltassar. Hierony. Vbiq. sunt virtutis sua præmia: Danielem fæmina barbara tantis laudibus prædicat. Proverb. vlt. Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera eius. Nunc itaque Daniel vocetur: ed quod ille secundò spiritum Dei consulere potest, & hoc est quod sequitur. Et interpretationem eius narrabit. Eccli. 8. Ne despicias narratio-*

nem presbyterorum sapientium, & in prouerbiiis eorum conuersare.

13. *Igitur introductus est Daniel coram rege. Ex modo loquendi videtur, quod absens fuerit. Genes. 24. Ingredere benedicte Domini, cur foris stas? Ad quem præfatus rex ait, Baltassar scilicet, Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iudea. De illis, Glossa, qui prædicere futura consueuerunt. Amos 3. Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Quem adduxit rex pater mens de Iudea? In qua Deus reuelator secretorum notus est. Psal. 75. Notus in Iudea Deus, in Israël magnum nomen eius.*

14. *Audiri de te, per reginam, & famam publicam, quoniam spiritum deorum habeas in te. Psal. 50. Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Et scientia, sæcularium scilicet, intelligentiaque: Glossa, occultorum. Ac sapientia. Glossa, diuinorum. Ampliores, supple, quam in aliis, inuenta sunt in te. Act. 6. Non poterant resistere sapientia, & spiritui, qui loquebatur.*

15. *Et nunc ingressi sunt in confectu meo, cupiditate scilicet & muneribus duicti, & ideo excætati Deuter. 16. Munera excætant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Sapientes magi. Ierem. 4. Sapientes sunt ut faciant malum, bonum autem facere nesciunt. Ut scripturam hanc legerent. 2. Esdr. 8. Legerunt in libro legis distinctè, & aperte ad intelligendum. Et interpretationem eius indicarent mihi: prognostica enim est futurorum. 1. ad Corinth. 14. Maior est qui prophetat, quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. Et nequierunt sensum huius sermonis edere. Humana enim infirmitas ad sublimitatem sapientiae diuinæ non potest. Psal. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.*

16. *Porrò ego audiri de te, per reginam scilicet & famam publicam, quod possis obscura interpretari. Job 28. Abscondita produxit in lucem. Et ligata dissoluere. Sap. 7. Quæcumque sunt absconsa & improuisa, didici: omnium enim artifex docuit me sapientia. Item Sap. 8. Scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum. Si ergo valles scripturam legere, ad intellectum scilicet. Psal. 118. Declaratio sermonum tuorum dat intellectum. Et interpretationem eius indicare mihi. Luc. 24. Interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Purpurâ vestieris, in signum regalis dignitatis, & torquem auream circa collum tuum habebis. Psal. 20. Gloriam & magnum decorum impones super eum. Et tertius in regno meo princeps eris, hoc est, unus de tribus, forte unus præfuit curia, alter exercitui, tertius terræ: & videtur sumi de his quæ dicuntur. 2. Reg. 23. David sedens in cathedrâ sapientissimus princeps inter tres. Ad quem respondens Daniel. Hic incipit visionis explanatio, & habet tres paragraphos, scilicet interpretis commendationem, auti peccati redargutionem, & successoris imitationem: & hæc tria dicuntur in parte primâ. In secunda autem ponit scripturæ lectionem & interpretationem, ibi, Hæc est autem scriptura. In tertia autem interpretis pro interpretatione honorem, ibi, Tunc iubente rege. Dicit ergo.*

Ad quem, scilicet regem, respondens Daniel noster,

17.

aīt, Regiam scilicet potestatem non veritus. Eccli. 48. In diebus suis non pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum. Coram rege, hoc est, liberè & publicè. 1. ad Timoth. 5. Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Munera tua sunt tibi. Impluit quod dicitur Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. 1. Reg. 12. Si de manu ciusquam munus accepi, contemnam illud hodie, restituamque vobis. Liber enim non est, qui munus accipit.

Liber non est na domus tuæ, quæ diues & abundans est, alteri qui munus da. Isa. 33. Beatus qui excutit manus suas ab omni munere. Et differunt donum, & munus: quia donum est secundum quod procedit à dante liberaliter, munus autem secundum quod recipitur ab eo cui datur. Scripturam autem legam tibi rex, gratis scilicet & liberaliter. Et dicit, tibi: quia ad correptionem eius legit, sed quia non sufficit legere sensum literæ, nisi spiritus latens in literâ manifestetur, ideo addit, & interpretationem eius ostendam tibi. 2. ad Timoth. 2. Cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Et subiungit de peccati aucti impropagatione, & pœnâ: primò ingratiitudinem ad Dominum impropurat, secundò ad proximum: & hoc est.

18. *O rex Deus altissimus. Psal. Excelsus super omnes deos. Regnum in potestate scilicet, & magnificentiam, in diuinitiis, gloriam, in splendore dignitatis, & honorem, in reverentiam & subiectionem hominum, dedit Nabuchodonosor patri tuo. Iac. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum defusum est, descendens à patre luminum.*

19. *Et propter magnificentiam quam dederat ei, supple, Deus. Iac. 1. Dat omnibus affluenter, & non improparat. Vniuersi populi, communitates scilicet ciuitatum, tribus, hoc est, contribules in ciuitatibus, & lingue, distinctæ per diuersas terras, tremebant, scilicet corpore, & metuebant eum, corde. Judith. 3. Responderunt Nabuchodonosor omnes nationes: Sint omnia sub lege tuâ, nos & filii nostri, servi tui simus, veni nobis pacificus Dominus, & utere seruitio nostro sicut placuerit tibi. Et subdit de iniuriâ proximi. Quos volebat, interficiebat, voluntate scilicet, non legibus vtens in iudicio: & quos volebat, percutiebat, mutilando scilicet, vel aliter castigando: vnde Isa. 14. vocatur virga. Contrivit Dominus baculum impiorum, virginem dominantium, cædensem populos in indignatione, plagâ insanabili, subiicientem in furore gentes, persquenter crudeliter. Et quos volebat, exaltabat, supple, non pro dignitate virtutis, sed quia erant ministri sceleris: & quos volebat, humiliabat, non pro culpâ sceleris, sed quia persequebatur virtutem. Sap. 6. Cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis, nec custodistis legem iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis.*

20. *Quando autem eleuatum est cor eius, in superbiam scilicet contra Deum. Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum in decore tuo. Et spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, ita vt etiam dicaret Isa. 14. In cœlum concendam, super astra cœli exaltabo solium meum. Depositus est, à Deo, supple, de solo regni sui. Luc. 1. Deposuit*

potentes de sede. Et gloria eius ablata est. Ezech. 28. Perdidisti sapientiam tuam in decore tuo, in terram proieci te.

21. *Et à filiis hominum electus est, sicut patuit supra quarto. 1. ad Corinth. 5. Auferte in malum ex vobis iphis. Sed & cor eius cum bestiis possum est, vt bestialia scilicet cogitaret, & vellat. Ierem. 15. Eiice illos à facie tuâ, & egrediantur. Et cum onagris erat habitatio eius, hoc est, cum asinis aggregatis, ab ovib, quod est asinus, & ager. Et hæc dæmonia significant, quæ cot peccatoris inhabitant. Isa. 34. Occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabit alter ad alterum. Fœnum quoque vt bos comedebat, hoc est, in iumentinis & bestialibus delebatatur. Job 30. Mandebant herbas, & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum. Et rore cœli corpus eius infectum est: quia etiam donis bonitatis diuinæ, per ingratitudinem abutebatur ad infectionem. Sapient. 14. Creaturæ in odium factæ sunt, & in muscipulam pedibus insipientium. Donec cognosceret, pœnis scilicet attritus, quod potestatem haberet Altissimus in regno hominum. Job 25. Potestas, & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis. Et quemcumque voluerit, suscitabit super illud. Roman. 9. Voluntati eius quis resistit? Et subdit de rediugitione imitatoris filij, qui majori pœnâ dignus erat: quia videns panitum attauum, non se correxerat: & hoc est.*

22. *In quoque filius eius Baltassar, non tantum natura, sed etiam imitatione malitia. Sapient. 4. Ex inquis omnes filij qui nascuntur, testes sunt. nequitæ aduersus parentes. Non humiliasti cor tuum, ad pœnitentiam scilicet, sicut docet Psal 34. Humiliabam in ieunio animam meam. Cum scires hac omnia, Nabuchodonosor seilicer, & exemplo illius corrigi debueras. Proverb. 19. Qui ex æstio pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Ptolemaeus Philosoph. Qui exemplo alterius non corrigitur, alij corrigitur ab ipso.*

23. *Sed aduersum dominatorem cœli, cuius scilicet templum usurpauit pater tuus, elevatus es, in superbiam. Dan. 11. Cor eius aduersus testamentum sanctum. Et post pauca: Aduersus Deum deorum loquerut magnifica. Et vasa domus eius, hoc est, templi, allata sunt coram it, vibus scilicet hominum prophananda. Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos. Et tu, supple, primus, & optimates tui, secundi, à te inducti. 1. Esdr. 9. Manus magistratum fuit in transgressione hac prima. Et uxores tue, nobiliores, & quod peius est, concubina tue, fomenta scilicet libidinis tuae, vinum bibistis in eis, quod ad libidinem incitaret. Vnde Gen. 19. cum filiæ Loth prouocarent patrem ad libidinem, dederunt ei vinum bibere. Deos quoque aureos, de pretiosiori metallo scilicet, & argenteos, cudentes scilicet, & æreos, qui significant fictos, quia æs similitudinem auti mentitur, & ferreos, sicut martem, & alios, quos in bellis & armis credebat habere potestatem. Osee 2. Dedi eis argentum, & aurum, quæ fecerunt Baal. Ligneosque & lapideos, qui scilicet de vili materiâ erant, & significant eos, qui vilia Deo vero præponunt. Ierem. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas*

aquas. *Qui non vident, neque audium. Psal. 113.* Oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient. *Neque sentiunt. Psal. 134.* Neque enim est spiritus in ore ipsorum. *Laudati. Psal. 9.* Laudatur peccator in desideriis animæ *Manus Dei* suæ. Porro Deum, verum scilicet qui habet flatum tuum in manu suâ, hoc est, spiritum tuum, in manu sua, hoc est, in potestate suâ, auferendi quando vult. *Proverb. 21.* Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, quo cumque voluerit inclinabit illud. *Et omnes vias tuas, supple, habet in manu. Iob 14.* Signasti quæsi in sacculo delicta mea. *Non glorificasti, per gratiarum scilicet actionem, & bonam vitam.* Cum tamen dicatur *Eccles. 43.* Glorificant Dominum exaltate eum quantumque potueritis.

24. *Idcirco ab eo, Deo scilicet vero, missus est articulus manus, qui articulatim scriberet. Apoc. 1.* Quod vides, scribe in libro. *Quæ, scilicet manus, scriptus hoc quod exaratum est.* Ex hoc videtur, quod non colore scriptum fuerit, sed in lapidem exaratum. *Ierem. 17.* Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo, in vngue adamantino.

25. *Hæc est autem scriptura qua digesta est, hoc est, iudicio Dei decreta. Dan. 3.* Omnia quæ fecisti nobis, in vero iudicio fecisti, *Mane, Thecel, Phares,* hoc est, numerus, appensio, diuiso. *Sap. 11.* Omnia in numero, pondere, & mensurâ dispositi.

26. *Et hæc interpretatio sermonis, scilicet quantum ad intellectum. 1. ad Corinth. 14.* Nisi manifestum sermonem didiceris, quomodo scietur id quod dicitur? *Mane, quod, supple, sonat numerus, significat, quod numeravit Deus regnum tuum,* hoc est, omnes actus & verba, quæ habuisti in regno. *Iob 31.* Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat? *& compleuit illud, hoc est, finiuit. Luc. 16.* Redde rationem villicationis tuæ, iam enim non poteris villicare.

27. *Thecel, supple, significat, quod appensum' est in statera, supple, regnum tuum, & vita, quantum ad circumstantias & radices operum. Et iniunium est minus habens, quam dignum scilicet fuerit. Proverb. 16.* Pondus, & statera iudicia Domini sunt. *Iob 31.* Si ambulaui in vanitate, & festinauit in dolo pes meus, appendat me in staterâ iustâ, & sciat Deus simplicitatem meam.

28. *Phares, supple, significat, quod diuisum est regnum tuum, supple, à te, & à progenie tuâ. Isa. 47.* Non est solium ultra filiæ Chaldæorum. *Luc. 12.* Hac nocte repetent à te animam tuam, & quæ parasti, cuius erunt? *Et datum est Medis & Persis.* Medi mensurantes, poenam scilicet contra culpam. Persæ latera disfluentes interpretantur. *Isa. 13.* Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentum non querant, nec aurum velint, sed sagittis parulos interficiant.

29. *Tunc iubente rege. Glossa:* Non mirum, si quamvis audiens tristia, præmium soluerit, cum ventura quæ audierat, non statim credidit: Dei enim prophetam honorando, se putauit veniam prometeri: non tamen obtinuit, quia sacrilegium maius fuit quam veneratio hominis Dei. *Indutus est Daniel purpura. Proverb. ult. Byssus &*

purpura indumentum eius. *Et circumdata est torquis aurea collo eius, præ sapientiâ scilicet quâ locutus fuerat. Isa. 22.* Suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diversa genera. *Et prædicatum est de eo, voce scilicet præconis, quod haberet potestatem tertius in regno, hoc est, sicut unus de tribus principibus. Genes. 41.* Ecce constitui te super vniuersam terram Ægypti. *Ierem. 1.* Constitui te hodie super gentes, & regna.

Eadem nocte. Tangitur hîc omnium dictorum impletio. *Interfectus est Baltassar rex Chaldaeus.* *Glossa:* Josephus dicit obfessi Babylone à Medis & Persis, Baltassar regem Babylonis, in tantam venisse obliuionem sui, ut celebrissimum coniuuiū initer, & in vasis templi biberet, & obfessus epulis vacaret. Vnde potest stare historia, quod eadem nocte sit captus, & iugulatus, dum omnes, aut visionis, interpretationisque territi miraculo, aut celebrare & ebrietate coniuuij occupati essent. *Luc. 12.* Stulte hac nocte repeatent animam tuam.

Et Darius Medus successit ei in regnum. De hoc Dario dicit Josephus, quod fuit filius Astyagis, qui alio nomine Asluerus vocabatur, & erat auunculus Cyri regis Persarum, ætate & moribus regno dignus. *Eccles. 10.* Væ terræ, cuius rex puer est. *Amos natus 62.* Dicit enim Aristotel. in 3. Topic. Nemo eligit iuuenes duces: quia non constat eos esse sapientes. In tali enim ætate resedit complexio, & conceptus stabiles inueniuntur. *1. ad Timoth. 5.* Vidua eligatur non minus 60. annorum.

30.

31.

*Loco 26.
Nemo eligit
iuuenes du-
ces.*

C A P V T VI.

Placuit Dario. Hic tangitur excellentia Prophetæ in regno Darij, sicut excellēs fuit in regno Chaldæorū. Diuiditur autem in partes tres. In prima ponuntur ea, quæ incidunt in uidam. In secunda, quæ probant Prophetam, ibi, *Tunc rex primo diluculo.* In tertia describit procedentem in peccatores vindictam, ibi, *Iubente autem rege.* Prima diuiditur in tres, scilicet Danielis exaltationem, contra Danielem inuidorum machinationem, ibi, *Vnde princeps & satrapæ.* Tertiò describit periculi contra Prophetam intentionem, ibi, *Tunc rex præcepit, & adduxerunt Danielem.* In prima tria sunt, scilicet prouinciae per principes dispositio, trium super principes prælatio, Danielis in omni virtute confirmatio. Dicit ergo.

Placuit Dario. Josephus dicit, quod Darius superato regno Chaldæorum, tulit secum Daniellem, & in eo honore, quo Baltassar eum habuerat, habuit eum: quia non est dubium, quin tunc audierit, quod acciderat Baltassar, de scripturâ, & interpretatione Danielis, & quomodo regnum Persarum & Medorum prædiixerit: & ideo dicitur. Placuit Dario, & constiuit super regnum, quod erat 127. prouinciarum, satrapas 120. ut scilicet quælibet prouincia haberet suum satrapam: septem autem quæ supererant, tribus superioribus deseruissent. Esther. 1. In diebus Assueri, qui regnauit ab Indiâ, usque Æthiopiam, super 127. prouincias. Quare hoc fuerit,

1.

hoc fecerit, subdit. *Vt essent in toto regno suo, hoc est, in omni parte regni, vt quelibet prouincia haberet, ad quem respiceret, ne longè agente rege negotia periclitarentur.* Exod. 18. Constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

2. *Et super eos principes tres, supple, constituit, pauciores enim præesse non poterant, sicut præhabitum est, vnum enim curiæ, alter militibus siue exercitibus, tertius negotiis, seu iudiciis præterat.* 2. Reg. 23. Irruperunt tres fortes castra Philistinorum, qui erant cum Dauid, *ex quibus Daniel unus erat, de quo rex plus confidebat, & intelligitur vnum, vnicus.* Genes. 41. Dixit rex ad Ioseph: Ego sum Pharaon, absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti. Quare autem hoc fecerit, subdit. *Vt Satrapæ, Prouinciarum scilicet præfecti, illis, scilicet tribus, redderent rationem, hoc est, computationem de redditibus scilicet prouinciarum, & de expensis, & etiam de negotiis.*

Matth. 18. Simile est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Gen. 31. Ego damnum omne reddebam, si quid furti peribat, à me exigebas. *Et rex non sustineret molestiam, in auditu scilicet negotiorum, & causarum.* Numer. 11. Moysi intoleranda res visa est. Et post pauca: Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt diccas mihi, porra eam in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum. Laboriosa enim res est multis utiliter intendere.

3. *Igitur Daniel superabat omnes principes, prudenter, honestate, & virtute.* Eccli. 45. In fide & lenitate sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. *Et Satrapas, maiores scilicet homines, qui cum rege erant.* Quia spiritus Dei amplior erat in eo. Spiritus hic dicitur manifestatio spiritus in donis. Ioan. 3. Non ad mensuram dat Deus spiritum. Eccli. 46. In fide sua probatus est propheta, & cognitus est in verbis suis fidelis.

4. Porro rex, Darius scilicet, cogitabat constitutere eum super omne regnum, propter suam prouidentiam & fidem. Matth. 24. Quis putas est fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam. Moraliter Darius, qui fertilis vel augmentatus interpretatur, rationem in regno vitæ significat, vel prælatum in regno Ecclesiæ. Satrapæ significant membra, & potentias operatiuas, vel collaterales in Ecclesia, qui centum sunt: centenarius enim quadratus numerus est: sicut enim dicit Philosophus, tales debent esse quadranguli ad virtutem. Unde Ezech. 40. & 41. Muri atriorum templi mensurantur in quadro. Et Apoc. 21. Civitas cœlestis mensuratur in quadro. Viginti sunt, quia decalogum gemina implent dilectione. Rom. 13. Plenitudo legis est dilectio. Daniel iudicium, & verbum Dei significat, & lumen rationis: talis enim omnes superat spiritu abundantiori quam accipit. Gen. 41. Num inuenire poterimus taalem virum, qui spiritu Dei plenus sit. Si sic disponit regnum, rex, hoc est, ratio non sustinet aliquam peccati molestiam. Isa. 32. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes in iudicio præerunt, & erit vir sicut qui absconditur à vento,

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

& celat se à tempestate. Tunc enim nec sentit molestiam venti in vanitate, nec molestiam tempestatis in tentatione concupiscentia. *Vnde principes.* Tangitur hic de facibus inuidiae accensis in Danielë in Prophetæ Prosperitatem, & tangit quatuor, *confiratio.*

malitiosam scilicet indagacitatem, occasionis illius inuentionem, & æstutam machinationem, & regis ad consensem inclinationem: & hoc est. *Vnde principes, & satrapæ, principes scilicet duo præter Danielem, & Satrapæ 120. querebant.* Glossa: Inuidia stimulante. *Vt inuenirent occasionem Danieli, hoc est, contra Danielem, ex latere.* Regis, existenti, supple. Glossa: Quia familiarem & collegam fecerat eum. Hierony. Hebrei Latus regis quid. suspicantur latus regis esse reginam, vel concubinas, quæ ex latere dormiunt. Querebant ergo, vt aiunt, occasionem in sermone, tactu, nutu, interuentione, & nullam poterant inuenire: quia, vt dicunt, Eunuchus erat: hoc tamen non est credibile. Attende autem, quod occasio minus est quam causa per accidens: causa enim per accidens causat per hoc accidens, quod est in ipsa: occasio autem est quod nec per se, nec per aliud quod in ipso est, malum est, sed est interpretatum ad malum. Proverb. 18. Occasionses querit, qui vult recedere ab amico. Nullamque causam, veram scilicet, & suspicionem, hoc est, quæ alicuius posset inuenire suspicionem, reperire poterant. Fecit enim quod dicitur.

1. Pet. 2. Beneficentes obmutescere faciat imprudentium hominum ignorantiam: & hoc est quod sequitur. *Eò quod fidelis esset.* Eccli. 45. Qui probatus est in illo, & inuentus est fidelis. Eccli. 31. Beatus vir qui inuentus est sine macula.

5. *Dixerunt ergo viri illi, strenui scilicet in malitia.* Eccli. 15. Viri mendaces non erunt illius, hoc est, sapientiae memores. Non inueniemus Danieli huic, scilicet tam sancto, & immaculato, aliquam occasionem, accusationis scilicet, nisi forte in lege Dei sui, hoc est, nisi aliquid statuamus, quod sit contra legem Dei sui: quia tunc legi Dei sui adhæredit, & incidet in legem hominis. Glossa: Fœlix conuersatio, in qua inimici culpam non reperiunt, nisi in lege Dei quam custodit. 2. Corinth. 1. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quia in simplicitate cordis, & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo.

6. *Tunc principes & satrapæ, malitiosè, supple, subripuerunt regi, hoc est, subreptionem perfuderunt regi.* Glossa: Latenter falla sugesserunt. Esther. 16. Quidam aures principum simplices ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. Et sic locuti sunt ei. Glossa: Quasi honrando regem, Danieli moliuntur insidias. Dari rex in eternum viue. Vitam præsentem optant, qui aliam vitam non considerant. 3. Reg. 1. Viuat rex in æternum.

7. *Consilium inierunt omnes principes regni sui.* Genes. 49. In concilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea. Magistratus, qui scilicet officiis curiæ præterant, & satrapæ, qui regis negotia ordinabant, Senatores, qui maioris erant dignitatis, & indices, qui cau-

D sis

sis præterant. *Matth. 27.* Consilium inierunt principes sacerdotum & seniores aduersus Iesus v m , vt eum morti traderent. *Vt decretum imperatorum exeat*, hoc est , decretale mandatum, & editum, hoc est , præcepto firmatum, & pœnâ vallatum. *Abac. 1.* Præualente impio aduersus iustum , egreditur iudicium peruersum. *Vt omnis qui perierit aliquam petitionem* Callida fraude induxerunt regem , vt magnificientiam regalem ostenderet, & sub hoc Daniel periret. *Esth. 2.* Dona largitus est iuxta magnificientiam principalem. *A quocumque Deo*, quod iniustum erat. *Tob. 4.* Omni tempore benedic Deum , & pete ab eo , vt vias tuas dirigatur. *Ex homine*, quod illicitum non erat. *Proverb. 18.* Frater qui adiuuatur à fratre , est quasi ciuitas firma. *Visque ad 30. dies*, qui super spatum mensis lunaris , & significant transgressionem decalogi per tria quæ tanguntur *i.* *Ioan. 2.* Omne quod est in mundo , concupiscentia carnis est , & concupiscentia oculorum , & superbia vitae. *Nisi à te Rex*, quod illicitum est. *Psal. 45.* Nolite confidere in principibus , nec in filiis hominum , in quibus non est salus. *Mittatur in lacum leonum.* Leones dæmones significant, lacus autem profunditatem peccati. *Psal. 87.* Æstimatus sum cum descendantibus in lacum , factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.

8. *Nunc itaque rex*, qui summæ authoritatis es, *confirma sententiam.* Sententiam vocant id quod iniquo consilio decretum est. *Et scribe decretum.* *Isa. 10.* Væ qui condunt leges iniquas , & scribentes iniustitiam scriperunt , vt oppriment in iudicio pauperem scilicet, ut non immittetur , sed pertinaci malitia , supple , teneatur , quod statutum est à Medis & Persis. *Matth. 15.* Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. *Nec prevaricari enīquam liceat*, sine pœnâ , supple. *Hebr. 10.* Irritam quis faciens legem Moysi , sine vllâ miseratione , duobus, vel tribus testibus moritur.

9. *- Porro Darius rex*, fraude scilicet deceptus, proposuit editum , verbo & scripto. *Esth. 16.* Ex his quæ geruntur quotidie , discimus quomodo malis quorundam suggestionibus regum studia depraventur.

10. *Quod cum Daniel comperisset.* Tangitur constantia Danielis in lege , id est , constitutam legem , contra diuinum cultum scilicet. *Ingressus est domum suam*, vt se persecutoribus subduceret , & etiam quietius oraret. *Matth. 10.* Cum vos persequentur in vnâ ciuitate , fugite in aliam. *Matth. 5.* Tu autem cum oraueris , intra in cubiculum tuum, & fenestrâ aperi in cœnaculo suo , vt scilicet ad dicaret transeuntes , & videntes. *Matth. 5.* Luceat lux vestra coram hominibus , vt videant opera vestra bona. *Contra sentes versa Ierusalem*, hoc est , contra templum quod erat facie ad Ierusalem , sicut præcepit Salomon. *3. Reg. 8.* Si conuersus fuerit populus tuus, & contra viam ciuitatis quam elegisti , & contra domum quam ædificauis nomini tuo , tu exaudies in cœlo orationes eorum. *Psal. 5.* Adorabo ad templum sanctum tuum. *Tribus temporibus in die.* Hic allungiis *flebit* his quæ in Nouo Testamento facta sunt. *Et bona sunt Glossa:* Hora tercia descendit super Apostolos tiâ horâ & Spiritus sanctus. *Act. 2.* Sextâ volens Petrus co-sentiam & medere , in cœnaculum ascendit. *Act. 10.* Horâ

nonâ Petrus & Ioannes ascendebat in tem- nonam, Ec- plum. *Act. 3.* His tribus temporibus oravit Da- clesiastica ntelatio in- niel. Possemus etiam dicere sicut. *Psal. 54.* Vespre, & mane , & meridi : in mane enim ; & in meridi iuge sacrificium offerebatur. *Lent. 6.* In meredie autem peccauit Adam *Genes. 3.* Dum deambularet Deus in paradiso ad auram post meridiem , clamauit , & dixit: Adam vbi es? *Flecebat genua sua*, sicut Salomon *3. Reg. 8.* vtrumque genu in terram fixerat. *Philip. 2.* In nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium &c. & adorabat. *Ioan. 4.* Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu , & veritate. *Confitebanturque coram Deo suo*, confessione scilicet laudis , & gratiarum actionis. *Eccli. 51.* Laudabo nomen tuum assidue , & collaudabo illud in confessione. *Sicut & ante facere consuenerat.* Cultum enim Dei in consuetudinem traxerat. *Psal. 70.* Deus docuisti me à iuuentute meâ , & visque nunc.

11.

Viri ergo illi. Tangitur hic accusatio , scilicet in malitiosâ compositione accusantium, in fatuo regis consensu , & versutiâ malignorum , in contritulatione regis seducti , in peccati malitiâ pertinacium , in condemnatione innocentis. Dicit ergo : *Viri ergo illi*, in malitiâ viriles , curiosus inquirentes. Tullius : Curiositas est superflua inuestigatio rerum ad se non pertinentium. *In- sunerunt Danielem orantem* , iuxta præceptum Apostoli. *1. ad Thessal. vlt.* Sine intermissione orate. *Et obsecrantem Deum suum.* Obsecratio est ob sacram adiurata petitio , vt Per nativitatem tuam libera nos Domine. *1. ad Timoth. 2.* Obsecro igitur primum fieri obsecrationes , orationes , postulationes , gratiatum actiones pro omnibus hominibus.

12.

Et accedentes locuti sunt Regi, in dolo scilicet & malitia , super edito , quod ipse fecerat Homines di- supra. Dicit enim Philosophus , quod homines ligunt opera sua sicut filios. *Psal. 49.* Cor tuum abundauit malitia , & lingua tua concin nabat dolos. *Rex nunquid non constituisti?* Ac si dicant. Tene legem , quam ipse tulisti. *Vt omnis homo* , siue ciuius , siue alienigena , qui rogaret quemquam de diis , eò quod ipse voluit rex diuinum honorem sibi attribui , & hominibus , eò quod solus voluit inter homines venerari , visque *Darius di- ad 30. dies*, qui motus lunæ sunt per circulum, uinitatis nisi te , rex , volebat enim Deus esse in terris omnibus sufficiens , mittetur in lacum leonum ? Ac si dicant : Patere legem quam ipse tuleris : si ferocius aliquid excogitasset quam leones , illi Prophetam addixissent. *Psal. 29.* Insidiatur in abscondito , quasi leo in speluncâ suâ. *Ad quos re- spondens ait* , simplicitate propriâ , & astutia illorum deceptus : *Verus est sermo iuxta decretum Medorum* , atque Persarum. Contra quod dicitur in *Psal. 25.* Non sedi cum concilio vanitatis , & cum iniqua gerentibus non introibo. *Quod prevaricari non licet.* Quod contra dicitur : In turpi voto recide fidem. *Act. 5.* Obedire oportet Deo , magis quam hominibus.

13.

Tunc respondentes , & regem scilicet in sermone capientes , dixerunt coram rege , hoc est , publicè. *Proverb. 6.* Illaqueatus es verbis oris tui , & captus propriis sermonibus. *Daniel*, quem nobis, supple , præfecisti , de filiis captiuitatis Iudea , cui scilicet vita sufficere deberet , non curauit de lege iuâ. Quasi dicant ex contemptu. *Isa. 1.* Filios,

spuriui,

enutriui, & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me. Et de edicto, supple, quod constitueristi, non curauit. Ierem. 5. Præterierunt sermones meos pessimè. Sed tribus temporibus per diem orat, obsecratione sua. Coloss. 4. Orationi instate, vigilantes in ea. Et sequitur de contristatione regis.

14. *Quod verbum, cum audisset rex, quia scilicet tangeret Danielem, satis contristatus est, pro amico scilicet quem speciali venerabatur affectu.* Rom. 9. Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo pro fratribus meis. *Et pro Daniele posuit cor, hoc est, seipsum ex corde, ut liberaret eum.* Job. 33. Libera eum, ut non descendat in corruptionem. *Et usque ad occasum solis, hoc est, per totum diem.* Psal. 37. Totâ die contristatus ingrediebar, laborabat, ut erueret eum. Proverb. 24. Erue eos, qui ducantur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum, libera ne cesses.

15. *Viri autem illi, dolosi in malitia, intelligentes regem, hoc est, intentionem regis, de liberando Daniele, dixerunt ei, regi scilicet. Psal. 5. Vi- rum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Scito rex. Quasi dicant: expertis crede, quod lex Medorum atque Persarum est, qui te supple, iuuerunt ad Regnum, sicut adhuc mali consiliarij dicunt prælati, ut omne decretum, quod constituerit rex, regia scilicet auctoritate, non licet immutari.* Esther 3. Optimè nosti, quod non expiat regno tuo, ut insolescat per licentiam.

16. *Tunc rex. Ecce consensus regis, qui timore principum condemnat amicum: & hoc est. Precepit, & adduxerunt Danielem, famuli scilicet regis, & principum. Contra quod dicitur Gen. 18. Absit à te, ut occidas iustum cum impi, fiat que iustus sicut impius: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Et miserunt eum in locum leonum, ut scilicet ferocitate leonum discerpatur. Psal. 73. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. Dixitque rex Danieli. Parua consolatio: ipse Prophetam condemnat, & Deo defensionem eius committit. Deus tuus, quem scilicet ad nutum habes. Psal. 21. Deus meus es tu, ne discedas à me: quoniam tribulatio proxima est. Quem colis semper, sacrificiis scilicet, oratione, & tide: quæ tria, ut dicit August. sunt de cultu. Isa. 19. Colet eum in hostiis, & in muneribus. Ipse liberabit te. Eccli. 51. Liberasti me de perditione, & de tempore iniquo. Allatusque est lapis unus, magnus scilicet, & positus est super os laci. Videatur quod crypta fuerit subterranea, in qua leones erant, cuius os grandi lapide claudebatur. Thren. 3. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. Quem, scilicet lapidem, obsignauit rex anulo suo, plus confidens in saevitia bestiarum, quam in fraude hominum, & anulo optimatum suorum, ut proprio sigillo postea conuinceret eos. Job. 15. Arguer te malitia tua, & non ego. Ne quid fieret, hoc est, fieri posset machinatione hominum, contra Danielem. Matth. 10. Cauete autem ab hominibus. Isa. 32. Fraudulenti vasa pessima sunt: ipsi enim cogitationes concinnant ad perdendos mites.*

17. *Et abiit rex in domum suam. Tanguntur signa tristitia regis, in hoc quod abiit in domum, dimittens curiae regalis frequentiam. Isa. 26. Vade populus meus, intra in cubicula tua, & clade ostia tua super te. Et dormiuit. Tristitia enim*

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

oculos grauit. *Marc. 14.* Erant enim oculi eorum grauati præ tristitia. *Incœnatus:* cibis enim delectati non potuit, in amici tristitia. *Job. 33.* Abominabilis ei sit in vita sua panis, & animæ illius cibus ante desiderabilis. *Cibique non sunt allati coram eo.* Quia scilicet nec ad mensam sed, nolens delectari in cibis in afflictione amici. *Rom. 12.* Gaudere cum gaudientibus, flere cum flentibus. *Et somnus recessit ab eo.* *Psal. 101.* Vigilauit, & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Hierony. Quanta benevolentia, nec die cibum singulariter capit, nec nocte dormit, cum propheta periclitante, quasi uno penderit affectu. Nos ergo pro peccatis propriis, quanto magis debemus vigilii, ac ieuniis Deum ad misericordiam flectere, cum Deum nesciens hoc facit pro eo quem vult à periculo liberare. *Et tunc rex primo diluculo.* Tangit hic quæ faciunt ad miraculi probationem, & fructum, ibi, *Tunc Darius rex scripsit.* Probatio miraculi in duobus, & innocentiae commendatione, & contra peccatores ultione, ibi, *Iubente autem rege.* In primo tria sunt, regis scilicet visitatio, potentia Dei commendatio, & miraculi examinatio. Dicit ergo.

18. *Tunc rex primo diluculo consurgens. Quia credidit eum viuum quem crediderat & commiserat Deo vivo.* Cant. 3. Surgam, & circuibo ciuitatem, quæram quem diligit anima mea. Festinus ad lacum leonum perrexit. Proverb. 6. Discurse, festina, suscita amicum tuum, ne dediris somnum oculis tuis, nec dormitent palpebra tuæ.

19. *Appropinquansque lacui, corpore scilicet & affectu.* Matth. 25. Fui in carcere, & non visitasti me. *Danielem voce lachrymabilis inclamauit,* affectum ostendens compassionis. *Psal. 41.* Fuerunt mihi lachrymæ meæ, panes die ac nocte. *Et affatus est eum.* Glossa. Regis fastus oblitus. Affatus autem sonat in dulcedinem. *Cant. 4.* Mel & lac sub lingua tua. *Daniel serue Dei viventis,* qui in se habet vitam, & vita principium est, & in quo viuunt qui in ipso sunt. *Act. 17.* In ipso viuimus, mouemur, & sumus. *Ioan. 1.* In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. *Deus tuus, cui tu seruis semper.* Matth. 24. Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Semper seruit, qui se, & omnia sua ad servitium Dei refert. *Psal. 2.* Seruite Domino in timore. *Putasne valuit te liberare à leonibus?* Glossa: Non dubitat, qui superius dixit, Deus tuus liberabit te, sed in ambiguo sententiam temperat, ut cum Daniel in columnis apparuerit, quanto res est incredibilior, tanto aduersus principes iustior sit indignatio. *Et David 1. Reg. 17.* Dominus qui eripuit me de ore leonis, & de manu viri, ipse me liberavit: & est alia translatio.

20. *Et Daniel regi respondens ait, ut amicus scilicet amico: Rex in aeternum viue.* Glossa: Honorandum se honorat, & ei vitam orat. *3. Reg. 1.* Viuat rex in aeternum.

Deus meus misit Angelum suum. Malac. 3. **21.** Ecce ego mittam Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem tuam. *Psal. 90.* Angelis modo suis Deus mandauit de te, ut custodian te. *Et Angelo p[ro]p[ter]e hibiti ne Danieli no[n] cerent.* *conclusit ora leonum.* Glossa: Non mutata ferocitate, aut rabie leonum, sed ab Angelo conclusa, quia præcesserant prophetæ bona opera, ut non tam gratia, quam iustitiae retributio, in hac libe-

ratione notetur. *Psal. 21.* Salua me de ore leonis. Et non nocuerunt mihi. *Eccli. 47.* Cum leonibus lusit, quasi cum agnis, & in ursis similiter fecit. *Quia coram eo iustitia inuenta est in me,* in omnibus scilicet diuitiis. *Sapient. 15.* Nolle te consummata iustitia est, & scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis. Sed & coram te rex, hoc est, in obsequiis tuis, & agendis. *Delictum non feci:* non enim tantum custodiuimus se à commissione, sed etiam à delicto, hoc est, omissione. *ad Corinth. 7.* Capite nos, neminem læsimus, neminem corruptimus, neminem circumuenimus. *Luc. 1.* Erant iusti ambo ante Deum, incidentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, sine querelâ.

23. *Tunc vehementer rex gauisus est super eo.* *Genes. 45.* secundum aliam translationem, Quo auditio, spiritus eius reuixit, & ait, Sufficit mihi, si adhuc filius meus viuit. *Et Danielē precepit educi de lacu.* *Isa. 61.* Ut prædicarem captiuos indulgentiam, & clausis aperitionem. Et significat hic liberationem sanctorum ab inferno. *Zach. 9.* Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vincētos tuos de lacu in quo non est aqua. *Eductusque est Daniel de lacu.* *Psal. 141.* Educ de carcere animam meam, ut confiteamur nomini tuo. *Et nulla laesia inuenta est in eo.* *1. Petr. 3.* Quis est qui vobis noceat, si boni emulatores fueritis? *Quia credidit Deo suo.* *Glossa:* Fides vincit mundum. *Ioan. 5.* Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. *Hebr. 11.* Sancti per fidem vicerunt regna.

24. *Inbene autem rege.* Tantit hinc vindictam peccatorum: & hoc est quod dicit. *Inbente autem rege,* hoc est imperium regis, qui iam audaciam acceperat à viso miraculo, & illi in timiditatem conuersi fuerant. *Proverb. 20.* Rex qui sedet in solio iudicij sui, dissipat omne malum intuitu suo. *Adducti sunt viri illi,* forte vinciti. *Job. 40.* Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere eos in loco suo. *Qui accusauerant Danielē,* falsa scilicet delatione. *Apocal. 12.* Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos die ac nocte. *Roman. 1.* Susurriones, detractores, Deo odibiles. *Et in lacum leonum,* *equior illa,* num missi sunt. *Glossa:* Nec enim illa lex æquior quam necis est, quam necis artificem arte perire suā. *Psal. 36.* artificē arte Gladius eorum intret in corda ipsorum. Item perire sua. *Psal. 36.* Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Sic Amān suspensus est in ligno, quod patauerat Mardochæo. *Esth. 7.* *Ipsi, & filii, & uxores eorum,* quos ministros, & incentores scelerum habebant. *Isa. 14.* Non vocabitur in æternum semen pessimorum, præparate filios eius occisioni, in iniquitate patrum eorum non consurgent. *Et peruererunt usque ad panimentum laci.* Fortitan ibi erant gradus. *Isa. 24.* Congregabuntur congregatio nūius fascis in lacum. Donec arriperent eos leones, feritate scilicet in eos insipientes: dæmones enim significant, sicut ictus infernum. *Psal. 21.* Sicut leo rapiens, & rugiens. *Et omnia ossa eorum communuerunt.* *Isa. 38.* Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. Communivit enim ossa, ut dulcedinem sugant medullæ. Propter hoc dicit *Psal. 73.* Ne tradas bestiis animas confidentium tibi. Et subiungit de fructu miraculi.

Non est lex equior illa, num missi sunt. *Glossa:* Nec enim illa lex æquior quam necis est, quam necis artificem arte perire suā. *Psal. 36.* artificē arte Gladius eorum intret in corda ipsorum. Item perire sua. *Psal. 36.* Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Sic Amān suspensus est in ligno, quod patauerat Mardochæo. *Esth. 7.* *Ipsi, & filii, & uxores eorum,* quos ministros, & incentores scelerum habebant. *Isa. 14.* Non vocabitur in æternum semen pessimorum, præparate filios eius occisioni, in iniquitate patrum eorum non consurgent. *Et peruererunt usque ad panimentum laci.* Fortitan ibi erant gradus. *Isa. 24.* Congregabuntur congregatio nūius fascis in lacum. Donec arriperent eos leones, feritate scilicet in eos insipientes: dæmones enim significant, sicut ictus infernum. *Psal. 21.* Sicut leo rapiens, & rugiens. *Et omnia ossa eorum communuerunt.* *Isa. 38.* Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. Communivit enim ossa, ut dulcedinem sugant medullæ. Propter hoc dicit *Psal. 73.* Ne tradas bestiis animas confidentium tibi. Et subiungit de fructu miraculi.

25. *Tunc rex Darius,* cuius scilicet auctoritas fuit, scripsit, in perpetuam rei memoriam, uniuersis populis, tribubus, & linguis. *Dan. 7.* Omnes populi, tribus, & linguae ipsi seruent. *Et habitantibus in universa terra.* *Psal. 65.* Omnis terra adoret te Deus.

26. *Pax vobis multiplicetur,* pectoris scilicet & temporis & æternitatis. *Esth. 13.* Ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optatā cunctis mortalibus pace fruerentur. *Luc. 2.* In terrâ pax hominibus bona voluntatis. *A me,* ut pax vobis multiplicetur, constitutum est decretum, hoc est, firmiter lanicum. *Psal. 118.* Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiae tuæ. *Et in uniuerso imperio.* Imperium vocat regna, quæ subiecerat. *Et regno meo,* regnum suum vocat regnum Medicorum à quo processit. *Psal. 2.* Et nunc reges intelligite, eruditimi, qui iudicatis terram, seruite Dominum in timore. Tremiscant, reverentia scilicet corporis, & paueant, reverentiæ scilicet cordis, *Deum Danielis.* *Glossa:* Hic est miraculum factus, ut nomen Domini exaltetur. *Isa. 8.* Dominum exercituum ipsum sanctificate, & ipse paupor noster, & ipse terror noster, & erit vobis in iustificationem. Et subiungit rationem. *Ipse est enim Deus viuens,* in le scilicet & in aliis. *Act. 17.* Ipse dat omnibus vitam, & inspirationem, & omnia. *Et eternus,* hoc est, immutabilis, ut dicit *Angust. 1. ad Timoth. ultim.* Qui solus habet immutabilitatem, & lucem habitat inaccessibilem. *In secula,* hoc est, in omnia spatia æui, & æternitatis. *Psal. 101.* Tu idem ipse es, & anni tui non deficiunt. *Et regnum eius non dissipabitur,* in decore scilicet iustitiae. *Luc. 1.* Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nona erit finis. *Psal. 144.* Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. *Et potestas eius usque in æternum.* *Sapient. 16.* Tu es, qui vita & mortis habes potestatem. *Math. ultim.* Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.

27. *Ipse liberator,* in tribulationibus, supple. *Genes. 15.* Nolit timere, ego protector tuus sum. *Atque salvator,* in periculis scilicet. *Psal. 43.* Saluasti nos ex afflictionibus nos, & eos qui nos oderunt confidisti. *Sap. 10.* Venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum, descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum. *Faciens signa,* diuinæ potentia demonstrativa, & mirabilia, homines scilicet in stuporem conuertentia, in cœlo, & in terra. *Glossa:* In quo probatur verus Deus, cœli & terra Dominus. *Ioel. 2.* Dabo signa in cœlo sursum, & in terra deorsum. *Qui liberauit Danielē de lacu leonis.* Quod significat liberationem sanctotum de lacu dæmonum. *Psal. 21.* Salua me de ore leonis. *Amos 3.* Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auricula, sic eruentur filii Israël.

28. *Porro Daniel perseverauit.* *Glossa:* In Chaldaea in summo honore. *Hebr. 12.* In disci plinâ perseverate. Tanquam filii vobis offert se Deus. *Usque ad regnum Darij,* qui scilicet regnauit in Media. *Regnumque Cyri Persæ,* quia scilicet in Perside regnauit. Tunc enim à Chaldaea in Medium translatus est in summo honore. *Eccli. 45.* Glorificauit illum in conspectu regum. *Hieronym.* Perspicuum est vnum regnum fuisse sub Dario, & Cyro Medarum atque Persicum:

sarum: quia Cyrus nepos fuit Darij ex filiâ: unde Daniel modo sub hoc, modo sub illo fuisse dicitur.

CAP V T VII.

Anno primo Baltassar. Hic incipit secunda pars iustius prophetæ: & tangitur hic de processu malorum, & condemnatione eorum, & etiam de liberatione bonorum de potestate Antichristi: & ideo diuiditur in partes duas. Primo enim ostendit qualiter regnum Christi destruit regnum mundi. In secundo de destructione Antichristi, & liberatione sanctorum, & hoc incipit infra cap. 9. ibi, *In anno primo Darij.* Prior in duas diuiditur: primo enim ostendit regnum mundi condemnationem, secundò condemnationem regum, qui principantur mundo, infra cap. 8. ibi, *Anno tertio Baltassar.* Præsens capitulum in duo diuiditur: primo enim describit visionem, secundò visionis magnitudinem & explanationem, ibi, *Horruit spiritus mens.* Visio in duo diuiditur, scilicet in processum regnum & condemnationem eorum, & successionem regni Christi, ibi, *Aspicebā donec throni positi sunt.* Descriptio visionis regnum duas habet partes: primo enim describit visionis modum, secundò per partes processum regnum, ibi, *Prima quasi leana.* Adhuc prima duo habet, modum visionis scilicet ex parte videntis, & modum visionis ex parte rei visæ, ibi, *Videbam in visione.* Dicit ergo.

Anno primo Baltassar regis Babylonis. Ordo præposterus: priora enim in fine regni Baltassat accidisse referuntur, ista autem anno primo, & sic ista acciderunt ante illa: cuius ratio est, ut dicit Hierony. quia illa per modum historiæ facta sunt, & ideo simul ponuntur, hæc autem reuelatio Prophetæ facta est de processu Christi regni, & quæcumque talia sunt, etiam propter conuenientiam materiæ simul ponuntur. Ordo enim materiæ præiudicat ordini temporis. *Daniel somnium vidit.* Quæritur quomodo sub initio rege Prophetæ illuminationem accepit, cum scriptum sit *Isa. 29.* Claudet oculos vestros, Prophetas & principes vestros qui vident visiones, operiet. Ad hoc dicitur, quod hoc propter venationem regis, quam ad Prophetam habuit, Deus hoc permisit, Daniel autem qui sanctus erat, importat visionis meritum. *Psal. 88.* Locutus est in visione cum sanctis suis. *Aristot. in pri-*

Meliora sūt mo Ethic. Meliora sunt phantasmatum iustorum, phantasma iustorum quam quorumcumque. Hoc autem quod dicit somnium, notat quod imaginaria visio fuit. *Numer. 12.* In visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad ipsum. Per hoc autem, quod dicit, vidit, notat quod intellectui admixta fuerit. *Job 13.* Omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexit singula. *Visio autem capitum eius,* Danielis scilicet: & dicit, capitum, ne credatur visio sensibilis oculorum, sed solum imaginaria, quæ intus operatur in capite. *In cubiculo suo,* vt intelligatur sequestratus à tumultu. *Cant. 8.* Ducam te in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Mater formans sapientia est: genitrix ad lucem edens, gratia est.

D. Alb. Mag. Comment. in Danielen.

Psal. 147. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Et somnium, propheticum scilicet, scribens, ob posteritatis utilitatem. *Psal. 44.* Lingua mea calamus scribæ. Breui sermone comprehendit. *Rom. 9.* Verbum breuiatum faciet Dominus super terram, breuis enim sermo delectabiliter auditur. *Summatim pestrinens ait,* hoc est, summas imaginum significantium, & rerum significatarum tangens. *Hebr. ultim.* Rogo vos fratres, vt sufferatis verbum solatij, etenim pro paucis scripsi vobis. *Isa. 10.* Consummatio abbreviata inundabit iustitiam. Et subdit de forma visionis ex parte rei visæ.

Videbam in visione mea nocte, quando scilicet sequestratus à curis & negotiis, in pectore Dei conqueui. *Ioan. 13.* Recubuit in cœna super petrus I 8 s v. *Job. 33.* Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in diluculo, tunc aperit aures virorum, & erudit eos instruit disciplina. *Et in ventis ecce quatuor venti cœli.* Hierony. Quatuor venti, Angelica quæ tuot Angelicæ potestates, quæ regnis in potestates significatae quadripartito mundo positis præsunt, potestates scilicet contraria: quia secundum uniuscuiusque gentis meritum, potestas bona vel mala præponitur ei. Dicuntur autem venti, quia suggestionibus suis tentant: dicuntur cœli venti, quia mali ad hoc pugnant, vt à cœlo deiciant: boni vero, vt ad cœlum perducant. *Ephes. 6.* Non est nobis colluctatio tantum aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cœlestibus. *Pugnabant.* Quia quod buni suadent, mali impugnant. *Apoc. 12.* Factum est prælium magnum in cœlo, Michaël & Angeli eius præliauantur cum diacone, & draco pugnabat, & Angeli eius. *In mari magno,* quod mundum istum significat, propter amaritudinem & inquietudinem. *Psal. 103.* Hoc mare magnum, & spatiolum manibus. *Isa. 57.* Cor impij, quasi mare feruens, quod quiescere non potest.

Et quatuor, regna scilicet ignorantia Dei, errore circa veritatem, infirmitate ad virtutem, malitia contra bonitatem quadrata. *Bestia:* quia omnia crudelia fuerunt. *Genes. 37.* Fera pessima deuorauit filium meum. *Grandes*, potestates scilicet & diuitiis, ascendebant gradibus perfectionis, de mari, mundo scilicet. *Apoc. 7.* Vidi quatuor Angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos cœli. *Diversæ inter se:* sicut enim in prima visione diversum est aurum ab argento, & ære, & ferro, ita consuetudinibus regna differebant inter se: mali enim semper varij sunt. *Judic. 15.* Vulpes Samsonis capitibus erant diversæ inter se, licet caudas haberent colligatas.

Prima quasi leana. Tangit hic signatim bestiarum descriptionem per quatuor differentias, leæna scilicet, vrsi, & pardi, & singularis feri: & hoc est. *Prima*, quæ scilicet regnum Chaldæorum significat, & omnes superbos per consequens, *quasi leana*. Quasi dicat: quia non erat veritas, sed imago. Hierony. Aliunt enim, qui de bestiarum scriptore naturis, leænas ferociores esse, & semper in coitum gestire: & hoc est, quia ex natura habent calorem monentem, & ex sexu humorē ministrantem materiam. *Numer. 23.*

*Leana sym-
bolum regni
Chaldæorum.*

D 3 Ecce

Ecce populus ut leæna consurget, & quasi leo erigeretur. Et alas habebat aquilæ. Alæ sunt extenções exercitum hinc & inde. Isa. 8. Erit extensio alarum eius in medio terræ tuæ & emanuel. Et dicuntur aquilæ propter rapacitatem, & ambitionis altitudinem. Ezech. 17. Aquila grandis, magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. Aspiciebam, diligentius scilicet considerans, donec aulæ sunt alæ eius, hoc est, dilapsi sunt exercitus, & regna sibi subiecta. Job 6. Non est auxilium mihi in me, necessarij quoque mei recesserunt à me. Et sublata est de terra, sublato scilicet regno. Isa. 13. Erit Babylon civitas gloria in regnis inclita, in superbâ Chaldaeorum subuersa sicut subuertit Dominus Sodomam, & Gomorrah. Et super pedes quasi homo stetit, hoc est, ad humilitatem communem hominum reducta erit. Isa. 14. Quomodo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris, corruisti in terram. Et cor eius datum est ei, hoc est, hominis qui prius altitudinem in corde prælumebat, sicut Anthiocus ad cor rediit. 2. Mach. 9. Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Ezech. 28. Hæc dicit Dominus Deus, eò quod eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, cum sis homo, & non Deus. Et post pauca: Eò quod eleuatum est cor tuum, sicut cor Dei, idcirco ego adducam super te alienos robustissimos, & nudabunt gladios super pulchritudinem sapientiae tuæ, & polluent deorem tuum.

§. Et ecce bestia alia. Descriptio regni secundi, quod est Medorum, atque Persarum. Similis ursus sym- urs. Hieronym. Regnum Persarum, quod ob Persarum. duritiam & feritatem ursi comparatur, rigidum enim, & vietu parcum in more Lacædemoniorum fuit, ita ut in pulmento sale vicerentur, & cardamo. Proverb. 28. Leo rugiens, & ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem. Significantur nihilominus omnes gulosi: quia Aristot. dicit, quod Gastrimargia ex edaci prouenit fame. In parte steri: quia schisma contra regem Chaldaeorum procurauit, & in illo pertinaciter stetit: vnde de eo dicitur Isa. 21. Qui incredulus est, infideliter agit: & qui depopulator est, vastat. Et tres ordines erant in ore in ore quid. eius, qui significant vel tres principes 120. satrapis præpositos, sicut in præcedenti capite dictum est, vel tria regna primitus coadunata, Mediae scilicet, Persidis, & Chaldaeorum. Per hoc enim mandebat, & corrossit pauperes. Ierem. 51. Absorbut me quasi draco, repleuit ventrem suum teneritudine meâ. Et in dentibus eius, hoc est, officiatis in regnis illorum, qui pauperes affligebant. Proverb. 30. Est generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, vt comedat inopes de terra & pauperes ex hominibus. Et sic dicebant ei, amici sui, supple, & consiliarij, & tangit ea quæ facta sunt. Esth. 4. vbi Aman persuasit regi Medorum, de interfectione Iudeorum: & hoc est. Surge, hoc est, sursum te age, ad exercendam potestatem, ne dormias per ignaviam, comedere carnes plurimas, hoc est, infinitum populi Dei deuora. Isa. 3. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?

Post hac aspiciebam. Descriptio tertiae bestie. Et ecce alia, supple, bestia propter crudelitatem, quasi pardus, regnum Macedonum scilicet, quod pardus dicitur propter varietatem regnum subiectorum sibi. Ierem. 19. Si potest pardus mutare varietates suas: dicitur etiam, quod hoc animal præcepis & saltibus fertur in sanguinem, sicut milites Alexandri præcipites erant. Et significantur in hoc omnes hypocrita, qui varijs sunt, exterius pulchri, & interius turpissimi. Matth. 7. Veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et sic ferè omnes principes sunt simulando, dissimulando, & hoc maximè de Alessandro dicitur. Abac. 1. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis. Et alas habebat quasi avis. Alexander Hieronym. Quia potius victoris volabat quam orbem expugnaret. Abac. 1. Volavit quasi aquila festinans ad comedendum, omnes ad prædam venient. Quatuor super se: quatuor enim duces dicitur habuisse, quos etiam successores reliquit: & hoc est quod sequitur. Et quatuor capita erant in bestia. Hieronym. Successores eius significant, Ptolomeum, Seleucum, Philippum, & Antigonum: illi enim plus de regno eius obrinuerunt. Apocal. 13. Bestia similis erat pardo propter suam varietatem. Ierem. 5. Pardus vigilans super ciuitates eorum. Et potestas non est potesta est ei: non enim potestas est nisi à Deo collata. Roman. 13. Omnis potestas à Deo est. Ioan. 19. Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper.

Post hac aspiciebam. Tangit bestiam quartam, quæ regnum Romanorum significat, & in ipso omnes auaros, in visione noctis: quia omnes tales tenebrosi sunt. Job 3. Noctem illam tenebrosus turbo possideat. Et ecce bestia quarta, ad malitiam scilicet omnibus stans lateribus, sicut quadratum, illicite scilicet acquirendo, dure tenendo, non sua rapiendo, omnia quæ sunt concupiscendo. Thren. 3. Circumædificauit aduersum me lapidibus quadris. Et Isa. 9. Quadris lapidibus ædificabimus. Terribilis: nulli enim miserentur. Abac. 1. Horribilis, & terribilis, ex seipsa iudicium eius. Atque mirabilis: per diuitias enim mirabiles effecti sunt: propter quod dicitur in Psal. 130. Non ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me. Et fortis nimis, ita quod fortitudine pro lege vtebantur. Sapient. 2. Sit fortitudo nostra lex iniustitiae. Dentes ferreos habebat magnos, hoc est, principes pauperes comminuentes fortes. Psal. 56. Dentes eorum, arma, & sagittæ. Comedens. Psal. 13. Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis. Atque comminuens, hoc est, in paupertatem redigens. Isa. 3. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Et reliqua pedibus conculcans, hoc est, conculcando destituens. Ezech. 34. Cum purissimam aquam biberitis, reliquam pedibus conculcastis. Dissimilis autem erat catetris bestiæ, in malitia scilicet. Eccli. 20. Auaro nihil scelestius. Quas videram ante eam: superbis enim & gulosis & variis auaritia ministrat incendiuum peccandi. 1.ad Timoth. ultim. Radix omnium malorum est cupiditas. Et habebat cornua decem, hoc est, regales potestates. Zachar. 1. Hæc sunt cornua quæ ventilarunt Iudam per singulos vitos. Dicit enim Hieronym. quod Romanum

Pardus
symbolū regni Macedonum.

Alexander
non rā bellis
quam victori-
riis cu[m] rit.

Non est po-
tentias nisi à
Deo collatis.

Quarta be-
stia symbolū
imperi Ro-
manorum.

Auaro nibil
screcius.

Romanum imperium in decem regna diuidendum est ante finem mundi, quod significatum est. 3. Reg. 11. vbi 10. tribus adhæserunt Ieroboam, qui peruersus erat. Job. 19. En decies confunditis me. Et subdit de Antichristo, qui in regno Romano nasceretur: & hoc est.

8. *Considerabam cornua, hoc est, potestatem regum sæcularium. Psal. 74. Omnia cornua peccatorum confingam. Et ecce cornu aliud. Bene aliud: quia adulcerinum. Parvulum, primò scilicet simulatione humilitatis, ortum est, supple, paulatim succrescens ad potestatem, de medio eorum, decem scilicet regnum: simulando enim & dissimulando ascendit in potestatem. Eccle. 10. Vidi stultum positum in dignitate sublimi. Dan. 11. Stabit in loco eius. Viliissimus, & indignus decore regio. Et tria de cornibus primis euulsa sunt. Hieronymus: Tres reges primo Antichristus humiliabit, Africæ scilicet, Aegypti, & Aethiopiarum, quibus interfectis, 7. alij victori colla submittent. A facie eius, hoc est, à praesentia potestatis eius. Job. 41. Non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, vt nullum timeret. 2. ad Thessal. 2. Cuius adventus est secundum operationem satanæ. Et ecce oculi, qui prouidentiam significant & astutiam, quasi oculi hominis, hoc est, secundum astutiam humanam & diabolicam, erant in cornu isto. Eccl. 20. Oculi illius septemplices sunt. Et os loquens ingentia, superba scilicet & magnifica contra Deum, & homines. Contra quod dicitur in Psal. 74. Nolite extollere cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.*

9. *Aspiciebam. Tangitur hic qualiter per iudicium Dei regna inducta destruta sunt, & Christi regnum instauratum, & hoc, ibi, Aspiciebam ergo in visione noctis. In prima parte duo sunt. Primo describitur solemnitas iudicij, & iudicis: secundo bestiarum condemnatio, & maxime bestiae illius, quæ erat alii dissimilis, ibi, Aspiciebam propter vocem. In prima tria sunt, descriptio iudicis, descriptio Throni, siue sedis, ibi, Thronus eius flamma ignis. Et descriptio frequentia regalis, ibi, Millia millium. Dicit ergo. Aspiciebam in visione, scilicet noctis & imaginaria, donec, in decursu scilicet visionis, throni Viri perfecti positi sunt, hoc est, ponit videbantur. Throni, inquam, assessorum, & iudicantium, qui sicut dicunt sancti, viri perfecti sunt, omnia propter Christum relinquentes. Matth. 19. Sedebitis & sedebunt su- per thronos 12. iudicantes 12. tribus Israël. Apoc. 4. dicuntur esse vigintiquatuor sedilia, in quibus sedebant vigintiquatuor seniores, qui significant patres Veteris, & Novi Testamenti. Quod enim Patriarchæ præfigauerunt, Apostoli prædicauerunt. Iste throni propriæ consensum alibi dicuntur unus thronus. Psal. 44. Thronus tuus Deus, in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Hi throni dicuntur positi, hoc est, stabilitate iustitiae firmiter locati. Isa. 16. Præparabitur in misericordia solium, & sedebit super id in veritate, in tabernaculo David iudicans, & querens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. Et antiquus dierum quis rum sedidit. Hieronymus: Pater scilicet licet enim persona Filij in iudicio apparet, non deerit tamen Pater & Spiritus sanctus. Pater enim est à se, Fi-*

lius à Patre: & quidquid habet, imputatur ei à quo est. Item Hieronymus. Sedens, & vetustus dierum dicitur Deus, vt æterni iudicis habitus demonstretur. Job. 12. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Ierem. 23. Regina bit rex & sapiens erit. Isa. 3. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. Hieronymus: Senex quoque describitur, vt matutina sententia comprobetur: sedens autem describitur, vt tranquillus sine commotione in iudicio intelligatur. Sapient. 12. Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas. Vestimentum eius candidum quasi nix. Ut dicit Beda, in candore blandimentum est: vnde vestimentum eius est circumdatio sanctorum, cum quibus veniet ad iudicium. Isa. 49. Vino ego, dicit Dominus, quia omnibus his, velut ornameinto vestieris, & circumdabo eos velut amictum tibi. Matth. 28. Vestimentum eius sicut nix. Niui autem comparatur: quia de cœlo descendit albedo niuis: & per hoc, vt dicit Hieronymus, immaculati ostenduntur qui erunt iudicio iudicantes cum Domino. Et capilli capitum eius, fuerunt, supple, quasi lana munda. Caput excellentia deitatis est, capilli spiritus Angelici adhærentes deitati. 1. ad Corinth. 11. caput Christi Deus. Quasi lana munda sunt, vt per lanam significetur molitiae & mansuetudo ad bonos, per munditiam innocentia, qui sordibus numquam inquinati sunt, & per Angelos sicut per ministros exercitetur iudicium. Isa. 1. Velut lana alba erunt. Per Angelos Apoc. 1. Caput autem eius, & capilli erant candida tanquam lana alba, & tanquam nix. Thronus eius flamme ignis. Thronus eius dicitur iudicaria potestas, quæ flammæ ignis comparatur, quia in flammæ lux est & ardor, & in lumine claritas iudicij & iustitiae. Osea 6. Iudicia tua quasi lux egreditur. In proiore autem punitio designatur, qua purgantur mediocriter boni, & exuruntur valde mali. Psal. 28. Vox Domini intercedens flammam ignis: vt iustis scilicet lumine iustitiae desertuar, mediocriter bonis vis purgata caloris, perfectè malis vis concrematio condemnationis. Isa. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam; donec egrediatur vt splendor iustus eius, & Salvator eius vt lampas accendatur. Cant. 8. Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum. Rota Dei iudicis eius ignis accensus. Rota dicuntur velocitas iudicij in peccatores: rota enim volubilis est, & quando eleuator in uno arcu, deprimit in altero, & significat, quod iudicium velox erit, & quantum eleuat sanctos, tantum deprimit peccatores. Psal. 82 Deus meus pone illos ut rotam. Ezech. 1. Statura quoque erat rotis, & altitudo horribilis aspectus. Ista rota rostra habet serrantia, qua triturabuntur peccatores. Isa. 25. Triturabitur Moab sub eo, sicut triturantur paleæ in plaustro. Iste rota dicuntur ignis accensus, propter zelum ad iudicandum, qui ignitus erit. Soph. 3. In igne zeli mei deuorabitur omnis terra.

10: *Fluuius igneus, severitas scilicet sententia, rapido. Glossa: Ut peccatores trahat in gehennam. Egrediebatur, ad omnes sine personarum acceptione, a facie eius, hoc est, à praesentia eius. Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima. Isa. 30. Labia eius*

eius repleta sunt indignatione, & lingua eius ignis deuorans. *Psal. 67.* Sic ut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Et subdit de frequentia. *Millia millium ministrabant ei,* hoc est, infinita millia, vel multæ milliades.

Glossa: Non quod tantus numerus sit seruorum Dei, sed quia humanus sermo maiorem exprimere non potest. *Et decies centena millia,* hoc est, infinita millia nobis ad minus, ut dicit *Gregor.* *assisteant ei.* *Gregor.* Proculdubio illæ potestates Angelicæ assistunt, quæ ad quærendam hominibus pacem, & nuntiadam non exeunt.

Illa vero ministrant, quæ ad explenda officia exteriorum nuntiotum veniunt. Vnde 4. ordines superiores assistunt: vnde Seraphim toti ardentes nouo decore secundum ignis motum semper ascendunt, & in vestibulis Dei recepti, nouo decore lucis semper vestiuntur: propter quod nomine suo, motum ad exteriora non dicunt. Similiter Cherubin, toti scientes ab omni opacitate purgati, limpidissimis flaminis intellectualibus, in summa veritate quiescent, & idem nomine suo ad exterius officium non ordinantur. Throni autem qui mente tranquillâ omni strumento nobilium habituum & gratiarum substrati, in omni immaterialitate diuinæ confessionis sunt suscepiti & deiferi, ut dicit *Dionys.* & idem etiam isti nomine suo ad exteriora non ordinantur. Domini similiter superpositiōnem dicūt, quâ incessanter dominationis diuinæ sunt appetitiui, pulchrorum & bonorum omnimodam habentes possessionem, & verâ & non cadere valente virtute ad subiecta & ad supposta nullam habent inclinationem, ut dicit *Dionys.* & idem etiam isti nomine suo nihil exteriorum habent. Et ideò hi quatuor ordines assistunt. Virtutes autem quæ perfectâ potestate voluntatem Dei complent, ita ut non obstante naturâ, vel malitiâ miracula faciant: similiter Potestates, quæ malos arcent ne tantum noceant quantum vellent: & Principes, qui principatiis præsunt, & leges, & iura decernunt: & Archangeli, qui custodiunt, nominibus suis exterius officium dicunt, & ea quæ circa nos sunt, disponunt, & idem ministrant. Hoc significatum est. 2. *Mach. 10.* vbi dicitur, quod circa Iudam Machabæum apparuerunt quinque viri, qui significant quinque ordines ministriantes. *Glossa* inducit illud *Psal. 67.* Currus Dei

Dei decem millibus, multiplex millia lœtan-
tium: Dominus in eis. Melius adducitur id in
epist. Inde. Prophetauit de his septimus ab Adam, Enoch dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios, de omnibus operibus impietatis. *Et libri aperti sunt.* Libri sunt sententiæ sacrarum scripturarum. Libri etiam sunt, ut dicit *Richardus*, corda sanctorum per longam contemplationem exemplata ad sapientiam & iustitiam Dei. Libri etiam sunt conscientiæ singulorum, quæ ibi aperiuntur. Libri etiam diuinæ iustitiae æterna dispositio. *Apocal. 20.* Libri aperti sunt, & aliis liber apertus est, qui est vita, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Et subdit de impiorum condemnatione.

Aspiciebam, ordinem scilicet iudicij considerando, propter vocem sermonum grandinum, hoc

est, superborum. *Psal. 11.* Dixerunt, Linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est. *Quos cornu il-*
lud, quod scilicet Antichristum cum membris suis significat, loquebatur. *Glossa:* Contra Do-
minum. *Job 15.* Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium. *Et vidi,* in imagine, supple, quoniam interficta esset be-
stia, Antichristus scilicet. 2. ad *Theffal 2.* Quem Dominus Iesus s interficiet spiritu oris sui. *Isa. 11.* Spiritu labiorum suorum interficiet im-
pium. *Et perierit corpus eius,* hoc est, omnes mali. *Apocal. 19.* Occisi sunt gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. *Deuter. 32.* Euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. *Et traditum esset ad comburendum igni.* *Glossa:* Gehennæ. *Isa. 9.* Erunt in combuſio-
nem, & cibus ignis. *Apocal. 19.* Qui adoraue-
runt imaginem bestiæ, viui missi sunt in sta-
gnum ignis ardantis, & sulphuris.

*Aliarum quoque bestiarum, hoc est, regno-
rum, & bestialium hominum, ablata potestas,* supple, vidi. 1. ad *Cor. 15.* Cum euacauerit om-
nem principatum & potestatem. *Et, id est,* quia, tempora vita constituta essent eis, supple, *Regnis à*
vidi à Deo, quibus scilicet quilibet regum, vel *Deo definita* viuat, vel cum Antichristo sit. *Job 14.* Consti-
tuisti terminos eius, qui præteriti non poterunt. *Psal. 103.* Terminum posuisti, quem non trans-
gredientur. *Visque ad tempus, & tempus,* hoc
est, tempus debitum vni, & tempus debitum alteri. *Eccle. 3.* Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cælo. *Vel tempus*
& tempus, vocat duos annos, quibus feruens
persecutio Antichristi durabit: in tertio enim
anno finietur. *Matth. 24.* Nisi breuiati fuissent
dies illi, non fieret salua omnis caro.

Aspiciebam ergo in visione noctis, hoc est, in somniali visione. *Ezech. 40.* Oculis tuis, & au-
ribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia quæ ego ostendam tibi: quia ut ostendantur tibi, ad-
ductus es *huc.* *Et ecce cum nubibus cœli.* Nubes pro-
dicuntur hic lucidi splendores sanctorum sibi in-
uicem permixti cum iudice venientium. *Matth. 27.* Nubes lucida obumbravit eos. *Job 37.* Nun-
quid nosti semitas nubium magnas & perfectas
scientias? Et id eò dicuntur nubes cœli, cœlesti
scilicet lumine plenæ. *Isa. 60.* Qui sunt isti qui
ut nubes volant?

Quasi filius hominis veniebat, vel in carmen,
vel ad iudicium. Quasi dicit propter expressio-
nem similitudinis naturæ. *Philipp. 2.* Formam serui accipiens, in similitudinem hominum fa-
ctus, habitu inuentus ut homo. *Hebr. 2.* Per omnia debuit fratribus similari, ut misericors fieret. *Et vsque ad antiquum dierum peruenit,*
æ qualitate scilicet diuinitatis. *Hebr. 1.* Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. *Coloff. 3.* vbi Christus est in dexterâ Dei sedens. *Et in conspectu eius,* antiqui scilicet dierum, oculis enim gratis
Pater respexit Filium, obtulerunt eum, tam in *Christus à*
cruce, quam in altari, quam etiam in devo-
tione orationis: sic enim oblatus est à Patriar-
chis præfiguratuè, à Prophetis prædicatione, à
Regibus & Simeone demonstratione, ab Apo-
stolis prædicatione, à Martyribus testificatione,
à Confessoribus eximiâ sanctitate, à Virginibus
castitate, à domesticis eleemosynarum largi-
tione:

tione : ad has enim oblationes grato oculo res-
pexit Pater. *Genes.* 4. Respexit Dominus ad Abel,
& ad munera eius. *Isa.* 53. Oblatus est quia ipse
voluit. *Hebr.* vlt. Per Christum offeramus ho-
stiam laudis semper Deo.

Et dedit ei potestatem, iudicariam scilicet,
& honorem, in præconio scilicet virtutis. 1. ad *Ti-*
moth. 1. Soli Dœo, honor, & gloria. *Et regnum:*
quia scilicet in sanctis secundum perfectionem
iustitiae regnat. *Sap.* 5. Accipient regnum dec-
oris, & diadema pulchritudinis de manu Do-
mini. *Et omnes populi, tribus, & lingue seruent*
ei. *Sophon.* 3. Ut omnes inuocent nomen Domini,
& seruant ei humero uno. *Hierony.* inducit
illud *Philip.* 2. Dedit ei nomen, quod est super
omne nomen, ut in nomine I e s v omne ge-
nu fleat, cœlestium, terrestrium, & inferno-
rum. *Potestas eius potestas æterna.* *Rom.* 9. Po-
testati eius quis resistet? *Iob.* 9. Quis restitit ei, &
pacem habuit? *Quæ non auferetur.* Alia po-
testate, supple, superueniente. *Matth.* vlt. Data est
mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. *Et re-*
gnum eius quod non corrumpetur. *Luc.* 1. Regni
eius non erit finis.

Regnum
Christi ater-
nus.

15. *Horruit spiritus meus.* Tangit hîc visionis ma-
gnitudinem, quam infirmitas humana sustinere
non potest. *Iob.* 4. Cum spiritus me præsente
transiret, inhoruerunt pili carnis meæ. Et pa-
rum ante: Pauor tenuit me, & tremor, & om-
nia ossa mea perterrita sunt. Et hoc est quod se-
quitur. *Ego Daniel territus sum.* Et est sensus,
quia ego Daniel territus sum, *in his*, hoc est, pro-
phetiis, scilicet feueritate iudicij, & magnitudi-
ne visionis. *Hebr.* 12. Ita terribile erat quod vi-
debatur. Primus Moyses dixit: Exterritus sum,
& tremebundus. *Et visiones capitii mei conturba-*
nunt me. *Isa.* 21. Horru cum audirem, concur-
batus sum cum viderem, emarcuit eorū meum.

16. *Accessi, ego, supple, ad unum de assistentibus:*
propterea enim quod assistentes propinquiores
sunt Deo, illuminatio de assistentibus descendit
in ministrantes. *Eccli.* 6. In multitudine presby-
terorum prudentium sta, & sapientiæ eorum ex
toto corde coniungere. *Et veritatem quarebam,*
intelligentiæ scilicet, de omnibus his, quæ vide-
ram scilicet in imagine. *Ioan.* 16. Docebit vos
veritatem, & quæ ventura sunt, annuntiabit vo-
bis. *Et dixit mihi.* Tangit hîc visionis expla-
nationem, & dicit tria, scilicet primò summatim
perstringendo sicut promiserat, & secundo de
bestia quarta sigillatim pertractando, ibi, *Post*
hoc volui. Tertiò ponit epilogum, visionem fi-
niendo, ibi, *Hucusque finis verbi.* Dicit ergo:
Qui dixit mihi interpretationem sermonum, hoc
est, explicationem. *Daniel.* 6. Docuit me, & lo-
catus est mihi: & hoc est quod sequitur. *Et do-*
cuit me, hoc est, plenè docuit. *Ioan.* 6. Erunt
omnes docibiles Dei.

Summa vi-
sionis Da-
nielis.

17. *Ha quatuor bestia magna, hoc est, figure qua-*
tuor bestiarum, quatuor reges sunt, hoc est, qua-
tuor regna significant, quæ consurgent de terrâ,
& ideo terrena sunt, de quibus dicitur. *Abac.* 3.
Maledixisti sceptris eius. Ad tale regnum cum
quæreretur Christus, fugit. *Ioan.* 6.

18. *Suscipient autem regnum sancti, cœleste scilicet,*
non terrenum: quod, inquam, regnum, *Dei*
altissimi: Dei dicitur, quia spirituale & diu-
num est: Altissimi autem, quia ab omni mole-

stia elongatum. *Matth.* 13. Mittet Angelos suos,
& colligent de regno eius omnia scandala. *Sa-*
pient. 5. Accipient regnum decoris, & diadema
pulchritudinis de manu Domini. *Et obtinebunt*
regnum, merito virtutis scilicet. *Matth.* 11. Re-
gnum ecclorū vim patitur, & violenti rapiunt
illud. *Visque in saeculum, hoc est, temporis &*
ævi & æternitatis spatium: & hoc est quod se-
quitur: in saeculum saeculorum, hoc est, in sae-
culum beatorum, qui finis est præsentium. *Hebr.*
12. Itaque regnum immobile suscipientes, ha-
bemus gratiam, per quam serviamus placentes
Deo cum metu & reuerentia. *Exod.* 15. Domi-
nus regnabit in æternum & ultra. Et subiungit
sigillatim de bestia quarta, & dicit duo, primò
intentionem quærentis, secundò illuminationem
docentis, ibi, *Bestia quarta.* Dicit ergo.

Post hoc volui diligenter discere. *Psal.* 31. Intel-
lectum tibi dabo, & instruam te. *De bestia quar-*
ta, cuius figura non est supra posita: & hoc est
quod sequitur. *Quæ erat dissimilis valde ab omni-*
bus, scilicet bestiis, aliis: omnes enim alias ex-
cessit, & potestate, & malitia. *Psal.* 51. Quid
gloriariis in malitia qui potens es in iniuitate?
Et terribilis nimis: vnde dicitur Hebrai, quod
in figurâ apti apparuit, & quod illa est de quâ
in *Psal.* 79. dicitur: Exterminavit eam aper de
sylva, & singularis ferus depastus est eam. Et
explanat terribilitatem. *Dentes eius,* ministri scili-
cket, quibus mandebat populum, & *vngues ferreis*,
perfecti scilicet rapiētes. *Joel.* 1. Dentes eius ut den-
tes leonis, & molares eius ut eatuli leonis. *Come-*
debat, vitam pauperum sibi incorporando, &
communiebat, ad paupertatem homines deducen-
do. *Michæe.* 3. Violenter tollitis polles eorum,
desuper ossibus eorum. Qui comederunt car-
nem populi mei, & pellem eorum desuper exco-
riauerunt, & ossa eorum confiegerunt. *Et re-*
liqua pedibus suis conculcabat, hoc est, vilibus ho-
minibus conculcanda dedit. *Psal.* 55. Conculta-
uerunt me inimici mei tota die.

Et, supple, volui dicere, de cornibus decem,
quæ habebat in capite, scilicet bestia illa, quæ con-
tra Deum erecta sunt. *Psal.* 74. Omnia cornua
peccatorum confringam. *Et, supple, volui dis-*
cere, de alio, cornu scilicet parvulo, quod ortum parvulo si-
fuerat inter decem cornua, supple, quod est re-
gnum Antichristi, ante quod ceciderant tria cor-
nua, hoc est, trium regnum potestates, & vlti-
terius describit illud, *de cornu illo, supple, volui*
discere, quod habebat oculos, quos astutias & dolos
diximus significare, & supple, quod habe-
bat, os loquens grandia, contra Deum blasphemias
scilicet. *Iob.* 15. Quid rumet contra Deum
spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiuscemo-
dis sermones? & maius erat ceteris, cornu scilicet
illud, diuitiis & potestate. *Sap.* 6. Nec verebitur
magnitudinem cuiusquam.

Aspiciebam, in nocte scilicet, & ecce illud
cornu, regnum scilicet Antichristi, faciebat bel-
lum aduersus sanctos. Præterito vtitur pro fu-
tu, propter certitudinem: vnde *Luc.* 21. Cum
audieritis prælia & seditiones, nolite terrixi-
os opportet primum hæc fieri. *Et preualebat eis,* in
mundo scilicet. *Abac.* 1. Quare respicis con-
tempores, & taces conculeante impio iustio-
rem se?

Donec venit, ad iudicium, supple, antiquus
dierum,

19.

20.

21.

22.

46 D.Alb.Mag.Ord.Præd.Comment.

- Lxxo 26.** dierum , venerandus scilicet iudex. *Aristot.in 3. Topic.* Nemo eligit iuuenes duces : quia non constat esse sapientes. Et iudicium dedit sanctis Excelſi, hoc est , sententiam pro sanctis. *Isa. 11.* Iudicabit in æquitate pro mansuetis terræ. *Ioan. 12.* Nunc iudicium est mundi , nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et tempus aduenit, præfinitum scilicet ad iudicium. *Pſal. 74.* Cum accepero tempus , ego iusticias iudicabo. Et obtinuerunt sancti, in æternum scilicet. *Luc. 2.* Nolite timere pusillus grec : quia complacuit Patri vestro, dare vobis regnum.
- 23.** Et sic ait , explanans scilicet omnia haec : Bestia quarta , regnum quarum erit , Romanorum scilicet , in terra , hoc est , terrenis inhians. *Ier. 6.* A minori usque ad maiorem , omnes auaritiae student. Quod manus erit omnibus regnis , potestate scilicet , & diuinitatis , & superbiæ. Vnde *Luc. 2.* Exiit edictum à Caſare Augusto , ut describeretur uniuersus orbis. Et denorabit uniuersam terram , præda scilicet & gladiis. *Genes. 41.* Deuorauerunt omnem priorem pulchritudinem. *Pſal. 21.* Aperuerunt super me os suum , sicut leo tapiens & rugiens. Et conculcabit , grauitate tributorum , & comminuet eam. *Iudic. 5.* Conculca anima mea robustos.
- 24.** Porro cornua decem , supple , quæ vidisti in imagine , ipsius regni , decem reges erunt , qui tempore Autichristi regnum Romanum diuident inter se , per transgressiones decalogi , decem esse probantes. *Job 19.* En decies confunditis me , & non erubescitis opprimentes me. Et alius consurget post eos. Bene alius , ab omni bono alienus. *Proverb. 5.* Non sunt alieni participes tui. Et ipse potentior erit prioribus , Antichristus scilicet : plenus enim erit satana , de quo scriptum est. *Job 41.* Non est super terram potestas , quæ cōparetur ei , qui factus est , ut nullum timeret. *2.ad Thessal. 2.* Cuius aduentus est secundum operationem satanæ in omni virtute , & signis , & prodigiis mendacibus , & in omni seductione iniquitatis. Et tres reges humiliabit. *Glossa , Ægypti , Libya sive Africæ , & Æhiopia.* Hieronym. Quibus humiliatis alij colla submittent. *Isa. 10.* Dixi , In fortitudine manus meæ ego feci , & in sapientiâ meâ intellexi , & abstuli terminos populorum , & principes eorum deprædati sum , & detraxi quasi potens in sublimi resistentes.
- 25.** Et sermones contra Excelsum loquetur , blasphemando scilicet. *Isa. 37.* Ne timeas à facie verborum quæ audisti , quibus blasphemauerunt pueri regis Assyriorum me. Et sanctos Altissimi conteret , probando scilicet & conterendo. *Pſal. 78.* Posuerunt seruorum tuorum corpora escas volatilibus cœli , carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Et putabit , præsumptione scilicet & superbiâ , quod possit mutare tempora. *Glossa* , id est , ordinem , vel cursum temporum , hoc est , festa Christi sanctorum in sua conuerte festare. *Pſal. 73.* Posuerunt signa sua signa. Et leges , vel reges , quia putabit leges Christi suis commutare , & prælatos , Archiepiscopos , & Episcopos pro arbitrio deponere. Hoc plangit Mathias. *Mach. 2.* Templum eius sicut homo ignobilis , vala gloriae eius captiva ducta sunt. Et tradentur in manu in eius , hoc est , in potestate eius. *Job 9.* Terra data est in manus impiorum. Usque ad tempus ,
- 26.** & tempora , & dimidium temporis. Modum servat Hebræi idiomatis , quod sicut Græcum habet numerum singularem , dualem , & pluralem : vnde tempus est annus , tempora duo anni , & dimidium temporis sex menses. Tantum enim durabit Antichristi persecutio. Vnde *Apocal. 1.* sub typo Ecclesiæ dicitur , quod datæ sunt mulieri , hoc est , Ecclesiæ , alæ duæ aquilæ magnæ , ut volaret in desertum in locum suum , ubi alitur per tempus , & tempora , & dimidium temporis : sancti enim tunc declinant in desertum per tres annos , & dimidium.
- Et iudicium sedebit , antiquus scilicet dierum. *Ierem. 23.* Faciet iudicium & iustitiam in terrâ. Ut auferatur potentia , Antichristo scilicet , ne de cætero regnet ad oppressionem sanctorum. *Pſal. 58.* Disperge illos in virtute tuâ , & depone eos protector meus Domine. Et conteratur , & dispereat usque in finem , hoc est , in æternum. *Job 40.* Reipice cunctos superbos , & confunde eos , & contere impios in loco suo. Et subdit de regno Christi.
- Regnum autem , hoc est , regni decor iustitiae. *Pſal. 92.* Dominus regnauit , decorum induitus est. Et potestas , obuiandi scilicet malis , & magnitudo regni , virtutis scilicet , quod est subter omnem cœlum , hoc est , quod cœli ambitu continetur , detur populo sanctorum Altissimi , ut ipsi in Deo , & Deus regnet in ipsis. *Apocal. 12.* Nunc facta est salus , & virtus , & regnum Dei nostri , & potestas Christi eius: quia projectus est accusator fratribus nostrorum. *Cuius regnum , regnum sempiternum est. Luc. 1.* Regnabit in domo Iacob in æternum. Et omnes reges seruient ei , qui verè scilicet reges sunt , sicut sancti. *Isa. 60.* Gens & regnum quod non seruierit tibi , peribit , & gentes solididine vastabuntur. Et obedient , mandata eius seruando. *Alt. 5.* Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Et subdit epilogum , dicens.
- Hucusque finis verbi , breuiter scilicet perstrieti : & dat formam breuiter loquendi. *Proverb. 10.* Qui moderatur labia sua , prudentissimus est. *Proverb. 29.* Totum spiritu suum proferi stultus , sapiens differt , & referat in posterum. Et subdit de magnitudine visionis epilogum. Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar. *Abac. 3.* Audii , & conturbatus est venter meus , & voce contremuerunt labia mea. Et facies mea immutata est in me , ex timore scilicet in pallorem. *Dan. 10.* In visione tuâ dissolutæ sunt compages meæ , & nihil remansit in me virium. Verbum autem , hoc est , de quâ verbum est , in corde meo conseruari , ne scilicet per obliuionem deleretur , quod utile scilicet poterat esse multis. *Luc. 2.* Maria autem conseruabat omnia verba haec conseruans in corde suo. *Pſal. 118.* In corde meo abscondi eloquia tua , ut non peccem tibi.
-
- CAPVT VIII.
- 1.** *A nno tertio regni Baltassar.* In præcedenti visione de quatuor regnis actum est , hic agit de duobus regibus illorum regnum , Mediae scilicet , & Græciae , & dividit capitulum in duas partes : primo enim describit visionem , secundo

secundo explanationem, ibi, *Factum est autem cum vidarem*. Prima in duas diuiditur. In prima tangitur visio de rege Medorum, in secunda de rege Græcorum, ibi, *Ecce hircus caprarum veniebat*. Prima adhuc in duas diuiditur: describit enim primo dispositionem videntis, secundò seriem visionis, ibi, *Et ecce aries*. In prima videntem describit per locum communem, & proprium, & propriissimum: & hoc est. *Anno tertio regni Baltassar*, qui pronepos fuit Nabuchodonosor, scilicet regis Chaldæorum, *visio apparuit mihi*, imaginaria scilicet. Cassianus: Apparet quod præter spem sensibus obiicitur. *Isa. 24*. Longè apparuit Dominus mihi, & dixi: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Semper enim Deus visionibus sanctorum præmunire peccatores, & admonet, ut conuertantur. *Osee 6*. Propter hoc dolauit in Prophetis, & occidi eos in verbis oris mei, hoc est, occidens prædixi. *Sapiens. 12*. Hos qui exerrant partibus, corripis, & admones, ut relicta malitia credant in te Domine. *Ego Daniel*, diuinæ contemplationi assidue intendens. *Abac. 2*. Contemplabor ut videam, quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. *Isa. 21*. Contemplatus est diligenter multo intuitu. Post id quod videram in principio, hoc est, in visione imaginaria, quæ hominis dicitur: exterior enim potius visio rei quam hominis dicitur: non enim sufficit semel contemplationi intentum esse, sed multoties intendendum est. *Osee 12*. Ego visiones multiplicaui eis. *Psal. 88*. Tunc locutus es in visione cum sanctis tuis. Et describit locum proprium.

Cum essem in Susis castro. Susis metropolis est Elamitarum, non castrum, sed ita munita, ut præ firmitate munitionis castrum esse videatur. Et subdit de loco communi. *Quod est in Elam regione*. Symmachus transtulit, in Elam ciuitate: ciuitas enim Elam vocatur, à qua regio nomen accepit, sicut à Babylone regio dicitur Babylon. Et subiungit de loco propriissimo. *Vidi autem in visione*, imaginaria scilicet, esse me supra portam Vlai. Portam dicit eiusdem castrum, scilicet Susis: Vlai autem idem est quod palus, eò quod illa porta porriebatur contra paludem, quæ iacebat ante ciuitatem, sicut in Troia dicebatur Thæa porta, & sicut Romæ dicitur porta Carmentalensis, vel Lauicana. Susis autem interpretatur gaudens, Elam autem sempiternum, quia in gaudio sempiterno sancti visiones habent. *Isa. 51*. Venient in Sion cum laude, hoc est, in contemplationem, & lætitia sempiterna super capita eorum. Porta vero Vlai habitationem huius vitæ significat, vel studium scripturaræ: in lapide enim mortalitatis habitamus, & in aquis scripturaræ quæ diffunduntur in palude, contemplamur. *Cantic. 7*. Oculi tui sicut piscinae in Hesbon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Hesbon interpretatur cogitatio mœroris: quia in mœrore pœnitentiæ sancti accipiunt revelaciones resultantes in aqua Scripturaræ. Et subdit de modo visionis.

Et leuani oculos meos, ad alta scilicet & diuina contuenda. *Isa. 60*. Leua oculos tuos, & vide. *Luc. 21*. Respice, & leuate capita vestra. *Et vidi. Genes. 32*. Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. *Et ecce aries*. Des-

cribit hic seriem visionis, primo in rege Mediæ, secundo in rege Græcorum, ibi, *Ecce autem hircus*. Regis Mediæ describit figuram, abiectiōnem, & tyrannidem: & hoc est. *Et ecce aries*, hoc est, imago arietis, unus, singularis scilicet in potestate, stebat, erectus scilicet & exaltatus, ante paludem, hoc est, ante portam Vlai, rex scilicet Medorum dominans in Susis, ante paludem enim erat ciuitas, ad quam tota terra pertinebat, habens cornua excelsa, duo scilicet quæ significant Darium, & Cyrum, per regnum Medorum, & Persarum, in quibus dominabantur duo reges: & unus excelsus altero, quod significant Cyrum, qui regnum circumquaque dilatauit: & hoc est quod sequitur. *Atque succrescens*, in potestate scilicet & diuinitatis, sicut dicitur de David. *2. Reg. 3*. Dauid proficiens, & semper seipso robustior. Aries cornua curua habens, duræ frontis, & rigidi colli, prælatum significat duplice potestatem, spiritualē scilicet & carnalem ad terrena conuertentem. *Proverb. 30*. Aries, nec est qui resistat ei. Duræ frontis per inuercundiam. *Ierem. 3*. Frons mulieris meretricis facta est tibi, nolusti erubescere. Rigidi colli. Præseueritatis inflexibilitate. *Job. 15*. Cucurrit aduersus Dominum erecto collo, & pingui cenuice roboratus est. Excelsa cornua abiectiōnem significant potestatis. *Psal. 74*. Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu. Et subdit de potestatis ambitione.

Postea vidi arietem cornibus ventilantem. *Glossa*: Caput agitantem, & ventum monentem. *Contra Occidentem*, ut scilicet Occidentales subiiceret, & contra Orientem, ut Orientalibus imperaret, & contra Aquilonem, ut Aquilonaribus dominaretur, & contra Meridiem, ut etiam esset sub sua potestate: ambitio enim finem non ponit. *Isa. 5*. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. *Zach. 1*. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam, & Israël, & Ierusalem, hoc est, laicos, clericos, & Religiosos. Et subdit de tyrannide: *Et omnes bestie non poterant resistere ei*, hoc est, bestiales homines idiotæ. *Ezech. 34*. Cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras. *Neque liberari de manu eius*, hoc est, de potestate eius. *Zach. 1*. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo illorum leuavit caput suum. *Fecitque secundum voluntatem suam*, hoc est, tyrannicè, nec secundum rationem, & legem dominatus est. *2. Machab. 7*. Potestatem inter homines habens cum sis corruptibilis, facis quod vis. *Et magnificatus est*, potestate scilicet & diuinitatis. *Dent. 32*. Incessatus est dilectus, & recalcitrauit, inerallatus, impinguatus, dilatatus.

Et ego, supple, Daniel, intelligebam. Hierony. Visione priori prouocatus, intelligebam quod mutatio regnum significaretur in visione. *Job 13*. Omnia hæc vidi oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula. *Ecce autem hircus caprarum*. Tangit hic processum regis Græcorum, primo in se, secundo in successoribus, ibi, *cumque crevisset*. Regem Græcorum describit in se quadrupliciter, scilicet ab ortu, à victoriæ velocitate, à feritate, à potestatis dilatatione: & hoc est. *Ecce autem hircus caprarum*: *Hircus*

2.
Susa caput
Ælamita-
rum.

Vlai quid
fit.

3.

Alexander Hircus dicitur Alexander, non quod in se fœdus fuerit, sed quia Græci fœdi: vnde dicitur hircus caprarum, quia libidines caprarum insequebatur. *Ezech. 34.* Ecce ego iudico inter pecus, & pecus, & arietem, & hircum. Veniebat ab Occidente. Quia Macedonia vnde natus fuit Alexander, ad Occidentem est respectu Medix, super faciem totius terra, hoc est, omnem terram intendens subiugare. *Isa. 10.* Omnes terram ego mihi subiugai. Et non tangebat terram, hoc est, potius videbatur volare, quam ire. Alexander enim, ut dicit *August.* victoris potius percolauit orbem, quam bellis procederet. *Isa. 5.* Ecce festinus velociter veniet, non est deficiens, neque laborans in eo. Porro hircus (tangit hic potestatem) habebat cornu insigne, hoc est, regnum ditissimum, & fortissimum, quod post expugnauit, ut dicit *Hieron.* in Dario ditissimo Arsami filio, in quo Medorum & Persarum regnum destructum est. Inter oculos suos: quia ad id propter diutinas maximè conuertit oculos. Quia vbi amor, ibi oculus, ut dicit *Bernard.* *Matth. 6.* Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *Job 28.* Omne pretiosum vidit oculus eius. Et subdit de feritate.

6. *Et venit usque ad arietem illum cornutum, instruto scilicet exercitu, quem videram stantem ante portam, Vlai scilicet, ex ordinatione enim Dei fortior semper surgit in fortem, & cuncturrit in impetu fortitudinis sua, nullâ scilicet mansuetudine, vel misericordiâ retractus. Sapiens. 2.* Sit fortitudo nostra lex iniustitiae.

7. *Cumque appropinquasset propè arietem, intrando scilicet fines eius cum molestia, efferatus est in eum, hoc est, feritate irruit in eum, & percussit arietem, hoc est, occidit. Matth. 21.* Malos male perdet. Per malos enim Deus punit bonos, & vindicat malos: vnde *Denteron. 32.* secundum 70. Mihi vindictam, & ego retribuam. *Joel. 3.* Citò velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. *Et comminuit duo cornua eius, Medos scilicet & Persas. Psal. 74.* Cornua peccatorum confingam. *Et non poterat aries resistere ei. Abac. 1.* Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. *Cumque eum, scilicet arietem, misisset in terram, hoc est, de regno deposuerit, conculcauit, hoc est, conculcandum omnibus dedit. Isa. 63.* Concultaui eos in furore meo, & calcaui eos in ita mea. *Et nemo quibat liberare arietem de manu eius. Job 41.* Non parcer ei verbis potentibus, & ad deprecandum comfitis.

8. *Hircus autem caprarum, hoc est, Alexander, magnus factus est nimis, subiò sibi orbe subiugato, ut dicit *Hieron.* diutiiis, & potestate sublimatus est. Ierem. 12.* Plantasti eos, & radicem miserunt: proficiunt, & faciunt frumentum. Hoc facile est exponere sub eisdem auctoritatibus de lœcularibus prælatiis fœtidis in peccatis, qui efferantur in principes Ecclesiasticos, spoliatis rebus & viris ditione prostrernunt & conculcant, sicut plangit *Mathatias 1. Mach. 2.* Væ mihi, ut quid natus sum videre contritionem populi mei, & ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cum datur in manibus inimicorum. Et post pauca: Quæ gens non hæreditauit regnum eius, & non obtinuit spolia eius. Et subdit de

successoribus. *Cumque creuisset, usque ad summum potestatis, quam præfinuit Deus, fractum est cornu magnum, hoc est, Alexander potentissimus mortuus est. 1. Mach. 1.* Exaltatum est & eleuatum cor eius, & obtinuit regiones gentium, & tyrannos, & facti sunt ei in tributum. Et post hæc decidit in lectum, & cognovit quia moreretur. *Et orta sunt quatuor cornua subter illud, cornu scilicet magnum, per quatuor ventos cœli, hoc est, per quatuor plagas mundi:* sicut enim dicitur. *1. Machab. 1.* Alexander pueros suos vocauit nobiles, qui secum nutriti erant, *quatuor ha- & diuinitus eis regnum suum, dum adhuc viueret, but successores quibus diuinitus fuit* In Babylone mortuo Alexandre 32. ætatis sua *scilicet.* anno, surrexerunt pro eo quatuor duces eius. *Ptolomeum in Egypto, Seleucus in Syria, Antigonum in Asia, & Philippum in Macedonia.*

De uno autem, cornu scilicet, hoc est, Seleuco, egressum est, per nativitatem cornu unum modicum. Hieronym. Antiochus Epiphanes filius Seleuci, qui & Philometor dictus est, qui nesciente senatu per dolum cœpit imperium, cum obles fuisset Romæ, & propter hoc dicitur cornu modicum, quia primò parvus fuit, per dolum se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Et futurum est grande, illud cornu per astutiam scilicet proficiens. 2. ad Timoth. 3. Homines mali proficiunt in peius. *Contra Meridiem, Egypti scilicet regem, quia Egyptus versus Syriam ad Meridiem est, & contra Orientem, contra Persas scilicet, qui ad Orientem Syriæ erant, & contra fortitudinem, hoc est, populum Dei, qui in Deo fortissimi erant. Isa. 40.* Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. *Psal. 83.* Ibunt de virtute in virtutem. *Isa. 54.* Ad dexteram enim & laevam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit.

Et magnificatum est, supple, cornu illud paruum, corde scilicet superbo. Isa. 10. Visitabo super fructum magnifici cordis regis Assyriorum. *Visque ad fortitudinem cœli, hoc est, fortitudinem populi Dei, qui ad cœlum pertinet, de quibus dicitur in Psal. 83.* Ibunt de virtute in virtutem. *Abac. 1.* Domine in iudicium posuisti eum, & fortem ut corripes fundasti eum. *Et deiecit de fortitudine, hoc est, de causâ fortitudinis, quæ est cultus Dei: ille enim confortat in Deo sperantes. Iosue 1.* Confortare, & esto robustius: ego enim tecum sum. Debilis enim est, quem Deus non confortat. *Psal. 67.* Dominus dabit virtutem plebi suæ. *Et de stellis, supple, deiecit. Sancti dicuntur stellæ propter lucem iustitiae, & sapientiae, & propter altitudinem lucis, quæ in cœlo stant. Dan. 12.* Qui ad iustitiam erudiant multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Iudic. 5.* Stellæ manentes in ordine, & cursu suo, contra Syaram pugnauerunt. *Et conculcanit eas, hoc est, conculcandas populo exhibuit: quia ad idololatria prostraxit. Psal. 55.* Conculcauerunt me inimici mei, toâ die: quoniam multi bellantes aduersum me.

E:

in Danielis Prophetæ Cap. VIII. 49

Et usque ad principem, hoc est, contra principem fortitudinis magnificatum est, superbia scilicet, hoc est, contra Dominum, vel contra Iudam Machabæum, qui princeps tunc fuit in populo Dei. Isa. 16. Superbus est valde, superbia eius, & arrogans eius, & indignatio eius, plus quam fortitudo eius. Et ab eo, hoc est, principe fortitudinis, tulit iuge sacrificium, quod scilicet omni sero, & omni manè offerebatur, sicut dicitur Exod. 29. quod agnus offerebatur in mane, & agnus in vespere. Et deiecit locum sanctificationis eius, per pollutionem scilicet templi: posuit enim in templo statuam Iouis Olympij. 1. Machab. 1. Aedificauit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei. Ne autem aliquis credat, quod hoc fiat viribus hominum, ideo subdit.

12. *Robur autem datum est ei, Anthiocho scilicet, contra iuge sacrificium, quod Deo acceptius erat in vniuersis sacrificiis. Psal. 140. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Propter peccata, populi scilicet. Iob. 34. Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. 2. Machab. 5. Fatus est locus particeps malorum populi. Et prosterneretur veritas in terra, veritas scilicet doctrinæ, vitæ, & iudicij. Hierony. Cultu idolorum crescente, Dei religio decrevit: Sapient. 14. Infandorum idolorum cultura omnis mali causa est, & initium, & finis. Isa. 59. Corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi: & facta est veritas in obliuionem, & qui recessit à malo, prædæ patuit. Et prosperabitur, in malum scilicet. Hierony. Ita ut etiam opinione suâ legem Dei comburendam decernat. Et faciet, quod scilicet iniquo corde concepit. Ierem. 12. Via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui præuaricantur, & iniquè agunt. Et audiui unum. Hic incipit explanatio, & habet dues partes. In prima ponitur quæstio ad perfectionem illuminationis Prophetæ pertinens. Secundò ponitur Prophetæ illuminatio, de visione, ibi, Factum est autem. In prima parte tria dicuntur, scilicet qualiter illuminator Prophetæ, à superiori illuminatore petiuit illuminationem, & quod superior ignotus fuit nomine, & tertio de illuminationis determinatione: & hoc est.*

13. *Et audiui, in visione imaginaria, supple, unum de sanctis, secundum quod sanctus dicitur agios, sine terrâ. Quia sic Angeli sancti sunt, nihil de terrâ, vel de terreno intellectu habentes. Tob. 12. dixit Raphaël Angelus: Ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor. Ac si dicat: Nec terra, nec terrenus sum, & ideo terrenis non me immisceo. Loquentem. Loqui Angelorum est ad se inuicem, & ad hominem: ad se inuicem per illuminationem conuertere: loqui Angelorum ad hominem est per species sensibiles, vel imaginariales, vel intellectuales hominem erudire: vnde Angelus loquitur ad interiora cordis. Zach. 1. Dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me: clama, dicens. Et dixit unus sanctus, Angelus scilicet, alteri, supple, sancto Angelo, nescio cui, hoc est, non expresso per nomen, loquenti, sibi scilicet per influentiam, & illuminationem: fluunt autem illuminationes à superioribus ad inferiores, quia dicit. Dionys. quod lex diuinitatis est per prima media, & per*

media ultima reducere. Et quia superior usum exterioris officij non habet, & nomina Angeli accipiunt ex officio exteriori, vt dicit Greg. idèo ^{mīna acci-} nomen superioris remansit incognitum. Gen. 32. ^{piunt ex of-} Cur quæris nomen meum quod est mirabile. ^{ficio exterio-} ri, Alia translatio, quia ipsum est mirabile. Ac si dicat, per exteriora non innescit, sed in intimes altum est mirabili lumine stellarum, & candelæ, & quidquid agunt stella, & candelæ, informata lumine solis agunt: ita Angelus informatus à lumine superioris operationes format ad formam apparitionis acceptæ. Eccli. 24. Ego feci in cœlis, vt orietur lumen indeficiens. Et subdit de illuminationis petitione, & debet suppleri: & dixit inferior Angelus superiori. Usque quo visio, supple, dabitur quæ impletur. Simile. Abac. 2. Adhuc visus procul. Et quod dixit, subdit, explanando. Et, id est, iuge sacrificium, supple, conculcabitur. Isa. 1. Ne offeratis ultra sacrificium, incensum abominationis mihi. Et peccatum, hoc est, idolum, quod antonomasticè peccatum est, quod Antiochus posuit super altare Domini. 1. Machab. 1. Desolationis quæ facta est, hoc est, quæ est causa defoliationis, quæ facta est, sicut legitur. Ezech. 8. & 9. quod gloria Domini recessit à templo, propter idolatriam. Sap. 14. Infandorum idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. Et debet suppleri, Usquequo durabit peccatum illud, & desolatio, & supple, usquequo sanctuarium, hoc est, templum, & Sacraenta sanctificantia populum, supple, conculcabuntur. 1. Machab. 2. Sancta in manu extraneorum facta sunt, templo eius sicut homo ignobilis. Et fortitudo, hoc est, usquequo fortitudo sanctorum, scilicet qui in Deo fortes erant. 2. Reg. 1. Quomodo ceciderunt fortes. Psal. 67. Iple dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ. Conculcabitur. Et nota, quod quinque clausulæ præmissæ sunt per copulatiuas coniunctiones coniunctæ, & idèo oratio est per cola partes scripta: & hoc quod dicit, conculcabitur, ad quamlibet subiungi debet ^{Cola dicuntur} sur partes præter primam, & tertiam, illis enim subiungi ^{maiores peri-} debet, durabit: est enim ista oratio interrogatio, ^{riodi, qua in} quæ plures est, & una responsione terminari ^{commata} disiunduntur, non potest.

Et dixit ei, superior scilicet inferiori, & determinat temporis successionem, & durationem: successionem, cum dicit, usque ad vespere, & mane: & sensus est per successiones temporis, quia omnes habitationes & habitatores terræ, per successionem motus solis, in quo percipitur successio temporis, diuersum habent vespere & mane, & noctem & diem. Genes. 8. Nox & dies non requiescent. Et subdit de termino durationis: Et dies duo millia trecenti. 1. Machab. 1. legitur, quod anno centesimo quadragesimo tertio regni Græcorum, Antiochus nefandum idolum posuit super altare Domini: & 1. Mach. 4. legitur, quod Iudas emundauit sancta Sanctorum, anno 149. perfecto, & sic peccatum desolationis, & conculcationis durauit per 6. annos, & 3. menses, & 20. dies, in quibus sunt dies duo millia trecenti: propter quod quia hæc Prophetæ ita lucide vidit diu, antequam fierent, Hierony. dicit, quod non tam Prophetæ est, quam historicus: particularia enim futura describit, ac si facta sint. Psal. 50. Incerta & occulta sapientia

16.

Angeli quo modo loquantur ad se inuicem & ad hominem.

Cap. 5. de Ecclesi. hie-

D. Alb. Mag. Comment. in Danielém.

E tu

tuæ manifestati mihi. Et mundabitur sanctuarium, à Iudâ scilicet Machabæo. 1. Mach. 4. Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare sancta, & renouare.

15. *Factum est*, à perfecto illuminatore. Agitur hinc de Prophetæ illuminatione: & circa hanc duo dicit, scilicet illuminatoris ad Prophetæ accessum, & humanæ infirmitatis ad illuminationem defectum, ibi, *Aries quem vidisti*. Dicit ergo: *Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem*, scilicet eam quæ dicta est, & quererem intelligentiam, imaginum scilicet quæ in re significarent: cuius contrarium videtur ante dixisse: cum enim vidisset visionem, subiunxit, *ego intelligebam*. Sed ad hoc dicendum est, quod in communi intellexit, quod erat de mutatione regnum, exitum tamen rei & terminum temporis & circumstantias non cognovit, & propter hoc horum intelligentiam nuc quæsiuit. *Dan. 10.* Intelligentia est opus in visione. *Psal. 31.* Intellectum tibi dabo, & instruam te. *Ecce stetit in conspectu meo*, visionis scilicet imaginatione, *quasi species viri*. Quasi dicit, quia non erat vir, sed viri species, sive imago. Simile. *Iob 4.* Sterit quidam, cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis.

16. *Et audiui vocem*, imaginariæ scilicet visione, *viri inter Vlai*: videbatur enim stare inter paludem, & portam: & vit iste fuit illuminator illuminatoris Prophetæ: & dicunt Hebræi, quod fuit Michaël: dicunt enim, quod quoties de propitiatione agitur, Michaël mittitur, quia, *Quis ut Deus interpretatur*: in solo enim Deo propitatio est: collatio autem illuminationis ad propitiationem pertinet. *Daniel. 10.* Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps uester. *Et clamauit*, & ait. Clamor intensionem significat illuminationis apertæ. *Isa 6.* Seraphim clamauit alter ad alterum. *Gabriel fac intelligere visionem istam*. Hieronym. & Philo Indeu: Angeli ex operibus, & officiis nomina sumunt, & quia de fortitudine bellorum agitur, Gabriel, qui fortitudo Dei interpretatur, mitti perhibetur. Quod autem dicit, istum, notat, quod iste præ cæteris ad illuminationem percipiendam, cor habuit præparatum. 1. ad Corinth. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Et post pauca: Loquimur Dei sapientiam in mysterio abscondito.

17. *Et venit*, hoc est, illuminando appropinquit. *Psal. 33.* Accedite ad eum, & illuminamini. *Et stetit*, vt notaret quod illuminatio stabilis esset, iuxta, hoc est, prope, *vbi ego stetbam*: & hoc nihil est quam illuminationem proportionate, vt capi posset à Prophetæ. *Rom. 10.* Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Et subiungit de infirmitate humanæ ad illuminationes diuinæ: & hoc est. *Cum venisset*, hoc est, illuminando appropinquasset, pauens, non scilicet timore mali, sed timore reverentiae, ad magnitudinem illuminationis, corrui. Natura animæ est, quod intensa ad vnum, remittitur ad alterum, vnde tota intenta illuminationi, retrahita est à corpore, & corpus derelictum ab animâ, ruit in seipsum, & collapsum est. *Dan. 10.* In visione tuâ dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium. *Isa. 21.* Corruic cum auditem, & conturbatus sum, cum viderem,

euacuerit cor meum. Ideò dixit Apostol. 2. ad Corint. 2. Siue in corpore, siue extra corpus, nec scio, Deus scit. *In faciem meam*. Cadens in faciem, excipit se manibus, vt suauiter cadat, & videt quo cadat, quod non videt cadens retrosum. 1. ad Corinth. 4. Cadens in faciem, adorabit Dominum, pronuntians, quod verè Deus in vobis sit. *Et ait ad me*, Gabriel scilicet, *Intellige filii hominis*. Filium hominis vocat, quem per casum vult esse memorem humanæ fragilitatis, quæ ad diuina insufficiens est. *Psal. 138.* Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. 2. ad Timoth. 2. Intellige quæ dico, dabit enim tibi Deus in omnibus intellectum. *Quoniam in tempore finis*, quando scilicet complebitur iniquitas malorum, usque ad ultionem, & purgatio bonorum per tribulationem. *Ezech. 7.* Finis venit, venit finis. *Complebitur visio*, quæ scilicet demonstrata est tibi. *Tob. vlt.* Non excidit verbum Domini.

18. *Cumque loqueretur ad me*, illuminationem sci-
licet infundendo, *collapsus sum pronus in terram*, antæ excellentiæ scilicet lucem ferre non susti-
nens. Cui simile est. *Mauth. 1.* vbi discipuli vi-
dentes transfiguratum Dominum, ceciderunt in
faciem suam. *Et tetigit me*, tactu scilicet virtutis
me confortantis. *Marc. 5.* *Tetigit me*, ego
enim cognoui virtutem de me exiisse. *Et statuit
me in gradu meo*. Gradus hominis est altior pro-
portio quam habere potest, ad intellectum di-
uinorum. *Abac. 2.* Figam gradum super munitionem, & contemplabor, vt videam, quid di-
catur mihi.

19. *Dixitque mihi*: *Ego ostendam tibi*, quæ futura
sunt, quæ solus Deus cognoscit, & ostendere
potest. *Exod. 33.* Ostendam tibi omne bonum.
In nonissimo maledictionis. Maledictionem vocat
tempus quo idolatria durabit in templo: tunc
enim abundabit maledictio. *Sapient. 14.* Manus
per quas fit idolum, maledictæ sunt. *Quoniam,
habet tempus finem suum*. Tempus vocat spatiū
vitæ, vel regni, vel durationis vniuersusque.
Iob 14. Constituisti terminos eius, qui præteriti
non poterunt.

20. *Aries quem vidisti*. Explanatio est visionis,
& hoc est. *Aries quem vidisti*, hoc est, imago
arietis, habere cornua, potestates scilicet regias,
Rex Medorum est, atque *Persarum*, qui per duo
cornua significantur.

21. *Porro hircus caprarum rex Græcorum est*, Ale-
xander scilicet, & cornu grande, quod erat inter
oculos eius, ipse est rex primus, sicut in præhabitib[us]
expositum est.

22. *Quod autem fracto illo*, hoc est, mortuo Ale-
xandro, surrexerunt quatuor pro eo, sicut hydra,
in qua vno capite amputato, tria peiora surrexe-
runt: *quatuor reges de gente eius consurgent*, hoc
est, de principibus regni eius. 1. *Mach. 1.* Im-
pulsuerunt sibi omnes diadema post mortem eius,
& multiplicata sunt mala in terrâ, *sed non in for-
titudine eius*, Alexandri scilicet: quia nullus te-
nuit monarchiam nisi ipse.

23. *Et post regnum eorum*, quatuor scilicet, cum
creuerint iniquitates. *Matt. 24.* *Quoniam abun-
dabit iniquitas, charitas multorum refrigescet*.
Consurget rex, Antiochus scilicet ex Seleuco na-
tus, *impudens facie*, qui de nullo malo vere-
cundabitur. *Ierem. 3.* Frons mulieris meretricis,
facta

facta est tibi, noluisti erubescere. *Et intelligens propositiones*, hoc est, asturus proposita mala sciens proficere. *Psalm. 35*. Iniquitatem meditatus est in cubili suo, altit omni viæ non bona, malitiam autem non odiuit.

24. *Et roborabitur fortitudo eius*, vt possit perficere quod male cogitauit: & hoc est mala fortitudo. *Sap. 2*. Sit fortitudo nostra lex iniustitiae. Sed non in viribus suis, sed, supple, propter peccata hominum, & ex permissione Dei: vnde. *Isa. 10*. In manu eius indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum. *Et supra quod credi potest*, universa vastabit. *Isa. 21*. Qui depopulator est, vastat. *Et prosperabitur*, in malis scilicet, & faciet, hoc est, opere complebit. *Ierem. 12*. Via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui inique agunt. *Et interficiet robustos*, hoc est, qui in Deo robusti esse deberent: vnde dicit *Isa. 10*. Inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populum.

25. *Et populum sanctorum*, secundum voluntatem suam, supple, interficiet. *Psalm. 78*. Effuderunt sanguinem sanctorum velut aquam in Ierusalem. *Et dirigetur dolus in manu eius*. Ut quos vi vincere non potest, dolo capiat. *Psalm. 49*. Lingua tua concinnabat dolos. *Et cor suum magnificabit*, hoc est, in superbiam eleuabit, vnde 2. *Mach. 5*. dicitur de eo, quod putabat se terram ad nauigandum, & mare ad ambulandum habere. Contra quod dicit. *Psalm. 130*. Domine non est exaltatum cor meum. *Et in copia rerum omnium*, supple existens, occidet plurimos. *Iacob. 2*. Diuites propter potentiam opprimunt vos, & ipsi protrahunt vos ad iudicia. *Et contra principem principum*, hoc est, Deum, consurget: vnde libros legis comburi fecit, & circuncisionem cessare, & legumina terræ auferri, sicut dicitur 1. *Machab. 1*. & 2. *Et sine manu conteretur*, hoc est, sine viribus, supple, hominum. Hoc legitur 2. *Mach. 9*. vbi dicitur: Ut finiuit hunc ipsum sermonem, quem, supple, contra Dominum locutus est, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & visceribus tabescentibus, & corpore vermis scaturiente, Dei iudicio, vita fructus est, sicut & Herodes *Aet. 12*.

26. *Et visio*. Tangit visionis veritatem & magnitudinem: & hoc est. *Et visio vesperæ*, & manæ, hoc est, quæ successu temporum implebitur, hoc est, quæ dicta est, per Gabrielem scilicet, vera est, significatione scilicet veritatis. *Abraham. 2*. Adbuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. *Tu ergo visionem signa*, hoc est, sigilla, & claude descriptam, vt posteris remaneat. *Daniel. 12*. Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum, usque ad tempus statutum. Plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia. *Isa. 8*. Signa legem in discipulis meis. *Quia post multos dies erit*, visio scilicet. *Isa. 24*. Post multos dies visitabuntur. *Abraham. 2*. Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens venier, & non tardabit. Et subdit de magnitudine visionis.

27. *Et ego Daniel*, confortatus ab Angelo, langui viribus destitutus, & agrotauit per dies plurimos, excessu scilicet contemplationis destituto corpore: necesse est enim, quod corpus concidat relictum ab anima: vnde in hoc casu verum est, quod dicitur. *2 Corinth. 12*. cum infirmor, tunc potens sum: & in talibus concupiscit, & dele-

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

statur homo, & tamen deficit. *Psalm. 76*. Memor fui Dei, & delectatus sum, & defecit spiritus meus. Item. *Psalm. 83*. Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. Cumque surrexissem, supple, ab infirmitate, faciebam opera regis, ut & Deo, & hominibus debita redderem. *Glossa*. inducit id. 1. ad *Cor. 9*. Omnibus omnia factus sum: & id *Mach. 22*. Reddite quæ sunt Cæsar, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. *Et stupebam ad visionem*, stupore scilicet admirationis. *Aet. 3*. Impleti sunt stupore, & extasi in eo quod contigerat illi. *Et non erat*, qui interpretaretur, publica scilicet interpretatione, sicut aliæ visiones interpretatae sunt. *Glossa* tamen dicit, quod non erat, qui interpretaretur nomina regum, & distinctiones temporum, quibus quilibet regnauit *Isa. 29*. Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati: si enim Regi Medorum interpretata fuisset visio de destructione regni sui, indignationem conceperet contra populum.

C A P V T . I X.

IN anno primo darij. Ab hoc loco incipit age-
de de visionibus ad libera ionem populi Dei,
& habet tres partes. In prima reuelantur ter-
mini liberationis quantum ad tempus. In secun-
da reuelatur oblatio impedimenti liberationis
infra, 10. ibi, *In anno tertio regni Cyri*. In tertia
decursus tribulationis futuræ, per Antichristum,
& prænuntios eius infra 11. ibi, *ego autem anno
secundo*. Prima istarum in duas diuiditur: primo
enim ponitur confessio cum oratione, vt reuelationem
mereatur, secundo consolatio quæ oranti
reuelatur, ibi, *Cum loquerer, & orarem*. Adhuc
prima duas partes habet: primo enim ponit quod
eum ad orationem induxerunt, secundo ponitur
confessio, & oratio, ibi, *Et oraui Dominum Deum*.
Dicit ergo: *In anno primo Darij filij Assueri. Hiero-*
ny. Non putemus istum Darium esse eum,
qui fuit filius Hyrcanus, secundus Darius cognomeno nothus, nec eum qui ab Alexandre
rege Macedonum superatus est: ne enim hoc
putemus, & nomen patris, & victoriæ addidit.
Tres enim Darij regnauerunt in Perside, primus Tres Darij
in Perside
regnauerunt.

fuit filius Hyrcanus, secundus Darius cognomeno nothus, de quo hic videtur facere men-
tionem, tertius fuit Darius filius Arslani, quem
Alexander interfecit. Et cum dicitur filius Af-
sueri, non intelligitur ille Assuerus, de quo in
in Esther legitur primo & deinceps, sed fuit Af-
suerus, qui & Astyages alio nomine dicebatur.
Et describit genus eius. *De semine Medorum*,
qui imperauit super regnum Chaldeorum, primus
scilicet, de quo dicit. *Isa. 13*. Ecce ego suscitabo
super vos Medos, qui argentum non querant,
nec aurum velint, sed sagittis parvulos inter-
ficient.

Vno anno regni eius, hoc est, anno primo, ego
Daniel intellexi in libris. *Ierem. 25*. & in
epist. *Ierem.* Et admonet nos ad studium libri-
orum diuinorum. *Rom. 15*. Quæcumque scripta
sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. *Nu-*
merum annorum 70. *De quo*, scilicet numero,
factus est sermo Domini ad Ieremiam Prophetam.
Abraham. 3. vbi nos habemus, In medio annorum

E 2 notum

Baruch 6. notum facies, 70. habent, cum appropinquaue-
rint anni, cognoscetis. *Vi complerentur, com-
pletione finitionis scilicet, desolationis.* Sic ordi-
na literam, vt complerentur 70. anni desolatio-
nis, *Ierusalem. Ierem in epist. Ingressi in Babylo-
nem, eritis ibi annis plurimis, & temporibus
longis vque ad generationes 7. Ierem. 29.* Cum
cœperint impleri 70. anni in Babylone, visitabo
vos & suscitabo super vos verbum meum bo-
num, & reducam vos ad locum istum.

3. *Et posui, hoc est, firmaui, faciem meam ad
Dominum Deum meum. Luc. 18.* Oportet semper
orare, & non deficere. *Ad Dominum, dicit:*
quia Domini est subditos eleuare, *Deum* verò,
quia Dei est, corrupta restaurare. *Meum* verò
dicit, quia suum fecit cultu, & charitatis priuilegio. *Ioan. 20.* Dominus meus, & Deus meus.
Psal. 44. Ipse est Dominus Deus tuus, & adora-
bunt eum. *Rogare, pro adipiscendis bonis, &
deprecari pro amouendis malis, in ieunis, sac-
co, & cinere, vt ieunio petulantia carnis dome-
tur, sacco, vt deliciæ carnis in asperitatem con-
uertantur, cinere, vt spiritus humilietur. Iona 3.*
Operiantur saccis homines, & iumenta, & clama-
ment in fortitudine ad Dominum. *Tob. 12.*
Bona est oratio cum ieunio, & eleemosynâ.
Psal. 34. Humiliabam in ieunio animam meam,
& oratio mea in sinu meo conuerteretur. *Iona 3.*
Rex abiecit vestimentum suum, & induitus est
sacco, & sedet in cinere. *Ioel. 2.* In ieunio, &
fletu orabunt sacerdotes.

4. *Et orani.* In hac parte primò ponit confessio-
nem, secundo orationem, ibi, *Et nunc Domi-
ne Deus noster.* In confessione primo ponit con-
fusionem peccati, secundò considerationem iu-
stitiae diuinæ, tertio confusionem quam pecca-
tum inducit, quartò inflictionem pœnæ quam
peccatum meruit, quintò iustitiam iudicis qui
peccato pœnam induxit. Dicit ergo: *Et orani
Dominum Deum meum. Augustin.* Oratio est
pius affectus mentis in Deum directus. *Coloss. 4.*
Orationi instate, vigilantes in eâ. Dominum
autem suum orat: quia solus saluare poterat.
Deuteron. 4. Deus noster adest cunctis obsecra-
tionibus nostris. *Et confessus sum. Proverb. 18.*
Iustus prior est accusator sui. *Iosue 7.* Fili mi, da
gloriam Deo, & confitere peccatum tuum. *Et
dixi,* magis corde quam ore, *obsecro Domine,*
hoc est, ob sacramentum bonitatis & pietatis tuæ
peto. *Deus magne, virtute scilicet. Psal. 76.* Quis
Deus magnus, sicut Deus noster. *Et terribilis,*
seueritate iudicij. *Iob 25.* Potestas & terror apud
eum est. *Custodiens pactum, quod scilicet pepi-
gisti cum patribus quando legem dedisti. 2.
Esdr. 1.* Quælo Domine Deus cœli, fortis, &
magne atque terribilis, qui custodis pactum &
misericordiam his, qui diligunt te. *Genes. 17.*
Statuam pactum meum inter me, & te, vt simus
Deus tuus. *Et misericordiam, quam facis scilicet
ultra pactum. Jacob. 2.* Superexaltat misericor-
dia iudicium. *Isa. 55.* Multus est ad ignoscen-
dum. *Iona 4.* Tu Deus clemens, & misericors
es, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens
super malitiâ. *Diligentibus.* Dilectio Dei, dilec-
tio legis est. *Rom. 13.* Plenitudo legis est dilec-
tio. Et quia probatio dilectionis exhibitio est
operis, idè subdit. Et custodientibus mandata
tua. *Ioan. 14.* Si quis diligit me, sermonem

meum seruabit. *1. Ioan. 3.* Non diligamus verbo,
neque lingua, sed opere & veritate.

5. *Peccauimus, deformi actu scilicet in nos ipsos.
Iniquitatem fecimus, hoc est, iniuriā in proximum.
Impie egimus, in te scilicet, siue in Deum. Psal.
105.* Peccauimus cum patribus nostris, iniuste
egimus, iniquitatem fecimus. *Et recessimus, à
bono scilicet in regionem dissimilitudinis diui-
næ. Zach. 7.* Auerterunt scapulam recedentes.
Ierem. 2. Elongauerunt à me, ambulauerunt post
vanitatem, & vani facti sunt. *Et declinauimus, per
omissionem, à mandatis tuis, affirmatiuis scili-
cet, ac iudicis, hoc est, iudicialibus legibus. Isa.
1.* Væ genti peccatri, populo graui iniquitate,
semini nequam, filiis sceleratis. In quo autem
hæc peccata commiserint, subdit.

6. *Non obediuimus servis tuis Prophetis.* Contra
quod dicitur *Deut. 18.* Prophetam suscitabit vo-
bis Deus de fratribus vestris, tanquam me au-
diens eum. Et isti Prophetæ vicem obtinent
prædicatorum, de quibus dicitur *Luc. 10.* Qui
vos audit, me audit: & qui vos spernit, me
spernit. *Qui locuti sunt in nomine tuo, & non in
nomine suo proprio, sed ad honorem nominis
tui. Iac. 5.* Exemplum accipite fratres, exitus ma-
li, longanimitatis, laboris, & patientiæ, Pro-
phetas, qui locuti sunt in nomine Domini. *Re-
gibus, qui nbris fuerunt duces peccatorum,
Principibus nostris, qui inducti à regibus subuer-
terunt populum. Osee 7.* In malitia sua lætifica-
uerunt regem, & in mendaciis suis principes.
*Patribus nostris, qui filios, & domesticam dis-
ciplinam subuerterunt. Isa. 43.* Pater tuus primus
peccauit, & interpres tui prævaricati sunt in
me. *Thren. ult.* Patres nostri peccauerunt, & non
sunt, & nos iniquitates eorum portauimus. *Om-
nique populo terra: omnes enim declinauerunt.*
Psal. 13. Omnes declinauerunt, simul inutiles fa-
cti sunt.

7. *Tibi Domine iustitia.* Secundus paraphus, in
quo confitetur Deo iustitiam, & sibi confusio-
nem: & hoc est. *Tibi Domine iustitia, supple,
attribuenda est. Deuter. 32.* Deus fidelis, absque
villâ iniquitate, iustus & rectus. *Nobis autem
confusio faciei, vt scilicet nec te, nec cœlum au-
deamus respicere. Luc. 18.* Nolebat oculos ad
cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum di-
cens, Deus propitius esto mihi peccatori. *2. Pa-
ralip. ultim.* Non sum dignum dignus videre al. *In oratione
titudinem cœli, præ multitudine iniquitatis
meæ. Sicut est hodie, supple, confusio, viro In-
da, duabus tribubus scilicet, & habitatoribus
Ierusalem, prælati scilicet, regibus, & sacerdo-
tibus, & omni Israël, hoc est, toti populo. Ro-
man. 3.* Omnes peccauerunt, & egent gloriam
Dei. *His qui propè sunt, & iis qui procul in uni-
versis terris: in diuersis enim terris longè & pro-
pè distracti fuerunt, vel propè sunt qui parum
peccauerunt, longè qui multum. Ephes. 2.*
Euangelizauit pacem his qui longè, & iis qui
propè. *Ad quas, scilicet terras, eieci eos, de
patriâ, supple, Ierem. 15.* Non est anima mea ad
populum istum, eiice illos, & egrediantur. *Pro-
pter iniquitates eorum. Psal. 106.* Propter iniquitates
enim eorum humiliati sunt, in quibus peccau-
erunt in te Domine: omne enim peccatum redun-
dat in contemptum Dei, contra cuius manda-
tum fit. *Genes. 42.* In mehæc omnia mala reci-
dunt.

**Oratio à cō-
fessione in-
cipit,**

dunt. Tertius parahraphus, in quo de suâ re petit confusionem, & laudem iustitiae diuinæ: & hoc est.

8. *Nobis confusio facie. Ierem. 31.* Confusus sum, & erubui, quoniam sustinuit opprobrium adolescentiæ meæ. *Regibus nostris*, hoc est, prælatis maioribus, & principibus nostris, prælatis inferioribus. *Isa. 1.* Principes tui infideles, socij furum. *Et patribus nostris*, qui peccaverunt, supple, est confusio. *Ezech. 16.* Pater tuus Amor rhæus, & mater tua Cethæra.

9. *Tibi autem Domino Deo nostro misericordia supple*, reponenda est. *Psal. 76.* Aut obliuiscetur misericordia Deus, aut continebit in irâ misericordias suas. *Et propitiatio*, super peccato scilicet. *Psal. 78.* Propitius esto peccatis nostris. *Quia recessimus à te. Exod. 32.* Recesserunt citò de viâ quam ostendisti eis.

10. *Et non audiimus vocem Domini Dei nostri.* Contra quod dicitur. *Isa. 30.* Audies verbum post terga monentis, hæc est via, ambulate in eâ. *Vt ambularemus in lege eius*, per profectum scilicet virtutis, & operis. *Psal. 118.* Beati immaculati in viâ, qui ambulant in lege Domini. *Quam posuit nobis per seruos suos Prophetas. Eccli. 24.* Legem mandauit Moyses in præceptis iustiarum.

11. *Et omnis Israël præuaricati sunt legem tuam.* *Isa. 41.* Scio quia præuaricans præuaricabitis & transgressor ex vtero vocavi te. *Et declinaerunt*, ne audirent vocem tuam. *Ierem. 7.* Hæc est gens, quæ non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam. *Et stillauit.* Quartus parahraphus, vbi dicit de inflixtione pœnæ, & per stillam nota, quod citra condignum punit in præsenti, & quod præsens pœna stilla est, futura autem quasi mare: & hoc est. *Et stillauit super nos maledictio*, hoc est, pœna maledictionis tue. *Iob 26.* Cum vix paruam stillam sermonis eius audiuermus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? tonitruum illud est, quod dicit *Matth. 25.* Ite maledicti in ignem æternum. *Et detestatio*, supple, stillauit super nos, quæ scripta est in libro Moysi. *Deuteronom. 27.* Ibi enim describuntur maledictiones super eos, qui non seruant legem. *Serui Dei. Numer. 12.* Seruus meus Moyses, in omni domo meâ fidelissimus est. *Quia peccamus ei*, hoc est, contra eum, scilicet librum: vnde ibidem dicitur, Maledictus homo qui non permanet in sermonibus legis huius.

12. *Et statuit*, hoc est, per effectum firmavit, & verificauit, sermones suos. De maledictionibus scilicet, quos locutus est super nos, in *Deuteronom. 27.* scilicet. *Isa. 31.* Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. *Et super principes nostros*, malos, qui iudicauerunt nos. *Glossa:* Non secundum Deum. *Sapiens. 6.* Cum esletis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. *Vt superinduceret in nos*, hoc est, contra nos. Et quod dicit, vt, non est causale, sed consecutuum: pœna enim sequitur ad culpam. *Malum magnum*, hoc est, captiuitatem. *Sap. 5.* In malignitate nostrâ consumpti sumus. *Quale nunquam fuit sub omni cœlo*, simile scilicet malum, in fame scilicet, pestilentia, & gladio. *Thren. 1.* O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, &

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

videte, si est dolor sicut dolor meus. *Secundum quod factum est in Ierusalem. Thren. 2.* Magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tibi?

Sicut scriptum est in lege Moysi, *Deutero. 28.* *Isa. 34.* Requirite diligenter in libro Domini, vnum ex omnibus non defuit. Et hoc est quod sequitur. *Omne malum hoc venit super nos. Iob 3.* Venit super me indignatio. Et sic, supple, flagellis attriti, tamen in peccatis obstinati, non rogauimus faciem tuam Domine Deus noster, conuersi scilicet per pœnitentiam. *Ierem. 2.* Frustrè percussit patres nostros, disciplinam non receperunt. *Vt reueteremur ab iniquitatibus nostris. Isa. 55.* Derelinquit impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum. *Et cogitaremus veritatem tuam*, quatenus scilicet tenet in comminationibus, & seueritate iudiciorem tuorum. *Hebr. 2.* Si omnis præuaricatio accepit iustum mercedis retribucionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?

Et vigilauit Dominus, qui primò dormire visus est, per similitudinem. *Ierem. 1.* Vigilabo super verbo meo, vt faciam illud. *Super malitiam*, vindicandam scilicet. *Psal. 77.* Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. *Et adduxit eam*, scilicet malitiam, super nos, per pœnam scilicet opprimentem. *Hieron.* Malitia & nequitia nostra incitiant Dominum ut dormiat, quæ quando in nobis corripitur, euigilare dicitur. *Psal. 77.* Exurge, quare obdormis Domine? Et reuertitur ad confessionem iustitiae iudicis, & est quintus parahraphus. *Iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit*, circa nos scilicet & circa omnes. *Psal. 10.* Iustus Dominus, & iusticias dilexit. *Non enim audiimus vocem eius.* Contra quod dicitur in *Psal. 49.* Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Et nunc Domine Deus noster. Oratio hem subiungit post confessionem, & in hac oratione quatuor facit, scilicet petit, indignitatem orantis ostendit humiliter, per bonitatem Dei obtinere intendit, citò exaudiri petit: & hoc est. *Et nunc Domine Deus noster.* Quasi dicat: Quidquid fuerit in præterito, nunc conuersi sumus. *Ezech. 18.* Quacumque horâ ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. *Qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti.* *Glossa:* Antiquum recolit beneficium, vt ad simile prouocet eum. *Mich. 7.* Memento quod eduxerim te de terra Ægypti. *In manu Manu pro fortis*, hoc est, signis fortissimis. *Exod. 3.* Scio, signis quod non dimittet populum, nisi in manu fortis. *Et fecit tibi nomen*, supple, cœlesti, secundum diem hanc, in quâ scilicet omnibus notum est, quod fecisti. *Isa. 63.* Sic adduxisti populum tuum, vt faceres tibi nomen gloriae. *Peccamus in nos scilicet, iniquitatem fecimus*, in proximum scilicet.

Domine in omnem, hoc est, contra omnem, iustitiam tuam, naturalem scilicet & scriptam. *Isa. 24.* Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. *Auertatur obsecro ira tua*, hoc est, pœna quam ex irâ inflixisti, & furor tuus, feruens ira, quæ in magnâ pœna consideratur, ac ciuitate Ierusalem. *Psal. 50.* Auerte

E 3 faciem

13

14
Deum vigi
lare super
malitiam
quid.

15

16

faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. *Iob* 9. Auferat à me virgam suam. Per metonymiam autem per Ierusalem intelligit omnes pertinentes ad ciuitatem, vel ad Ecclesiam. Et à monte sancto tuo, per quod intelligit regnum, & sacerdotium, quia utrumque erat in monte. *Psal.* 47. Mons Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni. Propter peccata enim nostra. Secundus paragraphus, in quo ostendit suam indignitatem, & humilitatem: & hoc est. Propter peccata enim nostra, quæ fecimus, nos supple, & iniquitates patrum nostrorum: sumus enim peccatores, & peccatorum filii. *Psal.* 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ierusalem, ciuitas scilicet sanctificationis nostræ, & gloria nostra, vbi te laudauerunt patres nostri, facta est in exultatione ignis. Et populus tuus, qui scilicet te colebat. *Isa.* 64. Ecce Dominus respice, populus tuus omnes nos. In opprobrium sunt omnibus, per circuitum nostrum. *Psal.* 43. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

17. *Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui.* *Ecli.* 35. Oratio humiliantis se nubes penetrat. 2. *Mach.* 1. Exaudiat Deus orationes vestras, & reconcilietur vobis. Et preces eius, in amouendo scilicet malum. *Psal.* 17. Clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. *Baruch* 3. Spiritus anxius clamat ad te Domine. Et ostende faciem tuam, luminosam scilicet in lumine gratiarum tuarum. *Psal.* Illustra faciem tuam super serum. Super sanctuarium tuum, quod desertum est, hoc est, super templum, & legis sanctificationem, quam ipse, supple, dedisti. *Psal.* 74. Sanctum est templum tuum, mirabile in aequitate. Item *Psal.* 78. Polluerunt templum sanctum tuum. Et subdit de pietate Dei, in qua totam spem ponit. Et est tertius paragraphus, & hoc est, propter temetipsum, hoc est, propter pietatem tibi connaturalem. *Ezech.* 36. Non protegeret vos ego faciam, filij Israël, notum sit vobis, sed propter nomen meum.

18. *Inclina Deus mens aurem tuam*, appropinquando nobis scilicet per exauditionem. *Psal.* 85. Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me. Et hoc est. *Et audi*, hoc est, exaudi. *Isa.* 38. Audi orationem tuam, & vidi lachrymas tuas. Aperi oculos tuos, quos propter peccata clausisti, & vide, per compassionem, desolationem nostram. *Exod.* 3. Vidi afflictionem populi mei. Et ciuitatem, supple, vide, super quam inuocatum est nomen tuum. *Ierem.* 14. Tu in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. *Psal.* 24. Respice in me, & miserere mei. Et subiungit de humilitate quæ meretur exauditio nem. Neque enim in iustificationibus nostris, in quibus scilicet confidamus, vel presumamus, prostratus preces, hoc est, prostrati offerimus preces, ante faciem tuam, sicut fecit Pharisæus. *Luc.* 21. Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum, & ideo non fuit exauditus. Ad *Tit.* 3. Non ex operibus iustitiae, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Et hoc est quod sequitur. *Sed in miserationibus tuis multis.* *Judith.* 9. Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.

Et subdit quattro paragrapho, de velocitate audiendi, & hoc est.

Exaudi Domine. Psal. 6. Exaudiuit Dominus deprecationem. *Placare Domine*, ne scilicet malum inducas amplius. *Exod.* 32. Placatus factus est Dominus de malignitate, quam dixit facere populo suo. *Attende. Psal. 34.* Intende iudicio meo, Deus meus in causam meam, vt scilicet cor apponas. *Et fac*, opere perficiendo. *Psal. 85.* Fac mecum signum in bonum, vt videant qui oderunt, & confundantur. *Ne moreris propter temetipsum Deus meus.* *Psal. 69.* Domine ne moreris. *Psal. 39.* Deus meus ne tardaueris. In exaudiendo scilicet, *Quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem*, Ierusalem scilicet, & super populum tuum. *Ioel.* 2. Et *Roman.* 10. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, hic saluus erit. *Ierem.* 29. Inuocabitis me, & ego exaudiam vos, & reducam captiuitatem vestram.

Cum adhuc loquerer. Tangitur hic Prophetæ illuminatio, & populi Dei consolatio, & habet partes duas. In prima tangitur summa temporis, usque ad consolationem perfectam. In secunda distinctio illius summae tangitur per partes, & ostenditur quid in qualibet factum sit, ibi, *Secto ergo, & animaduerte.*

In prima tres sunt paragraphi: primo enim dicit, quomodo reuelationem obtinuit, quia oratione, secundò à quo reuelatore, tertio qualiter: & hoc est. *Cum adhuc loquerer, Deo scilicet in oratione: & hoc est quod sequitur. Et id est, orarem.* *Ioan.* 4. *Daniel oratione reuelationem obtinuit.* Veri adoratores adorauerunt patrem in spiritu, & veritate. *Et confiterer peccata mea.* *Glossa:* Quia est quædam confessio laudis, & quædam confessio peccati, propter hoc determinat *peccata mea*. De confessione laudis dicitur in *Psal.* 95. Confessio, & pulchritudo in conspectu eius. De confessione peccati. *Gen.* 41. Confiteor peccatum meum. Et non dicit propter hoc, *peccata mea*, quia ipse fecerit ea, sed quia cum populo, in pœna portauit ea. *Glossa:* Etsi non peccauit, populo se adiungit, vt veniam consequatur. Et hoc est. *Et peccata populi mei Israël.* Populum suum dicit sanguine, & affectu. Simile *Rom.* 9. Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo, pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. Et ibidem: Voluntas quidem cordis mei est pro illis in salutem. *Vt prostruerem preces meas*, hoc est, prostratus preces offerem. *Exod.* 4. Proni adorauerunt. In conspectu Dei mei, hoc est, in abscondito, vbi solus Deus videt, non coram hominibus sicut hypocrita. *Mach.* 6. Amant in angulis platearum orare. *Psal.* 30. Abscondes eos in abscondito facie tuæ, à conturbatione hominum. *Pro monte sancto Dei mei.* Materia est orationis de monte reædificando, quem destructum plangit Ieremias *Thren.* ultim. Propter montem Sion: quia dispergit, & vulpes ambulauerunt in eo. Et subdit de reuelatore.

Adhuc me loquente in oratione mea, scilicet antequam finire, vt & concluderem orationem meam. *Glossa* inducit secundum 70. illud *Isa.* 65. Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum. Litera nostra habet: Antequam clament, ego exaudiem: adhuc illis loquentibus ego audiam. Et hoc est quod sequitur. *Ecce vir Gabriel.* *Glossa:* Quod dicit vir, non sexum, sed virtutem significat

19.

20.

21.

Socratis di- significat in honorabiliori sexu. Vnde Socrates
stum. cum moreretur, amicis dixit: Ibum ad Deos,
ad illos optimos viros. Et hoc est scriptum in li-
bro qui dicitur Phædon. Quem scilicet Gabrie-
lem, videram in visione à principio, hac eadem sci-
licet hora quando confortauit eum, cito volans:
propter velocitatem aduentus, dicit eum volare.
Simile. Isa. 6. Volavit ad me unus de Seraphim.
Tetigit me, tactu scilicet virtutis, & luminis. Can-
tic. 4. Ventus meus intremuit ad tactum eius, id
est, infirmitas carnis meæ imbecillis fuit. In tem-
pore sacrificij vespertini. *Glossa Hierony.* Quia
à sacrificio matutino usque ad vespertino orati-
o durauit, & ideo Dominum ad misericordiam flexit. Vnde. Iac. 5. Multum valet depre-
catio iusti affidua. Luc. 18. Oportet semper ora-
re, & non deficere.

22. *Et docuit me*, interius scilicet illuminando.
Sap. 7. Omnia artifex docuit me sapientia. *Et*
locutus est mihi, exterius scilicet in oraculo: vnde
etiam Seraphim Isa. 6. clamantia dicuntur, San-
ctus, sanctus, sanctus. *Dixitque* articulatum scili-
cet exprimendo. *Hierony.* Tam obscura est vi-
sio, vt etiam Propheta doceri egeat. Et subdit,
qualiter facta est illuminatio: & hoc est. *Daniel*,
ô Daniel, nunc egressus sum, ab intimis scilicet
contemplationis diuinæ, vbi accepi illuminatio-
nem, vt dicerem te, ea scilicet quæ ibi accepi.
Isa. 30. Ereditate, & dices eis. *Hierony.* Ab iniui-
sibilitate factus sum visibilis, & egressus à facie
Dei, non vt ab eo recederem, quia ubique est. Et
hoc est. *Et intelligeres*, & docere refertur ad ima-
gines vocum, intelligere autem ad acceptancem
veritatis significat. *Psal.* 31. Intellectum tibi
dabo, & instruam te.

23. *Ab exordio precum tuarum.* Ego te docebo,
& ibi est versus. Vnde *Glossa*: Ex quo rogare cœ-
pisti, impetrasti. *Psal.* 10. Desiderium sanctorum
exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum
audiuit auris tua. *Egressus est sermo.* Ecce in-
struictio, & debet legi sub uno versu, ac si dicat:
Scias, quod iam egressus est sermo à Deo, com-
plens omne quod petis. Isa. 45. In membris
iurauit, egredietur de ore meo iustitiae verbum,
& non reuertetur, quia mihi curuabitur omne
genu, & iurabit omnis lingua. Isa. 55. Verbum
quod egredierit de ore meo, non reuertetur ad
me vacuum, sed faciet quæcumque volui. Ille
autem sermo egressus est, quando *Ezdra* 1. Cy-
rus dedit licentiam ædificandi templum, ad hoc
tamen tertio non computatur, sed quando Artaxerxes
vigesimo regni sui anno Nehemias suo
pincernæ licentiam dedit ædificandi muros ci-
uitatis, & ciuitatem extruendi. Tunc enim ser-
mo egressus est in cor regis Artaxerxes sicut le-
gitur *Nehem.* 2. Ab illo enim vigesimo Artaxerxes
anno regis anno debet incipere computatio.
Ego autem veni. Ac si dicat: Iam dudum sermo
egressus est, vt petitio tua fiat: sed quia hoc oc-
cultum est tibi, ego veni. *Ierem.* 29. Ego cogito
cogitationes pacis, & non afflictionis. *Et indi-*
carem tibi, quæ ignoras scilicet. *Cant.* 3. Indica
mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi
cubes in meridie. *Exod.* 33. Ego ostendam tibi
omne bonum. Et quid Deus requirit à te: quia
vir desideriorum es, hoc est à Deo desideratus, &
amatus. *Glossa* inducit illud quod habetur. 2.
Reg. 12. Vocavit nomen eius, amabilis Domino,

ed quod diligenter eum Dominus. Tu ergo, qui
scilicet à Deo amatus, & illuminatione dignus,
animaduerte sermonem, hoc est, sape ad animum
verte, vt singulariter per partes intelligas, & à
sermone intus totus capias. *Psal.* 1. In lege eius
meditabitur die & nocte: meditatio enim est
frequens reditus mentis super idem. *Et intellige*
visionem, hoc est, visionis significatum. *Isa.* 50.
Quis ex vobis timens Dominum, audiens vo-
cem serui sui, hoc est, intelligens. *Proverb.* 1.
Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens
gubernacula possidebit. Et subdit de summa
temporis, usque ad consummationem desolatio-
nis: hoc enim quæsivit sanctus, qui alteri san-
cto loquebatur, supra præcedenti capite, quan-
do dixit, Usquequo visio, & iuge sacrificium, &
peccatum desolationis? Dicit ergo quasi respon-
dens.

24. *Septuaginta hebdomades abbreviate sunt.* 70. heb-
domades sunt septuagesies 7. & intelligitur de
hebdomadibus annorum: vnde 70. hebdomades,
Septuaginta sunt septuagesies septem anni. Dicuntur autem *hebdomades*
abbreviatæ, non numero, quod pauciores sint, *quoniam*
sed quantitate, quia, non ut quidam dicunt, com-
putandi sunt secundum annos solares, sed com-
putandi sunt secundum annos lunares, quibus
Hebrei videntur: cum enim annus solaris vnde-
cim diebus vincat annum lunarem, & annus lu-
naris habeat 354. dies, necesse est ut annus sola-
ris habeat, 365. & secundum hoc computum
70. hebdomades annorum lunarium faciunt
490. annos lunares, qui si reducantur ad annos
solares, non faciunt nisi 475. & ideo lunares an-
ni dicuntur abbreviati, solares vero prolongati
sunt. *Super populum tuum*, consolandum, supple-
perfecta consolatione. Ex his autem annis luna-
ribus, ab anno vigesimo Artaxerxes regis, Perse-
tenuerunt regnum annis 118. Macedones annis
300. Romani usque ad annum decimum octauum
Tyberij Cæsaris, quando passus est Domini-
nus, tenuerant regnum annis 62. qui simul iuncti
faciunt annos 490. In passione autem Domini,
omnia ista completa sunt, non quod omnia ista
post annos illos completa sunt, sed quia in ipsis
pro temporum congruitate implebantur. Et di-
cit, populum tuum, non meum, quia tunc po-
pulus Dominum proiecerat, & Dominus popu-
lum, quamvis per affectum Propheta populum
suum reputaret. *Osee* 1. Vos non populus meus,
& ego non ero vester Deus. *Et super urbem san-*
ctam tuam, non meam scilicet: urbem vocat Ie-
rusalem, quia in ea præsidium fuit sanctorum
in gratia Dei. *Isa.* 26. Urbs fortitudinis nostre
Sion, Saluator. *Vt consummetur prævaricatio*,
consummatione consumptionis, & finitionis: &
prævaricationem vocat transgressionem primi
mandati, quod fuit Adæ. *Rom.* 3. Iustificati gra-
tis per gratiam ipsius, & per redemptionem, quæ
est in Christo Iesus. *Et finem accipiat pecca-*
tum, hoc est, vis peccati, vt ultra scilicet non
possit dominari. *Rom.* 6. Peccatum vobis non
dominabitur. Et *Coloff.* 2. Delens quod aduersus
nos erat chyrographum decreti. *Apoc.* 1. Qui
dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris, in san-
guine suo. *Et, id est, deleatur iniquitas.* *Isa.* 43.
Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas
propter me. *Psal.* 50. Omnes iniquitates meas
dele. *Et adducatur iniuria sempiterna.* *Glossa*:

Tempus gratiæ, & Euangelij, cui alia non succedit, quæ etiam iustitiam legis vincat, ut dicit Beda. Isa. 45. Meæ sunt iustitiae, & imperium. Isa. 53. In scientia sua iustificauit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum portabit. Et impletatur visio, ista scilicet. Lnc. 22. Oportet impleri quæ scripta sunt in me. Joan. 19. Cum accepisset acetum, dixit, Consummatum est. Et præmititur ibidem: Sciens I e s v s, quia omnia consummata sunt. Et prophetia, ut scilicet deinceps vel de noua gratia ulteriori prophetetur. Matth. 11. Lex & prophetæ usque ad Ioannem. A diebus Ioannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur. Glosa: Hæc omnia ante aduentum Christi magis spe quam re tenebantur. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et vngagatur sanctus sanctorum. Constructio est in demonstratione essentia, & in habitudine causæ simul. Quia & antonomasticè sanctus est, & alios sanctificat. 1. ad Corinth. 1. Faetus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Luit. 19. Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus qui sanctificabovos. Vnctus est autem tripliciter, in incarnatione per unionem diuinitatis, in Baptismo per visionem & apparentiam Trinitatis, in passione per effusionem sanguinis. De prima dicitur in Psal. 44. & Hebr. 1. Vnxite Deus tuus oleo laetitiae præ participibus tuis. De secunda Isa. 61. Spiritus Domini super me, eò quod vnxerit me Dominus, ad annuntiadum mansuetis misit me. De tertia Eccli. 38. Vnguentarius faciet pigmenta suavitatis, & vñctiones conficiet sanitatis. Hæc omnia completa sunt à 62. hebdomadibus, usque ad septuagesimam completam: in 30. enim annis qui habent quatuor hebdomades, & par tem de quinta, infantia Saluatoris usque ad baptismum completa est, & tribus annis & dimidio completa est prædicatio eius, & post hoc passus est Dominus, resurrexit, & ascendit, & spiritum sanctum misit, & prædicatio Apostolorum diffusa est, & sic in 70. hebdomadibus omnia completa sunt.

25. *Scito ergo. Hic per partes exequitur, quod in summâ dixerat, ostendens quo tempore Christus venturus sit, quo passus, quo etiam prædicaturus: & hoc est. Scito ergo. Et quia multi confusè sciunt quod sciunt, ideo addit. Et animaduerte. Simile Gen. 15. Scito prænoscens. Ab exitu sermonis, non mei scilicet, sed Artaxerxes, Regis scilicet Medorum, qui sermonem reædificandæ ciuitatis ad Nehemiam protulit: & hoc est quod sequitur. Ut iterum edificetur Ierusalem: hoc enim instigante Deo concessit Artaxerxes, Nehem. 2. Psal. 50. Benignè fac in bonâ voluntate tuâ Sion, ut ædificantur muri Ierusalem. Usque ad Christum ducem. Mich. 5. Ex te egredietur dux qui regat populum meum Israël. Et numerat tempus usque ad id tempus, quo Christus se ducem exhibuit, hoc est, usque ad baptismum, hoc est, usque ad decimumquintum annum Tiberij Cæsaris, sicut dicitur Lnc. 3. Hebdomades septem & hebdomades sexagintadua erunt, quæ simul iunctæ sunt 69. hebdomades, sed septem diuidit, quia in illis, & Angelus ad Zachariam, & Angelus ad Mariam missus est: & ea quæ de infantia Christi, & de*

iuuentute eius erant, expleta sunt: & fortè desiderium patrum & spiritus fuit ad Dominum, sicut Simeonis, & Annæ Lnc. 2. De his 30. annos Saluator vixit, & miracula fecit, in aliis autem 19. quæ restant, desideria patrum & spiritus manifestata sunt, & postea sub alio versu subiungit instruens Prophetam. Et rursum adificabitur platea, non quidem post septem & sexagintaduas hebdomades, sed longè ante, scilicet sub Nehemia, & Esdra, & Zorobabel, & I e s v in magnâ sacerdotio tempore Artaxerces regis. Plateam autem vocat Ierusalem: quia in Græco platon est latum, quia ille totam latitudinem ciuitatis iussit reædificari, cum Cyrus ante eum non dederit licentiam, nisi reædificandi templum, sicut legitur Esdræ 1. Vnde exponendo subdit: Et muri, in angustia temporum: cogebantur enim unâ manu ædificare, alia manu tenere gladios ad defendendum, sicut legitur. 2. Esdr. 4. & 5. Factâ enim instructione ædificandæ ciuitatis, reddit ad ea quæ facta sunt, post sexagintaduas hebdomades: & hoc est.

Et post hebdomades sexaginta duas, non statim, supple, sed expletis septem de quibus dictum est, & inceptâ septuagesima hebdomadâ, quando iam fluxit, decimus octauus annus imperij Tiberij Cæsaris, occidetur Christus, in cruce scilicet Deo oblatus. Isa. 53. Sicut ovis ad occisionem ducetur. Et ibidem: Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelerâ nostra. Et non erit populus eius, qui eum negaturus est, populus scilicet synagogæ. Negavit autem quando dixit Joan. 19. Non habemus regem nisi Cæsarem. Osea 1. Ipsi non populus meus, & ego non Deus eorum. Et postea subiungit sub alio versu: Et, supple, priusquam occideretur Christus, ciuitatem & sanctuarium, hoc est, templum iam, supple, reædificatum, dissipabit, hoc est, destruet, populus, scilicet Romanus, cum duce venturo, post scilicet occisionem Christi, hoc est, cum Vespasiano, & Tito, anno quadragesimo post passionem Christi. Isa. 24. Confractio confringetur terra, contritio ne conteretur terra, commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra. Et finis eius, terræ scilicet, vastitas, per Titum & Vespasianum. Isa. 21. Qui depopulator est, vastat. Jerem. 4. Pone terram tuam in desolationem, & ciuitates tuæ vastabuntur. Et post finem belli, Romani scilicet, statuta, à Deo, supple, confirmata in æternum, desolatio, supple, erit: & tunc impletum est quod dictum est Isa. 1. Derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vineâ, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas quæ vastatur. Et postea subiungit de hebdomadâ unâ remanente post septem & sexagintaduas, & hæc est quæ est ultima inter septuaginta: & hoc est.

Confirmabit autem pactum, Christus scilicet, & vocat pactum positionem legis nouæ. Jerem. 31. Ultima hebdomada cōfirmabitur multis Novum Testamentum. & Hebr. 8. Consummabo super domum Iuda, & super domum Israël Testamentum Nouum, non secundum testamentum quod dedi patribus eorum. Multis. Quia non omnes receperunt. Ioan. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt: quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Hebdomada una, in quâ unâ, & ultimâ remanet, in quâ & passus est:

Christus tripliciter unctus.

Artaxerxes facultatem fecit in- stauranda urbis Ieru- salem.

Christus dux.

27.

est : in illa enim prædicauit, & miracula fecit, & discipulos vocauit : *& dimidio, hoc est, in dimidio, hebdomadis*, eiusdem, supple, hebdomas enim habet septem annos, & in quarto anno passus est Christus. Quartum autem medium est in septem. *Deficit hostia, & sacrificium,* hoc est, virtus hostiarum, & sacrificiorum : hæc enim omnia in passione Christi mortua sunt. *Isa. 1.* Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus plenius sum. Et erit in templo, hoc est, in sacrificiis, & ritibus templi, *Abominatio desolationis*: ex passione enim Christi, facta sunt mortua, & fide publicatâ per Apostolos facta sunt mortifera, & ideò abominata & desolata. *Isa. 1.* Incensum abominatio est mihi, neomeniam, & sabbathum, & festivitates alias non feram. Et usque ad consummationem, supple, mundi, & finem, extremi scilicet iudicij, perseverabit desolatio, & supple, durabit lex Christi. *Isa. 25.* Posuisti domum alienorum, ut non sit ciuitas, & in æternum non adiicitur.

C A P V T X.

I. **A**nno tertio regni Cyri regis Persarum. In isto cap. agitur de impedimenti remotione reuelationis, & reuelatione : & diuiditur in partes duas, in quarum prima dicit dispositionem eius, qui accipit reuelationem, & reuelatoris. In secunda impedimentorum ponit reuelationem, ibi, *Et ait ad me, Noli metuere.* In prima parte tria dicit, scilicet dispositionem Prophetæ, reuelationem accipientis, & dispositionem reuelatoris, ibi, *Et ecce vir unus.* Tertiò magnitudinem exprimit visionis, ibi, *Ego autem reliktus solus vidi visionem.* In primo sunt tres paragraphi. In primo ponit Prophetæ afflictionem, per quam meruit visionem : ponit etiam visionis magnitudinem & tempus : & tertio qualiter & ubi vidit : & hoc est.

Anno tertio regni Cyri, de quo scilicet *Isa. 45.* Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciam illi gentes. *Regis Persarum*, quod cum regno Medorum in quo Darius regnabat, vnum erat : quia simul regnabant Cyrus & Darius. Cyrus autem, quia benignissimus fuit in sanctos, meruit, ut sub eo fieret ista reuelatio : meruit autem de congruo, quamvis non de digno : hoc enim modo existentes in mortali peccato aliquid mereri possunt. *Verbum reuelatum est Danieli*, hoc est, res de quâ verbum est. Reuelare autem est velamen auferre, quo aliquid tegitur. 2. ad *Corinth. 3.* Usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum : cum autem conuersus fuerit quis ad Deum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Et dicit Danieli, qui iudicium Dei interpretatur : quia seipsum iudicio Dei discussit, ut dignus esset. 1. ad *Cor. 11.* Si nos ipsos dijudicaremus, non utique iudicarumur. *Cognomento Baltassar*, qui interpretatur absorbens diuitias : diuitias autem absorbut, quando elemosynas dedit. *Philip. 3.* Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum ut stercora, ut Christum lucrifacrem. *Psal. 61.* Diuitiae si

afflant, nolite cor apponere. *Et verbum verum, veritate scilicet diuinâ firmatum.* Proverb. 8. Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prærum quid, neque peruersum. *Et fortitudo magna, in virtute scilicet verborum.* Psal. 67. Dabit voci sue vocem virtutis. *Intellexitque sermonem,* quid scilicet significaret. *Iob 13.* Intellexi singula. Et subiungit causam. *Intelligentia enim, Non dicitur hoc est, illuminatione intelligentiæ, opus est in propriè Prævisione,* sensibili scilicet & imaginaria, si debet pheta qui esse prophetalis. *Psal. 31.* Intellectum tibi dabo, *rerum im-* & instruam te. Et subiungit de afflictione vi- *gines tantum* *videt & nō* dentis. *intelligit.*

In diebus illis. Tacet de noctibus : quia in lumine diei nihil tenebrarum est. Proverb. 4. Semita iusti quasi lux splendens, & crescens usque ad perfectam diem. *Ego Daniel.* Hierony. Multo magis nobis lugendum est. *Luc. 23.* Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet ? *Lugebam,* præ captiuitate scilicet populi. *Matth. 5.* Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. *Trium hebdomadarum diebus.* *Glossa :* Pro mysterio Trinitatis : & quia contra tria peccauerat populus, scilicet contra gratiam, contra rationem, & contra naturam. *Psal. 6.* Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. *Iob. 33.* Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.

Panem desiderabilem non comedи. Panis desiderabilis est delicata refectio. Hierony. Abstinuit à cibis delicatis, quod nobis multo magis faciendum est tempore ieunij : qui enim illicitis usi sunt, abstinere debent à licitis. 3. Reg. vlt. Mitate virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustie. *Et caro, quæ à licitis,* inter cibos cordi humano similior est, & ideò delectabilior. *Isa. 22.* Vocavit Dominus ad fluctum, & planctum, & cingulum facci : & ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere, & bibere. *Et vinum luxurie, supple, ad libidinem mouens.* Ephes. 5. Nolite inebriati vino, in quo est luxuria. *Non introierunt in os meum :* unde de Ioanne dicitur *Luc. 1.* Vinum & siceram non bibet, & Spiritu sancto replebitur ex utero matris suæ. Hierony. Qui enim illicitis in concupiscentiis vivuntur, tempore pœnitentia debent abstinere à licitis. *Sed neque unguento unctus sum.* *Glossa :* More *An licet* Medorum, & Persarum, qui usque hodiè pro *uti unguentis* balneis vivuntur unguentis. Contrarium videatur. Matth. 6. Tu autem faciem tuam laura, & vnge caput tuum, ne videaris hominibus ieunans. Sic sunt vnguentia exhilarationis, in quibus homo bona hilaritate hilarem se exhibet in operibus pœnitentia, & ea placent Domino, & de his dicitur. Ecclæ. 9. Oleum de capite tuo non deficiat. Et sunt vnguentia lasciviam mouentia : & hæc detestatur Dariel. 2. Paralip. 16. Posuerunt Asa super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta. Donec complerentur trium hebdomadarum dies, ut hebdomada ad totum tempus vita præsentis referatur, ternarius autem ad fidem Trinitatis. *Psal. 145.* Psallam Deo meo, quamdiu fuero.

Die autem 24. mensis primi, hoc est, aprilis, cum scilicet iam finita esset afflictio, & oratio mea, & decalogus in duo mandata legis es- set

Tigris fluens à celeritate diuis.
set deductus, & quatuor Euágelia essent impleta.
Eram iuxta fluvium magnum qui est Tigris. Tigris
velocissimum animal est, & propter rapiditatem
fluxus, Tigris vocatur ab animalis similitudine:
significat autem fluenta gratiarum. *Psal.45.* Flu-
minis impetus laetificat ciuitatem Dei.

5. *Et leuani oculos meos.* *Glossa:* Eleuatione oculorum opus est, ut mystica videamus. *Isa.60.* Leua in circuitu oculos tuos, & vide. Et hoc est, quod sequitur. *Et vidi, leuatis oculis, supple,* *Apocal.3.* Collyrio inunge oculos tuos ut vi-
deas. Et sic dixit, ubi, quando, & qualiter vidit,
& describit reuelationem: & hoc est. *Et ecce vir-*
vnuus. Vnum dicit: quia totus virtute virere vi-
deatur. *Iob.1.* Erat vir ille magnus inter omnes
Orientales. *Vnus, hoc est, vnicus, vnicæ scilicet*
dignitatis & singularis. *Ecclæ.4.* Vnus est, & se-
cundum non habet. *Vestitus lineis, ad naturæ*
munditiam demonstrandam: linum enim al-
bum est, & æterni luminis imago. *Apoc.3.* Qui
vicerit, sic vestietur vestimentis albis. *Proverb.*
vlt. Byssus & purpura indumentum eius. *Et re-*
Aurū obry-
zum quid. *nes eius accincti auro obryzo.* Aurum sapientiam
significat, obryzum autem est obrude quod in
ipsa puritate consistit, & significat munditiam
sapientiae diuinæ. Renes autem loca delectatio-
num sunt, & significant eos qui omnes suas de-
lectationes ad sapientiam Dei referunt. *Psal.76.*
Memor fui Dei, & delectatus sum.

6. *Et corpus eius quasi chrysolithus.* *Hieronym.*
Chrysoli-
thus quid. Alij transtulerunt Tharsis, quia ille lapis marini
coloris est: Tharsis enim mare est. *Ezech.1.* As-
pectus eorum, & opus quasi visio maris. Popu-
li vero captiuati significabant amaritudinem. *Et*
facies eius velut species fulguris, ut scilicet iram
significare præcedere inimicos. *Matth.28.* Erat
autem aspectus eius sicut fulgur. *Ezech.1.* Ani-
malia ibant in similitudinem fulguris coruscans.
Et oculi eius ut lampas ardens, ut scilicet scin-
tillantibus oculi zeli, & amoris manifestaret ar-
dorem. *Apoc.1.* Oculi eius, velut flamma ignis.
Et brachia eius, in quibus adiutorium designa-
tur, & qua deorsum sunt usque ad pedes, in qui-
bus designatur, quod fulsit nos Deus, & pro-
ficere in suos nos fecit, quasi species aris canden-
tis, ut in ære notetur sonoritas laudis, ut scilicet
fortis & citè veniat in adiutorium nostrum. *Isa.*
52. consurge, Consurge, induere fortitudinem
brachium Domini. *Ezech.1.* Pedes eorum pe-
des recti. Et post pauca: Scintillæ quasi aspectus
æris carentis. *Et vox sermonum eius, ut vox*
multitudinis. Multi enim cum Angelo venerant
ad consolationem Prophetæ, & verum pro multis
loquebatur. *Ezech.1.* Audiebam sonum ala-
rum, quasi sonum aquarum multatum, quasi
sonum sublimis Dei. *Apoc.1.* Audiebam post
me vocem magnam tanquam tubæ. *Iob.3.* Quasi
inundantes aquæ, sic regitus meus. Aquæ enim
multæ populi multi sunt. Et subdit de magnitudine
visionis in tribus, scilicet quod solus vidit,
quod videndo destitutus fuit, quod confortatione
indiguit: & hoc est.

7. *Vidi autem ego Daniel solus visionem.* *Genes.6.*
In declama-
tionibus cir-
ca finem. Te vidi solum iustum in generatione hac. Ber-
nard. Delicata est diuina consolatio, nec datur
admittentibus alienam. Porro viri, qui erant me-
cum, non conformitate gratiæ, sed in operibus
regis vel mundi, non viderunt. *Glossa* inducit il-

lud 1. ad *Corinth.* 2. Animalis homo non perci-
pit ea, quæ sunt spiritus Dei. Sed terror nimius
irrit super eos: humana enim infirmitas diuina
sustinet. *Glossa* inducit illud. *Exod.19.* secun-
dum literam 70. Bestia si terigerit montem, la-
pidabitur: vocans bestiam, beltalem hominem,
& montem diuinam maiestatis, & luminis. *Et fu-*
gerunt in absconditum, latebras scilicet quæren-
tes. *Ion.3.* A facie Dei cœli ego fugio. *Glossa* in-
ducit illud. *Ioan.3.* Qui malè agit, odit lucem. Et
illud *Genes.3.* Domine vocem tuam audii, &
abscondi me.

Ego autem relictus solus, ab omnibus scilicet
mundanis. *Psal.44.* Obliviscere populum tuum,
& domum patris tui. *Vidi visionem grandem*
hanc, hoc est, grandia significantem, & in grandi
lumine demonstratam. *Eccl.48.* Spiritu ma-
gno vidit ultima. *Ierem.33.* Clama ad me, & ego
exaudiam te, & annuntiabo tibi grandia, & fir-
ma quæ necis. *Et non remansit in me fortitudo.*
Glossa: Visâ Dei fortitudine. 1. ad *Corinth.* 1.
Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.
Sed & species mea immutata est in me, hoc est, col-
or, & figura præ terrore. *Esther 15.* Regina
corruuit, & in pallorem colore mutato, lassum
super ancillam reclinavit caput. *Et emarcui, de-*
stitutus, supple, intellectu enim festinante in
contemplationem, derelinquitur, & marcessit
ad contem-
plationem, *Dan.8.* Cum venisset Angelus, corrui
in faciem meam. *Nec habui quicquam virium.* *Intellec-*
tus & mar-
Psal.37. Dereliquit me virtus mea. *Et audi-*
cescit cor-
ni vocem sermonum eius, consolatoriam sci-
licet. *Cant.2.* Sonet vox tua in auribus meis:
vox enim tua dulcis. *Et audiens iacebam, terri-*
tus, supple. *Abac.3.* Domine audiui oratio-
nem tuam, & timui. *Consernatus super faciem*
meam, ut scilicet adorarem. 1. ad *Corinth.* 14. Ca-
dens in faciem suam adorabit. *Et vultus meus*
harebat terre, per humilitatem scilicet. *Exod.4.*
Proni adorauerunt in terra. Et subdit de confor-
tatione.

Et ecce manus tetigit me. *Hierony.* Manum
humanam mittit ad Prophetam, ut generis sui
corpus respiciens, non paueat. *Job 14.* Operi manu-
um tuarum porriges dexteram. *Et erexit me*
super genua mea. In genibus virtus gressuia est,
sicut in pedibus fultiua. *Hebr.12.* Soluta genua
erigite, gressus rectos facite pedibus vestris. *Et*
super articulos manuum mearum, ut scilicet sta-
rem quasi quadrupes, articulis manuum & ge-
nibus sustentatus. In articulis autem manuum,
diligentia operum significatur. *Cantic.5.* Ma-
nus eius tornatiles aureæ, distinctæ hya-
cynthis.

Et dixit ad me, subdens, supple, de reu-
latione: Daniel vir desideriorum, à Deo scilicet
& ab Angelis desideratus. 1. *Pet.1.* In quem
desiderant Angeli prospicere. *Intellige verba que*
ego loquor ad te. 2. ad *Timoth.* 2. Dabit enim ti-
bi Dominus in omnibus intellectum. *Et sita in*
gradu tuo, in pedibus scilicet locum tuum, quem
apud Deum obtines, non dimittens. *Eccl.10.*
Locum tuum ne dimiseris. *Nunc enim missus*
sum ad te. *Hebr.1.* Nonne omnes administratorij
sunt spiritus, in ministerium missi. *Cumque di-*
xisset mihi sermonem istum, consolatorium scili-
cet. *Cantic.2.* Sonet vox tua in auribus meis:
vox enim tua dulcis. *Steti tremens, steti in recti-*
tudine,

10.
Daniel vir
desideriorum.

tudine, tremens paurore reverentia. Isa. 8. Ipse paor vester, & ipse tremor, & erit vobis in sanctificationem.

I. 2. *Et ait ad me. Confortans me scilicet: Noli timere Daniel, de precibus tuis scilicet, 2. Paral. 20. O Iuda, & Ierusalem, nolite timere. Quia ex die primo: statim enim Deus adest obsecrationibus sanctorum. Deuter. 4. Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quo posuisti, hoc est, firmasti, eortuum ad intelligendum, diuina scilicet, ut te affligeres in conspectu Dei tui, non in conspectu hominum. Hebr. 11. Egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Exaudita sunt verba tua, pro liberatione scilicet populi. Psal. 17. Exaudiuit de templo sancto suo vocem meam. Simile Luc. 1. Ne timemas Zacharia, exaudita est oratio tua. Et ego veni propter sermones tuos. Argumentum, quod deuotio orationis Angelos invitauit. Psal. 67. Præuenierunt principes, coniuncti psallentibus. Princeps autem. Ponit hic ablationem impedimentorum, tria dicens, scilicet impedimenta exaudienda orationis, tristitiam Prophetæ pro dilatione liberationis, ibi, Cum loqueretur mihi. Et tertio ablationem impedimenti ad spem consolationis: & hoc est.*

I. 3. *Princeps autem regni Persarum. Posset dicere Daniel: ex quo prima die exaudita est oratio tua, quare prima die non annuntiasti mihi, ne affligerem me tribus septimanis? Et respondet Angelus: Princeps regni Persarum restitut mihi viginti uno diebus. 21. dies sunt 3. septimanæ. Ad hoc autem ut hoc intelligatur, notanda sunt verba. Hieronym. & Gregor. qui dicunt, quod*

Deus singulis prouinciis Angelos praefecit, qui dicuntur principes illarum. Deus singulis prouinciis Angelum principem posuit, qui bona illius prouinciarum spiritualia, & corporalia procurat quantum potest, & procurata refert ad Deum, & sic princeps Persarum coram Deo retulit, quod gens Iudeorum plura in Persas peccauit, quam luerat per captiuitatem: & idè differenda esset Iudeorum liberatio: & hæc fuit resistentia quâ restitit Gabrieli, qui ad Danielem missus fuerat, & orationi Danielis. Hoc modo loquitur scriptura 3. Reg. vlt. Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cœli, assistentem ei à dextris, & à sinistris. Psal. 46. Principes populi congregati sunt cum Deo Abraham. *Et ecce Michael.* Secundus paragraphus, in quo aliquid interponit de consolatione, scilicet quod Michaël iuuat preces Prophetæ: & hoc est. *Et ecce Michael unus, hoc est, dignitate unicus, de principibus primis, hoc est, præcipius præpositus, quia populo Dei, siue in synagoga, siue in Ecclesia, principum est, principatum dirigere, vt secundum leges iustitiae populum tegant, & iura decernant. Isa. 32. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes in iudicio præerunt. Venit in adiutorium meum, quando scilicet preces tuas obtuli, & princeps Persarum, quando restitut mihi. Tob. 12. Quando orabas cum lachrymis, ego orationem tuam obtuli Domino. Et, idè, supple, ego, 21. diebus, remansi ibi iuxta regnum Persarum, hoc est, Angelum præpositum regno Persarum, quasi detentus fui, ne ille preces tuas impeditret. Nec hoc dicitur, quasi Deus huiusmodi allegationibus indiget, sed idè quia quod Deus fecit per iustitiam, demonstrari*

vult luminibus intelligentiæ ad cognitionem Angelorum: sicut & b. Auguſt. dicit, quod in creatione mundi factum est, qui primum factus est in diuinâ sapientiâ, posteà in Angelorum notitiâ, & tertio in propriâ naturâ. Sic ergo Michaël allegat pro populo liberando, cum Gabriele. Hoc significatum est. Genes. 32. Vbi cum Angeli cum armis apparuerint Iacob, venientes in adiutorium eius, dixit, Castra Dei sunt hæc.

Veni autem. Tertius paragraphus, in quo ali- propria na*do* *quid triste inferitur: & hoc est. Veni autem vt* *cura.*

docerem te, scilicet de effectu precum tuarum. Isa. 48. Ego Dominus docens te vtilia, gubernans te in viâ quâ nescis. Et hoc est quod sequitur. Que ventura sunt populo tuo in nonissimis diebus, partim scilicet in fine captiuitatis, & partim in fine mundi. Numer. 24. Heu quis victurus est, quando hæc faciet Omnipotens. Et quare dixerit, in nouissimis diebus, subdit. Quoniam adhuc visio in dies, protelatur ante scilicet quam impletatur visio, tempus longum. Isa. 30. Ecce nomen Domini venit de longinquò. Isa. 24. Post multos dies visitabuntur. Et sequitur pars de destitutione Prophetæ: audiens enim, quod visio protrahatur, & populi impediatur liberatio, pro zelo quem habuit ad populum, destitutur. Psal. 118. Tabescere me fecit zelus meus. Et hoc est.

Cum loqueretur mihi huiuscemodi verbis. 2. ad Corinth. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Deieci vultum meum ad terram, confusus scilicet de peccato populi. Luc. 18. Nolebat oculos ad cœlum leuare. Psal. 130. Neque elati sunt oculi mei. Et tacui. Job. 9. Neque enim possum metuens respondere. Psal. 16. Obmutui, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est.

Et ecce quasi similitudo filij hominis, vt scilicet familiarius consolaretur, tetigit labia mea, tætu scilicet virtutis. Labia autem tangit, vt per labia de mysteriis Dei loqui possit. Isa. 6. Ecce tetigit hæc labia tua, & auferetur iniiquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Et aperiens os meum locutus sum. Psal. 50 Domine labia mea aperies, &c. Et dixi ad eum, scilicet Angelum Gabrielem, qui stebat coram me. Angeli enim assistunt orantibus. Hoc significatum est. Gen. 28. vbi Iacob vidit in scalâ Angelos ascendentess & descendentes: descendentes ut consilium Dei sanctis reuelent: ascendentes, ut vota sanctorum Deo offerant. Ioan. 1. Videbitis Angelos ascendentess, & descendentes, supra filium hominis. Domine mi. Hoc dicit, quia Angelus in persona Dei apparuit, ut dicit. Hieronym. In visione tua, præ magnitudine scilicet tuae claritatis, disoluta sunt compages meæ. Alia translatio: Conuersa sunt interiora mea in me. Psal. 6. Conturbata sunt omnia ossa mea, & anima mea turbata est valde. Et nihil in me remansit virium: hæc enim infirmitas humana est, quæ excellentem lucem diuinitatis sustinere non potest. Psal. 83. Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Act. 9. Subito circumfulsit eum lux de cœlo, & cadens in terram, audiuuit vocem. Et hoc est quod sequitur.

Et quomodo poterit seruus Domini mei, homo naturæ seruilis. Aristot. Multipliciter humana

natura

*Lib. 4. super
Genesim.
cap. 26.
Mundus
primum fa-
tus in diuinâ
na sapien-
tia, posteà in
angelorum;
notitia, &
tertio in*

14.

15.

16.

*Angelis affi-
stunt orantibus.*

17.

*Arist. in. i.
Metaph.
Multiplici-
ter humana
natura an-
cilla est.*

natura ancilla est. *Loqui cum Domino meo?* Genes. 18. Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis, & cinis. *Nihil enim in me remansit vi-* rium. Psal. 72. Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Job 33. Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit, quibus homo confortatur. *Sed & halitus meus interclusus* dicitur. Ita enim in Dominum festinat spiritus, quod ferè relinquit corpus, & vix spirat. Psal. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum, & defecit spiritus meus. *Glossa* quædam mystica supra id, quod supra habitum est, Caro & vinum non introierunt in os meum, dicit quod caro corpus Christi est, & vinum sanguis, quibus homo destitutus deficit, & videretur innuere, quod tempore luctus ab his abstinentiam sit. Tempus autem luctus tempus pœnitentia est. Et ita videtur August. velle, qui dicit, quod corpus Domini sumere non debet, nisi confortatus bonâ conscientiâ. De novo autem pœnitens non est confortatus bonâ conscientiâ. De novo autem pœnitentem vocamus contritum, & non confessum & qui non satisfecit. Et hoc videretur velle Magister Hugo de S. Victore, qui dixit: Audacter dico, quod etiâ contritus sit, & non confessus, corpus Christi sumere non debet. Contra hoc videretur esse, quod quando contritus est, culpa tota remissa est. Ezech. 18. Quacumque horâ ingemuerit peccator, omnium iniquatum eius non recordabor amplius. Contritus ergo dignus est vitâ æternâ. Ergo & communione dignus est. Ad hoc dicendum, quod contritus, & non confessus dignus est communione, dummodo non contemptus religionis, sed necessitas impedimenti alicuius rationabilis sit causa dilatae confessionis. Et quod dicit August. quod deber esse confortatus bonâ conscientiâ, dicendum quod causam confortationis habet, & bonam conscientiam, qui conscientiam mortalium peccati non habet. Et quod dicit Magister Hugo, de eo intelligitur, qui in proposito non habet confiteri.

18.

Rursum ergo tetigit me, tactu virtutis scilicet. Psal 143. Tange montes, & fumigabunt. Quasi visio hominis, hoc est, Angelus in visu, & specie hominis. Et confortauit me. Psal. 18. Dominus virtutem populo suo dabit.

19.

Et dixit, Noli timere, vir desideriorum. Simile Luc. 1. Ne timeas Zacharia. Boni enim Angeli est propellere timorem ab his quibus appetet, vt dicit Antonius. Pax tibi, & ex pace, supple, confortatio. Philip. 4. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda & intelligentias vestras. Confortare, corde, & esto robustus, opere. Iosue 1. Confortare, & esto robustus: ego enim tecum sum. Cumque loqueretur tecum, Angelus scilicet, conualni, hoc est, ad valorem redij. Ose. 12. Inuoluit ad Angelum, confortatus est. Et dixi, iara scilicet confortatus. Loquere Domine mi. 1. Reg. 3. Loquete Domine, quia audit seruus tuus. Quia confortasti me, vt scilicet stare & loqui possim. Isa. 40. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.

20.

Et ait, Angelus scilicet ad me. Nunquid scis, quare venerim ad te? Quasi dicat, Mirum est si nescis, quia iam dixi tibi. *Glossa*: Ideò veni, vt docerem te exauditas esse preces tuas. Es-

nunc, hoc, supple, perfecto, reuertar ad intima contemplationis, vt prælier aduersum principem Persarum, qui scilicet tuis precibus, & meæ legationi contradicit. Prælium autem hoc nihil est, quam in lumine intellectuali iustitiae diuinæ demonstratio: & sedatio prælij, voluntatis diuinæ ostensio est, vt dicit Gregor. Indic. 5. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo, aduersus Syzaram pugnauerunt. Et subiungit aliquid consolationis. Cum enim egrederer, vt scilicet ad te venire, apparuit princeps Greccorum veniens, allegans scilicet quod Medorum regnum iuste destruendum sit, & Græcis subdendum: & si hoc in lumine Dei terminabitur, tui liberabuntur. Propter hoc dicitur Indic. 5. Noua bella elegit Dominus. Job 25. Qui facit concordiam in sublimibus suis. Sublimia dicuntur Angeli pro diuersis diuersa allegantes. Concordia autem est, vt diximus, diuinæ diffinitionis ostensio: & hoc est quod sequitur.

Verumtamen, supple, rediens ad te, annuntiabo tibi, iteratâ reuelatione, quod expressum est in scriptura veritatis, hoc est, in præordinatione diuina: per hanc enim totum istud bellum ad concordiam reuocatur. Jerem. 33. Annuntiabo tibi grandia, & firma quæ nescis. Dicitur autem scriptura veritatis, quia nec fallit, nec fallitur. In apochrypho Esdr. 3. Veritas vincit & inualescit super omnia. Et nemo est adiutor mens in omnibus his, præliis scilicet, nisi Michaël princeps uester: ille enim pro propitiatu deceritat. 4. Reg. 6. dixit Eliseus in Angelorum adiutorio confidens: Noli timere, plures nobiscum sunt, quam cum illis. Multos enim in acie suâ ducit vexillifer Michaël, qui omnes decerant pro nobis. Hoc significatum est Apocal. 12. Michaël, & Angeli eius præliabantur cum dracone. Psal. 23. Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.

21.

C A P V T XI.

Ego autem ab anno primo. Tangitur hic de cursus temporis per bella gentium & regum, vsque ad tempus ultimum perpetuæ liberationis, & in typum huius sumitur bellum regis Ægypti, & regis Syriæ, secundum quod etiam Dominus dicit Luc. 21. Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum. Habet autem duas partes capit. istud, in quarum primâ bella regis Ægypti & Syriæ describuntur. In secunda describitur malum, quod Antiochus in figurâ Antichristi fecit, contra populum sanctum, ibi, Et vor eius aduersus testamentum sanctum. In prima septem sunt paragraphi, in quorum primo reuelatio visionis ostenditur, & bellum quod rex Persidis mouit Græcis. Secundo describitur regnum Alexandri regis, & successorum eius, contra regem Persidis, ibi, Surget vero rex fortis. In tertio describitur bellum regis Ægypti, contra regem Syriæ, ibi, Confortabitur rex Austræ. Quarto falsa consideratio describitur inter utrumque, ibi, Et post finem annorum. In quinto describitur bellum filiorum Antiochi, contra filios regis Ægypti, ibi, Filii autem eius prouocabuntur. In sexto iteratò describi-

tur

tur bellum regis Syriæ, contra regem Ægypti, & describitur indignitas successorum Syriæ, ibi, Conueretur rex aquilonis. In septimo describitur proditio, quam ad se inuicem habebant duo reges, ibi, Et concitatibus fortitudo eius. In primo ergo paragrapho duo dicuntur, reuelatio scilicet & bellum regis Persarum contra Græcos: & hoc est.

Ego autem, scilicet Daniel, ab anno primo Darii Medi, qui scilicet interfecit Baltassar, stabam, supple, in oratione. Coloff. 4. Orationi instate, vigilantes in eâ. Ut confortaretur, in personâ scilicet, & roboretur, in regno, supple. Et est hic obiectio literalis: quia facta præcedentis capit. facta sunt tertio anno Cyri regis Persarum: & sic videtur malè ordinate: quia ista sunt facta ante illa. Ad hoc dicit Hieronym. quod aliis est ordo quem tenet historiographus, & alius quem Propheta: historiographus enim sequitur ordinem temporis, Propheta autem ordinem materiae: & ideo quod pertinet ad temporis determinationem, ad liberationem populi Dei simul posuit: & ita ea quæ pertinent ad persecutionem sanctorum, coniungit, & ideo componit hæc omnia, quæ ad persecutionem pertinent: & est figura quæ dicitur hysteron proteron, & à Theologis vocatur anticipatio. Subiungit autem de reuelatione: & hoc est.

Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Hieron. Tacitâ personâ, Dominus inducit loquentein, vel Angelum in personâ Domini. Et est, ac si dicat, tu oras pro rege Persarum, eò quod amicus tuus est, & te de lacu leonum liberavit: ex quo vis scire de regibus Persidis, ego annuntiabo tibi. In hoc Daniel fecit sicut Ieremias præcepit 29. Orate pro Nabuchodonosor rege, & pro pace ciuitatis ad quam transmigrare vos feci: quia in pace illius pax vobis erit. Scies ergo quid regibus Persidis futurum sit. Ecce, supple, præter alios reges 9. Adhuc tres reges stabunt in Perside, aliis scilicet excellentiores. Tres autem illi fuerunt, ut dicit Hieronym. primus Cambyses filius Cyri, secundus Esmeides magnus, qui Pathapten filiam Cambysis, duxit vxorem: quo occiso, septem aliis tertius Darius successit, cui eadem Pathaptis nupsit, & ex eo Xercem filium genuit, qui potentissimus, & ditissimus Græciam impugnauit: & hoc est quod sequitur. Et quarus dominabitur opibus nimis super omnes, antecedentes suos scilicet: & cum inualuerit diuitiis suis, Xerxes scilicet, concitatibus omnes, amicos, & adiutores, aduersus regnum Grecia. Hoc significat, quod tres reges, scilicet concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: & quartus, qui est ambitio honoris, vel potestatis, si per avaritiam ditantur, sapientiam impugnant, quam Græci querunt. Psal. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus Dominum. Secundus paragraphus.

Surget vero rex fortis, Alexander scilicet, & dominabitur, supple, super Ægyptum, & alias provincias, potestate multâ: in Asiam enim transiit, & Sardis urbem Darij cepit, fugatis ducibus eius, & Datium interfecit: & hoc est quod sequitur. Et faciet quod placuerit ei. Abac. 1. De regibus triumphabit, & tyranii ridiculi eius erunt.

Et cum steterit, in summâ potestate scilicet
D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

erectus, conteretur regnum eius. Hieronym. Cum 32. ætatis haberet annos, & duodecimum imperij annum, in Babylone veneno interiit. Isa. 1. Alexander veneno in teriit. Oculi sublimis hominis humiliati sunt, & incurvabitur altitudo virorum. Et diuiditur, supple, regnum sic contritum, in quatuor ventos cœli, hoc est, in quatuor plagas mundi: in Ægypto enim qui est ad Meridiem, primò regnauit Ptolemæus Lagi filius: in Macedoniâ, Philippus Arideus frater Alexandri, quæ est ad Occidentem: in Syria & Babyloniâ, quæ sunt ad Orientem, Seleucus cognomento Nychanor: in Assyriâ autem & Ponto, quæ sunt ad Aquilonem, regnauit Antigonus. Ventos autem plagas mundi vocat: quia res huius mundi, quasi vento, huc illucque iactantur Dan. 7. Quatuor venti cœli pugnabant in mari magno. Psal. 34. Fiant tanquam puluis ante faciem venti. Sed non in posteros eius, supple, diuidetur regnum: quia Alexander liberos non habuit. Isa. 14. Non vocabitur in æternum segnen pessimorum. Neque secundum potentiam illius, quâ dominatus est, supple, aliquis regum sequentium eum dominabitur. Isa. 14. Contruit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. Et subiungit causam. Lacerabitur enim regnum eius. Matth. 12. & Luc. 12. Omne regnum in se ipsum diuisum, desolabitur. Etiam in externos, hoc est, obscuriores, & minores, exceptis iis, supple, quatuor qui dicti sunt. Hieronym. Nam Cappadocia, & Armenia, Bythinia, & aliae provinciae quas tenebat Alexander, mortuo Alexandro, fecerunt sibi reges & à dominio Macedonum recesserunt. Tertius paragraphus de confortatione regis Ægypti, & hoc est.

Et confortabitur rex Austræ, hoc est, Ægypti, qui ad Austrum est: hic autem rex dicitur fuisse Ptolemæus Lagi filius, qui primus regnauit in Ægypto. Et de principibus eius, hoc est, de filiis succendentibus in principatu, præualebit super eum, unus scilicet: & hic dicitur fuisse Ptolemæus Philadelphus secundus rex Ægypti, qui potentia, & gloria, & diuitiis patrem vicit: & hoc est. Et dominabitur super eum, patrem scilicet, ditione, eò quod ditionem Ægypti ampliauit: Cyprum enim & Phœnicem obtinuit. Psal. 72. Dominabitur à mari usque ad mare.

Multa enim dominatio eius, supple, plusnuam patris. Luc. 22. Reges gentium dominantur eorum: & qui potestatem habent inter eos, benefici vocantur. Sic enim erit inter eos. Quartus paragraphus, in quo dicitur, quod nuptiis foederabuntur, sed non valebit ad amicitiam.

Et post finem annorum, multorum scilicet, quibus compugnauerant rex Ægypti, & rex Syriæ, fæderabuntur, falso scilicet fædere. Isa. 28. Percutimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Filiaque Regis Austræ, hoc est, Ægypti, Beronice vocata, veniet, supple, nuptura, ad regem Aquilonis, Antiochum scilicet regem Syriæ, facere amicitiam, inter patrem, & maritum: & non obtinebit fortitudinem brachij, hoc est, Beronice vxor Antiochi fortitudinem militum in Syriâ non habebit: quia non assisterent ei. milites enim dicuntur brachium: quia quasi brachium pugnant pro rege. Jerem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem

F brachium

brachium suum. *Nec stabit semen eius*, in regno scilicet Syriæ, hoc est, filius, quem ex Antiocho suscepit, regnum non obtinebit. *Isa. 14.* Præparate filios eius occisione, in iniquitate patrum eorum non consurgent. Et hoc est quod sequitur. *Et tradetur ipsa*, cum filio suo, & qui adduxerunt eam adolescentes eius, supple, tradentur cum eâ occidenti, principibus scilicet Antiochi. *Psal. 62.* Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. *Et*, ita, supple, tradetur, qui confortabat eam in temporeibus, hoc est, ad quoddam tempus, hoc est, Antiochus maritus: quia Laodices prima vxor eius, ante Beronicen, proper hoc quod ei Beronicen præposuerat, veneno interfecit.

7. *Et stabit de germine radicum eius plantatio*, hoc est, filius Ptolemæi Philadelphi, qui vocabatur Ptolemæus, & Euergetes, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, hoc est, Regis Syriæ, & abutetur eis, tyrannicâ scilicet potestate, & ferinâ crudelitate: hoc enim abusus est, hoc est, vltra metas humanæ rationis vñsus: vnde abutetur, tantum valet, quantum crudeliter subuertet, tam matrem, quam filium. *Ierem. 18.* In tempore tribulationis abutere eis.

8. *Et obtinebit insuper*. Tantam enim habebit victoriam, quod super captiuitatem terræ dominetur. *Deos eorum*, & sculptilia, captiuauit, supple, & cepit: vnde Hier. Tulit de regno Seleuci quadringéta millia talenti, & simulachra, & vasa pretiosa duo millia, & quadringéta, in quibus illa quæ Cábyses ex Aegypto in Persas portauerat, reportauit in Aegyptum: & hoc est quod sequitur. *Vasa quoque preiosa auri*, & argenti, quæ scilicet in Perse sunt, captiuua duces in Aegyptum, hoc est, reducit: iustum est enim, ut qui prædatus est, prædetur. *Isa. 33.* Vx qui prædaris, nonne & prædaberis? Et adhuc subiungit de eodem. *Ipse*, scilicet Euergetes Ptolemæus, præualebit aduersus regem Aquilonis, Gallircum scilicet.

9. *Et intrabit in regnum*, Syriæ scilicet, rex austri, hoc est, Aegypti, vt vñctor, & reuertetur ad terram suam, non raptâ scilicet Syriâ, licet vñctor fuerit in prælio. Cogitatum enim hominis sèpè Dominus impedit. *Iob. 5.* Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Quintus paragrapus, in quo dicitur de bello, quod mouit rex Syriæ, contra regem Aegypti: & hoc est.

10. *Filius autem eius*, Galliriæ scilicet Seleuci filij, Ceranus, & Antiochus magnus, prouocabuntur, ad prælium scilicet, ex morte iniquâ patris, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum, in vltionem scilicet patris: regna enim Orientis aduersus Ptolemæum Philopatorem concitauit. *Psal. 67.* Dissipa gentes, quæ bella volunt. *Et veniet*, supple, Antiochus magnus Seleuci filius, imperans, ex irâ occisorum patris. *Isa. 8.* Velocitet polia detrahe, citò prædere. *Et inundans*, latitudine exercituum. *Isa. 8.* Ibit per Iudam inundans, & transiens, vñque ad collum veniet. *Et reuertetur*, in terram suam, supple, vñctor. *Ezech. 1.* Ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. *Et*, exaltatus, supple, superbiâ, concitabitur, iteratò, supple, ita ut vñimò indicet Aegyptiis bellum: & hoc est quod sequitur. *Et congregietur cum robore eius*,

hoc est, cum exercitibus eius congregietur cum rege Aegypti. *Psal. 23.* Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. *Hierony.* Antiochus cum aduersus duces Ptolemæi regis Aegypti obtinuissest victoriam, Syriam, quæ per successionem iam à regibus Aegypti tenebatur, recuperauit.

11. *Et prouocatus rex austri*, hoc est, Aegypti, contra regem Syriæ, egreditur, supple, de Aegypto, & pugnabit aduersus regem Aquilonis, hoc est, aduersus regem Syriæ. Impij enim quiescere non possunt. *Isa. 57.* Non est Pax impiis, dicit Dominus. Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. *Proverb. 13.* Inter superbos semper iurgia sunt. *Et preparabit multitudinem nimiam*. *Eccle. 1.* Stalorum infinitus est numerus. *Proverb. 17.* Semper iurgia quaerit malus: Angelus autem crudelis mittetur contra eum. Et subiungit de exitu belli. *Et dabatur multitudo*, scilicet Antiochi, in manus eius, hoc est, regnum Aegypti. *Psal. 67.* Dissipa gentes, quæ bella volunt.

12. *Et capiet multitudinem*, regis scilicet Syriæ. *Genes. 49.* Manus eius in ceruicibus inimicorum suorum. *Et exaltabitur cornu eius*, hoc est, potestas eius. Contra quod dicitur in *Psal. 74.* Nolite extollere in altum cornu velstrum. *Et deiiciet multa millia*, exercitus scilicet Antiochi. *Psal. 90.* cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis. Sed non præualebit, supple, capere aduersarium, & regnum eius. Tandem enim, vt dicit Hierony. Pugna finita est, quibusdam conditionibus amicitia factis, & sic ab iniicem recesserunt: malus enim homo sèpe impeditur à Deo, nè malitiam perficere possit. *Iob. 5.* Apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat. Sextus paragrapus, in quo quatuor dicuntur, scilicet fortitudo regis Syriæ, præuaricatio quorumdam ex Iudeis, ibi, *Filius quoque*. Victoria regis Syriæ contra Aegyptum & alias terras, falla fœderatio, & vilissima successio: & hoc est.

13. *Conuertetur rex Aquilonis*, Antiochus, & conuertetur ad bellum, & preparabit multitudinem, multò maiorem quam prius. *Hierony.* Antiochus magnus audiâ morte Philipatoris regis Aegypti, cum Philippo Macedone, communis manu regnum regis Aegypti congregatur, & factâ pace cum Agatode & Ptolemaeo Epiphane, cum quibus antea dimicabat, hac conditione vt proximas ciuitates de regno Ptolemæi, quilibet regno suo iungeret, multos aduersus regem Aegypti prouocauit: propter quod multitudinem maximam ad se traxit. *Et in fine temporum*, ad hoc, supple, diffinitorum, annorumque, quando scilicet vñcisci voluit Dominus. *Abac. 3.* In medio annorum notum facies. *Veniet properans*: iratus enim semper præceps est. *Isa. 5.* Ecce festinus velociter veniet. *Cum exercitu maximo*. *Psal. 3.* Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me. *Et opibus nimis*. Ad expensas scilicet belli. *Judith 2.* Aurum & argentum de domo regis assumpit multum nimis, & profectus est ipse, & omnis exercitus eius.

14. *In temporibus illis*, tribulationis scilicet Aegypti, multi consurgent aduersus regem austri, hoc est, Aegypti. Quod prophetauit. *Isa. 19.* Tradam

dam Aegyptum in manus crudelium: & rex fortis dominabitur eorum. Et subdit de prævaricatione Iudæorum in tempore illo existentium: & hoc est. *Fili quoque prævaricatorum populi tui.* Prævaricatores dicuntur, quia legem diuiserunt. *Isa. 48.* Scio quia prævaricans prævaricaberis, & transgressor ex utero vocavi te. Extollentur, in superbiā scilicet iactantiae. *Job 15.* Quid tumet contra Deum spiritus tuus? ut impleant visionem, hoc est, iacent se implere visionem Isaiae, qui dicit *Isa. 19.* In die illa erit altare terræ Aegypti, & titulus iuxta terminum eius. Onias enim sacerdos summus, plurimis sibi adiunctis Iudæis, tunc temporis intravit in Aegyptum, & occasione vaticinij Isaiae ædificauit ibi templum & altare in templo Ierosolymorum, & altari simillima: quod fuit contra consilium Domini. *Isa. 30.* Vae filii desertores, dicit Dominus, ut faceretis consilium, & non ex me, & ordiremini terram, & non per spiritum meum. Et ideo sequitur. *Et corruent.* Quod enim super Dominum non ædificatur, ruet. *Matth. 7.* Venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit: fundata enim erat super arenam.

15. *Et, id est, quia veniet rex Aquilonis, Syriæ scilicet in Aegyptum, Antiochus scilicet magnus, & comportabit aggerem, ad implenda scilicet fossata munitionum, & capiet urbes munitissimas, Aegypti scilicet. Abac. 1.* Ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem & capiet eam. *Et brachia austri,* hoc est, adiutoria regis Aegypti, non sustinebunt eum, scilicet Antiochum regem Syriæ. *Psal. 98.* Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei. Qualiter autem non sustinebunt, ostendit subdens. *Et, id est, quia, consurgent electi eius,* Ptolemæi scilicet regis Aegypti duces, & præcipui milites, ad resistendum, scilicet regi Syriæ, & non erit fortitudo, quâ, supple, resistere possint. *Isa. 1.* Erit fortitudo vestra, ut fauilla stupæ.

16. *Et faciet, rex Syriæ, supple, veniens super eum, regem scilicet Aegypti, iuxta placitum suum, hoc est, iuxta iniquam voluntatem suam. Eccles. 18.* Faciet te in gaudium inimicis tuis. *Et non erit qui stet contra faciem eius,* regis scilicet Syriæ. *Job 41.* Non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, ut nullum timeret. Et subdit de tyrannide, quam facit contra sanctos: & hoc est. *Et stabit, supple,* potenter, & in superbiam erectus, in terrâ inclytâ, hoc est, Ierusalem, & Iudæa, quæ inclyta est, propter legem, & habitationes sanctorum: propter quod dicitur *Sapient. 12.* Quæ tibi omnium terrarum charior est. *Et consumetur in manu eius,* hoc est, in potestate eius. Multa enim mala terræ sanctæ intulit Antiochus, sub Iuda Machabæo. *Isa. 26.* In terrâ sanctorum iniquagessit, non videbit gloriam Dei.

17. *Et faciem suam, hoc est, propositum cordis sui. Isa. 10.* Ad conterendum erit cor eius, & ad internectionem gentium non paucarum. *Vt veniat, cum exercitu, supple, ad tenendum, hoc est, occupandum, uniuersum regnum eius,* regis Aegypti scilicet. *Iudith. 2.* Dixit hanc cogitationem in eo esse, ut omnem terram suo subiugaret imperio. *Et recta faciet cum eo:* quia scilicet

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

iam ante rex Aegypti iure belli suas ciuitates occupauerat. *Ierem. viii. 11.* Locutus est ad eum iudicia. *Luc. 6.* Nolite iudicare, & non iudicabimini. *Et filiam foeminarum dabit ei. Hieron.* dicit, quod septimo anno regni sui adolescenti Ptolemæo Antiochus filiam despontit Cleopatrā nomine, & decimotertio anno tradidit, & quod data est ei dotis nomine, Syria vel Iudæa. Filia foeminarum autem dicitur: & est figura pleonasmos dicta, hoc est, abundans vel superflua locutio, ut illud, Sic ore locuta est, volementque sic auribus hausit. Intentionem autem fraudulentæ subdit. *Et euertat, hoc est, decipiat, illum,* hoc est, Ptolemæum, & non stabit, fraus eius, supple, nec illius erit, terra Aegypti, supple, per hoc. *Hieronym.* Quia Ptolemæus & duces eius sentientes dolum, cautius egerunt, & Cleopatra vxor Ptolemæi, & filia Antiochi, magis viri, quam parentis partes souit. *Psal. 51.* Sicut nouacula acuta fecisti dolum. *Job 5.* Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus illorum, quod cœperant.

18.

Et conuertet faciem suam, Antiochus scilicet, ad insulas, scilicet Afriæ, nauali bello, & tunc ut dicit Hieron. Cepit Rodum, Samum, Colophona, & alias multas: & hoc est quod sequitur. Et capiet multas, insulas scilicet, & cefare faciet principem opprobrij sui, hoc est, Ptolemæus per auxilium Romanorum, à se fecit cessare principem Antiochum, qui fecit opprobria: Romani enim legatos miserunt duos fratres, quorum uterque vocabatur Scipio, Africanus vocabatur unus Scipio, alter autem Scipio Nasica. Africanus autem vocabatur ille qui Hannibalem vicerat, & ab illo victus est Antiochus, & recedens de ciuitate in ciuitatem in regno suo, internorum viscerum dolore mortuus est: & hoc est quod dicit. Et opprobrium eius conuertitur in eum. Psal. 7. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Sic Aman suspensus est in ligno, quod Mardochæo parauerat *Esth. 7.* Sic Achitophel doli sui pœnam portans seipsum suspendit. *2. Reg. 17.* Sic Iudas reatum suum luens, suspensus à seipso crepuit. *Matth. 27. & Alt. 1.*

19.

Et conuertet faciem suam, fugiens scilicet Antiochus, ad imperium terre sue, hoc est, imperij sui, ab omnibus scilicet expulsus: propter dolum enim nullus confidit de ipso. Psal. 5. Secundum multitudinem iniquitatum eorum expelle eos: quoniam iritauerunt te Domine. *Et impinget.* Impactio est obiectio pedis ad casum: quia per reatum propriæ iniquitatis cecidit. *Isa. 18.* Vadant, & cadant retrosum, ut conterantur, & illaqueantur, & capiantur. Et hoc est. *Et corruet. Matth. 7.* Facta est ruina eius magna. *Et non inuenietur locus eius, supple, amplius:* quia nullus successorum eius ad potestatem eius deuenit. *Apoc. 12.* Neque locus eorum inuentus est amplius in celo. *Psal. 73.* Et non cognoscet amplius locum suum. Item *Psal. 36.* Transiui, & ecce non erat quæsiui, & non est inuentus locus eius. Et subdit de successore.

Et stabit in loco eius vilissimus, moribus scilicet, & indignus decore regio. Hieronym. Seleucus Philopator magni Antiochi filius, qui in Syriâ nihil digni gessit patris imperio, & sine ullis præliis inglorius perit. *Et hoc est quod*

20.

F 2 sequitur.

sequitur. *Et in paucis diebus conteretur. Psal. 51.* Emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terrâ viuentium. *Non in furore, scilicet hostium, neque in prelio, alicuius scilicet impugnantis, sed in propriâ iniquitate tabescens. Psal. 111.* Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fieret & tabescet: desiderium peccatorum peribit. Item *Psal. 38.* Tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Et subdit de successore nepote pessimo, & nequissimo: & hoc est.

21. *Et stabit in loco eius despexit, Antiochus scilicet Epiphanes frater eius primus, omnibus viliis, & despexit, sed tunc quasi mansuetus, & lenis, fraudulenter regno potitus est, fratre suo Seleuco iam mortuo. Vnde Dan. 4.* Humillimum, vel vilissimum hominem ponet super regnum. *Iob. 34.* Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. *Et non tribuetur ei honor regius, ab his scilicet qui in Syriâ Ptolemæo adhæserunt. Luc. 19.* Nolumus hunc regnare super nos. Significat autem hypocrita, qui simulando prælationes obtinent. *Matth. 7.* Attende à falsis prophetis. *Et veniet Elam, sicut fut scilicet clementiam simulans. Ioan. 10.* Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, & perdat. *Et obtinebit regnum, Ægypti scilicet, in fraudulentiâ: simulauit enim se esse ducem fœderis, & patronum Ptolemæi, auunculi sui, & sub illâ fraudulentiâ occupauit regnum. Isa. 32.* Fraudulenti vasa pessima sunt.

22. *Et brachia pugnantis, Ptolemæi scilicet duces, & milites, ferentes sibi adiutorium, expugnabunt à facie eius, hoc est, à facie Antiochi, & conterentur, Ptolemæus scilicet dolis Antiochi. Sic fraudulenter regnum Ecclesiæ obtinebit Antichristus, & expugnabit adiutoria sanctorum. Osee. 12.* Fur ingressus est spolians, latrunculus foris. *Et de proditione ampliori subdit adhuc. Insuper & dux fœderis, fraudulenter, supple, erit, sub specie consanguinitatis fœdus simulans. Mich. 7.* Nolite credere amico, & nolite confidere in duce.

23. *Et post amicitias cum eo, simulatas, supple, faciet dolum, Antiochus scilicet & Antichristus. Ierem. 9.* Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. Qualiter autem faciet dolum, subdit. *Et ascendet, supple, Antiochus, in ciuitates Ægypti, vel Antichristus in ciuitates Ecclesiæ, & superabit, paulatim scilicet unam post aliam, in modico populo, hoc est, in parvo exercitu: fraudibus enim potius nititur, quam viribus. Isa. 32.* Cor eius faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem, & loquatur ad Dominum fraudulenter.

24. *Et abundantes & vberes urbes ingredietur, abundantes auro scilicet & argento & nobilibus, & vberes possessionibus: & faciet quod non fecerunt patres eius: non enim contentus erit terris patrum suorum. Et est simile quod dixit Roboam. 3. Reg. 12. Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Et patres patrum eius, supple, interfecerunt. Simile Ezech. 16. Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es. Ibidem: Vicisti sorores tuas, sceleratus agens ab eis. Rapinas, quæ propriæ sunt in possessionibus raptis, & predam, quæ est propriæ in manubii, quæ manu capi*

possunt, & dinitias eorum, quæ sunt in auro, & argento, dissipabit, diuidendo inter suos. Sic faciet Antichristus in Ecclesiâ. *Exod. 15.* Dixit inimicus, Persequar, & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea. Et subdit de astutiâ Antiochi, & Antichristi. *Et firmissimas cogitationes, consiliariorum scilicet pueri Ptolemæi, vel etiam Doctorum Ecclesiæ, initit consilium, callidius scilicet inueniens malum, quam aliquis possit inuenire, qualiter euadat eum. Ierem. 4.* Sapientes sunt ut faciant mala: bene autem facere nesciunt. *Et hoc usque ad tempus, quandiu permanferit Dominus. Iob 14.* Constituisti terminos eius, qui præteriti non poterunt.

25. *Et concitabitur. Tangit hic bellum, quod post pacem mouit regi Ægypti: & hoc est. Et concitabitur fortitudo eius, Antiochi scilicet vel Antichristi, aduersus regem austri, hoc est, Ægypti, Ptolemæum scilicet sororis suæ filium, vel Antichristi contra Ecclesiæ, in exercitu magno. Isa. 10.* Ad conterendum erit cor eius, & ad intercessionem gentium non paucarum. *Et rex austri, hoc est, Ægypti, prouocabitur ad bellum, contra auunculum scilicet, multis auxiliis, hoc est, iustorum, & fortibus nimis.* Et verificatur quod dicitur *Ierem. 46.* Fortis impegit in fortem, & ambo conciderunt. *Et non stabunt: quia Antiochus fraudulenter simulauit pacem, & sub illâ simulatâ pace, Ptolemæus dimittet exercitum. Ierem. 9.* Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplabit, & omnis amicus fraudulenter incedet.

26. *Et comedentes panem cum eo, conterent illum, Ptolemæum scilicet Philopatorem: prodetur enim à suis. Psal. 54.* Qui simul tecum dulcet capiebas cibos. *Et sequitur post pauca: Veniat mors super illos, quia proditores erant. Exercitusque eius, Ptolemæi scilicet, vel Ecclesiæ, opprimetur, fraudibus scilicet, non viribus, Sap. 2.* Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterano, nec reuereamur canos multi temporis. *Et cadent imperfecti pluri-mi, regis scilicet Ægypti, vel Ecclesiæ. Ezech. 28.* Corruent imperfecti medio eius gladio, triginta duo descenderunt in infernum.

27. *Duorum quoque regum, Ægypti scilicet & Syriæ, vel Ecclesiæ, & Antichristi, cor erit, hoc est, intentio, ut male faciant, sibi inuicem, supple, filij sororis scilicet, & auunculi. Psal. 35.* Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni via non bonæ, malitiam autem non odiuit. *Et ad mensam unam, supple, sedentes, mendacium loquentur. Hierony.* Non est dubium, quin post pacem simulatam duo reges conuiuum fecerint, & pacem, & bona, quæ non intenderunt, ad inuicem locuti fuerint. *Ierem. 9.* Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij, & non veritatis. *Et post pauca: Docuerunt linguam loqui mendacium: ut inique agerent, laborauerunt. Et non proficiunt, supple, Antiochus, & exercitus eius, vel Antichristus finaliter non proficiet. Iob. 5.* Apprehendit sapientes in astutiâ eorum, & consilia prauorum dissipat. *Quia adhuc finis in aliud tempus, à Deo scilicet reteruatus est. Psal. 103.* Terminum posuisti, quem non transgredientur.

Et

28. *Et reuertetur in terram suam, Antiochus scilicet, cum opibus multis, abstractis ab Aegypto seilicet. Baruch. 3. Quia argentum thesaurizant, & aurum, in quo confidunt homines: & non est finis acquisitionis eius. Job 3. Qui possident aurum, & replent domos suas argento. Et cor eius aduersum testamentum sanctum. Tangit hic quod Antiochus sub typo Antichristi fecit contra Deum, & habet partes tres. Primo enim dicit, quid fecit contra sanctos. Secundo quid blasphemando fecit contra Deum, ibi, *Et elevabitur, & magnificabitur.* Tertio quæ regna subiecit, & quæ subiicere non potuit, ibi, *Et in tempore prefinito prelibabitur.* In prima parte sunt quatuor paragaphi, in quorum primo dicit, quomodo cor malum suum contra sanctos stan, à Romanis prohibitum est. In secundo quomodo malum intendens sanctis, peccatores dilexit, ibi, *Et indignabitur contra testamentum.* In tertio qualiter duces eius destruent sanctuarium, ibi, *Et brachia ex eo stabunt.* In quarto qualiter afflitti ab eo subleuabunt, ibi, *Cumque corruerint.* Dicit ergo: *Et cor eius, scilicet Antiochi, vel Antichristi, erit, supple, aduersum, testamentum sanctum, hoc est, ut tollat ordinationem sanctificationis. Psal. 82.* Inimici tui sonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput. *Et faciet, hoc est, quod cogitauit, opere perficiet. Psal. 7.* Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Sed quia locum sanctum obtinere non potuit, ideo sequitur.*

29. *Et reuertetur in terram suam statuto tempore. Isa. 37.* Ponam circulum in naribus tuis, & reducam te in viam, per quam venisti. *Et reuertetur, supple, iterum collecto exercitu, & veniet ad Austrum, vel in Aegyptum, vel in Ecclesiam, si de Antichristo exponit, & non erit priori, tribulationi, supple, vel malo, simile nonissimum.* In secundo enim fortior venit. *Muth. 12.* Fient nouissima hominis illius peiora prioribus.

30. *Et venient super eum Trieres, & Romani, hoc est, Italici, Romani quippe sunt caput Italicorum. Et percutietur, non quidem gladio, sed humilatione: legati enim Romanorum præceperunt, ut ab Aegyptiis amicis eorum recederet, & recedere oportebat. Numer. 24.* Venient in Trietibus de Italiam, superabunt Assyrios. *Et reuertetur, supple, propter hoc in terram suam. Luc. 11.* Reuertar in domum meam unde exiui. *Secundus paragaphus.* *Et indignabitur, volens scilicet iniuriam sibi factam in Iudeos retorque, siue in Ecclesiam: dicit enim Hieron. quod etiam Antichristus sentiet arma Romanorum. Contra testamentum sanctuarij, vel Ecclesiae, vel synagogæ. Et faciet, multa scilicet in opere. Isa. 16.* Superbia eius, & indignatio eius, plus quam fortitudo eius. *Et reuertetur, repulsi scilicet vel à Iuda Machabæo, vel ab Ecclesiâ. 1. Machab. 3.* Persecutus est Iudas iniquos, percutans eos: & qui conturbabant populum suum, eos succedit flammis, & repulsi sunt inimici eius propter timore eius. *Et cogitabat aduersus eos, qui dereliquerunt testamentum sanctuarij, qualiter scilicet remuneret eos, ut scilicet alij exemplo eorum libertius relinquant. Sapiens. 2.* Hec cogitauerunt, & errauerunt: excœauit enim illos malitia eorum. *Tertius paragaphus.*

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

31. *Et brachia ex eo stabunt, Antichristi scilicet vel Antiochi adiutores, & polluent sanctuarium fortitudinis, peruerendo scilicet fideles ad infidelitatem, & ad malos mores. Psal. 78. Polluerunt templum sanctum tuum. 1. Mach. 2.* Sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est. Et coinquinauerunt eam gentes. *Et auferent inge sacrificium, Thryphon scilicet & Timotheus, & Lylas, & alij scilicet ab Antiocho missi, qui interfectis sacerdotibus, & polluto templo, ritum sacrificij impediuerunt, quod Dominus præcepit offerri. Lexit. 25. Dan. 3.* Non est in tempore hoc holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te. *Et dabunt abominationem in desolationem.* Locus est per causam, hoc est, abominandum idolum, quod erit causa desolationis. *1. Machab. 1.* Edificauit rex Antiochus abominandum idolum super altare Dei.

32. *Et impi testamentum simulabunt fraudulenter.* Intentit de quibusdam qui recedentes à lege Dei, simulauerunt se tamen fideles, ut amplius nocerent. *1. Machab. 2.* Fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus, & vñendati sunt, ut facerent malum. Et subdit de constantia sanctorum. *Populus autem sciens Deum suum, affectiuæ scilicet constantia, deuotionis scientia, quæ per experimentum est, obtinebit, supple, legem, & faciet, multa, supple, contra infideles: unde dicunt, 1. Mach. 3.* Accingimini, & estote filij potentes, & estote parati in manu, ut pugnetis aduersus nationes has, quæ conuenerunt disperdere nos, & sancta nostra.

33. *Et docti in populo, in Veteri quidem Testamento Mathathias, & sui filij, in Nouo vero Augustin. Hieron. Ambros. & sui, docebunt plurimos, ut scilicet teneant legem, & non recedant ab eâ. 1. Machab. 2.* Nunc ergo filij æmulatores estote legis, & date animas vestras, pro testamento patrum. *Et ruerint in gladio, interfici scilicet pro fide, & in flamma, flammis scilicet incensi. Hebr. 11.* In occidente gladij mortui sunt. *Sapiens. 3.* Tanquam aurum in fornace probauit illos. *Et in captitate, carcerali scilicet custodiâ. Act. 5.* Posuerunt eos in custodiâ publicâ. *Et in rapina dierum, persecutionis scilicet: per totum enim tempus persecutionis spoliati sunt sancti, & publicata bona eorum, de quibus dicit Apostolus. Hebr. 20.* Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Et subdit de quarto paragapho.

34. *Cumque corruerint, non per culpam, sed per pœnam, supple, subleuabuntur auxilio parvulo.* Auxilium hoc est duplex: sub Antiocho enim parvum auxilium fuit, quod præstitit Mathathias, & filii sui, qui repente contituti sunt: sub Antichristo autem auxilium parvum, consolatio Doctorum, quæ parvula dicitur, quia tyrannidem Antichristi non auertet: propter quod gemens Ecclesia dicit. *Osee 13.* Consolatio abscondita est ab oculis meis. *Et applicabuntur eis plurimi fraudulenter, falsi scilicet fratres explorantes sanctorum libertates, quas habent in Christo ut prodant eos Antichristo. Galat. 2.* Propter subintroductos falsos fratres, qui introierunt explorare libertatem nostram, quam

habemus in C H R I S T O I E S V. Iob.30. Frater fui draconum , & socius struthionum. Ezech. 2. Subuersores sunt tecum , & cuim scorpionibus habitas.

35. *Et de eruditis ruerent* , spiritualiter , & corporaliter : spiritualiter , quia quidam adhærebunt Antichristo , timentes persecutionem : quidam etiam occidentur. Ioan. 16. Venit hora , vt omnis qui interficit vos , arbitretur obsequium se præstare Deo. Quare autem hoc Deus permittit , subdit. *Vt conflentur* , igne scilicet tentationis , & tribulationis. Eccl. 2. In igne probatur argentum : homines vero receptibiles in camino desolationis. *Et elegantur* , probati , supple. Sapient. 3. Tanquam aurum in fornace probauit illos , & quasi holocausti hostiam accepit illos. Jacob. 1. Beatus vir , qui suffert temptationem : quoniam cum probatus fuerit , accipiet coronam vitæ. *Et dealbentur* , vt scilicet apri sint æterno lumini. Apocal. 7. Lauerunt stolas suas , & dealbauerunt eas in sanguine agni. *Visque ad tempus prefinitum*. Ac si dicat : Quia non semper durabit , quia nimis acerba esset , sed ad tempus modicum , quod præfinuit Deus. 1. ad Cor. 10. Fidelis Deus , qui non patietur vos tentari supra id quod potestis , sed faciet cum temptatione prouentum , vt possitis sustinere. *Quia adhuc aliud tempus erit*. Glossa : Perfectæ victoriæ , in aduentu Christi. Ioan. 16. Confidite , ego vici mundum. Abac. 3. Super excelsa mea deducet me viator in Psalmis canentem.

36. *Antiochi superbia.* *Et faciet rex* , Antiochus scilicet , vel Antichristus , iuxta voluntatem suam , de sanctis scilicet , & cultu Dei. 2. Mach. 7. Potestatem inter hominem habens , cum sis corruptibilis , facis quod vis. *Et eleuabitur*. Tangit hic de superbia contra Deum , & habet tres paragraphos , in quorum primo dicit veri Dei abiectionem , in secundo falsi Dei venerationem , in tertio consentientum sibi remunerationem. Dicit ergo : *Et eleuabitur* , in superbiam , supple , corde. Iob. 15. Quid te eleuat cor tuum ? *Et magnificabitur* , potestate , & diuiniis. Isa. 10. Visitabo super fructum magnifici cordis , regis Assur. *Aduersus omnem Deum* : hoc enim in parte fecit Antiochus , sed perfectè faciet Antichristus. 2. ad Tessal. 2. Qui aduersatur , & extollitur super omne , quod dicitur Deus , aut colitur , ita vt in templo Dei sedeat , ostendens se tanquam sit Deus. *Et aduersus Deum deorum loquetur magnifica* , blasphemias scilicet. Deus deorum verus Deus est , qui participatiuè deos facit. Psal. 81. Ego dixi , Dij ets. Item Psal. 49. Deus deorum Dominus locutus est. Contra illum loqueretur magnas blasphemias. Iob. 15. Tumet contra Deum spiritus tuus , vt proferas de ore tuo humiliandom sermones ? Psal. 11. Dixerunt , Lingam nostram magnificabimus. *Et dirigetur* , hoc est , prosperabitur in malis suis. Proverb. 1. Prosperitas stultorum perdet eos. Donec compleat iracundia , Dei scilicet. Isa. 26. Vade populus meus , intra in cubicula tua , claude ostia tua super te , donec pertranseat indignatio. Tunc enim verum erit quod dicitur : bene qui latuit , bene vixit. Et subiungit rationem. *Perpetrata quippe est definitio* , apud scilicet præscientiam Dei. Galat. 4. Sub tutoribus , & actoibus , vsque ad præfinitum tempus à Patre.

Eccl. 3. Omnia tempus habent , & suis spatiis transiunt vniuersa. Et subiungit , quod non curabit cultum paternum : & hoc est.

37. *Et Deum patrum suorum non reputabit* , scilicet vel Antiochus , vel Antichristus. Glossa : Abraham , Isaac , & Iacob , de quorum progenie nascetur in Babylone Antichristus , sicut aiunt , de tribu Dan. Deuter. 32. Deum qui te genuit , dereliquisti , & oblitus es Domini creatoris tui. *Et erit in concupiscentiis feminarum*. Hieron. In Hæbraeo ambiguè positum est. Vnde Aquila , verbum ex verbo exprimens , sic transtulit : Super Deum Patrum suorum non intelliger & super concupiscentias feminarum. Et sic locutio dubia est , & hoc quod dicitur , non intelligit , referri potest ad utrumque , vel ad alterum : & si ad utrumque referatur , sensus est , quod non curabit concupiscentias feminarum : & hoc competit Antichristo qui castitatem simulabit , vt plures decipiatis : quamuis Angust. dicat , quod primo simulabit castitatem , & adepta potestate luxuriosus erit. Antiocho tamen plus comperit , de quo dicit Hier. mui. *Antiochus luxuriosissimus*.

Et faciet rex , Antiochus scilicet , vel Antichristus , iuxta voluntatem suam , de sanctis scilicet , & cultu Dei. 2. Mach. 7. Potestatem inter hominem habens , cum sis corruptibilis , facis quod vis. *Et eleuabitur*. Tangit hic de superbia contra Deum , & habet tres paragraphos , in quorum primo dicit veri Dei abiectionem , in secundo falsi Dei venerationem , in tertio consentientum sibi remunerationem. Dicit ergo : *Et eleuabitur* , in superbiam , supple , corde. Iob. 15. Quid te eleuat cor tuum ? *Et magnificabitur* , potestate , & diuiniis. Isa. 10. Visitabo super fructum magnifici cordis , regis Assur. *Aduersus omnem Deum* : hoc enim in parte fecit Antiochus , sed perfectè faciet Antichristus. 2. ad Tessal. 2. Qui aduersatur , & extollitur super omne , quod dicitur Deus , aut colitur , ita vt in templo Dei sedeat , ostendens se tanquam sit Deus. *Et aduersus Deum deorum loquetur magnifica* , blasphemias scilicet. Deus deorum verus Deus est , qui participatiuè deos facit. Psal. 81. Ego dixi , Dij ets. Item Psal. 49. Deus deorum Dominus locutus est. Contra illum loqueretur magnas blasphemias. Iob. 15. Tumet contra Deum spiritus tuus , vt proferas de ore tuo humiliandom sermones ? Psal. 11. Dixerunt , Lingam nostram magnificabimus. *Et dirigetur* , hoc est , prosperabitur in malis suis. Proverb. 1. Prosperitas stultorum perdet eos. Donec compleat iracundia , Dei scilicet. Isa. 26. Vade populus meus , intra in cubicula tua , claude ostia tua super te , donec pertranseat indignatio. Tunc enim verum erit quod dicitur : bene qui latuit , bene vixit. Et subiungit rationem. *Perpetrata quippe est definitio* , apud scilicet præscientiam Dei. Galat. 4. Sub tutoribus , & actoibus , vsque ad præfinitum tempus à Patre.

38. *Deum autem Maozim.* Quantum estimare possum , non proprium nomen alicuius Dei est Maozim , sed compositum Hebreum nomen est , & interpretatur , præsidij sui : & est sensus , Deum in quo putat habere præsidium : & puto , quod intellexit iouem , statua enim iouis in altari Domini posita fuit : & de hoc dicit. *In loco suo venerabitur* , hoc est , in locis suis faciet venerari , sicut & fecit Antiochus. Psal. 80. Non erit in te Deus recens , neque adorabis Deum alienum. *Et Deum quem ignorauerunt patres eius*. Deuter. 32. Noui , recentesque venerunt , quos non coluerunt patres eorum. Colet , Deum scilicet , auro , & argento , & lapide pretioso , vt ex pretiosa materia , ab imperitis fibi credatur inesse diuinitas. Psal. 113. Simulachra gentium , argentum , & aurum , opera manuum hominum. Rebusque pretiosis , supple , colet eum , hoc est , solemnitate templorum , & ministrorum. Osea 2. Dedi eis argentum , & aurum , quod fecerunt Baal. Isa. 2. Repleta est terra argento , & auro : & non est finis thesaurorum eius , & repleta est terra eius idolis.

39. *Et faciet* , Antiochus scilicet & Antichristus , vt muniat Maozim , hoc est , præsidia sua , cum Deo alieno , hoc est , cum veneratione Dei alieni , quem cognovit , hoc est , approbavit. Vnde translatione Theodotionis sic habet : Et geret hic vt muniat præsidia sua cum Deo alieno. Deuter. 32. Ipsi

Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus. Et subdit in tertio paragrapo de remuneracione idololatratum : & hoc est. *Et multiplicabit gloriam*, scilicet in diuitiis, & honoribus. Contra quod dicitur *Ioan. 8.* Ego non quero gloriam meam. *Et dabit eis potestatem in multis*, etiam super bonos, supple. *Apoc. 17.* Tradidit potestatem Pseudoprophetæ. *Et terram diuidet gratuito*, satellitibus suis scilicet, eiectis sanctis. *Iob. 24.* Agrum non suum demetunt. *Abac. 2.* Væ qui multiplicat non sua.

40. *Et in tempore prefinito.* Hic tangit terras, quas sibi subiecerat : & hoc est, *in tempore prefinito*, à Deo scilicet, *prælibatur aduersus eum*, scilicet Antiochum, & Antichristum, rex austri, hoc est, Ægypti : illum enim primo subiiciet Antichristus, sicut in præhabitib[us] de decem cornibus diætum est. *Et quasi tempestas*, furibundus scilicet, & velut insanus, veniet contra illum rex Aquilonis. *Ezech. 38.* Ascendens autem quasi tempestas veniens, & quasi nubes, vt operias terram, tu & agmina tua, & populi multi tecum. Dicitur autem Antichristus rex Aquilonis: quia rex malorum est, *Ierem. 1.* Ab Aquilone pandetur omne malum. *In curribus*, & *in equitibus*. *Psal. 19.* Hi in curribus, & hi in equis. *Et in classe magna*, hoc est, in nauibus bellicis, quæ vulgariter galleræ, Latinè autem liburnæ vocantur : nauili enim & equestri bello impugnabit sanctos, sicut & Antiochus fecit. *Et ingredietur terras*, plurimas, supple, vt vicit, & conteret, terræ scilicet habitatores, & pertransiet, hoc est, pertransibit, vastatio scilicet singulas. *Ioel. 1.* Gens ascendit super terram meam fortis & inuulnerabilis: dentes eius, vt dentes leonis.

41. *Et introibit in terram glorijsam*, sicut Antiochus in Iudæam, ita Antichristus in Ecclesiam. *Psal. 87.* Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. *Thren. 1.* Vedit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam. *Et multæ*, scilicet vrbes, corrident. *Isa. 3.* Ruit Ierusalem, & Iudas concidit. Multas enim Ecclesias subiugabit sibi. Et subdit de saluatis. *Hæ autem sole saluabuntur de manu eius*. Sic Dominus pepercit ciuitati ad quam fugit Loth, quandiu erat in eâ. *Genes. 19.* *Edom*, & *Moab*, & *principes filiorum Ammon*, supple, saluabuntur, non ex operibus iustitiae, quæ fecerunt habitatores, sed quia ibi deserta latissima sunt, & cavernæ montium, ad quæ sancti fugientes abscondentur à persecutione Antichristi. *Hebr. 11.* In solitudinibus errantes, in montibus, & in cavernis terræ. Antiochus etiam contra Ptolemaeum festinans, Idumæos, & Ammonitas, & Moabitas, qui ex latere Iudææ erant, non tergit, ne occupatus alio prælio, aduersarium redderet fortiorum.

42. *Et mittet manum suam*, hoc est, potestatem *Manue pro suam*, in terras, vt scilicet opprimat eas, & subiicit. *Isa. 10.* Glorians dicit: Sicut colliguntur oua, quæ derelicta sunt, sic vniuersam terram ego cogregau[er]i. *Et terra Ægypti non effugiet*: illam enim primo subiiciet. *Isa. 19.* Tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum.

43. *Et dominabitur thesaurorum auri, & argenti*, vt scilicet diuitiis emat, quos verbo & potestate subiicere non poterit. *Baruch. 3.* Qui argentum

thesaurizant, & aurum, in quo confidunt homines : & non est finis acquisitionis eorum. *Et in omnibus pretiosis Ægypti*, supple, dominabitur. *Iob. 28.* Omne pretiosum vidit oculus eius. Per Libyam quoque, quam Africā dicunt, & Æthiopianam transfibit, subiiciens utramque: Ægyptus enim, & Lybia, & Æthiopia per tria cornua significantur, de quibus supra septimo capite dicatum est. Ecce cornu aliud parvum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis, euulsa sunt à facie eius. A transitu autem isto quid eum rettabat, subiungit.

Et fama, supple, bellorum, turbabit eum, hoc est, retrahet ne transitum per terras continuare possit, ab Oriente, & ab Aquilone. Multi enim insurgent contra eum. *Psal. 93.* Quis confusget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? *Et veniet*, contra illos scilicet, in multitudine magna, Antichristus scilicet. *Psal. 3.* Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me? *Vi conterat*, in bonis, & interficiat, in corpore, plurimos. hoc enim permittit Dominus. *Abac. 1.* Semper interficere gentes non cessat. Et subiungit processum eius.

Et figet tabernaculum suum Apedno. Puto, 45. quod Apedno non est proprium nomen, sed Apedno nomen Hebræum compositum, & interpretatur quid. solij sui: & est sensus, Tabernaculum regale, in quo vt rex in solio sedebit, hic figet. *Inter maria*, mare scilicet mortuum ab Oriente, & mare magnum ab Occidente, vt scilicet ubi Christus prædicauit, ipse rex sedeat: & hoc est quod dicit. *Super montem inlytum & sanctum*: vt enim dicit Hierony. Montana Iudææ à mari mortuo incipiunt, & in illis montibus sicut in terrâ siue prouinciâ, primo sicut rex sedebit, vt impletatur quod dicitur *Eccle. 10.* Positum stultum in dignitate sublimi. *Et veniet usque ad summam eius*, hoc est, usque ad montem Oliveti, ubi Saluator ascendit ad cœlum. Vnde glorians dicit. *Isa. 37.* In multitudine quadrigarum mearum, ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani. Hic enim est mons sanctus & inlytus, quem Dominus suâ ascensione sanctificauit: vnde audaciam admirans *Psal. 23.* Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Vnde subdit. *Et nemo auxiliabitur ei*. Tunc enim irascerut ei Dominus, & in eodem loco peribit. *2. ad Thessal. 2.* Quem Dominus Iesu interficiet spiritu oris sui. *Isa. 11.* Spiritu labiorum suorum interficiet impium.

CAP V T XII.

IN tempore autem illo. Hic tangit finem omnium præhabitorū, in iudicio & gloriâ resurgentium. Diuiditur autem in duas partes, prima parte tangit liberationem & rationem, in secunda partemensuram temporis ultimæ persecutionis, ibi, *Et vidi ego Daniel*. Adhuc in prima duo sunt, reuelatio scilicet resurrectionis, & præceptum de clausura visionis, ibi, *Tu autem Daniel*. In prima harum quatuor sunt paragraphi: in primo enim describitur Angelicum adiutorium, in secundo tribulatio sanctorum, in

tertio resurrectio mortuorum, in quarto dispar claritas sanctorum. Dicit ergo.

In tempore illo, ultimæ scilicet propitiationis, consurget, paratus scilicet ad adiutorium, Michael princeps, scilicet propitiationis, magnus. Isa. 32. Princeps ea quæ sunt digna principe, cogitabit, & ipse super duces stabit. Et ideo magnus dicitur. *Qui stat pro filiis populi tui, ut saluentur scilicet. Dan. 10.* Nemo est adiutor meus nisi Michaël princeps vester. Et subdit de tribulatione. *Et veniet tempus quale non fuit, tribulationis scilicet, ex quo gentes esse cœperunt, hoc est, à principio mundi, usque ad tempus illud: cuius causa dicitur esse, quod tres persecutions passa est Ecclesia, primo à tyrannis, qui occiderunt corpus, secundò ab hereticis, qui peruerterunt fidem, tertio à falsis fratribus, qui mores subuerterunt: illa autem ultima conflabitur ab omnibus his. Matth. 24.* Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi, usque modo, neque fiet. *Et in tempore illo, hoc est, post tempus illud, saluabitur populus tuus, Iudæorum scilicet. Isa. 10.* Si fuerit numerus filiorum Istræl, quasi arena maris, reliquæ conuertentur ex eo. Tunc enim videntes se esse deceptos in Antichristo, omnes conuertentur ad fidem: & hoc est quod sequitur. *Omnis qui inuenitus fuerit scriptus in libro, Dei scilicet: scripti autem sunt in libro, de quibus præordinavit Deus, ut daret gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Act. 13.* Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam. *Psal. 138.* In libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur. Et subdit tertium paragraphum de resurrectione: & hoc est.

2. Et multi, non omnes scilicet, de his qui dormiunt in terra puluere. Mortui dicuntur dormire, sui dicuntur dormire, in pœnis, quia vitâ occultâ viuunt sicut dormient, quidam in pœnis, quidam autem in gloriâ. Isa. 26. Expergicissimi, & laudate, qui habitatis in puluere. Et hoc est. *Euigilabunt, scilicet ad manifestam vitam in corpore, & animam demonstrandam. Job 14.* Donec atteratur cœlum, non euigilabit, nec consurget de somno suo. Quando ergo atteretur cœlum, euigilabit. Et diuidit inter mortuos, subdens. *Alij in vitam aeternam, boni scilicet & electi, & alijs in opprobrium confusione aeternæ, ut videant semper, in pœnis scilicet & videntio patientur, quia ut dicit Gregor. Hoc est eis in igne ardere, quod est ignem videre. Matth. 25.* Ibunt hi in supplicium aeternum, iusti aeternam, quod patiuntur, in vitam aeternam. Et subdit de dispari claritate sanctorum.

3. Qui autem docti fuerint, intus scilicet à Deo, per deuotionem, sicut simplices sancti, de quibus dicitur Ioan. 6. Erunt omnes docibiles Dei. Fulgebunt quasi splendor firmamenti, qui splendor tenuis est, & non condensati luminis, de quibus dicitur. Philip. 3. Nostra conuersatio in cœlis est. Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei. Et qui ad institutionem erudiunt multos. Hieron. Magistri scilicet aliorum, non tantummodo prædicando, sed & scriptis confirmando. Quasi stella in perpetuas aeternitates, supple, fulgebunt: illi enim sunt quasi vasa luminis, vnde perfundentia lumen. Baruch. 3. Stellæ dederunt lumina in custodiis suis, & lætatae sunt: vocatae sunt, & dixerunt, Adsumus, & luxerunt ei cum

iucunditate, qui fecit illas. Quod autem dicit, *perpetuas aeternitates, sciendum quod perpetuum est ex parte mensurati, aeternitas autem ex parte durationis mensurantis: & quia multa sunt ad aeternitatem pertinentia, ideo ponuntur in numero plurali.*

Tu autem Daniel. Tangit hic de significacione visionum, ne proferantur in publicum, sicut prima, secunda, tertia, quarta, in publico expositæ sunt: & hoc est. *Claude sermones, & signa librum: sermones, ne exponas: librum autem, ut fideliter scribas. Isa. 29.* Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Quare autem signari faciat librum, subdit. *Visque ad tempus statutum, à Deo scilicet in fine mundi, plurimi pertransibunt, legendo scilicet, & studendo. Abac. 2.* Scribe visum, & explana super tabulas, ut percurrat qui legerit. *Et multiplex erit scientia.* Multiplex enim est spiritus, qui edidit eam. *Sapient. 7.* Multiplices, & multarum proprietatum sunt visiones, quibus teuelantur. *Syra in prologo Eccles.* Non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed & extraneos discentes, & scribentes doctissimos fieri.

Et vidi ego Daniel. Tangit hic de revelatione visionis, & habet duas partes, in quarum prima describit quædam, quæ pertinent ad intellectum visionis: secunda parte tangit quæ pertinent ad dispositionem videntis, hoc est, Danielis ibi. *Tu autem Daniel vade.* In prima parte tres sunt paragraghi, in quorum primo dicit quantitatem temporis persecutionis. In secundo claudenda dicit esse quæcumque alia sunt istius visionis, ibi, *Et dixi, Domine mihi, quid erit post haec?* In tertio teuelat quantitatem temporis, quod dabitur ad penitentiam conuersis, ibi, *Et à tempore, cum ablatum fuerit inge sacrificium.* In primo duo dicuntur, scilicet descriptio reuelatorum, & descriptio reuelationis: & hoc est. *Et vidi ego Daniel,* qui scilicet mundum habui cor ad videntem. *Matth. 5.* Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. *Et ecce, in visione scilicet sensibili, quasi duo alij stabant, Angeli scilicet, quorum unum dicit Hieronym. fuisse principem Persarum, alterum autem principem Micedonum, sive Græcorum: duo enim sunt mutuè se iuantes.* *Eccle. 4.* Si fuerint duo, fouebuntur mutuè. *Vnus hinc super ripam fluminis, quod est Tygris, stabat, supple, & ille erat princeps Persarum, qui versus Persidem stabat in ripâ, & alius inde ex aliâ ripâ fluminis, princeps scilicet Græciæ, qui stabat in ripâ, quæ est contra Græciæ: ripa enim significat stabilimentum immortalitatis, in quo stant Angeli, fluxus in medio descensum nostræ mortalitatis. *2. Reg. 14.* Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram.*

Et dixi viro, qui indutus erat lineis, qui testius erat, & creditur, quod fuerit Gabriel, qui missus ad Prophetæ instructionem fuit. Eccle. 4. Funiculus triplices difficile rumpitur. Descriptis reuelatoribus, tangit reuelationis inquisitionem. *Qui stabat super aquas fluminis, tanquam subiectus huius vite mortalitatem: ab immortalibus enim scientia eorum requirenda est.* Hoc significatum est. *Ioan. 2.1.* ubi Dominus resurgens stabat in litore. *Visquequo finis horum mirabilium?* hoc est, usque ad quantum tempus finitur

4.

5.

6.

finientur hæc mirabilia , de Antichristi persecutione. *Psal.* 12. *Quamdiu ponam consilia in anima mea , dolorem in corde meo per diem.*

7. *Et audiui virum , excellentiorem aliis scilicet. Iob 1. Erat vir ille magnus inter omnes Orientales. Qui erat indutus lineis. Linum candidum est, & lumini simile. Psal. 103. Indutus lumine sicut vestimento. Qui stabat super aquas fluminis , altior scilicet mortalitate vitæ huius : propter quod Dan. 4. Vigiles dicuntur, qui fumis huius mundi non deprimuntur. Cum eleuasset dexteram, quæ dispositionem æternorum significat , & sinistram suam , sinistra significat dispositionem temporaliūm , in cœlum , quæ in cœlum eleuatur , quoniam tempora secundum cœlestia disponuntur. Iob 38. Nunquid nosti ordinem cœli , & rationem eius pones in terra ? Et iurasset per vincentem in æternum , hoc est , immobili veritate confirmasset. Psal. 116. In æternum Domine permanet veritas tua. Quia in tempus , vnius scilicet anni , & tempora , duorum annorum scilicet : Hebraicè enim hæc habent numerum dualēm , qui duos annos significat : & dimidium temporis , hoc est , dimidium annum , ita ut pars pro toto ponatur. Hoc significatum est Apoc. 12. ubi mulier quæ significat Ecclesiam , à facie draconis fugit in desertum , ut alatur ibi per tempus , & tempora , & dimidium temporis , tamdiu scilicet durabit Antichristi persecutio. Et cum completa fuerit dispersione manus populi sancti , hoc est , fortitudinis sanctorum per Antichristum , qui omnem fortitudinem sanctorum disperdet , exagitando illos scilicet in desertum , sicut prædictus Dominus. Matth. 10. Si persecuti vos fuerint in una ciuitate , fugite in aliam. Complebuntur vniuersa hæc , hoc est , usque ad id tempus erunt completa omnia. Tob. vlt. Non excidit verbum Domini. Matth. 5. Iota vnum , aut unus apex non præteribit à lege , donec omnia fiant. Et ego audiui , bella scilicet & persecutionem futuram , & non intellexi , per singulas scilicet circumstantias prouinciarum , locorum , temporum , & negotiorum. Isa. 6. Audite audientes , & nolite intelligere : videte visionem , & nolite cognoscere.*

8. *Et dixi. Secundus paragraphus , in quo fit inquisitio de tempore post persecutionem. Domine mihi , quid erit post hæc ? Diligenter inquirit , ut formam det discendi. Eccl. 6. Si videris sensatum , euigila ad eum , & gradus ostiorum illius exterat pestuus.*

9. *Et ait , Angelus scilicet , vade Daniel , viam vniuersæ carnis , ut dicit *Glossa* , & hoc est ire ad patres , transitus enim est vita nostra : propter quod 1.ad Corinth. 9. dicitur cursus. Omnes quidem currunt , sed unus accipit brauium. Quia clausi sumus , ad dependentiam scilicet ad futurum , signati que sermones , per obscuritates allegoriarum. 1. ad Corinth. 13. Videmus nunc per speculum , in ænigmate. Iob 3. Viro , cuius abscondita est via , & circumdedit eum Deus tenebris. Usque ad prefinitum tempus , supple , quo in effectu complebuntur : sicut enim dicitur Eccl. 3. Omnia tempus habent. Et tangit profectum sanctorum ex tribulatione.*

10. *Eligentur , à Deo , & dealbabuntur , ut scilicet maculas peccati non habeant. Apoc. 14. Sine ma-*

cula sunt antethronum Dei. Et quasi ignis probabantur multi , hoc est , quasi per ignem tribulationis scilicet. 1.ad Corinth. 3. Ipse talus erit , sic tamen quasi per ignem. Et impie agent impij , obstinati scilicet. Apoc. 22. Qui in lordibus est , sordecat adhuc. 1. Reg. 24. Ab impijs egredietur impietas. Neque intelligent omnes impij. Sap. 2. Errauerunt , excœcauit enim eos malitia corum. Psal. 35. Noluit intelligere , ut bene ageret. Porro doceti , à Deo , supple , intelligent. 3. Reg. 3. Dabo seruio tuo cor docile. Luc. 24. Aperuit illis sensum , ut intelligerent scripturas. Et subiungit de reuelatione temporis persecutionis , & de diebus qui durabunt post mortem Antichristi in pœnitentia ; & hoc est.

11. *Et à tempore , cum ablatum fuerit iuge sacrificium , ab Ecclesia scilicet in diuinis laudibus , & cultu , de quo dicitur. Hebr. vlt. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Et posita fuerit abominatio in desolationem , hoc est , abominationis idolum Antichristi , qui causa desolationis est. Matth. 24. Cum videritis abominationem stantem in loco sancto , qui legit intelligat. Dies mille ducenti nonaginta , supple , erunt , hoc est , tres anni , & dimidius , sicut iam antè dictum est : tamen non durabit Antichristi persecutio , sicut durauit Christi prædicatio: in omnibus enim volet se conformare Christo : unde Isa. 14. dicit , Similis ero Altissimo. Et subdit de tempore pœnitentiae addito ad illud.*

12. *Beatus qui expectat. Thren. 3. Pars mea Dominus , dixit anima mea , propterea expectabo eum. Psal. 26. Expecta Dominum , viriliter age. Et peruenit ad dies mille trecentos triginta quinque , qui ad superius dictos 290. 45. habent additos , qui reversis ad infidelitate Antichristi dabuntur in pœnitentiam , eò quod Deus nullum perire vult. 1. ad Tim. 2. Qui vult omnes homines saluos fieri , & ad agnitionem sui venire. Et subdit de dispositione Prophetæ.*

13. *Tu autem Daniel vade , transeundo scilicet ab hac vita. Hebre. 13. Non babemus hic manentem ciuitatem , sed futuram inquirimus. Et requiesces , spe felici scilicet cum patribus. Apoc. 14. Amodo iam dicit spiritus , ut requiescant à laboribus suis. Et stabis in sorte tua , hoc est , in sorte beatitudinis , quæ tibi debetur loco præmij. Psal. 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris : et enim hereditas mea præclara est mihi. Psal. 141. Portio mea in terra viuentium. In fine dierum , hoc est , in temporibus nouissimis , quando consummabitur mundus. Gen. 6. Finis vniuersæ carnis venit coram me.*

C A P V T XIII.

14. *Erat vir habitans in Babylone. Post Danieleum , subiungitur hic historia Susannæ , & historia Belis , quas Hieron. dicit , non à Daniele Propheta , sed ab alio Daniele sacerdote quodam esse descriptas. Dicit enim , quod 70. sic habent: Homo quidam erat sacerdos , cui nomen Daniel , filius Aldai , coniuia regis. Et postea sequitur , quod hic habetur. Et erat vir in Babylone , &c. quod Theodotion transtulit in Græcum , & de Græco*

Græco postea translatum est in Latinum. Ista autem historia de Susanna diuiditur in tres partes. In prima ponuntur ea quæ ad Susannæ condemnationem pertinent: secundo quæ ad liberationem, ibi, *Cum duceretur ad mortem*. Tertiò quæ faciunt ad pessimorum vindicationem, ibi, *Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros*. In prima sex dicuntur, scilicet accusatae descriptio, accusantium malitiosa conuehtio, ibi, *Et constituti sunt*. Accusationis confictio, ibi, *Fæctum est*, cum obseruarent diem aptum. Accusandæ ad crimen inductio, ibi, *Cum autem essent egressæ pueræ*. Innocentis ad crimen dissentio, ibi, ingemuit Susanna. Et accusationis in iudicio propositio, ibi, *Et facta est dies crastina*. In prima parte describitur accusanda ab habitatione, & viri honestate, à nomine, & parentis dignitate, & à pulchritudine, & à veritate: & hoc est. *Erat vir*. Benè vir, nec prosperis eleuatus, nec aduersis depresso. *Gregor.* Vir est, qui contra bifomes fortunæ insultus vniiformi constantia mentis militis præmunitus est. Hic est vir magnus, de quo *Iob. 1*. Erat vir ille magnus inter Orientales. *Bernard. ad Eugenium*: Magnus est qui incidens in aduersa, non excidit vel parum à sapientia. Nec minor, cui præsens felicitas si arrisit, non irrisit. Et subdit de habitatione. *In Babylone*, ut habitando inter peruersos, virtus illius probaretur. *2. Pet. 2*. Aspectu, & auditu iustus vel parum erat habitans apud eos, qui de die in diem animam iustum inquis operibus cruciabant. *Et nomen eius Ioachim*, qui interpretatur præparatus Domino, vel resurrectio Domini: quia semper obsequiis Domini erat paratus, dicens cum *Psal. 118*. Paratus sum, & non sum turbatus. Et iterum *107*. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. *Matth. 25*. Quæ paratae erant, intrauerunt cum eo ad nuptias.

2. *Et accepit vxorem, vxorio scilicet affectu coniunctam*, de quâ dicitur *Eccl. 26*. Mulieris bona beatus vir, numerus annorum illorum duplex. *Nomine Susamam*, quæ obtentus lilijs interpretatur, eò quod constanter obtinuit castitatem etiam inter corruptores. *Cant. 2*. Sicut lily inter spinas, sic amica mea inter filias. *Eccl. 26*. Gratia super gratiam, mulier sancta, & pudorata: omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ. *Filiam Helcia*, qui pars Domini, vel vendicatus Domino interpretatur, eò quod nihil in cœlo, vel in terrâ obtinere voluit nisi Deum. *Thren. 3*. Pars mea Dominus, dixit anima mea. *Num. 18*. Ego Dominus ero pars eorum. *Pulchram nimis*, corpore quidem, sed tamen pulchrior erat moribus. *Indith. 10*. Cui etiam Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pendebat. *Psal. 44*. Specie tuâ, & pulchritudine tua intende prosperè, procede, & regna. *Et timentem Deum*. Commendat hic ad gratiam in interioribus primo, & postea in exterioribus: in interioribus dupliciter, scilicet secundum recessum à malo, & secundum ordinem ad bonum: & hoc est. *Timentem Deum*. Timor enim Domini facit fugere omne malum, ut dicit *August.* *Eccl. 2*. Qui timet Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. *Proverb. vlt.* Mulier timens Dominum, ipsa laudabitur. Et subiungit

de ordine ad bonum.

Parentes enim illius, qui scilicet affectu, & debito naturæ tenebantur ei. *Eccli. 44*. Laudemus viros glriosos, & parentes nostros. *Cum essent iusti*, generali scilicet & omni iustitiâ. *Luc. 1*. Erant autem iusti ambo, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querelâ. *Erudierunt filiam suam*. Eruditio morum disciplina est. *Hebr. 12*. Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. *Denter. 32*. Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi. *Secundum legem Moysi*, in omni ordine ad bonum. *Eccli. 24*. Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum. *Psal. 118*. Lex Domini immaculata convertens animas. Et subiungit de gratiâ in exteriortibus, scilicet in diuitiis, in amoenitate habitationis, in sapientiae confillis, & honore virtutis: & hoc est.

Erat autem Ioachim diues valde: quia in bonis diuitiæ sunt instrumenta virtutis. *Eccli. 44*. Homines diuites, in virtute pulchritudinis studium habentes, sicut dicitur de Abraham. *Genes. 13*.

Erat quippe substantia eorum multa. *1. ad Corinth. 1*. In omnibus diuites facti estis in illo. *Et erat ei pomarium vicinum domui sua*, propter amœnitatem scilicet: vnde Philosophus in *4. Ethic.*

dicit, quod magnificum decet habitatio pulcherrima. Exteriori enim pulchritudine arborum, recordatio fit spiritualium arborum, in exemplis sanctorum. Genes. 2. Plantauit Dominus Deus paradisum voluptatis à principio. *Et ad ipsum confluabant Iudei*, gratiâ consilij scilicet: quia sapientiâ præditus prudenter consulit. *Eccli. 6*. Si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. *Eò quod esset honorabilior omnium*. Dicit Philosophus in *1. Ethic.* quod honor est præmium virtutis. Est enim honor exhibitio reuerentiæ, in testimonium virtutis. *Eccli. 24*. Flores mei, fructus honoris & honestatis.

Et constituti sunt. Describit hic accusantium malitiosam, ab habitu inuetetatae consuetudinis, ab vsu auctoritatis, ab opportunitate sèpè obiecti concupiscibilis, ab obstinatione peruersitas, ab obseruatione insidiosâ mulieris, à mutuo consensu facinoris: & hoc est.

Et constituti sunt, in itâ Domini permittentis, duo senes, indices in anno illo. *Iob. 34*. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Senes autem dicuntur, non à canitatem, sed à corruptelâ antiquæ vetustatis. *Isa. 65*. Peccator centum annorum maledictus erit. Iudices autem dicuntur à calumnia violenti iudicij, non à rectitudine. *Isa. 1*. Principes tui, socij furum. *Isa. 5*. Væ qui iustificant impium promonetibus, & iustitiam iusti auferunt ab eo. *In anno illo*, dicit, quia consuetudo erat eis annuos iudices ponere, ne confirmati in potestate superbirent. Simile *Ioan. 11*. Cum esset pontifex anni illius. *Sap. 6*. Cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicantis, nec custodistis legem iustitiae. *De quibus locutus est Dominus*. *Neemia 9*. Manus magistratum fuit in transgressione hac prima. *Osea 7*. In malitia suâ lâticauit Regem, & in mendaciis principes: & hoc est. *Quia egressa est iniqitas*, per malum scilicet exemplum, à Babylone, hoc est, ab iis, qui in Babylone habitant, à senioribus iudicibus, ætate, & non moribus, qui videbantur regere populum. *Quamuis*

3.

4:

Cap. 2. Magnificum decet habitatio pulcherrima.

5.

in Danielis Prophetæ Cap. XIII. 71

uis in veritate peruerterint, & non rexerint: idola enim fuerunt iudicium, & non iudices. *Zach.* 11. O pastor, & idolum derelinquens gregem. *Hierony.* Dicebat Hebræus quidam hos fuisse Achab, & Sedechiam, de quibus dicitur *Ierem.* 29. Ponat te Dominus sicut Sedechiam, & sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne, pro eo, quod fecerint stultitiam in Israël, & mœchati sunt in vxores amicorum suorum. Et subdit de abuso auctoritatis.

6. *Isti frequentabant domum Ioachim:* ed quod in domo eius siebant iudicia, propter abundantiam consilij, & propter loci amitatem. *Istos* tamen traxit, & concupiscentia, & avaritia: imitatores fuerunt meretricis, de quâ dicitur *Prou. 7.* Garrula, & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis. *Et veniebant ad eos*, supple, sicut ad iudices. *Omnis qui habebant iudicia*, hoc est, causas diiudicandas. *Deuteron. 25.* Si fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint iudices, quod iustum esse persperixerint, illi iustitiae palmam dabunt, quem impium condemnabunt. Et subdit de facti opportunitate.

7. *Cum autem populus reuertisset per Meridiem.* Usque ad Meridiem est tempus iudiciorum, sobriis sensibus existentibus: unde ad Meridiem peracto iudicio, populus ad propria reuertebatur: & tunc solitarium remansit pomarium, & erat opportunitas Susannæ deambulandi in eo. Deambulatio excitat calorem, & euentat corpusculum, ut dicit *Hieronym.* & hoc est. Ingrediebatur Susanna, non egrediebatur ad plateas, sed intra clausuras viri. *Et deambulabat in pomario viri sui*, non sicut Dina discurrens per regionem. *Genes. 34.* & ideo corrupta est, & multorum homicidiorum extitit causa. Et exempli Dei imitatrix fuit. *Genes. 3.* Cum deambularet Dominus ad auram, post Meridiem.

8. *Et videbant eam seniores:* non enim fecerunt consilium David: Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Et quod dicit *Job 31.* Pepigi fœdus cum oculis meis, ut non cogitarem quidem de virgine. *Quotidie ingredientem:* multiplicatus enim visus signum est magnæ concupiscentiæ. *Augustin.* Oculus vester et si jaciatur in aliquam fœminarum, in nullam figatur. *Et deambulantem:* ipsa enim decentia motus, & status magis incitabat ad libidinem. *Hieronym.* Non licet intueri, quod non licet concupiscere. *Et exarserunt in concupiscentiam eius:* concupiscentia enim fornicationis ignis est. *Job 31.* Ignis est usque ad perditionem deuorans, & omnia genimina.

9. *Et euerterunt sensum suum.* Tangitur hic de pertinaciâ peruersitatis. Euercio est à recto ordine peruersio, & est à recto ordine. *Baruch 3.* Auerſi fuerunt sensus vestri ut recederetis à Deo. *Et declinauerunt oculos suos*, qui in cœlum eleuati esse debuerant. *Thren. 5.* Leuemus corda nostra cum manibus in cœlum. *Psal. 16.* *Oculos declinare ad terram*, hoc est, ad terrena concupiscentia. *Statuerunt oculos suos declinare in terram*, hoc est quidam, ad terrena concupiscentia. *Ut non viderent cœlum*, hoc est, cœlestia. Contra quod dicitur *Genes. 15.* Suspice cœlum, & numera stellas si potes. *Ouidius 1. Metamorphoseos.*

Oshomini sublime dedit, cœlumque videre Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Neque recordarentur iudiciorum iustorum, quamvis scilicet essent iudices. *Hieron.* Iudiciorum iustorum, siue Dei, siue honestatis, siue naturæ, quæ omnibus ad bonum insita sunt. *Psal. 4.* Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Homo enim lumine diuino iudicium rationis habet, à quo recta iudicat.

Erant ergo ambo vulnerati amore eius. *Pamphylus:*

Vulneror, & clausum porto sub pectore telum. Nec indicauerunt sibi iniucem dolorem suum: nobilant enim confiteri quod pessimum est. *Job 31.* Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celavi in sinu meo iniquitatem meam. Et subungit ea uila m.

Erubescabant enim indicare sibi concupiscentiam suam. Concupiscentia enim carnalis erubescibilis est. *Ierem. 31.* Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. *Volentes concubere cum eâ.* *Matth. 3.* Qui viderit mulierem ad concupiscentiam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

Et obsernabant quotidiè concupiscentiâ scilicet instigante, sollicitius videre eam: visus enim nutrit concupiscentiam. *Thren. 3.* Oculus meus deprædatus est animam meam, in cunctis filiabus vrbis meæ.

Dixitque alter ad alterum. Gennadius: Oculum esse ad alterum de concupiscentiâ appetitus fornicationis iudicium est. *Eamus domum, quia hora prandii est.* Non dicunt, quia concupiscentiâ se subducit, sed aliam fingentes occasionem concupiscentiam abscondunt. *Ecli. 47.* Inclinasti femora tua mulieribus, dedisti maculam in gloriâ tuâ. *Et egressi, supple, de horto recesserunt à se.* Bene dicit recesserunt: quia mali semper dissident. *Math. 12.* Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit.

Cumque reuertissent, concupiscentiâ, supple, cogente. 2. *Pet. 3.* Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro lutu. Venerunt in unum, hoc est, mali consensem. *Psal. 2.* Conuerterunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. *Et se scitantes ab iniucem causam,* supple, conuentus in unum, confessi sunt concupiscentiam suam, supple, fuisse causam. *Genes. 49.* Effusus es sicut aqua, non crescas. Fornicator enim omnibus effundit concupiscentiam suam. *Et tunc in commune statuerunt tempus,* ut scilicet non tantum adulteram, sed etiam communem facerent, more Nicolaitarum, qui communes dicebant esse mulieres. *Apocal. 2.* Odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. *Quando eam possent inuenire solam,* ut scilicet non iam precibus vincerent, sed vi opprimerent. *Gen. 3 4.* Vi opprimens virginem, tristernique deliniuit blanditiis. Quod tamen peccatum Dominus dicit esse plectendum morte. *Exod. 22.* Factum est autem. Tangitur hic insidiosa obseruatio, & opportunitas quâ deprehendi posset: & dictuntur tria, obseruatio, aggressio, & ad peccatum inducito: & hoc est.

Factum est autem, supple, per negotijs opportunitatem, cum obsernarent diem aptum, ad seclusus scilicet perpetrandum. Psal. 29. Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. *Ingressus est, supple, Susanna, aliquando, hoc est, hora apta,*

10.

11.

12.

13.

Mali semper dissident.

14.

Nicolaitarum heresi.

15.

apta, sicut heri, & nudus tertius, hoc est, sicut consuetum erat ei, licitum enim erat opus, & necessarium sapè, cum duabus solis pueris, iuuantibus scilicet ad necessitates corporis, sicut Esther 14. duabus vtebatur pueris, & cum una deesser negotio opportunis, altera ministraret. Proverb. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Pueras autem sui sexus accepit, coram quibus denudata non verecundaretur: lauanda enim corpora denudanda necesse est: & hoc est. Voluitque lanari in pomario. August. Balneum etiam corporis, cum infirmitatis necessitas cogit, minimè denegetur. Et subiungit necessitatem. Aestus quippe erat, quando scilicet lantur corpora in ludores, à quibus necesse est emundari per ablutionem. Aug. Super 1. ad Cor. 10. Placet sanctis Angelis munditia corporalis.

Placet sanctis Angelis munditia corporalis.

16. Et non erat ibi quisquam. Hoc dicit propter opportunitatem. Præter duos senes absconditos, qui scilicet ad peccatum insidiabantur. Eccli. 23. Dicit peccator, quis me videt? tenebrae circumdat me, & parietes operiunt me, & nemo circunspectus me, quem vereor? Delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et contemplantes eam. August. Nec decatis vos habere animos pudicos, cum habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius.

17. Smigma quid. Dicit ergo pueris, Susanna scilicet, afferte mihi oleum, & smigma: oleum, quo exhilaretur pellis, illuminatiuum enim est, & smigma, hoc est, vnguenta, quibus restringantur ludores: nec ista vituperabilia sunt, quoniam interiori fragrantiae attestantur. Cant. 1. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis, hoc est, vbera tua lota vino meliora sunt, quia per vinum sordes vberum mundantur, & vnguentis ludores restringentibus suavitatem odoris recipiunt. Et ostia pomarii claudite, propter verecundiam muliebtris sexus. Cant. 4. Hortus conclusus, fons signatus. Ut lauer, ad corporis munditiam. Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquis vestimentis.

18. Et fecerunt sicut præceperat, ancillæ scilicet. Psal. 122. Sicut oculi ancillæ in manibus Dominiæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. Gen. 16. Reuertere ad Dominam tuam, & humiliare sub manu illius. Clauferuntque ostia pomarii, ne visibus pateret stultorū: clausas enim esse decet fœminas. Pron. 5. Habeto eam solus, & non sint alieni participes tui. Et egressæ sunt per posticū, pueræ scilicet. Posticus vocatur parvus transitus, ubi non nisi familiares transeunt, ut afferrat quod iusserat, quæ necessaria erant ad corporis emundationem: horum enim matronæ non decet obliuisci. Ier. 2. Nunquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, & sponsa fasciæ pectoralis sui? Nesciebatque senes, Susanna scilicet, intus esse absconditos. Simile in Psal. 72. Ad nihilum redactus sum, & nesciui.

19. Cum autem egressæ pueræ, à quibus scilicet contra senes defendi poterat. Eccli. vlt. Respiciens erant ad adjutorium hominum, & non erat. Surrexerunt duo senes, de latibulis scilicet. Ier. 3. In viis sedebas, expectans eos quasi latro. Et accurrerunt ad eam, impetu scilicet concupiscentiæ, quæ præceps est, & ad insaniam conuertit: vnde Homerus, & inducit ab Arist. in 7. Ethic. Doli complicatrix venus, furata est mentem valde sapientum;

Ierem. 5. Equi amatores in fœminas, vnuſquisque ad voxorem proximi sui hinniebar. Et dixerunt, quasi leones scilicet inuitantes.

Ecce ostia pomarii clausa sunt, vt scilicet subito nullus aduenire possit, & nemo nos vider. Et ideo non accusabimur. Job 24. Oculus adulteri obseruat caliginem dicens, Non me videbit oculus. Ioan. 5. Qui malè agit, odit lucem. Et in concupiscentia tui sumus. Bene dicunt, in concupiscentia, vt toti scilicet capti sint libidine. Aug. Etiam si latet, & à nullo hominum videatur, quid faciet de illo desuper inspectore, quem latere nihil potest? Quamobrem assentire nobis. Antiqua Grammatica: apud antiquos enim, assentior, & consentior, verba erant deponentis generis. Et commiscere nobiscum. Consensum querunt: quia coitus in non consentiente, sed oppressa minus delectabilis est. Pron. 1. Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Subiungit etiam aculeum timoris, vt efficacius persuadeant: & hoc est.

Quod si nolueris, sicut Anna. Tob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, neque cum iis, qui in levitate ambulant, participem me præbui. Dicimus contra te testimonium, supple, falsum. Contra quod dicitur Exod. 20. Non loqueris contra proximum tuum, falsum testimonium. Quod fuerit tecum inuenis, in concubitu scilicet, & sic eris accusanda vt adultera, quæ secundum legem lapidabatur, sicut præcipitur Lenit. 20. Et ob hanc causam emiseris pueras à te, vt scilicet sola cum illo iuene concumberes. Sap. 10. Mendaces ostendit, qui maculauerunt eam. Isa. 32. Fraudulenti vas pessima sunt: ipse enim cogitationes concinabat ad perdendos mites. Et subiungitur de gemitu innocentis.

22. Ingemuit Susanna, hoc est, intus ex profundo gemuit, horrore quidem mortis gemuit, quod naturale est, sed horrore etiam opprobrij, quod illi minabantur, intus gemuit. Psal. 6. Laborai in gemitu meo. Et ait: Angustiae mihi sunt undique, in corpore scilicet & anima, & honori haec tenus conseruato, & famæ. Baruch. 3. Anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te Domine. 2. Reg. vlt. Coarctor nimis. Et subiungit causam angustiarum. Si enim hoc egero, scilicet quod vultis facimus, mors mihi est. Hieron. Quoties peccamus, quoties peccatorum: quoties benefacimus, viuimus. Rom. 6. Stipendia peccati mors, gratia autem Dei, vita æterna. Si autem non egero, vobis scilicet, non consentiens, non effugiam manus vestras, hoc est, iniquam potestatem. Thren. 1. Dedit me in manu de qua non potero surgere. Proverb. 1. Pedes ilorum ad malum currunt, & festinant ut effundant innoxium sanguinem.

Sed melius est mihi. Hierony. In Græco non habetur melius, sed bonum, eleganter, ne comparatione peccantium videretur dicere bonum. Absque opere, hoc est, peccato, incidere in manus hominum, puniendam scilicet, quam peccare in conspectu Dei. Glossa: Cui omnia nuda sunt. Hebr. 4. Omnia nuda sunt, & aperta oculis eius, ad quem vobis sermo.

23. Et exclamavit voce magna Susanna, hoc est, clamore alto, & longè audito, & voce magnæ virtutis clamauit. Vnde. Hierony. Non in aëris percussione, sed in pudicitia magnitudine. Psal. 17. Clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius. Hic dicit Hieron. quod vix inuenitur, quod

20.

21.

22.

23.

24.

quod vox peccatoris in scripturis magna legatur.
Exclamauerunt autem & senes aduersus eam. Aduersus eam dicit, quia in eius infamiam clamauerunt. Contentiosorum enim mos est, clamare velle vincere. Dicit enim Ambros. super epist. 1. Contentio est impugnatio veritatis, dentis clausis.

*Contentio
est impugna-
tio veri,
etatis cū cōfī-
ad Rom. 1. Contentio est impugnatio veritatis,
dantis cla-
moris.*

25. *Et cucurrit unus, supple, de senioribus, & aper-
runt ostium pomarij, tanquam per id euasisset iu-
uenis, quem deprehendissent cum illā. Psal. 51. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut
nouacula acuta fecisti dolum. Et sequitur de ac-
cursu familiæ ad clamorē, & infamia: & hoc est.*

26. *Cum ergo audissent clamorem famuli domus in
pomario humanum enim est oppresso ferre ad-
iutorium, irruerunt per posticum, posticus enim
fuit versus domum, per quem introitum habe-
bant familiares, ut viderent quidnam esset: & in
hoc notatur familiæ discretio, quia prius videre
voluerunt, antequam aliquid facerent. Philo.
Bonum est bonam habere familiam. Rom. 12. Ra-
tionabile obsequium vestrum. Et sequitur de in-
famia, quam resperserunt.*

27. *Postquam autem senes locuti sunt, infamiam sci-
licet. Pron. 26. Labii suis intelligitur inimicus,
cum in corde tractauerit dolos. Erubuerunt serui
vehementer. Et hoc ipsum boni signum est, eru-
bescere de infamia. Ier. 31. Confusus sum, & eru-
bui, sustinui opprobriū adolescentiæ meæ. Quia
nunquam dictus fuerat. Glossa: Necdum factus,
sermo huinscēmodi de Susanna. Quin potius fama
erat honoris, & honestatis. Pron. vlt. Date ei de
fructu manuum suarum, & laudent eam in por-
tis opera eius. Et facta est dies crastina. Hic tangi-
tur de accusatione in iudicio. Et tanguntur quin-
que, scilicet populi ad iudicium conuocatio, ac-
cusationis testificatio, innocentis condemnatio,
accusandæ vocatio, condemnatae ad Deum ora-
tio: & hoc est. Et facta est dies crastina, per quam
obseruant tempus vespertinum, quo nequitiam
peragerent in tenebris. Pron. 7. Considero vecor-
dem iuuenem, qui transit per plateas, iuxta an-
gulum, & propè viam domus mulieris graditur,
in obscurō aduerserante die, in noctis tene-
bris & caligine.*

28. *Cumque. Glossa: De more. Venisset populus ad
virum eius, hoc est, Susannæ, Ioachim: iudicium
enim publicum, coram multitudine fieri debet,
& nemo debet condemnari in angulo. 1. ad Ti-
mot. 5. Peccantes coram omnibus argue, ut &
ceteri timore habeant. Venerunt, & duo presby-
teri, hoc est, senes: in Graeco enim presbyter
idem est quod senior Latinæ, plus enim erant
malitia senes, quam ætate. Baruch. 3. Inueterasti
in terra aliena. Pleni iniqua cogitatione aduersus
Susannam, adeò pleni, ut nihil virtutis, vel verita-
tis in eis esse posset. Act. 8. In felle amaritudinis,
& obligations iniquitatis, video te esse. Ut inter-
ficerent eam, odio scilicet pudicitiae. Pron. 1. Festi-
nant, ut effundant innoxium sanguinem.*

29. *Et dixerunt coram populo, tanquam curam ha-
bentes de multitudine, cum tamen nihil pietatis
haberent in corde. Mittite ad Susannam, ut de-
terminatè vocetur: describit eam genere, & ma-
rito, & hoc est, filiam Helcie uxorem Ioachim,
plures enim forte erant aliae Susannæ, & statim
misericordia compulsi per præceptum Domini. Exo.
22. Maleficos non parari siuere.*

30. *Et venit cum parentibus, & filiis, ut claritate
D. Alb. Mag. Comment. in Danielem.*

generis extingueret infamiam, & amicis, qui fa-
miliariter nouerunt conuersationem eius, & uni-
uersis cognatis suis, cum quibus à teneris vngui-
bus fuit enutrita. Prou. vlt. Surrexerunt filij eius,
& beatissimam prædicauerunt, vir eius, & lau-
dauit eam.

Porro Susanna erat delicata nimis, hoc est, de-
licati corporis. Cant. 7. Quam pulchra es charis-
sima in deliciis. Et pulchra specie. Hierony. Pul-
chrior moribus. Psal. 44. Specie tuâ & pulchri-
tudine tua.

31.

At iniqui illi, adhuc iniquitate, & concipi-
scientia pleni. Psal. 35. Iniquitatem meditatus est
in cubili suo, astigit omni via non bonæ. Inse-
runt ut discooperirentur. Antiquus enim mos erat,
vt rei omnibus exponerentur, propter maiorem
exprobationem. Erat enim cooperta, propter ve-
recundiam scilicet ignominia. Psal. 68. Operuit
confusio faciem meam. Ut vel, hoc est, saltem sic
satiarentur decore eius, visu scilicet luxuriates, et si
non corpore: vnde Hier. adducit illud poëticū,
Extrema linea amoris est videre quod amatur, &
hoc nihil est. Extrema linea sunt panniculi linei
camisia, vel pepla mulierū corpora tangentia, cū
quibus libidinosi visu & tactu solēt immuditias
exercere. Eccli. 9. Virginem ne conspicias ne forte
scandalizeris in decore eius. Et post pauca ibidē:
Propter speciem mulieris, multi perierunt. Et ex
hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.

32.

Flebant igitur sui, propinquai scilicet, & omnes
qui nouerant eam, ex famâ scilicet. Job. 30. Flebam
quondam super eo, qui afflictus erat, & compa-
tiebatur anima mea pauperi. Consurgentes autem,
Tangitur hic falsi testimonij prolatio, & tangi-
tur primo testificantum descriptio, condemna-
tæ contristatio, & tertio testimonij prolatio: &
hoc est.

33.

Consurgentes autem, hoc est, simul surgentes
consensu malitiæ, duo presbyteri, ut scilicet sene-
cute ætatis protegeretur malitia cordis, in medio
populi, ut publicum testimonium esse probaretur,
posuerunt manus suas super caput eius, ut scilicet
pœna capitii Sulannæ in eos lœuiret, si mentiren-
tur. Sic condemnatus est Naboth 3. Reg. 21. falso
testimonio prolato in eum. Sic lapidatus est Ste-
phanus Act. 7. Sic condemnatus est Christus
Matth. 26. Marc. 15. Luc. 22. Ioh. 18.

34.

Quæ flens suscepit ad cælum. In cælo enim iu-
dex veri est. Job 16. Ad Deū stillat oculus meus.
Et paulo ante: Ecce enim in cælo est testis meus,
& conscius meus in excelsis. Eerat enim cor eius
fiduciam habens in Domino. Tullius. Fiducia est
virtus spe vincendi, omnia tolerans pericula. Ie-
rem. 17. Benedictus vir, qui confidit in Domi-
no, & erit Dominus fiducia eius.

*Fiducia est
virtus spe
vincendi
omnia toler-
ans pericula.*

35.

Et dixerunt presbyteri, hoc est, senes. Hebr. 8.
Quod antiquatur & senescit, propè interitum est.
Cum deambularemus in pomario soli. Glossa: Alius
ne testis requiratur, ingressa est hac. Cum con-
temptu legendum est, hoc est, tam vilis, & de
qua non credebatur. Cum duabus puellis, fortè se-
cretorum suorum consciis, in talibus enim ali-
quos oportet esse consciens facinoris. Et clausit
ostia pomarij. Glossa: Coniecturas innectunt. Et
dimisit à se puellas, ne scilicet testes essent facino-
ris: dicit enim August. quod in opere carnali,
parentes etiam eos quos genuerunt, nolunt te-
stes habere.

36.

Venitque ad eam adolescentis, qui ex ætate acu-
G leos

37.

leos sensit libidinis: adolescentes enim cupidi esse consueuerunt: vnde Ouid. A iuuenie cupido creditur redditus virgo. Qui erat absconditus: hoc enim peccatum perpetratur in abscondito, & latetras querit, vt dicit August. Et concubuit cum ea. Et hoc est facinus quod infamauerunt in eā, transgressio scilicet thori. Eccl. 23. Homini fornictatio omnis panis dulcis, non fatigabitur transgre- diens usque ad finem. Et concinnant mendacium.

38. Porro nos cum essemus in angulo pomarij, quasi ad occulta consiliorum tractanda, sicut sapè conueniunt sapientes, videntes iniuriam cucurrimus ad eos, hoc est, uno affectu cucurrimus ad impe- diendū facinus. Psal. 100. Adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscet. Et vidimus eos pariter commisceri. Quasi dicant, quod vidimus, de hoc testimonium per- hibemus. Ioan. 3. Quod vidit, & audiuist, hoc te- statur.

39. Et illum quidem non quiuimus comprehendere. Et subiungit rationem: quia fortior nobis erat. Mendacium enim debile est, & ideo per anti- phrasim dictum est. Isa. 28. Posuimus mendaciū spem nostram, mendacio protecti sumus. Et aperto ostio exiliuit: cum tamen unus eorum ostium aperuerit, sicut suprà dictum est. In in- nocentem sapè transponitur culpa nocentis: & hoc vocatur impostura, quando unus refert in alium crimen proptrium. Psal. 49. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum.

40. Hanc autem cum apprehendissimus, quæ fu- gere non potuit, supple, interrogamus quisnam esset adolescentis, vt scilicet amore veritatis, confi- teretur veritatem, vt cum eā condemnaretur. Eccl. 4. Pro anima tua, ne confundaris dicere ve- rum. Et noluit indicare nobis. Hoc dicunt, vt ex odio veritatis odiosam eam faciant. Huius rei te- stes sumus. Proverb. 19. Testis falsus non erit im- punitus. Sequitur de condemnatione innocentis: & hoc est.

41. Credidit eis multitudine, quæ semper, vt dicit Chrysost. stulto consilio fertur: vnde & turba, quia semper turbata est, dicitur. Quasi senioribus, etate supple, & iudicibus, ex officio scilicet, populo, talibus enim credendum videtur esse: Et condemnauerunt eam ad mortem, innocentem, supple, quod maximum facinus est: non enim aliquid potest inferri homini maius quam mors. 1. Pet. 2. Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Tradebat autem iudicanti se iniuste. Isa. 5. Iustus perit, & non est qui recog- get in corde suo. Et subiungitur de clamore condemnatae: & hoc est.

42. Exclamanuit autem voce magna Susanna. Glossa Hieronymi, cordis affectu, confessione pura, & conscientia pura. Hæc est vox magna hominibus occulta, sed à Deo audita. 1. Reg. 4. Quænam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum? Et dixit, orando scilicet ad Dominum: Domine, propter potestatem, Deus, propter omnium scientiam & visionem, eterne, propter immutabi- litatem, qui absconditorum es cognitor. Eccl. 23. Oculi Domini lucidiores sunt super solem, cir- cumpcientes omnes vias hominum. Qui nosti omnia antequam fiant: per seipsum enim nouit, qui omnia præcedit. Eccl. 23. Domino Deo antequam crearentur omnia sunt agnita, sic & post perfectum respicit omnia.

Deo nihil
absconditum.

Tu scis. Job vlt. Nulla te latet cogitatio. Quo- niam falsum testimonium tulerunt contra me. Glos- sa: Innocentem, quod mendacium perniciosum est, in vitam hominis vergens. Sap. 1. Os quod mentitur, occidit animam. Et ecce morior, per sententiam condemnata. Job 9. Terra data est in manus impij, vultum iudicum eius operit. Cum nihil horum fecerim. Ostendit in hoc, quod nullius particeps fuit. Tob. 3. Nunquam concupiui virum, & mundam seruavi animam meam ab omni concupiscentia. Quæ isti malitiosè compo- fuerunt, hoc est, confinxerunt, aduersum me. 2. ad Timoth. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Chri- sto, persecutionem patientur.

Exaudierunt autem Dominus vocem eius. Ierem. 33. Clama ad me, & exaudiam te. Glossa: Cuius au- res in preces iustorum.

Cumque duceretur ad mortem. Tanguntur hic quæ pertinent ad liberationem, & sunt tria, iudicij scilicet reuocatio, testium discussio, ibi, Et dixit ad eos Daniel. Iniquitatis inuentio, ibi, Ex- clamanuit itaque omnis cœns. In primo tria dicun- tur, scilicet instinctus sancti Spiritus, & Prophetæ ad iudicium dissensus, & iudicium reuocandi debitum modus: & hoc est. Cumque duceretur ad mortem, Susanna scilicet ad mortis supplicium, suscitauit Dominus Deus spiritum pueri iunioris. Hieronym. Non dedit, quia iam in eo erat, sed propter ætatis infirmitatem quiescebat, nec ope- ra sua manifestabat: sed occasio data suscitauit eum pro sanctâ fœminâ. Roman. 8. Spiritus ad- diuuat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed spiritus postulat pro nobis gemitis inenarrabilibus. Cui nomen Da- niel. Et subdit de dissensu ad iudicium: & hoc est.

Et clamavit voce magna, vt intensio clamoris, intensionem significaret detestationis: Mundus ego sum à sanguine huius, hoc est, à reatu san- guinis huius. Glossa: Quia dissensio. Proverb. 1. Fili mi, ne ambules cum eis.

Et conuersus omnis populus dixit eum. Videtur, quod populus tam famosam fœminam non ex proposito condemnauit, & ideo facile ad iunio- ris vocem substiuit. Proverb. 42. Erue eos, qui du- cuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interi- tum, liberare ne cesses. Quis est iste sermo, quem tu locutus es? hoc est, quid sibi vult?

Qui cum staret in medio eorum, Daniel scilicet, ait. Eccl. 24. In medio populi sui gloriabitur. In medio autem staret, vt ab omnibus audiri posset. Sic fatui filii Israël, supple, estis, hoc est, indiscreti, non iudicantes, hoc est, ordinem iudicij non seruantes. Deuter. 16. Iustè quod iustum est, pro- sequeris. Neque quod verum est, supple, in depo- sitione testium, cognoscentes, examinando scilicet testes, & dicta eorum, condemnasti, supple, iustè, filiam Israël. Sapient. 6. Non rectè iudicatis, nec custodistis legem iustitiae, neque secundum vo- luntatem Dei ambulastis. Filia autem dicitur na- cur Susan- dicitur Israël, eò quod tanti patris fuerit imitatrix. Et filia Israël. subdit de reuocatione ad iudicium.

Reuerterinti, ergo, supple, ad iudicium: error enim reuocandus est. Et subdit causam. Quia falsum testimonium locuti sunt, presbyteri scili- cet, aduersus eam, hoc est, aduersus Susannam. Deuter. 19. Cum diligentissime perscrutantes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fatri suo fa- cere cogitauit.

Reversus

43.

44.

45.

46.

47.

48.

49.

Reuersus est ergo populus cum festinatione. Ex hoc iterum videtur, quod non ex voluntate condemnauerant eam. *Sap. 1.* Deus non fecit mortem, nec delectatur in perditione viuorum. *Et dixerunt ei senes,* iudices scilicet populi, *Veni, per consensum, & sede,* per auctoritatem, in medio nostrum, ut aequaliter a te habeamus respectum. Sic Dominus stetit in medio discipulorum. *Ioan. 20.* Sic stetit in medio Doctorum *Luc. 2.* Et indica nobis, ordinem scilicet iudicij. *Mich. 6.* Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat a te. Vtique facere iudicium. *Quia tibi Deus dedit honorem senechtutis.* *Glossa:* et si non ætatem. *Sap. 4.* Senechus venerabilis est, non diurna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis, & ætas senechutis vita immaculata.

51. *Et dixit ad eos Daniel.* Tangit testium discussiōnem, & examinationem. Separate illos ab inuicem procul. *Glossa:* Ne mendacium confingant simul, hoc est, ne alter suborneretur ab altero. *Et diuidicabo eos,* hoc est, iudicabo scilicet in testes excipiendo, & dicta eorum discutiendo. *Prouerb. 19.* Testis falsus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.

52. *Cum ergo diuisi essent alter ab altero,* vt nec nutu, nec verbo sibi inuicem communicare possent, vocauit vnum ex eis, solum scilicet: creditur tamen, quod non eum vocauerit ad se solum, sed coram duobus vel tribus iudicibus populi a quibus conuincetur, si negaret. *Deuter. 19.* In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. *Et dixit ad eum,* primò scilicet obiciendo, & excipiendo in testem de præterita vita, quare non possit esse testis idoneus: & hoc est. *Inueteratus dierum malorum,* hoc est, qui a iuuentute, usque ad vetustam senechutem dies tuos in malis expendisti. *Isa. 65.* Peccator centum annorum maledictus erit. *Iob 24.* Dedit ei Deus locum pœnitentie, & ipse abutitur eo in superbia. *Sap. 5.* In maginitate nostra consumpti sumus. *Nunc ve-* nerunt peccata tua. Peccata dicuntur venire, quando accumulantur ad pœnam. *Thren. 1.* Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius: conuolutæ sunt, & impositæ collo meo. *Psal. 37.* Sicut onus graue, grauatae sunt super me. *Quæ operabaris prius.* Non dicit, operatus es, quia mala voluntas operandi extenditur in præsens. *Matth. 7.* Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.

53. *Iudicans iudicia iniusta.* Quod non tantum peccatum est, sed etiam iniuria in proximum. *Isa. 5.* Vnde qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. *Innocentes opprimens.* Quod contra sententiam Domini est. *Deut. 19.* ubi constituit Dominus ciuitates refugij, in quibus saluetur qui non est reus mortis. *Dimittens noxios.* Quod iterum contra Dominum est. *Deut. 19.* Morietur, nec misererebis eius, & auferes noxiū sanguinem de Israël. *Dicente Domino,* per Abraham scilicet. *Gen. 18.* Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, absit a te, ut rem hanc facias, & occidas iustum cum impiis, fiatque iustus sicut impius. Et hoc est. *Inno-* centem & iustum non interficies.

54. *Nunc ergo si vidiisti eam.* Postquam exceptit in testem, dictum testis examinat, & quia peccatum locale est, de loco facit inquisitionem. *Dic sub qua arbo*re videris eos colloquentes sibi. Urbane dicit de coniunctione corporis: ac si dicat, in aliquo loco peccatum factum est, qui locus arbore notabili designabilis est. Designa ergo locum. *Qui ait,* presbyter scilicet, *Sub schino.* Arborem quam Græci schinon

D. Alb. Mag. Comment. in Daniel.

vocant, Latinè dicimus lentiscum: & puto, quod fuit arbor notabilis & desiderabilis umbra: dicit enim Ambr. quod arbor humilis est extensorum ramorum in latum, & spissorum foliorum: propter quod latebras facit sub se quiescentibus.

55. *Dixit autem Daniel,* condemnans mendacium: *Recte mentitus es in caput tuum,* hoc est, in pœnam capitum tui. *Psal. 5.* Perdes omnes qui loquuntur mendacium, Et quod hoc cognoverit per spiritum Dei, subdit: *Ecce enim Angelus Dei,* a Deo scilicet misfus, & mihi reuelatus, accepta sententia ab eo, quam scilicet in te protulit, scindet te medium, a nomine schinon, formans nomen supplicij mortis, quod est medium scindere. *Sap. 18.* Omnipotens sermo tuus Domine exiliens de cœlo, a regalibus sedibus durus bellator in medium exterminij terram posiliuit.

56. *Et amoto eo, iussit venire alium,* ut dicta sigillatim discuterentur, & dixit ei, sicut priori, primò contra eum excipiens in vita: secundò discursiens testimonium. *Semen Chanaan.* Chananæus in terra Israël habitauit primò, & propter peccata exterminatus est. *Ezech. 16.* Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan. *Et non Iuda:* hoc enim benedictum semen est. *Eccli. 44.* Cum semine eorum permanet bona hereditas. *Species decepit te,* hoc est, pulchritudo mulieris. *Prou. vlt.* Alia litera: Fallax imago, & vana est pulchritudo. *Iob 31.* Si deceptum est cor meum super mulierem, & si ad ostium amici mei infidatus sum. *Et concupiscentia subuerit cor tuum,* hoc est, *Libido cor concupiscentia luxuriæ, & venereorum,* quæ cor subuerit, & insaniam inducit. Sic patet in amore, qui heros dicitur apud medicos. *Tob. 5.* Sunt qui coniugium ita suscipiunt, ut deum a se & a sua mente exutiant, & suæ libidini ita vacent sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus: & dæmonium habet potestatem super eos.

57. *Sic fuciebatis filiabus Israël,* in premium libidinis scilicet conuertentes iudicium. *Thren. vlt.* Mulieres quo artificio in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus duo serues Iuda. *Et ille timentes loquebantur vobis,* hoc est, com-fæminas de-cepient. *Osee 6.* In domo Israël vidi horrendum, ibi fornicationes Ephraim. Sed non filia Iuda, tanti patris imitatrix, sustinuit iniquitatem vestram, consentiendo vobis scilicet. *1. ad Corinth. 5.* Ne commisceamini fornicariis.

58. *Nunc ergo dic mihi,* in iudicio scilicet ubi dictum præiudicat, sub qua arbore comprehendenteris eos loquentes sibi? Locale enim peccatum, proprio loco designabile est. *Qui ait, sub Prino.* Hier. Prinon Græcè, Latinè est lex. Est autem arbor spissæ, & desiderabilis umbra, iis qui latebras querunt concupiscentiæ congruens. Prinon etiam Græcè ferè sonat sectionem, & ab illo sumit verbum per similitudinem, ut dicat, fecit te medium: & hoc est.

59. *Dixit ei Daniel,* repellens testimonium. *Recte mentitus es tu in caput tuum,* hoc est, in condemnationem capitum. *Ioan. 8.* Cum loqueretur mendacium, ex propriis loquitur, qua mendax est, & pater eius. *Manet enim Angelus Domini,* supple, expectans ad interficiendum, gladium habens, sententiam scilicet mortis, ut fecerit te medium. *Matth. 24.* Diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis. *Et interficiat vos,* ambos scilicet. *Sap. 18.* Gladius acutus in simulatum impium tuum, portans, stans repleuit omnia morte.

60. *Exclamauit itaque omnis populus,* præ gaudio scilicet voce magnâ, supple, in gratiarum actione. *1. Reg. 4.* Vociferatus est omnis Israël clamore grandi,

G 2 &

& personuit terra. *Et benedixerunt Deum. 2. Mach. 1.* Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. *Qui saluat sperantes in se. Psal. 43.* Saluasti enim nos ex affligentibus nos, & eos qui nos oderunt, confudisti.

61. *Et consurrexerunt.* Tangitur h̄ic vindicta in impios: & dicit. *Consurrexerunt aduersus duos presbiteros:* quia simul tuto corde surrexerunt. *Psal. 93.* *Quis consurget mibi aduersus malignantes, aut quis stabit tecum aduersus operantes iniquitatem?* *Conuicerat enim eos Daniel ex ore suo. Matth. 25.* Ex ore tuo te iudico serue nequam. *Matth. 12.* Ex verbis tuis condemnaberis. *Falsum dixisse testimonium. Sap. 1.* Sermo obscurus in vacuum non ibit. *Fece- runtque eis, senibus scilicet, sicut male egerant aduersus proximum. Isa. 3.* Væ impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei. *Matth. 21.* Malos male perder.

62. *Ut facerent secundum legem Moysi. Deut. 19.* Redetur falso testi, sicut fratri tuo facere cogitauit. *Et interfecerunt eos. Psal. 100.* In matutino interficiebam omnes omnes peccatores terræ. *Et saluatus est sanguis innoxius in die illa. Pron. 11.* Iustus de angustiâ liberatus est, & tradetur impius pro eo. Sequitur de gratiarum actione.

63. *Helcias autem & uxore eius,* parentes scilicet Susanna, laudauerunt Deum pro filia sua Susanna. *In- dith. 13.* Benedicta es filia tua à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram. *Cum Ioachim marito eius,* qui Deum laudauit: eò quod thorbus eius non esset maculatus. *Hebr. 13.* Honorabile sit connubium, & thorbus immaculatus. *Et cognatis omnibus,* quorum ipsa decus fuit. *Luc. 15.* Gratulamini mihi. *Quia non est inuenta in ea res turpis. Hierony.* Non quia liberata est, hoc enim parum est, nec à perfectis laudabile, sed quia turpitudo peccati non est inuenta. *Ecli. vlt.* Liberasti me de altitudine ventris inferi, à lingua coquinata, & à verbo mendacij. Sequitur de congruo merito Propheta.

64. *Daniel autem factus est magnus in conspectu populi.* Quia cognouerunt spiritum Dei esse cum ipgnam apud so. *1. Reg. 3.* Cognouerunt omnes à Dan usque Berpopulum cōsequitur opinionem & nomen. *A die illa deinceps,* ex quo scilicet experimentaliter sciuerunt spiritum Dei esse cum ipso. *Genes. 30.* Experimento didici, quod benedixerit mihi Deus propter te. Et subdit de continuatione.

65. *Et rex Astyages,* qui Assuerus fuisse dicitur, appositus est ad patres suos, per mortem scilicet, & suscepit Cyrus Perses, scilicet auunculus Assueri, regnum eius, de quo dicitur. *Isa. 45.* Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciam illi gentes.

66. *Erat autem Daniel,* propter spiritum Dei quem habebat, communia regis. *Psal. 54.* Tu vero ô homo vñanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. *Et honoratus super omnes amicos eius. Esther 6.* Sic honorabitur, quemcumque rex voluerit honorare.

CAPVT XIV.

1. *Erat quoque idolum.* Tangitur h̄ic destrucción idolatriæ, & habet duas partes, scilicet idolatriæ destructionem, & Prophetæ idolatriam destruentis in constantiâ per ecclionis commendationem, ibi, *Quod cum audissent Babylonij.* Prima pars

habet duas partes. Primo enim ostenditur destrucción idolatriæ cœlestis, secundò destrucción idolatriæ terrestris, ibi, *Et erat draco in illo loco.* Prima pars diuiditur in tres. In prima argumenta diuinitatis idoli ostenduntur, secundo falsitas accusatur: ibi, *Et ait Daniel arridens, ne erres rex.* Tertiò falsitas accusata deprehenditur, & condemnatur, ibi, *Fatum est igitur postquam egressi sunt illi.* In prima tria sunt, scilicet idoli descriptio, Prophetæ ad idolatriam invitatio, & idolatriæ à Prophetâ refutatio, & hoc est.

Erat quoque idolum: ab ipsis Græco, quod Latinè forma, vel figura sonat, sic dicitur, quia in imaginibus dæmon colebatur. Psal. 95. Secundum aliam translationem, Omnes dij gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit. *1. ad Corinth. 8.* Scimus quia nihil est idolum in mundo: sed quæ immolant gentes, dæmonis immolant, & non Deo. *Apud Babylonios:* à Babylonis enim & Ägyptiis primo orta est idolatria. *Sap. 14.* In idolis nationum non erit respectus. *Sap. 13.* Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt deos opera manuum hominum. *Nomine Bel,* quod vetustus interpretatur, fuit enim idolum Saturni, qui pater deorum dicitur: vnde & cætera idola, ab ipso denominantur, sicut Baal, Baalim, Beelphegor, Beelzebuth. Saturnus autem, quia altior erat, princeps deorū dicebatur & pater, & ideo colebatur à gente, quæ alii gentibus dominabatur: vnde Iudei ad Dominum dicunt. *Matth. 12.* & *Luc. 11.* In Beelzebuth principe demoniorum eiis dæmonia. Sed & *Liber Chal-* vsque hodie manet liber Chaldaicus, de fundendo *daeus de* capite Saturni, quod necromantici dicunt responsa *fundendo* dare petentibus. Et subiugit de signis vitæ, & diuinitatis eius: & hoc est. *Et impendebantur in eo,* idolo scilicet, *per dies singulos,* ut redeunte scilicet come-*sumpitus quæ* stione frequenter ostenderetur diuinitas, *similæ,* hoc in Belis ci-*bum impen-* bust, *similaginis panis, arraba duodecim.* Arraba men-*debantur.* tura est proportionata ad panis quantitatem, qui fortè 12. erant, propter 12. horas diei, ut scilicet singulis horis refectionem videretur accipere. *Exo. 32.* Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. *Glossa:* Idololatrate. *Et ones 40.* hoc est, carnes ouium: significant enim gulosos, quorum Deus venter est. *Phili. 3.* Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. *Isa. 22.* Occidere vitulos, & iugulare arietes: comedamus & bibamus, cras enim moriemur. *Vinique amphora sex.* Amphoræ vasa sunt liquidorum, & fuerunt magna vasa, ita ut sufficerent multis. *Sap. 2.* Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus. *Ecli. 2.* Quis ita deuorabit ut ego? Et subdit de auctoritate.

Rex quoque colebat eum. Ac si dicat: Tantæ veneracionis erat, ut etiam rex veneraretur eum. Quod nescio quare fuerit, nisi nè nocet: quia in libris Chaldæorum scriptum est, quod Saturnus nulli vñquam profuit, multis nocuit: est enim distans altitudine, piger motione, frigiditare mortificatus, & siccitate discontinuatus. *Et ibat per singulos dies,* rex scilicet, adorare eum, quasi singulis diebus suppliaciones & vota faceret, sicut videmus, quod gulosi ventri continuum impendunt cultum. *Rom. 16.* Huiusmodi Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri, & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. *Porrò Daniel,* in abstinentia, & ieuniis scilicet, adorabat Deum suum. *Tob. 12.* Bona est oratio cum ieunio & eleemosyna. *Psal.* Humiliabam in ieunio animam meam, & oratio mea

mea in sinu meo conuertetur. Et subiungit de imitatione ad idolatriam: & hoc est. *Dixitque ei rex: quia verbum regis maioris effectus est. Osee 7.* In malitia suâ lœtificauerunt regem. Et loquitur de lœtitia idolatriæ. *Quare non adoras Bel?* Non cogit amicum, sed ratione nititur inducere: & est, ac si diceret, *Cum euidens signum sit vitæ, & diuinitatis. Ioan. 4.* Vos adoratis quod nescitis.

3. *Qui respondens ait illi, regi scilicet: quia non colo idola manufacta.* Per hoc quod manufacta sunt, ostenditur quod non sunt colenda. *Sapien. 13.* Non erubescit loqui cum illo, qui sine animâ est, & pro sanitatem quidem infirmum deprecatur, & pro vitâ rogat mortuum & in adiutorium inutilem inuocat. *Sed viuentem Deum,* qui non participatiu[m] sed se ipso vita est, & vitæ fons. *Ioan. 1.* In ipso vita erat. *Qui creauit cælum, & terram.* Per extrema intelligit etiam media in cælo, & in terrâ contenta. *Esth. 13.* Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cælorum ambitu continetur. *Et habet potestatem omnis carnis,* hoc est, viuentis in carne. *Matth. 28.* Data est mihi potestas in cælo, & in terrâ. *Ioan. 17.* Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis: & omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.

4. *Et dixit ad eum rex, experimēto volens conuincere: Nonne tibi videtur esse Bel, Deus viuens?* qui scilicet signa vitæ exhibet. Et subdit rationem. *An non vides quanta comedat, & bibat quotidie?* Signa enim vitæ, & diuinitatis non ostendit, nisi comedendo, & bibendo, sicut gulosi. *Amos 6.* Comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, & bibentes vinum in phialis.

5. *Et ait Daniel arridens, vt benignitate regem faceret attentum, & risu contemneret idolum. Sapien. 14.* Opera superuacua, & risu digna. *Ne eres rex. bendit regē.* Errat, qui huc illucque vagatur, & nescit quo se quod luto dirigit. *Isa. 19.* Dominus miscuit in eo spiritum veritatis, & errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo. *Iste est enim intrinsecus luteus,* super formam enim luteam; idolum fusum erat, & forinsecus erens. *Videtur tunc idolum factum fuisse, sicut hodie fit,* in necromantiâ enim ita docetur fundi caput saturni. *Isa. 44.* Pars eius cinis est, cor insipiens adorabit illud. *In epist. Ierem.* Corda eorum dicuntur elingere serpentes. Serpens autem terram comedit, & lutum. *Neque comedit aliquando:* eò quod in eo nullum vitæ est principium. *Ierem. in epist.* Non sunt dij, sed opeta manuum hominum. Et nullum opus Dei est in illis. Et subdit de accusati criminis inuestigatione.

6. *Et iratus rex, commotus scilicet de deceptione, quia creditit Danieli. Proverb. 16.* Ira regis nuntius mortis. *Vocauit sacerdotes eius, hoc est, Belis:* illi enim non poterant doli non esse conscijs. *Et ait eis, rex scilicet, Nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensas has, ad altare scilicet & mensam Belis impositas, moriemini,* vt scilicet timore mortis manifestarent. *Isa. 26.* Morientes non viuant. *Roman. 1.* Qui talia agunt, digni sunt morte: non solum qui faciunt ea, sed & qui consentiunt facientibus.

7. *Si autem ostenderitis, quoniam Bel comedat hæc, ad vitæ & diuinitatis argumentum, morietur Daniel:* ad legem enim talionis testis falsi obligabatur. *Deutoron. 19.* *Quia blasphemauit in Bel.* Non blasphemauit, quia veritatem dixit. *Et dixit Daniel regi,* ex zelo scilicet contra Bel, *Fiat iuxta verbum tuum,* sicut Elias ex zelo interfecit sacerdotes & Prophetas Baal.

8. *Erant autem sacerdotes Bel.* Tangit hic multitu-

dinem ministrantium in templo Belis, vt ostendat magnitudinem impensarum: & hoc est. *Septuaginta,* templum enim conuentuale fuit, exceptis uxoriis, libidini scilicet sacerdotum vacantibus, & parvulis, nondum in templo ministrantibus, & filiis, qui scilicet ministrare coepérunt. *Ierem. in epist. Bar. 6.* Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt uxores, & filios. *Et venit rex cum Daniele in templum Belis,* vt in ipso loco doli melius inuestigaret veritatem. *Gen. 18.* Descendam, & videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.

9. *Et dixerunt sacerdotes Belis, ad regem scilicet, Ecce nos egrediemur foras, extra templum scilicet, ne aliqua suspicio possit oriri de nobis: & tu rex pone escas, panum scilicet & carnium, & vinum misce. De terrâ enim calidâ vinum nocet, si bibatur non mixtum.* *1. ad Cor. 6.* Escas ventri, & venter escis, Deus autem & hunc & hanc destruet. *Et clande ostium,* scilicet templi, ne aliquis suspicetur ingredi, & signa, hoc est, sigilla anulo tuo, ne adulterinâ clave credamus ingredi. *Dan. 6.* Quem obsignauit rex anulo suo, & anulo optimatum suorum.

10. *Et cum ingressus fueris mane, supple, in templum, nisi inuenieris omnia comeſta à Bel, hoc est, ab idolo, morte moriemur, hoc est, eligimus mori, vel Daniel, supple, morietur, qui mentitus est aduersum nos. Proverb. 19.* Qui loquitur mendacium, non effugiet.

11. *Contemnebant autem, hoc est, despiciabant dictum securi de dolis suis: quia fecerant sub mensâ, hoc est, sub altari Belis, absconditum introitum, ad modum scilicet cuniculorum. Et per illum, introitum, ingrediebantur semper. Psal. 62.* Introibunt in inferiota terræ, tradentur in manus gladij. *Et deonorabant ea.* Auiditatem gulæ significant: gulosi enim plus intus vorant, hoc est, in voraginem glutiuunt, quam comedant. *Genes. 41.* Quæ deuoratis, & consumptis prioribus, nullum saturatis dedeſe vestigium.

12. *Factum est igitur. Hic ponitur deprehensio dolis, & dicuntur tria, scilicet solertia dolum apprehendendi, deceptio latentis dolis & deprehensio, ibi, Surrexit autem rex diluculo. Et condemnatio dolosi, ibi, Tunc apprehendit rex. Dicit ergo. Factum est igitur, postquam egressi sunt illi, sacerdotes scilicet, rex posuit cibos ante Bel, super aram, supple, vel mensam: præcepit Daniel pueris suis, hoc est, seruis suis, & attulerunt cinerem, vt solerti dolus apprehenderetur, & cribrauit per totum templum, vt pavimenti superficies aspergeretur, & vestigia latere non possent. Job 5. Qui apprehendit sapientes in astutiâ eorum, & consilium prauorum dissipat. coram rege, vt testis & iudex esset rex. Dan. 6. Coram Deo iustitia inuenta est in me, & coram te rex, delictum non feci. Et egressi clauserunt ostium, Daniel scilicet & rex, & signantes anulo regis abierunt, ostium scilicet: tanta enim erat potestas regis, vt nulli infringere liceret, quod rex sigillauerat. Simile fecerunt Iudei. Matth. 27. Munierunt sepulchrum signantes lapidem cum custodibus.*

13. *Sacerdotes autem ingressi sunt nocte. Ioan. 3.* Qui male agit, odit lucem. *Iuxta consuetudinem suam,* malam scilicet. *Ierem. 13.* Si mutare potest Æthyops pellerm suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. *Et uxores, & filii orum. Sap. 4.* Ex inquis omnes filij qui naſcuntur, testes sunt nequitæ in parentes eorum. *Et comedenter omnia, & biberunt, delicias vitæ sumum bonum reputantes. Psal. 77.* Manducauerunt, & saturati sunt nimis. Et subiungit de doli deprehensione.

Danielis zelus.

14. Surrexit autem rex summo ostium. Curiositas enim experiendi incitamentum facit. Isa.26. Spiritu meo, in præcordiis meis, manè vigilabo ad te. Et Daniel cum eo, qui, supple, esset testis veritatis. Ioan. 1. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhibetur de lumine.
15. Et ait rex, potius ab alio volens audire, quam à seipso dubia proferre: Saluane sunt signacula Daniel? Signa, hoc est, signata, sive sigillata, quæ secreta manere debant. Isa.24. Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Qui respondit, scilicet Daniel, Salua rex, sunt signa. Tob. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est.
16. Statimque cum aperniasset ostium, templi scilicet, intuitus rex mensam, hoc est, altare belis, exclamauit voce magna. Hierony. Videtur hic fallere quod solet dicī, magnam vocem non esse, nisi in sanctis tantum. Et soluit dicens: sed hæc pericope apud Græcos non est, hoc est, particula. Et dicit. Hierony. quod istud interpositum sit, & non sit de veritate literæ. Magnus es Bel, apparentiā scilicet & non existentiā, & non est apud te dolut quisquam, per antiphrasim, hoc est, quia omnis dolus apud ipsum est. Psal. 49. Lingua tua concinnabat dolum: & hoc est quod sequitur.
17. Et risit Daniel, simplicitatem scilicet regis, & stultitiam, & tenuit regem, ne ingredieretur intrò, ne scilicet vestigio suo confunderet vestigia aliena. Ephes.5. Videte quomodo cautè ambuletis. Et dixit, supple, Daniel regi: Ecce pavimentum, à te scilicet & me non calcatum, animaduerte cuius vestigia, hoc est, quorum vestigia, sunt hæc? vestigia enim non fallunt: vestigia vero dicuntur, quasi vestigia, hoc est, stigma pedis.
18. Et dixit rex, dolum deprehendens. Video vestigia virorum, qui aliter magis concavum, & calceatum habent pedem, & mulierum, quæ planum magis subtus, & delicatus calceatum habent pedem, & infantium, paruo pede deprehensorum. Job. 31. Si festinavit in dolo pes meus, appendat me Deus in statu iustâ, & sciat Deus simplicitatem meam. Et iratus est rex, dolo scilicet sacerdotum commotus. Deut.32. Accensus est ignis in furore meo. Et subdit de vindicta, in malefactores idololatrias scilicet.
19. Tunc apprehendit rex sacerdos, hoc est, apprehendi fecit, & uxores, & filios eorum: ut si unus vereiratem non diceret, alter confiteretur metu pœnatum: & ostenderunt ei abscondita ostiola, in templo scilicet sub altari. Ioan.3. Qui malè agit, odit lucem. Per quæ ingrediebantur. Psal. 49. Si videbas furem, currebas cum eo. Et consumebant, quæ erant super mensam. Benè dicit, consumebant, consumpta enim sunt, quæ dantur dæmonibus. Luc.15. Consumpsit substantiam suam viuendo luxuriosè.
20. Occidit ergo illos rex. Psal.100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Et Bel, idolum scilicet cum templo, tradidit in potestatem Danielis, ut scilicet de eo faceret, quod vellet. Luc. 10. Dedi vobis potestatem calcandi super scorpiones, &c. Qui subuerit eum, & templum eius: dæmon enim cum cultu suo subuertendus est. Job. 39. Disperge superbos, & arrogantem humilia.
21. Et erat draco magnus. Tangit hic idololatriam de diis terrestribus, vel etiam infernalibus, antiqui enim infernales deos coluerunt, sicut Plutonem, & Vulcanum: & in draconem magis videtur coli infernalis Deus quam alias Deus. Draconem autem quare coluerunt, sicut & Bel, nescitur nisi quod creditur, quod coluerunt, ne noceret. Dicit ergo primo
- 22.
- draconis descriptionem: & hoc est. Erat draco. Aristot. vult, quod draco sit cubitalis serpens, qui propter hoc quod omne aliud venenosum comedit, pessimum habet mortsum. Hic autem draco dicitur magnus serpens extensi corporis & magnorum dentium, ita quod dicit Semirion Philosophus, quod fossura dentium magna, & profunda infert vulnera: & hoc est. Magnus in illo loco. Ezech.29. Ecce ego ad te draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Et colebant eum Babylonij, credentes virtutem alicuius Dei infernalis esse in draconem. Vnde & sanctis hæc victoria promittitur in. Psal. 90. Conculcabis leonem, & draconem. Apoc.12. Proiectus est draco magnus, serpens antiquus. Et subdit de inuitatione ad idololatriam: & hoc est.
- 23.
- Dixitque Daniel regi, instruens sic regem, sicut amicum: Dominum Deum meum adoro. Psal. 44. Ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Quia ipse est Deus viuens, vitam scilicet habens in seipso, & vitæ principium. Ioan.5. Sicut Pater vitam habet in semetipso, sic & Filio vitam dedit habere in semetipso. Iste autem non est Deus viuens: si enim non est Deus, sequitur quod non sit Deus viuens: aliter etiam non viuens vitæ diuinâ, quæ in omnibus vitæ principium est: serpens enim mortis principium est, sicut dicitur Gen. 3. Et petit potestatem à rege super draconem, ut destruatur idololatria. Et hoc est.
- 24.
- Tu autem rex da mihi potestatem. Deus non est, qui defensione indiget humanæ potestatis. Act.17. Deus non est indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia. Et interficiam draconem absque gladio, & fuste. Ac si dicat: Vos collitis eum, ne noceat: ego autem prouocabo eum, ut noceat contra me, & tamen interficiam. Job.3. Parati sunt suscitare leuiatham. Isa.27. Visitauit Dominus super leuiatham serpentem vèctem, & super leuiatham serpètem tortuolum. Et ait rex, ad Daniel scilicet. Dotibi, supple, potestatem: sanctus enim poterat habere potestatem illam. Marc. vlt. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent. Luc.10. Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis, in nomine tuo. Et post pauca: Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil nocebit vobis.
- 25.
- Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos: picem, vt vilcositate picis intestinum draconis, quod strictum est, conglutinaretur: adipem, vt dulcedine adipis offa desideraretur: pilos, vt adeps cum pice continuitate pilorum contineretur, & massæ digestio impeditur: dicit enim Aincenna, quod pli ab animalibus non digeruntur, sed euomuntur. Et coxit pariter, ut quodlibet illorum alterum vbiique penetraret, fecitque massas, offas scilicet in modum massarum, & dedit in os draconis, vnam scilicet post aliam, ut scilicet massâ strictum intestinum scinderetur, pice conglutinaretur, ne transire posset, & horrore pilorum, ad vomitum elearetur: & sic draco succensus, & singultiens disrumperetur: & hoc est quod sequitur. Et disruptus est draco. Significat

eat autem, quod in os diaboli datur pix concuscentiae. *Ecli. 13.* Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Et adeps dulcedinem delectabilium huius vitæ, delectationes enim sequentes deglutiuntur à dracone. *Luc. 16.* Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Pili autem significant aridos, & siccios, ad nihil valentes, omni humore pietatis destitutos, quos Dominus præcepit radi, à capite Prophetæ, & barbâ. *Ezech. 5.* Sume tibi gladium acutum, & duc per caput tuum, & barbam. Iste dantur in os draconis. Et sequitur de idololatriæ detestatione. *Et dixit. Ecce quem celebatis.* Cum despetu legendum est, ac si dicat, quam vile cadaver est, quod Deum esse credebatis. *Roman. 1.* Seruierunt creaturæ, potius quam creatori qui est benedictus in sæcula, amen.

26. *Quod cum audissent Babylonij.* Tangitur hic virtus constantiae in passione, & tanguntur tria circa Prophetam, & unum circa inimicos, scilicet in tribulacione constantia, consolationis lætitia, desolati in liberatione gloria, & quartò contra inimicos vindicta. Dicit ergo: *Quod cum audissent Babylonij.* Bene Babyloniorū omni confusione digni. *Psal. 68.* Conspiratione regē. fundantur, & reueantur inimici mei. *Indignati sunt vehementer:* quia scilicet à diabolo liberati erant. *Isa. 16.* Superbia eius, & indignatio eius plus quam fortitudo eius. *Et congregati aduersum regem,* conspirantes scilicet. *Psal. 2.* Quare fremuerunt gentes. *Dixerunt, Iudeus factus est rex,* patrias scilicet leges relinques. *Bel destruxit, draconem interfecit,* & sacerdotes occidit. *Ierem. 12.* Hæreditas mea, quasi leo in sylvâ, dedit contra me vocem. *Trade nobis Daniel.* *Ierem. 11.* Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. *Qui Bel destruxit,* hoc est, idolum Belis, & templum, quod non fuit malum. Idololatria vero destruenda est, eò quod omnis malitia est. *Sapient. 14.* Infandorum idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. *Et draconem interfecit.* *1. Ioan. 3.* In hoc apparuit Filius Dei, ut dissoluat opera diaboli.

27. *Alioquin interficiemus te.* Minis intendunt inducere. *2. Mach. 6.* Destinavit non admittere illicita propter vitæ amorem. *Et domum tuam,* hoc est, familiam tuam. *Matt. 10.* Nolite timere eos qui occidunt corpus.

28. *Vidit ergo rex,* per signa scilicet furoris, quod irruerent in eum vehementer, hoc est, animo vehementi, & concitato. *Quorum timor benè cedit in constanter virum secundum leges humanas.* *Iudic. 18.* Cau ne ultra loquaris ad nos, & veniant ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo tuâ pereas. *Et necessitate,* supple, timoris mundani, & humani, compulsus tradidit eis Daniel. Quod tamen faciendum non erat. *Ecli. 4.* Pro iustitiâ tuâ agonizare pro animâ tuâ, & usque ad mortem certa pro iustitiâ. Sic traditus est Ioannes saltatrici. *Matt. 14.* *Matt. 5.* Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.

29. *Qui miserunt eum in locum leonum.* *Dan. 6.* Adduxerunt Danielum, & miserunt eum in lacum leonum. *Et erat ibi sex diebus,* ut cunctis patesceret innocentiae virtus: citò enim recedere à leonibus, non multum est, sed diu morari inter eos sine nocturno, mirabile est. *Job 5.* Bestiæ terræ erunt tibi pacificæ. *Ecli. 47.* Cum leonibus lusit, quasi cum agnis. Et subdit de leonum ferocitate.

30. *Porrò in lacu erant leones septem, clausi, supple.* Bestiæ autem clausæ proprium est magis fœuire. *Amos 3.* Leo rugiet, quis non timebit? *Et dabuntur*

eis quotidie duo corpora, damnatorum scilicet, & duas ones, de communibus, vel regalibus expensis: & tunc non data sunt eis, ut scilicet edaci fame fœuiores essent. Et hoc est quod sequitur. Ut deuorarent Danielē: & propter hoc mirum fuit, quod mansuetabantur. *Dan. 6.* Deus meus misit Angelum suum, & conclusit ora leonum: & non nocuerunt mihi, quia coram eo iustitia inuenta est in me.

Erat autem Abacuc. Tangit hic desolati consolationem, & describit primò consolationem, secundò consolatoris aduentum, tertio consolationem: & hoc est. *Erat autem Abacuc Propheta.* A nomine, & gratia describitur: Abacuc enim luctator interpretatur, eò quod cum Angelo in oratione luctabatur. *Genes. 32.* Ecce vir cum eo luctabatur usque mane. *In India, vbi locus Prophetarum est.* Et est descriptio à patriâ. *Psal. 113.* Facta est Iudea sanctificatio eius. *Ecli. 44.* Homines magni virtute, & prudentiâ suâ prædicti, nuntiantes in Prophetis dignitatem Prophetarum. *Et ipse coxerat pulmentum,* quod panis est dulcoramentum. *Et intruerat panes,* ut scilicet mollificati faciliter sumerentur, in aureolo, parvulo scilicet vase concauo: quia forte pauper erat, paucos habens messores. *Matt. 10.* Dignus est operarius cibo suo. *Et ibat in campum,* ut ferret messibus, ne scilicet ab opere impiderentur, si domi prandium cogerentur querere. Sic laudatut Manasses vir Iudith, quod instabat super alligantes manipulos in agro. *Iudith 8.* Significat autem istud, quod Prophetæ verbi Dei panem ministrant dulcoratum dulcedine gratiæ, & pulmento virtutis. *Psal. 64.* Paraisti cibum illorum, quoniam ita est præparatio eius.

Dixitque Angelus Domini ad Abacuc, forte apparet ei visibiliter: *Fer prandium,* quod quasi prandium dicitur, hoc est, escarum præparationem, *quod habes,* præparatum scilicet, in Babylonem. *Ecli. 29.* Orna mensam, & quæ habes in manu tuâ ciba cæteros. *Danieli,* qui est in lacu leonum: & ideo sibi præparare non poterit. *2. Esdr. 8.* Mitte partes eis, qui non præparauerunt sibi.

Et dixit Abacuc, Angelo scilicet: *Domine Babylonem non vidi.* Videtur quod iste fuerit de pauperibus terræ, qui relicti sunt à Nabuchodosor *Ier. vlt.* & lacum nescio, in quo Propheta conclusus habitat. *Thren. 3.* Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.

Et apprehendit cum Angelus Domini, virtute potius quam manu, in vertice eius, hoc est, in capillo verticis, & portauit eum capillo capitisi sui, non quidem manu, sed manus similitudine, ita quod tota portatio facta est virtute: & ideo non est laesus Propheta pendens à capillis. *Psal. 90.* In manibus portabunt te, ne umquam offendas ad lapidem pedem tuum. Posuitque eum in Babylone, de Iudeâ scilicet transferens, super lacum, ad consolationem Danielis, *impetus spiritus sui,* Angeli scilicet. Et est sensus, quod Angelus fecit spiritum, hoc est, ventum, ac si Abacuc vento portatus esset: & simile est. *Ezech. 11.* Spiritus leuauit me, adduxitque in Chaldæam ad transmigrationem.

Et clamauit Abacuc, dicens. Clamor deuotionem significat. *Daniel serue Dei.* *Roman. 1.* Testis mihi est Deus, cui seruo in spiritu meo. *Tolle prandium quod misit ad te Deus.* *Psal. 110.* Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus, escam dedit timentibus se.

Et ait Daniel, gratias agens, supple, *Recordatus es mei Deus.* *Isa. 49.* Nunquid potest mulier obliuisci infantem

31.

32.

33.

34.

Angelus transiit
Abacuc de
Iudea in
Babylonem.

35.

36.

infantem suum, ut non misereatur filio vteri sui: & si illa obliata fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. *Et non dereliquisti diligentes te*, nunquam, supple. *Psal. 56.* Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum detelictum, nec semen eius quærens panem. *Iosue 1.* Non dimittam, nec derelinquam te. *Eccli. 2.* Nullus sperauit in Domino, & confusus est: permanxit in mandatis eius, & derelictus est.

37. *Surgensque Daniel comedit. Cant. 5.* Comedite amici, & bibite. *Act. 9.* Cum accepisset cibum, confortatus est. *Porro Angelus Domini, ministerio sua virtutis, restituit Abacuc confestim, sine mora, in loco suo, hoc est, in Iudæam ad messores. Mala. 3.* Mitto Angelum meum, qui preparabit viam, ante faciem tuam.

38. *Venit ergo rex.* Hic tangitur de liberatione Prophetæ: & hoc est. *Venit ergo rex die septimo. Matt. 25.* In carcere fui, & visitasti me. *Vt lugeret Danielem,* quasi iam mortuum. *Job 30.* Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. *Et venit ad lacum. Psal. 87.* Aëstimatus sum cum his, qui descendunt in lacum. *Et introspexit,* per rimas fortè, vel per cancellos: vbi enim amor, ibi oculus. *Ecclæ. 1.* Non saturatur oculus visu. *Et ecce Daniel sedens, quietiens, in medio leonum:* crudelitas enim hominum, maior est ferocitate bestiarum. *Isa. 11.* Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo.

39. *Et exclamauit voce magna rex dicens: nouitas enim facti, vocem magnam fecit. Psal. 141.* Voce meâ ad Dominum clamaui. *Magnus es Domine*

Dens Danielis, virtute scilicet & omnipotentia, *Psal. 47.* Magnus Dominus, & laudabilis nimis. *Et extraxit eum de lacu leonum. Dan. 6.* Eductus est Daniel de lacu, & nulla læsio inuenta est in eo, quia credidit Deo suo. *Porro.* Tangit hic de vi predicta malefactorum, & hoc est.

Porro illos qui perditionis eius causa fuerant, quantum in ipsis erat, intronisit, hoc est, intromitti fecit, in lacum, ut discat in authorem pœna redire suum. Luc. 6. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. *Et denorati sunt in momento coram eo, rege scilicet. Dan. 6.* Non peruererunt usque ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerent.

Tunc rex ait, edictum proponens per decretalem epistolam: Pauent habitantes vniuersam terram. Psal. 32. Timeat Dominum omnis terra. *Deum Danielis: hoc enim iustum est. Psal. 23.* Domini est terra, & plenitudo eius. *Quia ipse est liberator, in tribulationibus. Psal. 90.* Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum. *Et salvator, à peccatis scilicet. Matth. 1.* Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum. *Faciens signa, omnipotentiae scilicet demonstrativa, & mirabilia, corda hominum stupentia. Iecl. 2.* Dabo prodigia in cœlo & in terra. *Et hoc est quod sequitur hic. In cœlo & in terra. Psal. 76.* Tu es qui facis mirabilia. *Qui liberavit Daniel, Prophetam, & seruum suum, de lacu leonum. Ecclæ. vlt.* Liberasti me secundum multitudinem nominis tui, à rugientibus præparatis ad escam, de manibus quærentium animam meam,

40.

41.

INDEX

Rerum notabilium, quæ in Commentariis
in Threnos Ieremiæ continentur.

A

B SYNT H I I	virtus.	c.3.v.15
Afflictio aperit oculos.		c.3.v.1
Ain , oculus.		c.1.v.16
Aleph, doctrina.		c.1.v.1
Alphabetum quadruplex	in libro	
Threnorum.	In præf.	
Altaria Domini , corda fidelium.		c.2.v.7
Amici falsi.		c.1.v.2
Angeli pacis , Prophetæ & Prædicatores.	In præf.	
Aqua pro persecutionibus.		c.3.v.14
Iudicij Dei cum arcu comparatio.		c.2.v.4
Arcus iudicium Dei , vel scriptura , vel insidiae diaboli.		c.3.v.12
Aurum sapientiæ obscuratum.		c.4.v.1

B

B Eelphegor	quid.	c.5.v.11
Beneficia Dei à malis prælatis pecunia comparantur.		c.5.v.4

C

C Aligo bona & mala.		c.2.v.1
Capita virginum puluere fœdata.		c.2.v.10
Esse in caput vel in caudam , quid.		c.1.v.5
Christus præter merita punitus.		c.3.v.19
Cibus vilissimus peccatum.		c.1.v.11
Cur ciuitas virgo dicitur.		c.1.v.16
Proiici de cœlo quid.		c.2.v.1
Cognitio suipius primum donum Dei ex reperetu ad lumen. <i>Diony. cap.2. Ecclef. Hierar. cap.3.v.1.</i>		
Compedes intellectus & affectus , error & libido.		c.3.v.7
Conquestio quid, & quot locos habet. In præf.		
Delicata est diuina consolatio , & non datur admittentibus alienam.		c.1.v.1
Peccator non habet consolatorem.		c.1.v.9
Conuerti retrorsum , quid.		c.1.v.8
Cor nostrum inquietum est , donec ad Deum perueniat.		c.1.v.8
Cornu significat potestatem.		c.2.v.3
Nullum animal cornutum prædatiuum est. ibid.		

D

D Aleth , tabulatum.		c.1.v.4
Numerus dentium secundum naturam est 28.vel 32.		c.3.v.16.
Sancti deridentur à peccatoribus.		c.3.v.14

Deus punit ut patet.	c.3.v.3
Deus inuocatus adest.	c.3.v.57
Deus expectari debet prudenter , humiliter & patienter.	c.3.v.28
In Deo confidendum.	c.3.v.21
Deus non contemnit ex corde, sed secundum exigentiam peccatorum.	c.3.v.34
Quare Deus peccatores non exaudit.	c.3.v.42
Deus secundum merita retribuit.	c.2.v.8
Deus omnino immutabilis.	c.5.v.19
Quærendus Deus intellectu & affectu , intentione & opere.	c.3.v.25
Diabolus accipi comparatus.	c.3.v.52
Diabolus maxime insidiatur in deserto.	c.4.v.19
Diabolus in homines vrsus & leo.	c.3.v.10
Dolor animæ peccatricis.	c.1.v.12

E

E Bur rubescit.	c.4.v.7
Ecclesia non recipit consolationem à malis.	c.1.v.2
Ecclesia gaudium vniuersæ terræ.	c.2.v.15
Ecclesia tentorium , tabernaculum & hortus.	c.2.v.6.
Ecclesia scabellum pedum Dei.	c.1.v.1
Eleale , consensio.	c.1.v.2
Erudite , extra ruditatem ponere.	c.1.v.13
Endor , fons generationis.	c.5.v.18

F

F Idei commendatio,	c.3.v.23
Finis peccati mors.	c.1.v.9
Furor est feruens ira in magnam vindictam.	c.2.v.1.

G

G Aza , fortitudo eius.	c.1.v.3
Gimel , plenitudo.	ibid.

H

H Ereditas nostra, æterna beatitudo.	c.5.v.2
He , esse , vel viuere , vel suscepio.	c.1.v.5
Hesebon, cingulum mœroris.	c.1.v.2
Heth , vita.	c.1.v.8
Homines magis terrentur pœnis, quam virtutis amore ad bonum prouocentur.	c.1.v.18
Cur humiliatus vocatur ephebio vitio pollitus.	c.2.v.5

H h

Jerusalem

Index rerum.

I		
Erusalem domina gentium.	cap. i. v. 1	
Per ignem purgationis accenditur ignis sancti Spiritus.	c. i. v. 13	
Ignis purgat & illuminat.	ibid.	
Indignatio quid, & quot locos habet. In præf.		
Infelicitatis extreum genus est, miserum aliquem fuisse felicem.	In præf.	
Infidelitas grande peccatum.	c. i. v. 8	
Iniquitas quare dicitur iugum.	c. i. v. 14	
Iudas à loco suo migravit ad gentes.	c. i. v. 3	
Iurgia inter malos.	c. 4. v. 15	
L		
Achryma fulcat cilia & genas, quando frequenter descendit.	cap. i. v. 2	
Lamed, disciplina, vel contritio.	c. i. v. 12	
Lamiae crudæ embria deuorabant.	c. 2. v. 20	
Lamiae quid.	c. 4. v. 3	
Lex à ligando.	c. i. v. 9	
Libido instabilem facit.	c. i. v. 8	
Libido non satiat.	c. i. v. 11	
Lugent sancti pro peccatoribus.	In præf.	
M		
Magnifici qui sunt.	c. i. v. 15	
Manus dare quid.	c. 5. v. 6	
Expansio manuum significat auxilij imploracionem.	c. i. v. 17	
Mem, incendium.	c. i. v. 13	
Minori est violenter tractorum, adduci voluntariè sequentium.	c. 3. v. 2	
Mætore confici quid.	c. i. v. 13	
Duae molæ inter quas conteritur pœnitens, timor & spes.	c. 3. v. 1	
Motui semipiterni qui sunt.	c. 3. v. 6	
Vir perfectus non murmurat contra Deum. c. 3. v. 39.		
N		
Nazaræi, florentes.	c. 4. v. 7	
Nocturnum tempus lachrymis opportunitum.	c. i. v. 2	
Nun, concessio.	c. i. v. 14	
O		
Ngro obsidere quis dicatur.	c. 3. v. 5	
Modus orandi.	c. 2. v. 19	
Corda in oratione cum manibus leuari debent.	c. 3. v. 41.	
Orationis impedimenta.	c. 3. v. 44	
P		
Panis cum periculo animæ queritur.	c. 5. v. 9	
Passio Christi semper præ oculis haberi debet.	c. 3. v. 20	
Pauper est non sufficiens sibi.	c. 3. v. 1	
Pauperrima Christi in ortu, in processu, & in exitu.	c. 3. v. 19.	
Peccator facilè terretur.	c. 2. v. 22	
Peccator verbere minatur, & consolationis spe adducitur ad pœnitentiam.	c. 3. v. 2	
Peccatum contra gratiam, rationem & naturam.	c. 2. v. 13.	
Peccatum cibus vilissimus.	c. i. v. 11	
Peccatores desinunt esse.	c. 5. v. 7	
Peccatum quod citius per pœnitentiam non deleretur, suo pondere ad aliud trahit.	c. i. v. 8	
In peccato non inuenitur requies.	c. i. v. 3	
Peccata lapidibus comparantur.	c. 3. v. 9	
Peccatorum recordatio vtilis.	c. i. v. 7	
Pedes animæ, intellectus & affectus.	c. i. v. 9	
Duo pelli rugas inducunt.	c. 3. v. 4	
R		
Perangaria duplex.	c. 5. v. 5	
Filiae pharetræ mitti in tenes, quid.	c. 3. v. 13	
Plato appetituam posuit in icore.	c. 2. v. 15	
Plausus bonus & malus.	c. 2. v. 15	
Pœnitentia doctrina.	c. 3. v. 40	
Portæ, prælati.	c. i. v. 4	
Portæ, Doctores.	c. 2. v. 9	
Prælati matribus comparati.	c. 2. v. 12	
Prælatorum comparatio cum lamiis & struthione.	c. 4. v. 3	
Pretiosa sunt anima, virtutes, & opera meritoria.	c. i. v. 11.	
Principes comparati arietibus non inuenientibus pascua.	c. i. v. 6	
Quod in synagoga Prophetæ fuerunt, hoc in Ecclesia Doctores sunt.	c. 4. v. 13	
Prophetæ os Domini.	c. i. v. 18	
Quæ Deus per Prophetas denuntiari iussit, completa sunt.	c. 2. v. 17	
Error negantiam diuinam prouidentiam. c. 3. v. 38.		
Pseudo-prophetarum doctrina falsa & stulta. c. 2. v. 14.		
Q		
Vomodo non est admiratiuum, nec ignoratiuum, sed motiuum ad pietatem & misericordiam.	c. 1. v. 1	
R		
Hæc verba, recordor, intueor, & video, quomodo differunt.	c. 5. v. 1	
Nec meliores quam qui in monasterio profecerunt, nec peiores quam qui in monasteriis cederunt. August. epist. 137.	c. 4. v. 9	
Res, vocatio.	c. i. v. 20	
Respicere & videre quomodo differunt. c. 3. v. 47. & c. 5. v. 1.		
S		
Abbatum deridere quid.	c. i. v. 7	
Sacerdotes oppressi captiuitate diaboli. c. i. v. 4		
Samech, adiutorium.	c. i. v. 15	
Scuta victoribus capite retrò alligari solita. c. 3. v. 65.		
Sedere est mærentis.	In præf.	
Senes consilio Dei destituti, consumuntur. c. i. v. 19.		
Multitudo seruitus quid.	c. i. v. 3	
Seruorum dominatio acerbissima.	c. 5. v. 8	
Sibilare serpentum est.	c. 2. v. 15	
Sin, dentes.	c. i. v. 21	
Via Sion desertæ.	c. i. v. 4	
Speciosa Iacob, pulchritudo virtutis, splendor vertutatis, & honor conuersationis.	c. 2. v. 2	
Struthionis crudelitas in pullos.	c. 4. v. 3	
T		
Tentationum modi.	c. 4. v. 19	
Thau signa.	c. i. v. 22	
Libri Threnorum meteria, titulus, & modus & diuisio.	In præf.	
Soli sancti transeunt per viam.	c. i. v. 12	
V		
Væ ex peccato est.	c. 5. v. 16	
Venter Ecclesiæ conturbatur ex dissensione clericorum vel subditorum.	c. i. v. 20	
Quatuor noctis vigiliae.	c. 2. v. 19	
Virginum chori ad solemnitatem cum tibia & cithara antiquitus ibant.	c. i. v. 4	
Vmbra pro imagine.	c. 4. v. 20	

INDEX

INDEX

Locorum Scripturæ, qui in Commentariis in Threnos Ieremiæ explicantur.

EX VETERI TESTAMENTO.

Deuteronomij.

L **C**AP. 28. **N**IMICVS tuus erit in caput,
& tueris in caudam. cap. 1. v. 5

2. Regum.

1. **M**ontes Gelboë nec ros, nec pluuiia veniant
super vos. c. 4. v. 19

3. Regum.

15. **A**E Dificauit Rama, ut non posset quifiam
egredi vel ingredi. c. 3. v. 8

Iob.

16. **F**acies mea intumuit à fletu.
26. **G**igantes gemunt sub aquis.
20. **M**utatus es mihi in crudellem.

c. 1. v. 2
c. 1. v. 4
c. 1. v. 2

Psalmorum.

10. **T**RANSmigra in montem. c. 1. v. 3
40. **T**u autem Domine miserere mei &
reuscita me, & retribua eis. c. 5. v. 1

76. **R**enuit consolari anima mea. c. 1. v. 2
105. **C**ommixti sunt inter gentes. c. 1. v. 3

118. **E**xitus aquarum deduxerunt oculi mei. c. 1. v. 2
126. **S**icut sagitta in manu potentis, ita filii excus-
forum. c. 3. v. 13

Prouerbiorum.

6. **P**retium scorti vix est unius panis. c. 1. v. 11
30. **P**er tria mouetur terra, & quartum quod
non potest sustinere, &c. c. 5. v. 8

Canticorum.

4. **C**ypri cum nardo, nardus & crocus, &c. c. 4.
v. 5.

Ecclesiastici.

7. **M**enorare nouissima tua, & in eternum
non peccabis. c. 1. v. 9

11. **I**n die malorum ne immemoris bonorum. c. 1.
v. 7.

21. **V**ia peccantium complantata lapidibus, & in
finem illorum inferi, & tenebra, & pena.
c. 4. v. 34.

26. **S**icut boum ingum quod mouetur, ita &
mulier nequam. c. 1. v. 14

35. **N**onne lachryma vidue ad maxillam descen-
dunt? c. 1. v. 2

Isaiæ.

3. **M**oerebunt atque lugebunt porta eius. c. 1.
v. 13.

9. **P**ropheta dicens mendacium, ipse est cauda.
c. 2. v. 14.

ibid. Inimicos eius in tumultum vertet, Syriam ab

Oriente & Philistium ab Occidente, & de-
vorabunt Israël toto ore. c. 2. v. 16

16. **Q**ui latentur super muros cocti lateris. c. 2. v. 18

19. **I**te Angeli veloces ad gentem conuulsam &
di-
laceratam. In pref.

22. **Q**uasi pilam mittet te in terram latam. c. 1. v. 8

24. **F**ormido & fœua & laqueus super te, qui ha-
bitator ei terra. c. 3. v. 50

28. **I**n virga excutietur gith, & ciminum in bacu-
lo, panis autem comminuetur. c. 3. v. 3

30. **A**udient verbum post tergum monentis. c. 1. v. 8

33. **D**issipate sunt vie. c. 1. v. 4
ibid. Ecce videntes clamabunt, Angeli pacis amare
flebunt. In pref.

42. **C**alamum quassatum non conteret, & linum
fumigans non extinguet. c. 3. v. 34

54. **E**cce ego sternam per ordinem lapides tuos. c. 4.
v. 1.

60. **A**rietes Nabaoth ministrabunt tibi. c. 1. v. 6.

Ieremiæ.

9. **S**Vper speciosa deserti assuam planctum.
c. 2. v. 2.

15. **R**ecordare mei Domine, & visita me, & erue
me ab his qui persegnuntur me. c. 5. v. 1

31. **N**oluit consolari. c. 1. v. 2

Ezechielis.

4. **O**rdinabis aduersus eam obsidionem, &c.
c. 3. v. 7.

16. **S**imilam & mel & oleum comedisti. c. 4. v. 5

Oseæ.

2. **D**Vcam eam ad solitudinem. cap. 1.
v. 1.

Michææ.

1. **D**Ecaluare & tondere super filios delicia-
rum tuarum. c. 1. v. 6

Sophoniæ.

2. **V**Æ qui habitatis funiculum maris. c. 2.
v. 8.

1. Machabæorum.

1. **D**Ies festi eius conuersi sunt in luctum. c. 1.
v. 7.

Ex Nono Testamento.

Matthæi.

23. **C**OMEDETIS doros viduarum. c. 2.
v. 20.

Index locorum Scripturæ.

27. <i>Quinque fatue acceptis lampadibus, non sum- pserunt oleum.</i> c.1.v.4 Marci. 13. N<i>escitis quando Dominus domus veniat: sero, an media nocte, &c.</i> c.2.v.19 Lucæ. 19. T<i>u esto super quinque ciuitates.</i> cap. 1. v.1. Ioannis. 20. C<i>onuersa est retrorsum, & vidit IESVM.</i> c.1.v.8. 2. ad Corinthios. 11. E<i>tsmodi pseudo-Apostoli sunt operarij sub- doli, transfigurantes se in Apostolos</i>	<i>Christi.</i> c.3.v.50 Ad Galathas. 4. F<i>Iloli mei quos iterum parturio.</i> cap. 2. v.12. Ad Hebreos. 9. T<i>Abenacnum factum est primum, in quo erant candelabra & mensa, &c.</i> c.4. v.1. Apocalypsis. 3. C<i>ollyrio inunge oculos tuos, ut videas.</i> c.1. v.6. 21. <i>Vidi sanctam ciuitatem nouam descendentem de caelo.</i> c.2.v.1

INDEX

INDEX

Rerum notabilium, quæ in Commentariis in Baruch continentur.

A

- A**EGYPTI libralium scientiarum inuentores. c.3.v.22
Afflictio ad correctionem utilis. c.2.v.30.
Afflictio auertit à peccato. c.3.v.7
Angeli animabus è corpore exeuntibus occur-
runt. c.5.v.8
Angeli custodis præsidium. c.6.v.6
Status animæ à Deo desertæ. c.3.v.11
Ara ab ardendo. c.1.v.20
Auari infelicitas. c.3.v.18
Auctoritas est rationis reperta veritas, & ob utili-
tatem posteritatis scripto commendata. In prol.
n.3.
Qui dicantur ludere in auibus. c.3.v.17
Aurum & argentum pro omnibus quæ ad valo-
rem auri vel argenti aestimantur. c.3.v.18

B

- B**Aruch, benedictus. In prolog.n.1.
Libri Baruch scopus. ibid.
Baruch riotarius Ieremiæ. ibid.n.3
Baruchi genealogia. c.1.v.1
Quo loco & tempore Baruch scripsit. ibid.
Beatis in dispari claritate par gaudium. c.5.v.5
Bel, idolum Saturni. c.6.v.40
Brachium Dei excelsum quid. c.2.v.11

C

- C**Vr iubemur circunspicere ad Orientem.
c.5.v.7.
Consuetudinis vis. c.6.v.47
Exhortatio ad conuersationem. c.4.v.1
Ad conuersationem tria exiguntur, scire, velle,
& posse. c.4.v.4
Expetenda correccio Dei in hac vita. c.2.v.27

D

- D**Ecor est commensuratio partium elegans
secundum figuræ & coloris congruen-
tiam. c.5.v.3
Deus corripit ad emendationem. c.4.v.6
Deus incomprehensibilis. c.3.v.31
Scientia Dei causa vniuersorum. c.3.v.32
Deus sedet ut rex & gubernator. c.3.v.3
Deus iuste punit. c.2.v.2
Deus prius admonet quam feriat. c.2.v.7
Deus vigil ad puniendum. c.2.v.9
Deus nec loco, nec tempore, nec intellectu men-
surari potest. c.3.v.25
Deus omnis illuminationis principium. c.3.v.35
Diaboli opus dispergere, Dei autem congregare.
c.5.v.1.
Dolor triplex de peccato. c.6.v.2
Domus Dei quid. c.3.v.24

Dotes corporis & animæ.

c.5.v.3

E

- E**Cclesia nutrix nostra. c.4.v.8
Elcemosyna commendatur & ordinatur. c.1.
v.6.& 7.
Erubescens est timor ex re turpi perpetrata. c.1.
v.15.

G

- G**Igantes, terreni Philosophi. c.3.v.26
Gloria est ore multorum prædicata lauda-
tio, vel latè patens præconium, vel clara cum
laude notitia. c.2.v.11

H

- H**Elchia, pars Domini, vel vendicatus Do-
mino. c.1.v.1
Homines lignei qui dicantur. c.6.v.3,&c.38
Honor est præmium virtutis. c.5.v.3

I

- I**Dolorum vanitas ratione naturali cognita. c.6.
v.50.
Idolorum inutilitas. c.6.v.3,& seq.
Idolorum ad opem impotentia. c.6.v.33
Idololatria à Chaldæis & Ægyptiis inuenta. c.6.
v.39.
Ieiunium triplex. c.1.v.5
Impietas est peccatum contra Deum. c.2.v.12
In pro contra. ibid.
Iniquitas est peccatum contra proximum. c.2.
v.12.

- Intellectus est omnis veritatis principium. c.3.
v.14.

- Deus intellectum dat, dum de auditis mentem
illuminat. ibid.
Intellectus adeptus Philosophis est radix immor-
talitatis. ibid.

- Cum is displicet qui ad intercedendum mittitur,
irati animus ad deteriora prouocatur. c.1.v.13
Intercessor est petentis ala. c.1.v.9

- Per intercessionem sanctorum sæpe conuertun-
tur peccatores. c.1.v.13

- Ioachin, præparatus Domino. c.1.v.7
Iocunditas est gaudium corporis prorumpens in
tripodium & iocos corporis. c.5.v.1

L

- L**Atria est cultus soli Deo debitus. c.6.v.15
Ad aures lugere, quid. c.1.v.4
Lenones veluti aues infaustæ tenebras amantes.
c.6.v.21.

M

- M**Aasia, onus Domini, vel assumptio Do-
mini. c.1.v.1
Malignitates sunt, quæ ex sola malitia procedunt,
c.2.v.33.

Index rerum.

Mandatum & præceptum differunt. c.3.v.9
 Mel est ros linguis apum collectus. c.1.v.20
 Misericordia ultra meritum, iustitia verò secundum congruitatem meriti facit. c.5.v.11
 Qui mortui non possint laudare Deum. cap.2.
 v.17.

N

Nabuchodonosor , rex confusio[n]is. c.6.v.1
 Nabuchodonosor , sedens in angustia cognita.
 ibid.
 Neria , lucens Deo. c.1.v.1
 Numisma est fideiussor futuræ necessitatis. c.1.
 v.10.

O

Oblatio extra Ecclesiam non valet. c.1.v.7
 Oblationibus & patrimonio Christi abutentes reprehenduntur. c.6.v.9
 Oratio est pars sanctificationis. c.1.v.5
 Orantis intentio debet esse ut soli Deo placeat.
 ibid.
 Orandum pro regibus. c.1.v.11
 Orationis impedimenta. c.4.v.17

P

PAtres & aui in titulis Prophetarum positi,
 etiam Prophetae fuerunt. c.1.v.1
 Pax est in eo quo habito nihil amplius requiriatur. c.3.v.14
 Peccatum est dictum, vel factum , vel concupitum contra legem Dei. c.6.v.1
 Peccatum ex sui ipsius tædio prolongat temporis. c.6.v.2
 Peccatum est quilibet deformis actus. c.2.v.12
 Peccatum est actus incidens ex defectu boni.
 ibid.
 Peccatum, impietas & iniqtitas differunt. ibid.
 Peccatum est contra Deum videntem omnia.
 c.3.v.4 & c.6.v.1.
 Ex admirari homines & nunc & primo coepiunt philosophari. c.3.v.23
 Pietas est theosebia vel eusebia. c.2.v.12
 Pœna peccato respondens. c.4.v.28
 Pœnitentium arma. c.4.v.21
 Pœnitens de peccato doleat, & non semper doluisse doleat , & de dolore gaudeat. c.6.v.2
 Possessio est in quo post sedet id quod superiorius est. c.3.v.24
 Possessio dicitur quasi pedum positio. ibid.

Contra Prælatos. c.6.v.7 & 13
 Prælati idolis comparati. c.6.v.14 & seq.
 Principes Gentium Philosophi. c.3.v.16
 Prodigium est quod proditur digito omnium.
 c.2.v.11.

Prophetia est aspiratio diuina, quæ euentus rerum, aut per facta, aut per dicta quorundam immobili veritate pronuntiat. c.2.v.24
 Prostibulæ cur funibus circumdatae. c.6.v.42
 Pueri misericordiam mouent. c.4.v.16

R

Per Reges ad subditos verbum Dei propalari debet. c.1.v.3
 Regibus obtemperandum. c.2.v.21

S

Salomon , pacificus meus. c.1.v.7
 Scriptura est fluuius in quo agnus peditat , & elephas natat. c.1.v.4
 Sedechias , iustificans Dominum. c.1.v.1
 Sedeius , cibarium meum , vel ex latere meo æneus. ibid.
 Semita sunt consilia. c.4.v.13
 Siban , conuersio. c.1.v.8
 Signum est opus diuinæ potentie ostensiuum. c.2.v.11.
 Sodiv vel Sudi , exclusio mea , vellatus meum. c.1.v.4.

Spes salutis , pœnitentem recreat. c.4.v.22.
 Stellarum custodiæ quæ sint. c.3.v.34

T

Terræ quarta pars tantum Astronomis nota.
 c.3.v.30.
 Nouum Testamentum promittitur. c.2.v.35
 Tribulatio aperit oculos. c.1.v.12

V

Verbum Dei solemniter proponendum.
 c.1.v.14.
 Verbum in Parre fons sapientiae. c.3.v.12
 Via qua Deus venit ad nos , & nos ad cum.
 c.3.v.13.
 Vidua dicitur, quæ sine viro est. c.4.v.12
 Virga vigilans seueritatem significat punitionis.
 c.4.v.9.
 Virtus est habitus inclinans in optimam. c.3.v.14
 Virtus non inuenitur nisi in Deo. ibid.
 Vimbra pro protectione. c.1.v.12
 Ut non semper dicit causam finaliem. c.2.v.24

INDEX

Locorum sacræ Scripturæ, qui in Commen- tariis in Baruch explicantur.

4. Regum.

Cap.5. **D**E Syria egressi fuerant latrun-
culi. c.3.v.10.

Tobiæ.

Tob.4. **E**Leemosyna ab omni peccato & à morte
liberat. c.1.v.7

Psalmorum.

70. **Q**ui sedes super Cherubim. c.3.v.3

103. **Q**Letabitur Dominus in operibus suis.
c.3.v.34.

113. **N**on mortui landabunt te Domine. cap.2.
v.17.

117. **B**enedictus qui venit in nomine Domini.
in prol.

Sapientiæ.

7. **V**enerunt mihi omnia bona pariter cum
illa. c.3.v.15

7. **P**er nationes in animas sanctas se transfert,
amicos Dei & prophetas constituit. c.3.
v.12.

Ecclesiastici.

4. **S**apientia filii suis vitam inspirat. cap.3.
v.14.

INDEX

Isaiæ.

61. **I**nduit me Dominus vestimentis salutis
& indumento iustitie circumpededit me.
c.5.v.4.

Ioelis.

2. **C**onuertimini ad me in toto corde ve-
stro, in ieiunio, &c. c.1.v.5

Ioannis.

1. **V**ingenitus filius qui est in sinu Patris,
ipse enarravit. c.3.v.32

Actuum.

17. **G**enus ergo cum simus Dei. cap. 6.
v.47.

1. ad Corinthios.

2. **A**nimalis homo non percipit que sunt
spiritus Dei. c.4.v.28

8. **S**cimus quia nihil est idolum. c.6.v.5

15. **S**tella differt à stella in claritate. c.5.v.5

1. ad Thessalonicenses.

5. **S**ine intermissione orate. c.1.v.5

Apocalypsis.

3. **C**ollyrio inunge oculos tuos ut videas
c.1.v.12.

INDEX

Rerum notabilium, quæ in Commentariis in Danielem continentur.

A

A BOMINATIO desolationis , quid.	c.9.v.25.
Quare Abraham dicitur dilectus Dei, Isaac seruus & Israël sanctus.	c.3.v.35.
Qui illicitis vñi sunt , abstinere debent à llicitis.	c.10.v.3.
Acceptores personarum reprehenduntur. cap. 3.	v.12.
Qui Deum adorant , cadunt in faciem.	c.3.v.7
Alexander non tam bellis quam victoriis cucurrit.	c.7.v.6
Alexander cur dicitur hircus.	c.8.v.5
Alexander quatuor habuit successores quibus diuisum fuit regnum eius , scilicet Ptolemaeum in Ægypto , Seleucum in Syria , Antigonum in Asia & Philippum in Macedonia.	c.8.v.8.
Alexander veneno interiit.	c.10.v.4
Vbi amor , ibi oculus.	c.8.v.5
Angelus cur dicitur vigil. cap.4.v.10. item c.12.	v.7.
Angelorum prælium quid.	c.10.v.20
Angeli quomodo dicuntur egredi.	c.9.v.22
Angeli assistunt orantibus.	c.10.v.16
Deus singulis prouinciis Angelos præfecit , qui dicuntur principes illarum.	c.10.v.13
Angelorum distinctio in assistentes & ministrantes.	c.7.v.10
Angeli quomodo loquantur ad se inuicem & ad hominem.	c.8.v.13
Angeli nomina accipimus ex officio exteriori , ibid.	
Quomodo Angelus transtulit Abacuc de Iudæa in Babylonem.	c.14.v.34
Natura animæ est, quod intensa ad vnum, remittitur ad alterum.	c.8.v.17
Antichristi arrogantia.	c.11.v.37
Antichristi regnum in cornu parvulo significatur.	c.7.v.20
Antichristus humiliabit reges Libyæ, Ægypti, & Æthiopiz.	c.7.v.24
Mira Antichristi superbia.	c.7.v.25
Antiochi Epiphanis calliditas.	c.8.v.9
Antiochi audacia contra populum Dei & ipsum Deum.	c.8.v.10.item.c.11.v.28.& seq.
Antiochus multa mala terræ sanctæ intulit.	c.11.v.16.
Antiochus luxuriosissimus.	c.11.v.37
Antiquus dierum quis sit.	c.7.v.9
Apedno quid.	c.11.v.45
Aquæ super cœlos.	c.3.v.59

Arioli dicuntur ab aris , qui in extis animalium in aris immolatorum futura prædicunt. cap.1.

v.20.

Artaxerxes facultatem fecit instaurandæ vrbis Ierusalem.

c.9.v.25

Qui dicuntur aruspices.

c.2.v.27

Auaritia idolatriæ comparatur.

c.3.v.2

Auaro nihil ferocius.

c.7.v.7

Aurum obryzum quid.

c.10.v.5

Azarias iustitiam Dei commendat.

c.3.v.27

Peccata confitetur.

c.3.v.29

Deum orat.

c.3.v.34

B

B Abyloniorum conspiratio contra regem. c.14.

v.26.

Baltassar cur instituit coniuium.

c.5.v.1

Quarta bestia symbolum imperij Romanorum.

c.7.v.7.

Braccæ & sarabella & tiaræ quid.

c.3.v.21

Brachia pro adiutoribus.

c.1.v.31

C

C Adere leguntur sancti in faciem, mali retro.

c.2.v.46.

Visque ad Meridiem apud Iudeos causæ disceptabantur.

c.13.v.7

Quæ scientiæ apud Chaldaeos maximè floruerunt.

c.1.v.4

Quomodo Chaldaei Saluatoris ortum primi intellexerunt.

c.2.v.2

Chaldaeorum in tres pueros inuidia.

c.3.v.7

Regnum Christi sempiternum. cap.2.v.43. item.

c.7.v.14.

Christus à diuersis diuersimodè oblatus. cap.7.

v.13.

Christus tripliciter vñctus.

c.9.v.24

Chrysolithus quid.

c.10.v.6

Cleopatra magis virti quam parentis partes fouit.

c.11.v.17.

Quare cœlum dicitur firmamentum.

c.3.v.56

Virtutes cœlorum quæ.

c.3.v.60

Cola & commata quid.

c.8.v.13

Contentio est impugnatio veritatiscum confidentia clamoris.

c.13.v.24

An contritus & non confessus dignus sit communione.

c.10.v.17

Modus verae conuersionis.

c.3.v.39

Qui exemplo alterius non corrigitur , alij corrigitur ab ipso.

c.5.v.22

Ignem

Index rerum.

D

- D**ignem eo ipso patitur Damnatus, quod videt. c. i. v. 3
Ibid.
**Din prol. Hierony. n. 8.
**Dc. i. v. 4
Quae Daniel vocatus est Baltassar. c. i. v. 7
**Dc. i. v. 8
Qua mente Daniel didicit Ægyptorum doctrinam. c. i. v. 10
Daniel Propheta eximus. c. i. v. 17
Quae Daniel tempus sibi dari iussit ad interpretationem somnij regis. c. 2. v. 16
Danielis charitativa oratio. c. 2. v. 24
Daniel non adorauit statuam. c. 3. v. 19
Daniel cur dictus princeps ariolorum. c. 4. v. 6
Danielis modestia. c. 4. v. 16
Quomodo Daniel hostibus malum imprecatur. c. 4. v. 16.
Danielis consilium monentis Nabuchodonosor ad pœnitentiam. c. 4. v. 24
Daniel constitutus triumvir. c. 6. v. 2
In Danielem conspiratio. c. 6. v. 4
Danielis religio & sanctitas. c. 6. v. 5
Summa visionis Danielis. c. 7. v. 16
Daniel non tam Propheta quam historicus ex Hierony. c. 8. v. 16
Daniel oratione reuelationem obtinuit. c. 8. v. 20
Daniel vir desideriorum. c. 10. v. 10
Daniel magnam apud populum consequitur opinionem. c. 13. v. 64
Daniel modestè reprehendit regem, quod luto cultum diuinorum exhiberet. c. 14. v. 5
Danielis zelus. c. 14. v. 7.
Danielis constantia. c. 14. v. 19
Danielis liberatio. c. 14. v. 38
Darius diuinitatis auditus. c. 6. v. 12
Singularis amor Darij in Danielem. c. 6. v. 16
Darius non dubitauit de virtute diuina ad Daniel liberandum. c. 6. v. 19
Tres Darij in Perside regnauerunt. c. 9. v. 1
Omnia Dei potentiae subiecta. c. 2. v. 21
Deо nihil absconditum. c. 2. v. 22
Deо creaturæ obediunt. c. 2. v. 17
Deus mundum regit & gubernat. c. 3. v. 54
Scientia Dei causa rerum. c. 3. v. 55.
Deus iudex iustus & velox. c. 7. v. 9
Deum vigilare super malitiam, quid. c. 9. v. 14
Deus statim adest obsecrationibus sanctorum. c. 10. v. 12.
Draconis descriptio. c. 14. v. 21
Digitis scribentes in pariete, imminentem regis cædem & regni destructionem significabant. c. 5. v. 5.
Dij apud antiquos alij noxij, alij beneficii. c. 14. v. 21.
Disciplina duplex, πολεῖα, θεοῦμα. c. 1. v. 4
Doctorum officium. c. 11. v. 33
Doctorum merces. c. 12. v. 3
Nemo eligit iuuenes duces. c. 5. v. 31******

E

- E**brias vitanda. c. 5. v. 2
Qui Ecclesiis præfici debeant. c. i. v. 4
Tres persecutiones passa est Ecclesia. c. 12. v. 1
Eunuchus dicitur dupliciter, S. ab accidente cor-

porali, & ab obsequio.

c. i. v. 3

F

- N**on dicitur felix qui specie corporis turpissimus est. c. i. v. 4
Fiducia est virtus spe vincendi omnia tolerans pericula. c. 13. v. 33
Fistula quid. c. 3. v. 5
Furor quid. c. 2. v. 12
Cognitio futurorum à Deo. c. 2. v. 28.

G

- G**loria est latè patens præconium. cap. 4. v. 31.

H

- S**eptuaginta hebdomades quomodo dicuntur abbreuiatae. c. 9. v. 24
Vltima hebdomada confirmabitur multis Nouum Testamentum. c. 9. v. 27
Historia Susannæ, trium puerorum, Belis & draconiis, & Habacuc Iudæis est apochrypha. in prol. Hierony. n. 4.
Hominum infida societas. c. 2. v. 42
Naturale est homini in angustia clamare. c. 5. v. 7
Homines diligunt opera sua sicut filios. c. 6. v. 12
Humana natura multipliciter ancilla est. cap. 10. v. 17.

I

- I**erusalem cur dicatur platea. c. 9. v. 25
Differentia inter ignem & æstum. c. 3. v. 65
Impactio quid. c. 11. v. 18
Deus intellectum dat, dum de auditis mentem illuminat. c. 1. v. 20
Intellectu festinante ad contemplationem, delynquitur & marcescit corpus. c. 10. v. 8
Inuerteratus dierum malorum quis sit. c. 13. v. 52
Iudæi absentes versa facie ad Ierusalem orabant. c. 6. v. 10,
Iudæi Christum negauerunt. c. 9. v. 25
Forma iudicij è cœlo accipienda. c. 4. v. 20
Per Angelos sicut per ministros exercebitur iudicium. c. 7. v. 9

L

- L**abor improbus omnia vincit. in prol. Hieron. n. 3.
Latus regis quid. c. 6. v. 4
Læna symbolum regni Chaldæorum. c. 7. v. 4
Leones quomodo ab Angelo prohibiti ne Danieli nocerent. c. 6. v. 20
Mon est lex æquior vlla, quam necis artificem arte perire sua. c. 6. v. 24
Lex diuinitatis est per prima media, & per media ultima reducere. c. 8. v. 13
Libido cor euertit. c. 13. v. 57
Libri Danielis diuisio. in prol.
Eiusdem libri auctoritas. in prol. Hieron. n. 8.
Libri per quos iudicabimur, qui sint. c. 7. v. 10

M

- M**agi dicuntur quasi magistri, qui de uniuersis philosophantur. c. i. v. 20
Magnus est qui incidens in aduersa, non exceedit

Index rerum.

dit vel parum à sapientia.	c.13.v.1
Magnificum decet habitatio pulcherrima.	c.13 v.4.
Malus s̄epe impeditur à Deo , ne malitiam perfidie possit.	c.11.v.12
Mali semper dissident.	c.13.v.13
Manus pro potentia.	c.11.v.42
Manus Dei quid.	c.5.v.23
Manus pro signis.	c.9.v.15
Maozim quid.	c.11.v.38
Quoties de propitiacione agitur , Michaēl mitti perhibetur.	c.8.v.16
Monstrum in corpore , frequenter monstrum est in anima.	c.1.v.4
Quare mortui dicuntur dormire.	c.12.v.2
Placet sanctis munditia corporalis.	c.13.v.15
Mundus primò factus in diuina sapientia, postea in Angelorum notitia , & tertio in propria natura.	c.10.v.13
Liber non est , qui munus accipit.	c.5.v.17

N

Q Voto anno Ioachim Nabuchodonosor Ierusalem subiugavit.	c.1.v.1
Nabuchodonosor non propria virtute , sed diuina vicit Ioachim.	c.1.v.2
Quare Nabuchodonosor voluit Danielem & eius socios tribus annis nutriti regiis cibis & poculis antequam aspectum suum subirent.	c.1.v.5
Quare Nabuchodonosor à Mathematicis quæsivit quod erat impossibile.	c.2.v.3
Nabuchodonosor aliis regibus imperauit.	cap.2. v.37.
Cur regnum Nabuchodonosor aureum.	cap.2. v.38.
Nabuchodonosor Deum agnoscit & confitetur.	c.2.v.47.
Cur Nabuchodonosor præcepit fornacem septuplum accendi.	c.3.v.19
Edictum Nabuchodonosor de colendo Deo.	c.3.v.96.
Cor Nabuchodonosor quomodo sit mutatum.	c.4.v.13.
Nabuchodonosor è regno pulsus ut insanus.	c.4. v.23.
Nabuchodonosor aquilæ comparatur.	c.4.v.30
Nabuchodonosor quomodo mutauit hominis figuram.	c.4.v.33
Superbia Nabuchodonosor humiliata.	c.5.v.20
Naphtha quid.	c.3.v.46
Nicolitarum hæresis.	c.13.v.14
Nubes pro splendore sanctorum cum iudice venientium.	c.7.v.13

O

O bscuratio quid.	c.6.v.11
Obscurationibus sanctorum Deus statim adest.	c.10.v.12
Oculos declinare ad terram, quid.	c.13.v.9
Onias ædificauit altare in templo Ierosolymorum.	c.11.v.14
Oratio à confessione incipit.	c.9.v.4
Tres ordines in ore quid.	c.7.v.5
Alius est ordo quem tenet historiographus , & alius quem Propheta.	c.11.v.1

P

P ardus symbolum regni Macedonum.	cap.7. v.6.
Septem partes pœnitentiae.	c.4.v.13
Quoties peccamus , morimur.	c.13.v.22
Perse in vietu parci.	c.7.v.5
Persecutionum triplex genus.	c.12.v.1
Meliora sunt phantasmatu iustorum quam quorumcumque.	c.7.v.1
Porphyrius redarguit Danielem.	c.2.v.48
Humanæ potestatis instabilitas.	c.2.v.35
Non est potestas nisi à Deo collata.	c.7.v.6
Non dicitur propriè Propheta qui rerum imagines tantum videt & non intelligit.	cap.10. v.1.
Prophetia est diuina inspiratio rerum euentus immobili veritate denuntians.	In prol.
Prophetia dicitur propriè doctrina.	ibid.
Prophetæ cum antelucano collatio.	ibid.
Psalterium quid.	c.3.v.5
Publicari quid.	c.2.v.5
Mira trium puerorum constantia.	c.3.v.16
Canticum trium puerorum.	c.3.v.52
Quartum puerorum socium in fornace Hieronymus existimat esse Angelum vel Christum.	c.3.v.91.

R

A pud Iudeos Reges vñctio facit : apud Medos quatuor insignia, sc. purgula, fibula, anulus & diadema.	c.5.v.7
Regna mundi adumbrata in statua usque ad Christum.	c.2.v.32
Cur regnum Nabuchodonosor aureum , Persarum argenteum , Græcorum æreum , Romanorum ferreum.	c.2.v.40
Regnis à Deo definita sunt tempora.	c.7.v.12
Religiosi quasi religati.	c.3.v.89
Inquietus reuelationes non percipit.	c.4.v.1
Romanorum imperium in decem regna diuidendum ante finem mundi.	c.7.v.7

S

I uge sacrificium quid.	c.8.v.11
Sambuca quid.	c.3.v.5
Sancti cur dicantur stellæ.	c.8.v.10
Sancti delectatione virtutis etiam corporaliter reficiuntur.	c.1.v.13
Sanctorum constantia.	c.11.v.32
Sapientia est de altissimis quæ sunt cognitu difficultaria.	c.1.v.4
Scientia est effectus demonstrationis.	c.1.v.4
Scientia est de humanis , sapientia de diuinis.	ibid.
Scipio Africanus & Nasica, duo fratres.	cap.11. v.18.
Scripturæ diuisio in legem, Prophetas , & agiographa.	In prol. Hieron.n.8
Seleucus Philopator inglorius periit.	c.11.v.20
Senem ab Angelo dissecandum medium.	cap.13. v.55.
Quo artificio duo senes fœminas decepterint.	c.13.v.57.
Sennaar quid.	c.1.v.2
Serpens mortis principium.	c.14.v.23
Differentia inter signa & mirabilia.	c.3.v.99
Smigma	

Index rerum.

Sigma quid.	c.13.v.17	Ecclesia translatione Theodotionis vtitur. ibid.
Socratis dictum cum moreretur.	c.9.v.21	Tria tempora quibus flectenda sunt genua , ter-
Somniorum sex genera.	c.2.v.28	tiam horam, & sextam & nonam, Ecclesiastica
Somnium est casus à prophetia.	c.1.v.17	traditio intelligit.
Somnium & interpretatio ad idem referuntur ut causam.	c.1.v.9	c.9.v.10
Spiritus Dei ventus.	c.3.v.64	Tyranni nomen olim honestum.
Stare fortium est.	c.3.v.25	c.1.v.4
Summa libertas seruire Deo.	c.3.v.84	
Susæ caput Ælamitarum.	c.8.v.2	
Cur Susanna dicitur filia Iſraël.	c.13.v.48	
Susanna idem quod obtentus lili.	c.13.v.2	
Susannæ historia non habetur in codicibus He- bræis.	in prol. Hierony. n.4.	
Symphonia quid.	c.3.v.5	

T

T emplum pro cœlo , vel Ecclesia, vel anima.	
	c.3.v.53.
Terra quomodo benedicat Dominum.	c.3.v.73
Tigris fluuius à celeritate dictus.	c.10.v.4
Timor semper vtilis.	c.3.v.41
Torquis aurea summæ dignitatis insigne.	c.5.v.7
Translationis sancti Hieronymi necessitas,in prol	
Hierony. n.1.	

Ecclesia translatione Theodotionis vtitur.	ibid.
Tria tempora quibus flectenda sunt genua , ter-	
tiam horam, & sextam & nonam, Ecclesiastica	
traditio intelligit.	c.9.v.10

Tyranni nomen olim honestum. c.1.v.4

V

V Ala domus Dei quæ sint.	c.1.v.2
Vbique sunt virtuti sua præmia.	c.5.v.12
Venter mero æstuans declinat citè ad libidinem.	
	c.5.v.3.
In ventis angelicæ potestates significatæ.	c.7.v.2
Veritas est rectitudo sola mente perceptibilis.	
	c.4.v.34.
Vir est, qui contra biformes fortunæ insultus vni- formi constantia mentis militat præmunitus.	
	c.5.v.11.
Virи perfecti assilent Christo in iudicio & sede- bunt super thronos.	c.7.v.9
Indicia virtutum animæ sunt in corpore.	c.1.v.4
Differentia inter visionem , oraculum & som- nium.	c.2.v.1
Vlai quid.	c.8.v.2
Vrsus symbolum regni Persarum.	c.7.v.5.
An liceat vti vnguentis.	c.10.v.3

F I N I S.

D. ALBERTI

D' ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISBONENSIS, ORDINIS PRÆDICATORVM.

In Duodecim Prophetas Minores
Enarratio,

*In qua sacra sacris, multa paucis, apte quidem
& plus quam satis exponuntur.*

P R O L O G V S.

DVODECIM Prophetarum ossa pullulant de loco suo: nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis suæ. Ecclesiastici 49. In hoc verbo notantur quinque: firmitas Prophetarum, numerus, sanctitas, utilitas, & horum causa per duplex opus: in se scilicet, & in alio. Firmitas notatur in hoc quod dicit, Ossa Hæc enim præstant corpori firmitatem. Signant autem ossa, scripture soliditatem, in qua sicut dulcedo medullæ latet spiritualis sensus. Psal. 65. Holocauſta medullata offeraſt tibi. De his ossibus dicitur Thren. 1. De excelsō misit ignem in ossibus meis, & erudit me. Ecclesia autem conqueritur his ossibus se esse destitutam à diabolo Ifai. 38. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea. Psal. 101. Ossa mea sicut in frixorio confixa sunt. Ossa ista dicuntur duodecim Prophetarum: quia Prophetæ in hoc libro contenti, duodecim sunt. Duplex enim est ædificium Ecclesie, scilicet, in destructione malorum & in constitutione boni. Malum autem deſtruendum, est duplex, idololatria scilicet, & malorum morum. Et contra idololatriam sub invitatione ad pœnitentiam prophetat primi quinque, tres primi ad pœnitentiam inuitantes sub deſtitutione peccati, duo ſequentes adminicula pœnitentiae per prophetam adhibentes. Peccatum enim idololatriæ tripliciter conſiderantur, scilicet, in culpa, & pœna. In culpa dupliciter, scilicet, in authoribus culpe, & in imitatoribus. Et contra authores, secundum quod ab eis procedit idololatria, prophetat Oſea. Contra imitatores prophetat Amos. De malo autem pœna quod debetur idololatriæ, niſi per pœnitentiam reuocetur, prophetat Ioël, & ponitur inter duos, Oſeam & Amos: ut ſciatur, quod malum pœna ad utrosque referatur, authores scilicet, & imitatores. Adminicula pœnitentiae duo ſunt, scilicet, ablatio hostis ex inuidia impeditis, & adhibitio exempli. Primum prophetat Abdias ſub metaphora Edom, ſecundum autem Ionas ſub exemplo pœnitentie Niniuitarum.

Pœnitentia
adminicula duo.

D. Alb. Mag. Prolog. in 12. Proph. Minor.

Ponam
tria timeri
faciunt.

Ecclesiæ
Spiritualis
rædificatio
tria ex
zigit.

Quatuor qui sequuntur prophetant contra malos mores, maxime contra rapinas & homicidia Principum, semper sub invitatione ad pœnitentiam. Hoc enim malum consideratur quatuor modis, in culpa scilicet, & in pœna. Secundum quod in culpa, maxime in authoribus culpæ, prophetat contra ipsum Michæas, qui sextus est. Secundum quod consideratur in pœna, tripliciter consideratur, secundum tria quæ faciunt pœnam timeri, acerbitas scilicet, exemplum quo alij punii sunt, & generalitas, eo quod omnes inuoluit, & nulli parcit peccanti. Quantum ad exemplum punitionis aliorum, est prophetia Nahum, qui septimus est. Quantum ad acerbitatem, est prophetia Habacuc, qui est octauus. Quantum ad generalitatem inuolutionis, quod scilicet omnes inuoluit peccantes, est prophetia Sophoniæ, qui nonus est. Ad reædificationem autem templi & Ecclesiæ spiritualem, tria exiguntur: necessitas ædificij cum expensis, ædificantium ordinatio ad ædificium, & custodia religionis templi ædificati. Necessitatem autem cum expensis prophetat Aggæus, qui decimus est. Ordinem ædificantium prophetat Zacharias, qui est undecimus. Custodiæ religionis prophetat Malachias, qui est duodecimus & vltimus. Isti sunt duodecim boues stantes sub mari vitreo 3 Regum 7. exarantes agrum Ecclesiæ vomere prædicationis. Isti etiam sunt duodecim fontes inuenti in Elin à filijs Israël Exod. 15. fundentes aquas salutaris doctrinæ. Dicit autem Ossa pluraliter, quia in singulis istorum, quatuor sunt sensus. Historicus scilicet, soliditatem habens ex rerum veritate. Tropologicus siue moralis, soliditatem habens ex virtute. Allegoricus, soliditatem habens ex fidei certitudine. Anagogicus, soliditatem habens ex æternorum promissorum immobilitate. Prou. 30. Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus.

Hæc sunt ossa non quorūlibet, sed Prophetarum, ut notetur Scripture auctoritas & sanctitas. Auctoritas in inspiratione. Inspiration (ut dicit Cassiodorus) immobilitas veritatis est. Sanctitas autem inspirantis à Spiritu sanctificante. Sap. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit. Ioel. 3. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiae.

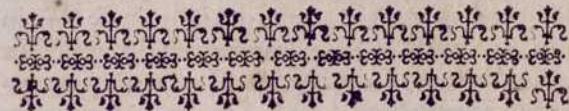
Per hoc autem quod dicitur: Pullulant de loco suo, tangitur utilitas. Pullulant enim quod à principio sibi intrinseco germen emittit. A sensibus enim ex verbis Prophetarum pullulantibus, tota germinat Ecclesia. Isa 27. Qui egrediuntur impetu à Iacob, florebit, & germinabit Israël, & implebunt faciem orbis semine. Osee 14. Ero quasi ros, & Israël germinabit quasi lily, & erumpet radix eius ut Libani, ibunt rami eius & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani. Et virtutem pullulationis dicit, cum subdit, De loco suo, ita quod præpositio, de, dicat causam & continentiam simul. Locus autem Prophetarum, spiritus sanctus est, ad quem mouentur, accipiendo inspirationem, & à quo mouentur missi ad denuntiationem, & intra quem continentur per sanctitatis virtutem. Gen. 28. Quām terribilis est locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei & porta cœli. Hic locus pullulare facit quod plantatur in ipso. Exo. 3. Locus in quo stas, terra sancta est. Isa 5. Secundum literam Septuaginta: Vinea fuit dilecta in loco uberi.

Prophetarum duplex actus & finis.

Horum omnium causam meritoriam subiungit, & in hoc accipitur actus proprius Prophetarum & finis. Et est duplex, in alio scilicet, & in seipsis. In alio Prophetæ proprium est, corroborare proximum qui luctatur contra diabolum, mundum, carnem, & vitia: & ideo Iacob vocatur, qui luctator interpretatur. Ephe. 6. Non est nobis, supplicantum, collectatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cœlestibus. Sic luctatus est Iacob cum Angelo Gene. 22. Et tetigit neruum femoris, & statim emarcuit contra concupiscentiam carnis, & accepit benedictionem contra diabolum

Arg.S.Heron.in 12.Proph.Minor.Explan.

bolum, & confortationem contra mundum & homines. Sic Iudas Machabæus corroborauit juos & Macha. vlt. Singulos autem illorum armavit, non clypei & hastæ munitione: sed sermonibus optimis & exhortationibus. Finis autem & scopus in seipso est, quod subditur: Et redemerunt se in fide virtutis suæ. Ezech 3. Dicitur, quod Propheta speculator est, nec de periculo mali speculatoris se redimit, nisi per virtutem fidelissimæ speculationis, ut scilicet omne quod viderit, denuntiet, sicut dicitur Isa. 21. Pone speculatorem: & omne quod viderit, enuntiet. Fideliter ergo annuntiantes omne consilium Dei, seipso redemerunt à periculo negligentis speculatoris, quod dicitur Ezech. 3 Si me dicente ad impium, Morte morieris, non annuntiaueris ei, ille quidem in peccato suo morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Contra. Paulus Act. 20. dicit: Innocens ego sum à sanguine omniam vestrum, non enim effugi, quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei.

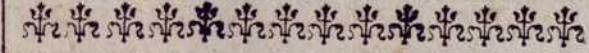
ARGUMENTI SANCTI HIERONIMI In duodecim Prophetas minores explanatio.

V i c libro Hieronymus præmittit argumentum, in quo mentes instruit legentium de quatuor, scilicet, de ordine, de modo, de libri vnitate, de Prophetarum & prophetiarum tempore, & hoc est [Non idem est ordo duodecim Prophetarum] hoc est, libri in quo duodecim Prophetarum prophetiae conscribuntur [apud Hebreos] vbi scilicet prima veritas est, & fons prophetiarum [qui & apud nos] secundum scilicet antiquam translationem *Sepuaginta*. Ibi enim talis ordo est, *Osea*, *Amos*, *Micheas*, *Ioel*, *Abdias*, *Ionas*, *Nahum*, *Habacuc*, *Sophonias*, *Aggeus*, *Zacharias*, *Malachias* [Vnde secundum quod] hoc est, secundum quem ordinem [ibi] hoc est, apud Hebreos [lægitur] de ordine scilicet [hic quoque] hoc est, apud Latinos in nostra translatione [dispositi sunt] hoc est, ordinati sunt. 1. Corinth. 14. Omnia autem secundum ordinem fiant in vobis.

Osea] tangit hic modum in *Osea*, in *Ioel* specialiter, & in cæteris in summa, & hoc est [*Osea* cōmaticus est] Cōma sunt sententiæ perfectæ sine coniunctionibus coniunctæ, & est color rhetorius: sicut & Cola sunt sententiæ imperfectæ sine coniunctionibus coniunctæ, sicut *Isaie* primo: Væ genti peccatri, populo graui iniquitate, filiis sceleratis, semini nequam. Ecce Cola. Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, ab alienati sunt retrorsum. Ecce Commata. Et hoc est, quod sequitur [&] id est [quasi per sententias loquens] perfectas scilicet sine coniunctione coniunctas. Et subdit de *Ioel* [*Ioel* planus in principiis] vbi scilicet loquitur de perseguitione Nabuchodonosor [in fine obscurior] vbi de iudicio extremo loquitur. Et subdit in communione omnibus [& usque ad *Malachiam* habent singuli proprietates suas] in modo scilicet [quem] scilicet, *Malachiam* [Esdras scribam legisque

Doctorem] hoc est, legis Doctorem [Hebræi autuant] scilicet, esse [Et subdit de libri vnitate [& quia longum est nunc de omnibus dicere] signillatim, supple. Eccl. 43. Multa dicimus & deficimus in verbis [Hæc tantum vos, ô Paula & Eu-stochium] hoc est, mater & filia [admonitas volo] supple, esse [vnum librum esse duodecim Prophetarum] ab vnitate finis scilicet quem diximus in præcedentibus.

Et subdit de tempore [& *Oseam*] fuisse, supple [synchronon] hoc est, contemporaneum, à syn, quod est con: & chronos, quod est tempus [*Isaie*] Prophetauerunt autem eisdem temporibus *Osea*, & *Isaias*, & *Ioel*, & *Amos*, & *Abdias*, & *Ionas*, & *Micheas* [*Malachiam*] vero ultimum scilicet, *Prophetæ* *duodecim* *Aggai* & *Zacharia* fuisse temporibus] hoc est, eo-*re unius* *tempo-*rum synchronon [in quibus autem] hoc est, Pro-*quisque pro*phetis [tempus non præfertur in titulo] hoc est, in *prophetarit* principio prophetiae [sub illis eos Regibus prophetasse] supple, autumant Hebrai [sub quibus & hi, qui ante eos] supple, immediate ponuntur [habent titulos] scilicet Regum, supple [quibus prophetauerunt.

PROLOGI SANCTI HIERONIMI In *Oseam* Prophetam explanatio.

HIERONYMVS præmittit *Oseae* Prologum in quo dicit duo: qualiter scilicet ad prophetiam venerit, & quid prophetauit, ibi scilicet [Propter quod Deus ad *Oseam* hæc loquutus est] In primo dicit duo, scilicet, quis Prophetæ fuit, & quando prophetauit, & quod Spiritu Dei inspirante. Secundo, propter quid prophetauit: & hoc est.

Temporibus *Oziae*] de quo legitur 4. Reg. 15. [& *Ioathan*] de quo *ibidem* [& *Achias*] de quo 4. Reg. 16. [& *Hezechiæ*] de quo 4. Reg. 18. Et subdit in communione [Regum Iuda] hoc est, duarum tribuum [& *Ieroboam*] qui fuit pronepos Iehu, de quo 4. Reg. 14. [filii *Ioas*] de quo 4. Reg. 13. [Regis Israel, *Osea* filius *Berri*] de tribu scilicet *Issachar* [ad prophetiam dicendam] hoc est, ad enuntian-*dam*

Prolog S.Hieron.in Oseam Proph. Explan.

dam [Spiritu sancto] non spiritu hominis scilicet. 1. Pet. 1. Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, loquuntur sancti Dei homines. Et hoc est [repletus est] Repletio sonat plenitudinem prementem pectus ad vomitum, qui vomitus signat de intimis eruca-tum verbum. Prof. 30. Verba Congregantis filij Vomentis. Psal. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. Eructatio enim intimorum habet odorem & saporem. Et subdit quare prophetiam recepit.

De memorato itaque numero Regum, Achas Rex Iuda, & Ieroboam Rex Israel] hoc est, decem tribuum [Deum derelinquentes] quantum ad cultum, supple [ut historiæ Regum] hoc est. Liber Regum [& Paralipomenon indicant] in præaffig-natis locis, supple [etiam Israel] hoc est, popu-lum decem tribuum [idolatriæ crimen] hoc est, criminosum peccatum [impetio] hoc est, præcepto [ac potestate sua] coactua, supple [admittere coegerunt] sicut Osee 7. declaratur [Propter quod] destruendum scilicet peccatum idolatriæ [Deus ad Oseam hæc loquitur est, dicens] Iere. 7. Misi ad vos omnes Prophetas meos, de nocte consurgens mittensque. Et subdit quid prophetet, & dicit tria, scilicet, quid prophetet, & qualiter intelligendum, & quid intelligatur per filios.

Accipe vxorem fornicariam, siue fornicationum] hoc est. quæ non fidem thori, nec iustitiam debiti, vel bonum prolis attendit: sed tantum libidinem corporis, propter quod Philosophus dicit, quod fornicatrix in honestior est, quam meretrix. Meretrix enim aliquid boni attendit, quia mercedem: fornicatrix autem nihil nisi libidinem [& fac filios fornicationis] qui scilicet, nihil iuris habeant nec in marito, nec in hereditate mariti, & abiit possunt, quandocunque voluerit maritus. Et exponit, quod dixit [fornicariam itaque, non elocati corporis meretricem] meretrix enim locat corpus pro mercede [sed gentilem] populum, supple [Deum] verum animæ virum [ignorantem] & ideò relinquentem, supple [appellat] Psalm. 72. Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Et explanat quod dixit [qua] scilicet meretrix [Dei creatoris sui amore contemptu] Deut. 2. Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Dei creatoris tui [simulachrorum se subiecit desideriis] per cul-tum scilicet idolorum. Iere. 2. Duo mala fecit po-pulus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, continere non valentes aquas. Et subdit de successione.

Sed cum Dei præcepto Prophetæ in hac re pa-ruisse] fornicariam scilicet, dicto modo ducendo [conceptum ex ea filium, Iezrahel præcepit nomi-nari] ab euentu scilicet, imponens nomen, eo quod sanguis innocens effusus in Iezrahel, redundare deberet in caput eius. Et hoc est quod se-quitur [Deo pollicente] Osee 1. [post breue tem-pus] duorum scilicet, vel trium Regum spatium [sanguinem Iezrahel in domo Iehu] hoc est, in generatione Iehu, de quo legitur 4. Reg. 9, & 10. [vindicare] hoc est, pro simili peccato similes pœ-nas inferre. Et hoc est, quod sequitur.

Cuius promissionis] hoc est, comminationis [hæc causa est Iehu per Eliseum] hoc est, per disci-pulum Eliæ [in Regem inuncto] sicut legitur 4. Reg. 9. [ad defendendum] hoc est, vindicandum [sanguinem Naboth ciuis Iezrahel] innocentem,

scilicet, effusum [qua] scilicet Iezrahel [tunc temporis metropolis erat] Samaria [quem Iezabel] qua fluxus sterquilini interpretatur [Achab Regis] Israel [vxor] qui pessimus erat [interemerat] hoc est, interimi præceperat. Danie. 13. Innocentem & iustum ne interficias [sicut Regum historia exponit] 3. Reg. 21.

Is] scilicet Iehu [cum grauiter] hoc est, graui pœna [iuxta Domini præceptum] sicut legitur 4. Reg. 9. [vindicandi sanguinis causa] innocentis scilicet Naboth [in omnem memorati] hoc est, Achab [domum] hoc est, generationem [desæ-uisset] hoc est, saeuendo vindicasset, ita scilicet quod septuaginta filios Achab & nepotes eius quadraginta interfecisset, sicut legitur 4. Reg. 10. [hoc peccato] zelo scilicet [Dominum dereliquisse inuenitur] adhaerens scilicet idolis 4. Reg. 11. [cuius] scilicet, Iehu [pronepote Ieroboam] de quo legitur 4. Reg. 14. Filius enim Iehu erat Ioas, nepos Ioathaz, pronepos Ieroboam [qui lectione comprehensus est] hoc est, qui in lectione Osee in textu comprehensus est & nominatus [originis suæ facta] hoc est, peccata paterna [imitantem] sicut ge-nimina viperarum Lucæ 3. [ac contra Dei præcep-ta] qui idolatriam detestatur [& religionem] cultus diuini scilicet [cum populo Israel] supple, consentiente [agente] scilicet, idolatriam [fan-guis Naboth] virti scilicet Iezrahelita [qui in loco certè Iezrahel] hoc est, ciuitatis qua sic no-minabatur [fuerat profusus] hoc est, abundanter effusus. Psal. Vindica sanguinem Sanctorum tuo-rum, qui effusus est [in domo Iehu] hoc est, in genera-tione Iehu patris, hoc est, attaui [procuratoris memorati Ieroboæ] pronepotis sui scilicet [pro-pter peccata] paterna scilicet, quæ imitatus est [redundatur significatur] per vindictam scilicet. Exo. 20. Ego sum Deus zelotes vindicans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam genera-tionem.

Hinc factum est] hoc est, propter hoc [ut ira Dei] hoc est, punitio [in populo Israel] imitante scilicet idolatriam [per denuntiationem Pro-phetae] Osee scilicet [processura diceretur] ut om-nes scilicet inuolueret [domui autem Inda] hoc est, duabus tribubus [misericordia lectione comprehensa] hoc est, in lectione textus. Osee 1. dicitur: Domui Iuda miserebor, & saluabo eos [ob hoc] id est, propter hoc [promissa est: quia Ezechias Rex Iuda filius Achas] De Achas legitur 4. Reg. 16. [sublatis idolis] de terra, supple [qua] scilicet, idola [tam pater eius] scilicet, Achas [quam cæteri Reges] cui scilicet, & proαι sui [consecraverunt] vel potius prophanauerunt [templum Dei purgasse] ab idolis scilicet [ac pu-rificasse] à cultura idolorum & idolatriis [mon-stratur] scilicet sicut legitur 4. Reg. 18.

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

IN OSÉAM PROPHETAM
Enarratio.

C A P V T I.

ERBU M Domini] Incipit Os̄ea , qui contra decem & duas tribus prophetat de idolatria. Et diuiditur in partes duas,in titulum,scilicet,&c in prophetiā. Prophetia ibi incipit [Et dixit Dominus ad Os̄eam , Vade] Titulus duplex est scilicet enuntiationis propheticæ & inspirationis. Titulus enuntiationis ad tempus refertur , in quo facta est enuntiatio , hoc est , ad Regis illorum temporum. Titulus inspirationis ad Deum refertur , qui per Spiritum dat inspirationem. Et hoc est [Verbum Domini] non hominis, supple. 1. *Theſſ.* 2. Accepistis illud , sicut verè erat, vt verbum Dei, & non hominis, hoc dicitur, verbum in singulari, quia in Deo vnum est , quod tamen effectiū & formaliter multorum & causa & ratio est : ideo quum verbum singulariter dicere, Domini addidit. Vnde *Ioan.* 1. de Verbo, quod in principio apud Deum erat, subditur, omnia per ipsum facta sunt [quod factum est] Verbum enim factuum est & potius faciendo quād dicendo ostendit seipsum. Et ideo dicit ibi *Glossa*, quod deificat. *Ioan.* 10. illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est [ad Os̄eam] nomen Prophetæ est , quod saluator interpretatur , eo quād gratia sermonis multos saluat. *Ecccl.* 46. secundum nomen suum maximus in salutem electorum Dei [filium Beeri] notatur quād pater Prophetæ fuit. Dicit enim *Hieron.* quād patres Prophetarum in titulis positi, Prophetæ fuerūt. *Psal.* 104. Nolite tagere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Interpretatur autem Beeri putei mei, & profunditatem mysteriorum signat. *Ioan.* 4. Put-

teus altus est. Hi sunt putei , quos foderunt Patriarchæ, & Allophyli terra repleuerunt *Gen.* 26. *Num.* 21. Ascendat puteus. Concinebant. Puteus quem foderunt Principes & parauerunt duces multitudinis in datore legis & in baculis suis. De veritate enim legis & rectitudine virtutis, quæ per baculum significatur, aqua istius putei attingitur [In diebus Oziæ Ioathan] filij Oziæ , de quibus legitur 4. *Reg.* 15. [Achas] de quo 4. *Reg.* 16. [Ezechia] de quo. 4. *Reg.* 18. [Regum Iuda] hi enim in duabus tribubus regnauerunt [& in diebus Ieroboam] qui pronepos fuit Iehu [filij Ios̄] de quibus 4. *Reg.* 13. [Regis Israël] Ieroboam enim regnauit super deceam tribus , & fuit filius Ios̄ nepos Iehu; Filius enim Iehu fuit Ioathan, qui filium reliquit Ios̄ qui pater fuit Ieroboam , sicut legitur 4. *Reg.* 14. utriusque scilicet decem tribuum & duarum ponit Reges, quia de utrisque prophetauit, licet principaliter de decem tribubus. Et subdit titulum inspirationis [principium loquendi Domino in Os̄ea] supple, est istud, quod duos sensus habet. Potest enim significare , quod cum & alij Prophetæ , sicut *Isaias*, *Joel*, *Abdias*, *Micheas*, sub eisdem Regibus , qui nominati sunt , prophetauerunt : tamen Domino inspirante principium fuit loquendi in Os̄ea, ante alios scilicet Prophetas. Potest etiam esse sensus quod de muliere fornicationis principium sumpsit Dominus loquendi in Os̄ea. Dicit autem , in Os̄ea, & non , ad Os̄eam. Si enim ad Os̄eam diceret, sermo ad Os̄eam dirigeretur, quod non est verū, sed potius Os̄ea pro instrumento utitur loquendi ad alios, & cideō in Os̄ea loquitur sicut spiritus in lingua. *Psal.* 44. Lingua mea calamus scribæ. 2. *Corin.* 13. An experimentum quāritis eius qui in me loquitur Christus? *Psal.* 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.

Et dixit Dominus] Hic incipit prophetia, & diuiditur in partes duas. Primo enim prophetatur per rerum similitudines, arguens idololatriam. Secundo, sub attestatione veritatis. *Infra* 4. ibi [Audit e verbum Domini domus Israël] Prima diuidit in duas. Primo enim ponit similitudinem for-

D. Alberti Magni in Os̄eam Prophet.

A

nicariæ , arguens de cœm tribus. Secundò similitudinem adulteræ , arguens duas, *Infra. Scilicet. Tertio, ibi* [Et dixit Dominus ad me , adhuc vade] Prior adhuc in duas diuiditur. Primò enim ponit res , in quibus accipit similitudinem : secundò , ex similitudinibus arguens per recti iudicij conuincit rationem. *Infra. 2. ibi* [Dicite fratribus vestis populus meus] Prior harum adhuc in duas diuiditur , in quarum prima expobando idolatriam , comminatur poenam : in secunda verò , ne desperent , promittit liberationis gratiam *ibi* [Et erit numerus filiorum Israël] Adhuc prior in duo diuiditur. Ponit enim primò similitudinē à fornicaria , secundò à natis eius *ibi* [Et concepit & peperit ei filium] In primo duo dicuntur : præceptum Domini , & obedientia Prophetæ. Et hoc est ergo quod dixit [Et dixit Dominus ad Oseam] præcipiendo scilicet. *Amos 3.* Non faciet Dominus Verbum , nisi reuelet secretum suū ad seruos suos Prophetas [Vade , sume tibi vxorem fornicationum] Sic resoluenda est constructio secundum *Hieronymum* in originali. Vade à me scilicet missus , vxorem fornicationum , hoc est , quæ tota fornicationibus dedita est , ita quod constructio sit inter genitium & accusatum ad demonstrationem excellentiæ . Sume tibi , hoc est , ad formam tui , non illius , vt ipsa scilicet deposita immunditia ex te sanctificetur , & tu non inquieris ex illa. *i. Corinth. 7.* Sanctificata est mulier infidelis per verum fidelem. Vnde *Hieronymus*. Non enim qui bonus permanet , polluitur , si societur malo ; sed qui malus est , in bonum vertitur , si boni exempla sectetur. Sic (vt dicit *Hieronymus* vir eruditissimus) Xenocrates laudatur , qui Polemonem luxuriosissimum iuuēnem , & inter psaltrias , atque tibicines impudicas mulieres ebrium , & hedera coronatum sumpsi sibi , & fecit obediē sapientiæ , & adolescentem turpissimum mutauit in sapientissimum Philosophorum. Sic Socrates ad cælum leuatur laudibus , qui Phædonem (ex cuius nomine Platonis liber est de animæ immortalitate) de luponati ob crudelitatem & avaritiam Domini multorum libidini seruientem , in Academiam transtulit , & honestissimum fecit. Et ideo dicit Sume tibi , & non simpliciter. Sume , nec dicit , coniunge te illi. *Apocalyp. 17.* Ostendam tibi damnationem meretricis magnæ , quæ sedet super aquas multas. Fornicatrix tamen inhonestior est , quam meretrix. Fornicatrix enim mente & corpore corrupta non querit nisi libidinem. Meretrix autem à merendo dicta , requirit mercedem [Et fac tibi filios fornicationis] Sic ordinanda est constructio , filios fornicationis , hoc est , de fornicatione natos , fac tibi , hoc est , fac vt tui sint per adoptionem. Non ergo vult dicere , quod fornicariè generet , sed quod natos ex fornicatione sibi faciat , & informet , & reducat ad fidei castitatem : & sic similitudo respondet significationi. Vult enim dicere , quod Synagogam primò fornicantem in Chaldaea , & postea in Ægypto cum filios sibi fecerit , & à foribus purgauerit , quod ostenditur *Ezech. 16.* per totum , ubi dicit , quod conculcatam in sanguine fordidam assumpsit , & amictum suum super eam expandit , & subiungit rationem [quia fornicans fornicabitur terra à Domino] Fornicans scilicet in idolis , fornicabitur in mundi delectationibus , terra per metonymiam dicitur , hoc est , habitantes in terra , à

Domino , supple , recedens. *Iere. 3.* Tu fornicata es cum amatoribus multis ; tamen reuertere ad me , & ego suscipiam te. *Psal. 72.* Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Et abijt] Tangitur obedientia Prophetæ [& accepit Gomer] quæ consummata , vel perfecta interpretatur. Pro eo autem , quod non tantum perfecta , sed etiam expleta erat in fornicationibus [filiam Dedelait] quæ interpretatur massa caricarum , siue sicuum , eo quod in se multas dulcedines fornicationum commiserauit , vt sit fornicaria filia fornicaria. *Ezech. 16.* Filia matris tua es tu. Poëta .

Mater venalis facit , vt sit filia talis.

Hæc similitudo congruit , quia immundam & contaminatam sibi accepit Deus Synagogam , & mundauit eam lege , sacramentis , & prophetia.

Et concepit] Tangit hic generationem , in qua similitudo populi accipitur , quæ duplex est , in culpa scilicet , & in pena. Similitudo in culpa representatur per filiam *ibi* [Et concepit adhuc] in similitudine in culpa tria notanda sunt. Primò , quod per locum , in quo culpa perpetrata est , significatur culpa ab euentu scilicet quia ita evenit , quod in tali loco culpa facta est : secundum quod sub eodem nomine culpa ad alios transit , qui simile peccatum commiserunt : tertium quod similis pena debetur simili culpe. Dicit ergo [Et concepit] secundum *Hieronymum* , non concepit ex Prophetā , sed ex fornicatione. *Psal. 7.* Concepit dolorem , & peperit iniquitatem [& peperit ei filium] non ei sicut carnali patri , sed ei sicut adoptanti & assumenti sibi filium. Sic enim Iudeos filios Synagogæ in fornicatione idolorum natos assumpsit Dominus , & adoptauit , & hoc modo dicitur pater. *Deute. 32.* Nunquid non ipse est pater tuus , qui possedit , fecit , & creauit te? [Et dixit Dominus ad eum] hoc est , ad Prophetam [voca nomen eius Iezrael] *3. Reg. 21.* Iezrael ciuitas est in qua innocenter imperfectus est Naboth , & à loco peccatum accipit nomen. Vnde tantum valet ac si diceret : Voca nomen eius imperfectum innocentis. *4. Reg. 24.* Repleuit Ierusalem cruore innocentium usque ad os. Et rationem huius nominis subiungit [quoniam adhuc modicum] supple , tempus erit. *Heb. 10.* Adhuc modicum aliquantulum & qui venturus est , veniet [& visitabo] per vindictam , scilicet [sanguinem Iezrael] *Glossa* haber , occisionem populi mei innocentis [super domum Iehu] hoc est , super generationem Iehu , & hoc peccatum in simili nomine transit ad inuitantem. Sicut enim legitur *4. Reg. 9* & *10.* Iehu sollicitè vindicauit sanguinem innocentem Naboth in domū Achab imperfectis septuaginta filijs eius , & præcipitata Iezabel vxore sua , imperfectis etiam Rege Iuda genero Achab , imperfectis etiam quadraginta viris de cognatis suis , & postea à simili peccato non cauit : & ideo simili modo in eum vindicauit , & post modicum , quia Ieroboam pronepote Iehu , sub quo Osea prophetauit , mortuo , Zacharias filius eius sibi successit , quem sexto mense regni sui occidit Sellem , qui de alia stirpe fuit & vindicauit in eum , quod ipse in Achab vindicauerat , sicut legitur *4. Reg. 15. Psal. 58.* Intende ad visitandas omnes gentes : non miserearis omnibus , qui operantur iniquitatem. *Isa. 17.* Visitabit Dominus in gladio suo duro , grandi , & forti super Leuiatan septem-

*Affry di
ripiunt
deem tri-
bus Israël.*

tem vestem. *Psalm. 100.* In matutino interficiebam omnes peccatores terrae [Et requiescere faciam] hoc est , cestare regnum domus Israël , decem scilicet , tribuum. Interfecto enim Zacharia sub nepote Iehu, statim Reges Assyriorum ceperunt terram Ruben & Gad , & dimidia tribus Manasse, quæ erat trans Iordanem. Deinde transiunt Iordanem, ceperunt Nepthalim & omnes alias tribus. Sicut legitur 4. *Reg. 17.* Et transtulit eos in Mdeos & Persas sub Osee Rege decem tribuum , ita quod ab interfectione Zachariæ usque ad captiuitatem non fluxerunt , nisi 49. anni. *Ecccl. 10.* Regnum à gente in gentem transferatur, propter iniustias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos [& in illa die] talis scilicet vindictæ [conteram arcum Israël] hoc est , arma decem tribuum , ut per partem totum significetur per Syncedochen [in valle Iezrael] hoc est , in valle pertinente ad Iezrael ciuitatem. Sunt enim ibi latissimi campi, & extensæ valles , in quibus pugna fuit, cum Rex Assyriorum caperet decem tribus & Samaria. *Psalm. 45.* Arcum conteret , & confringet arma, & scuta comburet igni [Et concepit adhuc] tangit statum populi captiuiati. Vnde *Hiero.* Postquam confractus est Israël , & regnum eius destruetum, ex tunc non Iezrael. i. semen Dei , nec masculus , sed foemina imbecillis nascitur, quæ vitiorum patet iniuriis, & habet foemineum animum [& peperit filiam] hoc est , populum foemininum animum habentem , quod contra dicitur 2. *Machab. 7.* Supra modum mater mirabilis , & bonorum memoria digna. Et post patrua , quæ foemineæ cogitationi masculinum animum ingessit [& dixit ei] scilicet Prophetæ [voca nomen eius absque misericordia] quia misericordiam liberationis à captiuitate non consequetur. *Iacob. 2.* Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam. Et rationem huius nominis subiungit [quia non addam ultra miseri- ri domui Israël] Sæpe enim liberauit eos: sed cum videret eos in malitia obstinatos , ultra liberare noluit, sicut expressè legitur 4. *Reg. 17.* Quod propter obstinationem eorum in malis, noluit miseri- ri Dominus. *Iob. 30.* Mutatus es mihi in crudelium, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. *Ezechie. 9.* Meus non parcer oculus, nec miserebor ; viam eorum super caput eorum reddam. Et hoc est, quod sequitur [Sed obliuione obliuiscar eorum] *Psalm. 87.* Quorum non es memor amplius : & ipsi de manu tua repulsi sunt. Vnde *Ezech. 5.* dicitur, quod in captiuitate positis, non est misertus , sed nudavit gladium post eos. Contrarium tamen videtur per Psalmistam 76. Aut obliuiscetur misererit Deus, aut continebit in ira misericordias suas. Hoc soluit Chrysost. dicens, quod duplex est misericordia, liberans & relaxans. Misericordiam relaxantem nunquam dimittit Deus, citra condignum enim punit. Sed misericordiam liberantem aliquando intermitit, quia non semper liberat. Ita etiam soluitur hoc quod obiicitur *Isa. 49.* Si potest obliuisci mulier infantem suum , ut non misereatur filio vteri sui: & si oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. *Prov. 6.* Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam pre- cibus, nec recipiet pro redemptione dona plurima. Ab hac autem obliuione misericordia, distinguit duas tribus, & hoc est quod subdit [Et domui Ju- da miserebor] hoc est, duabus tribus : ita scilicet

quod tunc non permittam eos à Rege Assyrio- rum captiuiari. *Thren. 3.* Misericordia Domini, quod non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius [& saluabo eos] à Rege scil. Af- syriorum [in Domino Deo suo] hoc est, in virtute Domini Dei sui, & non in virtute humana. *Isa. 46.* Dabo in Sion salutem , & in Ierusalem gloriam meam, & hoc est quod sequitur [Et non ialuabo eos in arcu] qui longè ferit [& gladio] qui propin- quæ vulnerat [& in bello] exercituum scil. [& in equis] bellicis, scil. dextrariis [& equitibus] militi- bus scil. peritis in arte pugnandi. Et hoc factum *Dens sal-* *uat suos* *est 4. Reg. 18. & 19.* ubi merito Ezechiæ misit Do- *sine armo-* *minus Angelum suum , & percussit in castris Af- rum por-* *syriorum 185. millia.* De primis duobus dicitur in *Psalm. 43.* Non enim in arcu meo sperabo , & gladius meus non saluabit me. De tertio *Indic. 5.* Noua bella elegit Dominus. De quarto & quinto, item in *Psalm. 32.* Fallax equus ad salutem , & gigas non saluabitur *Amos 2.* Tenens arcum non stabit, & velox pedibus non saluabitur , & ascen- sor equi non saluabit animam suam. Quod autem decem tribibus consolationem subtrahit, per similitudinem exprimit, subdens [Et ablactauit] ipse scil. Propheta, non mulier fornicationum, hoc est, ab omni dulcedine legis, & prophetiæ, & consolationis abstraxit. *Isa. 27.* Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum. Per pec- nas scil. ablactatos à lacte, aulis ab uberibus. Et hoc est [eam, quæ erat absque misericordia] id est, decem tribus , quæ usque hodie dulcedinem libe- rationis à Deo non receperunt. *Thren. 1.* Repleuit & inebriauit me amaritudine.

Et concepit] Tangit hic similitudinem ad duas tribus, & hoc est quod dicit [& peperit filium] mutans sexum. *Psalm. 17.* Filij alieni men- titi sunt mihi [& dixit] supple, Dominus ad Pro- phetam [Voca nomen eius, non populus meus] Cuius ratio tangitur 4. *Reg. 23. & 24.* Quia capti- uatis decem tribibus, nec duæ tribus in cultu Dei permanerunt, sed idola coluerunt , & se non ut populus Dei gesserunt. *Iob. 21.* Dixerunt Domino Deo ; Recede a nobis , scientiam viarum tuarum nolumus. Et hoc est quod sequitur [quia vos non populus meus] hoc est, ideo quia vos non geritis pro populo meo. *Apoc. 2.* Dicant se Iudeos esse, & non sunt , sed sunt Synagoga satanae [&] ideo, supple [Ego non ero Deus vester] Transferam enim illos ad terram illorum Deorum , quos co- luerunt. *Ierem. 16.* Sicut seruisti diis alienis in terra vestra , ita seruieris diis alienis in terra non vestra.

Et erit numerus] post desolationem commi- nationis, promissionem tangit futuræ consolatio- nis ne desperent. Et tangit quatuor : disperforum multiplicationem , multiplicatorum conuersio- nem, conuerforum congregationem , congregato- rum sub uno capire adorationem. Et hoc est [Ec- erit numerus filiorum Israël quasi arena maris] Multi enim sunt qui ad informem fidem veniunt temporibus nouissimis. *Psalm. 138.* Dinumerabo eos, quasi dicat, non , & super arenam multiplicabuntur. *Ecli. 1.* Arenam maris quis dinumerare poterit: [quæ sine mensura est] latitudinis scil. & longitudinis , quia in toto orbe dispersi sunt. *Isa. 27.* Replebunt faciem orbis semine. *Psalm. 18.* In omnem terram exiuit sonus eorum [& non nu- merabatur] *Glossa*, præ multitudine. Vnde dictum est Abraham *Genes. 15.* Suspice cælam , & numera-

*Misericor-
dia libe-
rans &
relaxans.*

stellas, si potes: sic erit semen tuum. *Apoc. 7.* Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Et subdit de conuersione multiplicatorum.

Et erit] versus, & dictum est hoc pro certitudine prophetali. *i. Reg. 9.* Omne quod loquitur, absque dubio euenerit [in loco] hoc est, in Chaldaea, vel allegoricè in Ecclesia [ubi dicetur eis] quando ducentur in captiuitatem [non populus meus vos] hoc est, isti sunt non populus Dei, quia si esset Deus eorum, protegeret eos. *Vnde Thoren. 4.* Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite. Et post pauca: Dixerunt inter gentes, non adiiciet ultra, ut habitet in eis [Dicetur eis] propter conuersionem & pœnitentiam [filij Dei viuentis] quando Deus sicut filios consolabitur eos. *Isa. 66.* Quomodo si mater blandiatur filio, sic ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini. *Ioan. 1.* Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Hanc auctoritatem inducit *Apostolus Rom. 11.* & exponit eam de conuersis ad Christum in tempore nouissimo. Et subdit de conuerſorum congregacione.

*Christo
omnes ac-
cedent ho-
mines in
fine mudi.*

Et congregabuntur filij Iuda] hoc est, duarum tribuum [& filij Israël] hoc est, decem tribum, pariter in viam terram & cor, quod non potest intelligi de decem tribibus, quia illæ non redierunt, sed intelligitur de quibusdam de decem tribibus, qui immixti fuerunt duabus. In fine autem mundi omnes congregabuntur ad Christum, & hoc expressè dicitur *Ezech. 39.* Scient, quia ego Dominus Deus eorum, eò quod transtulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suam, & non dereliquerim quenquam ex eis ibi, & non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum meum super omnem domum Israël. *Act. 4.* Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Et subdit de adunatione sub caput vnum.

Et ponent sibimet caput vnum] quod Iudæi dicunt Dauid suscitatum in aurea Ierusalem, mendacium & fabula est, & idèo exponendum est de Christo. *Ezech. 37.* Rex unus erit omnibus imperans, & non erunt ultra duas gentes, nec diuidentur ultra in duo regna. Et paulo post: Ego ero eis Deus, & seruus meus Dauid Rex super eos, & pastor unus omnium eorum. *Ioan. 10.* Fiet unus ouile & unas pastor [& ascendens de terra] captiuitatis, vel de terrenis ad cælestia. *Psalms. 83.* Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum. *Philip. 4.* Nostra conuersatio in cælis est [quia magnus dies Iezrahel] hoc est, magna & clara iustitia apparet in pena iniquorum, qui seminis Dei fuderunt innocentem sanguinem. *Psalms. 117.* Hæc est dies quam fecit Dominus. *Ester. 8.* Iudæis noua lux oriri visa est. *Cant. 3.* Vide Regem Salomonem, hoc est, pacificum, in diadema quo coronauit eum mater sua in die desponsationis eius, & in die lætitiae cordis illius.

Tunc enim in lætitia cordis iteratò, Deus sibi despousauit populum, sicut statim dicit Propheta in capitulo sequenti.

* * *

C A P V T II.

Dicite fratribus vestris.

Hic secundum inductam diuisionem iudicio filiorum corde mandata ostenditur mater, & habet duas partes. In prima, propter peccatum idolatriæ & ingratitudinis condemnabilis esse conuincitur: in secunda, ne desperet, more prophetali consolatio promittitur pœnitenti *ibi* [Propter hoc ego lactabo eam.] In prima parte duo sunt, scilicet, iudicium condemnationis pro idolatria, & iudicium condemnationis pro ingratitudine *ibi*. [Et hæc nesciuit] In prima adhuc duo sunt. Primo enim prouocantur nati ad iudicium matris: secundo profertur forma iudicij, *ibi*. [Auferat fornicationes] Dicit ergo [Dicite fratribus vestris, populus meus] secundum Hieronymum nunc loquitur ad duas tribus & est sensus: O vos duas tribus dicite fratribus vestris, hoc est, de nomine quod per adoptionem acceperunt, monete decem tribus, & hoc nomen est populus meus & contestemini eos per nomen illud quodd matrem iudicent [& sorori vestre] eisdem decem tribubus captiuatis dicite, supple [misericordiam consequita] hoc enim nomen obliuioni tradendum non est, & per hoc nomen soror contestata est, quodd filia contra matrem pro Domino tenetur iudicare. *Matth. 10.* Pater contra filium & filius contra patrem, filia contra matrem & mater contra filiam. *Et ibid.* Insurgent filii contra parentes eorum. *Correctio
fraterna
omnibus
est impene-
denda.* In tali enim iudicio correptionis fraternali nulli parcendum est. *Vnde Exod. 32.* Ite & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem suum, & amicum, & proximum suum. Occiditur enim quantum ad vitam peccati, quando corripitur & ad bonum conuertitur. Adhuc, Quia fratres & sorores sunt, ex ordine charitatis tenentur eis, vt iudicium condemnationis iudicent, & sic per timorem à peccatis conuertantur. *Rom. 9.* Tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. Adhuc, Qui factus est populus & misericordiam consequitus, ex beneficio recepto tenetur alios corripere, & ad similem gratiam reuocare. *1. ad Timoth. 1.* Ideò misericordiam consequitus sum, vt in me primum ostenderet Deus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt ei per me. *Apoc. vii.* Sponsus & sponsa dicunt, veni, & qui audit, dicat, veni. Et postquam rationes dixit quare iudicare debent matrem, subdit, prouocans ad iudicium.

Iudicate matrem vestram, iudicate] matrem vestram dicit, & non vxorem meam, quia (sicut dictum est) filij in fornicatione idolorum natu sunt, in qua generatione coniunctionem cum Deo non habuit. Item cum assumpta esset, & sanctificata, & filij adoptati, vt ad nouam prolem gratiae à Deo fœcundaretur, in fide thorí non remansit, & ita matrem filiorum se exhibuit, non vxorem mariti. Iudicate autem dicit & iudicate, quia & de idolatria & ingratitudine conuincenda fuit. Est enim istud iudicium discussionis & correptionis, in quo ostendit homini propter quod condemnandus sit nisi pœnitiat. *1. Corinth. 11.* Quod si nosmetipos indicare

iudicaremus , non vtique iudicaremur. *Ioan.7.*
Quod iustum est,iudicate.*Isa.3.* Dominus ad iudiciū veniet,cum senioribus populi sui. Et *ibidem post pauca*. Nunc ergo habitatores Ierusalem & viari Iuda,indicate inter me & vineam meam. Et bene dico,iudicate [quia ipsa non est vxor mea] In Chaldaea enim & in Aegypto non mihi, sed idolis coniuncta fuit , & in illa fornicatione vos genuit. *Isa.54.* Ut mulierem derelictam & mcerentem spiritu vocavit te Dominus , & vt vxorem ab adolescentia abiecitam [Et ego non vir eius]quia non ex semine meo mihi genuit filios , sed idolis. *Ezech.16.* Facta es quasi mulier adultera, quæ super virum suum adducit alienum. *Eccl.2.3.* Omnis homo , qui transgreditur lectum suum contemnens in animam suam. Et post pauca. Sic & mulier omnis relinquens virum suum , peccabit & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primum enim in lege Altissimi incredibilis fuit. Secundò,virum suum dereliquit. Tertiò,in adulterio fornicata est. Quartò , quia ex alio viro heredes sibi statuit. Hæc sub eisdem auctoritatibus de illis dicuntur qui post Baptismum Dominum derelinquent,& delectabilia mundi sequuntur. Et subdit de iudicij forma, & duo dicit : accusationem,scil. & coniunctionem *ibi* [Quia dixit : Vadam post amatores meos]accusationem proponit dupliciter, in detestatione , scil. culpæ , & in comminatione pœnae *ibi* [Ne fortè expoliem] Dicit ergo.

Adulterium grā-de est crimen.

Auferat fornicationes suas] quibus scil. cum idolis fornicatur,de idolo scil.in idolū,vel delectabili in delectabile[à facie sua]vt scil. non inspiciat eas vt rem dilectam , sed auertat faciem sicut à re detestabili. *Osea 4.* Fornicati sunt , & non cessaverunt : quoniam Dominum deriquerunt: in non custodiendo [& adulteria sua] supple , auferat[de medio vberum suorum]quia etiam postquam mihi coniuncta est,cum idolis & delectabilibus adulterata est. De medio vberum dicit, quia inter vbera cor est,& in vberibus titillatio concupiscentia sentitur. Vnde *Prou.7.* meretrix dicit : Veni, inebriemur vberibus,& fruamur cupitis amplexibus. *Isa.1.* Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. In quibus autem viget concupiscentia,pacem non habent. *4.Reg.9.* dixit Ioram Rex ad Iehu:Nunquid pax est Iehu ? At ille respondit: Quæ pax? Adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ & beneficia eius multa vigent. Et subdit de pœna, in se scilicet , & in filii. In se dupliciter , scilicet, in pœna damni,& damni quantitate,& hoc est.

Ne fortè] fortè, dicit propter mobilitatem liberi arbitrij , quod ad bonum & ad malum inclinabile est. *Eccli.31.* Potuit transgredi , & non est transgressus[expoliem eam nudam] hoc est,expoliem ita,quod nuda appareat , interiori scilicet , & exteriori habitu ablato. Exterior habitus fuit,cultus templi,diuinitæ,gloria , & huiusmodi. Interior habitus gratiæ,& virtutum. *Ezech.16.* Nudabant te vestimentis tuis,& auferent vasa decoris tui , & relinquunt te nudam,plenamque ignominia , Propter hoc dicitur *Apoc.16.* Beatus qui custodit vestimenta sua,ne nudus ambulet,& ne videant turpitudinem eius [secundum diem nativitatis suæ] hoc est,sicut nuda fuit , quando in me primò fuit renata,in Aegypto scilicet,vel in Chaldaea , quando nullo decore vestita fuit. Sine Deo enim , & sine lege,& sine promissionibus fuit. *Ephes.2.* Eratis in illo tempore sine Christo,alienati à conuer-

satione Israël,& hospites testamentorum, prōmissionis spem non habentes , & sine Deo in hoc mundo. Et subdit de quantitate damni.

Et ponam eam quasi solitudinem] supple , si conueri noluerit. Solitudinem dicit , quia eis dūtis in captiuitatem,terra vacuatur. *Isa.6.* Desolatae sunt ciuitates absque habitatore, & domus sine homine , & terra derelinquetur deserta , & longe faciet Dominus homines. Et hoc est quod sequitur [Et statuam eam quasi terram iniuiam] hoc est, ita longè faciam duci in captiuitatem , quod viam redeundi non innenient. *Prou.7.* Non est vir in domo sua , abiit via longissima. *Isa.2.3.* Ducent eam longè pedes sui ad peregrinandum. Hoc dicitur eis , qui per peccata recedunt à Domino , & ad pœnitentiam redire non cogitant. *Luc.15.* Abiit in regionem longinquam , & ibi dissipauit bona sua,viuendo luxuriose cùm meretricibus[& interficiam eam in siti] Hieronymus. Vt cadat in terram alienam patiens sitim omnium bonorum , & nihil eorum qua desiderat,obtineat. Hoc significatum est *Gen.21.* vbi Agar cum filio recedens à domo Patriarchæ , sitim intolerabilem passa est vsque ad desperationem. Iustum enim est , quod sitis infatibilis peccati , omnium bonorum defecetu & siti condemnetur. Vnde diues *Luc.16.* Guttam aquæ impetrare non valuit . Propter hoc dicitur *Iere.2.* Prohibe pedem tuum à nuditate , & guttur tuum à siti. Et subdit de pœna filiorum.

Et filiorum illius]non meorum , supple [non miserebor] vt scil. liberem eos. Et subdit causam [quoniam filij fornicationum sunt]imitatores scilicet ignominiosæ matris. *Osea 4.* Fornicatio , & vinum,& ebrietas auferunt *cor[quia fornicata est mater eorum]cum idolis scilicet , vel delectabilibus. *Psalm.72.* Perdidisti omnes , qui fornicantur abs te [confusa est quæ concepit eos] non confusione verecundiæ,sed confusione ignominiae,quia scil. in peccato deprehensa est. *Iere.2.* Quomodo confunditur fur,cum deprehenditur ; sic confusa est domus Israel. *Eccli.4.* Est confusio adducens gloriam , & est confusio adducens peccatum. Et subdit de obstinatione in peccato.

Quia dixit] Hic autem tria dicit;peccandi obstinatam voluntatem , pœnam ad redditum cogenitam , & redditum ad virum misericorditer suiciplientem , & hoc est [vadam post amatores meos] *Glossa:*Fide & dilectione sequar Deos , & imitabor gentes quarum Deos colo. *Iere.2.* Dixisti,desperavi, nequaquam faciam ; adamaui quippe alienos , & post eos ambulo. Hoc opere dicunt , qui delectabilia mundi obstinata sequuntur voluntate.

1.Corinth.12. Ad simulachra muta prout ducebamini euntes,supple,eratis. Et subdit causam [qui dant panes mihi]hoc est , refectionem [& aquas meas]supple,dant mihi,hoc est , esculentum & potulentum [& oleum meum] condimentum scil. & [lanam meam]ex qua fit vestis[& linum meum] quo suauiter foueat mollities carnis [& potum meum]quo scilicet , vtar in deliciis , sicut est vinum , & vinum conditum , & huiusmodi. Hæc enim omnia dicebat se habere ab idolis, cùm dona Dei essent. *Ezech.16.* Sumpsisti vestimenta multicoloria, & vestita es eis , & oleum meum,& thymiana meum posuisti in conspectu idolorum & panem meum, quem dedi tibi : similam & oleum & mel,quibus enutriui te , posuisti in conspectu eorum in odorem suavitatis. Hoc dicitur

D. Alberti Magni.

A 3 eis,

eis, qui dona Dei suis viribus, vel suis meritis attribuunt, Et subdit de poena coarctante.

Propter hoc] peccatum scilicet, ecce ego sepiam viam tuam spinis, hoc est, punctionibus dolorum in paupertate & miseria. *Gen. 3.* Cùm operatus fueris terram, non dabit fructum suum, sed spinas & tribulos germinabit tibi [& sepiam eam maceria] Maceria macer murus est, congregatio ne lapidum sine cémento factus, & (vt *Hieronymus* dicit) signat dura obstacula, quibus quis à proposito mali impeditur. *Tren. 1.* Circumædificauit aduersum me lapidibus quadris, vt non egrediar. Vnde *Isa. 9.* dicitur: Lateres ceciderunt, sed quadris ædificabimus, hoc est, obstacula parua non reputant; sed magna ponemus. *Job 5.* Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant [& semitas suas non inueniet] me scilicet, impediente. *Name. 22.* Peruersa est via tua, mihique contraria [sequitur amatores suos] Assyrios scilicet, vel Ægyptios, vel peccatores [& non apprehendet eos] nullum enim ferent auxilium. *Isa. 31.* Corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simili que consumentur [& queret eos] desiderio scilicet, & non inueniet, ad aliquod solatium, supple. *Isa. 30.* Omnes confusi sunt super populo, qui eis prodeße non poterit, nec fuit in auxilium, nec in aliquam vtilitatem, sed in confusionem & in opprobrium. Et subdit de coacta reuersione.

Et dicet] tunc, supple, coacta poenis [Vadam] cordis conuersione [& reuertar] operis satisfacti one [ad virum meum priorem] qui scilicet dignitate omnes præcellit, & me primò post fornicationes assumpit. *Luce 15.* Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Peccavi in cælum & coram te: fac me sicut vnum ex mercenarijs tuis. *Cant. 3.* Circuibo ciuitatem, per vicos & plateas querens quem diligit anima mea. Tunc enim alios experta, dicet. *Psal. 85.* Non est similis tui in Dīs Domine, & non est secundum opera tua [quia bene mihi erat tunc] scilicet quando vrum animæ colui virum [magis quam nunc] in cultura scilicet Deorum alienorum. *Psal. 15.* secundum *Hieronymi* translationem: Serua me, Domine, quoniam speravi in te: dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam mihi bene non est sine te. Item *Psal. 15.* Delectationes in dextera tua usque in finem. *Tobie 8.* Omnia in te uno habentes, non te debtrimus dimittere à nobis.

Et hæc nesciuit improperat hic ingratitudinem, & tangit duo: culpæ scilicet exprobationem, & poena comminationem *ibi* [Idcirco conuertar] Dicit ergo: Et hæc nesciuit, hoc est, scire noluit. *Psal. 35.* Noluit intelligere, vt bene ageret. *Job 21.* Dixerunt Domino Deo: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus [quia ego dedi ei frumentum] scilicet literale & spiritualiter in verbo Dei. *Psal. 147.* Adipe frumenti satiat te [vinum] literaliter scilicet, & spiritualiter in gaudio spirituali. *Prou. 3.* Ut impletantur horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundabunt [& oleum] in cibi dulcoramentum, & spirituale in lucis ministerium, quod est sacræ doctrinæ scientia. *Deut. 33.* Tantummodò oculus Iacob in terra frumenti, vini, & olei. *Psal. 4.* A fructu frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt [& argentum] literaliter scilicet, & spiritualiter in eloquentia tinnitus sancti eloquij. *Psal. 6.* Argentum igne examina-

tum, probatum terræ, purgatum septuplum.

Aggai 2. Meum est aurum, & meum est argentum: magna erit gloria domus huius nouissimæ plusquam primæ [multiplicauit eis aurum] & literaliter & spiritualiter in sapientia [quæ fecerunt Baal] hoc est, idolum vel Sydoniorum, vel Babyloniorum. Conuerterunt enim argentum & aurum in simulachra fusilia. *Isa. 2.* Repleta est terra argento & auro, & non est finis thesaurorum eius, & repleta est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius, & repleta est terra eius idolis. *Iudic. 17.* Consecraui & vovi argentum hoc Domino, vt de manu mea suscipiat filius meus, & faciat sculptile atque conflatile. Propter hoc conqueritur *Isa. 1.* Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognovit, & populus me non intellexit. Et subdit de poena, & dicit duo. Primò enim exaggerat poenam. Secundò repetit culpam, vt iustior appareat condemnatio *ibi*

Et visitabo super eam] Tripliciter autem exaggerat poenā in dāno, confusione & desolatione. Dicit ergo [Idcirco cōuertar] ad eam scilicet punienda & condēnanda. *Isa. 1.* Cōuertar ad te, & excoquā ad purum scoriam tuā [& sumam] hoc est, auferam à te [frumentum meum] hoc est, esculentum meū, quo paui te, literaliter & spiritualiter. *Deu. 28.* Frustratus terræ tuæ & omnes labores tuos comedet populus, quæ ignoras, vt sis semper calumniā sustinens [in tempore suo] hoc est, tempore messis. *Glossa.* Quia tunc maior erit dolor, cum iam in horreum ducenda, & quodammodo tenta rapientur è manibus. *Isa. 17.* Ablata est messis in die hæreditatis, & dolebit grauiter [& vinum meum] literaliter & spiritualiter in gaudio spirituali. *Deuter. 28.* Vineam plantabis, & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quia vermis valetabitur [in tempore suo] hoc est, tempore vindemia, quando iam de prælo ad cellarium ducendum erat. *Isa. 16.* In vineis non exultabit, nec iubilabit: vinum in torculari non calcabit qui calcare consueverat, vocem calcantium abstulit [& liberabo lanam meam] *Hieronymus.* Cùm ipsi sint serui diaboli, sub illa seruitute tenent lnam & linum quasi violenter subiiciendo; sed liberat ea, ne ab iniquis Dominis possideantur. Et dicit ideò in originali, quod creaturæ non ex voluntate exhibent se ad vñum peccatorum, sed violenter ab eis usurpantur, & inducit hoc, quod est

Rom. 8. Quoniam ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. *Sap. 19.* Omnis creatura ad suum genus ab initio refigurabatur deseruens tuis præceptis, vt pueri tui custodirent illæsi. Lana autem signat exempla Sanctorum, quæ valent calefacere peccatores. *Job 31.* Si non benedixerint mihi latera pauperis, & non de velleribus ouium mearum calefactus est [& linum meum] quod signat candorem innocentiae & castitatis. *Proverb. 31.* Quæsiuit lnam & linum, & operata est consilio manum suarum [quæ operiebant ignominiam eius] ne scilicet appareret concupiscentiæ peccatum, quod ignominiosum est. *Ezech. 16.* Expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam. Et subdit de exaggeratione confusionis [Et nunc reuelabo stultitiam eius] hoc est, quod stulta est, manifestabo per poenam, scilicet, in instanti captiuitate. *Ezech. 16.* Nudabo ignominiam tuam

*Creatu
ra seruit
peccatori
inuita.*

tuam coram amatoribus tuis, & videbunt omnes turpitudinem tuam. Stultus dicitur à stoliditate, quam stultus enim sit homo in culpa, reuelatur in poena, quia sicut dicit Greg. Oculos quos culpa claudit, poena aperit Job. 20. Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum. Et hoc est quod sequitur [in oculis amatorum eius] ut scilicet eosdem habeat tortores in poena quos incentores habuit in culpa. Isa. 20. Minuit Rex Assyriorum captiuitatem Aegypti & transmigrationem Aethiopiarum iuuenem & fenum, nudam & discalecatam discooperitis natibus ad ignominiam Aegypti [& vir non eruet eam de manu mea] Deuter. 32. Non est qui de manu tua possit eruere [& cessare faciam omne gaudium eius] hoc est, causas gaudijs in Babylonica seruitute. Thren. 5. Versa est in luctum cithara nostra, cecidit corona capitis nostri. 1. Macha. 1. Omnis maritus sumpsit lamentum, & qui sedebant in thoro maritali, lugebant: & commota est terra super habitantes in ea, & vniuersa domus Iacob induit confusionem [solennitatem eius] supple, cessare faciam, Paschæ scilicet & Pentecostes, & Scenophegia, quæ festa abiecit Deus: vt iam non tantum euacuata sint, sed etiam nocua & mortifera celebrantibus ea. Am. 5. Odi & proieci solennitates vestras, & non capiam odorem coetu vestrorum [neomeniam eius] festum scilicet nouæ lunæ & Calendarum. Isa. 1. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta] sabbatum eius] cessare scilicet faciam. Thren. 1. Viderunt eam hostes, & deriserunt Sabbathum eius. Glosa. In quo epulis & otio vacabant, & non Domino. Et generaliter subdit [& omnia festa] sicut scilicet Encæniorum & aliorum gaudiorum, quæ celebrabant. Tobie. 2. Dies festi vestri conuertentur in luctum & lamentationem [& tempora eius] supple, cessare faciam. tempora vocat ex tempore festa emergentia, sicut interfectionis Sysarae à Iahel Indic. 5. & interfectionis Holophernis Indith. vlti. & dies sortium de liberatione ab Aman Esther. vlti. Omnes istas lætitias in lamentum deduxit, & vt vile stercus abiici fecit. Isai. 29. Solennitates euolutæ sunt, & circumuallabo Ariel, & eris tristis & mœrens. Et exaggerat adhuc desolationem.

Et corrumpan vineam eius] hoc est, plantationes, quæ materiam gaudijs ministrant. Amos 5. Vineas amantissimas plantabitis, & non bibetis vinum earum [& sicum eius] dulcedines scilicet consolationum. Joel. 1. Ficum meam decorticauit, nudam spoliauit eam & proiecit [de quibus dixit] hoc est, quia illa idolis attribuit [mercedes ha meæ sunt] quibus scilicet, ad idolatriam conducta sum[quas dederunt mihi amatores mei] sicut & ipse diabolus dicit Matth. 4. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Ita multi dona Dei ad mundana referunt, quasi à mundanis habeant, quæ non nisi dono Dei percepserunt. Contra quod dicitur 1. Para. 29. Quæ de manu tua accepimus, hæc obtulimus tibi [Et ponam eam in saltu] hoc est, in syuestreitatem, vbi scilicet pilosi habitant. Isa. 7. Erit in pascua bouis, & in conculationem pecoris [& comedet eam bestia agri] hoc est, agrestes tyranni. Hieronymus inducit illud Psal. 79. Diripiunt eam omnes transeuntes viam, & singularis ferus depastus est eam. Et repetit culpam ut iustior sit poena [&]

id est, quia [visitabo super eam] hoc est, opprimentis eam. Hieron. cum visitare frequentius in bono soleat accipi, hic in malo ponitur pro afflictione. Psal. 58. Intende ad visitandas omnes gentes, & non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem [dies Baalim] hoc est, festa Baalim. Hieronimus. Baalim plurali numero idolum Baal in multis locis positum signat, cui idolo festa magna celebrabat. Vnde Osea 7. Dies Regis nostri ceperunt Principes furere à vino. Sicut & mundani dies gaudiorum suorum celebrant. Psalmista. Celebrauerunt nomina sua in terris suis. Alia translatio [quibus accendebant incensa] in signum scilicet deuotionis, de quo dicitur Isa. 1. Incensum abominatio est mihi [& tenebatur inaure sua] in signum scilicet obedientiae ad idola Cant. 1. Mureulas aureas faciemus tibi [& monili suo] Monile.

Iridorus. Monile quasi munile, quia munit sinum, ne adulter inferat manum. Illæ autem munierunt sinum, ut solum in corde retinerent idolum. Cant. 7. Iuncturæ feminum tuorum sicut monilia [& ibat post amatores suos] profectu scilicet idolatriæ. Iere. 2. Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt [& mei obliuisceretur dicit Dominus] Ierem. 2. Populus meus oblitus est mei diebus innumeris. Isa. 57. Mentita es, & mei non es recordata, quia nec per beneficia Deum cognoscere voluit.

Propter hoc] Tangitur hic consolatio & habet partes duas, consolationem scilicet in exitu de captiuitate, & consolationem in bonorum Dei optima dispositione ibi [Et erit in die illa] In exitu quinque dicit, blandimentum scilicet eductis, viam egressionis, eruditionem cordis, spei confirmationem, optimam in Principibus populi dispositionem, & lætitiae cordis per cantum demonstrationem [Propter hoc] hoc quod dicit, propter hoc, non continuatur ad præcedens, cum præcedens immediatè potius sit causa oppositi. Sed ita continuandum est, quia scilicet omnino nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuat. Ezech. 18. & verberibus non corrigitur [Propter hoc, Ecce ego lactabo eam] consolationibus scilicet, ut vel sic reuertatur, & hoc est proprius hoc, & similis tropus est in Psal. 80. Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula: & cibauit eos ex adipe frumenti. Ac si dicat, inimici puniri redire noluerunt: & idem cibauit eos, ut redirent [Ecce ego lactabo eam] vbe- flectere nō potest.

Et adducam eam in solitudinem] sicut, supple, feci de Aegypto egredientem, quod vocat solitudinem, quia nemo alienus particeps est gaudiorum illorum. Exod. 3. Ibimus viam dierum in solitudinem ad sacrificandum Deo nostro. Thren. 3. Sedebit solitarius & racebit: quia leuabit se supra se. Et subdit de eruditione [& loquar ad cor eius] Ideo ad cor loquitur, qui cordi tristato ex annuntiato gaudio satisfacit. Isai. 40. Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam. Sap. 8. Immortalis est in cogitatione Sapientia, & in amicitia illius delectatio bona. Et subdit de optima populi dispositione.

Prelatus
de Eccle-
sia gremio
est eligen-
dus.

Et dabo ei vinitores eius.] Hoc est, qui colligant vinum eius literaliter & spiritualiter in spiritualibus gaudiis ex eodem loco] id est, ut alieni labores eius de cetero non diripient, siue spiritualiter, siue corporaliter; sed ipsi qui colunt, fructum laboris accipiant. *Amos 9.* Plantabunt vineas, & bibent vinum earum: plantabunt hortos, & comedent fructus eorum. Hic inducunt Sancti per hoc probare intendentes, quod de Ecclesiæ gremio Prælatus eligendus sit: tum quia vinitores eius dicuntur, & non simpliciter vinitores: tum quia ex eodem loco esse dicuntur. *Osea viii.* Germinabunt quasi vinea, memoriale eius sicut vinum Libani. Melius ad hoc facit, quod dicitur *Heb. 5.* Omnis Pontifex ab hominibus assumptus, pro hominibus constituitur. Caput enim monstruosum est, quod de eodem corpore, cuius caput est, non crevit. Et tangit de corroboratione spei, subdens.

Et vallem Achor] hoc est, ubi lapidatus est Achor *Ioseph 7.* Quo interfecto, debilitas populi versa est in fortitudinem, paupertas in abundantiam, tristitia in gaudium: quæ omnia in valle penitentia promittit se daturum, & hoc est quod sequitur [ad aperiendam spem] sicut dicit *Glossa*, ut ex perceptione præsentium munerum, firma sit expectatio futurorum. *Heb. 6.* Firmissimum habemus solatum, qui configimus ad tenetiam propositam spem. *Zacharias 1.* Respondit Dominus Angelu, qui loquebatur in me verba bona consolatoria. Et subdit de cantico lætitia, quod cantabant in egressione de captiuitate spirituali vel literali, dicens.

Et canet ibi] hoc est, in egressione [iuxta dies iuuentutis suæ] hoc est, sicut cecinit, quando in iuuentute prima coniungebatur mihi scilicet in egressu de Ægypto & de mari rubro, quando scilicet, Maria sumpsit tympanum, & mulieres egressæ sunt post eam & cantauerunt. Cantemus Domino: gloriosè enim honorificatus est *Exodus 15.* [Et] id est [iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti] Hoc spiritualiter impletur, quando de virtutis ascendimus ad virtutes. *Ephes. 5.* Impleamini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. *Psalm. 137.4.* Content in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.

Et erit] Tangit hic consolationem in bonorum Domini optima dispositione, & describit eam in vi scilicet in verbi deuotione, fœderis confirmatione, pacis securitate, noua ad Deum desponsatione, omni bonorum prosperitate, & in cultus pietate. Et hæc per ordinem planè continentur in litera Dicit ergo [Et erit] versus, & dicitur pro certitudine prophetali. *1. Reg. 9.* Omne, quod loquitur, absque dubio euenerit [in die illa, ait Dominus] claritatis scilicet, & consolationis. *Psalm. 117.* Hæc est dies, quam fecit Dominus [vocabit me] populus scilicet decem tribuum ad me conuersus [vir meus] verus animæ vir, Deus est fœcundans animam ad fœtus spirituales. Vnde *Ioan. 4.* Voca virum tuum [& non vocabit me ultra Baalim] Baalim interpretatur habens me, quod secundum significationem idem est, quod vir meus. Mulieres enim non dicunt de viro, habens me, nisi de viro suo. *Glossa*, licet recte possit dici de Deo, habens me, tamen propter similitudinem nominis idoli debet vitari,

ne dum virum nominat, idolum cogitet, quod potest propter ambiguitatem verbi contingere. Et hic habemus cx foliis vocibus inordinatè prolatis haeresim posse incurri. *Ephes. 5.* Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos. Et hoc est quod sequitur [&] id est [auferam nomina Baalim de ore eius] *prolatis.* Herefisin-
curratur
ex verbis
inordinatè

quod scilicet, nec nominare dignetur. *Isa. 30.* Contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatis tui, & disperses ea sicut immunditiam menstruatae [& non recordabitur ultra nominis eorum] idolorum scilicet. *Isa. 26.* Vetus error abiit. *Isa. 65.* Non erunt in memoria priora, nec ascendunt super cor. Et subdit de fœderis confirmatione, & hoc est.

Et percutiam cum eis fœdus] hoc est pactum confirmatum [in die illo] claræ scilicet consolationis. *Iere. 31.* Feriam domui Israël & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi, cum patribus eorum. Et post pauca. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum & in corde eorum scribam eam. Et subdit de securitate pacis [cum bestia agri] hoc est, cum eo qui modo est bestia, sed in manu etiudinem mutabitur. *Job 5.* Bestiæ terræ erunt tibi pacificaæ [& cum volucre cœli] hoc est, cum instabilibus & rectam viam non curantibus versis ad stabilitatem, & per contemplationem ad cœlum volantibus, & dicentibus illud *Rhilip. 3.* Nostra conuersatio in cœlis est [& cum reptili terræ] hoc est, cum dolosis & astutis ad simplicitatem conuersis. *Isa. 11.* Super foramine aspidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet, non nocebunt & non occident in monte sancto meo. Et hoc inducit *Glossa* [& arcum] quod est instrumentum longè feriens [& gladium] quod est instrumentum prope feriens [& bellum] quod in ipsa impugnatione sentitur [conteram de terra] Arcus autem signat insidiosos. *Iere. 9.* Sagitta vulnerans, lingua eorum dolum loqua est. Gladius, minaces & iracundos. *Prov. 30.* Generatio quæ prudentibus habet gladios & commandit molaribus suis, vt comedat inopes de terra, Bellum, tumultuosos & schismaticeos. *Isa. 2. & Mich. 3.* Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. *Psalm. 67.* Dissipa gentes, quæ bella volunt [& dormire eos faciam] hoc est, requiescere in bonis meis spiritualibus & temporalibus [fiducialiter] supple, timore malorum sublatu. *Psalm. 4.* In pace in idipsum dormiam & requiescam. *Job 5.* Scies quia pacem habeat tabernaculum tuum. *Iere. 23.* In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter. Et subdit de desponsatione charitatis [Et sponsabo te mihi in sempiternum] charitatis scilicet coniunctione, quam violari non licet. *2. Corinth. 11.* Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Quæ desponsatio in quinque fit, quæ per ordinem subiungit, & hoc est. [Et sponsabo te mihi in iustitia] quæ scilicet, ad hanc vitam pertinet, & est obseruatio omnis virtutis cum impletione legis, vt scilicet nusquam maculata sit in vita. *Ephes. 5.* Ut exhiberet sibi sanctam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam [& iudicio] hoc est, boni & mali discretione. *Mich. 6.* Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum & quid Deus requirat à te, vtique facere iudicium. *Psalm. 16.* De vultu tuo iudicium meum prodeat [& in

Desponsa-
tio Dei eis
anima
confitit in
quinque.

[& in misericordia] ad miserorum scil. miseriam compassione. *Osee 6. & Matth. 9.* Misericordiam volo & non sacrificium [& in miserationibus] hoc est, effectibus misericordiae per opus. *I. Joan. 3.* Qui viderit fratrem suum necessitatem pati-tem, & habuerit substantiam huius mundi, & clau-serit viscera sua ab eo, quomodo est charitas Pa-tris in illo [Et sponsabo te mihi in fide] ad me-ipsum scilicet. *Augustinus.* Fides componitur à fio, & dico: vt scilicet, dicta fiant, scilicet quæcumque dixit Deus præcipiendo, & quæ nos vouendo & promittendo. *Ecclesiastes 45.* In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum. *Apostol. 3.* Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ [& scies] in his, supple beneficiis meis [quia ego Dom-i-nus] *Exodus 10.* Ego Dominus non erunt tibi dij alij præter me. Et subiungit de bonorum omnium prosperitate.

Et erit] nota certitudinis prophetalis est. *Gen. 41.* Firmitatis indicium, quod fiat sermo Domini & velocius impleatur [In die illa] dicit Dominus, claritatis meæ scilicet, quando demon-strabo me populo [exaudiam cælos] literaliter & spiritualiter, à virtutibus enim cæli terra fecun-datur & literaliter & spiritualiter. *Deut. 33.* Cæli caligabunt rore [& illi] scil. cæli [exaudient ter-ram] infundendo ei scil. germinandi virtutem & gratiam. *Isa. 45.* Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet Salu-torem. *Isa. 55.* Quomodo descendit imber & nix de cælo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & dat semen ferenti, & panem manducanti: sic erit verbum quod egredie-tur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud [& terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum] ut seil. abundantanter proferantur de terra & spiritualiter & temporaliter, frumentum in refectione verbi, vinum in gaudio spirituali, oleum in pinguedine deuotionis. *Isa. 2.* Ecce mitto vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebemini in eis. *Deut. 33.* Tantummodo oculus Iacob in terra frumenti, vini, & olei. *Psalm. 4.* A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt [Et hæc exaudient Iezrahel] Iezrahel metropoli Samariæ, Samariam signat, Samaria per me-tonymiam, decem tribus, per interpretationem nominis, omnes conuersos ad Dominum signat. Iezrahel enim semen Dei interpretatur. *Isa. 4.* Erit germanus Domini in magnificencia & gloria, & fructus terræ sublimis. *Psalm. 84.* Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum [& seminabo eam mihi in terram] vbertate scil. perpetua. *Iere. 31.* Seminabo terram Iuda semi-ne hominum, & semine iumentorum. *Matth. 13.* Semen cecidit in terram bonam, & attulit fructum, aliud centesimum, & aliud sexagesimum, aliud verò trigesimum. Et subdit de cultu [& mi-serebor eius, quæ fuit absque misericordia] quæ populum captiuum signabat, vel in peccatis, vel in Babylone. *Isa. 54.* In indignatione mea abscondi faciem meam parumper à te, & in miserationibus multis assumam te [& dicam non populo meo, populus meus es tu] *Psalm. 17.* Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obe-diuit mihi [& ipse dicet] corde &, ore, & ope-re [Deus meus es tu] *Psalm. 44.* Ipse est Do-minus Deus tuus, & adorabunt eum. *Apostol. 21.*

Ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cùm eis, erit eorum Deus.

C A P V T III.

Et dixit Dominus ad me.

SImilitudo tangitur hic adulteræ ad duas tri-bus. Diuiditur autem in partes duas. In prima tangit culpæ exprobationem. In secunda, populi pœnitentis ad Deum reuersionem *ibi* [Post hæc reuertentur] In prima duo sunt, scilicet, similitu-dinis positio, & eiusdem similitudinis explanatio *ibi* [Quia dies multos sedebunt filij Israël.] In se-cunda duo sunt, scilicet, præceptum Domini, & obedientia serui *ibi* [Et fodi eam mihi] Dicit ergo [Et dixit Dominus ad me] in illuminatione, scilicet prophetali. *Amos 3.* Dominus loquutus est, quis non prophetabit? [Adhuc vade] Adhuc dicit, quia similitudo prima ad totam malitiam repræsentandam perfecta non fuit. *Iob 36.* Adhuc enī habeo quod pro Deo loquar. Vade dicit, vt de intimis contemplationis ad exteriora denun-tiationis sine prædicationis ad populum exeat. *Isa. 22.* Egredere, & dic eis. *Amos 7.* Tulit me Do-minus cum sequerer gregem, & dixit mihi: Vade & propheta ad populum istum [dilige mulierem] bene mulierem quæ ad multos emollita est. *Iere. 3.* Tu fornicata es cum amatoribus multis. Dilige dicit, non cognosce vel coniungere. Ex co-gnitione enim & coniunctione malæ mulieris sordidatur vir, & mulier similiter. *1. Corin-th. 6.* Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Et *ibi-dem*: Tollens ergo membrum Christi, faciam membrum meretricis? Absit. Ex dilectione enim sacerdoti viri, sordida mulier attrahitur & sacerdotificatur. *Iere. 31.* In charitate perpetua dilexi te, ideo at-traxi te miserans. *Ecclesiastes 24.* Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei [dilectam amico] hoc est, ab Amasio, soluto concubitu abutente ea. Vnde *Scriptura*. Diligen-tem mala, & hæc est similitudo ad Synago-gam ante primam Domini assumptionem. Tunc eam luxuriabatur per idola, quibus nulla lege coniungebatur. Hoc significatum est *Ezechiel 8.* vbi mulieres domus Israel fidentes in templo, plan-xerunt Adonidem pulcherrimum Veneris amasi-um [& adulteram] hoc dicitur, quantum ad si-militudinem duarum tribuum, quæ retento tem-plo tanquam thoro maritali, & retentis Sacerdo-tibus tanquam paranympsis, & retentis Prophe-tis tanquam nuntijs sponsi, & retenta lege tan-quam pacto matrimonij, idola assumpserunt in templum: quæ omnia decem tribus proicerunt antequam idola assumerent, sicut legitur *Reg. 14.* & ideo decem tribus fornicariæ, duæ vero adulteræ simulantur. *Ezechiel 16.* Nec facta es quasi meretrix, fastidio adaugens pretium, sed facta es quasi mulier adultera, quæ sup virum suum inducit alienum. *Isa. 57.* Iuxta me discooperisti, & suscepisti adulterum [sicut] hoc est, in similitu-dine, quia [diligit Dominus filios Israël,] amore scilicet casto & sanctificante. *Deut. 33.* Dilexit populos, omnes Sancti in manu eius sunt. Hy-pallage, hoc est, omnes qui sunt in manu eius, sunt Sancti [&] id est, quamvis [ipsi] sicut in-grati

Vinacia.

Demones
vinacijs
acmparan
tut.

grati tanto beneficio, respiciunt per intentionem Iclicet cordis & cultus [ad deos alienos] hoc est, ad idola aliena à diuinitate, cōtra hoc quod dicitur *Exo. 20*. Non erunt tibi dij alij præter me. Deus enim incommunicabile nomen est eo quod Deus non potest habere aliū, nec consortem, nec comparem, nisi contrarium. *Sap. 14*. Incommunicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt. Ad eos respiciunt, quia nuntius cordis est oculus. *Ecc. 41*. Oculus malus ad mala. *Matth. 10*. Oculus tuus nequam est. *Ecc. 26*. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum eius [& diligunt vinacia vñarum] vinacia sunt acini ab humore pictatis siccii, prava voluntate fœtidi, propter inutilitatem proiecti, propter irtationabilem futorem acuti, tamen aliquando dulcedine amoris fuerunt pleni. *Hieron.* Pet vinacia intelliguntur dæmones, qui creati sunt in magna pinguedine sancti Spiritus, sed per superbiam arcfacti de caelo projecti sunt, sicut dicitur. *Apoca. 12*. Non valuerunt, nec locus eorum amplius inuentus est in caelo, projectus que est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas. Hoc plangit *Ieremias Thren. 4*. Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Hoc sub eisdem auctoritatibus congrue refertur ad animam per delectabilia luxuriantem, & à Deo recedentem. Et sequitur de obedientia serui siue Prophetae [& fodi eam mihi] Duo dicit, paclum scilicet & peccatum paeti violati *ibi*.

Et dixi ad eam] Et quia de vinacijs & vnis dixit, ideo de metaphora adulteræ translat ad metaphoram vineæ [& fodi eam] vt vineam [mihi] hoc est, vt mihi fructus faceret. *Isa. 5*. Vinea fuit dilecta in cornu filio olei. Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam. Palladius dicit in libro de agricultura, quod fossio fit vt dulcedo caelestis à superficie terræ in intima defluens, ad radices ponatur, & stirpes inebreret. Vnde. *Luc. 13*. Domine, dimitte illam scilicet filium & hoc anno usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora. Vnde Poeta.

Fossa dabit telius optato tempore fructus.

Quindecim argenteis] argentei tinnuli sunt & candidi, & significant plagas Aegypti tinnulas in fama, candidas in admiratione & splendore diuinæ maiestatis. Quindecim autem dicuntur propter numerum temporis, quia quintodecimo die mensis Nisan, hoc est, Martij vel Aprilis, quo Pascha celebratur, perfecta est plaga primogenitorū, qua educti sunt de Aegypto, & in quatuordecim diebus precedentibus multæ de alijs plagiis perfectæ sūt, quibus plagiæ quasi fossa est Synagoga vt intimis suis caeleste beneficium recipere & bonos fructus Deo offerret. Propheta loco Dei coniungerentur. Vnde *Septuaginta habet*: Conduxí eam mihi. De his autem quindecim diebus habetur *Exod. 12. & 13*. Et subdit de alia conductione & fossione [& coro hordei, & dimidio coro hordei] hordeum signat, quod meretrix & adultera nō sunt dignæ pane delicato. *Matth. 15*. Non est bonum sumere panem filiorum & mittere canibus. Concupiscentia enim carnalis hominem ad iumentum transfert, vt dicit *Plato. Pf. l. 31*. Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. *Danie. 4*. Cor eius ab humano mutetur, & cor fere detur ei. Hordeum autem cibus est iumentorum, signat autem literalem intelligentiam & temporales promissiones quibus animalia homines nutrientur. *i. ad Co-*

rinh. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Et talia Iudeis exhibita sunt. Corus autem, vt dicitur *Ezech. 46*. trigesima modios habet, dimidius autem quindecim, qui simul immati, faciunt quadraginta quinque, & signat, quod quadragesimoquinto die ab exitu de Aegypto ad montem Sina populus Israeliticus deuenit, statimque voce praeconis clamatum est quadragesimo sexto die, vt sanctificaretur per tres dies ad acceptiōem legis, & quiagesimo die Moyses immontem ascendit & legem accepit, qua populus sicut vero viro, Deo coniunctus est. In xlvi. ergo diebus semper modium diuinæ gratiæ recepit, scilicet in columna ignis & nubis, in divisionibus maris, in submersione Aegyptiorum, in dulcificatione aquæ, in administratione mannatris & coturnicium, in victoria contra Amalech, & in alijs similibus quæ per singulos dies reccperunt, & ideo xlvi. modijs ad coniunctionem viri conducta est. Hordeo autem, quia meliori digna non fuit. *3. Reg. vlt.* Cibate eum pane tribulationis & aqua angustie. *Isa. 30*. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem [& dixi ad eam] enarrando scilicet sape peccatum debitam [Diebus multis expectabis me] per totum scilicet tempus Babylonica & Romanae captiuitatis. Dicit autem expectabis. *Septuaginta*. sedebis, quia (sicut ante dictum est) idolis per totum tempus non coniungentur, sed attendent ad misericordiam Dei reuocantis. *Toren. 3*. Pars mea Domine dixit anima mea, propterea præstolabor eum *Habacuc 2*. Si moram fecerit, expecta eum. Et quia mulieri propter fornicationem à thoro viri separare, licentia fornicandi non datur, ideo sequitur [non fornicaberis] *Ephe. 5*. Omnis fornicator, aut immunndus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hereditatē in regno Christi & Dei. Et quia per totum tempus captiuitatis, quod est quasi tempus penitentia, vero Deo per cultum legis & templi non coniungitur, ideo sequitur [& non eris viro] *Hieron.* Nec mihi, à quo conducta es, legitimate coniungeris. *Isa. 54*. Ut mulierem derelicta & incerentem spiritu vocavit te Dominus, & vxorem ab adolescentia abiecat. Et quia iterum vir derelinques vxorem non nubit alteri, sed expectat reconciliationem, vt dicit *Apostolus 1. Corin. 7*. quod oportet eam manere innuptam, vel viro reconciliari, ideo sequitur [sed & ego expectabo te] *Isa. 30*. Propterea expectat Dominus ut miscreatur vestri, & ideo exaltabitur, parcens vobis, quia Deus iudicij Dominus, beati omnes qui expectant eum. Hoc sub eisdem auctoribus refertur ad animam propter peccatum ab amplexibus viti separatam in tristitia penitentia sedentem, & viri reconciliationem præstolantem, vt iterato ad dulcissimos amplexus admittatur.

Quia dies multos] explanat hic quod dixit, non eris viro [quia dies multos] utriusque scilicet captiuitatis Babylonica & Romanae. *Hieron. in Epistola*. Ingressi in Babylonem, eritis ibi annis plurimis, & in tempus longum [sedebunt] *Glossa*, Quasi contracti & moerti homines sicut penitentes sedere consueuerunt. *Mich. 7*. Cum sedeo in tenebris, Dominus lux mea est. *Thren. 3*. Sedebit solitarius & tacebit, quia leuabit se supra se [filij Israël] ad Deum scilicet pertinentes. *Iere. 2*. Sanctus Israël Domino est primitia frugum eius [sine Rege] qui scilicet in iustitia regat [& fine]

sine principe] qui scilicet in partem solicitudinis sit vocatus. *Isa. 32.* Ecce in iustitia regnabit rex & principes in iudicio pereunt , & hoc quantum ad rempub. & quantum ad Deum subdit [& sine sacrificio] quo scilicet expiari possint peccata. *Da.*; Non est in tempore hoc princeps & dux aut Prophetæ,nec holocaustum,nec sacrificium, nec oblatione , nec incensum , nec locus priuiliarum coram te , vt possimus inuenire misericordiam tuam [& sine altari] Non enim habebant locum memorialis tituli in templo vel altari. *Thren. 2.* Repulit Dominus altare suum , maledixit sanctificationi suæ[& sine Ephod] *Hieron.* Ephod propriè superhumeral dicuntur , sed hic pro omni vestimento sacerdotali accipitur. Vnde sensus est, sine omnibus preparamentis sacerdotalibus. 1. *Reg. 2.* Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus Ephod lineo, quod Ephod mundiam conuersationis & castitatis corporis signat, quo videmus Sacerdotes nostri temporis esse destitutos. 2. *Macha. 4.* Sacerdotes iam non circa altaris officia dediti erant, sed contempto templo & sacrificiis neglectis , festinabant participes fieri palestræ & præbitionis eius iniustæ, hoc est, militibus se dabant rebus [& sine Teraphin] Theraphin idem est quod figura, & signat omnes figuræ ad ornatum templi pertinentes , sicut Cherubim & cælatura palmarum , & figura boum sub mari æneo , & malogranatorum, & retiaculorum, & aliorum quæ ad speciem anagliphæ in templo facta sunt. Signant autem exempla Sanctorum quibus peccator destitutus , quia nullum Sanctorum imitatur, sicut *Ieremias* conqueritur *Thren. 1.* Egressus est à filia Sion omnis decor eius. Decor enim viri boni est , quod assimilatus sit exemplis Sanctorum.

Ephod. Et post hæc] Tangit hic reuersionem populi per pœnitentiam , maximè temporibus nouissimis, quando videntes se deceptos in Antichristo, omnes reuertentur ad Christum [Et post hæc] scilicet tempora pœnitentia [reuertentur filij Israël] per pœnitentiam scilicet *Baruch 4.* Sicut auersi fuerunt sensus vestri vt prouocaretis Deum, decies tantum conuertentes requiretis eum. *Isa. 55.* Derelinquat impius viam suam , & vir iniquus cogitationes suas , & reuertatur ad Dominum , & miserebitur eius [& querent Dominum Deum suum] Dominum qui potestate continet , diuitiis remunerat, authoritate superpositionis legem ponit. *Psalm. 49.* Deus Deorum Dominus loquutus est , Deum autem qui omnibus prouidet qui bonitate sua fruuntur. Deus enim à theoro theoras, quod est video vides, dicitur. *Psalm. 39.* Dominus sollicitus est mei. *Rom. 10.* Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum [& Dauid regem suum] supple, querent , quod quia literaliter, nisi fabulosè , intelligi non potest , ad Christum referimus. *Rom. 1.* De filio suo qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. *Iere. 23.* Suscito Dauid germen iustum & regnabit rex & sapiens erit [& pauebunt] hoc est , stuperbunt præ admiratione mirabilium, Domini scil. & ideo addidit [ad Dominum] *Iere. 5.* Stupor & mirabilia facta sunt in terra[& ad bonum vel ad bona eius] Bonum enim filium misit in carnem ad sanctificandum naturam, bonum etiam Spiritum sanctum in mentem ad sanctificandam animam , & bona præparauit ad remunerandum meritum. *Iere. 31.*

Confluent vndique ad bona Domini. *Psalm. 40.* Credo videre bona Domini. *Isa. 55.* Audite audientes me, & comedite bonum. *Iere 31.* Populus meus replebitur bonis[In nouissimo dictum] hoc est , vel in nouissimo temporum post Antichristum , vel quando lux huius seculi occumbit ab appetitu. *Isa. 2.* Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini. Et post pauca: Et fluunt ad eum omnes gentes.

C A P V T I V.

Audite verbum Domini filij Israël.

Post similitudines inducas inducit prophetiam iuxta similitudinem sumptam , & more Prophetali diuiditur in duas parres. In prima ponit terrorem peccantium : in secunda consolacionem pœnitentium *infra 14. ibi* [Conuertere Israël] Anterior pars in duas diuiditur, in quarum prima ostendit fornicationem in abundantia peccatorum : in secunda specialiter reprehendit authores alios inducentes in peccatum *infra 5. ibi* [Audite hoc Sacerdotes] Prima adhuc in duas. In prima exaggerat reprehensionem à multitudine peccatorum : in secunda coaptat hoc ad similitudinem fornicationum *ibi* [Fornicati sunt , & non cessaverunt] Prima adhuc in duas. In prima tangit peccatorum multitudinem : in secunda peccantium incorrigibilitatem *ibi* [Verumtamen unusquisque non iudicet] In prima duo sunt , prouocatione scil. ad iudicium , & causa iudicij *ibi* [Non est enim veritas] Dicit ergo [Audite verbum Domini] Audite, inquam , intus ad perceptionem. *Matth. 13.* Qui habet aures audiendi, audiat. *Isa 55.* Audite audientes me[verbum] quod fons sapientiae est ad intellectus illuminationem. *Eccli. 1.* Fons sapientiae verbum Dei in excelsis [Domini] quod autoritatem habet. Dominus enim audiendus est. *Isa. 1.* Audite cæli , & auribus percipe terra , quoniam Dominus loquutus est [filij Israël] vt scilicet tanti patris vos probetis esse imitatores. Israël enim & vident & audiunt Dominum. *Gen. 32.* Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. *Isa. 44.* Et nunc audi Iacob serue meus , & Israël quem elegi. Et subiungit causam quare audiendus sit[quia iudicium Domino] supple, est, & iudicium discussionis, & conuictionis. *Mich. 6.* Audite quia Dominus loquitur : Surge, contend iudicio aduersum montes , audiant colles vocem tuam[cum habitatoribus terræ] id est, contra habitatores terræ; & dicuntur terræ habitatores, terræ amatores. *Mich. 6.* Audiant montes iudicium Domini, & fortiora fundamenta terræ ; quia iudicium Domini esse cum populo suo , & cum Israël iudicabitur. *Isa. 24.* Formido & fouea & laqueus super te , qui habitator es terra. Et subdit causam quia iudicanda est. Primo in speciali peccato cordis, & oris, & operis. Et secundo in generali , deinde populo conuictu interminatur penam. Peccatum cordis exaggerat tripliciter scil. in defectu veritatis rectificantis , & defectu misericordiæ ad proximum inclinantis , & defectu scientiæ ad Deum ordinantis.

Non est enim veritas] Veritas hic dicitur re- *Veritas.* & titudo rectificans omnia, quia ad vitam, & ad iudicium,

dicuntur, & ad doctrinam pertinet. Dicit enim Augustinus quod veritas est rectitudo sola mente perceptibilis, qua scilicet mens quæ à mensurando dicitur, omnia deducit ad rectum. Isa. 38. Osecro Domine, memento quod ambulauerim coram te in veritate. Ioan. 8. Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quoniam in Deo sunt facta [& non est misericordia] inclinans scilicet ad compassionem sui vel proximi.

fruthio
peccatis
quis patet.

Iere. 6. Crudelis est & non miserebitur. Thren. 4. Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto, cuius naturæ dicitur esse, quod etiam propriis ovis non miseretur. Job 39. Struthio dimittit in terra oua sua, obliuiscitur quod pes conculcerat ea aut bestia agri conterat [& non est scientia Domini in terra] Scientia dicitur habitus & virtus faciens scire quæ ad Deum iusta sunt, hæc non est in terra, hoc est, in terrenis cordibus. Job 21. Dixerunt Domino Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Iere. 9. Renuerunt me scire. Econtra dicit Apostolus 1. Corinth. 2. Non iudicauit me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum [male dictum] tangit peccata verbi, maledictum scilicet & mendacium. Maledictum est idem quod maledictum, & est peruersus actus in verbo [& mendacium] quod est peruersus actus in verbo cum iniuria proximi. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut der gratiam audientibus. Mendacium autem quia deceptio est, cum iniuria proximi est. Eph. 4. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. Et subdit de peccatis operis [& homicidium] quod est iniuria proximi in substantia indiuidui. Exod. 20. Non occides [& furtum] quod est iniuria proximi in eo quod sustentat substantiam indiuidui. Exod. 20. Non furtum facies [& adulterium] quod est iniuria proximi in eo quod est ordinatum ad propagationem speciei. Exod. 20. Non mœchaberis. Et subiungit generaliter [& sanguis sanguinem tetigit] Sanguis hic dicitur corruptio sanguinis. Unde quia de corruptione sanguinis peccata oriuntur, idem est dicere, quod corruptela peccati peccatum attraxit. Psalm. 50. Libera me de sanguinibus Deus Deus meus. Et exaggerat in pena hinc quod dixit in culpa [Propter hoc lugebit terra] per metonymiam, hoc est, terreni. Peccatum enim non nisi luctum afferre potest. Rom. 6. Quem frumentum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis. Iere. 6. Lucentum unigeniti fac tibi, planctum amarum, ut scilicet in penitentia lugeant, qui in delicijs, in malis gaudijs vixerunt. Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur [& infirmabitur] omnis qui habitat in ea] Dupliciter infirmabitur: uno quidem modo, quia cum hæc ad usum homini creata sint, deficientem habitatore & ipsa deficient, & hæc est sententia Augustini. Glossa, Naturale est, ut habitatore sublati, bestiae quoque & volucres cæli & pisces deficiant, hæc enim propter hominem creata sunt, & homine deficiente deficiunt [in bestia agri & in volucre cœli] bestiae dicuntur quasi vastæ, & signant tyrannos: volucres autem quasi volubiles dictæ, leues signant & ambitiosos. Psal. 148. Bestiae & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennatae [sed & pisces ma-

ris congregabuntur] Tres sunt fines terrenorum, diuitiae, deliciae, & honores. Per auaros enim qui diuitias concupiscent signantur bestiae, quia omnia vastant: volucres ambitiosos signant, quia sublimia petunt. Matth. 13. Volucres cæli comedunt illud. Pisces autem signant voluptuosos qui deliciis intendunt. Psal. 8. Volucres cæli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. In aquis enim voluptatum nutruntur.

Veruntamen] Hic tangit de incorrigibilitate [Veruntamen unusquisque non iudicet] sanctus, scilicet, impium, quoniam correptionem non suscipit, & ideo correctio desperata est, propter quod iudicium correptionis inutile est. Ecclesiastes 21. Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris [& non arguatur vir] vires scilicet habens in peccatis, quia redargutionem non suscipit. Contra quod dicitur Ecclesiastes 20. Quam bonum est arguere, quam irasci. Psal. 140. Corripet me iustus in misericordia, & increpabit me. Et subiungit causam [Populus enim tuus, non meus, sicut hi qui contradicunt Sacerdoti] Sacerdos enim sanctitate & reuerentia audiendus erat, & contradicere sibi nefas erat. Thren. 9. Facies Sacerdotum non erubuerunt. Isa. 24. Fiat populus sicut Sacerdos. Ita enim facile contradicitur Sacerdoti sicut unius de populo, cuius ratio redditur in Psal. 13. Quia scilicet Sacerdotes declinant in consensum peccati populi [& corruas hodie] pena est, & dicit hodie, quia in præsenti, durante scilicet præsentium vita. Psal. 35. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem. Isa. 3. Ruit populus, vir ad virum [& corruet etiam Prophetam tecum] dupliciter, bonus & malus. Malus, quia confortauit populum ad malum. Isa. 9. Prophetæ docens mendacium, ipse est cauda. Vnde Septuaginta in hoc loco sic habent. Ut nullus neque iudicetur neque arguatur quisquam, populus enim meus quasi Sacerdos cui contradicitur, & infirmabitur per diem, & infirmabitur etiam Prophetæ tecum. Hieron. Quod dicit, hodie, aut præsens tempus signat, aut non fraude & insidijs, sed clara luce in captiuitatem deducendos. Significat autem quod nec in hac die de vita securi sumus. Luc. 19. Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi. Vnde mortui introducuntur loquentes ad viuos. Ecclesiastes 38. Memor esto iudicij mei, quoniam sic erit & tuum, mihi heri, tibi hodie. Vnde innuit, quod non expedit differre conuersionem. Ecclesiastes 4. Ne tardes conuerti ad Dominum. Et Martialis coquus,

Non est, credere mihi, sapientis dicere, Vivam.

Seranimus vita est crastina, viue hodie.

Prophetæ enim boni peccato populi torruunt propter compassionem, quia non recedunt ab eis. 2. Reg. 18. Quis mihi det ut ego moriar pro te Absalon fili mi? Prophetæ autem mali merito peccati puniuntur. Isa. 9. Prophetæ docens mendacium, ipse est cauda.

Nocte tacere quia scilicet peccatum inundauit & correctio desperata est, non est nisi securum ponere ad radicem arboris. Luc. 3. Et ideo subdit hic de pena, & dicit quatuor, scilicet quod acerbitas obmutescere faciet, quod omnes inuolueret, quod Sacerdotis à populo nulla erit distinctio, & quod penæ ad peccatum erit proportio, & hæc per ordinem sunt in litera. Dicit igitur, nocte] præsentis tribulationis. Nox enim à nocendo dicitur, & ablativus

ablatius construitur in habitudine causæ effici-
entis, [tacere] hoc est, obmutescere, [feci ma-
trem tuam,] synagogam scilicet. Dicitur autem
nox angustia, quia nocet ad libere vtendum sen-
sib[us] delectationibus. Mater autem dicitur Sy-
nagoga, & quilibet de populo dicitur filius. *Hie-
ron.*, Tam graue erit hoc malum, quod in hac no-
cte, hoc est, in tenebris & in angustia captiuitatis
nom audebit quisquam proferre malum suum
coram hostibus, sed populus comprehensus ra-
bescer silentio. 1. *Reg.* 2. Impij in tenebris conti-
cescent. *Sap.* 17. Vna catena tenebrarum omnes
conclusi erant. Hoc plangit *Ieremias Thren.* 3. Me
minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.
Job 3. Noctem illam tenebrosus turbo possideat, &
non illustretur lumine. Et quia metaphorice lo-
quutus est, ideo exponendo subdit [conticuit po-
pulus meus] hoc est, Synagoga quæ mater vocaba-
tur. *Psal.* 62. Obstructum est os loquentium ini-
qua. *Thren.* 3. Sedebit solitarius, & tacebit. *Matt.*
22. At ille obmutuit : & exponit metaphoram no-
cis [eo quod non habuit scientiam] intus scilicet
cor, tanquam dies illustrantem. *Sap.* 17. Solis illis
superposita erat grauis nox, imago tenebrarum,
qui superuentura erat illis, ipsi ergo sibi grauiores
erant tenebrae. Congruum enim fuit, vt de nocte
interiori ad exteriorem noctem carceris ducerentur. *Matt.* 22. Ligatis manibus & pedibus, pro-
jicite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus &
stridor dentium. *Psal.* 81. Nescierunt neque intel-
lexerunt, in tenebris ambulant. Lex enim & pro-
phetia sapientiae diuina lumen sunt. *Sap.* 18. In-
clusos custodiebant filios tuos, per quos incipie-
bat incorruptum legis lumen seculo dari. Et quia
adhuc metaphorice loquutus est, vltierius explanat
[quia tu scientiam repulisti] Aliud est enim igno-
rare, & aliud scire nolle. *Ioan.* 3. Lux in mundum
venit, & dilexerunt homines magis tenebras
quam lucem. *Psal.* 35. Noluit intelligere vt bene
ageret. 1. *Reg.* 2. Filii Heli, filii Belial nescientes
Dominum & officium Sacerdotum ad populum.
Et hoc est quod sequitur [Repellam te ne sacer-
dotio fungaris mihi] *August. super epistolam Iacobi.*
In officio sacerdotis non potest non peccare qui
non habet scientiam. Et literaliter loquitur de il-
lis Sacerdotibus qui à Ierobern è populo pro-
pter munera assumti sunt ad idola, repulsi Sacerdotibus Domini. 3. *Reg.* 13. Hæc repulso etiam
illis Sacerdotibus dicitur, qui consentiunt in ma-
lis subditis suis. Hoc signatur *Isa.* 22. per repulso-
nem Sobnæ, qui fuit præpositus templi. Sobna
enim diuertens vel diuerticulum interpretatur.
Vnde *ibidem* dicitur : Repellam te de statione tua,
& de ministerio tuo deponam te. Hinc ortum ha-
buit ius quod dicit, propter ignorantiam, electum
in Episcopum esse deponendum. Et explanat vlti-
erius [&] supple, quia obliterata es legis Dei tui] quæ
scilicet incorruptum lumen facit in corde. 2. *Cor.* 4.
Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere,
illuxit in cordibus nostris. *Psal.* 1. In lege eius
meditabitur die ac nocte obliuiscar filiorum tuo-
rum & ego] id est, à corde repellam quod non li-
berem. *Psal.* 87. Quorum non est memor amplius,
& ipsi de manu tua repulsi sunt. Hæc sub eadem
metaphora & sub eisdem auctoritatibus ad igno-
rantes & in infernum condemnandos referuntur.
Job 3. Dies illa vertatur in tenebras, non requirat
illam Deus desuper, & non sit in recordatione.

Sacerdoti
scientia
est neces-
saria.

D. Alberti Magni.

Et subdit, quod omnes inuoluer, vt sicut similes
sunt in culpa, sic similes fiant in pœna. Et hoc est
[Secundum multitudinem eorum sic peccauerunt
mihi] *Hieron.* Quasi quot homines habuit Israël,
tot aras extruxit dæmonibus. *Psal.* 13. Omnes
declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est
qui faciat bonum. *Iere.* 5. Circumite vias Ierusa-
lem & aspicite & considerate, & querite in pla-
teis eius, an inueniatis virum facientem iudicium
& querentem fidem, & propitius ero eis. Et pro-
pter hoc subdit generalem pœnam [gloriam eo-
rum] hoc est, id in quo gloriantur [in ignominiam
commutabo [captiuitatis scil. vel damnationis. 1.
Machab. 1. Secundum gloriam eius, ita & ignomi-
nia eius. *Apoc.* 18. Quantum glorificavit se & in
deliciis fuit, tantum date illi tormentum & lu-
cetum. Et ne credatur Sacerdos disingui propter
ordinem, subdit] peccata populi mei comedent].
supple, Sacerdotes, hoc est, pro peccatis oblata
auide deuorabunt, & in deliciis consument. Vnde
de Sobna *Isa.* 22. dicitur : Ecce gaudium & lœtitia,
occidere vitulos, iugulare arietes, comedamus &
bibamus [& ad iniuriam subleuabunt animas
eorum] malo scilicet exemplo, & doctrinæ sub-
versione. Vnde *Malac.* 2. dicitur Sacerdotibus:
Vos recessistis à via & scandalizastis plurimos in
lege [&] ideo, supple [sicut populus] supple punie-
tur [sic & Sacerdos] & plus. *Sap.* 6. Exiguo conce-
ditur misericordia, potentes autem potenter tor-
menta patientur. *Isa.* 24. Et erit sicut populus sic
& Sacerdos. Et subdit de pœna proportione con-
tra culpam] Et visitabo] Visitare est frequenter ad
visum reducere, vt actus & circumstantia & fines
circumspiciantur. Et hoc est quod hic dicitur [su-
per eum] hoc est, ad opprimendum eum [vias eius]
opera scil. *Isa.* 24. Visitabit Dominus super mili-
tiam cæli in excelsø. *Isa.* 13. Visitabo super orbis
mala. *Psal.* 58. Intende ad visitandas omnes gen-
tes, non miserearis omnibus qui operantur ini-
quitatem. Viæ autem sunt opera. *Prou.* 4. Viæ im-
piorum tenebroſæ nesciunt ubi corrunt. Et ne
credatur, quod tantum opera condemnat, subin-
fert [& cogitationes eius reddam ei] id est, cogita-
tiones condemnabo. *Hieron.* Non solum enim
opus, sed & cogitatio operis mali pœnas luit.
Hebr. 4. Discretor cogitationum & intentionum
cordis. Et subdit pœnam de tanta culpa [& come-
denter & non saturabuntur] in obsidione scilicet
civitatis, non de tritico & vino, sed immundissimo
cibo. *Deut.* 28. Tenera mulier & delicata qui super
terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium
figere propter mollitatem & teneritudinem ni-
mmiam, inuidet viro suo qui cubat in sinu suo su-
per filij & filiarum carnibus & illuviis secundina-
rum, quæ egrediuntur de medio feminum suo-
rum, & super infantibus qui eadem hora nati
sunt. *Glossa* tamen dicit, quod iniquitas non satiat,
sed iustitia. *Matt.* 5. Beati qui esuriunt & sitiunt
iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Prou.* 13. Iu-
stus comedit & satiabit animam suam, venter au-
tem impiorum insatiabilis. *Ecli.* 14. Insatiabilis
oculus cupidi in partem iniquitatis non satia-
bitur.

Fornicati sunt] Tangit hic eorum quæ dicta
sunt adaptationem ad similitudines præmissas,
ostendens quomodo luxuriari in idolis & dele-
ctabilibus, fornicatio est. Et circa hoc dicit duo,
scilicet fornicationem decem tribuum, & reuoca-

B tioneum

*Libido
inexpli-
bilis est.*

tionem à fornicatione duarum *ibi* [Si fornicaris tu Israël] Dicit autem quinque in prima , scilicet quod fornicati sunt, in quo , & vbi , & subiungit poenam fornicationis & impunitatem eorum qui fornicantur corporaliter, in poenam fornicationis spiritualis [fornicati sunt] per idola & delectabilia defluentes, hæc enim est fornicatio spiritualis [& non cessauerunt] quia libido inexplebilis est etiam viribus deficientibus, vt dicit *Hieron. Iere. 2.* Omnes qui querunt eam non deficient, in mensbris suis inuenient eam [quoniam Dominum dereliquerunt] in non custodiendo, præcepta eius supple. *Isa. 1.* Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israël, ab alienati sunt retrosum. Et subiungit rationem [Fornicatio] in amore scilicet, delectabilium vel idolorum [& vinum] opilans scilicet mentem in delectatione mundialium gaudiorum [& ebrietas] seculivanitatum & deliciarum [auferunt cor] hoc est regnum cordis. Vnde Poëta.

Nox & amor, vinumque nihil moderabile suadent.

Illa pudore caret, liber amórumque metu.

Item Poëta alius:

Omnis amor cæcus, non est iudex amor equeus.

Inde forma pecus congerit omne de cus.

*Fornicatio
cor auferit.*

Et vinum] temporalis iucunditatis. *Ephes. 5.* Nolite inebriari vino , in quo est luxuria [& ebrietas] vel extra briam vel extra briantem , accepta briam mensura. Brians autem est scyphus sufficiens natura hominis ad bibendum, & sicut dicit *Hieron.* est hic emphasis. Corporale enim refertur ad res spirituales, & auferre cor, est auferre regnum cordis. Quod enim fornicatio cor auferat, per hoc patet quod dicit *Homerus*: Idoli complicatrix Venus & cingulum Veneris, hoc est, concupiscentia furtata est mentem valde sapientum. Quod vinum auferat. *Prou. 20.* Luxuriosa res est vinum, tumultuosa ebrietas; quicunque his delectatur, non erit sapiens. Quod ebrietas auferat, per se patet, quia ebrij insani sunt. *Ephe. 5.* Nolite inebriari vino , in quo est luxuria. In quo autem ita luxuriati sunt , subdit [populus meus in ligno suo interrogauit] hoc est, in idolis ligneis quæ sine vita sunt [& baculus eius annuntiauit ei] *Hieronymus*. Genus erat diuinationis quod siebat in ligno & baculo , quo futurorum captabantur auguria. Vnde & in Ezechiele legitur *cap. 21.* Stetit rex Babylonis in binio diuinationem querens , commissens sagittas. Et hoc est genus diuinationis , quod radomantia vocatur , vbi scilicet sagitte vel hastulae commissentur, & diversis eventibus & nominibus inscribuntur, & postea casu leuantur , & quacunque occurserunt ad illius omen actus diriguntur. Et hoc est quod hic dicit. *Isa. 8.* Si dixerint vobis, Interrogate à pythonibus & à diuinis qui strident in incantationibus suis ; supple , respondete : Nunquid non populus à Deo suo requiriēt visionem ? pro viuis à mortuis ? Et subiungit caulam quare tam fatuas habebant interrogationes [Spiritus enim fornicationum decepit eos] vel Spiritus scilicet malignus, vel proprius delectabili fornicationis informatus, ille enim spiritus multos decipit *Dan. 13.* Spiritus decepit te , & concupiscentia subuertit cor tuum. Et ideo sequitur [& fornicati sunt à Deo suo] per luxum scilicet diuersorum delectabilium defluxerunt. *Isa. 24.* Defluxit orbis, infirmata est altitudo populi terræ. Vbi autem subdit [super capita montium] vbi scilicet Ioui sacrificabatur. *Psalm. 77.* In

iram prouocauerunt eum in collibus suis [sacrificabant] Ioui scilicet [& super colles] inferiores scilicet, vbi Diis inferioribus sacrificabant , Diis scilicet quos putabant inferiorum dignitatum habere potestatem. *Iere. 3.* Abiit libimet super omnem montem excelsum [accendebat thymiana] sicut dicitur *Exod. 30.* De quatuor aromatibus componebatur, stacte scilicet, & onycha, galbano, & thure lucidissimo æqualis ponderis, quod non licebat offerte nisi soli Deo , quia deuotionem cordis & orationis non licet offerte nisi Dœ [subtrus querum] quæ cibum fert pororum, hoc est, concupiscentiae carnalis fomentum [& populum] qui iuxta aquas insipidas stans, secularis famæ præstat odooramentum [& therebintum] quæ ballami odorem mentitur , & signat hypocrism in simulando virtutes & dissimulando vitia. Vbi scilicet Veneri sacrificabatur, sicut dicit *Vitruvius*, & ibi scilicet idola ponebant. Propter hoc præcipitur, vt dicit *Glossa* , quod lucis circa templum non plantetur. *Deut. 16.* Non plantabis lucum. Et subiungit rationem [quia bona est umbra eius] id est, incitans ad delectationes Veneris. *Iere. 3.* Sub omni ligno frondoso tu prosterneris meretrices, sicut etiam seculares refrigerium delectationum secularium querunt, sicut de diabolo mentium corruptore legitur *Iob 40.* Sub umbra dormit in secreto calami, in locis humeribus. Et propter hoc subdit iustum poenam [Ideo fornicabuntur filiae vestrae] quod est , ab hostibus corruptentur in oculis vestris, *Thren. vlt.* Mulieres in Sion humiliauerunt & virgines in ciuitatibus Iuda. Et hoc est quod sequitur [& sponsæ vestrae adulteræ erunt] Sic enim Praelatis commissæ animæ & in proposito virginitatis & in sanctitate matrimonij quotidie corruptuntur propter negligencias eorum. *Iob 31.* Scortum sit alterius vxor mea , & super illam incurvantur alieni. Et quod hoc impune faciant, subdit [non visitabo super filias vestras] per vindictam scilicet. Zelum enim auferit ab eis , cum fuerint fornicati, in dominibus patrum suorum scilicet [& super sponsas vestras] hoc est , vxores [cum adulterauerint] quia coram iusto iudice fornicator fornicariæ & adulteræ nihil potest obiicere, & ideo iudex non potest procedere. *Ioan. 8.* Siquis sine peccato est vestrum , primus in illam lapidem mittat. Cum enim conquerens & reus in simili peccato sunt, pari pena feriendi sunt , & unus ad accusacionem alterius non debet condemnari. *Rom. 2.* In quo enim alterum iudicas, te ipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Et huius subiungit rationem [quoniam ipsi] scilicet patres filiarum & mariti sponsatum [cum meretricibus conuersabantur] Scenicae meretriculae nudæ currebant circa templum Veneris , & moniales Veneris funibus sedebant colligatae omnium expositæ libidini , vt dicit *Hieronymus in epistola*; sicut & nostri temporis & virgines & mulieres faciunt. *Ezech. 16.* Abominabilem fecisti decorum tuum , & diuisiisti pedes omni transuenti [& cum effeminatis sacrificabant] effeminati dicuntur dupliciter, vel execti, vel qui se per sodomitam euphorbos ademptis nuptiis (vt dicit Eusebius) consecraverunt. Vnde *Ieel. 3.* Posuerunt puerum in prostibulo. *Isai. 3.* Effeminati dominabuntur eis. Iste sunt (vt dicit *Glossa*) canonici Maacha matris regis Asa, quæ fecit templum & posuit simulachrum turpissimum Priapi scilicet ad adorandum. *2. Paralip. 15.* Hoc est Pho-

gor siue Beelphegor, quod fuit idolum Tentiginis. *Psalm. 105.* Initiati sunt Beelphegor. Hoc idem continetur. *Numer. 25.* Quare autem ista omnia faciat, subdit [&] id est, quia [populus non intelligens] hoc est, intelligere nolens [vapulabit] dignis scilicet plagiis. *Luc. 12.* Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens, plagiis vapulabit multis. Et ab his reuocat Iuda, dicens.

Si fornicaris tu Israël] hoc est, decem tribus, hoc est, quamuis fornicaris [non delinquit saltem Iuda] id est, duæ tribus, quia illæ habebant Prophetas & Sacerdotes & templum, quæ omnia decem tribus abiecerant, & ideo irrationalius est duas quam decem tribus post idola fornicari. Et hoc per simile dicitur Laico & Sacerdoti, inconuenientius est enim Sacerdotem peccare quam Laicum. *Iere. 11.* Quid est quod dilectus meus in domo mea operatur scelera multa? In quod autem fornicari possit, dissuadendo subdit [&] id est [nolite ingredi in Galgala] quod reuelatio vel volutabrum interpretatur: reuelatio scilicet, quia putabant ibi idola responsa dare: volutabrum autem secundum veritatem, quia luto idoloatriæ & fornicationis ibi polluebantur. *2. Pet. 2.* Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro huius [& ne ascenderitis in Bethauen] quæ prius Bethel, hoc est, domus Dei vocabatur, postquam Ieroboam posuit ibi idolum, Bethauen, hoc est, domus inutilis vocabatur, quia populum Deo deditum inutilem fecit. Et intendit extirpationem idolorum, ne in eorum phana introcantur, sicut & Clericis & Religiosis suadetur, ne secularibus semisceant. *2. Corinth. 6.* Quæ pars fidelis cum infideli, aut quæ communicatio templo Dei cum idolis? [neque iuraueritis, viuit Dominus] Per mortuos enim Deos, sicut per viuentem Deum iurari non potest: vanum enim esset, quia idolum non viuit. *Exod. 20.* Non assumes nomen Dei tui in vanum. *Psalm. 49.* Peccatori dixit Deus: Quare tu emerras iustitas meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Iuramentum enim per mortuum Deum non tenetur, quia scitur, quod mortuus Deus non vindicabit perjurium. *Sap. 14.* Dum confidunt in idolis quæ sunt sine anima, male iurantes noceri se non sperant. Et subdit causam [Quia sicut vacca lasciuens declinavit Israël] vacca magis lasciuens est quam bos, & signat eos qui propter lasciuiam declinant à iugo Domini. *Amos 4.* Audite hæc vaccæ pingues, qui estis in monte Samaria. *Iere. 2.* A seculo confregisti iugum, rupisti viacula, dixisti, Non seruiam. Et huius peccati sequitur poena [nunc pascet eos Dominus] hoc est, spatiova pascua exhibebit, ut per totum mundum per latitudinem captiui ducantur [quasi agnum in latitudine]. *Isa. 22.* Quasi pilam mittet te in terram latam & spatiostam, ibi morieris. Agnus enim ibi ponitur, non pro simplicitate, sed pro fuitate. Agnus enim sibi permisus ita in os lupi, sicut ad pastorem currit [particeps idolorum Ephraim] Pro parte enim quæ Deus est, idolum assumpsit. *Thren. 3.* Pars mea Dominus, dixit anima mea. Hæc pars non sufficit ei, sed commutauit illam partem in idolum. *Num. 18.* Ego ero pars eorum. *Psalm. 15.* Dominus pars hereditatis meæ. Et miserum est partem istam in dolum commutare. Ephraim autem vocat decem tribus propter Ieroboam, qui primus rex fuit earum qui fuit de Ephraim, & quia particeps idolorum est, ideo

D. Alberti Magni in Oseam Prophet.

supple[dimitte cum] o Iuda. *Matth. 18.* Si Ecclesiam non audierit, sit tibi quasi Ethnicus & Publicanus. *1. Corinth. 5.* Auferte malum ex vobisipsi. *Matth. 5.* Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proifice abs te. Supple, quia [separatum est conuiuum eorum] à tuo scil. Et videtur tangere illud, quod tribus vicibus ascenderunt in templum, ubi conuiuiis & epulis gaudebant coram Domino, sed modo quia decem tribus ibant ad idolum, dicit conuiuum esse separatum. *Prov. 13.* Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comeditionibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes portibus & dantes symbola, consumuntur. *In epistola Iuda.* Hi sunt in epulis suis maculæ conuidantes, hoc est, maculosè, fine timore semetipso pascentes. Hoc contra gulosos est. Hinc ortum habuit, quod excommunicatis in mensa non *Excom-* licet communicare. *2. Corinth. 5.* Si is qui frater *municatis*, nominatur, est ebriosus aut avarus aut idolis seruens aut fornicator, cum huiusmodi nec cibum *in mensa* *commu-* sumere. In quo autem conuiuum sit separatum, *nicare.* subdit, supple, quia [fornicatione fornicati sunt] hoc est, fornicatione idolorum fornicati sunt, luxus delectabilium. *Isa. 57.* Vos autem accedite huc filij auguraticis, semen adulteræ & fornicationis. Quæ autem sit causa fornicationis, subinfert [Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius] hoc est, qui debebant esse Protectores, Reges, & Sacerdotes. Dilexerunt, hoc est, ex magna dilectione & delectatione afferre ignominiam, hoc est, ignominiosum idolum, quod nec nomine dignum est, & quod omnis mali causa est & initium & finis. *Psalm. 72.* Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transuerunt in affectum cordis. Quæ autem sit causa tantæ dilectionis in malo, subdit, supple quia [ligauit eum spiritus in alis suis] hoc est, Israël. Homo enim duas alas habet liberas, rationem scilicet, & voluntatem; quibus volare deberet ad verum, & ad bonum: sed ligatur ala voluntatis libidine, & ala rationis errore, & hoc à spiritu maligno qui idolorum spiritus est. Ista sunt duæ alæ, de quibus *Apoc. 12.* dicitur: Data sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum in locum suum. Has optat Ecclesia in *Psalm. 54.* Quis dabit mihi pennas, hoc est alas, sicut columbae: & volabo & requiescam? De ligamine autem dicitur *2. Paral. 7.* Incuruatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi. Et idem, supple[confundentur à sacrificiis suis] hoc est, pro sacrificiis suis; non enim sacrificia sunt, quia non sacrum faciunt, sed prophanationes. *Psalm. 24.* Confundantur omnes iniqua agentes superuacuæ.

CAP V T V.

Audite hoc sacerdotes.

Hic incipit agere de peccatis principum, qui causa peccati populi fuerunt. Principes autem sunt seculares & spirituales, hoc est, Sacerdotes & Reges. Diuiditur autem pars ista in duas partes, in quarum prima exaggravationem ponit peccati: in secunda clamorem Prophetarum contra peccatum *infra octavo ibi* [In gutture tuo sit tuba] Prima in duas diuiditur. In prima agit de peccato

peccato principum in seip secunda, qualiter principes ad suum peccatum inducunt populum
Infra 7. ibi [Cum sanare vellem Israël] Adhuc prima diuiditur in duas, in quarum prima probat peccatum, & peccati irremediabilitatem: in secunda ostendit, quod in conuersione non habebunt indulgentiam *infra 6. ibi* [In tribulatione sua] Prima adhuc diuiditur in duas, in quarum prima probat peccatum: in secunda probat, quod nec in Deo nec in homine inuenient remedium *ibi* [In gregibus suis] In prima quatuor paragraphi sunt, in quorum primo Sacerdotes & Reges & populum prouocat ad iudicium. In secundo, causam quæ discutienda est in iudicio *ibi* [Quoniam laqueus] In tertio ostendit, quod nihil latebit in iudicio *ib* [Et ego eruditior] In quarto, quod culpæ proportionabitur pœna *ibi* [Et respondit arrogantia Israël] Dicit ergo.

Audite hoc Sacerdotes] quod enim peccata inundauerunt, maximè culpa Sacerdotum est, qui corrigerem potuerunt & debuerunt. *Isa. 55.* Audite audientes me & comedite bonum. *Hieron.* Sacerdotes qui non de tribu Leui, sed qui à populo ita vocabantur. *Malach. 1.* Ad vos ô Sacerdotes, supple, dirigo sermones [& attendite domus Israël] hoc est, totus populus, qui de domo Israël exiit. *Isa. 51.* Audite me qui sequimini quod iustum est, & queritis Dominum. *Isa. 48.* Audite hæc domus Iacob, qui vocamini in nomine Israël [& domus regis auctoritate] principes scilicet seculares. *Sap. 6.* Præbete aures vos qui continetis multitudinem, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Domino potestas vobis & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra & cogitationes scrurabitur [quia iudicium vobiscum est] hoc est, contra vos. *Ioan. 22.* Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et subiungit causam in paragrapho secundo.

Quoniam laqueus facti estis speculationi] Speculationi materialiter debet legi, hoc est his, super quos speculatoris officium accepistis. *Ezech. 3. & 33.* Fili hominis speculatorum dedi te domui Israël. Laqueus autem dicitur peccatum illaqueans animam. *Isa. 24.* Formido & fouea & laqueus super te, qui habitator es terra. *Ibidem.* Qui se explicuerit de fouea, tenebitur planta eius laqueo [& sicut rete expansum super Thabor] Ad literam Thabor mons est in Galilæa rotundus & sublimis, in quo solent aues laqueis capi, & vult dicere, quod per malum exemplum, vel malam doctrinam, vel doctrinæ subtractionem Prælati rete facti sunt. Vnde Thabor veniens lumen interpretatur, quia à monte prælationis lumen scientiæ & instructionis venire deberet. *Job 18.* Imitans in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat [&] ideo, supple [victimas declinasti in profundum] hoc est, victimas quæ Deo offerri deberent, in animabus quasi in profundum inferni declinasti. *1. Reg. 3.* Erat peccatum puerorum grande, quia retrahebant homines à sacrificio Dei. Et consequenter dicit, quod in illo iudicio nihil latebit.

Et ego] supple, sum [eruditior] Septuaginta, magister [omnium eorum] & ideo quia primus sum fons omnium, nihil me latet. *Job ultimo.* Scio, quia omnia potes & quia nulla te latet cogitatio. *Isa. 48.* Ego Dominus docens te utilia. Et ideo, supple [Ego scio Ephraim] id est, cogitationes, intentiones, verba & opera eius. *Eccles. 33.* Oculi Domini

lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum [& Israël non est absconditus à me] populus scilicet, quia Ephraim signat Regem. *Hebr. 4.* Omnia nuda & aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo. *Sap. 1.* Qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteret eum corripiens iudicium. Quid autem sciat de his, subdit [quia nunc fornicatus est Ephraim] Rex scilicet in cuius corde adhuc fornicationes sunt. *4. Reg. 9.* Adhuc fornicationes Iezabel matri tuæ, & beneficia eius multa vigent. Et à peccato Prælatorum [contaminatus est Israël] hoc est, eodem peccato iniulatus. *Gregorius.* Dum pastor per abrupta graditur, fit ut per præcipitum grex sequatur. Et quia aliquis posset dicere, quod pœnitentibus peccatum dimittendum est, ideo obtutat dicens [non dabunt] per pœnitentiam, supple [cogitationes suas] in quibus amaritudo peccati tractanda est, ut reuertantur ad Deum suum] eo quod pœnitere nolunt. *Ierem. 2.* A seculo confregisti iugum, rupisti vincula: dixisti, Non seruam. *Ibidem.* Nullus auerteret eam: omnes qui querunt eam, non deficient: in mensuris suis, hoc est, in defectibus suis inuenient eam. Contra quod dicitur *Baruch 4.* Sicut fuerunt sensus vestri, ut erraretis à Deo, decies tantum iterum reuertentes requiretis eum. Et subiungit causam [quia spiritus fornicationum in medio eorum] qui scilicet tenet eum ligatum, & redire non permittit. *1. Reg. 16.* Spiritus Domini recessit à Saul, & exagitauit eum spiritus nequam à Domino [& Dominum non cognoverunt] notitia scilicet approbationis. *Psal. 10.* Non est Deus in conspectu eius. *Rom. 1.* Sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conueniunt. Et tangit de proportione pœnae contra culpam.

Et respondebit arrogantia Israël] hoc est, peccatum superbiae arrogantis [in faciem eius] hoc est, coram & manifestè. *2. Reg. 12.* Tu fecisti rem in abscondito, ego vero faciam in conspectu totius Israël, & in conspectu solis huius. *Ierem 48.* Audiuiimus superbiam Moab; superbis est valde, superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius plusquam fortitudo eius. Arguam te & statuam contra faciem tuam. Et hoc est quod sequitur [& Israël] populus scilicet subditus [& Ephraim] Rex, vel Prælatus malus [ruent in iniquitatibus suis] id est, pro iniquitatibus suis, in pœnam scilicet temporalem & æternam. *Psal. 11.* In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram, hoc est, in terrenorum amorem [ruet & Iudas cum eis] ut scilicet imitator culpæ sit hæres pœnae. *Isa. 3.* Ruit Ierusalem, & Iudas concidit; quia linguae eorum, & adiumentiones eorum contra Dominum, ut prouocarent oculos maiestatis eius, agnitus vultus eorum respondebit eis.

In gregibus suis] Tangit hic inutilitatem plationis, qua querunt veniam & auxilium, primo apud Dominum, secundo apud homines *ibi* [Et vnde dico dicit; apparentiam scilicet, & non existentiam] Et hoc est [In gregibus suis] hoc est, in oblatione minutorum animalium scil. ouir & capratum [& in armentis suis] in maioribus scilicet animalibus, siue vaccis [vadent] exterius scilicet & non interius, hoc est, passu pedum &

non virtutum [ad quærendum Dominum] tanquam exterioribus sacrificijs sine deuotione interiori possit placari Deus , cum dicat dominus Iere. 11. Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitiā tuam ? Glosa inducit illud Psal. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum , aut sanguinem hircorum potabo ? Et iterum. Non accipiam de domo tua vitulos , neque de gregibus tuis hircos. Significat autem eos qui corporalia multa faciunt, sed interius non conuertuntur. 1 Timoth. 4. Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pie-tas ad omnia valet [& non inuenient] quia scilicet non vere querunt , si enim vere quererent, verificaretur verbum Domini Matt. 7. Querite & inuenietis. Contra non bene querentibus dicitur Cant. 5. Quæsiui illum , & non inueni [Ablatus est ab eis] Glosa. A recentibus ipse recessit. Heb. 3. Videte ne forte sit in aliquo vestrum cor malum, incredulitatis , recedendi à Deo viuo. Et subiungit causam , quia , supple [in Domino] hoc est , contra Dominum præuaricati sunt , Deum scilicet , & legem abiiciendo. Isa. 48. Scio quia præuaricans præuaricaberis , & transgressorem ex ventre vocavi te. Et huius subdit signum [quia filios alienos genuerunt] hoc est, alia forma quam diuina formatos : initiauerunt enim eos in nomine idolorum, & non in nomine Dei, sicut & mali Prælati ad formam diaboli informant filios suos. Psal. 105. Initiati sunt Beelphægor, & comedenterunt sacrificia mortuorum. Vnde Gen. 2. Hominem quem Deus ad imaginem suam fecerat, ipse postquam peccauit ad imaginem peccati genuit. Psal. 17. Filii alieni mentiti sunt mihi.

Nunc deuorabit] Tangit hic pœnam , primo in Israël , secundo in Iuda. In Israël dupliciter, scilicet in pœna secundum se , & in planctu pœnae. Et hoc est [nunc deuorabit eos mensis] hoc est, tribulatio singulis mensibus inducta , & est ac si dicat. Singulis mensibus nouas habebunt oppressiones se deuorantes [cum partibus suis] hoc est, sortibus possessionum suarum. Et hoc 4. Reg. 15. legitur, quod Phul eos vastauit, & mulctam imposuit, cui successit Teglatphasar, & amplius illo & saepius vastauit , cui succedens Salmanasar amplius desauit. Idem fecit Rex Aegypti , & Rex Babylonis. Iudic. 2. Iratus Dominus contra Israel tradidit eos in manus diripientium , qui ceperant eos & vendiderunt hostibus suis qui habitabant per gyrum, nec poterant resistere aduersariis suis, sed quocumque pergere voluisse manus Domini super eos erat. Vnde sicut de bonis dicitur literaliter Isa. vlt. Erit mensis ex mense, quasi fertilitas unius mensis egressa sit ex alio ; ita per contrarium dicit de malis, quod singulis mensibus reduciuas habebunt cum suis possessionibus destructiones , & hoc sub alia metaphora dicit Icel. 1. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Ista videamus fieri in peccatoribus, in quibus succendentibus peccatis continuo admittitur pars boni naturalis. Et subdit de planctu, qui quantitatem doloris indicat.

Buccina. Clangite buccina in Gabaa] quæ fuit ciuitas, ubi natus est Saul , qui primus regni Israel fuit corruptor. Est autem buccina, vt dicit Hieronymus, cornu curuum perforatum, quo pastores clangere consueuerunt : & signat plebis conuocationem tanquam minorum & quasi pecudum [& tuba]

D. Alberti Magni in Oseam Proph.

quæ sicut dicit Hieronymus , de ære est, vel de argento , vel, auro, suppie, clangite [in Rama] quæ etiam ciuitas est in forte Beniamin , sicut & Gabaa, & excelsa interpretatur. Gabaa vero collis, & significat conuocationem maiorum, quæ tubis fiebat tempore prælij. Num. 10. Fac tibi duas tubas ductiles , quibus possis conuocare multitudinem in die , quando mouenda sunt castra. Hæc duo coniungit. Psal. 97. In tubis ductilibus, & voce tubæ cornea. Quid autem omnibus conuenientibus faciendum sit, subdit.

Vlulate in Bethauen] Bethauen vocat Bethel, qui cū prius esset Bethel , quando Iacob ibi vidit visionē Gen. 28. Propter quam visionē semper in veneratione remansit locus. Postquam Ieroboam posuit ibi vitulum , dicta est Bethauen , hoc est, domus inutilis , vel domus idoli. Et est sensus. Quando omnes conuenitis, vlulate super peccato Bethauen , hoc est , super idolatria, quæ originaliter in totum populum processit ex Bethauen, Iere. 9. Super montes assūtam fletus ac lamentum, & super speciosa deserti planctum : quoniam incensa sunt, eo quod non sit vir pertransiens. Vbi autem Bethauen sita sit, subdit [Post tergum tumum Beniamin] hoc est, quæ Bethauen post tergum sortis Beniamin est. Hoc sub eodem sensu maioribus & minoribus dicitur peccatoribus & Prælatis. Cum enim sit domus, yt dicit Gregorius, omne quod quis per mentem inhabitat , delectabile peccati in quo habitat peccator, Bethauen est, cuius inhabitatio plangenda est. Iere. 6. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Hæc post tergum Beniamin est, quia filij dexteræ talia à se proiiciunt. Isa. 30. Projicies ea & abominaberis ea tanquam immunditiam menstruata. Quid autem plangant, subdit [Ephraim in desolatione erit] hoc est, regnum decem tribuum. Iere. 5. Iniquitates nostræ declinauerunt hæc , & peccata nostra prohibuerunt bonum à nobis. Et subiungit de veritate sermonum [in die correctionis] hoc est , punitionis peccati, quam scilicet die adduxi [& in tribubus Israel] decem scilicet quas puniui [ostendi fidem] hoc est , verba mea esse fidelia & vera. Isa. 31. Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Deut. 32. Deus fidelis & absque vlla iniquitate, iustus & rectus. [Facti sunt] Tangit hic de destructione duarum tribuum, & dicit tria : peccatum scilicet, propter quod destruuntur; peccati inconuenientiam, & modum quo destruuntur. Sic autem continuandum est, Dicatum est , quod in Gabaa & in Rama clangendum est, quæ ciuitates sunt de regno duarum tribuum : & ne credatur , quod hoc iniustum sit, duarum tribuum inducit peccatum [facti sunt principes Iuda] hoc est duarum tribuum [quasi assumentes terminum] hoc est, dilatantes suas possessiones super terminum decem tribuum , & ideo gaudentes decem tribuum captiuitate , quod magnum peccatum est. Isa. 5. Væ qui coniungitis domum ad domum , & agrum agro copulatis usque ad terminū loci. Habac. 2. Væ ei qui multiplicat nō suā. Job 31. Si gauisus sum ad ruinā eius qui me oderat , & exultaui quod inueniūset eum malum. Hoc enim de auris dicitur , qui de aliorum mortibus gaudent, vt ipsi possessiones eorum accipiunt. Et hoc est quod sequitur [effundam super eos] consumendos scilicet [quasi aquam iram meam] Tripliciter effunduntur liquores.

Effunditur mel quod viscosum est, & vasi adhæredit, & substantia & odor & color: effunditur vinum, & vasi adhæredit odor: effunditur lac, & vasi adhæredit color: nullo istorum modorum effunditur aqua: effusa enim aqua nihil relinquit, nec substantiam, nec odorem, nec colorem. Effundere ergo iram quasi aquam, id est, de ira nihil retinere. *Ecclesiast. 36.* Excita furorem & effunde iram. *Psal. 78.* Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non nouerunt. Et subdit de peccati huius inconuenientia. Potius enim tunc compati debuerunt [calumniam patiens est Ephraim] Quamvis enim Deus iuste hoc fecerit, tamen Rex Assyriorum causam non habuit hoc faciendi, sed per calumniam populum oppreslit. *Isa. 52.* Assur absque illa causa calumniatus est eum, calumniam autem patiens est [fractus iudicio] Dei scilicet, qui hoc permisit propter peccata. *Isa. 14.* Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. Quare autem tali iudicio fractus sit, subditur [quoniam cœpit abire post sordes] idolorum scilicet, & peccatorum. *Thren. 1.* Sordes eius in pedibus eius. Et subiungit de modo destruendi [& ego tinea Ephraim] tineam se vocat Dominus: quia occulto & paulatino iudicio consumit peccatores, propter peccatum quod de ipsis nascitur. Et attéde quod tinea consumit vestimentum, aut quod vetus est, aut quia in vsu non est, aut quia in obscuris est & radijs solis non exponiatur. Et sic est de vetustis in peccato qui non exercentur ad virtutes, & qui lumini intelligentiae & gratiae non exponuntur. *Iob 4.* Consumetur velut à tinea, de mane usque ad vesperam succidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. *Isa. 13.* Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes [& quasi putredo domui Iuda] putredo: quia humorem interiore corruptum ad exteriora reducit, & partes sic difluere facit, & paulatim corruptit. *Iob 13.* Quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. *Prou. 25.* Sicut tinea vestimento, & vermis ligno; sic tristitia viri nocet cordi. Paulatim enim tristitia consumitur cor, sicut vestimentum tinea & lignum verme qui nascitur ex putredine ligni.

Et vidit Ephraim] Tangit hic inutilitatem auxilij humani, & dicit tria, scilicet, auxilij inutilitatem, iudicij diuini seueritatem, & auxilij diuini subtractionem [Et vidit Ephraim] hoc est, regnum decem tribuum [langorem suum] hoc est, cognovit se impotenter ad resistendum Regi Assyriorum [& Iudas vinculum suum] supple, vidit quod etiam scilicet Regi resistere non poterat, sed in proximo vinciendus erat. Et tunc, supple, in Domino non confidebant [& abiit Ephraim ad Assur] hoc est, ad regem Assyriorum. *4. Reg. 15.* legitur de Manahem rege decem tribuum. Veniebat Phul Rex Assyriorum in Thersam, & dabant Manahem Phul mille talenta argenti, ut ei esset in auxilium, & firmaret regnum eius. Idem legitur de Achaz rege Iudeæ. *4. Reg. 16.* Cum collegisset Achaz argentum & aurum quod inueniri poterat in domo Domini & in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera ut defendaret eum a Phacee filio Romeliae, & Rasin rege Syriae. Et hoc est quod dicitur hic [& misit ad regem vtorem] qui scilicet defenderet eum. *Iere. 17.* Maledictus homo qui confidit in hominē, & ponit carnem

brachium eius. Et ideo sequitur. Et ipse non poterit saluare vos, ò decem tribus. *Psal. 145.* Nolite confidere in principibus, nec in filiis hominū in quibus non est salus [nec soluere poterit à vobis vinculum] ò duæ tribus. *Isa. 30.* Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non potuit: non fuerunt in auxilium, & in ali quam utilitatem, sed in confusionem, & in opprobrium. Et subdit de iudicij seueritate [quoniam ego quasi leæna Ephraim] supple, ero, conterens ossa eius. *Isa. 38.* Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea [& quasi catulus leonis] supple, ero [domui Iuda] hoc est, duabus tribubus, vel Laicis & Clericis moraliter. Catulus leonis propter incrementum quo indiget, saevis est ad cibum quam leo. *Isa. 31.* Quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædam suam, si occurrit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non puebit: sic descendet Dominus exercituum ut prælietur. Et de victoria subdit [& ego capiam] hoc est, capi faciam, *Exod. 15.* Persequar & comprehendam [& vadam] *Glossa.* Cum hostibus, ut in ipsa captiuitate me præsentem & vtorem sentiant [& tollam] hoc est, abstollam eos de terra sua [& non est qui eruat] de manu mea, supple. *Isa. 5.* Rugitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum, & frendet, & tenebit prædam, & amplexabitur, & non erit qui eruat. *Deut. 32.* Et non est qui de manu mea possit eruere.

Vadens reuertar] Tangit hic qualiter istud deficit, hoc enim facit totum per gratiæ subtractionem [vadens] hoc est, ab ipsis recedens [reuertar ad locum meum] exit Dominus cum se effundit in beneficijs: ad locum autem maiestatis suæ reuertitur, quando intra occultum sui iudicij continet beneficia. *Isa. 18.* Ego quiescam, & considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est [donec deficiatis] Qui enim sine Deo est, deficit. *Ioan. 15.* Siquis non manserit in me, mittetur foras sicut palmes, & arescet. Dicit autem, deficit, viribus scilicet, rebus, & auxilijs [& quaratis faciem meam] defectu scilicet compellente. *Matth. 23.* Non me videbitis amodo, donec dicatis. Benedictus qui venit in nomine Domini. *Dani. 3.* Nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & querimus faciem tuam, ne confundas nos. *Glossa* inducit illud *Psalmista.* Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus.

C A P V T VI.

In tribulatione sua.

Tangit hic coactam & tardam ad Dominum conversionem, & diuiditur in duo. Primo enim dicit, qualiter reuertitur populus ad Dominum. Secundo, qualiter respondet Dominus, ibi [Quid faciam tibi Ephraim] In prima tria sunt, scilicet coacta conuersio, vnius ab altero vocatio ibi [Venite & reuertamur] parata à Deo receptio scilicet quasi diluculum [In tribulatione sua] à qua scilicet liberari non possunt per alium nisi per me[quæ sua dicitur, quia peccatis meruerunt [mane consurgent] hoc est, mane & velociter ad me] Dixerat enim quod tribulatione deficientes sic quererent faciem eius, & ideo nunc dicit qualiter

ter tribulati veniunt per coactionem. *Isa. 26.* In angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Isa. 28.* Tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui. Quod autem tunc mane veniant, habetur. *Isa. 26.* Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in praecordijs meis de mane vigilabo ad te. *Psal. 62.* Dens deus meus, ad te de luce vigilo. Ad me autem dicit, quia in alijs dijs auxilium non inueniunt. *Deuter. 32.* Et dicent, Vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum viictimis comedebant adi pes, & bibeant vinum libaminū, surgant & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant, videte quod ego sim solus. *Psal. 10.* Tibi derelictus est pauper. Et secundum aliam translationem: Tu solus laborem & dolorem confideras. Et subdit de adhortatione eorum ad inuicem, & est vox bonorum alios vocantium ad pœnitentiam.

Venite] deuotione scilicet cordis [& reuertamur] supple, per pœnitentiam ad Dominum, à quo scilicet per inobedientiam auersi sumus. *Isa. 46.* Redite preuaricatores ad cor. *Cantic. 6.* Reuertere, reuertere; reuertere à tentatione, reuertere à consensus voluntate, reuertere ab actione, reuertere tandem à peccati delectatione, ne ducat in consuetudinem. Hoc signatum est 4. *Reg. 19.* vbi Ezechias misit nuntios qui reuocarent populum ad Dominum Deum patrum suorum. Subiungit autem rationem quare reuertendum sit [quia ipse] scilicet Deus [cepit] hoc est, captiuari fecit per Nabuchodonosor [& sanabit nos] à captiuitate siue ab infirmitate captiuitatis. *Job 5.* Ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt [percutiet, & sanabit nos] Percutit enim pater, & curat: hostis percutit, & interficit. *Deuter. 32.* Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo. In lignum huius nullum tetigit Dominus Iesus Christus, nisi sanaret eum. Vel melius exponitur allegorice [ipse cepit] hoc est, accepit nos per incarnationem. *Heb. 2.* Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit [& sanabit nos] scilicet ab errore per veritatem doctrinæ: à peccato autem per infusionem gratiæ per sacramentum. Et attende quod dicit *Haymo*, quod cepit nos, sicut seruum fugitiuum, à luce ad tenebras fugientem. In signum huius dicit, cum Dominus staret in cruce, quod faciem habuit conuersam ad Occidentem, quasi respiceret post seruum fugientem. *Job 10.* Propter superbia quæ leænam capies me. De curatione dicitur in *Psal. 106.* Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitu eorum, [percutiet & curabit nos] miles percutitur, quando scutum percutitur, ita pater percussit nos quando filium percussit pro nobis. *Isa. 53.* Propter scelus populi mei percussi eum. Vnde vadens ad Passionem, dixit Discipulis illud *Zacha. 13.* Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis [& curabit nos] vnguento scilicet sacramentorum suorum. *Sepuaginta.* Curabit nos linteolis. *Hiero.* Linteola inferuntur vulneribus, vt putridas carnes cornedant, & extrahant purulentias. Et intendit de his quæ medici tentas vocant, quæ de lino factæ vsque ad profundum vulnerum immittuntur, vt vulnus à fundo sanetur. *Ecli. 38.* In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suavitatis, &unctiones conficiet sanitatis. Et

ad hoc allegant amplius de spe beneficiorum Dei [Viuiscabit nos post duos dies] quibus scilicet in sepulchro iacebit. Iacuit autem partem Parasceues cum nocte sequenti: pars autem diei, dies est. Iacuit sabbatum cum nocte sequenti, & in aurora tertij diei surrexit: & sic noctem Parasceues in lucem sabbati continuauit: noctem autem sabbati in lucem sequentis diei produxit. Vnde *Matt. 28.* Vesperi sabbati, quæ lucescit in prima sabbati. Tunc enim surrexit, & hoc signat, vt dicit Augustinus, quod sua luminosa morte qua per sabbatum signatur, duas mortes nostras obscuras ad lucem terminauit. Nox enim Parasceues terminata ad sabbatum, noctem peccati terminatam signat ad lucem gratiæ. *Psal. 138.* Nox sicut dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in delicijs meis. *Ecli. 24.* Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino [In die tertia suscitabit nos] per suam scilicet resurrectionem, quæ causa est nostræ resurrectionis. *Isa. 58.* Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur. Et paulo post: Orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt sicut meridies. *Fulgentius.* dicit tres dies esse tres ortus solis. Primus ortus est de cœlo, de sinu scilicet Patris, lux de luce, lumen de lumine. *Ecli. 24.* Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens. *Psal. 109.* In splendoribus Sanctorum ex vtero ante luciferum genui te. Secundus ortus est in vtero virginali. *Psal. 18.* In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Tertius est de corde terræ siue de sepulchro. 2. *Macch. 1.* Tempus affuit, quo sol refulgit, qui prius erat in nubilo, De omnibus istis ortibus simul *Mal. 4.* Vobis timetibus nomen meum, orietur sol iustitia, & sanitas in pennis eius. *Hiero.* dicit, quod primus dies est humilis Salvatoris aduentus: secundus, cum ab omnibus in gloria videbitur in carne: tertius, quando peracto iudicio ampliorem gloriam suam claritatis electis monstrabit. Dicit hoc significari *Gen. 22. vbi Abrahā immolatus filium tertio die ad montem visionis deuenit. Iudæi dicunt*, quod secundus dies est aduentus sui Messiae: tertius autem lex iustitiae qua liberandi sunt à captiuitate. Sed quia primum inuenire non possunt, eriam secundum & tertium perdiderunt; quia secundus & tertius respectu primi dicuntur. *Psal. 118.* Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua [Et viuemus in conspectu eius] In lumine enim conspectus Dei vita est, extra conspectum Dei in tenebris mors est. *Ioan. 1.* In ipso vita erat, & vita erat lux hominum [sciemus] per approbationem scilicet & per experimentum notitiam Dei habebimus. *Iere. 13.* Omnes scient me à maiore eorum usque ad minorem [sequemurque] per operis scilicet imitationem. *Job 23.* Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui [vt cognoscamus] futura scilicet perfecta comprehensione [Dominum] 1. *Corinth. 13.* Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. *Glossa* inducit illud *Ioan. 17.* Ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: haec est enim vita æterna. Et subinferunt quā pius est in recipiendo,

Quasi diluculum præparatus est egressus eius] egressus diluculi est à tenebris proficiendo ad

plenam lucem. Et sic egreditur Deus in beneficijs, liberando hominem à tenebris, & in plenam lucem deducendo consolationis. Et dicit quod est præparatus, hoc est semper paratus, sicut pius pater. *Luc. 15.* Filium longe venientem suscepit. *Iere. 3.* Reuertere ad me, & ego suscipiam te. *Canti. 6.* Quæ est ista quæ processit quasi aurora consurgens? Et subiungunt de utilitate aduentus eius [Et veniet quasi imber nobis temporaneus] *Deut. 23.* Quasi imber super herbam, quasi stillæ super gramina. Temporaneus autem dicit imber, qui in vere descendit ad seminum pullulationem & augmentationem [& serotinus terræ] Serotinus imber est autumnalis, qui grana intumescere facit, & ad quantitatem debitam deducit. Signant autem istæ duæ pluviæ gratiam præuenientem, & gratiam subsequentem. Per præuenientem enim informat voluntatem ut bene velit. Per subsequē tem coadiuat voluntatem, ne frustra velit bene, sed exerceat se in operibus virtutum & meritorum. *Iere. 5.* Metuamus Dominum, qui dat nobis pluviām temporaneam, & serotinam, & plenitudinem annuæ messis custodientem nobis. *Psal. 67.* Pluviām voluntariam segregabis Deus hæreditati tua.

Quid faciam tibi Ephraim? Tangit hic responsonem Domini, & dicit duo. Primo, quod non in ipso patre manet misericordiæ receptio. Secundo, quod hoc est ex populo, qui peccatis impediuit Domini misericordiam *ibi* [Ipsi autem sicut Adam] In primo tria dicit, scilicet, se omnia fecisse quæ debuit, Prophetas misisse qui monerent, & veram conuersiōnem semper libenter acceptasse. [Quid faciam tibi Ephraim?] hoc est regnum decem tribuum, quod scilicet non feci. Quid restat de faciendis? & quid faciam tibi Iuda, hoc est, regnum duarum tribuum? In pœnis quidem fecit omne quod potuit ad correctionem. *Isa. 1.* Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem? Omne caput languidum, & omne cor incoerens. A planta pedis vique ad verticem non est in eo sanitas. In beneficijs fecit plusquam debuit. *Mich. 6.* Populus meus quid feci tibi, aut in quo molestus fui tibi? Responde mihi. Et ex quo nec pœnis es correctus, nec beneficijs attractus. Dicam *Isa. 5.* Quid est quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci? Non est ergo ex me, supple, sed ex vobis [misericordia vestra] hoc est, quam à me petitis [quasi nubes matutina] supple, est. Nubes matutina modico calore auroræ eleuantur, & statim orto sole ardore solis consumuntur: & signat refrigeriū captiuitatis quod modica deuotione, & potius coacti quā ex charitate petierunt; quod statim ardore concupiscentiæ, & luce temporalis prospexitatis dissipatum est. *Iaco. 4.* Quæ est vita vestra? Vapor est, ad modicum parens, & deinceps exterminabitur [& quasi ros mane pertransiens] Ros cum mane eleuantur, statim sole orto exiccatur, & sic per modicam tentationem deuotio ab instabili & ingrato corde auferitur. *Iaco. 1.* Vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. *Bernardus.* Ingratitudo est ventus vrens, exiccans fontem pietatis & rorem misericordiæ.

Propter hoc dolai in Prophetis [& ne dicatur quod non commonuerim eos. Propter hoc ut conuerteretur dolai eos in Prophetis, hoc est, in verbis Prophetarum. *Glossa.* Dolare, fabrorum est,

cum materiarum planatur asperitas. In dolatione autem pars à parte præ ceditur, vt id quod ponendum est in ædificio, planetur. Propter quod dicitur 1. *Corimb. 3.* Dei ædificatio estis. *Ephes. 2.* In quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in domino [occidi eos in verbis oris mei] hoc est, verba occisionis in eos protuli, vel falsos Prophetas occidi, sicut 3. *Reg. 18.* Elias occidit 400. Prophetas Baal, ne populo essent in scandalum. Et 4. *Reg. 10.* Iehu innumerabilem multitudinem occidit Prophetarum Baal. *Isa. 11.* Spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et ideo, supple [iudicia tua] quibus scilicet retribuit tibi secundum merita [quasi lux egredietur] nusquam scilicet obscurata; quia nec personam accipio, nec munera, nec iniuriam diffi mulo. *Preuerb. 4.* Semita iusti quasi lux splendens, & crescens vique in perfectum diem. In quo autem sint sicut lux, ostendit.

Quia misericordiam volui] quam scilicet proximo faceres & tibi ipsi [& non sacrificium] supple, sine misericordia. Vos autem (sicut in præcedenti capitulo dictum est) venistis querere me in gregibus & armentis ad querendam faciem meam, deserta scilicet misericordia [& scientiam Dei] supple, volui ex intentione [plusquam holocausta] Scientiam colendi Deum & serviendi sibi. Vnde. 1. ad *Timoth. 4.* Pietas ad omnia valet, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futurae. *Psal. 39.* Holocaustum & pro peccato non postulasti. *Mich. 6.* Quarit populus, Quid dignum offerat domino? Nunquid offeram ei holocausta & vitulos anniculos? & post pauca respondit: Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, Utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitem ambulare cum Deo tuo. In me ergo non remanet misericordia, sed in populo.

Ipsi autem] Dicit hic duo, scilicet, punitionem Ephraim, & punitionem Iuda *ibi* [Sed & Iuda] In primo tria dicit, scilicet, transgressionem in quo transgressi sunt. *ibi* [Galaad ciuitas] & transgressionis generalitatem *ibi* [In domo Israel] Ipsi autem] cum ego intenderem corrigerem eos [sicut Adam] supple, transgressus est in paradyso [transgressi sunt pactum] legis meæ, supple. *Isa. 24.* Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipaverunt foedus sempiternum [*ibi*] in parentibus scilicet in paradyso, & in transgressione [prævaricati sunt in me] hoc est, contra me. *Isa. 43.* Pater tuus primus peccauit, & interpres tui prævaricati sunt in me. In quo autem peccato & ubi, subiungit, & tangit quatuor peccata in singulari, & in communi subiungit peccatores esse, & hoc est, supple, quia.

Galaad ciuitas operantium idolum] supple, est, Galaad ciuitas est in tribu Gad ultra Iordanem, quæ fuit ciuitas refugij ultra Iordanem, & ideo fuit de possessione Sacerdotum, sicut dicitur *Iosue* 14. erat etiam in latere montis, in quo Laban comprehedit Jacob & fecerunt acerum testimonij, propter quod etiam Galaad dicitur, quod acerius testimonij interpretatur *Gene. 31.* Et quia in latere montis erat, propter hoc Ramoth Galaad dicitur, hoc est, excelsa Galaad. Ex Patriarcha ergo habuit religionem, ex refugio immunitatem, ex posseffore summo Sacerdote authitatem, & propter ista omnia posuerunt ibi idola.

vt ex loci veneratione faciliter inclinarent populum ad idolatriam. *Sap. 14.* Per manus quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud. Hoc ergo est unum peccatum. Secundum est [supplantata sanguine] hoc est, reatu sanguinis innocenter effusi. *Isa. 1.* Injustia habitavit in ea, nunc autem homicida. Et subiungit terrum [& quasi fauces virorum latronum] hoc est, qui viriliter latrocinia exercent. Erat enim ciuitas inter desertum & Iordanem posita, & erat receptaculum latronum spoliantium eos & interficientium, qui vel de deferto transmissio Iordanis venerunt in Ierusalem, vel de Ierusalem transito Iordanis voluerunt ire per desertum. *Glossa* tamē legit moraliter, quia incertos sicut latrones malo exemplo interfecerunt. *Iere. 7.* Nunquid spelunca latronum facta est domus hæc, in qua inuocatum est nomen meum? *Matth. 21.* Vos fecistis dominum meam speluncam latronum. *Psal. 49.* Si videbas furem currebas cum eo. Et subiungit de quarto peccato [particeps Sacerdotum] Attende quod Galaaditæ domi erant vespillones, vi vias & viatores spoliantes, & insuper erant participes & socii Sacerdotum cis Iordanem de Samaria, qui posuerunt in Sichem custodes, ut qui venirent de decem tribus in Ierusalem per Sichem per quam erat transitus, spoliarentur ab eis & interficerentur, ne venirent ad templum Domini. *Isa. 1.* Principes tui infideles, socij furum [In via interficientium pergentes de Sichem] *Psal. 141.* In via hac qua ambulabam, abscondent laqueum mihi. In committi autem subiungit [quia scelus operati sunt] hoc est, opere perfecerunt. *Isa. 1.* Vaganti peccatri, populo graui iniuitate, semini nequam, filiis sceleratis. Et subiungit de generalitate.

In domo Israël] hoc est, in familia tota Israël decem tribuum [vidi horrendum] facinus scilicet. Quod autem illud sit, subdit *ibi*. [fornicationes Ephraim] hoc est, fornicationes inuentæ à Rege Ierooboam, qui fuit de tribu Ephraim, diffusæ sunt in totam dominum Israël. *Sap. 14.* Initium fornicationis est exquisitio idolorum, & adiumentio illorum corruptio vitæ, Supple, & ideo [contaminatus est Israel] contaminatione scilicet corruptionis idolatriæ. *Malach. 2.* Contaminauit Iudas sanctificationem Domini, quam dilexit, & habuerunt filiam Dei alieni. Dilperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculo Iacob. Et subdit, quod pro simili peccato duas tribus captiuabantur.

Sed & Iuda [qui etiam particeps es idolorum] pone [vel para] messem tibi] hoc est, para te, vt missione colligaris & abscondaris. *Apo. 14.* Mitte falcem tuam & mere; quia venit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ [cum conuertero captiuitatem populi mei] ecliptica est oratio *Hieronymus* supplet eam sic: Quasi Chaldaei te metent, sed inde te reducam, quod erit sub Cyro, & Dario, & Artaxerxe, cum conuertero captiuitatem populi mei. De hac conuersione non sit promissio decem tribus, quæ perpetua captiuitate tenentur. *Psal. 125.* In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

C A P V T VII.

Cum sanare vellem Israël.

Hic secundum diuisionem superius inductam tangit qualiter populus inductus est in peccatum idolatriæ. Et diuiditur in partes duas, in quarum prima determinat inductionem iam dictam: in secunda pertinaciam in peccato inducto exaggerat *ibi* [Ephraim in populis] In prima quinque sunt paragraphi, in quorum primo ostendit Dominus bonam voluntatem ad sanandum peccatorem: in secundo, quod insidioso inductus est in peccatum *ibi* [Et fur ingressus] In tertio, ut melius intelligatur, ostendit hoc per simile *ibi* [Omnes adulterantes] In quarto, latitudinem exultantium in peccato. *ibi* [Dies Regis nostri] In quinto describit qualiter corrupti sunt & quā generaliter *ibi* [Omnes calefacti sunt] Dicit ergo [Cum sanare vellem] hoc est intenderem [Israël] hoc est, decem tribus, supple, ab idolatria vituli. Apim enim in figura vituli venerati sunt in Ægypto, & ideo vitulum fecerunt ante montem. *Exo. 32.* quod peccatum irridens *Psalista* 105. Mutauerunt (inquit) gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum. Cum, inquam, peccatum vellem sanare, quod ostendi, educendo populum de Ægypto, & conterendo idolum, & interficiendo peccatores coram monte, & constituendo templum Ierosolymis, & constitudo Reges & Sacerdotes qui in veneracione mea continerent populum, tunc, inquam, obiciens se mihi ad illam voluntatem perficiendam [reuelata est] id est, apparuit [iniquitas Ephraim] hoc est, quam inuenit Ierooboam, qui fuit de tribu Ephraim, sicut dicitur 2. *Regu. 14.* Iniquitas enim dicitur positio vituli in Bethel [&] supple, reuelata est [malitia Samariæ] subiecti scilicet, populi consentientis in peccato: & bene dico, quod reuelata est [quia operati sunt] publice scilicet [mendacium] Si enim omne quod contrariatur veritati mendacium est, ut dicit *Hieronymus*, idolatria primo mendacium est, quia contrariatur primæ veritati; nihilominus tunc mentiti sunt clamantes coram idolo *Exo. 32.* Isti sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de Ægypto. Hoc refertur ad malos prælatos qui malo exemplo inducunt populum ad peccatum. *Grego.* in pastorali: Nemo quippe in Ecclesia magis nocet, quam qui male viuens culmen regiminis accipit. Hunc quippe delinquentem arguere nemo præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia gradus peccator honoratur, fitque ut cum pastor per abrupta graditur, per præcipitum grex sequatur. Hoc signatum est 2. *Macha. 4.* ubi dicitur, quod cum impijissimus Iason obtinuisset principatum, statim cecepit contribules suos ad gentilem ritum transferre. Et tunc populus Samariæ qui custodiri debebat, operatur mendacium, hoc est, peccatum. De talibus *Osee. 5.* dicitur: Laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor. Peccatum autem mendacium est, sicut dicitur in *Psal. 4.* Ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium. Peccatum est mendacium.

Promittit

Promittit enim delectationem quam non exhibet *Isa. 28*. Posuimus mendacium spem nostram , & mendacio protecti sumus. Hoc enim dicit malitiam, quia nō ex ignorantia, nec ex infirmitate procedit, sed ex affectato malo. *Matt. 12*. Malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. *Matt. 7*. Non potest arbor mala fructus bonos facere,

*Et fur ingressus est] Secundus paragraphus, in quo ostendit qualiter astutia serpentina inductus est populus ad peccatum [Et fur ingressus est] hoc est, Ieroboā vt fur paulatim ingressus est in corda hominū, attrahendo scilicet sibi assensum maiorū primo, postea minorū, pretendens quod ab oppressione Roboā veleret liberare populū, & quod non intenderet populum à Deo separare, & sic in furno, id est, nigro, venit, hoc est, in occulto tenebrarum. Dicit enim *Labeo*, quod fur est qui in furno, id est, in tenebroso, hoc est, clam accipit. Et *Aristo. in sexto Topicorum*. Fur est qui clam vult furari. *Isa. 1*. Principes tui infideles, socij furum [spoliants latrunculus foris] supple, egressus est, *Hieronimus*. Latro est, qui vi & aperte rapit, & ita fecit Ieroboam. Postquam enim occulte inducerat alios, violenter compulit: pergentes enim in Ierusalem interfici fecit. *Iere. 3*. In vijs sedebas quasi latro expectans eos. Ita diabolus primo venit vt fur per suggestionem, vt dicit *GREGO*. Dum aut insidiando circumuolat, aut promittendo decipit, aut suadendo blanditur: postea venit vt latro, dum aut minando terret, aut opprimendo rapit, aut desperando frangit. Propter hoc dicitur *Matt. 6*. Thesaurizate vobis thesauros in cælo,*

Malus prælatus sur est & plazto. vbi fures non effodiunt nec furaptur. Malus est tamen Prælatus in ingressu fur est, sed in potestate constitutus, spoliat vt latro: quæ duo coniungit Dominus *Ioan. 10*. Fur non venit nisi vt furetur, ecce primum, & mactet & perdat, ecce secundum [Et ne forte dicant in cordibus suis] murmurantes contra iustitiam meam scilicet. *Psal. 13*. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. *Ezech. 18*. Non est æqua via Domini [omnem malitiam eorum me recordatum] esse, auitam & paternam. Dixerunt enim *Ezech. 18*. Patres comedenterunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt, intendentes quod pro peccato antiquo paterno Dei puniret eos, ideo responderet [nunc] hoc est, in præsenti [circundederunt eos] vndique scilicet concludendo [adinauentiones eorum] hoc est, noua peccata præteritis addita. *Rom. 1*. Inuentores malorum, parentibus non obedientes, In malitia enim excellerunt eos patres, & ne inficientur, subdit [coram facie mea factæ sunt, *Isa. 3*. Linguae eorum & adinuentiones eorum contra Dominum vt prouocarent oculos maiestatis eius. Et hoc ostendit per sequens, &, supple, quia [in malitia sua] hoc est, in consensu malitiæ [lætificauerunt Regem] vel malum Prælatum. Malus enim Prælatus lætatur de peccato subditorum, vt semper habeat occasionem accipiendi, & ne sibi improprietur. *Prov. 2*. Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis [& in mendaciis suis principes] supple, lætificauerunt. Principes vocat inferiores ad consensum Regis inclinantes, & Prælatos inferiores qui gaudent de peccato populi. *Isa. 59*. Loquuti sumus de corde verba mendacii. Et paulo ante: Iniquitates nostras cognouimus, peccare & mentiri contra Domini-

num : & aduersi sumus ne iremus post tergum Dei nostri.

Omnis adulterantes] Tertius paragraphus, in quo ostendit per simile qualiter inductus est populus in peccatum, & hoc est [Omnes adulterantes] spiritualiter vel corporaliter, supple, sunt per similitudinem [quasi clibanus succensus à coquente] ita quod cor sit vt clibanus, suggestio iniecta sit quasi ignis, coquens autem sicut Ieroboam vel diabolus. Fornax quidem signatur per fornacem Babylonis *Dante. 3*. Ignis est, de quo *Iob 31*. Ignis est usque ad consumptionem perdens, & omnia eradicans genimina. Iste est ignis alienus quem filij Aaron obtulerunt in conspectu Domini, & eodem consumpti & mortui sunt coram Domino. *Leni. 8*. Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis vobis. *Psal. 20*. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. *Thren. 4*. Pellis nostra quasi clibanus exusta est. Quomodo autem hoc factum sit, subiungit sub alia metaphora, & debet suppleri, quia [quievit paululum ciuitas] Samaria scilicet, quæ populum signat, quiescere aurem vocat dissimilare [à commixtione fermenti] hoc est, persuasæ corruptionis, ne scilicet statim in principio recipere eam ad publicam venerationem idolorum, donec fermentaretur totum, hoc est, donec omnes corrupti sunt, & uno consensu venerationem idoli suscepunt, Et sic etiam inducitur peccatum in populum. *1. Cor. 5*. An nescitis quoniam modicum fermentum totam massam corruptit? expugnate vetus fermentum, vt sitis nova conspersio. *Matt. 16*. Intuemini & cauete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum. Fermentum Pharisæorum est hypocrisis, Sadducæorū heresis, *Matt. 8*. Videte & cauete à fermento Pharisæorum, & à fermento Herodis. Fermentum Herodis est superbia, quia Herodes interpretatur glorians in pellibus. *Exo. 12*. præcipitur, quod cum Pascha celebratur, nihil fermentati remaneat in dominibus Pascha celebrantium.

Dies regis nostri] Quartus paragraphus, in quo ostendit in quanta lætitia postquam corrupti sunt, idolatriam suscepunt [Dies regis nostri] Hoc enim clamauerunt in honorem regis & idoli, & est sensus. Dies ista tam celebris & tam solennis est quam indixit nobis Rex noster sicut *Onidius in fastis*.

Salve festa dies toto venerabilis ayo.

Psal. 73. Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra. Sicut etiam mali subditi acclamant malis prælati & celebrant dies eorum. *Att. 12*. Populus acclamauit Herodi, Dei voces & non hominis. Qualiter autem hoc factum sit, subdit, & suppletur quia [cooperunt principes furere à viño] primo scilicet in consensu Regis, & vinum vocat delectationē idololatriæ, & deliciarum huius mundi. Vnde *Hieron.* inducit illud *Deut. 32*. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Et illud *Ephe. 5*. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Et illud *Prov. 31*. Noli regibus ò Lamuel, noli regibus dare viñum. Et tunc, supple, Rex [extendit manum suam] hoc est, potestatem suam coactiuam ad populum, supple [cum illusoribus] principibus scilicet, vt per Regem & principes etiam populus induceretur ad malum

malum Isa. 3. Populum meum exactores sui spoliauerunt. Virtute scilicet, & gratia, & fide. Isa. 28. Audite verbum hoc viri illusores, ne forte constringantur vincula vestra. Pro. 3. Illusores ipse deluder. Bene dico quod extendit [quia] subditi scilicet [applicuerunt cor suum quasi clibanum] ad consensum scilicet Regis & principum. Facile enim inducitur populus ad id quod tamen concupiscit. Isa. 44. Vah calefactus sum, vidi focum. Interiection gaudentis est [cum] hoc est, quamuis secundum veritatem [insidiaretur eis] scilicet Rex, ut perduceret ad malum. Psal. 10. Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur ut rapiat pauperem. Quod autem insidiaretur, probat subdens [tota nocte dormiuit coquens eos] noctem vocat tenebrosum & occultum suggestionis, quoniam scilicet primo occulite suggestit idolatriam vel peccatum. Et tunc dormiuit, hoc est, violentiam dissimulauit, & pro illo tempore dicebatur fur. Job 24. Per noctem erit quasi fur, &c. perfodit in tenebris domos sicut in die condixerant sibi, & ignorauerunt lucem [mane] cum scilicet malitia prodiret in publicum [ipse] scilicet populus [succensus] supple, est [quasi ignis flammæ] ita scilicet, ut flammæ etiam lambebant alios ad simile peccatum. Hoc est mane, de quo dicitur Job 24. Mane primo consurget homicida, & interficiet egenum & pauperem. Sic etiam est in peccatis. Primo enim homo succensus, postea per malum exemplum quasi flamma comburit alios. Danie. 3. Flamma diffundebatur super fornacem cubitis xlvi. & incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis ministros Regis qui eam incendebant. Psal. 105. Flamma combussit peccatores.

Omnis calefacti sunt] Quintus paragraphus, in quo ostendit, quod omnes generaliter in peccatum idolatriæ declinauerunt, & est ac si dicat. Quid plura [Omnis calefacti sunt quasi clibanus] nullo excepto. Thren. 2. Succedit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro [&] quod peius est [deuorauerunt iudices suos] hoc est, bonos viros qui se bene iudicauerunt, & de peccato corripuerunt. Vnde Amos corripiuentem in tempora clauo perforauerunt: sicut dicit Hieron. super Amos 6. Et 3. Reg. 12. Et 13. cum Ieroboam diem solennem constituisse, & vir sanctus de Iuda venisset ut corriperet eum in sermone Domini, extenuit manum ut percuteret eum, & clamauit ut teneretur, sicut adhuc mali indignantur de correptione bonorum. Amos 5. Odio habuerunt corripiuentem in porta, & loquentem perfecte abominationi sunt. Quod autem ita sit, probat subdens, & suppletur quia [omnes Reges ceciderunt] Ieroboam enim, de quo legitur 3. Reg. 13. qui fuit Rex primus decem tribuum usque ad Osee filium Hela, qui fuit rex ultimus. 4. Reg. 17. Nullus fuit qui idolis non seruit. Et ideo dicitur Eccl. 49. quod omnes Reges peccauerunt, praeter David, & Ezechiam, & Iosiam. Sic & Prælati omnes in viam malam declinauerunt. Isa. 53. Omnes nos quasi oves errauimas [& non est qui clamet in eis ad me] idola enim potius inuocant quam Deum. Isa. 64. Cecidimus quasi folium vniuersi, iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.

Ephraim in populis] Hic pertinaciam in peccato inducto exaggerat, & diuiditur in duo. In primo enim exaggerat pertinaciam per causas per-

tinaciae: in secundo per modos ingratitudinis pertinaciam consequentis ibi [Et ego redemi eos. In primo quinque sunt paragraphi. In primo ostendit pertinaciam. In secundo pertinaciae poenam ibi [Et humiliabit] In tertio per simile probat pertinaciae causam ibi [Et factus est Ephraim quasi columba] In quarto, huius causa ponit propriam poenam ibi [Et cum profecti fuerint] In quinto, quasi ex conclusione ulteriori profert sententiam ibi [Vae eis] Et hoc est [Ephraim in populis] hoc est, in ritu populorum & nationum per idolatriam [ipse] hoc est, per seipsum [comiscebatur] ut scilicet esset sicut ipsi sine Deo, & sine lege in hoc mundo. Psal. 105. Commixti Clerici sunt inter Gentes, didicerunt opera eorum, & servierunt sculptilibus eorum. Clerici etiam habitu inter gentes qui milites, quæstori laici, auaritia negotiatores, ignorantia plebetij, verbis scurræ, concupiscentia fornicatores, commixti sunt inter Gentes Ose. 4. & Isa. 24. Erit sicut populus sic & Sacerdos. Et subdit de pertinacia in his [Ephraim factus est subcineritus] supple, panis, qui scilicet ab aliis sit deuorandus, non enim se reficit, sed alios qui deuorant eum. Psal. 52. Deuorant plebem meam sicut escam panis. Et dicitur subcineritus, quia cinis ad minima per ignem deductus est, & ita populus per ignem tribulationis in minima redactus fuit, & quæcumque habuit, ab aliis deuorata sunt. Iere. 50. Primus deuoravit eum Rex Assur, iste nouissimus exossavit eum Rex Babylonis. Iere. 51. Absorbut me quasi draco, replete ventrem suum teneritudine mea [qui non reueratur] hoc est, ad aliud latus non conuertitur. Quantumcunque enim tribularetur, in latere idolatria semper iacuit, & ad Dominum non conuersus fuit, contra quod dicitur Pro. 12. Verte impium, & non erit, impius, supple. Thren. vlt. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur; innova dies nostros sicut à principio. Et prosequitur metaphoram panis, subdens, supple, quia [comederunt alieni robur eius] hoc est, diuitias, triticum, & vinum quibus roborari debebat, comederunt alieni, hoc est, Agyptij, Assyrii, vel dæmones. Job 18. Deuoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors. Gene. 41. Deuorantes omnem priorem pulchritudinem. Et paulo ante: Deuorauerunt eas, quarum mira species & habitudo corporum erat, & nullum saturitatis dedere vestigium [& ipse nesciuit] hoc est, causam quare percuteretur scire noluit, quod maximæ fatuitatis est. Ier. 5. Percussisti eos, & non doluerunt; attriueristi eos, & renuerunt accipere disciplinam. Ad hoc enim percutitur puer à parte, quod sciat quare percutitur & caueat, & propter hoc talis percussio disciplina vel eruditio vocatur. Hebre. 12. Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filij estis. Sed quia aliquis posset dicere, quod pueri essent sensibus & attate, quod talia scire non possent, ideo subdit [Sed & cani effusi sunt in eo] effusio notat abundantiam canorum, & est ac si dicat: Fatuitatem suam usque ad ultimam capiciem perdixit. Danie. 13. Inueterate dierum malorum nunc venerant peccata tua quæ operabaris prius. Isa. 65. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledicetus erit [& ipse ignorauit] quia mirum erat, supple, quod in tanta attate ad sensum non redijt.

Vnde *Prou. 19.* dicitur, quod inter ea quæ odit Deus, est senex fatuus. *Psal. 35.* Noluit intelligere ut bene ageret. *I. Corinth. 14.* Ignorans ignorabitur.

Et humiliabitur] Secundus paragraphus, vbi ponit pœnam pertinaciæ inducta [humiliabitur] hoc est, ad humum deposita dignitate prosternetur [superbia Israël] hoc est, decem tribuum. *Isa. 2.* Oculi sublimis hominis humiliati sunt, & incurvabitur altitudo virorum [in facie eius] vt, scilicet, magis torqueatur vifa tribulatione. *Prou. 16.* Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltabitur cor. Et ostendit quantitatem pertinaciæ, subdens [nec reuersi sunt] per pœnitentiam, supple, & deuotionem ad Dominum Deum suum. *Iere. 3.* Et dixi cum fecisset hæc omnia, ad me conuertere, & non est reuersa [& non quæsierunt eum] in operibus scilicet, bonis [in omnibus his] supple, tribulationibus, quod mirum erat. *Zacha. 7.* Verterunt ad me terga recedentes.

Et factus est] Tertius paragraphus, & probat hic per simile causam pertinaciæ [Et factus est Ephraim quasi columba seducta] columba dicitur propter incontinentiam, colens lumbos. *Isa. 59.* Quasi columba meditantes gememus, pro absentia scilicet delectabilium & concupiscentiatum seducta dicitur, hoc est, à veritate seorsum ducta per idolatriam. *2. Corinth. 11.* Timeo ne sicut serpens seduxit Enam, ita corruptantur sensus vestri & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu [non habens cor hominis] scilicet, quod est ad intelligentem, quid verum, quid falsum, quid bonum, quid malum. *Iere. 5.* Audi popule stulte qui non habes cor. *Job 39.* Priuavit illum Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam. *Danie. 4.* Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei. In quo autem cor non habuerit, subdit [Ægyptum inuocabant] ad auxilium, supple, Deo contempto, & deos Ægyptiorum colendo; sicut & seculares remedia querunt secularia Deo contempto. *Isa. 30.* Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia umbra Ægypti in ignorantiam [ad Assyrios abierunt] supple, pro auxilio, sicut legitur *4. Reg. 15.* quod fecit Manahem rex decem tribuum, quod plangit *Ieremias Thren. 5.* Ægypto dedimus manum & Assyrio, vt saturaremur pane. Ad Ægyptum abiunt, qui solatia secularia requirunt in lucris: ad Assyrios autem, qui confidunt in ambitione dignitatum. Assyrii enim sustollentes vigilias interpretantur, quæ solatia & turbida & frigida & insipida sunt. *Iere. 2.* Et nunc quid tibi vis in via Ægypti vt bibas aquam turbidam, & quid tibi vis in via Assyriorum vt bibas aquam flaminis.

Et cum profecti fuerint] Quartus paragraphus, vbi pœnam describit huius recessus, & hoc est [Cum profecti fuerint] in Ægyptum, supple, pro auxilio & ad Assyrios. *Iere. 17.* Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum [expandam super eos rete meum] captiuitas scilicet. *Thren. 1.* Expandit rete pedibus meis & conuertit me retrorsum, Sic omnes a se recedentes ad damnationem retrahit Dominus. *Job 18.* Immisit in rete pedes suos, & in mactis eius ambulat, tenebitur planta eius laqueo [& quasi volucrem] quæ dentia est, & inuolutam & multipli- cem habet viam [detrahant eos] *Glossa.* Ab altitudine superbiæ sua deponat eos. *Isa. 14.* Detracta

est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum, Et sic, supple [cædam eos] hoc est, percutiam [secundum auditionem cœtus eorum] Cœtum dicit, quia tota congregatio mala fuit. *Isa. 1.* Iniqui sunt cœtus vestri. *Ecli. 21.* Stupa collecta synagoga peccantium. Dicit autem, secundum auditionem, quia peccatum eorum clamauit coram Domino, & excitauit ad iudicium. *Gene. 18.* Clamor Sodomorum & Gomorræ venit ad me. *Jac. 5.* Merces operariorum vestrorum, qui messeuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit. Secundum auditionem ergo cædere, idem est quod plagas secundum merita peccatorum mensurare. *Deut. 25.* Pro mensura peccati, erit & plagarum modus.

Væ eis] Quintus paragraphus, in quo quasi ex vltiori conclusione infert sententiam damnationis [Væ] scilicet æternæ damnationis [eis] supple, erit [quoniam recesserunt à me] bono, scilicet, incommutabili contemptu, conuersi sunt ad bonum commutabile, vel etiam ad malum. *Thren. vlt.* Væ nobis quia peccauimus [vastabuntur] hostibus, scilicet, hominibus, & dæmonibus. *Psal. 88.* Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis [quia prævaricati sunt in me] legem, scilicet, transgrediendo. *Isa. 18.* Scio quia prævaricans prævaricaberis, & transgressorem ex ventre vocavi te. *Iere. 5.* Idecirco percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastauit eos.

Et ego redemi eos] Exaggerat hic ingratitudinem, quia sicut pœnis non correli sunt, ita nec beneficiis. Dicit autem hic tria, scilicet, quod pro beneficiis ingratiti fuerunt, quod Dominum suis armis impugnauerunt, & quod radicatum ab antiquo malitiam non deferuerunt [Ego redemi eos] de Ægyptiaca, scilicet, seruitute, vel sanguine meo à diabolo. *Psal. 129.* Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio [Et ipsi loqui sunt contra me mendacia] clamantes, scilicet, de vitulo, Isti sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti. *Exod. 32.* Vel mendacia sunt vota & promissa quæ non soluuntur, vel in baptismo, vel vel in pœnitentia, vel suscepto ordine, contra quod dicitur *Ecli. 29.* Gratiam fideiisloris ne oblitiscaris: dedit enim pro te animam suam. *Eclæ. 9.* Inuentus est vir pauper & sapiens, & liberavit vrbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis [& non clamauerunt ad me] supple, qui solus liberare possum [in corde suo] hoc est, ex deuotione cordis, contra quod dicitur *Isa. 19.* Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem qui liberet eos [Sed vlabant in cubilibus suis] cubilia vocat obscuræ templa & antra, in quibus obscenum cultum diis exhibebant in scencis meretriculis, in sacris Veneris, in obscenitate religionis Priapi. In his autem vlababant, vt dicit *Hieronymus*, quia lanceolis vulnerantes se sanguine perfuderunt: sicut *3. Reg. 18.* dicitur de Prophetis Baal: Et oratio & cantus eorum, vlabatus canum reputatur. *Isa. 65.* Clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlabitis. *Isa. 13.* Respondebunt ibi vlabæ in ædibus suis. Et subdit de beneficio corporali quotidie praestito [Super triticum, & vinum ruminabant] repletorum usque ad nauseam propter çafum appetitus & fastidium cibi, ruminare est &

non comedere , esurientium autem comedere : & significat , quod ita pleni erant , quod nauseabant super tritico & vino , sicut & patres eorum nau- seabant super mannat. *Nume.* 21. Et sicut vide- mus diuites huius mundi , clericos & laicos face- re , nec tamen superflua pauperibus erogare. *Cant.* 7. & 8. Dabo tibi vinum conditum , dignum dilecto meo ad potandum , labiisque & dentibus eius ad ruminandum [Et recesserunt à me] *Deut.* 32. Incrassatus est dilectus , & recalcitrauit , in- crassatus , impinguatus , dilatatus dereliquit Deum factorem suum , & recessit à Deo salutari suo [Et ego erudiui] Tangit beneficium pertinens ad per- fectionem intellectus. Erudiuit enim eos per Moysen & alios Prophetas. *Isa.* 48. Ego Domi- nus docens te utilia , gubernans te in via qua am- bulas [& confortauit brachia eorum] in bellis scilicet per iudices , supple , & David & alios pro- pugnatores. *Psal.* 143. Qui docet manus meas ad prælium , & digitos meos ad bellum [& in me] hoc est , contra me [cogitauerunt malitiam] pec- cati scilicet. *Iere.* 9. Omnes adulteri sunt , & cœ- tus prævaricatorum confortati sunt in terra ; quia de malo ad malum egressi sunt , & me non cog- uouerunt , dicit Dominus [reuersi sunt ad ritum] scilicet gentilem , & hoc est quod sequitur [vt essent absque iugo] legis scilicet. *Iere.* 2. A seculo confregisti iugum , rupisti vincula , dixisti ; Non seruam [facti sunt quasi arcus dolosus] armis suis Deum impugnantes. Arcus enim delosus re- uertitur in eum pro quo pugnare debuit. *Iere.* 9. Extenderunt linguam suam quasi arcum menda- cii , & non veritatis. Econtra de bonis & gratis Deo dicitur 2. *Reg.* 1. Sagitta Ionathæ nunquam abiit retrosum [cadent in gladio] hostium scilicet & meæ vindictæ. *Iob* 19. Fugite à facie gladij , quoniā vltor iniquitatum gladius est [Principes eorum] vt capitibus , supple , percussis , corpus ad nihil redigatur *Habacuc.* 3. Percussisti caput de domo impii , denudasti fundamentum eius usque ad collum [à furore] hoc est , pro furore [linguæ suæ] quia scilicet me futiose blasphemantes , idola vel peccata laudauerunt. *Isa.* 59. Labia vestra loquuta sunt mendacium , & lingua vestra iniquitatē fatur. Et subdit de antiqua radicatione istius mali [Ista subsannatio eorum] hoc est , peccatum subsannatione dignum. *Hierony.* Subsannatio est despectio cum contractione naris [In terra Æ- gypti] ibi enim primo boues & vitulos adorare didicerunt , *Iob* 34. Bibit subsannationem quasi aquam qui graditur cum operantibus iniquitatem , & ambula cum viris irpiis. *Iere.* 13. Si potest Æthiops mutare pellem suam , aut pardus varie- tam suam ; poteritis & vos benefacere , cum didiceritis malum.

CAPUT VIII.

In gutture tuo sit tuba.

Hucusque instructus est Propheta de peccato populi. Ab hoc loco præcipitur ut in enun- tiatione prophetica populus redarguatur : primo de peccato , secundo de peccati multiplicatione *infra.* 10. *ibi* [Vitis frondosa Israël. Prima adhuc duo habet. Primo enim ponit detestationem , se-

D. Alberti Magni in Oseam Propb.

cundo ad pænitentiam admonitionem , *infra.* 11. *ibi* [Noli lœtari Israël] istud autem capitulum in duo dividitur. Primo enim præcipit Prophetæ , ut peccatum populo annuntiet : secundo , quod in gemitum , nisi pœnituerint , & captivitatem inducentur *ibi* [Nunc congregabo eos] In pri- ma tres paragraphi sunt. Primo enim Prophetæ quod prædicet iniungitur. Secundo , causa denun- tiationis ponitur *ibi* [Ipsí regnauerunt] Tertio inutilitas idoli demonstratur *ibi* [quoniam in aranearum telas] In primo paragrapho tria sunt , scilicet , iniunctio prædicationis , & quid prædicet do- cetur , & excluditur quedam tacita obiectio. Di- cit ergo [In gutture tuo] ô Propheta [sit tuba] hoc est , sonora prædicatio. *Isa.* 58. Clama , ne cel- ses , quasi tuba exalta vocem tuam , & annuntia populo meo scelera eorum. *Isa.* 30. Exalta in for- titudine vocem tuam , qui euangelizas Ierusalem , exalta , noli timere. Dicit autem , in gutture , quia guttur continuatio est oris ad intima , & notatur in gutture quod sermo ab infimis suspiriis & do- lore procedat. *Cant.* 7. Guttur tuum sicut vinum optimum , dignum dilecto meo ad potandum , la- biisque & dentibus eius ad ruminandum. Sermo enim qui ex intimis procedit , cor accedit & læ- tificat , vt vinum , & sâpe ad memoriam reuoca- tur & ruminatur. *Bern.* Talis mihi placet prædicator , qui mihi planctu non sibi plausum excitet Et dicit , In gutture tuo , ne alterius gutture prædicet , sicut illi , de quibus dicitur *Ier.* 7. & 23. Qui furatur sermones aliorū. Quid autem prædicet , subiungit. Primo de pœna , secundo de culpa de pœna [qua- si aquila super domum Domini] & suppletur , quia veniet hostis. Vnde sensus est : Quia hostis , Rex scilicet Assyriorum vel Chaldaeorum , vel dia- bolus , auidus scilicet ad prædam super domum Domini veniet. *Habacuc.* 1. Leuiores pardis equi eius , & velociores lupis vespertinis , & diffundentur equites eius. Equites namque eius de longe venient , & volabunt quasi aquila ad comedendū. Hæc est aquila , sicut dicit *Hieronymus* de qua *Ezech.* 17. Aquila grandis , magnarum ala- rum , longo membrorum ductu , plena plumis & varietate , venit ad Libanum , & tulit inde medullam cedri. Inducit etiam hoc *Prov.* 30. Oculus qui subsannat patrem & qui despicit partum matris suæ , suffodianit eum corui de torrente & come- dant eum filii aquilæ. Et dicit , super domum Do- mini , templum & familiam pertinentem ad tem- plum signans : illi sunt enim in quos primo vin- dicat. *Ezech.* 9. Percutientibus populum dixit : A sanctuario meo incipite. Culpam autem pro cau- sa subiungit [pro eo quod transgressi sunt] filij mei [fœdus meum] quod scilicet in patribus pepigi , Abraham , Isaac , & Jacob [& legem meam prævaricati sunt] quam scilicet in corde & in ta- bula scripsi per Moysen *Exo.* 20. *Isa.* 24. Trans- gressi sunt leges , mutauerunt ius , dissipauerunt fœdus sempiternum. Et subiungit de exclusione falsæ responsionis. Posse enim dicere , quod non transgressi sunt fœdus , adhuc cum inuocent Do- minum : & responderet , quod hoc faciunt ore & non corde [me inuocabunt , Deus meus] hoc est , dicendo Deus meus. *Isa.* 29. Appropinquat po- pulus iste labiis suis , cor autem eorum longe est à me. *Math.* 15. Populus hic labiis me honorat , cor autem eorum longe est à me [cognouimus te Is- raël] hoc est , nos qui sumus Israël cognouimus

C te , vt

te, ut ex supposito fiat appositum, & è conuerso. Israël enim interpretatur vir videns Deum, quia Iacob hoc nomen accipiens dixit *Gen. 32*. Vidi Dominum facie ad faciem. Videns autem in facie, cognoscit eum quem videt, & sic iactabant notitiam Dei, quam tamen per approbationem & deuotionem non habebant. *Isa. 1*. Cognovit bos possessorum suum, & asinus præsepe Domini sui; Israël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Hoc idem dicitur de falsis Christianis. *Rom. 1*. Sicut non probauerunt habere Deum in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum. *Math. 7*. Multi dicent mihi in illa die, Domine domine, & ego iurabo eis, quia nunquam noui vos. Et ideo responderet per pœnam subdens, & suppletur quia [proiecit Israël bonum] bonum, inquam, quod est omnis boni bonum, quod est Deus, sicut ait *August. Math. 19*. Nemo bonus, nisi solus Deus. Hoc maxime proiicit qui cultum Dei abiicit. Proiicit etiam qui peccatum mortale committit. *Ezech. 21*. Proiecerunt me post dorsum suum. *Ezech. 23*. Proiecisti me post corpus tuum. Et ideo, supple [inimicus persequetur eum] scilicet diabolus vel Assyrius persequetur eum. Propter peccatum enim traditur inimicis suis homo. *Exo. 15*. Dixit inimicus, Persequar & comprehendam, diuidam spolia, &c. Ostendit autem consequenter causam: primo in Prælatis, secundo in subditis. De Prælatis inducentibus in peccatum dicit, & suppletur, quia.

Ipsi regnauerunt & non ex me] non ex Deo regnant, quia secundum Deum non regnant super subditos; licet Dominus iratus voluerit regnum Salomonis diuidi, tamen populus secundum præceptum legis debuit interrogare Deum, quem vellet institui. Sic enim *1. Reg. 9*, fecit Samuel, sicut & præcipit Dominus *Dent. 18*. Ex Deo enim regnare, secundum formam Dei regnare est; non ex Deo regnare, est forma Dei deposita tyranni formam assumere, sicut Prælati faciunt nostri temporis. *Sap. 6*. Cum essetis ministri regni eius, non recte iudicastis nec custodistis legem iustitiae eius, neque secundum voluntatem Dei ambulastis [principes extiterunt] inferiores scilicet Prælati [& non cognoui] hoc est, non approbavi. Deus enim non approbat simoniacum, vel stultum, vel malum. *Isa. 32*. Non vocabitur ultra is qui insipiens est princeps, nec fraudulentus appellabitur maior. Stultus enim fatue loquetur, & cor eius perficiet iniquitatem. In quo autem hoc potissimum fuerit, subdit [argentum suum] quod pretiosum est [& aurum suum] quod pretiosissimum est [fecerunt sibi idolum] vt scilicet pretiositate materiæ facilius inducerent populum ad venerandum. Argentum autem quia tinnulum est, eloquium signat: aurum vero sapientiam, quia quasi solis rubei videtur habere fulgorem. Quæ idola videmus præponi ab his qui student eloquentiæ & sapientiæ mundanæ, sicut mali aduocati. *Osa. 2*. Argentum & aurum multiplicauit eis quæ fecerunt Baal. *Isa. 2*. Repleta est terra eius auro & argento, & non est finis thesaurorum eius, &c. repleta est terra eius idolis [vt interirent] Hæc coniunctio, vt, non notat causam finalem, sed consequitionem ad opus. Ex tali enim opere nihil sequebatur nisi interitus. Simile *Isa. 28*. Erit eis verbum Domini, manda remanda vt vadant, & cadant, retrosum, & irretiantur, & capiantur.

Proiectus est vitulus tuus Samaria] Ex parte subditorum tangit peccatum. Vitulus tuus o Samaria proiectus est. Samariam vocat per metonymiam populum habitantem in Samaria. Per vitulum in singulare intelligit omnes vitulos in diversis locis Samariæ positos. Quod autem dicit, proiectus est, signat quod profectioni addictus est per sententiam damni. Proiectus est autem vt vile quid & abominabile *Jer. 15*. Eiice illos à facie mea, & egrediantur. Qualiter autem proiiciendus sit, subdit & suppletur, quia [iratus est furor meus in eis] in vitulis scilicet vel Samaritis. Furor, vt dicit *Gregorius*, est feruens ira. Feruens autem ira procedit in pœnam. *Dent. 32*. Ignis succensus est in furore meo. Et subinfert admiracionem, quod abs tam irrationali peccato populus emundari non potuit [visquequo non poterunt emundari] ac si dicat. Cum multoties percusserim eos, & multis beneficiis allexerim, visquequo attentabo, vel per quid potero emundare populum? Et est simile *supta 6*. Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? *Math. 17. & Mar. 9*. Generatio incredula quamdiu ero vobiscum, quamdiu patiar vos? Et subiungit rationem, quare cito deberent emundari [quia ex Israël & ipse est] Israël enim inuenit eum, & ab aliis nationibus non accepit, sicut quedam alia idola accepit ab aliis nationibus, sicut Baal à Sideroniis, Chamos à Moabitis, vitulum autem Ieroboam & populus Israël inuenierunt. *Psal. 105*. Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis scenum. Et cum homo sit ex Deo, & non Deus ex homine, irrationali fuit credere quod esset Deus. Et hoc confirmat addens, Artifex fecit illum. Irrationali enim est vt credatur esse Deus quem artifex fecit. *Isa. 44*. Non recognoscunt, neque sentiunt, vt dicant: Medietatem eius combussum igni, & coxi super carbones eius panes, & coxi carnes, & comedì, & de reliquis eius idolum faciam, et ante truncum ligni procidam. Pars eius cinis est: cor insipiens adorabit illud. Et hoc est quod sequitur [& non est Deus] arte enim Deus fieri non potest, eo quod Deus incomunicabile nomen est. *Sap. 14*. Incommunicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt. Et subdit de inutilitate.

Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samaria] hoc est, sicut aranearum telæ vento dissipantur, ita leui motu iræ Dei dissipabitur vitulus. Venientibus enim Assyriis propter cupiditatem metalli conflatus est vitulus. *Isa. 59*. Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis, opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Et attende quod aranea euiscerat se telas faciendo propter viles prædam muscarum, & significat auaros, qui prævili præda euiscerant seiplos. *Ecc. 10*. Auaro nihil est scelestius, quoniam in vita sua proiecit intima sua. *Psal. 38*. Tabescere fecisti sicut aranea animam eius. Et subiungit rationem similitudinis [quia venum seminabunt] Semina sunt peccata sparsim facta. Vetus est impetus persecutionis quem producit peccatum. *Sap. 4*. Infirmiter posita à vento commouebuntur, & à vento eradicabuntur [& turbinem metent] Turbo enim ventus inuolutus & inuoluens est, & significat pœnam captiuitatis populum inuoluentem. *Iob 4*. Seminant dolores, & metent eos. *Iob 9*. In turbine conteret

conteret me , &c. Et metaphoram huius seminis explanat , dicens [culmus stans non est eis] Culmus est calamus ex radice ortus , qui cum stat , grana pura germinat & plena : cum autem vento decicitur ad terram , euinefecit à germine granorum ; & ita dicere vult , quod delecti per captiuitatem evanescunt. *Dent.* 28. Sementem multum iacies in terram , & modicum congregabis. *Aggai* 1. Seminasti multum , & intulisti parum [germen] siquod fuerit [non faciet farinam] farina pura est refectua & candida , & signat puritatem virtutis quæ candet honestate & reficit dulcedine. Opera autem malorum hoc non habent , quia & si in cortice exterius aliquid apparet , nihil habent intus veritatis. 2. *Timoth.* 3. Habentes quidem speciem pietatis , &c. Vnde *Hieronymus* : Culmus qui non habet germen , est vita meritis carens. Farinam culmus non facit , cum is qui in praesenti seculo proficit , & nihil veritatis intelligit , & nullum boni operis fructum reddit. *Sap.* 4. Frustra eorum inutiles , & acerbi ad manducandum. Et ad hoc subdit [quod & si fecerit] farinam scilicet aliquam quæ magis videtur quam sit [alieni] sive hostes , sive demones [comedent illam] *Isa.* 1. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant. Et hoc signatum est *Matt.* 13. vbi dicitur , quod semen quod cecidit secus viam , volucres caeli comederunt; quæ volucres à Domino dæmones dicuntur. Et quod dixit , metaphorice explanat [deuoratus est Israël] ab hostibus scilicet , consumptus. *Isa.* 9. Deuorabunt Israël totum ore. Et ideo , supple [nunc] in praesenti tempore eorum qui iam viuunt [factus est in nationibus] dispersus per captiuitatem [quasi vas immundum] ad immundam enim & vilia deputabantur obsequia , sicut vasa immundula vilibus deputantur obsequijs. Vnde in *Psal.* 80. dicitur , secundum aliam translationem. Manus eius in copino seruerunt. Cophinus vt dicit *Hieron.* Vas quod stercore de platea portantur. Qualiter autem hoc sit , subdit [quia ipsi] scilicet Israelitici [ascenderunt] non sponte , sed inuiti & trahi per captiuitatem [ad Assur] hoc est , in terram Assyriorum , sicut & peccatores trahuntur à dæmonibus. *Thren.* 5. Ceruicibus nostris minabamur , lassis non dabatur requies. Ne autem hoc irrationaliter videretur , subdit culpam per similitudinem , & suppletur , quia [onager solitarius sibi Ephraim] Onager est asinus agrestis , à græco onos , quod est asinus , & ager ; & est animal furiosæ concupiscentiæ propter melancholiæ ignitæ , & signat concupiscentiam eorum ad idola , vel primitatem ad peccatum. Et dicitur solitarius quasi singularis: agrestis autem , quia nulla dominus est honestate. Ephraim autem dicitur populus propter regnum , quod incepit ab Ephraim. *Ierem.* 2. Onager assuetus in solitudine , in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui , nullus auertet eam: omnes qui querunt eam non deficient , in menstruis eius inuenient eam. Et huius signum subiungit , & suppletur , quia [Munera dederunt amatoribus suis] sicut enim in praecedentibus dictum est. Mahanem rex decem tribuum , & Achas duarum tribuum munera miserunt Assyriis pro auxilio , & deos eorum assumperunt : propter quod *Exech.* 16. dicitur : In hoc quod dedisti mercedes & mercedes non acceperisti , factum est in te contra conuictitudinem mulierum [Sed & cum mercede con-

duxerunt nationes] alias , supple , ab Assyriis , Ägyptios vel Äthiopes , & alios vt essent eis in auxilium , sicut dicitur *Isa.* 57. Misisti legatos tuos procul , & humiliata es usque ad inferos. [Nunc congregabo eos] Hic tangit qualiter in captiuitatem inducentur ; & quia duplex est peccatum , videlicet in hominem commissum , & in Deum quod si non expurgetur , non dignum est , ideo quatuor dicit scilicet peccatum in hominem , peccatum in Deum , & quod non expiatur , & quod punietur [nunc congregabo eos] id est , faciam ut congregentur in pugnam scilicet , ut in pugna cadant & capiantur , qui dispersi simul capi non possent. *Isa.* 8. Congregamini populi & vincimini , & audite vniuersa procul terræ ; confortamini & vincimini , accingite vos & vincimini. *Ierem.* 8. Congregabo eos , dicit Dominus. Et præmisit : Idecirco cadent corruentes. *Iere.* 12. Congrega eos quasi gregem ad victimam , & sanctifica eos in diem occasionis. Ita congregantur peccatores ut similes in culpa similes accipiant poenas. *Isa.* 24. Congregabuntur congregatione vnius fascis , & mittentur in carcerem. Qualiter autem hoc fiat , subdit [& quietent] hoc est , cessabunt [paulisper] hoc est , paruo tempore [ab onere Regis] hoc est , ab oneroso tributo Regis] Assyriorum [& principum] eiusdem Regis. Negabunt enim tributum , & sic Rex & principes eius commouebuntur contra eos , & in bello illo capientur : sicut fecit Sedechias 4. *Reg.* 24. Dicit enim sic : Qui haec tenus amabant aduersariis dare munera quos diligebant , nunc cessare faciam ut suis principibus nulla tributa soluant , donec captiuitati non tributa , sed seipso ad omnes contumelias tolerandas præbeant. Contra hoc peccatum dicitur *Roma.* 13. Reddite omnibus debita ; cui tributa , tributa. *Matt.* 22. Reddite quæ sunt Cæsaris , Cæsari , &c. Et subiungit de peccato commisso in Deum.

Quia multiplicauit Ephraim altaria] idolorum scilicet [ad peccandum] peccatum scilicet idolatriæ. *Isa.* 17. Qui consolamini in diis subter omnne lignum frondosum , immolantes paruos in torrentibus [factæ sūt ei aræ in delictum] hoc est , per delictum in ruinam. *Iere.* 2. Quia vilis facta es nimis , iterans vias tuas , & ab Ägypto confunderis , sicut confusa es ab Assur. Et subdit de peccati in expiatione , secundum quod duabus modis peccatum expiatur , obseruatione scilicet legis , & sacrificiis. Et hoc est.

Scribam eis multiplices leges meas] remissiuè legendum est & ironice , hoc est , non scribam , Et dicit leges à ligando. Multiplices autem , quia multiplices sunt actus hominum , qui legibus sunt regulandi. Quare autem non scribat , subdit [quæ] hoc est , quia illæ [velut alienæ] hoc est , ad eos non pertinentes [computatæ sunt .] *Psalm.* 49. Tu vero odisti disciplinam , & proieciisti sermones meos retrorsum. *Iere.* 6. Verbum Domini factum est illis in opprobrium , & non suscipient illud. Et subdit de sacrificiis [hostias offerent] scilicet ad Deum placandum [& immolabunt carnes] in quibus pars erat Sacerdotis , & pars offerentis [Et comedunt] potius enim intendebant oblatæ deuorare quam Deum placare. *Isa.* 22. Ecce gaudium & letitia occidere vitulos . iugulare arietes , Comedimus & bibamus [& Dominus non suscipiet eas] *Malach.* 1. Non est mihi voluntas in vobis , &

*Peccatum
duabus
modis ex-*

munus non suscipiam de manu vestra. *Isa. 1.* Quo mihi multitudinem victimarum vestrum? plenus sum. Et subiungit de pœna capiuitatis.

Nunc recordabitur *supple* Dominus [iniquitatis eorum] contra quod dicitur in *Psalm. 78.* Ne meminoris iniquitatum nostrarum antiquarum [Et visitabit] lumine scilicet discussionis, & punitionis iudicio [peccata eorum.] *Isa. 2.4.* Visitabit Dominus super malitiam cali in excelsis, & super Reges terræ qui sunt super terram. Et ut iustior videatur visitatio, subdit repetendo culpam, & suppletur, quia [ipsi in *Ægyptum* reuertentur] corde scilicet & opere, & ad auxilium eorum petendum, & ad Deos eorum colendos, contra quod dicitur *Isa. 31.* Vx qui descendunt in *Ægyptum* ad auxilium, in equis sperantes, *Iere. 42.* Nec audierimus vocem Dei nostri dicentes: Nequaquam, sed ad terram *Ægypti* fugiemus, vbi non videbimus bellum [& oblitus est Israël factoris sui] *Deut. 32.* Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Dei creatoris tui. *Isa. 5.7.* Mentita es, & non es mei recordata [& ædificauit delubra] idolis scilicet vilibus. *Delubrum* dicitur à diluendo, & est templum in quo erat fons, in quo vestes & corpora diluerunt, qui ad sacrificandum venerant ad templum, cum potius in hoc polluerentur quam diluerentur. *Iob 9.* Silotus fuero velut aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ; tamen soribus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. *Iere. 2.* Quid niteris bonam ostendere viam tuam, quæ insuper & malitias docuisti vias tuas [& Iudas] hoc est, duæ tribus [multiplicauit vrbes munitas] in quibus putauit se posse resistere ne captiuetur, contra quod dicitur *Habac. 1.* Ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerein, & capiet eam [Et mittam ignem in ciuitates eius] munitas, *supple* [& deuorabit ædes eius] hoc est, ædificia illius. *Isa. 1.* Erit fortitudo vestra ut fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla, & succendetur vtrumque simul, & non erit qui extinguat. *Thren. 2.* Succedit in *Iacob*, qualis ignem flammæ deonorantis in gyro. Hæc omnia sub eisdem authoritatibus facile est referre ad peccatores, qui per delectabilia seculi idola multiplicant, & falsa spe munitiones contra Dominum ædificant.

C A P V T I X.

Noli lætari Israël.

Hic secundum superiorius inductam diuisionem, inclinat populum ad dolendum de peccato commisso: & quia ad duo inclinat, propter hoc in duo diuiditur. Primo enim inclinat ad hoc, quod à lætitia peccati conuerratur in tristitiam pœnæ. Secundo, quod peccatum deserat à pulchritudine & honestate patrum *ibi* [Quasi vuas in deserto] In primo sunt tres paragraphi. Primo enim ostendit, quod lætitia conuertetur in tristitiam. Secundo, quam solenniter hoc fiet *ibi* [Quid facietis in die solemni?] Tertio, quantæ stultitiae sit sic lætari *ibi* [Scito te Israël stultum] In primo quatuor dicit. Primo enim prohibet in malis exultare: secundo ostendit, quod hæc lætitia conuertatur in tristitiam per pœnam damni: tertio, quod non expiabitur oblatione sacrificij: quarto, causam inducit quare per sacrificium non possit expiari. Dicit ergo [Noli lætari Israël] Lætabantur enim in festo idoli, sicut & peccatores lætantur in peccatis. Et est lætitia gaudium cordis, quasi latitia dicta, eo quod dilatat cor. *Prov. 2.* Lætantur cum malefecient, & exultant in rebus pessimis. Et attende, quod nolo, non vis, per totum condeclinium, voluntatem habet affirmatam, & negatio refertur ad voluntum. Vnde sensus est, noli lætari, velis non lætari, hoc est tristari. Voluntaria enim tristitia pœnitentia, tristitia est, quæ sola secundum Deum est.

Cor. 7. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur [noli exultare sicut populi] exultatio ad corpus refertur, quando scilicet gaudium cordis in signis appetit corporis, sicut in risu, plausu manuum, tripudio, & huiusmodi: sicut in deserto fecerunt patres eorum ante idolum. *Exod. 32.* Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Et ludus ille fuit in choreis & cantibus ante vitulum, quem ludum detestabatur Sara *Gen. 21.* vbi fecit ancillam elici & filium eius, cum vidisset filium ancillæ *Ægyptiæ* ludentem cum Isaac. *Prov. 14.* Lufus dolore miscebitur, & extrema gaudi luetus occupat. Quod autem dicit, Sicut populi, intelligit populos nationum qui lætabantur in diis suis, vel sicut populares lætantur, qui lætantur in peccatis, cum eis quæ male desiderant, ad votum proueniunt. *Iob 21.* Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. De quo autem non læterur, subdit [quia fornicatus es à Deo tuo] id est, de hoc non debes lætari, quod fornicatus es, assumens deos alienos in coniunctionem amoris tui, credens te per hoc liberatum esse ab obligatione legis, quod diu desiderasti. *Iere. 2.* A seculo confregisti iugum, rupisti vincula, & dixisti: Non feruiam. Bene dico, noli lætari, quia per hoc perdes omne quod dilexisti. Et hoc est, *supple*, quia.

Dilexisti mercedem super omnes areas tritici] hoc est, triticum super omnes areas crescens dilexisti pro mercede. Non enim habes oculum nisi ad temporalia *Deut. 33.* Tantummodo oculus *Iacob* in terra frumenti, vini, & olei. *Psalm. 4.* A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. Et hoc totum perdes, *supple*, quia [area & torcular non pacet eos] deficiente pane & vino, quæ fames primo sub Elia & Achab facta est *3. Reg. 17.* Secundo autem facta est sub Eliseo *4. Reg. 7.* & *8.* ita quod etiam matres comedenterunt filios. *Psalm. 104.* Vocavit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit. Vnde etiam *4. Reg. 6.* Mulier quædam clamauit dicens ad regem: Salua me Domine mi rex, qui ait: Non te saluet Dominus, vnde te saluare potero, de area vel de torculari [& vinum maneretur eis] quando cultus & labor & expensa exhibita sunt, & fructum non reddit, tunc vinum mentitur. *Habac. 3.* Mentietur opus olinæ, & arua non afferent cibuin. *Isa. 17.* In die plantationis tuae labrusca, & mane semen tuum floredit: ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauiter. Hæc eadem referuntur ad mercenarios clericos, qui non ministrant nisi pro fructu areæ & vineæ, & idcirco iudicio Dei dissipatur vtrunque. *Isa. 16.* Et auferetur lætitia & exultatio

*Clericus
merce-
nariorum.*

exultatio de Carmelo , & in vineis non exultabit neque iubilabit. Famem autem sequerur captiuitas. Et hoc est quod subiungit [non habitabunt in terra Domini] Terra enim decem tribuum terra Domini erat, quam illi, quantum in eis erat, Domino abstulerunt & idolis dederunt , & idcirco eiecti sunt & tracti ad terras idolorum quae coluerunt. Hieronym. 2. Induxi vos in terram Carmeli, vt comedetis fructus eius & optima illius , & ingressi contaminastis terram meam & haereditatem meam posuistis in abominationem. Ideo dicitur Iere. 5. Sicut seruistis diis alienis in terra vestra, ita seruietis diis alienis in terra non vestra. Hoc idem dicitur clericis, & laicis peccatoribus, quibus propter peccata , & fames spiritualis & corporalis inducitur, & de terra Domini , hoc est, ab Ecclesia in infernum proiiciuntur. Psalm. 103. Deficiant peccatores à terra, &c. Et subiungit causam, & suppletur , quia [reuersus est Ephraim] regnum scilicet decem tribuum , & Israël , hoc est, populus decem tribuum in Aegyptum] hoc est, ad conuersationem & imitationem Aegyptiorum: vitulos scilicet colendo sicut illi boues [& in Assyriis pollutum comedit] hoc est, in imitatione Assyriorum , quorum idola etiam assumpserunt & conuersationem imitati sunt. Iere. 2. Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam ? & quid tibi cum via Assyriorum , vt bibas aquam fluminis? Sic reuertuntur in Aegyptum religiosi & clerci, qui peccata secularium in concupiscentia carnali quae signatur per Aegyptum , & in fastu ambitionis quae signatur per Assyrium, quae interpretatur altus sensus, imitantur. Contra primum horum dicitur Eccli. 18. Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Contra secundum dicitur Rom. 12. Non alta sapientes , sed humilibus consentientes. Phil. 2. Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Quid autem dicitur pollutum comedisse idolothytum , intelligit, quod idolis Aegyptiorum vel Assyriorum fuerat immolatum. Ezech. 4. Comedent filii Israël panem suum pollutum inter Gentes, ad quas eiiciam eos. Pollutum etiam comedit , qui indignè pabulum præbenda sumit. Tit. 1. Immundis & incredulis nihil est mundum. Et subdit , quod hoc peccatum non potest expiari sacrificiis.

Pollutum
qui come-
dit.

Non libabunt Domino vinum] libare idem est quod gustare; quia ea quae de liquidis offerebatur, primo gustabantur an digna essent ad offerendum. Causam subiungit [&] id est , supple , quia [non placebunt ei sacrificia eorum] manus enim quae idolis eleuantur, sacrificare Deo non possunt, sicut & à peccatoribus oblatio non recipitur. Gen. 4. Ad Cain & ad munera eius Deus non resipexit. Eccli. 34. Offerentis ex iniquo oblatio erit inaculata. Malac. 1. Non est mihi voluntas in vobis, & munus non recipiam de manu vestra. Attende quod vinum libatur in sanguine Christi, & sacrificium de area in corpore , quod in manibus malorum & bonorum sacerdotum æquale est. Vnde quod dicitur, non libabunt , intelligitur quod non libant ad salutem, sed ad damnationem. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne , iudicium sibi manducat & bibit , non dijudicans corpus Domini. Et secundum literam vult dicere, quod quia indignè libauerunt idolis , faciet quod præ paupertate & captiuitate , nec Domino , nec idolis libare possint. Dan. 3. Non est in tempore

De Albert. Magni in Oseam Propb.

hoc princeps, & dux , & Propheta , neque holocaustum, neque sacrificium , neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te , vt possimus inuenire misericordiam tuam. Et subiungit causam, quare non sit acceptum sacrificium, & suppletur , quia [quasi panis lugentium] mortuum, supple, est oblatio eorum. Panis lugentium dicitur cœna quae præparatur lamentantibus mortuum , qui panis immundus reputatur secundum legem Leui. 8. & hoc est quod sequitur[qui comedent eum, contaminabuntur] hoc est, immundi reputabuntur. Et huius etiam subiungit causam [quia panis eorum] hoc est , lugentium [animæ ipsorum] hoc est, mortuorum scilicet pollitus est, & idcirco contingentes cadaver mortui vel comedentes in domo , in qua est, polluuntur , & ab ingressu templi suspenduntur. Et hoc est quod sequitur [non intrabunt in domum Domini] Hoc Sacerdotes etiam videmus spiritualiter impleri in Religiosis panem & Sacerdotibus, qui panem lugentium comedunt comedit lugentium mortuum.

Oblatio
peccatorum
à Deo non
recipitur.

Quid facietis in die solemnij] Tangit hic quam solemniter iudicium de eis fieri, & dicit tria: solemnitatem scilicet iudicij, conuictionem rei, & damnationem conuicti [Quid facietis in die solemnij] Dies dicitur propter claritatem lucis iustitiae. 1. Cor. 4. Veniet Dominus qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Solemnis dicitur, quia communis omnibus, solo enim Græcæ Latinæ sonat commune. Psal. 117. Constituite diem solemnem in condensis [in die festiuitatis Domini] quando scilicet iudex faciet festum vos idolis per gladium sacrificando. Isa. 34. Victoria Domini in Bosra , & interfæctio magna in terra Edom. Fere idem Isa. 10. Quid facietis in die visitationis & calamitatis de longe venientis, ad cuius confugietis auxilium , & vbi derelinquentis gloriam vestram? Et subdit, de conuictione rei, [ecce enim profecti sunt in Aegyptum, supple [à vastitate] hoc est , timentes vastitatem Chaldæorum. Et tangit hoc quod habetur Iere. 41. & 43. Quod contra consilium Domini & Ieremiæ, fugerunt in Aegyptum imperfecto Godolia. Isa. 30. Væ filii desertores, dicit Dominus , vt faceretis consilium, & non ex me : & ordiremini telam , & non por spiritum meum , vt adderetis peccatum super peccatum, qui ambulatis vt ascendatis in Aegyptum. Et subdit damnationem. Et ideo [Aegyptus congregabit eos] vt scilicet omnes inueniantur ad gladium. Iere. 12. Congrega eos quasi gregem ad victimam , & sanctifica eos in diem occisionis [Memphis sepeliet eos] Memphis metropolis erat Aegyti, antequam Alexandria aedificaretur , & ad illam ciuitatem plurimi confugerunt, & idola illa venerati sunt propter auxilium. Iere. 2. Filii Memphis & Taphneos constupraverunt te usque ad

C 3 verti

*Clerici ac
religiosi Æ-
gyptum re-
petentes.*

verticem. Hoc idem dicitur eis qui propter vastitatem paupertatis clericatum assumunt, vel religionem, qui semper corde reuertuntur in Ægyptum, hoc est, ad seculi conuersationem, quod significatur *Numb. 11.* vbi dicitur: Flagravit populus desiderio carnium qui sedens & flens, ait: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? recordamur piscium quos comedebamus in Ægypto gratis. Hi sunt qui omne obsequium conuertunt ad lucrum, & ad ventrem. *Philip. 3.* Multi ambulant quos saepe dicebam vobis, & nunc flens dico inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt; nostra autem conuersatio in cælis est [Desiderabile argentum eorum] Posset aliquis dicere. Quid fieret de possessionibus eorum eis captiuatis? & ad hoc respondet. Et vocatur argentum, quicquid argento mensuratur ad valorem. Vnde *Glossa*. Per argentum signantur omnia quæ argento emuntur [Desiderabile argentum eorum] hoc est, possessiones argento estimatas [virtua hæreditabit] hoc est, ita desolabitur, quod virtua ibi crescat. Virtua autem ab vrendo dicitur, & significat sensibilem dolorem & vstium, qui succedit de possessionibus auarorum. *Iac. 5.* Autum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. *Prov. 24.* Per agrum pigri hominis transiui & per vineam viti stulti, &c. ecce totum operuerant virtutem, & operuerant superficiem eius spinæ [lappa in tabernaculis eorum] Lappa lati folij est, sed acuti. Vnde & contra scabiem datur & significat vermem conscientia, qui semper temor det & acutus est. *Isa. 66.* Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Tabernacula autem dicuntur habitationes vel exteriores vel interiores. Quod autem tempus sit in solennitate Domini, hæc faciendi, subdit [venerunt dies visitationis] in quibus scilicet peccatum manifestetur ad iudicium. *Isa. 26.* Visitabit Dominus iniquitatem habitatoris terræ contra eum [venerunt dies retributionis] *Isa. 34.* Dies vltionis Domini, annus retributionis iudicij Sion. *Isa. 63.* Dies vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit.

sensibus.

*Ier. mias
vir spiri-
tuialis.*

Scito te Israël stultum] Tangit hic priuationem rationis & profunditatem peccati ad punendum, & ideo duo dicit: rationis priuationem, & peccati profunditatem *ibi* [Profunde peccauerunt] In primo describit rationis priuationem à tribus, scilicet, ex paruitate discretionis, ex multitudine iniquitatis, & ex negligentia officij. Dicit ergo [Scito te Israël stultum] Stultus dicitur à stoliditate, qui non sapiens tantum non est, sed etiam capax sapientiae non est. *Eccel. 1.* Petuensi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. In quo autem stultus sit, subiungit [Prophetam insanum virum spiritualem] Meo iudicio conuertenda est propositio hoc modo. Scito illum esse virum spiritualem, hoc est, spiritu Dei plenum, quem iudicasti Prophetam esse insanum. Et tangit historiam, quæ habetur *Iere. 42.* & 43. quod scilicet *Ieremias* Propheta spiritu Dei plenus indicabatur ab eis insanus, & mendacium loquens, & contra consilium & præceptum eius fugerunt in Ægyptum. Et quod vir spiritualis fuerit *Ieremias*, habetur *Eccel. 49.* vbi dicitur: Male tractauerunt eum, qui ex vetero matris consecratus est Prophe-

ta. Quod autem eum dixerunt insanum, acceptunt 4. *Reg. 9.* vbi Eliseus misit discipulum suum *Mundani spirituales insanos ab-
yciunt.* Prophetam ad inungendum Iehu, & quæsiuerunt ab eo quid venit insanus iste ad te? Seculares enim spirituales homines reputant insanos. *Sap. 5.* Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij, nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam. *Hieronymus* tamē aliter legit, dicens: Scito te Prophetam insanum, qui Prophetas tibi impunitatem in peccatis, cum Deus peccantibus non parcat. *Heb. 2.* Omnis inobedientia iustum accepit mercedis retributionem [virum spiritualem] hoc est, qui putabas te esse virum spiritualem. Et signat hypocritas, qui se reputant spirituales cum carnales sint. *Matth. 7.* Qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et explanat multitudinem amentiae, subdens [propter multitudinem iniquitatis tuæ] hoc est, quia diligis iniquitatem, & hoc contra Deum & contra homines, & multitudo, supple, est [& multitudinem amentiae tuæ] affectus enim ligat intellectum ne veritatem agnoscat. *Psal. 48.* Homo cum in honore esset, non intellexit, &c. *Osea 4.* Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. Et subdit de negligentia officij [Speculator Ephraim cum Deo meo Propheta] Meo iudicio loquitur hic de Ahia, de quo legitur 3. *Reg. 11.* & 12. quod scidit pallium in duodecim partes, & decem partes dedit Ieroboam, duas relinquens Roboam, & dixit, Hac dicit Dominus: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Non autem dixit: Scindam à templo & à cultu Dei. Et hic Propheta fuit cum Deo meo, quia imperio Dei fecit, & tamen per occasionem non per causam [laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius] quia scissio regni occasionauit scissionem à templo, & à cultu diuino. Simile est *Luc. 2.* Simeon dixit de Christo: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur. Christus enim in resurrectionem est per causam: sed in ruinam non potest esse, nisi per occasionem, scilicet, quia alii peccant in ipsum, non ipse in alios. *Hieronymus* tamen hic aliter legit, sic dicens. Deus constituit Reges & Sacerdotes & Prophetas, ut prouident populo. Vnde dicit ad *Ezechielem 3.* & 33. Fili hominis speculatorum dedi te domui Israël. Dicit ergo [Ephraim] hoc est, Ieroboam [cum Deo meo] hoc est, secundum voluntatem Dei mei constitutus est [speculator] ad hoc ut ipse & sequaces eius populo Dei utilia prouiderent, & sicut Propheta ad bonum erigerent. Sed in omnibus vijs & actionibus factus est laqueus, quia suadendo & cogendo ad idolatriam inducebat. Et hoc dici potest de malis Prælati, qui iuxta vias, hoc est, opera hominum ponunt scandala mali exempli. *Osea 5.* Laqueus facti estis speculationi. *Psal. 139.* Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Et subdit explanans illud, & suppletur, quia [insania in domo Dei eius] Insania enim bene est propter idola peruertere vitam. *Sap. 14.* Aut obscura sacrificia facientes, aut insanæ plenas vigiliæ habentes, nec vitam nec nuptias mundas custodiunt. Et subdit de profunditate peccatorum dicens.

Profunde peccauerunt] qui adhuc spirat in profundo non est submersus, ita dum peccator spirat

*Gabaonita
rum nefan-
dum scelus.* spirat proposito pœnitendi submersus non est: quando vero desperat submersus est. *Prou. 18.* Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit [sicut in diebus Gabaa] Legitur *Iudic. 19.* quod vxore Leuitæ cum marito reuertente de Bethlehem in Gabaa, incredibili stimulo libidinis Gabaonitarum interfecta: Dominus, sicut dicit *Philo in libro centum trium questionum*, vindicavit, & in Israélitas, & in Gabaonitas. In Israélitas, quia bis ceciderunt. In Gabaonitas, quia ex libidine vxorem alterius & violauerunt & occiderunt. Causa vindicationis in Israélitas hæc fuit ut dicitur, quia vxorem Leuitæ quæ propter adulterium à marito receperat, & secundum legem lapidanda fuerat vindicauerunt, & idolum quod in domo Michæ inuenierunt *Iudic. 18.* secum asportauerunt, & in Micham non vindicauerunt, cum tamen adulterium minus scelus sit quam idolatria. In Gabaonitas autem, quia contra honestatem humanam vxorem Sacerdotis stimulo libidinis interfecerunt, & ita isti fecerunt, quia sicut dicitur *Ephe. 4.* Desperantes semetipos dederunt immunditiae. Aliter exponitur à *Hieronymo*, quod Gabaa ciuitas fuit, in qua vñctus fuit Saul. *1. Reg. 10.* Et sicut Saul contra Dominum regnauit, ita Ieroboam; & sicut peccatum Saulis profundum fuit & remedium non habuit, ita & peccatum Ieroboam. *Exod. 15.* Descenderat in profundū quasi lapis, propter quod sequitur [recordabitur iniquitatis eorum] antiquæ scilicet ad vindictam quam ex patribus hereditauerunt. *Exod. 20.* Visitans peccata patrum in filios in tertiam & quartā generationem eorum qui oderunt me [& visitabit peccata eorum] quæ scilicet veteribus addiderunt *Psal. 138.* Tu cognouisti omnia nouissima & antiqua. Singuli enim pro omnibus peccatis digna recipient. *Psal. 61.* Tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

Quasi vuas in deserto] Tangit hic quod casus à pulchritudine & honestate patrum debet ei esse causa doloris pœnitentiae, & habet duas partes. Primo enim dicit casum: secundo autem causam casus ibi [Omnes nequitiae eorum] Prima habet duo. In primo tangit casum à desiderabilitate patrum. Qui fuerunt viri desideriorum, & hic est casus à gratia & virtute. Secundo tangit casum à multitudine patrum & copia diuitiarum, & hic est casus à gloria ibi [Gloria eorum à parti] In primo tria sunt, scilicet, quam suaves in gustu fuerunt patres, quam abominabiles filii, quam facile ad malum induci. Dicit ergo [Quasi vuas in deserto inueni Israël] sensus est. Inueni perditum peccatis, & assumpsi ad gratiam meam Israël, populū scilicet decē tribuū in deserto, quando eduxi eos de Ægypto, & legem dedi quasi vuas gustu desiderabiles, cordis gaudium generantes, propter bonitatem patrum. *Deut. 32.* Inuenit eum in terra deserta, in loco horrois & vastæ solitudinis. De vuis autem *Cant. 1.* Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Tunc enim vbera populi assimilata sunt botris, sicut dicitur *Canti. 17.* Vbera eius fuerunt doctrina, & exhortatio, vbera doctrina fuderunt lac veritatis ad fidem, vber exhortationis fundebat lac dulcissimæ consolacionis ad virutem & bonitatem; de quibus dicitur *Canti. 1.* Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Et quod dicit in deserto, non tantum notat locum, sed etiam desertum tunc

fuisse mundum à cultu diuino, vt scilicet omnibus alijs neglectis hunc populum solum elegerit. Vnde *Deut. 7.* Te elegit Dominus, vt sis ei populus peculiaris. Hoc sub eodem sensu refertur ad primitiuam Ecclesiam, & primitiuam religionem, & clerum. Et subiungit similitudinem à dulcedine virtutis [quasi prima poma ferculæ] supple, inueni eos. Prima poma ferculæ grossi sunt, qui propter raritatem plus desiderantur, & ita primi patres desiderabili dulcedine virtutis Deo adhæserunt. *Michæ 7.* Præcoquas ficus desiderauit anima mea. De vtrisque dicitur *Cant. 2.* Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes odorem dederunt. Et innuit expositionem metaphoræ, subdens [in cacumine eius] hoc est, ferculæ [vidi] hoc est, lumine meo illustravi & perfudi [patres eorum] qui lumine meo calefacti ad charitatem, & digesti ad virtutis dulcedinem, charissimi mihi fuerunt. Vmbra enim in refrigerio concupiscentiæ dulcis fuit, fructus autem in opere virtutis suauissimus. *Cant. 2.* Sub vmbra illius quem desideraueram, sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. Et attende quod in cacumine arboris, quanto magis succus à radice (quæ virtutem terræ habet) subleuat ad cacumen, tanto magis digeritur, subtiliatur, & liberius soli exponitur, & fructus affert dulciores. *Isa. 17.* In cacuminibus eius fructus eius, dicit Dominus. Eleuati enim à terra & exhibiti soli iustitiae fructum dulcissimum ferunt. Hoc signatum est. *Iere. 24.* Vnus calathus ficus bonas habebat nimis, vt solent ficus esse primi temporis. Hoc totum simul refertur ad statum primitiæ, in clero, in populo, & in religiosis, sicut dicitur *Roma. 11.* Secundum electionem charissimi propter patres. Subiungit autem qualiter in filiis facti sunt abominabiles.

Ipsi autem] quamvis à bonis geniti [intrae-
runt ad Beelphegor] Beelphegor componitur à *Beelphegor*
Bel & phegor, quod est idolum Tentiginis, quod sicut dicit. *Hiero.* Imago fuit viri nudi, & habebat pelle mortui in ore, vt significaret, quod non esset remedium mortalitatis, ita quod natura fugiens teneri non posset, nisi per os in cibo & potu ministraretur materia libidini, ita quod per Priapum in coitu natura fugiens teneretur, vnde extensem habebat veretrum. Quod autem populus huic morbo subiacuerit, dicitur *Numer. 25.* Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua; at illi comedierunt & adorauerunt deos earum, initiatusque est Israël Beelphegor. *Psal. 105.* Initianti sunt Beelphegor, & comedierunt sacrificia mortuorum. *2. Para. 15.* Laudatur Asa eo quod matrem suam Maacha ex Augusto depositi imperio, eo quod fecisset in luce simulachrum Priapi quod omne contriuit in frusta comminuens. Maacha ventris percussio interpretatur, eo quod iætibus concupiscentiæ in umbilico tundebatur, quæ deponenda est ne libidini seruiat, & ipsa libido per carnis afflictionem est comminuenda [& abalienati sunt] à Deo, vero scilicet. *Isa. 1.* Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israël, abalienati sunt retrosum [in confusionem] damnationis scilicet & mortis: quia etiam confusio magna est seruire turpitudini libidinis. *Psal. 108.* Induantur sicut diploide confusione sua. *Iere. 31.* Confusus sum, & erubui; quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ [& facti sunt abomina-
*Concupi-
centia car-
nis repræ-
mendæ.*

biles] supple mihi, & omnibus bonis, ita scilicet ut nauicam prouocent. *Apoca.* 3. Incipiam te euomere ex ore meo [sicut ea que dilexerunt] supple, sunt abominabilia, sicut idola & concupiscentiae. *Sap.* 14. Aequaliter displicet deo impius & impietas eius. *Job.* 15. Abominabilis & inutilis est homo qui bibit quasi aquam iniquitatem Et subdit quam leuiter à Deo recessit.

Ephraim quasi ausi auolauit] Auis coiponitur ab à quod est sine, & via quasi sine via, quia nullam certam viam tenet, & cito recedit à loco in quo est: sic populus de facili & cito deseruit legem Dei. *Exod.* 32. Receperunt cito de via quam ostendisti eis. *Sap.* 5. Quasi ausi qui transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius. Hæc per omnem eundem modum, & sub eisdem auctoritatibus referuntur ad populum clerum & religiosos, qui formam primituorum patrum relinquunt & libidini seruunt.

Gloria eorum à partu] Tangit hic casum à gloria duplice. Ceciderunt enim à gloriosa multitudine successorum, & à copia diuinarum [Gloria eorum] hoc est, gloriatio eorum est [à partu] quem gloriosum ediderunt, quod signatum est *Gene.* 30. vbi dixit pariens Lya: Hoc pro beatitudine mea, ex hoc enim beatam me dicent omnes mulieres [& ab vtero] qui scilicet nobilis & fide thori & castitate matrimoniali erat. Vnde *Ioan.* 8. dicunt: Nos ex fornicatione non sumus nati. *Can.* 7. Venter tuus sicut aceruu tritici, vallatus lilijs, hoc est, vt triticum purus & desiderabilis, & vt lily omni flore, castitate mirabilis [& à conceptu] quem scilicet usque ad debitum tempus partus retinuerunt, & aborsum non patiebantur. *Job* 11. Bos eorum concepit & non abortiuit, & vacca non est priuata foetu suo. Quia autem ab his filij ecciderunt, propter hoc sequitur [Quod etsi enutrierint filios suos] quos scilicet ad formam sui peccati nutriunt [absque liberis eos faciam in hominibus] 1. *Reg.* 15. Absque liberis inter mulieres erit mater tua. Liberi dicuntur filij de vtero libero & ad liberos virtutis actus nati. *Gala.* 4. Non sumus ancillæ filij, sed liberae, qua libertate Christus nos liberauit. Vnde non negat, quin seruos possit habere filios. *Ioan.* 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Et hunc sensum innuit persequens [sed & vñ eis] scilicet aternæ damnationis [cum recessero ab eis] per gratiæ scilicet subtractionem. *Iere.* 18. Recedentes a te, in terra scribentur. Hoc signatum est 1. *Reg.* 16. vbi dicitur quod spiritus Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus malus statim. Hæc omnia referuntur ad clerum & religiosos qui gloriantur in multitudine partus, quod scilicet multos ad formam suam ducunt & generant, & ab vtero libidinis qua vterum Ecclesiæ corruperunt, & à contéptu, quod scilicet in magnis Ecclesijs concepti sunt cum tamen dicat *Psal.* 57. Errauerunt ab vtero, loquuti sunt falsa. Non enim sunt de illis, de quibus dicitur *Isa.* 26. A timore tuo conceperimus, & peperimus spiritum salutis. Sed figurantur 1. *Reg.* 4. per vxorem Phinees, qui os mutum interpretatur, quæ moriens in partu vocauit filium Ichabod, hoc est, inglorium, dicens: Translata est gloria Domini de Israël. Et subdit de casu à copia diuinarum, dicens.

Ephraim ut vidi] hoc est, vt eum luce prospexitatis perlustrauit [Tyrus erat] hoc est, similis

Tyro in copia diuinarum, de qua multum legitur *Ezech.* 28. & inter cætera dicitur ibi: Signaculum similitudinis, plenus scientia, & perfectus decor, de principe Tyri, & quod in delicijs paradisi Dei fuit, & quod omnis lapis pertiosus operimentum eius fuit. Et hoc est quod sequitur [fundata in pulchritudine] hoc est, potentatu, diuinitate, & splendore honoris. *Ezech.* 17. O Tyre, tu dixisti: Perfectus decor ego sum. Hoc idem nunc de Ecclesijs & claustris dici potest, & hæc omnia per peccatum auferentur. Et hoc est quod secuitur. Et Ephraim educer] sic continuandum est. In pulchritudine fundata fuit: sed quia cor eleuatum est in pulchritudine eius. *Ezech.* 16. & 18. Eleuatum est cor tuum in pulchritudine tua, ideo ad tantam inediem deducetur, quod Ephraim educet de ciuitate, supple, præ inedia famis [ad imperfectorem filios suos] potius volens eos interfici quam fame tabescere. Quod literaliter factum est 4. *Reg.* 6. vbi habetur, quod Benadab rege Syria obidente Samariam, facta est fames tam valida, donec venundaretur caput asini lxxx. argenteis, & quarta pars cabi stercore columbarum quinque argenteis. Stercore enim columbarum (vt dicit Iosephus) Hebrai pro sale vtebatur. Stercus enim columbarum propter caliditatem & siccitatem fortiter aquæ commixtum, & ad modum salinarum decoctum salem reddit. Vnde tunc Samartani cogitauerant exire ad inimicos vt interficerentur. *Thren.* 4. Melius fuit occisis gladio quam imperfectis fame, quoniam isti contabuerunt. Hoc etiam refertur ad personas Ecclesiasticas, quæ fundatae erant in pulchritudine, modo ad tantam inopiam reuertuntur, vt ad imperfectorem, hoc est, secularem conuersationem filios edacent. Secularibus enim negotijs sunt intenti. *Thren.* 1. Foris iuterfecit gladius, & domi mors similis est. Et ideo subdit Propheta prophetiam sub oratione [Da eis Domine] *Psal.* 93. Redde retribucionem superbis [Quid dabis eis?] Ex desiderio quærit; tanta est enim culpa eorum, quod nescit quid pro retributione petat. Exigentia enim culpæ vincit omnem poenam. Vnde *Isa.* 1. Super quo percutiam vos ultra? Id tamen quod magis congruit, subdit [Da eis vulnus sine liberis] Vulna a vlando dicitur, quia semper concupiscit. Vnde prouer. 30. Inter insatiabilia computatur os vulnæ, & concupiscentiam signat, quia avarus non replebitur pecunia. *Ecccl.* 5. Est autem sine liberis, quia nihil liberum concipit [& vbera arentia] vber ab vberate dicitur, quia vberim fundit. Duo enim vbera, doctrinæ scilicet & exhortationis arent in eis. *Ruth* 1. Non ultra habeo filios in vtero meo, vt viros ex me sperare possitis. *Can.* 8. Sutor mea parvula est, & vbera non habet.

Omnis nequitia eorum] Tangit causam casus & à gratia & à gloria [Omnes nequitia eorum] hoc est, causa omnis nequitia [in Galgal] supple, initium habuit. Galgal siue Galgala locus est vbi Iosue secundam circumcisionem fecit, sicut dicitur *Iosue* 5. Et propter hoc locus in veneratione fuit, propter quod idolum in loco illo posuerunt, vt ex loci veneratione facilius populum ad idolatriam inclinarent. 1. *Reg.* 9. & 10. dicitur, quod Samuel in Galgalis Saul in regem vnxit, qui contra Dominum fuit, & ideo & quantum ad idolatriam & quantum ad tyrannidem regiam in Galgalis, peccatum incipit. Et hoc est quod sequitur

quitur [quia ibi] hoc est, propter peccatum inibi factum [exosos habui eos] *Iere. 15.* Non est anima mea ad populum istum. Moraliter autem, Galgal interpretatur reuelatio vel volutabrum: reuelant enim & prædicant peccata sua in scandalum *Isa. 3.* Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Et in volutabro concupiscentiarum tota die volvuntur. *2. Pet. 2.* Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lora in volutabro lutu, quos exosos habet Dominus. *Psal. 118.* Iniquos odio habui [propter malitiam eorum] quia scilicet noua genera peccatorum inuenierunt. *Isa. 3.* Lingua eorum & adiumentes eorum contra Dominum [de domo mea eiiciam eos] *Psal. 100.* Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiæ. *Gene. 21.* Eiice ancillam, & filium eius [Non addam ut diligam eos] *Glossa*, in errore inanentes. Aliter contrarium esset ei, quod dicitur *Osea 14.* Diligam eos spontaneæ, quoniam auersus est furor meus ab eis. Et subdit causam, & suppletur, quia [omnes principes eorum recententes] supple, sunt, à primo enim Ieroboam (*3. Reg. 13.*) usque ad ultimum Osea (*4. Regum 16.*) nullus fuit regum Israël qui non faceret malum in conspectu Domini. Sic etiam principes malorum recedunt à Deo. *Isa. 1.* Principes tui infideles, socij furum. Et tangit de desperatione redeundi ad bonum [Percussum est Ephraim] hoc est, abscissus. *Luc. 3.* Securis ad radicem arboris posita est. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Luc. 13.* Ecce tres anni sunt ex quo veniens quæro fructum in ferculnea & non inuenio, succide ergo eam, ut quid etiam terram occupat? Et ne aliquis dicat quod de radice aliquid oriri posset, respondet subdens [radix eorum exiccata est] nullo scilicet humore pietatis infusa, & radix dicitur cor vel liberum arbitrium. *Isa. 40.* Et quidem neque plantato neque sato neque radicato in terra truncu eorum, repente fluit in eos & aruerunt, & turbo quasi stipulam auferet eos [fructum ne quam facient] boni operis scilicet & virtutis. *Iudas in epistola.* Arbores autumnales, infructuose, bis mortuæ, eradicatae [Quod & si generent] supple, per spuria vitulamina, sive per adulterinas plantationes. *Deut. 36.* Generatio prava atque peruersa [interficiam amantissima vteri eorum] Vterus enim foedus est, & amantissima vteri foeditate sunt informata. *Isa. 14.* Non vocabitur in eternum semen pessimorum, præparate filios eius occisioni. Causam autem subdit [Abiicet eos Dominus Deus meus] sicut contemptos scilicet. *1. Reg. 16.* Quousque tu luges Saul, cum ego abiecerim eum? *Psal. 5.* Secundum multitudinem iniquitatum eorum expelle eos [quia non audiuerunt eum] hoc est, non exaudierunt ut obediarent. *Prov. 1.* Quia vocavi & renuiisti, extendi manum meam & non erat qui aspiceret: Ego quoque in interitu vestro ridebo [& erunt vagi in nationibus] hoc est, per diuersos errores & delebetabilia nationum errantes. *Gene. 4.* Eris vagus & profugus in terra omnibus diebus vita tuae. *Prov. 11.* Impij faciunt opus instabile. *Thren. 1.* Peccatum peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. Hæc expostio communis est ad litteralem & moralem intellectum.

C A P V T X.

Vitis frondosa Israël.

TAngit hic reprehensionem de multitudine peccatorum, & dividitur in duo, scilicet quæ multipliçiter peccauerit, & quæ actiter peccatum punietur *infra 13. ibi* [Loquente Ephraim] In multiplicitate peccati tria sunt, scilicet, multiplicitas breuitatis, & ingratitudinis vanitas, & hanc tangit *infra 11. ibi* [Sicut mane] & inutilitas, quam tangit *infra 12. ibi* [Ephraim pascit ventum] In hoc ergo capitulo tangitur multiplicitas, quam exaggerat duabus similitudinibus, scilicet, similitudine vitis, & similitudine multiplicis lasciuæ vitulæ *ibi* [Ephraim vitula] In primo duo sunt: peccati multiplicitas scilicet, & consuetudinis antiquitas *ibi* [Ex diebus Gabaa] In prima harum tria sunt, scilicet, peccati multiplicitas, concupiscentiæ luxus, & deformitas *ibi* [Vacas Bethauen] & peccati reatus, & breuitas *ibi* [Transire fecit Samaria] Multiplicitas autem peccati exaggeratur hic quadrupliciter, scilicet in causa, in effectu, in poena, & in ablitione falsæ consolationis [Vitis frondosa Israël] hoc est, Israël fuit similis viti frondosæ in Patriarchis scilicet & Prophetis. *Isa. 5.* Vineæ Domini Sabaoth, domus Israël est: & viti Iuda, germen delectabile. Frondositas autem viorem virtutis signat, & suavitatem sermonis & eloquij, quæ fuit apud Prophetas & Doctores. *Ezech. 47.* Folia eius in medicinam, supple, proficiunt. *Iere. 17.* Erit folium eius viride [fructus adæquatus est ei] pro illo tempore, supple. Et fructus signat abundantiam bonorum operum, & spiritualium gaudiorum. *Ecc. 24.* Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, & flores mei fructus honoris & honestatis. *Ioan. 15.* Qui manet in me, & ego in eo: hic fert fructum multum. Et subdit de multiplicitate peccatorum in filiis tantorum patrum [Secundum multitudinem fructus sui] quem scilicet habuit in patribus [multiplicauit altaria] in filiis, supple. *Lxx. habent*, Titulos, quia in uno templo multorum deorum vel dæmonum tituli fuerunt & memoriae. *Ezech. 8.* Ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium & animalium, & abominationis, & vniuersa idola domus Israël depicta erant in circuitu in pariete per totum. Altare autem dicitur, quasi alta ara, ara vero ab arendo, quia igne arere facit quod imponitur, & sic tangit hoc quod habetur. *3. Reg. 12.* quod Ieroboam constituit altare, & fecit solennitatem filiis Israël, & ascendit super altare, ut adoleret incensum. De multiplicitate autem dicitur *Ezech. 16.* Fabricasti lupanar tuum in capite omnis via, & excelsum tuum fecisti in omni platea. Et hoc est, quod sequitur [Iuxta vertatem terræ suæ] quæ ad multas stirpes vber fuit [exuberauit simulachris] virtutem scilicet germinandi tribuens Aesculapio, fruges Cereri, calorem ferrum domantem Vulcano, vinum Baccho, natuum humorem Veneri, elementale humidum Iunæ, & sic alijs. *Deut. 32.* Noui, recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. *Septuaginta* habent, *Vitis*

*Altaria
diuitum &
Prelatorū*

Vitis aquosa, & per aquosam intelligent irriguam, ita quod ex humore concepto, multa possit producere folia & fructus. Hæc moraliter referuntur ad diuites huius seculi & Prælatos Ecclesiarum, qui in foliis verborum abundant & fructu temporalium, & ideo altaria deletabilium construunt, & simulachra spectaculorum multiplicant, quod figuratur *Dan. 4.* in arbore pulcherrima, cuius erat fructus nimius, quæ statim succisa est. *Deut. 32.* In crassatus est dilectus meus & recalcitrauit, &c. [Diuisum est cor eorum] hoc multipliciter legitur. Quia enim multis simulachris exuberauit, & ab uno Deo recessit: cor in multa per cultum & venerationem diuisum est. *Psal. 82.* Dispersi sunt in Endor, facti sunt ut sterlus terræ. Endor interpretatur fons generationis, & signat conversionem ad lasciviam vitulorum & ad idolum Beelphegor, ex quo diffusi sunt ut vituli ad concupiscentias diuersas in gula & in venereis, quæ sunt circa fontem generationis, & sunt ut sterlus terræ per vilitatem peccati. *Iere. 50.* Diffusi estis ut vituli super herbam, inugistis ut tauri. Legitur etiam sic, quod diuisum est cor eorum in multa deletabilia, recedens ab uno Deo. *1. Cor. 7.* Solicitus est quæ sunt mundi, & quomodo placeat vxori, & diuisus est. *Luc. 10.* Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. *Huronim.* narrat ex Hebræorum doctrinis, quod ultimus Rex deceperit tribuum sit Osee, qui malus fuit in conspectu Domini, sed non sicut antecessores eius, ut dicitur *4. Reg. 17.* Licentiam enim dedit populo, ut qui vellent, ad templum Domini redirent in Ierusalem, & non cogerentur immolare vitulis; & tunc populus noluit, & sic cor populi à corde principis diuisum est, & ex tunc coactio- nem allegare non potuerunt, & ideo sequuta est statim captiuitas, quod per Scripturam probari potest. *Luc. 11.* Qui non colligit mecum, dispergit. *Psal. 105.* Dispersi sunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum. *3. Reg. 3.* Nec mihi nec tibi sit, sed diuidatur. *Ezech. 16.* Diuisisti pedes omni transversi, hoc est, affectus. Et ideo sequitur [nunc interibunt] hoc est, in proximo; causam ei, in interitus iam conceperunt. *Tob. vlt.* Prope erit interitus Ninive. Et post pauca: Video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. Interitus Ninive, signat interitum deletabilium peccati. Ninive enim interpretatur gratia pulchritudinis. Qualiter autem interire debeant, subdit [Ipse confringet simulachra eorum] ipse, inquam, cuius virtus sola demonstrabilis est, hoc est, Deus. *Psal. 17.* Confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos. Item *Psal.* Dextera manus tua confregit inimicum. *Isa. 24.* Contractione confringetur terra [depopulabitur aras eorum] in templis scilicet & ornatum auferens & aras subvertens. *Isa. 24.* Grauabit eam iniquitas sua & corruet, & non adiiciet ut resurget. *Isa. 27.* Qui depopulator est vastat. Depopulatio enim dicitur direptio quam facit populus, qui nihil relinquit nisi solitudinem, quia quod unus non vult, alter accipit. Aræ autem signant calida corda per avaritiam & concupiscentiam, in quorum igne idolis immolatur. *Iob. 31.* Ignis est usque ad perditionem deuorans. *Prov. 30.* Ignis nunquam dicit sufficit. Quod autem hoc futurum sit per ipsum Deum quem demonstrauit, probat, per signum subdens [quia tunc] hoc est, in proximo, in flante captiuitate [dicent] cognoscentes fortitudi-

nem Dei esse, qua captiuantur. *Ose. 6.* In tribulatione sua mane consurgent ad me. *Gregor.* Oculos quos culpa clausit, pena aperit [Non est Rex nobis] qui scilicet nos defendat. Et videntur innuere illud quod tangitur *4. Reg. 19.* & *Isa. 37.* ubi merito boni Regis Ezechia defensus est populus à Sennacherib, interfectis in castris Assyriorum clxxx, quinque millibus & cum merito sui Regis defensionem non accipiunt, dicunt: Non est Rex nobis. Et hoc est quod sequitur [non enim timemus Dominum] ut scilicet in timore Dei Regem constituiemus. *Luc. 17.* Deum non timeo, nec hominem vereor. *Psal. 9.* Non est Deus in conspectu eius [& Rex quid faciet nobis] sic sine timore Dei constitutus, talis enim ira Dei resistere non potest. *Ezech. 13.* Non ascendistis ex aduerso, nec oposuistis vos murum pro domo Israel. *Isa. 64.* Non est qui inuocet nomen tuum, non est qui consurgat & teneat te. Hæc eadem sub eodem sensu ad malos Prælatos referuntur, qui sine Dei timore constituuntur.

Loquimini verba visionis inutilis] Tangit hic exclusionem falsæ consolationis de consolatione scilicet Pseudoprophetarum, qui impunitatem promittabant eis in peccatis: & hæc erat visio inutilis, quia mendax fuit. *Isa. 3.* Populus meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. *Iere. 23.* In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij, & confortauerunt manus pessimorum, ut non converterentur à malitia sua. Et hoc est quod sequitur [& ferientis feedus cum mendacio] mendacium dicitur omne quod promittit & non soluit, sicut Propheta mendax temporalia & deletabilia carnis, & huiusmodi. *Isa. 28.* Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus [&] supple, ideo germinabit quasi amaritudo iudicium] hoc est, damnatio quæ pullulat in cogitatione, turget in gemmis in proposito, floret in verbis vel in consensu, & fructificat in opere vel in poena. *Ezech. 7.* Egressa est contritio, floruit virga, germinauit superbia, iniquitas surrexit in virginem impietatis [super sulcos agri] hoc est, super cor sulcatum prædicatione Pseudoprophetarum. *Gen. 3.* Spinas & tribulos germinabit tibi. *Heb. 6.* Terra proferens spinas & tribulos reproba est, & maledicta proxima, cuius consummatio in combustionem ignis.

Vaccas Berhauen] Tangit hic multiplicitate in concupiscentia quæ idolatriam sequitur. Et hoc est [Vaccas Berhauen] & tangit peccatum & peccati signum [coluerunt habitatores Samariae] Samaria custodia interpretatur, Berhauen autem dominus inutilis. Vaccas enim dicit propter derisionem, quia non solum vitulos in masculino sexu, sed & vaccas instrumenta turpitudinis in propagulo exhibentes coluerunt, quod signat Prælatos in custodia positos, qui turpitudinis lasciuiam colunt. *Amos 4.* Audite verbum hoc, vaccæ pingues quæ estis in monte Samariae. *Psal. 67.* Congregatio taurorum in vaccis populorum. Et subdit signum per quod de peccato conuincuntur, dicens [quia luxit super eum populus eius] vituli scilicet. Luctus autem in perditione signum fuit dilectionis in possessione, luctus enim est in ablitione deletabilis, qui luctus figuratur *Ezech. 8.* ubi mulieres sedebant plangentes Adonidem, Amasium Venetis. Et *Nume. 11.* ubi sedebat populus flens & dicens

*Falsi Po-
peta qua
carnis sunt
docent.*

cens : Quis dabit nobis carnes ad vescendum ? Ita luctus populi in vitulis ablatis, signum fuit venerationis & dilectionis quam habebant ad eos. Et subdit aliud signum [& æditui eius super eum] Æditui sunt custodes ædis ; sicut Sacerdotes , & ministri Sacerdotum, & huiusmodi [exultauerunt in gloria eius] vituli scilicet, vt singulare pro plurali ponatur. Dum enim gloriòsè celebraretur, Sacerdotes exultabant pro oblationibus & votis. *Psalm. 48.* Celebrauerunt nomina sua in terris suis. Sicut adhuc videmus malos exultare in lasciuis. *Sap. 2.* Non sit pratum quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo veltrum exors sit luxuriæ nostræ. Vbiique relinquamus signa lætitia, quoniam hæc est pars nostra , & hæc est fors nostra [quia migravit ab ea] *Hieron.* ponit, ab eo : ab ea, scilicet, gloria : vel ab eo, scilicet, populo. A gloria enim idoli migraverunt per captiuitatem Sacerdotes. Idolum autem migravit à populo. Et hoc est quod sequitur [siquidem & ipse] scilicet vitulus [in Assur delatus est] hoc est, ad Regem Assyriorum [munus Regi vltori] Et tangit quod tempore Manahen factum est 4. *Reg. 14.* qui mille talenta argenti misit Regi Assyriorum , vt manus eius esset cum ipso : inter quæ etiam vitulos misit quos aureos esse putauit. Ex quo malo tria mala surrexerunt.

Sacerdotes vitulis aureis, aureos supposuerunt.

Dicit enim *Hieron.* quod Ieroboam vitulos aureos posuit, quos ex avaritia Sacerdotes subtraxerunt, & vitulos æreos deauratos illis simillimos supposuerunt ; & propter hoc populus videns vitulos perditos, luxit. Sacerdotes autem exultauerunt, putantes fraudem eorum de cætero deprehendi non posse. Rex autem Assyriorum ad deteriora prouocatus est, videns se deceptum, quia æs pro auro repercat. *Prov. 11.* In insidiis suis capientur iniqui. *Prov. 12.* Dolus in corde cogitantium mala. *Osee 5.* Abiit Ephraim ad Assur , & misit ad Regem vltorem. Et subdit pœnam [confusio capit Ephraim] confusio scilicet pœnae pro confusione culpæ. *Psalm. 108.* Induantur sicut diploide confusione sua, hoc est, confusione corporis & animæ, & cordis & vultus in pœnitentia. Et attende quod captus tenetur vi capientis , & vult dicere quod vi confusione tenebuntur , ita quod recedere non possunt. *Iere. 2.* Sicut confunditur fur quando deprehenditur, sic confusa est domus Israël. Causam autem confusionei subdit [& id est], vel quia [confunderetur Israël à voluntate] hoc est, pro voluntate [sua] mala , vt sciamus quod non tantum pro opere, sed etiam pro voluntate homo damnatur. Voluntas enim mala , radix mala est , de qua dicitur *Math. 7.* Non potest arbor mala fructus bonos facere. Quos autem confusio capiet consequenter ostendit, primo in rege , secundo in populo.

Transire fecit Samaria regem suum] hoc est, peccatum Samariae , propter quod ruit Prælatus *Eocli. 10.* Sedes ducum superborum destruxit Deus. *Luc. 2.* Depositus potentes de sede[quasi spuma super faciem aquæ] Spuma ex bullis compo- situr ventolis, & signat ventosam superbiam, quæ cito dissipatur. *Sap. 5.* Spes impij quasi lanugo quæ à vento tollitur, & quasi spuma gracilis, quæ à procella dirumpitur [& dispergentur] tunc supple [excelsa idoli] hoc est, excelsa in quibus erant idola in Dan & in Bethel , & signat ambitionem quæ idolum suum ponit in excelsis. *Isa. 10.* Excelsi statura succidentur[peccatum Israël] in vitulis enim

& in excelsis peccauerunt. Vnde *Exod. 32.* Obser- cro Domine, peccauit populus iste, &c. Et subiungit pœnam ex parte populi[Lappa & tribulus af- cendet super aras eorum] hoc est, corda in quibus dæmonibus sacrificant. Lappa propter tenacitatem adhaerentem signat concupiscentiam : tribulus autem punitiua pœnam. Quia & concupis- centia adhaeret damnatis , & pœna remouebit delectabile. *Gen. 3.* Spinas & tribulos germinabit tibi. *Osea 8.* Virtica & lappa in tabernaculis eorum. Quanta autem sit pœna, subiungit [Et dicent montibus, operite nos] vellent enim mori ne vi- derent mala quæ passuri sunt, & ideo vellent montibus cooperiri, & collibus conegi. *Apoc. 6.* Dicent montibus & petris, cadite super nos & absconde- te nos à facie sedentis super thronum. Et hoc est quod sequitur [& collibus, cadite super nos] *Hie- ron.* moraliter hoc exponit dicens , quod montes signant Sanctos qui veram habent altitudinem, qui operiunt multos & sanctitate conuersationis & intercessione orationis. Colles autem signant eminentias seculares quæ cadunt quotidie & non veram habent altitudinem, & petunt in pœnitentia, vt illi colles coram eis non stent , sed cadant ne stent in eis eleuati contra Deum. *Psalm. 35.* Non veniat mihi pes superbia , & manus peccatoris non moueat me. Ibi ceciderunt omnes qui ope- rantur iniquitatem. De montibus autem dicitur *Iere. 31.* Benedic tibi Dominus, pulchritudo iu- stitiae, mons sanctus.

Ex diebus Gabaa] Tangit hic antiquæ consue- tudinis pertinaciam & pœnam, & dicit tria : pec- catum, pertinaciam, & pœnam. Peccatum innuit, cum dicit [Ex diebus Gabaa peccauit Israel] & tangit peccatum quod factum est in Gabaa; quod duplex est, sicut in antehabitis dictum est: unum quidem de idolo Michæ , in quo iniuriam Dei non vindicauerunt , fœminam adulteram indi- gnam vindicta vindicauerunt , quin potius ido- lum Michæ asportantes semper secum retinue- runt. Secundum fuit, quod Saulem, qui fuit de Ga- baa, Regem postulauerunt, ne sub regno Dei es- sent, & ne Dominus regnaret super eos. Primum est *Iudic. 18.* Secundum 1. *Reg. 9.* Et ira modo ad idola conuersi sunt, & à regno Dauid ad Ieroboam declinauerunt. Et hoc est quod dicit [Ex diebus Gabaa peccauit] hoc est, duplex peccatum in con- fuetudine retinuit [Israel] *1. Ia. 48.* Transgressorem ex ventre vocauit te. *Acto. 7.* Dura ceruice & incir- cumcisio cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis [ibi steterunt] hoc est, pertinaci voluntate in illo peccato remanserunt. *Psalm. 1.* Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum , & in via peccatorum non stetit. *Iere. 51.* Qui fugistis gladium, venite & nolite stare. *Bernardus.* State in via Dei, retrocedere est. *Math. 20.* Quid hic statis tota die otiosi ? Et subdit pœnam , immensus quod etiam iudicio humano inferenda sit talibus [non] id est, nonne etiam, supple, iudicio humano [com- prehendet] hoc est, comprehendere debet , vt nus- quam effugere possint[eos] tantos scilicet pecca- tores [in Gabaa prælium] hoc est, prælium simile Gabaonitico , quod, inquam, prælium fuit [super filiis iniquitatis] Gabaonitis conterendis & de- lendis , hoc est , vt deleantur sicut illi deleti sunt. *Pœna co- mes est* Quasi dicat, sic debet. *Hebr. 2.* Si omnis præuarica- cylpe.

Humiles

Similes enim in culpis similes esse debet in pœnis.
Rom. 11. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte & tibi non parcat. *2. Pet. 2.* Nouit Deus pios de temptatione eripere, iniquos vero in diem iudicij referuare cruciandos. Habito autem iudicio, quod etiam homo iudicat, infert, & suppletur rationalis coniunctio, ergo [iuxta desiderium meum] hoc est, voluntatem meam quam habeo in redendo vnicuique pro meritis [corripiam eos] per obsidionem scilicet, & captiuitatem, ut emendentur. *Prov. 4.* & *Heb. 12.* Quis filius quem non corripit pater? *Iob 5.* Increpationem Domini ne abiicias; quia ippse vulnerat, & medetur. *2. Mach. 6.* Corripiens in aduersis populum suum non derelinquit. Qualiter autem hoc fiat, subdit, & suppletur, quia [congregabuntur super eos populi] Assyriorum scilicet exercitus congregabuntur consensu præliandi contra eos. *Isa. 5.* Eleuabit Dominus signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ, & ecce festinus velociter veniet. Sicut etiam dæmones congregantur ad damnationem peccatoris. *Isa. 34.* Ibi congregabuntur milii, alter ad alterum. Milii enim sunt ad rapiendum [cum corripiantur propter duas iniquitates suas] duæ iniquitates sunt. Dei per idolatriam dimissio, & regni David per assumptionem Ieroboam relatio. *Isa. 8.* Eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & elegit magis Rasin, & filium Romeliae: Adducet dominus super eum aquas fluminis fortes & multas in Rege Assyriorum. Vel duæ iniquitates sunt, quod vindicauerunt indignam vindicta, & peccatum idolatriæ non vindicauerunt, sed assumperunt. *Iere. 2.* Duo mala fecit populus meus, Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas continere non valentes aquas. Vel duæ iniquitates sunt, recessus à Deo, & mala conuersio ad creaturam. *Iacob. 1.* Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illektus. Hæc sub eodem sensu & literalia sunt & moralia.

Ephraim vitula docta] Ab hoc loco prosequitur secundam similitudinem de vitula in decem tribus scilicet, & in duabus ibi [Aræbit Iudas] In decem tribus prosequitur proprietates vitulæ de petulantia. In duabus autem tribus proprietates vitulæ de aratione. Et hoc est [Ephraim vitula docta diligere trituram] Trituta est in ter-
Peccator in circuitu ambulator.ris calidis, quando vel pedibus animalium circumambunt super areas aristæ excutiuntur, vel circunductione rotarum lignearum, vel ferrearum paleæ in pabulum excutiuntur. Et hoc est, quod vult dicere [Ephraim] supple, est quasi vitula docta diligere trituram, vitula scilicet per lasciuiam, triturans per laboris circumitum [docta diligere trituram] id est, per hoc quod circumiens accipit dulcedinis pabulum, oblita laboris, ex dulcedinis pabulo semper ad laborem reuertitur. *Isa. 21.* Tritura areae meæ quæ audiui à Domino nuntiabo tibi. Ita populus ille laborem huius mundi dilexit & circuitum facit, propter hoc quod in lucris inuenit. Vnde *Gregorius.* Sunt quædam desides animæ quibus nihil laboriosius est quæ in huius mundi laboribus non laborare. *Psal. 11.* In circuitu impii ambulant. Beatus autem *Gregorius* dicit has figurari *Nume. 11.* vbi Hæbreis pastis pane Angelorum, in memoriam venerunt

cepe, & allia, & pepones, quæ vel insipida sunt, vel sine lacrymis non comeduntur. *Psal. 79.* Cibauit eos pane lacrymarum. Item *Psal. 126.* Surge postquam federitis, qui manducatis panem doloris. Et subiungit pœnam dicens] & ego transfuji] conculcando scilicet, & comprimento [super pulchritudinem colli eius] Pulchritudo colli in extensione colli est, & robore, & elevatione *Isa. 3.* Pro eo quod ambulabant filii Sion extento collo, & nutibus oculorum ibant, & composito gradu incedebant, decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & crimen earum nudabit. Et vult dicere, quod ita transibit, quod nudabit & ad nihilum rediget. *Iudi. 5.* Conculca anima mea robustos. Et hoc est quod sequitur [Ascendam super Ephraim] conculcans scilicet, & opprimens cervicostatam superbiae. *Isa. 63.* Calcaui eos in ira mea, & in indignatione mea conculcaui eos. Et subiungit de aratione vitulæ in Iuda, hoc est, in duabus tribus, & dicit tria: actum scilicet, & modum, & pœnam. Actum dicit,

Arabit Iudas] Tangit hic quod habitum est *Osee 4.* vbi dictum est, Facti sunt principes Iuda velut assumentes terminum. Ibi enim dictum est, quod dilatauerunt terminos suos super terminos decem tribuum captiuitatis eis. Et addit [confringet sibi sulcos Iacob] & Iacob vocat multos de decem tribus, qui tempore captiuitatis ad duas tribus configurerunt, qui etiam ad terras suas excolendas redierunt. *Gene. 34.* Negotientur in terra, & exerceant eam quæ spatiola indiget cultoribus. Sed vt opus permaneat, modum qualiter excolant terram, subiungit.

Seminate vobis in iustitia] vt scilicet, nulli iniuriam faciatis, & ius suū vnicuique tribuatis. *Eccles. 11.* Mane semina semen tuum, & vespere nō cesset manus tua. *Psal. 125.* Qui seminat in lacrymis, in exultatione metent. *Matth. 13.* Exiit qui seminat seminare semen suum [& metite in ore misericordiae] vt scilicet, de me messione vestra pauperibus erogetis, ita scilicet, quod etiam in ore verba compassionis proferatis. *Eccles. 18.* Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius quam datum. Qui sic seminat, centuplum metit. *Gene. 26.* Seminavit Isaac in terra, & inuenit in ipso anno centuplum. *Ioan. 4.* Qui metit, mercedem accipit, & congregat in horrea. Vnde qui seminat, pauperibus erogando, metit mercedem accipiendo. *2. Corinth. 9.* Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum praestabit, & augebit incrementa frugum iustitiae vestrae [& innouate vobis nouale] in quo scilicet, frutices errorum & stirpes peccatorum non superseminatae sunt, nouæ scilicet, corde conuersi ad Dominum. *Iere. 4.* Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. *Boëtius.* Prius extirpanda sunt vitia, vt inserantur virtutes. Et hoc quidem faciendum est in actione. Quid autem faciendum sit in contemplatione & cultu, subiungit [Tempus autem requirendi Dominum scilicet, dum inueniri potest. *Isa. 55.* Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est, hoc est, per pœnitentiam in hac præsenti vita. Et hoc est, quod sequitur [cum venerit] per gratiæ scilicet & beneficij manifestationem. *1. Corinth. 4.* Veniet Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium [qui docebit vos iustitiam] in qua scilicet & seminare & metere

& metere debetis. Isa. 48. Ego Dominus docens te vtilia. Sap. 8. Sobrietatem & prudentiam docet & iustitiam & virtutem, quibus in vita nihil est vtilius hominibus. Quod autem ab hac doctrina auertunt se, subiungit [arastis impietatem] aratio laborem acquirendi signat, & impie arat, qui semper in proximo plus vult habere in lucro & minus in damno. Pietas enim est benevolentia in parentale bonum, ut dicit Tullius in fine primae Rhetorica. Et impius est, qui proximum, in quo resultat summi parentis bonum, vel opprimit damno, vel spoliat bono sibi debito, & ille arat impietatem. Vnde Sap. 2 Dixerunt impij: Venite opprimamus pauperem iustum [iniquitatem messuistis] hoc est, ex iniquo vos ditastis. Isa. 5. Vae qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vsque ad terminum loci. Hab. 2. Vae qui multiplicat non sua [comedistis frugem mendacij] fruges mendacij sunt, quae promittunt refectio nem & non satiant. Lucrum enim temporale non satiat. Prou. 4. Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. Aggai 1. Comedistis, & non estis satiati. Prou. 13. Iustus comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum infatibilis. Et subiungit causam [quia confisus es in viis tuis] hoc est, in operibus idolatriæ scilicet, & peccatorum, quod maxima presumptio est in malo confidere. Eccl. 37. O presumptio nequissima unde creata es? Homo enim non debet confidere in viis suis, quia ignorat eas & exitus earum. De primo dicitur Job 3. Viro cuius abscondita est via, & circundedit eum Deus tenebris. De secundo dicitur Prou. 14. Est via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad interitum [& in multitudine fortium tuorum] suscipit, confisus es pugnatorum & munitionum. Contra quod dicitur Ierem. 17. Maledictus vir qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Et subiungit pœnam duplensem, scilicet confusionis populi in seipso per diuisi onem, & vastationis ab inimicis. De primo dicit.

*Potentia
Dei nihil
potest re
sistere.*

Consurget tumultus in populo] schismatum scilicet, & contradictionum. Isa. 3. Tumultuabitur puer contra senem & ignobilis contra nobilem. De secundo dicit [& omnes munitiones tuæ vastabuntur] non enim potest stare quod contra potentiam Dei se eleuat. Cor. 10. Arma nostra militia non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Christi. Seculares etiam munitiones non stant contra Dominum. Abdie 1. Si exaltatus fueris ut aquila & inter sidera posueris nidum tuum, inde detrahant te, dicit Dominus. Et huius vastationis ponit similitudinem, subdens [sicut vastatus est Salmana] Indic. 8. Salmana princeps fuit Madianitarum quem Gedeon iudex Israël interfecit. Et hoc est quod sequitur [à domo] id est, à familia eius qui vindicauit Baal] hoc est, qui iniuriam Dei vindicauit in Baal. Et tangit historiam, quæ est Indic. 6. & 7. vbi dicitur, quod pater Gedeonis lucum plantauit, & aram Baal extruxit, & bouem superposuit: quem lucum Gedeon Angelo se confortante succidit, aram subuertit, & bouem deiecit. Quod cum populus vindicare vellet, pater Gedeonis dixit: Nunquid vltores vos estis Baali? si Baal est Deus vindicet seipsum. Et ab

D. Albert. Magn. in Osea.

hoc eventu Gedeon dictus est Ierothal, hoc est, vltor Baal [in die prælij] quando scilicet Gedeon præliatus est cum ipso & omnes interfecit. Ps. 82. Fac illis sicut Madian, & Sisara: sicut Iabin in torrente Cisson. Item Psalm. 82. Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana. Sicut enim illi corrueunt pro peccato, ita & alii cadent peccatores [matre super filiis allisa] sicut enim Salmana in filiis Israël filios occidit ante oculos matrum, & postea matres peremis, vt bis morerentur & corde & corpore: ita è conuerso, Gedeon Salmana in conspectu matris suæ occidit, dicens: Sicut fecit gladius tuus matres sine filiis, sic inter mulieres sine liberis erit mater tua. Et occiso filio, allisit matrem ad lapidem & interfecit, ne fœda generatione amplius terram corrumperet. Isa. 14. Non vocabitur in æternum se men pessimorum, præparate filios eius occisioni. Causam autem huius vastationis subiungit [Sic fecit vobis Bethel] hoc est, idolatria in Bethel facta. Bethel autem interpretatur domus Dei, vbi immunditias exercuerunt. Iere. 11. Quid est, quod dilectus meus in domo mea operatur sclera multa [a facie malitiæ] hoc est, à præsentia malitiæ quæ in scandalum multis præsens est. Malach. 2. Vos recessistis à via, & scandalizatis plurimos in legi [nequitiarum vestiarum] nequitia dicitur malitia, in qua malus facit quicquid potest, ita quod nequit amplius. Luc. 11. Generatio hæc, generatio nequam est. Isa. 16. Superbia eius & arrogantia eius plusquam fortitudo eius.

C A P V T XI.

Sicut mane transit.

Tangit hic admonitionem populi per considerationem plagarum & beneficiorum Dei, & ideo tres partes sunt in capitulo isto. Primo tangit ingratitudinem ad beneficia educationis de Agypto. Secundo describit misericordiam Dei pñuentis pro peccato ibi [Quomodo dabo te Ephraim] Quia vero misericordis non est punire, idcirco tertio ostendit quid compulerit Deum ad puniendum ibi [Circumdedi me in negatione] In primo horum tria sunt. Primo enim ostendit quod ablationis regni & Regis causa fuit abiectio regni Dei. Secundo, beneficia Dei quæ ut Rex & pater exhibuit, commemorat, & ingratitudinem populi ibi [Quia puer Israël] Tertio, qualiter populus sicut effrenis equus non reducitur, nisi fræno pœnarum ibi [In funiculis Adam] Dicit ergo [Sicut mane transit] velociter scilicet & cito [pertinet] Rex Israël] hoc est, decem tribuum. Vnde Osea 13. Vbi est Rex tuus, maxime nunc saluet te. Hoc autem dicitur populo qui in protectione Dei constitutus fuit & regimine, & illo contemptu hominem in Regem petiit. Reg. 8. Audi vocem populi in omnibus quæ loquitur, non enim te abiicerunt, sed me, ne regnum super eos. Et quia sic contra voluntatem Domini obtentus est, stare non potuit, sed transiit sicut mane, hoc est, subito & velociter, ita scilicet quod sol claritatis & prosperitatis eius ad summum non peruenit, antequam enim illucesceret per claritatem ablatus

D fuit.

*Prosperitas
mundi non
diuitura.*

fuit. *Iob* 3. Dies illa vertatur in tenebras, nec requiriat eam Deus desuper, & non sit in recordatione, nec illustretur lumine. Sic dictum est de Nabuchodonosor. *Isa.* 14. Quomodo cecidisti lucifer qui mane oriebaris? Sic potentia & claritas mundi citato transit. *Ecclesiast.* 10. Omnis potentatus vita breuis. *Isa.* 38. Dum adhuc ordirer, succidit me. Et quale fuerit regnum Dei quod abiecerunt, subdit.

Quia puer Israël] supple, erat imbecillis sensu, quando legem non habuit, & infirmus virtute, quando violentia Pharaonis in Ægypto tenebatur oppressus. 1. ad *Cor.* 13. Cum esset parvulus, loquebar ut parvulus, cogitabam ut parvulus [& dilexi eum] hoc est, signa dilectionis exhibui cum non meruisset. *Deuteronomio* 33. Dilexit populos, omnes Sancti in manu illius sunt. *Deut.* 10. En Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, terra & omnia quæ in ea sunt: & tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos [& ex Ægypto vocauit filium meum] hoc est, ex Ægypto vocauit eum ut esset liber, ut filius meus seruitute aliena de cetero non oppressus, & in hereditate mea positus. *Numeri* 24. Deus de Ægypto eduxit eum. *Michel.* 7. Memento quod eduxerim te de Ægypto. Hoc etiam refertur ad eos moraliter, quos Deus educit de seruitute peccati ad libertatem virtutis. *Psal.* 39. Eduxit me de lacu miseriae, & de luto facies. Vnde *Exodus* 4. dicit Pharaoni, qui signat diabolum: Primogenitus meus Israël, dimitte filium meum primogenitum. Qualiter autem eduxerit, subdit [vocauerunt eos] Moyses scilicet & Aaron, duces & nuntii mei, sicut dicitur *Exodus*. 3. & 4. & usque ad 12. *Prophet.* 9. Misit ancillas suas ut vocarent ad arcem, & ad moenia ciuitatis [sic] supple, vocati à tantis & à talibus [abierunt à facie eorum] hoc est, à doctrina eorum recesserunt. *Exodus*. 32. Peccauit populus tuus, recesserunt cito de via quam ostendisti eis. *Ieremia*. 2. Elongauerunt se à me, & ambulauerunt pest vanitatem, & vani facti sunt Baalim immolabant] primum & medium & ultimum peccatum coniungit. Primo enim à facie Moysi recesserunt per vitulum, postea in terra sancta existentes sub Achab Baalim adorauerunt. *Reges*. 18. Postea in fine multiplicantes idolatriam simulachris sacrificauerunt, singularum gentium idola sumentes. *Ieremia*. 2. Secundum numerum ciuitatum tuarum fuerunt dij tui Iuda, Illud idem sub eiusdem auctoritatibus refertur ad clerum & ad populum, qui ab institutis primorum patrum recessit per lasciviam vituli, & postea abiecto iugo per malam libertatem seruivit Baal, qui interpretatur absque iugo, deinde fingens delectabilia diuersis seducitur spectaculis. Et hoc est quod sequitur [& simulachris sacrificabant] & subiungit de beneficiis in deserto exhibitis.

Et ego] supple, eram [quasi nutritius Ephraim] hoc est, decem tribuum. Nutritius enim semper cibum parat infantulo, & sic paravit cibum, manna scilicet, & coturnices. *Psalms*. 64. Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio eius. *Exodus*. 16. vbi pluit manna, vnde gloriantes dicunt. *Ioan.* 6. Patres nostri manducauerunt manna in deserto [portabant eos in brachiis meis] lignis scilicet & portentis & victoriis sustentando. *Deut.* 1. Portauit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum filium suum in omni via, per quam ambulasti. *Isa.* 40. In brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, fætas ipse portabit. Sic etiam

à peccatis reductos Dominus nutrit gratia, & sacramento Eucharistiae, & collatione virtutis portat. *Luke*. 15. Imponit eam in humeris suis, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni ouem quam perdideram. Et subdit de ingratitudine [& nesciunt] hoc est, scire noluerunt per beneficia [quod curarem eos] hoc est, quod omnis mea intentio esset ut curarentur à peccato & idolatria. *Isa.* 27. Iste omnis fructus ut auferatur peccatum eius, & hoc scire noluerunt. *Psal.* 35. Noluit intelligere ut bene ageret. *Autor.* 7. Aestimabat autem Moyses, supple, intelligere fratres, quoniam Deus per manus illius daret salutem illis, at illi non intellexerunt. *Ecclesiast.* 29. Ingratus sensu derelinquit librantem se. Subiungit autem quod non retrahentur à malis, nisi per peccatas. [In funiculis Adam traham eos] Funiculi Adam sunt peccata & maledictiones, quibus vincitus est Adam à Domino cum peccaret. *Prophet.* 5. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringuntur. Quia vero p ius pater punit ad correctionem, ideo subsequitur [in vinculis charitatis] Peccatum enim vincientem ex charitate inducit, sicut flagella super filium. *Pron.* 13. Qui diligit filium, affiduat ei flagella. *Hebrei*. 12. Quis filius quem non corripit pater: Hæc expositio literalis est. *Hieronymus* tamen aliter exponit, dicens, quod funiculi Adam sunt, quibus vincitus Christus Adam fecit sanctum, eisdem enim vinculis charitatis vincitus voluit eos curare & sanctificare, & ad se trahere. *Ier.* 1. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. *Ioan.* 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Sic Pater trahit ad Filium. *Ioan.* 6. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Sic Filius ad fidem per illuminationem. Sic etiam trahit ad seipsum, sicut iam dictum est. Sic Spiritus vinculo charitatis ad sanctitatem. *Ephe.* 4. Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Et est iste funiculus triplex qui difficile rumpitur. *Ecclesiast.* 4. Quia vero sic trahi non possunt, sicut propter duritiam oris equus effrenis, oportet quod chamo trahantur, & hoc est [Et ero eis] ex quo aliter esse non potest [quasi exaltans iugum super maxillas eorum] Et literaliter intelligitur de captiuitate Assyriorum, quod exaltatur in maxillis, quando constringuntur maxillæ blasphemæ per ipsum *Jacob*, 3. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus eorum circumferimus. *Psalm.* 31. In chaino & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. *Glossa* hoc aliter legit. Dicit enim quod exaltatur iugum quando aufertur, quando autem ponitur fortiter ad collum, deprimitur. Et est sensus, secundum *Glossam*. Iugum quod est super maxillas eorum, ero exaltans per ablationem, vbi scilicet iugum Gentium aufertur ab eis. *Isa.* 9. Iugum oneris eius, & sceptrum exæctoris eius superasti. *Gen.* 27. Erit quando excutes iugum eius de collo tuo. *Psalm.* 2. Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum. Quædam etiam *Glossa* legit de iugo legis Dei, quod superexaltatur, quando magnifice impletur. *Matthew*. 11. Tollite iugum meum super vos. *Tren.* 3. Bonum est viro cui portauerit iugum ab adolescentia. Super maxillas autem ponitur, quando die & nocte meditatur & quasi ruminatur. Et subiungit de beneficio præstito in deserto [Et declinavi ad eum] manna *Exodus*. 16. [vt vesceretur] quod

quod signat declinationem corporis & sanguinis Domini ad Ecclesiam. *Isa. vlt.* Ecce ego declinabo in vos sicut flumen pacis, & tanquam torrentem inundantem gloriam Gentium quam sugetis. *Psal. 77.* Portas cœli aperuit Dominus, & pluit illis manna ut ederent, panem Angelorum manducauit homo. *Apoc. 2.* Vincenti dabo manna absconditum. *Sap. 16.* Paratum panem de cœlo præstisti illis sine labore, habentem in se omne deleßamentum & omnem saporis suavitatem. Qualiter autem infrænet eos, ostendit, subdens.

Non reuertetur in terram Aegypti] populus sci licet. Concupiscentiae enim Aegyptiae semper erant in corde populi. Propter quod 4. *Reg. 15.* Sub Manahen rege Israël à facie Assyriorum voluerunt redire in Aegyptum. Similiter post interfictionem Godoliaz, contra consilium Ieremiæ in Aegyptum redierunt. *Iere. 42.* Quod Domino non placuit, sicut patet *Isa. 30.* & 31. quod fuit contra præceptum Domini. *Deut. 17.* ubi dicitur de rege, quod non reducit populum in Aegyptum. Et ideo dicit, quod sub Manahen non poterunt redire. *Ose 2.* Sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & semitas suas non inueniet, & ibit post amatores suos, & non comprehendet eos. Et hoc est quod sequitur [& Assur ipse rex eius] qui etiam in Aegypto comprehendet eos. *Isa. 19.* Tradam Aegyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum. *Num. 24.* Si in petra posueris nidum tuum, & fueris electus de stirpe Cyn, quamdiu poteris permanere? Assur enim capiet te. Signat autem captiuitatem peccatorum à diabolo, Assur enim altus sensus interpretatur, & signat diabolum, à quo postquam peccator capit ad Aegyptiacam desideriam redire non poterit. *Bernardus.* In æternum non obtinebit quod vult, & tamen quod non vult in perpetuum sustinebit. *Septuaginta* hic multum differunt ab Hebreo. Dicunt enim sic: Habitabit Ephraim in Aegypto, & Assur ipse rex eius. Causam autem huius subiungit [quoniam noluerunt conuerti] Si enim conuersti fuissent ad Dominum, non traditi fuissent captiuitati regis Assyriorum. *Iere. 4.* Si conuerteris Israël, ait Dominus, ad me conuertere, si abstuleris offendicula à facie mea non commoueberis. Qualiter autem traditi sint, subiungit.

Cepit gladius in ciuitatibus eius] Gladius dicitur capere, quando non inanem aerem verberat, sed stringitur in vulneribus. *Thren. 1.* Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Et dicit, in ciuitatibus, ut ciuitatibus expugnatis spes resistendi villis non remaneat. *Isa. 33.* Proiecit ciuitates non reputauit homines. *Isa. 6.* Relinquuntur ciuitates absque habitatore & domus sine homine. Iste gladius signat peccatum, quo peccatores interficiuntur. *Palm. 9.* Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti [& consumet electos eius] gladius scilicet. Electi dicuntur bellatores, nobiles, & diuites, qui primo interficiuntur. *Psalm. 77.* Iuuenes eorum in gladio ceciderunt. *Deut. 32.* Foris vastabit eos gladius, & intus pauor iuuenem simul & virginem [& comedet capita eorum] hoc est, Princes, & Reges, & Sacerdotes. *Habac. 3.* Maledixisti sceptris eius capit bellatorum eius. Et ibidem. Percussisti caput de domo impij. Gladius dicitur comedere quando consumit. *Deut. 32.* Gla lius meus deuorabit carnes

*Desideria
peccatorum
pana.*

D. Alberti Magni, in Oseam Proph.

de crurore occisorum, & de captiuitate nudati imicorum capitis [& populus meus] tunc supple videns non esse auxiliatorem nisi me [pendebit] desiderio & sp[iritu] ad redditum meum] hoc est, ut ad me reuertatur. *Ose 2.* Et dicit, Reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc. *Ose 13.* Perditio tua Israël, tantummodo in me auxilium tuum. *Deut. 32.* Videte quod ego sim solus & non sit alius Deus præter me. Quo autem cogente reuertantur & suspirant ad Dominum, subdit [Iugum autem imponetur eis] durissimæ scilicet feruitatis & captiuitatis. 3. *Reg. 12.* Pater meus imposuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum. Hoc iugum peccati iugum est, de quo dicitur *Thren. 1.* Euigilauit iugum iniquitatum mearum: in manu eius conuolutæ sunt, & impositæ collo meo [simul] omnibus scilicet quod nullus effugiet [quod non auferetur] vi scilicet humana. Usque hodie tenentur captiui in montibus Persarum. *Ecccl. 40.* Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam. Illo enim domare necesse fuit ceruicosa superbiam eorum.

Quo modo dabo te] compassionis affectum ostendit hic miserator & misericors Pater, dicens, quod vietus misericordia condignam poenam inferre non potest. Dicit autem duo, scilicet, compassionis affectum & effectum ibi [Post Dominum ambulabunt] Affectum exprimit per quaestionem modi & cordis conuersionem, & duritiae, siue severitatis abdicationem. Quæstionem facit quadruplicem. Prima est [Quo modo dabo te Ephraim?] *Septuaginta.* Quid faciam tibi Ephraim? Vnde sensus secundum *Hieronymum* est. Ex quo multis beneficiis & multis plagiis conuerti noluisti, quo modo, hoc est, ad quem modum ponam te ut conuertaris, iniquitas enim tua non admittit clementiam, affectui autem meo repugnat severitas, & ergo difficilis est modus quo conuertaris. *Ose 6.* Quid faciam tibi Ephraim? *Isa. 5.* Quid est quod facere debui vineæ meæ, & non feci? Secunda quæstio [protegam te Israël?] hoc est, quo modo possum te protegere? Iniquitas enim tua meretur, ut non protegaris. *Psal. 124.* Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operariibus iniquitatem. Item *Psal. 118.* Longe à peccatoribus salus. Tertia quæstio [Quando dabo te] *Septuaginta.* Quid faciam tibi? peccatum enim tuum non habet modum, iustitia vero dura est, & clementia locum non habet. *Michea 6.* Popule meus quid feci tibi, responde mihi? Quarta quæstio est [sicut Adama ponam te ut Seboim?] hoc est, iniquitas tua meretur perpetuam desolationem, sicut desolata est Adama & Sebois, igne & sulphure in pentaphi, sed hoc affectus paternus non admittit. Simile *Iere. 31.* Si filius honorabilis mihi Ephraim, si puer delicatus, 2. *Reg. 19.* Rex operuit caput suum, & clamabat voce magna: Fili mi Absalom fili mi. Et signat compassionis affectum ad peccatores. Vnde, *Luc. 15.* Cum filius prodigus adhuc longe esset, vidit illum pater suus, & misericordia motus est, & occurrens cecidit super collum suum, & osculatus est eum. Et subiungit de conturbatione cordis [conuersum est in me cor meum] hoc est, de profundo misericordia mouente verum. Simile *Gene. 6.* Tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit,

Dei clemētia erga peccatores.

D 2 hominem

hominem quem formaueram. *Gene. 45.* Commota sunt viscera eius super fratre suo [pariter conturbata est pœnitudo mea] *Glossa.* Pœnitet me delere populum meum. *Iere. 31.* Idcirco conturbata sunt viscera mea super eum. Miserans miserebor eius, ait Dominus. Et hoc est quod sequitur.

Non faciam furorem iræ meæ] hoc est, non mittam pœnam quam meruisti. *Mich. 7.* Non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est, reuertetur & miserebitur nostri [non conuerrat] à clementia mea scilicet ut disperdam Ephraim] hoc est, quod in nihilum redigam, quod non relinquam semen. *Isa. 1.* Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, & quasi Gomorrah similes essemus. Et dicit hic *Hieronymus in originali*, quod licet quinque ciuitates subuersæ sunt in pentapolis, tamē duæ inter illas, Sodoma scilicet & Gomorrah auctrices erant criminis, & per illas signantur duæ tribus, quæ in hoc quod templum habebant, & Sacerdotes, & Prophetas, plus peccauerunt quam decem: quia *Luc. 12.* Seruus Icienſis voluntatem Domini & non faciens digna, plagis vapulabit multis. Vnde *Isa. 1.* dicitur ad duas tribus: Audite verbum hoc principes Sodomorum, & auribus percipite legem Dei vestri populus Gomorrah. Peccatum autem decem tribuum comparatur Adamæ & Seboim quæ secundariæ fuerunt in peccato. Decem enim tribus per ignorantiam legis minus peccauerunt. Huius autem causam ex natura Dei assignat [quoniā deus ego & non homo] Quasi dicat, *Hieronymus*, Homo ad hoc punit ut perdat, Deus ad hoc corripit ut emendet. *Osea 6.* Misericordiam volo & non sacrificium. 2. *Mach. 6.* Corripiens in aduersis populum suum non derelinquit in medio tui sanctus & non ingrediar ciuitatem] hoc est, qui haec tenus in medio tui ostendi me esse sanctum, hoc est, omnino ab omni pollutione alienum & incontaminatum, in iudicio iræ meæ non ingrediar ciuitatem, ut scilicet ad modum legum ciuilium, quibus vtuntur in ciuitatibus vindicem. Vnde *Hieronymus*. Hoc est, non sum vnuſ de his qui in yrbibus habitant, qui humanis legibus viuunt, qui crudelitatem arbitrantur iustitiam, & ius summum malitia est: mea autem lex, meaque iustitia est saluare corruptos. *Job 33.* Libera eum ut non descendat in corruptionem. Inueni in quo ei propitiari. Iudei exponunt hoc, quod Deus expectauit redditum eorum, & quod alienæ gentis ciuitatem non ingredierentur, ut ibi habeant templum & cultum. Post misericordia autem affectum, subdens ostendit effectum, promittens pœnitentiam populo, ut locum habeat miseratione.

Post Dominum ambulabunt] & est vox Prophetæ. *Dani. 3.* Nunc sequimur te in toto corde, & timemus te. *Job 23.* Vestigia eius secutus est pes meus. Ambulare autem, hoc est, proficere. *Psal. 118.* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Habitac autem pœnitentia populi, statim subiungit qualiter congregabuntur virtute Dei [quasi leo rugiet] & suppletur, quia scilicet Dominus rugiet, ut leo in terrorem omnium captiuuntum Israël. *Amos 1.* Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam. *Amos 3.* Leo rugiet quis non timebit? [quia ipse rugiet] per seipsum scilicet comminabitur. *Hieronymus.* Cum leo rugiet volatilia & bestiæ terrore vocis, gradu-

fixoſe mouere non possunt. Ita Domino compinante necesse est quod omnes contremiscant, & ideo sequitur [formidabunt filii maris] filii maris dicuntur qui fluctus amaritudinis inducunt. *Isa. 57.* Cor impij quasi mare feruens, quod quiesceret non potest. Illis autem territis, quid futurum sit, subiungit.

Et auolabunt] supple captiui. *Hieron.* legit [volabunt quasi avis ex Aegypto] Quidam enim fugientes Assyrios & Aegyptios transfigerunt, & illos dicit se reuocaturum, sicut & eos qui ad conuersationem secularem conuertuntur reuocat. De qua aue in *Psal. 10.* dicitur, Transmigrat in montem sicut avis, secundum aliam translationem [& quasi columba de terra Assyriorum] qui scilicet ab Assyriis captiui sunt. Et intendit dicere, quod vbi cuncte captiui sunt, reducit eos terrore suæ potentiae, sicut & nunc congregauit Ecclesiam. *Isa. 43.* Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, da: & Austro, noli prohibere. *Matth. 8.* Multi venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & Meridie, & recubent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cælorum. De Aegypto veniunt qui à concupiscentia carnali & desideriis seculi veniunt. De Asfur, qui de superbia & fastu ambitionis. Hæc duo coniungit *Isa. 60.* Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columbae ad fenestras suas? [& collocabo eos] sic venientes [in domibus suis] reducens scilicet ad patriam & ad possessiones suas. *Ieremi. 32.* Adhuc possidebuntur domus, & agri, & vineæ in terra ista. Peccatorem autem reuertentem in domum conscientia reducit Dominus. *Sap. 8.* Intrans in domum meam, conquiscam cum illa. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, neque tedium conuictus illius [Dicit Dominus] 1. *Reg. 9.* Omne quod loquitur, absque dubio eueniet. Quia vero posset aliquis dicere vel querere, quare contra affectum suum populum captiuitati tradiderit; ideo respondet, & suppletur, quia,

Circundedit me] ut scilicet iudicium effugero non possem [in negatione] qua me Sacerdotes & Prophetas negauit & abiecit [Ephraim] hoc est, regnum decem tribuum, sicut continetur *Dani. 9.* Non erit eius populus qui eum negaturus est. Sic negant, de quibus dicitur ad *Titum 1.* Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hoc maxime facit Ephraim, qui frugifer interpretatur, quia diuites huius seculi maxime negant Deum, ad minus in opere [& in dolo] quo scilicet à rege circumuentus est me negauit [domus Israël] hoc est populus qui negauit me metu principis. Sic & populus Christianus dolo circumuentus à Sacerdotibus negat Dominum. Dicunt enim sacerdotes consuetudines bonas debere teneri, & consuetudines bonas vocant, quas iniquis legibus dictauerunt in lucrum suum. *Psal. 5.* Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Sanguinum enim vir est, qui sanguinem pauperis defraudat. *Ecol. 34.* Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Quia autem aliquis posset querere, Quare Iudea tunc non tradidit in captiuitatem, quando decem tribus, respondet [Iudas autem] hoc est, duæ tribus [testis] virtutis scilicet & veritatis, ut dicit *Glossa.* *Apoc. 3.* Hæc dicit, Amen testis fidelis & verus [descendit cum Deo] hoc est, spe diuini adiutorij, &

*sacerdotis
dolos
Consuetu-
dines que-
stuum non
commen-
danda.*

tangit historiam. *Exod.* 14. vbi dicitur, quod filiis Israël conclusis montibus & mari & Aegyptiis, diuisum est mare, & quando nulla tribus fuit ausa in mare descendere, tribus Iuda descendit adiutorio Dei confisa [cum sanctis fidelibus] Moyse scilicet, & Aaron. Vel quando decem tribus separatae sunt à Deo & regno David. *3. Reg.* 13. Iudas descendit à dignitate pristina, quæ tribubus duodecim imperare consueverat usque ad imperium duarum tribuum, cum sanctis fidelibus, hoc est, cum templo, Sacerdotibus & prophetis cum quibus remansit, sicut & nunc Iudas, hoc est, confitens, verbo, ore, & opere, descendit, hoc est, humiliatur cum sanctis fidelibus, hoc est, cum vere sanctis, qui coram Deo humiliantur. *Ecc.* 17. In partes vade seculi sancti cum viuis & dantibus confessionem Deo, & non demoreris in errore peccatorum.

C A P V T XII.

Ephraim pascit ventum

Secundum diuisionem superius datam reprehenditur hic populus, quod Deo vocante ad utilia contempto, inutilibus occupabatur. Cum enim sperare deberet in auxilio Dei, semper quæsiuit auxilium ab Aegyptiis & Assyriis. Propter quod dividitur capitulum in duas partes, in quarum prima dicit, quod populus in iudicio cōuincendus est de hoc. Secundo, ex parte Dei proponit beneficia, & ex parte populi occupationem circa inutilia ibi [In utero supplauit]. In prima parte proponit tria, scilicet, occupationem circa inutilia per metaphoram, secundo meraphoræ explanationem, tertio iudicii conuictionem. Dicit ergo Iudas descendit cū sanctis fidelibus, sed [Ephraim] auersus à Deo [pascit ventum]. *Seneca in libro naturali⁹ quaſionum* dicit, quod vetus nihil aliud est, quæ per impulsus, quāuis enim ventilabrum fit vapor terrenus, tamen fatus aer impulsus est. Unde cū etiā verba quibus nihil subest, sint aer percussus & impulsus, ventum pascit qui multa loquitur quibus nihil subest, prout *Iob* 6. Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis. Sic decem tribus foedera componentes inter se & Assyrios, & inter se & Agyptios, nihil fecerunt, nisi pascere ventum [& sequitur æstum]. Aestus quidam ventus est nocivus, meridionalis scilicet, qui laxat corpora & resoluit, & malas materias poris ingerit ad corporis magnum nocumentum & aliquando mortem: & qui sequitur talem æstum, mortem suam sequitur & venatur. Propter Assyrios ergo dicit, quod pascit ventum, propter Aegyptios autem dicit, quod sequitur æstum. *Gene.* 31. Nocte ac die æstu urgebar & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Et signat eos qui pro labore terrenorum omni vento fortunæ, & omni æstu laboris se non timent exponere. Contra, quod dicitur de Sanctis *I/a.* 32. Erit vir sicut qui absconditur à vento & celat se à tempestate. Quod autem metaphorice dixit, explanat.

Tota die mendacium] quantum ad foedus Assyriorum [& vastitatem] hoc est, causam vasti-

De Albert. Magni in Oseam Prop.

tatis [multiplicat] quantum ad foedus Aegyptum, quod sibi fuit causa vastitatis. *Prou.* 10. Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, idem sequitur aues volantes. *Ecc.* 34. Quasi qui apprehendit umbram & prosequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. Hoc etiam dicitur de his qui temporalia prosequuntur. *Psal.* 4. Ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? Dicit enim *Augustinus*, quod temporalia omnia mentiuntur quæ promittunt. In quo autem pascit ventum, & æstum sequatur, subdit [Et foedus cum Assyriis init] quod factum est 4. *Reg.* 14. sub Manahen [& oleum in Aegyptum ferebat] oleum purissimum in terra promissionis est, fæculentum autem in Aegypto, & inter cetera munera quæ regi Aegypti mirabant, etiam oleum miserunt. Et hoc est quod hic dicit, oleum in Aegyptum ferebat. *Isa.* 31. Væ qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes. Moraliter autem foedus init cum Assyriis ambitionis in alto sensu semper stans. *Iob* 41. Ipse est rex super viueros filios superbiae. Oleum fert in Aegyptum, qui secularibus blanditur in peccatis. *Psal.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Subinfert autem quod de hoc vindicandi sunt.

Iudicium ergo Domini] quo scilicet conuinci debeat ad poenam [cum Iuda] hoc est, cum duabus tribubus, ideo scilicet quia visa captiuitate decem tribuum pro peccato nō se correxit. *Ezech.* 16. Iudicabo te iudiciis adulteratum & effundentium sanguinem [& visitatio] per poenam [super Jacob] hoc est, super decem tribus. *Exod.* 20. Visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. *Psal.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Formam autem iudicii subdit [iuxta vias eius] Jacob scilicet & Iudæ. Et vocat vias tritæ à patribus quasi hæreditaria peccata: & ideo subdit [& iuxta adiuentiones eius] quæ scilicet de novo inuenientur [reddet ei] *Prou.* 1. Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur. *Isa.* 3. Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala. *Matth.* 21. Malos male perdet.

In utero supplauit] Hic tria proponit Dei beneficia, à quibus ille populus sequens ventum semper se auertit. Primum, est beneficium confortationis contra fratrem. Secundum, est beneficium eductionis de Aegypto, & illuminationis Prophetarum ibi [Et ego Dominus Deus tuus] Tertium, est beneficium constructionis domus per uxores & diuitias ibi [Fugit Jacob in regionem Syriæ] In prima parte duo sunt, scilicet beneficij descriptio & populi auersio ibi [Chanaan] In primo duo sunt, & tertium quod est conclusio ex duobus. Duo autem prima sunt confortatio in utero, & confortatio in via, quando fugit Laban auunculum. Dicit ergo Jacob, scilicet [in utero supplauit fratrem suum] scilicet Esau, & tangit histeriam quæ continetur *Gene.* 25. vbi dicitur: Protinus alter egrediens, scilicet Jacob, plantam fratris tenebat manu, & idcirco vocavit eum Jacob. Sic enim tenens plantam immiscerit se primogenitura, quod non erat infantis, nisi virtute Dei factum fuisset. *Gene.* 27. Iuste vocatur, est nomen eius Jacob: supplauit enim me en altera vice: primogenita mea ante tulit, & nunc secundo surripuit benedictionem meam. Hoc ergo beneficium est, quo virtute Dei & promissiones pa-

Ventum
pascere.

Ventus me-
ridionalis
corpori of-
ficit,

D 3 ternas

ternas & benedictiones hæreditauit, & ad filios transmisit. *Isa. 58.* Sustollam te super altitudinem teiræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. Et subdit beneficium confortationis in via.

Et in fortitudine sua directus est cum Angelo Septuaginta. Sic & in labore suo preualuit Deo, & confortatus est cum Angelo & potuit. Vnde sensus est ut sic ordinetur litera. In fortitudine sua cum Angelo, quam habuit vel accepit, luctans cum Angelo, directus est, hoc est, rectissimus factus est & rectitudinis nomen accepit. Et tangit historiam quæ continetur, *Gene. 32.* vbi dixit Angelus cum quo luctabatur: Nequaquam ultra vocaberis Iacob, sed Israël erit nomen tuum. Israël enim vel directus vel rectissimus interpretatur, vt dicit *Hieronymus*, & inducit id quod est *Isa. 44.* Et nunc audi Iacob serue meus, & rectissime quem elegi [& inualuit ad Angelum] hoc est, ad Angelum, complectens & stringens eum valetudinem diuinam accepit, cum esset timidus & imbecillus. *Isa. 8.* Dominum exercitum ipsum sanctificate: ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem, hoc est, in conformatiōnem & valetudinem, vnde Angelus dixit: Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis. Et hoc est quod sequitur [& confortatus est] *Isa. 40.* Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. *Psal. 83.* Ibunt de virtute in virtutem. *2. Reg. 3.* Dauid proficiens, & semper seipso robustior. Qualiter autem inualuit, subdit [fleuit & rogavit eum] Lacrymis enim vt dicit *Hieronymus*, pupugit, deuotione orationis vinxit, & sic lacrymis & oratione, quasi duabus brachiis Angelum strinxit. *Isa. 8.* Audiuī orationē nem tuam, vidi lacrymas tuas. *Iere. 31.* Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis, quia est merces operi tuo. *Tobie 12.* Dixit Angelus: Quando orabas cum lacrymis, ego obtuli orationē tuam Domino. Et quā paratus inuenitur Angelus, subdit, & tangit historiam quæ continetur *Gene. 28.* vbi cum Iacob de domo patris recederet, & in quodam loco requiescere vellet post solis occubitum, cælum vidit apertum, & scalam descendenter ad terram de cælo, & Dominum innixum desuper scalæ dicentem sibi: Noli timere Iacob, terram in qua dormis, dabo tibi & semini tuo. Et propter hoc locum illum Bethel vocauit, qui prius Luza dicebatur. Bethel enim domus Dei interpretatur [In Bethel inuenit eum] Primum scilicet, & innuit quod omnis apparitio facta patribus, per Angelos facta est. *Heb. 1.* Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis [& ibi loquitur est nobiscum] Nobiscum Deus loquitur, quando bonum nostrum loquitur. *Ose. 2.* Loquar ad cor eius. Hæc simul moralia sunt. In lucta enim virtutis & fletu compunctionis, & oratione deuotionis Angelos obtinēmus. Hoc signatum est. *Mattb. 4.* vbi post luctam temptationis & victoriā, Angeli accesserunt & Domino ministauerunt. Et *Luc. 22.* vbi cum Dominus in agonia prolixius oraret, apparuit Angelus confortans eum, quod vt dicit *Ambroſius* non ad caput, sed ad membra referendum est. Quod autem hoc à filiis in memoria teneatur, ostendit, subdicens,

Et Dominus Deus exercitum] hoc est, quod & Dominus sit, & Deus, & exercitus Dominus, qui exercitus suis & impugnare & salvare possit, sup-

ple, est[memoriale eius] Vnde *Septuag.* sic habent [Dominus autem Deus omnipotens erit memoriale eius] quod enim semper defensorem patrum se exhibuit & exercitus angelicos in defensionem eorum misit, hoc debet esse memoriale apud homines. Vnde Iacob Angelos videns, dixit: Castra Dei sunt hæc *Gene. 32.* Sic Angeli missi sunt ad Eliſeū *4. Reg. 6.* Sic missi sunt sub Onia ad templum defendendum *2. Mach. 3.* Sic missi sunt ad Iudam Machabæum inuulnerabilem custodiendum *2. Machab. 23.* Propter hoc dicitur *Isa. 63.* Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, & super multitudinem bonorum domus Israël quæ largitus est eis. Tantorum enim beneficiorum nemo debet esse immemor. Vnde ex his concludit [& tu] supple, ergo [ad Dominum Deum conuerteris] *Ies. 2.* Conuertimini ad me in toto corde vestro. *Thren. ultim.* Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Formam autem conuersationis subdit [misericordiam] ad te scilicet & proximū [& iudicium] in agendis supple [custodi] vt quid verū, quid falsum, quid bonum, quid malū sit, diiudices. *Psal. 100.* Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Et subiungit de ordine ad Deum [& spera in Deo tuo semper] non in Assyrio vel Aegyptio. In Deo autem sperare, est sperando in eum bonis operibus tendere. *Psal. 36.* Spera in Deo & fac bonitatem. *Rom. 5.* Spes non confundit. *Heb. 6.* Fortissimum habeamus solatium, qui confugimus ad tenendam propositam spem. Semper autem dicit, quia sicut dicit *Glossa.* Omnis laus in fine rei canitur. *Mattb. 24.* Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit.

Chanaan] Tangit hic populi ingrati tantis beneficiis atteritionem, & dicit in contractibus iniustiam, in violentiis calumniam ad proximum, & impietatem in Deum [Chanaan] nominatiū est absolutus. Ponitur enim vt sequens relatio locum habeat. Et est sensus: Populus iste non est de Iacob vel Israël, sed est Chanaan de semine iniquitatis. *Dari. 13.* Semen Chanaan & non Iuda. *Ezech. 16.* Radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Vnde autem hoc sciatur, subdit, & suppletur, quia [in manu eius] supple est [statera dolosa] in omnibus contractibus statera dolosa est quæ deprimit ad leue, & ascendit ad graue, in eo scilicet, qui semper nititur deiicere proximum. *Dent. 25.* Non habebis in sacculo diversa pondera maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Talis statera est corum, qui multum ponderant temporalia, & paucum spiritualia. *Prou. 11.* Statera dolosa abominatione est apud Deum, & pondus æquum voluntas eius [calumniam dilexit] in oppressione scilicet pauperum. *Isa. 3.* Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? *Isa. 5.* Væ qui iustificatis impium pro muniberibus suis, & iustitiam iusti aufertis ab eo. Hæc clero conueniunt qui omnes causas per calumniam ad lucrum trahunt. *Isa.* Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustias scripserūt in opprimeret in iudicio pauperes, & vim facerent cauila humiliū populi mei [Et dixit Ephraim] Tangit corruptionem ordinis ad Deum [Dixit Ephraim] in corde scilicet [veruntamē diues effectus sum] *Psal. 52.* Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. *Hiero.* Quasi dicat. Vnde cumque habeam, non curio, dummodo habeam: putat enim

Prouiden-
tia Deinon
neganda.

enim se esse diuitem in idolo vel in delectabili quod consequitur, quāuis decipiatur. *Apoca. 3.* Dicis quia diues sum & nullius egeo: & nescis quia miser es, & miserabilis, & cæcus, & nudus, & pauper [inueni idolum mihi] quod, supple, diuitias reproto. *Iere. 17.* Fecit diuitias & non in iudicio [omnes labores mei] quibus laborau [non inuenient mihi] per inflictionem peñæ aliqui iudicis [iniuriam quam peccavi] & est verbum desperantis, qui prouidentiam negat, & iudicium futurum, contra quod dicit *Ecc. 5.* Ne dixeris, Quomodo potui? aut quis me subiiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Et *ibidē* Ne dixeris, Peccavi, & quid mihi accedit triste? Altissimus est enim patiens redditor. *Ecc. 5.* ne dederis os tuum, vt peccare facias carnem tuā, neque dicas coram Angelo non est prouidentia, ne forte iratus Dominus contra sermones tuos disperget cuncta opera manuum tuarum.

Et ego Dominus Deus] Secunda propositio est pro Domino in iudicio, & habet duas particulas. Primo enim proponit pro Domino: Secundo, contra populum ibi [Si in Galaad idolum] Pro Domino proponit duo, scilicet, beneficentiam in Ecclesiis & in Sanctis, & certa responsa in dubiis ibi [Et loquutus sum. Circa beneficentiam duo proponit, quorum primum est argumentum secundi. Primum est eductio de terra Aegypti: secundum autem de terra Chaldaeorum reduc[t]io [Et ego dominus] supple, sum potestate [Deus] prouidentia [tuus [beneficijs [de terra Aegypti] hoc est, qui eduxi te de terra Aegypti. *Mich. 6.* Memento quod eduxerim te de terra Aegypti, & miserim ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam. Hac autem eductio (sicut saepe dictum est) educationem signat de peccatis. *Isa. 63.* Sic adduxisti populum tuum vt faceres tibi nomen gloriae. Et ex præterito subinfert spem futuri [adhuc] supple si pœnitueris, iterum [sedere te faciam] celebrando festum [in tabernaculis] vt scilicet iteratum festum tabernaculorum celebres pro reductione de captiuitate, sicut celebrasti pro educatione de Aegypto. Et hoc est quod sequitur [sicut in diebus festiuitatis] Scenophegiae, scilicet, quando celebrasti festum educationis de Aegypto. Ille sensus inuatur ex eo quod dicitur *Iere. 23.* Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicent vltra, viuit Dominus qui eduxit filios Israël de terra Aegypti, sed viuit Dominus qui eduxit & adduxit semen domus Israël de terra Aquilonis, & de cunctis terris ad quas eieceram eos illuc. Sicut autem eductio de Aegypto signat educationem de peccato, in qua cantatur canticum submissionis Aegyptiorum. *Exo. 15.* Cantemus Domino, gloriole enim magnificatus est. Ita per educationem de Chaldaea signatur eductio de temptationibus per profectum virtutum, in quo cantatur canticum graduum, quod quindecim gradibus determinatur, in *Psal. 137.* Cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. *Mich. 7.* Secundum dies egressonis tuae de terra Aegypti ostendam ei mirabilia. Et subiungit de secunda beneficentia ex parte Dei, scilicet, quod eis dedit etiam responsa in dubiis.

Et loquutus sum super Prophetas] supereminentiam notat Spiritus illuminantis Prophetas. *Isa. 61.* Spiritus Domini super me. *Alt. 1.* Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos. Spiritus enim superior intra se continet spiri-

tum humanum, vt errare non possit, nec uno modo loquutus sum, sed [& ego visionem multiplicau] vt scilicet, modo sensibili, modo imaginabili, modo intellectuali in visione loquerer. *Psal. 88.* Tunc loquutus es in visione Sanctis tuis. *Isa. 28.* In aliis linguis & in aliis labiis loquar populo huic, & nec sic audient me, dicit Dominus. *Hebre.*

1. Multifariam multisque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis [&] quod plus est [in manu] hoc est, in opere [Prophetarum assimilatus sum] vt operibus inteligerent quod verbis audire noluerunt. Sicut quod Moyses extensis brachiis in modum crucis stetit contra Amalech. *Exod. 17.*

Sicut *Isaías* nudus iuit & discalceatus tribus diebus *Isa. 19.* Sicut quod *Ieremias* Calathis sicuum futura praefiguravit *Ieremia 24.* & *Ezechiel* vas transmigrationis *Ezechiel 12.* Et *Jonas* tribus diebus & tribus noctibus in ventre ceti fuit *Jonas. 2.* Sufficiencia ergo erat in Domino ad omnia haec quæ à Deo requiruntur. Beneficium enim fuit in indigentiis, & responſa in dubiis, & ex hoc infert quod frustra errabant in idolis, quæ neutrum horum facere possunt [Si in Galaad idolum] supple est [ergo frustra erant] & hic est punctatio. *Hieronymus:* Hæc enim efficaciter in Deo, & inaniter in idolis requiruntur. *Isaia 8.* Cum dixerint ad vos, Quærite à pythonibus, & à diuinis qui strident in incantationibus suis. Nunquid non populus à Deo suo requiret visionem? pro viuis à mortuis? Galaad enim ciuitas est ultra Iordanem, in fortibus Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse, vbi Laban comprehendit Jacob *Gene. 32.* Et propter hoc locus venerabilis habebatur, & ideo ibi idolum erat quod venerabantur decem tribus. *Oſea 6.* Galaad operantium idolum supplantata sanguine. In hoc idolo frustra erant [in Galgal bobus immolantes] Galgal sive Galgala, ciuitas est duarum tribuum iuxta Bethel, vbi etiam fuit idolum quod duæ tribus venerabantur, quod etiam frustra fuit, cum Deus nec decesset in beneficiis, nec decesset in responsis. *Dene. 4.* Non est alia gens tam grandis quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. *Oſea 9.* Omnes nequitæ eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos, propter malitiam adiunctionum eorum. Et dicit bobus in derisionem & in signum concupiscentiæ. Bouem enim pro tauro ponit, qui lascivus est. Vnde *Prou. 7.* vbi de meretrice loquitur, subiungit: Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lascivius. Hanc literam *Haymo* aliter punctuat, & legit sic [Si] hoc est, & si in Galaad] hoc est, in decem tribubus [est idolum] propter hoc scilicet, quod nec templum nec Prophetas nec Sacerdotes habuerunt. Et legit tamen pro ergo sic [Tamen frustra erant in Galgal] hoc est, in duabus tribubus [bobus immolantes] Ibi enim erant Sacerdotes, & templum, & Prophetæ. Sed ne negare possint, conuincit, subdens [nam & altaria eorum] decem & duarum tribuum apparent [quasi acerui] hoc est, tumuli arenarum vel lapidum [super sulcos agiti] *Septuaginta.* Super desertum campi. Et tangit quod hostibus venientibus, villis & carapis defertis, templo idolorum fracta sunt, & tumuli ruinorum super campum desertum apparuerunt. *Matt. 24.* Non relinquunt lapis super lapidem qui non delstuatur.

Fugit Jacob] Adhuc tertio proponit in iudicio

D 4 beneficia

*Christus in
Prophetis
adumbratio-
nus.*

beneficia quæ patri fecit in constructione domus, & filii in illuminatione Prophetæ, & ex opposito auersionem ingrati populi [Fugit Iacob in regionem Syriae] quod fugit, erat metus ratione fratris sui, qui dixit *Gene. 27*. Venient dies luctus patris mei, & interficiam Iacob fratrem meum. Quod autem in Syriam fugit, consilium fuit matris, quæ volut ut de filiabus Heth vxorem duceret, sicut *ibidem* dicitur *cap. 28*. Noli accipere coniugem de genere Chanaan, sed vade & proficiscere in Mesopotamiam Syriae ad domum Bathuel patrem matris tuae, & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auunculi tui. Et hoc tangit hic [& seruauit Israël] Laban scilicet auunculo suo [in vxorem] habendam. *Gene. 29*. Seruam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis [& in vxorem seruauit] Liam scilicet alius septem annis, ut *ibidem* dicitur. Et sic Deus ordinatione vxorum, & procreatione filiorum, & multiplicatione possessionum domum construxit Iacob. *Ruth 4*. Faciat Dominus hanc mulierem quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel & Liam, quæ ædificauerunt domum Israel, ut sit exemplum virtutis in Ephrata. Signat autem hoc in spiritualibus fugam à seculari conuersatione in regionem Syriae, quæ sublimis interpretatur, hoc est, in sublimitatem pœnitentie vel religiosis. *Iere. 48*. Estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis. Et subdit de illuminatione Prophetæ.

In Prophetæ autem] Moysè scilicet & Aaron & Maria & aliis septuaginta duobus, qui (*Num. 11*) prophetabant [eduxit Dominus Israel de Ægypto] ne scilicet incertas promissiones sequerentur, *1. Pet. 3*. Non indoctas fabulas sequuti annūtiamus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem [& in Prophetæ seruatus est] hoc est, in successione Prophetali, ita quod Doctor iustitiae nunquam defuit. *Ecc. 24*. Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam, & non deficiam in progenies eorum usque in ævum sanctum. Et subiungit de auersione populi à tantis beneficiis, & suppletur, & tamen: [ad iracundiam me prouocauit Ephraim] hoc est, regnum decem tribuum, vel in mundo fructificantes. *Isa. 30*. Terrorem brachij sui ostendet in combinatione furoris, & flamma ignis deuorantis [in amaritudinibus suis] hoc est, peccatis, quæ me pium & dulcem ad amaritudinem prouocant. *Iere. 2*. Quomodo conuersa es in prauum vinea aliena? *Deut. 32*. Fel draconum vinum eorum. Ex omni ista disputatione triplici quæ proposita est, infert sententiam [&] supple ideo.

Sanguis eius] hoc eit, causa sanguinis sue mortis [super eum veniet] ipse enim per peccatum sibi causa mortis est. *2. Reg. 1*. Sanguis tuus super caput tuum, os enim tuum loquutum est aduersare [& opprobrium eius restitueret ei Dominus Deus suus] Opprobrium vocat probosum peccatum, quod restituitur, quando congrue punitur. *Deut. 25*. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. *Isa. 27*. In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabit eam. *Isa. 3*. Væ impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei.

Panz cor-
respond. e-
culta.

C A P V T XIII.

Loquente Ephraim.

Secundum superius inductam diuisionem *duo* intendit hic Prophetæ, peccati scilicet, & vanitatis accumulationem & condemnationem, & Prophetæ contristationem *ibi* [De manu mortis liberabo eos] In prima parte duo sunt: peccati accumulatio, & peccati accumulati colligatio ad condemnandum *ibi* [Colligata est iniquitas] In prima adhuc duo sunt, scilicet, accumulatio idolatriæ, & accumulatio ingratitudinis *ibi* [Ego autem Dominus Deus tuus] In primo quatuor sunt, scilicet, peccati principium, peccari additamentum, & quam sit irrationabile peccatum, & qualiter sit puniendum. Dicit ergo [Loquente Ephraim] rege scilicet decem tribuum Ieroboam, qui fuit de Ephraim, & intelligit, loquente, hoc est, præcipiente. *Ezech. 34*. Cum austeritate & potentia imperabatis eis, & dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor [horror inuasit Israel] hoc est, horrendum peccatum idolatriæ. *Job 4*. Cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. *Ecc. 27*. Loquela multum iurans, horripilationem capitū statuet. Austera enim præcipientes multum iurare consueuerunt [& deliquerit in Baal] qui vel superior vel deuorator interpretatur. Maxime enim hoc competit libidinosis & ambitiosis [& mortuus est] hoc est, causam mortis accepit. *Gene. 2*. Quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini. Hoc sub eodem sensu ad Prælatos refertur, qui Ephraim sunt propter temporalium fructificationem, & verbo & opere loquuntur ad populi subversionem. *1. Corin. 15*. Corruunt mores bonos colloquia mala. *Psal. 49*. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Et sic horrendum peccatum inuadit subditos. *Isa. 21*. Corru cum audirem, conturbatus sum cum viderem, emarcuit cor meum, tenebra stupefecerunt me [& deliquerit in Baal] hoc est, per luxuriam & avaritiam & superbiam. Baal enim, ut superior superbiam, ut vero deuorator avaritiam, & quia colebatur per libidinem, luxuriam signat. Colebatur enim in idolo Phœgor. *Ioan. 3*. Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Et sic moritur populus, sicut *supra* 9. dictum est. Ephraim ducet ad imperfectorem filios suos. Et subdit de additamento peccati,

Et nunc addiderunt ad peccandum] per nosas scilicet inuentiones idolorum. *Psal. 68*. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. In quo autem addiderint, subdit [Fecerunt sibi conflatile] scilicet vitulum [de argento suo] hoc est, de pretiosissimis quæ habebant. *Osæ 2*. Ego argentum & aurum multiplicauis quæ fecerunt Baal [quasi similitudinem idolorum] quasi dicit, quia non erat vera similitudo, quia ad id quod nihil est non potest esse similitudo. *1. Corin. 8*. Scimus quia idolum nihil est in mundo. Istud moraliter refertur ad eos qui noua peccata veteribus addunt. *Isa. 30*. Peccata noua veteribus non addenda.

faciunt

faciunt constatile , desideriis enim & studiis dele-
etabilia conflant sibi : & de argento faciunt , quia
eloquia ad hoc componunt. *Judic.* 17. Consecraui
& vovi argentum hoc Domino , vt de manu mea
fuscipliat filius meus & faciat sculptile atque con-
statile. Dicit autem quasi similitudinem , quia
quicquid in vita diligitur , potius umbra quam ve-
ritas est. *Judic.* 9. Vimbras montium vides , & hoc
errore deciperis. Et subdit de peccati irrationali-
tate.

Factura artificum totum est] artifex autem non
potest dare substantiam. *Sap.* 13. Infelices autem
sunt , & inter mortuos spes illorum est , qui appellauerunt deos opera manuum hominum , aurum
& argentum artis inuentio[n]em [His] idolis scili-
cer [ipsi] Principes & Sacerdotes [dicunt] hoc est ,
præcipiunt [immolate] cum inutile sit talibus im-
molare. *Sap.* 13. Non erubescit loqui cum illo qui
sine anima est , & pro sanitate quidem infirmum
deprecatur , & pro vita rogar mortem , & in adiu-
torium inutilem inuocat. Et subdit [homines vi-
tu[los] adorantes] *Glossa* vult , quod homines possit
esse vocati vel nominatiui casus. Si est vocatiui
casus , refertur ad præcedens , & est sensus , quod
Sacerdotes dicunt ; O homines immolate vitulam.
Si nominatiui est , refertur ad sequens sub hoc
sensu. Cum sint homines; sunt adorantes vitulos.
Deposita enim tatione , magis bruti quam etiam
ipsi vituli efficiuntur. *Isa.* 44. Obliti sunt ne vi-
deant oculi eorum , & ne intelligent corde suo ,
non recogitant in mente sua , nec cognoscunt , nec
sentiunt , vt dicant : Medietatem eius com-
bussi igne , & coxi super carbones eius panes , &
coxi carnes & comedи , & de reliquo eius idolum
faciam , ante truncum ligni procidam. *Psal.* 84.
Homo cum in honore esset , non intellexit , com-
paratus est iumentis insipientibus. Hæc eadem di-
cuntur de Prælato qui fit ab hominibus & non ex
Deo. *Zach.* 11. O pastor & idolū derelinquens gre-
gem. Hic enim in figuravituli ad libidines & lasci-
uiā populi vel augendam vel dissimulandā forma-
tus est. *Psal.* 105. Mutauerunt gloriam suam in
similitudinem vituli. Hic enim nihil venerabile
habet , nisi pompam seculi. Propter quod lauda-
tur Mardochæus. *Eþher* 4. quòd tales adorare
noluit , ne honorem diuinum impenderet illi ,
quem Deus non constituerat. Subdit autem de
pœna per quatuor comparationes comprehendens
eam , & est communis expositio ad literam & ad
mores. Primo ponit comparationem vitæ , dicēs .

Idcirco erunt quasi nubes matutina] Nubes
matutina vapor est frigiditate noctis compressus .
& radijs solis incontinenti dissolutus , & ita est de
vita præsenti , quæ radijs solis iustitia quando iu-
dicium demonstrat , statim dissoluitur. *Iacob.* 4.
Quæ est enim vita vestra ? vapor est ad modicum
parens , & deinceps exterminabitur. *Iudas in epi-*
stola Hi sunt nubes sine aqua , quæ à ventis cir-
cunferuntur. Et subdit de profectu vitæ & pros-
peritate [& sicut ros matutinus præteriens] Ros
enim fecundat sicut prosperitas; sed sicut ros ma-
ne , sole statim exiccatur , ita prosperitas stulto-
rum tacta luce iustitia Dei in nihilum redigitur.
Prov. 1. Auersio parvolorum interficiet eos , &
prosperitas stultorum perdet illos. *Osee* 6. Mis-
ericordia vestra quasi nubes matutina , & quasi ros
mane pertransiens. *Eeci.* 43. Obuians ros ab ardo-
re venienti humilem efficiet eum. Et subdit de

corpo [Sicut puluis turbine raptus ex area] in
area enim vr leges contrita est & triturata , mul-
tus consuevit esse puluis , qui turbine primo inuolu-
tus & eleuatus dissipatur , ita & homo post se-
mina & labores huius vitæ in puluerem reuerti-
tur & dissipatur , corpus enim non est nisi puluis
compactus & in pelle vna conglutinatus. *Job* 10.
Ecce nunc in puluere sedeo , & si mane me quæ-
sieris , non subsistam . 1. *Mach.* 2 Hodie extollitur , & cras non inuenietur , quia conuersus est
in terram suam , & cogitatio eius perijt. *Psal.* 145.
Exibit spiritus & reuertetur in terram suā , supple ,
corpus , in illa die peribunt. Et subdit de compara-
tione spiritus qui vehiculū est vitæ & virtutis , qui
in fumum resoluitur [sicut fumus de fumario]
raptus. Fumarium vocat , vt dicit. *Hieron.* catha-
ractam sive foramen muri per quod egreditur fu-
mus. *Sap.* 2. Spiritus diffundetur tanquam mollis
aer , & transibit vita nostra tanquam vestigium
nubis. De hoc sic in moralibus dicit *Gregorius*.
Carnalis gloria dum nitet , cadit : & dum apud
se extollitur , repente intercepto fine terminatur.
Sic namque auratum flatu in altum stipula rapitur ,
sed ad ira casu concito reuocatur. Sic ad nubila
fumus extollitur , sed repente annihilatur , & in-
tumescendo dissipatur. Sic ab infimis nebula as-
cendendo se erigit , sed exortus hanc solis radius
ac si non fuit abstergit. Sic in herbarum superficie
nocturni toris humor spargitur , sed diuini lumi-
nis subito calore siccatur. Sic spumosæ aquarum
bullæ inchoantibus pluvijs excitatae , ab infimis
certatim prodeunt : sed eo celerius diruptæ depe-
reunt , quo inflatae altius extenduntur : cumque
ex crescunt ut appareant , crescendo peragunt ut
non subsistant.

Ego autem Dominus] Tangit hiç ingratitu-
dinis accumulationem , & tangit tria , ex quibus
concludit propositum , & illud est quartum. Primum
est , propositio beneficiorum Domini : Secundum ,
auersio ingratii populi : tertium , pœna qua sunt
feriendi. Ex his concludit , quod non nisi in Deo
est salus populi , De primo dicit] Ego autem] cum
idolum nihil sit [Dominus Deus] sum scilicet per
naturæ veritatem & omnium superpositionem
[tuus] autem per beneficiorum collationem . 1.
Corinth. 8. Et si sunt qui dicantur dij , sive in cæ-
lo , sive in terra , siquidem sunt dij multi & do-
mini multi , nobis tamen unus Deus Pater , ex
quo omnia [de terra Aegypti] hoc est , diuinitatis
meæ potentiam ostendi , in eductione de terra
Aegypti , & literaliter & spiritualiter. *Exod.* 20. Ego
sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ae-
gypti , de domo seruitutis ; hoc enim quotidie
facit de peccatis educendo [& Deum absque me
nescies] hoc est , Deum qui absque me est , mei
scilicet nihil habens , nescies per approbationem.
Exod. 20. Non habebis deos alienos coram me .
Hoc enim non implet fornicator qui deam habet
Venerem , nec auratus qui nummum adorat. *Ephe-*
s. Nec superbus qui in excelsis sacrificat. Et subdit
[Et Saluator non est præter me] Virtus enim
saluandi non est nisi in ipso. *Isa.* 45. Ego Domi-
nus , & non est ultra me Deus , absque me non
est Deus iustus , & saluans non est præter me. Et
subdit de beneficijs præstitis in deserto [ego co-
gnoui te in deserto] notitia scilicet dilectionis ,
electionis , & beneficiorum , *Exo.* 33. Inuenisti
gratiam coram me , & te ipsum noui ex nomine . 2.
Timoth. 2.

Timoth. 2. Nouit Dominus qui sunt eius. In deser-
to autem dicit, propter priuationem cultus, vbi
nullus potuit subuenire, nisi Deus [in terra soli-
tudinis] vt etiam potentiam ad cultum auferat. Soli-
tudo enim est terra quæ coli non potest propter
malitiam. *Deut. 32.* Inuenit eum in terra deserta,
in loco horroris & vastæ solitudinis. Quod signat
desertum in quo inuenitur peccator: vbi nec
Angeli nec Sancti habitant. Signum autem huius
noritæ supponit ex verbo Prophetæ [iuxta pas-
cua sua] & est ac si aliquis quereret, quo popu-
lum nouit Deus? Et respondet Prophetæ, iuxta pas-
cua sua. *Deut. 8.* Afflixit te penuria, & dedit tibi
cibum manna, quod ignorabas tu & patres tui,
vt ostenderet tibi, quod non in solo pane vivit ho-
mo, sed in omni verbo quod egreditur de ore
Domini. Pluit enim illis manna & coturnices. *Exod. 16.* Et dedit carnes vt egredierentur per na-
res. *Nume. 11.* Aquam quoque de petra eduxit,
cuius dulcedo melli comparatur, quæ continuo
sequebatur populum per desertum. *Nume. 20.*
Psal. 64. Parasti cibum illorum: quoniam ita est
præparatio eius. *Sap. 16.* Substantiam tuam &
dulcedinem tuam quam in filios habes ostende-
bas, & voluntati vniuersitatem deseruiens, ad
quod quisque volebat conuertebatur, cibus scili-
cket quem eis dedisti.

Manna v.
niusculus
que pare-
bat deside-
rio.

Et adimpti sunt] Tangit hic populi auersio-
nem, quod super impletionem impleti, diuini sci-
licet & delicijs, & honoribus [Et saturati, eleua-
uerunt cor suum] difficile enim est diuini sci-
licet adimptum cor non eleuari. *Ezech. 28.* Leuatum
est cor tuum in decore tuo. *Iere. 5.* Magnificati
sunt & ditati, incrassati & inpinguati, & præterie-
runt sermones meos pessime. *Hieron.* inducit hoc
Deut. 32. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit,
incrassatus, impinguatus, dilatatus [& obli-
tus sunt mei] quod scilicet me præ oculis non habue-
runt. *Iere. 2.* Populus meus oblitus est mei diebus
innumeris. *Ia. 57.* Mentita es, & mei non es re-
cordata. Subdit autem de pena qua sunt puniendi,
& ponit similitudines in crudelitate punitis.

Et ero eis quasi leæna] quæ saeuior leone esse
dicitur. *Gene. 49.* Requiescens accubisti vt leo,
& quasi leæna, Quis suscitabit eum? *Nume. 23.*
Vt leæna confurget, & quasi leo erigeret, non
accubabit donec deuoret prædam, & sanguinem
occisorum bibat. Et hoc est dictum propter saeuia-
tiam [sicut pardus in via Assyriorum] supple oc-
curram eis. Et sicut dixit leæna propter saeuiam,
ita dicit pardus propter velocitatem ne effugiant.
Habac. 1. Leuiores pardis equi eius. Et tunc (sicut
dicit *Amos 2.*) peribit fuga à veloce. *Iere. 5.* Per-
cussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastauit
eos, pardus vigilans super ciuitates eorum. Dicit
autem, in via Assyriorum, quia semper ad Assy-
rios fugere cogitabant. *Iere. 2.* Quid tibi cum via
Assyriorum, vt bibas aquam fluminis? sic etiam
seculares confugiunt se per altum sensu[occurræ
eis quasi vrsa raptis catulis] de qua dicit *Hieron.*
quod qui scribunt de naturis animalium, dicunt
quod nihil ita saeuit sicut vrsa, raptis catulis. Et in
illa saeuia & feritate dicit, quod occurrat per re-
gem Assyriorum, vel spiritualiter per diabolum.
Prov. 28. Leo rugiens & vrsus esuriens, princeps
impius super populum pauperein. Dicit autem,
raptis catulis, quia primo negantes tributum quasi
catulos rapuerunt, & per hoc aduersarios conci-

tauerunt ad saeuiam. *2 Reg. 17.* Tu nosti patrem
tuum & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos,
quasi si vrsa raptis catulis in saltu saeuat. Hanc
saeuiam exaggerat *Salomon Prou. 17.* Expedit ma-
gis vrsæ occurere raptis fœtibus, quæ fatuo con-
fidenti sibi in stultitia sua [& dirumpam interiora
iecoris eorum] hoc est, vitalia eorum, vel ea
quæ amant, quia cogit amare iecur: separabuntur
enim à peccatore omnia delectabilia sua. *Osea 2.*
Comedet eam bestia agri [& consumam eos ibi]
in poenis scilicet. Et modum tangit quando dicit
[quasi leo] *Deut. 32.* Dixit, vbinam sunt, cessare
faciam ex hominibus memoriam eorum. *Ia. 38.*
Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea [bestia
agi scindet eos] bestia quasi vastia dicitur, &
signat crudelitatem, vel Romanorum, vel demonum,
Gen. 37. Fera pessima comedit eum, bestia deuora-
uit Ioseph. Ex his concludit propositum, subdens.
Perditio tua Israël] hoc est, ò Israël, tu ipse
es causa perditionis tuae, qui semper à me, qui
sum vita tua, auersus es. *Psal. 30.* Factus sum tan-
quam vas perditum [tantummodo in me auxili-
um tuum] qui semper cogitavi de salute tua. *Ia.*
51. Dominus Deus auxiliator meus, & ideo non
sum confusus. *Psal. 120.* Auxilium meum à Do-
mino, qui fecit cælum & terram. Et excludit præ-
sumptionem falsi auxilii, subdens [vbi est rex
tuus?] in quo scilicet auxilium præsumpsisti. Rex
enim saluare non poterit. *1 Reg. 8.* Num exaudiet
vos Dominus in die illa, quia petistis vobis re-
gem? Humana enim virtus saluare non poterit
[maxime nunc saluet te] tempore scilicet necessi-
tatis: tunc enim debet succurrere rex & amicus.
Ecc. 6. In necessitate probatur amicus [in omni-
bus vrribus tuis] hoc est, munitionibus, quæ
iam omnes expugnantur, vel per diabolum, vel
per mortem, vel per tyrannum exteriorem. *Ia.*
36. Ascendit Sennacherib rex Assyriorum super
omnes ciuitates iunatas & cepit eas [& iudices
tui] vbi sunt, hoc est, principes qui te iudicant,
qui modo scilicet subuenire non possunt. *Deut.*
32. Surgant & opitulentur vobis, & in necessitate
vos protegant [de quibus dixisti] per Samuelem
scilicet *1 Reg. 8.* [Da mihi regem & principes]
Sic enim dixerunt, Rex erit super nos, & erimus
nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos
Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit
bella nostra pro nobis. Et, supple, tunc respondi
per Samuelem [Dabo tibi regem in furore meo]
qui scilicet te premat, & non defendat [& aufera-
ram] hunc regem [in indignatione mea] quia
scilicet in Amalech debite non vindicauit. In si-
gnum autem huius, vt dicit *Hieronymus*, mugire
fecit tonitrua, & descendere pluias in die messis,
quod inconsuetum est in Palestina. *1 Reg. 12.*
Nunquid non messis tritici est hodie? Invocabo
Dominum & dabit voces & pluias, & sciens &
videbitis quia grande feceritis vobis malum in co-
spectu Domini, petentes super vos regem. Similiter
etiam peccant qui petunt sibi Prælatos nō ex im-
perio domini, sub quibus suas habeat libertates. *2.*
Timoth. 4. Erit tempus cum sanam doctrinam non
sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi
magistros prurientes auribus, & à veritate quidem
auditum auerterent, ad fabulas autem conuertentur.
Colligata est] Tangit hic de congregatione
iniquitatis ad peccæ condemnationem [Colligata
est iniquitas Ephraim] & dicitur, colligata, quasi
simil

ſimul in ſacculo ligata, in quo ſcilicet ad iudicium reſeruatur, & hic ſacculus eſt in diuina ſcientia noſtrorum peccatorum memoria, & colligatio eſt non interrupta peccatorum noſtrorum reminiſcen- cia, & peccatorum accumulatio. *Iob* 14. Tu quidem grefſlus meos diuinaſtaſti, ſed parce pec- catis meiſ. Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniuitatem meam. Et ſic id quod ſe- quitur, expositio eſt praecedentis absconditum eſt peccatum eius] hoc eſt, in abscondito reſeruatum; vel dicatur quod absconditum eſt, eo quod per confeſſionem non eſt reuelatum ad pœnitentiam. *Iob* 31. Si abscondi quaſi homo peccatum meum, & celaui in ſinu meo iniuitatem meam. Quaſi dicat, male mihi accidit. Et haec expositio communiſ eſt ad literalem & moralem. E conuerſo, de conſiſtentibus dicitur *Pſal.* 31. Dixi, conſiebo, & tu remiſiſi. *Iſa.* 53. Narra ſi quid habes, ut iuſtiſi- ceris. Qui autem abscondit ſcelera, non dirigeſtur, & ideo punitur. Et hoc eſt quod ſequitur [Dolores parturientis venient ei] Dolores parturientis ſunt, quando id quod cum deleſtatione conce- ptum eſt prodiſ ad lucem, & ardeat vterum, & tor- queat dolore ſcindente eam, quaē concepit. *Iſa.* 59. Concepereunt laborem, & pepererunt iniuitatem. *Pſal.* 7. Concepit dolorem, & peperit iniuitatem. *I. Thes.* 5. Cum dixerint pax & ſecuritas, tunc re- pentinus eis ſuperueniet interitus, tanquam dolor in vtero habentis. *Iſa.* 37. Dies tribulationis & anguſtiae, correptionis & blaſphemiae, dies haec: quia veneſerunt filij uſque ad partum, & non eſt virtus pariendi. Quodd autem cauſa doloris iſtius in ipſo fit, ſubdit, & ſuppletur, quia [ipſe filius non ſapiens] qui ſciliſ pericula futura ſapienter præuideat, & corrigit per pœnitentiam quod deliquit. *Oſea* 4. Populus non intelligens vapulabit. *Iſa.* 5. Idcirco captiuus ductus eſt populus meus, quia non ha- buit ſcientiam, & probat hoc per ſignum, ſubdens [Nunc enim] in proxima ſciliſ tribulatione cap- tivitatis [non ſtabit] ſed cadet [in contritione filio- rum] quando ſciliſ filij eius conterentur, vel filij mei de duabus tribubus. Si enim duabus tribu- bus quaē templum non abiecerunt non pepercit, tunc nullo modo parcer illis qui templum abiece- runt. *Iere.* 45. Ecce quos aedificaui, ego deſtruuo, & quos plantauui, ego euello, & vniuersam terram hanc, & tu quæreris tibi grandia: Noli quærere, ecce ego adducam malum ſuper omnem carnem. *Luc.* 23. Si in viridi hoc faciunt in arido quid fieri?

De manu mortis] Quia iam dictum eſt, quod ad finalem dannationem congregata eſt iniuitas, ideo ne desperet populus de liberatione, ſaltem ab inferno, ſubdit de liberatione futura per Chriſtum [De manu mortis liberabo eos] Manus peccatum eſt, qua peccatores tenentur in morte. *Sap.* 1. Deus mortem non fecit, ſed impij manibus & verbiſ accerſierunt eam. Liberando enim de peccatiſ, liberat de manu mortis. *Matth.* 1. Ipſe ſaluum fa- ciet populum ſuum à peccatiſ eorum. *Iſa.* 38. Tu autem eruisti animam meam ut non periret, pro- iecisti poſt tergum tuum omnia peccata mea. *Mich.* 7. Deponet omnes iniuitates noſtrās, pro- iicit in profundum maris omnia peccata noſtra [de morte redimam eos] Ex quo redimit de manu mortis, per conſequens, redimit de morte æterna. *Rom.* 4. Mortuus eſt propter peccata noſtra deſtruenda, Morte enim ſua mortem noſtrām deſtru- xit, & vitam reſarando reparauit. Quod figura-

tum eſt *Gen.* vlt. vbi dicitur: Post mortem meam Deus viſitabit vos, & ascendere vos faciet de terra iſta. Qualiter autem hoc fiat, ſubdit [Ero mors tua o mors] Mors dicitur viuere ſecundum actum Christus mortis, qua mortificare potest, & in morte deſine- re, quam potestatem amisiſ Christi morte, & ideo mordit mortua dicitur eſſe. *Apoc.* 20. dicitur de hac mor- te: Beatus & ſanctus qui habet partem in resurre- ctione prima. In his ſecunda mors potestatem non habet. Et quia infernus receptaculum eſt mortuorum, propter hoc ſubdit [morsuſ tuuſ ero in ferne] Ad infernum enim deſcendit anima Christi, & eos qui longa ſpe aduentum ſuum ex- peſtauerant, inde liberauit, & ita infernum mo- mordit, ſciliſ lymbum patrum, quaſi dentibus abſtrahendo, & receptaculum damnatorum & lymbum paruolorum in originali decedentium derelinquendo. *Septuaginta* ſic, Vbi eſt mors cauſa tua? vbi eſt aculeuſ tuuſ in ferne? Et hoc inducit *Apoſtolus* 1. *Corinth.* 15. ſic dicens: Absorpta eſt mors in victoria, vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuuſ? Stimulus autem mortis peccatum eſt, virtus vero peccati lex, Deo autem gratias qui dedit nobis victoriā per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui mortuus eſt pro nobis. Et quod *Apoſtolus* ſic exponit, præſum- ptuſum reputo aliter exponere. Quia vero iſta liberatio in futurum promiſa longe poſt tem- poſa Prophetæ exhibita eſt, ideo ſubdit [consolatio] abſcondita eſt ab oculis meiſ] præſens enim in carne non videbo ea. *Iſa.* 38 Quæſi uiſ residuum an- norum meorum, dixi; Non videbo Dominum in terra viuentium. De quo autem maxime tristatur, ſubdit [quia ipſe] infernus ſciliſ morsuſ.

Inter fratres diuidet] hoc eſt, inter quoslibet vinculo amicitiæ conuincentos. Vnus enim auſume- tur ad gloriam, & alter relinquetur ad pœnam. *Matth.* 24. Tunc duo erunt in agro; vnuſ auſume- tur, & alter relinquetur; duæ molentes in mola, vna auſumetur, & altera relinquetur; duo in lecto, vnuſ auſumetur, & alter relinquetur. Et de hoc te- ſtatur Prophetæ, quod aliquis de ſuis perdiſt, & a conſortio beatorum separatur. 1. *Reg.* 15. Siccine separat amara mors? Qualiter autem per im- minentem captiuitatem hoc fiat, ſubdit [Adducet Dominus] ſapienſia ſciliſ ſua [vrentem ventum] hoc eſt, exercitum leuem & velocem, potius flatu venti vienientem quam ambulantem, qui ſicut ventus vrens omnia exiccat. *Ezech.* 1. Ecce ventus turbinis vieniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, vt per ignem exiccat, per nu- bem grandinet terrore & comminatione, per ven- tum vero velociter diſcurrat & vndique diſfun- datur. *Iob* 4. Vidi eos qui operantur iniuitatem, qui ſeminant dolores, & metunt eos, flante Deo periſſe, & ſpiritum iræ eius eſſe consumptos. *Iob* 27. Tollit eum ventus vrens. *Aggei* 2. Percuſſi vos vento vrente, & vredine, & grandipe omnia opera manuum veſtrarum, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me [de deſerto aſcendentem] de deſerto dicitur venire ab effectu, quia deſer- tum facit. *Ioel* 2. Terra ſicut hortus voluptatis co- ram eo, & poſt eum ſolitudo deſertū. Dicitur enim aſcendere, quia opprimendo & ſubruendo venit. *Iob* 1. Ventus veheſens irruit ē regione deſerti, & cōcuſſit quatuor angulos domus, quaē corruens oppreſſit liberos tuos. Haec eadem ſub eodem modo referuntur ad ſuggeſtionem diaboli [& ſiccabit]

siccabit venas eius] Venæ sunt villæ & oppida à metropoli deriuata , & venæ sunt etiam per quas vita,sensus & motus à corde fluunt in membra.
Isa. 37. Glorians dicit (author istius mortis) ego vestigio pedis mei siccavi omnes riuos aggerum.
Isa. 19. Omnis fementis irrigua siccabitur, arescet, & non erit [& desolabit fontem eius] vel metropolim in populo,vel cor in corpore , vt scilicet & metropolis destruatur,& homo moriatur. *Ecccl. vlt.* Confringetur hydria super fontem. Tunc erit verum quod dicitur in *epistola Inde*, quod sunt fontes sine aqua. *Isa. 19.* Fluuius desolabit atque siccabitur , & deficien^t flumina & attenuabuntur & siccabuntur riu aggerum [& ipse] scilicet ventus qui exercitum signat vel diuinum iudicium [diripiēt] hoc est , diripi faciet [thesauros omnes vasis desiderabilis] Victo populo thesaurus terræ directus est,ram in vasis pretiosis quam in auro & in argento , sicut & ea quæ sunt hominis diripiuntur post mortem. *Ezech. 18.* Ecce ad diripiendam prædam congregasti omnem multitudinem tuam , vt tollas argentum & aurum , & auferas supellectilem atque substantiam , & diripiias manubias infinitas. In *Glossis* innuitur expositio, quod ventus sit Christus, vr̄ens charitate , desertum faciens mundum à vanitate , & veniens de deserto generis humani , vel de deserto virginalis vteri , & siccans venas mortis , hoc est peccata , qui desolabit fontem , hoc est diabolus à quo peccata fluxerunt, qui diripit vasa desiderabilia , quia animas Sanctorum desiderabiles ab inferno abstraxit , & in paradiſo collocauit. *Matth. 12.* Si fortior illo superuererit, intrabit in domum fortis , & alligabit fortē , & omnia vasa eius distribuet in quibus confidebat. Hoc figuratur *Exod. 14.* Abstulit, Deus mare flante vento vehementi & vrenti tota nocte , & vertit illud in siccum. *Isa. 51.* Nunquid non tu siccasti mare , aquam abyssi vehementis ? Qui posuisti profundum maris viam, vt transirent libertati. Prima tamen expositio literalis est. Et quia infernus & mors præsens sic diuidunt inter fratres , & hoc peccatum fecit , ideo Propheta non tam imprecantis quam prædicentis modo subdit.

Pereat Samaria] hoc est, decem tribus, vel etiam peccator. *Psalm. 67.* Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Optat quod pereant, ne viuant in peccatis. Causam autem subdit [quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum] qui scilicet dulcis est per naturam , amaræ iræ efficitur propter peccatum. *Jere. 2.* Quomodo conuersa es in prauum vinea aliena ? [In gladio pereat] diuinæ scilicet vltionis. *Job. 19.* Fugite à facie gladij , quoniam vltor iniquitatum gladius est, Vel , pereat in gladio spiritus quod est verbum Dei. *Ephes. 6.* [paruuli eorum eliduntur & factæ eius discindantur] hoc legimus prædictum esse sub Benadab 4. *Reg. 8.* de Azaheli : Iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides , & prægnantes diuides. Hoc tamen moraliter refertur ad hoc quod paruuli sint primi motus peccati, qui ad petram Christum elidendi sunt , ne nutritantur & crescant in peccatum. Fœtæ autem sunt conceptus malorum propositorum, qui scindenda sunt per pœnitentiam,ne ad lucem veniant.

Matth. 4. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.

*Christus
vento vr̄e-
ti est simi-
lis.*

Luc. 11.

C A P V T X I V.

Conuertere Israël.

Hoc diuīsum est contra præcedens , totum est enim de consolatione pœnitentium. Diuiditur autem in partes tres. In prima docet conuercionem. In secunda ponit benignam Domini ad conuersos responsionem *ibi*[Sanabo] In tertia inuitat ad intelligendum huius prophetæ prolatum sermonem *ibi*[Quis est sapiens]. In primo duo dicit; cordis scilicet, conuersione , & qualibus verbis impetrant propitiationem *ibi* [Tollite vobiscum] *Continuatio* ad præcedens. Ex quo tantis malis *pœnitentiæ* digni sunt qui peccant , & per pœnitentiam tot mala declinant conuersi, ergo [*Conuertere Israël*]. *Conuersio* Continuatio ad præcedens. Ex quo tantis malis *necessaria*. *Conuersio* mutatio situs est , vt scilicet superiorius fiat inferioris, & e conuerso : & dextrum sinistrum, & e conuerso; & anterius posterius, & e conuerso: & interius exterius , & e conuerso. In peccatore enim ratio inferior est , & sensualitas superior, quod conuertendum est. *Prov. 30.* Per tria mouetur terra, per seruum cum regnauerit, per ancillam cum fuerit hæres domina sue, & per stultum cum satiatus fuerit cibo. Seruus inferior est ad Dominum , & signat hominem in comparatione ad Deum, qui super Dominum esse vult, quando Domino non supponitur. *Ezech. 28.* Posuisti cor tuum sicut cor Dei, cum sis homo & non Deus. Ancilla autem sensualitas est , & domina ratio : qui ordo in peccatore perueritur , sed debet restituī per pœnitentiam, quod signatum est *Gene. 21.* vbi Angelus dixit ad ancillam Agar : Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub ipsa. Stultus autem satiatus cibo , concupiscentia est , per quem etiam regnum iustitiae turbatur , & ideo mente & spiritu reprimendus est *Job. 4.* Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. Dextera autem signat spiritualia , & sinistra temporalia: sed peccator spiritualia habet à sinistris , quia parui momenti sunt apud illum , sicut sinistra pigræ est , & temporalia habet à dextris. *Matth. 5.* Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Peccator etiam interiora habet fordida , & exteriora pulchra , quod etiam conuertendum est. *Psal. 44.* Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. De pulchritudine autem exteriori *Prov. vltim.* Fallax gratia & vana est pulchritudo. Peccator etiam æterna habet posterius , transitoria vero anterius , quod iterum conuertendum est. *Philip. 3.* Posteriorum oblitus ad anteriora me extendō. Sic ergo , Conuertere o Israël, hoc est , rectifica te o Israël foris in opere , & qui vides Deum per fidem , ad hunc intus ascende per affectum in contemplatione. *Isa. 41.* Conuertimini ad me & salui eritis omnes fines terræ. Ad quem autem conuertatur , subdit [ad Dominum Deum tuum] ad Dominum propter debitum. *Psal. 112.* Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ , ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum [Deum] quia necessarium. Deus enim Θεός græcè dicitur, Θεός autem à Θεῷ, quod est video, vides, deriuatur. Necessarium enim est ad eum conuerti , qui hominem & omnes actus eius circumspicit. *Hebr. 4.* Omnia nuda

nuda & aperta sunt oculis eius , ad quem nobis sermo. *Boetius in consolacione philosophia.* Magna necessitas vobis bene agendi indicata est , qui omnia agitis ante oculos cuncta certentis [tuum] quia utile , dicitur enim tuus , quia beneficu. *Hebr.11.* Non confunditur Deus , vocari eorum Deus , paravit enim illis ciuitatem. A quo autem conuertatur, subdit[quoniam corruisti in iniquitate tua] Iniquitas enim & peccatum ruina est , & casus; in casu autem , & ruina nemo stat nec stare potest. *Psal.35.* Non veniat mihi pes superbiae , & manus peccatoris non moueat me. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. *Isa.3.* Corruerat populus vir ad virum , propter quod necesse est ut erigatur & conuertatur. *Ephes.5.* Surge qui dormis,& exurge a mortuis. *Isa.64.* Cecidimus quasi folium vniuersi , & iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos. Et subdit de verbis quibus poterunt impetrare propitiationem.

Tollite vobis cum verba] hoc est, verba quæ vobiscum sint, & pro vobis, & non contra vos. Hæc sunt verba supplicationis in oratione , veritatis in prædicatione, vera confessionis coram Sacerdotibus, jubilationis in laude. *Matth.12.* Ex verbis tuis iustificaberis & ex verbis tuis condemnaberis. *Eccl.45.* In verbis suis monstra placauit. Hæc autem verba, corde, ore, & opere pronuntianda sunt. *Ephes.5.* Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est [& conuertimini ad Dominum] verbis scilicet & operibus. *Thren.ultimo.* Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. *Iere.15.* Si conuerteris , conuertam te [& dicite ei] verbis deuotionis scilicet *Gen.18.* Loquar ad Dominum meum , cum sim puluis & cinis [omnem aufer iniquitatem] vt nihil scilicet peccati remaneat, ne mali seminis pullulent rediuiua plantaria. *Michæl.7.* Quis Deus similis tui qui aufers iniquitatem & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuae? delendo enim transit ac si non videat. *2. Paralip.ultimo in oratione Manasses.* Remitte mihi , remitte mihi , ne simul perdas me cum iniquitatibus meis , neque in aeternum referues mala mihi. *Psal.50.* Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele [& accipe bonum] *Hieronymus.* Te auferente malum poterimus offerre bonum. Et est sensus, accepta bonum quod offerre possumus , & hoc est spiritus contribulatus. *Dan.3.* In animo contrito & spiritu humilitatis suscipiantur [& reddemus vitulos labiorum nostrorum] *Septuaginta.* Fructum labiorum nostrorum, in gratiarum scilicet actione , quæ vitulis comparatur , eo quod mixta est saltibus gaudiorum, teneritudo consolationum. *Luc.15.* Occidit pater vitulum saginatum, & labori leges virtutum. *Hebr.ultimo.* Offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructura labiorum confitentium nominis eius. *Psal.68.* Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude, & placebit Deo super vitulum nouellum. Item *Psal.50.* Tunc imponent super altare tuum vitulos. *1.Reg.1.* Anna adduxit Samuelem in templum in vitulis tribus, hoc est, hilaritate orationis , laudis , & gratiarum actionis. Et quia ad falsa auxilia aliquando conuigerant, illa abdicat subdens [Assur non saluabit nos] hoc est , confidentiam in auxilio Assyriorum non habebimus, sed in te solo. Assur autem , id est altus sensus, signat superbiam, in qua non est confidendum. *Tobie.4.* Superbiam in tuo sensu , aut in

tuo verbo nunquam dominari permittas ; quia in ipsa initium sumpsit omnis perditio[super equum non ascendemus] hoc est , in Ægyptiorum auxilio qui equis abundant , spem non poneamus. Equus autem signat luxuriam, quæ abdicanda est. *Isa.31.* Væ qui descendunt in Aegyptum ad auxilium in equis sperantes. *Amos.2.* Ascensor equi non saluabit animam suam. *Exod.15.* Equum & ascensorem proiecit in mare[nec dicemus ultra] per idolatriam[dij nostri opera manuum nostrarum] *Ose.2.* Auferam nomina Baalim de ore eius. Moraliter autem opera manuum suarum adorat , cui placent opera sua & sufficientia esse putat. *Isa.2.* Opus non arro- manuum suarum adorauerunt , quod fecerunt di- gantur fi- giti eorum. Quod detestatur *Iob.31.* Si osculatus dendum.

lum manum meam , & latatum est cor meum in abscondito. Et subdit de sufficientia propitiationis in Deo[quia eius qui in te est] hoc est, fide, spe, & charitate in te manet [misereberis pupilli] *Septuaginta Populi*, Pupillus fuit populus in peccato Deo patre destitutus. *Thren.ultimo.* Pupilli facti sumus absque patre. Pupillus est pœnitens à patre diabolo relictus, & matre concupiscentia. *Psal.26.* Pater meus, & mater mea dereliquerunt me ; Dominus autem assumpit me. *Glossa adducit illud Psalm.9.* Tibi derelictus est pauper , orphano , pupillo tu eris adiutor. De mansione in Deo dicitur *Ioan.15.* Manete in dilectione mea.

Sanabo contritiones] Tangit hic benignitatem recipientis Domini in duabus , in affectu scilicet & effectu. De affectu dicit [Sanabo contritiones eorum] Bonum naturale conteritur per peccatum, sicut bonum corporis conteritur per pœnas. Sanatur autem quando per gratiam reparatur. *Iere.17.* Sana me Domine, & sanabor ; saluum me fac, & saluus ero. *Psal.146.* Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Qualiter autem ista sanitas perficiatur, subdit [Diligam eos spon- *Amor Dei* tane] Spontaneum est quod totum in libertate spontaneus, voluntatis consistit & nulla coactione compelli- tur, nullo pretio emitur, nullo obsequio præuenitur , & talis est dilectio Dei in nobis. *1. Ioan.4.* In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. *Rom.5.* Com- mendat autem Deus suam charitatem in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secun- dum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Ta- lem etiam charitatem diligit in nobis. *Indic.5.* Cor meum diligit principes Israël. Qui propria voluntate obtulisti vos discrimini benedicite Domino[quia auersus est furor meus ab eis] hoc est, causa furoris per pœnitentiam. *Mich.ultimo.* Non immittet ultra furorem suum , quoniam vo- lens misericordiam est. *Exod.32.* Placatusque est Dominus ne faceret malum quod loquutus fue- rat aduersus populum suum. Et subdit de effectu,

Ero quasi ros] ostendens primo , quoniam vir- tus germinativa in ipso est , propter quod rori se comparat; quia ros fecunditatem terrænascenti- bus tribuit & confortationem. *Cant.5.* Caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis no- ctium. *Isa.26.* Ros lucis ros tuus , & terram gigantum detrahens in ruinam. *Eccl.43.* Ros obuians ab ardore venienti humilem efficiet cum , Aquilo- nem scilicet *Isa.45.* Rotare cæli desuper [& Israël eleganter germinabit quasi lily] illo scilicet, rore infusus. Lilium rectum , in toto stipite viride , multorum florum, in flore candens, in centro floris croceum,

in folio floris repandum, odoriferum, tumentibus pulmonibus aptum. Rectitudo iustitiam signat, virginitas viorem fidei & virtutis, multitudo foliorum, connexionem virtutum, candor castitatem, croceum in centro carnis mortificationem, repandum ad se incurvatum per discussionem suipius. Vnde 3. Reg. 7. dicitur, quod lilyum sit repandum. Psal. 91. Iustus germinabit sicut lilyum, & florebit in æternum ante Dominum. Cant. 2. Sicut lilyum inter spinas, sic amica mea inter filias. Odoriferum autem per famam bona opinionis. Cant. 4. Qui pascuntur in liliis. Tumido pulmoni medicamentum, virtute castitatis & humilitatis. Cant. 7. Venter tuus sicut aceruuus tritici, vallatus liliis. Et subdit de profectu.

Erumpet radix eius] in multas scilicet stirpes & germina virtutum scilicet & operationum. Job. 29. Radix mea apertus est secus aquas, & ros morabitur in messione meas ut Libani] qui mons calidus est, in quo mirabiliter emittunt radices. Jere. 17. Erit quasi lignum quod transplantatur secus aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus, & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solidum, nec aliquando definet facere fructum. Libanus autem candidatio interpretatur, quia omnia hæc debent esse in candore virtutis. Thren. 4. Candidiores Nazaræi eius niue. Et subdit de pulchritudine honestatis.

Ibunt rami eius] hoc est, eundo dilatabuntur, in ramificationem scilicet virtutum, & meritorum, & multiplicationem fidelium. Ezech. 36. Vos autem montes Israël ramos vestros extendite, ut germinetis, & fructum afferatis populo meo Israël. Dan. 4. Rami eius pulcherrimi. Eccl. 24. Rami mei honoris & gratiae. Et subdit de pulchritudine.

Oliua doctrinam significat veritatis.

Et erit quasi oliua gloria eius] oliua ministris lucis est, & signat doctrinam veritatis. Zacha. 4. Duæ oliuae super candelabrum, una à dextris lampadis, & alia à sinistris eius, hoc est, doctrina veritatis de æternis, & doctrina veritatis de temporalibus. Oliua etiam ynciuia est infirmitatis, & signat misericordiam quæ vngit infirmos. Eccl. 9. Oleum de capite tuo non deficiat; quia misericordia à nobis deficere non debet. Etiam est cibi conditiua oliua. Eccl. 24. Quasi oliua speciosa in cempis, omnibus scilicet communis. Et subdit de suauitate opinionis.

Et odor eius ut Libani] qui est odor thuris in diffusione sanctitatis. Cant. 4. Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Sicut enim gloriat in nitore conscientiae apud Deum quod signatur per oleum; ita prouidet bona coram hominibus in odore bona fama. 2. Corinth. 2. Christi bonus odor sumus Deo in his qui pereunt, & in his qui salvi sunt. Et subdit de securitate quietientium in tali regno.

Conuertentur] ad Dominum tota deuotione. 1. Pet. 2. Conuersi estis nunc ad pastorem, & Episcopum animarum vestrarum [sedentes] hoc est, quiescentes in umbra eius] protectionis. Cant. 2. Sub umbra illius quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Psalm. 56. In umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Et subdit de edulio.

Vinent trito] Septuaginta. Inebriabuntur trito, literali scilicet, & verbi Dei & corporis Iesu

Christi. Psalm. 147. Adipe frumenti satiat re. Osea 2. Terra exaudiet triticum, vinum, & oleum, & hæc exaudient Iezrahel. Gen. 27. Frumento, & vino, & oleo stabiliui eum.

Et germinabunt quasi vinea] in fructum scilicet dulcissimum, Deum & hominem laetificantem, in spiritualibus scilicet consolationibus. Eccl. 24. ^{Vinea pulcherrima significativa.} Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris. Vinea enim iucunda est pampinis, hoc est, foliis, quæ verba signant ædificationis; super vicinas arbores repulsa, quod signat congruentiam conformitatis & applicabilitatis ad homines. De pampino dicitur Osea 10. Vitis frondosa Israël, De antibus dicitur 1. Corinth. 10. Omnibus omnia factus sum, ut Christum lucrifacrem. Est etiam diffusa palmitibus in exemplis. Psalm. 79. Extendit palmites suos usque ad mare, & usque ad flumen propagines eius. In amaritudine quoque constitutos latificat, & defluentes deliciis tenet & fistit. Minimi floris est tamen odoriferi, ita quod dubitatur apud Philosophos, vtrum floreat, eo quod flos infixus viti non inuenitur, sed tanquam puluis circumpositus? quia in mundo in paucis floret, quamvis odorem virtutis longe latèque diffundat. Cant. 2. Vineæ florentes odorem dederunt. In fructu autem gaudium & laetitiam generat. Jud. 9. dixit vitis; Nunquid possum deferere vinum meum, quod laetificat Deum & homines?

Memorale eius] apud posteros scilicet in quorum recordatione semper sunt. Eccl. 44. Hi viri misericordia sunt, quorum pietates non defuerunt, sicut & nos memoriam Sanctorum habemus in laudibus. Isaï. 26. Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ] Sicut vinum Libani] Glossa Hieronymi. Libanus apud Græcos & Hebreos mons dicitur & thus; hic autem pro thure ponitur, vnde vinum Libani gaudium spirituale est, thure deuotionis conditum. Cant. 7. Dabo tibi vinum conditum, dignum dilecto meo ad potandum labiisque & dentibus eius ad ruminandum. Eccl. 49. Memoria Iosiae in compositione odoris facta est opus pigmentarij. In omni ore indulcabitur quasi mel memoria eius. Et subdit de propitiatu.

Ephraim, quid mihi ultra idola] supple, opponis? Deum enim non debes eligere præter me, cum ego in omnibus sufficiam. 1. Corinth. 10. Quæ communicatio templo Dei cum idolis? 1. Cor. 9. Et si sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra, nobis tamen est unus Deus pater, per quem omnia, & nos per ipsum. Indignum enim Deo est, quod aliud idolum secum colatur. Et subdit, quam paratus est in propitiati[u] ego exaudiā] in oratione scilicet. Jere. 33. Clama ad me, & ego exaudiā te, & annuntiabo tibi grandia] & dirigam eum] in prosperis scilicet & omni rectitudine virtutis. Psalm. 39. Statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Tobie 4. Pete ab eo ut vias tuas ditigat, & omni tempore consilia tua in ipso permaneant [Ego ut abietem virentem] poram eum. Isidorus. Abies ab abeundo dicitur, quia in altissimum abit, & signat intentionem cœlestium. Philip. 3. Nostra conuersatio in cœlis est. Virentem autem dicit propter viorem mentis semper recentem. Jere. 17. Erit folium eius viride. Et subdit de multiplicatione fructus [ex me fructus tuus inuentus est] & propter hoc multiplex.

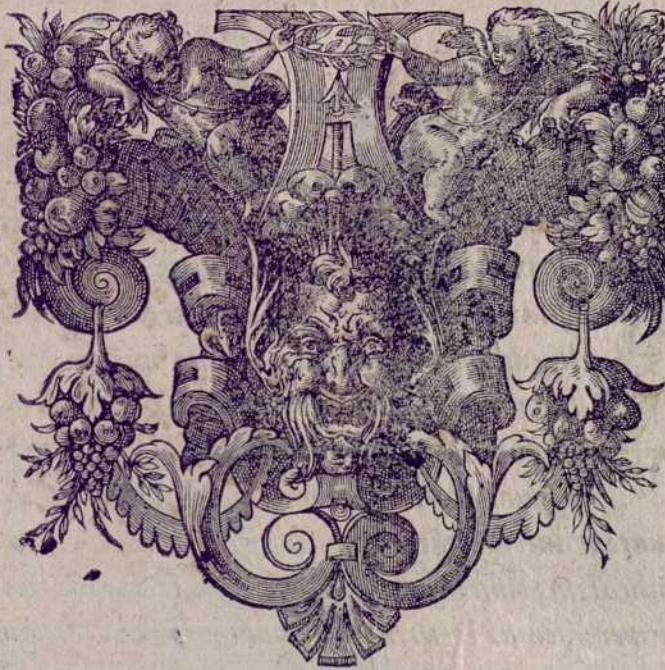
plex est, quia ex Deo est. *Ezech. 47.* Non defluet folium ex eo, & non deficit fructus eius.

Sapiens Quis sapiens] Tangit hic Propheta invitacionem ad intelligentiam istorum sermonum [Quis sapiens] Sapiens proprie dicitur, qui sapore diuinorum & experimento diuinæ sapientiæ, virtutis, & bonitatis accepit notitiam. *Isa. 11.* Requiescat super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ, &c. [& intelliget ista] quæ scilicet, de Deo dicta sunt, & quis notat raritatem talium & commendabilitatem. *Psal. 106.* Quis sapiens & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini? *Prov. 1.* Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit [intelligens & scier hæc] *Gregorius.* Intellectum dat, dum de intellectis mentem illuminat. Vnde intellectus est illuminatio de Scripturis: ille enim hæc scire poterit & intus legere, hoc est, intelligere. *Psal. 31.* Intellectum tibi dabo, & instruam te. *Eccles. 17.* Disciplina intellectus replete illos. Creavit illis

scientiam Spiritus, & sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit eis. Quid autem intelligent, subdit [quia rectæ viæ Domini] hoc est, mandata & iudicia ipsius. *Ezech. 18.* Nunquid via mea non est æqua? Et non magis viæ vestræ prauæ sunt? *Psal. 18.* Iustitiae Domini rectæ [& iusti ambulabunt in eis] hoc est, proficient. *Isa. 26.* Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum [præuaricatores vero] præuaricator est, ut dicitur *Galat. 1.* qui destruit ea quæ fecit, Sic qui ore dicunt & opere negant, præuaricatores sunt. *2. Reg. 23.* Præuaricatores quasi spinæ euellentur [corrugant in eis] vijs Domini scilicet, quod tamen non est ex vijs, sed ex prauitate pedis ambulantis, sicut equus cespitanus plus cespitat in via plana quam in aspera. *Glossa* adducit hoc, quod habetur *Luc. 2.* Ecce

hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multo-
rum in Israël.

* *

D. ALBERTI MAGNI,
EPISCOPI RATISPOENSIS
DOCTRINA TOTO ORBE
CELEBERRIMI, ORDINIS
PRÆDICATORVM.

JN JOELEM PROPHETAM
Enarratio,

P R O L O G V S.

Spiritus sanctus ostiarius est scriptura.

PERITE mibi portas iustitiae, ingressus in eas, confitebor Domino Phatuel aperiens Deus interpretatur, & signat Spiritum sanctum, qui ostiarius est, sicut dicitur Ioan. 10. Hie ostiarius aperit, qui nisi aperiat diuina virtute, nemo ad intelligendum & docendum diuina intrare poterit, eo quod consilium Dei scire nemo potest. Roma. 11. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Isa. 40. Quis adiuvuit Spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Ioël autem interpretatur humilis descensus, quia propheticō Spiritu docet descendere ad humilitatem pœnitentiae. Interpretatur etiam incipiens Deus, eo quod nihil præsumpsit incipere, cuius Deus non esset author. Eccl. 18. Cum consummauerit homo, tunc incipiet. Hic ergo, aperiente sibi ostium Spiritu sancto, spiritualia præcepta de pœnitentia docet. I. Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur. Et per hanc portam ingressus ad veritatem & virtutem, confitetur Domino in laude & prædicatione veritatis & virtutis. Roma. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et ideo secundus in ordine ponitur, ut populus qui secundum prædicationem Osee fornicatus est à Domino, per prædicatam pœnitentiam Ioëlis ad Dominum reuertatur. Iere. 3. Fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, & ego suscipiam te.

Ioel interpr. proph. secundus est.

liter per inspirationem sermo Dei factus est ad ipsum.

Porro factum esse sermonem Domini] sermo *Sermo Domini in se factus non est.* Dicit enim *Augustinus & Chrysostomus*, quod id, per quod omnia sunt facta, factum esse non potest, sequeretur enim quod esset factum per seipsum. Sunt autem omnia facta per verbum Dei. *Ioan. 1.* Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil [ad meritum eius cui fit, refertur] ut scilicet connotatum verbi in Prophetarum factum esse credatur, hoc est, inspiratio verbi ad prophetandum [non] hoc est, non refertur factio [ad conditionem illius] scilicet sermonis[qui fieri] vel condi[dicitur] & hoc est quod factio quae importatur per participantium factus, non ponatur circa rem substantiui sui quod est sermo, sed in re accusatiui vel datiuui, cum dicitur: Factus est ad Ioelem vel Ioele: illi enim vel ad illum aliquid factum est quod est inspiratio. Et hoc probat, subdens [vt alibi legimus] in *Psalm. 117.* [Dominus factus est mihi in salutem] Alia translatio, Saluatorem, vbi factio non ponitur circa rem accusatiui, Saluator enim factus non est; sed ponitur circa rem datiuui, hoc est circa eum qui saluatur & cui salus datur. Et subdit de auditu enuntiationis propheticæ.

Auditus autem] quo scilicet audiuntur diuina [in Scripturis sanctis] quae spiritualiter loquuntur [non est ille] exterior scilicet [qui in aere] exterior[sonat] in aere. De illo enim dicitur *Isa. 6.* Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere [sed qui in corde percipitur] ad intellectum scilicet qui quasi locus est auditorum & vas [iuxta illud quod Dominus loquitur] *Matth. 13.* [Qui habet aures audiendi, audiat] interius percipiendo. Aliter enim dicitur; Non audiuit populus meus vocem meam, & Israel me non intellexit. Dicit enim aures audiendi, eo quod via est ad auditum interiorem. *Apoc. 3.* Qui habet aures audiendi, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Et hoc probat ex proprietate Graeci sermonis, subdens [quod autem dicitur Hebrae haazenu, græce ἡαζενος, & latine sonat, auribus percipite] & arguit ex hoc subdens [propriè non aure] quae via scilicet est, & non vas, vel locus [sed corde percipitur] Percipitur enim quod capit, non enim capit aliud in quo est sicut in transitu; aure ergo non percipitur, quia non capit. Subdit distinguens qui audiant & qui percipiunt[qui senes sunt] mentis scilicet canicie, de qua *Sap. 4.* Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata [& cælestes] sensu, scilicet & merito. *Philip. 3.* Nostra conuersatio in cælis est [audiunt spiritualiter] Illi enim spiritum habent interius reuelantem. *Ioan. 16.* Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem[qui autem habitant in terra] hoc est, in terreno corpore, quod ab auditu spirituali impedit animam. *Sap. 9.* Corpus quod corruptitur, aggrauat animam & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem [appellanturque terreni, auribus percipiunt] quasi ab alio loquente. *Ioan. 3.* Qui de terra est, de terra loquitur. Et subiungit documentum generale [vbicumque autem hæc duo verba] audite scilicet, & auribus percipite [coniuncta ponuntur] in Prophetis scilicet [non ad simplicem tantum verborum sonum referuntur, qui simplex sonus est in sensu literali [sed ad

**PROLOGI DIVI HIERONIMI
nymi in Ioëlem Prophetam
explanatio.**

A N C T V S Ioele] Huic Prophetæ Hieronymus præmittit prologum & argumentum. In prologo quinque continentur. Ordo scilicet ad quos prophetat, & tempus prophetæ, & qualiter accepit inspirationem, & qualiter audienda ast enuntiatio prophetica. Sanctum dicit, vt ad prophetandum sit idoneus. *Psalm. 49.* Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iusticias meas? *Ecclesiastes 15.* Non est speciosa laus in ore peccatoris. Ioele incipiens Deus dicitur, vt omne quod dicit, à Deo incipere credatur. *Rom. 15.* Non audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus [apud Hebreos] apud quos est primus fons doctrinae fidei. *Pron. 5.* Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide[post Oseam] hoc est, post librum Oseæ[ponitur] quia postquam fornicatus est populus, consequens est, vt per pœnitentiam reuertatur. Pœnitentia enim supponit peccatum esse factum. 2. *Paralip. vlt. in oratione Manasses.* Non posuisti pœnitentiam iuséis qui tibi non peccauerunt. Et subdit de materia id, est, ad quos prophetat.

Et sicut ibi] hoc est, in Osea [sub nomine Ephraim] quod signat regnum decem tribuum [ad decem tribus confertur] hoc est, componitur [vaticinium] quæ scilicet decem tribus [vel Samaria] à metropoli [vel Israel à primo patre] sæpe memorantur] hoc est, nominantur [Sic in hunc Prophetam omne quod dicitur] sic ordinatur litera. Sic omne quod dicitur in hunc Prophetam ad eos scilicet, *Psalm. 84.* Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 2. *Cor. 13.* An experimentum queritis eius qui in me loquitur Deus [principaliter ad tribum Iuda] hoc est, ad regnum Iuda, quod fuit super duas tribus [& ad Ierusalem] metropolim scilicet ubi sedes regni fuit [pertinere credendum est] principaliter dicit, quia literalis sensus ad duas tribus est. Tropologicus autem ad omnes extenditur [& nullam omnino] quoad sensum literalem [Israelis id est, decem tribuum in hoc] libro *Ioeles* [fieri mentionem] principaliter, supple. Et subdit de tempore.

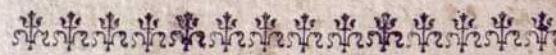
Tempora quoque quibus prophetauit] Ioele [eadem debemus accipere] secundum regulam Hebræorum, quod Prophetas in quorum titulis tempora & reges non ponuntur, intelligere debemus temporibus eorundem regum prophetasse, qui ponuntur in titulo immediate præcedentis Prophetæ [quæ in Osea legitimus] qui immediate istum præcedit. Et subdit de nominibus illorum [In diebus Oziae] de quo 4. *Reg. 15.* [Ioathan] de quo *ibidem* [& Achas] de quo 4. *Reg. 16.* [& Ezechias] de quo 4. *Reg. 17.* & 18. [regum Iuda] Iti enim quatuor reges fuerunt duarum tribuum [In diebus Ieroboam filij Ios regis Israel [de quorum utroque habetur 4. *Reg. 13.* Et subdit qua-

D. Albert. Magn. in Osea.

Quo tempore Ioele prophetauerit.

Lamech
primus bi-
gamiam
intexit.

reconditam quoque] spiritualem scilicet in literali [dictorum] hoc est, eorum quæ dicuntur [intelligentiam pertinent] hoc autem probat, subdens [in Genesi, quarto.] Lamech] qui à Cain descendit [Loquitur ad vxores suas Ada & Sella] primas enim bigamiam introduxit [Audite verba mea vxores Lamech] & hoc refertur ad auditum interiorum [auribus percipite sermones meos] quod refertur ad auditum exteriorem [quia occidi virum in vulnus meum] hoc est Cain , qui propter fratricidium profugus habitauit inter bestias, quem Lamech ad feram proiiciens sagittam occidit. Et quod dicitur, in vulnus meum , sensus est, hoc est, in vulnus à me inflatum [& iuuenem in liuore meo] Dicitur enim quod Lamech cæcus à iuuenie dirigebat ad venationem , & quia Cain occidit vulnere sagittæ , & hoc iuuenis non prohibuit, iratus in iuuenem, insurrexit & liuentibus iestibus per arcum iuuenem occidit. Et hoc est quod dicitur in liuore meo] Et Isa. 1. Audite cæli] hoc est, cælestes, quorum est intus auditus [& auribus percipe terra] hoc est, terreni , qui tantum exterius audiunt.

ARGVMENTI DIVI HIE- ronymi in loëlem Prophetam, explanatio.

Post hunc prologum præmittit Hieronymus argumentum , in quo mentem aperit de contentis in prophetia. Accipitur autem istud de verbis Hieronymi in prologo galateo. Et sicut tria continentur in prophetia , ita & tria in argumen-
to scilicet, clades euertens, poenitentia , & lanctificatio [Ioël Phatuel filius] hoc est, Propheta Prophetæ filius, Psal. 23. Hæc est generatio quærentium Dominum [describit terram duarum tribuum] Iudæ scilicet, & Benjamin , quibus immixti erant Sacerdotes, & tribus leuitica[eruca] quæ est vermis oleribus adhærens , & viride & molle quod est in folio consumens, sed non tangens stipitem folij , vel venas quæ de stipite in viridi folij disperguntur, eo quod ille duræ sunt [bruchus] hoc est, pullo locustæ , quando de semine primo egreditur , & nec saltum habet nec volatum. Sub quo etiam intelligitur attalagus , qui est bruchus aliquantulum grandiusculus, quando scilicet , saltum paruum habet , sed non volatum [locusta] quod idem quidem animal est, sed perfectum. Unde componitur à longo , & hasta ; eo quod retro longa crura habet per modum hastæ quibus nittitur & impingit se ad saltum; habet etiam alas, quibus utitur ad volatum [rubigine] Rubigo dicitur ros incensus ab aere descendens , & viridia magis incendens. & primo ad minij colorem , postea autem in fuliginem conuertens, & hoc modo adhærentia eruca nocua est, dura tamen dimittit. Bruchus autem immobilitate , quia late & in diuersis partum querere non potest, id quod remansit eruca, totum medullitus exugit. Locusta autem quæ altius volat, etiam ad arborum flores, fructus , & frondes extollitur, quæ eruca & bruchus superfuerunt. Rubigo autem quæ cum rore omnia tegit, nihil telinquit. Et sic in principio sui à quadruplici-

ci plaga [vastante consumptam] describit terram duarum tribuum. In secunda autem parte [&] id est, etiam [post eversionem prioris populi] quæ eversio facta est per plagas , vel per penitentiam quam in secundo describit capitulo, supple, describit etiam tertio capitulo [effusum iri Spiritum sanctum] in Dei præordinatione [super seruos Dei & ancillas] Apostolos , scilicet & mulieres , quæ cum eis erant, sicut dicitur Act. 1. & hoc explanat, subdens [id est , super centum viginti credentium nomina] Nomina dicuntur nominati inter credentes & perfecti, quod adaptat ulterius , subdens [&] id est , quia [fuerunt viri in cenaculo montis Sion] Apostoli scilicet & Discipuli , centum viginti. Act. 1. Erat turba hominum fere centum viginti , cuius numeri subiungit mysterium [Qui] scilicet centum viginti [ab uno usque ad quindecim] progressionem scilicet continua [paulatim] ut scilicet quilibet numerus secundum se signat accipiatur [& per incrementa] ut scilicet sequens numerus præcedenti semper adiungatur [surgentes] numeri [quindecim graduum numerum efficiunt] propter hoc quod progressio stat in quindecim. Gradus autem quindecim in Psal. 119.

Sunt qui dicuntur canticum graduum , eo quod Psalmi signat profectus ascendentis per gradus virtutum, & sunt. Ad Dominum cum tribularer, inclusuè, usque ad quatuordecim sequentes continuè. Et hoc est quod sequitur [qui] scilicet numerus [in Psalterio mysticè continetur] Progressio autem continua vocatur numerus ab uno usque ad quindecim numeratus, ita quod quilibet numerus contentus inter quindecim omnibus præcedentibus se continuo supponatur. Sic scilicet duo vni addita faciunt tria. Tria autem duobus & vni addita faciunt sex. Quatuor autem tribus & duobus & vni addita, faciunt decem. Et hoc modo progressiando usq; ad quindecim, surgit numerus centum viginti, nec plus nec minus. Et hucusque compleatum est argumentum mentem aperiens de omnibus quæ in prophetia continentur. Quod autem sequitur, Glossa est de originali sumpta , in quo ostendit modum principij in prophetia , & quare in titulo reges non ponuntur , & qualiter sibi nomen congruit & genus.

Ex tribus generibus rhetorum] hoc est , rhetoricon locorum [hæc sumuntur principia] scilicet istius prophetæ , quod explanans , subdit [&] idem [tres sunt argumentorum partes] quibus scilicet aduocatus mentem admonens iudicis & assistentium, primo procœzialiter proponit [ex quibus solet omnis orator incipere] & enumerat locos illos [aut enim dociles] iuribus scilicet & rationibus propositorum allegatis [aut benevolos] fauorabilitate causæ præposita [aut attentos] difficultate dicendorum ostensa [debet efficere] orator scilicet. Et hoc adaptat isti authori , subdens [Hic igitur Propheta] loél scilicet recte secundum artem rhetoricam [à magnitudine] futuræ scilicet [clavis] suæ scilicet prophetæ [sumens initium] prophetandi scilicet. [eisque qui audituri erant] prophetiam [volens ad penitentiam prouocare] Isa. 50. Dominus dedit mihi linguam eruditam , ut sciā sustentare cum qui lapsus est verbo [reddit attentos. Isa. 50. Dominus aperuit mihi aurem ut audiam cum quasi magistrum. Per quid autem reddit attentos, subdit [admirans] hoc est, in admirationem ponens [futurum malum] quod scilicet terræ

Eruca.

Bruchus
locusta
pullus.

Locusta.

Rubigo.

terræ & habitatoribus prophetat imminere. Et subdit intentionis suæ in hoc finem [vt considerantes] auditores scilicet [venturæ cladis asperitatem] oculis, magis cordis quam corporis[ociosus arriperent pœnitentiam] territi scilicet de malo futuro. Et subiungit quare reges & tempora in titulo non ponuntur [In hoc Prophetæ idcirco , nec reges, nec tempora sunt prænotata] in titulo scilicet[quia] secundum regulam Hebræorum [iisdem temporibus ac regibus quibus Osea] supple, prophetauit[prophetauit] & iste, & ideo post Oseā immediate ordinatur. Et subdit de nominis congruentia[Ioel interpretatur incipiens, aut Domini descensus] *Ptolomæus in prouerbis.* Qui inter sapientes est humilior, inter sapientes est sapientior, sicut profundiores lacunæ , plures continent aquas. *Ecc.3.* Quanto magnus es, humilia te in omnibus. *Lue.14.* Recumbe in nouissimo loco. Et subdit mysterium dicens [Tropologicè , hoc est] significatum scilicet[quod qui ostium , &] id est, [scientiam Dei] hoc est, scientiam de divinis [habuerit apertam] hoc est , reuelatam quod Phatuel huius Prophetæ pater interpretatur [rectè incipit prophetare] & hoc in præhabitum ostensum est. Deinde subdit de genere & sepultura [*Ioel* de tribu Ruben natus] supple, fuit, & hoc competit, quia Ruben visio interpretatur [& iste de videntibus] hoc est, de Prophetis[vnus fuit] *1.Reg.9.* Qui nunc Prophetæ, olim dicebatur videns. Et subdit de patria[in agro]hoc est, villa agresti [*Bethoron*] quod interpretatur domus magistri, vel domus ascensus humilium , quod etiam competit, quia ibi Spiritum sanctum ut magistrum audiuit, & ibi ab humilitate idiotæ ad sublimitatem prophetæ ascendit[ybi etiam] in agro scilicet *Bethoron* [in pace] ante captiuitatem & gladium, supple[mortuus est] *Psalm.75.* In pace factus est locus eius [atque sepultus] *Isa. 11.* Erit sepulchrum eius gloriosum.

C A P V T I.

Verbum Domini.

Prophetia hæc primo in tres partes diuiditur, scilicet in titulum , excitationem ad auditum, & prophetæ contextum. Titulus est iste[Verbum Domini] quod ideo dicitur verbum singulariter, quia cum sit unicum & increatum , secundum quod in Deo est , tamen ratio & causa & forma multorum est verborum , quibus scilicet, secundum diuersos effectus exprimitur , de qua unitate dicitur *Job 33.* Semel loquitur Deus , & secundo id ipsum non repetit[quod factum est] *Glossa* , non quantum ad se, sicut in præcedentibus dictum est, eo quod factio non ponitur circa Verbum, & ideo addit[ad *Ioel*] vt in anima Prophetæ factio per inspirationem esse intelligatur. Et subdit de parente[filium Phatuel]yt sicut carnaliter , ita spiritualiter à tanto patre descendisse sciatur. *Ecc.44.* Cum semine ipsorum permanent bona.

Audite hæc senes] Excitat hic ad attentionem ex admiratione dicendorum , proponens à quibus & qualiter audiatur , & iterum dicendorum ostendens magnitudinem, & qualiter hæc doctrina in posteris est deriuanda [Audite hæc senes]

, non tam canitie corporis quam mentis , tales enim patulum habent auditum. *Sap.4.* Senectus venerabilis est , non diurna nec numero annorum computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Et horum (sicut iam in præcedentibus dictum est) audire est [& auribus percipite] corporis scilicet [omnes habitatores terræ] horum enim audire exteriori audire est, quia spiritum loquentem ad autrem interiorum non habent. *Deut. 32.* Audite cæli quæ loquor, & audiat terra verba oris mei. Cæli, id est cælestes sunt qui hic senes. Terra vero , id est terrestres , qui hic habitatores terræ appellantur. *Isa.1.* Audite cæli , & auribus percipe terra , quoniam Dominus loquutus est. Et subdit de raritate facti[Si factum est in diebus vestris] præsentium scilicet[aut in diebus patrum vestrorum] præteriorum scilicet , quorum extat memoria. Et sicut dicit *Hieronymus* , patres vocat , patres, avos, proavos, & attavos, & subavos. *Dan.12.* Veniet tempus quale non fuit ex quo gentes esse cœperunt super terram usque ad tempus illud. *Mattb.24.* Erit enim tunc tribulatio magna, qualis nunquam fuit ab initio mundi usque modo, nec fiet. Et subiungit de deriuatione huius prophetæ ad posteros[super hoc filiis vestris narrate] *Glossa* , omni futuræ soboli. *Psalm.70.* Donec annuntiem brachium tuum , generationi omni quæ ventura est [& filij vestri] supple narrent [filiis suis] vt(sicut dicit *Augustinus*) cum propagatione semen fiat propagatio doctrinæ religionis [& filij eorum] narrent, supple[generationi alteræ] in successiones perpetuas. *Deut. 32.* Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi , maiores tuos & dicent tibi. Hoc signatur *Isa.6.* vbi dicitur , quod Seraphim clamabant alter ad alterum. *Marc.11.* Qui præibant & qui sequebantur , clamabant dicentes : Hosanna. Et hoc est quod dicitur *Ecc. 24.* Enarrabo prophetiam usque in longinquum. Et post pauca: Doctrinam quasi prophetiam effundam , & relinquam illam quærentibus sapientiam , & non definam in progenies eorum usque in ævum sanctum.

Residuum erucæ] Hic incipit prophetia , & habet tres partes . In quarum prima per terrorem concutit corda ad pœnitentiam. In secunda docet pœnitentiam veram *infra 2. ibi* [Canite tuba [In tertia pœnitentibus vere Spiritus sancti promittit abundantiam, & super hostes victoriam. *infra 3. ibi* [Quia ecce in diebus illis] Prima harum diuiditur in duas. Primo enim describit pœnae magnitudinem; & quia metaphorice loquutus est, secundo describit metaphoræ explanationem *ibi* [Gens enim ascendit] In primo duo paragraphi sunt. Primo enim describit futurum malum. Secundo, ex hoc excitat ad pœnitentiæ fletum [Residuum erucæ] scilicet quod eruca non comedit [comedit locusta] *Isa. 14.* Subter te sternetur tinea , & operimentum tuum erunt vermes. *Exo. 10.* Ecce ego inducam cras locustas in fines tuos, quæ operierunt superficiem terræ ne quicquam eius appareat. Et post pauca: Corrodet omnia ligna quæ germinant in agris. Et implebunt domus tuas , & seruorum tuorum , & omnium Aegyptiorum : quantam non viderunt patres tui , & aui , ex quo orti sunt super terram, usque in præsentem diem[Residuum locustæ comedit bruchus] *Psalm.104.* Venit locusta & bruchus, cuius non erat numerus [& residuum

Parentes filij suis annuntiant dii magna- lia.

bruchi comedit rubigo] *Psal. 77*. Dedit ærugini fructus eorum, & labores eorum locustæ. Ærugo & rubigo pro eodem hic sumuntur. *Jacob. 5*. Diuitiae vestrae æruginauerunt, & ærugo earum erit vobis in testimonium, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Hæc quatuor exponens *Hieronymus* literaliter, dicit: Per erucam Assyrii, Chaldaei, & Babylonij significantur, qui decem tribus tempore Ezechiæ (4. *Reg. 18*) & duas tribus cum tribu sacerdotali tempore Iosachim neporis Iosia (4. *Reg. 24*) captiuauerunt. Per locustam, Medi & Persæ signantur. Per bruchum, Macedones, & omnes Alexандri successores, maxime Antiochus, cognomento Epiphanes, qui mo: bruchi sedet in Iudea, & omnes reliquias priorum regum deuorauit. Per rubiginem signantur Romani, qui penitus omnem Iudeam vastauerunt. Dicit etiam *Hieronymus*, quod Hebrei dicunt, quod ante captiuitatem his quatuor plagis ad literam Iudea vastata fuerit. *Gregorius* explanat moraliter, sic dicens: Per erucam nota libidinem, quæ sicut eruca corruptæ naturæ adhæret. *Job 17*. Putredini dixi, Pater meus es, mater mea & soror mea vermis. Per locustam, inanem gloriam, quæ circumvolat & alta requirit. *Apoca. 9*. De fumo putei exierunt locuste in terram, & data est illis potestas, sicut habent scorpiones terræ potestatem. Per bruchum, ingluuiem ventris, quæ quasi immobilis est, & immunda, & rodit quæcunque sunt viridia. *Isa. 33*. Congregabuntur spolia vestra sicut colligitur bruchus, cum fossæ plenæ fuerint de eo. Per rubiginem iram, multi enim domant libidinem, sed inde eriguntur in superbiam, de superbia ruunt in ingluuiem, de nimia comeditione & ebrietate in iram & furorem. *Prou. 25*. Aufer rubiginem de argento: & egreditur vas purissimum. Qui his perturbationibus oboluuntur, lumen sapientiae intueri non possunt. *Hieronymus* moraliter sic exponit: Per hæc quatuor significantur quatuor animi passiones, quæ si ultra modum dominantur, auferunt salutem animæ. Duæ harum sunt de præsenti, tristitia scilicet de præsenti aduersitate, gaudium de præsenti prosperitate. De tristitia dicitur 2. *Corinth. 7*. Tristitia seculi mortem operatur. De gudio *Sap. 14*. Dum lætantur, insaniunt. Duæ vero sunt de futuro, timor scilicet de futuro malo, spes de futuro bono. De timore dicitur in *Psal. 13*. Trepidauerunt timore ubi non fuit timor. De spe *Sap. 5*. Spes impij quasi lanugo, quæ à vento tollitur. De his quatuor passionibus simul dicit *Philosophia ad Boetium*. Gaudia sperne, pelle timorem, nec dolor adsit, spemque fugato: nubila mens est vincitque frænis, hæc ubi regnant. Adhuc *Gregorius* aliam ponit expositionem sic dicens: Ego reor erucam esse incipientem in animo passionem, quæ tarda est, & discurrere non potest. Vnde vult quod morosa cogitatio sit eruca. Locusta autem quæ auolat & deuorat quicquid attingit, significat opus instabile. Bruchus autem qui insidet, consuetudinem significat. Rubigo vero quæ omnia consumit desperationem. Ex his excitat ad fletum subdens.

Expergiscimini ebrij] sonno depresso vocat, qui delectatione peccati in obsequiis Dei immobiles facti sunt, quibus dicitur. *Ione 1*. Quid tu topore deprimeris? Surge, inuoca Deum tuum, *Ephe. 5*. Surge qui dormis, exurge à mortuis. *Rom. 13*. Hora est iam nos de somno surgere. Hos

etiam vocat ebrios, quia peccato rationem habent ligatam, & maxime libidine. 1. *Re. 1*. Visquequo ebria eris? Digere paulisper vinum quo mades. *Isa. 28*. Væ corona superbiae ebriis Ephraim. His dicit, expergiscimini. 1. *Corinth. 15*. Euigilate iusti, & nolite peccare [& flete] sicut dicit *Ambrosius*: Lacrymæ lauant delictum, quod voce pudor est confiteri. *Psal. 9*. Lauabo per singulas noctes lectum meum lacrymis meis. *Iere. 9*. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? & plorabo die ac nocte. *Thre. 3*. Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei [Et vulnus] *Vulnus* propriæ luporum *pænitentium* est, quando infulta voce querulas & tristitia plena voces emittunt, & hoc modo vulnare dicitur *pænitens*, quando tales emittit voces. *Iere. 6*. Accingere cilicio, & conspergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi placentum amarum. *Quibus* autem talem *vulnus* indicat, subdit [omnes qui bibitis vinum] temporalis scilicet gaudij & delectationis [in dulcedine] hoc est, pro dulcedine, quibus scilicet bibendi causa dulcedo vel voluptas est, & non necessitas. *Prou. 23*. Ne intuearis vinum quando fluescit, cum splenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, & in nouissimo mordebit ut coluber. Et subiungit causam fletus & luctus, dicens] quoniam periit ab ore vestro] quia aut vini sapor perit ab ore, quando aufertur: aut os perit à vini sapore, quando senescit & infirmatur. *Psal. 145*. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Gens enim] Hic explanat ea quæ metaphorice dixerat, & diuiditur hæc pars in duas, in quatum prima explarat terribilitatem eorum quæ dixerat. In secunda ad pœnitentiam inuitat *ibi* [Sanctificate jejunium] In prima harum tria sunt. Primum est ferocitas hostium. Secundum, defectus Sacerdotum *ibi* [Periit sacrificium] Tertium, luctus omnium *ibi* [Luxit humus] Dicit ergo [Gens enim] Gens dicitur quæ generatione corrupta nihil amplius habet. *Sap. 12*. Erat enim semen maledictum ab initio, & naturalis malitia ipsorum: quoniam mutari non poterat cogitatio illorum in perpetuum [ascendet] viribus scilicet tentationis & oppressionis. *Dent. 28*. Inimicus tuus erit in caput, & tu eris in caudam [super terram meam] per metonymiam terreni signantur per terram, super quos ascendit tribulatio. *Isa. 23*. Super humum populi mei, spinæ & vepres ascenderunt [fortis] hoc est, in fortitudine propria confidens. *Isa. 19*. Rex fortis dominabitur eorum [& innumerabilis] *Sap. 4*. Multigena impiorum multitudo non erit utilis. *Eccle. 1*. Stultorum infinitus est numerus. Et subdens describit hostium ferocitatem.

Dentes eius] quibus scilicet scindunt pauperes [ut dentes leonis] Secundum naturales dentes anteriores diuines sunt & significant maiores principes qui diuidunt omne quod bonum est in populo. *Prou. 30*. Est generatio quæ pro dentibus habet gladios, & commandit molaribus suis ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. Leo autem ferocitatem significat, siue in hominibus, siue in dæmonibus. *Isa. 38*. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea [& molares eius] ut catuli leonis [Incisores dentes mandant cibum molaribus conterendum]. Vnde molares significant inferiores officiosos, vel dæmonum, vel hominum

num; quia omnia comminuunt, *Iob* 4. Rugitus leonis, & vox leonæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt. Catuli etiam leonis quia per se venari non possunt, quicquid à parentibus offertur, totum medullitus exugunt & corrodunt; sic & faciunt officiati inferiores. *Psal.* 57. Molas leonum confringit Dominus. Et subiungit de effectu,

Posuit vineam in desertum] *Isa.* 5. Vinea Domini Sabaoth domus Israël est. Vnde animæ fideles germinantes spiritualia gaudia, vineæ dicuntur, quas exterminant tyranni seculares per subtractionem temporalium; spirituales autem per spiritualiū omni modam desolationē. *Psal.* 88. Diripuerunt eā omnes transeuntes viam. *Habac.* 3. Non erit geripen in vineis. Ablatuū est enim gaudium spirituale ab Ecclesia, & quod plus est, in desertum posuit, vt iterum non colatur. Vnde *Isa.* 7. dicitur: Vbi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas & in vepres erunt. In sollicitudinem enim temporalium quæ per spinas, & in tenacitatem avaritiae quæ per vepres intelligitur, omnia quæ in mundo sunt, conuersa sunt. Et subiungit de destructione dulcedinis virtutis [Et sicut meam decorticauit] Ficus stipitem virtutum significat, qui est charitas. *Judic.* 9. Dixit ficus; Non possum deserere dulcedinem meam, qua vtuntur dij & homines, frustisque dulcissimos. Ista decorticata est, quando corticem humilitatis amisit. *Mich.* 3. Abstraxerunt pellem desuper carnes eorum [nudans] à gratuitis scilicet [spoliauit eam] à virtutibus, supple. *Luc.* 10. Qui etiam spoliauerunt eum [& proiecerunt] quasi vilem & inutilēm in terram, vt scilicet terrena concupisceret, & in Deo nullam haberet partem. *Thren.* 1. Deposita est vehementer non habens consolatorem [albi facti sunt rami eius] albi id est aridi, lignū enim album arens albescit, & albedo destitutionem naturalis significat caloris. *Job* 8. Ante omnes herbas arescit, Rami eius significant ramificatores virtutum in bona opera, qui aridi sunt quando fructum bonorum operum non ferunt. *Iere.* 17. Erit quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum. Ex omnibus his concludit propositum.

Plange] hoc est, ergo plange [quasi virgo accincta facco] saccus accingitur propter pœnitentia asperitatem. *Job* 16. Saccum confui super cutem meam, & operui cinere carnem meam, facies mea intumuit a fletu [super virum pubertatis suæ] quæ scilicet virginitatem amisit, & delicias pubertatis non retinuit. Sic duæ tribus cum idolis virginitatem amiserunt, & delicias quas sperauerunt in idolis, non retinuerunt. *Prou.* 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Job* 21. Dicunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et causam dicit planctus Sacerdotum.

Periit sacrificium] sacrificium est de aridis, vt de granis & farina [& libatio de domo Domini] supple, periit. De domo Domini autem dicitur, quia in domo Domini non offertur. Sacrificium autem aridum compunctionem spiritus significat. *Psal.* 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, *Danie.* 3. In animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur. Libamen autem quod à gustando dicitur, prægustationem significat æternorum gaudiorum. *Job.* 2. Sacrificium & libamen Domino Deo nostro. Quæ duo videmus periisse ab Ecclesia [&] ideo, supple [luxerunt Sacerdotes] hoc est,

sacrae dotes Dei, & sacra dantes. Causa autem luctus erat, quia non erat qui decimas vel primicias offerret in templum, quibus sustentarentur. 2. *Mach.* 3. Iam vero qui videret summi Sacerdotis vultum, mente vulnerabatur. Facies enim & color immutatus declarabant internum animi dolorem. Dolent enim boni Sacerdotes, quod sacrificia spiritualia in templo Dei non offeruntur. Et subiungit quam irrationaliter sit quod plorant [ministri Domini] Ministrorum enim Domini est lætari & exultare si non esset culpa in subiectis, vel in vita propria. *Isa.* 61. Vos autem Sacerdotes Dei vocabimini, Ministri Dei nostri, dicitur vobis. 1. *Corint.* 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Horum enim lætari est. *Psal.* 86. Sicut lætatum omnium habitatio est in te. Et subiungit de planetu omnium dicens.

Depopulata est regio] hoc est, populo inimico vastata, & hoc in Ecclesia est, quia populo diuino destituta est. *Isa.* 1. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. Et explanat hanc causam per partes, triticum scilicet, & vinum, & oleum, & lignum pomiferum [luxit humus] *Glossa*, habitatores humi qui mercedem de humo sperabant. *Iere.* 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? & plorabo die ac nocte [quoniam deuastatum est triticum] literaliter scilicet. *Isa.* 17. Ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauiter. Triticum etiam est refectio verbi Dei, & refectio sacramenti, quæ vastata sunt, vel ita vt non sint, vel vt non digne sint. *Judic.* 6. Sicut erant in herbis cuncta vastabant, nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israël [confusum est vinum] & literaliter, & vinum etiam spiritualium gaudiorum. *Isa.* 5. Expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas. *Isa.* 16. Vinum in torculari non calcabit qui calcare consueverat [elanguit oleum] literaliter scilicet, & oleum pietatis quod ab Ecclesia deficit. De his dicitur *Deut.* 28. Sementem multam iacie in terram, & modicum congregabis; quia locusta deuorabunt omnia. Vineam plantabis, & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam; quoniam vastabitur vermis. Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, & non vngeris oleo; quia defluunt & peribunt. His autem ablatis, subdit de confusione laborantium.

Confusi sunt agricultæ] fructum laboris scilicet non inuenientes *Jacob.* 5. Ecce agriculta expectat preiosum fructum terre, patienter ferens sunt ecclesiæ donec accipiat temporaneum & serotinum. Agricultæ autem sunt Prælati & Prædicatores. 1. ad *Corinth.* 3. Dei agricultura estis. Hi confusi sunt quando in populo fructum debitum non inueniunt *Iere.* 14. Confusi sunt agricultæ, operuerunt capita sua [vulnerauerunt vinitores] fructum scilicet vini non inuenientes, eo quod destruxta est vinea. *Psal.* 88. Diripuerunt eam omnes transeuntes viam. Hoc autem spiritualiter est, quando cælestia gaudia non profert populus, sed amaritudines peccatorum, & secularium negotiorum. *Iere.* 2. Quomodo conuersa es in amaritudinem vinea aliena? Super quo sic confusi sunt, subdit [super frumento] scilicet ablato, quod est refectio hominum [& hordeo] ablato, quod est cibus iumentorum, *Isa.* 32. Accingite lumbos vestros super vbera, &

Sacerdotes
lugeant di-
uini cultus
neglectum,
non sua
damna

ra, & plangite super regione desiderabili, & super vinea fertili. *Isa. 15.* Aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. Frumentum autem est refectio spiritualis, quæ clericis & religiosis proponenda est. Hordeum autem quod grossum & asperum est, grossam signat doctrinam corporalibus similitudinibus propositam, quæ laicis exhibenda est sicut iumentis. In signum huius panibus hodeaceis pauit Dominus turbas *Ioan. 6.* Et cum laica peteret panem delicatum, respondit Dominus: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus *Matth. 15.* Et subiungit de sterilitate in generali [quia periret messis agri] hoc est, omnis fructus bonorum operum. *Isa. 16.* Super vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit, omnia scilicet auferentium. *Isa. 17.* Ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauiter. Et hoc ostendit per partes.

Vinea confusa est] & corporalis & spiritualis. *Habac. 3.* Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis. Et hoc est quod sequitur [Et ficus elanguit] per peccatum scilicet, ne dulcem fructum virtutis proferre posset. *Luc. 15.* Ecce tres anni sunt quod venio querens fructum in fucinea, & non inuenio, succide ergo eam [malogranatum] supple, elanguit & literaliter & spiritaliter. Malogranatum significat collegias Ecclesiæ, in quibus multi sub uno recto viuunt, mundissimo panno albo inuoluti per votum castitatis, & uno cortice teguntur per obseruantiam regiminis, & immunitates priuilegiorum. Vnde tintinnabula aurea & mala punica præcepit Dominus affigi tunica summi Sacerdotis in inferiori ora *Exod. 28.* Ut tintinnabulum sonum doctrinæ daret, malum punicum de custodia subditorum moneret. Vnde *Cant. 6.* Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, vt inspicrem si florissent vineæ, & germinassent mala punica [& palma] supple, elanguit. Palma autem, quia ex multis crescit, & non ex uno, & crescit ex multis sibi inuicem implexis, Prælatos dignitatis superioris significat. *Hebr. 5.* Omnis nanque Pontifex ex homibus assumpsit, pro hominibus constituitur. Hæc palma rectitudine stipitis, rectitudinem vitæ signat; implexione multorum, signat connexionem virtutum: vnde spatulis erectis & viridibus, viore & rectitudinem signat virtutis. Vnde *Levit. 23.* præcepit Dominus vt tollant ramos ligni densarum frondium, spatulæque palmarum, & latentur coram Domino Deo suo. Elatæ autem, in quibus pendet fructus dactilorum viles ministros significant, & officiosos dulcem fructum consolationis procurantes. *Cant. 5.* Comæ eius sicut elata palmarum. Sicut enim coma capiti, ita officiosi adhærent Prælati. *Psal. 91.* Iustus vt palma florebit. *Iob. 29.* Dixi, In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies [& malum] arbor scilicet mala ferens, quæ salubris est in umbra, pulcherrima in flore, & suauissima in fructu, & signat Ecclesiasticos viros in inferioribus dignitatibus constitutos, salubre in umbram defensionis, florem honestatis & fructum operis multum exhibentes. *Cant. 2.* Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filias. Sub umbra illius quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Et subinfert generaliter de omnibus.

Et omnia ligna agri aruerunt] pomifera scilicet. In epistola Iudei, Arbores autumnales, infruetiosæ,

bis mortuæ, eradicatoræ. Tales enim hodie sunt qui videntur in Ecclesiis. Ex omnibus his subinfert conciusionem intentam [quoniam confusum est gaudium à filii hominum] hoc est gaudijs materia. *Prou. 14.* Ritus dolore miscerbitur, & extrema gaudijs luctus occupat. *Tren. 4.* Cecidit corona capitis nostri. Et premitrit: Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster. Et dicit: A filiis hominum qui rationales sunt. Gaudere enim in defectu boni bestialium hominum est. *Prou. 1.* Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.

Accingite vos] Dicit quatuor, qui scilicet plangant, & qualiter, & qua de causa, & ad quem conuerti debeant [Accingite vos] armis scilicet penitentium, vt tentatori resistere valeatis. *Prou. 24.* Accinxit fortitudine lumbos suos, & roborauit brachium suum. Lumbos quidem, ne in libidinem penitentem titillarent: brachium, vt virtutum operibus hostem prosterneret. *Ephe. 6.* Accipite armaturam Dei vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare [& plangite] Sacerdotes qui causam scilicet aliorum suscepisti. Vnde de Domino summo nostro Sacerdote dicitur *Hebra. 5.* Qui in diebus carnis sua preces supplicationesque cum clamore valido & lacrymis offerens, in omnibus exauditus est pro sua reverentia. *Iob. 16.* Facies mea intumuit à fletu, & palpebra caligauerunt [vulnate ministri altaris] peccatoribus scilicet compatiens. *Irem. 3.* Vox in Rama audita est, ploratus & vulnus multus [In gradini] in templum scilicet, vel in Ecclesiam per penitentiam. Extra Ecclesiam enim oratio non auditur. *Psal. 99.* Introite portas eius in confessione. *Gene. 24.* Ingredere benedictæ Domini, cur foristas? [cubate in sacco] vt scilicet delicias in asperitatem conuertatis. *Iob. 16.* Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam [ministri Dei mei] illi enim magis tenentur, & facilis exaudiuntur. *1. Corinth. 4.* Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subdit causam [quoniam interiit de domo Dei nostri] de templo scilicet, vel Ecclesia [sacrificium] de aridis scilicet [& libatio] de liquidis, supple. Sacrificium autem significat id quod est in contritione spiritus oblatum: libatio vero quod in dulcedine charitatis & devotionis, quorum ytrunque defecit ab Ecclesia. *Danie. 3.* Non est in tempore hoc holocaustum, nec sacrificium, nec oblatio, nec incensum, nec locus primitiarum coram te. Et subdit qualiter plangendum sit.

Sanctificate ieiunium] Ieiunium sanctificatur, quando à peccatis homo mundatur, & oratione & eleemosyna confortatur: sanctum enim & mundum est, & forte. *Isa. 18.* Nonne hoc est maius ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, hoc est, peccata. De secundo *Tobia 12.* Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere [vocate coctum] vt omnes scilicet simul clament. Dicit enim *Augustinus*, quod impossibile est multorum preces non exaudiri. *Iacob. 5.* Multum valet oratio iusti assidua [congregate fenes] canicie mentis scilicet, vt pro vobis intercedant. *Psal. 49.* Congregate illi Sanctos eius, qui ordinant testamentum super sacrificia [& omnes habitatores terræ] hoc est, eos qui terrena

Sacerdotii
est orare
pro alijs.

Sanctifica-
re ieiuniū.

Oratio
multorum
facilius
exauditur.

Ecclesiæ col-
legiatamæ-
logranatis
sunt similes.

Prælati in-
feriores
palma com-
parantur.

rena dilexerunt, & modo pœnitent. *Psal. 48.*
Quique terrigenæ, & filij hominum, simul in
vnum diues & pauper. *Rom. 3.* Omnes enim pec-
cauerunt, & egent gloria Dei [In domum Dei
vestri] supple, congregate eos] vt ex veneratione
loci citius exaudiamini. *Exod. 3.* Locus in quo
stas, terra sancta est. 2. *Macha. 3.* Congregati gre-
garim de domibus confluebant, publica suppli-
catione obsecrantes, pro eo quod in contemptum
locus esset venturus.

Et clamate ad Dominum] vt intentio vocis ma-
gnitudinem doloris pœnitentium significet. *Iona. 3.*
Operiantur saccis homines & iumenta, & clament
ad Dominum in fortitudine. *Baruch. 3.* Anima in
angustiis & spiritus anxius clamat ad te Domine.
Quid autem clament, subdit [Ah , ah , ah , diei] A
hic non est litera , sed interieatio dolentis pro
triplici vastitate , regni scilicet , sacerdotij , & po-
puli; vel pro peccato omissionis, commissionis, &
consuetudinis : vel pro peccato proprio , proximi,
& incolatu miseria ; vel pro tribus plagis , fame
scilicet, peste , & gladio. *Iere. 1.* Ah , ah , ah , Do-
mine Deus. *Iere. 14.* Ah , ah , ah , Domine Deus
Ezech. 4. Ah , ah , ah , Domine Deus. *Septuaginta*
Heu , heu , heu diei. Diei autem dicit , quia luce
visitationis diuinæ , peccata manifestantur ad
pœnam. *Isa. 63.* Dies vltionis in corde meo, annus
retributionis meæ venit. Quia non timentur mala
nisi sint propinquæ: ideo subdit [quia prope est
dies Domini] vltionis scilicet diuinæ. *Amos 5.*
Dies Domini tenebra & non lux. *Isa. 12.* Quid
facietis in die visitationis Domini [& quasi vasti-
tas veniet à potente] à potente dicit vt nullus
valeat resistere. *Job 12.* In die vltionis seruatur
malus , & ad occisionem ducetur. *Job 9.* Si forti-
tudo queritur , robustissimus est : si æquitas iu-
dicij , nemo audet pro me testimoniū reddere.
Psal. 88. Potens es Domine , & veritas tua in
circuito tuo. Et subdit de causa.

Nunquid non coram oculis vestris] conuin-
cens eos proprio testimonio. Nunquid non coram
oculis vestris , vobis scilicet testificantibus [ali-
menta perierunt] & supple , ex vestra culpa. Hoc
maxime potest dici Prælatis nostris , qui videntes
quod pabula spiritualia perierunt ex inutilitate per-
sonarum,tamen bonos non vocant ad præbendas,
sed malos. *Habac. 3.* Arua non afferent cibum. *Isa.*
3. Non sum medicus , & in domo mea non est
panis neque vestimentum [de domo Dei vestri]
supple periit [lætitia & exultatio] hoc est , causa
lætitiae & exultationis propter hoc quod & té-
poralia & spiritualia ablata sunt. *Isa. 14.* Luxit vin-
demia , infirmata est vitis , ingemuerunt omnes
qui lætabantur corde , cessauit gaudium tympano-
rum , quieuit sonitus lætantium, conticuit dul-
cedo citharæ. Et hæc quidem de hominibus , &
subdit de iumentis.

Computuerunt iumenta in stercore suo] lite-
raliter quidem, quia pascua non habentia iumenta,
in stabulo , loco scilicet stercorum, contabuerunt,
sicut etiam propter defectum spiritualis pabuli,
iumenta , hoc est , laici , in stercore temporalium
& viitorum computrescunt. *Tren. 4.* Qui nu-
triebantur in croceis , amplexati sunt stercora[de-
molita sunt horrea] *Septuaginta*, dissipati sunt the-
sauri; propter quod pater quod demolita est corre-
pta penultima. Moliri enim ex insidiis est malum
parare: demolitum autem esse, mola tribulationis ad

minima confractū. Horrea autem ista grana Eccle-
siæ reseruantia, animæ sunt Doctorum, de quibus
dicitur in *Psal. 143.* Promptuaria eorum plena eru-
ctantia ex hoc in illud ; quæ nunc demolita sunt,
quia non est quod inueniatur in eis nisi vanitas,
quæ per zizaniam significatur , cum tamen dicat
Dominus *Malach. 3.* Inferte omnem decima-
tionem in horreum meum , vt sit cibus in domo
mea [dissipata sunt apothecæ] Apotheca dicitur
reseruatorum alimentorum ad ciburn sufficienter
paratorum , quæ in Ecclesia nec temporaliter nec
spiritualiter desesse deberet , aliter enim destituitur
ministris domus Domini. Vnde Rebecca inuitans
seruum Abrahæ , dixit : Palearum & fœni plu-
rium est apud nos , & locus spatiösus ad ma-
nendum *Gene. 24.* *Gene. 6.* Tolles tecū ex omnibus
escis quæ mandi possunt , & comportabis apud
te , & erunt tam tibi quam illis in cibum. Et sub-
iungit causam [quoniam confusum est triticum]
confusum dicitur triticum , quando confusi sunt
sperantes in tritico, eo quod in eo nihil inueniunt.
Tren. 3. Matribus suis dixerunt , Vbi est triticum
& vinum: cum deficerent quasi vulnerati in plateis
ciuitatis, cum exhalarerent animas suas in sinu ma-
trum suarum , hoc est , Ecclesiaturum in quibus nu-
tritæ sunt. Et ab eis querit testimonium, subdens.

Quid ingemuit animal] alia translatio , cur,&
animal dicitur , vel literaliter , vel animalis ho-
mo qui in thesauris Ecclesiæ nō inuenit pabulum.
Vnde translatio *Septuaginta* , Quid reponemus?
Iere. 14 Gladio , & fame , & peste consumam eos
[mugierunt greges armenti] simplices scilicet de
populo : mugiendo enim petunt cibum , & non
habent, nec datur eis, quia non est. 1. *Reg. 6.* Ibant
vaccæ in directum per viam quæ dicit Bethsames,
hoc est , ad domum solis per viam gradiebantur,
pergentes & mugientes. Nullo autem responden-
te , ipsemet respondet [quia non est pascua eis]
propter hoc scilicet & animal ingemuit, & greges
mugierunt. Dicitur autem pascua pascuæ , &
pascua pascuorum ; quia heteroclitum est. *Iere. 14.*
Cerua in agro peperit , & reliquit , quia non erat
herba [sed & greges pecorum disperierunt] fame
scilicet consumpti , quia pastores pabulum non
habebant. *Ezech. 34.* Dispersi sunt greges nostri,
eo quod non esset pastor qui pasceret eos. Propter
hoc Petro dixit Christus. *Job. 21.* Pasce oues meas.
Et ter dixit vt pasceret, verbo scilicet, & exemplo,
& temporali subsidio. Et subdit ad quem debeant
conuersti.

Ad te Domine clamabo] Nullus enim potest
auxiliari nisi tu. 2. *Paralip. 20.* Cum ignoramus
quid agere debeamus , hoc solum habemus resi-
dui , vt oculos dirigamus ad te. Et causam cla-
moris subiungit [quia ignis] hoc est , vastatio
hostis [comedit speciosa deserti] *Glossa* , plana
camporum , aut prata , vel quælibet loca herbis
virentia quæ pascua dabant iumentis. Et hic ignis
ignem libidinis significat , qui comedit desertum
a gratia , & omnem consumit virtutis viorem.
Job 21. Ignis est usque ad perditionem deuorans,
& omnia eradicans genimina [& flamma] quæ
lucens est , & malum opus significat in proposito
factum [succedit omnia ligna regionis] eos sci-
licet qui in seculo videbantur virentes. *Indic. vte.*
Dabit ignem , & vermes in carnes eorum ; vt
vrantur & sentiant usque in sempiternum.

Sed & bestiæ agri] hoc est, agrestes, qui signant
laicos

Iacob[quasi area sitiens imbre] supple, sanæ doctrinæ & gratiæ. *Iere. 14.* Maiores miserunt minores ad aquam, & venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua, confusi sunt & afflicti [suspexerunt ad te] pententes scilicet gratiam. *Isa. 37.* Attenuati sunt oculi mei suspicentes in excelsum. *Psalm. 41.* Sicut cœruius desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus [quoniam exiccati sunt fontes aquarum] literalis sensus planus est, Spiritualiter autem fontes aquarum sunt Doctores Scripturarum, qui licet habeant officium, tamen doctrina non fuit ab eis. *3. Reg. 17.* Post dies aliquantulos siccatus est torrens, non enim pluerat super terram [& ignis deuorauit speciosa deserti] ignis scilicet incentiu[m] vitiorum deuorauit viridia & speciosa eorum qui deserti sunt à gratia & cultura Sanctorum, & Angelorum. *Psalm. 49.* Ignis in conspectu eius exardescet, & deuorabit in circuitu eius inimicos eius.

*Doctores
Ecclesia
fontibus
coferuntur.*

C A P V T II.

Canite tuba.

Hic vocat ad pœnitentiam. Et diuiditur in tria. Primo enim ponit terrorem hostium, ut concutiantur corda. Secundo docet pœnitentia modum pro impetranda venia *ibi* [Nunc ergo dicit Deus, conuertimini] Tercio respondet pœnitentibus verba consolatoria *ibi* [Zelatus est Dominus terram suam] In primo duo sunt, scilicet, propositio terroris, & conclusio ex hoc, quod magna & terribilis erit iudicij dies. *ibi* [Magnus enim dies] In primo ex duodecim sumit terrorem, quæ per ordinem dicentur in litera. Dicit ergo, Ex quo tot mala ventura sunt per erucam, & bruchum, locustam, & rubiginem, ergo, supple [Canite tuba] vel prædicatores, vel Angeli vocantes ad iudicium. *Osea 8.* In gutture tuo sit tuba. *Isa. 58.* Quasi tuba exalta vocem tuam [in Sion] ut scilicet in Sion congregentur ad plangendum. *Psalm. 136.* Sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. *Thren. 1.* Via Sion lugent. In Ecclesia enim plangendum est, & extra Sion planctus non exauditur. *Vlulate in monte sancto meo* [templo scilicet, pro amissio regno & sacerdotio. *Isa. 2.* Dies Domini super omnes montes excelsos, & super omnes colles eleuatos. *Thren. vlt.* Propter montem Sion quia disperit, vulpes ambulauerunt in eo; sicut & in Ecclesia sublimitas speculationis, & altitudo sanctitatis disperierunt [conturbentur] ad pœnitentiam scilicet [omnes habitatores terræ] id est, terræ dilectores. *2. Cor. 7.* Et si ad horam contristau, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. *Isa. 24.* Commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra, confractione confringetur terra. *Psalm. 59.* Commouisti terram, & conturbasti eam; sana contritiones eius, quia commota est. *Isa. 24.* Formido & fouea & laqueus super te, qui habitor es terræ. Et subdit secundum paragraphum, in quo huius fletus dicit causam.

*Judicium
Dei tripliciter exerceatur.*

Quia venit dies Domini] iudicij scilicet quod tripliciter exercetur, temporaliter scilicet, per ho-

minem hostem : æternaliter in anima, in morte cuiuslibet, per hostem dæmonem : & vniuersaliter in die iudicij, per exercitum dæmonum & Angelorum. *Habac. 2.* Veniens veniet & non tardabit. *Prou. 6.* Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ [quia prope est] *Glossa*, non differtur. *Isa. 14.* Prope est ut veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. *Iacob. 5.* Iudex ante ianuam assilit. Et describit mala diei [dies tenebrarum] priuans scilicet luce gaudij. *Iere. 4.* Aspexi cœlos & non erat lux in eis, hoc est, qui in sublimitate cœlesti ambulabant & in mundo fulgebant [& caliginis] caligo dicitur obscuritas densa aëris, quæ fit ex puluere terrestri incenso per modum nubis eleuato, & significat fumum peccatorum qui tunc eleuatur ante iudicem. *Job 3.* Obscurum cum tenebrae & vmbra mortis, occupet cum caligo & inuoluantur amaritudine. *Sap. 17.* Una catena tenebrarum omnes conclusi erant. *Exod. 10.* Sint tenebrae tam densæ ut palpari queant. Dicitur etiam tenebrarum propter ignorantiam, quia præuideri non potest. *Job 3.* Viro cuius abscondita est via, & circumdedicit eum Deus tenebris. Caliginis autem dicitur, quia nescit homo quam sententiam reportabit. *Ecl. 9.* Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit [dies nubis] Nubes hic dicitur obscuritas irati iudicis, ex qua in peccatores tonitrua comminationum, grandines maledictionum, & fulgura sententiæ procedunt. *Sap. 5.* Ibunt directæ emissiones fulgorum, & tanquam habenæ curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient, & à petrofa ira plenæ mittentur grandines [& turbinis] Turbo hic dicitur sententia inuoluens, & rapiens, & in pœnam trahens. *Nahum 1.* Dominus in tempestate & turbine viæ eius. In tempestate, quantum ad iram. In turbine, quantum ad sententia inuolutionem. Et subdit qualiter omnes operier [quasi mane expansum super montes] quod dicit, exponitur à *Hieronymo* sic: Radius matutinus citius tangit montes, & paulatim crescens etiam campos illustrat, & sic claritas iudicij Domini à sublimibus incipit. *Sap. 6.* Potentes potenter tormenta patientur. Et sic usque ad plana subditorum descendit. *Iere. 4.* Vidi montes, & ecce mouebantur, & omnes colles conturbati sunt. Alia expositio est, quod mane dicatur matutina nebula, quæ cacumina montium operit, & tenebris inuoluit. Sic enim tunc tenebris tristitia inuoluerunt peccatores. *Osea 5.* Quasi rete expansum super Thabor. Vnde *Isa. 13.* Super montem caliginosum leuare signum. Mons caliginosus dicitur caligine oppressus. Et in tertio paragrapo subdit eorum quæ de die dixit explanationem.

Populus multus] exercitus scilicet Chaldæorum, vel dæmonum, vel etiam Angelorum bonorum, qui ministrabunt in iudicio. *Habac. 1.* Ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ [& fortis] cui nullus resistat. *Habac. 1.* Domine in iudicium posuisti eum, & fortem ut corripere fundasti eum, hoc est, tu posuisti ut iudicium tuum per eum exerceres, & fortem fundasti eum ut peccatores per eum corripere [similis ei non fuit à principio] in fortitudine scilicet. Ante Chaldæos enim & Assyrios nulla fuit similis fortitudo. Similiter dæmonum fortitudini nihil comparatur in inferioribus. *Job 41.* Non est potestas super terram

Demonis ram quæ possit ei comparari, qui factus est ut nullum timeret. *Isa. 19.* Tradidit Aegyptum, hoc est, fortitudo. peccatores in manu dominorum, crudelium, & rex fortis dominabitur eorum [& post eum non erit] non simpliciter [sed usque in annos generationis] Medorum scilicet & Macedonum [& generationis] supple, Romanorum, per quos omnes dæmones signantur. *Matth. 12.* Generatio mala & adultera, *Prou. 30.* Generatio quæ pro dentibus habet gladios, & commandit molaribus suis ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. Et in quarto paragrapho ostendit de effectu.

Ante faciem eius] hoc est, ante præsentiam eius iudicis scilicet & exercitus [ignis vorans] *Hieronymus.* Quia quicquid attigerit quasi vorax flamma consumit. *Psalm. 69.* Ignis ante ipsum præcedet, & & inflammabit in circuitu inimicos eius. *Isa. 30.* Ardens furor eius, & grauis ad portandum [& post eum exurens flamma] Ribaldorum enim & nebulonum multitudine sequi consuevit, quæ quaque vilia tollit, quæ exercitus dimisit. *Isa. 33.* Erunt populi quasi de incendio cinis, spinæ congregatae igni comburentur. *Matth. 13.* Colligit primum zizania per fasciculos ad comburendum. *Psalm. 105.* Flamma combussit peccatores [quasi hortus voluptatis] scilicet in amoenitate viridium, pulchritudine florum, & ubertate fructuum [terra] supple, fuit disposita [coram eo] hoc est, antequam exercitus veniret, ita quod nullius rei indigentia fuit in terra. *Gene. 3.* Vniuersa irrigabatur sicut paradiſus. *Cant. 5.* Emissiones tuae paradiſus. Hortus enim voluptatis paradiſus est. Vnde *Gene. 2.* secundum translatiōnem *Septuaginta,* planauerat Dominus Deus paradiſum in Eden. Eden deliciæ interpretatur [& post eum] exercitum scilicet Chaldaeorum, vel dæmonum [solitudo deserti] supple, est omnibus depopulatis. *Iere. 4.* Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili. *Psalm. 106.* Terram fructiferam in falsuginem à malitia inhabitantium in ea. *Isa. 6.* Terra relinquetur deserta, & longè faciet Dominus homines [neque est qui effugiat eum] iudicem scilicet & exercitum. *Amos. 1.* Peribit fuga à veloce, & fortis non obtinet virtutem suam. Et subdit quintum paragrapnum de fremitu.

Quasi aspectus equorum] supple, erit. *Prou. 19.* Sicut fremitus leonis, ita & ira regis. *Ierem. 8.* A Dan auditus est fremitus equorum eius, à voce hinnituum pugnatores eius commota est omnis terra. *Habac. 3.* In fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes. Freudentes enim, & frementes, & Chaldaei, & dæmones irruunt in peccatores. *Isa. 5.* Et frenet, & tenebit prædam; & amplexabitur, & non erit qui eruat [& quasi equites] supple, super veloces equos ascendentis [sic current] de loco scilicet ad locum, ut omnia capiant. *Habac. 1.* Diffundentur equites eius. Equites namque eius de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum. Et subdit sextum paragrapnum de tumultu quadrigarum portantium cibos, & arma.

Sicut sonitus quadrigarum] supple sonat, ita scilicet sonabant [super capita montium] quia etiam altissima & munitissima loca operient, nec locus est quem non capiant, vnde glorians dicit. *Isa. 37.* In multitudine quadrigarum meatum ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani. Hoc etiam competit diabolo, cuius quadriga est pec-

D. Alberti, Magni in Ioëlem Propb.

catum, cordis, oris, operis, & consuetudinis, qua capita montium, hoc est, superborum ascendit. *Isa. 5.* Qui trahitis iniuriam in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccatum. De montibus autem dicitur *Job. 28.* Subiicit à radicibus montes [exilient] de loco suo, scilicet, ad locum more locustarum, ut dicit *Hieronymus:* Saliet quasi cervus claudus [sicut sonitus flammæ ignis] qui similis est tonitruo Quando enim ex re combusta vapor terrestris egreditur cum impetu, flammam percutit, & tumultum ad modum tonitrui facit; & ita in tumultu venit ille exercitus, siue hominum, siue dæmonum. *Isa. 5.* Sonabit super eum in die illa, sicut sonitus maris. *Ecccl. 43.* Vox tonitrui eius verberauit terram [deuorantis stipulam] stipula dicuntur peccatores, quia apti sunt igni. *Isa. 1.* Erit fortitudo vestra, ut fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla, & succendetur utrumque simul, & non erit qui extinguat. Et septimo subiungit de instructione ad bellum [velut populus fortis] fortitudine scilicet vtens pro iure. *Sap. 2.* Sit fortitudo nostra lex iustitiae. Quod enim infirmum est inutile inuenitur [præparatus ad prælium] hoc est, omnibus armis & præparamentis instructus, sicut est ars bellica, & exercitium, & huiusmodi. *Job. 39.* Procul odoorat bellum, exhortationem ducum, & vulnatum exercitus, *i. Reg. 17.* Hic vir bellator est ab adolescentia sua, Et subdit octauo paragrapho de cruciatu.

A facie eius] hoc est, à praesentia eius [cruciantur populi] vnde de locustis. *Apoc. 9.* dicitur: Cruciatus eorum ut cruciatus scorpij cum percutit hominem. Et in diebus illis querent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis [omnes vultus redigentur in ollam] Loquitur hoc ad modum locustarum, ut dicit *Hieronymus*, quæ quando eleuantur, irruunt in facies hominum, & dimordentes vultum, luridam nigredinem inducunt, ac si facies lepra combusta sit. *Isa. 13.* Facies combustæ vultus eorum. Quod spiritualiter dæmones in anima faciunt, imaginem Dei deformantes. *Tbren. 4.* De-nigræ est super carbones facies eorum. Et *ibidem.* *Imago Dei* Filii Sion incliti, & amicti auro primo; *quomodo in homina* reputati sunt in vasa teste, opus manuum figuli! *per peccatum.* Et subiungit nono de impetu.

Sicut fortis current] Fortes dicit, qui non lasantur. *Isa. 5.* Ecce festinus velociter veniet, non est deficiens nec laborans in eo, neque dormitabit neque dormiet. Dæmon enim semper discurrit ad nocendum, sicut & tyrannus [quasi viri bellatores] hoc est, scientes bellum & audaces [ascendent murum] hoc est, munitiones spirituales & corporales. *Isa. 22.* Dies interfectionis & conculcationis, & fletuum à Domino Deo exercitum in valle visionis, scrutans murum, & magnificus super montem. *Iere. ultimo.* Totum murum Ierusalem per circuitum destruxit cunctus exercitus Chaldaeorum. Et subiungit decimo de ordine pugnantium.

Viriles scilicet [in viis suis gradientur] ordinare scilicet, ut quilibet locum suum custodiat ne exercitus diuidi possit. *Job. 41.* Corpus suum, quasi scuta fusilia compactum squamis se se prementibus: vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas [Et non declinabunt à se-mitis suis] Semitæ dicuntur officia militum in exercitu scilicet ut sagittarius suum custodiat of-

F ficium.

Demones
communi-
conspira-
tione insi-
diantur
hominibus.

ficium, satelles suum, dux suum, & miles suum.
Iere. 46. Cum exercitu properabunt, & cum scœ-
ribus venient ei [vnuſquisque fratrem suum non
coarctabit] impediendo scilicet, sed promouebit
ad bellum, propter quod dicit *Matth. 12.* Et *Lu-*
cæ. 11. quod Satanus in Satanam non est diuisus,
quia sicut hic dicit *Glossa*, in hoc se promouent,
quod ad peccatum inducant. Et hoc est quod se-
quitur [Singuli in calle suo ambulabant] *Glossa*,
proprium implentes officium, quæ officia non
sunt nisi impugnationis & temptationis. Dicit *Hie-*
ronymus, quod hæc etiam faciunt locustæ ordina-
te volando, & vias suas custodiendo. *Prou. 30.* Re-
gem locusta non habet, & egreditur vniuersa per
turmas. Propter quod dicitur *Cant. 6.* Terribilis ut
castrorum acies ordinata. Et subiungit vndeclimo
auditatem ad prædam.

Sed & per fenestras cadent] non expectantes
scilicet ostij apertio[n]em [& non demolientur]
passiuè scilicet hoc est, demolitionem ex casu non
sentient auditate rapiendi. In spirituali autem
impugnatione, fenestra sunt apertio[n]es sensuum.
Iere. 9. Intravit mors per fenestras nostras, ingressa
est domos nostras [vrbem] supple, munitam [in-
gredientur] quasi sine obstaculo. *Iere. 4.* Ingressi
sunt ardua, & ascenderunt rupes, vniuersæ vrbes
derelictæ sunt. Mumenta enim huiusmodi ca-
pit diabolus, quando etiam verticem rationis ex-
pugnat. *Eccle. 9.* Est ciuitas parua, & pauci in ea vi-
ri; venit contra eam rex fortis, & obſedit eam [In
muro current] ad murum scilicet dissipandum, qui
murus significat mumenta sanctorum patrum
& præceptorum. *Thren. 2.* Præcipitauit omnia
mœnia eius, dissipauit munitio[n]es eius [per fene-
stras intrabunt quasi fur] *Hieronymus*. Sicut fur in-
trans per fenestras solet occulte rapere; sic illi
clausis ianuis non timore, sed præcipitati auda-
cia, per fenestras auditate diripiendi intrant.
Ioan. 10. Qui non intrat per ostium, sed qui ascen-
dit aliunde, ille fur est & latro. Istum modum, vt
dicit *Hieronymus*, etiam locustæ tenent, sicut dicitur
Exod. 10. Et subiungit duodecimo de multi-
tudine qui scilicet terram mouet & cælum claudit, ac si nube spississima obuolutum sit.

A facie eius] hoc est, à præsentia eius [contre-
muit terra] hoc est, terreni [moti sunt cæli] hoc est,
cælestes, id est, Sancti. *Isa. 13.* Super hoc cælum
turbabo, & mouebitur terra de loco suo. *Iere. 2.*
Obstupeſcite cæli super hoc [sol & luna obtene-
brati sunt] non luminis amissione, vt dicit *Hie-*
ronymus, sed quando locusta de loco ad locum trans-
eunt, sua multitudine solent radios solis à terra
excludere, & terram quasi nubes obumbrare, &
ita vult quod tantus fuerit exercitus, quod puluis
eleuatus, quasi nubes impedit solem & lunam lu-
cere super terram. Vel, sol & luna tegitur, quando
nulla claritas gaudi in maioribus vel minoribus
inuenitur. *Isa. 34.* Complicabuntur sicut liber cæ-
li, & omnis militia eorum defluet, sicut defluit fo-
lium de vinea. *Apoc. 9.* Obscuratus est sol & aëris,
de fumo putei exiunt locustæ in terram [& stel-
lae retraxerunt splendorem suum] ex simili causa.
Stellæ autem dicuntur singulares personæ clar-
itatem dignitatis in populo habentes, quæ splen-
dorem hunc retraxerunt; vel tentatione diaboli,
vel angustia hostis & tyranni. *Isa. 13.* Stellæ cæli
& splendor earum non expandent lumen suum,
obtemperans est sol in oculi suo, & luna non

splendebit in lumine suo. *Apoc. 6.* Sol factus est
niger tanquam foccus cilicinus, & luna tota facta
est sicut sanguis, & stellæ de cælo ceciderunt super
terram. His omnibus adiungit adiutorium diuinum,
quia etiam Deus cum inimicis pugnat
contra eos.

Et Dominus dabit vocem suam] præcepti scili-
cer comminationis & terroris. *Amos 1.* Dominus
de Sion rugiet, & de Sion dabit vocem suam.
Psal. 17. Intonuit de cælo Dominus, & Altissimus
dedit vocem suam. Terribilis enim vox est, quando
præcipitur hosti quod impugnet; & miser pec-
cator terretur, ne respicere audeat. Et hoc est quod
sequitur [ante faciem exercitus sui] *Glossa*, dæmo-
num qui sunt castra Dei, quia etiam ei nolentes
militant. *Job 37.* Tonat Deus voce sua mirabiliter
[quia multa sunt nimis castra eius] Dei scilicet ad
subuertendos peccatores. *Sap. 5.* Accipiet armatu-
ram zelus illius, & armabit creaturam ad vltio-
nem inimicorum. Et *ibidem*. Pugnat cum eo or-
bis terrarum contra insensatos [quia fortia] ex
sententia diuina confortata. Et ideo dicuntur ni-
mis fortia, quia omnibus præualentia. *Luc. 11.*
Dum fortis armatus custodit atrium suum, in pa-
ce sunt omnia quæ possidet. *Thren. 1.* Facti sunt
filij mei perdi, quoniam inuoluit inimicus [&
facientia verbum eius] hoc est, Domini; non enim
sine obedientia etiam dæmones super homines
habent potestatem, sicut patet *Job 1. & 2. Psalm.*
102. Benedicite Domino omnes Angeli eius, po-
tentes virtute ad faciendam vocem sermonum
eius. Ex omnibus his concludit [Magnus enim
dies Domini] iudicij scilicet. Magnus autem dicitur
virtute constringendi inimicos. *Nahum 1.*
Dies magna & amara valde. Et hoc est quod se-
quitur [Et terribilis valde] propter sententiam
condemnationis. *Hebr. 12.* Ita terribile erat quod
videbatur, quod Moyses dixit: Exterritus sum &
tremebundus [& quis sustinebit eum? *Malach. 3:1*].
Quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis
stabat ad videndum eum? de propriis scilicet me-
ritis habens fiduciam.

Nunc ergo dicit Dominus] Inuitat hic ad pœ-
nitentiam, & dicit, duo, scilicet, quare, & qualiter
conuertendi sint, & ad quem. Secundo, quam ge-
neraliter & quam instanter sit petenda venia *ibid.*
[Canite tuba] In primo dicit tria. Primo & secun-
do adiungit caſam, quare ad Deum conuertendi
sint [Nunc ergo in toto corde vestro conuertimi-
ni] Conuertimini dicit, quia non vult mortem
peccatoris. *Eccle. 12.* Altissimus odio habet pecca-
tores. Et misericors est pœnitentibus. *Ezech. 33.*
Quare morierimini domus Iſraël, quia nolo
mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat?
[ad me] misericordem scilicet. *Iere. 15.* Si conuer-
teris Iſraël ad me, conuertam te, ait Dominus.
Peruersus est enim qui ad Dominum non est
conuersus. *Ezech. 3.* Ipsi conuertentur ad te & tu
non conuertaris ad eos [In toto corde vestro] vt
cor vestrum sit totum, idque quadrupliciter, scili-
cet, vt sit indiuisum, integrum, perfectum, &
omnia sua intra se continens. Indiuisum ad Deum
adunatum. *Oſea 10.* Diuisum est cor eorum, nunc
interibunt. Integrum in nulla parte per pecca-
tum confractum. Et hoc intendit *Apostolus Philip.*
vii. Ut integer vester spiritus, & anima, & corpus
seruetur. Perfectum perfectione charitatis & vir-
tutis. *2 Machab. 1.* Faciat eius voluntatem corde
magno

Creatura
omnis ar-
matur ad
vindictam
peccatorū.

Conuersio
peccatoris
ad Deum
fit ex toto
corde.

magnō & animo volenti, omnia intra se habens, motum scilicet & sensum, & vita principium & totum ordinem corporis *Matth. 22.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Corde autem dicit, vt de profundis visceribus fiat conuersio: profundissimum enim est cor. Vnde etiam in *Psalm. 129.* dicitur: De profundis clamaui. Quando ex profundis pœnitens non conuertitur inanis ac ficta reputatur pœnitentia. Cor etiam ex fortissima carne est, & multis nervis ligatum: in quo notatur, quod fortissime teneat conceptam conuersionem, & forrissimè sit alligatus Deo, quasi impossibilis ad separationem. De primo. *Eccles. 21.* Cor fatui quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit. De secundo. *Aitor. 20.* Alligatus spiritu vado in Ierusalem. *Isa. 8.* Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Vestro autem dicit, non alieno, sicut hi qui ore conuertuntur, & corda eorum vagantur circa diuersa. Vel vestro dicit, vt faciamus quod in nobis est. *Prov. 23.* Præbe fili cor tuum mihi [in ieiunio] *Glossa*, vt in futuro saturemini. *Bernardus.* Non magnum est vt venter ieiunet usque ad rugitum, qui saepe repletus est usque ad vomitum. *2. Cor. 11.* In ieiuniis multis. Ieiunio enim mortificantur pestes corporis, vt dicit *Beda. Psalm. 34.* Ego autem cum mihi molesti essent, induebat cibicio, & in ieiunio humiliaui animam meam, hoc est, animalitatem meam. *Matth. 17.* Hoc genus dæmoniorum non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Vnde Niniuitæ ieiunio propitiationem inuenierunt. *Ioan. 3.* & *Levit. 16.* dicitur: Affligitis animas vestras ieiunio. Et illa dies vocabatur propitiationis, quia in ieiunio propitiatio Dei inueniebatur [& fletu] *Glossa*, vt in futuro rideatis. *Ioan. 16.* Plorabitis & flebitis vos. *Matth. 5.* Beati qui lugent. *Luc. 6.* Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. *Thren. 1.* Lacrymæ eius in maxillis eius [& in planctu] *Glossa*, vt in futuro consolemini. Planctus autem est compositum lamentum ex vocibus querulis, significantibus causas doloris. *Iere. 6.* Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum.

Et scindite corda vestra] Scinditur quod violenter & difficulter separatur, & ita vult, quod violentiam faciamus nobis, vt cor separetur à delectabilibus peccatorum præteriorum. Et hoc est idem quod contritio cordis, quando scilicet, in minima scinditur cor, & ubique separatur à peccato. *Iere. 4.* Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me. Venter cordis dicitur memoria peccatorum, qua dolore plena debet esse & scissionibus, & cor debet esse turbatum in omni sensu vitae. Vnde *Glossa*. Scidite, hoc est, aperite corda vestra per confessionem. Corda enim quasi vtræ sunt plena peccatis, & nisi scissa fuerint sponte rumpentur [& non vestimenta vestra] Mos Iudæorum erat tempore tristitia scindere vestimenta, & hoc hic interdicit, ne in exteriori apparatu tantum pœnitere videantur, quod hypocritarum est. *Matth. 6.* Exterminant enim facies suas vt videantur hominibus ieiunantes. Quidam dicunt, quod vestimenta virtutum non sunt scindenda. *Eccles. 9.* Omni tempore vestimenta tua sint candida. Et hæc expositio non est ad propositum. Et subdit ad quem conuertantur.

Et conuertimini] sic supple [ad Dominum Deum vestrum] ad Dominum remuneratorem scilicet, quia diues est. *Rom. 10.* Idem Dominus D. Albert. *Magn. in Ioëlem.*

omnium, diues in omnes, qui inuocant illum, Deum propitiatorem. *Mich. 7.* Quis Deus similis tui qui auferas iniquitatem? Nostrum autem benefactorem. *Hebr. 11.* Non confunditur Deus, vocari corum Deus. Et subdit causam quare ad Domini num conuerti debeant.

*Conuerti
ad Deum
quælibet
scilicet
nō dubitet.*

Quia benignus] *Aristoteles in magnis moralibus* dicit, quod bonitas & benignitas non sunt virtutes, sed dispositiones ad virtutem: bonitas enim est cordis diffusio in omni placenta boni, benignitas autem est quando per ignem amoris bonum ejus large fluit in alia. Vnde dicitur benignitas quasi bona igneitas. *Deut. 4.* Deus noster ignis consumens est. *Rom. 2.* An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Bonus enim & benignus est in seipso. Et subiungit quælibet sit ad nos [& misericors est.] effectu scilicet in miseria ablatione; statim enim auferit miseriam ab afflictis. *Iacob. 2.* Superexaltat misericordia iudicium, & in ira non obliuiscitur misericordia. *Deus mi-
sericors est
Psalm. 76.* Aut obliuiscetur misereri Deus, aut con-
tinebit in ita misericordias suas? *Habac. 3.* In ira misericordia recordaberis [patiens] dissimulando scilicet peccata hominum, & expectando ad pœnitentiam. *Eccles. 5.* Altissimus est patiens redditor.

Augustinus. Quid faciet de illo desuper inspectore, quem latere nihil potest, qui tanto videt patiens, quanto sapientius? Nec dicitur patiens, quod passio cadat in ipsum, sed quod exhibet patiens effectum [& multæ misericordia] hoc est, multiplicis. Quæcumque enim peccata sint, dimitit, & non uno bono, sed multiplicibus exornat, *Isa. 55.* Derelinquit impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuerratur ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. *Ioan. 4.* Scio quia tu Deus clemens & misericors es, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens super malitia. Et hoc est quod hic sequitur [& præstabilis super malitia] hoc est, facile præstans veniam super malitia præterita, ei qui verè est pœnitens. *Luca 7.* Dimisla sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. *Mich. 7.* Deponet omnes iniquitates nostras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra. *Iere. 31.* Propitiabor iniquitatibus eorum, & peccati eorum non ero memor amplius.

Et subdit de solitudine tardæ conuersionis, & est ac si dicat illud *Isa. 55.* Quærite Dominum dum inueniti potest, inuocate eum dum prope est. Et illud *Eccles. 5.* Non tardes conuerti ad Dominum, & nō differas de die in diem. Si enim tardaueris & Deum quæsieris, quando longe est, quis seit si conuertatur, ab ira scilicet ad misericordiam? Licet enim verum sit quod dicitur *Ezech. 18.* quod quacumque die peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor; tamen valde incertum est, vtrum ei qui pœnitentiam differt usque ad ultimam ætatem, vel infirmitatem, Deus gratiam gemendi dare velit. In tali enim casu dicit *Gregorius*, quod qui non vult cum potuerit, iustum est vt infligatur ei non posse cum voluerit. *Prov. 1.* Quia vocau & renuisti, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexit omne consilium meum & increpationes meas neglexisti, ego quoque in interiori vestro ridebo & subsannabo, cum vobis quod timebatis aduenierit [& ignoscat Deus] hoc est, quis seit si ignoscere

*Conuerto
ad Deum
per pœnitentiam
nō est
diffendere.*

scere velit, quia quamvis certum sit, quod contrito ignoscatur, tamen incertum est, utrum aliquis vere contritus sit. *Ecclesiast. 7.* Videbit quod corrigi non possit quem ille despexit. *2. Machab. 9.* Orabit se leitus dominum, a quo non erat misericordiam consecuturus. Vnde *Gen. 4.* Cain quidem obtulit, sed Deus ad munera sua non respexit. Et *Num. 16.* Moyses de quibusdam dixit, Ne respicias ad sacrificia eorum [& relinquat post se benedictionem] hoc est, Quis scit si Deus post tardationem pœnitentiae relinquat benedictionem & non maledictionem. Indignus enim benedictione videtur, qui motioni diuinæ non statim obtemperat. *Prov. 1.* Tunc intuocabunt & non exaudiam, mane consurgent & non inuenient me [sacrificium & libamen Domino Deo nostro] hoc est, Quis scit si talem dabit benedictionem, per quam efficiamur sacrificium & libamen Domino Deo nostro. Sacrificium per contribulatum cor, libamen autem per dulcissimum gustum virtutis. Quibusdam enim dicit *Machab. 1.* Non est mihi voluntas in vobis; & munus non suscipiam de manu vestra. *Iob 3. 2.* Iratus est futor meus in te, & in duos amicos tuos. Et post pauca dicit, quod non recipiet sacrificium ab eis.

Canite tuba in Sion] Postquam dixit, qualiter pœnitendum est, subiungit de generalitate pœnitentium, & qualiter a deliciis abstinentur, & qualiter plangendum, & quid in planctu dicendum. Et ista sunt quæ hic dicuntur per ordinem [Canite tuba in Sion] accusatiui casus, hoc est, in Sionem vocando scilicet ut ante Dominum plancent. In Sion enim sive in Ecclesia planctus auditur, & non extra. *Psal. 86.* Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob [Sanctificate ieiunium] In præhabitis dictum est, quomodo ieiunium sanctificatur confortatione & munditia. Et ibi dictum est, qualiter tuba canitur. *Iona 3.* Prædicauerunt ieiunium, & induiti sunt fassis a maiore usque ad minorem [Vocate cœtum] Cœtus hic vocatur congregatio maiorum, qui regebant populum, ut qui primi fuerunt in peccatis, primi etiam sint in poena. *Gen. 49.* Congregamini filii Israël, congregamini & audite Israël patrem vestrum [Congregate populum] non tam in unum locum, quam in unum cor, vnde *Glossa*, ut qui dispersi errauit a Deo, congregatus in unum Deo placeat. *Psal. 49.* Congregate illi Sanctos eius. *Ambrosius super Luc. 11. super illud:* Qui non colligit mecum, dispergit. Opus Dei, congregare est: opus autem diaboli, dispergere [Sanctificate Ecclesiam] ut merito sanctitatis Ecclesiae facilius impetraret. *Ecclesiast. 24.* In plenitudine Sanctorum detentio mea. Et *ibidem.* In plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur [coadunate senes] *Glossa*, non tam ætate quam sapientia, quorum scilicet consilio sanctificationem ordinetis. Alia *Glossa*, Senes ætate iubentur adunari, ut saltem in extremo vitae termino pœnenteant. Maledicti enim sunt qui nec in extrema senectute reuertuntur. *Isa. 65.* Peccator centum annorum maledictus erit. *2. Paral. 16.* de Aza dicitur, quod nec in infirmitate quæsuerit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est. Et post pauca dicitur, quod mortuus est in vnguentis meretriciis [Congregate parvulos] vel ætate vel humilitate. *Matt. 19.* Sinite parvulos venire ad me; talium est enim

regnum cœlorum [& fugentes vbera] ut scilicet et merito innocentium vobis parcatur, veles dicit fugentes, qui in contemplatione fugunt vbera sapientia. *Glossa* inducit hoc *1. Petri 2.* Quasi modo geniti infantes sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescat. Et illud *Psal. 8.* Ex ore infantium & latentium perfecisti laudem [Egrediatur sponsus] Hic ostendit, quod tempore pœnitentiae abstrahantur a deliciis etiam licitis, ut facilius gratia impetretur [Egrediatur sponsus de cubili suo] cubile a cubando dicitur, eo quod in eo ad amplexus cubatur. *1. Corinth. 7.* Qui habent uxores, tanquam non habentes sint. *1. Macha. 1.* Omnis maritus sumpsit lamentum, & quæ sedebat in thoro maritali lugebat [& sponsa de thalamo suo] deliciae enim in tristitiam conuertendæ sunt. *Ecclesiast. 3.* Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. *2. Machab. 3.* Accinctæ mulieres ciliis pectus per plateas confluebant, sed & virginies quæ concluæ erant procurrebant ad Oniam, Et subdit de Sacerdotibus supplicantibus pro populo. In necessitate enim recurrendum est ad patres, maxime spirituales.

Inter vestibulum & altare] Vestibulum ante portam templi fuit, in quo Sacerdotes sacris vestibus induiti ad altare accedebant, vel vestibulum est porticus vestiens murum, ut dicit *Hieronymus*. Altare autem duplex erat, altare interius quod erat altare incensi, & aliud extra templum quod erat altare holocaustorum, & inter interius & exterius iacebant Sacerdotes deprecantes pro populo [ministri Domini] inferiores scilicet leuitæ, horum enim est pro populo deprecari, quia suscipiunt curam populi. Vnde *Sap. 18.* dicitur, quod properans homo sine querela, Sacerdos scilicet summus deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitatipropter quod etiam quidam Sacerdotes & ministri reprehenduntur *Ezrah. 13.* Non ascendistis ex aduerso, nec opposistis vos inutum pro domo Israël. De bonis autem è contrario dicitur *2. Machab. 15.* Hic est fratum amator, hic est qui multum orat pro populo & pro ciuitate sancta Ierusalem. Quid autem orantes dicant, subdit.

Er dicent, Parce Domine] fragilitati scilicet peccantium [& parce populo tuo] hoc est, deuotioni pœnitentium qui iam populus tuus sunt. *Hieronymus* tamen allegoricè exponens hunc locum, dicit, quod altare est crux, in quo Christus obtulit seipsum: vestibulum autem resurrectionis, qua resurgens induitus est lumine sicut vestimento. Et inter hæc duo plorandum est, ut scilicet per mortem nostrum destruat peccatum, & per resurrectionem induat nos iustitia sicut lumine. *Rom. 6.* Mortuus est propter nostra delicta, & resurrexit propter nostram iustificationem. *Exodus. 32.* Quiestat ira tua & esto placibilis super malitia populi tui [& ne des hæreditatem tuam in opprobrium] hæreditas ab hærendo dicitur, quia immobiliter ex iure adhæret possessori. *Isa. 19.* Hæreditas mea Israël. In opprobrium autem datur, quando ab inimicis, vel dæmonibus opprobrium patitur. *Psal. 43.* Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subfannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt. Ita dico, ne des in opprobrium [vt dominentur eis nationes] Nationes dominantur quando

Pœnitenti.
bus etiam
licita sunt
vitanda.

Intercessio
sacerdotiū
necessitatis
tempore est
requirienda.

quando nationum mores dominantur , vt scilicet Sanctus gentiles mores assumat. *Thren. vlt.* Serui dominati sunt nostri , non fuit qui redimeret de manu eorum. Ostendit etiam ulterius blasphemiam quæ consurgit in Deum [Quare dicunt in populis , ubi est Deus eorum?] *Psal. 3.* Multi dicunt animæ meæ , non est salus ipsi in Deo eius.

Zelatus est Dominus] Hic tangitur consolatio pœnitentium , primo in temporalibus , secundo in spiritualibus *ibi* [Et erit post hoc , effundam] Tertio , in ultione inimicorum *ibi* [Quia ecce in diebus illis] In primo duo sunt , scilicet gratia , ad quam recipiuntur pœnitentes , & restitutio in præterito perditorum ut efficiantur abundantes *ibi* [Et reddam vobis domos] In prima duo sunt , pœnitentium receptio , & receptorum in bonis omnibus fructificatio *ibi* [Noli timere terra] In prima adhuc tria sunt , scilicet mouens ad reconciliationem , receptio reconciliatorum , & ablatio inimicorum reconciliationem impediendum.

Zelatus est Dominus terram suam] per metonymiam , hoc est , homines terræ suæ ; huius enim meritum nostrum non fuit causa , sed zelus diuini amoris. *Isa. 9.* Zelus Domini exercituum faciet hoc. *Psal. 58.* Zelus domus tuæ comedit me. *Isa. 59.* Opertus est quasi pallio zeli. Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis. Et est idem quod dicitur *Osee vlt.* Diligam eos spontanè , quoniam auersus est furor meus ab eis. Et hoc est quod sequitur [& pepercit populo suo] hoc est , indulxit peccatum. *Luc. 1.* In terra pax hominibus bona voluntatis. *Exod. 32.* Quiescat ira tua , & esto placabilis super nequitia populi tui. Parcit autem duplamente , scilicet , culpam dimittendo , & reatum pœnæ æternæ in pœnam temporalem commutando , & etiam pœnæ expiatuæ magnam partem dimittendo , quia pœnas dignas pro peccatis nullus soluere possit. *Iob 11.* Intelligeres quod multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua. Ad quid autem recipiat , subdit.

Et respondit Dominus] oranti scilicet populo & pœnitenti. Desiderio enim Sanctorum responderet Dominus per gratiæ appositionem. *Psal. 101.* Respondit ei in via virtutis suæ [Et dixit populo suo] *Psal. 84.* Loquetur pacem in lebem suam , & in eos qui conuertuntur ad cor. Et specificat , subdens [Ecce ego mitram vobis frumentum] quod significat stabilitum virtutis [vinum] quod signat spirituale gaudium [& oleum] quod ministrat lumen veritatis in intellectu , & condimentum pinguedinis detractionis in affectu , & uincionem suauitatis in conscientia. *Gen. 27.* Frumento , vino , & oleo stabiliu[m] eum [& replebitimini in eis] frumento scilicet , vino , & oleo , ita quod diuisim referatur ad hæc omnia. Repletio autem saturitatem prementem sonat , ita quod inducit nauseam & vomitum , quod in bonis accipitur in eructatione verborum , & maxime in productione operum. *Ierem. 31.* Populus meus adimplebitur bonis. *Psal. 89.* Replēti sumus mane misericordia tua , & exultauimus & delectati sumus. Et subdit de ablitione malorum , primo in communi , & postea in speciali.

Et non dabo vos ultra opprobrium in Gentibus] Est responsio ad id quod ante dictum est , ne des haereditatem tuam in opprobrium , vt domi-

nentur eis nationes. Iniqui enim dominatores & captiuitates multa Sanctis inferunt opprobria , *Psal. 43.* Posuisti nos opprobrium vicinis nostris , subsannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt. *Isa. 4.* Aufer opprobrium nostrum . Hoc enim Dominus aufert , quando aufert dominium inimicorum. *Psal. 118.* Aufer à me opprobrium & contemptum ; quia testimonia tua exquisiui. Et hic habetur , quod etiam dæmones faciunt opprobria consentientibus sibi. Et in speciali subdit [& eum] scilicet inimicum [qui ab Aquilone est] hoc est , ab Assyria & Chaldaea [procul faciam à vobis] hoc accidit quando ante Ierusalem cum Semacherib rege Assyriorum percussa sunt centum octoginta quinque millia. *Reg. 20.* & *Isa. 37.* Et dicitur quod incinerati fuerint igne infernali & inuisibili. *Psal. 90.* Cadent à laterè tuo mille , & decem millia à dextris tuis : tibi autem non appropinquabit. Et hoc est quod sequitur.

Et expellam eum in terram inuiam & desertam] Intelligitur de fuga regis qui fugit cum decem , & timens vias publicas tenere ausus non fuit , sed latenter per deserta & inuia fugit. *Isa. 10.* Erit terrore profugus , & reliquiæ saltus ligni eius præ paucitate numerabuntur. Qualiter autem expellit , subdit [faciem eius] hoc est , primam partem exercitus eius [contra mare orientale] supple , diffusam expellam. Mare orientale , mare mortuum est , & fuit initium terræ promissionis ad Orientem. In qua parte prima pars exercitus diffusa est [& extrellum eius] hoc est , extrellum exercitus diffusum , supple [ad mare nouissimum] supple etiam , inde expellam , vt tota scilicet terra tua ab hostibus liberetur. *Isa. 12.* Non adiicit ultra ut pertranseat per te incircumcisus & immundus. *Mich. 5.* Exaltabitur manus tua super hostes tuos , & omnes inimici peribunt. *Deut. 33.* Eiiciet à facie inimicum tuum , dicitque : Conterere [& ascendet fœtor eius & ascendet putredo eius] Sensus est , Ascendet fœtor ex putredine. Et hoc ad putredinem exercitus referri non potest literaliter , quia incineratus fuit , sed refertur ad cadaver regis Assyriorum , quem interfecerunt filii sui Nabuchodonosor , quem filius eius de sepulchro dedit vulturibus. *Isa. 14.* Tu proiectus es de sepulchro tuo , quasi stirps inutilis , sicut sanie pollutus & obuolitus. Et quod exercitus utique diffusus sit ad Orientem & Occidentem in terra promissionis , dicitur *Isa. 8.* Adducet Dominus super eos aquas fluminis , fortes & multas , regem Assyriorum & omnem gloriam eius ; & ascendet super omnes riuos tuos , & super omnes ripas tuas , & ibit per Iudam mundans , & transiens usque ad collum veniet. Subiungit autem causam quare sic percussit hostem.

Quia superbe egit] hoc est , quod ego permisi & ordinai fieri peccatoribus in pœnitentiam , ille perfecit in superbia ; vt ex hoc magnificaretur & dilataretur regnum eius. *Isa. 10.* Visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur , & super gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim : In fortitudine manus meæ ego feci , & in sapientia intellexi , & abstuli terminos populorum. Partem istius expositionis *Hieronymus* refert ad locustas dicens , quod sicut factum est locustis , ita fiet Assyriis. Dicit etiam quod locusta terra promissionis repleuerant à mari orientali usque ad mare

*Pœnam
peccatis
debitam
nemo per
se potest
excolere.*

*Nabucodonosor
filii occiditur.*

occidentale, sed ventum occidentalem suscitauit Dominus, qui flans versus Orientem partem exercitus locustarum orientalem proiecit in mare mortuum, & producens ventum orientalem, qui flans ad Occidentem aliam partem locustarum proiecit in mare magnum, & sic terra liberata est. Locusta autem submersæ in litoribus mariū iacentes putrefactæ, fætore ex cadaveribus pestilentiam in hominibus & animalibus effecerunt. Et hoc dicit velle dicere Prophetam in loco isto. Spiritualiter autem hæc ad diabolum referuntur, qui ab Aquilone, plaga nebulosa & frigida, hoc est, habitacione peccatoris venit. *Iere. 1.* Ab Aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ, qui procul sit à nobis quando peccatum & vis dæmonis à nobis aufertur, ita quod etiam tentatio prouenit nobis ad profectum. *Rom. 16.* Dominus conteret Satan sub pedibus vestris velociter, expellitur in terram inuiam, hoc est, in peccatores, & desertam, quia peccatores inuij sunt Angelis, & deserti à cultura virtutis. *Matth. 12.* Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa. Facies diaboli, vna ad Orientem est in his qui semper querunt oriri in dignitatibus seculi *Isa. 14.* Quomodo cecidisti lucifer qui mane oriebaris? Facies alia in auaris ad Occidentem est, qui in fine suo auariores sunt quam à principio. *Prou. 30.* Infernus & ignis nunquam dicunt sufficit. Et quo plus ponitur in lignis, eo magis aestuat. *Isa. 30.* Nutrimenta eius ignis & ligna multa: fatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Vtraque facies ad mare est, hoc est, ad seculi amaritudinem. Ambitio enim amara est, similiter & auaritia. *Isa. 57.* Cor impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. Vtriusque putredo in fætore peccati & infamia ascendit & inficit. *Amos 4.* Asendere feci fætorem castrorum vestrorum in nares vestras, & nō redistis ad me, dicit Dominus. Post repressionem populi terræ tangit reconciliationem populi sui.

Noli timere terra] & est responsio ad hoc quod dixit supra primo, Ignis comedit speciosa deserti, sed modo cōfortatur, quia virtutē accipiet germinandi. Noli timere, scilicet, mala præterita, quia indulta sunt. *Isa. 40.* Completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius, suscepit de manu eius duplicitia pro omnibus peccatis suis [exulta & lætare] terra exultat, quando de intimis exiliens, viret, floret, & fructificat. Lætatur, quando hanc amœnitatem vbique dilatat, & literaliter & spiritualiter. *Isa. 35.* Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lily, germinans germinabit, & exultabit lætabunda & gaudens [quia magnificauit Dominus ut faceret] hoc est, magnificus Dominus magnifice & in magnis effluentiam suæ largitatis exhibuit, & ideo dicit ut faceret simpliciter, & non dicit hoc vel illud, quia hoc parum esset. *Psalm. 125.* Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus sicut lætantes. *Deut. 32.* Date magnificentiam Deo nostro, Dei perfecta sunt opera.

Nolite timere animalia regionis] Respondet ad hoc quod in principio dictum est: Quid ingenuit animal? Et ideo consolatur animalia & sylvestria & domestica, & consolatur animalia, hoc est, animalia homines [quia germinaerunt speciosa deserti] deserta dicuntur derelicta à cultu, vi ferant pastum animalibus: & speciosa deserti,

sunt gramina in pastum animalium, quæ germinat desertum. *Ezech. 37.* Vos autem montes Israël ramos vestros expandite, & florete, & fructum facite populo meo Israël. Et hoc lignum significat fideles animas fructum virtutis producentes. *Iere. 17.* Erit tanquam lignum viride quod ad humorem mittit radices suas: & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum [Ficus & vinea dederunt virtutem suam] in germinando scilicet ficus in dulcedine virtutis, & vinea in iucunditate cælestis gaudij. *Cant. 2.* Vineæ florentes odorem dederunt, ficus protulit grossos suos.

Filiæ Sion] hoc est, totus populus ad Sion pertinens, secundum fidei speculationem. *Psal. 86.* Sicut lætantum omnium habitatio est in te [exultate] corpore [& lætamini] corde [in Domino Deo vestro] & non in aliquo alio bono. *Habac. 3.* Ego in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. *Isa. 64.* Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo [quia dedit vobis doctorem iustitiae] cœtum scilicet Prophatarum, & maxime Christum, qui dicit *Isa. 63.* Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. *Isa. 30.* Non faciet ultra auolare à te præceptorem tuum, & audies verba post tergum monétis. Hæc est via, ambulate in ea, nec declinetis ad dextram, nec ad sinistram. *Isa. 48.* Ego Deus tuus docens te utilia, & gubernans in via qua ambulas [& descendere faciet] Dominus de cælesti scilicet beneficio [ad vos] hæc est, ad utilitatem vestram [imbre matutinum] ad fecundanda semina [& serotinum] ad fructus maturandos [sicut in principio] antequam scilicet, terra corrumpetur per peccatum. *Thren. vlt.* Innova dies nostros sicut à principio. Spiritualiter autem, imber matutinus est doctrina veteris testamenti, serotinus vero doctrina noui. *Osea 6.* Veniet vobis quasi imber matutinus & serotinus terræ. *Psal. 67.* Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuae. *Deut. 28.* Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cælum, vt pluuiam tribuat terræ tuæ in tempore suo [& implebuntur areæ] hoc est, agri [frumento] vel etiam animæ fidelium frumento gratia & virtutum [& torcularia] id est, studiosi, qui quasi in torculari se premunt quotidie [redundant vino] cælestis scilicet doctrinæ, & gaudij cælestis. Redundare autem est per doctrinam & exempla ad alios effluere. *Prou. 3.* Ut impleantur horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundant [& oleo] quod significat vinguentum deuotionis & illuminationem veritatis & condimentum saporis spiritualis. *Deut. 28.* Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, & fructu iumentorum tuorum, & fructu terræ tuæ. *1. Corin. 9.* Multiplicabit semen vestrum & augebit incrementa frugum iustitiae vestrae. *Osea 2.* Ego dedi ei frumentum, vinum & oleum & argentum multiplicauit ei & aurum.

Et reddam vobis annos] Tangit hic restitucionem præteriorum [Reddam annos] hoc est, fructus ainorum in præterito ablatorum. Et hoc est vehemens argumentum, quod bona ablata per peccatum, reuiuscunt per pœnitentiam. *Gene. 3.1.* Ego damnum omne reddebam. Quicquid furto peribat, à me exigebas [quos comedit locusta] inanis gloria, scilicet, [bruchus] pigritia [rubigo] per paninuidia [& eruca] carnalis concupiscentia. *Hieron. tentiam.*

Imber ma-
tutinus, do-
ctrina est
veteris test.

Bona opera
reuiuscunt
per pan-
inuidia [& eruca] carnalis concupiscentia.

Per

Per quot annos famem sustinuisti , per tot annos iterum duplicabo fructus. *Iob vlt.* Addidit quoque Deus omnia quæcunque fuerant Iob duplicita. Sic videmus in pœnitentibus, qui propter memoriam præteriorum peccatorum feruentiores sunt , & quotidie duplicant fructus operum. *2.Corin.7.* Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem , sed & defensionem, sed indignationem, sed desiderium, sed timorem, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuitis vos incontaminatos esse negotio. Ecce quomodo pro uno bono perditio , septem surrexerunt. Haec sunt septem spicæ quæ pululabant in culmo uno plenæ atque formosæ *Gene. 41.* Sic dictum est *Rom.8.* quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Et dicit Glossa, etiam peccatum , quia per peccatum feruentiores resurgunt pœnitentes [fortitudo mea magna] *Hieronymus* vult , quod hoc non referatur nisi ad erucam, dicit enim sic : Eruta vix mouetur & leui contactu conteritur , in quo fortitudo Dei magna & humana fragilitas demonstratur, sicut per scinches in *Ægypto* *Exod.8.* quæ tam paruae sunt ut vix cernantur. Poterat quidem Deus cuncta diluendo operire, vel fulmine cremare ; sed potentiam suam & nostram fragilitatem per huiusmodi ostendit. Si enim haec tam parua sunt homine fortiora, unde gloriatur terra & cinis ? [quam miseri in vos] hoc est, contra vos, destruendos scilicet, haec enim vim non habuissent ad nocendum, nisi à Deo missa essent. *Iob 9.* Si fortitudo queritur , robustissimus est. *Deut.28.* Tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos [& comedetis vescentes] vescor ab esca & va componitur ; quia (sicut dicit *Augustinus*) non nisi pro va necessitatibus esca sumi debet. *Psal. 21.* Edent pauperes & saturabuntur. Pauperes dicuntur de necessitate famis desperdi sibi non sufficientes [& saturabimini] *Prou. 13.* Iustus comedit & replet animam suam : venter autem impiorum insaturabilis. Hoc etiam spiritualiter intelligitur de esurientibus iustitiam. *Matth. 5.* Beati qui sitiunt & esuriunt iustitiam , quoniam ipsi saturabuntur [& laudabit nomen Domini Dei vestri] in gratiarum actione scilicet. *Psal. 21.* Laudabunt Dominum qui requirunt eum. *Ecc. 51.* Laudabo nomen tuum assidue & collaudabo illud in confessione [qui fecit mirabilia vobiscum] resuscitando scilicet antiquum miraculum quo turbas pauit in deserto. *Exod. 16. & 17.* *Psal. 110.* Memoriam fecit mirabilem suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se [& non confundetur populus meus in sempiternum] Glossa, si permanerit incepto opere pœnitentia. *Isa. 50.* Dominus Deus auxiliator meus , & ideo non sum confusus : ideo posui faciem meam ut petram durissimam, & scio quoniam non confundar. *Psal. 24.* Vniuersi qui sustinent te, non confundentur.

Et scietis] per experimentum scilicet gratiae [quia in medio Israël ego sum] sine personarum acceptione omnibus æqualiter paratus. *Ezech. 43.* Locus solij mei, & locus vestigiorum pedum meorum , ubi habito in medio filiorum Israël. *Ioan. 1.* Mediis vestrum stetit quem vos nescitis. *Luc. 22.* Ego in medio vestrum sum sicut qui ministrat [& ego Dominus Deus vester] supple sum. *Psal. 44.* Ipse est Dominus Deus tuus , & adorabunt eum [& non est amplius] supple, præter me Deus. *Isa.*

45. Nunquid non ego Dominus , & non est ultra Deus absque me ? Deus iustus & saluans non est præter me [& non confundetur populus meus in æternum] confusione scilicet præteriti peccati. *Isa. 54.* Confusionis adolescentia tuæ obliuisceris, & opprobrij nuditatis tuæ non recordaberis amplius.

Et erit post hæc] Tangit consolationem in bonorum spiritualium collatione , & tria dicit, in communi scilicet spiritus effusionem , spiritus ostensionem ibi [Dabo prodigia] & iudicij terrem ibi [Sol conuertetur] In primo tria sunt, largitas scilicet spiritus effusi , generalitas, & distributio per effectus [Et erit] certitudinis significandum est. *1. Regum 9.* Omne quod loquitur sine ambiguitate eueniet [post hæc] ordinem notat veritatis ad figuram. *1. Corint. 15.* Non prius quod spirituale est, sed prius quod animale [effundam] largitatem doni & muneris significat , & quod Spiritus qui prius fuit in Dei occultis , nunc ad exteriora diffunditur. *Tit. 3.* Per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti , quem effudit in nos abunde. Effunditur autem Spiritus sicut aqua, scilicet, mundificans , refrigerans, reficiens , & rigans. Mundificans à forde. *Ezech. 36.* Effundam super vos aquam muuidam , & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Refrigerans à concupiscentia. *Danie. 13.* Sulanna voluit lauari in pomero : æstus quippe erat. Voluit ergo lauari, hoc est, refrigerari ab æstu. Reficiens verbo Dei & sacramento altaris. *Psal. 12.* Super aquam refectionis educavit me , rigans interiori consolatione. *Ecc. 24.* Ego quasi fluuius Dorix , & sic cut aquæ ductus exiui de paradiſo. Dixi ; Rigabo hortum meum plantationum , & ineibriabo prati mei fructum. Dorix medicamentum generationis interpretatur, aquæ ductus vero abundantiam fluxus significat. *Isa. vlt.* Ego declinabo super eam sicut fluuium pacis. *Ioan. 7.* Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem acceptari erant credentes in eum. *Ecc. 24.* Ego sapientia effudi flumina. Et attende quod cum impetu fluit Spiritus , quem impellit interior Spiritus. *Isa. 59.* Timebunt qui ab Occidente, ^{Spiritus} non men Domini ; & qui ab Ortu solis , gloriam eius; ^{fluit cura} cum venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus ^{impetu} Domini cogit. Pietate enim charitatis violenter compellitur ad nos. Effusio autem notat in exterioribus manifestationem , ut scilicet non tantum in occulto Angelorum contineatur. *Prou. 5.* Deriuentur fontes tui foras , & in plateis aquas tuas diuide.

Spiritu] qui principium vitæ est , & principium illuminationis , & principium operis ; & sic operatur vitam in gratia, illuminationem in reuelatione , & virtutem in opere. De primo *Ioan. 6.* Spiritus est qui viuificat. De secundo *2.Corinth. 4.* Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris. Propter hoc dicitur Spiritus veritatis. *Ioan. 16.* Cum venerit ille Spiritus , docebit vos omnem veritatem. De principio operis , quod est virtus *Luc. vlt.* Sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. *1.Corin. 12.* Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus. Et attende , quod non dicit , de Spiritu ; quia quod ex parte est , imperfectum est. *1. Corint. 13.* ^{Spiritus} Tria sunt autem in quibus Spiritus datur perfecte, ^{datur per} scilicet ad sanctificatoris inhabitacionem , ad san- ^{fide ad} tria.

Etatis demonstrationem. Primum facit Spiritus per seipsum, secundum per gratiam gratum facientem, tertium per gratiam gratis dataim. De primo dicitur 4. Reg. 2. Requieuit spiritus Eliae super Eliseum. Isa. 11. Requiescit super eum Spiritus Domini. 1. Corint. 3. Nescitis quoniam corpora vestra templum sunt Spiritus sancti. De secondo Act. 2. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Act. 10. In nationes Spiritus sancti gratia diffusa est. De tertio 2. Mach. 3. Spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis evidentiam. 1. Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Manifestatur enim Spiritus in gratiis gratis datis, quæ sunt sermo sapientiae, sermo scientiae, operatio miraculorum, & alia quæ in duodenario numero enumerat Apostolus 1. Corin. 12. Hæc tria significantur per tria quæ dedit Elias Eliseo 4. Reg. 2. duplicem scilicet Spiritum & pallium. Duplex enim Spiritus est ad inhabitandum, & gratum faciendum; pallium autem operimentum est gratiae gratis datae. Cui ad hæc tria datur Spiritus, sicut Ecclesiæ, datur Spiritus non partitus; cui autem ad ultimum tantum, portio Spiritus datur. Vnde his qui ad prophetiam acceperunt Spiritum (quæ est gratia gratis data) dicitur Num. 11. Tollam de Spiritu tuo, & dabo de septuaginta viris. Sanctis autem noui testamenti non partitus datur Spiritus. Ioan. 10. Insufflavit & dixit: Accipite Spiritum sanctum, & non de Spiritu sancto.

Meum] diuinum scilicet, qui vos ad me conuertet, & reducit. Ad hoc enim missus replet nos Spiritus (vt dicit *Dionysius*) vt conuertat nos ad congregantis Patris unitatem qui dedit Spiritum. Eccl. 12. Spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Isa. 63. Spiritus sanctus ductor eius fuit. Eccl. 1. Lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus, & in circulos suos reuertitur. Job 34. Si direxerit ad Deum cor suum, Spiritum illius & flatum ad se trahet [super omnem carnem] Caro secundum Philosophum sola susceptibilis est spiritus ad manifestam vitam. Plantæ enim viuunt vita occulta, vnde caro hic per sinecdochen ponitur pro homine, in quo homine omni modo manifestatur spiritus. Glossa inducit illud Isa. 40. Videbit omnis caro salutare Dei nostri. Et significat, quod sine distinctione personarum, Iudei & Graeci, omni carnem datur Spiritus. Act. 10. Cecidit Spiritus super omnes qui audierunt verbum. Vnde tunc dixit Petrus: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Sap. 1. Spiritus Domini replete orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, hoc est, cælum. Act. 2. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Psal. 18. Nec est qui se abscondat a calore eius. Et subdit distributionem quantum ad omnes diuersitates hominum.

Et prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ] Propheta est (vt dicunt *Augustinus* & *Hieronymus*) doctrina de diuinis, quæ non nisi Spiritu Dei cognosci possunt. Eccl. 24. Doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam. Sap. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & prophetas constituit. 1. Corin. 14. Potestis omnes per singulos prophetare; vt omnes discant, & omnes exhortentur. Filii & filiæ discernunt sexum, & sicut in

veteri testamento prophetauerunt filiæ Debora, Indic. 4. & 5. Holda prophetissa 4. Reg. 22. Judith, Esther, & aliae; ita in novo testamento prophetauerunt filiæ, Beata Virgo, Elisabeth, Anna prophetissa, & sicut dicitur Act. 21. Filia Philippi, quæ in Antiochia prophetauerunt. In veteri autem testamento prophetauerunt filij, totus cucus Prophetarum: & in novo cucus Apostolorum, & Agabus Act. 11. Et si obiciatur illud Matth. 11. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Dicendum, quod prophetia stetit in Ioanne quantum ad nouæ gratiæ prædictionem, sed quantum ad doctrinam Spiritus nunquam stabit. Eccl. 24. Non desinam in progenies eorum vsque in ævum sanctum. Filii tamen perfectiore nativitatem in filiis Dei significant. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Filii autem imperfectiores & tamen fœcundam. Isa. 60. Filii tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent. Et subdit aliam differentiam ætatis scilicet.

Senes vestri somnia somniabunt] Senes dicuntur canicie mentis plusquam ætatis, de quibus dicitur Job 12. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Hi somnia somniabant, non secundum quod somnium est passio dormientis, sed secundum quod somnium est oculorum & sensuum clausio ad exteriora, vt interius percipiatur reuelans Spiritus. Can. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. Psal. 4. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Reuelatio autem somnium dicitur, quia sicut somnium aliquando visio intellectualis, & aliquando ostensio imaginum corporalium dicitur: ita Spiritus reuelat se quandoque in intellectuali, aliquando in imaginaria visione. Et sic duobus modis etiam docentur diuina, aliquando enim traduntur explicite. Ioan. 16. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. Aliquando per figuram, sicut in parabolis Matth. 13. Aperiam in parabolis os meum, et uero abscondita à constitutione mundi. Sic somniauit Iacob Gen. 28. scalam se videre, cuius cacumen calos tangebat. Sic somniauit Daniel (Dan. 8,) in porta Vlai. Huiusmodi enim senes in tali somnio nihil somniant, nisi Deum, vt dicit Chrysostomus [& iuuenes vestri] qui adhuc scilicet, non habent perfectum sensum & intellectum [visiones videbunt] visiones vias a senioribus, videbunt per intellectum sibi expositas. Isa. 32. Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auctorabunt, & cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum velociter loquetur & plane. Hæc (vt dicit Hieronymus) expositio literalis est. Quidam tamen dicunt, quod iuuenes visiones videbunt; quia etiam iuuenes Spiritu Dei illuminabuntur. Dan. 13. Suscitauit Deus spiritum pueri junioris. Et Iere. 1. Ecce neficio loqui, quia puer ego sum. Secundum primam expositionem tangitur ordinatio Ecclesiæ, qua iuuenes pacifice audiunt senes. Propterea. Vt detur parvulis astutia & adolescenti scientia & intellectus. Et tollitur confusio prioris populi, de qua Isa. 3. Tumultuabitur puer contra senem & ignobilis contra nobilem. Osa. 4. Populus tuus sicut hi qui contradicunt Sacerdoti. Quare (Job 16,) suscitatur falsiloquus contra faciem meam, contradicens mihi?

Sed & super seruos meos] serui sunt humiles, præcepta Dei custodientes. Psal. 115. O domine, quia ego seruus tuus [& ancillas meas] quæ significant

*Spiritus
sanctus
datur no-
nus est.
sanctis non
partitus.*

*Iuuenes
pacifice
audiunt
senes.*

ficant animas infirmas & humiles in obsequiis Dei circumferentes se & in alio seruire nescientes , nisi quod in humilitate seruant Dominum. *Luc. 1.* Ecce ancilla Domini , fiat mihi secundum verbum tuum. *i. Reg. 25.* Ecce famula tua sit in ancillam , vt lauet pedes seruorum Domini mei. Et super tales effundit Dominus Spiritum suum [in diebus illis] lucentis scilicet gratiae effundam Spiritum meum *Jacob. 4.* Deus superbis resistit,& humiliibus dat gratiam. Et subdit de signis talis distributionis Spiritus.

Et dabo prodigia in cælo] In cælo dedit prodigia in nouo testamento. *Matth. 27.* Sol obscuratus est. *Isa. 13.* Obtenebratus est sol in ortu suo , & luna non splendebit in lumine suo. Ista enim sunt prodigia in cælo[& in terra] dabo prodigia , quæ quidem facta sunt in veteri testamento , quando Elias mortuum suscitauit *3. Reg. 17.* Et Eliseus alium *4. Reg. 4.* [sanguinem , & ignem , & vaporem fumi] In veteri testamento sanguinem in holocaustis & victimis pacificis , & sanguine vitulae rufæ; ignem autem in incendio sacrificiorum; vaporem fumi in odoramento thymiamatis: in nouo autem testamento sanguinem qui fluxit de latere Salvatoris *Ioan. 19.* Ignem , quo Spiritus sanctus infudit super Apostolos *Aetor. 2.* Vaporem fumi , qui est in deuotione cordium fumantium in oratione: de quo *3. Reg. 18.* Deus qui exaudit per ignem , ipse fit Deus. *2. Macha. 1.* Tempus affuit quo sol refulsi qui prius erat in nubilo , accensus est ignis magnus , ita vt omnes mirarentur. *Aet. 2.* Apparuerunt Apostolis dispertitæ linguae tanquam ignis , sed itaque super singulos eorum Spiritus sanctus. *Luc. 12.* Ignem veni mittere in terram , & quid volo , nisi vt accendatur? De tertio *Cant. 3.* Quæ est ista quæ ascendit [sicut virgula fumi ex aromatis bus myrræ & thuris ? Qualiter autem hoc fiat , subdit.

Sol conuertetur in tenebras] quod in veteri testamento non legitur esse factum , sed in nouo testamento *Ioan. 19.* Tenebrae factæ sunt super universam terram : cum scilicet Christus sol iustitiæ examinis & exanguis pependit in cruce. *Apoc. 6.* Sol factus est niger sicut saccus cilicinus , & luna tota facta est sicut sanguis[& luna in sanguinem] luna , qui mutuat lumen & sola Ecclesiam signat sanguine Christi rubricatam ; sol enim vestit lunam lumine suo , & quando lumen solis sanguinem est , necesse est lunam sanguineam esse , ita & Christo(qui sol est iustitiæ) in passione rubricato. *Isa. 63.* Quare rubrum est indumentum tuum ? Ecclesia etiam rubricata est vt sanguis , quæ & usque hodie tota clamat pro sanguine Christi innocenter effuso. *Job 16.* Terra non operias sanguinem meum , nec inueniat in te locum latendi clamor meus. *Apoc. 6.* Quare non defendis sanguinem nostrum ab his qui sunt in terra ? *Psal. 78.* Vindica sanguinem sanctorum tuorum qui effusus est [antequam veniat dies Domini] iudicij scilicet. *Isa. 63.* Dies ultionis in corde meo [magnus] potestate scilicet , quia miram tunc magnitudinem potentia Dei in condemnatione impiorum , & in remuneratione iustorum ostendet. *Sophonia 1.* Dies magna & amara valde. Idem dicitur *Amos 6.* [& horribilis] peccatoribus scilicet. *Sap. 6.* Horrende & cito apparebit vobis. *Hebr. 10.* Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.

Luna Ec
clesiam
significat.

Et erit] certitudo est prophetæ, *Matth. 24.* Cælum & terra transibunt , verba autem mea non transibunt [omnis qui inuocauerit] hoc est , in se vocauerit , vt experimentum in se accipiat. *Io- ne 2.* Clamaui ad Dominum de tribulatione mea , & exaudiuit me. *Psalm. 4.* Cum inuocarem , exaudiuit me Deus iustitiæ meæ [nomen Domini] hoc est , notam diuinitatis eius per effectum. *Ierem. 14.* Tu autem in nobis es Domine , & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos , ne derelinquas nos[saluus erit] à periculo scilicet diei illius. *Ha- bac. 3.* Exultabo in Deo Iesu meo , hoc est , Saluatore meo. Et subiungit rationem.

Quia in monte Sion] in eminentia speculatiæ vitæ[& in Ierusalem] in pace actiuae vitæ[erit saluatio] *Isa. 46.* Dabo in Sion salutem & in Ierusalem gloriam meam. *Psalm. 75.* Factus est in pace locus eius , & in Sion habitatio eius [Sicut dixit Dominus] qui mentiri non potest. *Tit. 1.* Quam promisit qui non mentitur Deus [& in residuis] qui scilicet reducti sunt per penitentiam , & superfluit gladio diaboli vel hostis [quos Dominus ad duxerit] vel vocauerit , ita scilicet quod reuocauerit eos à gladio hostis. *Isa. 4.* Omnis qui relictus fuerit in Sion & residuus in Ierusalem , sanctus vocabitur.

C A P V T III.

Quia ecce in diebus illis.

Tangit hic de iudicio & retributione meritorum , & habet partes duas. Primo enim dicit de retributione malorum , & postea de retributione bonorum *ibi* [Et erit Ierusalem sancta] Prima in duas diuiditur. Primo ostendit qualiter ad iudicium congregabuntur , secundo qualiter condemnatio eorum perficietur *ibi* [Clamate hæc in Gentibus] Adhuc in prima duo sunt , scilicet , iudicium generaliter contra omnes , & specialiter contra finitos *ibi* [Verum quid mihi & vobis] In primo quattuor sunt. Dicit enim primo redemtionem Sanctorum , secundo congregationem malorum , tertio disceptationem iudicis contra peccata eorum , quarto propalat turpitudines eorum.

Quia ecce] iam enim demonstrabile est in mea ordinatione. Simile *Iere. 23.* Ecce dies veniunt [in diebus illis] Dies dicuntur (sicut saepe dictum est) propter iustitiæ splendorem quæ tunc splendebit. *Matth. 13.* Tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno Patris eorum[& in tempore illo] quod ad retributionem pertinet. *Psal. 74.* Cum accepero tempus , ego iusticias iudicabo. *Aet. 18.* Statuit diem in qua iudicaturus est orbem in æquitate [cum conuerto captiuitatem Iuda] formale pro materiali ponitur , hoc est , captiuos. Et Iudam dicit , propter regnum[& Ierusalem] propter populum. Conuertitur autem captiuitas per redditum ad patriam , quia ille est debitus ordo ; auertitur autem per pulsionem in exilium , Iuda autem confitens Deum , Ierusalem visio pacis interpretatur. Confitens Deum fide , & videns in pace & tranquillitate conscientia , seruientes Deo significant , quorum captiuitas conuerxit , quando à diabolo & ab oppressione malorum liberantur. *Psal. 125.* In conuertendo Dominus

Dominus captiuitatem Sion facti sumus sicut consolati. *Iere. 30.* Conuerram conuerzionem populi mei Israël & Iuda, ait Dominus, & conuertam eos ad terram quam dedi patribus eorum, & possidebunt eam. Et subiungit de congregatione peccatorum ad iudicium.

Congregabo] corporali scilicet congregatione, non in vnum cor & in vnam animam [omnes Gentes] gentiliter viuentes scilicet. *Matt. 25.* Se-debit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes. *Isa. 24.* Congregabuntur congregatione vnius fascis, & mittentur in carcere [& dederam eas] id est, de statu pristino diuinarum, deliciarum, & honorum deponam. *Iob 40.* Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos, & respiciens omnem arrogantem humilia[In vallem Iosaphat] quod iudicium Domini interpretatur, vallis autem depressionem signat, qua etiam coacti humiliabuntur sub iudicio Domini. *Isa. 2.* A facie timoris Domini, & à gloria maiestatis eius oculi sublimes hominis humiliantur, & incuruabitur altitudo virorum.

*Judicium
extremum
in valle
Iosaphat
peragetur.*

Et disceptabo ibi cum eis] *Septuaginta.* Et iudicabo eos. Disceptatio autem ista quantum ad omissionem describitur *Matt. 25.* Esuriui & non dedistis mihi manducare, &c. quantum autem ad iniuriam illatam proximo, delcritur *Isa. 3.* Stat ad iudicandum Dominus, & stat ad iudicandos populos. Vos depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra [super populo meo] oppresio scilicet, & spoliato vel malo exemplo & mala doctrina subuerso. *Isa. 3.* Populum exactores sui spolierunt. *Isa. 2.* Ablatus est populus meus gratis [& hæreditate mea Israël] Israël rectissimus vel videns Deum interpretatur, & Sanctorum congregationem significat qui adhærent Deo. *Isa. 19.* Hæreditas mea Israël. *Psalm. 15.* Hæreditas mea præclara est mihi[quos] populum scilicet, & hæreditatem[disperserunt] hoc est, malo exemplo & tyrannide dispersi fecerunt[in nationibus] hoc est, ad ritus nationum. *Psalm. 105.* Dispersi sunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum, & seruerunt sculptilibus eorum [& terram meam] à Sanctis scilicet possessam [diuiserunt] inter se, supple. *Exod. 15.* Dixit inimicus; Persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea.

Et super populum meum] captiuum [miserunt fortē] quis scilicet quem captiuum haberet in seruum & ancillam. *Prov. 1.* Sortem mitte nobiscum, marsupium vnum sit omnium nostrum. Sic videmus quod quasi fortiantur dæmones de hominibus, quis quem ad fornicationem vel auariam vel ad superbiam possideat, quod signatur *Ioan. 19.* Milites diuiserunt sibi vestimenta Iesu, sortem mittentes, quis quid tolleret. *Psalm. 21.* Diuiserunt vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hoc Iudei referunt ad Gog & Magog & alios inimicos eorum, quos dicunt congregandos esse in vallem Iosaphat, quæ iuxta Ierusalem est, & ibi à Domino iudicandos. Nostri autem quidam dicunt, in ultimo iudicio, Dominum in aere contra vallem Iosaphat cum Sanctis lessurum, & peccatores in terra versus vallem Iosaphat congregandos, ut terræ scilicet, adhærent quam dilexerunt, & sic peccatores in depressione esse quadam respectu Sanctorum quæ vallis vocatur. *Theff. 4.* Nos qui vivimus, qui residui su-

mus in aduentu Domini, simul cum illis, sanctis scilicet qui dormierunt, rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Et dicunt quod ibi erit disceptatio & forma iudicij in quatuor ordinibus scilicet, iudicantium & iudicandorum. Et obiicit turpitudinem.

Et posuerunt puerum] masculum scilicet, captiuum [in prostibulo] lupanari epheborum de ignominioso concubitu quæstum facientes. *2. Mach. 4.* Iason gymnasium & ephebiam sibi petebat concedi ut constitueret. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere & optimos quoque epheborum in lupanaribus ponere. *Rom. 1.* Exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos, & foeminae in foeminas turpitudinem operantes [& puellam vendiderunt] prostituendo scilicet [pro vino ut biberent] hoc est, ut pretio scorti vinum emerent quo se inebriarent. *Isa. 50.* Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis. Terrible verbum dicit *Hieronymus:* Hic Prælatus puerum in lupanari ponit & puellam vendit pro vino, qui videt implicitos luxuria & aliis, & non arguit turpis lucri gratia. *Isa. 5.* Væ qui iustificant impium pro muneribus, & iustitiam iusti auferrunt ab eo. *2. Petr. 2.* In superbia vanitatis loquentes pelliciunt in desideriis carnis luxuriae, eos qui paululum effugiant. Et subdit de iudicio contra finitimos,

Verum quid mihi & vobis] hoc est, quid causæ habetis ad me & ad meos [Tyrus & Sidon] vocabitiui casus [& omnis terminus Palæstinorum] hoc est, Philistinorum. Istæ enim terræ coniunctæ erant Iudeis, & cum omnibus affligentibus eos confederatae, semper adiuerunt in malum. *Zachar. 1.* Ira magna ego] irascar super gentes opulentas; quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuerunt in malum. Tyrus autem interpretatur angustia, & significat superbos & tyrannos proximos angustiantes. *Sap. 5.* Stabant iusti in magna constantia aduersi eos qui se angustiauerunt. Sidon interpretatur venatio, & signat auaros qui iniustis lucris animas pauperum venatur. *Thren. 3.* Venatione ceperunt animam meam quasi auem, Palæsthini potionem cadentes, gulosos & luxuriosos signant, qui rebus pauperum ad suas concupiscentias abutuntur. *Sap. 2.* Vino pretioso & vnguentis optimis nos impleamus. *Amos 6.* Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti nihil compatiebant super contritione Ioseph. Hi cum Deo nihil habent commune. *2. Cor. 6.* Quæ conuentio Christi ad Belial?

Nunquid ultionem vos reddetis mihi] hoc est, estne aliquid iniuriæ quod fecerim, quam vñsciendo semper contra me pugnabis? Ad hanc quæstionem respondet Pilatus *Ioan. 19.* Ego nullam in eo inuenio causam. *Mich. 6.* Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui? Responde mihi [& si vñscimini vos contra me] iniuste, supple, sicut facitis; multi enim impugnant Deum. *Psalm. 55.* Tota die impugnans tribulavit me [cito velociter] Cito dicit, quia breve tempus erit: velociter, quia hoc ipsum breve continuo succedit. *Isa. 5.* Ecce festinus velociter veniet [reddam vicissitudinem vobis] pœnae scilicet contra culpam [super caput veltrum] hoc est, in pœnam capitatis, quæ est mors. *Isa. 3.* Væ impio in malum: retributio enim manuum eius fiet ei. *Deut. 32.* Si arripue-

*Pralatorum
execranda
diffimula-
tio lucri
causa.*

*Deus in-
sert vñ-
diæ cito
& ve-
loci-
titer.*

rit iudicium manus mea , reddam vltionem hostibus meis,& his qui oderunt me retribuam. *Psalm.* 93. Exaltare qui iudicas terram , redde retributio nem superbis. 2. *Reg.* 1. Sanguis tuus super caput tuum : os enim tuum loquutum est contra te. *Habac.* 3. Percussisti caput de domo impij. Et obiicit spolium, subdens.

Argentum enim meum & aurum tulistis [scil. expoliando populum & templum [& desiderabilia mea]] vasa scilicet concupisibilia [& pulcherima mea] ad ornatum scilicet populi & templi pertinentia [intulisti in delubra vestra] *Thren.* 1. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius. Delubrum dicitur à diluendo , templum scilicet in quo fons est de quo diluuntur intrantes. Diis enim suis consecrabant quæ à populo Dei & templo spoliabant. *Dan.* 5. Vasa domus Dei allata sunt coram te , & tu & optimates tui, & vxores & concubinæ tuae vinum bibisti in eis ; deos quoque argenteos , &c. qui non vident neque audiunt neque sentiunt , laudasti. Hoc potest dici Prælatis & tyrannis nostris , qui (sicut dicitur *Ba ruch.* 3.) aurum & argentum sibi thesaurizant , in quo confidunt homines , de spolio subditorum & quæque desiderabilia à pauperibus abstrahunt , & Deo ventri vel Veneri sacrificant , vel etiam Ioui in ambitione , sicut miser populus conqueritur. *Iere.* 51. Absorbuit me quasi draco , repleteuit ventrem suum teneritudine mea.

Et filios Iuda] confitentes scilicet , Christum [& filios Ierusalem] in pace conscientiae Deo seruientes, simplices scilicet [vendidistis filiis Græcorum] Cum imminaret captiuitas, quidam hostes volentes fugere , fugerunt ad finitimos populos, sicut etiam *Isa.* 16. dicitur : Absconde fugientes & vagos ne perdas ; quos illi captiuentes Græcis viderunt. Et subdit malam intentionem huius sceleris[vt longe faceretis eos] hoc est , remouerentis[de finibus suis] hoc est , de possessionibus patris vobis eas usurpantes. *Iere.* 49. Numquid non filii sunt Israël, aut haeres non est ei? Cur ergo hereditate possidebit Melchon Gad , populum Dei supple. Melchon rex eorum interpretatur, & significat eos qui spoliati populi Dei possessiones sibi usurpant. Græcis autem vendunt filios Iuda , qui simplices & spirituales viros sapientiae seculari implicant , quæ in negotiationibus est & lucris; Græci enim talem sapientiam querunt. 2. *Machab.* 4. Patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur ; quarum gratia periculosa habebat eos contentio. *Jacob.* 3. Non est ista sapientia desursum descendens , sed terrena , animalis , diabolica. Et subdit de consolatione afflictorum & retributione malorum.

Ecce ego suscitabo eos] Loquitur de captiuis tanquam lopitis , ligatos sensus habentibus , sicut dicitur de Petro *Act.* 10. Erat Petrus dormiens vincitus catenis duabus , & Angelus Domini percusso latere Petri excitauit eum, dicens : Surge velociter[in loco in quo vendidistis eos] captiuitatis scilicet vel peccati. *Isa.* 26. Expergiscimini & laudate qui habitatis in puluere. *Isa.* 52. Gratus venundati estis , & absque argento redimemini [& conuertam] per pœnam scilicet[retributionem vestram] hoc est , peccatis vestris dignam [in caput vestrum] hoc est, supplicium capitum. *Apoc.* 18 Reddite ei sicut ipsa reddidit vobis , & duplicate ei duplia secundum opera eius , in poculo quo

miscuit vobis, miscete ei duplum [&] tunc supple [vendam filios vestros & filias vestras] orphanos scilicet à vobis[in manibus filiorum Iuda] hoc est, per manus filiorum Iuda qui capient eos [& venundabunt eos] leui scilicet pretio [Sabæis] quasi diceret illud Satyrici : Ultra Sauromatas. Sabæa enim regio est ultra Indiam unde thus & aromatica veniunt, quod sequitur[genti longinqua] unde

3. *Reg.* 10. Regina Saba quæ venit audire sapientiam Salomonis , de finibus terræ dicitur venisse. *Redimitur peccator ad vitam per Christum.*

Spiritualiter autem hæc venditio in bono intelligitur , qua scilicet filij peccatorum ad bonam vitam venduntur. *Gen.* 47. Eme nos in seruitute in regiam. 1. *Cor.* 6. Empti estis pretio magno. 1. *Petr.* 1. Non corruptibilis auro vel argento redempti estis à vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine agni tanquam immaculati Christi. Hi venduntur Sabæis. Sabæa enim clamor vel conuersio interpretatur , & regio thuris est , viri enim boni clamant in oratione & laude ; qui que conuersi sunt in ordinem vitæ , thus offertunt in deuotione. *Isa.* 60. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Hæc gens longinqua est , à congregacione peccatorum elongata. *Prov.* vlt. Procul & de ultimis finibus pretium eius[quia Dominus loquutus est] confirmatio est dictorum. *Tob.* vlt. Non enim excidit verbum Dei. *Tu.* 1. Quam promisit qui non mentitur Deus.

Clamate] Tangit hic qualiter ista perficiuntur , & duo dicit: primo iudicium , secundo iudicij terrorem *ibi* [Sol & luna] In prima tria dicit, scilicet, iudicandorum congregationem , loci in quo iudicabuntur determinationem , & sententiæ promulgationem[Clamate hæc in Gentibus] versus , & est quasi titulus sequentium , & iniunctio officij Prophetis & Prædicatoribus ut annuntient iudicium Domini. *Isa.* 40. Vox dicentis, Clama. *Isa.* 52. Vox speculatorum leuauerunt vocem. *Isa.* 58. Clama, ne cesses. Quid autem clament , subdit [Sanctificate bellum] sanctificare confortare est , & hoc fit quando congregantur duces & cohortatores ad prælium magnum Domini contra malos. *Sap.* 1. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra infensatos. *Zach.* 14. Egedietur Dominus , & præliabitur contra Gentes illas , sicut præliatus est in die certaminis. Sic enim præliatus est in Passione vincens mortem & peccatum. Sic præliabitur in die iudicij , vincens dæmones & peccatores. *Indic.* 5. Noua bella elegit Dominus. *Isa.* 30. In citharis & in tympanis & in bellis præcipuis expugnabit eos. Citharae sunt consonæ voces Sanctorum: tympanum autem resonantia eorum qui pellem mortalitatis huius ieunijs & abstinentijs arefecerunt[suscitare robustos] Robusti sunt robore virtutis diuinæ confortati. *Isa.* 25. Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem. Propter hoc (*Num.* 2. & 3. & 4.) robusta ætas à viginti annis & supra eligitur ad prælium Domini. Propter hoc etiam in Ecclesia in confirmatione , Spiritus datur ad robur pugilibus fidei *Iosue* 1. Confortare & esto robustus [Ascendant , accedant omnes] de virtute scilicet in virtutem. *Isa.* 40. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. *Psal.* 83. Ibunt de virtute in virtutem[viri bellatores] hoc est, viriles ex arte scientes bellum, experientiam scilicet rei militaris habentes , quales sunt Sancti qui semper Deo militauerunt. *Iob* 7. Militia est vita hominis

*Tyrannis
Prælatorū
in subie
ctos dam
nanda.*

*Ætas
apta pre
liis.*

hominis super terram. Tales viri significantur. 2. Reg. 17. Tu nosti patrem tuum & viros qui cum eo sunt robustissimos & apero animo, velut si versa raptis catulis in saltu saeuat; sed & pater tuus vir bellator est. Iste sunt (sicut dicit Beatus Gregorius) vires bellatores, de quibus dicitur Job 3. Maledicent ei qui maledicunt diei qui parati sunt suscitare leviathan. Et subdit de instructione armorum ad bellum.

Concidite aratra vestra] Glossa, perfecti omne studium quo animas suas excolebant ad pugnandum pro alijs præparent. Secundum hoc, aratum est studium verbi Dei, per quod cor excolitur: illud conciditur quando ad impugnandos peccatores aptatur. Et hoc est quod sequitur [in gladios] Ephes. 6. Et gladium Spiritus (quod est verbum Dei) 2. Mach. vlt. Accipe gladium sanctum munus a Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israël. Psalm. 44. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime [& ligones in lanceas] supple aptate. Ligones rastra sunt quibus vineæ foduntur. Lanceæ autem armatura feriendi longe & pugnandi, vnde ligones sententias comminatoryas significant quæ corda terrena confodiunt per timorem, quæ tunc in lanceas aptantur, quando de ultimo iudicio, quod longe est, peccatores expugnant, & corda eorum compungunt per timorem. Job 16. Lanceis suis conuulnerauerunt lumbos meos. Sap. 5. Acuet diram iram in lanceam. Dira enim ira est, quæ in die iudicii ostendetur. 2. Machab. 11. Cum pariter prompto animo de Ierosolymis ad bellandum procederent, apparuit præcedens eos in veste candida, armis aureis hastam vibrans. Et subdit de confortatione omnium Sanctorum ad bellum illud.

Infirmus dicat: Quia ego fortis sum] id est, ad bellandum conualescat: & infirmus (vt dicit Glossa) est humilis, mitis, & pauper. 2. Corint. 12. Quando enim infirmor, tunc fortior sum & potens. Esther 11. Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclitos. Et subiungit de vocatione mortuorum ad bellum.

Erumpite] de sepulchris scilicet, diuina virtute resurgententes. Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris popule meus. Iudas autem in epistola: Prophetauit autem de his septimus ab Adam, Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in Sanctis nubibus scilicet facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietas eorum quibus impius egerunt, & de omnibus dictis quæ loquuti sunt contra Dominum peccatores impii. Et hoc est quod sequitur.

Et venite omnes Gentes de circuitu] ad iudicium scilicet, & bene dicit, Gentes, quia super corruptam generationem nihil habuerunt de lege ordinante vitam, vel de virtute ordinante passiones & opera. Et dicit de circuitu, quia nunquam recta via ambulauerunt. Psalm. 11. In circuitu impij ambulant. Job 1. & 2. Circumui terram & perambulaui eam [& congregamini] sicut condemnandi congregantur ut simul intereant. Isa. 24. Congregabuntur congregatione vniuersi fascis [ibi] hoc est, in illo iudicio [occumbe] faciet Dominus] per mortem scilicet æternam [robustos tuos] peccatores scilicet Amos 2. Fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus non saluabit animam suam. Et determinat locum quo congregentur, subdens.

Consurgant] hoc est, simul surgant boni scilicet. 1. Cor. 15. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur [& ascendant Gentes] mali scilicet: superbi enim corde semper ascendunt, & ascensio illa est ut profundius cadant in vallem Iosaphat] hoc est, in iudicij diuini depressionem. Ibi enim iudicio diuino in vallem voraginis æternæ deprimentur. Psalm. 72. Deieci eos dum alleuarentur. Et subiungit dispositionem iudicis [quia ibi sedebo] tranquillus scilicet, & iustus [vt iudicem omnes Gentes in circuitu] Isa. 16. Sedebit super solium suum in veritate, in tabernaculo David iudicans & querens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. Et subdit de sententia promulgatione & loquitur ad Sanctos qui secum iudicabunt,

Mittite falces] extremas scilicet sententias præcisionis [quoniam maturauit messis] antiqua grammatica. Vicitur autem matura messis, quando iniquitas germinauit, & increvit ita vt ultius sustineri non potuerit. Ezech. 7. Floruit virga, germinauit superbia, iniquitas surrexit in virgam impietatis. Apoc. 14. Misere falcam tuam & mete: quia venit hora vt metatur. Ad quod faciendum adhuc ultius inuitat Sanctos, subdens [venite] o Sancti, scilicet, consensu animi. Psalm. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam [& descendite] peccatorum scilicet consideratione & discussione quid meruerint. Gen. 18. Descendam & videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint [quia plenum est torcular] quo impi scilicet, premi & calcari debent; non enim amplius locum habebit iniquitas. Apoc. 14. Misit Angelus falcam suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum [exuberant torcularia] Exuberare enim torcularia, est exuberare peccata, vt necesse sit quod per sententiam comprimantur. Iere. 6. Conuerte manum tuam, quasi vindemiatore ad cartallum. Cartallum est calathus sive vas, in quo reponuntur vuae præcisæ, & signat infernum, in quo præcisi reponentur. Isa. 63. Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir tecum; calcaui eos in ira mea, & in furore meo conculcaui eos. Et hunc intellectum innuit, cum subdit [quia multiplicata est malitia eorum] hoc est, in tantum increvit, quod præcisióne opus sit. Gen. 6. Videns quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod fecisset hominem. Et propter hoc citatione peremptoria, subdit.

Populi populi] hoc est, o populi populi, & propter geminationem populi notat diuersitatem iudicandorum [In valle concisionis] congregamini ubi concidemini gladiis sententiarum, & concideatis in infernum [quia iuxta est dies Domini] vindictæ scilicet [in valle concisionis] Omne enim tempus respectu æternitatis patrum est. Ezech. 7. Nunc finis super te, & mittam furorem meum in te, & iudicabo te iuxta vias tuas. Et subdit de iudicij terrorē.

Sol & luna obtemperati sunt] solem vocat splendorem seculi in dignitatibus, diuinitis, & deliciis seculi; lunam vero splendorem fortunæ. Job 31. Vidi solem cum fulgeret, & lunam incedente tem clare, & lætatum est cor meum in abscondito. Quasi diceret, Male mihi accidat. Isa. 13. Stellæ cæli & splendor earum non expandent lumen suum:

studium
verbi Dei,
aratum
est cordis.

Sancti si-
mul cum
Deo impi:
iudicabūt.

fiuum; sol obtenebratus est in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. Non enim volunt vide-re luminaria cæli iniquitates impiorum [& stellæ retraxerunt splendorem suum] quia etiam inferiores dignitates deficient. *Apoc. 6.* Stellæ ceciderunt de cælo in terram. Splendor enim nullus erit, nisi splendor Dei. Et subdit terrorem ex parte sententiae diuinæ.

Et Dominus de Sion rugiet] De, præpositio notat causam, hoc est, pro Sion; quia pro iniuria fidelibus facta rugiet in speculatione constitutus. *Amos 3.* Leo rugiet, quis non timebit? *Prou. 20.* Sicut rugitus leonis, ita & ira regis: qui prouocat eum, peccat in animam suam [Et de Ierusalem dabit vocem suam] hoc est, pro Ierusalem, simplicibus scilicet qui in pace Deo seruunt, qui à tyran-nis afflicti sunt. *Osea 11.* Leo rugiet & formidabunt filii matis, hoc est, filii amaritudinis seculi.

*Iudicium
extremum
semper ti-
mendum.*

Amos 1. Dominus rugiet de Sion, & de Ierusalem dabit vocem suam [& mouebuntur cæli & terra] hoc est, cælestes & terreni. In condemnatione enim impiorum (vt dicit *Hieronymus*) etiam sancti contremiscunt. *Job 41.* Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli. Per terram autem terrestres intelliguntur, qui merito contremiscunt. *Psal. 75.* Terra tremuit & quieuit: dum exurget in iudicio Deus. Quare autem Sancti non contremiscant in desperationem, subdit.

Et Dominus spes populi sui] *Rom. 5.* Spes non confundit [& fortitudo] supple contra aduersarios deprimendos [filiorum Israël] videntium, scilicet Deum per fidei deuotionem. *Psal. 27.* Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationis Christi sui est [& scietis] tunc supple, ô electi! quia ego Dominus Deus vester] experimento, scilicet gratiæ & gloriæ. *Ioan. 20.* Dominus meus & Deus meus [habitans in Sion] hoc est, in eminentia contemplationis speculatiæ [in monte sancto meo] hoc est, in eminentia virtutis actiæ. *Psal. 75.* In Sion habitatio eius. Mons autem eminentia est sanctitatis actiæ. *Psal. 67.* Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. *Iere. 31.* Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiae mons sanctus. Hæc omnia Iudæi & nostri iudaizantes exponunt de aurea Ierusalem, contra quam Gog & Magog, & aliae gentes venient tanquam à Deo concitatæ, & congregatae contra pugnam Sanctorum Domini ut corruant coram aurea Ierusalem in valle Iosaphat, quæ parum distat à Ierusalem: quæ expositio quam falsa est & probari non potest per Scripturam, à nobis refutatur.

Et erit Ierusalem sancta] Tangit consolacionem Sanctorum, primo quidem in separatione bonorum à malis, secundo in consolatione bonorum, tertio in depressione inimicorum, quarto in perpetuate consolationis Sanctorum [Et erit Ierusalem sancta] emundatis scilicet peccatoribus. *Isa. 1.* Post hoc vocaberis ciuitas iusti, vrbis fidelis [&] id est [alieni] supple à Deo peccatores [non transibunt per eam amplius] transitus peccatorum est ubi relinquunt vestigia peccatorum, testante Domino, qui de diabolo ad beatum *Job 41.* loquitur dicens: Post eum lucebit semita. Et quia tunc non habebit locum peccatum, propter hoc dicitur, quod peccator non transibit. *Isa. 52.* Non adiicit ut pertranseat per te incircumcisus & im-

D. Albert. Magni in Ioëlem Proph.

mundus. *Bernardus.* Felix anima in qua non resultat vestigium peccatoris. Et subdit de confor-matione in bono.

Et erit] pro certitudine prophetali dictum est [In die illa] claritatis scilicet, & gloriæ sempiternæ [stillabunt montes dulcedinem] Montes dicuntur vertices trium personarum in sancta Trinitate, vel etiam vertices Apostolorum in gratia.

*Illuminatio
Spiritus
sancti mel-
le est dul-
cior.*

Psalm. 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus aeternis. Hæc enim illuminatio dulcior est melle. *Ecclesiastes 24.* Spiritus meus super mel dulcis [& colles] hoc est, vertices Angelorum & Sanctorum ad Angelos assumptorum [fluent lacte] in veritate candidæ, & puritate dulcissimæ doctrinæ humanitatis Christi, quam per illuminationem omnium ingerunt. *Canticus 5.* Comedi fæcum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum laete meo. Quid autem in planis campis efficiat, subdit, primo quantum ad innocentes, secundo quantum ad pœnitentes.

Et per omnes rios Iuda] hoc est, confitentium Deum corde, ore, & opere; sicut innocentes faciunt. Riu autem Iuda sunt omnia receptacula anima & corporis [Ibunt aquæ] quibus influntur aquæ vitæ aeternæ. *Ezechiel 47.* Omnis anima viuens quæ serpit quocumque venerit torrens, viuet [& fons de domo Domini egreditur] hoc est, de thesauris omnipotentis Dei. *Psalms. 35.* Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos [& irrigabit] irrigatione scilicet voluptatis, & felicitatis. *Ecclesiastes 14.* Dixi, Rigabo hortum plantationum, & inebriabo prati mei fructum [torrentem spinatum] hoc est, pœnitentium qui compuncti sunt spina peccatorum. *Psalms. 31.* Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina. Ærumna enim configitur spina, quando compunctione peccati, ærumna, hoc est, pœnitentia peccator configitur. Non tantum enim innocentes, sed etiam pœnitentes saluabuntur. Iste est fons, de quo dicitur *Gen. 2.* Fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. Iste sunt aquæ egredientes de templo à latere dextro. *Ezechiel 47.* Parum enim esset si irrigaret tantum lilyum innocentium, & non spinas pœnitentium. Et vt elucescat magis damnatio impiorum ex comparatione bonorum, subdit.

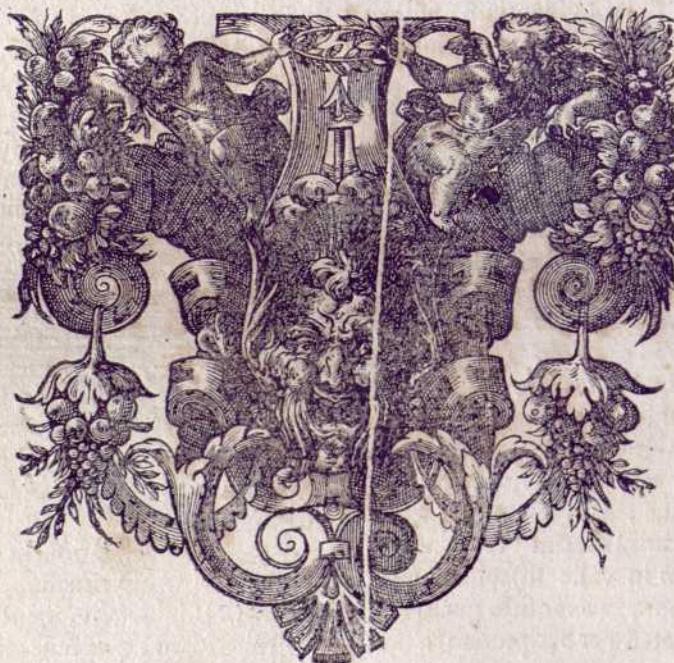
Ægyptus in desolationem erit] Ægyptus, mœtor vel tenebrae, spiritualia peccata signat, superbiam scilicet, inuidiam, inanem gloriam, iram & etiam auaritiam, quæ tunc erunt in desolationem condemnationis perpetuæ. *Isa. 1.* Desolabitur sicut in vastitate hostili. *Sapientia 5.* Ad erenum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas euerteret sedes potentum [& Idumæa] quæ sanguinea interpretatur, & carnalia peccata significat [in desertum perditionis] supple, erit, ubi scilicet nec Deus nec Sancti de cætero habitabunt. *Matthew 23.* Ecce relinquetur vobis dominus vestra deserta. Et subiungit causam [pro eo quod inique egerint in filios] hoc est, contra filios [Iuda] confitentes scilicet, & glorificantes Deum. *Isa. 26.* In terra Sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Dei [& effuderint sanguinem innocentem in terra sua] martyrum scilicet, quos vel malo exemplo, vel gladio, vel subtrahitione necessariorum interimunt. *Psalms. 78.* Effude-

G runt

runt sanguinem Sanctorum tuorum , tanquam aquam in circuitu Ierusalem. *Eccles. 34.* Panis egenitum , vita pauperum est : qui defraudat illum, homo sanguinis est. Et subiungit per contrarium de consolatione bonorum .

Et Iudæa in æternum habitabitur] Iudæa confessio Domini interpretatur , & significat Ecclesiam. *Psal. 113.* Facta est Iudæa sanctificatio eius, hoc est , habitabitur ab Angelis , & Deo, & Sanctis. *Isa. 62.* Terra tua inhabitabitur , quia complacuit Domino in te [& Ierusalem] supple, habitabitur [in generationem] innocentium [& generationem] penitentium. *Psal. 23.* Hæc est generatio querentium dominum. Item *Psal. 86.* Sicut latitantium omnium habitatio est in te [& mundabo] hoc est , vindicabo [sanguinem eorum]

Sanctorum , scilicet [quos non mundaueram] hoc est , vindicaueram usque ad diem iudicij scilicet. *Apoca. 6.* Quousque Domine sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum, ab his qui sunt in terra ? *Psal. 78.* Vindica sanguinem Sanctorum tuorum qui effusus est [& Dominus commorabitur in Sion] inter Sanctos scilicet influens eis semper beatitudinis dulcedinem in speculatione felicitatis æternæ. *Ezech.*
vlt. Nomen ciuitatis à die illa & deinceps Dominus. *Psal. 124.* Dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & usque in seculum.
**

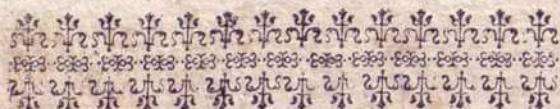
D. ALBERTI MAGNI,
EPISCOPI RATISPOENSIS,
DOCTRINA TOTO ORBE
CELEBERRIMI, ORDINIS
PRÆDICATORVM

JN AMOS PROPHETAM
Enarratio.

P R O L O G V S.

SIC VIT in præhabita diuisione dictum est, Amos contra vitia communia Prophetat, & onera gentium circa se positarum describit: propter quod congrue onus interpretatur. 2. Paralip. 10. Pater meus imposuit vobis onus graue, & ego maius pondus apponam. Iob 16. Consolatores onerosi vos estis. Tres autem prologos præmitit Hieronymus, in quorum primo causam suscepti operis insinuat, secundo modum quem à principio obseruat, demonstrat ibi [Et quia idem Propheta] In primo horum tria dicit, scilicet, quando, quibus, & quorum regum temporibus prophetauit.

D. Albert. Magni in Amos Propb.

PROLOGI DIVI HIERONIMI in Amos Prophetam
explanatio.

Zias rex] De quo legitur 4. Reg. 14. & 2. Paralip. 16. [cum Dei religionem] hoc est, sacerdotium ad Dei religionem constitutum [sollicite] non discrete tamen [æmularetur] hoc est, æmulando sacerdotes diligenter. Gal. 4. Aemulantur vos non bene [nimio religionis amore prouocatus] Omne quod est nimium, vertitur in vitium. Nimis enim fuit, quando sacerdotale officium ita ampliare voluit, vt dignitatem regalem & sacerdotalem simul habere contenderet [contra præceptum legis Moyssi] hoc est, datae per Moysen, Eccl. 24. legem mandauit vobis Moyses in præceptis iustiarum. Maxime Numer. 1. & 16. ubi virga frondente & florente demonstratum est, quod non nisi ad summum Sacerdotem pertinet sacerdotale officium] arrepto thuribulo] aureo scilicet [vt in historia secundi libri Paralipomenon ostenditur] 26. c. [sacerdotale officium] incensum scilicet ponendo [præsumere conatus est] hoc est, usurpare. Et posito facto, quod peccatum fuit, ostendit signum per quod Deus demonstrauit peccati enormitatem.

Ozias le-rapercus-sus ob v-surpationē sacerdotij. Ob eam rem] hoc est, propter tale peccatum [terræ motum in templo Dei exortum constat] Hoc enim narrat Iosephus, quod propter peccatum illud ante ciuitatem scissa est media pars montis per quatuor stadia ad Occidentem, ita vt vias clauderet & vrbes regias destrueret, sicut ex Iosepho narrat Hieronymus [cuius etiam] scilicet terræ motus [Zacharias Propheta] 14. [meminit] sic dicens: Scindetur mons oliuarum ex media parte sui ad Orientem & Occidentem interrupta grandi valle. Et post pauca. Et fugietis sicut & fugistis à facie terræ motus in die Oziae regis. Quare autem hoc dixerit, subdit [Ante hunc itaque terræ motum] qui fuit scilicet temporibus Oziae [Amos Propheta] iste scilicet [temporibus prædicti regis] Oziae scilicet regis Iuda [& temporibus Ieroboam] qui tempore Oziae regnauit in decem tribubus [filij Iosas regis Israël] de quibus 14. & 15. & 2. Paral. 15. Quid autem prophetauit, & propter quod subdit [in eas gentes] hoc est, contra eas gentes [quæ lectione] hoc est, textu huins prophetarum, primo & secundo capitulo [comprehensa sunt] hoc est, continentur [iram Dei] & antequam subiungat, qualiter ira Dei processerit parentesim facit de causa [Ob eis causas quas memorauit] hoc est, in prophetarum expressis [affuturam denuntiat iram Dei] Psal. 29. Ira in indignatione eius. Et subiungit secundam partem, quæ est de modo principijs Prophetarum.

Et quia idem Propheta in sequentibus] scilicet prophetarum capitulis [ait] primo scilicet & secundo capitulo [super tribus impietatis]

Septuaginta translatio [& super quatuor non convertam eum] hoc enim octies dicit [tertio peccatorum indulgentiam Deum dare posse significar] hoc est, super peccato consensu, operis, & coniuetudinis: hoc enim per penitentiam remittit Deus. Exech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum suarum non recordabor [quem] Deum scilicet [quarto eadem peccata admittentibus] hoc est, per desperationem adiungentibus, & finali impenitentia sic decadentibus [nec penitentiam] hoc est, gratiam penitendi [nec indulgentiam] in remissionem scilicet peccatorum [daturum annuntiat] Ita oportet quod exponatur, vel contrarium erit ei quod dicitur Matth. 18. Non dico tibi Petre: Dimitte septies, sed usque septuages septies. Tit. 3. Hæreticum hominem post primam & secundam correctionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio condemnatus. Quod autem hoc verum sit, probat, subdens [Nam] id est, quia [per ignis similitudinem] hoc est, metaphoram [quem] scilicet ignem [in predictas gentes] octo scilicet [immittendum prædictum] octies scilicet dicendo Mittam ignem [grauem] scilicet in afflictione [atque irreuocabilem] humana scilicet protesta [Dei iram] Thren. 2. Effudit quasi ignem indigationem suam [ad euersionem earundem ciuitatum] quas scilicet nominat in primo & secundo capitulo [processuram voluit demonstrate] Dent. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima.

ARGUMENTI DIVI HIERONIMI in Amos Prophetam,
explanatio.

DOs tu hunc præmittitur secundus prologue, in quo velut argumento mentem aperit de contentis in prophetia, & accipitur de processio galeato, additur vero aliquid ex Glossa ibi [Non dixit verbum, sed verba] De octo itaque mente arguit, quorum primum excitat attentionem ex difficultate operis, reliqua septem mentem arguunt de his quæ in litera continentur [Amos Propheta & rusticus] In processio galeato continetur. Amos pastor & rusticus, & hoc conuenit, quia pastoris est prophetare. Prophetare enim docere est, quod officium pastorum est. Rusticus autem dicitur quasi rus colens, & commendatur in hoc simplicitas eius, quia scilicet astutiis & dolis ciuitatum non erat inquinatus. Psal. 54. Quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate [& ruborum moros distingens] In processio est mora, & commendatur in hoc à simplicitate vietus & parsimonia. Contentus enim fuit his quæ sponte gignit desertum, sicut moris in rubis deserti natis, quæ distinxit ut succum in potum & panis condimentum acciperet. Ecclesiastes 7. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem ab Altissimo creatam. Per hoc enim ostenditur Prophetæ authoritas, quod scilicet tam simplex fingere non potuit, nec altissima sapientia Dei scire, nisi per Spiritum Dei. Ecclesiastes 27. Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum

Prophetare
pastoribus
conuenit

Argumenti D.Hieron. explan.

77

fructum illius, sic verbum ex cogitatu cordis hominis, supple, ostendit. Et subdit difficultatem.

Paucis verbis explicari non potest] quoad mysteria contenta. *Heb* 5. De quo grandis nobis sermo & interpretabilis ad dicendum. Et hoc probat subdens [quis enim digne exprimat] hoc est, exprimere possit, & quis notat difficultatem, sicut *Isa*. 53. Generationem eius quis enarrabit? Et quod dicit digne, intelligit quantum ad mysterium, quod nullus sufficienter enarrare poterit [tria & quatuor scelera Damasci, Gazæ] supple, tria & quatuor scelera [Tyri] supple tria & quatuor scelera [Idumeæ] tria & quatuor scelera [filiorum Ammon] supple, tria & quatuor scelera [& Moab] supple, tria & quatuor scelera. Et hæc dicit in primo capitulo [& septimo octauoqué gradu Iudæ] scilicet, tria & quatuor scelera [& Israël] supple, tria & quatuor scelera, quæ in secundo dicit capitulo. *Job* 37. Digne eum inuenire non possumus: magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrati non potest.

Hic] scilicet Amos[loquitur ad vaccas pingues]
Vaccæ dicuntur propter lasciuiam , pingues pro-
pter ingluuiem [quæ sunt in montibus Samariae]
hoc est, in decem tribuum dignitatibus, & hoc fa-
cit capitulo quarto [& ruituram domum maiorem]
hoc est , familiam regis & principum [minorém-
que] hoc est , familiam ciuium & popularium [te-
statur] scilicet per captiuitatis euercionem, scilicet
capitulo sexto [Ipse] scilicet Amos [cernit] in visu
prophetali [fictorem locustæ] capitulo septimo,
hoc est , Deum fingentem locustas ad terræ vasti-
tatem : de quibus locustis in *Ioële* satis dictum est
[& stantem Dominum] supple cernit [super litum
murum] Sic habet nostra translatio. Litus murus
per syncopen dicitur , murus linitus cämento' [vel
adamatum] Sic habent *Septuaginta*, & hoc est etiā
capitulo septimo [& vncinum pomorum] supple
cernit [attrahentem supplicia peccatoribus] & hoc
facit capitulo octauo [& famen in terra] supple
cernit [non famem panis nec sitim aquæ] qua
materialis fames est [sed audiendi verbum Domi-
ni] capitulo octauo. Quod nunc sequitur, de Glossa
additur.

Non dixit verbum, sed verba] *Osea* enim & *Ioel*
dixerunt verbum, & non verba : sed iste dicit ver-
ba, & non verbum : eo quod iste ea quæ dixit, re-
tulit ad audientes ; illi autem ea quæ dixerunt, re-
tulerunt ad verbum increatum , quod forma est
omnium verborum.

Amos vero interpretatur onustus] onera enim imponenda octo gentibus prophetauit. *Psal. 37.* Sicut onus graue grauatæ sunt super me. Et subdit de sanctitate [hic Amos spirituali gratia plenus] usque scilicet ad redundantiam, sicut de Stephano *Att. 7.* dicitur : Stephanus plenus gratia & fortitudine [prophetauit inter cæteros Prophetas] hoc dicit , quia patrem vel auum Prophetam non habuit, sed nouæ gratiæ appositione Prophetis coniunctus est. 1. *Reg. 10.* Obuium habebis gregem Prophetarum descendantium de celso , & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes. Et insfiliet in te Spiritus Domini , & prophetabis cum eis. Et hoc est quod sequitur [Non enim ipse solus erat Prophetes , sed etiam alij] sicut dicitur 3. *Reg. 18.* quod Abdias tulit centum Prophetas , & abscondit eos quinquagenos in speluncis , & pauit eos pane &

D. Albert. Magn. in Amos.

aqua, ne eos interficeret Iezabel [esse quippe non potuit] id est non debuit [Propheta nisi pastor ante fuisse] Diximus enim paulo ante , quod pastorum officium est docere sive prophetare. *i. Corint.* 14. Potestis omnes per singulos prophetare [qui etiam tuba sua clangit] intelligit de tuba spirituali , quæ est sonus doctrinae & prædicationis. *Osea* 9. In gutture tuo sit tuba [per singulos dies] hoc est, per singulas illuminationes [erudiens] extra ruditatem nos ponens [& docens] mysteria supple [in Ecclesia] *Rom.* 15. Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et explana-
tum qualiter hoc est , subdens .

In veritate enim] hoc est, vera significatio[n]e [vox omnium Prophetarum] Spiritu Dei scilicet loquentium [tanquam tuba spiritualis est] *Isa. 58.* Quasi tuba exalta vocem tuam [prædicans in Ecclesia] Chrysostomus dicit, quod prædicatio est de his quæ sunt fidei ; doctrina autem de his quæ sunt rationis. *Marc. vli.* Prædicate Euangelium omni creaturæ [secundum quod scriptum est] *Isa. 40.* [Ascende in montem excelsum] hoc est, vitæ eminentiam [tu qui euangelizas Sion] hoc est, speculator Ecclesiæ [& exalta vocem tuam qui prædicas Ierusalem } vt scilicet ad corda peccatorum penetret. *Isa. 52.* Vox speculatorum tuorum, leuauerunt vocem.

Vox Pro-
phetarum
tuba est si-
milis.

PROLOGI DIVI HIERONYMI
in Amos Prophetam explanatio.

Hic in hoc tertio prologo tanguntur dispositiones Prophetæ in octo, in persona scilicet, in nomine, in patria, in habitu interiori, in temporibus quibus prophetauit, & contra quos, in auctoritate, & in passione. Et hæc per ordinem dicuntur in litera [Hic Amos Propheta] scilicet qui hanc enuntiauit prophetiam [non fuit pater Isaïæ Prophetæ] de quo dicitur *Isa. i.* Visio Isaïæ filij Amos [quoniam] hoc est, quamuis [& ille] scilicet pater Isaïæ [Propheta extiterit] secundum illam regulam Hebreorum, quod pater qui ponitur in titulo Prophetæ, Propheta fuerit. *Ecc. 44.* Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Et subdit de nomine.

Nam aliis literis ille] pater scilicet Isaiae , **ישע** ,
[& aliis iste] **טְהָרָת** , scilicet qui edidit hanc pro-
phetiam [apud Hebraeos scribitur] Sæpe enim vo-
ce conueniunt quæ significatione differunt [quæ
differentia literarum] scribendi literas diuersas per
eundem sonum [apud latinos non habetur] quia
latini non vtuntur appunctionibus literatum,
per quas idem sonus elementi in diuersas inflecti-
tur significationes ; sicut etiam Apostoli (vt qui-
dam dicunt) eodem sono loquuti sunt, sed diuersis
significationibus auditи. Et hoc probat per nomi-
num interpretationes [& ille fortis vel robustus]
scilicet pater Isaiae [hic vero] hoc est , cui ista pro-
phetia inscribitur [auulsus interpretatur] Et subdit
rationem nominis [quia loquutus est contra decem
tribus] contra quas etiam Osea loquutus est [quæ
per idolatriam] vitulorum scilicet , & aliorum
idolorum [à cultura Dei] 2. Corin. 6. Quæ con-
uentio Christi ad Belial : vel etiam à regno David

*Isaia pa-
ter Ama-
dictus.*

à quo scilicet, in Ieroboam recesserunt 3. Reg. 14. [erant auilæ] 1. sal. 51. Euellam te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra vincentium. Et subdit de patria.

Fuit autem cognatio eius] ex patribus & auis scilicet [ex oppido Thecuæ] quod ad rusticana & pastoralia deputatum fuit, sicut & David assumptus fuit. Psal. 77. De post fœtantes accepit eum [quod] scilicet oppidum [sex milliaribus distat à Bethlehem] in tribu Iuda. Decuit enim quod Prophetæ Domini secundum patriam vicinus esset patriæ Domini. Et subdit qualis erat artificio [curam gerens pecorum] quod (sicut dictum est) competitab officio prophetæ. Gene. 46. Pastores ouium sumus serui tui & nos, & patres nostri [in latitudine camporum] Campi dicuntur inculta prata [qui sunt proximi oppido Thecuæ] tota enim adiacens regio quasi inculta est, & alendis gregibus apta. Isa. 7. Erit in pascua bouis & in concutacionem pecoris. Et subiungit rationem [in quibus] scilicet campis [humis] nominatiuus scilicet pluralis [aridae] unde autem aridae sint, subdit [atque arenosæ] hoc est, quia arenosæ; arena enim ex siccato luto glutinoso arida efficitur; & ideo quia humor exiccatus est, nihil ex eo generatur. Et hoc est quod sequitur [nihil omnino frugum gignitur] Fruges dicuntur à fruendo; talia enim non gignuntur quibus homo frui possit [sed vberimis pascuis abundant] gramina enim quæ ex putrefactione herbarum generantur, in superficie nascuntur: & quia terra aratro ibi non euertitur, ideo gramina abundant; fossa enim terra usque ad arenam & pascua tolleret, & fruges non gignerent. Ezech. 34. In pascuis vberimis pascam eos [& ideo cuncta] campestria scilicet Thecuæ [sunt plena pastoribus; pastores enim in locis pascualibus habitant; pastorum enim est pascua perquirere. Ezech. 34. Pascam eos in locis virentibus [& sterilitas terræ] Fruges enim abundant locus arenosus non gignit [compensatur pecorum multitudine] Dicit enim Philosophus in libro de animalibus, quod omne animal abundat ibi, ubi abundat suus cibus. Et pecora utrilia sunt quam fruges; quia paucis pecoribus multæ fruges emuntur. Et subdit qualis fuit habitu animi.

Ex hoc numero pastorum iuxta Thecuam scilicet habitantium [fuit Amos] sicut ipse dicit 7. cap. Non sum Prophetæ nec filius Prophetæ, sed armeniatus ego sum vellicans sycomoros [imperitus sermone] hoc est, arte rhetorica [sed plenus scientia] spirituali scilicet, & diuinorum. Et alludit ei quod dicitur. 2. Corinth. 11. Et si imperitus sum sermone, sed non scientia. Eeci. 15. Impleuit eum Dominus spiritu sapientiae & intellectus. Et subdit de temporibus prophetæ.

Prophetauit autem eisdem temporibus] hoc est, eorundem regum temporibus [quibus Joel] qui ante habitus est [Nahum, Jonas, Osea, Isaia] Joel enim temporibus Osea prophetauit, secundum regulam Hebreorum, quæ saepe dicta est. Osea aitem eosdem reges habet in titulo quos habet iste. Abdias autem & Jonas ad istum referuntur, quia sequuntur eum immediate, sicut & Nahum a 1 Michæam (cuius titulus eosdem cum Osea reges habet) est referendus. Isaia autem eosdem cum isto reges habet in titulo [Sed aliquantulum fortius est prophetare] hoc est, incepit prophetare obus annis antequam Isaia] Isaia enim pro-

phetare incepit temporibus Oziæ, quando regnum reliquit filio Ioathan: iste autem antequam lepra percuteretur & ante terræ motum. Et subdit contra quos prophetauit,

Amos prophetauit biennio ante Isaiam.

Maxime autem contra decem tribus loquutus est] sicut scilicet Osea & Joel, vnde etiam hi tres simul iunguntur [pauca de duabus tribubus interserens] maxime in fine primi cap. ubi dicit: Super tribus sceleribus Iuda, &c. Et subdit de auctoritate, dicens.

Hunc ablatum] hoc est, electum [de numero pastorum] Sustulit eum de gregibus ouium, & de post fœtantes accepit eum [misit dominu] auctoritatem scilicet dans. Ezech. 2. Mitto ego te ad gentes apostatrices, quæ recesserunt à me [vt in Samaria] hoc est, in decem tribubus quæ à Samaria denominantur [prophetaret] Iere. 1. Prophetam in Gentibus dedi te. Et subdit de passione & sepultura eius.

Quem Amasias sacerdos] idolorum scilicet, in Dan & in Bethel positorum [frequenter plagiis afflxit] vt scilicet a prophetando cessaret, sicut legitur Amos 7. Sed quia verbum Dei alligari non potest, non propter hoc cessauit, sed potius instantius prædicauit [tandem filius eius] Amasiae scilicet [Ozias] nomine [veste per tempora transfixit] supple Prophetam. Veste vocat suadet vt scilicet sude magis quā ferro laderetur. Eeci. 4. Pro iustitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro iustitia [Post hæc] scilicet vulneratus [semiuuuus] ex vulnere enim non statim est mortuus, sed adhuc viuus [in terram suam] Thecuam scilicet [euectus post aliquot dies, dolore vulneris expirauit] Isa. 57. Iustus perit, & non est qui recognitet in corde suo [sepultusque est cum patribus suis] Patriarchis scilicet, Prophetis, & amicis; vt dicit Hieronymus. Isa. 11. Erit sepulchrum eius gloriosum.

Amos veste transfigitur per tempora ab Ozia.

Amos Prophetæ.

C A P V T I.

V Erba Amos] Hic incipit prophetia, quæ diuiditur in partes duas. Primo enim comminando prædictit peccatum decem tribubus, secundo promittit consolationem, infra 9. ibi [In die illa reædificabo tabernaculum Dauid] Prior diuiditur in duas, in titulum scilicet, & prophetiam ibi [Et dixit, Dominus de Sion rugiet] In titulo author describitur à nomine, ab officio, & à patria, à modo inspirationis, & ab enuntiatione. Dicit ergo [Verba] cuius ratio in expositione prologi assignata est: multis enim loquitur, & de multis, & ideo pluraliter dicit; Verba. Ezech. 2. Loqueris verba mea ad eos, si forte audiant & quiescant [Amos] nomen Authoris est, & interpretatur onustus vel auulsus: onustus, quia ex charitate onus aliorum suscepit. Galat. vlt. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Auulsus autem, quia à peccatoribus segregatus, non enim bene reprehenderet peccatores, nisi segregatus esset. Heb. 5. Talis decebat vt esset nobis Pontifex, sanctus, innocens, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Et subiungit de officio [qui fuit in pastoralibus]

vt cura

vt curæ pastoralis signum esset curæ seu pasturæ spiritualis. *Ioan.* 10. Pastor bonus animam suam dat pro ouibus suis. *Ioan.* 20. Pasce oves meas. *Psal.* 77. Sustulit eum de gregibus ouium, &c. Et subdit de patria.

Predicanda sunt septem.

Thecuæ] quod etiam prophetiæ congruit, quia Thecuæ clangens tuba interpretatur. *Apoca.* 8. Data sun Angelis septem tubæ, septem enim prædicanda sunt, scilicet, quatuor sensus Scripturæ, primus aduentus Salvatoris, & duo in secundo, retributio scilicet bonorum, & pœna malorum. *Psal.* 80. Buccinate in neomenia tuba, hoc est, in singularis illuminationibus quas à Deo accipitis, & subdit de inspiratione [quæ vidit] hoc est, intellectuali visu per inspirationem accepit; aliter enim verba videri non possunt, sed audiri. *Exo.* 20. Cunctus populus videbat voces. Sic dicitur *Isa.* 1. Visio *Isaia* quam vidit. *Glossa* inducit illud 1. *Reg.* 9. Qui nunc dicitur Propheta, olim dicebatur vi-dens. *Danie.* 10. intellectu opus est in visione [super Israel] super notat oppressionem, Israel autem decem tribus. *Thren.* 1. Euigilavit iugum iniuitatum earum in manu Domini: conuolutæ sunt & impositæ collo meo. *Psal.* 37. Sicut onus graue grauatae sunt super me. *Iob.* 16. Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum redacti sunt omnes auctus mei. Et subdit de tempore & de regibus.

In diebus Oziae] de quo 4. *Regum* 16. [regis Iuda] hoc est, duarum tribuum [& in diebus Ieroboam] de quo 4. *Regn.* 14. [filij Iosæ] de quo *Ibidem* [regis Israel] hoc est, decem tribuum. Iste Iosæ nepos fuit Iehu, & Ieroboam filius eius pronepos. Promiserat enim Dominus (4. *Reg.* 9.) quod usque ad quartam generationem ex semine Iehu essent reges futuri super Israel. Et hoc completem fuit in Ieroboam: filius enim Iehu fuit Ioathan, filius vero Ioathan fuit Iosæ, & filius Iosæ Ieroboam, qui quartus fuit, in quo regnum Iehu defecit. Literalis autem quæstio est, cum isti iidem reges ponantur in titulo Oseæ, qui primus est inter duodecim, & titulo istius, qui est tertius, quare in medio, hoc est, in Ioele non ponuntur. Et respondet quidam, quod cum iste non sit filius Prophetæ, sed in prophetia à Domino segregatus, sicut & Paulus ad *Roma.* 1. dicitur Segregatus in Euangelium Dei, non esset prophetia ista authentica, nisi à regibus authenticaretur. Quæ responsio hæresim sonat, mali enim reges de Scripturis nihil authenticant; quamvis enim per tempora regum certificatur historia, tamen non certificatur ut prophetia. Adhuc, Idem posset dicere de Osea, & de Isaia, & de alijs. Quamvis enim genealogia patrum & auorum ad comméditionem faciat Prophetæ tamen nihil faciunt ad inspirationis autoritatem. In Ioele autem non ponuntur reges, quia non ad reges, sed ad communem populum prophetauit. Et de tempore prophetie subiungit.

Ante duos annos terræ motus] de quo terræ motu in præcedentibus satis dictum est. Dicit tamen Hieron. quod terræ motus per metonymiam est motus terrenorum in captiuitatem 4. *Reg.* 16. quos ante per duos annos commonuit per Prophetam, vt si vellent, pœnitentiam agerent, & sic de cætero terræ motum non sentirent. *Psal.* 95. Commoueatur terra, & omnes qui habitant in ea. *Iob.* 24. Dedit illi Deus locum pœnitentia; at

ille abutitur eo in superbiam. Iste est ergo titulus.

Et dixit] Hic incipit prophetia, quæ in duas partes diuiditur, in quarum prima describit terrorem iudicis: in secunda pœnam iudicandorum & causam *ibi* [Hæc dicit Dominus super tribus sceleribus] Terror iudicis describitur in signo & effectu. De terrore iudicis dicit[Dominus de Sion rugiet] rugitus proprie leonis est, vt leo significaret fortitudinem, rugitus autem comminationem terroris. *Prou.* 20. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis; qui prouocat eum, peccat in animam suam. *Amos* 3. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus loquutus est, quis non prophetabit? Dicitur autem de Sion rugire, quia in Sion est & non in Daniel Bethel, ubi est habitatio idoli. *Isa.* 2. De Sion exhibet lex, & verbum Domini de Ierusalem [& de Ierusalem dabit vocem suam] quia etiam in Ierusalem habitat. *Psal.* 75. Factus est in pace locus eius. Alia translatio, in Ierusalem, & habitatio eius in Sion. Propter quod Sion speculatiuos significat, Ierusalem autem perfectos in actione. *Iere.* 25. Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam rugiens, & rugiet super decorem suum. Et subdit de effectu,

Et luxerunt speciosa pastorum] Tangit hic effectum terroris per metaphoram loquens, per speciosa pastorum intelligens speciositatem terræ in habitatione hominum & cultura, per luctum autem tristitiam. Dicit enim Hieronymus naturale esse, quod omnes qui volunt rem rei comparare, ex eis rebus sumant comparisonem quas sunt experti & in quibus sunt nutriti. Sic iste qui fuit pastor pecorum, timorem suum rugiti leonis assimilat, inimicos autem virgos vocat. Speciosa ergo pastorum sunt, planities camporum, viriditas prætorum, loca diuersis herbis abundantia. *Isa.* 32. Plangite super regione desiderabili, super vinea fertili. Super humum populi mei spinæ & vepres ascendent. *Isa.* 15. Aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. Spiritualiter autem, speciosa pastorum sunt, populus in spiritualibus speciose dispositus, qui luget quando talis deficit speciositas. *Thren.* 4. Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores. Denigrata est super carbones facies eorum. 1. *Machab.* 2. Omnis compositio eius ablata est; quæ erat libera, facta est ancilla. Et ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est, & coquinaverunt eam Gentes, hoc est, gentiliter viuentes per malum exemplum [& exiccatus est vertex Carmeli] Hieronymus. Mons qui in Hebræo dicitur קַרְמֵל, & græce duplex, & latine Carmelus dicitur, & est duplex, unus de quo fuit Nabal Carmelus 1. *Reg.* 25. alius, in quo Elias orauit 3. *Reg.* 29. Vterque autem pascuis vberrimus est, & ideo exiccatus hic perhibetur. Significat autem Prælatos pabulo verbi & exempli abundantes. Sed talis gradus modo in Ecclesia luget, quia tali speciositate destitutus est. In Prælatis enim nec est verbum doctrinæ, nec exemplum virtutis. *Isa.* 29. Adhuc in modico & in breui Libanus conuertetur in Charmel & Charnel in saltum reputabitur, hoc est, altitudo seculi conuertetur ad Ecclesiam, & ex hoc etiam conuertetur in sylvestritatem, & sic exiccatum quod viride est in ea. *Cant.* 8. Caput tuum vt Carmelus.

Comparatio fit per res usque quotidiano cognitatas & familiares.

Carmelus.

Contra malos prelatos.

Carmelus autem scientia circumcisionis interpretatur, quam Prælati maxime scire deberent, quid scilicet in se & quid in aliis circuncidere deberent. *Iere. 4.* Circuncidimini Domino viri Iuda, & auferite præputia cordium vestrorum. *Rom. 2.* Non quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed quæ in spiritu, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

Hæc dicit Dominus] Tangit hic onera in speciali, & diuiditur in duas parres. Primo enim tangit onera aliarum gentium, secundo, quare magis vñscitur in Iudam & in decem tribus, quam in alios infra 3. *ibi* [Audite verbum quod loquutus est Dominus] Adhuc prima in duas. Primo enim describit sex onera vicinarum gentium. Secundo describit duo, Iudæ scilicet, & Israël *ibi* [Hæc dicit Dominus super tribus sceleribus Iuda] Prima in sex, onus scilicet Damasci siue Syriæ, onus Philistii, onus Tyri, onus Edom, onus Ammon, & onus Moab, quæ per ordinem dicuntur in litera. In omnibus his unus modus diuisionis est. Primo enim autoritatem innuit sermonis, secundo circumstantiam sceleris, tertio actum criminis, & quarto pœnam.

Onera autem aliarum gentium præmittit tribus de causis, scilicet, ut patientius audiatur à suis quando onera hostium præmitit. Quædam enim consolatio, est afflictio inimici. Secundo, ut minus mirentur Iudæi, si ipso affliguntur qui legem acceperunt & transgressi sunt; quando etiam qui ex leges reputantur, pro peccatis affliguntur. Tertio, ut videntes alias gentes torqueri secundum prophetiam, magis timeant quod & ea quæ dicta sunt, ipsis eveniant. De primo dicitur *Mich. 7.* Aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. Et post pauca: Erat enim in conculationem ut lutum platearum. *Sap. 12.* Cum nobis das disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas. De secundo dicitur *Iere. 45.* Ecce quos ædificaui, ego destruo; & quos plantani, ego cuello, & vniuersam terram hanc. Et tu queris tibi grandia? noli querere. *Hebr. 2.* Si omnis præuaricatio iustam accepit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem?

Fides pec-
catorum a
suplicio
nō liberat. De terro dicitur *Ezech. 9.* A sanctuario meo incipite. *Amos 3.* Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognitionibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.

Hæc dicit Dominus Deus] authoritas verbi sequentis est. *Iere. 1.* Ecce dedi verba mea in ore tuo [super tribus sceleribus] scelus est crimen accusazione dignum, id est, ac si dicat; Si semel vel bis vel ter Damascus populum afflixisset, hoc est, rapina, mulcta, & gladio, dare veniam possem; sed quia quartum addidit, obstinata scilicet voluntatem semper affigendi populum meum, parcere non possum [Damasci] Damascus ponit, quia caput Syriae est & metropolis. *Isa. 7.* Caput Syriae Damascus [& super quatuor] ut quanto deformitas peccato addita intelligatur. Iste est quadrans, de quo dicitur *Matt. 5.* Non exies inde, donec redes usque ad nouissimum quadrantem [non conuertam eum] ut scilicet peccatum dimittat, & per penitentiam resipiscat; sed potius peccatum peccato addendo, peccatum impletat usque ad condemnationem. Vnde *Septuaginta* habet; Non auerterebor eum, hoc est, non impediam eum quin de peccato in peccatum ruat. *Tiorth. 2.* Ut impleteant

Quadrans
euangeli-
eus nulla
unquam
fuerit sol-
genden.

peccata sua semper. *Apoc. 3.* Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Hæc est impletio, de qua *Gen. 15.* Necdum enim completae sunt iniquitates Amorrhæorum usque in præsens tempus. Et subdit actum.

Eo quod triturauerunt] semel & iterum & tertio obstinata voluntate [in plaustris ferreis] plaustrum à plodendo dicitur, eo quod non ad vehendum, sed ad complodendum factum sit, & est rota in campis, exterius clavis ferreis dentata & cuspidibus, quam vñctores super inimicos in circulo prostratos circunduxerunt, sicut & apud nos circumduci solet super gaudam & lassitudinem, quibus panni colorantur, ut cuspidibus viscera eorum perfoderentur: & pondere rote circumductæ, ossa eorum confringerentur. Hoc etiam modo dicit *Glossa*, In terris ubi foenum non abundat, arida palea in pabulum confringitur iumentorum. Et hac crudelitate Syri populum Dei vexauerunt [Galaad] quæ ciuitas trans Iordanem est in sorte Manasses, ubi Laban comprehendit patriarcham Jacob *Gen. 32.* Et quia metropolis erat illius tribus, propter hoc per eam tota fors illius tribus intelligitur quæ versus Syriam erat. *Isa. 41.* Ego posui te quasi plaustrum triturans nouum, habens rostra ferrantia: & triturabis montes & communies, & colles quasi in puluerem pones. Et subdit de pœna huic peccato debita.

Et mittam ignem in domum Azael] qui rex Syriae erat, sicut dicitur *4. Reg. 8. & 10. & 12.* Ignis autem iram Dei significat, ut præhabitum est, dominus vero significat familiam & genus. Et hoc est quod sequitur [Et deuorabit domos Benadad] hoc est, fa milias. Benadad enim fuit filius Azael, sicut dicitur *4. Reg. 13. & Isa. 17.* Ignis hostes tuos deuoret. *Thren. 2.* Effudit quasi ignem indignationem suam. Et *ibidem parum ante*: Succedit in Jacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro. Et subdit de processu istius iræ in terram.

Et conteram vñctes Damasci] Vñctes dicuntur vñbres & munitiones in extremis terrarum positæ, per similitudinem ad vñctes quæ ponuntur in loriculis ciuitatum; quia sicut vñctes ante ciuitatem sustinent impetus hostium, ita munitiones positæ in extremitate terrarum ne hostes possint irrumpere in regnum. Et literaliter tangit hoc quod dicitur *4. Reg. 13.* quod Ios filius Ioachaz tulit vñbres de manu Benadad filij Azael, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure prælii; tribus vicibus percussit eum Ios & reddidit ciuitates Israëli. Sic accipiuntur vñctes. *Isa. 15.* ubi de Moab dicitur: Vñctes eius usque ad Segor vitulam consternantem. Et hoc quasi exponens, subdit.

Et disperdam habitatorem] omnem scilicet vñiuersaliter [de campo idoli] Campus dicitur, quia plana terra est Syria; & idoli, quia plena idolis. *Isa. 6.* Desolatae sunt ciuitates absque habitatore, & domus sine homine. *Isa. 2.* Repleta est terra eius idolis [& tenentem sceptrum] disperdam scilicet regale in tribum [de domo voluptatis] Reges enim Syriae voluptati vacabant sicut Sardanapalus, ut dicit *Hieron.* [& luxuriæ] Voluptas enim causa luxuriæ est & fomentum. *Job 18.* Non inuenitur in terra suauiter viventium. Et subiungit de populo [& transferetur populus Syriae] per captivitatem scilicet [Cyrenen] quæ est regio ultra Aegyptum, quod factum est à Theglathphalasar 4.

Reg.

Reg. 16. [dicit Dominus] confirmatio præcedens
tum est. *Isa. 31.* Ipse sapiens adduxit malum, &
verba sua non abstulit.

Septaginta. ubi nos habemus, in plastris fer-
reis Galaad, habent, eo quod triturauerunt in ser-
ris ferreis prægnantes Galaad. Spiritualiter au-
tem, tria scelera sunt, peccatum cogitationis, lo-
quutionis, & operis, quibus aliquando parcitur,
sed si addatur peccatum desperationis per finalem
impenitentiam non parcitur. De primo dicitur.
Isa. 1. Auferte malum cogitationum vestrarum ab
oculis meis. De secundo. *Matth. 12.* Ex verbis tuis
iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. De
tertio *Isa. 1.* Quiescite agere peruerse, discite bene-
facere, &c. Si fuerint peccata vestra ut coccinum,
quasi nix dealbabuntur. De quarto *Ioan. 5.* Est
peccatum ad mortem, non pro eo dico ut oret
quis. Damascus autem interpretatur potus san-
guinis, & significat eos qui delectabiliter bibunt
corruptionem peccati à sanguine procedentem.
Apoc. 17. Dediti ei sanguinem bibere. Plastrum
autem ferreum rota est volubilitatis humanae &
fortunae & maxime potestatis qua mali trituran-
& ferrant bonos. *Iacob. 2.* Nonne diuites per po-
tentiam opprimunt vos, & ipsi pertrahunt vos ad
iudicium? Boni enim significantur per Galaad, quod
aceruus testimonij interpretatur, quia coaceruant
testimonia Scripturarum, & secundum ea dirigunt
vitam. *1. Paralip. 20.* Fecit super eos tribulas, & tra-
has, & ferrata carpenta transire. Azael autem in-
terpretatur desertio, Benadad vero filius spontaneus, &
significant desertos à gratia & spontaneos
ad malum. *Prou. 1.* Pedes eorum ad malum cur-
runt. Vetus fortitudinem seculi significant, quam
conterit Dominus. *Isa. 8.* Auferetur fortitudo Da-
masci. *Psalm. 106.* Contruit portas æreas, & ve-
tus ferreos confregit. Campus autem idoli lati-
tudinem significant simulachrorum mundi, in quo
alius ventrem adorat. *Philip. 3.* Quorum Deus
venter est. Alius libidinem venereorum. *Psalm. 105.*
Initiati sunt Beelphegor. Alius vero mammona,
hoc est, diuitias. *Ephes. 5.* Auaritia quod est idolo-
rum servitus. Hos disperdit Dominus. *Psalm. 100.*
In matutino interficiebam omnes peccatores ter-
ræ, ut disperderem de ciuitate Domini omnes ope-
rantes iniquitatem. Sceptrum autem tenens in
domo voluptatis, gula est. *Isa. 9.* Sceptrum exalto-
ris eius superasti. Exactor enim venter est, ut dicit
Gregorius. Habac. 3. Maledixisti sceptris eius. Popu-
lus autem Syriae, qui sublimis interpretatur, super-
bos significat, qui in Cyrenen transfertur, quia
dæmonibus datur in hæreditatem. Cyrenen enim
hæres interpretatur. *Num. 23.* Hæreditas Seir ce-
der inimicis suis. *Isa. 27.* Regnum cessabit à Da-
masco, & reliquæ Syriae sicut gloria filiorum Is-
rael, supple, cessabunt.

Hæc dicit Dominus] Post onus Syriae, quæ plus
afflxit populum Dei, subiungit onus Philisthiim,
quia Philisthiim propinqui inimici fuerunt, &
omnes iuuerunt qui populum Dei persecuti
sunt. Diuiditur autem sicut præcedens. Primo ita-
que inducit sermonis auctoritatem [Hæc dicit
Dominus] *Rom. 5.* Quæcumque promisit Deus, po-
tens est & facere [super tribus sceleribus Gaza] Gaza metropolis est Philistinorum, vnde per
Gazam & alias quas inducit Philistinorum ciui-
tates, quæ semel & iterum & tertio, hoc est, mul-
ta, fame per terræ vastitatem, & gladio populum

Dei persecuti sunt [& super quatuor] hoc est,
quarto obstinatam voluntatem addiderunt [non
conuertam eum] vt scilicet conuersus ulterius non
peccet, sed potius peccata impletat. *Job 15.* Cunctis
diebus vita sua impius superbit. Et subdit actum
peccati [eo quod transtulerint captiuitatem per-
fectam] captiuitatem materialiter intelligit, & est
sensus quod captiuitatem perfectam translatione
fecit: fugientes enim filios Israël ad eos, Idumæi
vendiderunt, & puniendos dederunt, & propter
hoc irrevocabilis facta est captiuitas eorum. Et *Idumei*
hoc est quod sequitur [vt concluderent eam] scili-
cerat captiuitatem [in Idumæa] *Idumæi* enim *semper Iu-*
fuerunt infesti filii Israël & inimici. Vnde pater
dæs in-
festi.

Significant autem hæc tria scelera, peccatum
in voluntate & in consensu & in opere, quibus
quartum additur, scilicet, peccatum obdurationis,
quod etiam peccatum est in Spiritum sanctum.
De tribus dicitur. *Job 33.* Hæc omnia operatur
Deus tribus vicibus per singulos, hoc est, punien-
do in singulis tria peccata. De quarto autem, quod *Desperatio*
est obdurationis. *Ecclesiastes 3.* Cor durum male habebit in *sola est ir-*
remissibili-
lis.
nouissimo, & qui amat periculum, in illo peribit. Vnde & de quibusdam sic per obdurationem
conuerti nolentibus dictum est *Num. 16.* Ne res-
picias ad sacrificia eotum. Desperatorum quippe
sacrificiis Deus non placatur. Obduration enim
peccatum est quo aliquis obfirmat cor, ne vel be-
neficiis per charitatem mollescat, vel timore pœ-
narum frangatur, vel compunctione scindatur ad
pœnitentiam. *Psalm. 104.* Nolite obdurare corda
vestra; talibus enim iurauit, ut non introirent in
requiem. *Heb. 2.* Quibus autem iurauit ut non introirent in
requiem suam? Nonne his qui incre-
duli sunt? & videmus quia non introierunt pro-
pter incredulitatem. Gaza vero fortitudo vel im-
perium interpretatur, & significant Prælatos qui
dicunt *Sap. 2.* Sit fortitudo nostra lex iustitiae. Hi
captiuant in peccatis subditos. *2. Timoth. 5.* Capti-
uas ducent mulierculas, hoc est, molles animas,
oneratas peccatis. Et concludunt perfectam capti-
uitatem in Idumæam, quæ terrena vel sanguinea
interpretatur, quia faciunt eos amare carnem in
libidine, & terram in avaritia, ex quo amore per-
ficitur captiuitas eorum, ita quod desperata fiat.
Isa. 19. Rex fortis dominabitur eorum. *Abdie. 1.*
Propter imperfectionem & propter iniquitatem in
fratrem tuum Iacob operiet te confusio, & peri-
bis in æternum. In die cum stares aduersus eum
quando capiebant alieni exercitum eius. &c. *Hier.*
Alieni specialiter Philisthæ dicuntur.

Et mitram ignem in murum Gaza] murus Ga-
zæ ardere non potest, & ideo murus munitionem
significat, & maxime homines qui muniunt ter-
ram, sicut sapientes & potentes [quos Deus diffi-
cilitat. *Thren. 2.* Cogitauit Dominus dissipare murum
filiae Sion. Et *ibidem*: Murus pariter dissipatus est
[Et deuorabit ædes eius] hoc est, ædificia; ædificia
enim munitionum seculi deficient. *Matth. 24.*
Non relinquetur lapis super lapidem qui non de-
struatur [& disperdam habitatorem de Azoto]
quæ est secunda ciuitas seu metropolis Philistinorum.
Quinque enim sunt ciuitates Philisthiim,
de quibus dicitur *1. Reg. 5.* Azotus autem inter-
pretatur ignis uberum, & significat libidinis ar-
dorem. *Osea 2.* Auferat fornicationes suas à facie
sua,

Munitio-
nes poten-
tum Deu-
euertit.

sua, & adulteria sua de medio vberum suorum [& tenentem sceptrum de Ascalone] *Glossa*, Ascalon antiquitus vocabatur Philisthiūm, vnde & regio postea vocata est Philisthaea, eo quod Ascalon principalis ciuitas est in ea, & est ista tertia ciuitas Philistinorum: interpretatur autem ignis infamis, in qua sceptrum tenent Sodomitæ. *Rom. 1*. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignorantes. *Gen. 13*. Homines Sodomitæ pessimi erant [& conuertam manum meam] percutientem scilicet [super Accaron] quæ quarta ciuitas est inter ciuitates Philistinorum. Accaron interpretatur sterilitas, & significat otiosos vel pigros, qui steriles sunt ad omnem bonum fructum. *Prou. 24*. Per agnum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti; & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinae. Ager ab agendo dicitur, & perfectionem in actione virtutum significat, loco cuius in pigro crescent vrticæ concupiscentiarum carnalium. Vrtica enim ab yrendo dicitur, tales vero libidine vrumuntur. *Galat. 2.10*. Caro concupiscit aduersus spiritum. Dimitit autem hic quintam ciuitatem, quæ Geth vocabatur, quia ista minima fuit, & parvus respectus habebatur ad ipsam: interpretatur autem torcular, & significat tyrannos huius seculi, qui alios torquent & comprimunt. *Isa. 16*. Vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueuerat. Post omnes autem ciuitates subiungit de terra destructione [& peribunt reliquæ Philistinorum] Philisthiūm potione cädentes interpretantur, & significant eos qui bibunt velut aquam subsannationem. *Iob 34*. Qui bibit velut aquam subsannationem. *Iere. 25*. Bibite & inebriamini, vomite & cadite, & nolite consurgere à facie gladij, quem ego mittam inter vos [dicit Dominus Deus] confirmatio est prædictorum. *Matth. 24*. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

Hæc dicit Dominus] Post onus Philistinorum ponit onus Tyri & Sidonis, qui in alia parte terræ coniuncti erant Iudeis, & multis afflictionibus affligeant populum [super tribus sceleribus Tyri] qui obsidione, fame, & gladio persequi-
tus est populum [& super quatuor] Quartum peccatum est, cordis induratio. Induratio enim est pertinacia permanendi in peccato, a quo homo non recedit per vñecundiam, nec flectitur per aliquem boni affectum. *Ezech. 3*. Omnis quippe dominus Israël attrita fronte & duro corde est. *Iere. 3*. Frons mulieris metetricis facta est tibi, noluisisti erubescere. Hæc autem induratio est peccatum in Spiritum sanctum, & ob hoc sequitur [non conuertam eum] *Luc. 12*. Non remittetur in hoc seculo, nec in futuro. Et subiungit causam.

Eo quod conluerit captiuitatem perfectam] hoc est, perfectè [in Idumæa] sicut enim Philisthiūm, ita & isti populum ad se fugientem vendiderunt Idumæi. *Isa. 5*. Propterea captiuius ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. In Idumæa autem concluditur, quæ sanguinea interpretatur, qui vitiis sanguinis & carnis addicitur. *Rom. 7*. Infelix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius [& non sint recordati fœderis fratrum] Fœdus fratrum dicitur fœdus quod habuit Hiram rex Tyri cum David & Salomone *3. Reg. 5*. Et dicuntur fratres amicitia, eo quod amici ut fratres se diligant. *Ioan. 10*. Vnum patrem habemus, Dicunt. *Isa. 24*. Dissipauerint fœdus

sempiternum. *Matth. 21*. Omnes vos fratres estis. *Iob 19*. Fratres meos longè fecit à me.

Et mittam ignem] ira meæ scilicet. *Hebr. 10*. Terribilis quadam expectatio iudicij, & ignis æmulatio consumptura est aduersarios [in murum Tyri] Tyrus angustia interpretatur, & significat solitudinem seculi; murus autem munitionem significat diuinarum. *Ezech. 13*. Dic eis qui liniunt murum absque temperamento quod casurus sit. Absque temperamento enim linitur, quod sine charitate coniungitur [& deuorabit ædes eius] quicquid enim solitudine nimia adificatur, ignis ira Dei consumit. *Iab 15*. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt.

Hæc dicit Dominus] Quarto hic subiicit de *Nimia* onere Idumæorum, qui semper filios Israël patrueles suos ex inuidia persequerantur, & ideo *solicitudō dissipatur à Deo.* post finitimas gentes statim ponit onus eorum. Et sicut in aliis, ita & hic præmittit auctoritatem sermonis dicens [Hæc dicit Dominus.] *2. Reg. 23*. Spiritus Domini loquitus est per me, & sermo eius per linguam mean. Et subdit de circunstancia peccati [super tribus sceleribus Edom] hoc est, Idumæorum, quod scilicet semel & iterum & tertio populum Dei cum aliis terram vastando, multam imponendo, homines interficiendo, persequuti sunt [& super quatuor] quod est pertinacia voluntatis, inuidia scilicet fraternalis gratia obstinata. Aemulus enim erat fratri sui. *Sap. 1*. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

Non conuertam eum, eo] hoc est, ideo [quod persequutus sit in gladio] hoc est, ad occidendum [fratrem suum] Jacob scilicet & filios eius. Vnde *Gen. 27*. dixit Esau: Venient dies luctus pannis mei, & interficiam Jacob fratrem meum. Et hoc odium in posteris suis persequeruit. Et hoc est quod sequitur [& violauerit misericordiam eius] qua scilicet, naturali vinculo astrictus ei fuerat. *Jacob. 2*. Iudicium sine misericordia fieri ei, qui non facit misericordiam. *Iob 24*. Obluiscatur eius misericordia. In quo autem hoc fecerit, subdit [& indignationem suam] quam scilicet concepit in utero contra eum pro ablatione primogenitura. Indignatio est proprie auctio vultus & respectus ex odio, ita quod benignum respectum ad eum habere non potest. *Gen. 27*. Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater suus *Isa. 30*. Labia eius repleta sunt indignatione [seruauerit usque in finem] contra illud quod dicitur *Ephes. 4*. Sol non occidat super iracundiam *Ira non est vestram* [& tenuerit ultra] supple, quam debuisset *dū in animo retinenda.* furorem suum] contra illud quod dicitur *Rom. 12*. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. *Leuit. 19*. Non quæras vñctionem, nec memor eris iniuria ciuium tuorum. *Psal. 36*. Define ab ira, & derelinque furorem, noli amulari ut maligneris. Hoc autem quod dicitur, usque in finem, notat quod in peccato usque ad mortem persequeretur, vel quod peccatum peccato cumulauerit usque in finem condemnationis. Contra quod dicitur *2. Paral. 10*. Neque in æternum reserves mala mihi. Et subdit pœnam.

Mittam ignem in Theman] quæ est metropolis Idumæorum, & austera interpretatur. Et de igne iræ diuinæ intelligitur. *Isa. 30*. Ardens furor eius,

&

& grauis ad portandum [Et deuorabit ædes Bosra] quæ est alia metropolis eiusdem regni , & interpretatur munita. Et intendit quod munitiones & ciuitates omnes Idumææ destruentur. *Isa. 34.* Victima Domini in Bosra , & imperfectio magna in terra Edom. *Abdæ. 1.* Erit domus Iacob ignis , & domus Ioseph flamma , & domus Esau stipula ; & succendetur in eis , & deuorabunt eos ; & non erunt reliquæ domus Esau.

*Inuidus
quatuor
peccatis est
obnoxius.*

Ita pars spiritualiter exponitur de inuidis , quorum tria & quatuor scelera sunt. Primum quidem paruitas cordis , omnia enim parua reputat quæ habet , quamdiu aliud videt in prosperis. *Job 5.* Paruulum occidit inuidia. Vnde *Esther 3.* Aman (qui iniquus interpretatur) cum omnia haberet , nihil reputauit , quia vidi Mardochæum sedentem ante fores palati. Secundum est tristitia de bono alterius ; torquetur enim inuidus in bonis proximi. Vnde Poëta.

Inuidia Siculi non innenere tyranni

Maius tormentum.

Sap. 2. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum , grauis est nobis etiam ad vindendum. Tertium est machinatio continua ad nocendum. *Prou. 6.* Corde machinatur malum , & omni tempore iurgia seminat. Isti sunt tres spiritus , de quibus dicitur *Apoc. 16.* Vidi de ore draconis , & de ore bestiæ , & de ore Pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum. Quartum est pertinax fratri impugnatio , qua scilicet sine fecdere fratres impugnant. *Cant. 1.* Filii matris meæ pugnauerunt contra me. Et hæc facile est referre ad ea quæ sequuntur. Quod enim dicit , non conuertam , glossandum est pro vix conuertam. *Isa. 6.* Ne quando conuertantur & sanem eos. Quod dicit , quod persequutus sit fratrem suum gladio , de lingue gladio intelligitur. *Prou. 30.* Est generatio quæ pro dentibus habet gladios , & commandit molaribus , vt comedat inopes de terra. *Job 5.* Saluum faciet egenum à gladio oris eorum. Quod autem violat misericordiam & tenet furorem & indignationem , commune est utriusque expositioni. Ignis autem qui mittitur in Theman , iram Dei significat in prospera inuidi , pro quibus inuidet alienæ felicitati. *Psalm. 139.* In ignem deiicies eos , in miseriis non subsistent. Quod dicit de Bosra , significat munitiones quibus se munit ad nocendum proximo , quæ igne iræ Dei succendentur. *Psul. 67.* Sicut fluit cera à facie ignis , sic pereant peccatores à facie Dei.

Hæc dicit Dominus] Tangit hic onus Ammon , qui fuit unus de filiis Lot , à quo populus Ammonitarum disseminatus est , & ordinem tenet consuetum , scilicet , primo sermonis ponens auctoritatem , secundo sceleris circumstantiam , tertio actum , quarto pœnam [Hæc dicit Dominus] *Num. 23.* Dixit ergo , & non faciet ; loquitus est , & non implebit? Quasi dicat , non [super tribus sceleribus filiorum Ammon] Tria scelera in litera numerauit , scilicet , crudelitatem , auaritiam , in quibus tertium intelligitur , quod est persequitio. Quartum autem , obstinata pertinacia est semper hæc faciendi , & hoc onus prolixe describitur. *Iere. 49.* Interpretatur autem Ammon populus inutilis vel populus inceptoris , & significat auaros , qui non tantum inutiles , sed etiam noxiui sunt , & inceptoris populus sunt , propter solicitudi-

nes acquitendi , & timorem perdendi diuitias . *Ecccl. 5.* Quid prodest ei quod laborauit in ventum? Cunctis diebus vita sua comedit in tenebris , & in curis multis & in ærumna , atque tristitia. Tria vero scelera sunt , aliena concupiscere , non sua illicite acquirere , acquisita duritia cordis retinere ; quæ significantur per fuscinulam tridentem 1. *Reg. 2.* vbi dicitur : Omne quod leuabat fuscinula , tollebat Sacerdos sibi [& super quatuor] quartum enim est , insatiabilitas auarii. *Ecccl. 4.* Avarus non implebitur pecunia. *Prou. 30.* Ignis nunquam dicit sufficit. Ab hoc peccato plusquam ab aliis homo difficulter conuertitur , vt dicit *Hieron.* Senescente enim homine , auaritia in eo inuenescit. *Ecccl. 10.* Nihil est iniquius quam amare pecuniam ; hic enim & animam suam venalem habet , quoniam in vita sua proiecit intima sua. Et ideo addit[non conuertam eum] *Iere. 15.* Non est anima mea ad populum istum , eiice illos à facie mea. Difficile enim est à lucris recedere. *Matth. 19.* & *Luc. 18.* Difficile quæ pecunias habent intrabunt in regnum Dei. Et iterum dico vobis , Facilius est camelum per foramen acus transire , quam diuitem intrare in regnum cælorum. Et subdit peccati actum.

Eo quod dissecuerit prægnantes Galaad] Hieronymus dicit hoc factum esse tempore Saulis regis , quando Naas Ammonitarum princeps (vt habetur 1. *Reg. 11.*) vastauerat Iabes Galaad , & dissecuerat prægnantes eius , vt dilataret terminos suos , & omnem Galaad suo imperio subiugaret. Quæ impietas ob hoc grauior censetur , quod cognati fuerint ac propinquai Ammontis filii Israël ac Galaaditæ. Nam filii Ammon de stirpe Lot sunt generati , qui filius erat fratri Abraham à quo descenderunt Iudei. 2. *Reg. 14.* Quærunt extinguere scintillam meam quæ relicta est , vt non supersit viro meo nomen & reliquæ super terram. 4. *Reg. 8.* Ciuitates eorum igne succendes , & iuuenes interficies gladio , & paruulos eorum elides , & prægnantes diuides [ad dilatandum terminum suum] hoc est , vt terram sortis Manassæ terræ suæ coniungerent , & imperio suo subiicerent. Et hoc expressius tangitur *Iere. 49.* Nunquid non filii sunt Israel , aut hæres non est ei ? Cur igitur hæreditate possedit Melchon Gad , & populus eius in urbibus eius habitauit? Hoc etiam auaris competit *Avarus* qui prægnantes in conceptu boni propositi se- *viscera* viscerant , extrahendo viscera eorum per lucra illicita ; *discerpit* *bominum* quod significatur 4. *Reg. 4.* vbi vidua clamauit ad Eliseum : Ecce venit creditor vt tollat duos filios meos ad seruendum sibi. Prægnans enim diuiditur , quando filij torquentur. Hoc isti faciunt ad dilatandum terminum suum. *Isa. 5.* Væ qui coniungitis domum ad domum , & agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Et subdit de poena.

Et succendam ignem in muro Rabbæ] Rabba metropolis est filiorum Ammon , per quam tota terra intelligitur. Rabba autem grande peccatum interpretatur. *Exod. 32.* Peccatis peccatum maximum. 1. *Reg. 2.* Erat autem peccatum puerorum grande. *Ecccl. 10.* Auaro nihil est scelestius. Murus autem qui succenditur , congeries est diuitiarum , qua se munit auarus. *Ezech. 13.* Destruam pariter quem linistis absque temperamento , & adequabo eum terra. *Job 19.* Ignis deuorabit tabernacula eorum qui libenter munera accipiunt.

Jacob 5.

Iacob 5. Aurum & argentum yestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Et hoc est quod sequitur [& deuorabit ædes eius] hoc est, quæcumque laboribus ædificauit & acquisiuit. *1. Cor. 3.* Vniuersusque opus quale sit ignis probabit. *Isa. 1.* Erit fortitudo veltra quasi fauilla stupæ & opus yestrum quasi scintilla, & succendetur vitrumque simul, & non erit qui extinguat [in ylulara in die belli] ylulatu scilicet vincentis exercitus, planctuque victorum; quod fit per dæmones in auariss, & per Chaldaeos in Ammonitis [& in turbine] hoc est, inuoluente captiuitate [in die commotionis] hoc est, transmigrationis quando scilicet transmigrabunt de hoc seculo vel de terra sua, *Iere. 49.* Auditum faciam super Rabba filiorum Ammon, fremitum prælij, & erit in tumultum dissipata, filiaeque eius igne succendentur [& ibit Melchon in captiuitatem] Melchon interpretatur rex eorum, quo nomine & idolum eorum & rex vocabatur. *Sap. 6.* Potentes potenter tormenta patientur [Ipse & principes eius simul] supple, ibunt in captiuitatem. *Psalm. 149.* Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis; vt faciant in eis iudicium conscriptum. Iustum est enim quod illi qui fuerunt causa subuersiōnis populi, primi capiuentur. *Isa. 1.* Principes tui infideles, socij furum [dicit Dominus] confirmatio est præteriorum, dictum enim Domini stabit. *Isa. 40.* Verbum Domini manet in æternum.

quod etiam debacchati sunt in mortuum, quod nimia crudelitatis est argumentum. Dicit enim *Hieronymus*, quod mortuum effoderunt, & ossa eius igne combusserunt, vt facerent mortuo quod non poterant facere viuo, & vt nec mortem patarentur esse finem malorum omnium. Et ideo subdit [non conuertam eum] quia conuersione indignus est. *Isa. 2.* Ne ergo dimittas eis. Et subdit peccati actum.

Eo quod incenderit ossa regis Idumææ] iam mortui scilicet [vsque ad cinerem] debacchantes etiam in ossa mortui, & partes partium ossium, vt nihil eius integrum remaneret. *Mich. 3.* Ossa eorum confregerunt & conciderunt, sicut in lebete.

Ezech. 24. Congere ossa quæ igne succendam.

Hieronymus. Quod si Deus ita vlcicitur eos, qui

Contra mortuos non pugnandum.

eum non cognoverunt; quid faciet pro his qui

eum colunt [& ideo] supple [mittam ignem] iræ meæ [in Moab] hoc est, in populum, & in terram Moab.

Deuter. 4. Deus noster ignis consumens est [& deuorabit ædes Carioth] quæ fuit ciuitas metropolis Moabitum, per cuius destructionem destractio regni significatur. Et hoc factum est

per Nabuchodonosor regem. *Iere. 48.* Super Carioth, & super Bosra, & luper omnes ciuitates terra Moab, quæ longe & prope sunt. Abscissum est cornu Moab, & brachium eius contritum est.

Ezech. 28. Producam ignem de medio tui, qui comedat te; & dabo te in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te [& morietur in sonitu Moab] hoc est, in sonitu quem dabunt hostes clamando contra eos: Moab enim est nominatiū casus. *Psalm. 9.* Periit memoria eorum cum sonitu. *Iob 39.* Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ylulatum exercitus [in clangore tubæ] supple, erit sonitus. Viatores enim tuba clanxerunt super eos, & hoc sonitum vocat. Vnde

Iere. 42. Ad terram Ægypti pergemus, ubi non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus.

Iob 15. Sonitus terroris semper in auribus eius [& disperdam iudicem] hoc est, regem [de medio eius] *Psalm. 2.* Reges eos in virga ferrea, &

tanquam vas figuli confringes eos [& omnes principes eius interficiam cum eo] vt authores criminis, primi sint in penis. *Malach. 2.* Disperdat Deus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum in Israël [dicit Dominus] confirmatio est eorum quæ dicta sunt.

Spiritualiter autem Moab ex patre interpretatur, & significat eos qui veritatem impugnant:

hi enim ex patre diabolo sunt. *Ioan. 8.* In veritate non stetit. Et post pauca: Mendax est & pater eius.

Horum tria scelerata sunt: sermonis compositio, contra quod dicitur *1. Cor. 2.* Non veni ad vos in

sublimitate sermonis aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Christi. Secundum sublimitatis diuinæ nimia perscrutatio. *Sap. 9.* Cogitationes mortalium timidae, & incertæ prouidentiae vestrae. Et post pauca: Difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore, & quæ in calis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet? *Prou. 25.* Perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Tertiū est per philosophicas rationes syllogismorum complexio contra veritatem: de quo dicitur *Iob 38.* Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? Quartum autem est peccatum in Spiritum sanctum, ex odio scilicet impugnatio verita-

Impugna-tor verita-tis pullus est demo-nis.

C A P V T II.

Hæc dicit Dominus.

Sexto loco hic ponit onus Moab, qui etiam fuit filius Lot de incestu filiæ natu, & eundem quem in aliis tenet ordinem. Primo ergo auctoritatem ostendit sermonis, &c. [Hæc dicit Dominus] *Exod. 24.* Omnia quæ loquutus est Dominus, faciemus. Hoc onus prolixius describitur *Isa. 15.* & *Iere. 48.* De circumstantia autem delicti, subdit [super tribus sceleribus Moab] Moabitas frequenter infesti fuerunt filii Israël: nam per gentibus ad destinatam terram promissionis, propter nimis obstiterunt, ne liceret illis per terminos eorum transire. Quod quia armata manu perficere non præsumebant, exemplo territi Chananiorum ac Amorrhæorum, quos superauerant filii Israël, vt habetur *Num. 22.* pretio conduxit Balac filius Sephor rex Moab, Balaam filium Beor ariolum, qui populo Israël malediceret. Id vero cum prohibente Deo facere non auderet, vietus tandem iniqui principis largitione, consilium dedit de submittendis ad castra filiorum Israël mulieribus, quarum illecebris ad fornicationem ac idolatriam protracti, irato Deo à Moabitis cæderentur. *Num. 23.* & *24.* In quo duplex peccatum commiserunt, alterum quod citra alicuius incommodum transitum petentibus cognatis negabant, alterum quod ad fornicationes ac idolatriam populum Dei induxerunt. Quibus à successoribus coniunctum est tertium, ruptio videlicet fœderis quod fuit Moabitis cum rege Israel, vt habetur *Reg. 3.* [& super quatuor] Quartum scelus est,

tis agnitæ , quod faciunt hæretici : propter quod dicit Augustinus, quod contra veritatem sine fœdere bellant. Contra quos dicitur *Ioan. 10*. Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi ? 2. *Ti-moth. 3*. Quemadmodum Iairnes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobati circa fidem. Hi incendunt ossa regis Idumæa , hoc est , Christi. Ossa enim eius sunt solidæ veritates de subtilitate diuinitatis , quæ isti incendunt zelo hæreticæ prauitatis. Contra quod dicitur *Exod. 12*. Os non comminuetis ex eo. Et usque ad cinerem deducunt, quando in conspectu populi veritatem yilem reddunt & conculcandam præbent ut cinis. Propter quod dicitur *Matth. 7*. Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas mittatis ante porcos , ne forte conculcent eas pedibus. Propter quod ignis iræ Dei procedit in tales. *Iudith 6*. Dabit ignem & vermes in carnes eorum, ut viuant & sentiant in sempiternum. Iste ignis deuorabit ædes Carioth, quæ occursus ignis interpretatur , quia igne dia-boli inflammati, veritati se opponunt. *Sophon. 3*. In igne zeli mei deuorabit omnis terra , quia tunc reddam populis meis labium electum, ut inuocent omnes nomen Domini , & seruant ei humero uno. Consumpto enim terreno intellectu, veritatis labium redditur. Hoc modo in sonitu moritur iste Moab. Sacri enim Doctores sonant contra eum , de quibus dicitur in *Psalm. 18*. In omnem terram exiuit sonus eorum. Index dispergitur, quia hæresiarcha qui hæresim inuenit, vincitur & confunditur, ut Arrius, Sabellius, & huiusmodi. 2. *Ti-moth. 3*. Ulta non proficient ; insipientia enim eorum manifesta erit omnibus. Principes eorum, potentes seculi sunt eis credentes, qui gladio verbi Dei interficiuntur. *Isa. 11*. Spiritu laborum suorum interficiet impium.

Hæc dicit Dominus] Post onera Gentium transit ad onus Iuda , hoc est , duarum tribuum, quæ in hoc plusquam decem tribus peccauerunt, quia Sacerdotes & Prophetas habuerunt, quorum monita contempserunt [Hæc dicit Dominus] modum enim tenet quem in aliis tenuit in diuisione. Vnde quod dicit, Hæc dicit Dominus , auctoritas sermonis est. 4. *Reg. 10*. Videte quod de sermonibus Domini non cecidit in terram [super tribus sceleribus Iuda & super quatuor] Tria sclera sunt quæ in litera commemorat, scilicet, legis abiectio, quia scire eam noluerunt. *Job 21*. Scientiam viarum tuarum nolumus. Secundum, mandatorum & præceptorum non obseruatio, quod corruptionem fecit in opere. *Iere. 6*. Verba mea non audierunt, & legem meam proiecerunt. *Psalm. 108*. Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Tertium, ad idola conuersio *Iere. 2*. Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. Istæ sunt tres turmæ , de quibus dicitur *Job 1*. Chaldaei fecerunt tres turmas, & invaserunt camelos, & ruderunt eos , necnon & pueros percusserunt gladio. Hæc in una expositione communi exponuntur etiam de clericis qui legem non curant, mandata non seruant , & simulachra in delectabilibus mundi venerantur. Quartum autem est , sacrati loci prophanatio : sicut enim illi idolis templum, ita isti turpitudinibus Ecclesiæ prophanant. *Iere. 2*. Ingressi contaminatis terram meam , & hæreditatem meam posuistis in abominationem. Et ideo dicit [non conuertam eum] non quin Deus paratus sit dare pœnitentias.

D. Alberti Magni, in Amos Proph.

tiam , sed quia fructum conuersionis demerentur pertinacia voluntatis. *Iere. 13*. Si potest Äthiops mutare pellem suam & pardus varietatem suam, potestis & vos benefacere cum didiceritis malum. De primo peccato subdit.

Eo quod abiecerit legem Domini [contra quod dicitur in *Psalm. 36*. Lex Dei eius in corde ipsius. De secundo [& mandata eius non custodierit] moralia scilicet, quæ de lege naturæ sunt. *Isa. 24*. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius , dissipauerunt fœdus sempiternum. De tertio subdit [decep- perunt enim eos idola sua] Bene dicit, idola, quia idolum nihil est in mundo 1. *Cor. 8*. sed apparentia quædam est : apparet autem & non existens causa deceptionis est. 3. *Reg. 20*. Decipies & præualebis , dixit Dominus spiritui mendacijs [post quæ] scilicet idola [abierunt patres eorum] & filios illius transgressionis hæredes constituerunt. *Neke. 9*. Proiecerunt legem tuam post terga sua. Et infra post pauca: Nos autem impie egimus , supple , qui sumus filii eorum. *Thren. 20*. Patres nostri peccauerunt, & non sunt: & nos iniquitates eorum portauimus. Et subdit de pœna.

Et mittam ignem in Iuda] vindictam scilicet iræ meæ. *Dan. 7*. Fluius igneus rapidusque egrediebatur à facie eius [& deuorabit ædes Ierusalem] Ierusalem enim metropolis est duarum tribuum, & Ecclesiæ significat , cuius ædes tali vitio consumptæ sunt. *Isa. 64*. Domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ , vbi te laudauerunt patres nostri, versa est in exustionem ignis , libidinis scilicet. *Job 3, 1*. Ignis est usque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.

Hæc dicit Dominus] Ultimo ponit onus Israël, quia illic diutius vult immorari. Eundem autem modum tenet diuisionis quem & in aliis. Diuiditur autem in partes duas. Primo enim ponit onus per quatuor differentias sicut in aliis: secundo, peccatum propter quod onus inducit , exaggerat , ibi [Ego autem exterminavi] Primo ergo more suo auctoritatem inducit sermonis, dicens [Hæc dicit Dominus] *Matth. 5*. Iota unum aut unus apex non præteribit à lege [super tribus sceleribus Israël] hoc est, decem tribuum [& super quatuor] quæ per ordinem ponit in litera, scilicet, iusti venditionem, pauperum contritionem , viæ humilium declinationem, & quartum, matrimonij violationem [non conuertam eum] Impetus enim concupiscentiæ quasi equus effrænis à Deo abducit. *Iere. 1*. Omnes qui querunt eam, non deficient; in mensuris eius inuenient eam, hoc est, in defectibus. Et subiungit de peccato primo.

Eo quod vendiderit pro argento iustum] masculine scilicet vel neutraliter, hoc enim faciunt expresse iudices Ecclesiæ. *Isa. 5*. Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. *Deut. 16*. Non accipies personam nec munera ; quia munera excæcant oculos sapientum , & subiuntur verba iustorum : iuste quod iustum est exequeris. Et exaggerat hoc peccatum ulterius [& pauperem pro calceamentis] supple, vendiderunt. *Septuaginta*. Et pauperem propter calceamenta, quæ calcant super puluerem terræ. *Hieronymus*. Primum ergo eorum scelus est, sine impietas in tribus vel quatuor criminibus enumerata, quod propter pecuniam hominem vendidetur, & hominem iustum , qui in eo admirabilior est, quod nec paupertate superatus est, ut iniquum.

*Contupis-
centia
carnis ab-
ducit à
Deo.*

*Hæretico-
rum oppres-
sio & in-
teritus.*

*Clericorū
peculiaria
peccata.*

H aliquid

aliquid faceret; nunc autem pro re vilissima, calceamentis scilicet quibus pulucrem calcant & firmum, pretiosam ahimam pauperis iusti vendiderunt. Hoc calceamentum, nimiam curam significat huius mortiferæ pellis. *Exod. 3.* Solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est. *Iob 24.* Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem spoliauerunt, hoc est, pauperem publicum, qui etiam apud vulgum pauper reputabatur. Et subiungit de secundo.

Qui conterunt Iangaria scilicet corporis [super puluere in terræ] hoc est, vt plus comminuti sint quam puluis [capita pauperum] *Septuaginta.* Qui percutiunt in capite pauperem. *Isa. 3.* Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? *Psal. 109.* Conquassabit capita in terra multorum. Et subiungit de tertio.

Et viam humilium declinant] humiles sunt simplices de populo, quorum viam declinant à mandatis Dei per scandalum. *Malach. 2.* Vos recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege. *Isa. 3.* Popule meus qui te beatum dicunt', ipsi decipiunt te, & viam gressuum dissipant. Et subdit de quarto.

Et filius ac pater eius ierunt ad puellam] *Septuaginta.* Ad eandem puellam, vt scilicet vni & eidem pater & filius commiserentur sicut Ruben *Gen. 49.* Ascendisti cubile patris tui, & maculaisti stratum eius. Contra quod dicitur *Lemit. 18.* Turpitudinem vxoris patris tui non discooperias. *i. Corinth. 5.* Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes, vt vxorem patris aliquis habeat. Hæc puerilla, vt dicit quædam *Glossa*, pulchritudinem vanitatis mundi significat, ad quam & pater & filius vadunt, Praelatus scilicet, & subditus. De quo Poeta Virgiliius.

*Malo me Galathæa petit lasciuia puella:
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.*

Galathæa ista pulchritudinem mundi significans, interpretatur magnifica, quæ multos inuitat, malo, hoc est pomo, cum tamen fugiat ad salices, hoc est, ad sterilitatem, & nolit videri nisi ante & non post [vt violarent nomen sanctum meum] Vt, non notat causam, sed terminum operis. Ex hoc enim accidit, quod multi malo opere blasphemant nomen Domini. *Ezech. 36.* Propter nomen sanctum meum quod polluistis in Gentibus. Et hoc peccatum ulterius exagerat.

Et super vestimentis pignoratis] hoc est, pignoris loco acceptis [accubuerunt] talibus scilicet mulieribus. Contra quod dicitur *Exod. 22.* Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes illi. Ipsum enim est solum quo operitur indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat. *Heserimus* tamen in originali dicit propter literam *Septuaginta*, quæ sic habet. Et vestimenta sua alligantes funibus, faciebant vimbracula iuxta altare, quod super vestimentis eorum quæ ad idola ire solebant, sed ad templum Domini quæ vi extorserant in idolo epulantes acentebant, & tantus erat contemptus in Deum, vt ex illis ~~magistris~~ ~~magistris~~ id est, velamina vel tentoria facerent, quibus obumbratos fornicantes nullus posset aspicere: sicut legimus fecisse Absalom ad consilium Achitophel *2. Reg. 16.* Quando polluit concubinas patris sui [iuxta omnem altare] idolorum scilicet, multa erant altaria

idolorum, altare autem Domini non nisi unum. *Osee 10.* Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vberatem terræ suæ *O* *deplo-randa in-
ueri cun-diam.* exuberavit simulachris. Hoc apud nos expositiōne non indiger, quia in Ecclesia & iuxta altare concubunt Sacerdotes cum mulieribus etiam sine velaminibus [& vinum damnatorum] hoc est, quos propter hoc damnabant ex calunnia, quod in Ierusalem ad templum Dei pergebant [bibebant] in luxuria scilicet, & è brietate [in domo Dei sui] vituli scilicet, in Bethel, & in Dan: quod nostri Sacerdotes faciunt & iudices, qui omne iudicium per calumniam in lucrum conuertunt, & illo lucro in domo Dei sui, mammona scilicet, ventris vel veneris abutuntur in lasciuias. *Iob 24.* Vigilantes ad prædam, præparant panem liberis, agrum non suum demetunt, & vineam eius quem vi oppræsserunt, vindemiant.

Ego autem exterminaui Amorrhæum à facie eorum] In hac parte per ingratitudinem exaggravat peccatum decem tribuum, primo ostendens beneficia præstata, secundo ingratitudinem *ibi* [Et propinabatis] Tertio, ingratorum pœnam *ibi* [Ecce ego stridebo] Beneficia vero ponendo, primo tangit quatuor beneficia, duo corporalia, & duo spiritualia. Secundo, conuincit de veritate beneficiorum *ibi* [Numquid non ita est] Duo corporalia beneficia sunt, primum quidem factum per Iosue & iudices & reges Israel, hoc est, exterminatio inimici impedientis. Secundum autem eductio de Ægypto, quæ facta est per Moysen, Aaton, Mariam, & Hur. De priori itaque beneficio corporali dicit.

Ego autem exterminaui Amorrhæum à facie eorum] hoc est, à præsentia eorum vt libertam inuenirent possessionem. *Deut. 7.* Cum introduxerit te Dominus Deus in terram quam possessorus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Etheum, & Gerzezæum, & Amorrhæum, & Channaæum, & Phereæum, & Euæum, & Gebusæum, septem gentes multo maioris numeri quam tu es, & robustiores te. Et cum septem sint, tantum Amorrhæum nominauit, quia ille fortior fuit. Hic dicitur exterminatus, quia fuit extra terminos viæ, & extra terminos terræ promissionis eius, ne aliquod scilicet posset procurare impedimentum, quin Israel liberam consequeretur possessionem. Et subdit de fortitudine illius [cuius altitudo] in sublimitate scilicet dignitatis, potestatis, & diuinitatium, & corporis proceritatem [cedrorum altitudo eius] hic est pleonasmus & hyperbole. Pleonasmus, quia superfluit alterum relatiuorum, sicut ibi, Cuius participatio eius in idipsum. Hyperbole autem, quia excessum facit in comparatione plus ponens & minus significans, sicut *Numer. 14.* Monstra quædam filiorum Enachim vidi mus ibi, quibus comparati locusta videbamus [& fortis ipse] Amorrhæus scilicet [quasi querulus] Quercus enim arbor durissima & fortissima est, vnde & robur communis nomine vocatur. Ex cuius vocabulo Philo putat Esau vocari quercinum vel roboreum. Qualiter autem contriuerit, subdit [Et contriuui fructum eius desuper] Fructus dicuntur diuinitas, edificia, cultura, &c. quæ ille populus perficerat in terra ad fructificandum sibi [& radices eius subter] supple contriuui. Radices dicuntur tribus familiae, & successio filiorum & nepotium sicut *Psal. 51.* Euellet te & emigrabit te de taber-

*Rinalis
patris,
filius non
erit.*

*Esan di-
ctus est
quercinus.*

tabernaculo tuo , & radicem tuam de terra viuen-
tiuum.

Mythicè autem Amorrhæus interpretatur ama-
ricans, & peccatores significat, diabolum scilicet &
diabolicos homines, qui ad amaritudinem prouo-
cant Deum. *Osea* 12. Ad iracundiam me prouoca-
uit Ephraim amaritudinibus suis. *Habac* 2. Væ qui
potum dat amico suo , mittens fel suum & ine-
brians, vt aspiciat nuditatem eius. *A&T. 8.* Dixit Pe-
trus ad Simonem: In obligatione iniquitatis , & in
felle amaritudinis video te esse; hunc Deus exter-
minat , hoc est , extra terminos rationis & gratiæ
& vitæ ponit. *Iob* 40. Disperge superbos in furore
tuo , & respiciens omnem arrogantem humilia,
respice cunctos superbos & confunde eos , & con-
tere impios in loco suo , absconde eos in puluere
simul, & facies eorum demerge in foveam. Huius
altitudo comparatur cedro in superbia cordis.
Psal. 36. Vidi impium superexaltatum & eleuatum
sicut cedros Libani; & transiui , & ecce non erat.
Isti adhærent diabolo, sicut cauda corpori. *Iob* 40.
Constringit caudam quasi cedrum. *Psal. 28.* Vox
Domini confringentis cedros. Fortitudo autem
comparatur quercui : quercus enim fortis arbor
est, fructus non ferens , nisi glandium , quas porci
manducant , & significat gulosos & luxuriosos,
qui sunt fortitudo diaboli , qua fete totum mun-
dum vicit. *Iob* 40. Fortitudo eius in lumbis eius , &
virtus eius in umbilico ventris eius, vbi dicit *Gre-
gorius*, quod luxuria virorum in lumbis est, foemi-
narum autem in umbilico. Hæc est quercus, in qua
mortuus est Absalom 2. *Reg. 18.* Cumque ingressus
fuisset mulus , cui infidebat Absalom, subter con-
densam quercum & magnam , adhæsit caput eius
quercui , & illo suspenso inter cælum & terram,
mulus cui insidiebat pertransiit. Multi enim capi-
te, hoc est , mente ad hanc quercum suspensi sunt,
& maxime qui insident mulis, hoc est , irrationali-
bus concupiscentiis. *Psal. 31.* Nolite fieri sicut
equus & mulus. De exterminatione horum simul
Isa. 2. Dies Domini exercituum super omnem su-
perbum & excellum , super omnem arrogantem;
& humiliabitur , & super omnes cedros Libani
subliimes & erectas , & super omnes quercus Ba-
san. Fructus harum arborum sunt opera & dele-
ctationes; radices autem, error in intellectu , & li-
bido in affectu , quorum utrumque conterendum
est. *Sap. 4.* Confringentur rami inconsueti , &
fructus illorum inutiles & acerbi ad manducandum , & ad nihil apti. *Dan. 4.* Excute folia
eius, & dispergite ramos eius. *Isa. 14.* Consurgam
super eos , dicit Dominus exercituum , & perdam
Babylonis nomen, & reliquias , & progeniem , &
germen. Et subdit de secundo beneficio corpo-
rali.

Ego sum qui ascendere vos feci de terra *Ægypti*] ascendi dicit, quia *Ægyptus* plana terra est,
& terra promissionis montuosa. Et ista ascensio
ascensionem significat de vitiis ad virtutes , hoc
est , de tenebris ad lumen intellectualium virtutum ,
& de moerore ad gaudium virtutum morali-
um & heroicarum. *Exod. 20.* Ego sum Dominus
Deus tuus, qui te eduxi de terra *Ægypti*. *Micah* 6.
Memento quod eduxerim te de terra *Ægypti* , &
misericordia faciem tuam Moysen & Aaron &
Mariam; Moysen in exemplum virtutis , Aaron ad
exemplum deuotionis , Mariam vt effet forma
pœnitentiae & compunctionis [Et eduxi vos in

deserto] de mansione in mansionem [quadraginta
annis] qui numerus quia partibus suis ad quin-
quaginta surgit , pœnitentiam significat , quæ ad
remissionis annum terminatur. *Psal. 94.* Quadra-
ginta annis proximus fui generationi illi. *Osea* 11.
Ex *Ægypto* vocau filium meum [vt possideretis
terram Amorrhæi] quam Moyses diuisit Ruben, &
Gad , & dimidia tribui Manasse. *Num. 32.* Haec
autem terra spiritualiter possideretur , quando in
locum cadentium Angelorum , qui per Amor-
rhæum intelliguntur , felices animæ restituuntur.
Eccl. 10. Radices gentium superbarum arefecit
Deus , & plantauit humiles ex ipsis gentibus,
Luc. 1. Deposuit potentes de sede , & exaltauit hu-
miles. Et subdit de beneficiis spiritualibus , quo-
rum primum est ad informationem intellectus in
veritate.

Et suscitauit de filiis vestris in Prophetas] quo-
rum vicem tenent Doctores in Ecclesia. *Ioel* 2.
Effundam Spiritum meum super omnem carnem,
& prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ. *Sap. 7.*
Per nationes in animas sanctas se transfert , ami-
cos Dei & Prophetas constituit. *Ioelis* 2. Exultate
& lætamini in Domino Deo vestro , qui dedit vo-
bis Doctorem iustitiae. Et subdit de secundo , quod
est ad exemplum virtutis.

Et de iuuenibus vestris Nazareos] supple sus-
citaui , Nazareus sanctus vel floridus interpreta-
tur, de quorum lege *Num. 6.* continetur. Fuerunt
enim qui votum habebant , & pilos capitum non
radebant , & vinum non bibeant , nec aliquid
quod inebriare potuit. *Thren. 4.* Candidiores Na-
zarei eius niue, rubicundiores ebore antiquo , Sa-
phiro pulchriores. Candidi enim fuerunt casti-
tate, nitidi virtutis honestate , rubicundi Dei chari-
tate , Saphiro pulchriores cælesti conuersatione,
quorum vicem religiosi deberent tenere in Ec-
clesia. Et conuincit eos de dictorum veri-
tate.

Nunquid non ita est filij Israel, dicit Dominus]
Veritas enim semper vincit & inualescit , sicut di-
citur in apochryp. 3. *Esdr. 3.* Et subdit de ingrati-
tudine.

Et propinabatis Nazareis vinum] vt scilicet
calore vini prouocati , voti sanctitatem macula-
rent. *Præn. 31.* Noli regibus ô Lamuel , noli regibus
dare vinum , quia nullum secretum vbi regnat
ebrietas. Hoc vinum , temporalis iucunditatis est
gaudium. *Isa. 5.* Væ qui potentes estis ad biben-
dum vinum , & viri fortes ad miscendam ebrieta-
tem, vt vino astuetis. Contra hoc tamen videtur
esse quod dicitur (*Iere. 31.*) vbi Dominus præcepit,
quod *Ieremias* propinaret Rechabitis vinum , qui
Nazarei erant. Sed ad hoc respondeatur , quod non
propinabatur vt biberent , sed vt eorum compara-
tione cum non biberent , alij condemnarentur [&
Prophetis mandabatis, dicentes : Ne prophetetis]
hoc factum est *Amos* 7. vbi Amasis Sacerdos
prohibuit Amos ne prophetaret. *Iere. 26.* Iudi-
cium mottis est viro huic , quia prophetauit ad-
uerlus ciuitatem istam. *Iere. 46.* Ioachim rex Iuda,
libraria Ieremia incidit & combussit. *Isa. 30.* Di-
cunt videntibus, nolite videre , & nolite nobis an-
nuntiare quæ recta sunt , loquimini nobis placen-
tia, videte nobis errores, auferte à me viam , decli-
nate à me semitam , cesset à facie nostra sanctus
Israel. Sic adhuc Doctoribus veritatis silentium
indicitur. *Psal. 38.* Obmutui & humiliatus sum,

Veritas
mais au-
dit.

& filii à bonis. Et præmisit cum consisteret peccator aduersum me. *Act. 4.* Vocantes eos, Apostolos scilicet, denuntiauerunt, ne omnino loquerentur, nec docerent in nomine Iesu.

Ecce ego stridebo] Tangit hic pœnam ingratiorum, quam nec effugere poterunt nec resistere, quod per 7. differentias ostendit [Ecce ego stridebo] *Hieronymus* habet, stridebam. *Septuaginta*, ego voluam subter vos, sicut voluitur plaustrum plenum stipulae. Et hoc est quod additur hic [subter vos sicut plaustrum onustum fœno] Primo enim quando boni erant, gestauit eos Dominus in sinu suo, sicut nutrix infantem: postea autem cum mali erant, cum labore portauit eos, sicut plaustrum onustum, quatuor rotis, quatuor induētis beneficiis subiectum. *Iere. 23.* Si interrogauerit populus iste, vel Propheta, vel Sacerdos, dicens: Quod est onus Domini? Dices ad eos: Vos etsi onus, proiiciam quippe vos. Stridor significat comminacionem, onus grauitatem. *Isa. 1.* Facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Fœnum autem siue stipula significat, quod ut materia incendi portentur. *Math. 6.* Fœnum quod hodie est, & cras in clibanum mititur. Est ergo sensus, quod grauiter Deus eos sustineat, & ad ignem continuo portet.

Et peribit fuga à veloce] ita scilicet, quod effugere non poterit. *Prov. 19.* Velox pedibus offendet. *Isa. 30.* Velociores erunt qui persequentur vos. Veloces autem isti subtilem ingenio significant, qui tunc argumenta quibus effugiant non inuenientur [& fortis non obtinebit virtutem suam] Fortis hic dicitur non à fortitudine virtute, sed à fortitudine quæ est per exercitium & rei militaris experimentum, qui tunc resistere non poterit. *Ecli. 9.* Vidi nec velocium esse cursum, nec fortium bellum [& robustus non saluabit animam suam] Robustus dicitur à robore corporis, qui tunc concubatur. Anima dicitur animalis vita. *Iud. 5.* Concubatur anima mea robustos. *Psalm. 32.* Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.

Et tenens arcum non stabit] hoc est, instructus armis bellicis, qui tunc ad impugnandum hostem stare non poterit. *Ezech. 39.* Percutiam arcum in manu sinistra tua, & sagittas de manu dextera tua proiiciam. Isti significant Doctores tenentes Scripturam, & vitam non conformantes ei quod docent [& velox pedibus suis non saluabit] qui scilicet cursu, non equo velox est; in hoc enim differt a primo, significat autem instabiles, nunc huc nunc illuc velociter discurrentes. *2. Reg. 2.* Porro Asael cursor velocissimus fuit quasi vnius ex capreis quæ morantur in sylvis. *Iere. 14.* Populus hic dilexit mouere pedes suos & Domino non placuit [& ascensor equi non saluabit animam suam] Ascensor equi significat superbum, *Psalm. 32.* Falax equis ad salutem. *Exod. 15.* Ingressus est enim eques Pharao cum curribus & equitibus eius in mare; & reduxit super eos Dominus aquas maris, hoc est æternæ amaritudinis.

Et robustus corde inter fortis] hoc est, magnanimus qui sibi cæteris fortior videtur. *Iere. 9.* Non glorietur fortis in fortitudine sua. *Isa. 1.* Erit fortitudo vestra ut fauilla stupax [nudus fugiet] hoc est, omnibus bonis & patria denudatus. *Job 1.* Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus recesserat illuc [In die illa] iudicij mei scilicet, & clara justitia [dicit Dominus] confirmatio est omnium prædictorum. *Hieronymus* hæc adaptat secundum

Hebreos ad septem reges. Jeroboam enim velox fuit, qui fugit in Ægyptum & statim rediit *3. Reg. cap. 15.* & *16.* Baala autem qui multa fortitudinis opera fecit, virtutem suam non obtinuit *3. Reg. 15.* & *16.* Amri quoque qui erat robustus & Zambri interfecit, animam vero suam non saluavit. Iehu autem qui sagitta Ochoziam interfecit, tenens arcum non stetit *4. Reg. 9.* Quamuis vero hi quatuor tempore istius prophetæ mortui fuerint, tamen posteri eorum, hæc quæ dicta sunt, passi sunt. Mahanen vero qui velox pedibus fuit, & modo ad regem Assyriorum, modo ad regem Ægyptiorum conuolauit, saluatus non est *4. Reg. 15.* Phacee quoque filius Romelia, qui cum Syris ascensor equorum fuit, animam suam non saluavit. *4. Reg. 15.* Osee autem qui primo robustus corde fuit, ut populum ad Deum reuocaret, non perseverauit, & ideo denudatus regno & honore, nudus profugit, omnibus fortibus suis destitutus.

C A P V T III.

Audite verbum quod loquutus est Dominus.

Ista pars est de comminatione visitationis, & in duas diuiditur partes, in quarum prima rationem ostendit, quare specialiter inter alias gentes visitandi sunt. In secunda visitatoris ostendit exprobationem in culpa, & comminationem in pœna, *[infra 4. ibi]* Audite verbum hoc vaccæ pingues] Prima pars in tres diuiditur. Primo enim ex ratione ostendit, quod visitandi sunt. In secunda, ex iudicio humano & inimicorum *ibi* [Auditum facite in ædibus Asoti] In terra concludit propositum, & indicit diem ad visitandum *ibi* [Propterea hæc dicit Dominus Deus, tribulabitur] Prima adhuc in duas diuiditur. In prima conuincit per rationem. In secunda, ostendit quod indicenda est per propheticam enuntiationem *ibi* [Si erit malum in ciuitate] Adhuc prima in duas. Primo enim ostendit per rationem, quod visitare debet. Secundo confirmat hoc per sextuplicem similitudinem *ibi* [Nunquid ambulabunt duo pariter] In prima adhuc duo facit, excitat scilicet ad auditum, & proponit quid audiatur.

Audite] interiori scilicet auditu. *Math. 16.* Audite & intelligite[verbum scilicet, quod voce significatur, & in corde remanet etiam voce transente. *Ezech. 3.* Audies verba ex ore meo & annuntiabis eis[quod loquutus est Dominus] hoc enim habet auctoritatem, dicit namque *Hieronymus super Ieremiam*, quod serui est demissio vultu, aure patula, prompta voluntate ad obediendum audire vocem Domini, *1. Reg. 3.* Loquere Domine, quia audit seruus tuus[super vos] notat oppressionem, quia de comminatione & terrore est, vel quia de diuinis est quæ super nos sunt. *Psalm. 17.* Intonuit de cælo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam. *Hab. 12.* Si illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos qui de cælo loquentem nobis auertimus, hoc est, recusamus audire, ô[filij Israel] hoc est, decem tribus. *Gen. 49.* Congregamini filij Israël, congregamini,

gatini, & audite Israël patrem vestrum. Et ne duæ tribus putent se ad hoc non pertinere, subdit [& super omnem cognitionem] tribuum scilicet, & familiarum [quam eduxi] in patribus scilicet [de terra Ægypti] supple, loquutus est. *Sap.* 6. Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est ei cura de omnibus. *Matt.* 24. Quod vni dico, omnibus dico. Et quod dicit de terra Ægypti beneficium speciale commemorat, redemptionis scilicet, & liberationis. In quo speciali benevolentia patres cognouit. *Mich.* 7. Eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruitutis liberaui te. Et post pauca subdit. Memento quoð popule meus. Sicut & nobis memorandum est, quod sanguine Christi de peccato educti sumus. *Thren.* 3. Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthij & fellis [dicens] ad hoc refertur quod loquutus est. Et proponit quid audiant.

Tantummodo vos cognoui] per beneplacitum scilicet, quia me vobis reuelau, legem vobis posui, promissiones adhibui, præmiis remuneraui, prophetis illuminau. *Psal.* 147. Non taliter fecit omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. *Deut.* 4. De cælo te fecit audire vocem suam, vt docearet te, & in terra ostendit tibi ignem suum maximum; & audisti verba illius de medio ignis, quia dilexit patres tuos, & elegit semen eorum post eos. *Exod.* 33. Te ipsum noui ex nomine, inuenisti enim gratiam coram me[ex omnibus cognitionibus terræ] Gentilium scilicet, vel peccatorum, de quibus dicit. *Matt.* 7. Ego nunquam noui vos, eo quod ostendit eis incorruptum legis lumen, nec non benevolentia suæ vultum. Propter quod *Isa.* 45. Vere tu es Deus absconditus. Propter quod *Act.* 17. Athenienses altare inscriperunt ignoto Deo, & Apostolus subiunxit; Quod ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. Ex hac ratione infert propositum.

Idcirco visitabo] hoc est, ex officio visitare deo[super vos] comprimendos scilicet [omnes iniquitates vestras] Glosa, vt sit nihil impunitum. Iustum enim est etiam inter homines, vt qui redemit & legem ponit, visitet secundum legem subiectos. *Psal.* 58. Intende ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. *Isa.* 26. Egressus est Dominus, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum. *1. Corinth.* 5. Quid ad me de his qui foris sunt iudicare? *Rom.* 2. Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Hanc rationem sex probat similitudinibus, subdens.

Nunquid ambulabunt duo pariter] hoc est, per vnum iter [nisi conuenerit eis] hoc est, nisi una conuentientia voluntatum & amicitiae sit inter eos: sicut scilicet ambalaui vobiscum per desertum. Vnde *Num.* 14. dixit Moyses: Si non tu ipse præcesseris nos, non educas nos de loco isto. Sic Angelus Raphael ambulauit cum Tobia. *Tob.* 5. Talem consensum ad Deum nouit Iacob, quando dixit: Si Dominus Deus fuerit mecum in via qua ego ambulo, & custodierit me & reuocauerit me cum salute. *Gen.* 28. Sic Dominus dicit suis *Apoc.* 3. Ambulabunt in eum in albis, quia digni sunt. Per contrarium autem vult ex hoc intelligi, quod si non conuenerit eis, sed dissentiant in voluntate, quod simul non ambulabunt. *Num.* 14. Nolite ascendere, non enim est Deus vobiscum. *Ezech.* 3.

Benedicta gloria Domini de loco suo, supple, recessit. Sic recessit à Saul, & statim exagitauit eum spiritus nequam à domino. *1. Reg.* 16. Secundam inducit similitudinem, subdens [Nunquid rugiet leo] & inducitur ad separatos à domino, qui statim incident periculum. Nunquid rugiet leo, comirinans & freniendo. Leo autem dicitur, vel deus comminans, vel melius, inimicus invadens, vel homo, vel diabolus [in saltu] in saltu enim moratur leo, vt dicit *Glossa*, & non in agris cultis vel vineis [nisi habuerit prædam:] sibi supple paratam, sic recedens à Deo præda datur leoni leere. 4. Ascendit leo de cubili suo, præda gentium se leuauit, ingressus est de loco suo, vt ponat terram tuam in desolationem. *1. Pet.* 5. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit querens quem deuoret. Et est sensus; si rugitum & fremitum hostium auditis, non est mirum quia non ambulantes cum Deo, dati estis hostibus in prædam. *Iob.* 15. Sonitus terroris semper in aribus eius. *Sap.* 17. Semper præsumit saeva perturbata conscientia. Et subdit tertiam.

Nunquid dabit catulus leonis] esuriens scilicet] vocem suam, in rugitu scilicet [de cubili suo] antro scilicet in quo cubat [nisi aliquid apprehenderit] per se vel per patrem vel matrem, vt dicit *Glossa*. Et sensus est, quod catuli leonis, subdi sunt magni leonis, regis Assyriorum vel diaconi, quos incitat in eos qui sibi in prædam propter peccatum dati sunt *Isa.* 5. Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum, & frendet & tenebit prædam. *Ezech.* 19. Leo factus est, didicit prædam capere, & homines deuorare, didicit viduas facere & ciuitates in desertum adducere, & desolata est terra & plenitudo eius à voce rugitus illius. Et subdit quartam.

Nunquid cadet auis in laqueum terræ?] hoc est, in terra absconditum [absque aucupe] Et est sensus, quod quandiu aues in aere alte volant, laqueum in terra positum & insidias aucupis non timent. Tunc enim verum est quod dicitur *Prover.* 1. Frustra iacit rete ante oculos pennatorum. Ita & vos quoniam pennis virtutum exaltabamini in cælum, non timuistis laqueos, hoc est, captiuitates hostium nec deceptio[n]es aucupum, hoc est, falsas consolationes pseudoprophetarum & regum & sacerdotum vos ad idololatriam inducentium. Quoniam autem cecidistis in terram per terrenum affectum, & idololatria decepti sibilo aucupum, dæmonum vel malorum doctorum, captiuitatis laqueus vos apprehendit.

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit aniceps.

Thren. 3. Venatione ceperunt me quasi auem, inimici mei gratis. Hoc nimis expresse dicitur *Iob* 18. Immisit in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat. Tenebitur planta illius laqueo, & exardecset contra eum fīcis. Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam. Undique terrebunt eum formidines, & inuoluerunt eum pedes eius. Et subdit quintam.

Nunquid auferetur laqueus de terra] ab aucupe, supple [antequam quid] hoc est, aliquid] ceperit? Et est sensus, quod insidiæ aucupum, hoc est, hostium, non cessabunt ab eis, quandiu in terra, hoc est, in terrenis viderint eos ambulare. *Isaia* 24. Formido & fouea & laqueus super te qui habitores terræ. Et erit qui fugerit à facie formidi-

H 3 dinis,

dinis, cadet in foueam; & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo, vel dæmonum scilicet, vel hominum insidiantium *Iere. 48.* Pauor & fouea & laqueus super te o habitatator Moab, ait Dominus. Qui fugerit à facie pauoris, cadet in foueam; & qui confunderint de fouea, capientur laqueo. Formido est in comminatione, laqueus in peccati obligatione, fouea in carceris condemnatione. Et subdit sextam, quæ de presenti malo est.

Si clanget tuba] hostium scilicet viatorum [in ciuitate] capta scilicet iam [& populus non expauescit] capta enim ciuitate, tota terra capta est, quia munitio terræ est ciuitas. Et est sensus; Iam auditur tuba, quia aliae gentes destructæ sunt, & quod contra vos procedit hostis; & ideo mirum est quod per pœnitentiam non expauescitis. *Osea 6.* In gutture tuo sit tuba, quasi aquila super dominum Domini. *Isa. 5.* Sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus terram, & ecce tenebrae tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius. *Ezech. 3.* Audiui post me vocem commotionis magnæ. Et talen terorem indicit tuba vocans ad iudicium. *1. Corinth. 15.* In momento, in istu oculi, in nouissima tuba.

Et post omnia subdit pii Patris & Domini clementiam, qui suos præmunit ut per pœnitentiam resipiscant: Et tria dicit, Primum, quod mali futuri haber potestatem vel inducendi vel auertendi. Secundum, quod per Prophetas facit admonitionem. Tertio Prophetarum ponit excusationem; quia quod ipse iniungit, dimittere non audent [Si] hoc est, an [erit] in futuro scilicet malum pœna, non culpa [in ciuitate] hoc est, populi communitate [quod Dominus non fecerit] hoc est, induxerit. *Isa. 45.* Ego Dominus, & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum. *Sap. 16.* Tu es Domine qui vitæ & mortis habes potestatem. *Isa. 31.* Iple autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. *Isa. 50.* De manu mea factum est hoc vobis, in dolotibus dormietis. Et subdit de reuelatione, ut per pœnitentiam resipiscant.

*Pœna omnis, non nisi
Deo volē-
te infligi-
tur.*

Quia non faciet Dominus Deus verbum] scilicet de malo inducendo, pœna scilicet temporalis vel æternæ [nisi reuelauerit prius] supple [secrenum suum] hoc est, præordinationis suæ absconditam voluntatem [ad seruos suos Prophetas] qui scilicet præmunt populum de pœnitentia. Iste sensus innuitur in translatione *Septuaginta*, qui sic dicunt; Quia non faciet Dominus aliquid, nisi reuelauerit eruditio[n]em suam ad seruos Prophetas. Ideo *Ezech. 3.* dicitur: Fili hominis, speculatorum dedi te domui Israël. Et subdit ibi: Si tu annuntiaueris ut non peccet iustus, viuens vivet, & tu animam tuam liberasti. Si autem non annuntiaueris, sanguinem eius de manu tua requiram. *Isa. 21.* Pone speculatorum & quæcumque videtur, nuntiet. Secretum enim est quādiu in Deo est dispositura, & tunc haberi non potest. *Isa. 24.* Secretum meum mihi, secretum meum mihi, *Ioan. 15.* Si non venissem & loquutus sis fuissim, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et subdit de necessitate prophetandi, quando Dominus iniungit. Et præmittit similitudinem pastorum consuetam,

Leo rugiet, quis non timebit?] Glossa, cum Dominus reuelat Prophetis, quis audeat tacere quod Dominus reuelat? sicut rugitum leonis null-

la animalia audent contempnere. *Ioan. 3. & Amos 1.* *Prophetandi manus
Deo iubente non fu-
giendum.*

Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suam. Et hoc est quod explanando subdit [Dominus Deus loquutus est] ad Prophetas, supple. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus [quis non prophetabit?] Glossa, pauci viri sunt qui audeant, Domino Deo iubente, non propheta-re. Moysi enim excusationem non recepit, propter hoc quod impediti labii fuit, Isaiah audire noluit, quia polluti labii fuit *Isa. 6.* Ieremias non euasit, quia puer erat *Iere. 1.* Ezechiel propter timorem mortis & dütitiam populi euadere non potuit *Ezech. 3.* Amos pastor & rusticus doctrinæ non aptus, coactus est ad prophetandum *Amos. 7.*

Auditum facite] Vocat hic ad iudicium etiam ignotos & inimicos, ut iudicio humano conuincantur. *Deute. 32.* Inimici nostri sunt iudices. Tria autem facit; iudices vocat, ad considerandum quid rectum sit monet, & de quo iudicent proponit [Auditum facite] o vos Prophetæ] in ædibus Azoti] hoc est, in terra Philisthiū, vel secularium; quia Azotus interpretatur ignis uberum, & significat eos qui igniculo rationis tantum iudicant, & cognitionem legis diuinæ non habent [& in ædibus terra Aegypti] hoc est, in ciuitatibus & villis, vbi etiam rudes habitant. Aegypti autem dicit; quia etiam ignorantia Dei circundati hoc non iudicarent, quod talibus esset parcendum. Hoc significatur *Math. 21.* vbi mali agricultæ sententiam contra se dederunt, dicentes: Malos male perdet [& dicite] o Prophetæ [congregamini] ut scilicet simul consilium de iudicio habeatis [super montes Samaria] terra enim montosa est; qui montes superbiam habitantium significant. *Isa. 5.* Nunc ergo habitatores Ierusalem & viri Iuda iudicate inter me & vineam meam [& videte] rationis intuitu scilicet [insanias multas in medio eius] Samariæ scilicet. *Glossa.* Pro Deo vitulos adorant, & filios suos immolant & necant ac si sint infani. *Sap. 14.* Aut filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insanias plenas vigiliæ habentes, neque vitam neque nuptias mundas iam custodiunt. Vnde in *Psal. 39.* *Idolatria
Species est
infantia.*

de vita sancto dicitur: Non respexit in vanitates & insanias falsas. *Isa. 37.* Ego cognoui insaniam tuam contra me. Cum fureres aduersum me, superbia tua ascendit in aures meas. *Osea 9.* Laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius, insania in domo Dei eius [& calumniam patientes] *Septuaginta* sic habent, videte mirabilia multa in medio & oppressionem in ea. Quid autem dicit [in penetrabilibus eius] significare videtur, quod in abscondito simplices interfecerunt & oppresserunt. *Psal. 9.* Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum. In occultis enim machinabantur contra innocentes. *Psal. 36.* Ut decipiant pauperem & inopem, ut trucident rectos corde.

Et nescierunt] hoc est, scire noluerunt [facere rectum, dicit Dominus] *Psal. 35.* Noluit intelligere ut bene ageret. *Iere. 4.* Sapientes sunt ut faciant mala; bene autem facere nescierunt [thesaurizantes iniquitatem] hoc est, peccatum peccato sicut thesaurum cumulantes. *Roma. 2.* Thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij. *Prover. 10.* Nil proderunt thesauri impie-

tatis

tatis ; iustitia vero liberabit à morte [& rapinam] de bonis pauperum scilicet [in ædibus suis] *Prover.*
1. Implebitur domos nostras spoliis. Sicut enim leo ad antrum portat prædam, ita isti ad ædes suas pauperum bona. *Exod.* 15. Dixit inimicus ; Persequatur & comprehendam, diuidam spolia, impletur anima mea.

Propterea hæc dicit Dominus Deus] positis rationibus, quare de officio suo visitandi sunt, ponit hic comminationem pœnæ infligendæ per visitationem. Et hanc in primo paragrapho comminatur. In secundo autem prædicari præcipit, vt per pœnitentiam caueatur *ibid.* [Audite & contestamini] In prima duo dicit, scilicet, pœnæ inuolutionem, & paucorum bonorum liberationem [Propterea] quia scilicet visitare debo [hæc dicit Dominus Deus] qui summus visitator est. *Isaia* 13. Visitabo super orbis mala. *Exod.* 20. Visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem [tribulabitur] peccator scilicet. *Sopho.* 1. Tribulabitur ibi fortis. *Psal.* 88. Visitabo in virga iniqüitates eorum. *Apoca.* 3. Qui fornicantur cum ea, Iezabel scilicet, quæ fluxus sterquilinij interpretatur, in tribulatione maxima erunt [& circuierunt terra] vt nullus scilicet tribulationem evadat. *Isa.* 28. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculationem [& detraheretur fortitudo tua ex te] Fortitudo dicitur in quo sicut in fortificatione confidebat, sicut sustentat diuitiarum, munitiones locorum, multitudo militum, & adiutorum copia. *Isa.* 1. Erit fortitudo vestra vt fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla ; & succendetur utrumque simul, & non erit qui extinguat. Non enim est fortitudo contra Dominum. *Amos* 2. Fortis non obtinebit virtutem suam [& diripientur ædes tuæ] per metonymiam intelligentur etiam in ædibus congregata & possessiones ad ædes pertinentes. *Ecclesiastes.* 10. Cum moritur homo, hereditabit serpentes & bestias & vermes; vt scilicet bestiæ, hoc est, dæmones diripient animam, serpentes astuti & dolosi amici diripient possessiones, vermes autem corpus. *Iere.* 50. Debollate eam, non parcatis iaculis; quia Domino peccauit. *Psal.* 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenierunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Et subdit de liberatione paucorum.

Hæc dicit Dominus] faciens omne quod dicit *Psalm.* 148. Dixit & facta sunt. *Matth.* 7. Loquebatur sicut potestatem habens [Quando si eruat pastor] dirigens & custodiens gregem. 1. *Reg.* 17. Pascebat seruus tuus gregem patris sui ; & veniebat leo vel vultus & tollebat arietem de medio gregis, & persequebatur eos, & percutiebat, erubetique de ore eorum [de ore leonis] Leo vel rex Babylonis est, vel diabolus. Os tyranni violentia est, os diaboli peccatum. *Psal.* 21. De ore leonis libera me Domine [duo crura] vel masticata vel mortificata, scilicet per spolium, famem, obsidionem, & captiuitatem ; quæ duo crura significant proficientes in veritate & virtute [aut extremum auricula] comesto scilicet iam capite ; & extremum auricula significat extremos pauperes, verbum Dei cum deuotione audientes [sic eruentur filii Israël] supple ceteris consumptis gradientes in veritate & virtute & obedientia sermonis Dei liberabuntur. Hoc significatum est *Exod.* 12. ubi percussis Aegyptis, Hebræi liberati sunt. *Ezech.* 9. Super quem videritis than, ne interficiatis, *Job*

29. Conterebam molas iniqui, & de dentibus eius auferebam prædam. *Job* 20. Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre eius extrahebat eas Deus. Diuitiae Sanctorum, merita sunt sanctitatis [qui] scilicet filii Israël [habitant in Samaria] terra scilicet decem tribuum [in plaga lectuli] vnum substantiuorum resoluendum est in adiectuum, hoc est, in lectulo plagato, sicut ibi, Arma virumque cano, hoc est, armatum virum [& in Damasci grabato] intransitu debet construi, id est, in grabato quod est Damascus, sicut *Gene.* 19. de uxore Lot dicitur, quod versa sit in statuam salis. Et dicitur plaga lectuli Syria, in cuius adiutorio quiesceban^t decem tribus, eo quod (sicut dicitur 4. *Reg.* 15. & 16.) regem Syriae conduxerunt in adiutorem, & modicum quietis in confidentia illius habebant, sicut plagatus parvum quietem habet in lectulo. Derelicto enim auxilio diuino, modicum auxilium est quod potest ferre homo. *Isaia* 30. Omnes confusi sunt super populo, qui eis prodesse non poterat. Nec enim fuit in auxilium nec in aliquam utilitatem, sed in confusionem & in opprobrium ; propter quod dicitur baculus arundineus *Isa.* 36. cui cum aliquis innititur, confringitur & perforabit manum eius. *Job* 7. Si dixeris: Consolabitur me lectulus meus, & leuabor loquens tecum in stratu meo : terribes me per somnia, & per visiones horrore concuties. Et hoc exponens, subdit, & id est, in Damasci grabato. Grabatum est lectulus in quo præter caput nihil quiescit ; & talis quies fuit Damascus, metropolis Syriae filii Israël. Solum enim caput eorum mentis falsa spe quiescebat in eis, & veritatem quietis & securitatem non habebant. *Isa.* 17. Ecce Damascus definiet esse ciuitas, & erit sicut acerius lapidum in ruinam. De quiete autem qua sic quiescebant in eis, dicitur *Isaia* 7. Requieuit Syria super Ephraim ; quia per Ephraim decem tribus intelligentur. Hoc autem quod dictum est, facile adaptare est, per easdem authoritates ad quiescentes in mundi deliciis tanquam in lectulo plagato multis curis, & in peccati delectamentis tanquam in Damasci grabato. Damascus enim potus sanguinis interpretatur; potus autem sanguinis delectamentum peccati significat. *Osee* 4. Sanguis sanguinem tetigit. *Psal.* 50. Libera me de languinibus, Deus Deus meus.

Audite] Præcipit hic predicari comminationem, vt per pœnitentiam caueatur vindicta diuina. O Propheta [audite] vt ex ore meo proponatis [& contestamini] opere scilicet quod ore dicitis. *Psal.* 92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. *Job* 10. Instauras testes tuos contra me [in domo Iacob] hoc est, in familia decem tribuum, vel in communitate populorum peccatorum ; vt scilicet vel pœniteant, vel inexcusabiles sint si non pœniteant. *Roma.* 2. Propter quod inexcusabilis es o homo [dicit Dominus Deus exercitum] ab illo enim inchoandum est. *Ezech.* 3. Audies verba ex ore meo, & loqueris ad eos : Hæc dicit Dominus, si forte audiant & quiescant.

Quia in die] claritate scilicet iustitiae lucecente, *Isa.* 18. Considerabo in loco meo, sicut lux meridiana clara est [cum visitare cœpero] *Isa.* 27. Visitabit Dominus in gladio suo duro, grandi & forti [præuaricatores Israël] quia scilicet legem naturalem & legem scriptam præuaricati sunt. *Isa.* 24. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipau-

vltioni
divina nulla
obstere
potest for-
titudo

Decirata,
inanis est
omne au-
xitium.

runt fecerunt sempernum [super eum] oppressio-
nem notat & conculationem. *Psalm. 55.* Conculta-
uerunt me inimici mei tota die fuisse visitabo] *Septua-*
ginta, vleiscar. Psal. 93. Deus ultionum Dominus
[& id est, etiam super altaria Bethel] ut sit verum
quod dicitur *Eccles. 27.* Conteretur cum delinquen-
te delictum. *Sap. 14.* Odio sunt Deo impius & im-
pietas eius. Attende quod pluraliter dicit, altaria;
quia quilibet peccator adorat quod vult, & in
vnum non tendunt. Altare autem Dei vnum so-
lum est; quia licet in multis locis sit, tamen tendit
in vnum. *Hebr. 13.* Habemus altare de quo edere
non habent potestatem qui tabernaculo deser-
uiunt. Bethel autem dicit; quia in Bethel vitulus
adorabatur, ubi (sicut dicit *Hieronymus*) dum of-
ferret Ierooboam, venit Propheta de Iuda, qui di-
ceret, Altare altare audi verbum Domini. Et tunc
scissum est altare in duas partes, & manus offre-
rentis regis exaruit. *Reg. 13.* Altaria autem ista
significant altaria Venoris, ventris, & avaritiae, in
Bethel, hoc est, in Ecclesia edificata. Quod figura-
tum est *Ez. ch. 8.* ubi dicitur: Vidi abominationes
peccatis quas isti fecerunt hic, hoc est, in templo.
Iere. 11. Quid est quod dilectus meus in domo
mea facit scelerata multa?

Et supple, ideo [amputabuntur cornua altaris]
qua potestatem ministrorum altaris significant.
Psalm. 74. Omnia cornua peccatorum confringam. Hoc enim iustum est. *Exod. 21.* Præcipitur, ut
bos cornupeta recludatur. Bos enim cornupeta est
Prælatus lascivius impingens in innocentes cornu
potestatis [& cadent in terram] ut scilicet ab aliis
concilcentur. *Ezech. 28.* In terram projeci te, ante
faciem regum dedi te, ut cernerent te, &, supple,
emendentur in casu tuo [& percutiam domum
hyemalem] Ita delicati erant, ut dicit *Hieronymus*,
quod duas domos habebant; hyemalem, versam
ad Austrum propter temperamentum frigoris, &
aestuam, propter temperamentum caloris versam
ad Aquilonem. Et hoc est quod additur [cum do-
mo æstua] Hyemalis significat aedes avarorum in
quibus refriguit charitas. *Iere. 36.* Rex vero se-
debat in domo hyemali in mensa nono, & erat co-
ram eo areola plena prunis. Necesse quippe erat,
ut se ad carbones temporalis consolationis ca-
faceret, in quo refrigeruerat igniculus charitatis.
Matt. 14. Quia abundabit iniustitia, refrigerescet
charitas multorum. Æstua vero domus significat
in concupiscentia carnali quiescentes. Vnde *Iud. 3.*
Eglon, qui vitulus in erroris vel iuueniae interpre-
tatur, imperfectus est ab Aioth in æstuo cenaculo.
Aioth enim interpretatur deuorans glorio-
sum.

Et peribunt domus eburneæ] *3. Reg. 7.* legitur
Salomon ædificasse filiæ Pharaonis domum de
lapidibus pretiosis. Et *ibidem cap. 10.* & *2. Paral. 9.*
quod ædificauerit thronum eburneum. Signifi-
cant autem istæ domus habitationes clericorum
& religiosorum qui in voto castitatis existentes,
quod ebur significat, contra votum lasciuium.
Amos 6. Dormitis in lectis eburneis & lasciuitis
in stratis vestris [& dissipabuntur aedes multæ]
hoc est, in iustitudinis. *Isa. 2. 1.* Posuisti ciuitatem in
ruinam, vibem fortis in ruinam, domum alfe-
notam, non sit ciuitas & in sempiternum non
ædificetur. Istæ aedes multæ significant clericos in
multis Ecclesiis beneficiatos, & diuitias in multis
locis edificantes, ut nunc hic nunq ibi gratia de-

Altare
Dei vnum
est.

Prælatus
cornupeta
est coe-
cendus.

Cler. coru-
d. munda
lucida.

lectationis habitent. *Iere. 22.* Vx qui dicit; Adi-
cabo mihi domum latam, cœnacula spatioſa; qui
aperit sibi ferrestras, & facit laquearia cedrina,
pingitque sinopide. *Habac. 2.* Vx qui congregat
anaritiam malam domi suæ, ut sit in excelsis nidos
cuius [dicit Dominus] Confitatio est prædi-
ctorum.

C A P V T IV.

Audite verbum hoc vaccæ
pingues.

O Stensa ratione visitationis, aggreditur visi-
tationis modum: & habet partes duas, in
quarum prima dicit, quod visitabitur culpa per
poenam. In secunda describit per similitudines
qualiter inducetur poena, *infra 7. ibi* [Hæc ostendit
mihi Dominus Deus] Prima pars diuiditur in tres,
in quarum prima exaggerat peccatum in Deum
in comparatione ad poenam. In secunda quantita-
tem mali describit per planctum, *infra 5. ibi* [Au-
ditte verbum istud] In tercia peccata describit car-
nalia, & peccata in proximum *ibi* [Vnde ego dedi
vobis stuporem] Prima adhuc in duas, in quarum
prima expresse describit peccatum. In secunda au-
tem sub ironia *ibi* [Venite ad Bethel] Adhuc pri-
ma in duas, in quarum prima exaggerat peccatum.
In secunda confirmat poenam, *ibi* [Iurauit Domi-
nus] In prima innuit peccata, scilicet, lasciuia, cal-
umnia, tyrannidis, oppressionis siue rapinae, &
ebrietatis siue ingluieci.

Audite verbum hoc] Excitatio est ad auditum,
Psalm. 140. Audient verba mea, quoniam potue-
runt [vaccæ pingues] Vaccæ propter lasciviam, pingues
propter ingluicem. *Oea 10.* Vaccas Bethauen
coluerunt habitatores Samariae, hoc est, lascivias,
inutiles; quia Bethauen domus inutilis interpretatur.
Hieronymus. Derisorie vaccas pingues vocat;
quia residentes domi, gula & ventri seruebant.
Rom. 16. Huiusmodi Christo Domino non ser-
uiunt, sed suo ventri & per dulces sermones & be-
nedictiones seducunt corda innocentium. *Psal. 77.*
Adhuc cœcæ eorum erant in ore ipsorum; & ira Dei
ascendit super eos, & occidit pingues eorum [qua
estis in monte Samariae] hoc est, in Samaria, qua
est terra montosa; & notatur in hoc superbia; esse
enim in monte, est habitare in sublimitate. *Zach. 4.* Quis tu mons magne coram Zorobabel in pla-
num? Eleuatio enim mentis in planum redigenda
est. Et subdit de peccato calumniæ.

Quæ calumniam facitis egenis] imponendo
scilicet falsa crimina ut condemnentur. *Oea 5.*
Calumniam patiens est Ephraim fractus iudicio,
quoniam cœpit abire post sordes. *Gen. 43.* Intro-
ducti sumus ut deuoluat in nos calumniam, &
violenter subiiciat seruituti. Et nota quod calum-
nia in se peccatum est. Egenis autem facere ca-
lumniam, grauissimum est peccatum. *Ecc. 4.* Vidi
calumnias quæ sub cælo geruntur & lacrymas
innocentium, & neminem consolatorem. *Proph. 28.*
Hominem qui calumniatur animæ sanguinem, si
vsque ad lacum fugerit nemo sustinet. Et subdit de
peccato tyrannidis.

Et confringitis pauperes] sustentamenta sci-
licet

Calumnia
bruere
egenis, pre-
catum est
grauissi-
mum.

licet virium eorum auferendo , & ad labores corporales compellendo. *Isa. 3.* Quare atteritis populum meum , & facies pauperum commolitis ? Hoc peccato peccant Prælati Ecclesiæ , omnia iudicia sua conuertentes ad lucrum. Et subdit de peccato oppressionis & rapinae .

Quæ dicitis dominis vestris. Afferre] Officiati enim & ministri sub maioribus constituti , superioribus dicebant quod afferrent, ut sic ad queque illicita ministrarent. *Pron. 30.* Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes, Affer, affer ; vna scilicet in dominis per malos ministros populum prædantibus , alia in ministris stipendia pro tali obsequio à Dominis accipientibus. Vtrisque autem dicitur *Isa. 3.* Rapina pauperis in domo vestra. Et *ibidem* : Populum meum exactores sui spoliauerunt.

Et bibemus] innuit ebrietatem & ingluuiem, quod scilicet spoliata à pauperibus , in ebrietates expenderunt. *Isa. 5.* Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem seständam , & potandum usque ad vesperam ut vino astuetis. *Pron. 23.* Cui vae? cuius patrī vae? cui suffossio oculorum ? cui sine causa vulnera ? Nonne his qui morantur in vino & student calicibus epotandis? Et subdit de poenæ confirmatione.

Iurauit Dominus Deus] hoc est , per veritatis sententiam confirmauit [in sancto suo] id est , in fortitudine sua. Quidam tamen dicunt, in templo , & quidam, in sancto, pro sanctis ; sed Dominus iurans in templo vel in sanctis , iurat in seipso. *Hebr. 6.* Quia non habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum. *Psalm. 88.* Semel iurauit in sancto meo[quia ecce dies venient] Per aduerbum demonstrandi notatur evidenter culpæ in poena. *Tobia vlt.* Scio quia finem dabit ei iniqüitas sua. Per hoc autem quod dicit Dominus, Venient , notatur temporis propinquitas. *Isa. 14.* Prope est ut veniat tempus eius [super vos] Per hoc notat quod poena erit opprimens. *Iob 30.* Nunc in memetipso marcescit anima mea , & possident me dies afflictionis [& leuabunt vos in contis] Seruat metaphoram vaccarum , quæ postquam interfæctæ sunt & excoriatae, vece leuantur infixo per neruos posteriorum crurum , & sic suspensa vaccæ deportantur conto. Vel contus est proprio instrumentum pectorum quo anguillæ & cæteri pisces de limosis & lapidosis antris expelluntur in retia , & ita vult dicere , quod isti excoriat per expoliationem , ligati per captiuitatem deportabuntur in exilium. Simile *Isa. 12.* Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus. Gallus enim gallinaceus similiter ligatis pedibus, vece portatur [& reliquias vestras in ollis feruentibus] Reliquias vocat interiora vitalia, hepar scilicet , & intestina. Olla autem feruentes sunt obsecæ ciuitates & munitiones , in quibus effebuerunt vitalia eorum antequam caperentur. Et hæc similitudo describitur *Ezech. 24.* Væ ciuitati sanguinum , olla cuius ego grandem faciam pyram. Congere ossa quæ igne succendam ; consumentur carnes , & coquetur vniuersa compositio, hoc est, intestina & vitalia. *Iere. 1.* Ollam succensam ego video , & facies eius à facie Aquilonis.

Et per aperturas exhibitis] Aperturas vocat fracturas parietum , quia per ostia , hoste obsidente, exire non audebant. *Ezech. 12.* In caligine egredientur , parietem effodient ut educant eum.

Iere. 39. Dirupta est ciuitas , & omnes viri bellatores fugerunt , exieruntque de ciuitate nocte per viam portæ quæ est inter duos muros & dicit ad hortum regis, Chaldaëis obsidentibus urbem in gyro[altera] scilicet vacca[contra alteram] scilicet vaccam. Et in hoc notat , quod ita arctati erant ab hostibus , quod unus alterum comprimebat in exiendo. *Isa. 22.* Simul fugerunt durèque ligati sunt [& proiiciemini in Armon] Armon montes sunt Armeniae protensi ad fines Medorum & Persarum; quia illi decem tribus captiuatae , sicut res viles proiectæ sunt. *Thren. vlt.* Proiiciens expulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

Hæc melius exponuntur de damnatis in iudicio, quos dæmones in contis leuabunt, hoc est, rigiditate & inflexibilitate sententiæ diuinæ ; & reliquias conscientiarum scilicet , in ollis feruentibus succendent , hoc est , receptaculis inferni , in qua secundum exigentiam meritorum proiiciuntur. *Ezech. 24.* Pone ollam super prunas vacuum ut inclescat, & liquefiat æs eius , & confletur in medio eius inquinatum eius , & consumatur rubigo eius. Et quod dicit , per aperturas exhibitis, intendit quod anima per aperturam inferni , & corpus per aperturam sepulchri egredientur , & sic altera pars venit ad alteram , anima scilicet ad corpus ut simul puniantur. *Ezech. 37.* Ecce ego aperiam tumulos vestros , & educam vos de sepulchris vestris. Et quod addit. Proiiciemini in Armon, intendit de proiectione in infernum. Armon enim exemplum tristitiae vel anathema moeroris interpretatur. *Math. 22.* Ligatis manibus & pedibus proiicie eum in tenebras exteriore; ibi erit fletus & stridor dentium. *Isa. 24.* Congregabuntur congregatio vnius fascis in lacum , & claudentur ibi in carcere[dicit Dominus] confirmatione præteriorum est.

Venite ad Bethel] Per ironiam exaggerat peccatum hoc in Deum. Hoc autem facit quinque modis, sicut patebit per ordinem in litera. Primo itaque tangit impietatem in adoratione idoli [Venite ad Bethel] ad aureum scilicet vitulum [& impie agite] Adoratio enim idoli impietas est in Deum. *Iob 31.* Quæ est iniqüitas maxima , & negatio contra Deum altissimum[ad Galgalam] supple etiam venire [& multiplicate præuaricationem] id est, ex hoc multiplicabitis ; in diuersis enim locis idola coletis, quod est multiplicare præuaricationem. Galgala enim locus erat , in quo facta est secunda circuncisio. *Osea 9.* Omnes nequitiae eorum in Galgala. Locus enim famosus erat & fluxit illuc populus , propter quod ibi idola ponebant.

Et offerte mane victimas vestras] & intendit mane crastinæ diei. Et tangit quædam sacrificia, vt sunt hostiæ pacificæ, de quibus præceptum est, quod usque mane non remaneant , quod præceptum violabant , victimas scilicet & hostias usque in mane reseruant. *Levit. 7.* Cuius carnes, scilicet hostiæ pacificæ, eadem die comedentur, nec remanebit in eis quicquam usque mane [tribus diebus decimas victimas] supple, offerte. Et tangit quædam sacrificia quæ in tertium diem differri non debent, sicut voro vel sponte oblata. *Levit. 7.* Quicquid tertius inuenierit dies, ignis absumet. Si quis de carnibus victimæ pacificorum in die tertio referari non debuit, sicut voro vel sponte oblata. *Levit. 7.* Quicquid tertius in diem referari non debuit.

Victima pacificorum in diem tertium referari non debuit.

edulio contaminauerit, præuaricationis rea erit. Has oblationes decimas vocat, quia cum decimis offerebantur tribus vicibus per annum. Hoc præceptum isti non curantes in diem tertium oblata seruauerunt.

Et sacrificare de fermentato laudem] *Septuaginta*, Eucharistiam; Eucharistia enim gratiarum actio est. Vnde sensus est, Sacrifice de fermentato laudem, hoc est, laudabilem oblationem. Et est ironia.

*Fermentum
tib⁹ sacrifici-
eion ad-
gnoscendum.*

Leuit. 2. Omnis oblatio quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini. Contra hoc tamen videtur esse quod dicitur *Leuit. 7.* Panes quoque fermentatos offeres cum hostia gratiarum quæ immolatur pro pacificis. Sed dicendum, quod fermentati panes quidam offerebantur Sacerdoti, sed super altare non ponebantur. Quod autem ironice loquutus sit, innuit subdens.

Et vocate] hoc, supple [voluntarias oblationes] quæ sic scilicet contra legem oblatæ sunt, de quibus dicitur *Malachia 1.* Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra [& annuntiate] aliis scilicet peccata, vt complices habentis. *Isa. 3.* Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt [Sic enim voluistis] ac si dicat, non ex me dixi quæ dicta sunt, sed ex voluntate vestra, quia sic voluistis, ô filij Israel dicit Dominus Deus.

Hoc spiritualiter exponitur de clericis & religiosis, qui veniunt ad Bethel, hoc est, ad domum Dei. *Gen. 28.* Non est hic aliud nisi domus Dei & porta cœli, & impie agunt ibi. *Iere. 11.* Quid est quod dilectus meus in domo mea operatur scelerata multa? Hi veniunt ad Galgalam, hoc est, reuelationem (quod Galgala interpretatur) hoc est, ad scientiam literarum, & multiplicant præuaricationem; quia quo plus intelligunt, eo peius agunt. *Iere. 4.* Sapientes sunt ut faciant malum, bene autem facere nescierunt. Hi mane offerunt victimas; quia in crastinum, hoc est, in futurum oblata Sanctis, sibi thesaurizant, & sic ab Ecclesiis recedunt. *Prover. 7.* Non est vir in domo sua, abiit via longissima, saccum pecunia secum tulit. Hi tribus diebus offertunt decimas, hoc est, oblata colligunt. De tribus enim decimæ offeruntur, agris scilicet, vineis, & animalibus; de decimis enim colligendis maxima cura est eis, de animabus vero nihil. Tales vocantur mercenarij. *Ioan. 10.* Mercenarius fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus; quamvis, supple, pertineat ad eum de utilitate ouium. *Ezech. 34.* Lac comedebatis & lana operiebarini, & quod crassum erat occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. Hi sacrificant de fermentato laudem; quia psalmodiam ore resonant, & vita corruptionem imminent. *1. Cor. 5.* Expurgate vetus fermentum, vt fitis noua conspersio. *Luc. 12.* Attendite a fermento Pharisæorum, & fermento Herodis. *Exod. 13.* Non erit fermentatum in domibus vestris. Hi aliis nuntiant peccata sua per malum exemplum. *Malach. 2.* Vos recessistis de via & scandalizastis plurimos in lege. Hi obsequia diuina quæ faciunt, voluntarias vocant oblationes; cum tamen spe mercédis temporalis conduicti sint. *Malach. 1.* Quis est in vobis qui claudat ostia mea gratuito?

Vnde & ego] Tangit peccati incorrigibilitatem, & dicit duo; pœnas per quas non correcti

sunt, & si non corrigantur, parent se ad similes vel maiores ibi [Postquam autem hæc fecero tibi] Prima habet quinque pœnas hic inducas, quæ patient in litera. Prima est famæ, secunda siccitas, tertia ventus vrens, quarta gladius interficiens, quinta subuersio. Quælibet istatum dividitur in duas. Dicit enim iustum pœnæ ferientis, & dutiæ populi non reuertentis [Vnde & ego] volens scilicet vos auertere a via iniuritatis [dedi vobis stuporem dentium] sensus est. Afflxi vos ut stupecent dentes, quod ex nimia siccitate famis consuevit accidere. Subtracto enim nutrimento, dentes arescant; quia de humido nutrimentali crescunt, & confirmantur de radicali. Et tunc quod subditur [in cunctis vrbibus vestris] generalitatem famis significat, & quod sequitur expositum est præcedentis [& indigentiam panis in omnibus locis vestris] hæc famæ facta est. *3. Reg. 17.* sub Elia, & *4. Reg. 6.* sub Eliseo, quam deplorat Terebias *Thren. vlt.* Pellis nostra quasi clibanus exusta est a facie tempestatum famis.

Moraliter autem, dentes quibus masticatur cibus Scripturæ, intellectus sunt & affectus, memoria, meditatio, & rationis collatio, & huiusmodi, de quibus dicitur *Thren. 3.* Confregit ad numerum dentes meos. Hi stupefunt per peccatum quando dulcedinem cibi masticati non sentiunt, eo quod acerba in consolationibus mundanis masticaverunt. *Ezech. 18.* Patres comedenter vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. In cunctis vrbibus est defectus iste; quia magis stupefunt dentes eorum qui sunt in præsidii Ecclesiæ. *Iere. 5.* Optimates simul magis confregerunt iugum, ruperunt vincula. *1. Esdræ 9.* Manus principum & magistrorum fuit in transgressione hac prima. Hi patiuntur indigentiam panis, verbi scilicet, Eucharistia, & gratia. *Psal. 104.* Vocavit famem super terram, & omne firmamentum panis contrivit. *Isa. 3.* In domo mea non est panis neque vestimentum [& non estis reuersi ad me, dicit Dominus] *Isa. 9.* Populus non est reuersus ad percutientem se. Et subdit pœnam secundam.

Ego quoque prohibui a vobis imbre] serotinum scilicet [cum adhuc tres menses essent usque ad messem] quod dicit *Hieron.* a fine Aprilis esse usque ad principium Augusti, quando messis est. Propter quod etiam Dominus ante Passionem loquens Discipulis ait *Ioan. 4.* Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt & messis venit? Hoc enim cum ante Pascha dixerit, in Martio dixit, & ideo tribus hic dictis unum apposuit. Imber autem ille ad maturitatem fructuum est ex quo grana formantur, ut quantitatem debitam accipiant, & digerantur ad maturitatem. *Iere. 3.* Prohibita sunt stillæ pluviarum, & serotinus imber non fuit. Et qualiter hoc malum per partes induxit, subdit [& plui super unam ciuitatem] & illa, supple, fructus habuit. *Psal. 64.* In stillicidiis eius lætabitur germinans [& super ciuitatem alteram non plui] ut scilicet exemplo illius corrigeretur altera. *Sap. 12.* Hos qui exerrant partibus corripis, & de quibus peccant admones & alloqueris; ut reliqua malitia credant in te Domine [pars una compluta est] ciuitatis scilicet, vel terra [& pars altera super quam non plui, aruit] Hoc ad literam intelligitur, & factum est *3. Reg. 18.* sub Elia, quando non pluit annos tres & menses sex. Cuius siccitat signum ponit ulterius [& venerant duæ & tres

tres ciuitates] hoc est , plures & pauciores non compluta scilicet [ad vnam ciuitatem] complutam scilicet vt biberent aquam] hoc est , vt sitim saltem refocillarent. Et hoc est quod sequitur [& non sunt satisatæ] *Iere. 14.* Maiores minores suos ad aquam miserunt , venerunt ad hauriendum , non inuenierunt aquam , reportauerunt vasua vacua. Et subdit de incorrigibilitate [& non redistis ad me , dicit Dominus] per poenitentiam scilicet. *Isa. 45.* Conuertimini ad me & salui eritis.

Ita siccitas ablationem doctrinæ significat. *Isa. 5.* Mandabo nubibus ne pluant super eos imbre. Tres menses usque ad messem , defectum significant trium illuminationum , scilicet ; fidei , spei , & charitatis. *Osee 5.* Nunc deuorabit eos mensis cum partibus suis. Quod subdit , distinctionem significat. Super ciuitatem enim Sanctorum pluit & doctrinam & gratiam. Et iste est ros in concha , vellere , & area Gedeonis *Ind. 6.* Concha significant Virginis uterum , vellus hominem assumptum , area totius Ecclesie infusionem. Et quod additur , quod pars una compluta est & alia aruit , distinctionem significant inter homines , ex quibus unus pluuiam recipit , alter vero non. *Hebr. 6.* Terra super se venientem saepe bibens imbre & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur , accipit benedictionem à Deo ; proferebat autem spinas ac tribulos reproba est & maledictioni proxima , cuius consummatio est in combustionem ignis. Et quod additur , quod tres & duo miserunt ad vnam , desiderium populi sufficientis doctrinam significant , quamvis non inueniat. *Ioan. 4.* Domine , da mihi aquam hanc. *Et ibidem.* Si scires dominum Dei , & quis est qui dicit tibi ; Da mihi aquam , tu forsitan petisses ab eo , & dedisset tibi aquam viuam. Id autem quod de incorrigibilitate subditur , commune est utriusque expositioni. *Job 24.* Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos , ut reuocet animas eorum à corruptione & illuminet in luce uiuentium. Et sequitur tertia peena.

Percussi vos in vento vrente] qui ab Austro scilicet venit , & calore resoluit corpora , & humore laxat ; & quia turbulentia est , venenosas materias per poros corporibus ingerit ; propter quod pernecabilis est , vt dicunt medici. Et hoc est quod dicit , percussi vos , hoc est , occidi [& in aurigine] hoc est , auræ rubigine , supple , percussi [multitudinem hortorum vestrorum] ut scilicet quod residuum fuit siccitat , consumeretur aurigine. Hortus autem ab oriendo dicitur , & significant omnia quæ in terra oriuntur. Et propter hoc sequitur [& vinearum vestrarum] supple , percussi multitudinem , ut scilicet de terræ nascentibus nihil remaneret ad esculentum , vel ad poculentum pertinens. Et subdit de pertinentibus ad condimentum [soliueta vestra] scilicet , oleum perunctionis portantia [& ficeta vestra] dulcedinis fructum portantia [comedit eruca] hoc scilicet , quod superfuit aridati & aurigini.

Hæc plaga spiritualiter significant superbiam ; quæ (sicut dicit *Augustinus*) etiam bonis operibus infidatur ut pereant , & semper quasi vento inflata tumescit. *Job 27.* Tollet eum ventus vrens & auferet , & velut turbo rapiet eum de loco suo. *Job 1.* Ventus vehemens irruit à regione deserti , hoc est , à diabolo , & concussit quatuor angulos domus , quæ corruens oppressit liberos tuos. Aurigo au-

tein significat inuidiam , superbiam (vt dicit *Augustinus*) pedissequam. *Sap. 2.* Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Hæc consumit hortos & vineas : quia quicquid viroris est in opere , & quicquid gaudij spiritualis in sancti Spiritus consolatione , arescere facit per detractionem.

Ioelis 1. Residuum bruchi comedit rubigo. Eruca vero significant libidinem , quæ maculat omne quod tangit , & comedit oliueta , pinguedinem scilicet deuotionis quam austert , & ficeta , dulcedinem scilicet virtutum. *Ioelis 1.* Residuum erucae comedit locusta [& non redistis ad me , dicit Dominus] *Iere. 3.* Non dabunt cogitationes suas ut reuertantur ad Dominum. Et subdit poenam quartam.

Misi in vos mortem in via Ægypti] Narrat *Hieronymus* , quod cum solemnis nuntios mitterent in Ægyptum ad petendum auxilium contra Assyrios , Assyrij insidiantes in via cuperunt nuntios , quibus occisis , equos in spolium duxerunt , & hoc tangit hic. Et sequitur [percussi gladio iuuenes vestitos] illos , scilicet qui in Ægyptum missi fuerant. *Psal. 77.* Iuuenes eorum in gladio cederunt [usque ad captiuitatem equorum vestrorum] quia sicut dictum est , equos abstulerunt. Et quia fugientes , hostibus resistere non poterant , multis interfectis ad portas eorum , corpora sepelire non audebant , & sic prostrati foetores ad nares eorum spargebant. Et hoc est [ascendere feci putredinem castrorum vestrorum] hoc est , occisorum in castris [in nares vestras] *Isa. 1.* Vulnus & liuot & plaga tunens , non est circumligata , neque curata medicamine , neque fota oleo [& non redistis ad me , dicit Dominus] *Iere. 2.* Nullus auertet eam , omnes qui querunt eam non deficient. Hæc plaga spiritualiter significant gaudium mortalis peccati , quo multi in via Ægypti percussi sunt. *Psal. 36.* Gladium etiaginauerunt peccatores intenderunt arcum suum. Equi illorum , effrænes concupiscentiae sunt in captiuitatem diaboli redactæ *Psal. 31.* Nolite fieri sicut equis & mulis. Foetor cadaverum , infamia est carnarium peccatorum. *Ioel. 1.* Computuerunt iumenta in stercore suo. *Ioan. 11.* Ecce iam foetet , quattriduanus enim est. Et subdit de poena quinta [Subuerti vos sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham] similitudinem notat in parte & non in toto , quia sicut in Sodoma subuersa liberati sunt pauci , Lot scilicet & filia & vxor , ita pauci ex iitis liberati & alii consumpti sunt. Et hoc legitur *4. Reg. 16. & 17.* vbi decem tribubus captiuitatis , pauci fugerunt ad duas tribus , & saluati sunt reuocati scilicet per Ezechiam. *4. Reg. 18.* Sodomam & Gomorrham nominat , quamvis quinque fuerint , quia istæ fuerunt principales [& facti estis quasi torris] hoc est , titio [raptus de incendio] qui scilicet partim consumptus est , & partim adhuc manet , sicut Lot qui exiuit de Sodomis parte sui corporis , hoc est , vxore perempta , ita & vos magna patte consumpta facultatum & sociorum , paucissimi saluati estis. *Zachar. 3.* Nunquid non iste torris est erutus de igne [& non redistis ad me , dicit Dominus] obstinati scilicet in peccatis. *Osea 2.* Vadam post amatores meos , qui dant panes mihi.

Hæc plaga spiritualiter desperationem significant , quæ totum subuertit ædificium spirituale. *Psal. 136.* Dixerunt , Exinanite exinanite usque ad fundamentum in ea. *Thren. 4.* Maior effecta est iniquitas

iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus. Aliquando tamen isti facti sunt, sicut torris raptus de incendio diaboli. *1. Cor. 5.* Ipse saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Consumptis enim iam viribus & atate multi conuertuntur. Hoc *Hieron.* dicit significari *Ezech. 16.* Soror tua Sodoma & filiæ eius reuertuntur ad antiquitatem suam. *Hieronymus.* Ut qui suo vitio Sodomites est, postquam in eo Sodoma opera arserint, in antiquum restituatur statum. Et subdit generaliter [Quapropter] scilicet quia plagis non corrigeris [hac faciam tibi] hoc est, alias curas ingeram tibi [ô Israël] *Hieronymus.* Quid facturus sit tacer, vt dum ad singula genera pœnarum penderet Israël incertus, quæque terribilia sunt inferenda, suspicetur, & saltem hoc terrore agat pœnitentiam. *Osee 6.* In tribulatione sua mane consurgent ad me.

Postquam autem hæc] Secundum translatiōnē *Hieronymi* & *Septuaginta*, exponuntur de consolatione. Secundum translationē *Symmachī* autem & quintā editionis, exponuntur de plagiis maioribus. Dicit autem duo; occursum populi, & magnificentiam Dei [Postquam autem hæc fecero tibi] plagando te multis. *Prou. 23.* Percusserunt me, & non dolui; traxerunt me, & ego non sensi. *Iere. 5.* Attrististi eos, & renuerunt accipere disciplinam [præparare in occursum Dei tui] *Symmachus* & quinta editio [præparare ut aduerseris Deo tuo] Deus enim extunc impugnauit te. *Sap. 5.* Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. *Deut. 28.* Latabitur Dominus disperdens vos atque subuertens. *Psal. 93.* Quis confurget mihi aduersus malignantes? Et ne præsumat resistere, potentiam Dei subinfert.

Quia ecce formans montes] *Exod. 15.* Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius. *Septuaginta* sic habent [Verumtamen quia sic faciam tibi, præparare ut inuoces Deum tuum Israël] & secundum hoc hic promittit beneficia, & tunc ita exponitur. Postquam plagi veniam accepisti peccati, præparare pura conscientia & fidei deuotione in occursum Dei tui, ô Israël, qui iam scilicet venit per incarnationem & naturæ sanctificationem. *Isa 64.* Occuristi latanti & facienti iustitiam. Sic occurrit Tobias pater, Tobiæ iuniori, & osculatus est eum *Tob. 11.* [Quia ecce formans montes] hoc est, vertices Sanctorum in gloria, & gratia *Cant. 2.* Ecce ipse venit saliens in montibus. *Iere. 31.* Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iustitiae, mons sanctus. *Psal. 124.* Montes in circuitu ciuis, & Dominus in circuitu populi sui [& creans ventum] refrigerantem scilicet spiritum. *Dan. 3.* Fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. *Ezech. 37.* A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super imperfectos & reuulsant. Primum horum facit Deus potestate, secundum bonitate, & subdit tertium quod facit sapientia.

Et annuntians homini eloquium suum] per inspirationem scilicet prophetalem. *Amos 3.* Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. *Iocel. 2.* Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri. Et subdit quartum, quod procedit de largitate [faciens maturinam nebula] *Glossa.* Nebula pinguedo aëris est, & significat

pinguedinem quam omnibus dat deuotionis & gratiæ, qui mane vigilant ad illum. *3. Reg. 8.* Dominus dixit, vt habitaret in nebula. *Ecl. si. stici 43.* Medicina omnium in festinatione nebula. Et subdit de quinto, quod est opus fortitudinis & iustitiae [& gradiens super excelsa terræ] hoc est, sublimia mundi conculcans. *Ecl. si. stici 24.* Superborum & sublimium colla propria virtute calcaui. Quædam *Glossa* excelsa exponit de celitudine Sanctorum, in quibus Deus graditur per profectum virtutis. *Isa. 57.* Hæc dicit Dominus excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius in excelsis, & in sancto habitans. *Glossa* inducit illud *Philip. 3.* Nostra conuersatio in cælis est [Dominus] possessione [Deus] prouidentia [exercituum] quia semper tres habet exercitus, scilicet Angelorum disponentium, demonum instigantium, & hominum exequentium suam voluntatem. *Isa. 6.* Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercitum. *3. Reg. vlt.* Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris & à sinistris [nomen eius] quia per notitiam talis potestatis nominatur. *Isa. 15.* Omnipotens nomen eius.

Deus habet tres exercitus.

C A P V T . V.

Audite verbum istud.

EXaggerat hic magnitudinem mali per planctum. Diuiditur autem in duas partes. Primo enim ostendit, quod sit plangendum, & quid plangendo querendum. Secundo remouet malum modum querendi Dominum *ibi* [Projeci festivitates vestras] Prior adhuc in duas diuiditur. In prima plangit pœnam damni: in secunda pœnam lensus *ibi* [Væ desiderantibus diem Domini] Adhuc prior istarum in tres diuiditur. In prima enim ostendit, quid plangendo querendum sit. Secundo comininatur non querentibus *ibi* [Quærите Dominum & viuite, ne forte] Tertio docet qualiter querendum *ibi* [Quærите bonum & non malum] Prior istarum in tres diuiditur. Dicit enim quia, & quid plangendum est, & quid querendum *ibi* [Quærite me] & quid non querendum *ibi* [Nolite querere Bethel] In primo tria sunt, scilicet, quia plangendum, & quid plangendum in culpis, & quid plangendum in pœnis.

Audite] interiori auditu. *Pron. 20.* Aurem audiētē & oculum videntem, utrumque fecit Dominus [verbum istud] hoc enim solum saluare vos potest. *Jacob 2.* In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. *Ecclesiast. 45.* In verbis suis monstrâ placauit [quod ego] in figuram & exemplum vestri. *Ezech. 24.* Erit Ezechiel vobis in portentum [leuo super vos] oppressionem scilicet vestram significando. *Psal. 37.* Sicut onus graue granatae sunt super me[planetum] planetus est vox querula causas doloris ingeminans. *Iere. 5.* Luctum virginis fac tibi planetum amarum. Planetus leuatur, quando usque ad cælum & Deum tollitur. Simile *Isa. 37.* Leua ergo orationem pro reliquis quæ repertæ sunt. *Gene. 29.* Elenata voce fleuit. *Iere. 31.* Vox in Rama, hoc est, in excelsis, ploratus & latus

Innocentia semel a missa non recuperatur.

Jatus multus [domus Israël] hoc enim ad præcedens refertur, quia vocatiū casus est. Si autem legitur in nominatio, tunc ad sequens refertur. Et subdit quid plangat in culpis [Cecidit] casu scilicet culpæ, & maxime per idololatriam. *Isa. 14.* Quomodo cecidisti de cælo, corruiſti in terram? *Psal. 35.* Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniuritatem [non adiiciet ut resurgat] *Hieronymus.* Per seipsum, per se enim cadit, sed per Deum resurgent si resurgit. Vel non adiiciet ut resurgat ad pristinæ statum dignitatis; statum enim immunitatis peccati non potest recuperare. Et hoc videatur notare quando addit[virgo Israël] *Hieronymus* non negat posse resurgere, sed non resurget virgo; quia semel aberrans à grege, & si reportetur humeris pīj pastoris, non habet eandem gloriam cum eo qui nunquam aberrauit. Quod intelligitur de gloria quæ est de dignitate, & non de gloria quæ est remuneratio beatitudinis æternæ. Dignior enim & purior & felicior status est nunquam peccasse, quam peccasse & pœnituisse. *Iere. 18.* Nunquid qui cadit non resurget? Literaliter dicere vult, quod populus sicut meretrix per idololatriam cecidit, & sicut meretrix propter inexplorabilem sitim fornicandi non surgit; ita nec populus. *Iere. 3.* Diuīsisti pedes omni transeunti [proiecta est in terram suam] loquitur ad modum fornicariæ, quæ in puluerem & fôrdes deiicitur. *Ecc. 9.* Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi sterlus in via conculcabitur. *Isaia 51.* Dixerunt animæ tuæ; Incuruare ut transcamus, & posuisti corpus tuum ut terram, & quasi viam transeuntibus [non est qui suscitet eam] à morte scilicet peccati. *Psalms. 87.* Nunquid medici suscitabunt, & confitebuntur tibi: Solus enim Deus vitam gratiæ reparare potest; suscitans tamen Sancti per intercessionem, sicut Moyses populum mortuum per idololatriam suscitauit. *Exod. 34.* Sed tales suscitatores modo defecerunt. *Isa. 64.* Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. Et bene dico quod cecidit.

Quia hæc dicit Dominus Deus] qui non nisi verum dicit. *Rom. 3.* Est autem Deus vetax, omnis autem homo mendax [Vrbs de qua egrediebantur mille] viti scilicet, vel familiæ [relinquuntur in ea centum] hoc est, decima pars tantum. Si autem in vrbe, quæ præsidium fortitudinis est, hoc fit, in villis & in campis nullus remanebit. *Dan. 9.* Relicti sumus pauci de multis [Et de qua] scilicet [vrbe egrediebantur centum] viri scilicet, vel familiæ [relinquuntur in ea decem] quod iterum est decimatio [in domo Israël] hoc est, in familia decem tribuum. *Isa. 6.* Adhuc in ea decimatio. Et conuertetur, & erit in ostensionem sicut terebinthus. Et ex hoc videtur quod decima relista sit. Cui contrarium videtur esse quod dicitur *Ezech. 5.* vbi dicitur: Tertiam partem igni combures, & tertiam partem concides gladio, & tertiam partem disperges in omnem ventum, & gladium nudabis post eos. Et sumes inde parvum numerum, & ligabis in summitate pallij tui. Videtur enim secundum hanc suppurationem, quod non remanserit ibi nisi pars tertia, qua rursus in partes æquales diuisa, altera quidem in summitate ligata pallij, altera vero vel in ignem abiecta, vel in omnem ventum dispersa (ut ibidem Propheta inquit) remanet pars sexta totius. Nam pars tertiæ, pars dimidia, sexta est. Videtur er-

D. Albert. Magni in Amos Proph.

go quod sexta relinquitur & non decima.

Ad hoc diceadum, quod in Ezechiele reliquiæ non numerantur nisi secundum plagas, obsidionis scilicet, gladij, & captiuitatis; & pars captiva non tota rediit, propter quod pars partis illius seruari dicitur. Hic autem per decimationem intelligitur paucitas relictorum ad perfectionem denarij secundum aliquem modum pertinuentium. *Hieronymus hic in Glossa dicit & in originali*, quod unitas quæ indiuisibilis est, significat unitatem innocentium semper Deo adhaerentium mente virginea & integra. Inducit hoc *2. Cor. 11.* Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et *Cant. 6.* Vna est columba mea. Et his attribuit millenarium, qui perfectus in cubum, numerus est decalogi & virtutis, deducens perfectionem ad felicitatis perfectissimum statum. Opus enim inducit in virtutem, & virtus perducit ad beatitudinem; sicut denarius ductus in se crescit in centenarium, & perductus in centenarium, augeatur in millenarium. *Isa. 60.* Minimus erit in mille, Minimus enim unus & indiuisus est. Et intendit dicere, quod qui cadit à millenario, perfectæ scilicet felicitatis, si resurgat, vix resurget ad centenarium & non ad millenarium. Et hoc intelligitur, quia iam amisit felicitatem quantum ad id quod condecorat eam, quod est dignitas indiuisio[nis] à Deo: stat tamen in centenario, hoc est, in perfectione virtutis, quam centenarius significat qui quadratus numerus est & perfectus. In virtutibus enim Cardinalibus perfectio dicitur ad virtutem, quæ quidem quatuor sunt, fortitudo, temperantia, iustitia, & prudentia. Cadens ergo à centenario virtutis, licet non statim resurgat ad perfectionem eandem, sed primo quidem ad perfectionem decalogi, quæ est perfectio operis; per opus tamen paulatim ascendit ad virtutem, & per virtutem ad felicitatis perfectionem.

Quia hæc dicit Dominus Deus domui Israël] Tangit hic quid in planctu querendum sit [Quærite me, & uiuetis] quia ego sum fons vita per gratiam scilicet, & gloriam, & etiam per naturam. *Act. 17.* In ipso uiuimus, mouemur, & sumus. Et subdit quid non querendum.

Et nolite querere Bethel] vbi scilicet idolum posuit Ierooboam *sacerdotia*; *Reg. 13.* Mystice autem Bethel *lucrigratiæ* querit, qui stipendia vel præbendam in domo Dei *tia non ambienda*, querit & non domum Dei. *Ioan. 6.* Amen amen dico vobis, queritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducatis ex panibus, & saturati estis. Bethel etiam querit, qui prætextu domus Dei omnia credit sibi licere, sicut mali religiosi. *Iere. 7.* Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; Templum Domini, templum Domini, templum Domini est [Et in Galgala nolite intrare] ibi enim idola etiam posita fuerunt, sicut saepe dictum est. Galgala autem interpretatur renelatio, ad quam intrant qui bona quæ faciunt, ostentant. *Matth. 6.* Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus [& in Bersabee non intrabitis] Bersabee puteus septem interpretatur, propter septem agnas quibus confirmatus est puteus. Interpretatur etiam puteus iuramenti, quia ibi inter Isaac & Abimelech firmatum est foedus pacis. *Gen. 26.* Et propter hoc etiam venerabilis fuit locus, & posita ibi idola. Spiritualiter autem significatur, quod ad abundantiam non est intrandum. *Psalms. 61.* Divitiae si affluant, nolite cor apponere. Et subiungit causam.

I Quia

Quia Galgala captiva ducetur] in infernum scilicet, vel in Assyrios. *Isa. 5.* Captivus ductus est populus meus: quia non habuit scientiam [& Bethel inutilis erit] prophanata scilicet, per idololatriam & malam vitam. *Iere. 7.* Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Ex hoc concludit.

Quærite Dominum & viuite] *Ioan. 1.* In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. *Deut. 4.* Vos qui adhæretis Domino, viuitis vniuersi [ne forte comburatur vt ignis] hoc est, vt materia ignis[domus Ioseph] hoc est, regnum decem tribuum, quod vocat Ioseph, quia Ieroboam primus rex Israel erat de genere Ioseph, id est, de Ephraim qui fuit filius Ioseph. Ignis vero vocat consumptiuam tribulationem. *Psal. 139.* In ignem deiicies eos, in miseriis non subsistent[& deuorabit] supple, ignis [& non erit qui extinguat Bethel] accusatiū cāsus. *Judith 16.* Dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur & lentiant in sempiternum. Maxime enim punientur qui in domo Dei pereunt. Quod autem digni sunt comminatione, subdit.

*Judicium
tripliciter
peruer-
tur.*

Qui conuertitis in absynthium iudicium] tripliciter: vel causam scilicet protelando per calumniam, vel in pretio iudicando, vel innocentem optimendo per sententiam iniquam. *Thren. 3.* Repleuit me amaritudine, inebriauit me absynthio [& iustitiam in terra relinquit] *Isa. 5.* Vx̄ qui iustificatis impium pro munib⁹, & iustitiam iusti aufertis ab eo. *Isa. 59.* Conuersum est retrosum iudicium, & iustitia longe stetit. Et ne hoc parum sit, subdit.

Facientem Arcturum] supple, relinquitis omnium Creatorem Deum. Arcturus enim, sunt septem stellæ micantes in minori vrsa, quæ super nos semper volvuntur & nunquam occidunt, & significant vniuersitatē Sanctorum, qui non occidunt per peccatum [& Orionem] Alia translatio, astra fulgentia. Est autem Orion constellatio meridiana lucidis valde stellis, æstate recta, radiis solis hyeme, orta *Hyades*, hoc est, de sub radiis solis, & significat martyres in persecutionis hyeme ortos, & mundi tenebras illuminantes. Significat etiam patientes in tribulatione, lucem suæ claritatis expandentes Literaliter tamen sensus est; Qui stellas facit in diuersa claritate à polo artico, hoc est, aquilonari, vsque ad polum antarticum, hoc est, meridionalem. *Job 9.* Qui facit Arcturum & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. *Psal. 146.* Qui producit multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat [Et conuertentem in mane tenebras] hoc est, noctem in diem [& diem in noctem mutantem] hoc est, vicissitudinem noctis & diei facientem. *Gen. 8.* Nox & dies non requiescent. Spiritualiter autem tenebra mutatur in mane, quando tristitia præsentis vitæ in auroram mutatur felicitatis æternæ. *Ioan. 16.* Tristitia vestra vertetur in gaudium. *Psal. 29.* Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Diem autem mutat in noctem, quando claritatem præsentis seculi in tenebras commutat inferni. *Job 3.* Dies illa vertetur in tenebras, non requirat eam Deus desuper, & non sit in recordatione & non illustretur lumine.

Qui vocat aquas maris] in altum scilicet, per nebulas & nubes[& effundit eas super faciem ter-

ræ] in pluviis scilicet. *Job 38.* Quis est pluvia pater, aut stillas roris qui genuit? Spiritualiter Deus vocat aquas maris, quando profundum sapientia suæ ponit in cor hominis; effundit autem super faciem terræ, quando per doctrinam compluit & rigat corda simplicium. *Psal. 146.* Qui operit cælum nubibus & parat terræ pluviā. *Job 38.* Nunquid eleuabis in nebulam vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? [Dominus est nomen eius] *Psal. 67.* Dominus est nomen illi. *Esther 13.* Dominus omnium tu es. Dominus enim est qui omnium habet potestatem.

Qui subridet vastitatem] hoc est, qui subridendo infert pœnam vastitatis[super robustum] hoc est, super eum qui in robore alios opprescit. *Isa. 33.* Vx̄ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? *Deus irriter robur hominik.* Robur enim hominis irridet fortitudo diuina. *Psal. 36.* Dominus autem irridebit eum, quoniam proficit quod veniat dies eius depopulationem super potentem afferr] Depopulatio dicitur præda populi, qua nihil relinquitur; quia quod non placet vni, placet alteri. *Isa. 21.* Qui depopulator est, vastat. Similiter fit de peccatore, quia bona diripiunt parentes & amici, corpus vermes, & animam dæmones. *Psal. 75.* Dormenterunt somnum suum, & nihil intulerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Hanc pœnam affert super potentem; vt quod aliis fecit, ipse patiatur. *Apvc. 18.* Reddite ei sicut reddidit vobis, & duplicitate ei duplia. Quomodo autem hoc fecerint, subdit, & suppletur quia.

Odio habuerunt corripiētē in porta] Iudicium enim exercebatur in portis publice, & corripiens in porta, est corripiens publice, de peruersa sententia. *Prou. 29.* Vito qui corripiētē duraceruice contemnit, repentinus ei superueniet interitus [& loquentem perfectè abominati sunt] *Glossa.* Perfectè loquitur qui non odio, sed sicut Deus præcipit, ex dilectione corripit. 3. *Reg. vlt.* Ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum. *Sap. 2.* Contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Et post modicum. Grauis est nobis etiam ad yidendū.

Idcirco pro eo] Tangit pœnam per iniqua iudicia deprimentium pauperes; & est pœna damni, vt hoc amittant quod illicite rapuerunt [Pro eo quod diripiebatis pauperem] pauper diripitur, quando substantia pauperis diripitur. *Sap. 2.* Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris. *Isa. 3.* Rapina pauperis in domo vestra, & prædam electam tollebatis ab eo] Electam dicit; quia pretiosa quæque abstulerunt, vilia quædam vix relinquentes. *Pron. 1.* Omneum præiosam substantiam recuperemus, implebimus domos nostras spoliis. *Thren. 1.* Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius. *Iere. 51.* Repleuit ventrem suum teneritudine mea [domos quadro lapide adificabitis] *Septuaginta.* Polito [& non habitabitis in eis] Hæc enim pœna iusta est. *Deuter. 28.* Domum edifices, & non habites in ea. Auari domos edificant, qui diuitias colligunt per rapinam. Ditare enim domum edificare est. *Habac. 2.* Vx̄ qui congregat auaritiam malam domui suæ, vt sit in excelsis nidus eius. Propter hoc *Isa. 5.* Vx̄ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copula

copulatis, usque ad terminum loci. Nunquid habibitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt, haec dicit Dominus exercituum. Nisi domus multæ fuerint desertæ, grandes & pulchrae absque habitatore. Quadrum in lapide dicitur firmum & solidum & politum.

Vineas amantissimas plantabis] quæ scilicet vobis continuo gaudia mundi germinent. *Deut.* 28. Vineam plantabis & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quipiam, quoniam vastabitur. *Isa.* 16. In vineis non exultabit neque iubilabit, vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueuerat. Cuius causa dicitur *Prou.* 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et hoc est quod sequitur [& non biberis vinum earum] Et subdit causam, ut iustior sit condemnatio.

Quia cognoui multa scelera vestra] Scelus est crimen accusatione dignum. Et non solum multa, sed [& fortia peccata vestra] & dicuntur fortia secundum *Glossam*, ad prouocandam iram Dei. *Isa.* 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. 1. *Reg.* 17. Ego noui superbiam tuam & nequitiam cordis tui.

Hostes iusti] neutri generis, hoc est, iustitiae. *Michæl.* 3. Qui abominamini iudicium, & omnia recta perueritis. *Psalm.* 35. Astigit omni via non bona; malitiam autem non odiuit [accipientes munus] vendentes scilicet sententias & iudicia. *Deut.* 16. Non accipies personam, nec munus: quia munera excæcant oculos sapientium, & mutant verba iustorum. *Isa.* 1. Omnes diligunt munera, sequuntur retributions [& pauperes] qui supple, munera non habent [in porta deprimentes] hoc enim in iudicio, quia in portis iudicium exercebatur. *Deuter.* 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas, qui iudicent populum iusto iudicio, nee in alteram partem declincent. *Isa.* 1. Non iudicant pupillo, & causa vidua non ingreditur ad eos. Et subinfert de obstinatione.

*Correctio
fraterna
quandoque
est inter-
mittenda.*

Ideo] supple, quia obstinati estis in talibus malitiis [prudens] Propheta scilicet intelligens [in tempore illo] scilicet obstinatae malitiae [tacebit] a redargutione scilicet peccatorum, videns quod non emendat, sed potius ad deteriora prouocat. *Psalm.* 38. Posui ori meo custodiam, cum consistet peccator aduersum me, obmutui & humiliatus sum & filii à bonis. Et hoc est quod subdit [quia tempus in malum est] *Glossa*. Quia nullus est qui velit audire recte iudicantem. 2. *Timoth.* 4. A veritate quidem auditum auerterent, ad fabulas autem conuertentur. *Ephes.* 5. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

Quærite bonum] Tangit hic qualiter quærendum est, & diuiditur in duo. Primo docet querere, secundo plangere [Quærite bonum] neutri generis, vel bonum Deum. *Luc.* 10. Nemo bonus nisi solus Deus. *Isa.* 8. Quærite Dominum dum inueniri potest. *Galat.* 4. Bonum æmulamini in bono semper [& non malum] supple, quærite, neutri generis: vel mundum, vt dicit *Glossa*, qui in maligno positus est. *Ioan.* 5. *Ecci.* 7. Noli facere mala, & non te apprehendent. Discede ab iniquo, & deficien t mala abs te. *Isa.* 1. Quiuscumque agere peruerse, discite benefacere [vt viuatis] ipse enim fons &

D. Albert. Magn. in Amos.

principium vitæ est. *Ioan.* 10. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant [Et erit Dominus Deus exercituum vobiscum] in consensu scilicet voluntatis, & in adiutorio operis. *Isa.* 7. Vocabitur nomen eius Emanuel, hoc est, nobiscum Deus. *Ruth* 2. Dominus vobiscum [sicut dixistis] hoc est, sicut olim in patribus promisisti. *Exod.* 19. Quæcumque loquutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes.

Odite malum] *Psalm.* 118. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi [& diligite bonum] Bonum enim solum diligibile est. *Ecclesiast.* 14. Ego mater pulchrae dilectionis. Pulchra enim dilectio est, quæ non diligit nisi bonum. *Sap.* 6. Diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis. Diligite lumen sapientiae, omnes qui præcestis populis [& constituete in porta iudicium] rectum scilicet. *Isa.* 16. Sedebit super eum in veritate, in tabernaculo Dauid, iudicans & quærrens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. *Job* 6. Loquentes id quod iustum est, iudicate [si forte misereatur] Dominus Deus exercituum] Forte dicit, non quia dubium sit, sed quia proprio libero arbitrio poterant nolle conuerti, vel quia Deus forte misericordia liberante non miserebitur, quamvis certum sit, quod semper miseretur misericordia relaxante. *Thren.* 3. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius [reliquiis] quæ superfuerunt gladiis Assyriorum vel dæmonum. *Isa.* 37. Leua orationem pro reliquiis quæ repartæ sunt [Ioseph] hoc est, decem tribuum, quarum primus rex fuit de Ioseph.

Propterea hæc dicit Dominus exercituum, dominator] hoc est, præpositus omnibus, diues in omnes & omnia continens. *Isa.* 16. Emitte agnum Domine dominatorem terræ. *Esther* 13. Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita [In omnibus plateis planctus] supple, erit. Platea dicitur à græco plati quod est latum, & plateæ sunt loca, in quæ multi conueniunt ad planctendum, & significant latas vias peccatorum quæ plangenda sunt. *Mattb.* 7. Lata est via quæ ducit ad mortem, & multi sunt qui ambulant per eam [& in cunctis quæ foris sunt] hoc est, villis & campis [dicetur væ, væ] bis scilicet, propter mortem corporis & animæ. *Ezech.* 2. Scriptæ erant in eo lamentationes & carmen & vœ. Lamentationes pœnitentibus, carmen innocentibus, & vœ peccatoribus obstinatis. *Ezech.* 16. Vœ vœ tibi. *Apoc.* 8. Vœ, vœ, vœ habitantibus in terra [& vocabunt agricolam ad lacum] propter hoc scilicet, quia periit fructus laboris eius. *Iere.* 14. Confusi sunt & afflicti, & operuerunt capita sua propter terræ vacuitatem. *Isa.* 1. Confusi sunt agricultæ, vnuauerunt vinitores super frumento, vino, & oleo: quia periit missis agri. Hoc spiritualiter interpretatur de Prælatibus & prædicatoribus, qui agnum cordis sine fructu excolunt [& ad planctum] supple, vocabunt [eos qui sciunt plangere] *Hieronymus*, id est, qui sciunt pertinentia ad concitandas lacrymas. *Iere.* 7. Vocate lamentatrices, & eas quæ sciunt plangere. Tales autem sunt sancti Prædicatores. *Mattb.* 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. *Isa.* 22. Vocabit Dominus ad fletum & planctum, caluitum & ad cingulum facci. *Bernardus*. Talem diligo Prædicatorem, qui mihi planctum non sibi plausum exciteret.

Et in omnibus viis eorum erit planctus] viæ signi

I 2

significant cogitationes & opera, in quibus necesse est plangere peccatores. *Thren.* 1. Lacrymæ eius in maxillis eius, non est qui consoletur eam. Et subdit causam [Quia pertransibo in medio tui] vnde scilicet interficiens [dicit Dominus] sicut scilicet pertransiui per Aegyptum *Exod.* 12. Percutiens primogenita Agyptiorum *Ezech.* 9. Transite per ciuitatem sequentes eum & percutite; non parcat oculus vester, neque misereamini, senem, adolescentulum, & virginem, patruulum, & mulieres interficie.

Vñ desiderantibus] Tangit hic causam tanti planctus[diem Domini] iudicij scilicet particula-
ris vel yniuersalis, temporalis vel æterni. Et loquitur de duabus tribubus desiderantibus captiuatatem decem tribuum, vt dilatarent terminos suos. Loquitur etiam de præsumtibus de propria iustitia, qui securos se fore putant in iudicio. Loquitur etiam de desiderantibus iudicium ut vindicentur de iniicisis, quibus compati deberent & orare pro ipsis. Contra quod dicitur *Iob* 3. Antequam comedam suspiro, & tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus; quia timor quem timebam evenit mihi. *Iob* 31. Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus, & cum quæserit, quid respondebo illi[Ad quid eam vobis] supple, desideratis; in districto enim iudicio, nemo securus est, vnde & *Isa.* 64. Tremens petit; Ne irasceris Domine sat-
is. 1. *Petr.* 4. Si iustus vix saluabitur, impius, & pec-
cator vbi parebunt[dies Domini ista] iudicij scili-
cer[tenebra] angustiæ scilicet, & tribulationis. *Isa.* 37. Dies tribulationis & angustiæ, dies correptionis & blasphemiarum dies hic. *Soph.* 1. Dies illa dies iræ, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriae, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris [& non lux] latitiae scilicet alicuius. *Thre.* 3. Me-
minuit & adduxit in tenebras & non in lucem. Et huius ponit similitudinem.

*Judicium
extremum
erit omni-
bus formi-
dabile.*

Quomodo si fugiat vir à facie leonis] Nabu-
chodonosor regem Chaldaeorum, leonem vocat. *Ierr.* 4. Ascendit leo de cubili suo, & prædo gen-
tium se leuavit, quem cum effugerunt Iudei, fit
quod sequitur [& occurrat ei vrlus] qui significat Assuerum regem Persarum & Medorum, qui sicut legitur *Esther* 3. Edictum dedit ut omnes Iudei simul interficerentur. *Proph.* 28. Leo rugiens & vr-
sus esuriens, princeps impius super populum pau-
perem [&] supple, vrlsum effugiens [ingrediatur do-
num] supple, iuam de captiuitate reuertens [& in-
nitatur] hoc est, velit requiescere [manu sua] lassa scilicet, & fracta per captiuitatem [super parietem] domus sue scilicet, de ruinis ædificatum [& mor-
deat eum coluber] Coluber dicitur colens umbras, quia in occultis & in antris habitat, & significat coluber Antiochum Epiphanem, qui Iudeis, post quam de captiuitate redierunt, plurima mala intulit. *Gen.* 49. Fiat Dan, hoc est, iudicium, coluber in via, cerafes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Hæc tria significant sententiam leonis, Dei scilicet iudicis, vrlus infernum magno rictu glutientem peccatores, serpens dæ-
mons de pena in penam trahentes. De leone *Amos* 3. Leo rugiet quis non timebit? De vrsfo *Osa* 13. Occurrat eis quasi vrsa rapitis catulis. De serpente. *Ecclesiast.* o. Cum morietur homo, hereditabit serpentes & bestias & vermes. Et hoc quod dixit, conuincit per propriam confessionem

[Numquid non dies Domini tenebrae & non lux] *Isa.* 50. Quis ambulauit in tenebris, & non est lu-
men ei: [& caligo] quæ vaporibus & fumis inspi-
fantibus aerem fit, & significat mentis cæcitatem. *Exod.* 10. Sint tenebrae super terram Aegypti, tam
densæ, vt palpari queant [& non splendor in ea]
iustitiae scilicet, & gratia vel cognitionis. *Sap.* 5. Iustitiae lumen non luxit nobis, & sol intelligentia non est ortus nobis.

*Quas festi-
uitates
Dom ediat.*

Odi & proieci] odi corde, & proieci opere [festiuitates vestras] In quibus scilicet non ad me laudandum, sed ad concupiscentias explendas conuenitis. 1. *Corinth.* 11. Hoc autem præcipio, non laudans quod in melius, sed in deteriorius conuenitis. *Isa.* 1. Calendas vestras & solemnitates vestras odiuit anima mea. *Mala.* 2. Dispergam super vul-
tum vestrum sterlus solemnitatum vestrarum, dum scilicet cor fœtet & lingua laudat [& non capiam odorem cœtuum vestrorum] *Isa.* 1. Iniqui sunt cœtus vestri. Odor autem est thus & thimia-
ma quod offerebant corde fœtente. *Isaia ultima.* Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo [quod si obtuleritis mihi holocaustomata] quæ scilicet tota incenduntur, & fuerunt de agnis pro mansuetudine innocentium, de vitulis pro labore actiuarum, de hircis pro gemitu pœnitentium [& munera vestra] quæ non necessitate præcepti legis, sed libera voluntate offerebantur 1. *Paral. ultima.* Populum qui repurus est, vidi cum ingenti gaudio, offerre tibi donaria. Domine Deus Abrahā, & Isaac, & Israël patrum nostrorum custodi in æternum hanc voluntatem. *Isa.* 1. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum, holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui [Non suscipiam] *Mala.* 1. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercitum, & munus non suscipiam de manibus vestris. A tempore enim quo Christus obtulit se in cruce, facta sunt haec mortua, & à tempore prædicatio-
nis Apostolorum facta sunt mortifera [& vota pinguium vestrorum] hoc est, quæ sponte votutis ad offerendum [non respiciam] quia scilicet de rapina pauperum offertis. *Genes.* 4. Ad Cain & ad munera eius non respexit. *Ecclesiastici* 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Et quia possent confidere in laudibus psalmorum, propter hoc subdit.

Aufer à me tumultum carminum tuorum] Tu-
multus sonus confusus est, qualis solet audiri in foro, vt dicit *Glossa*, & significat eos qui distincte voces non proferunt, nec resonantias notarum in cantibus Ecclesiæ. *Matth.* 15. Populus hic me labiis honorat, cor autem eorum longe est à me *Isa.* 29. Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eorum longe est à me. *Ie.* 12. Prope es tu ori eorum, & longe à re-
nibus eorum [& cantica lyræ tuae non exaudiem] Lyram ponit pro omnibus instrumentis musica-
libus, quibus scilicet laus Dei & cantica Ecclesiæ ad lasciviam protrahuntur. *Isa.* 23. Erit Tyro quasi canticum meretricis. Meretricio enim modo quidam cantant in Ecclesia. Vnde sequitur *ibidem*: Sume tibi citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita, bene cane, frequenta cantum, vt memoria tui sit. Et subdit de condemna-
tionis iudicio.

*Ceremonia
veteris offe-
cina sunt
mortifera.*

*Contra a-
bsum or-
ganorum.*

Et reuelabitur] in oculis scilicet omnium] quasi aqua maris [scilicet vbiique omnia operiens [iudicium] scilicet quo reddetur ynicuique secundum sua merita. *Isa. 10.* Consummatio abbreviata inundabit iustitiam. *Ecc. 24.* Factus est mihi trames abundans, & fluuius meus ad mare appropinquauit [& iustitia] qua quilibet est dignus poena vel praemio, supple, reuelabitur [quasi torrens fortis] qui supple cuncta rapit, & cui nihil resistit. *Psal. 109.* De torrente in via bibet. *Isa. ultimo.* Declinabo super vos sicut fluuium pacis: & quasi torrentem inundantem, gloriam gentium sugetis. Probationem autem eorum quæ dixit, subdit:

Nunquid hostias?] De animalibus scilicet, & [sacrificium] de aridis scilicet & liquidis [obtulisti mihi in deserto] per quod scilicet eduxi vos de Aegypto quadraginta annis. *Psal. 94.* Quadraginta annis offensus fui generationi illi [domus Israël] hoc est, familia decem tribuum. *Quasi* dicat: Non. Et dicit *Hieron.* quod ex quo sacrificauerunt vitulo in deserto *Exo. 32.* nunquam sponte obtulerunt Domino, sed poenis potius coacti, & ideo dicit non obtulisse, quia inuite fecerunt. Huius etiam alia causa est: Dominus enim hoc ex intentione nunquam voluit sed potius voluit sibi offerri quam idolis. *Hoc* dicitur eis qui in angaria portant crucem in claustris vel Ecclesiis¹, & *Sacrificia coacta sunt* Dominum ex deuotioне non inuocant, nec laudant. *Isa. 43.* Non me inuocasti Iacob, nec laborasti in me Israël, non obtulisti mihi aritem holocausti tui, & victimis tuis non glorificasti me.

Et portastis tabernaculum Moloch] Moloch interpretatur rex eorum: & tabernaculum Moloch portat qui per superbiam, habitationem dæmonis se facit. *Iob 41.* Omne sublime videt, & ipse est rex super omnes filios superbiae. Et hoc est quod sequitur [regi vero, & imaginem idolorum vestrorum] supple portastis vobiscum per desertum ut occulite illis offerretis. Contra quod dicit *Gene. 35.* Abijcete deos alienos qui in medio vestri sunt, & mundamini. Peccatores enim vix ab imaginibus peccatorum separantur [fidus Dei vestri] supple portastis vobiscum. Et hoc dicit *Hieronymus* fidus esse luciferi, vel hesperi, quod adorabant. Propter quod *Ie. 19.* dicitur quod sacrificabant militia cæli. *Septuaginta* sic habent: Assumpsisti tabernaculum, Moloch & fidus Dei vestri Rempham. Et *hanc* translationem inducit Stephanus *Aet. 7.* Rempham autem interpretatur requies, quia in illo sidere requieuerunt, propter fulgorem enim sideris nomen putabant inesse diuinitatis, vnde in necromantia libri sunt inscripti de sigillis planetarum, & liber imaginum & speculorum & anulorum venerisque omnia fiunt ad cæli imagines. *Osee 7.* dixit Ephraim: Veruntamen diues effectus sum, inueni mihi idolum [quæ fecisti vobis] fiduciam scilicet ponentes in eis. Et subdit poenam.

Et] supple ideo [migrare vos faeciam] per captiuitatem[trans Damascum] vbi scilicet sunt montes Medorum & Periarum in regno Assyriorum. *Ezeci. 12.* In transmigrationem & captiuitatem ibunt. Vel trans Damascum, hoc est, ultra potantern fanguinem, vlique ad dæmones in infernum. *In Actibus tamen Apostolorum 7.* dicit Stephanus in Babylonem, & intelligit de duabus tribubus. [Dicit Dominus.] Confirmatio præteriorum est. *4. Reg. 10.* Non cecidit de sermonibus Domini in

terram, quos locutus est [Deus exercituum nomen eius] *Dan. 7.* Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.

CAPVT VI.

Væ vobis.

Tangit hic comminationem captiuitatis sub exprobatione peccati prælatorum, & decem, & duarum tribuum. Et habet partes duas. Primo enim improperat peccata lasciuia cum comminatione captiuitatis. Secundo, peccata superbie & oppressionis *ibi.* [Nunquid currere queunt] Prima in duas. Primo enim exaggerat peccatum. Secundo comminatur poenam *ibi.* [Quapropter nunc mibrabunt] Prima istatum diuiditur in tres. Primo improperat diuitias, quæ sunt peccati causa. Secundo iniurias, quas intulerunt in malitia & iniustitia *ibi.* [Qui separati estis] Tertio lasciuia in carnali concupiscentia *ibi* qui dormitis in lectis] In diuitiis primo improperat abusum. Secundo multiplicationem.

Væ vobis] supple diuitibus [qui opulentis estis] hoc est, turgidi ac tardi præ opibus, eo quod cor totum opibus hæret. Contra hoc quod dicitur in *Psal. 61.* Diuitiae si affluant, nolite cor apponere. *Luce 6.* Væ vobis diuitibus qui habetis hic consolationem vestram. Et hoc est quod sequitur [in Sion] hoc est, in Ecclesia: *Habac. 2.* Væ ei qui multiplicat non sua hoc enim in Sion vituperabile est, quia ibi speculari deberent æterna. *2. Corinth. 4.* Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed *diuitiis utendum est, non corde inherendum.*

quæ non videntur: quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Et quia Sion est in duabus tribibus, propter hoc transfit ad decem tribus, subdens [qui confiditis in montibus Samariæ] hoc est, in præsidiis terræ montosæ. Vel montem ponit pro dignitatibus, in quibus positi fuerunt. Et reprehenduntur in hoc superbii. Samaria enim custodia interpretatur, quia pro custodibus positi potestate inflantur & extolluntur ut montes, & alios opprimunt, ut moles montium. *Isaia 14.* Sedebo in monte testamenti, similis ero Altissimo. *Iob 28.* Subuertit à radicibus montes. *Psal. 61.* Transferentur montes in cor maris, hoc est, æternæ amaritudinis. Et hoc explanans adhuc subdit.

Optimates] non quod optimi essent, sed quod optima ambitione usurpabant [capita populorum] principes scilicet, *Ieremie 5.* Ibo igitur ad optimates, & loquar eis. Ipsi enim cognoverunt viam Domini & iudicium Dei sui; & ecce magis hi confrengerunt iugum, ruperunt vincula. *1. Esdra 9.* Manus principum & magistratum fuit in transgressione hac prima. *Isaia 1.* Omne caput languidum. Et improperat abusum, subdens [Ingredientes pompaticé] pretiosis scilicet vestibus & apparatu magno & comitiua [domum Israel] hoc est, familiam Israel. Alios enim despiciebant & opprimebant, ac si concilcare deberent eos. Et nota duplē euentum in pompa vestium gloriantium. *Luc. 16.* dicitur, quod diues induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et post modicum sequitur: Et sepultus est in inferno. *Vestium luxus dam natur.*

Alt. 12. dicitur, quod statuto die, Herodes vestitus ueste regali, sedis pro tribunali, & post modicum, percussit eum Angelus Domini: & consumptus vermbus expirauit. *Ecclesiastici 11.* In uestitu ne glorieris vñquam, nec in die honoris tui extollaris. *Ecclesiast. 19.* Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, de illo enuntiant. Et subdit de multiplicatione diuitiarum.

Transite in Chalanne] quæ est metropolis Persidis ditissima: vnde etiam consummatio futura interpretatur, eò quod omnium rerum ibi fuit copia [& videte] hoc est, considerate diuitias & possessiones [& ite in Emath magnam] quæ est metropolis Syriae, & dicitur Antiochia. Magna autem dicitur ad differentiam cuiusdam parvæ, quæ alio nomine Epiphania dicitur, vbi Nabuchodonosor interfecit Sedechiam sicut legitur *Ieremia* vltimo. Et interpretatur indignatio eorum, propter fastum scilicet quo aliis indignabatur [& descendite in Geth Palæstinorum] siue Philistinorum: quæ etiam ciuitas optima erat ibi, & interpretatur torcular. Et quia longum esset inducere per singula, vniuersaliter subdit [& ad optima quæque regna eorum] in diuitiis scilicet, ite & considerate. Et quid considerent, subdit [si latior terminus eorum] hoc est, possessionis eorum [termino vestro] hoc est, possessione vestra [est] Quasi dicat. Non est, in diuitiis scilicet quod notatur in Chalanne, & dignitate quod notatur in Emath Syriae, & potestate quod notatur in Geth. Hoc potest dici prælatis Ecclesiæ, qui dilatati in diuitiis, dignitate, & potestate, nulli genti sunt secundi. *Iere. 2.* Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehermenter, & videte si factum sit huiuscmodi. *Deuteronom. 32.* Constituit eum super excelsam terram, vt comedaret fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Et post pauca: Incrastatus est dilectus & recalcitrauit. Hoc enim promissum fuit Ecclesiæ *Isa. 60.* Ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem; & fuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis. Et sequitur de ingratiitudine.

Qui separati estis in diem malum] propter peccata scilicet. Et dies malus dicitur dies imminentis captiuitatis temporalis, vel æternæ. Separatio autem fit quando à malis separantur, *Job 21.* In diem perditionis seruabitur malus, & ad diem furoris ducetur. *Math. 25.* Separabit eos ab iniuciem, sicut pastor segregat oves ab hoedis [& appropinquatis folio iniquitatibus] hoc est, amissione regno subiecti eritis iniquo folio Assyriorum, sicut & videmus prælatos Ecclesiæ à tyrrannis modo subdi & vexari. *Dan. 3.* tradidisti nos in manibus inimicorum iniquorum, & pessimorum prævaricatorumque, & regi iniusto & pessimo ultra omnem terram. *Isaia 19.* Tradam Ægyptum in manus dominorum crudelium: & rex fortis dominabitur eorum. Et subdit, improperans peccata carnalis concupiscentiae.

Qui dormitis in lectis eburneis] vt dormitio resolutionem, lectus mollitiem, ebura vanitatem curiositatis significet. Simile *Proverb. 7.* Intexi sumibus lectulum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto. Aspersi cubile meum myrrha. His enim fit incitamentum libidinis. Et hoc est, quod sequitur [& lascivitas in stratis vestris] *Glossa.* Ut som-

num libidini copuletis. Hoc potest dici clericis & religiosis, qui in voto castitatis (quod ebura significat) luxuriantur. 2. *Paralip. 16.* Posuerunt cum super lectum suum, plenum aromatibus & vnguentis meretriciis. Apocalypsis 2. Permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit propheten, docere, & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytiis. *Iudas in epistola.* Hi sunt qui gratiam Domini nostri Iesu Christi in luxuriam transfrerunt. Et subdit de gula.

Contra votifragos.

Qui comeditis agnum de grege] hoc est, de toto grege vix inuenitur unus agnus quem comedere velitis [& vitulos] non quoscunque, supple, occurrentes [sed de medio armenti] quæsitos per vestram electionem, qui vocantur vituli saginati. *Deuteronom. 32.* Cum adipe agnorum & arictum filiorum Basan. *Genes. 18.* Ipse cucurrit ad armentum, & talit inde vitulum tenerimum & optimum. *Isa. 22.* Ecce gaudium & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes. Comedamus & bibamus. Et subdit de vanitate auditus,

Qui canitis ad vocem psalterij] vt in conuiuio, delectationi in gustu misericordie delectatio cantus in auditu. Et explanat vltius [sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici] & hoc ipsum præsumptio fuit, quod inferior scilicet, splendorem velit habere superioris. *Isaia 5.* Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuio vestris. Sed in hoc dissimile est: quia Dauid ea habebat in obsequium Dei, his enim lusit ante arcam Domini 2. *Reg. 6.* Isti autem ad prouocationem libidinis. Vnde sequitur.

Bibentes in phyalis vinum] Phylæ sunt vasa vitrea subtus stricta, & superius lata, vt scilicet tam in visu quam in gusto delectarentur. *Prov. 22.* Ne intuaris vinum quando flauescit, cum splendoruerit in vitro color eius: ingreditur blande, & in nouissimo mordebit vt coluber. *Hieronymus.* Venter mero æstuans, facile spumat in libidinem. Non Ethnæi montes, non Vulcanei ignes ita æstuant, sicut iuueniles medullæ vino & dapibus imflammatae. Et subdit de peccato tactus.

Vinum in centuum est libidinis

Et optimo vnguento delibuti] *Glossa.* Non ad refrigerandos dolores corporis oleo puro, sed caris vnguentis: vñctiones enim quædam proficiunt ad libidinis delectationem. *Proverb. 7.* Aspersi cubile meum myrrha, aloë, & cynamomo: veni, inebriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus. Et subdit de peccato cordis, quod est durtia in pauperes.

Et nihil patiebantur super contritione Ioseph] hoc est, pauperum de decem tribubus. Et hoc idem dicitur *Isaia 5.* Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem festandam. Et post pauca. Opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis, in afflictione scilicet pauperum, quæ enim à pauperibus rapiunt, consumunt in delicia.

Quapropter] Post aggrauationem culpæ ponit comminationem pœnæ, primo captiuitatis, secundo pestilentie & mortis [Quapropter nunc] In instantiæ scilicet captiuitate vel æterna [migrabunt] optimates scilicet, & capita populorum [In capite transmigrantum] In Babylonem scilicet, vel in infernum: vt sicut fuerunt potiores in culpa, sic sint potiores in pœna. *Sap. 6.* Apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt, fiet. Et tunc, supple [auferetur factio lascivientium]

tium] quia tunc scilicet lasciuias exercere non poterunt. *Psalm. 145.* In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. 1. *Machab.* 3. Hodie extollitur, & cras non inuenietur. Hoc autem ut magis timetur, confirmat subdens.

Iurauit Dominus Deus] Hoc est firma sententia statuit [in anima sua] non quod animam habeat, sed quod ex intimo affectu hoc vult, & hic est anthropospatos. *Daniel. 4.* In sententia vigilum decreatum est [dicit Dominus Deus exercituum] qui, scilicet, ista ad actum potest reducere. *Isa. 31.* Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit, [Detestor ego superbiam Iacob] hoc est, duarum & decem tribuum; quia scilicet, nec Deo praecipienti, nec praecerto eius subdi volunt. Detestari autem est, cum iuramento abominari. *Iacob. 3.* Deus superbis resistit. *Iob 15.* Quid tumet contra Deum spiritus tuus? [& domos eius odi] hoc est, familias per peccatum lasciuiae corruptas. *Ezech. 3.* Domus exasperans est. *Michae. 6.* Adhuc ignis in domo impij. Et ideo, supple [tradam ciuitatem cum habitatoribus suis] In captiuitatem scilicet. Haec enim ciuitas conuentum peccatorum significat, de qua in *Psalm. 79.* dicitur: Vidi iniuriam & contradictionem in ciuitate: tota die circundabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniustitia. *Nahum 3.* Væ ciuitas sanguinem vniuersa mendacij, dilaceratione plena. *Isa. 1.* Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij: Iustitia habitavit in ea, nunc autem homicidae. Et subdit de peste eorum qui non captiuitabuntur, sed in obsidione peribunt.

Quod si reliqui fuerint] à gladio scilicet hostis, vel captiuitate [decem viri in domo vna] hoc est, in familia vel tribu vna. Decem nominat ideo, quia supra quinto, mille deduxit ad centum, & centum ad decem: & ne credatur quod illis decem parcere velit, ideo hic dicit quod & illi consumendi sunt [& ipsi morientur] fame scilicet, & peste. *Psalm. 103.* Deficiant peccatores, & iniqui, ita ut non sint. Et subdit de numero mortuorum.

Et tollet eum propinquus suus] scilicet mortuum [& comburet eum] quia hostibus obsidentibus per portas efferre non audet ad sepeliendum, & ergo in domo timens corruptionem comburit, ne foetore putrefacti corporis corrumpatur [vt efferaf ossa de domo] sine foetore corruptionis. Et haec combustio signum est incendij æterni. *Isa. 9.* Succensa est quasi ignis impietas, veprem & spinam vorabit [& dicet] supple, ille propinquus qui vocatus est ad comburendum [ei qui in penetralibus domus est] supple, custodiens eos qui tabefamis & pestilentia moriuntur [Nunquid adhuc est penes te] supple, mortuus quem comburam? *Ezech. 39.* Constituent lustrantes terram, qui sepeliant & requirant eos qui remanserant super faciem terræ, vt emundent eam [& respondebit] ille, supple, qui de intus est [finis est] hoc est, omnes consumpti sunt. *Ezech. 7.* Nunc finis super te, & immittam furorem meum in te. *Thren. 4.* Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame: quoniam isti extabuerunt, consumpti à sterilitate terræ [& dicet ei] exterior scilicet interior [Tace] hoc est, ad Dominum non clama [& non recorderis nominis Domini] In tanta enim pertinacia fuerunt (vt dicit Hieronymus) quod nec maximis malis pressi Dominum inuocare voluerint. Et significant eos qui in infirmitate mortis non conuertuntur ad Do-

minum. *Apoc. 16.* Astuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei habentis protestatem super has plagas, neque egerunt penitentiam, vt darent illi gloriam. 2. *Paralip. 16.* Agrotauit Aſa dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmitate quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confiſus est.

Quia ecce Dominus] in proximo, supple [mandabit] Assyriis scilicet, vel dæmonibus [& percutiet domum maiorem ruinis] diuitum scilicet familiam, vel decein tribuum. *Matth. 7.* Flauerunt venti, venerunt flumina, & irruerunt in domum illum, & cecidit, & facta est ruina eius magna [& domum minorem] supple, percutiet [scissionibus] Domum minorem vocat vel domum plebeiorum, vel domum duarum tribuum, quæ scissa est, quia multis cadentibus, pauci remanserunt, sicut parietinae manent scissis & ruentibus domibus. *Isa. 5.* Nisi domus multæ fuerint desertæ grandes & pulchræ, & absque habitatore. *Isa. 25.* Posuisti domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Et quia aliquis posset quædere, quare tam crudeliter vindicaret in eos, cum per naturam sit bonus & dulcis, &c. Responderet.

Nunquid currere queunt in petris equi?] Quasi diceret. Non; quia pes durus equi, & non fissus duro lapidi non infigitur ad standum, nec ad se tenendum [aut arari potest in bivalvis] *Glossa.* Sylvestris bos non potest domari, vt suscipiat aratra. Et cum animalia naturam suam non mutent, vos malitia me mutastis de dulci in amarum. *Osea 14.* Pereat Samaria; quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum. Et hoc est quod sequitur [quoniam in amaritudinem conuertistis iudicium] iusti scilicet iudicis Dei, qui dulcis est per naturam: vt scilicet iudicium amarum de vobis faceret. *Osea 12.* Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis [& fructum] dulcissimum, supple [iustitiae] quem scilicet iustus iudex pro iustitia reddidit patribus [in absynthium] supple, conuertistis; oportet enim quod fructibus vestris amaris amaritudo absynthij in poena respondeat. *Dout. 32.* Vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus. *Sap. 4.* Fructus eorum acerbi & inutiles ad manducandum. Qualiter autem conuerterint, subdit.

Qui lætamini in nihili] in idolo scilicet, vel in peccato. *Ezech. 28.* Nihil factus es & non eris in perpetuum [qui dicitis] ex præsumptione scilicet superbiae. *Tob. 4.* Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in animo tuo dominari permittas [Nunquid non in fortitudine nostra] non Dei scilicet [assumpsimus nobis cornua] regni scilicet, & potestatis in Ieroboam & successoribus suis. Et fortitudinem appellant potentiam secularem in parentibus, diuitiis, potentatu, & industria. Simile *Dan. 4.* Nonne haec est ciuitas Babylon magna quam ego ædificauit in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Contra hos dicitur in *Psal. 74.* Nolite extollere in altum cornu vestrum. De bonis autem dicitur in *Psal. 88.* In nomine meo exaltabitur cornu eius.

Ecce ego suscitabo super vos] scilicet opprimendos [domus Israël] decem & due tribus [gentem] Assyriorum scilicet, Chaldaeorum, vel dæmonum, qui gens dicuntur, quia gentili ferocitate debacchantur. *Habac. 1.* Suscitabo super vos

Chaldaeos gentem amaram. *Isa. 13.* Suscitabo super vos Medos qui argentum non querant, nec aurum velint, sed sagittis parvulos interficiunt [dicit Dominus Deus exercituum] cui scilicet, sicut dicit. *Greg.* militat etiam id quod per malitiā voluntatis obstat [& cōteret vos] in personis scilicet, & rebus. *Isa. 10.* Ad conterendum erit cor eius, & ad internectionem gentium non paucarum] ab introitu Emath] quæ est Antiochia, & est principium terræ promissionis ex parte Aquilonis [vsque ad torrentem deserti] hoc est, riuurn, qui Riuorucula dicitur, & inter Pelusium montem & desertum Ægypti cadit in mare vbi est finis terræ promissionis ad Meridiem, hoc est, vastabit à fine vsque in finem. *Luc. 21.* Missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem eorum succedit.

C A P V T VII.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus.

Hic incipit ostendere per similitudines malum captiuitatis futuræ. Et diuiditur in partes duas. Primo enim inducit similitudines. Secundo, quasi explanando eas comminatur pœnam infra, post principium octauo *ibi* [Audite hoc qui conteritis pauperem] Prima diuiditur in duas, in quartum prima sub tribus similitudinibus inducit pœnam. In secunda sub quarta similitudine attractionem pœnae in ciuitatem infra, octauo *ibi* [Hæc ostendit mihi Dominus, & ecce vincinus pomerum] Adhuc prior diuiditur in duo. Primo enim metaphorice pœnam describit futuram. Secundo, in prophetando ostendit prophetæ constantiam *ibidem* [Et misit Amasias] Prior harum in tres diuiditur. Primo enim ostendit pœnam ex parte vastatoris: secundo, ex parte vastati: tertio, ex parte remotionis auxiliij diuini. In prima tria sunt, scilicet, pœnae comminatio, Sanctorum intercessio, pœnae suspensio.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus] qui solus nouit futurorum dispositionem. *Psalm. 50.* Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi [& ecce factior locusta] Factio locusta Deus est creator omnium, qui in specie formantis locustas apparuit Prophetae. Locustam vero vocat regem Assyriorum Sennacherib, qui longo saltu de Assyria exiliavit in Iudeam, & vastauit eam. *Psalm. 104.* Venit locusta & bruchus, cuius non erat numerus [In principio germinantium serotini imbris] Alius est serotinus imber simpliciter, qui super maturandos fructus descendit, & aliis est serotinus imber in principio germinantium, qui fit postquam seminaria verno tempore pullulare incipiunt, & virere, & ad illum viorem venit locusta, vt scilicet recentia deuoret. Unde in *Psalm. 104.* Comedit omne fœnum terræ eorum. De imbre autem dicitur. *Osee. 6.* Veniet vobis quasi imber temporaneus, & serotinus terra [& ecce post serotinum] hoc est, ecce apparuit serotinum in virore & herba [tonsor] siue tonsura regis, hoc est, postquam apparuit serotinum viride quod relictum fuerat a locustis, scilicet, ab Assyriis, statim apparuit Nabuchodonosor tonsor siue tonsura regis, qui sicut falce

quadam omnia præcidit, sicut dixerat *Isa. 7.* Radet Dominus in nouacula acuta, in his qui trans flumen sunt in rege Assyriorum, caput & pilos pedum & barbam vniuersam. Et subdit de supplicatione Sanctorum.

Et factum est cum consummasset comedere herbam terræ locusta scilicet; & tonsor, hoc est, tollere omne quod viroris erat in populo [dixi] ego scilicet, & alij Sancti intercedendo. *Jacob. 5.* Orate pro inuicem ut saluemini; multum enim valet deprecatio iusti assida [Domine Deus propitiatus esto, obsecro] populo, scilicet *2. Machab. 2.* ^{Sanctorum intercessio non est ab*iusti* ieiunde.} Deus qui liberavit populum suum, & reddit hæreditatem omnibus, & regnum, & sacerdotium, & sanctificationem, sicut promisit in lege, speramus quod cito nostri miserebitur [quis suscitabit Jacob] hoc est, suscitare poterit duodecim tribus scilicet [quia parvulus est] viribus scilicet, & opibus, & numero. *Abdia.* Ecce parvulum dedi te in gentibus, contemptibilis es valde. Et quia Deus audit desideria Sanctorum, propter hoc tunc temporis liberati sunt, & comminatio suspensa est.

Misertus est Dominus super hoc] *Psalm. 76.* Aut obliuiscetur misericordia Deus [non erit] supple, hoc tempore malum istud [dixit Dominus Deus] *3. Reg. 21.* Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Hæc locusta significat adulatorem qui super viride cadit, quia in apertis bonis blanditur, & mala tegit, & excusat. *Exod. 10.* Ecce ego inducam cras locustam in fines tuos que operiet superficiem terræ, ne quidquam eius appareat. *Isa. 16.* Viror omnis interierit. Hæc locusta venit in principio germinantium, quia cum homo florere incipit & germinare, tunc appetat adulator & blanditor. *Prou. 1.* Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Venit etiam tempore serotini imbris, quia quem Deus compluit gratia ad augmentum virtutis vel boni alicuius, illi statim infident adulatores. *Osee. 12.* Oleum in Ægyptum ferebat Ephraim. Tonsor autem qui serotinum tondet & abradit, diabolum significat, qui per mortale peccatum omne tollit quod speciem habet virtutis. *Psalm. 136.* Dixerunt: Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. Sed intercessione Sanctorum aliquando tales conuertuntur. *2. Machab. 3.* Onias summus sacerdos salutem impetravit Heliodoro, & propter hoc ibi dicitur; Onias sacerdoti gratias age; nam propter eum tibi Dominus vitam donauit,

Hæc ostendit mihi Dominus Deus] Describit hic pœnam ex parte vastati, & dicit tria sicut in precedentibus [Et ecce vocavit iudicium] damnationis scilicet [ad ignem] ut scilicet incendia Iudeæ incendantur [Dominus Deus] qui potens scilicet est, & prudens ad indicandum ubi debet. *Thren. 2.* Succedit in Jacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro [& deuorabit abyssum multam] Ignis scilicet. Abyssum vocat multitudinem & profunditatem peccatorum. *Iere. 17.* Prauum est cor hominis & inscrutabile. *Isa. 10.* Succendetur, & deuorabit spina eius, & vepres in die una, & gloria saltus eius, hoc est, multitudo populi eius [& comedet] ignis simul cum populo, supple [partem] in Dei cultum, scilicet, templum & Ierusalem. *Isa. 64.* Domus sanctificationis, & gloria nostræ vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustione ignis. Et subdit de supplicatione.

Et

Et dixi]orando scilicet pro populo. 2. *Machab. viliim*. Hic est qui multum orat pro populo, & pro vniuersa ciuitate sancta Ierusalem [Domine Deus quiesce, obsecro] a vindicta scilicet, quam exercere cecepisti. *Isa. 64*. Ne irasceris Domine fatis, & ne ultra memineris iniquitatis nostrae [quis suscitabit Iacob] hoc est, suscitare poterit? supple, nisi tu[quia parvulus es] amissa scilicet gratia, & vulnerato bono naturali. 1. *Cor. 13*. Si charitatem autem non habuero, nihil sum. *Matth. 14*. Modicæ fidei quare dubitas? [Misertus es Dominus super hoc] supple malo. *Sap. 12*. Sed & his tanquam hominibus percristi. Et hoc est quod sequitur [Sed & istud] scilicet, malum [non erit, dixit Dominus Deus] Et hoc factum est, quando Iechonia transmigrato suspensa est captiuitas usque ad Sedechiam. Hic ignis tribulationem significat, ut populum conuerrat per tribulationem; quia ignis peccatoribus adhibetur ad pœnitentiam, Sanctis vero ad probatum ac meritum. *Thren. 1*. De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Et oratione Sanctorum aliquando aufertur tribulatio, sicut *Num. 11*. & *Sap. 18*. Aaron per incensum deprecationem allegans, restitit ira, & finem necessitati imposuit.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus] Describit hic auxilij diuini destitutionem, & duo dicit; auxilium quod quondam exhibuit, & eiusdem subtractionem [& ecce Dominus stans [vt scilicet paratus sit iuuare. *Habac. 2*. Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem [super murum litum] hoc est, linitum per syncopen. Murus dicitur populus ex viuis lapidibus coadunatus, quem semper camento observationis legis, & glutino charitatis, & temperamento virtutis linuit Dominus, ne caderet. *Gen. 7*. Bitumine lineis intrinsecus & extrinsecus. *Isa. 26*. Saluator ponetur in ea murus & antemurale [& in manu eius] Domini scilicet [trulla clementarij] Significatur auxilium gratiae, quo semper complanauit quicquid asperitatis ortum fuerit, sicut clementarius cum trulla planat murum & componit. *Gen. 15*. Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.

Et dixit Dominus ad me] vt scilicet intus instrueret me. *Isa. 50*. Dominus mane erigit mihi aures ut audiam quasi magistrum [quid tu vides Amos?] Non querit ex ignorantia, sed ut ex responsione occasionem accipiat instruendi. Simile *Iere. 1*. Quid tu vides Ieremia? [Et dixi] respondens scilicet [Trullam clementarij] video, supple 1. *Cor. 3*. Dei ædificatio estis [& dixit Dominus] instruens scilicet intus [ecce ego ponam] hoc est, deponam & auferam [trullam] hoc est auxilium meum [in medio populi mei Israel] hoc est, quæ est in medio populi, hoc est, abstraham auxilium, & exponam eos tribulationibus, ut saltem per tribulationes ad me redeant. *Osea 6*. In tribulatione sua, mane confurgent ad me [non adiiciam ultra] sicut, supple, feci antiquitus [superinducere eum] murum scilicet, qui trullam superinducendo complanatur & politur. Dicit enim se non præstiturum auxilium populo. *Psal. 62*. Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Item *Psal. 70*. Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite.

Et]unc, supple [demolientur] Assyrii scilicet, vel dæmones [excelsa idoli] hoc est, excelsa loca, in quibus stant idola, sicut Bethel, & Dan, & Galgal,

& Bersabee. Vel excelsa idoli [dicuntur montes superbiae, in quibus miser homo idola spectaculorum mundi colit. *Psal. 77*. In via concitauerunt Deum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad emulationem eum prouocauerunt [& sanctificationes Israel] quibus scilicet sanctificari se putat in idolis, quæ potius prophanationes dici deberent [desolabuntur] hoc est, in solitudinem redigentur, 1. *Machab. 2*. Templum eius sicut homo ignobilis. Et 2. *Machab. 6*. Templum luxuria erat plenum, & scortantium cum meretricibus [& consurgam super domum Ieroboam] pronepotis scilicet Iehu 4. *Reg. 14*. [in gladio] hoc est, interficiendo omnes. *Isa. 14*. Consurgam super eos, dicit Dominus Deus exercituum, & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & gerumen.

Et misit Amasias] Hic tangitur de Prophetæ constantia, qui etiam propter mortis periculum prophetare non destitit. Et diuiditur in partes duas. Primo enim ponitur Prophetæ increpatio. Secundo Prophetæ [ad increpantes responsio ibi] [Et respondit Amos] Prima, tria continet, scilicet, Prophetæ apud regem accusationem, & obiectiōnem, & Sacerdotum contra Prophetam inuestiōnem [Et misit Amasias] timens scilicet, ne regno perduto ipse amitteret Pontificatum [Sacerdos] scilicet, summus [Bethel] hoc est, idoli quod fuit in Bethel [ad Ieroboam] pronepotem scilicet Iehu, de quo 4. *Reg. 14*. [regem Israel, dicens] hoc est, decem tribuum. Hoc competit nominis interpretationi; quia Amasias indignans Dominus, vel furor Domini interpretatur. Et subdit accusatiōnem.

Rebellauit contra te Amos] Falsum dicit, quia non bellum instruxit, sed solum verba dixit [In medio domus Israel] ac si dicat, vbi potentior es, & ideo vituperium tuum maius est. Et aggrauat rebellionem [non poterit terra sustinere vniuersos eius sermones] quia supple, non tantum loquitur contra te, sed contra omnes habitantes in terra. Hoc autem intendit quod tota terra insurgat contra eum. Simile quid factum est Domino, & fit adhuc suis à Pontificibus. *Ioan. 11*. Collegerunt Pontifices & Pharisæi concilium. *E t post pauca*. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent nostrum locum & gentem. Similiter Prædicatores veritatis à Pontificibus, ne in suis episcopatibus prædicent, ei ciuntur. 1. *ad Thess. 2*. eadem passi estis à contribu libus vestris, sicut & ipse Dominus à Iudeis, qui & Dominum occiderunt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur, prohibentes nos loqui Gentibus ut saluæ fiant, ut impleant peccata sua semper, peruenit enim ira Dei in eos usque in finem. Et subdit descedendo ad speciem.

Hæc enim dicit Amos] Attribuit homini quod Deus dixerat, ut minus timeatur; contra quod dicitur 1. *ad Thess. 2*. Cum accepissetis à nobis verbum auditum Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei. *Ezech. 3*. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me [In gladio morietur Ieroboam] mentitur. Dixit enim, consurgam super dominum Ieroboam in gladio, quod fuit comminatio in pœnitentiam, interminatio autem mortis pœnitentiam abstulisset. Et aggrauando subdit de populo [& Israel captiuus migrabit de terra sua] Hoc iustum fuit, ut scilicet

Veritatem annuntiantibus obficiunt pseu doepiscop.

scilicet colentes deos alienos ad terras illorum deorum transferrentur. *Iere. 16.* Vnusquisque ambulat post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiant, & eiiciam eos de terra hac, in terram quam ignoratis vos & patres vestri, & seruietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabant vobis requiem, Chaldaeis scilicet, vel dæmonibus. Rege autem non curante accusationem, nec respondente, ipse Pontifex inuehitur in Prophetam.

*En erude
titatem
potificum*

Et dixit Amasias ad Amos] Semp[er] enim proiores fuerunt Pontifices ad persequendum bonos quam principes seculares [Qui vides] hoc est, o Propheta. *1. Reg. 9.* Qui nunc Propheta dicitur, olim videns vocabatur [gradere] hoc est, a loco recede [in terram Iuda] hoc est, in regnum duarum tribuum. *Amos 2.* Mandabatis Prophetis, dicentes, Ne prophetetis. Quod & modo sit; Prædicatores enim veritatis eiiciuntur. *Matth. 10.* Persequentur vos de ciuitate in ciuitatem [& comedite ibi panem] Despectue dicit, ac si prædicatione veritatis panem quereret, sicut mercenarij; cum non prædicaret ut comedeteret, sed potius comedeteret ut prædicaret. Et hoc est quod sequitur [& ibi prophetabis] pro pane scilicet: & retrorquet in eum auaritiam falsorum prophetarum, de quibus *Ezech. 13.* Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis. Contra quod dicitur *1. Cor. 9.* Quæ est merces mea, vt Euangelium prædicans sine sumptu ponam illud, hoc est, gratis. *Matth. 10.* Gratis accepisti, gratis date [in Bethel non adiicies ultra ut prophetes] Quasi dicat. Istud quod modo fecisti, parco; sed si ultra feceris, malo tuo feceris [quia sanctificatio regis est] qui scilicet ibi vitulum posuit. Et hoc explanat subdens [& domus regni est] in qua scilicet rex ad regnandum consecratur, sicut Babylon domus regni fuit. *Dan. 4.* Et sicut Susis domus fuit regni Aſueri *Eſter 1.* Sensus est, quod reus sit criminis Iasæ maiestatis, qui contra sedem & dominum regis loquitur. *Iere. 20.* Percussit Phassur Ieremiam Prophetam & misit eum in neruum. Phassur enim etiam erat sacerdos qui constitutus erat in domo Domini. Et *Iere. 36.* Combustus est liber *teremia* Prophetæ ab iniquo rege. *Iere. 38.* Rogamus ut occidatur homo iste; de industria enim dissoluit manus viorum bellantium qui remanserunt in ciuitate hac, & manus vniuersi populi, loquens ad eos vniuersa verba hæc; siquidem homo ille non querit pacem populo huic, sed malum.

*Jeremias
propter ve
ritatem
cadit.*

Et respondit *Amos* 1. & 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe. *Pro. 26.* Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur [& dixit ad Amasiam] constanter scilicet, stans pro veritate *Ecc. 4.* Pro iustitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos [non sum Prophetæ officio scilicet, vel parentela, vel educatione inter Prophetas, sicut officio Prophetæ fuit *Elia*. qui in Prophetam vñctus fuit ab Elia 3. *Reg. 19.* Generatione autem, sive natalibus Prophetæ fuit *Isaias* & alij multi, quorum patres Prophetæ fuerunt, à quibus ad filios quasi per hereditatem gratia descendit prophetalis; educatione vero fuerunt Prophetæ, multi qui erant cum *Eliseo* 4. *Reg. 15.* Et hoc subdit exponendo [&] id est [non sum filius Prophetæ] *Glossa* tamen aliter exponitur, dicens: Non sum Prophetæ nunc, quia iam in isto

instanti non habeo relationem. Humilis iste magna de se negans, & humilia confitens, imitator est Ioannis Baptiste, de quo dicitur *Ioan. 1.* Confessus est & non negauit, & confessus est quia non sum ego Christus. *Greg.* Cum tantus esset ut Christus credi potuisset, elegit magis solide subsistere in se, quanti inaniter eleuari supra se sed armaturus ego sum] *Glossa*. Hoc veritatis est, bubulus enim vel pastor alienorum pecorum fuit. *Rom. 12.* Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Et inter pastores dicit se minimum subdens [vellicans Sicomorus] quia scilicet propria prata non habeo in quibus pascam, sed vellico siue discerpo folia Sicomorum & aliarum arborum ad pascua pecorum. Simile *1. ad Cor. 15.* Ego enim sum minimus Apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus *1. Reg. 25.* Ecce famula tua sit in ancillam, ut lauet pedes seruorum Domini mei. Negando autem de se quod non fuit, & confitens humiliiter quod fuit, refert gratiam quæ humilibus semper praesto est.

Et tulit me Dominus Deus] hoc est, Spiritu suo sustulit. Simile in *Psalms. 77.* Sustulit eum de gregibus ouium, de post foetantes accepit eum [cum sequerer gregem] more scilicet bubulci. *1. Reg. 2.* Suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem [& dixit ad me] supple, Dominus interiorum illuminationem infundendo. *Iac. 3.* Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Isa. vlt.* Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum & contritum spiritu, & trementem sermones meos? [vade & Propheta ad populum meum Israel] Quod dicit, Vade, intelligitur de profectu virtutis. *Job 38.* Nunquid emittes fulgura & ibunt, & reuertentia dicent tibi, Adsumus. *Eze. 1.* Animalia ibant & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis, tonantia scilicet verbis, ac coruscantia exemplis,

Et nunc [quia scilicet prohibes prophetare] audi verbum Domini] comminationis scilicet [Tu dicas] temere scilicet contra Dominum, dicens [Non Prophetabis super Israel] & sic prohibes, ne verbum Dei loquar. *Isa. 30.* Dicunt videntibus, Nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis, ea quæ recta sunt [& deo stillabis super dominum idoli] *Bethel* scilicet, & *Dan.* Stillare vocat loqui ordinare, ut poena determinetur ad culpam. Vnde *Glossa*. Non annuntiabis iram Dei cultoribus idolorum. *Job 29.* Verbis meis nihil addere audebant, sed stillabat super eos eloquium meum. *Deut. 32.* Fluat ut ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina. Ros enim verbum est Dei, dulcia promittens bonis, imber autem doctrinam exhibens simplicibus, stillæ vero, comminationes malis inferens; quia stillæ secundum Philosophum sunt magnæ guttæ, quæ cum impetu cadunt. *Job 26.* Cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, tonitruum magnitudinis eius quis poterit intueri? [Propter hoc, hæc dicit Dominus] hoc est, propter hanc culpam. *Isa. 30.* Pro eo quod reprobasti verbum hoc, & sperasti in calumnia & in tumultu, & innixi es super eo propterea erit vobis iniquitas hæc, sicut interruptio cadens, & requisita in muro. Et subinfert quinque poenas. Prima est.

Vxor tua in ciuitate fornicabitur] *Bethel* scilicet, ubi tu es summus sacerdos. *Deut. 28.* Accipies vxorem, & alius dormiet cum ea. Fornicationem

*humilitas
semper Dea
est grata.*

vocat

vocat adulterium & pollutionem per hostes *Job 3. Scortum sit alterius vxor mea*, & super illam incuruentur alij. *Thren. 5.* Mulieres in Sion humiliauerunt & virgines in ciuitatibus Iuda.

Et filij tui]qua præclarior tibi natio est [& filia tua] per quas generos tibi acquirere cupiebas [In gladio cadent] hostium scilicet. *Ezech. 9.* Senem adolescentulum & virginem, parvulum & mulieres interficite usque ad internacionem. Et haec est secunda poena. Si obiciatur quod hoc est contra iustitiam diuinam ut innocens occidatur. *Ezech. 18.* Filius non portabit iniuriam patris, nec pater iniuriam filij. *Hieronymus* respondet, quod loquitur de illis qui iam imitatores paternæ malitiæ fuerunt & si aliqui alij occisi sunt, bene actum est cum eis, ne malitias parentum imitarentur, sicut dici consuevit de infantibus Sodomorum. *Sap. 4.* Ex iniquis omnès filij qui nascuntur testes sunt nequitiae aduersus parentes in interrogacione sua. Et subdit poenam tertiam.

Et humus tua]supple, quam possides in funiculo metietur]ab hostibus scilicet, ut æqualiter inter eos diuidatur. *Thren. vii.* Hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. *Ps. 108.* Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Et subdit quartam.

Et tu in terra polluta morieris] pollutam terram dicit Gentilium, propter idola quæ colebant. *Isaia 22.* Quasi pilam mitter te in terram latam & spatiösam. Ibi morieris, & ibi erit currus gloriae tuae, & ignominia domus Domini tui. Et subdit quintam.

Et Israel]populus scilicet decem tribuum[captiuus] scilicet ab hostibus, Chaldaëis, & Assyriis [migrabit de terra sua]scilicet, vel in Babylonem, vel ad montes Persarum & Medorum. *Isaia 51.* Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut Orix illaqueatus, pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. Haec sub eisdem auctoritatibus dicuntur de malis Prælati, quorum vxores, hoc est, Ecclesia polluuntur hæresi & peccatis, & filii & filiae qui significant subiectos, gladio diaboli trucidantur; & ipsi inter pollutos polluti moriuntur, & possessiones Ecclesia à tyrannis distrahitur, & populus eis commissus à diabolo captiuus & illaqueatus ducitur. *Isa. 5.* Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.

C A P V T VIII.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus.

Ecclesia perit Prælati neglegentia.

Tangit hic similitudinem attractionis suppliciorum. Et habet partes duas. Primo enim ostendit, qualiter continuo attrahantur supplicia. Secundo, qualiter ipsa destruictio fiet, infra octauo *ibi* [Vidi Dominum stantem super altare] Prima diuiditur in duas. Primo enim ponit similitudinem, secundo similitudinis explanationem *ibi* [Audite hæc qui conteritis pauperem] In prima duo dicuntur, similitudo scilicet, & instructio Prophetæ ad similitudinis intellectum.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus] *Osee 12.*

Ego visionem multiplicavi eis, & in manu Prophetarum assimilatus sum [& ecce vincinus pomorum] *Hieronymus.* Per vincinum intelligitur abbreviatum tempus captiuitatis. Sicut enim vincino post excussionem arboris modici fructus attrahuntur, remanentes in summitatibus ramisculorum; ita post tot concussions & coominationes non restat, nisi ut attrahantur reliqui, & de arbore naturali abrupti in vasis ponantur hostium, & ad terram hostiū transportentur. *Ps. 20.* Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filiis hominum.

Et dixit]instruens scilicet me [Quid tu vides Amos?] Hoc est, considera, ut intelligas quid significet quod vides. *Dan. 10.* Intelligentia opus est in *Quam fugi-* *[Et dixi] vt occasionem darem instruenti *ea sit ux-* *[vincinum pomorum] supple, video. Per poma enim *nitas mym-* *significatur fructus vanitatis huius mundi. Sap. 5.* Transierunt omnia illa tanquam umbra, & tanquam nuntius præcurrens, & tanquam nauis quæ pertransit fluctuantem aquam. Sicut enim pomum odore suo resoluitur; sic pompa mundi & vanitas, dum in auras spargitur, dissipatur.**

Et dixit Dominus ad me] instruens scilicet me de significatione. *Isa. 50.* Dominus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico [venit finis super populum meum Israel] captiuitatis scilicet, vel intersectionis. *Ezech. 7.* Finis venit, venit finis super quatuor plagas terræ. Et iste est finis consumptionis, non consummationis. *Isa. 16.* Finitus est puluis, consummatus est miser, defecit qui concubabat terram [non adiiciam ultra] sicut feci, supple [vt pertranseam cum] dissimilando scilicet, ne percuterem. *Job 24.* Dedit ei Deus locum *Deus dis-* *pœnitentia, & ille abutitur eo in superbia. Ad *simulat-* *tempus enim Deus dissimulat, sed peccatorem *peccata-* *et iquan-* *tisper, non* *obliuif-* *citur.***

Et stridebunt cardines templi in die illa dicit *Cardines templi, pra-* *Dominus Deus] Cardines templi in quibus volvi-*fides sunt* *tor ostium templi ad intrandum & exendum, vocat principes, & pontifices, & reges, per quos est introitus vel exitus in Synagogam, vel Ecclesiam: & hi tunc stridebunt, eo quod lugebunt. Thren. 2. Defixa sunt in terra portæ eius: perdidit & contriuit vectes eius, reges eius, & principes eius in gentibus. Et hæc dicit Dominus, quem nihil latet. Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Et hoc explanat, subdens [muti morientur] propter peccatum scilicet. Rom. 6. Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Mortuus enim est qui principium vitæ (quod est Deus) in se non habet [in omni loco proiicitur] hoc est spargetur [silentium] ut scilicet nihil in quo vita est, audiatur. 1. Reg. 2. Impij in tenebris conticescent. *Osea 4.* Nocte tacere feci matrem tuam, & conticuit populus meus, eo quod non habuit scientiam.**

Audite hoc] Explanat hic similitudinis inductionem per tria; per peccati scilicet exprobrationem,

nem, per prosperitatis & consolationis ablaciōnēm [ibi] Occidet sol in meridie] & per defectus & mortis inductionem *ibidem* [Ecce dies veniunt] In prima harum duo dicit, scilicet, peccati exprobationem, & condemnationem *ibidem* [Iusauit Dominus]

Audite hoc] id est, quid significet hoc audite. *Job* 12. Nonne auris verba diuidicat, & fauces comedentis saporem[qui conteritis pauperem] bona scilicet pauperum diripiendo. *Isa*. 3. Quare atterias populum meum, & facies pauperum commilitis[& deficere facitis egenos] Deficiunt enim egeni quando sua subtrahuntur, sicut dicit *Hieronymus*. Hoc faciunt clerici nostri tempotis, qui bonas consuetudines vocant iuuentiones ad extenuandos pauperes. *Prov*. 30. Est generatio qua pro dentibus habet gladios, & commandit molaribus suis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus[dicentes] per avaritiam scilicet[Quando transibit messis] Messis hic non dicitur tempus messium, sed fructus; & optant ut fructus messium transeant, ut sua carius vendant, qua scilicet de anno in annum propter caristiam reseruerunt; contra hoc quod dicitur *Leuit*. 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & suscepis eum, quasi aduenam & peregrinum, & vixerit tecum, ne accipias ab eo usurpas, nec amplius quam dedisti. Time Deum tuum ut viuere possit frater tuus apud te, pecuniam tuam non das ei ad usuram, nec frugum superabundantiam exiges ab eo. Frugum autem superabundantiam querit qui multo maioris vendit quam emit. Et hoc est quod sequitur,

Et venundabimus merces] hoc est, ad voluntatem nostram vendemus, quando pauperes scilicet necessitate famis compulsi emere oportet, sicut illi volunt qui habent granum, vel vinum[& sabbatum] supple, quando transibit. Et intelligit de sabbato terræ, quando terra non seminabatur; tunc enim sequenti anno caristia fuit. *Leuit*. 25. Et hoc est quod sequitur [& aperiens frumentum] ut scilicet carius vendamus. Vnde *Proverb*. 11. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium. Frumenta abscondit in tempore, qui antea nouum bono foro emit, & usque ad tempus caristiae abscondit. In tempore autem vendit qui frumenta requirentibus vendit, non eleuato ultra communem ac iustum estimationem pretio. Et hoc subditur.

Vt imminuamus mensuram] hoc est, mensuram parvam pro maiori quam videlicet magnam emimus, vendamus [& augeamus] solum maius scilicet pretium in pondere accipiendo. Contra quod dicitur. *Leuit*. 19. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statuta iusta & aqua sint pondera, iustus modius & equusque sextarius [& supponamus stateras dolosas] Maiori scilicet emendo & minori vendendo. *Proverb*. 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus aquum voluntas eius. *Michæl* 6. Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor ira plena. Et quod intentione quaritiae hoc fecerint, subdit.

Vt possideamus in argento egenos] necesse est enim ut & scipios consueta substantia vendant in seruos & ancillas. *Gen*. 47. Non celamus Domum nostrum quod deficiente pecunia, pecora

simul defecerunt: nec clam te est, quod absque corporibus & terra nihil habemus. Cur ergo moriemur te vidente? & nos & terra nostra tui erimus [& pauperes pro calceamentis] supple, possideamus. Calceamentum autem vocat conculationem ab vsu, quia conculcatur calceamentum. Et sensus est, ut possideamus pauperes ad conculcandum. *Michæl* 6. Nunquid iustificabo stateram impiam, & facelli pondera dolosa? In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum [& quisquilia frumenti vendamus?] *Sap*. 2. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ. Qui quilia enim sunt paleæ immixta frumento quas pauperes emere coguntur, propter famis necessitatem. *Luca* 16. Cupiens saturari de micis, qua eadabant de mensa diuitis. Cuius peccati subiungit detestacionem.

Iurauit Dominus] hoc est, in sua veritate statuit [in superbiam] hoc est, contra superbiam [Jacob] hoc est, decem tribuum. *Glossa* inducit illud 1. *Petri* 5. Deus superbis resistit [Si oblitus fuero] supple per indulgentiam [usque in finem] hoc est, usque ad ultimum [omnia opera eorum] peccatorum scilicet. *Job* 14. Signati quasi in facco delicta mea. *Sap*. 1. In cogitationibus impij interrogatio erit, & sermonum illius auditio ad] Deum veniet [Nunquid non super isto] supple, peccatum crudeli, & tam nefando [non] supple, merito [commouebitur terra] hoc est, terreni concurrit commotione conturbationis. *Isa*. 24. Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur. Et hoc explanat subdens.

Et id est [lugebit omnis habitator eius] Habitator terræ est qui mente inhabitat terram. *Isa*. 24. Propter hoc maledictio vorabit terram, ideoque insipient cultores eius, & peccabunt habitatores eius, & relinquunt homines pauci [&] id est [quia ascendet quasi flumis vniuersus] supple, habitator terræ, hoc est, Sicut Nilus obstructus in ostiis cumulis arenarum, super ripas ascendens, operit terram: ita isti cumulis diuinarum quasi ascendentis inundant super pauperes. *Isa*. 8. Ibit per Iudam inundans & transiens usque ad collum veniet. Multos enim suffocant pauperes, quasi ad collum strigentes sicut dicitur *Matth*. 18. Abiit & misit eum in carcere, donec rediret vniuersum debitum. Hoc enim malus seruus fecit conseruo. Et dicitur *ibidem*, quod tenens suffocabat eum dicens: Redde quod debes [& eiicetur] de diuinitate scilicet, per captiuitatem, vel mortem, sicut eiiciuntur cumuli arenarum, obstruentes Nilum. *Isa*. 22. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te [& defluet quasi riuis Egypti] hoc est, Sicut Nilus remotis cumulis arenarum defluat in mare: ita isti per mortem ablatis diuinitiis, defluent in amaritudinem æternam. 2. *Reg*. 14. En omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, que non reuertuntur. *Psal*. 57. Ad nihilum deuenient tanquam aqua de currens.

Et erit] Tangit hic letitia in tristitiam conversionem [Et erit] certitudinem notat futuri quod prædictur in die illa dicit Dominus] clarae scilicet iustitiae [occidet sol in Meridie] hoc est, quando clarius deberet lucere. Sol autem est vel intelligentia veritatis, vel splendor prosperitatis. *Sap*. 5. Sol

*Vsura in
tempore*

*Maledictus
qui frumenta
et abscondit
in tempore.*

*Abominabilis est
Deo satanas
et dolosa.*

*Avaritia
produga
peccatis.*

*Avari pa-
perum sunt
tores.*

Sol intelligentiae non est ortus nobis, lassati sumus in via iniuitatis [& tenet] brescere faciam terram [hoc est, terrenos [In die luminis] quando scilicet lumen latitiae & veritatis magis desideraretur. *Isaia* 13. Obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. *Ioel* 2. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem [Et conuertam festiuitates vestras] hoc est, latitiae mundanas [in luctum] temporalis, vel æternæ captiuitatis. *Malachia* 2. Dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestiarum & [omnia cantica vestra] qua de vanitate scilicet mundi sunt [in planetum] supple, conuertam. *Thren.* 5. Versus est in luctum chorus noster. *Amos* 5. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyrae tuae non audiam. Et subdit de signis tristitia.

Et inducam super omne dorsum, saccum] qui scilicet asper, & humilis est. Tali enim habitu tempore tristitia vtebantur antiqui. *Job* 16. Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam. Facies mea intumuit à fletu, & palpebra meæ caligauerunt [& super omne caput caluitum] supple, inducam euulsis pilis præ tristitia. *Ezech.* 29. Omne caput decalvatum est. *Isaia* 7. In die illa radet Dominus in nouacula conducta in his qui trans fluuim sunt, in rege Assyriorum caput & pilos pedū & barbam vniuersam. 1. *Esdræ* 9. Cum audissim sermonem istum, scidi pallium meum, & tunicam meam, & euulsi capillos capitum mei, & barbae, & sedi mœrens [&] sic, supple [ponam eam] terram scilicet [quasi luctum vnigeniti] scilicet, vt vnuquisque tam amarè lugeat, sicut confueuit lugeri vnigenitus. *Ieremias* 6. Luctum vnigeniti fac tibi planetum amarum [& nouissima eius] scilicet in Romana captiuitate, vel inferni, supple, ponam [quasi diem amarum] propter scilicet pœnae temporalis, vel æternæ amaritudinem. *Sophonia* 1. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Hæc pœnitentibus conueniunt sub eisdem auctoritatibus, qui gaudia peccatorum in luctum conuertunt, suauitatem deliciarum in facci asperitatem, caput mentis radunt à pilis malorum cogitationum, & ponunt siue fundant se in luctum, quasi vnigenitum lugeant, hoc est, spiritum suum, & nouissimam mortis, vel inferni amaritudinem quotidie præ oculis habent. *Ecclesiast.* 7. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

Ecce dies veniunt] Hic tangit responsionis & consolationis diuinæ ablationem, sub methaphora famis. Et ideo ponit methaphoram, secundo explanationem, tertio defectum consequentem [Ecce dies veniunt] claræ scilicet iustitiae [dicit Dominus] qui non mentitur [& emittam famem] Verbum emissionis notat, quod ipsa fames quantum ad demeritum eorum diu venire debuerat [in terram] terrenos scilicet Iudeos. *Psalmi* 104. Vocavit famem super terram, & omne firmamentum panis contrivit. *Genes.* 41. Crescebat quotidie fames in omni terra. Et explanat methaphoram [non famem panis] materialis scilicet [neque sitim aquæ] materialis scilicet [sed audiendi verbum Dei] hoc est, responsa & oracula facta per Prophetas, quos modo contemnit. 1. *Reg.* 3. Sermo Domini erat pretiosus, hoc est, ratus. *Josephus* enim dicit, quod in ultima captiuitate responsum per Prophetas habere non poterant. Nec mirum, quia Dominum prophetarum occiderunt. *Isa.* 29.

Claudet oculos vestros, Prophetas & principes vestros qui vident visiones, operiet. *Ezech.* 14. Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniuitatis sua statuerunt contra faciem suam. Nunquid interrogatus, respondebo eis? Quasi diceret, Non. 1. *Regum* 18. Deus recessit à me, & exaudiens me noluit, neque in manu Prophetarum, neque per somnia.

Et commouebuntur] pressi scilicet hac fame & siti [à Mari] orientali scilicet, mortuo [vsque ad Mare] magnum scilicet occidentale [& ab Aquiloni] quod est aliud latus terræ coniunctum Occidentis [vsque ad Orientem] hoc est, ad latus meridionale, quod coniungitur Orienti [circuibunt] ignorantes scilicet quid agant quærentes verbum Domini] responsa scilicet Prophetarum. *Psalmi* 58. Farnem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem [& non inuenient] responsum scilicet. *Amos* 5. In gregibus suis, & in armentis yadent ad quærendum Dominum, & non inuenient; ablatus est ab eis. *Thren.* 2. Prophetæ eius non inuenient visionem à Domino. Hæc sub eisdem auctoritatibus ad laicos referuntur, quærentes à pastoribus Ecclesiæ verbi Dei pabulum, & sapietiam potum, & non inuenientes. *Thren.* 4. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Et subdit de conseqüente defectu, dicens.

In illa die] scilicet cum misero famem [deficient virgines pulchrae] à pulchritudine propter inedian famis. *Thre.* 1. Virgines eius squalidae, & ipsa oppressa amaritudine [& adolescentes] supple deficient [in siti] *Thre.* 4. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in vijs; & qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. *Job* 18. Exardebet contra eum sitis. *Et ibidem post pauca:* Attenuatur fame robur eius, & inedia inuadat costas eius, deuoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors.

Qui] hoc est, quia [illi iurant in delicto Samariae] hoc est, in idolo, quod est causa delicti. *Sapient.* 14. Infandorum idolorum cultura omnis malitia causa est, & initium, & finis [& dicunt] supple, iurantes, & ad modum antiquorum iuramenta formantes [Viuit Deus tuus Dan] In Dan vnum vitulorum Ieroboam posuit. Vnde sensus est: Iuro per vitam idoli quod est in Dan, à cuius vita suam vitam pendere putabant. *Sapient.* 13. Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum [& viuit via Bersabee] Hoc dicit propter duas tribus. Bersabee enim est in tribu Iuda, vbi duæ tribus idola coluerunt, sicut in antehabitis dictum est. Vnde sensus est: Iuro per vitam idoli, quod est in Bersabee, pro cuius deuotione viam hanc ad ipsum eundum suscepit, secundum quod dicitur *Ieremias* 5. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in his qui non sunt dij [& cadent] à statu scilicet libertatis in captiuitatem. *Isaia* 64. Cecidimus quasi folium vniuersi, & iniuitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos [& non resurgent ultra] *Amos* 5. Dominus Israël cedit, non adjicet ut resurgat.

Iste defectus spiritualiter est, quando virginem mentes ex defectu pabuli spiritualis & gratiae destituuntur, & iuuenes in quibus ætas robusta debet esse, eadem causa infirmantur. Et ad hoc auctoritates inductæ sufficiunt. *Thren.* 1. Omnis populus eius gemēs, & quærēs panem, dederunt quæ-

*Quæ conseruo sit
pantenti-
bus neces-
saria.*

D. Alberti Magni, in Amos Proph.

K

que

que pretiosa pro cibo ad refocillandum animam.
Zacharia 9. Quid bonum eius est, aut quid pulchritum eius, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines?

C A P V T I V .

Vidi Dominum stantem.

Hic inducit duarum tribuum destructionem, & habet partes duas. Primo enim dicit, quater destruentur. Secundo, falsam remouet consolationem, qua sibi blandiebantur *ibi* [Nunquid ut filii Aethiopum] Primum diuiditur in tres. Primo enim ponit destructionem; secundo, fugam impossibilitatem *ibi* [Non erit fuga eius] Tertio, ne se putent posse resistere, percutientis Dei describit maiestatem *ibi* [Qui tangit terram] Dicit ergo.

Vidi Dominum stantem] vel Angelum in specie Domini, assumpta specie corporali. Stantem autem dicit [super altare] quasi paratum ad recessum sicut describitur *Ezechiel 10*. Egressa est gloria Domini à limine templi, & stetit super Cherubim. Super altare autem stat, quasi dissipaturus cultum & religionem propter idololatriam. *Isaia 3*. Stat ad iudicandum Dominus, & stat ad iudicandos populos [Et dixit Dominus] supple, Angelo, vel Prophetæ [Percute] id est, percutendum nuntia [cardinem templi] hoc est, Sacerdotes, in quorum potestate est introitus & exitus in templum [& commoueantur superliminaria] hoc est, superadficata. *Isaia 6*. Commota sunt super liminaria cardinum, à voce clamantis, & domus repleta est fumo Quod proximum significabat templi incendium. Et subbdit *causam*.

Avaritia enim] Glossa, cupiditas rerum temporalium, supple, est [In capite omnium] supple, & singulorum. Suminus enim princeps & inferiores, non studebant, nisi auaritia; similiiter etiam mens singulorum (quæ caput animæ est) nil nisi auaritiam meditabatur. Quod magis verum est de principibus Ecclesiæ, quam Synagogæ. *Ieremia 5*. Extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à Prophetæ usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. *Isaia 56*. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, omnes in viam suam declinauerunt: vnuquisque ad auaritiam suam à summo usque ad nouissimum. Contra quod dicitur *Isaia 33*. Qui proiect auaritiam ex calumuia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, iste in excelsis habitat [& nouissimum eorum] hoc est, minimum qui etiam auarus est [In gladio interficiam] Chaldaeorum scilicet, vel iudicij mei. *Isaia 1*. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius meus deuorabit vos. *Job 19*. Fugite à facie gladij, quoniam ultor iniquitatum gladius est. Nouissimum etiam auarorum mors est, quando finiuntur gladio æternæ condemnationis.

Matthei 12. Fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. *Ieremias 17*. In nouissimo erit insipiens. Propter hoc dicitur *Deuteronomio 32*. Utinam sape-

rent & intelligerent, ac nouissima prouiderent. Et subdit de impossibilitate fugæ.

Non erit fuga eis] Manum enim Dei omnipotentis nemo effugere potest. *Amos 2*. Peribit fuga à veloce. *2. Machab. 6*. Manum Omnipotentis neque viuus neque defunctus effugiam [& qui fugerit ex eis] hoc est, fugere voluerit [non saluabitur] sicut *Ie. ultimo*. Sedechias & sui fugere voluerunt, & non potuerunt, comprehensi in campis Iericho, & adducti in Reblatha, vbi exoculatus est Sedechias & filij eius, & principes interfecti. Et *Ie. 43*. vbi fugientes in Aegyptum, ibidem interficiendi prophetantur. Quod autem in universali dixit, exequitur per singula, subdens.

Si descenderint usque ad infernum] Hyperbole est, hoc est, si possibile esset quod in infernum se mergerent [inde manus mea educet eos] Ad iudicium scilicet, & ad vindictam. *Job 34*. Non sunt tenebrae & non est umbra mortis, vt abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem [& si ascenderint usque ad cælum] si hoc possibile, supple, esset [inde detrahant eos] Simile *Abdia*. Si exaltatus fueris ut Aquila, & si inter sidera posueris nudum tuum, inde detrahant te, dicit Dominus.

Et si absconditi fuerint] si hoc possibile esset [in vertice Carmeli] Carmeli montis est valde condensa sylva, vbi multi absconduntur, sicut & David cum viris suis ibidem absconditus fuit *1. Reg. 25*. [inde scrutans] eos, supple, sicut feras [auferant eos] *Iere. 16*. Mittam eis venatores multos; & venabuntur eos, de omni monte, & de omni colle, & de caueruis petrarum. Quia oculi mei super omnes vias eorum: non sunt absconditæ à facie mea, & non fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis [& si celauerint se] hoc est, celare voluerint [ab oculis meis] qui tamen intuentur in abyssum *Dan. 3*. [In profundo maris] si hoc possibile esset [ibi mandabo serpenti] Leuiathan scilicet [& mordebit eos] hoc est, absorbebit. *Iere. 51*. Absorbut me quasi draco, replete ventrem suum teneritudine mea.

Et si abierint in captiuitatem] Vel literaliter, vel spiritualiter [coram inimicis suis] Chaldaeis scilicet, vel demonibus [ibi mandabo gladio, & occidet eos] *Ezech. 5*. Gladium euaginabo post eos. *Deut. 32*. Si acuero ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis. Et subiungit generaliter [& ponam] hoc est, figam [oculos meos] quibus scilicet se subducere non possunt [super eos in malum] inducendum super eos [& non in bonum] ut scilicet aliquid boni fiat. *Deut. 28*. Seruies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus, in fame, & siti, & nuditate, & omni penuria, & imponet iugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat [ait Dominus Deus exercituum] Confirmatio est omnium inductorum.

Secundum sensum spiritualem, in infernum fugiunt, qui ad desperationem vel presumptionem configiunt. In cælum autem ascendunt qui fortitudine superbie contra Deum timent, & resistere se posse Deo putant. In Carmelo latitant, qui in dignitate & in condenso familie & parentum, subducere se iudicio putant: in profundo maris, qui fluctuant in amaritudinibus seculi. *Psal. 138*. Quo ibo à Spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero

ad

Prelatorum execranda auaritia.

Avaritia genis morte perpetua.

ad infernum, ades. Si sumprospero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. *Iob* 11. Excelsior caelo est, & quid facies? profundior inferno, & unde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari. Et subdit de maiestate percutientis.

*Tyrannorum
mine non
sunt anxie
timenda.*

Qui tangit terram] hoc est, terrenos [& tabescit] hoc est, in tabem resoluitur. Tabes enim est fues, vel putredo sanguinis mortui. 1. *Machab.* 2. A verbis viri peccatoris ne timeritis, quia gloria eius sterlus & vermis est, hodie extollitur, & cras non inuenietur [& lugebunt omnes habitantes in ea] *Isa.* 24. Luxit & defluxit terra, & infirmata est [& ascendet sicut riuis] Dominus dicitur sicut riuis Aegypti ascendere, quando maiestate omnes opprimit, sicut Nilus egrediens ripas, tegit Aegyptum. *Isa.* 8. Ibit per Iudam inundans, & transiens usque ad eollum veniet. Et intelligitur de transitu fluuij judicialis, de quo dicitur *Dan.* 7. Fluuius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius. Hic riuis dicitur consummationis, quia iudicium illud omnia ad summam iustitiae deducet [& defluet] inuoluens, & trahens omnes malos [sicut fluuius Aegypti] defluuit in amaritudinem maris, ita defluent isti in amaritudinem aeternae mortis. *Iob* 21. Dulcis fuit glareis Cocytii, & post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles. Cocytus fluuius infernalis est, qui antea in vita ista, in poena & peccato trahit omnes, & post vitam istam in infernum trahit innumerabiles. *Ecc.* 1. Stultorum infinitus est numerus.

Qui edificat in caelo ascensionem suam] hoc est, in celestibus, qui virtutibus in celum ascendunt, in quibus continuo exaltatur Deus. *Psalm.* 8. Eleuata est magnificentia tua super caelos Deus. *Ephes.* 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos, ut adimpleret omnia [& fasciculum suum] hoc est, parvulum gregem credentium bonorum [super terram fundauit] fide scilicet, & religione ne pereat. *Glossa.* Iste fasciculus una Dei religione collectus est. Unde & ipsa religio a relizando, ac velut in fasce Deo vinciente colligando nomen accepit. *Cant.* 3. Fasciculus myrrae dilectus meus mihi. *Isa.* 45. Post te vineti manibus pergent, & que adorabunt, & te depreca-buntur.

Qui vocat] *Glossa.* in aera per nubes [aquas maris] *Glossa.* dulcoratas calore solis [& effundit eas] per pluuias [super faciem terrae] *Iob* 38. Nunquid eleuabis vocem tuam in nebula, & impetus aquarum operiet te? Ista aquae vel significant doctrinam quam pluunt Doctores, vel significant tribulationem quam pro tempore immittit Deus peccatoribus in penitentiam [Dominus nomen eius] *Psalm.* 76. Dominus nomen illi. *Exod.* 15. Omnipotens nomen eius.

Nunquid non?] Excludit hic falsam præsumptionem. Dicebant enim populum cui Deus tot beneficia impendit in eductione de Aegypto, & in templi sanctificatione, & in aliis: non debere a Deo derelinqui. Et hoc elidit hic [Nunquid non ut filij Aethiopum?] quibus scilicet similia beneficia im-pendi, creando scilicet, & ab hostibus liberando, & de seruitute educendo [Vos etsi mihi filij Israel, dicit Dominus Deus] si dicat: Aliis similia beneficia impendi, sicut vobis, & creando, & de diuersis periculis ac seruitute educendo. *Sap.* 11.

D. Albert. Magn. in Amos.

Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. *Psalm.* 18. Non est qui se abscondat a calore eius. Et specificat subdens [Nunquid non Israël ascendere feci de terra Aegypti?] *Michae.* 6. Memen-to quodd eduxerim te de terra Aegypti & de domo seruitutis liberaui te [& Palastinos] hoc est, Philistæos, supple, eduxi [de Cappadocia] Unde & Cappadocia manus tortoris interpretatur, & in hoc, supple, sunt similes vobis [& Syrios] *Glossa*, qui modo habitant in Damasco, supple, eduxi [de Cyrene] quæ est ciuitas Libia & ultra Aegyptum. *Sap.* 6. Pusillum & magnum ipse fecit: & æqualiter est ei cura de omnibus. Aethiopes à consuetudine significant peccatores, qui aliquando ad Deum adducuntur. *Psalm.* 67. Aethiopia præueniet manus eius Deo. Palæsthini dicuntur potionem cadentes, & significant in delectatione mundi submersos, quos de Cappadocia, hoc est, de manu tortoris, aliquando adducit Deus. *Psalm.* 43. Liberaisti nos ex afflgentibus nos. Syri sublimes vel altos significant in gratia, quos de Cyrene, hoc est, de semine maledicto, aliquando adducit Deus. *Sap.* 12. Erat semen maledictum ab initio.

Ecce] hoc est, per hoc in evidenti pater [oculi Domini super regnum peccans] ad puniendum scilicet: & regnum dicitur, quando in potestate peccati regnat. *Rom.* 9. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. *Ecc.* 10. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustias & iniurias & contumelias ac diuersos dolos [& contemn illud] scilicet regnum [a facie terræ] *Psalm.* 2. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Ab hac tamen contritione finali excipit electos, subdens [Veruntamen conterens] supple, in praesenti [non conteram] in aeterna scilicet damnatione [domum Iacob] hoc est, familiam Iacob [dicit Dominus] *Isa.* 1. Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus. 3. *Reg.* 19. Et derelinquam mihi in Israel septuaginta millia virotum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Permittit enim Dominus suos tribulari, sed non destruit. 1. *Cor.* 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Qualiter autem fiat, hoc subdit.

Ecce enim] quasi in evidenti est] ego mandabo] *Deus con-*
rigit hic
suos non
perdit.

per occultum instinctum. *Glossa*, ministris meis Antiocho Epiphane & successoribus Alexandri, & regi Assyriorum & Chaldaeorum, & etiam ipse demoni licentiam dando tentandi [& concutiam] hoc est, simul quatiam, siue quaslabo [in omnibus gentibus] malis scilicet [domum Israel] hoc est, familiam Israel. 2. *ad Timotheum* 3. Omnes qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patientur [sicut concutitur] hoc est, sicut concussio fit [triticum in cribro] Concussio enim in cribro fit, apprehenso cribro ambabus manibus, & quassando ad omnem partem granum, donec palea & puluis exeat. *Luca* 22. Simon ecce Satan expetuit ut cribraret vos sicut triticum. *Ecc.* 27. In percussura cribri remanet puluis cadens scilicet de cribro [& non cadet lapillus super terram] sed puluis, scilicet, & palea. Lapillum dicit granum solidum per charitatem, & graue per maturitatem virtutis, quod vento tentationum exufflati non potest. *Septuaginta* habent, ventilabro. *Luca* 3. Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam. Quid autem fiat de paleis, subdit.

In gladio morientur] sententia scilicet diuini iudicii] omnes peccatores] *Glossa*, usque ad mortem in peccatis perseuerantes[populi mei] numero scilicet, & non merito immixti populo meo. *Psal. 7.* Nisi conuerst fueritis gladium suum vibrauit[qui] hoc est, quia illi contradicentes, supple , Prophetis [dicunt]. Non appropinquabit] supple , nobis malum. Et hoc est quod subdit [&] id est [non veniet super nos malum] & sic promittebant impunitatem peccatoribus, quod esset contra diuinam iustitiam. *Iere. 7.* Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis , furari, occidere, adulterari , & iurare mendaciter , libare Baalim, & ire post deos alienos, sperando , supple , imputatem in istis , cum scriptum sit in *Psal. 58.* Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

In die illo] Tangit hic consolationem duarum tribuum in tribus, scilicet, regni restitutione, terræ fertilitate *ibi* [Ecce dies veniunt] & ciuitatum reædificatione *ibi* [& ædificabunt ciuitates desertas]

In die illo] claritatis scilicet, & lætitiae. *Psal. 117.* Hæc est dies quam fecit Dominus , exultemus & latemur in ea[fuscitabo] quasi de mortuis. *Rom. 5.* Vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt [tabernaculum David] hoc est, regnum , quod non legitur esse factum nisi per Christum. Per Zorobabel enim qui reuersus est de captiuitate , regnum fuscitatum non est , sed destrunctum & translatum ad Sacerdotes. Per Christum autem natum de semine David, spiritualiter est fuscitatum. *Iere. 23.* Suscitabo David gerumen iustum , & regnabit rex. *Luca 1.* Dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius. *Ezech. 37.* Ego ero eis Deus , & seruus meus rex David super eos, & pastor vnu erit omnium eorum. *Apocal. 21.* Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis [quod cecidit] per peccatum scilicet, & idolatriam, & negationem, qua Christum regem esse negauerunt. *Dan. 9.* Non erit eius populus , qui eum negaturus est. *Isa. 9.* Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Qualiter autem hoc fiat , subdit.

Et] id est [reædificabo aperturas] hoc est , scissuras & ruinas[murorum eius] de viuis scilicet lapidibus. *Isa. 58.* Ædificabuntur in te deserta seculorum , fundamenta generationis & generationis fuscitabis. *Ephes. 2.* In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto. 1. *Pet. 2.* Tanquam lapides viui superædificamini in domos spirituales[& ea] loca scilicet , vel ædificia quæ corruerant propter causas prius dictas [instaurabo] de Iudeis scilicet , & Gentibus , restituendo ruinam Synagogæ. *Isa. 51.* Consolabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius. Et ponet desertum eius, quasi delicias[& reædificabo eum] tabernaculum scilicet [sicut in diebus antiquis] tempore scilicet Salomonis & patrum , ad eandem scilicet gloriam & fidem. *Aggei 2.* Magna erit gloria domus istius nouissime plusquam primæ. *Malaeb. 3.* Placebit Deo sacrificium Iuda , & Ierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui. In yna enim fide & patres sunt & successores.

Vt possideant reliquia; Idumææ] quod literaliter nunquam accidit , quamvis Iudei fabulentur, quod hoc in aurea Ierusalem futurum sit. Vnde reliquie Idumææ sunt carnales secundum carnem

& sanguinem viuentes , qui ab Ecclesia possidentur , quando ad vitam ecclesiasticam formantur.

2. *Petr. 2.* Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis quæ militant aduersus animam. *Rom. 2.* Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem , sanctam, Deo placentem. *Galat. 5.* Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis[& omnes nationes] supple , possideant. *Aet. 2.* Erant in Ierusalem habitantes viri religiosi ex omni natione quæ sub caelo est , hoc est, in Ecclesia. *Isa. 60.* Gens & regnum quod non seruierit tibi , peribit , & gentes solitudine vastabuntur [eo quod inuocatum sit] in sanctificatione scilicet sacramentorum [nomen meum super eos]. *Ieremia 14.* Tu in nobis es Domine , & nomen tuum inuocatum est super nos. Est autem inuocatum, id est, intus vocatum quantum ad intellectum & affectum , sicut dicit *Augustinus. Num. 6.* Inuocabunt nomen meum super filios Israel , ego autem benedic eis [Dicit Dominus faciens hæc] Dictum enim Dei factum est. *Psal. 148.* Dixit & facta sunt.

Ecce dies veniunt] Tangit de terra fertilitate, quam diem vocat. *Rom. 13.* Nox præcessit , dies autem appropinquauit[dicit Dominus] qui lux est faciens diem. *Ioan. 1.* Erat lux vera , quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum [& comprehendet] opere , scilicet [arator messorem] ita scilicet quod non interueniet raptor qui messeni auferat. *Iacob 5.* Ecce agricola exspectat præiosum fructum terra, patienter ferens , donec accipiat temporaneum & serotinum. Arator autem est , qui vomere prædicationis , scindit corda auditorum. Messor autem qui fructum boni operis colligit in vitam æternam [& calcator vuæ] supple , comprehendet [mittentem semen] raptore non interueniente. Calcator vuæ est qui comprimit ad vinum compunctionis ; nūctens autem semen , qui semina virtutum concipit ad initium bona conuersationis. *Isaia 62.* Iurauit Dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis suæ , Si dederò triticum tuum ultra cibum inimicis tuis : & si biberint filii alieni vinum tuum in quo laborasti. Quia qui congregabunt illud, comedent , & laudabunt Dominum; & qui comportant illud, bibent in atriis sanctis meis.

Et stillabunt montes] hoc est , terra montosa [dulcedinem] per quos significantur Doctores, dulcedinem verborum in alios distillantes[& omnes colles] inferiores in partem solitudinis vocati [culti erunt] cultu scilicet iustitiae. *Isaia 32.* Erit cultus iustitiae silentium , & securitas usque in sempiternum. *Ioelis ultimo.* In die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent laete & melle [Et] supple , in his & taliter [conuertam] ad me, supple[captiuitatem populi mei Israel] 3. *Reg. 18.* Discat populus iste , quia tu es Dominus Deus , & tu conuertisti cor eorum iterum. *Isaia 55.* Conuertimini ad me , & salvi eritis omnes fines terræ.

Et ædificabunt] Tangit hic de ciuitatum spiritualium reædificatione [Et ædificabunt ciuitates desertas] vel literaliter , vel Ecclesiæ in ædificiis virtutum. *Isa. 58.* Vocabitur in te ædificator sepium, conuertens semitas in quietem [& habitabunt in eis] hoste scilicet eos non efficiente. *Psal. 86.* Sicut lætantium omnium habitatio est in te. *Ezechielis ultimo.* Nomen ciuitatis à die illa Dominus

Prædicator similis est aratori.

Zorobabel transfluit regnum Israel ad sacerdotes

Virtusque testamenti una est fides.

Dominus ibidem. *Isai. 6.2.* Non vocaberis ultra de-relicta, & terra tua non vocabitur amplius desolata; sed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitabitur; quia complacuit Domino in te[Et plantabunt vineas] literaliter, vel spiritualiter Ecclesias de viris germinantibus gaudium Spiritus sancti [& bibent] per consolationem de profectu subditorum[vinum eorum] *Psalmo 106.* Seminae-runt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natuitatis. *Cantic. 7.* Dabo tibi vinum con-ditum, dignum delicto meo ad potandum, labiis que & dentibus eius ad ruminandum [& facient hortos] ab oriendo dictos, eis quod omnes stirpes oriuntur in eis, qui significant Ecclesias collegia-tas, & religiones. *Cantic. 6.* Dilectus meus descen-dit in hortum suum ad areolam aromatum, vt ibi pascatur in hortis, & lilia colligat. Et hoc est quod sequitur [& comedent fructus eorum] hoc est, in profectibus virtutum reficientur. *Cantic. 5.* Ve-niat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructus pomorum suorum. *Isiae 58.* Eris quasi hor-tus irriguus, & sicut fons aquarum cuius non de-ficient aquæ. *Cantic. 4.* Hortus conclusus, fons si-

gnatus.

Et] supple, taliter[plantabo eos super humum suam] quæ stabilem & pretiosum fundum Eccle-sia significat. *Ieremie 12.* Plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt, & faciunt fructum. *Exodi. 15.* Introduces & plantabis eos in monte hæreditatis tuae, firmissimo habitaculo, quod operatus es Domine [& non euellam eos ultra] scilicet sicut feci antea per captiuitatem: quod significat Ec-clesiam non esse euellendam. *Ieremie 31.* Sanctum nunquam subuer-te Domini non euelletur, & non destruetur in per-petuum ultra [de terra sua quam dedi eis] in promissionibus scilicet patrum. *Isiae 58.* Su-stollam te super altitudinem terræ, & ci-babo te hæreditate Iacob patris tui [dicit Dominus Deus tuus] Con-firmatio est omnium præ-dictorum. *Tit. 1.* Quam promisit qui non mentitur Deus.

***

D. Alberti. Magni in Amos Proph.

D. ALBERTI MAGNI,
EPISCOPI RATISPOENSIS,
DOCTRINA TOTO ORBE
CELEBERRIMI, ORDINIS
PRÆDICATORVM

IN ABDIAM PROPHETAM ENARRATIO.

PROLOGI DIVI HIERONYMI IN ABDIAM
Prophetam Explanatio.

ACOB patriarcha] Iste prologus in duas partes diuiditur. In prima ostendit contra quem & propter quid Abdias Prophetat. In secunda merita describit prophetantis ibi [Hebrei hunc dicunt esse] In primo dicit quatuor, scilicet, quod contra Esau propter odium, & contra similes Esau in odio, & contra Gentes iudicium diuum processurum Prophetat Abdias [Jacob patriarcha] Patriarcha est princeps patrum, eo quod totum semen eius in benedictione fuit. Genes. 49 [Fratrem habuit Esau] Genes. 27 [qui] scilicet Esau [ob ruborem corporis sui Edom hebreæ lingua appellatus est] Genes. 25. Qui primus egressus, rufus erat & totus in morem pellis hispidus, vocauique nomen eius Esau. Cognomen autem ab accidente impositum fuit Edom [quod] scilicet Edom [latine sanguineus dicitur] eo quod sanguis rubeus est. Et subdit propter quid Prophetat contra illum.

Is] scilicet Edom [memoratum Fratrem suum] Jacob scilicet [qui] scilicet Jacob [Israël nomen acceperat] Genes. 32. Nequaquam vocaberis Jacob, sed Israël erit nomen tuum [graui odio commotus] Gregor. Odium inueterata ira est [interimere conatus est] Genes. 27 Venient dies luctus patris mei, & interficiam fratrem meum. Et subdit, quomodo nomen Edom in alios similes sibi in odio propagatur.

Qua de causa omnes qui populum Israël] spiritualem scilicet [id est, filios Jacob patriarchæ predicti] & intelligit de filijs spiritualibus [Esau odium imitati] Genes. 37. Oderant eum, nec poterant ei quicquid pacifice loqui [persecuti sunt] 2. Timo. 3. Omnes qui in Christo pie volunt vivere, persecutionem patientur [Esau & Edom] propter similitudinem odij scilicet [appellati sunt] Exo. 1. Oderant filios Israel Ægyptij, & affligerent illudentes eis, atque ad amaritudinem perducabant vitâ eorum Genes.

27. Oderat

27. Oderat ergo semper Esau Iacob, pro benedictione, qua benixerat ei pater. Et descendit ad speciale, subdens.

Et quia populus Israël [hoc est, filiorum Israël] de captiuitate Chaldaeorum [facta scilicet per Nabuchodonosor] per Cyrum regem Persarum [de quo Isa 45. Christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram [nutu] hoc est, instinctu [Dei renovatus in Ierusalem] 2. Para. vltimo : Suscitauit Dominus spem Cyri regis Persarum , qui iussit prædicari in uniuerso regno suo, etiam per scripturam , dicens : Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terra dedit mihi Dominus Deus celi , & ipse præcepit ut adificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudea. Quis ex vobis est in omni populo eius , sit Dominus Deus suus cum eo , & ascendat. Hoc idem continetur 1. Esdræ 1. [ab alio regno] quod scilicet Alexandro successit in Antiocho Epiphane, sicut dicitur 1. Macha. 1. [grauiter afflictus atque oppressus est] Afflictus bello , oppressus seruitute & tributis [ideo hoc regnum] persecutorum scilicet [quod more Esau] primi inimici & invidentis [prædictum populum] Israël scilicet [persecutum est] Psal. 108. Persecutus est hominem inopem & mendicum , & compunetum corde mortificare [per denuntiationem Abdæ Prophetæ] prophetiam scilicet [increpatur] 2. ad Timo. 4. Argue, obserua, increpa in omni patientia & doctrina [quod non Dei indignatione] hoc est, pro Dei indignatione [sed sua] propria scilicet [virtute] hoc est, fortitudine [populum] scilicet Dei [superatum gloriabatur] Isa 10. Dixit enim : In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi; & abstuli terminos populorum , & principes eorum deprædatus sum [de quo regno] persequente scilicet Ecclesiam [olim] diu ante [per David in Psalmo 136. dictum est] Istud scilicet [Memorare Domine filiorum Edom] ad vltionem scilicet [in die Ierusalem] hoc est, in die lætitiae Ierusalem. Michææ 7. Aspiciet me inimica mea & operietur confusione. Et subdit de iudicio processu in Gentes.

Nam reliqua à] præinductis scilicet [lectione comprehensa] Abdæ scilicet [futurum in Gentes] hoc est, contra Gentes [iudicium] hoc est, vindictam [ob causas] hoc est, propter causas [lectione comprehensa] in textu scilicet. Ioelis 3. Congregabo omnes gentes in vallem Iosaphat & disceptabo cum eis [& regnum Dei] supple, futurum esse [in populo Israël significant] vltimum enim verbum prophetæ est ; Erit Domino regnum.

Hebræi hunc] In hac secunda parte meritum tangit Prophetæ in quatuor ; in eleemosyna scilicet , in gloria sepulturæ, in honore exaltationis , & in nomine [Hebræi hunc, dicunt esse] quamuis per Scripturam confirmari non possit [qui sub rege Samariæ Achab] de quo 3. Regum 18. [& impiissima Iezabel] quæ fluxus sterquilinij interpretatur [pauit centum Prophetas] latitantes scilicet propter persecutionem Iezabel [in speluncis] Hoc ideo creditur ; quia 3. Reg. 18. Achab Abdiam misit pro Elia, qui ibidem dicitur Eliæ : Nunquid non indicatum est tibi Domino meo , quid fecerim cum interficeret Iezabel Prophetas Domini , quod absconderim de Prophetis Domini centum viros , quinquagenos & quinquagenos in speluncis , & pauerim eos pane & aqua. Sed quod idem sit iste Abdias & ille non est probatum [qui non curuauerunt genua ante Baal] hoc est, idola non adorauerunt [& de septem millibus erant] quantum ad meritum [quos Elias] 3. Re. 19. [arguitur ignorasse] cum enim diceret Elias, Ego relictus sum solus , & opinaretur se solum esse superstitem inter seruos Dei; arguens eum, respondit Dominus : Relinquam mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal. Et idem inducitur Ro. 11. Et subdit de sepulchro.

Sepulchrum quoque eius] Isa 11. Erit sepulchrum eius gloriosum [usque hodie] per
K 4 successiones

successiones scilicet generationum. [cum Mausoleo Elisei Prophetæ] Mausoleum sepulchrum adificatum & ornatum est, in quo defuncti præclaræ facinora, ac res memoria dignæ sunt descriptæ. Dicitur autem à Mausolo Cæsare rege, cui Artemisia vxor sepulchrum adificauit ita egregijs operibus, ut inter septem orbis miracula numeretur. Attollitur in altitudinem 25. cubitis. Cingitur columnis 36. A quo sepulchro omnia pretiosa si pulchra ex nomine eius Mausolea dicuntur [Et Baptista Ioannis] supple, Mausoleo [in Sabaste] civitate scilicet Samariae [venerationi habetur] sicut dignum est officiis Sanctorum venerationem impendi [quæ] scilicet Sebaste [olim Samaria dicebatur] ut dicit Chrysostomus à quodam Samer qui montem quem possedit, & ciuitatem quam ibi adificauit, Samariam vocavit, quæ cum metropolis facta esset terræ, ab ipsa tota terra nomen accepit [hanc] scilicet ciuitatem [Herodes rex] qui alienigena in Iudea regnauit [Antipatris filius] qui de successoribus Antiochi fuit [in honore Augusti Cæsaris] sub quo tempore regnauit [græco nomine vocavit augustam] Augustus enim in græce, latine sonat solenniter stans, vel solennitatis additio; propter quod scriptores solennizati, auctores dicuntur, & Deus auctor boni dicitur potius quam actor, quia solennis est in boni profusione. Et subdit de profectu honoris.

Alias, Augustum dicitur vel ab augen dovel quod scripsit a populo sacerdotibus quem dicatur, etiam scriptores solennizati, auctores dicuntur, & Deus auctor boni dicitur potius quam actor, quia solennis est in boni profusione. Et subdit de profectu honoris.

Hic igitur qui centum Prophetas pauerat] merito, supple, illius eleemosynæ & pietatis [accepit gratiam prophetalem] 1. Timo. 4. Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est & futuræ. Ecclesiastes 4. Eleemosyna pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuertas à paupere [& de duce exercitus] corporalis scilicet [fit dux Ecclesiæ] sicut Petrus de pescatore piscium factus est pescator hominum Mat. 4. Psal. 67. Principes Iuda duces eorum. Isa 32. Princeps quæ sunt digna principe cogitabit, & ipse super duces stabit [tunc in Samaria] quando dux erat Achab. Regum 18 [paruum gregem pauerat] centum scilicet viros tantum [nunc] factus, supple, dux spiritualis [in toto orbe Christi pascit Ecclesiæ] paulo scilicet verbi Dei, & mysteriorum. Deuteronomio 18. & Matth. 4. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Sapientia 16. Non nativitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos qui in te crediderint, conseruat. Et subdit de nominis dignitate.

Animæ pabulum, est verbum dei.

Et sicut Stephanus] corona interpretatur secundum congruentiam sui nominis [coronam meruit passionis] primus scilicet & precipuus. Psal. 8. Gloria & honore coronaisti eum Domine [Sic hic] Propheta scilicet [seruitutis Dei] interpretatione scilicet nominis [cum Paulo Apostolo] qui in prima sua epistola ad Romanos 1. scribit: Paulus Iesu Christi seruus [nomine] hoc est, nominis interpretatione [gloriatur] Pythagoras enim vult, quod nomen qualitatem indicet personæ. Et subdit renuntiationem [quia Abdias seruus Domini in nostro] hoc est, in latino [sonat eloquio]

Abdias Propheta.

C A P V T I.

*Reuelatio
divina fit
tribus mo-
dis.*

Visio Abdiæ] Ista prophetia diuiditur in titulum, & in traetatum. Titulus duo continet, certitudinem scilicet veritatis, & confirmationem auctoritatis. Certitudo veritatis importatur per hoc quod dicitur Abdiæ. Qua cum sint tres modi reuelationis, scilicet, sensibilis, imaginabilis, & intellectualis: in sensibili & in imaginabili multæ sunt illusiones, hæc autem proheria sola intellectuali visione reuelata est, propter quod certissima est, & nulli ludificationi exposita. *Genes. 32.* Vidi Dominum facie ad faciem. Quod dicit Abdiæ, significat auctorem qui sicut instrumentum auctor est, qui seruitute Domini meruit gratiam prophetarum. *Amos. 3.* Non faciet Dominus verbum, nisi reuelaverit secretum suum ad seruos suos Prophetas. *Sap. 9.* Mitte sapientiam de sede magnitudinis tuæ. Et post pauca dicit: Quoniam ego seruus tuus sum & filius ancillæ tuæ. *Psal. 118.* Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum Domine. Et subdit de auctoritate [Hæc dicit Dominus Deus] Pronominem notat sermonis auctoritatem. Si enim hæc Dominus dicit, habent auctoritatem, quia omnis sermo Dei auctoritas est. *Job. 29.* Verbis meis nihil addere audiebant. Dicit, notat reuelationem: dicere enim est per reuelationem intellectum rerum in animam Prophetæ ponere. *Psal. 84.* Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Dominus, potestate notat implendi per opus omne quod dicit. *Psal. 134.* Omnia quæcumque voluit Dominus fecit. Deus autem dicit, vt notetur in eo esse omnis scientia, quia *θεος* græce à *θεωμα* deriuatur quod est video. Dictum ergo Dei & ex scientia veritatis est, & plenitudine potestatis. *Dan. 13.* Deus qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant [ad Edom] hic notat materiam. Totius enim prophetæ materia Edom est in peccatis & in peccatis acceptus: improperant enim ei peccata, & comminatur peccata. *Isa. 34.* Victimæ Domini in Borsa, & imperfectio magna in terra Edom. Et attendendum est quod cum dicitur: Visio Abdiæ, non determinatur, nec per locum, nec per tempora regum; cuius causa potest esse, quia ad populum suum iste Prophetæ non prophetauit, & ideo tempora regum suorum in titulo ponere noluit.

Auditum] Hic incipit Prophetia. Et diuiditur in partes duras. Primo comminatur peccatum superbiam contra Deum. Secundo, comminatur peccatum iniuidam contra proximum *ibi* [Propter imperfectiōnem & propter iniquitatem] In prima tria sunt; superbiam deiectionem, diuinitatum spoliatio *ibi* [Si furas] & auxilij destitutio *ibi* [& omnes viri foederis tui] In prima hatum adhuc tria sunt, scilicet, hostium contra Edom missio & concitatio, superbiam præsumptio, & superbiam deiectionem.

Auditum] materialiter hoc est, rem per oraculum diuinum acceptam [audiuiimus] ego scilicet, & alij Prophetæ. *Isa. 34.* *Iere. 49.* vbi fere tota ista prophetia continetur, & *Ezech. 35.* *Deut. 18.* In ore duorum vel trium testium stat omne verbum [à Domino] cuius sermo non excidit.

Tobie vlt. Non excidit verbum Domini *Job vlt.* Audit auris audiui te *Ecclesiastes 45.* Audiuit eum & vocem ipsius, & induxit illum in nubem. *Ly. 11.* Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud. Quid autem audierint, subdit [& legatum] Nabuchodonosor [ad Gentes] hoc enim, contra gentes [misit] Ista missio facta est per instinctum qui targitur *Judith. 2.* Dixit Nabuchodonosor cogitationem suam in eo esse, ut omnem terram suo subiugaret imperio; hoc enim in corde suo Deus posuit ut peccata Gentium digna vltione vindicarentur. Et subdit de exhortatione ducum [Surgite] hoc est, robur sursum agite, ut scilicet audacter inuadatis. *Isa. 13.* Super montem caliginosum leuate signum, exaltate vocem, leuate manum. *Isa. 21.* Comedentes & bibentes surgite principes & arripe clypeum [& consurgamus] vnamimenter omnes scilicet [aduersus eum] hoc est, Edom [in prælium] *Psal. 93.* Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? Mystice iste legatus Christus est cum Apostolis ac cœtu toto Prædicatorum. *Isa. 9.* Secundum translationem *Septuaginta.* Vocabitur magni consilij Angelus. *Iere. 49.* Auditum audiui à Domino, & legatus ad Gentes missus sum. His dicit Deus: Surgite, hoc est, ad cælestia sursum vos agite: & isti respondent, Consurgamus per obedientiam, ut scilicet in obsequium Christi debellent Gentes gladio prædicationis. *Iere. 49.* Congregamini & venite contra eum, & consurgamus in prælium. Et subdit de præsumptione superbiae.

Ecce parvulum dedi te in Gentibus] non virtute humilitatis, sed numero bellatorum: in quo à ceteris gentibus superabantur. Et hoc est quod sequitur [contemptibilis tu es valde] etiam, supple, ex rerum paupertate. Simile 1. *Reg. 9.* Numquid non filius Gemini ego sum, de minima tribu Israël, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? Et cum habeas occasionem humiliandi te, tunc [superbia cordis tui extulit te] quod est vnum eorum quæ odit Deus. *Ecclesiastes 25.* Tres species odiuit anima mea, & aggravauit valde animæ illorum, pauperem superbum, diuitem mendacem, & senem faturum & insensatum. *Job 15.* Quid tumet contra Deum spiritus tuus? Et *ibidem*: Quid te eleuat cor tuum? [habitantem in scissuris petrarum] despectue legendum est, hoc est, cum nec teeta habeas, sed in cauernis & in scissuris petrarum cogaris habitare. *Iere. 49.* Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui: qui habitas [in cauernis petræ], & apprehendere niteris altitudinem collis [exaltantem solium tuum] regnum enim suum præferre voluit aliis, cum esset omnibus humilius. *Isa. 14.* Super astra cæli exaltabo solium meum [qui dicit in corde suo] Metaplasmus, & mutat secundam in tertiam personam, vt ostendat quod in hoc cor alienum est ab ipso. *Job 15.* Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium [quis detrahet me in terram] Quasi dicat, Nullus potest hoc facere. *Isa. 10.* Dixit, In fortitudine manus meæ ego feci, & in sapientia mea intellexi. Simile *Apoc. 18.* Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Sed quia Deus superbis resistit. *Iacob. 4.* ideo sequitur [Si exaltatus fueris ut aquila] continua scilicet cordis eleuatione, sicut aquila altius volat [& si inter sydera posueris nidum tuum] Hyperbole

*Hominum
tres sunt
condicio-
nes dete-
standas.*

perbole est. *Iere* 49. Cum exaltaueris quasi Aquila nūdum tuūm [inde detrahā te], dicit Dominus. *Isa*. 14. In profundūm detraheris usque ad funda menta laci. Poeta,

Frangit Deus omne superbiam.

Spiritualiter superbi in scissuris petrarum habitan t, quia & in duritia cordis, & in scissura charitatis. *Job* 8. Super acerūm petrarum radices eius densabuntur, & inter lapides comporabitur.

Si fures] Tangit hic de spoliatione; primo tres similitudines ponens de spolio particulari, & sub inferens de vniuersali [si fures intrōissent ad te] in furno, hoc est, in nigro, sine in occulto rapientes, supple, non omnia abstulissent, sed quādam [Si latrones] qui domos nocte fodere, & quā in domin bus sunt, rapere solent [quomodo conticuissent?] Quasi dicat, Non conticuissent, sed repulissent. *Iere*. 49. Si fures in nocte, supple, venissent super te, rapuissernt quod sufficeret sibi. Et hoc est quod hic sequitur [Nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te] violenter scilicet, materiam gaudij diripientes [nunquid non saltem racemos] supple, aliquos [reliquisten tibi?] *Iere*. 49. Si vindemiatores venissent super te, non reliquisten racenūm. Gregorius dicit, quod diabolus fur est in negotio perambulante in tenebris: quando scilicet, insidiando circumuolat, vel promittendo decipit, vel suadendo blanditur. *Ioan*. 10. Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Latro autem est, quando violenter facit, & aperte, scilicet, quando minando terret, vel opprimendo rapit, vel desperando frangit. *Osea* 7. Fur ingressus est spoliāns, latrunculus foris. *Proverb*. 23. Insidiatur in via quasi latro: & quos incautus viderit, interficiet. Vindemiatore autem est, quando materiam gaudij tollit, & in tristitiam perpetuam deiicit. *Job* 24. Maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum. Tales sunt qui interficiunt seipso, gaudij scilicet materiam in seipso non inuenientes. *Proverb*. 25. Sicut tinea vestimento & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi. *Ecc*. 14. Felix qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit à spe sua. *Ecc*. 25. Omnis plaga tristitia cordis est. *Ecc*. 30. Tristitiam non des anima tua, & non affligas temetipsum in consilio tuo. Iucunditas cordis, hæc est vita hominis. Et subdit de spolio vniuersali.

Quomodo scrutati sunt Esau] Et hoc subdit, explanans [&] id est [inuestigauerunt abscondita eius] *Glossa*, cæternas & foramina, ut scilicet in antris nihil absconditum reuinere possent. *Job*, 24. Nudi & incidentibus absque vestitu, & esurientibus tulerunt spicas. Et ideo sequitur [usque ad terminum] supple, denudatum [emuletur te] extra terram tuam, scilicet, in captiuitatem. Hoc significat scrutinium dæmonum, ad auferendum a peccatore omne bonum. *Psalm* 108. Scrutetur fœn rator omnem substantiam eius, & diripiāt alieni labores eius; & hoc usque ad terminos emittrit. De tribus enim terminis huius vitæ ad quos seculares vitam futuram terminare cupiunt, scilicet, diuitiis, deliciis, & honoribus, in tres terminos inferni proiecitur, dolorem scilicet, penuriam, & ignominiam. *Job* 21. In puncto ad inferna descendunt.

Et omnes viri fœderis tui] Tangit destitutio nem auxiliū: primo exterioris, & postea interioris

[Omnes viri fœderis tui] hoc est, quos conœderatos habebas, Ammonitæ scilicet & Moabitæ [illuscerunt tibi] per hoc scilicet quodrupto fœdere additi sunt inimicis tuis [inqualuerunt aduersim te] ducento scilicet te in captiuitatem [viri pacis tuae] hoc est, in quibus pacem sperabas. *Iere*. 9. Unusquisque à proximo suo se custodiāt, & in omni fratre non habeat fiduciam; quia omnis frater supplantans supplantabit. *Mich*. 7. Nolite cre dere amico, & nolite confidere in duce [qui comedunt tecum] vt amici, supple [ponent insidias subter te] vt scilicet te euertant & supplantent, de quibus dicit *Ecc*. 6. Est amicus qui odium & rixam & conuicia denuidabit. Est autem amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. *Threno*. 1. Omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici. *Psal*. 40. Etenim homo pacis meæ, in quo sperauit, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et subdit de destitutione auxiliū interioris, primo in consilio, secundo in virtute,

Non est prudētia in Edom] scilicet: quia si bi consulere nescit. *Isaia* 19. Stulti facti sunt principes Thaneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Agyptum, angulum populorum cius, hoc est, principes. *Ibidem*. Consilium Agypti præcipitabo. 1. ad *Corinth*. 3. Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Et hoc probat, subdēns [Nunquid non in illa die] iudicij mei scilicet [dicit Dominus] quando scilicet tibi prouidere non poteris [perdam sapientes de Idumæa] Philosophos, scilicet & mundi consiliarios. 1. ad *Corinth*. 1. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et hoc est quod hic additur [& prudentiam de monte Esau] supple, perdam. *Baruch* 3. Confabulatores & exquisitores prudentiae & intelligentiae viam sapientiae nescierunt. Mons autem Elau superbiam significat carnalium, qui licet in secularibus prudentes sint, tamen in spiritualibus sunt insipientes. *Iaco*. 3. Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. *Job* 5. Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilia prauorum dissipat. *Iere*. 49. Nunquid non ultra est sapientia in Themam? Perit consilium à filii Esau, inutilis facta est sapientia eorum. Et subdit de destitutione virium & virtutis.

Et timebunt fortēs tui] *Eccle*. 12. Nutabunt viri fortissimi [à Meridie] supple, habitantes; quia tota terra Esau à Meridie est, & ardori solis intantum exposita, quod in cavernis habitant [vt] non est causale, sed est consecutuum; & est sensus. Ut deficiente consilio & viribus [intereat vir] per Chaldæos [de monte] hoc est, de montosa terra [Esau] *Iere* 46. Vidi ipsos pauidos & terga vertentes, fortes eorum cælos; & fugerunt conciti, nec respexerunt; terror vndeque, ait Dominus. Non fugiet velox, nec saluari le putet fortis.

Propter interfectionem] Tangit hic causam destructionis Esau; & habet duas partes, scilicet, inuidi destructionem, & pīj constructionem ibi [Et in monte Sion erit saluatio] In prima duo dicuntur, scilicet, qualiter Esau destruetur, & quomodo ibi [Quoniam est iuxta dies domini] Adhuc prima harū habet tria. Primo enim in genere causam dicit destructionis; secundo in specie ibi [In die cum stars] Tertio subiungit poenam ibi [Et non despicias]

*Non temere
re culibet
amicō fidē
dum.*

*Non est sa
pientia nec
robur ad
uersus Do
minus.*

Prōpter interfectionem] qua scilicet vel voluntate, vel consilio, vel facto, vel fauore fratrem, vel proximum occidisti, vel vitam scilicet auferendo, vel res subtrahendo de quibus viuere debuit. *Dan. 13.* Innocentem & iustum ne interficias. *Ecc. 34.* Panis egentium vita pauperis est; qui de fraudat illum, homo sanguinis est [& propter iniqitatem] in oppressionibus scilicet & persecutib[us] [in fratrem tuum] hoc est, contra fratrem tuum [Jacob] contra enim aquitatem naturae est persequi fratrem. *Psalm. 78.* Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, & timor notis meis. Vnde inter ea in quibus beneplacitum est Deo, & sunt probata coram Deo & hominibus *Ecc. 25.* est concordia fratrum, & amor proximorum [operiet te confusio] captiuitatis scilicet temporalis, vel aeternæ. *Iere. 31.* Confusus sum & erubui, quoniam sustinui opprobriū adolescentiae meæ. *Mich. 7.* Aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. *Psal. 68.* Operuit confusio faciem meam [& peribis in aeternum] hoc est, aeterna captiuitate damnatus. *Psalm. 36.* In iusti punientur, & semen impiorum interibit. *Isa. 14.* In iustitate patrum suorum non consurgent, nec hæreditabunt terram. Et quod dicit in genere, tangit in specie.

In die] captiuitatis scilicet, & iudicij Iudeorum [cum stares] armis scilicet accinctus [aduersus eum] Jacob scilicet. *Job 16.* Collegit furorem suum in me, & comminans mihi, infremuit dentibus suis contra me; hostis meus terribilibus oculis intuitus est me. Hic est versus [Quando capiebant alieni exercitum eius] hoc est, Chaldæi alieni à sanguine Iudeorum. Et tangit hoc quod dicitur 4. *Regum vltim. 2.* *Paralip. vltimo, Iere. vltim.* quod cum fugeret de ciuitate Sedechias cum filiis & nobilibus suis, & vagarentur in deserto versus Idumæam; Idumæi iuuerunt Chaldæos ad capiendum regem, & exercitum eius [& extranei] Gentiles scilicet [ingrediebantur portas eius] ciuitatis scilicet Ierusalem. *Proverb. 3.* Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam [& super Ierusalem] ciuitatem scilicet, & pertinentia ad ciuitatem [mittebant sortem] Sicut enim dicit *Ierem. vltim.* Duces Babyloniorum intrantes ciuitatem, primo sederunt in portis, ut iudices & Domini: postea comportatis rebus, sortiebantur quid quis tolleret. *Prov. 1.* Sortem mitte nobiscum, marsupium vnum fit omnium nostrum. Et debet legi, suspensiue mittebant sortem [tu quoque eras quasi unus ex eis] ex hostibus scilicet: adiunctus enim eras in sua captiuitate. Plus enim nocet falsus amicus quam manifestus inimicus. *Ecc. 6.* Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. Hæc sub eisdem authoritatibus de inuidis & falsis amicis dicuntur. *Psal. 37.* Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & stete- runt.

Et non despicies] Tangit hic pœnam, & quia maxima pœna est inuidi, non posse persequi eum cuius inuidet prosperitati aut successibus, ideo tangit illam primo in octo. Primum est quod dicit, [& non despicies] Jacob scilicet in die fratri tui] hoc est, quando iudicabitur frater tuus in sequenti scilicet Romana captiuitate [In die peregrinationis eius] hoc est, quando peregrinabitur de terra ductus in Romanam captiuitatem, *Isaie 33.* Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris? Et paulo post;

Cum fatigatus desieris contemnere, contemneris, Et est sensus, quod filii Israël de Babylonica captiuitate restituentur, quamvis postea per Romanos captiuiandi sint: filii autem Elau non restituentur, sed manentes in captiuitate, filios Israël in secunda captiuitate deridere non possunt. Significat autem eos qui iustos derident in casu suo. *Psal. 21.* Omnes qui videbant me, deriserunt me, locuti sunt labiis, & inquerunt caput. Et apponit secundum [Et non lætaberis super filios Iuda] In captiuitate scilicet Romana [In die perditionis eorum] hoc est, captiuitatis. *Prov. 2.* Lætantur cum maleficerint, & exultant in rebus pessimis. *Job 31.* Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum malum. Et subinfert tertium [& non magnificabis os tuum] dilatando scilicet in risum, vel aperiendo ad deuorandum [In die angustiæ] Romanae scilicet captiuitatis: tunc enim tu gemes in captiuitate, *Psal. 21.* Aperuit super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. *Thren. 2.* Aperuerunt super te os suum, omnes inimici tui sibilauerunt, & tremuerunt dentibus suis, & dixerunt: Deuorabimus, en ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. Et addit quartum [Nec ingredieris portam populi mei] cum hostibus scilicet, sicut fecisti [in die ruinæ eorum] per Romanam scilicet captiuitatem. *Thren. 4.* Non cediderunt reges terræ & vniuersi habitatores orbis, quoniam ingredieretur hostis & inimicus per portas Ierusalem. Portæ istæ significant quinque sensus, vt dicit *Hieronymus*: hostis ingressus deletabilia, & incitamenta peccari significat. *Ierem. 9.* Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras. Ridentes autem de hoc ex inuidia sunt dæmones. Et subdit quintum.

Neque despicies & tu] Despectue legendum est, quasi & tu qui parvulus & contemptibilis es [in malis eius] quæ scilicet patietur Jacob [In die vastitatis illius] per Romanam scilicet captiuitatem, sicut, supple, fecisti in ista captiuitate Babylonica *Job 30.* Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei: quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni. Et supponit sextum [Et non emittris aduersus exercitum eius] Tangit illud *vltim. Iere.* quod Idumæi bellatores à Chaldæis emissi sunt ad persequendum regem Sedechiam [In die vastitatis illius] Romanae scilicet captiuitatis. Tunc enim hoc facere non poteris, eo quod in captiuitate relinqueris. *Mich. 7.* Visitatio tua venit, nunc erit vastitas eorum. Et subdit septimum [Nec stabis in exitibus] sicut, supple, fecisti [vt interficias eos qui fugerint] Et tangit quod obsessa ciuitate exitus obleruabant Idumæi, & fugientes occidentur. *Psal. 36.* Gladium euaginauerunt peccatores, vt trucident rectos corde. Et subiungit octauum [Et non concludes reliquos eius] qui effugere scilicet potuerunt Romanam captiuitatem, sicut, supple, fecisti in Chaldaica captiuitate [in die tribulationis eius] per captiuitatem scilicet Romanam. In omnibus autem his sensus est, quod tot malis pressus erit in captiuitate propria, quod pressus proprio gemitu non potest inferre aliis malum. Simile *Exod. 14.* Ägyptios quos nunc videtis, nequam ultra videbitis usque in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos racibitis. *Psal. 111.* Peccator videbit & irascetur, dentibus suis

*Quinque
sensus por-
tae sunt
anima.*

Deus pro
pugnator
iss iustitiam

suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum
ribit. Quando autem & qualiter hoc fiet, sub-
dit.

Quoniam iuxta est dies Domini] vindictæ sci-
licet [super omnes gentes] gentiliter scilicet vi-
uentes. *Isa. 26.* Visibilis iniquitatem habitatoris
terræ contra eum. *Ioel. 3.* Congregabo omnes gen-
tes in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis super
populo meo, & hereditate mea Israel [sicut feci-
sti, fiet tibi] *Luc. 6.* In qua mensura mensi fueri-
tis, remetietur vobis. *Matth. 21.* Malos male per-
der [retributionem tuam] hoc est, dignam meritis
ruis [conuerteret in caput tuum] *Ioel. 3.* Cito veloci-
ter reddam vicissitudinem vobis super caput ve-
strum. Et *ibidem post pauca.* Retributionem vestram
conuertam in caput vestrum. *Malach. vlt.* Calca-
bitis impios cum fuerint velut cinis sub planta pe-
dum vestrorum. Et hoc deducit ad speciem, sub-
dens [quomodo enim bibistis] in letitia scilicet
deorum vestrorum [super montem sanctum
meum] captum scilicet à Chaldaeis. *Dan. 5.* Allata
sunt vasa decoris domus Dei coram te, & tu, &
optimates tui, & vxores tue, & concubinae tue
bibistis vinum in eis, *Psal. 68.* In me psallebant qui
bibebant vinum [bibent & omnes gentes iugiter]
supple, super montem tuum captum & desolatum
in letitia scilicet captiuitatis tue. *Apoca. 18.* In
poculo quo miscuit vobis, miscete ei duplum [&
bibent] hoc est, in delectatione absument posses-
siones tuas [&] id est [absorbent] *Iere. 51.* Ab-
sorbut me quasi draco, replete ventrem suum
teneritudine mea. *Osee 5.* Nunc deuorabit eos
mensis cum partibus suis [& erunt quasi non sint]
erunt enim socij eius qui non est, hoc est, diaboli.
Job 18. Habitent in tabernaculo eius socij illius
qui non est. Aspergatur in tabernaculo illius sul-
phur. Et post pauca. Memoria illius pereat de
terra.

Et in monte Sion] Tangit hic consolationem
Sanctorum in duabus, scilicet, subiectione ini-
micorum, & in distributione possessionum *ibi* [Et
hereditabunt [Et in monte Sion erit saluatio] vel
post Babyloniam captiuitatem, vel in Ecclesia,
quod melius est. Mons enim Sion eminētia spe-
culationis est, quæ est Ecclesia in contemplatione
fidelium. *Isaia 46.* Dabo in Sion salutem, & in
Israel gloriam meam [& erit sanctus] hoc est, in
sanctitate confirmatus. *Isa. 4.* Omnis qui relietus
fuerit in Sion, & residuus in Ierusalem, sanctus
vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, in Ierusa-
lē. *Iere. 31.* Benedicat tibi Dominus pulchritudo in-
sticie, mons sanctus [Et possidebit dominus Iacob]
dicit quantum ad duas tribus [eos qui se possede-
rant] Quod si ad literam dicatur, factum est post
captiuitatem Babyloniam *i.*, *Machabe. 5.* vbi di-
citur, quod Iudas Machabeus occupauit ciuitatem
Gentium, & occidi omne masculinum in ore gla-
dij, & accepit omnia spolia eorum. Melius tamen
intelligitur spiritualiter, quod dominus Iacob Eccle-
sia est, quæ possidet possessiones tyrannorum, qui
ali quando possederant eam. *Isa. 11.* Et volabunt in
humeros Philisthiim per mare, simul prædabun-
tur filios Orientis: Idumæa & Moab præceptum
manus eorum, & filii Ammon obedientes erunt.
Isa. 14. Erunt capientes eos qui cuperant & subii-
cient exæctores suos.

Et erit] supple tunc [domus Iacob] hoc est, duæ
tribus [ignis] hoc est, causa incendiij [& domus

Ioseph] hoc est, decem tribus, supple, erunt [flam-
ma] hoc est, causa inflammationis [& domus Esau
stipula] supple, erit, quæ scilicet ira Domini facile
succendatur. *Isa. 62.* Egrediatur ut splendor Iustus
eius, & Saluator eius velut lampas accendatur. De
stipula *i. ad Corinth. 5.* Si quis ædificauerit supra
fundamentum hoc, lignum, fœnum, stipulam,
vniuersiusque opus quale sit, probabit ignis. Et
ideo sequitur [& succendentur in eis] domus scilicet
Iacob, & domus Ioseph, sicut in stipulis. *Isaia 9.*
Succensa est quasi ignis impietas, veprem & spi-
nam vorabit [Et deuorabunt eos] direptione scilicet
possessionum & occisione gladij. *Ezher 11.*
Sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuora-
rauerunt inclitos [& non erunt reliquæ domus
Esau] *Isaia 14.* Perdam Babylonis nomen, & reli-
quias, & progeniem, & germen. *2. Re. 21.* Virum
qui attriuit nos & opprescit inique, ita delere de-
bemus, vt nec unus quidem residuus sit de stirpe
eius [quia Dominus locutus est] Hæc literaliter
nunquam sunt impleta, vnde spiritualiter melius
intelliguntur, quod dominus Iacob sint perfecti in
virtute, qui sunt velut ignis per charitatem: &
domus Ioseph perfecti in scientia veritatis quæ ac-
crescit virtuti: qui sunt ceu splendor claritate do-
ctrinæ, & ignis feruore prædicationis. *Cantic. 8.*
Lampades eius, vē lampades ignis atque flamma-
rum. Domus autem Esau sunt carnales peccatores,
vacui sicut stipula, & aridi à gratia; qui cum suc-
cendunt à charitate, sunt non stipula, & à san-
ctis deuorantur, hoc est, incorporantur, sicut,
dictum est Petro *Act. 10.* Occide, manduca. Et
subdit de distributione possessionum.

Et hereditabunt hi] Iudei scilicet [qui ad Au-
strum sunt] hoc est, versus Meridiem [montem
Esau] hoc est, montosam terram. *Hieronymus.* Re-
uerso Iuda de Babylone in regnum, hi qui in Me-
ridie habitabant & angustos terminos habebant,
occupabant montem Esau ad dilatandum termi-
num suum [& qui in campestribus] hoc est, de
duabus tribubus qui in planis habitabant, supple,
possidebunt Philisthim] hoc est, quinque ciuita-
tes Philistinorum ad dilatandum terminum
suum. *Isaia 49.* Adhuc dicent in auribus tuis filij
sterilitatis tua: Angustus est mihi locus, fac spa-
tium mihi vt habitem [& possidebunt regionem
Ephraim] supple, duæ tribus, hoc est, vbi habita-
bat quondam Ephraim [& regionem Samariae]
supple, possidebunt. Iudas enim dilatauit terminum
suum in terras decem tribuum. *Isaia 54.* Longos
fac funiculos tuos & clausos tuos consolida: ad
dexteram enim & laevam penetrabis, & semen
tuum Gentes hæreditabit, & ciuitates desertas in-
habitabit [& Beniamin] cuius scilicet terminus
est contra Septentrionem [possidebit Galaad] hoc
est, terram ultra Iordanem, quæ prius Galaad,
nunc Arabia dicitur, vbi ante captiuitatem Ruben
& Gad, & dimidia tribus Manasse habitaue-
runt.

Et transmigratio exercitus huius] ductus scili-
cket in Babylonem [filiorum Israel] hoc est, illi qui
de decem tribubus captiui ducti sunt in Babylo-
nem [reuerterentur cum eis] &, supple, posside-
bunt [omnia loca Chananæorum] hoc est, vbi
quondam Chananæi habitauerunt, quam promisit
Deus Abraham *Genes. 12. Psalmo 104.* Tibi dabo
terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestrae
[usque Sareptam] quæ angustia panis interpre-
tatur, vbi

tur, vbi vidua pauit Eliam 3. *Regum* 17. [& transmigratio Ierusalem] hoc est, transmigrati de Ierusalem [quæ in Bosphoro est] hoc est, iuxta mare Bosphorum; ibi enim posuit eos Nabuchodonosor. Et interpretatur angustia succrescens, vbi secundum fabulas Poëtarum (vt dicit *Hieronymus*) bos, hoc est, Io transiit. Illa (inquam) transmigratio [possidebit ciuitates Austri] sibi scilicet vicinas. Et quia hæc nunquam literaliter facta sunt, spiritualiter intelligitur, quod Ecclesia possidet montem Esau in dignitate carnali, & campestria Philisthiim in comitate populari, quæ Ecclesia obedit, & regionem Ephraim in libertate temporali, & regionem Samariae in custodia pastorali, & Galaad in studio Scripturarum, quia Galaad acerius testimonij interpretatur. Hæc Ecclesia transmigratio est, quæ dicit cum *Apostolo*, *Hebra. 13.* Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Et possidet omnia loca Chanañorū, hoc est de peccatis ad gratiam transmigratorum. Transmigratio autem Ierusalem hæc est ad supernam ciuitatem pertinens. Possidet ciuitates Austri, hoc est, religiones lumini diuino, & calori sancti Spiritus expositas. *Isa. 60.* Gens & regnum quod non seruerit tibi, peribit, & Gentes solitudine vastabunt. *Psalm. 2.* Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Et subdit d.

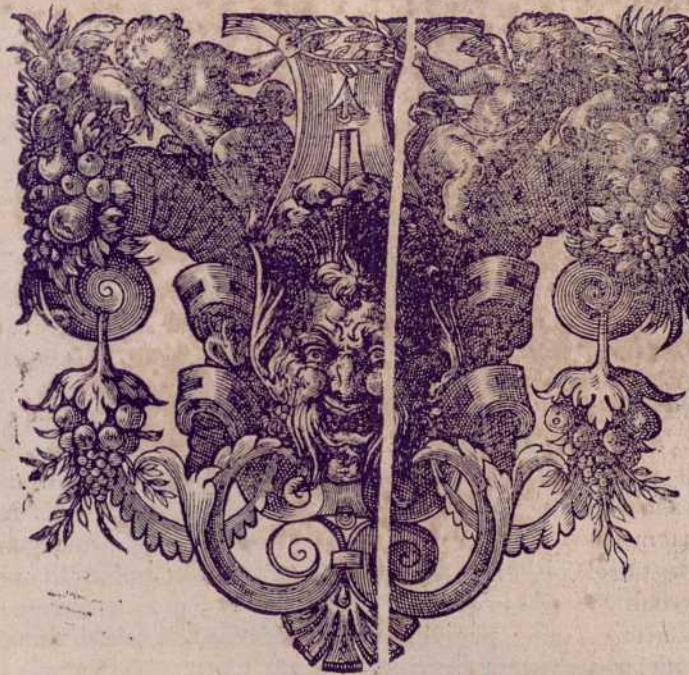
*esse hic lo-
cupta-
tionem Ec-
clesia.*

populi optima in regimine dispositione.

[Et ascendent saluatores] Zorobabel scilicet, & Iesus sacerdos magnus, & Esdras, & Nehemias, & cæteri qui de captiuitate Babylonica redierunt & saluabant populum [in montem Sion] hoc est, in Ierusalem, sicut præcepit Cyrus *Ezra* 1. [iudicare montem Esau [qua scilicet poena dignus sit. Hi saluatores Apostolos, & successores Apostolorum significant, in quibus est salus Ecclesiæ. *Isa. 19.* Mittet eis saluatorem, & propugnatorem qui liberaet eos. Hi ascendunt de virtute in virtutem. *Psal. 83.* Ibunt de virtute in virtutem. Et sedebunt in monte Sion, hoc est, in potestate Ecclesiæ & dignitate, & iudicant montem Esau, hoc est de seculatibus, superbis, & timidis. *Sap. 3.* Iudicabunt Sancti nationes, & dominabuntur populis [&] sic, supple [erit Domino regnum] *Psal. 81.* Surge Deus & iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. *1.ad Corinth. 15.* Oportet illum regnare, donec posset inimicos suos scabellum sub pedibus suis. *Psalm. 144.* Regnum tuum, regnum omnium seculorum,

Daniel. 7. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum quod non corrumperetur.

**

D. Albert. Magni in Amos Proph.

I

D. ALBERTI,

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM

In Ionam Prophetam Enarratio.

*PROLOGI DIVI HIERONYMI
in Ionam Prophetam explicatio.*

ANCTVM Ionam] In hoc Prologo ostendit Hieronymus, quis sit iste Propheta, cui, quando, & qualiter prophetauit. Et secundum hoc diuiditur prologus [Sanctum Ionain] Sanctum dicit, ne propter fugam qua Dominum fugit, peccator videatur [Hebræi affirmant] siue assertunt, cum tamen sit opinio potius quam assertio [filium fuisse mulieris viduæ Sareptanæ] de qua 3. Re.7. vbi dicitur, quod filium illius viduæ Elias suscitauit: sed non dicitur, quod filius ille Ionas fuerit [quem Elias Propheta mortuum suscitauit] sicut ibidem legitur [matre postea dicente ad eum] hoc est, ad Eliam [Nunc in isto] facto scilicet suscitionis [cognoui, quia vir Dei es tu] strenue scilicet te habens in obsequiis diuinis. Iob 1. Erat vir ille magnus inter omnes orientales [& verbum Dei in ore tuo est veritas] Litera 3. Re. 17. sic habet: Et verbum Domini in ore tuo verum est [ob hanc causam etiam ipsum puerum] suscitatum, supple [vocavit] marer scilicet [Amathi] hoc est, filium Amathi. Et secundum hoc intelligitur de secunda nativitate, qua suscitatus est a mortuis, quod fuerit filius Amathi: & non intelligitur de prima, qua natus est ex matre. Et hoc est quod sequitur [Amathi enim in nostra lingua veritatem sonat] & nominis subiungit rationem [ex eo quod verum locutus est Elias] Ioan. 17. sermo tuus veritas est [ille qui suscitatus est] & sic quodammodo secundam nativitatem habuit [filius dicitur esse veritatis] formam veritatis habens in spiritu propheticō, sicut filius formam habet pa-

*Ionas filius
fuit vidua
Sareptana*

tris [ideo de veritate] diuina scilicet [columba nascitur] donum scilicet Spiritus sancti: quia Spiritus sanctus de Verbo quod veritas est procedit. Act. 10. Loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum [quia Ionas columbam sonat] & ideo Ionas fuit nomen proprium, sed Amathi cognomen. Et cum dicitur Ionas Amathi, Amathi genitiui casus est, & intelligitur filius Amathi secundum consuetudinem quarundam gentium, qui filios ex patribus cognominant, ut Petrus Eliæ. Hæc ergo de nomine & genere dicta sunt. Et subdit quibus prædicauit.

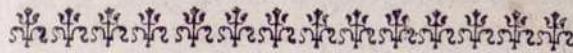
In condemnationem autem Israel] quæ fit iudicio comparationis [Ionas ad Gentes] hoc est, ad Gentiles [mittitur] Jeremie 49. Legatus ad Gentes missus sum [quod Ninive agente pœnitentiam] quæ ciuitas est Gentilium [illi] hoc est, filii Israel [in malitia perseverant] Luce 11. Viri Ninivæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam; quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; & ecce plusquam Ionas hic. Et subdit quando prophetauit [Temporibus quippe Ieroboam regis Israel] qui pronepos fuit Iehu, sub quo etiam Osea, Joel, & Amos prophetauerunt secundum regulam Hebraorum, qui dicunt quod Prophetæ in quorum titulis tempora prophetiæ non ponuntur, eorundem regum temporibus prophetauerunt, sub quibus illi qui ante eos in titulis reges habent, prophetauerunt [qui] scilicet Ieroboam [Deo vero derelicto cum populo suo] decem tribuum scilicet [in Samaria idolis sacrificabat] hoc est, vitulis aureis in Dan & in Bethel positis [Ionam Prophetam fuisse] hoc est, vixisse [quartus liber Regum indicat] octauo capitulo scilicet. Et subdit qualiter se habuit in prophetando.

Is] scilicet Ionas [cum prophetia] hoc est, prophetica illuminatione illuminante ad scientiam scilicet futurorum [peccatores ciuitatis Ninive] qui tunc scilicet peccatores erant [Dei misericordiam consecuturos videret] per pœnitentiam [ne falsa videretur prædicare] siue prædicere de futura scilicet ciuitatis euersione [ad denuntiandum intentum]

ritum eiusdem ciuitatis ire solebat] hoc est , solebat non ire , ne scilicet derogatio fieret veritati . Et attende quod voluntas cadit super antecedens absque consequente , & super affirmationem & negationem simul , & cadit diuisim super ea , quae secundum rem diuidi non possunt : & ideo possibile est , quod solebat non ire cum praetudicio veritatis , & solebat ire cum edificatione charitatis , tamen precelegit non ire in actu ad ostensionem humilitatis , sperans quod per alium à Deo missum , essent conuertendi . Quare autem missus sit , subdit .

Nam sicut Deus ad Abraham] *Genes* 18. de impietate Sodomorum & Gomorrhæorum locutus est] Hæc verba scilicet : Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum peruenit ad me [ita & de Niniue] *Iona* 1. [dicitur eo quod ascendit clamor malitiae eius] hoc est , Niniue [ad eum] hoc est , ad Deum . [Et quia sententia Dei] quam scilicet [de] subuertenda dedit [Sodoma minime reuocata est] precibus Abrahæ scilicet [ita & Ionas aduersus Niniue prolatam sententiam] de subuersione [reuocari solebat] hoc est , solebat non reuocari cum praetudicio veritatis . Et ideo factum fecit , hoc est , fugam , ne veritas in ore suo labem pateretur , sperans quod peccatores aliter conuerterentur [diuinæ dispensationis ignarus] dispensationem vocat rigoris per misericordiam relaxationem qua cedens feueritati iustitiae misereri potius eligit quam condemnare . Et hoc est quod sequitur [qui] relatio simplex est ad intellectum , per hoc quod dicitur diuinæ [salutem hominum ad se conuertentium] supple , se [magis vult quam interitum] *Ezechielis* 18. Nolo mortem peccatoris , sed magis ut conuertatur & viuat .

Hoc illi acciderat] eodem scilicet modo ignorantiae [quod & sancto Eliseo] 4. *Reg.* 4. [qui filium Sunamitis mulieris] cum esset in Carmelo [mortuum] esse domi , sup . [ignorauit] Vnde dicit *Ibidem* : Dimittit illam , anima enim eius in amaritudine est , & Dominus celavit à me , & non indicauit mihi . Et subdit de causa fugæ , ideo scilicet propter verecundiam si verum non diceret [à conspectu Dei] hoc est , à Iudea , in qua conspectus Dei fuerat [Ionas fugere se putabat] sperans quod in alia terra Dominus sibi non appareret [humanum aliquid passus] *Augustinus* . Falsa pro veris approbare humana tentatio est [dicente David (in *Psal.* 138.) Quo ibo à spiritu tuo , & quo à facie tua fugiam ?] & sic nullus potest effugere Deum . *Augustinus* . Domine ubique es , & qui à te recedit quo it , nisi à te placido ad te iratum ? Vnde & Ionas fugiens ex ira Dei tempestatem inuenit .

ARGUMENTI DIVI HIERONYMI IN IONAM PROPHETAM Explicatio.

Onus columba] Istud videtur esse argumentum , de omnibus enim dictis in textu mentem aperit [Ionas] supple , interpretatur [columba & dolens] Duas enim habet interpretationes [filius Amathi] hoc est , veritatis [qui] scilicet Ionas [fuit de Geth] natus scilicet [quæ] scilicet *D. Albert. Magni in Ionam Prop.*

Geth [est in Ophir] prouincia . Et hoc dicitur ad differentiam illius Geth , quæ est in terra Philiſthiim [ad Gentium præconium mittitur] hoc est , ad Niniuen quæ Gentium ciuitas est . Et sicut dictum est , temporibus Ieroboam proneporis Iehu . 4. *Regum.* 14. Ieroboam restituit terminos Israel ab introitu Emath usque ad mare solitudinis , iuxta sermonem Domini Dei Israel , quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi Prophetam , qui erat de Geth in Ophir [missus contemnit] hoc est , negligit dissimulando , mandatum contemnens sive negligens [fugit] à Iudea scilicet [fugiens dormit] in nauis [propter quem periclitatur nauis] per tempestatem à Domino emissam [sed sors] hoc est , exploratio diuini indicij [latenter] supple , in nauis [reperit] & hoc totum in 1. c. continetur [ieuctus] supple , à pisce in terram [prædicauit subuersionem] supple , Niniue . Et hoc in 3. cap .

Sed contrastatur in pœnitentia vrbis] hoc est , contrastatur de facto quod sequebatur ex pœnitentia vrbis , quod fuit apparenſ lapsus veritatis [& saluti Gentium inuidet] Inuidia duo habet ; vnum ex genere , quod est contrastatio : alterum ex specie , quod est non velle bonum proximo , & hoc Ionas non habuit , nisi quoad quid , scilicet , quoad consequēs ex pœnitentia vrbis . Diximus enim quod voluntas cadit super antecedens absque consequente , & super affirmationem & negationem simul : quae tamen simul esse non possunt : & propter hoc vera inuidia non fuit , sed verecundia quædam aliquid simile habens inuidia [Gaudet etiam in hederæ virentis vmbraculo] sub qua scilicet sedet , euersio nem vrbis expectans [& dolet subito arescente] supple , hederæ vmbraculo . Et hoc totum continetur in 4. ca [Cuius] scilicet Iona [sepulchrum in shrum .

Iona 5. *proph.*

quadam vrbium Geth] hoc est , pertinentium ad metropolim quæ dicitur Geth [in viculo] quodam .

Viculus vocatur parua villa [demonstratur] his

scilicet , qui venerationis causa adueniunt [in se-

condo milliario Sephorim] hoc est , à ciuitate Se-

phorim , quæ , vt dicit *Hieronymus* , hodie appella-

Anna Ma-

ria virginia

mater , ubi

eodem vico dicunt quidam beatam Annam ma-

trem gloriose Virginis fuisse natam ,

sis orta .

Ionas Propheta.

C A P V T I.

ET factum est] Prophetia ista diuiditur in titulum & tractatum . In titulo sex continentur , scilicet , diuinorum studium , & meditatio , quod notatur in copulativa conciunctione [Et] Cum enim non copulet aliquid ante in sermone , necesse est quod copulet ad id quod præcessit in mente . Vnde *Glossa* . Multa in spiritu videns , de multis in hæc verba prorupit . Simile *Ezechiel* 1. Et factum est . *Psal.* 1. In lege eius meditabitur die ac nocte . Secundo notatur efficacia sermonis & potestas , cum dicit [factum est] sermo enim Dei factius est eorum quæ loquitur . *Matth.* 7. Erat docens , sicut potestatem habens , & non sicut Scribae &

L 2 Phari

Verbum Pharisæi. *Psal. 140.* Audient verba mea , quoniam
Dei auctor potuerunt. Tertium est illuminatio quod notatur
viciatem per [verbum] *Ecc. 1.* Fons sapientia verbum Dei in
habet non excelsis. *Anguslinus* in libro de Trinitate octauo.
hominis. Verbum quod insinuare intendimus cum amore
 notitia est. Quarto notatur auctoritas per hoc
 quod dicitur [Domini] verbum enim Domini au-
 toritatem habet : verbum autem hominis non.
 1. ad *Theff.* 2. Cum accepissetis à nobis verbum au-
 ditus Dei, accepistis illud , non ut verbum homi-
 nem, sed sicut est vere verbum Dei. *Luca 10.* Qui
 vos audit, me audit. Quintum est appropinquatio
 verbi ad rationem prophetae, quod notatur in pre-
 positione [ad] *Deut. 30.* Non longe est verbum à te.
Rom. 10. Prope est verbum in ore & in corde tuo.
Iaco. 1. Suscipe insitum Verbum quod potest sal-
 uare animas vestras. Sextum est, auctor cum dicit
 [Ionam] quem describit nomine & genere. Ionas
 autem columba, vel dolens interpretatur , & à co-
 lumba, hoc est, à Spíitu accepit reuelationem: do-
 lens autem annuntiauit , sicut & omnis Prædicato-
 tor facere debet ; quod enim haurit in contempla-
 tione, cum gemitu debet effundere in prædicatio-
 ne. *Att. 20.* Vos scitis à prima die qua ingressus
 sum in Asiam , qualiter vobiscum per omne tem-
 pus fuerim seruiens Domino , cum omni humili-
 tate & mansuetudine & lacrymis. *Cant. 2.* Vox tur-
 gemitu. turis audita est in terra nostra. Tuatur enim gemi-
 tum habet pro cantu. In his figura Christi est , di-
 cit *Glossa* , super Christum enim quieuit Spiritus
 in specie columbae *Matth. 3.* & *Mar. 1.* & *Luca 3.*
 & *Ioan. 1.* Et pro nobis doluit. *Isa. 53.* Vere lango-
 tes nostros ipse tulit. Et describit per genus [filium
 Amathi] hoc est veritatis. Quamuis enim literali-
 ter fuerit filius Amathi ; tamen etiam verum est
 quod æterna veritate Prophetæ formantur in fi-
 lios veritatis. *Sap. 7.* Sapientia per nationes in
 animas sanctas se transfert, amicos Dei & Proph-
 etas constituit [dicens] Per hoc notatur processus à
 Deo in cor Prophetæ : ab eo enim qui dicit ver-
 bum formatum procedit. 2. *Reg. 23.* Mihi locutus
 est Deus fortis Israël, dominator hominum iustus,
 dominator in timore Dei.

Surge] Ista prophetia dividitur in duas partes. Prima continet primum præceptum missionis cum suis adhærentiis: secunda, secundum cum pertinentibus ad ipsum *infra 3. ibi* [& factum est verbum Domini ad Ionam secundo dicens] Prima in duas dividitur. Primo enim tangitur præceptum, quod est causa fuga : secundo fuga ipsa. In præcepto tria sunt, scilicet, præparatio Prophetæ ad obediendum , opus præceptum , & causa. In prima horum tria sunt, scilicet, eleuatio ad cælum quod notatur per [surge] *Coloff. 3.* Si consurrexisti cum Christo , qua sursum sunt querite. Componitur enim surge à sursum & age. Vnde sensus est, Sur-
 sum te age ; qui enim in imis est nebulis phanta-
 stiarum, tenebris errorum impeditus, claritatem in-
 circumscripsi luminis videre non poterit] & vade]
 profectu virtutis & veritatis. *Psal. 88.* In lumine
 vultus tui ambulabunt. *Pro. 4.* Semita iusti , quasi
 lux splendens & crescens in perfectum diem [in
 Niniuen] quæ speciosa interpretatur, & mundum
 significat, qui propter quod pulcher est græce cos-
 mos dicitur , quod latine sonat ornatus , & latine
 dicitur mundus (vt dicit *Boetius*) quia à mundissi-
 mo exiit exemplari. Vnde in consolatione phi-
 losophia dicit : *Mundum meæ gerem pulchrum*

pulcherrimus ipse.

Psal. 49. Pulchritudo agri mecum est [ciuitatem] quæ dicitur quasi ciuium vñitas ; quia vno conienu ferebantur ad mala. *Gene. 6.* Omnis caro corruperat viam suam [grandem] propter pecca-
 ti scilicet deformitatem. 1. *Re. 2.* Erat peccatum puerorum grande. *Eze. 22.* Sordida, nobilis gran-
 dis interitu] & prædicta in ea] opus præcepti est. Et dicit *Chrysostomus* super *Matth. 4.* quod prædi-
 catio est de his quæ sunt fidei, & supra rationem;
 doctrina autem de his quæ sunt bonorum morum, sub ratione. 2. *ad Timoth. 4.* Prædicta verbum, insta opportune importune. Et subdit præcepti causam & necessitatem [quia ascendit] per super-
 biam & incrementum. *Psal. 71.* Superbia eorum qui te oderunt , ascendit semper. 1. *ad Theffa.* 2. vt simileant peccata sua semper [malitia eius] Non dicit peccatum quia peccatum est deformis actus , qui aliquen ex infirmitate vel ignorantia procedit ; malitia vero hic dicitur peccatum quod procedit ex mala radice, scilicet, ex delectatione in malo. *Psal. 72.* Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. *Sap. 5.* In malignitate nostra consumpti sumus [coram me] clamat scilicet vt vindicem in eos. *Gene. 4.* Vox sanguinis fratris tui claimat ad me. *Gen. 18.* Claimor Sodomorum & Gommor-
 thaorum venit ad me.

Et surrexit Ionas] Tangitur hic fuga, & redu-
 ctio fugientis *infra 2. ibi* [Et præparauit Dominus
 piscem] In prima duo sunt, scilicet, latitatio fu-
 gientis, & deprehensio *ibi* [Et tunc dixit vir ad
 collegam suum] In primo tangitur fuga, & fugientis
 persecutio *ibi* [Dominus autem misit ventum] In prima duo sunt, scilicet, præparatio ad fugam,
 & fuga.

Et surrexit Ionas] de loco scilicet quietis &
 contemplationis, in quo melius sedendum fuit. *Lu-
 ca 24.* Sedete in ciuitate, quoque induamini vir-
 tute ex alto. *Philosophus in septimo physicorum.* In
 sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens
 [vt fugeret in Tharsis] *Glossa.* Tharsis vna est ci-
 uitas Ciliciae , vt dicit *Iosephus* ; alia est ciuitas In-
 diae , vt dicitur 2. *Paral. 9.* Neuctro modo sumi-
 tur hic, sed Hebrais consuetudo est quodlibet ma-
 Tharsis hic
 re Tharsum vocare. Vnde *Psal. 47.* In spiritu ve-
 mare signi-
 hementi conteres maues Tharsis, hoc est, maris [à
 facie Domini] hoc est, à præsentia apparentis Do-
 mini , quem putabat non apparere præsentialiter
 nisi in Iudea ; quia in *Psal. 75.* dicitur : Notus in
 Iudea Deus. Et ideo subducens se Iudea, putabat se
 subducere præsentia Domini apparentis. Morali-
 ter , Tharsis exploratio gaudij interpretatur, fuga
 vero recessum à Domino significat ; qui enim à
 Domino recedit , terrena explorat gaudia. *Ie. 17.*
 Recedentes à te , in terra scribentur. Et subdit de
 fuga.

Et descendit Ioppem] Ioppe portus Iudeæ est,
 in quo usque hodie monstrantur saxa , in quibus
 Andromeda ligata , Persei est auxilio liberata. In-
 terpretatur autem pulchritudo; ad pulchritudinem
 enim mundi fugit , qui Deum deserit. *Prover. 31.*
 Fallax gratia & vana est pulchritudo [& inuenit
 nauem euntem in Tharsis] hoc est, in mare ; non
 enim curauit quo iret dummodo Iudeæ , & præ-
 sentia Dei se subduceret. Nauis hæc curiositatem
 significat, in qua nauigant pulchritudinem seculi
 cupientes experiri. *Att. 27.* Cum incidissemus in
 locum dithalassum impegerunt nauem , & prora
 quidem

Persicus
*Androme-*dam libe-*
*rauit.**

quidem fixa manebat immobilis; puppis vero solebatur à vi mari. Prima enim pars curiositatis lucrorum humanorum aliquandiu manet, vltima vero pars in dithalasso, morris amaritudine absorbetur [& dedit nauum eius] pretium scilicet subvectionis [& descendit in eam] de litore scilicet in nauem [vt iret cum eis in Tharsis] hoc est, in latitudine maris [à facie Domini] supple, sc subducens. Et significat eos qui magna pretia dant eis, qui aduehunt eos ad lucra mundi & vanitates. *Ezech. 16.* In hoc quod dediti mercedes, & non accepisti, factum est in te contra consuetudinem mulierum. Istud significatum est. *Mach. 4.* vbi impius Iason pro principatu obtulit 360. talenta & alia 150. si potestatem acciperet gymnasium & ephebiam in Ierusalem constituendi. Et subdit de persecutione fugientis, & dicit quatuor: ortum, scilicet tempestatis, clamorem turbæ nauigantis, soporem Ionæ dormientis, & excitationem gubernatorum.

Dominus autem misit ventum magnum in mari] *Psal. 134.* Qui producit ventos de thesauris suis [Et facta est tempestas magna in mari] Tribulatio scilicet exorta ex tentatione & persecutio-ne. Nahum. Dominus in tempestate & turbine viæ eius. *Psalmo 68.* Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me [& nauis] ex concusione scilicet procellarum, & ventorum [periclitabatur conteri] hoc est, vt contereretur. *Ecclesiastes 43.* Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. Ventus iste persecutionem significat, vel tentationem. *Matth. 8.* Motus magnus factus est in mari.

Et timuerunt nautæ] qui scilicet magis nouerunt maris pericula; propter quod necesse fuit omnes alias magis timere. *Act. 27.* Nautis vero quarentibus fugere de naui, cum misissent sca-pham in mare sub obtentu quasi inciperent à protra anchoras extendere: dixit Paulus Centurioni, & militibus: Nisi in naui manserint isti, vos salvi fieri non potestis. Isti enim significant gubernatores Ecclesiæ. *Psal. 16.* Ascendunt ad cælos & descendunt vsque in abyssum, anima eorum in malis tabescet [& clamauerunt viri ad Deum suum] ita scilicet, quod quilibet Deum suum inuocabat. *Matth. 14.* Videns ventum validum venientem, timuit, & cum cœpisset mergi, clamabat, dicens: Domine saluum me fac. *Matth. 8.* Domine salu nos, perimus [& miserunt vasa sua] hoc est, merces in quibus sicut in vasis continebantur lucra eorum [qua] scilicet vasa erant in naui, in mare] supple, mittentes ea [vt alleuiaretur ab eis] supple, nauis, vt scilicet populus plus de rate habens ex leuitate oneris, non facile submergeretur. Et significat eos qui omnibus relictis nudi euadunt. *Act. 27.* Valida autem nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt, & tertio die suis manibus armamenta nauis proiecerunt. Sicut videmus aliquos in principio tribulationis iactum facere per aliquam eleemosynam: & cum increuerit tribulatio, tunc proiiciunt omnia, & nudi euadunt. *Matth. 19.* Ecce nos reliquimus omnia, & secutus sumus te.

Et Ionas descendit ad interiora nauis] vt scilicet periculum suum non videret [& dormiebat sopore graui] hoc est, profundo somno ex graui tristitia causato. Tristitia enim est motus secundum fistolem cordis, & in tali motu calor & spiritus & sanguis ab exterioribus organis sensuim tetra-

hunc ad interiora, quibus retractis, organis sensuim subreptis frigiditas, qua somni causa est. *Luke 22.* Cum surrexisset ab oratione & venisset ad Discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Significat autem Ionas ignauos in pœnitentia vel religione, qui semper dormiunt somno dissimulationis boni. *Prov. 6.* Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conferes manus tuas: & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Quedam *Glossa* dicit, quod cæteris timentibus, eo quod misericordiam Dei ignoraverunt, Propheta solus sciens Deum esse misericordem, dormiuit securus. Sed hoc non est probabile; quia talis somnus non fuisset grauis, sed leuis.

Et accessit ad eum gubernator] cui scilicet natus cura incombebat [& dixit ei: Quid tu sopore deprimeris?] *Prov. 6.* Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormient palpebra tua. Hoc enim significat Praelatos excitantes subditos ad bona opera. *Hebr. 13.* Obedite præpositis vestris, & subiacete illis. Ipsæ enim perugilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris. *Ioan. 11.* Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut à somno excitem eum [surge] hoc est, ad Deum euigila. *Ephes. 5.* Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. *Ecclesiastes 19.* Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Deum qui fecit illum, & in conspectu Altissimi deprecabitur. Et hoc est quod sequitur [Inuoca Deum tuum] hoc est, in te voca, quoniam in quo Deus est periclitari non potest. *Num. 6.* Inuocabunt nomen meum super filios Israël; ego autem benedicam eis [Si forte recognitet Deus de nobis] si forte dicit, quia in arbitrio Dei est. Simile *Ioel. 2.* Quis scit si convertatur & ignoscat Deus. Recognitare autem Deus dicitur, quando post dissimulationem iuuat; quando autem dissimulat, à corde abiecisse videtur. *Psal. 43.* Exurge, quare obdormis Domine? *Dan. 9.* Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac [& non pereamus] *Ioel. 2.* Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Et dixit vir ad collegam suum] Tangitur hic modus quo deprehensus est Ionas per sortem. Et dicuntur duo, scilicet missio sortium, & timor sortientium ibi] [Et dixerunt ad eum: Indica nobis.]

Dixit vir] Vnusquisque scilicet [ad collegam suum] Collegas vocat qui communicabant in eadem nauigatione. Et dicitur hic collega à con & lego, quod est eligo, quia tales eodem lucro vel artificio communicantes, se mutuo eligunt in socios. Hi ergo vt dicit *Hieronymus*, videntes quod ex causis naturalibus venti non eleuabantur, quærebant explorare per indicium diuinum, & hoc hic sortem vocant. Et hoc est quod dicit [Venite & mittamus sortes] *Proverb. 16.* Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Simile *Act. 1.* Cecidit fors super Matthiam, & annumeratus est cum undecim Apostolis. *Ecclesiastes 14.* In diuisione sortis da & accipe & iustifica animam tuam. Cuiusmodi autem sortes fuerint, non legitur. Similiter quo indicio manifestatum sit, non legitur. Vnde non creditur quod fuerit aliud nisi per orationem exploratio indicij diuini. Et in hunc sensum concordat *Beatus Dionysius* [& scimus sortem] hoc est, indicio sortis [quare hoc ma-

lum] tempestatis scilicet [sit nobis] ex quo non est ex causis naturalibus. Et videntur velle quod concorditer in hoc consentiant quod pro reo habeatur, quemcumque sors deprehenderit, sicut 1. Reg. 14. Mittite sortem inter me, & inter Ionatham filium meum. Et captus est Ionathas, scilicet, sorte & habitus pro reo, nisi precibus populi liberatus fuisset. Similiter Esther 3. & 9. Missa est sors in virginem. Duas sortes esse præcepit, vnam populi Dei, & aliam cunctarum gentium, venitque utraque sors in statutum.

Et miserunt sortes] ex quo facto intelligitur quod orantes miserunt eas, & idcirco creditur quod fuerit exploratio voluntatis diuinæ, sicut & orantibus Apostolis Act. 1. Dixit Petrus, tu Domine qui nosti corda hominum, ostende quem elegeris ex his duobus [& cecidit sors super Ionam] cadere dicitur sors, quia causam ordinatam non habet, sed casu accidit, propter quod etiam fortia scientiae in Ecclesia prohibita sunt. Num. 43. Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israël. Et hæc incertitudo eventus sortis potuit etiam esse causa, quare post sortis missionem timuerunt. Et hoc est quod sequitur.

Et dixerunt ad eum] ad Ionam scilicet [indica nobis] quia sors non sufficit, nisi tu confitearis [cuius] operis tui scilicet [causa malum istud nobis sit] Simile Iosue 7. Fili mihi da gloriam Domino Deo Israël, atque indica mihi quid feceris. Et descendunt ad specialia [Quod est opus tuum?] hoc est officium. De illis enim qui de turpibus officiis sunt, facilius mala creduntur; de Prophetis autem & Doctoribus non præsumitur quod aliquid mali trahent. Luc. 6. Vnaquaque arbor ex fructibus suis cognoscitur [qua terra tua?] hoc est, patria. Ex consuetudinibus enim patiæ, malum vel bonum præsumitur de homine. De quibusdam enim dicitur Sap. 12. Semen erat maledictum ab initio, & naturalis malitia eorum immutari non poterat [vel ex quo populo es tu?] Glosa, hoc est, de cuius ciuitatis populo. Et hoc quærebant ut cultum explorarent. Sciebant enim, quod Iudei populus Dei dicebatur. Deut. 7. Telegit Dominus, vt sis ei in populum peculiarem.

Et dixit ad eos] Tangitur hic responsum veritatis, timor iudicij, inquisitio consilij, determinatio ipsius deprehensi quid agendum sit [Hebræus ego sum] & sic satisfacit de terra & populo. Eccl. 4. Pro anima tua non confundaris dicere verum. Et satisfacit de opere subdens [& Dominum Deum cœli ego timeo] hoc est, timore ego fugio. Et est, ac si dicat, Non deos quos vos colitis, qui ab omnibus facti sunt. Esther 13. Tu fecisti omnia, cœlum & terram, & quicquid cœli ambitu continetur [qui fecit mare] Glosa, in quo fugio [& aridam] Glosa à qua fugio. Et est confessus permixta predicatione, quia & reprehendit illos de de cultura falsorum deorum, & seipsum quod ad mare fugiens putabat euadere eum qui mare creauit. 2. Mach. 6. Manum omnipotentis Dei neque viuis neque mortuus potero effugere.

Et timuerunt viri timore magno] audientes scilicet, quod Deum coleret. Psal. 54. Timor & tremor venerant super me, & contexerunt me tenebrae [Et dixerunt ad eum] non statim condemnantes. 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare [Quid hoc fecisti] reprehensio est, Gal. 6. Quod si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spi-

rituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis [Cognoverunt enim viri, quod à facie Domini fugeret] Antiphora est. Posset enim queri, quare reprehenderent eum quem ignorant. Et respondet, quod hoc sciuerunt, quod Deum fugebat. Iere. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, & à Domino recedit cor eius [quia indicauerat eis] Jonas scilicet. Voluit enim magis, quod peccatum suum in eum solum redundaret, quam quod alij innocentes in peccato suo perirent. 2. Reg. 24. Ego sū qui peccavi, ego inique egī: isti qui oues sunt, quid fecerunt: vertatur, obsecro, ira tua contra me. Psal. 31. Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.

Et dixerunt] In dubiis recurrent ad consilium eius, qui sibi conscient est, vt potius ex eo, quam ab ipsis sententia procedat. Luca 19. Ex ore tuo te iudico [Quid faciemus tibi?] quo scilicet Deus placatus iram auertat [& cessabit mare à nobis] Jac si dicant. Periculum omnibus imminet in tui solius delicto. Exemplum autem huius est Iosue 7. vbi propter solum Acham omnibus imminebat periculum, & illo punito omnes salvi facti sunt. 1. ad Corinth. 5. Auferte malum ex vobisip̄s. Quād necessaria autem fuerit huiusmodi inquisitio consilij, subdit [quia mare ibat] motu scilicet fluctuum [& intumescebat] per vaporem de fundo surgentem elevatum. Psalm. 92. Mirabiles elationes maris [super eos] ita scilicet, quod fluctus iam operiebant eos. Thren. 3. Inundauerunt aquæ super caput meum, dixi, Perij.

Vnius delicto non numerum plures periclitatur.

Et dixit ad eos] confidens de Dei ordinatione, quod saluus conservaretur ad prædicandum [Tollite me] de naui, supple [& mittite in mare] Præsumpsit enim de misericordia & ordinatione Dei, quod feruandus esset ad vitam, & quædam Glosa dicit hoc sibi fuisse reuelatum, & ideo non se commisit periculo. Isa. 43. Cum transieris per aquam, flumina non obruerint te [& cessabit mare à vobis] Remota enim causa, remouetur effectus. Et attende quod consilium Dei fuit, quod sua voluntate & non violentia vel necessitate prouidentium mitteretur in mare. Missio enim Iona in mare, missione significabat Christi in amaritudinem Christus sua sponte passus est.

Et remigabant viri] Videtur, quod propter impetu ventorum vela submiserint, & timentes dubium euentum fortis, formidabant committere, quod Ionas consuluit, & ideo impulsione remotum, laborabant Ionam ad terram ponere; vt & ipsi saluarentur à tempestate, & Ionas à periculo mari [vt reuerterentur ad aridam] in portum scilicet

scilicet [& non valebant] & ex hoc videtur , quod ventus à terra nauem impulit in mare , propter quod ad terram remigare non poterant. *Roman.9.* Voluntati eius quis resistet ? Et subiungit causam [quia mare ibat] refluxu scilicet [& intumescebat] super eos à fundo scilicet ebulliens , quæ ebullitio & fluxus maris interpretatur , & significat tribulacionem mundi , quæ in Christum & in membra eius irruit. *Isaie.57.* Impij quasi mare feruens , quod quiescere non potest ; & redundant fluctus eius in conculationem.

Et clamauerunt ad Dominum] *2. Para.20.* Cum ignoramus quid agere debeamus , hoc solum habemus respondere , vt oculos nostros dirigamus ad te [& dixerunt; Quæsumus Domine] supplicantium signum est , & valde timentium , ne peccent in sanguinem innocentem [ne pereamus in anima] hoc est , pro anima siue vita perdita [viri istius] videntur cognouisse , quod dicitur *Gen.9.* Sanguinem vestrum requiram de manu cunctarum bestiarum , & de manu hominis , de iranu viri , & de manu fratri eius. Et paulo post : Quicunque effuderit sanguinem humanum , effundetur sanguis eius : ad imaginem quippe Dei factus est homo [& ne desuper nos] in poenam scilicet [sanguinem innocentem] *Psal.9.* Quoniam requires sanguinem eorum recordatus est [quia tu Domine] qui corda scilicet nosti omnium [sicut voluisti , fecisti] scilicet & forte prodendo quem voluisti , & nos impediendo ne ad terram nauigaremus. *1. Reg.3.* Dominus est , quod vult faciat *Ester.13.* Non est qui possit resistere voluntati tuae.

Et tulerunt Ionam de naui & miserunt in mare] *Psal.76.* In mari via tua , & semitæ tuae in aquis multis [& stetit mare à feruore suo] *Iob.3.8.* Hucusque venies & non procedes amplius , & hic confringes tumentes fluctus tuos. *Matth.8.* Imperauit ventis & mari , & facta est tranquillitas magna.

Et timuerunt viri] quia viri fuerunt & cordati in intellectu veritatis , & virtute operis. *Iob.34.* Viri cordati , audite me. Timuerunt autem , propter dubietatem fortis , timore , propter reuerentiam religionis , quia dixit se Deum cæli colere , magno , propter innocentiam sanguinis , Dominum , quia requirit sanguinem innocentem. *Dan.13.* dicente Domino : Iustum & innocentem ne interficias [& immolauerunt hostias Domino] hoc est , promittebant se immolatuos : quia ibi in naui non habebant. Vel melius dicitur , quod hostiæ dicuntur spiritus contribulatus & sacrificium laudis. *Psalm.26.* Circuibo & immolabo in tabernaculo eius hostiam vociferationis. Item *Psal.49.* Immola Deo sacrificium laudis , & reddere Altissimo vota tua. Et hoc est quod sequitur [& voterunt vota] votum est conceptio melioris boni , de liberatione & promissione firmata.

Isa.19. Vota vobebunt Domino , & soluent. *Psal.21.* Reddam vota mea quæ distinxerunt labia mea.

C A P V T I I.

Et præparauit Dominus.

Tangitur hic de salute Ionæ ad prædicandum , & diuiditur in duplē causam salutis , & effectum. Prima causa est instrumentalis. Secunda meritoria ibi [Et orauit Ionas ad Dominum] Effectus autem est ibi [Et dixit Dominus pisci .]

Et præparauit Dominus] vel tunc scilicet creando , vel creatum de pêlagô ad natum adducendo piscem grandem] cetum scilicet. Vnde *Iob.3.* ubi nos habemus , qui parati sunt suscitare Leuitan , *Septuaginta* habent , qui parati sunt suscitare magnum cetum [vt deglutiret Ionam] Simile *Tob.6.* Ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum , quem expauescens Tobias , clamauit voce magna , dicens : Domine inuadit me.

Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus] hoc esse potuit per Dei miraculum ; per naturam enim , quicquid descendit in ventrem animalis , statim calore digestio decomquitur , dissoluitur , exugitur , & subtile à grosso in diuersa loca separatur : quæ quatuor opera caloris naturalis (vt dicit *Ancenna*) in sedecim horis complentur , & in octo residuis nutrimentum depuratum per venas membris influitur. Mysterio autem quadruplicuit istud ; quia piscis grandis , infernum significat , quem Deus præparauit , vt multos propter peccatum absorberet. *Isa.30.* Præparata est ab heri Tophet , à rege præparata , profunda , dilatata ; vt tandem etiam Christum significatum per Ionam deglutiret , quem cum reuomeret , omnes Sanctos reuomere cogeretur. *Ierem.51.* Absorbuit me quasi draco , replete ventrem suum teneridine mea. *Iob.20.* Diuitias quas deuorauit , euomet , de ventre ipsius extrahet eas Deus. Hic tribus noctibus in corde terra fuit *Matth.12.8.* *Luc.11.* qui qualiter per synecdochen computentur , super *Oseam* dictum est & super Evangelium. Hic autem Hieronymus satis rationabilem inducit computum , dicens , quod prima nox fuit subductio lucis in Meridie , quando sol obscuratus fuit. Prima autem dies succedens lux post Nonam usque ad noctem. Secunda nox fuit inter parasceu & Sabbathum , & secunda dies sabbatum. Tertia nox fuit inter sabbatum & Dominicam. Tertia dies aurora Dominicæ quæ terminata est in plenam lucem , cui nox nulla succedit. *Ose.6.* Vivificabit nos post dies duos , & in die tertia suscitabit nos. *Luc.24.* Tertiæ dies est , quod hæc facta sunt. Et subdit de causa meritoria salutis , quæ est oratio Ionæ , & habet duo , scilicet , modum orantis , & orationem. In modo dicit quid orauit , quis , ad quem , unde , & qualiter.

Et orauit] hoc est , totum affectum mentis in Deum direxit. *1.Corinth.14.* Orabo spiritu , orabo & mente , psallam spiritu , psallam & mente [Ionas] columba scilicet , quæ exaudienda erat : quia genitum pro cantu habet. *Cant.2.* Vox turturis auditæ est ad Dominum Deum suum] qui solus iuuare poterat. *Ester.13.* Si decreueris liberare nos , continuo liberabimur [de ventre piscis] ubi necessarium fuit adiutorium. Tunc enim deletabile est *Solus Deus* adiutorium , quando necessarium est. *Ecclesiastes.14.* test. Oculi

Oculi Domini super timentes eum, protector potentiae, regimē ardoris, firmamentum virtutis [& dixit] hoc est, taliter orauit [Clamaui de tribulatione] In ista oratione primo ostendit spem, secundo fidem, tertio veritatis confessionem, quarto fortitudinem spei contra desperationem, quinto desperationis rationem, sexto spem omnia vincentem, septimo causam spei ex conscientia boni operis [Clamaui ad Dominum] clamor notat intentionem deuotionis [de tribulatione mea] *Psal. 117.* Ad Dominum cum tribularer clamaui. *Baruch 3.* Spiritus anxius, & cor in angustijs clamat ad te Domine [& exaudiuit me] ecce spes. *Ioan. 11.* Pater gratias ago tibi, quia exaudisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis. Et subdit de fide [de ventre inferi] qui, supple, me glutiuuit [clamaui] *Psal. 129.* De profundis clamaui ad te Domine. *Psal. 29.* Eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me a descendantibus ad lacum [& exaudisti vocem meam] Ecce fides. *Isa. 65.* Antequam clament, ego exaudiam. Et subdit de confessione veritatis.

Projecisti me] supple, sicut vilem & mandata contemnentem. *Isa. 2.* Projecisti populum tuum dominum Iacob [in profundum in corde maris] ubi scilicet mare est in virtute submersionis & amaritudinis. *Psal. 45.* Transferentur montes in cor maris, hoc est, qui montes videntur; illi enim ad amaritudinem deducuntur, ut gemant. *Mat. 17.* Dicetis monti huic. Tollere & mittere in mare [& flumen circundedit me] hoc est, aqua vndeque affluens, quod mortalitatem huius vitæ significat. *Mat. 7.* Venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam [omnes gurgites tui] gurgites sunt ortus temptationum & tribulationum [& fluctus tui] hoc est, persequutionum inundationes [super me] supple, opprimendum & transierunt] *Habac. 3.* Fluiios scindes terræ, viderunt te & doluerunt montes, gurses aquarum transiit. Et subdit de spei magnitudine: primo ponens causam desperationis, ut maior spes videatur.

Et ego dixi] supple, considerans inferiores causas [Abiectus sum a conspectu oculorum tuorum] *Iob 7.* Desperaui, nequaquam ultra iam viuam. Intelligit enim de abiectione ab oculis quantum ad lumen gratiae præsentis. *Isa. 38.* Non alpiciam hominem ultra & habitatorem quietis [Veruntamen rursus videbo templum sanctum tuum] *Roma. 4.* Qui contra spem in spem creditit. *Glossa*, contra spem naturæ in spem gratiæ. Templum autem maxime illud est, in quo plenitudo diuinitatis habitavit corporaliter *Coloff. 2.* *Psal. 137.* Adorabo ad templum sanctum tuum. Hoc vidit omnis sanctus per gratiam redemptionis. *Ioan. 8.* Abraham pater vester exultauit ut videret diem meum, vidit & gatus est. Et subdit sex causas confortantes rationem desperationis. Prima est.

Circundederunt me aquæ multæ] quæ tribulationem significant [vsque ad animam] supple, peruenientes. *Psal. 68.* Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Secunda est [abyssus vallauit me] Abyssus dicitur ab à, quod est sine, & byssus, quod est candor luminis, & significat tenebrositatem inferni & mortuorum. *Gene. 1.* Tenebra erant super faciem abyssi. *Thren. 3.* Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem. Ad hæc enim loca descendit Christus in Iona

significatus. *Iob 38.* Nunquid ingressus es in profundum maris, & in nouissimis abyssi deambulasti? Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis, an ostia tenebrosa vidisti? Quasi dicat. Non tu, sed ego. Tertia est [pelagus operuit caput meum] Pelagus dicitur profundum matis, & significat generalem & profundi tribulationem. *Thren. 3.* Inundaerunt aquæ super caput meum. Dixi: Perit finis meus, & spes mea a Domino. Quarta est [Ad extremum montium descendi] Extremum montium vocat literaliter concavitates in radicibus montium, in quibus aqua recipitur ad principia fluminum & fontium. *Ecclesiast. 14.* Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes. Quinta est [terrae vestes concluserunt me] vestes terra vocat inferiora retinacula terræ, ne ab infimo loco decidat. *Iob 38.* Posui vestes & ostia, & dixi: Hucusque venies, & non procedes amplius. Hi vestes clausuras inferni significant, ad quas Christus descendit & fregit. *Psal. 106.* Contrivit portas æreas, & vestes ferreos confregit. Suscepit eos de via iniquitatis sua. Sexta est [in æternum] non enim erat remedium subventionis ex parte hominis. *Mich. 1.* Desperata est plaga eius. *Iere. 15.* Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis? Et subdit de victoria spei omnia deuincentis.

Et subleuabis de corruptione vitam meam Domine Deus meus] *Psal. 15.* Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, notas mihi fecisti vias vitae. *Isa. 38.* Tu autem eruisti animam meam ut non periret. Et subiungit tantam spei causam esse memoriam diuinæ liberalitatis [cum angustiaretur in me anima mea] & videtur me scilicet vndique destitui [Domini recordatus sum] *Isa. 26.* Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ. *Psal. 76.* Memor fui Dei, & delectatus sum [ut] scilicet ex beneficentia liberalitatis tuae [veniat a te] per exauditionem [oratio mea] *Psal. 101.* Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat [ad templum sanctum tuum] oblata scilicet oratio, quod templum humanitas est suscepta a filio. *Psal. 17.* Exaudiuit de templo sancto suo vocem meam. *Daniel. 3.* Benedictus es in templo sancto gloria tua. Et quia spes non innititur tantum liberalitati, sed etiam conscientiæ meritorum; ideo subdit.

Qui custodiunt vanitates] *Glossa* innuit distinctionem, quod omnes quidē sunt vani. *Ecclesiast. 1.* Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed quidam faciunt vanitates, & quidam custodiunt; faciunt, qui opera vana sectantur, in quibus nullum est lucrum, sicut peccatorum opera. *Psal. 4.* Ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? Custodiunt autem vanitatem qui thesaurizant eam. *Psal. 39.* Non respexit in vanitates & infanias falsas. *Roma. 2.* Thesaurizas tibi iram in die iræ [frustra] hoc est, sine fructu. *Roma. 6.* Quem fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? [misericordiam suam] sibi paratam, a Deo scilicet [derelinquent] gratia enim Dei nullum derelinquit. *Hebre. 6.* Videte ne quis desit gratiæ Dei.

Ego autem] Quasi dicat, illi sic, sed ego non sic, quinimo [in voce laudis immolabo tibi] Vox enim laudis sacrificium est, quod placet Deo. *Psal. 49.* Immola Deo sacrificium laudis. Item ibidem. Sacrificium laudis honorificabit me [quæcumque youi] spontanea scilicet promissione [redam]

*Soluenda.
Vota sunt*
darn] solutione scilicet per effectum [pro salute] pro qua scilicet consequenda voui [Domino] *Psalm. 65.* Reddam vota mea quæ distinxerunt labia mea. *Augustinus.* Vouere voluntatis est, reddere necessitatis [Et dixit Dominus pisci] per instinctum scilicet, & est effectus orationis [& euomuit Ionam in aridam] accessit enim ita prope ad Iutus, quod saluus de mari exire poterat, sicut infernus & mors euomuerunt Christum. *Osee 13.* O mors, ero mors tua, morsus tuus ero inferne.

CAPVT III.

Et factum est.

Tangitur hic secundum præceptum cum sibi adiunctis, & ideo habet partes duas, in quarum prima agitur de pœnitentiæ prædicatione: in secunda de Iona contristatione *infra 4. ibi* [Et afflictus est Ionas] Prima in duas. Primo enim ponitur prædicatio, secundo prædicationis fructus *ibi* [Et crediderunt] In prima duo sunt, præceptum scilicet, & exequitio.

Et factum est verbum Domini] quod verbum veritatis & authoritatis est. *Psal. 32.* Verbo Domini cœli firmati sunt [ad Ionam secundo] scilicet mandato [dicens] Simile 1. *Regum 3.* Adiecit Dominus secundo vocare Samuëlem [Surge] per mentis intentionem & obedientiam sursum te age [& vade] propositu virtutis [in Niniuen ciuitatem] quæ (sicut diximus) mundum significat. *Cant. 3.* Surgam & circuibo ciuitatem per vicos & plateas. *Matth. 4.* Circuibat Iesus per ciuitates & castella docens & prædicans Euangelium regni. Et hoc est quod sequitur [& prædica in ea] vt scilicet prædicatio in eam tendat, & non tantum auditum exteriorem pulset. *Isa. 40.* Loquimini ad cor Ierusalem [prædicationem] quam ego loquor ad te] *Ioan. 12.* Ego à meipso non loquor. *Iere. 1.* Quæ mandauero tibi, loqueris ad eos. Et subdit de mandati exequitione tria dicens, scilicet, obedientiam, obediendi velocitatem, & obedientis deuotionem.

Et surrexit Ionas] *Philip. 3.* Nostra conuersatio in cœlis est [& abiit] à seipso, scilicet, voluntatem propriam relinquens [in Niniuen iuxta verbum Domini] *Cant. 1.* Egredere & abi post vestigia regum. Et subdit de velocitate obediendi [Et Niniue erat ciuitas magna] hoc est, ampla [itinere trium dierum] *Glossa* dicit, ad circuendum: & hoc potuit esse, si rata ædificatio erat, ita quod quilibet in suo prædio habitatet [& cœpit Ionas] velocitatem scilicet à præterita pœna concipiens [introire in ciuitatem] ad prædicandum, supple [itinere diei vnius] *Hieronymus.* Ionas memor præcepti & naufragij, iter trium dierum festinatione vnius diei compleuit. *Prouer. 22.* Vidi virum velocem in opere suo: coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles. Quidam tamen dicunt, quod in tertiam partem ciuitatis intravit, & ad alias prædicatio sua per famam peruenit.

Moraliter, tres diætæ ciuitatis mundi sunt, auaritia diuitiarum, concupiscentia deliciarum, & ambitio honorum. 1. *Ioan. 2.* Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concu-

piscientia oculorum, aut superbia vitæ. Dicta vna quam facit Ionas, confessio est simplicis veritatis, & instructio. 1. *Corinth. 1.* Idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. *Luc. 2.* Venerant iter diei vnius requirentes Iesum inter cognatos & notos. Et subdit de deuotione.

Et clamauit] clamor intentionem notat deuotionis. *Isaia 58.* Clama, ne cesses [& dixit, Adhuc quadraginta dies] qui numerus pœnitentiæ est; quia partibus suis quinquaginta constituit, qui numerus est remissionis. *Job 24.* Dedit illi Deus tempus in pœnitentiam [& Niniue subuertetur] *Glossa.* Non est prophetia descendens de præscientia, hoc est, de prædestinatione, vbi omnia sicut sunt præordinata, ita permanent; sed est comminatio ad correctionem. *Iere. 18.* Repente loquar aduersus regnum & gentem, vt eradicem & destruam & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa de malo suo propter quod loquutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi facere ei. Alibi tamen distinctum est, inter prophetiam prædestinationis & præscientiæ. Et subdit de prædicationis fructu.

Et crediderunt viri Niniuitæ] Et habet partes duas. Primo enim ponit pœnitentiam populi, secundo regis & principum [Et crediderunt viri Niniuitæ Deo] verbis scilicet Domini per Ionam propositis. *Roma. 10.* Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem [& prædicauerunt ieunium] hoc est, voce præconis indixerunt. *Ioelis 1.* Sanctificate ieunium. Ieunium autem prædicauerunt vt fomenta libidinis subtraherent. *Psal. 34.* Humiliabam in ieunio animam meam [& vestiri sunt saccis] vt scilicet delicias mutarent in asperitatem. *Job 16.* Saccum consui super cutem meam. Hic habitus fuit Prophetarum & pœnitentium. Vnde *Isaia 20.* dicitur: Solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta de pedibus tuis. Et fecit sic, & ambulabat nudus & discalceatus. *Apoca. 11.* Dabo duobus testibus meis: & prophetabunt diebus mille ducentis, & sexaginta amicti saccis [à maiore vsque ad minorem] vt sicut omnes peccauerunt, sic generaliter pœnitenterent. *Roma. 3.* Omnes enim peccauerunt, & égent gloria Dei. *Sapient. 6.* Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est ei cura de omnibus. Et subdit de pœnitentia regis & principum.

*Habitus
Prophetarum & pœnitentium.*

Et peruenit verbum ad regem Niniue] *Act. 9.* Vas electionis erit mihi iste, vt portet nomen meum coram regibus & gentibus. Iustum enim est, vt hi qui sunt causa peccati aliis, vel exemplo malo, vel dissimulatione, primi sint in exemplo pœnitentiæ. *Sap. 6.* audite ergo reges & intelligite, discite iudices finium terræ. *Psal. 2.* Et nunc reges intelligite, eruditimi qui iudicatis terram [& surrexit] corde scilicet, & corpore. *Cantic. 5.* Surrexi vt aperitem dilecto meo [rex] vt regula esset pœnitendi. *Philip. 3.* Ambulate sicut habetis formam nostram [de solio suo] *Glossa.* Humiliavit se deponens altitudinem. *Isa. 47.* Descende, sede in puluere virgo filia Babylon, sede in terra: non est solium ultra filiæ Chaldæorum [& abiecit vestimentum suum] decoris scilicet, & gloriæ: quod significat præstina conuersationis depositionem. *Ephe. 4.* Deponite vos secundum præstina conuersationem, veterem hominem, qui corruptitur secundum desideria erroris [& induitus est sacco] humilitatis scilicet, *Isa. 61.* Induit me vestimento salutis

salutis [& sedit in cinere] suam scilicet recognoscens mortalitem. *Iob* 10. Memento quædo quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me De omnibus his simul *Esdras* 14. Cùmque deposuerit Esther vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguentis variis cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliavit ieiuniis, omniisque loca in quibus antea lætari consueuerat, crinum laceratione compleuit. Et ut aliis esset causa penitendi, sequitur.

Et clamauit & dixit] hoc est, clamari & dici fecit [in Niniue] in tota scilicet ciuitate [ex ore regis & principum eius] vt firmius esset verbum. *Ioel* 1. Vocate coeum, congregate senes, omnes habitatores terræ. *Psalm*. 101. In conueniendo populos in unum, & reges ut seruant Domino [dicens] scilicet voce præconis [Homines, & iumenta] equi scilicet, muli, & asini; quæ ad adiumentum laboris facta sunt [& boues] qui ad terræ culturam [& pecora] minuta scilicet iumenta, quæ ad esum & vestimentum habentur [non gustent quicquam] vt scilicet macerata & foeda facta per maciem, concupiscentiam carnis in se non prouocent [nec pascantur] ne in pascendis animalibus occupati à luctu penitentia retrahantur [& aquam non bibant] ne scilicet etiam cibus iam sumptus melius influere possit, & sic magis foeda apparent. *Glossa* tamen vult, quod per homines intelligentur rationales rationabiliter viuentes: per iumenta autem brutales sensibilibus inseruientes, & inducit illud *Psalm*. 35. Homines & iumenta saluabis Domine. Et illud. 72. Ut fumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Per boues intelligit seculi prudentes & maturos, per pecora simplices. *Psalm*. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves & boues vniuersas, insuper & pecora campi. Omnibus his interdictus gustus libidinis, & ne pascantur in peccati delectatione. *Iob* 6. Nunquid gustari potest quod gustatum affert mortem? Prohibetur etiam ne aquam bibant, insipidam scilicet huius mundi delectationem. *Iob* 34. Qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniuitatem, & ambulat cum veris impiis.

Et operientur faccis homines & iumenta] insignium scilicet humilitatis & asperitatis. *Baruch* 4. Exui me stola pacis, induit autem me faccio obsecrationis & claimabo ad Altissimum in diebus meis. Et hoc est quod sequitur [& clament ad Dominum in fortitudine] vt scilicet clamor orationis opere virtutis confortetur. *Psalm*. 68. Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ. Ut labor sit fortitudinis & virtutis, clamor orationis, & raucedo afflictionis [& conuertatur vir] viriliter scilicet agens [a via sua mala] hoc est, a cogitationibus; quia cogitationes viæ sunt ad opera [& ab iniuitate] operis scilicet [quæ est in manibus eorum] hoc est, in operibus, quæ maxime fiunt per manus. *Isa*. 55. Derelinquit impius viam suam, & vir iniquis cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius. Et subiungit de spe venie.

Quis scit si conuertatur] ad conuersos scilicet. Dicunt autem, Quis scit; quia quamvis sit liberum Deo facere vel non facere; tamen certum est de benignitate Dei, quod si fecerimus quod in nobis est, ipse faciet quod in se est. Simile *Ioelis* 2. Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem? [& ignoscat Deus, & reuertatur] supple, Deus [a furore iræ sua] hoc est,

a pena comminata. *Exod*. 32. Quiescat ita tua, *Israhel*. 6. & 37. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me [& non peribimus] scilicet, propter peccata nostra. *Ioan*. 3. Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et subiungit de acceptatione istius penitentiae [& vidit Deus] oculo scilicet approbationis [opera eorum] penitentia scilicet, & satisfactionis [quia conuersi sunt de via sua mala] *Gene*. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. *Isaia* 38. Audiui orationem tuam, vidi lacrymas tuas [Et misertus est Deus] *Psalm*. 29. Audiuimus Dominus & misertus est mei [super malitia] afflictionis scilicet [quaenam loquutus fuerat ut faceret] eis, supple, si permanerent in peccato. *Osee* vlt. Diligam eos sponte, quoniam auersus est furor meus ab eis [& non fecit] hoc est, mala non induxit quæ comminatus fuit. *Mich*. 7. Non immittere ultra furem, quoniam volens misericordiam est. Reuertetur & miserebitur nostri.

C A P V T IV.

Et afflictus est Ionas.

Tangitur hic de contristatione sequente, & habet duas partes, contristationem scilicet, & instructionem contristati ibi [Et preparauit Dominus Deus hederam] In prima tria sunt, oratio scilicet contristati, quædam modica reprehensione Domini, & expectatio quid accideret ciuitati.

Et afflictus est Ionas] discursu scilicet, & clamore [afflictione magna] de eo scilicet, quod vidit non impleri statim quæ dixit. 2. ad Corinth. 1. Supra modum granati sumus, & supra virtutem, ita ut etiam tæderet nos vivere [& iratus est] hoc est, conturbatus [& orauit ad Dominum, & dixit] *Psalm*. 37. Cor meum conturbatum est in me, dereliquit me virtus mea [Obsecro Qbsecrare, Domine] obsecrare est per obtestationem sacra- quid sit, mentorum diuinorum aliquid petere [Nunquid non hoc est verbum meum?] videtur, quod Iona quadraginta diebus prædicauerit, & quum post quadraginta dies yideret ciuitatem non euersti, quod tunc in hanc orationem prorupit, nimis verecundatus, quod verbum Dei in ore suo falsum iudicaretur, ut veritatis amicus. *Ephes*. 4. Deponentes mendacium, loquimini veritatem. *Sap*. 1. Os quod mentitur, occidit animam. *Iob* 13. Nunquid indiget Deus vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? [cum adhuc essem in terra mea] Iudea scilicet, quæ terra fuit veritatis & diuinæ cognitionis. *Regum* 17. Vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est [propter hoc præoccupauit ut fugerem in Tharsis] hoc est, vagando per mare, ne scilicet falsus testis inuenirer 1. ad Corinth. 15. Inueniuntur autem & falsi testes contra Deum. Mendacium enim in ore omnis hominis peccatum est, in ore autem Doctoris veritatis sacrilegium est. *Prouer*. 19. Testis falsus non erit impunitus. *Deut*. 19. Præcipitur, quod testis mendax occidatur. Vnde autem causam timoris habuerit, subdit.

Scio enim] experimento scilicet, & fide [quia tu Deus]

tu Deus clemens] in susceptione peccatoris [& misericors es] in remissione scilicet [& patiens] in expectatione ad pœnitentiam [& multæ miserationis] in effectibus scilicet gratiarum. *Psal. 50.* Secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. *Thren. 3.* Non defecerunt miserationes eius [& ignoscens super malitia] malitia hic dicitur pena inducenda pro peccato, quam sœpe ignoscit Deus. *Isa. 56.* Conuertatur ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam multis est ad ignoscendum. *Joel. 2.* Benignus, & misericors, & patiens, & multæ miserationis, & præstabilis super malitia [& nunc Domine] quando videor esse testis falsitatis [tolle quæso animam meam à me] Simile *Tob. 3.* Et nunc Domine secundum voluntatem tuam fac mecum misericordiam, & præcipe in pace recipi spiritum meum: expedit enim mihi mori magis quam vivere. Et hoc est quod subditur [quia melior est mihi mors quam vita] virtuoso enim & honestatis amico, multo tolerabilius est mori quam labem pati in virtute. Vnde *Aristo. in tertio Ethicorum de forti* dicit qui fortiter exponit se periculo gratia boni, quod est ei mors turpi salute eligibilior. *Mors scelerata est 2. Mach. 6.* Prompto animo ac fortiter pro grauiſſimis & sanctissimis legibus honesta morte perfungar.

Et dixit Dominus] modesta reprehensio est contristati [Putasne bene irasceris tu?] hoc est, rationabiliter, & hoc modo dicendo reuocat eum ad propriæ rationis iudicium: quia & rationabile fuit ut peccatoribus dura comminarentur, & pœnitentibus per pœnitentiam peccata remitterentur: & ideo non bene irascebatur Ionas: proper quod etiam reprehensus, nihil respondit Domino. *Iob vlt.* Qui leuiter loquutus sum, respondere quid possum?

Egressus est Ionas de ciuitate] Tangitur hic expectatio euentus quid accideret ciuitati: & iste egressus egressum significat de mundo. *Apoc. 18.* Exite ab ea populus meus, & ne participes sitis delictorum eius [& sedet] quiescens scilicet in spiritu: omnis enim Doctor veritatis aliquando sibi vacare debet. *Marc. 6.* Venite seorsum in desertum locum, & quiescite pusillum [contra Orientem ciuitatis] vt videret scilicet, quid ab ortu solis ex sententia Dei veniret. *Zach. 6.* Ecce vir oriens nomen eius, & subter ipsum orietur [& sibi] met fecit umbraculum] ibi forte de virgultis ibidem natis, quod umbraculum corporale solatum significat seruis Dei debitum. *Heb. 11.* Fide demoratus est in terra reprobationis tanquam in aliena in casulis habitando, cum Isaac & Iacob cohæredibus reprobationis eiusdem, *Iere. 35.* Non ædificauimus domos ad habitandum, & vineam & agrum & sementem non habuimus, sed habitauimus in tabernaculo. *Didimus Brachmamorum rex in epistola ad Alexandrum.* Antra nobis domus sunt, quæ dum viuimus proficiunt in hospitium: dum morimur in sepulchrum [& sedebat] hoc est, quiescebat [subter illud in umbra] hoc est, in refrigerio. *Can. 2.* Sub umbra illius quem desideraveram sedi [donec videret quid accideret ciuitati] adhuc enim habebat, quem euentum res sortiretur, eo quod de hoc expresse à Domino non fuerat instructus. Simile *Luc. 19.* Videns Dominus ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses & tu. *Psalm. 72.* Zelati super iniquos, pa-

cem peccatorum videns,

Et præparauit] Tangitur hic Prophetæ instruētio, & habet duas partes. Primo enim ponit factum per quod instruit, secundo instructionem ibi [Et dixit Dominus ad Ionom] Dicit ergo [Et præparauit Dominus hederam] quæ vel statim ibidem nata fuit per miraculum, vel forte antea nata per verbum Domini super umbraculum repere coepit, & rependo vnde & foliis operiendo densam fecit umbram, quæ & radiis solis resisteret, & impetum ventorum & maxime venti vrentis excluderet. *Isa. 4.* Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, & in securitatem & in absconsonem à turbine & à pluvia [& ascendit super caput Iona] *Glossa*, subito Dei virtute [vt esset umbra supra caput eius] hoc est, refrigerium. Hedera enim significat viorem temporalium, seruis Dei & Ecclesiasticis personis collatum, in cuius umbra necesse est aliquando quiescere. *Genes. 18.* Lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Ponamque bucellam panis, & confortetur cot vestrum, postea transibitis [Et protegeret] ne scilicet vento, vel pluvia, vel æstu laederetur. *Isaie 32.* Erit vir sicut qui absconditur à vento & celat se à tempestate [laborauerat enim] & ideo, supple, refrigerio indigebat. *Matt. 10.* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos [& latatus est Ionas super hedera] hoc est, hedera refrigerio [lætitia magna] necesse est enim etiam in corporali consolatione lætari laborantem: quia spiritualia sine temporalibus non subsistunt. *Psal. 106.* Esurientes & sitiens: anima eorum in ipsis defecit. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberavit eos. *Isa. 65.* Gaudebitis & exultabitis in sempiternum, in his quæ ego creo.

Et parauit Deus vermem] quem necesse fuit venenolum esse: quia rasura dentis non ita subito aruisset hedera [ascensu diluculi in crastinum] vt scilicet orto sole iam percussa esset hedera & arida. *Isa. 40.* Repente sufflavit in eos, & aruerunt [& percussit hederam] vermis scilicet [& exaruit] *Iacob. 1.* Exortus est sol cum ardore, & arefecit foenum: & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit.

Et cum ortus fuisset sol] qui scilicet vapores mouet & eleuat [præcepit Dominus vento calido] australi scilicet [& vrenti] hoc est, exiccanti, per quem scilicet hedera exiccaretur penitus, & auferretur umbraculum. *Iob 27.* Tollet eum ventus vrens [& percussit sol] ablato scilicet umbraculo [super caput Iona] quod aliquando mortiferum est, sicut patet *Judith 8.* vbi Manasses vir Judith mortuus est: quia venit æstu super caput eius [& æstuabat] Calor enim solis etiam aliquando febrem inducit. *Apoca. 16.* Datum est illi æstu affligere homines, & igni: & æstuauerunt homines nonnunquam æstu magno [& petiit animæ suæ vt moreretur] *febrem infert.* Simile 3. *Reg. 19.* vbi Elias petiuit anima suæ vt moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam. Et hoc est quod sequitur [& dixit: Melius est mihi mori quam vivere] 1. *ad Corinth. 5.* Audemus & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Deum. Sancti enim, vt dicit *Augustinus*, in patientia habent vitam, & mortem in desiderio. *Philip. 1.* Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo multo magis melius.

Et dixit Dominus ad Ionam] instruendo scilicet eum. Et haber duas partes, scilicet, reprehensionem, & instructionem [Putasne bene] hoc est, rationabiliter [irascis tu super hederam] ablara scilicet, supple, cum non præstiterit nisi vimbram, quod paruum refrigerium est. *Psal. 4.* Irascimini & nolite peccare. *Iacob. 1.* Ita viri iustitiam Dei non operatur.

Et dixit Jonas] Hic respondet: quia videtur sibi quod rationem turbationis habeat: superioris concivit ubi rationem non habuit [bene irascor ego] hoc est, rationabiliter [usque ad mortem] 2. *ad Corinth. 1.* Ita etiam ut tæderet nos vivere, sed & ipsi in nobisipsis responsum mortis habuimus.

Et dixit Dominus] instruens eum. *Isaie 48.* Ego dominus docens te vtilia [Tu doles] Arguit hic à minori Dominus: quia si Jonas rationabiliter dolet de amissione parui, rationabilius est Deum dolere de amissione magni. Et hoc est quod in paruo præmittit [Tu doles super hederam] paruo scilicet refrigerio [in qua non laborasti] plantando scilicet, vel rigando [neque fecisti ut cresceret] hoc enim solus Deus potest. 1. *ad Corinth. 3.* Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus [qua sub una nocte nata est, & una nocte perii] & ideo temporale & breve quid fuit. *Isa. 19.* Aufereretur quasi tabernaculum unius noctis. Et ex hoc arguit, subdens [& ego] cuius natura est bonitas, substantia dulcedo, proprium misereri & parcere [non] hoc est, nonne [parcam] hoc est, parcere debeo [Niniue ciuitati magna] & ponit consequens pro antecedente. Sicut enim do-
luit Jonas destruotione hederæ, sic Deus de destru-
ctione ciuitatis: & quia doluit, parcere debuit ne destrueretur. Vnde *Gen. 6.* Cum delere vellet mundum dixit, quod tactus esset dolore cordis intrinsecus. *Isa. 1.* Heu ego consolabor de hostibus meis. *Michæe 7.* Non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est [In qua] scilicet ciuitate sunt plusquam [centum viginti millia hominum] parvulorum scilicet [innocentium, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam] quos scilicet iniustum esset interficere cum aliis. *Gene. 18.* Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram ut occidas iustum cum impiis, si tamen iustus sicut impius. *Job 4.* Recordare, obsecro, quis yn-

quam innocens periit, aut quando recti deleti sunt: Nescire autem autem distantiam inter dexteram & sinistram, est nescire discretionem inter bonum & malum 1. *ad Corinth. 13.* Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, cogitabam ut parvulus, sapiebam ut parvulus [& iumenta multa?] quæ cum propter hominem facta sint & peccatoribus dignæ auferantur, penitentibus tamen iuste conseruentur. In signum huius *Job 4.* Cum Job purgatus esset, reddidit ei Dominus omnia duplicita. *Job 1.* Operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius impleuit terram.

Glossæ dicunt, quod Jonas naufragio Christum significat in mare huius mundi missum, cetus glutiens & reuomens Ionam mortem significat & infernum, quæ & glutierunt & reuomuerunt Christum. *Osee 13.* Morsus tuus ero inferne. Prima missio Ionæ significat primam Christi missionem ad Iudeos: & in illa ad Gentes ire noluit, quod fuga Ionæ significat. *Matth. 15.* Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Secunda missio, secundam ad Gentes significat missionem in Apostolis. *Isa. 49.* Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extrellum terræ. Tristitia Ionæ tristitiam significat Apostolorum de excætatione Synagogæ. *Roman. 9.* Tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo pro fratribus. Hedera Synagogam significat, quæ ante solis ortum viruit, & post ortum aruit: quia antequam oriretur sol iustitiae, Christus Deus noster *Malac. 4.* Oritur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae: viridis erat Synagoga. Orto autem lumine gratia in prædicatione Apostolorum tota exaruit. *Matth. 13.* Sole orto astuauerunt: & quia non habuerunt radicem aruerunt. Receptio Niniue ad gratiam introitum significat Gentium in Ecclesiæ. *Roman. 11.* Cæcitas contigit ex parte in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret. Et *ibidem.* Iudeorum delicto salus est Gentibus, ut illos emulenter. Quæ autem de penitentia Niniuitarum dicta sunt per se moralia sunt, nec ad aliam trahenda explicationem.

**

*Deus natu-
ra miseri-
corde est.*

*Deus impo-
nem non
perdit.*

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOensis DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM

In Michæam Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONYMI in Michæam Prophetam explanatio.

Emporibus] In hoc Prologo Hieronymus tria facit , scilicet , tempora prophetiæ describit , qualitates regum distinguit , tertio causam suscepit operis concludit : quæ patent in litera.

Temporibus Ioathæ] de quo 4. Regum 15. [Et Achaz] de quo 4. Reg. 16. [Et Ezechia] de quo 4. Regum 18. I & regum Iuda] hoc est , duarum tribuum [Michæam Prophetam] qui simpliciter Prophetæ dicitur : quia patrem Prophetam non habuit [ob hanc prophetiam] enuntiandam, supple. Denter. 18. Prophetam suscitatib[us] vobis Deus de fratribus vestris , ipsum tanquam me audietis [Spiritu sancto repletum fuisse] In hoc notatur Scripturæ auctoritas , quæ de fonte veritatis procedit. 2. Petr. 1. Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt Sancti Dei homines. Repletio etiam impletionem talem sonat quæ peccatum premat , & signat, quod de abundantia interiori eructatio istorum sermonum procedit. Psal. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. Act. 2. Repleti sunt omnes Spiritu sancto , & cœperunt loqui pout Spiritus sanctus dabat eloqui illis [lectio ipsa demonstrat] hoc est , principium prophetiæ. Et subdit de regum istorum qualitate.

Sed de supradicto numero regum] trium scilicet [Ioatham] primum scilicet [& Ezechiam] tertium scilicet [Deo ob religionem placuisse] qua scilicet idola detestati sunt [historia quarti libri Regum] De Ioathæ quidem 15. De Ezechia vero 18. [& se-

D. Albert. Magni in Michæam Prop.

cundi Paralipomenon indicat] de Ioathan quidem 27. vbi sic dicitur : Fecit Ioatham quod rectum erat coram Domino iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater eius. De Ezechia vero 2. Paralip. 29. sic dicitur : Fecit Ezechias quod erat placitum in conspectu Domini iuxta omnia quæ fecerat David pater eius [Achaz vero derelicto Deo] hoc est cultu Dei [idola Samariæ] supple, constat coluisse. Vnde 4. Re. 16. Non fecit Achaz quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui , sed ambulavit in viis regum Israel. Insuper & filium suum consecravit , transferens per ignem secundum idola Gentium , quæ dissipauit Dominus coram filiis Israel. Et hoc est quod sequitur [quibus etiam filios suos] vt scilicet factum Abrahæ imitaretur. Gen. 22. vt sicut patriarcha Deo , ita ipse idolis cariora sua pignora sacrificaret [in sacrificium igni concremandos obtulerat] sed Abraham obtulit, & non occidit : iste autem interfecit , quia dæmones in sanguine delectantur 2. Paralip. 28. Ipse Achaz *Dæmones* est qui adoleuit incensum in valle Gehennon , & humano lustrauit filios suos in igne iuxta ritum Gentium, *sanguine* *delectare* tur.

Quamobrem Deus Samariam] tetram scilicet decem tribuum [quæ reges Israel] omnes scilicet à Ieroboam usque ad Oseam [& Iuda] hoc est, reges Iuda , non omnes , sed multos : quia etiam tempore Ioathæ populus immolabat in excelsis. Ecc. 49. Omnes reges peccatum commiserunt præter Dauid & Ezechiam & Iosiam [memoratorium simulachrorum superstitione fefellerat] Supersticio est (vt dicit *Augustinus*) religio supermodum seruata : Et hoc fit, quando religio turpi- *Supersticio*. bus & falsis innititur articulis. Hoc autem attribuitur Samariæ propter hoc quod error vitulorum aureorum primo à Samaria processit [Increpans] scilicet Deus per Prophetam *Zacha.* 3. Incredet in te Dominus Satan , & increpet Dominus in te qui elegit Ierusalem [indignationem suam] Dei scilicet [in eam] hoc est, in Samariam per exercitum scilicet Assyriorum [processuram comminata]

M tus est

tus est] *Thren. 2.* Effudit quasi ignem indignationem suam [Populo etiam Israel] plebeio scilicet [præuaricatori] *Isa. 48.* Quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex utero vocavi te [& principibus eius] populi scilicet præuaricatoris. *Isaie 1.* Principes tui infideles, socij furum [qui] scilicet principes [eundem populum] Samariæ scilicet [fallaci suaione] *3.* *Reg. 12.* Ne scilicet populus rediret ad Deum suum si adoraret in Ierusalem [ad colenda idola impulerant] *Oseæ 7.* In malitia laetificauerunt regem, & in mendaciis suis principes [verbis in sequentibus] hoc est, in sequentibus verbis prophetæ [captiuitate] per Assyrios [& interitum] peste, & fame, & gladio [affuturum] ordinatione, supple, Dei [denuntiavit] Propheta scilicet *Ose. 6.* Dolaui in Prophetis, & occidi eos in verbis oris mei.

Michæas Propheta.

C A P V T I.

Verbum Domini] Michæas iste qui contra duas & decem tribus prophetat, vt dicit *Hieronymus*, secundum Hebraicam veritatem, sextus est in ordine Prophetarum, & quasi in medio sive in corde positus profundiora continet mysteria Diuiditur autem in partes duas, titulum scilicet, & tractatum *ibi* [Audite populi omnes] Titulus tria continet, scilicet, ad quem & à quo facta est reuelatio, quorum regum temporibus, & contra quos.

Verbum Domini] quod quamuis ad suscipientes ipsum multa verba sint, tamen quantum ad fontem primum vnum est; sicut obiectum vultus vnum est, formæ autem in speculis multis multis apparent; & quia auctoritatem habet à fonte veritatis, & secundum quod vnum est propter hoc dicit verbum Domini [quod factum est] Hoc ideo dicit, quia seipsum ad effectum deducit, sicut dicit *Psal. 418.* Dixit, & facta sunt [Ad Michæam]

Michæam in præpositio hic notat appropinquationem verbi *interpretatur* ad rationem hominis. *Deu. 30.* & *Ro. 10.* Prope est humilitas. verbum in ore tuo, & in corde tuo. Authorem autem instrumentalem describit nomine, & patria; nomine Michæam, quod interpretatur humilitas. *Mari. 11.* Discite à me, quia mitis sum & humili corde. *Iaco. 4.* Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. A patria cum dicit] Morasthitem] Morasthis autem parvulus viculus est Palestinae iuxta Eleutheropolim urbem, & interpretatur hæreditas. *Ro. 8.* Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. *Hiero.* Humili cohæredi Christi fit reuelatio. Et subdit quorum temporibus.

In diebus Ioatham] qui bonus fuit [Achaz] qui malus [Ezechiæ] qui inter tres optimus [regum Iuda] hoc est, duarum tribuum, de quibus satis in prologo dictum est. *Rom. 1.* Sapientibus & insipientibus debitor sum. Et subdit contra quos.

Quod vidit] scilicet verbum, vidit, id est, intellexit. *Exod. 20.* Cunctus populus videbat voces. *D. 10.* Intelligentia opus est in visione. Quamuis enim in omnibus sensilibus viribus animæ, sensibile vocis differat à sensibili visus; tamen hæc

duo ad intellectum relata nihil differunt: in intellectu enim ad rem referuntur; vna autem res est ostensa sub forma propria, & signo vocis in nomine proprio designata [super] oppressionem notat. *Sal. 37.* Sicut onus graue grauatae sunt super me [Samariam] terram scilicet decem tribuum, quæ laicos significat. *Oseæ 14.* Pereat Samaria: quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum [& Ierusalem] id est, terram duarum tribuum, quæ idola à decem tribibus suscepereat. *Isa. 1.* Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? Hæc ergo dicta sunt de titulo. *Hieronym.* Sub Ozia cœperunt prophetare Osea, Amos, Isaías. Sub Ioathan filio Oziæ incepit prophetare Michæas, prophetauit etiam sub Achaz, & sub Ezechia, sub quo decem tribus captiuatae sunt ab Assyriis. Et quia primum Samaria metropolis decem tribuum captiuata est, deinde Ierusalem, prophetæ imponitur titulus, primum de Samaria, secundo de Ierusalem. Item *Hieron.* Quomodo apud nos quasi ad virtutis auspicium imponuntur vocabula, verbi gratia, victoris, casti, pij, probi: sic & apud Hebrews Michæas, & Abdias, & Zacharias, ceterorumque similia ex virtutum vocabulo liberis à parentibus imposita sunt.

Audite populi omnes] Hic incipit prophetæ, quæ in duas partes diuiditur, in quarum prima inclinat ad timorem & spem: quæ duæ virtutes pœnitenti necessariae sunt. In secunda contestatione iudicij diuini inducit ad pœnitentiam *infra 6. ibi* [Audite quæ Dominus loquitur] Prima in duas; primo enim comminando inducit ad timorem, secundo promittendo eleuat ad spem, *infra 4. ibi* [Et in nouissimo dierum] In primo tria sunt; primo enim exaggeratur malum comminatum in comparatione ad culpam idolatriæ, secundo comminatur malum, in comparatione à studio iniuriaæ contra proximum, *infra 2. ibi* [Væ qui cogitat inutile] Tertio comminatur iterum malum in comparatione ad violentiam principum & calumniam iudicium, *infra 3. ibi* [Audite principes Iacob] Istud autem cap. in duas partes diuiditur; primo enim exaggerat malum quantum ad culpam & pœnam, secundo magnitudinem mali quantum ad planctum *ibi* [Super hoc plangam & vulnabo] In prima tria sunt; primo enim ex magnitudine dicendorum reddit attentos, secundo pœnam refert ad culpam *ibi* [In scelere Iacob] Tertio exaggerat pœnam *ibi* [Et ponam Samariam.]

Audite populi omnes] quod enim ad omnes pertinet, ab omnibus est audiendum. *Sap. 6.* Pusillum & magnum ipse fecit, & aequaliter est illi cura de omnibus [& attendat] corde scilicet [terra] hoc est, terreni, per metonymiam. *Deut. 32.* Audite cœli quæ loquor, & audiat terra verba oris mei [& plenitudo eius] terra scilicet, hoc est, omnes qui sunt in terra. *Sepuaginta.* Audite populi omnes, & auscultet terra, & omnes qui sunt in ea [& sit Dominus Deus] potestate scilicet eminens, & diuino intellectu cuncta dispiciens [vobis] hoc est, contra vos [in testem] *Psalm. 49.* Testificabor tibi, quoniam Deus tuus ego sum. Ipse enim est testis & iudex. *Apoc. 3.* Hæc dicit, Amen testis fidelis & verus qui est principium creaturae Dei.

Dominus de templo sancto suo] Refert hic pœnam & culpam, primo ostendens Dei iudicium in pœnam, secundo subinferens culpam [Dominus de templo sancto suo] supple, egredietur, in quo scilicet

Icliceret, in propitiatu gratiæ faciens hactenus quieuit: modo autem extra templum extendens maiestatem, idololatrias & idola opprimet. *Isa. 27.* In prælio gradiat super eam, succendam eam pariter. *Ezech. 1.* Gladium inducam super vos, ait Dominus. Et hoc est quod sequitur [Quia ecce Dominus] Aduerbiū demonstrandi vicinitatem temporis significat. *Isa. 14.* Prope est ut veniat tempus eius [egredietur de loco suo] Locus secundum Hieron. immensitas bonitatis & dulcedinis eius est: extra quem locum egreditur, quando peccatis prouocatur. *Isa. 26.* Egredietur Dominus de loco suo ut visitet iniquitatem habitatoris contra eum. *Zach. 14.* Egredietur Dominus, & prælibabitur contra Gentes [& descendet] visitando scilicet singulorum opera disceptiōnēs. *Gen. 18.* Descendam, & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint [& calcabit super excelsa terræ] vel loca eminentia idolorum conculcando, conterens, vel excelsa mundi deiciens & pedibus Assyriorum vel dæmonum conculcans. *Amos 4.* Gradiens super excelsa terra Dominus Deus tuus. *Isa. 28.* Pedibus conculcabitur corona superbiae eborum Ephraim. Et hoc est quod sequitur.

Et consumentur montes] altiores scilicet principes [subtus eum] hoc est, sub pondere pedum iudiciorum eius. *Mala. vlt.* Calcabitis impios cum fuerint velut cinis sub planta pedum vestrorum. *Judic. 5.* Conculca anima mea robustos [& valles scindentur] plebeij scilicet, & inferiores. *Glossa*, vt nihil malitateat in eis; vnde scindi est corda aperti. *Dan. 13.* Angelus Domini accepta sententia ab eo, scindet te medium [sicut cera] quæ esca ignis est [à facie] hoc est, à præsentia ignis. *Isa. 64.* Vtnam dirumperes cælos & descenderes: à facie tua montes defluenter, sicut exustio ignis tabescerent. *Psalm. 67.* Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei [sicut aquæ quæ decurrunt in præcepis] supple, deficient. *2. Reg. 14.* En omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram. Unde igni comparatur ira iudicis, aquæ autem mortalitas infirmitas hominis. Et refert poenam ad culpam subdens.

In scelere] hoc est, pro scelere [Iacob] hoc est, decem & duarum tribuum [omne istud] supple fiet. *Isaie 1.* Vx genti peccatrii, populo graui iniustate, semini nequam, filiis sceleratis [& in peccatis] hoc est, pro peccatis [domus Israel] *Glossa*, qui Deum se videre mentiuntur. *Tit. 1.* Confitentur se nosse Deum, factis autem abnegant. Et hoc probat conuincens eos proprio testimonio [Quod scelus Iacob?] hoc est, quod posset esse apertius & maius scelus [nonne Samaria?] hoc est, idololatria vitulorum positorum in Dan & in Bethel, quæ sunt loca Samariae. Et Samaria quæ custodia interpretatur, Prælatos significat, qui per malum exemplum aliis sunt causa sceleris. *Osee 5.* Laqueus facti estis speculationi [& quæ excelsa Iuda?] duarum scilicet tribuum [nonne Ierusalem?] à qua scilicet per malum exemplum Sacerdotum & principum deritatum est peccatum in totum populum. *Ezech. 8.* Vniuersa depicta erant in pariete idola domus Israel. Sicut & nunc à clero peccatum derivatur in populum. *Isa. 22.* De Sobna præposito rempli, qui per malum exemplum ruina fuit populi cui dicitur: Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amictum sic subleuabit te. Et subdit de

D. Alberti Magni, in Amos Proph.

poena.

Et ponam Samariam] Et tangit poena dilatactionem per ruinæ ciuitatum & villarum, & ignis exustionem, subdens causam quæ est turpe lucrum idololatriæ [ponam Samariam] tetricam decem tribuum [quasi aceruum lapidum in agro] ut scilicet muris ruentibus, non ædificia, sed acerui lapidum appareant: sicut in loco vbi plantanda est vinea, primo colliguntur lapides in aceruos magnos, ut in fundo libero vites plantentur. Et hoc est quod sequitur [cum plantatur vinea] *Isa. 25.* Posuisti ciuitatem in tumulum, & urbem fortem in ruinam, domum alienorum ut non sit ciuitas [& detrahant invallem lapides eius] ciuitates in montibus ædificatae erant, & ruentibus ciuitatibus lapides murorum non in cacumine montium remanserunt, sed ad precipitia vallium submissi sunt, ne de facile mons posset redificari [& fundamenta eius reuelabo] *Hieronymus*, Tanta erit subuersio vrbis, ut non solum ædificia corruant, sed etiam fundamenta usque ad extreum lapidem effodiantur. *Isa. 14.* Perdam Babylonis nomen & reliquias, & progeniem & germen, dicit Dominus. *Psalm. 136.* Dixerunt, Exinanite exinanite usque ad fundementum in ea [& omnia sculptilia eius] Samariae *Hereticorum* scilicet [concidentur] Auaritia enim apri & metalli *conuenti- cula sunt* quod erat in idolis, cupidos fecit hostes ut conciderentur idola & diuiderentur raptoribus. *Eeci. 27.* *subuer- tenda.* Conteretur cum delinquentे delictum. Et subdit de ignis combustionē.

Et omnes mercedes eius comburentur ignis, mercedes vocat opes, quas ut putabant idola conferebant pro mercede hominibus, ut colerentur ab eis: sicut dixerunt, Cererem conferre fruges, Æsculapium herbas, Bacchum vinum, & cæteros huiusmodi. *Osee 2.* Corrumptam vineam eius & sicum eius, de quibus dixit, Mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei. Hæc enim igni comburentur, vel aeterno, vel temporali ab hostibus. *Job 18.* Ignis deuorabit tabernaculum eorum qui libenter munera accipiunt. *1. ad Corint. 3.* Vniuersusque quale sit opus ignis probabit [& omnia idola eius ponam in perditionem] hostibus scilicet omnia conflantibus. *Isa. 2.* Exaltabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus contarentur. Et post pauca: In die illa proficiet homo idola argenti sui & simulachra auri sui quæ fecerat sibi. Et subdit causam turpis luci.

Quia de mercedibus meretricis congregata sunt] Meretricem vocat terram decem tribuum, fornicationi idolorum se exponentem pro opibus quas idola conferre putabant. *Isa. 1.* Quomodo facta est meretrici ciuitas fidelis? *Ezech. 16.* Disiisti pedes omni transeunti [& usque ad meretrem meretricis reuertentur] Hic meretricem vocat Niniuen, vbi fuit sedes regis Assyriorum, quæ etiam spe mereditis temporalis cum idolis fornicabatur. Et est sensus, quod diuitiae quas congregauerant colentes idola, ad terras idolorum illosum cum ipsis hostes deducerent. *Iere. 16.* Sicut seruistis diis alienis in terra vestra, sic seruietis diis alienis in terra non vestra.

Hæc moraliter ad malos vel hereticos referuntur, quorum diuitiae quas custodiunt quotidie ruunt, sicut dicitur *Apoc. 18.* de Babylone: Cecidit cecidit Babylon. Et ipsi mali ut duri corde in præcepis in vallem inferni detrahuntur. *Mich. 3.* Ierusalem in aceruum lapidum erit, Isti lapides de Ec-

clesia abiiciuntur, ne alios scandalizent. *Isa. 62.*
Pianum facite iter, & eligitate lapides *Ecc. 21.* Via
peccantium complantata lapidibus, & in finem il-
lorum inferi, & tenebræ & pœnae. Et loco illorum
plantatur vinea de viris sanctis & virtuosis, quia,
sicut dicit *Boetius*, prius extirpanda sunt vicia ut
inficiantur virtutes. *Iere. 2.* Ego te plantavi vineam
eleætam, omne semen verum. Fundamenta malo-
rum per confessionem reuelanda sunt, assertiones
hereticorum, diuitia avarorum, delicia libidino-
sorum, & honores ambitiosorum. *Job 20.* Diuitias
quas deuorauit euomet, & de ventre eius extrahet
eas Deus. Hæc est domus fundata super arenam,
cuius ruina facta est magna. Sculptilia figura
cordis sunt ad venerationem idolorum confusa,
qua in morte conteneruntur. *Sap. 13.* Infelices sunt,
& inter mortuos spes illorum est, qui appellaue-
funt deos opera manuum hominum, aurum & ar-
gentum. Mercedes horum igni comburentur vel
charitatis in pœnitentia, vel inferni in pœna.
Isa. 1. Erit fortitudo vestra ut fauilla stupræ, &
opus vestrum quasi scintilla, & succendetur utrum-
que simul, & non erit qui extinguat. Idola horum
perduntur: quia vanitates eorum, quas pro diis
dilexerant, pro nihilo reputabuntur. *Iere. 10.* Fal-
sum est quod constauit & non est spiritus in eis.
Vana sunt & opus risu dignum, in tempore visi-
tationis suæ peribunt. Quæ habent, de mercede
meretricis sunt; quia nisi à Deo fornicari essent,
talibus non inhærerent. *Psal. 72.* Perdes omnes qui
fornicantur abs te. Hæc ad prostibulum meretri-
cis reuertuntur; quia mortuis dominis aliorum
concupiscentiis ea quæ relinquunt, exponuntur.
Job 19. Habitent in tabernaculo illius socij eius
qui non est, scilicet, diaboli. Socij eius sunt ambi-
tiosi, & vani, & avari, qui in ruinis hominum ha-
bitant, ut ea quæ relinquunt, possideant. Propter
hoc præcipitur *Deut. 23.* Non offeres mercedem
prostibuli, nec pretium canis in domo Domini
Dei tui ad omne votum.

Super hoc plangam] Exaggerat hic magnitudi-
nem mali per planetum, & habet tres partes. Des-
critbit enim primo habitum plangentis, secundo
quid plangat ibi [Et transite vobis] Tertio, qualiter
ibi [In Geth] In prima quatuor sunt, scilicet, quod
planget, quod habitum plangentis assument, &
quod modum planctus exponit, & causam plan-
ctus subiungit [Super hoc] hoc est, propter hoc
malum [plangam] Sancti enim plangunt miseras
peccatorum: sicut David, Saul, & Ionathan. *2. Reg.*
1. Ier. 9. Plorabo die ac nocte, imperfectos filiæ
populi meis [& vulnabili] quod canum vel luporum est,
& magnitudinem planctus significat. *Isa. 65.* Præ
dolore cordis clamabit, & præ contritione spi-
ritus vulnabit. Et subdit de habitu plangen-
tis.

Vadim spoliatus] vestibus scilicet, ut significem
terram in proximo spoliandam opibus & rebus
[& nudus] ut significem terram cito denudandam.
Ezech. 12. Quomodo feci, sic fiet illis: in transmi-
grationem ibunt & in captiuitatem. Et *ibidem.*
Portentum dedi te domui Israël. *Isa. 20.* Sicut am-
bulauit seruus meus Isaías nudus, & discalceatus,
trium annorum signum & portentum erit super
Ægyptum & super Æthiopiam; sic minabit rex
Assyriorum captiuitatem Ægypti, & transmigrationem
Æthiopiarum, iumentem & senem, nudam &
discalceatam discovertis natibus ad ignominiam

Ægypti. Et subdit explanationem modi planctus
per metaphoram.

Faciam planetum velut draconum] Draco hic
intelligitur magnæ longitudinis & magnitudinis
in corpore, qui (vt dicunt naturales) non veneno,
sed fossura dentium interficit, de quo dicit *Hiero-*
nymus, quod dum vincitur ab elephante, præ ma-
gnitudine doloris sibilum magnum, & stridorem
emittit. Et est sensus: Tantum plangam, quod præ
magnitudine doloris, acumine vocis potius sibi-
lum draconis & stridorem, quam humanam vo-
cem videar emittere. *Thren. 1.* Plorans plorauit in
nocte, & lacrymæ eius in maxillis eius [& luctum
quasi struthionum] Struthio, ut dicitur *Job 39.* in
puluere ponit oua sua, & obliuiscitur quod pes
hominis vel bestia conculceret ea. Et est sensus,
quod sicut struthio derelicta oua perdit, ita ego
plangam filios derelicos & perditos. *Septuaginta*
sic: Propter hoc planget atque lugebit, ibit discal-
ceata & nuda, faciet planetum quasi draconum, &
luctum quasi filiæ Syrenarum. *Isa. 13.* Syrenæ in
delubris voluptatum. Et subdit causam.

Quia desperata est plaga eius] hoc est, quia
desperatio & impoenitentia non permittunt redire
ad pœnitentiam *Iere. 10.* Væ mihi super contri-
tione mea, pessima plaga mea. *Ierem. 30.* Insana-
bilis est fractura tua, pessima plaga tua. Et signum
huius subdit [quia venit] per exemplum scilicet, &
imitationem peccatum Samariae [vsque ad Iudam]
hoc est, vsque ad duas tribus [tetigit portam po-
puli mei] Hic si per portam intelligentur sensus
corporis, per quos velut per portam intratur ad
interiora spiritus, notatur idolatriæ crimen tam
fuisse commune & publicum, ut omnium sensu
esset expositum & obrium. Vnde & videtur ad
literam, quod idola iuxta portas ponebant, quæ
intrantes & exeentes de ciuitate venerarentur.
2. ad Timoth. 2. Multi enim proficiunt ad impieta-
tem, & sermo eorum ut cancer serpit [vsque ad Ie-
rusalem] ita scilicet, quod etiam in templo idola
coherentur, sicut dicitur *Ezech. 8. Isa. 57.* Iuxta me
discooperisti & suscepisti adulterum. Hanc ma-
litiam Prælatorum in Ecclesia videmus, dilatata
etiam vsque ad religionem, ut verum sit quod di-
citur *Isa. 1.* A planta pedis vsque ad verticem, non
est in eo sanitas. Et subdit de habitu timentis, qui
præ timore mutire non audebat.

In Geth nolite annuntiare] Geth metropolis
est Philistinorum, vnde fuit Goliath Gethæus,
quem David interfecit *1. Reg. 17.* Et est sensus:
Philistæ nesciant malum nostrum, ne latentur:
deriso enim inimici pœna sustinentis est *2. Reg. 1.*
Nolite annuntiare in Geth, ne forte exultent filiæ
incircumcisorum. Plagæ enim occultandæ sunt,
ne per exemplum ad alios deriuenter [lacrymis
ne ploretis] aperte scilicet, ne hostes lacrymis ad
deteriora prouocentur. *Psal. 38.* Obmutui, & hu-
miliatus sum, & filii à bonis, dum considereret
peccator aduersum me. *Isa. 29.* Humiliaberis, de *Peccata*
terra loqueris; & erit quasi pythonis de terra vox *Prælatorū*,
tua, & de humo mussitabit eloquium tuum. Et est *non sunt*
hoc argumentum, quod peccata Prælatorum, vel *temere pul-*
beruntur. Cleri, nec nuntianda nec plangenda sunt in pu-
blico, ne alij scandalizentur [in domo pulueris]
hoc est, ruinosa & in puluerem redacta, in quibus
potius antra quædam quam domus remanent
[puluere vos conspergite] hoc est, cinere ruinarum.
Et est sensus: In plateis & in publico, conspersione
pulueris

Miseria
peccatorum
planguntur
à sanctis.

pulueris signa tristitiae non ostendite propter causas supradictas, sed in occulto. *Isa. 2.* Intrabunt in speluncas petrarum, & in voragine terræ à facie feritudinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. Moraliter autem in domo pulueris, hoc est, huius terrena habitationis, se puluere conspergit, qui se semper puluarem fore meditatur. *Job 7.* Ecce nunc in puluere dormio. *Gen. 3.* Puluis es, & in puluere reuertaris. Et subdit quid plangat.

Et transite vobis] hoc est, tali habitu timoris & tristitiae transite vobis, hoc est ad utilitatem vitæ, in captiuitatem, quia melius est vt saltē captiuvi viuatis, quam ab hostibus interficiamini. *Judith 3.* Melius est vt viuentes seruiamus regi Nabuchodonosor, & subditi simus tibi, quam morientes cum interitu nostro ip̄i seruitutis nostræ damna patiamur [habitatio Saphir] quod pulchra interpretatur. Samaria enim quondam in pulcherrimo fuit loco habitationis[confusa ignominia] nunc, supple. 1. *Machab. 2.* Secundum gloriam eius ita & ignominia eius. *Osee 4.* Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Hoc de transitu pœnitentis planum est exponere. Et ne causari possent, quod due tribus sic non transeunt in captiuitatem, subdit.

Non est egressa quæ habitabat Saanan] quod interpretatur in exitu; & secundum *Hieronymum* intelligitur de Samaria, quæ iam in foribus captiuitatis habitabat, & propria voluntate transire noluit. Posset tamen dici, quod intelligitur de duabus tribubus, hoc est, de Iudæa quæ propter simile peccatum etiam in exitu habitabat, licet tunc cum decem tribubus, non egredieretur. *Iere. 15.* Eiice eos à facie mea, & egrediantur. Quod si dixerint ad te: Quo egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem[planctum domus Asel] quod interpretatur vicinæ vel ex latere: & est domus Asel genitii casus, & singularis numeri[accipiet ex vobis] vt sicut fuisti primi in culpa, quæ ex vobis transit in Iudam: ita sitis priores in pœna. Vnde planctus domus vicinæ planctus est decem tribuum, quæ vicinæ per generationem vnius patris, & per vicinitatem loci sunt ad duas tribus, & similem causam planctus ab eis & post eos acceperunt. Et hoc est quod sequitur [quæ stetit sibimet] hoc est, cum vos per idololatriam caderetis. 3. *Reg. 14.* Illa in cultu & presidio Dei stetit ad utilitatem sui ipsius. *Deut. 4.* Vos qui adhæretis Domino, viuitis vniuersi. *Iere. 17.* Recedentes à te in terra scribentur. Et bene dico, quod accipiet planctum ex vobis.

Quia] supple, licet antiquitus staret vt fortis, tamen modo per peccatum[infirmata est in bonum] hoc est, ad bonum faciendum. 1. *Reg. 2.* Quæ multos habebat filios, infirmata est. Quod signatum est. 2. *Paralip.* 16. vbi dicitur, quod Asa multa fortia & bona fecit in iuuentute, in senectute autem doluit pedes, & nec tunc quæsiuit Dominum. *Gal. 3.* Sic stulti estis, vt cum spiritu coeperitis, nunc carne consummamini [quæ habitat in Maroth] quod interpretatur amaritudo, & intelligit de Iuda quæ in angustia futuræ captiuitatis iam tunc habitabat. *Thren. 3.* Repleuit me amaritudine, inebriauit me absynthio. Et bene dico, quod planctum accipiet ex vobis: quia per ordinationem

Dei, supple[descendit] ad vos malum captiuitatis, [à Domino] omnia disponente [in portam Ierusalem] hoc est, ita vt etiam portæ Ierusalem obsideantur ab hostibus. *Amos 3.* Si est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. *Isa. 31.* Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Quod autem sit illud malum explanat, subdens.

Tumultus quadrigæ stuporis] hoc est, sonitus quadrigarum exercitus Babylonis stuporem inducens. *Isa. 5.* Rotæ eius quasi impetus tempestatis, rugitus eius vt leonis. Quadrigæ autem fuerunt ad arma & virtualia portanda exercitiū[habitanti Lachis] Ibi enim fuit Sennacherib antequam veniret Ierusalem, sicut dicitur *Isa. 37.* Reuersus est Rapsaces, & inuenit regem Assyriorum præliantem aduersus Lobnam: audierat enim quod profectus esset de Lachis. Quare autem præcipue Lachis timuerint, subdit [principium peccati est filia Sion] ipsa scilicet Lachis. Qualiter autem hoc sit, subdit[quia in te]ô Lachis [inuenta sunt scelerata Israël] hoc est, decem tribuum. *Hieronymus.* Quia ab Israël venit idololatria ad Lachim, & à Lachis in Iudam. *Isa. 3.* Ruit populus vir ad virum, unusquisque ad proximum suum. 2. *ad Timoth. 3.* Mali homines proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes. Et subdit, quod propter hoc punientur authores culparum.

Propterea dabit] hoc est, dari disponet Dominus per Assyrios[emissarios] hoc est, latrunculos & vaftatores [super hæreditatem Geth] hoc est, territoria possesta à ciuitate Geth, quæ metropolis est Philistinorum. Ex illa enim vrbe propagata dicitur esse idololatria in Israël. Et hoc est quod sequitur[domos mendacij] hoc est, super domos mendacij sue idoli, quod mentitur diuinitatem. *Ioan. 8.* Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est & pater eius [in deceptionem regibus Israël] Ex Allophylis enim reges Israël decepti, idololatriam induxerunt. *Galat. 3.* O insensati Galatae, quis vos fascinavit veritati non obedire? Reg. vlt. Dixit spiritus mendax: Ego decipiam Achab, quia ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Et quia sic deceptibus consenserunt, ideo subdit.

Adhuc hæredem adducam tibi hostem] scilicet qui tuam hæreditatem suam fecit[quæ habitas in Maresa] quæ ciuitas est Samariæ, & hæreditas interpretatur, eo quod illa primo consensit in idololatriam. *Thren. vlt.* Hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. *Luca 12.* Stulte hac nocte repetent animam tuam, & quæ præparasti cuius erunt? *Eccle. 5.* Est & alia infirmitas pessima quam vidi sub sole, diuinitæ congregata in malum Demini sui, pereunt enim in afflictione pessima[vsque ad Odollam veniet] quæ ciuitas est decem tribuum, & seculum interpretatur, vt dicit *Hieronymus*, eo quod ibi gloria seculi in summo fuit. Et hoc est quod sequitur[gloria Israël] *Hieronymus.* Quia gloriofa est in vrbibus Israël. Et nota quod falsa est litera, quæ dicit vsque ad Oollam, quæ tabernaculum interpretatur. *Apoc. 18.* Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et subdit qualiter plangendum sit.

Decaluare] euulsis scilicet pilis, vt significes quosdam de populo penitus euellendos à capite [& tondere] vt significes aliquos spolio esse

*Maresa
interpretatur
hære-
ditas.*

decurtandos. *Ezech. 5.* Et tu fili hominis sume tibi gladium acutum radentem pilos, & assumes eum & duces per caput tuum, & per barbam tuam [super filios deciliarum tuarum] Filii deliciarum sunt nutriti in deliciis, & ad ultimam infelicitatem & miseriam deuenerunt. *Thren. 4.* Qui vescebantur voluptuo se, interierunt in viis; qui nutriebantur in crocibus, amplexati sunt stercora [dilata caluitum tuum sicut aquila] quæ mutando se, pennam post perinam abiicit, donec tota deplumetur [quoniam captiui dueti sunt ex te] supple, filii rui leuiter sicut pennæ cadentes. *Baruch 4.* Nemo gaudeat super me viduam & desolatam; à multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum. *Isa. 51.* Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut orix illaqueatus, pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui.

C A P V T I I.

Væ qui cogitatis inutile.

IN parte ista comminatur malum in comparatione ad studium Niniue contra proximum. Et habet duas partes, mali scilicet exaggerationem, & Prophetæ compassionem *ibi* [Utinam non essem vir] Prima in tres. Primo enim malum exaggerat, secundo quæstioni populi respondet *ibi* [Quomodo recedet à me] Tertio, exaggerato malo, pœnam comminatur *ibi* [Desuper tunicam] In prima tria sunt, scilicet, culpæ exaggeratio, pœnae interminatio *ibi* [Idcirco hæc dicit Dominus] Et magnitudinis pœnae descriptio *ibi* [In die illa assumetur super vos parabola] In prima tria sunt, scilicet, peccati maledictio, ad peccatum perpetrandum studiosa cogitatio, & omnium peccatorum in avaritia radicatio.

Væ qui cogitatis inutile] Inutile vocat nocuum, hoc est, peccatum. *Rom. 6.* Quem fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est. *Psalm. 4.* Ut quid diligitis vanitatem, & queritis memadum? *Isa. 1.* Auferre malum cogitationum vestrum ab oculis meis [& operamini malum] quod ante scilicet cogitatis [in cubilibus vestris] notat peccata libidinis, quæ mente primo tractantur, & postea in stupris & adulteriis committuntur. Vnde *Hierony.* Cubilia ad quiescendum data, stupris polluitis. *Gene. 49.* Ascendisti cubile patris tui, & maculaisti stratum eius. *Apoc. 2.* Permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetare, seducere seruos meos, forniciari & manducare de idolothytis. *Amos 6.* Lascivitis in stratis vestris. Hoc est cubile meretricis. *Prou. 7.* Aspersi cubile meum myrra & aloë & cynamomo, quæ scilicet libidinem inicit. Veni, ineibriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies. Et subdit de studio perficiendi.

In luce matutina faciunt illud] hoc est, in publico & mane. *Job 24.* Mane primo consurgit homicida, & interficit egenuin & pauperem. In luce faciunt qui ad scandalum plurimorum peccant. *Isaia 3.* Peccatum suum sicut Sodoma prædicau-

runt, nec absconderunt. *Jere. 3.* Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluiti erubescere [quoniam contra Deum est manus eorum] hoc est, tota potestas qua possunt malignari. *Job 15.* Cucurrit contra Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Et subdit de peccatorum in avaritia radicatione.

Et concupierunt agros [alienos, supple. 1. ad *Timoth. 6.* Radix omnium malorum est cupiditas. Contra quod dicitur *Exo. 20.* Non concupisces rem proximi tui. *Iaco. 4.* Vnde bella & lites in vobis, nonne ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris? [& violenter tulerunt] hoc est, abstulerunt. *Job 24.* Agrum non suum dementunt, & vineam eius quem vi oppræserunt, vindemiant. Simile factum est 3. *Regum 21.* ubi Naboth imperfecto, Achab vineam eius possedit [& domos rapuerunt] alienas scilicet per rapinam suas esse dixerunt. *Isa. 5.* Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminium loci [& calumniabantur virum] hoc est, per calumniam oppræserunt. *Gene. 43.* Introducti sumus ut deuoluat in nos calumniam, & violenter subiiciat seruituti & nos, & asinos nostros. *Isa. 52.* Assur absqueulla causa calumniatus est eum [& domum eius] hoc est, familiam eius; ut non tantum subiicerent patrem familiæ, sed etiam filios & filias eius acciperent in seruos & ancillas.

4. *Regum 4.* Ecce venit creditor ut tollat duos filios meos ad seruendum sibi [virum] supple, calumniabantur [& hereditatem eius] quæ scilicet extra domum ad sustentationem filiorum pertinebat. 3. *Regum 19.* Propitius sit mihi Deus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi. *Thren. vlt.* Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. Et subdit pœnam, & magnitudinem pœnae exaggerat per parabolam & modum vastationis.

Idcirco hæc dicit Dominus; Ecce ego cogito] disponendo scilicet, & adducendo. *Isa. 31.* Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit [super generationem istam] pessimam, supple [malum] pœnae. *Deut. 32.* Generatio peruersa est, & infideles filij. *Isa. 31.* Consurget contra domum pessimorum [vnde non auferetis colla vestra] hoc est, auferre non possitis. Hoc maxime videtur intelligi de captiuitate Romana. *Eeci. 14.* Superborum & sublimium colla propria virtute calcaui, *Iudeorum perpetua est captiuitas.*

Eeci. 40. Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam. Et ex sermone isto videtur quod liberandi non sint, sed condemnati ad perpetuam seruitutem. *Osea 11.* Iugum imponetur eis simul quod non auferetur. Et *ibidem.* Ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum [& non ambulabitis superbi] pœna scilicet captiuitatis, vel pœnitentia vos humilante. *Isa. 2.* Incrinabitur altitudo virorum, & exaltabitur Dominus solus in die illa quoniam tempus pessimum est] propter scilicet pœnae magnitudinem. *Matth. 24.* Erit enim tunc tribulatio magna, qualis nunquam fuit ab initio mundi usque modo. *Danie. 12.* Veniet tempus quale non fuit ex quo gentes esse cœperunt, usque ad tempus illud. Et exagerat per parabolam subdens.

In die illa sumetur super vos parabola] ut scilicet ex pœna vestra aliis fiat parabola correctio-nis. *Psalm. 68.* Factus sum illis in parabolam. Sic *Isaias* parabolam sumpsit super regem Babylonis.

Isa. 14.

Isa. 14. Sic Ezechiel contra regem Tyri *Ezech.* 28. [& cantabitur canticum] miseriae vestrae, supple [cum suavitate dicentium] qui scilicet laetabuntur in poenis nostris. *Thren.* 1. Omnes inimici mei audierunt malum meum; laetati sunt, quoniam tu fecisti. *Job* 30. Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis in proverbiū. *Psal.* 78. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsanatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt. Et subdit de modo vastationis in se & in signo. Et est sermo prophetæ recognoscens pœnam iudicis.

Depopulatione vastati sumus] Tyrannus enim rapiens, aliquid relinquit, depopulatio populi nihil. *Iere.* 4. Vniuersæ vrbes derelictæ sunt, & non habitat in eis homo; tu autem vastata quid facies? Et huius ponit signum [pars populi mei commutata est] *Hiero.* hoc est, templum meum quod in vobis & non in aliis gentibus habebam, mutabitur in ruinam. Posset tunc dici, quod intransitura constructio est, inter obliquum & rectum, & est sensus. Pars quod est populus meus, commutata est & cultu, & moribus, & dominatu; quia ad alienos dominos transiuit. *Thren.* vlt. Serui dominati sunt nostri, non fuit qui redimeret de manu eorum. *Ioan.* 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati.

Quomodo recedet à me] Remouet hic falsas rationes & consolationes populi, & sunt duæ: vna quod transitorium sit flagellum: secunda quod tanta sit misericordia Dei, quod malum non immittet. Prima tacita est, & est ac si dicat. Vos dicitis quod transitoria est tribulatio, & quod recedet tribulator; ego vero per affectum connuermans me populo, respondeo [Quomodo recedet à me?] hoc est, à sorte mea, Assyrius scilicet vel Romanus, vel diabolus [cum reuertatur] iterata tyrannide[qui regiones nostras diuidat] hoc est, suis satellitibus forte distribuat. Simile *Isa.* 28. Dixistis enim; Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum; flagellum inundans cum transferit, non veniet super nos. Et post pauca respondet: Delebitur fœdus vestrum cum morte, & peccatum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans cum transferit, eritis ei in conculcationem. *Isa.* 1. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili [propter hoc] scilicet quia talem falsam consolationem tibi promittis [non erit tibi mittens funiculum sortis] in restituenda tibi hereditate [in cœtu Domini] hoc est, in cœtu reuertentium de captiuitate. Hoc significatum est *Esdre* vlt. vbi qui non inuenierunt genealogiam scripturæ suæ, separati sunt ab hereditate Domini.

Ne loquamini loquentes] Secunda consolatio, vbi sibi impunitatem ex misericordia Dei promitebant [Ne loquamini loquentes] *Isa.* 3. Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant [Non stillabit super istos] ira Dei, supple, per temporalem pœnam; quia sicut stilla post stillam, ita pœna post pœnam ordinate inducitur. *Job* 29. Stillabat super illos eloquium meum. Et quod dixit, exponit subdens [non comprehendet confusio] per pœnam scilicet: hoc est enim contra hoc quod dicitur *Matth.* 21. Malos male perdet [dicit domus Iacob] impunitatem scilicet in peccatis sibi promit-

tens, quod est lactare peccatores. *Propter*. 1. Fili Peccatores mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas spe impunitatis non eis.

Nunquid abbreviatus est spiritus Domini?] *sunt la-
etandi.*

Ratio est populi ad confirmandam falsam consolationem, & est sensus. Nunquid spiritus Domini omnibus largus in bonitate, breuis & restrictus erit nobis? Quasi dicat; Non: & ideo saluabit nos. Fundatur super illud *Isa.* 59. Ecce non est abbreviata manus Domini ut saluare nequeat, neque aggrauata auris eius ut non exaudiatur. Et addunt aliam rationem [& tales sunt cogitationes eius] quales scilicet hominum, ut antiquam retineat iram. *Isa.* 55. Sicut exaltantur cali à terra, sic exaltatae sunt viae meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et subdit responsionem Domini contra præsumptionem eorum.

Nonne verba mea] per Prophetas scilicet dicta [bona sunt?] hoc est, consolatoria, & multa bona promittentia [cum eo] bono scilicet viro [qui recte graditur] *Hierony.* Bonus quidem sum, sed non malis, sed eis qui recte gradiuntur. *Zach.* 1. Respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, consolatoria. *Psalm.* 17. Quā bonus Israël Deus his qui recte sunt corde [Et è contrario] contra me scilicet saeuendo [Populus meus] quondam, supple [in aduersarium consurrit] contra me scilicet. Propter quod *Iere.* 3, dicitur: Aduersatrix filia Iuda, quia aduersatur Deo suo. *Iere.* 12. Facta est mihi hereditas mea quasi leo in fylia, dedit contra me vocem. In quo autem aduersetur, subdit, peccata improprando.

Desuper tunicam pallium substitutis] tunica à tegendo dicta operimentum nuditatis est; pallium vero exterius vestimentum, quod tollebant solum regimen nuditatis propter confusionem relinquentes. *Job* 24. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. *Cant.* 5. Tulerunt pallium meum custodes mutorum. Quod etiam prælatis conuenit per calumniam populum spoliantibus. Et subdit.

Et eos qui transibant simpliciter] hoc est, sine dolo & fraude negotia sua agentes [conuertitis in bellum] per aduocatos scilicet, & cauillationes. *Psal.* 67. Dissipa gentes quæ bella volunt. Aduocati enim sunt qui omne rectum peruerunt. *Amos* 5. Conuertitis in absynthium iudicium, & iustitiam Domini in terra relinquitis. *Isa.* 5. Iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti auferris ab eo. Nec hoc solum, sed [& mulieres populi mei eieci] vel in captiuitatem mitten- do propter peccatum, vel à viris suis separando per calumniam. Et hoc est quod sequitur [de domo deliciarum suarum] hoc est, in quibus quondam delicate viuebant cum maritis & pueris. *Mala.* 2. Contaminauit Iudas sanctificationem Domini quam dilexit, hoc est, matrimonium, & habuit filiam Dei alieni. Disperdat Dominus vitum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum in Israël. Hæc est lingua tertia aduocatorum, de qua dicitur *Eeci.* 28. Lingua tertia mulieres viratas *Lingua
tertia de-
ciecit & priuauit illas laboribus suis. Prima enim testanda,* lingua expositio veritatis est in conquerente. Secunda lingua responsio veritatis est in iudice. Tertia lingua iustitiae peruerso est in cauillatore [à

Aduocato-
rum per-
ueritas.

parvulus earum] quos scilicet nutriendos ad laudem meam suscepimus [tulistis] hoc est, abstulisti laudem meam] hoc est, materiam laudis meæ [in perpetuum] eieci enim & spoliati beneficiis, Deum iam non laudant, sed potius murmurant & blasphemant. *Isa* 52. & *Roma*. 2. Iugiter tota die blasphematur nomen meum per vos inter Gentes. Econtra autem de bonis dicitur in *Psal.* 8. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. *Hieronymus*. Per matronas, vrbes Iudæ metaphorice captæ intelliguntur. Ex omnibus his infert comminationem, subdens.

Surgite] supple, ergo [& ite] in captiuitatem [quia non habetis hic] in domibus & in terra vestra [requiem] *Iere.* 16. Seruieris diis alienis qui non dabunt vobis requiem die ac nocte. *Thren.* 5. Ceruicibus minabamur, lassis non dabatur requies. Quare autem non sint hic habituri requiem, subdit, supple, quia [propter immunditiam eius] populi, scilicet in peccatis & idololatriis [corrumperet] supple, terra, foetore scilicet cadauerum [putredine pessima] per gladium scilicet regis Babylonis, vel extremæ condemnationis. *Amos* 4. Percussi in gladio iuuenes vestros usque ad captiuitatem equorum vestrorum, & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras. *Isaia* 34. Inebriabitur terra eorum sanguine, & humus eorum adipe pinguium; quia dies ultionis Domini est. *Septuaginta* sic. Duces populi mei proficiuntur de domibus deliciatum suarum, propter malas ad inuentiones suas eieci sunt *Hieronymus*. Ecclesiæ principes qui deliciis afflunt, & inter epulas atque lasciuias pudicitiam se seruare credunt, propheticus sermo describit, quod eiiciendi sint de spatiis domibus, lautisque conuiuis & multo labore epulis conquisis, & eiiciendi propter malas cogitationes & opera sua. Et si vis scire quo eiiciendi sint, Euangelium lege *Matth.* 25. In tenebras scilicet exteriores; ibi erit flatus & stridor dentium. An non confusio & ignominia est, Iesum crucifixum magistrum pauperum atque esurientem fatis prædicare corporibus, & ieuniorum doctrinam rubentes buccas, tumentiaque ora proferre?

Vtinam non essem vir] Tangitur hic compafsio Prophetæ in tribus, affectu scilicet compassio- nis, prædicatione veritatis, & promissione consolationis [Vtinam non essem vir] scilicet non fractus mollitie falsitatis, sed viriliter stans veritatis vigore. 1. ad *Timoth.* 2. Vir non est seductus, sed mulier seducta in prævaricatione fuit [habens Spiritum] *Hieronymus*. Vbicunque in veteri vel nouo testamento, spiritus sine additamento ponitur, in bonam partem accipitur [& mendacium potius loquerer] hoc est, utinam spiritu meo, qui falli potest, hoc dicere, & non a Spiritu veritatis. Et sic excluditur obiectio quorundam, dicentium non debere sanctum vitum optare se Spiritum Dei non habere. Cum verbis enim ad animam pertinentibus non valet huiusmodi processus, volo hoc, ergo non volo contrarium eius, quod cum ipso stare non potest. Vnde voluit & Spiritum Dei habere, & tamen hoc quod dixit, à Spiritu Dei non dicere. Simile *Roman.* 9. Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis *Ierem.* 18. Cum Ananias pseudoprophetæ diceret, Contraria irrgum regis Babylonis, & quod referenda essent vasa Domini in Ierusalem, ait Ieremias ad

Ananiam, Amen, sic faciat Dominus, suscitet Dominus verba tua quæ prophetasti, vt referantur vasa in domum Domini. Et subdit de prædicatione veritatis.

Stillabo tibi in vinum] ac si dicat, infra *Mich.* 3. Ego repletus fortitudine Spiritus Domini, qui est Spiritus veritatis, stillabo, hoc est, ordinate prophetabo, in vinum compunctionis scilicet & amaritudinis. *Psal.* 59. & 79. Potasti nos vino compunctionis, & potum dabis nobis in lachrymis [in ebrietatem] *Hieronymus*. Quia Propheta sum & Spiritu Dei loquor, & à diuinitate misericordia praedico veritatem, propterea stillabo tibi sermonem meum in meracum, vinum quod te inebriet & corruere faciat. *Ierem.* 25. Bibite, & inebriamini, & vomite, & cadite, & nolite consurgere à facie gladij, quem ego mittam inter vos [& erit super quem stillatur] siue, supple, velut siue nolit [populus iste] 2. *Corinth.* 13. Non possumus aliquid aduersus veritatem, sed omnia pro veritate. Et subdit de promissione consolationis.

Congregatione congregabo Iacob] Vocatiū casus est [totum in te vnum] hoc est, o Iacob totum te qui verus luctator es virtutis, totum te congregabo congregatione. Congregatione congregatur, in quo est aliqua forma congregationis, sicut est forma charitatis vel spiritus, & ordo ecclesiasticus vel virtutis; in vnum autem congregatur, qui non dispari cultu, sed vni Deo coniungitur. *Psal.* 105. Congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini tuo *Ezech.* 34. Congregabo eos de terris inimicorum suorum. Et post pauca. Quia ego Dominus Deus eorum, eo quod transstulerim eos in vocationes, & congregauerim eos super terram suam, & non reliquerim quenquam ex eis ibi. Et hoc est quod sequitur.

Conducam reliquias Israël pariter in cor vnum scilicet & animam unam. *Act.* 4. Multitudinis credentium erat cor vnum & anima una. *Isa* 43. Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino [Ponam illum quasi gregem in ouili] hoc est, sub unius pastoris custodia in Ecclesia. *Ioan.* 16. Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fieri unum ouile, & unus pastor [quasi pecus in medio caularum] supple, ponam eum. *Glossa* inducit hoc *Psal.* 22. In loco pascuæ ibi me collocavit. Caula ouium est, in qua pabula reponuntur. *Gene.* 24. Palearum quoque plurimum est apud nos, & locus spacioſus ad manendum. *Ezech.* 34. In pascuis uberrimis pascam eos, in montibus excelsis Israël erunt pasqua eorum, ibi requiescent in herbis virentibus & in pascuis pinguis pascentur [Tumultuabuntur à multitudine hominum] *Hiero*. Tumultus est clamor nimiae multitudinis pari aspiratione emissus. *Isaia* 60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.

Ascendet enim] pastor scilicet & dux, per verbum scilicet & exemplum, [pandens iter ante eos] hoc est, planum iter faciens & patulum. *Ioan.* 10. Cum proprias oves emiserit, ante eas vadit & oves illum sequuntur [diuident & transibunt portam] hoc est, diuident greges, scilicet, hircos ab ouibus, & malos à bonis, & transibunt portam sacramentorum & virtutum, quæ inducit in Ecclesiam. *Ezech.* 34. Ecce ego iudicio inter pecus & pecus, arietem

*Pudicitia
inter epulas
seruare
difficile.*

*Tota regula
cum de ver
bis prophe
tici.*

arietem & hircum. *Math. 25.* Separabit eos ab inuicem sicut pastor segregat oves ab hædis [& egredientur per eam] portam Ecclesiæ, pastorem, scilicet, qui est ostium & ostiarius. *Ioan. 10.* Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. & ingredietur & egredietur & pascua inueniet [Et transibit rex] hoc est, prælatus [eorum coram eis] in verbo scilicet & exemplo. *1. Pet. 2.* Forma facti gregis ex animo [& Dominus in capite eorum] supple, transibit, tanquam omnium principes. *1. ad Corin. 11.* Caput Christi, Deus. *1. Pet. 2.* Conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animatum vestrum,

C A P V T III.

Et dixi.

IN hoc capitulo exaggerat pœnam sub differentia peccantium. Et diuiditur in tria, in peccata scilicet tyrannorum, pseudoprophetarum *ibi* [Hæc dicit Dominus super Prophetas] & prælatorum *ibi* [Audite hæc principes domus Iacob] Prima in duas, primo improoperat peccata, secundo interminatur pœnam *ibi* [Tunc clamabunt] In prima attentos reddit, & explanat circa quid attendant.

Et dixi] authoritate scilicet Dcmini. *Ezech. 2.* Loqueris verba mea ad eos, si forte audiant & quiescant [Audite principes Iacob] duodecim scilicet tribuum. Et nominat Iacob, ut pudeat eos tantum parrem non imitari. Moraliter autem, per Iacob qui luctator interpretatur, seculares significantur, in lucta mundi viuentes; & principes Iacob, principes tribuum & familiarum dicuntur [& duces domus Israël] hoc est, sacerdotes & reges & præfecti, qui non tantum super familias, sed super totum populum vel magnam partem constituti sunt. *Psal. 67.* Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, & principes Nephthalim. *Sap. 6.* Audite reges & intelligite, discite iudices finium terræ. *Psal. 2.* Et nunc reges intelligite, eruditimi qui iudicatis terram. Et subdit quid audiant, scilicet, quod impedimentum boni & impedimentum veritatis est apud eos, eo quod informati sunt contrario boni & contrario veri. Et hoc primo dicit in vniuersali, secundo demonstrat in particulari.

*Confusa
relinquere
difficile.*

Nunquid vestrum est scire iudicium? quasi diceret. Non est. Quia quamuis ex officio scirent, tamen prauitas mentis scire cum affectu non permittit. *Hieron.* Non estis digni scire iudicium Dei, quod est abyssus multa, nec prava mens vestra penetrat profundam eius iustitiam. Simile *Iere. 13.* Si potest Æthiops mutare pellem suam, aut pardus varietatem suam: potestis & vos bene facere cum didiceritis malum. *1. Regum 2.* Filij Heli, filij Belial, nescientes Dominum, nec officium sacerdotum ad populum. *Sap. 1.* In maleuolum animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et subdit quod obstat contrarius habitus & affectus [qui odio habetis bonum] neutraliter vel masculine. Si neutraliter bonum in actibus & effectibus odio habuerunt,

sed non bonum unde omne bonum, quia hoc (ut dicit *Dionysus*) nemo odisse potest. Si masculine, tunc bonos & sanctos odio habuerunt. *Amos 5.* Odio habuerunt corripienit in porta, & loquenter perfecte abominati sunt. *Psal. 49.* Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum [& diligitis malum] neutraliter vel masculine. *Psal. 49.* Si videbas furē currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. *Isa 19.* Opera eorum opera inutilia, & opus iniqitatis in manibus eorum, pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innocentem. Et descendit ad specialia.

Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis] Per pelles exteriora bona significantur, quæ in tegumentum & defensionem mortalitatis data sunt. Ideo sub metaphora leonis vel latronis crudelitas principium Israël describitur, qui subditis tanquam pecoribus vtuntur, excoriantes oppressionibus angiarum & perangiarum rapinis. Animal enim cui tota pellis aufertur, moritur. *Isa 3.* Populum meum exactores sui spoliauerunt, & effeminati dominati sunt eis [& carnem desuper ossibus eorum] supple, violenter tollitis. Per carnes significantur mollia & delicata ad foementum teneritudinis humanæ concessa, tam in vestitu quæ in lectulo & escuento & poculéto. *Job 10.* Pelle & carnis vestisti me, ossibus & nervis compegisti me. De talibus mollibus dicitur *Ezech. 16.* Similam & mel comedisti & oleum, & decora facta es vehementer nimis. Hæc mollia vestiunt ossa ne arescant. Et exaggerando peccatum iterat.

Qui comedenter carnem populi mei] *Psalms.* 13. Qui deuorant plebem meam sicut escam panis [& pellem eorum desuper excoriauerunt] & exteriora & teneritudini interiori concessa deuorantes. *Ezech. 34.* Facti sunt greges mei in rapinam, & oves meæ in deuorationem omnium bestiarum [& ossa eorum confregerunt] Ossa in quibus sustentatio & robur corporis est, vires corporis & virtutes animæ significant: quæ confringunt, qui angariis & perangariis consumunt vires corporis, & lassant virtutes animæ. *Isaie 3.* Quare arteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? *Psal. 101.* Ossa mea sicut crenarium aruerunt [& conciderunt sicut in lebete] Scissura divisionem notat; non enim unus rapuit, sed qui liber in officio. Lebes autem constrictiōnem significat, qua in termino suæ potestatis constringerunt pauperes. Et hoc est quod sequitur [& quasi carnem] supple, conciderunt eos [in medio ollæ] Olla Ierusalem significat, ciuitatem, vel Ecclesiam, in qua prædicto modo coquuntur pauperes. *Ezech. 24.* Væ ciuitati sanguinum, ollæ cuius rubigo in ea est. Et post pauca. Cuius ego grandem faciam pyram. Congere ossa que igne succendam; consumentur carnes, & coquetur vniuersa compositio. *Iere. 1.* Ollam succensam ego video. Et subdit pœnam [Tunc] in tribulatione scilicet futura [clamabunt ad Dominum] *Isa. 65.* Vos præ dolore cordis clamabitis, & præ contritione spiritus vulnabitis [& non exaudiet eos] *Glossa.* Iudicium sine misericordia fiet ei qui non fecit misericordiam. *Iaco. 2.* Prouer. 1. Tunc inuocabunt me, & non exaudiāt; mane consurgent, & non inuenient me. Et hoc est quod sequitur [& abscondet faciem suam ab eis] Abscondere faciem

ciem, est subtrahere gratiam. *Iob* 13. Faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum. *Isa*. 54. In indignatione mea abscondi faciem meam parumper a te [In tempore illo] quando scilicet maxime indigent. *Deut*. 32. Cum accepero tempus, ego iusticias iudicabo [sicut nequiter egerunt]. Ne quiter agere est tantum malum facere, quod nequeat plus. *1. Reg*. 17. Ego noui nequitiam cordis tui [in adiunctionibus suis] nouos modos extortionis semper inuenientes. *Isa*. 3. Linguae eorum & adiunctiones eorum contra Dominum ut prouocarent oculos maiestatis eius.

Hac dicit Dominus Deus super Prophetas [In hac secunda parte loquitur contra Prophetas, exaggerando peccatum & interminando poenam [Hæc dicit Dominus Deus super Prophetas] opprimendos scilicet massa tribulationis [qui seducunt populum meum] hoc est, seorsum a veritate ducant. *Rom*. 16. Per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Videtur tangere eos qui nostris temporibus se fingunt visiones videre, & diuinant seducendo populum. *Ierem*.

Contra pseudoprophetas vi-
sis ac mendaciis ni-
tentes.

14 Visionem mendacem & diuinationem fraudulentam & seductionem cordis sui Prophetant vobis. *Iere*. 23. multum de hoc est, & sic concluditur. Usquequo istud in corde Prophetarum vaticinantium mendacium & prophetantium seductionem cordis sui, qui volunt facere ut obliuiscatur populus meus nominis mei? *Ezech*. 13. Vident vana & diuinant mendacium, dicentes, ait Dominus, cum Dominus non miserit eos, & perseverauerunt confirmare sermonem [qui mordent dentibus suis] comminationes scilicet, & iras denuntiantes nondantibus. *Prou*. 30. Est generatio quæ pro dentibus habet gladios, & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra & pauperes ex hominibus [& prædicant pacem] dentibus, supple. *Ezech*. 13. Deceperunt populum meum, dicentes: Pax pax, & non est pax. Et quod dixit, exponit [Et] id est [si quis non dederit in ore eorum quippiam] munus scilicet [sanctificant] hoc est, prophetali sermone confirmant [super eum præmium] futurum scilicet. *Ezech*. 13. Violabant me ad populum meum propter pusillum hordei, & fragmen panis ut interficerent animas quæ non moriuntur, & vivificant animas quæ non vivunt, mentientes populo, credenti mendaciis. Et subdit de poena.

Propterea nox vobis pro visione erit] *Genes*. 1. Tenebras vocavit noctem. Tenebrae autem hic dicuntur occultatio veritatis. *Iob* 3. Noctem illam tenebrosum turbo possideat, & non illustretur lumen [& tenebrae vobis] supple, erunt [pro diuinatione] Diuinationem vocat conjecturam de furtulis per imagines, vel species sensibilium, vel alias conjecturas quæ in creaturis sunt. Quia Hieron. dicit, quod diuinitio in malum sonat. *Isa*. 59. Impeditus in meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui [& occumbet sol super Prophetas] sol dicitur lumen intellectus diuini, veritates rerum irradians, qui occubuit super Pseudoprophetas. *Sap*. 5. Sol intelligentia non est ortus nōbis [& obtenebrabitur super eos dies] hoc est, dies claræ veritatis in effectu erit eis tenebrosum: quia runc videbitur quod falsum dixerunt. *Sap*. 17. Totus orbis terrarum limpido illustrabatur lumine.

Et confundentur qui vident visiones] Confu-

sionem vocat riborem. Verecundantur enim cum res contraria promissioni eorum venerit. *Psal*. 108. Induantur sicut diploide confusione sua. Visiones dicit videre, qui se iactant visiones videre; cum tamen nihil videant. *Iere*. 23. Prophetæ assumunt linguas suas, & aiunt: Dicit Dominus. Ecce ego ad Prophetas somniantes mendacium, ait Dominus, qui narrauerunt ea, & seduxerunt populum meum in mendacio suo & in miraculis suis. Dicunt enim, quod Deus miracula cum eis facit, & quod plus est, sic stigmata eis imponit suæ passionis, ut dicunt [& confundentur diuini] diuinantes scilicet in conjecturis, vel ludificationibus dæmonum. *Hypocrisis* 3. *Reg*. 13. Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius [& operient vultus suos] omnes præ confusione. *Isa*. 29. Claudet oculos vestros, Prophetas vestros, & principes vestros qui vident visiones operiet. Et reddit causam [quia non est responsum Dei] supple, in eis, sed potius spiritus erroris decepit eos. *Ezech*. 20. Hæc dicit Dominus; Nunquid ad interrogandum me vos venistis? viuo ego quia non respondebo vobis. *Iere*. 23. In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium & iter mendacij: & confortauerunt manus pessimorum, ut non conuerterentur vniuersisque à malitia sua.

Veruntamen] Notat aduersationem & distinctionem ad falsos Prophetas [repletus ego sum] qui vetus sum Propheta [fortitudine Domini] fortitudo dicitur hic virtus in quam non potest incidere falsitas, vel mendacium, vel deceptio. *Luca* ultimo. Sedete in ciuitate quovisque induamini virtute ex alto. *Aetor*. 2. Repletis sunt omnes Spiritu sancto, & cooperunt loqui vatiis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis [iudicio] supple, sum repletus, hoc est, discretione veritatis, ut scilicet sciam discernere quid à Spiritu Dei, vel à spiritu hominis deceptibili, vel à spiritu diaboli mendaci dicatur. Hoc enim inter dona Dei (1. ad *Corinth*. 12.) nominatur, cum dicitur: Alij per Spiritum datur discretio spirituum. 1. *Ioan*. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint [& virtute] supple, sum repletus, ut scilicet non terreat minis, nec flectat promissis. *Iere*. 1. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum super omnem terram [ut annuntiem Jacob] Datui casus [scelus suum] quod scilicet pro Deo idola coluerunt, vel Dei Filium cruciferunt [& Israel peccatum suum] quod scilicet corruptis moribus perpetrauerunt. *Isa*. 58. Annuntia populo meo sceleram eorum & domui Jacob peccata eorum.

Audite hæc principes] Tangit hic peccata Praelatorum simoniace spiritualia vendentium, & primo exaggerat culpam, secundo interminatur poena ibi] Propter hoc causa vestri] Exaggerando culpam primo facit hoc in genere, secundo in specie.

Audite hæc principes domus Jacob] hoc est duarum tribuum, vel Ecclesiæ quantum ad actiuos. *Isa*. 1. Principes tui infideles, socij furum] & iudices domus Israel] inferiores scilicet Pralati, de quibus dicitur *Isa*. 1. Pupillo non iudicant, & caufa vidua non ingredietur ad eos [qui abominantur iudicium] *Glossa*. Falsa iudicatis, Scripturas de prauatis. *Iere*. 23. Furantur sermones meos. Furari enim sermones, est de sermonibus verum intelle-

ctum

etum subtrahere [& omnia recta pervertitis] pro muneribus scilicet iudicando, ut tantum quilibet iuris habeat, quantum habet munus. *Isaie 5.* Vx qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucē tenebras: ponentes amarū in dulce, & dulce in amarum. Et post paucā. Qui iustificari, impiū pro muneribus, & iustitiam iusti auferunt ab eo. Et descendit ad specalia [qui ædificatis Sion in sanguinibus] vel nece innocentium, vel subtractione necessiariorum pauperum, vel introductione nepotulorum. *Ecclesiasticus 34.* Panis egentium vita pauperum est; qui defraudat illum, homo sanguinis est. Et *ibidem.* Qui effundit sanguinem & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. *Ezechiel 44.* Inducitis filios alienos, incircisos corde & incircisos carne, ut sint in sanctuario meo [& Ierusalem in iniuitate] supple, hoc est, Ecclesiam, vel domos vestras in Ecclesia de acquisito per iniuitatem: unde *Glossa*, in rapinis pauperum. *Habacuc 2.* Vx qui congregat auaritiam malam domui suæ, ut sit in excelsis nubes eius. Hoc faciunt qui aliena rapiunt & de illis Ecclesias fundare, vel eleemosynas facere querunt. *Ecclesiasticus 34.* Immolantis ex iniquo, oblatio erit maculosa. Et hoc ostendit per singulos.

Principes eius in muneribus iudicabant] vendendo scilicet sententias. *Isaie 1.* Omnes diligit munera, sequuntur retributions [& sacerdotes eius in mercede docebant] non attendentes hoc quod dicitur *Mathew 10.* Gratis accepistis, gratis date. *Actus 8.* Pecunia tua tecum sit in perditionem, dixit Petrus Simoni Mago [& Prophetæ eius] qui locum tenent Religiosorum [in pecunia diuinabant] hoc est, responsa Dei proferebant. Vnde Eliseus laudatur (*Regum 5.*) quia Naaman offerto premium, respondit: Viuit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam: cumque vim faceret penitus non acquieuit. Giezi autem vituperatur ibidem quia premium accepit, cui etiam cum pretio lepra adhaesit. Si autem obiciitur de hoc quod dicitur *Regum 9.* quod puer Saul respondit: Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam nostram. Respondet *Hieron.* quod non legitur hoc Propheta accepisse, quinimo & gratis respondit, & coniuium & hospitalitatem insuper exhibuit. Et potest intelligi, quod quartam partem stateris non pro diuinatione, sed pro iure hospitij exhibere cupiebat. Item si obiciatur de illo *Reg. 14.* quod vxor Ieroboam missa ad Ahiam Prophetam, tulit in manu sua decem panes, & crustulam, & vas mellis. Soluit *Hieron.* quod non accepit, sed etiam eam obiurgavit. *Hieron.* Non deberent ministri Ecclesiae propter pecuniam officia sua administrare. Nec tamen prohibentur hoc quod debetur eis ex officio accipere ad necessitatem, non ad luxuriam.

Et omnia hæc facientes [super Dominum requie scabant] spes scilicet, & fiducia auxiliij. *Isaie 58.* Me de die in diem inquirunt & vias meas scire volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit. His respondet *Sapientia 5.* Spes impij quasi lanugo quæ à vento tollitur, & quasi spuma gracilis quæ à procella dispergitur [dicentes] impunitatem sibi in peccatis promittendo [Nunquid non Dominus in medio nostro sumus] supple, est? & hoc propter templum dicebant, quod putabant defensione Dei nullo modo

esse violandum. *Ier. 7.* Simile. Nolite confidere in verbis mendacijs dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Et hoc est quod sequitur [non venient super nos mala] scilicet propter sanctitatem templi. Non attenderunt quod dicitur *2. Mach. 5.* Non propter locum, gentem; sed locum propter gentem elegit Dominus. Propter hoc factus est locus particeps malorum populi. Quia potius (*Ezechiel 9.*) incipit iudicium a domo Domini, & primum interficiuntur qui in templo peccabant. Et propter hoc subdit de poena.

Propter hoc] quia scilicet falsa presumptione vos lactatis [causa vestrij] hoc est propter peccatum vestrum [Sion] arax scilicet, & domus regis [quasi ager arabitur] destrutis scilicet ædificijs, & muris. *Hieron.* hoc est, hostili aratro diuidetur. Et tangit consuetudinem antiquorum victorum, qui loca expugnata aratri diuidebant, & sale seminabant [& Ierusalem quasi aceruu lapidum erit] conincidentibus scilicet ædificiis in ruinas. *Isaie 25.* Posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam [& mons templi in excelsa syluarum] supple, vertetur, muris destrutis. *Mathew 14.* Videtis has omnes ædificationes, non remanebit lapis super lapidem qui non destruatur. *Hieronymus* dicit, quod excelsa syluarum sunt habitationes bestiarum. *Isaie 34.* Ponam eam in possessionem erit, & erit cubile draconum, & pascua struthionum. Nunc autem videmus Sion, hoc est, contemplationem religionis in culturam agrorum, hoc est, mundanorum esse conuersam: & Ierusalem, hoc est, Ecclesiam in duritiam cordium super lapidem, & montem templi indignitate cleri in excelsa syluarum, ut magis aliis sylvestres sint. *Ier. 26.* Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruu lapidum erit, & mons domus Domini in excelsa syluarum. Totum hoc fit peccatis Prælatorum, qui Sion ædificant in sanguinibus. *Hieronymus in originali.* Prælati quo scumque de affectis suis ordinantes clericos, & vitam eorum in scandalum populi exponentes, rei sunt infidelitatis eorum qui scandalizantur.

C A P V T I V .

Et erit.

Tangit hic consolatio in duobus, scilicet cultu templi, & ortu Christi ducis, per quem fit consolatio *ibi* [Et tu Bethlehem Ephraim] Prima in duas. Primo enim ostendit perfectionem cultus & solutionem cuiusdam obiectionis scilicet. Quare permisit eos affligi *ibi* [Dole & satage filia Sion] In prima tria sunt, scilicet, dignitas & fructus cultus, congregatio, & multiplicatio collentium *ibi* [In die illa dicit Dominus] & perfectio potestatis ecclesiastice *ibi* [& turris nebulosa] In prima tria sunt; sublimitas cultus, frequentia colentium, & fructus qui est pacis securitas.

Et erit] confirmatio sequentium est. Et est sensus. Quod prophetatur, erit & absque dubio enierit. *Gen. 41.* Fiat sermo Dei & velocius impletatur [in nouissimo dierum] hoc est, in ultimo statu mundi, cui aliis status in cultu non succedit.

i. Ioann. 2.

1. Ioan. 2. Fili, nouissima hora est! *Glossa.* Unde cima hora, quando ad conducendos operarios Saluator aduenit. *Matth. 20.* Hi dicuntur dies propter claram iustitiam quæ tunc fulgebit. *Isa. 60.* Super te orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur [erit mons] eminentia scilicet sanctitatis & cultus. *Iere. 31.* Benedic tibi Dominus, pulchritudo iustitiae, mons sanctus. *Gen. 19.* In monte saluum te fac. *Gen. 22.* In monte Dominus videbit. Hic est mons in quo transfiguratur Dominus ante Discipulos. *Matth. 17.* [domus Domini] habitationis scilicet Dei cum familia sua. Nam in monte excelso erat ædificium ciuitatis vergentis ad Austrum, quæ est regio luminis & caloris. *Ezech. 40.* Dixit ad Prophetam *Ezech. 44.* Locus solij mei, & locus scabelli pedum meorum ubi habito in medio filiorum Israel. *Psalm. 67.* Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo [præparatus] *Septuaginta.* Manifestus. Et intelligitur præparatus a Deo in ornatu & cultu. *Apoc. 11.* Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descendente de caelo a Deo paratam [in vertice montium] vertex linea est duas diuexitates altitudinis montis in summo continuans, & intendit quod omnes mundi altitudines in se Christus continuat. *2. ad Cor. 10.* Arma nostræ militiae non sunt carnalia; sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes & omnem altitudinem extollentem in se aduersus scientiam Dei. *Ioan. 12.* Ego si exaltatus fuerò a terra, omnia traham ad meipsum [& sublimis super colles] hoc est, super Sanctorum & Angelorum elevationes. *Hebr. 1.* Tanto sublimior Angelis factus, quanto differentius nomen præ illis hereditauit. *Glossa* inducit illud *Philip. 2.* Dedit illi nomen quod est super omne nomen. *Canic. 2.* Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Et subdit de frequentia colentium.

Et fluent ad eum populi] hoc est, diuersitates populorum. Ex omnibus enim populis tribibus & linguis vidit Ioannes stantes ante thronum, *Apoc. 4.* [& properabunt gentes multæ] per deuotionem scilicet fidei; non enim tantum venienti populi Iudeorum, sed etiam Gentes ex præputio. *Isa. 55.* Proceritate, emite, & comedite. *Hebr. 3. & 4.* Festinemus ingredi in illam requiem, ut non obduretur quis ex nobis fallacia peccati. Et dicit, Gentes multæ, ut dicit *Glossa*, & inducit illud *Act. 2.* Ex omni natione quæ sub caelo est, Parthi, & Medi, & Elamiti, & qui habitant Mesopotamiam, Iudeam, & Cappadociam, Pontum, & Asia, Phrigiam, & Pamphiljam, Aegyptum, & partes Lybia, quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & proselyti, Crethes, & Arabes. *Matth. 9.* Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno celorum [& dicent] mutuo scilicet se ad veniendum exhortantes. *Apoc. vlt.* Qui audit, dicit. Veni, venite] fidei scilicet deuotione, *Hieron.* ad vexillum patibuli se mutuo propugnantes. *Iere. 51.* Venite & nolite stare, recordamini procul Domini; & Ierusalem ascendat super cor vestrum. Ascendamus profectu veritatis secundum intellectum, & profectu virtutis secundum affectum. *Psalm. 63.* Accedat homo ad cor altum. *Ezech. 41.* Septem gradibus ascendebat, qui septem dona sancti Spiritus significant [ad montem Domini] hoc est, ad eminentiam sanctitatis eius. *Exod. 19.* Totus mons Sinai fumabat, eo quod descendisset

Dominus super eum in igne. Fumus deuotionem orationis, ignis feroem charitatis significat [& ad dominum Iacob] Domus Iacob familiam significat luctatorum in virtute, eo quod lucta Angelus Iacob virtutem impressit. *Isaie 2.* Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri. Et subdit profectum veritatis.

Et docebit vos de viis suis] hoc est, de præceptis & exemplis, in quibus ambulauit. *Ioan. 13.* Ego sum via, veritas, & vita. *Psal. 24.* Vias tuas Domine demonstra mihi [& ibimus] hoc est, proficiemus [in semitis eius] Semita via compendij est, & consilia significat. *Isa. 26.* Semita justi recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. Et in semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te. Iustum Antonomastice vocat Christum. Et subdit causam, quare eundum est ad domum Dei.

Quia de Sion exhibet lex] qua à seruitute & à peccato liberat, & hæc est lex Euangelij & charitatis. *Rom. 8.* Lex spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis. *Isa. 42.* Iudicium Gentibus preferet, Iudicium enim vocat legem Euangelij. *Psal. 18.* Lex Domini immaculata conuertens animas. *Isa. 53.* Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet & saluabit nos. *Isa. 51.* Lex à me exierit, & iudicium meum in lucem populorum requiescerit [& verbum Domini] doctrina scilicet, & prædicationis [de] Ierusalem] supple, egreditur, hoc est, de Ecclesia, ut scilicet in forma vna Ecclesiæ prædicetur & doceatur. *Isa. 67.* Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. *Marc. vlt.* Illi autem profecti, prædicauerunt ubique. *Act. 4.* Virtute magna reddebant Apostoli testimonium Resurrectionis.

Et indicabit iudicio scilicet discretionis [inter populos multos] ostendens quid verum quid falsum, quid bonum quid malum, quid dignum salutis & quid indignum. *Isa. 2.* Et arguet populos multos. *Ioan. 16.* Ille arguet mundum de peccato. *Psal. 42.* Iudica me Deus, & discerne caulam meam de gente non sancta [& corripiet gentes fortes] Gentes dicuntur super generationem corruptam nihil habentes, fortes vero in defensione erroris sui pertinaces. *2. ad Timoth. 4.* Argue, obsecra, increpa, *Psal. 140.* Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me usque in longinquum] hoc est, usque in fines orbis terrarum. *Ecc. 24.* Enarrabo doctrinam usque in longinquum. *Isa. 24.* A finibus terra laudem audiuius, gloriam iusti. Et subdit de pace quæ est effectus cultus.

Et concident gladios suos in vomeres] quantum post multa bella, orbis ad pacem redactus fuerit sub Augusto Cæsare, quando natus est Dominus; tamen gladij qui concidunt in vomeres conuenienter intelligunt rationes & defensiones, quibus quilibet errorem suum defensabat, qui conciduntur acumine veritatis & conflantur calore charitatis in vomeres, hoc est, sermones exhortatiuos, quibus unus homo alium colit ad fructum iustitiae. Vnde *Isa. 2.* Conflabunt gladios suos in vomeres. *Psal. 45.* Arcum conteret & confinget, arma & scuta comburet igni [& hastas suas] *Septuaginta Zibmias.* Zibmias autem est hasta longa cuspidate lanceata: significant autem dolos & circumuentiones & iras, quibus seiuicem homines pupugerunt ante Christum in ligones] siue in falces, ut dicitur *Isa. 1.* quibus scilicet unus alium metat in vitam æternam, & in horreum Domini ponat

ponat. Ioan. 4. Qui metit, mercedem accipit, & congregat in vitam aeternam. *Math. 10.* Rogate Dominum messis ut mittat operarios in messem suam. Et quod dixit, exponit subdens.

Non sumet gens aduersus gentem gladium] ad erroris sui defensionem, omnibus in una fide concorditer viuentibus. *Psal. 36.* Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur. *Jud. 5.* Noua bella elegit Dominus & portas hostium ipse subuertit [& non discent ultra belligerare] nullo scilicet resistente. *Isa. 2.* Nec exercebuntur ultra ad praelium. Et subiungit de securitate.

Et sedebit vir subtilis vineam suam] vir est, vt dicit *Gregorius*, qui contra biformes fortunae insulatus vniiformi constantia mentis militat preemunitus. Hic sub vinea sedet, hoc est, quiescit, quando in spe gaudiorum caelestium fructum expeccat laetitia. *Ioan. 1.* Cum esses sub fico, vidi te [& subtilis sicum suum] Subtilis sicum sedet, qui dulcediae virtutum & meritorum experitur, vt dicit *Hieronymus*. *Mach. 14.* Senes Iuda sedebant vnuſquisque sub vite sua & sub ficalnea sua, nec erat qui eos terneret. Et hoc est quod sequitur [& non erit qui deterreat]. *Machab. 14.* Defecit impugnans eos super terram. *Job 5.* Scies quod pacem habeat tabernaculum tuum. *Ioan. 17.* In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem. Et subdit sermonis confirmationem [quia os Domini exercituum] quod mentiri non potest [loquutum est] *Num. 23.* Non est Deus vt homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. [Et subdit de separatione Ecclesiae ab erroribus & errantibus.

Quia omnes populi errantes scilicet [ambulabunt] hoc est, in peius proficiens [vnuſquisque in nomine] hoc est, in notitia opinata [Dei sui] hoc est, erroris sui, quem pro Deo colit. *Iere. 2.* Adamauit alienos & post eos ambulo. *Isa. 53.* Omnes nos quasi oves errauimus; vnuſquisque in viam suam declinauit [nos autem] ab erroribus aliorum scilicet separati [ambulabimus] profectu fidei & virtutis [in nomine] hoc est, clara notitia Dei nostri. *Isa. 60.* Quia ecce tenebrae operient terram & caligo populos, super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur [in aeternum & ultra]. *Aeternum* hic improprie sumitur pro tempore c termino, hoc est, quod terminum non habet, quia tempus gratiae Ecclesiae non habebit alium terminum extra se. Ultra autem dicit profectum in gloria. *Exod. 15.* Dominus regnabit in aeternum, & ultra. Quidam exponunt hoc de his quae accident in aduentu Messia Iudeorum; sed planum est, quod hoc in praeterito nunquam accidit, sed si expectatur in futurum, non erit nisi in aurea Ierusalem, & ideo fabulam reputamus. Si enī totus fundus conuertetur in aurum, mirabile est ad quid debeant esse aratra & ligones.

In die illa] Tangit hic fidelium congregacionem & multiplicationem [In die illa] quando scilicet lucebit veritas & iustitia [dicit Dominus] *Psal. 117.* Haec est dies quam fecit Dominus [congregabo claudicantem] hoc est, Synagogam quae modo ad idola, modo ad Deum claudicabat. *3. Reg. 18.* Usquequo claudicatis in duas partes? Vel peccatores quibus ratio rectum dicit, sed voluntas non obedit. *Hebr. 12.* Genua soluta erigite, & gressus rectos facite pro pedestibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur [& eam

D. Albert. Magn. Prop.

quam sieceram] propter fornicationes in idolatria & peccatis [colligam] scilicet ad thorum immaculatum. *Iere. 3.* Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me & ego suscipiam te [& quam afflixeram] diuersis scilicet captiuitatibus, vel forte excommunicationibus tradendo diabolo, vel forte laboribus pœnitentia. *Isa. 54.* Ut mulierem derelictam, & morentem spiritu vocavit te Dominus, & vxorem ab adolescentia abiectam. Dixit Dominus Deus tuus. Ad punetum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo.

Et ponam claudicantem in reliquias] vt non tota scilicet perdat, sed aliqui seruentur ex ea. *Isa. 3.* Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus. *Isa. 10.* In veritate reliquæ conuerten tur, reliquiae (inquam) Iacob ad Dominum Deum fortem [& eam quæ laborauerat] diuersis scilicet captiuitatibus & oppressionibus malorum & dæmonum. *Sap. 5.* Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, ambulauimus vias difficiles [in gentem robustam] supple, ponam. Robustus est quem nec tormenta nec promissio nes separant a charitate Christi, vt dicit *Glossa*. *Rom. 8.* Quis ergo nos separabit a charitate Christi tribulatio, an angustia, an famæ, an nuditas, an persecutio, an periculum, an gladius? Quasi dicat. Non. *Isa. 60.* Minimus erit in mille, & parvulus in gentem robustissimam [& regnabit Dominus super eos] ieiectam, scilicet, & afflictam. Regnum autem intelligitur in omni iustitia & perfectione. *Math. 6.* Adueniat regnum tuum. *Sap. 3.* Regnabit Dominus illorum in perpetuum [in monte Sion] in Ecclesia scilicet. *Isa. 46.* Dabo in Sion salutem, & in Ierusalem gloriam meam. *Psal. 145.* Regnabit Deus tuus Sion, in seculum & in seculum seculi. Et hoc est quod sequitur [ex hoc nunc] hoc *presentis temporis figura est, brevis est tribulatio.* est, ex hoc presenti quod breve est, in quo scilicet tribulationes patimur, & in gratia viuimus [& usque in seculum] aeternum scilicet, in quo remunerarum. *2. ad Gorinth. 4.* Id enim quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostra, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quae videntur, sed quae non videntur.

Et tu turris] Tangit hic de sublimitate potestatis, duo dicens, scilicet, adaptionem, & consolacionem quae est ex adaptione tali [Et tu turris gregis nebulosa] Turris dicitur Sion vel Ierusalem, eo quod gregem Domini custodiatur, & per eam gressus exeat & introeat. *Cant. 4.* Turris David adificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Turris autem dicitur ab altitudine contemplationis & subtilitatis, & propter munitionem veritatis. *Isa. 5.* Adificauit turrim in medio eius. *Psal. 121.* Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Sub hac turri quiescunt greges Ecclesiarum, scilicet, congregations in defensione & pabulo. *Prou. 18.* Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam configuet iustus & saluabitur. *Gant. 8.* Ego murus & vbera mea sicut turris. Hec est nebulosa, & secundum *Septuaginta*, caliginosa, secundum *Symachum* squallida: &, vt dicit *Hieronymus*, interpretatur Ophel Hebraice: quia modo angustiis premitur & turbationibus. *Thren. 3.* Me minauit, & adduxit in tenebras & non in lucem [filie Sion] munit enim filiam Sion, hoc est, Ecclesiam. Et totum quod

N dictum

dictum est quasi absolutum est. Et subinfertur [usque ad te veniet] ille scilicet, qui congregabit claudicantem; venit autem ad te naturam assumendo & sanctificando, & inter homines conuersando. *Baruch 3.* Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, *Ioan. 1.* Verbum caro factum est, & habitat in nobis [& veniet] cum eo supplex potestas prima] hoc est, maxima & dignissima. *Dan. 7.* Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumperet. *Matth. 21.1.* Data est ei omnis potestas in celo & in terra. *Iere. 5.* Potestatem dedit ei iudicium facere. *Ioan. 17.* Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Quæ autem sit ista potestas & in quo, subdit [regnum filia Ierusalem] hoc est, quæ potestas est regnum filia Ierusalem. *Psalm. 144.* Regnum tuum regnum omnium seculorum. In Ierusalem enim, hoc est, in visione pacis æternæ primum & præcipuum regnum Dei est. *Matth. 13.* Mitteret Angelos suos, & colligent de regno suo omnia scandala. *Hieronym.* Quod in quibusdam libris legitur. Et ingredietur principatus primus regnum filia Sion de Babylone, sciamus additum esse de Babylone: quia neque in Hebreo, neque apud alios habetur interpretes. *Septuaginta* enim translatio sic habet. Et ingredietur principatus, primum regnum filia Ierusalem. *Isa. 9.* Factus est principatus super humerum eius. Et subdit consolationem,

Nunc] hoc est, in præsenti tempore [quare] hoc est, quia de causa mœrore contraheris?] *Septuaginta.* Quare cognouisti mala, hoc est, cognoscere causam, quare sis in mœrore & mala præsentia cognoscas per experientiam. Hoc enim non potest esse, nisi propter peccatum tuum. *Isa. 54.* Ut mulierem derelictam, & mœrentem spiritu vocavit te Dominus. Quod autem ex peccato proprio sit, probat subdens [Nunquid rex non est tibi?] Q.d. Est, ex quo venit ad te potestas prima, ergo ex defectu potestatis regis mœrore non contraheris, *Sap. 3.* Regnabit illorum rex in æternum. *Isa. 33.* Regem in decore suo videbunt, victoriosum scilicet, & gloriosum, ut etiam Angeli mirentur. *Psalm. 23.* Quis est iste rex gloria? *Isa. 64.* Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Non est ergo ex defectu regis [aut consiliarius tuus periit?] Q.d. Non. *Isa. 9.* Vocabitur admirabilis, consiliarius. Non ergo potest esse ex defectu consilij. Et bene ergo dico, quod mœrore contraheris ex tuo vitio [quia comprehendit te dolor, sicut parturientem] Dolor qui comprehendit parturientem, ex concepta libidine causatur: & ita dolor peccatarum, qui comprehendit peccatorem, ex concepto prius in libidine peccato inducitur. *Isa. 19.* Concepunt laborem, & pepererunt iniqutatem. *Isa. 37.* Dies tribulationis & angustiae, correptionis & blasphemiarum dies hæc: quia venturunt filii usque ad partum, & non erat virtus parendi. *1. ad Thess. 5.* Cum dixerint. Pax & securitas, tunc repentinus superueniet eis interitus, sicut dolor in utero habentis. Peccatum enim in libidine concipitur, & in dolore paritur per peccatum: econtra sanctum propositum in timore & tristitia concipitur, & in gudio paritur ad gloriam. *Isa. 26.* A facie tua Domine concepimus, & quasi parturimus, & peperimus spiritum salutis. *Hieron. in originali.* Legamus Scripturas & nunquam inueniemus sanctas mulieres cum dolore peperisse,

excepta Rachel, quæ quia in via erat & hippodromo, id est, in equorum cursu, qui in Aegypto veniuntur, filium peperit doloris, quem postea vocavit pater filium dexteræ. Eua eiusdem de paradi, audiens. In dolore paries, peperisse scribitur in dolore *Gen. 3.* De Rachel autem *Gen. 35.* Vxor Phinees contracta, nec se erigens sicut illa quam alligauit Satanus *Luc. 13.* peperit, postquam arcam Dei captam, populique cognouisset ruinam, & vocavit puerum Ichabod, quod interpretatur inglorius *1. Reg. 4.* Sara autem quæ sancta erat & defecerant ei muliebria, hoc est, mulieris molles, nato Isaac, dicit. Risum mihi fecit Dominus. Ex quo ergo tuo vitio comprehendit te dolor,

Dole] per poenitentiam & contritionem [& satage] hoc est, satis age per satisfactionem [ô filia Sion] anima scilicet pertinens ad æternam contemplationem, ut scilicet tanto beneficio fias digna. *Luc. 23.* Filia Ierusalem nolite flere super me, sed super vosiphas flere & super filios vestros. Dole, dico[quasi parturiens] cui causa doloris est conceptus in libidine, sicut iam ante dictum est. *Ioan. 16.* Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius[quia] supplex, per peccatum tuum[nunc] hoc est, in proximo egredieris per captiuitatem [de ciuitate] supplex tua. *1. Isa. 6.* Relinquentur ciuitates absque habitatore & domus sine homine [& habitabis in regione] hoc est, in diuersitate regionum per dispersionem captiuitatis. *Isa. 22.* Quasi pilam mitteret te in terram latam & spatiolum [& venies usque ad Babylonem] per duarum tribuum scilicet captiuitatem [ibi liberaberis] à seruitute scilicet captiuitatis, per Zorobabel scilicet, & Iesum sacerdotem magnum. *Ioh. 3.6.* Libera eum ne descendat in corruptionem. Per quem autem hoc fiat, subdit *ibi* [redimet te Dominus] de quo dicitur in *Psalm. 129.* Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio [de manu inimicorum tuorum] hoc est, de potestate Chaldaeorum & demonum. *Psalm. 30.* Libera me & eripe me de manu inimicorum meorum. *Osee 13.* De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Adhuc dico, Dole & satage.

Et id est, quia [nunc] in hoc præsenti propter peccata tua [congregata sunt super te gentes multæ] ut te affligant, & captiuitati subiificant. *Psalm. 2.* Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. *Psalm. 3.* Multiplicati sunt qui tribulanter me[quæ dicunt, Lapidetur] sicut scilicet adultera quæ Deum suum dereliquit. *Exodus 23.* præcipitur adultera lapidari. *Ioan. 8.* Hæc mulier modo in adulterio reprehensa est, Moyses vero præcepit nobis huiusmodi lapidare [& aspiciat in Sion] penas scilicet, & afflictiones oculus noster. *Hieronymus.* Delectetur oculus videns pœnam illius. *Luca 19.* Inimicos meos qui noluerunt me regnare super se, adducite eos & occidite coram me. Unde gloriante dicunt. *Thren. 2.* En ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. Et subdit de sapientia Dei hoc permittente.

Ipsi autem non cognoverunt cogitationes Domini] quare scilicet hoc cogitauit fieri, quod sui in præsenti affligantur. Hoc enim facit, ut peccatum in eis deleatur, & magis humilietur, & virtus eorum probetur, & aliis exemplum patientie detur. *Iacob. 1.* Beatus vir qui suffert tentationem:

*Cur Deus
sinat hic
iustos af-
fligi.*

Iacob. 5.

Jacob.5. Exemplum accipite fratres exitus mali,& longanimitatis,& laboris & patientiae Prophetas, qui loquuti sunt in nomine Domini , ecce, beatificamus eos qui sustinuerunt [& non intellexerunt consilium eius] Consilium Dei , diffinitio est de futuris, ut dicit *Gregorius*. Hoc enim diffinuit profundum iudicio Deus , ut perseguutores Sanctorum & fabricent eis coronas perpetuas , & sibi ipsi prolongent iniquitatem ad supplicium. *Isaia* 44. Suscitans verbum serui sui , & consilium nuntiorum suorum complebs. Hoc enim est consilium quod omnes Prophetæ prænuntiauerunt. *Isaia* 46. Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet [quia congregauit eos quasi foenum areae] *Septuaginta* , ut manipulos areae. Foenum est esca ignis , & cibus iumentorum , & significat eos qui ad ignem æternum parati sunt propter supplicia quæ inferunt Sanctis. *Matth.6*. Foenum quod hodie est, cras in clibanum mittitur. Et ex quo ad hoc congregati sunt.

Surge] hoc est, sursum te age [& tritura ó filia
Sion] inimicos tuos scilicet contere, vel verbo
prædicationis, vel malleo comminationis. *Isa.41.*
Triturabis montes & cõminunes colles, quasi
puluerem pones eos. *Isa. 25.* Triturabitur Moab
sub eo sicut teruntur paleæ in plaustro [quia cor-
nu tuum] quod significat potestate[m] ponam fer-
reum] hoc est, domans alias potestates sicut fer-
rum domat alia metallum. *Psal.131.* Illuc producam
cornu David. Item *Psal.74.* Exaltabuntur cornua
iusti. Vnde *Zach.1.* Inducuntur fabri contra cor-
nua iniqua. Et subiungitur sic, Hæc sunt cornua
quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, &
nemo illorum leuauit caput suum: & venerunt
isti deterrere ea, ut deiiciant cornua gentium, quæ
leuauerunt cornu super terram Iuda ut disperge-
rent eam. Hæc autem cornua significant fortitudinem
virtutis & firmitatem veritatis, quæ venti-
lant errorem & vitium [& vngulas tuas ponam
æreas] Vngulæ diuisæ discretionem significant,
quibus conteruntur errores & vitia, sicut palea.
Vnde *Leuit.11.* Animal quod vngulam non findit,
immundum erit. Hæ dicuntur æreas, quia in sono
mallei, quod est verbum Dei, palea peccati per
discretionem conteritur. Et hoc est quod se-
quitur.

Et comminues populos multos] hoc est , per
pœnitentiam & contritionem ad minuta deduc-
ces. Hoc enim comminuere est , quod est contere-
re. *Psal. 17.* Confringam illas nec poterunt stare ,
cadent subtus pedes meos [& interficies Domino]
hoc est , ad honorem Domini. Et tales sunt qui
gladio verbi Dei interficiuntur , vt scilicet peccato
moriantur & iustitiae viuant. *Exod. 32.* Occidat
vnumquisque fratrem , & amicum , & proximum
suum rapinas eorum & fortitudinem eorum Do-
mino vniuersæ terræ] supple , consecrabis. Vnde
Septuaginta. Vouebis Domino multititudinem eo-
rum , & robur eorum Domino vniuersæ terræ . Ra-
pinæ ex præda acceptæ , sunt virtutes seculares &
scientiae , quas vietiis infidelibus accepimus ab eis
, in obsequium Christi. *I Cor. 6.* Quicquid auri &
argenti fuerit & vasorum reorum ac ferri , Do-
mino consecretur , repositum in thesauris eius.
Autem sapientiam argentum eloquentiam

Aurum sapientiam, argentum eloquentiam, æs
materiam sermonum, ferrum artes syllogisticas,
quæ alia domant, significat. Et hoc quidem pro-
mitto in futurum: sed [nunc vastaberis] captiuitate
De aliis et Moxonii Mechanicis Præceptis

D. Albert. Magni in Michream Prop.

scilicet Babylonica & Romana [ò filia latronis,
hoc est ,diaboli semper ad prædandum accincti.
Hbuc. i. Semper interficere gentes non parcit. Et
subdit signum ex causa sumptum , & suppletur,
quia.

Obsidionem posuerunt super nos] L X X . an-
gustiam posuerunt super nos, scilicet, filia latronis,
& ipse latro. Super nos autem dicit; quia Prophe-
ta connumerat le capiti , & quoniam obsidionem
posuerunt contra Christum, contra Sanctos dixit
posuisse. Obsidionem autem posuerunt contra
Christum, quando obsederunt eum in domo Cai-
phæ & Annæ , & in prætorio Pilati. Iob 19. Si-
mul venerunt latrones eius , & fecerunt sibi viam
per me , obsederunt in gyro tabernaculum meum,
Quid autem fecerint obsidentes, subdit [in virga
percutient maxillam iudicis Israël] virgam arun-
dinem vocat , qua percussum fuit caput Domini.
Arundo enim: quæ sambucus dicitur, ad modum
virgæ recta est , & propter duritiam corticis ex-
terioris dure percutit, & liuores facit, & ideo cum
arundine percussum fuit caput Domini, sicut di-
citur Luc. 23. Hieronymus dicit , Super nos , Pa-
trem , & Filium , & Spiritum sanctum. His con-
tumelia facta fuit in percussione Christi. Iudex
enim Israël Christus est. Quod autem dicit ma-
xillam, propter hoc dicit quia Matth. 26. Ser-
uus summi pontificis dedit Christo alapam, di-
cens : Sic respondes pontifici ? Thre. 3. Dabit
percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.

CAPVT V.

Et tu Bethlehem,

Tangitur hic de liberatore, & habet partes duas. Primo enim tanguntur proprietates liberatoris, secundo proprietates liberationis *ibi* [Et erunt reliqua Iacob] In prima determinantur duo, scilicet, modus ortus suae nativitatis, & modus pacis quam faciet *ibi* [Et erit iste pax] In prima tria sunt, scilicet, modus ortus ex patria, & modus ortus ex patre & matre, & magnificentia praesentantis.

Bethleh
in forte
Iuda.

Et tu Bethlehem Ephrata] Ephrata Bethlehem dicitur ab vxore Caleph ibi sepulta,& non ex hoc quod in forte Ephraim fuerit , vel ex hoc, vt dicunt quidam , quod cum primo esset ibi fames, quoniam Noemi inde peregrinata est *Ruth.* 1. tanta vbertas facta est postea ibi, quod & Bethlehem & Ephrata dicta est. Bethlehem enim domus panis,Ephrata fructifera interpretatur. Bethlehem enim secundum veritatem in forte Iuda fuit. Vnde *Matth.* 2. Pharisaei dixerunt Herodi sciscitantib[us] Christus nasceretur. In Bethlehem Iuda. Sic enim scriptum est per Prophetam : Tu Bethlehem terra Iuda , nequaquam minima es in principibus Iuda. Ab euentu ergo Ephrata dicebatur [parvulus es in millibus Iuda] hoc est,parvulus viculus es,quantitate scilicet [in Iuda] hoc est, in forte , vbi tot sunt millia ciuitatum , oppidorum, & viculorum. Et licet sis parua quantitate , magna tamen eris dignitate , supple, quia [ex te mihi] hoc est, ad honorem meum[egredietur] quantum ad natu[m]itatem terrenam [qui sit domi-

nator in Israël] Christus scilicet de quo dicitur in *Psal.* 71. Dominabitur à mari usque ad mare. Ille enim vere dominator est, qui per naturam diuinam autoritatem habet omnis dominij, eo quod omnibus superponitur; & per naturam humana natus est in dominium regni, sicut Christus fuit. *Sapien.* 6. Non subtrahet personam cuiusquam Dominus, qui est omnium dominator, nec veretur magnitudinem cuiusquam. *Sapien.* 12. Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas. Vnde etiam Dominus dominorum dicitur, *1. ad Timoth.* 6. Rex regum, & Dominus dominantium. *Apoca.* 19. Habet in vestimento & in femore suo scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium.

Hieronymus obiicit contrarietatem ex *Matth.* 2. vbi dicitur, Nequaquam minima, hic autem, Parvulus es. Soluit autem sic. Dicitum est quod parvulus fuit vicius quantitate, nequaquam autem parvulus dignitate. Si tunc vellemus hoc quod hic dicitur, Parvulus es in millibus Iuda, interrogative legere sic. Parvulus es, hoc est, parvulus ne es in millibus? Quasi diceret. Nō Quia ex te mihi egredietur. Tunc concordaret prophetia cum Euangeliō, & in hoc sensu videtur ab Euangelista inductum esse. Et subdit de modo generationis à Patre,

Et egressus eius] per diuinam scilicet generationem, supple, est [ab initio] hoc est, à Patre qui omnium initium est, & qui principium est totius diuinitatis, ut dicit *Augustin.* In ipso enim est initium Filij per generationem actuum, & initium Spiritus sancti per actuum spirationem, qui sunt dies aeternitatis. Sunt enim prima lux omnia illustrans, qui nec principium durationis habent nec finem. *Psal.* 109. Ex utero ante luciferum genui te in splendoribus Sanctorum. *Ecc.* 24. Ecce feci in celis ut oriretur lumen indeficiens. *Sap.* 7. Candor est lucis aeternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit una lux trium, tamen propter distinctionem personarum & attributorum pluraliter significantur, cum dicitur [à diebus aeternitatis] Luces enim singularium personarum in Christo homine apparuerunt, Pater scilicet in potentia. *Ioan.* 5. Pater in me manens ipse facit opera. Filius ipse in sapientia. *Ecc.* 1. Fons sapientiae verbum Dei in excelsis. Spiritus sanctus in distributione charismatum & gratiarum. *Ioan.* 1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. *Ecc.* 43. Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exflans. Et subiungit de ortu ex matre, & de conuersione facta ad ipsum.

Propter hoc] quia scilicet talis est liberator [dabit Deus eos] nunc, supple, hoc est, Iudeos tradet in manus hostium & contrariorum, ut afflictus per peccatum dulcior & appetibilior sit liberatio. *Psal.* 43. Dediti nos tanquam oves escatur, & in gentibus dispersisti nos. Et hoc est quod sequitur [usque ad tempus in quo parturiens patet] Parturiens parere dicitur Beata Virgo, vel Ecclesia, quia sola peperit perfectum; omnes autem aliae quasi informes generuerunt. Et quia sola, sicut sine concupiscentia concepit, ita sine dolore peperit. *Isaia* 66. Antequam parturiret, peperit: antequam veniret tempus partus, peperit masculum. Quis audiuistit unquam tale, aut quis vidit huic simile? *Iere.* 31. Nomini faciet Dominus super ter-

ram, foemina circundabit virum. Haec est genera-
tio quarta, de qua dicitur *Gene.* 15. Generatione
quarta reuertentur huc. Humanas enim generatio-
nes quatuor legimus: Adæ de terra, formante Deo:
Eua virginis de Adam virginem, item Deo formante:
Abel & Cain de Adam & Eua corruptis, quæ
sicut dicitur *Gene.* 5. Non fuit ad imaginem Dei
perfectam, sed ad imaginem Adæ corruptam.
Quarta autem fuit Christi virginis de Virgine
Maria, non ad imaginem hominis, nec ad imagi-
nem Dei, quia præpositio, ad, notat diuersitatem & remotionem, sed fuit generatio ipsius Dei
imaginis. Vnde sicut in integratæ natus est ex
Patre, sic in integratæ natus est ex matre. *Heb.* 1.
Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae
eius. *Coloff.* 1. Qui est imago Dei inuisibilis, Et
quia quarta generatio reducit, ideo sequitur,

Generatio-
nis huma-
ne quatuor
sunt gra-
dus.

Et reliquæ fratrum eius] hoc est, qui reliqui
fuerunt, quos gladius & famæ non consumet, &
error infidelitatis non obsecabit [conuertentur]
Fratres autem vocat Iudeos, quia ex eis secundum
carnem natus est. *Ioan.* 20. Dic fratribus meis, As-
cendo ad Patrem meum & Patrem vestrum. *Heb.*
3. Non confunditur fratres vocare eos, dicens;
Nunquabo nomen tuum fratribus meis [ad filios
Israël] hoc est, ad fidem Patriarcharum & Pro-
phetarum, qui fide & operibus prænuntiauerunt
Christum, & credendum esse in eum. Sic enim
corda patrum sunt in filiis per fidei unitatem. *Luc.*
1. Ut conuertat corda patrum in filios, & cor fili-
rum ad patres eorum *Isa.* 10. In veritate reliquæ
conuertentur, reliquæ, inquam, Iacob ad Domi-
num fortè.

Et stabit] rectitudine scilicet vita, doctrina, &
iudicij *Ioan.* 1. Medius vestrum stetit, quem vos
nescitis. *Cantic.* 4. En ipse stat post patrem no-
strum. Solus enim in rectitudine stetit post cor-
poris parietem [& pascat] conuersos scilicet ad se
verbo, & exemplo, & temporali subsidio. *Ioan.* 6.
Vnde ememus panes ut manducem hi? *Sap.* 16.
Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & pa-
ratum panem de celo prestitisti illis sine labore,
habentem in se omne delectamentum, & omnis
saporis suauitatem. Et hoc est quod sequitur [In
fortitudine Domini] Panis enim ille confortat
virtute Domini. *Aet.* 9. Cum accepisset cibum,
confortatus est. *Psal.* 103. Panis cor hominis con-
firmat. In fortitudine huius cibi ambulauit Elias
quadraginta diebus & quadraginta noctibus usque
ad montem dei Horeb. 3. *Regum.* 19. [& in
sublimitate nominis Domini Dei sui] Hoc dicit,
quantum ad perfectionem sapientiae. *Matth.* 7.
Mirabantur super doctrinam eius; erat enim lo-
quens, sicut potestatem habens. *Aet.* 7. Non po-
terant resistere sapientiae & spiritui qui loqueba-
tur. *Ioan.* 9. Nunquam sic loquutus est homo, ut
iste loquitur [& conuertentur] Alia litera, hæ-
reditabili. *Isa.* 45. Conpertimini ad me, & salui
eritis omnes fines terræ [quia nunc magnificabi-
tur] potestate scilicet, & veneratione [usque ad
terminos terræ] ut scilicet in toto mundo sit po-
testas & veneratio ipsius *Isa.* 24. A finibus terræ
laudes audiuiimus, gloriam iusti. *Psal.* 71. Domi-
nabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque
ad terminos orbis terrarum *Isa.* 49. Dedi te in lu-
cem Gentium, ut sis salus mea usque ad ultimum
terræ. Et subdit de effectu pacis.

Et erit iste pax] hoc est, causa pacis *Ephe.* 3.
Ipse

Trinitatis
mysterium
circa Chri-
stum emi-
tit.

Beata Ma-
ria sola se-
ne dolore
perfectum
peperit.

*Prelatio
non nisi
Deo vocata
amplecten-
da.*

Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum [cum Assyrius venierit in terram nostram] Assyrius interpretatur sustollens vigilias, & significat dia-
bolum qui semper vigilat ad nocendum. 1. Pet. 5
Aduersarius vester diabolus circuit, querens quem
deuoret. *Gregorius.* Sicut non dormitabit neque
dormiet qui custodit Israël; ita non dormitabit
neque dormiet qui impugnat Israël. Hic intrat in
terram nostram, quando potestatem accipit in
nos Job 9. Terra tradita est in manus impiorum [&
quando calcauerit in domibus vestris] Domus
nostræ sunt cor, conscientia, spiritus, sensus cor-
pus, & huiusmodi: in quibus calcare diabolus di-
citur, quando vestigia pedum suorum imprimuntur.
Isa. 7. Erit in pascua bouis, & in conculca-
tionem pecoris. *Psal. 55.* Concultaerunt me ini-
mici mei tota die [& suscitabimus super eum]
Connumerat se membris Christus, & quod ipse
facit, attribuit sibi in membris; & dicit se susci-
turum, quia in prælatione non viuit, sed mortuus
est, qui à Deo ad prælationem non vocatur. *Deuter-
on. 18.* Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus
vestris. *Iere. 23.* Suscitabo David gerumen iustum
[septem pastores] qui Sanctos significant veteris
testamenti, qui hebdomadi, hoc est, septenario
scrubebant. Septimum enim diem, septimam sep-
tumanam, septimum mensem, & septimum an-
num obserabant [& octo primates homines]
Septuaginta. octo morsus hominum, hoc est, pre-
ces noui testamenti, qui octo adi, hoc est, octonario
deseruent, ut mordeant per reprehensionem,
& expellant verbo Dei Assyrium. *Hieronymus* in-
ducit illud *Eccle. 11.* Da partes septem, nec non
& octo. Verbis enim & exemplis patrum veteris
testamenti & noui, & pascuntur fideles, & expel-
litur diabolus.

Et pascent terram Assur in gladio] Terra Assur
terra diaboli est, ubi scilicet homines diaboli, vel
diabololici habitant. Gladius autem est gladius
Spiritus sancti, quod est verbum Dei *Ephe. 6.* Pas-
cere autem depascere est, hoc est, lacerare & va-
stare; lacerabunt enim comminationibus, & va-
stabunt increpationibus, sicut dictum est Petro
Aet. 10. Maecta & manduca. *Osee 6.* Occidi eos
in verbis oris mei [& terram Nemrod] supple
pascent [in lanceis suis] Lancea zelum anima-
rum significat, in quo zelo perfodiuntur anima-
conuerorum per verbum Dei, *Job 16.* Circunde-
dit me lanceis suis, vulnerauit lumbos meos. Vul-
neratur enim lanceis qui zelo animarum perfo-
ditur. 2. *Regum 23.* Prauaricatores quasi spina-
euellentur, que non tanguntur manu, sed si quis
voluerit eas tangere, armabitur ferro, & ligno lan-
ceato, acumine scilicet zeli. *Ioel. 3.* Concidite a-
ratra vestra in gladios, & ligones vestros in lan-
ceas. Tunc enim tempus est præliandi in verbo
gladij Domini, & compungendi conscientias ad
pœnitentiam. Nemrod autem interpretatur ty-
rannus vel tentatio descendens, & significat eos
qui temptationem diaboli sustinuerunt, & tyran-
nide eius oppressi sunt. De una enim terra sicut
dicitur *Gene. 10.* Exiuit Nemrod & Assur, quia
Assur fuit de filiis Nemrod. Nemrod enim sicut
ibidem dicitur, cœpit esse robustus venator coram
Domino.

Et liberabit ab Assur] supple, terram nostram
[cum venevit in terram nostram] conculta-
ndo scilicet & tentando. *Lu. 1.* Ut sine timore de ma-

D. Alberti Magni, in Michæam Prop.

nu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi
2. *ad Cor. 1.* De tantis periculis nos eripit & e-
ruit: in quem speramus quoniam & adhuc eri-
piet, adiuuantibus yobis in oratione pro nobis [&
cum calcauerit in finibus nostris] Hæc est vera
litera, ut dicit *Hiero.* & hæc falsa: Et conculta-
uerit in monte sancto nostro. Montem enim sanctum
nostrum Christum non concultauit Assur; sed
nos humiles concultaat, quando vngularum
suorum vestigia nobis imprimunt in tentatione, &
peccato. *Psal. 55.* Concultaerunt me inimici
mei tota die.

*Christus
tentator
non suc-
cubit.*

Et erunt reliquæ Iacob in Gentibus] Tangit
hic Christi succelorum in Apostolis & Apostoli-
cis viris fecunditatem & audaciam, & ideo duo
dicuntur hic [Et erunt reliquæ Iacob] De Iudeis
scilicet couersis [in Gentibus] ad quas scilicet
ibunt conuertendas In medio populorum multorum] Populi multi dicuntur omnes diuersitates
populorum. ex quibus aliqui conuersi sunt ad Do-
minum. *Isaie 1.* Nisi dominus Sabaoth reliquis-
set nobis semen, quasi Sodoma fuissimus [quasi
ros à Domino] hoc est, missus à Domino ad fe-
cunditatem scilicet cordium seminatorium per
verbum Dei. *Job 29.* Ros morabitur in messione
mea. *Osee 14.* Ero quasi ros, & Israel germinabit
sicut lily *Isa. 26.* Ros lucis ros tuus, & terram
gigantium derrahes in ruinam. *Cantic. 5.* Caput
meum plenum est rore [& quasi stillæ super her-
bam] Stillæ sunt ordinata eloquia, corda infundi-
mentia. *Psal. 64.* In stillicidiis eius latabitur ger-
minans. *Job 29.* Stillabat super eos eloquium meum.
Herbæ autem sunt corda recenter virarem
virtutis emittentia. *Deut. 32.* Quasi imber suber
herbam, & quasi stillæ super germina [quæ non
expectat virum] hoc est, auxilium viri, A Deo e-
nim accipit incrementum. 1. *ad Cor. 3.* Neque
qui plantat, neque qui rigat aliquid est, sed qui
incrementum dat Deus [& non præstolatur filios
hominum] Non enim separat in homine, sed in
solo Deo. *Iere. 17.* Maledictus homo qui confidit
in homine, & ponit carnem brachium suum. E-
contra: Benedictus vir qui confidit in Domino, &
erit Dominus fiducia eius. *Psal. 145.* Nolite con-
fidere in principiis in filiis hominum, in quibus
non est salus. Omnia enim virtute Dei faciebant
Apostoli. Et subdit de audacia, & determinat au-
daciam in idololatriis & in idolis.

Et erunt reliquæ Iacob] hoc est, Apostoli &
Apostolici viri [in Gentibus] dispersi scilicet pro-
pter prædicationem [in medio populorum mul-
torum] ut omnes scilicet diuersitates populorum
ad Dominum conuertantur [quasi leo in iumentis
sylvestribus] hoc est, in iumentis sylvestribus.
Leone enim rugiente (ut dicit *Hieronymus*) ani-
malia sylvestria fugunt gressum; ita prædicantibus
Apostolis & Apostolicis viris sylvestres homines
gradum fixerunt, & ad leonem rugientem tremeb-
budi couersi sunt. *Amos 3.* Leo rugiet, quis non
timebit? *Amos 1.* Dominus de Sion rugiet & de
Ierusalem dabit vocem suam [& quasi catulus
leonis in gregibus pecorum] Catuli leonis suc-
cessores sunt Apostolorum qui pecorinos homi-
nes à peccatis conuerterunt. 1. *Machabe. 3.* Simi-
lis factus est leoni in operibus suis, & sicut catu-
lus leonis rugiens in venatione, & persecutus est
viros iniquos, persecutans eos [qui] scilicet leo
vel catulus leonis [cum transferit] discursu scili-

*Apostoli
Leoni com-
parantur.*

cer prædicationis [& conculcauerit] superbos scilicet humilitate pœnitentia. *Ecc. 24.* Superborum & sublimium colla propterea virtute calcaui [& ceperit] tenendo scilicet per consensum fidei & deuotionem. *Isa. 5.* Rigitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum, & frendet, & tenebit prædam, & amplexabitur eam [non erit qui eruat] tanta enim deuotione adhaerebunt Domino, quod nec prosperis nec aduersis separabuntur ab eo. *Ioan. 10.* Non rapiet eos quisquam de manu mea. *Proverb. 30.* Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum. Et apostrophat ad Deum conuertens sermonem.

Et exaltabitur manus tua] supple, sic ô Deus [super hostes tuos] ut manui tuæ subiificantur, hoc est, operibus & præceptis. *I. Pe. 5.* Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltebit in die visitationis. *Isa. 26.* Domine Deus exaltetur manus tua, & ignis hostes tuos deuoret. Et hoc est quod sequitur [& omnes tui interibunt inimici] ab inimicitia scilicet & si non à natura; conuententur enim ad amicos. *Psal. 67.* Sicut fluit cera à facie ignis, sic percant peccatores à facie Dei. Item : Dixit Dominus, Ex Basan conuertam in profundum maris. Quia ex confusione peccatorum, conuertit in amaritudinem pœnitentia.

Et erit in die illa, dicit Dominus] Tangit hic destructionem idolorum in ritu & idolis [In die illa] quando clara erit lux scilicet veritatis. *Psal. 117.* Hæc est dies quam fecit Dominus [auferam equos de medio tui] hoc est, de corde tuo quod in medio tui est. In Ægypto equis abundaverant & illos semper desiderauerunt qui lascivios impetus & ad concupiscentiam significant. *Isa. 31.* Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes. *Psal. 31.* Nolite fieri sicut equus & mulus. *Tobia 6.* In eos qui coniugia ita suscipiunt, ut Deum à se & à sua mente excutiant, & sua libidini ita vacent, sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, super eos habet potestatem dæmonium. *Osea 14.* Super equum non ascendemus. *Amos 2.* Ascensor equi non saluabit animam suam [& disperdam quadrigas tuas] quæ scilicet fiunt cogitatione, libidine, consensu, & opere. Vel consensu, opere, consuetudine, præsumptione peccati. Vel forte quatuor passionibus inordinatis. *Iosue 11.* Equos eorum subneruabis, & currus eorum igni combures.

Et perdam ciuitates terræ tuæ] adificatas scilicet contra Deum, infidelium congregations. *Iosue 11.* Ipsam urbem peremit incendio, & omnes per circuitum ciuitates, regesque earum deluit, sicut præceperat Dominus Moysi [& destruam omnes munitiones tuas] defensiones scilicet quibus in errore te defendas. *2. ad Corinth. 10.* Arma nostræ militiae non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruente [& auferam maleficia de manu tua] Maleficia sunt beneficia quibus homines decipiuntur in operibus nigromanticis & idolorum. *Ezod. 23.* Maleficos non patieris vivere. *Deuter. 18.* Non inueniatur in te, qui sit maleficus, neque incantator, neque qui Pythones consulat; & diuinationes non erunt in te, quibus scilicet per responsa dæmonum, & alias artium illicitarum coniecturas futura tibi prophetabas. *Numer. 22.* Non est augurium in Iacob neque diuinatio in Iacob.

*Maleficū
& diuinā-
tio cauē-
tur.*

Et perire faciam sculptilia tua] Sculptile est est quod homo fingit ad venerandum, siue hoc sit de diuiniis, vel deliciis, & honoribus. *Ezod. 20.* Non facies sculptile, nec ullam similitudinem [& statuas tuas de medio tui conteram] Statuæ sunt idola siue cordis statua, quæ sibi præponit homo ad adorandum in vita, & quæ veneratur sicut idola, sicut ille diues. *Luc. 12.* qui dixit : Anima habes multa bona reposita in annos plurimos. *Genes. 35.* Abiicite deos alienos, qui in medio vestri sunt, & mundamini ac mutate vestimenta vestra. De medio autem tui dicit ; quia in corde statuuntur quod in medio est. *Osea 2.* Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio uberum suorum [& non adorabis ultra opera manuum tuarum] *Osea ultimo.* Nec dicetis ultra : Dij nostri opera manuum nostrarum. Opera manuum suarum adorat qui operibus suis gloriatur, & querit honorari. *Job 31.* Si osculatus sum manum meam in abscondito.

Et euellam lucos tuos de medio tui] Lucus *Lucens.* dicitur quasi minime lucens, & est locus arboribus amoenis & umbrosis consitus, ubi (sicut dicit *Vitruvius* in architectura) Veneri sacrificabatur ut amoenitate ad libidinem incitaret, & umbrositate turpitudinem tegeret. *Deutero. 16.* Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei. Lucum plantat qui amena mundi diligit, & in concupiscentiis obsecenis ambulat. *Iudicum 6.* Destrues aram Baal quæ est patris tui, & nemus quod iuxta eam est, succide. *Iere. 2.* Sub omni ligno frondoso prosternebaris meretrix [& contemnem ciuitates tuas] hoc est, impias impiorum congregaciones. *Psal. 54.* Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. *Iosue 6.* Sit ciuitas anathema. *Isaia 25.* Posuisti ciuitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam.

Et faciā in furore] Furor est in interminatione æternæ pœnae. *Psal. 6. & 37.* Domine ne in furore tuo arguas me [& in indignatione] quantum ad gratiæ subtractionem. *Thren. 2.* Effudit quasi ignem indignationem suam. *Psal. 29.* Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius [ultionē] ut scilicet furore puniantur & indignatione bonis priuentur. *Deuter. 18.* Ego in tempore ultor existam. *Psal. 93.* Deus ultionum Dominus. *Joel. 3.* Cito velociter reddam vicissitudinem in caput vestrum [In omnibus gentibus quæ non audiuerunt] per obedientiam scilicet vocem meam. *Hebreo. 2.* Omnis inobedientia iustum accepit mercedis retributionem.

C A P V T VI.

Audite quæ Dominus loquitur.

Hic incipit pars illa quæ est de inclinatione ad pœnitentiam per contestationem iudicij diuini, & habet duas partes. Primo enim fit contestatio & inclinatio ad pœnitentiam. Secundo inducit dolor & gemitus populi compuncti, infra 7. ibi [Verum] Prima pars diuiditur in duas. Primo enim conuincitur populus de ingratitudine in Deum. Secundo conuincitur de dolis & fraudibus

f

Audite] vox Prophetæ est [quæ Dominus loquitur] ac si dicat. Hæc enim debetis audire: quia Dominus audiendus est. 1. *Regum* 5. Loquere Domine , quia audit seruus tuus *Psalm. 84*. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus [Surge] hoc est, hoc principit mihi Deus, dices [surge] sursum te age , vt scilicet iustitiam Dei consideres in omni rectitudine veritatis. Surge autem dicitur sedentibus. *Psal. 126*. Surgite postquam federitis. Dicitur etiam dormientibus & mortuis. *Ephe. 5*. Surge qui dormis, & exurge à mortuis[contendere iudicio] conuictionis scilicet vt ostendatur iustitia , qua ego punio populum. *Isa. 3*. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui [aduersum montes] superbos scilicet, & potentes in principatibus constitutos. *Hieronymus* tamen vocat montes superiores Angelos terris præpositos, & inducit illud *Deutero. 32*. secundum literam *Septuaginta*; Statuit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Potuit tamen melius induci hoc *Ecci. 17*. In vnamquamque gentem preposuit rectorem, & pars Dei Israël facta est manifesta [& audiant colles vocem tuam] iustitiam scilicet meam proponentem. Colles vocat inferiores prælatos, vel secundum *Hieronymum*, Angelos inferiores singulis hominibus deputatos. Et est sensus secundum *Hieronymum* Contende iudicio , vt non solum coram hominibus , sed etiam coram Angelis superioribus & inferioribus iustitia mea appareat. *Eze. 36*. Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus , rupibus & vallibus.

Audiant montes iudicium Domini] conuictionis scilicet qua conuincit populum suum. Et sicut dicit *Hieronymus* magnæ humilitatis est, quod ille qui ex autoritate iudicare habet , diiudicari vult cum seruo. *Job 31*. Si contempti subire iudicium cum seruo meo [& fortia fundamenta terræ] hoc est, fortes principes, in quorum custodia fundantur terreni. *Job 9*. Deus cuius iræ resistere nemo potest , sub quo curuantur qui portant orbem. *Psalm. 17*. Fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt ; quoniam iratus est eis. Et subdit causam.

Quia iudicium Domini] disceptationis scilicet & conuictionis, supple, est [cum populo suo] hoc est , contra populum suum , quod valde terrible est. *Psalm. 142*. Non intres in iudicium cum seruo tuo ; quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens [&] id est [cum Israël diiudicabitur] qui a ille est populus suus , & tanti patris scilicet qui à rectitudine nomen accepit, deberet esse imitator. Et est sensus. Non ex potestate , sed ex iudicio vult agere vobiscum. Populus enim murmurabat , quod non recte pro peccatis parentum punirentur , sicut dicitur *Ezech. 18*. Vnde & ibi conuincuntur , quod æqua est via Domini & viæ illorum prauæ sunt. Ideo dicitur etiam *Isa. 58*. Rogant me iudicia iustitiae, & appropinquate Deo volunt. Et ideo dicitur ibi : Annuntia populo meo scelerâ eorum, & domui Iacob peccata eorum. Et

proponit pro Domino beneficia & gratias quas fecit, primo in genere , secundo in specie. In genere dupliciter, scilicet, quod bona exhibuit & in nullo molestus fuit.

Popule meus quid feci tibi?] hoc est ; quid in beneficiis non feci tibi ? *Osee 6*. Quid faciam tibi Iuda? quid faciam tibi Israël? hoc est , Cum omnia fecerim quæ debui, quid vltius requiris? aut quid molestus fui tibi] iniurias scilicet aliquas inferendo ? Ad primum respondet *Isa. 26*. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. *Tobie 12*. Bonis omnibus per eum repleti sumus. Ad secundum respondet *Isa. 25*. Homines isti satis boni fuerunt nobis, & non molesti ; nec quicquam aliquando periit omni tempore quo fuimus cum eis conuersati. 2. *ad Corinth. 7*. Nos neminem laesimus , neminem corruptimus , neminem circumuenimus. Et si hoc faciunt homines diuini , multo magis facit Deus [Responde mihi] Hoc remissione legendum est ; tamen Deo obiciendi non est qui respondet. *Job 9*. Si voluerit contendere cum eo, non respondebit unum pro mille. *Isa. 38*: Quid dicam, aut quid respondebit mihi? Et proponit in speciali.

Quia eduxi te de terra Aegypti] *Exod. 5. & 14. & 15*. Et debet intelligi : Eduxi te cum potestate magna & gloria , sicut & nos educit de peccatis & desideriis seculi. *Osee 11*. Ex Aegypto vocavi filium meum. *Isa. 64*. Sicut eduxisti populum tuum, vt faceres tibi nomen gloriae. *Deutero. 32*. Dominus solus ductor eius fuit , & non erat cum eo Deus alienus. *Psalm. 104*. Eduxit populum suum in exultatione , & electos suos in latitia [& de domo seruitutis] vbi scilicet in luto & latere seruiebas. *Exo. 5*. [liberaui te] hoc est, libertate donavi , vbi etiam , vt dicitur in *Psal. 80*. In cophino seruiebant. Cophinus autem est sponta qua immunditiae platearum exportantur. *Psal. 80*. Manus eius in cophino seruiebant , sicut & nos à seruitute diaboli liberat & operibus carnis.

Gala. 3. Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem vestram in occasione detis carnis. *Gala. 4*. Illa que sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater nostra. *Ioan. 8*. Si manseritis in sermone meo , vere liberi eritis, & cognoscetis veritatem , & veritas liberabit vos [Et ne]errares , supple [misi ante faciem tuam] vt videres eos & imitareris. Simile *Luc. 1*. Ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliae [Moysen] in ducem scilicet [& Aaron] in sacerdotem [& Mariam] in prophetiam. *Osea 12*. In propheta eduxit Dominus Israël de Aegypto , & in propheta seruatus est. Ex Moysi legem accepit in formam vitæ. *Ecci. 24*. Legem mandauit vobis Moyses in præceptis iustiarum. *Ioan. 1*. Lex per Moysen data est , per Aaron in sacramentis sanctificationem, & pro peccatis intercessionem, *Sap. 18*. Properans homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem , & per incensum depreciationm allegans, restitit iræ , & finem imposuit necessitatì. In Maria autem (quæ illuminatrix interpretatur) responsi diuini in verbo habuit illuminationem. *Exod. 15*. Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum manu, egressæque sunt omnes post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat. *Ioel 2*. Prophetabunt filii vestri & filiae vestrae. Hæc in Christo completa sunt, qui dux fuit per naturam diuinam , sa-

*Christus fi-
deles suos
libertati
restituit.*

cerdos per naturam humanam, illuminator per verbum. Et subdit de secundo beneficio, in quo molestiam machinatam à populo exclusit.

Populus meus] Vocabuui casus est, & est antiqua grammatica. Simile Isa. 3. Populus meus qui te beatum dicunt ipsi te decipiunt [memento quæso] Humilitatis est feruum rogare, cui imperare potest. Job 19. Seruum meum vocauī, & ille contempsit me, ore proprio deprecabat illum. Et subdit de beneficio liberationis a molestiis [Memento quæso quid cogitauerit contra te Balach] qui interpretatur elidens [rex Moab] Tangit historiam quæ continetur Num. 23. 24. & 25. Interpretatur autem Moab ex patre vel aqua paterna, & significat eos qui ex parte diabolo sunt, & insipidi sicut aqua. Gen. 49. Effusus es sicut aqua, non crescas [& quid responderit ei Balaam] qui vanus populis interpretatur [filius Beor] quod iniquitas iracundia interpretatur [de Setim usque ad Galgalam] Tangit historiam quæ habetur. Num. 23. vbi Balaam lepe iaurauit locum & fecit aedificari aras septem per totam longitudinem exercitus regis Moab, qui diffusus erat de loco qui dicitur Setim, hoc est, vbi arbores spinae albæ crescebant usque ad Galgalam, hoc est, usque ad locum ubi postea fundata & aedificata est Galgala. Lustrauit enim totum exercitum, semper aedificando septem aras, ut rex aliquo in faulto loco aspiceret exercitum Israëlis & malediceret, & Dominus e converso semper vertit maledictionem in benedictionem. Unde dixit: Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Quidam tamen dicunt, quod Setim iuxta montem Sinai est, ubi prius accepta lege, populus transgressus est, adorando vitulum Exod. 33. Galgala autem locus est in quo natus est Saul in regem 1 Reg. 13. qui inter reges primus præuaricatus est. A prima enim præuaricatione usque ad ultimam semper mala operatus est populus, quibus econtra multa bona fecit Deus. Psal. 34. Retribuebat mihi mala pro bonis. Quidam etiam exponunt moraliter, Setim enim congelascens interpretatur, Galgala autem volutabrum. Et est sensus. A principio peccati, in quo homo congelascit & infrigidatur à charitate, usque ad volutabrum peccati, hoc est, profundum in quo de peccato non erubescit. Iere. 6. Confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt, in quo tamen tempore Deus bona facere non definit. Gen. 32. Domine qui pascis me à iuuentute mea, usque nunc, Indignis etiam Deus multa bona præstat. 2. Paral. vlt. Indignum saluabis me, secundum multitudinem misericordie tuae [ut cognosceres iustitias Domini] Iustitiae Domini sunt quæ Domino optime competit, cuius substantia est bonitas, natura dulcedo, proprium misereri & parcere, ut dicit Gregorius. Illius enim iustitia est dissimilare mala & facere bona. Sap. 11. Misericordia omnia quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Iustitia enim Dei semper cum clementia & bonitate iuncta est. Psal. 8. Iustitiae Domini recte letificant corda;

Quid dignum offeram Domino? Audiens populus talēm Deo esse iustitiam, compunctus est, & querit quomodo placare possit Dominum. Quod audiens Propheta, & videns quod in legalibus nihil esset acceptum ad gratiam novi testamenti, consilium dat ibi: Indicabo tibi [Quid dignum offeram Domino?] Dignum scilicet se, vel dignum

emenda, nihil enim dignum potest ei offerri, sed dignatio & bonitas sua accipit, quod offerimus, non quod dignum sit, sed quod bonitate sua facit dignum Psal. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et descendit ad specialia.

Curuabo genu Deo excuso?] quod quidem in Christo adoratione bonum est & Christo debetur, qui datur adoratio. omnes genua flecent & præpositum esse sci- rent viuenteræ terræ Aegypti Isa. 45. Mihi curuabitur omne genu & iurabit omnis lingua. Phil. 2. In nomine Domini nostri Iesu Christi omne genu flecat. Bonum est ergo hoc, sed non sufficiens & dignum. 1. ad Timoth. 4. Corporalis exercitatio ad modicum utilis est. Et subdit de reprobatione legalium.

Nunquid offeram ei holocausta?] qua tota scilicet incendebantur [& vitulos anniculos] qui pro peccatis offerebantur. Psal. 39. Holocaustum & pro peccato non postulasti. Isa. 1. Quo mihi multitudinem victimarum vestiarum, dicit Dominus? Holocaustum autem in memoria siebat deuotionis. Vituli autem anniculi, hoc est, viuis anni, significant incensiones lasciuorum motuum in petulantia carnis, qui in compunctione cordis incendendi sunt. 1. Reg. 1. Anna adduxit filium suum Samuclum, postquam ablactauerat eum in vitulis tribus, & tribus satis farinæ, & amphora vini. Tres vituli sunt lascivia gulæ, & luxuriae, & gaudiorum mundi, que Anna, id est, gratia, Domino offert. Tria sata farinæ, tres puritates sunt conscientiæ, scilicet, à commissione contra præceptum, ab omissione præcepti, ab impuritate erroris & ignorantiae. Gen. 18. Accelerata, tria sata similæ commissee. Amphora vini, mens est conscientia cœlestis gaudij. Psalm. 105. Vinum lœtificat cor hominis.

Nunquid placari potest Deus in millibus articulorum?] qui in veteri lege scilicet offerebantur in memoriam martyrum aut in multis millibus agnorū pinguium qui scilicet pro expiatione peccati offerebantur Hebr. 10. Impossibile est sanguine hircorum aut taurorum peccata auferri. Psal. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et subinferrat de maiori sacrificio.

Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo?] sicut scilicet Abraham primogenitum obtulit Gen. 22. Et prophana deuotione rex Moab primogenitum suum, qui regnaturus erat post ipsum, obtulit super murum 4. Reg. 3. Quasi dicat. Non. Hæc enim prophana & impia sunt: sed primum de Abraham factum est in memoriam passionis Christi: secundum autem detestabile factum fuit in honorem dæmonum, qui humanum sanguinem sicut filium, Psal. 105. Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan fructum ventris mei] hoc est, nunquid dabo fructum ventris mei [pro peccato animæ meæ] hoc est, quod ex animo feci, sicut fecit Iepheth Iudic. 11. qui filiam suam stulte offerendam voulit, & impie votum reddidit. Et est sensus. Nunquid sanguine animalium, aut etiam hominum, animæ a peccato lauantur? Quasi dicat. Non. Dan. 3. Non est in tempore hoc holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus

Balach
Moab.

Balaam
Beer.

Setim
Galgala.

locus primitiarum coram te, ut possimus inuenire misericordiam tuam: sed in animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur a te. Populo sic quærenti obiicit se Propheta, respondens.

Indicabo tibi o homo] qui scilicet, iam vides prophanas esse Gentilium oblationes & imperfætas esse legis ceremonias [quid sit bonum] Bonum est, vt dicit *Anselmus*, quod omni ei quod est, melius est esse quam non esse, & hoc est quod bonum facit simpliciter, sicut est virtus, gratia, gloria, & huiusmodi, item esse & intelligere, vt dicit *Augustinus* [& quid Deus requirat a te] in opere scilicet præceptorum: hoc enim querit Dominus vi illa seruentur. *Tob.* 14. Inquire quæ placa sunt ei in veritate, & in tota virtute tua. *Alt.* 9. Domine quid me vis facere? Et determinat, subdens [Vtique facere iudicium] vt scilicet ex iudicio rationis omnia facias, rationis, dico, informatæ lege. *Psalm.* 118. Feci iudicium & iustitiam. 1. ad *Corinth.* 11. Si nosmetipso iudicaremus, non vtique iudicaremur. *Hieronym.* vt nihil sine consilio & ratione agas. *Tob.* 4. Consilium semper a sapiente require. Et hoc ordinat hominem ad seipsum. *Prov.* 20. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo [& diligere misericordiam] vt scilicet opera misericordiae in proximum ex dilectione, non ex necessitate, vel coactione facias. 2. ad *Cor.* 9. Non ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. *Dan.* 4. Consilium meum tibi placeat, & peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. *Prov.* 16. Misericordia & veritate redimitur iniquitas. Iudicium enim innititur veritati, misericordia autem pietati. *Proverb.* 20. Misericordia & veritas custodiunt regem. *Prov.* 21. Facere misericordiam & iudicium, magis placet Domino quam victimæ. Hoc ergo ordinat hominem ad proximum [& sollicitum ambulare cum Deo tuo] vt scilicet toto corde cogites, qualiter cum Deo proficias, sicut dicitur *Gen.* 5. Enoch ambulauit cum Deo. Et *Gen.* 6. Noë vir iustus atque perfectus cum Deo ambulauit.

Vox Domini] Hic incipit redarguere peccata in proximum, & primo prouocat ad auditum, secundo autem dicit quid audiatur ibi [Adhuc ignis] Prout autem ad auditum duplicit: in communi, & in speciali. In communi dupliciter, simpliciter scilicet, & sub præmissione audientium.

Vox Domini] per me scilicet sonans. *Ioan.* 1. Ego vox clamantis in deserto. *Luc.* 10. Qui vos audit, me audit[ad ciuitatem] hoc est, contra ciuitatem quæ est ciuitas malorum a Cain incepta. *Gen.* 5. per Nemrod munita. *Gen.* 10. *Psalm.* 54. Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circundabit eam: iniquitas & labor in medio eius, & iniustitia. Et non defecit de plateis eius usura & dolus[clamat] intentionem notat, & instantiam prædicationis. *Prov.* 8. O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. *Psalm.* 68. Laboravi clamans: raucae factæ sunt fauces meæ. Et subdit præmissionem [& salus erit timentibus nomen eius] hoc est, ex auditu concipientibus notitiam, & per timorem corridentibus se a peccato. *Ecclesiast.* 3. Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non potest iustificari. *Malach.* 4. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iustitia. Et subdit de auditu in speciali.

Audite tribus] Tribus vocat genus Iudeorum.

Jacob. 1. Duodecim tribus quæ sunt in dispersione, salutem. Ista enim tribus specialiter audire deberent, quæ notitiam Dei acceperunt. *Isa.* 51. Audite me qui sequimini quod iustum est, & quæritis Dominum [& quis] tam sapiens, supple, & tam commendabilis, vel tam ratus [approbat illud] verbum scilicet auditum. *Isa.* 50. Quis ex yobis timens Deum, audiens vocem serui sui? *Psalm.* 106. Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini? Quid autem audiant, subdit, & ponit septem genera peccatorum, omnia ad fraudem pertinentia.

Adhuc ignis in domo impi; Ignis scilicet avaritiae, de quo *Prov.* 30. Ignis nunquam dicit, sufficit. *Iob* 31. Ignis est usque ad conflagrationem deuorans, & omnia eradicans genitima. *Ecclesiast.* 10. Avarus nihil est scelestius. Dicitur autem esse in domo: quia per avaritiam domum ædificat, & cor etiam suum occupatum est avaritia. Unde *Ecclesiast.* 5. Avarus non implebitur pecunia. Et dicitur, Impij: quia omni pietate in proximum priuatus est. *Isa.* 11. Spiritu labiorum suorum interficiet impium. *Ha-hac.* 2. Væ qui congregat avaritiam malam domui suæ. Quis autem sit ignis, subdit [thesauri iniquitatis] Thesaurus autem abundantiam & copiam, iniquitas mala significat acquisitionem sue turpem, sue iniustam. *Prov.* 10. Non proderunt thesauri impietas, iustitia vero liberabit a morte. *Iob* 20. Diuitias quas deuoravit, euomet, de ventre ipsius extrahet eas Deus. *Jacob* 5. Aurum vestrum & argentum æruginauit, & ærugo erit vobis in testimonium, & manducabit carnes vestras, sicut ignis [& mensura minor] Duas enim mensuras habebant, maiorem ad emendum, & minorem ad vendendum [iræ plena] *Prov.* 20. Pondus & pondus, mensura & mensura, utrumque abominabile est apud Deum. *Luke* 6. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Et hoc est quod sequitur.

Nunquid iustificabo] hoc est, iustum esse iudicabo [stateram impiam] *Hieronymus*. Cum alio pondere emitis, & cum alio pondere venditis mercimonia: hoc etiam non iustificabo, sed condemnabo. *Prov.* 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquum voluntas eius. Et hoc est quod sequitur [& saccelli pondera dolosa] Saccellus occultum sacculum notat, ex quo pondus dolosum supponebatur incautis, *Lepit.* 19. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius, & qualsque sextarius [In quibus] supple, ponderibus & stateris [diutes eius] ciuitatis scilicet: non modo pauperes in quibus inopia forte scelus defenderet, sed diutes qui non ex inopia sed ex sola avaritia fecerunt [repleti sunt iniquitate] hoc est, ex inique acquisito. *Deut.* 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Repletio autem sonat impletionem prementem usque ad vomitum. *Prov.* 1. Implebitur domos nostras spoliis [& habitantes in ea] ciuite scilicet loquebantur mendacium. *Hieronymus*. Congregationes diuitiarum sequitur mendacium, comes est & manus assueta thesauros condere, fraudulentam linguam possideret: veritas panperstatem, mendacium diuitias parit. *Psalm.* 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium [& lingua eorum fraudulenta in ore eorum] In ore dicitur, quia intra os mendacium

Misericordia delectur peccata.

Timor Domini reficit peccata.

dacum occultatur; si enim emitteretur, deprehendetur. *Ierem. 9.* Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. *Isa. 32.* Fraudulenti vasa pessima sunt; ipse enim cogitationes concinnauit ad perpendos mites. *Psalm. 49.* Lingua tua concinnabat dolos. Et subdit huius peccati poenam.

Et ego ergo hoc est, propter peccata illa [cœpi] supple, primo a paruis penitus [percutere te perditione] primo scilicet comminata per Prophetas. *Sap. 12.* Eos qui exerrant partibus: & de quibus peccant, admones & alloqueris; vt relicta malitia, credant in te Domine [super peccatis tuis] supple, quæ commisisti. *2. Machab. 6.* Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltionem adhibere, magni beneficij indicium est. Et subdit penas.

Tu comedes & non saturaberis] Glossa inducit illud *Amos 4.* Dedi vobis stuporem dentium in cunctis yrribus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris. Iustum enim est, quod qui aliena rapuit, ipse in egestate sit. *Deut. 28.* Semitem multam iacies, & modicum congregabis. *Agga. 1.* Comedistis & non estis saturati. *Prov. 13.* Venter impicrum insatiabilis [& humiliatio tua] hoc est, hostes qui te humiliant, & ad humum prosternant [in medio tuus] supple, erunt. *Luc. 19.* Circundabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te yndique. *Isa. 29.* Humiliaberis, de terra loqueris.

Et apprehendes] afflitos scilicet his plagiis, fame scilicet, & peste, & gladio [& non saluabis] hoc est, saluare non poteris a plagiis ictis. Vnde 4. *Regum 6.* Cum mulier clamaret ad regem ut saluaret eam. Respondit rex: Non te saluet Deus, ynde te saluare potero de area, vel de torculari? [& quos saluaueris] hoc est, quos saluare putaueris [in gladium dabo] *Amos 1.* Robustus non saluabit animam suam. *Thren. 2.* Foris interficit gladius, & dominus similis est.

Tu seminabis] spe scilicet colligendi fructus, labores, & expensas impendens [& non metes] hostes enim auferent. *Isa. 17.* Mane semen tuum florabit; ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauiter. *Agga. 1.* Seminasti multum, & intulisti parum [tu calcabis oiliam] oleum scilicet premendo de amurca [& non vngeris oleo] *Deut. 28.* Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, & non vngeris oleo: quia defluent & deperibunt [& calcabis mustum] hoc est, laborabis ad calcandum [& non bibes vinum] *Hieronymus.* Steriles vindemiæ vinaria negauerunt. *Deut. 28.* Vineam plantabis & fodies, & non bibes vinum, nec colliges ex ea quipplam: quoniam vastabitur verminibus. Sine fructu seminat, qui mala intentione prædicat; oliuas absque vñctione calcat, qui virtutem simulat cum virtuosus sit: mustum calcat & vinum non bibit, qui de æternis gaudiis loquitur, & dulcedinem eorum non sentit. *Amos 5.* Vineas amantissimas plantabis, & non bibetis vinum eorum. Horum omnium causam subdit.

Amti. Et id est [quia custodiisti præcepta Amtri] de quo legitur; *Reg. 16.* quod fuit pater Achab & impiissimus. Et præcepta dicuntur opera eius, quæ populus sicut præcepta custodiebat. Vnde Amtri amaricans vel magisterium interpretatur: malorum enim magisterium facile discitur. *Ioan. 8.* Vos ex patre diabolo estis, & opera illius facere vultis [& omne opus domus Achab] supple, custodisti.

Domus Achab dicitur, familia, sicut Iezabel & pessimi filii eius, quos populus imitatus est: & ideo frater patris interpretatur, quia malitia frater fuit patris sui Amtri 3. *Reg. 21.* Non fuit alter talis, sicut Achab qui venundatus est, vt faceret malum in conspectu Domini: concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis effectus est.

Et ambulasti proficiendo de malo in peius [in voluptatibus eorum] 2. *ad Timoth. 3.* Mali homines proficiunt in peius, errantes & in errorem mittentes [vt] consecutuum est, & non causa de dare te in perditionem] temporalem scilicet, & æternam. *Isa. 14.* Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & germen [& habitantes in ea] supple, dare in sibilum deridentium scilicet, *Iob 27.* Stringet super eum manus suas, & sibilabit super eum, intuens locum eius. *Thren. 2.* Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui, sibilaerunt & fremuerunt dentibus suis [& opprobrium populi mei portabis] In pena scilicet: vt sicut fuerunt auctores in culpa, ita præ omnibus portent poenæ derisionem. *Isa. 50.* De manu mea factum est hoc vobis: in doloribus dormietis. *Psal. 79.* Dediti nos opprobrium in Gentibus, & inimici nostri subsanpauerunt nos.

C A P V T VII.

Væ mihi.

IN ista parte tangit consolationem, & habet duas partes. In prima tangit paucitatem eorum, qui ad consolationem pertinent. Secundo, describit consolationem ibi [Dies ut edificantur matriæ tuæ] Prima subdiuiditur in duas, in quarum prima ostendit paucitatem, & causam paucitatis. In secunda spem erigit in Domino de paucorum multiplicatione & consolatione ibi [Ego autem ad Dominum aspiciam] Prima habet tres partes. Primo enim ponit per metaphoram paucitatem. Secundo explanat ibi [Periit sanctus] Tertio dicit quod propter hoc immissa est eis pena ibi [dies speculationis tuæ].

Væ mihi] doloris scilicet ex compassione, non mortis interminatio. *Rom. 9.* Tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo, pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. *Iere. 15.* Væ mihi mater mea, vt quid me genuisti? *1. Machab. 2.* Væ mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ: [qui factus sum] hoc est, assimilatus sum [sicut qui colligit in autumno racemos] post vindemiantes scilicet; yndemnato enim populo à Chaldaeis, & decepto per diabolum, vix aliquis iustus in populo inueniebatur, qui dignus esset consolatione diuina. *Isa. 16.* Auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur in eo, sicut racemos parvus & modicus, & nequaquam multus. Dicuntur autem racemi id in quo fundantur viæ, quod in medio botri est, quod parvum habet saporem vini. Et intelligit eos, qui etiam parvum saporem habent sanctitatis. Autumnum autem nominat, quia tempus maturitatis est, & hoc fuit tempus completæ iniquitatis ad metendum per gladium. *Apoc. 14.* Mitte falçem tuam

ruam acutam & vindemia botros vineæ, quia maturæ sunt vua eius. *Isa. 65.* Hæc dicit Dominus, quomodo si inueniatur granum in botro, & dicatur: Ne dissipes illud, quoniam benedictio est; sic faciam propter seruos meos, vt non disperdam totum. Vult ergo dicere, quod aliquos inuenit, qui gaudia cælestia saperent, sed paucos [vindemiæ] hoc est, post vindemiam scilicet, qui effugere possunt vindemiantium manus. Et hoc est quod sequitur.

Non est botrus ad comedendum] Botrus significat aliquam bonorum congregationem, quæ non inuenitur. *Cant. 1.* Botrus cypri dilectus meus mihi. Sed tunc verificatum est illud *Deut. 32.* Vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus. Et ideo se dicit botrum non inuenisse ad comedendum. Gustum enim fellis ingerebant ori Sanctorum: & sicut non fuit ibi sapor gaudij æterni, ita nec sapor dulcedinis virtutis. Et hoc est quod sequitur.

Præcoquæ fucus desiderauit anima mea] Præcoquæ fucus sunt grossi quos primo fucus emitit. *Cant. 2.* Ficus protulit grossos suos. Grossi autem non sunt tantæ dulcedinis, quantum veræ fucus; quos tamen desiderare Propheta se dixit; quia saltem in modico virtutis sapore aliquem inuenire cupiebat. *Iere. 8.* Non est vua in viribus, & non sunt fucus in fuculnea, quoniam defluxit. Sensus autem est, quod modica pro bono haberet, si inueniret quisquiliæ & aliquas saltem paleas, hoc est, vestigia bonorum, vt dicit *Hieronymus. Isaia 34.* Omnis militia cælorum defluxit, sicut defluit folium de vinea & de fico. Bonæ enim fucus conuersæ sunt in malas, & gustanti generant vomitum & abominationem: quia in quo euanscit dulcedo virtutis, abominabilius efficitur aliis. *Ierem. 24.* Calathus unus fucus habebat malas nimis, quæ comedи non poterant eo quod essent malæ. *Habac. 3.* Ficus non florebit, & non erit germin in vineis. Dicit autem: Desiderauit anima mea: quia medullitus hoc Sancti desiderant, multiplicationem scilicet bonorum, & in omnibus saporem gratiæ & virtutis. *Phil. 2.* Si qua consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis: implete gaudium meum vt idem sapiatis. Modus iste Prophetæ sumitur ab *Isa. 17.* In die illa attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius emarcescet, & erit sicut congregans in messe, quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quartens spicas in valle Raphaim. Et *ibidem.* Relinquetur in eo quasi racemus, & sicut excusio oleæ, vel duarum trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinque. Et quod dixit metaphoricè, subdit, exponens.

Periit sanctus de terra] qui per vuam significatur. *Psalm. 11.* Saluum me fac Domine, quoniam defecit Sanctus, quoniam diminuta sunt veritates à filiis hominum [& rectus] supple, virtute qui per seum significatur [in hominibus non est] *Isa. 59.* Non est qui inuocet iustitiam, nec est qui iudicet recte. Et *ibidem infra.* Vedit Deus & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium, quia non est vir, & aporiatus est. *Psalm. 13.* Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hoc idem dicitur *Rom. 3.* Qualiter autem hoc sit, subdit.

Omnis in sanguine insidiantur] scilicet, vt vel sanguinem fundant, vel nutrimentum sanguinis subtrahant, vel in corruptione sanguinis peccata multiplicent. *Osee 4.* Sanguis sanguinem tetigit. *Isa. 59. Prou. 1.* & in *Psalm. 13.* Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innocentem. Et hoc in speciali exprimit, subdens [vir fratrem suum venatur ad mortem] Naturalis scilicet, negato germanitatis fœdere; nec tantum casu occidit, vel ex ira, sed proditione venatur. *Iere. 9.* Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem deridebit. Et intelligit de fratre, vel vterino, vel gente, vel religione: nullum enim fœdus servatur inter homines. *Isa. 24.* Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. Et quia plus processerunt in malo, ideo subdit.

Malum manuum suarum dicunt bonum] Mala manuum est quod totis viribus perficitur, & hoc bonum dixerunt, quando eis fuit lucrum. *Isaia 5.* Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Hos imitantur Prælati nostri temporis, qui quantumcumque graue præcipiant vel statuant, bonum dicunt, dummodo lucrum habeant. Et hoc explanat subdens.

Princeps postulat] hoc est, iudicium exhibens, ante postulat munus quam offeratur more filiorum Heli. *1. Reg. 2.* Nunc dabis alioquin, tollam vi. *Isa. 1.* Omnes diligunt munera, sequuntur retributions [& index in reddendo est] hoc est, principes qui iudicant, non liberaliter & gratis exhibent iustitiam, sed in reddendo scilicet emptum pro pretio, vel vicem reddendo ei qui non dedit. *Isa. 5.* Iustificant impium pro munib[us], & iustitiam iusti auferunt ab eo [& magnus] quicumque Prælatus, vel peritus & potens [locutus est desiderium animæ luæ] & hoc scilicet custodiri voluit pro lege, cum nec loqueretur iudicium, nec iustitiam. *Eeci. 13.* Diues locutus est superba, & omnes iustificauerunt eum. Et post pauca. Diues locutus est, omnes tacuerunt, & verbum illius usque ad nubes perducent. Econtra de bonis dicitur in *Psalm. 36.* Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Et ita supple [conturbauerunt eam] scilicet, ciuitatem, vel terram, vel veritatem. *Isaia 59.* Corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi: quoniam facta est veritas in obliuione: & qui recessit à malo, prædictæ patuit. Et hoc explanat per similitudinem.

Qui optimus in eis] hoc est, minus nocens in rapinis [est quasi paliurus] *Paliurus* est herba vel frutex, quæ apud medicos resta bouis vocatur: crescit autem iuxta vias spinam habens aduncam, per quam transeuntes comprehendit, & trahit, & lacerat, & significat rapacitatem iudicium, qui publica via gradientes cauillationibus comprehendunt, protractionibus tenent, cupiditate munerum lacerant. *Isa. 3.* Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? [Et qui rectus] supple, reputatur [est quasi spina de sepe] *hyspidus* scilicet, implexus, & viam transeuntibus prohibens. *Isa. 7.* In spinas & in vepres erunt. *2. Reg. 23.* Prævaricatores quasi spinae euellentur. Et propter has culpas subdit poenas. Et, supple, ideo.

Dies speculationis tuae] supple, venerunt, dies scilicet quibus Deus speculando propalet iniquitatem tuam. *Psalm. 58.* Intende ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. *Soph. 1.* Scrutabor Ierusalem in lucernis. Et quod dixit, exponit [visitatio tua venit] visitatio scilicet qua culpa luitur per peccatum. *Isa. 10.* Visitabo super fructum magnifici cordis. *Isaia 13.* Visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum [& nunc] supple, sine dilatione [erit vastitas eorum] *Deut. 28.* Disperdet te Dominus in omnes populos à summitate terrae usque ad terminos eius. *Isa. 1.* Derelinquetur filia Sion, sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas quæ vastatur. *Iere. 6.* Haec est ciuitas visitationis, omnis calumnia in medio eius est. Consequenter subdit de dissipatione foederis inter eos, & ne credant pseudoprophetis, & ducibus eorum qui seduxerunt eos.

Amico fidei credemus, non fuisse. Nolite credere amico] seducenti scilicet. Vero enim amico credendum est, sed falso amico credendum non est. *Hieronymus.* Interrogatus quidam, quid esset amicus? Respondit, alter ego. Pythagorici amici vades se iniucem tyrapno dedecunt. *Demosthenes.* Amicus diu queritur, vix inuenitur, difficile obseruatur. Et Liricus Poëta pro amico precans, serues (inquit) animæ meæ dimidium. Dominus in Euangelio *Luca. 22.* ostendens quis verus sit amicus, dixit: Vos estis qui permanestis mecum in temptationibus meis. Sed de talibus amicis non loquitur, sed de his qui lucra sequuntur. *Hieronymus.* Delicata est amicitia quæ amicorum felicitatem & diuitias sequitur. De talibus ergo dicit, Nolite credere amico. *Ecclesiastes. 6.* Si possides amicum, in temptatione posside eum, & ne facile credas ei teipsum. Exemplum accipe 2. *Reg. 16.* ubi Achitophel decepit amicum suum Dauid. Similiter Iudas Christam. *Matth. 26.* *Psalm. 54.* Si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondisse me forsitan ab eo: tu vero homo unanimes, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos [& nolire confidere in deduce] accipientes exemplum *Iudic. 9.* de Ahimelech qui cum esset dux Sichimitarum, contrinxit eos & occidit. *Matth. 15.* Si cæcus cæco ducatu[m] praefuerit, ambo in foueam cadunt. *Ezechiel. 21.* Gladius factus est in populo meo in cunctis ducibus Israël [ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui] vxore scilicet volente te à Deo auertere, *Mulieri non* custodi claustra oris tui, hoc est, secreta, sumens *sunt reme* exemplum *Iudic. 16.* ubi Dalila quæ secreta per te secreta blanditiæ extorsit a Samsone, & prodidit eum. *aperienda.* Seneca. Leuitas feminea hoc solum tacere scit, quod nescit,

Quia filius contumeliam facit patri] cuius exemplum est 2. *Reg. 16.* ubi Absalom patrem regno expulit & polluit concubinas eius [filia consurget aduersus matrem suam] quod licet in Scripturis per exempla non legatur, tamen multo rares factum est. *Ecclesiastes. 26.* In filia non aduertente se, summa custodiam, ne inuenta occasione abutatur se[n]nurus contra socrum suum] supple, consurget. *Gen. 27.* ubi vxores Esau contra Rebeccam surrexerunt. Vnde dixit: Tæder me vita meæ propter filias Heth [inimici hominis domestici eius] Idem *Matth. 10.* *Luc. 12.* ubi sic dicitur: Veni separare filium à patre, & filiam à matre. Erunt enim quinque in domo una: duo in tres, & tres in duos

diuidentur: pater in filium, & filius in patrem; mater in filiam, & filia in matrem: nurus in socrum, & socrus in nurus: & inimici hominis domestici eius, hoc est, in eadem domo nati, & in eadem domo nutriti. *Canticum. 1.* Filii matris meæ pugnauerunt contra me.

Ego autem ad Dominum aspiciam] Tangit hic spem quam habet in Deo de consolatione, & habet duos paragraphs. Primo enim ostendit confortationem spei, secundo insultat inimicis *ibi* [ne] læteris [Ego autem] supple, non sperans in homine [ad Dominum aspiciam] fidei scilicet deuotione. 2. *Paral. 20.* Cum ignoramus quid agere debeamus hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. *Iob. 16.* Ecce in cælo est testis meus, & conscientia mea in excelsis. Verbo amici mei, ad Deum stillat oculus meus [expectabo Deum] *Thren. 3.* Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini. Et hoc est quod sequitur [Saluatorem meum] *Gen. 49.* Salutare tuum expectabo Domine. Alia translatio expectabo Deum Iesum meum. *Thren. 3.* Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. *Psalm. 26.* Expecta Dominum, viriliter age [audiet me Deus meus] *Ioan. 11.* Ego sciebam quia semper me audis. Et insultat inimicis captiuantibus, subdens.

Ne læteris inimica mea] Babylon scilicet, vel diabolus [super me, quia cecidi] *Iob. 31.* Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultavi quod inuenissem eum malum. *Isa. 14.* Ne læteris Philistha omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui [consurgam] Deo scilicet miserante. *Rom. 14.* Suo Domino stat aut cadit, stabit autem, potens est enim Deus statuere illum [cum sedeo in tenebris] captiuitatis scilicet, vel pœnitentiae. *Tob. 5.* Quale gaudium est mihi qui in tenebris sedeo, & lumen cali non video [Dominus lux mea est] consolationis scilicet. *Ioan. 1.* Lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt: quin potius, vt dicit *Chrysostomus*, lux tenebras dissipavit. *Psalm. 138.* Nox sicut dies illuminabitur. *Isa. 58.* Oritur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt sicut meridies, *Iob. 23.* Non perit propter imminentes tenebras, nec operuit faciem meam caligo.

Iram Domini portabo] hoc est, peccatum mihi inflatum sustinebo patienter. *Galat. 2. 10.* Unusquisque onus suum portabit. *Thren. 3.* Bonum est viro patienter cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua [quoniam peccavi ei] hoc est, scio me meruisse quod patior. *Thren. 1.* Eungilauit iugum iniquitatum meum in manu eius: conuolutæ sunt & impositæ collo meo. 2. *Reg. 19.* Fac quod placitum est tibi: neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia Domino meo regi [donec causam meam iudicet] vt scilicet me purgatum à peccato liberet. *Iere. 11.* Tibi reuelauit causam meam Domine Deus meus. Et hoc est quod sequitur [& faciet iudicium meum] Iudicium enim est pro iniqua voluntate deprimere aduersarium, & liberare punitum. *Gen. 15.* Subiicient eos seruituti, verum tamen gentem cui seruient, ego iudicabo [educet me in lucem] consolationis scilicet, peracta pœnitentia. *Tob. 3.* Post tempestatem tranquillum facis, & post fletum & lacrymationem, exultationem & gaudium infundis [videbo iustitiam eius] hoc est, cognoscam quod iustus est, cui peccata non placent, sed punit ea. 2. *ad Tim. 2.* Si negaverimus, & ille

ille negabit nos : si non crediderimus , ille fidelis permanet, scipsum negare non poterit.

Et aspiciet inimica mea] Babylon scilicet , vel dæmones, aspiciet me, reueatam scilicet , & consolatam . 1. Reg. 2. Videbis æmulum tuum in templo in cunctis prosperis Israël [& operietur confusione] Videns iniquam suam voluntatem de me fieri non posse. Psal. 111. Peccator videbit & irasceretur, dentibus suis fremet & tabescet. Sap. 5. Videntes turbabuntur timore horribili. Psalm. 108. Induantur, qui detrahunt mihi, pudore: & operientur sicut diploide confusione sua [quæ dicit ad me'] insultando , supple [Vbi est Dominus Deus tuus] in quem scilicet speras, quod te non liberat. Psal. 41. Dum dicunt mihi per singulos dies. Vbi est Deus tuus ? Hæc enim insultatio in blasphemiam nominis Dei vergit. Isa. 52. Per vos blasphematur nomen meum inter gentes[oculi mei videbunt eam] punitam scilicet, & damnatam. Psal. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Isa. vlt. Egredientur & videbunt cadavera virorum , qui præuaricati sunt in me ; vermis eorum non morietur , & ignis eorum non extinguetur : & erunt usque ad satietatem visionis omnis carnis[Nunc] hoc est, absque mora in proximo scilicet. Ezech. 7. Nunc finis super te , & immittam furorem meum in te[erit in conculationem] sub graui pede iudicij Domini scilicet. Isa. 22. Dies interfectionis , & conculationis, & fletuum à Domino Deo exercituum. Isa. 63. Calcaui eos in furore meo , & in ira mea concalcaui eos[vt lutum platearum] scilicet, sui vilitate omnibus transiuntibus calandum exponitur. Psalm. 17. Vt lutum plateatum delebo eos. Malach. vlt. Calcabitis impios cum fuerint velut cinis sub planta pedum vestrorum.

Dies] Tangit hic consolationem per partes describens eam , & habet duas partes ; descriptionem consolationis , & gratiarum actionem ibi [Quis Deus similis tui?] In prima parte tria sunt, scilicet , populi ædificatio , populi reductio ibi [Pasce populum tuum] hostium humiliatio ibi [Videbunt Gentes] in ædificatione tria ponit , scilicet, ruinarum refuscitationem , à seruitute Gentium liberationem, & generalem terræ populacionem.

Dies] supple, claræ lucis & consolationis. Psal. 117. Hæc est dies quam fecit Dominus [vt ædificantur maceriae tuæ] macerias vocat parietina. & ruinosa quæ post captiuitatem Babyloniam redificata sunt , maxime tamen de Ecclesia. Amos 1.9. In die illa suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit , & redificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo. Isa. 60. Ædificabunt filii peregrinorum muros tuos , & reges eorum ministrabunt tibi. Et subdit de liberatione à iugo seruitutis [In die illa] quando scilicet fulgebit consolatio diuinæ gratiae [longe fiet lex] Symachus. Præceptum, hoc est , præceptum Chaldaeorum, cui modo subiectus es , longe à te remouebitur , & maxime præceptum legis membrorum , quæ ex diabolo est in membris nostris , de quo dicitur Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Isa. 10. In die illa auferetur onus eius de humero tuo , & iugum eius de collo tuo , & computreficeretur iugum à facie olei. Gen. 27. Tempus veniet, cum excuties & solues iugum eius de collo tuo , & de ceruicibus tuis. Et subdit de terra generali populatione.

D. Alberti Magni, in Michæam Proph.

In die illa]qua scilicet iuxta verbum Malachia ultimo. Timentibus nomen meum orietur sol iustitiae [ad te veniet] ô Iudæa , vel Ecclesia [Assur] hoc est, ab Assur , ita quod Assur sit ablatiū casus , & per hoc intelligit redditum de captiuitate , vel introitum infidelium ac Gentium ad Ecclesiam, Baruch 5. Ecce veniunt filii tui quos dimisisti dispersos , veniunt collecti ab Oriente usque ad Occidentem in verbo sancto gaudentes in honorem Dei. Isa. 35. Ambulabunt qui liberati fuerint. Et redempti à Domino, conuertentur , & venient in Sion cum laude : & lætitia sempiterna super capita eorum : gaudium & lætitiam obtinebunt , & fugiet dolor & gemitus[& usque ad ciuitates munitas] supple , veniet populus tuus , inhabitandas, quæ significant munimenta Ecclesiæ in custodia Angelorum & Prælatorum , circumseptione præceptorum , & statutorum, & Scripturarum. Isa. 33. Qui obturat aures suas ne audiat sauginem , & claudit oculos suos ne videat malum : iste in excelsis habitabit , munimenta faxorum sublimitas eius. Jere. 1. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam , & columnam ferream , & in murum æneum super omnem terram. Matth. 5. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita[& à ciuitatibus munitis] supple , venientes inhabitabunt terram[usque ad flumen] hoc est , usque ad Iordanem, infra quod spatium manebant nouem tribus & dimidia : ultra Iordanem autem duæ tribus & dimidia, ita scilicet , quod tota terra populata sit: quod fidelium frequentiam significat in Ecclesia, sicut & flumen fluenta gratiarum. Isa. 62. Non vocaberis ultra derelicta , & terra tua non vocabitur amplius desolata, sed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitabitur. Jere. 31. Habitabunt in ea Iudas, & omnes ciuitates eius simul: agricolæ & minantes greges. De flumine dicitur in Psalm. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei [& ad mare] magnum scilicet , quod ad Occidentem est [de mari] scilicet rubro quod ad Orientem est, supple , terra tota habitabitur. Quæ duo maria duas amaritudines significant, scilicet, in persecutionibus seculi, & in luctu penitentia. Psalm. 71. Dominabitur à mari usque ad mare , & à flumine usque ad terminos orbis terrarum [ad montem de monte] supple, venient liberati , hoc est, de monte Medorum & Persarum ad montem Sion. Isa. 51. Reuertentur, & venient in Sion laudantes : & lætitia sempiterna super capita eorum. Mons autem significat eminentiam virtutum, per quam venitur ad eminentiam contemplationis. Jere. 31. Benedic tibi Dominus, pulchritudo iustitiae , mons sanctus. Cant. 2. Ecce , iste venit saliens in montibus.

Et terra] supple , inimicorum vel peccatorum [erit in desolationem] solitudinis scilicet [propter habitatores suos] hoc est , propter peccatum habitatorum. Isa. 24. Interfecta est terra ab habitatoribus suis. Et post pauca. Maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius[& propter fructum] hoc est, opera[cogitationum eorum] Prou. 1. Comedent igitur fructum viae suæ , usque consiliis saturabuntur.

Pasce populum tuum] Tangit hic de modo congregandi populum & educendi de captiuitate, quæ Iudæi referunt ad tempus sui Messiae : & hoc fieri debet in aurea Ierusalem, sed quia hæc fabula est , de Ecclesia est exponendum. Et sunt verba

O Patris

patris ad filium cui dicitur in se, & in pastoribus suis.

Pasce populum tuum] *Psal. 22.* Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit. Pasce autem verbo & exemplo. *Psal. 94.* Nos populus eius & oves pascuae eius. *Genes. ultimo.* Nolite timere, ego pascam vos & parvulos vestros [in virga tua] pastorali scilicet, quæ rectitudinem vitæ & restitutidinem doctrinæ significat, & censuram cœrtionis ecclesiasticae. *Exod. 4.* Virginem quoque hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa. Ista sunt virgæ ad quarum aspectum concipiebant oves Iacob. *Gen. 30.* [gregem hæreditatis tuæ] hoc est, cui tu hæres, & qui tibi hæret sicut hæreditas. *Ezech. 24.* In pascuis yberimis pascam eas & in montibus [excelsis] Israël. *Isa. 19.* Hæreditas mea Israël. *Ecci. 24.* In Israël hæreditare, in electis meis mitte radices [habitantes solos] greges scilicet. Solos autem dicit: quia societate bonorum pastorum, qui sunt in Angelis & in Sanctis, destituti erant, quemadmodum dicitur *Osee 3.* Sedeunt filii Israël, sine rege, sine principe, sine sacrificio. *Thren. 3.* Sedebit solitarius & tacebit; quia leuauit se super se [in saltu] hoc est, in sylvestribus quantum ad locum, & quantum ad mores. *2. Reg. 18.* Multo plures erant, quos saltus consumperat de populo, quam quos vorauerat gladius in die illa. *Isa. 21.* In saltu ad vesperam dormientis in semitis Dodanum. Et Dodanum paternalis interpretatur, & significat eos qui in semita primi patris dormiunt, qui initium præuaricationis fuit. Et subdit de response Filij ad Patrem.

Dodanum.

Carmelus. In medio Carmeli pascentur Jones scilicet. Carmelus scientia circumcisionis interpretatur. Vera autem circumcisione est, in qua omnis superfluitas concupiscentiae praeceditur, & illa est fides Catholica, *Rom. 2.* Non enim qui in manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisione: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circumcisione cordis, in Spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, Sed ex Deo est [Basan] hoc est, in Basan pascentur: & erat terra ultra Iordanem, ubi duæ tribus & dimidia habitabant, & interpretatur confusio, significans eos qui confunduntur de peccatis suis. *Ecci. 4.* Est confusio adducens gloriam. *Iere. 31.* Confusus sum & erubui: quoniam sustinui opprobrium adolescentiae meæ [& Gallaad] quæ etiam est in terra trans Iordanem, & transmigratio interpretatur, & significat exilium præsentis incolatus, in quo sancti pascentur, quasi viatico. *Ezech. 34.* In viis pascentur. *Hebr. 11.* Confidentes quoniam peregrini & hospites sunt super terram [iuxta dies antiquos] hoc est, sicut in diebus antiquis pasti sunt. Et hoc est quod exponendo subdit.

Secundum diem egressionis tui de terra Aegypti] hoc est, sicut pauci tunc eos pane Angelorum: ita pascam & melius. *Ioan. 6.* Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et *ibidem.* Hic est panis de cælo descendens: ut si quis manducauerit ex eo, non moriatur. *Sap. 16.* Angelorum esca nutriuisti populum tuum [ostendam ei mirabilia] mysteria scilicet noui testamenti & meipsum, qui mirabilis sum. *Job 9.* Qui facit magna & incomprehensibilia & mirabilia quorun non est numerus.

Videbunt Gentes] Hic tangitur de confusione

hostium [Videbunt Gentes] quæ prius scilicet te afflixerunt [& confundentur] peccati se cognoscentes. *Psal. 128.* Confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion [sub omni fortitudine sua] Iqua scilicet Israël & Sanctos antea vastauerunt & oppresserunt. Ad hoc enim fortitudo nostra lex iustitiae. *Job vlt.* Qui male locutus sum, respondere quid possum? Et hoc est quod sequitur [pónent manum super os] hoc est, mala opera quæ manibus exercuerunt, oppilabunt eis os. *1. Reg. 2.* Impij in tenebris conticescent. *Psal. 106.* Omnis iniquitas oppilabit os suum [aures eorum surdae erunt] quæ scilicet prius erant patulæ ad audiendum id, quod fuit contra Deum & Sanctos, modo ad hoc surdae erunt: nihil enim contra Dominum & Sanctos audient. *Psal. 57.* Sicut aspidis surdae & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium & benefici incantantis sapienter.

Lingent puluerem sicut serpentes] hoc est, ad modum lingenium puluerem se habebunt, iacentes ante pedes vestros, & veniam à vobis quærentes. Quædam tamen *Glossa* dicit, quod lingent puluerem, hoc est, terrena & mollia, antequam notitiam Dei accipient. *Gen. 3.* Dictum est serpenti: Terram comedes, & super pectus tuum gradieris. Hoc enim non facit in se, sed in membris suis. *Isa. 64.* Serpenti puluis panis eius [velut reptilia terræ] hoc est, quæ repunt pro terrenis acquirendis [proturbabuntur de ædibus suis] hoc est, sicut reptilia facto sonitu, exirent de ædibus: ita isti turbati ad poenitentiam egredientur de occulis latibulis ad confessionem, & manifestabunt se, ut dignam accipient poenitentiam. *Sap. 5.* Videntes autem, turbabuntur timore horribili; & mirabuntur à subitatione inspiratae salutis [Dominum Deum vestrum] qui non adhuc eorum Deus, eo quod adhuc non noscunt eum [non desiderabunt] Ita habet communis litera, sed translatio *Hieronymi* habet, Dominum Deum nostrum formidabunt. *Septuaginta.* Super Domino Deo nostro formidabunt. Et tunc sensus est quod videntes Deum esse in Sanctis, formidare incipient sicut *Aegyptiij.* *Exod. 14.* Fugiamus Israël: Dominus enim pro eis pugnat contra nos. Si autem est litera. Non desiderabunt; tunc sensus est, quod in iudicio timentes iudicem non desiderabunt eum videre, sed dicent illud. *Luca 23.* Dicent montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos [& timebunt te] timore scilicet reuerentiali, videntes Deum esse in te.

Quis Deus similis tui?] Ex prædictis de conuersione Gentium os laxatur ad loquendum in gratiarum actionem, & agit grates de misericordia & veritate: de misericordia in remissione peccatorum, de veritate in impletione promissionum.

Quis Deus similis tui?] supple, est in misericordia & veritate. *Psal. 112.* Quis sicut Dominus Deus noster? *Iere. 10.* Non est similis tui Domine, magnus tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. *Exod. 15.* Quis similis tui in fortibus Domine, magnificus in sanctitate? [qui auferis iniquitatem] per hoc enim quod punis indulges, & non punis ad interitum. *Indith 8.* Et nos ergo non viliscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini quasi serui, qui corripimur ad emenda

Deus corri-
pit pecca-
tores ut
emendet.

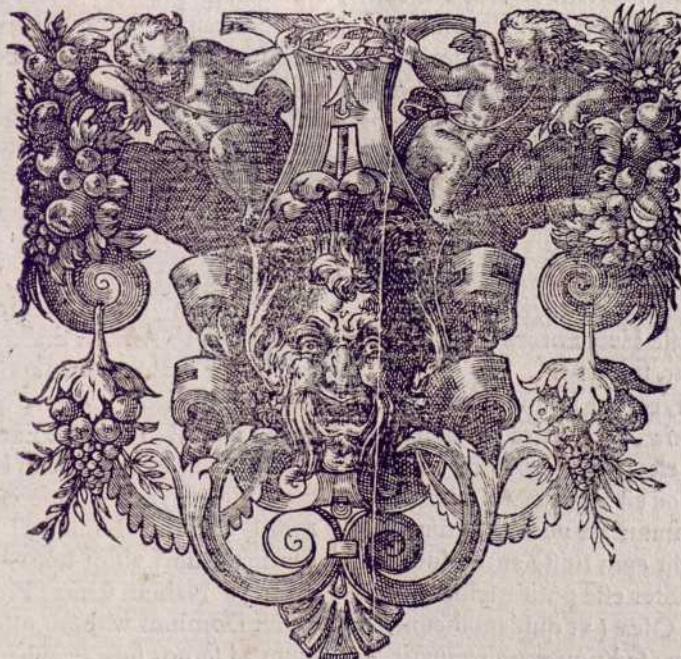
emendationem, & non ad perditionem nostram, cuenisse credamus [& transfers] supple, dissimilando & non imputando, sicut exterminator transiuit domos filiorum Israël *Exod. 12.* [peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ] hoc est, eorum qui relieti sunt ex hæreditate tua, quos scilicet pestis, farnes, & gladius superstites reliquit, in semen futuræ multiplicationis. *Psalm. 31.* Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum *Sap. 11.* Dissimulas peccata hominum propter penitentiam Ex hoc autem confidens infert.

Non immittere ultra] supple, super nos [furem suum] puniendo scilicet æternaliter. *Osea ultima.* Diligam eos spontanee : quoniam auersus est furor meus ab eis [quoniam volens misericordiam est] *Osea 6.* & *Matth. 9.* Misericordiam volo & non sacrificium. *Sap. 11.* Misereris omnium & nihil odisti eorum quæ fecisti [Reuertetur] *Hieronymus*, ab ira ad clementiam, quæ est domus eius, à qua per peccatum eiicitur, ad eam per pœnitentiam reducitur. *Num. 6.* & in *Psalm. 131.* Surge Domine in requiem tuam. Requiescit enim Dominus in clementia, & in misericordia [& miserebitur nostri] *Iere. 31.* Conturbata sunt viscera mea super eum: miserans miserebor eius *Thren. 3.* Misericordia Domini quod non sumus consumpti: quia non defecerunt miserationes eius. Qualiter autem hoc fiat subdit [Deponet] supple, à collo nostro [iniuriantes nostras] quæ, scilicet nos deprimebant, sicut onus graue. *Isa. 58.* Dissolute colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes [& projicit in profundum maris] hoc est, in amaritudinem pœnitentiæ conuertet. *Psal. 67.* Dixit Dominus : Ex Basan co nuertam, conuertam in-

profundū maris, hoc est confusione peccati (quod interpretatur Basan) in profundum pœnitentiæ [omnia peccata nostra] non quædam, quia sicut dicit *Ambrosius*, impium est à Deo dimidiam sperare veniam. *Exod. 14.* Aquæ operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare : nec unus quidem superfluit ex eis. Et subdit de veritate promissionum.

Dabis veritatem Iacob] hoc est, omnem promissionem quam patribus fecisti, veraciter adimplabis. *4. Reg. 10.* Videte quod ex omnibus sermonibus Domini non cecidit in terram *Eccles. 36.* Da mercedem tuam Domine sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. *Ro. 3.* Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. *Psalm. 50.* Iustificeris in sermonibus tuis [misericordiam Abraham] supple, dabis Abrahæ scilicet promissam. *Luc. 1.* Recordatus est misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula [quæ iurasti patribus nostris] hoc est, firmiter dare statuisti. *Hieronymus*, quod scilicet de multitudine hominum alios saluas inventare, alios in misericordia. *Hebr. 6.* Consilij sui interposuit iusfirandum, vt per duas immobiles res, quibus impossibile est mentiri Deum, firmissimum habeamus solatium [à diebus antiquis] hoc est, ab æterno per prædestinationem, & à principio mundi per promissionem. *Isa. 52.* Consurge sicut in diebus antiquis in generationibus seculorum.

* *

D. Albert. Magni in Nahum Proph.

O 3

D. ALBERTI,

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM

In Nahum Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONYMI in Nahum Prophetam explicatio.

AHVM Prophetam] In prologo isto *Hieronymus* determinat tempus prophetæ , & duplice suscepit operis causam [Nahum Prophetam] non Prophetæ filium. *Sap.* 7. Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit [ante aduentum regis Assyriorum] non primum, scilicet quando decem tribus transtulit; sed secundum, quando Ierusalem obsedit. *Isa.* 36. 4. *Regum* 19. [qui] scilicet rex Assyriorum [populum Israël] hoc est, decem tribus [captiuum in suas regiones transtulerat] 4. *Reg.* 18. [fuisse Hebræorum traditio confirmat] & hoc probat, subdens.

Siquidem] hoc est, certe [in fine huius lectio- nis] hoc est, prophetæ .3. ca. infra [prædicti regis aduentum] hoc est, Assyriorum in Iudæam [idem Propheta] hoc est, Nahum [annuntiare monstratur] Nec annuntiare potuit, si tunc non fuit, & ideo oportuit eum fuisse ante aduentum ipsius; & hoc duplice esse potuit, scilicet, quod fuerit septimo anno Oseæ (vt quidam dicunt) & quarto anno Ezechiae , sed non prophetauerit, & tunc intelligitur fuisse ante primum aduentum Assyriorum; vel quodd fuerit decimo quarto anno Ezechiae , & quod prophetauerit, & tunc intelligitur fuisse ante secundum aduentum Assyriorum. Et subiungit de causa suscepit operis.

Sed cum habitatores Niniue] quæ fuit metropolis Assyriorum [*Iona*] Propheta scilicet [interitum ciuitatis predidente] *Iona* 3. Adhuc quadra-

ginta dies & Niniue subuertetur [ne] ipsi scilicet habitatores [diuina ira denuntiatum interitum] per *Ionam* scilicet [sustinerent] in effectu sicut denuntiatus fuit [peccatorum & impietatis pœnitentiam egissent] sicut dicitur *Iona* 3. [accepta Dei misericordia] in saluatione scilicet ciuitatis. *Iere.* 18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, propter quod locutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitau facere ei [grauioribus se criminibus implicuerunt] 2. *Pe.* 2. Facta sunt eis posteriora deteriora prioribus [Qua de causa] hoc est, propter quam causam [memoratijs Propheta] Nahum scilicet [Spiri- tu sancto plenus] quantum ad inspirationem propheticam. 2. *Pe.* 1. Spiritu sancto inspirati , locuti sunt Sancti Dei homines [iudicium Dei] hoc est, condemnationem Dei [annuntians] in eos scilicet qui relapsi sunt in peccatum [ita est locutus] in principio scilicet prophetæ [Deus zelans & vlcifcens Dominus &c.] hoc est, ex zelo vlcifcens. *Exo.* 10. & 34. Ego sum Deus zelotes , vindicans peccata patrum in filios , in tertiam & quartam generationem.

Iam enim] Nahum scilicet prophetante [de- cem tribus ab Assyriis ductæ fuerant in captiuitate] Oseæ scilicet anno septimo, & Ezechiae quarto ; sicut dicitur 2. *Para.* 30. [sub Ezechia rege Iuda] hoc est , regnante Ezechia [sub quo] scilicet Ezechia [etiam nunc in consolationem populi transmigrati] hoc est , decem tribuum captiuaturum [aduersus Niniuen] quæ fuit metropolis captiuantium [visio] hoc est, certa reuelatio [cer- nitur] à Nahum scilicet Propheta. *Amos* 3. Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Quod autem fuit consolatio, probat, subdens.

Nec erat parua consolatio] scilicet prophetia de destructione Assyriorum [cum his qui iam As- syriis seruiebant] hoc est, decem tribubus captiuatis[quam reliquis] duabus scilicet tribubus non captiuatis [qui sub Ezechia rege] bono scilicet [de tribu Iuda & Benjamin] super quas ipse regnauit[ab eisdem hostibus] hoc est, ab Assyriis[ob- sidebantur

sidebantur] in Ierusalem scilicet quando Sennacherib obsedit eam [ut audirent] per Prophetam [Assyrios quoque] se scilicet afflagentis [à Chaldaeis esse capiendos] quia decem tribus per hoc iugum seruitutis sperabant mitigandum , & duæ tribus sese ab obsidione liberandos [sicut in consequentibus libri huius] 3. capitulo scilicet infra [demonstrabitur]

Nahum Propheta.

C A P V T I.

Onus Niniue] Materia literalis huius prophetæ, imperfectio est regis Assyriorum , & translatio regni in regnum Chaldaeorum. Spiritualis autem , eiectione principis mundi à potestate , & finali mundi condemnatione. Diuiditur autem in titulum & in tractatum.

Niniue
Onus Niniue] hoc est, materia huius prophetæ est onus, hoc est , tribulatio opprimens Niniuen metropolim Assyriorum. Psalm. 37. Sicut onus graue grauata sunt super me. Isa. 58. Omne onus disrumpit. Niniue speciosa interpretatur. Mundus enim in græco Cosmos dicitur, quod latine sonat ornatum, à quo etiam latine mundus dicitur, quia de mundissimo exiuit exemplari. Boetius in consolatione philosophie.

Mundi mente gerens pulchrum placherrimus ipse. Mundi autem oppressio finalis hic describitur. Et subdit de modo [liber visionis] liber dicit propter perpetuitatem memoriarum, visionis propter certitudinem revelationis, quia quod videtur, certum est. Apocalyp. 1. Quod vides scribe in libro. In hoc ergo noratur modus. Et subdit de authore, quem ex nomine describit & patria [Nahum] qui consolator interpretatur, in quo notatur finis, quia ad consolationem suæ gentis prophetat. Isa. 40. Consolamini consolamini popule meus. Isa. 51. Consolabitur domus Sion , & consolabitur omnes ruinas eius [Helcesæi] qui est quidam vicus Galilææ, de quo Propheta iste ortus fuit. Nec Helcesæus fuit pater Prophetæ(ut quidam errantes dixerunt) & interpretatur aduocatus, innuens quid iste Propheta pro populo suo aduocat apud Deum. 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, Sic ergo scitur materia, modus, author, & finis prophetæ.

Deus æmulatot] Emulator dicitur amator cum indignatione contrarij vel consortis , sicut Deus diligit homines indignans peccatis & hostibus, & non volens habere consortem in amato. 2. ad Corinth. 11. Emulor vos dei æmulatione. 1. ad Corinthios 12. Emulamini charismata meliora. Ioan. 2. & in Psal. 68. Zelus domus tuæ comedit me. Zelus est quo deus zelando diligit homines, propter hoc zelus qui cum indignatione de peccatis est, à sanctis commendatur. Numer. 25. Phinees filius Eleazari , filij Aaron sacerdotis , auertit iram meam à filiis Israël , quia zelo meo commotus est contra eos. 1. Machabeorum 2. Zelauit legem sicut fecit Phinees. Inde est quid dicitur Luca 6. Simon zelotes in commendationem sui [& vlciscens dominus] in eos scilicet qui

D. Alberti Magni, in Nahum Proph.

impœnitentes permanent ; cum enim sit bonus & iustus , per bonitatem æmulatur bonos , & per iustitiam vindicat in malos. Deut. 18. Ego in tempore vltor existam. Psal. 93. Deus vltionum dominus. Diuiditur enim hæc prophetia in duas partes , in quarum prima terrorem describit iudicis in destructione Sennacherib regis Assyriorum, secundo translationem regni Assyriorum in regnum Chaldaeorum prophetat. infra 2. ibi [Ascendet qui dispersat coram te] Prima in duas. Primo enim describit terrorem iudicis in contritione regis, secundo lætitiam populi liberati ibi [Ecce super montes] Prior adhuc in duas. Primo enim describitur terror iudicis , secundo quibus est terribilis & qua de causa ibi [Quid cogitatis contra Dominum] In prima tria sunt. Describit enim primo terrorem iudicis in se, secundo in creaturis ibi [Increpans mare] Tertio concludit quod nihil ei resistit in humanis ibi [Ante faciem indignationis eius] In prima quatuor sunt , qualis scilicet est in habitu , & hoc iam habitum est , qualis in actu , qualis in signo. In actu dupliciter , ira scilicet , & fortitudinis.

Vlciscens Dominus] hoc est, vindicans in peccatores. Iere. 5. Nunquid super his non visitabo , dicit Dominus , & in gente huiuscmodi non vlciscetur anima mea ? Hoc idem eodem cap. dicitur infra. Simile Iere. 9. Ioe. 3. Cito velociter vlcissitudinem reddam vobis super caput vestrum [& habens furorem] hoc est , conceptam & feruenter in peccatores iram. Deut. 32. Ignis succensus est in futuro meo [vlciscens Dominus in hostes suos] hostes suos reputat hostes Sanctorum. Zach. 1. Ira magna ego irascar super gentes opulentas. Isa. 1. Heu ego consolabor super hostibus meis , & vindicabor de inimicis meis [& irascens ipse inimicis suis] hoc est , pœnam immittens eis. Psal. 77. Ira in indignatione eius. Inimicos autem intelligit, inimicitias obseruantes. Ecc. 36. Extolle aduersarium, & afflige inimicum. Et attende quod dixit , vlciscens. Vlciscitur enim fame, peste, & gladio. Ezech. 5. & æternaliter, similiter , fame in destitutione omnis boni : peste, in conscientia corruptione & corrosione : gladio, in dæmonum punitione , per ignem. Ecc. 10. Cum moritur homo, hereditabit serpentes, & bestias , & vermes. Et subdit qualis sit in actu discretionis puniendorum.

Dominus patiens] hoc est, æquanimis in iudicio ; ex commotione nihil faciens, sed totum ex ratione. Sap. 12. Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas , & cum magna reuerentia disponis nos. Ecc. 5. Altissimus est patiens redditor. Augustinus in regula. An ideo putandus est non videre, quia tanto videt patientius, quanto sapientius ? [& magnus fortitudine] cui scilicet nihil resistat. Exo. 15. Quis similis tibi in fortibus domine ? Iere. 10. Magnus tu & magnum nomen tuum in fortitudine [& mundans] percutiens enim semper intendit emundare à peccato, vel ordinare peccatum , si peccator mundari non poterit. Isa. 27. Iste est omnis fructus , vt auferatur iniqtitas. Et ideo flagellat vt pater, etiam eos qui in inferno sunt , in quibus ordinat peccatum. Vnde diuitem damnatum Luc. 16. filium vocavit, & sic ad minus mundat à peccati inordinatione. Heb. 12. Quis filius quem non corripit pater? Psal. 93. Nunquid adhæret tibi sedes iniqtitas, qui fin-

O 3 gis labore,

gis laborem in precepto? Quasi dicat. Non. Ad hoc enim singis in precepto laborem, ut per laborem sedem eueras iniurias. Et qualis sit in discretione iudicandorum, subdit [non faciet innocentem] hoc est, per acceptiōem personae non relinquit aliquid quasi innocentem qui peccauit.

Act. 10. In veritate compri, quia non est persona-
rum acceptor Deus. Nullus enim innocens est apud Deum. *Roma. 3.* Omnes peccauerunt & e-
gent gratia Dei. Vnde quem Deus innocentem
per gratiam non facit, innocens non est. *i. Ioan. 1.*
Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos
ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. *Iero.
15.* Non eris innocens. Et *ibidem*: Non eritis
immunes. Vnde non transit aliquem peccatorem
quem non percutiat. Et ostendit signum terro-
ris.

Dominus in tempestate] supple, veniet. Tem-
pestatem vocat commotionem elementorum &
exercituum iudicantium hostes, sicut per multa
describitur *Psal. 49.* In circuitu eius tempestas va-
lida. *Sap. 5.* Accipiet armaturam zelus illius, &
armabit creaturam ad yltionem inimicorum [&
in turbine viae eius] turbo ventus est de nube e-
grediens, & motu inuolutionis conuoluens & era-
dicans, & significat exercitum Angelorum, dæmoni-
num, & hominum, vndique hostes inuoluentem
& eradicantem. Propter hoc *Ioelis 2.* dicitur: Dies
iudicij Domini, dies nubis & turbinis [& nebulae
puluis pedum eius] quia exercitu veniente tantus
fuit strepitus, quod puluis eleuatus nebula vide-
batur. Propter hoc *Soph. 1.* dies iudicij dicitur
dies nebulae & turbinis. *Isa. 28.* Ecce validus &
fortis Dominus, sicut impetus grandinis & turbo
confringens. Et subdit de terrore in creaturis.

Increpans mare] sicut fecit *Exo. 14.* *Psal. 135.*
Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Hoc au-
tem mare & mundum & multitudinem malorum
significat, quos Deus increpat, ne tantum persequi
possint quantum vellent. *Psal. 105.* Increpuit ma-
re rubrum, & exiccatum est. *Isa. 51.* Nunquid tu
non sicasti mare, aquam abyssi vehementis? Et
hoc est quod sequitur [& exiccatus illud] ne scili-
cer bonos submergere possit. *Job 38.* Quis conclu-
sit ostiis mare, quando etumpebat quasi de vulnia
procedens? Circundedi illud terminis meis,
& posui vestem & ostia, & dixi: Usque huc
venies, & non procedes amplius, & hic
confringes tumentes fluctus tuos [& omnia
flumina ad desertum adducens] Hoc literaliter
factum est *Iosue 3.* In Iordan, qui sicca-
tus est in transitu filiorum Israël. Flumina ta-
men significant fluxus vitiorum, & particulares ex-
ercitus malorum, sub uno magno exercitu Assy-
riorum vel dæmonum, quasi sub mari concurren-
tium; quæ omnia Dominus ad desertum adducit.
Isa. 11. Desolabit Dominus linguam maris Ægy-
pti, & leuabit manum suum super flumen in for-
titudine spiritus sui; & percutiet eum in septem-
trius, ita ut transeant per eum calceati. *Isa. 43.*
Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina
non operient te.

Infirmatus est Basan] Hoc ostenditur *Num. 35.*
vbi Og rex Basani virtute Domini contritus est, qui
fuit de semine giganteo. Hoc etiam in *Psal. 135.*
dicitur, quod pereussit Og regem Basan & omnia
regna Chanaan. Basan etiam interpretatur confu-
sio, & significat peccatum confusione dignum,

vt dicit Hieron. quod stare non potest in iudicio
Domini. *Isa. 14.* Omne vas quod factum est con-
tra te, non dirigetur; & omnem linguam resisten-
tem tibi in iudicio iudicabis [& Carmelus] sup-
ple, infirmatus est. Historialiter; Carmelus mons
Phœnicis est pascuus mirabiliter, in quo Nabal
oues pascabantur 1. *Reg. 25.* quem Iebusæ contra
virtutem Domini retinere non potuerunt in
ingressu filiorum Israel. Interpretatur autem scien-
tia circumcisionis, & significat eos qui per sapientiam
& astutiam alios circuncidere & procidere
cupiunt, qui infirmi sunt contra sapientiam Do-
mini. *Job 5.* Qui apprehendit sapientes in astutia
sua, & consilium prauorum dissipat. *i. ad Corin. 2.*
& Abdiæ. *i.* Perdam sapientiam sapientium, &
prudentiam prudentium reprobabo & flos Liba-
ni elanguit] Sensus est. Libanus qui flos montium
est, altissimis cedris & redolentia thuris, sic elan-
guit, quod in introitu filiorum Israël à suis posses-
toribus defendi non potuit contra virtutem Do-
mini. Interpretatur autem candidatio, & hypo-
critas significat, qui languidi erunt in iudicio Do-
mini. *Isa. 2.* Dies Domini super omnes cedros Li-
bani sublimes & erectas. *Job 8.* Viae omnium qui
obliviscuntur Deum, & spes hypocritæ peribit.

Montes commoti sunt ab eo] hoc est, superio-
res principatus [& colles desolati sunt] inferio-
res fortitudines. *Isa. 2.* Dies Domini super om-
nes montes excelsos, & omnes colles eleuatos. *Job
26.* Columnæ cœli contremiscunt & pauent ad
nutum eius. *i. ad Corint. 15.* Cum euacuauerit om-
nen principatum, & omnem potestatem [& con-
tremuit terra à facie eius] terra dicitur per meto-
nymiam communiter habitantes in terra, sicut qui
habitabant sub regno Assyriorum, vel qui habita-
bant in toto mundo. *Psal. 75.* Terra tremuit &
quietuit, dum exurgeret in iudicio Deus [& orbis]
supple, tremuit [& omnes qui habitant in eo] or-
bem literaliter vocat monarchiam Assyriorum,
spiritualiter autem circuitum malorum. *Psal. 11.*
In circuitu impij ambulant. *Isa. 13.* Visitabo su-
per orbis mala, & contra impios iniuriam eorum.
Ex his concludit, quod mali non resistent,
sed boni securi erunt.

Ante faciem] hoc est, ante præsentiam [indi-
gnationis eius quis stabit?] hoc est, stare poterit.

Glossa. Deo corripiente vel ratus vel nullus erit
qui non paueat ad iudicium Domini; cum astra
quoque non sint munda in conspectu eius. *Job 4.* *Iudicium*
Ecce qui seruant ei non sunt stabiles, & in angelis
suis reperit prauitatem. *Malach. 3.* Quis stabit ad
videndum eum? Et quod dixit, subdit exponens
[& quis resistet in ira furoris eius?] *Job 9.* Deus
cuius resistere ira nemo potest. *Ierem. 49.* Quis
enim similis mei, & quis sustinebit me? Et sub-
iungit causam, & suppletur quia [indignatio eius
effusa est ut ignis] *Thren. 2.* Effudit quasi ignem
indignationem suam. Effusio norat quod longe
lateque sententia iudicii diuini peccatores com-
prehendet [& petrae dissolutæ sunt ab eo] Do-
mino scilicet iudicante, vel igne dissolutæ, hoc est,
scissæ, sicut in Passione Domini *Math. 27.* *Isa.
64.* A facie tua montes defluenter, sicut exustio
ignis contabescerent. *3. Reg. 19.* Ecce Dominus
transit, & spiritus grandis & fortis, subuertens
montes, & conterens petras ante Dominum. Quod
autem securi sint boni, subdit.

Bonus Dominus] in substantia & effectu. *Luc.
18.* Nemo

Carmelus.

*Seculus
Dei graz-
zia nulla
est hominis
innocen-
tia.*

Basan.

¶ 8. Nemo bonus nisi solus Deus. *Psal. 118.* Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas [& confortans in die tribulationis] *Iosue 1.* Confortare, & esto robustus. Necesaria est enim confortatio in die tribulationis. *Danie 8.* Loquere quia confortasti me. *Isa. 35.* Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. *Ecclesiastes 34.* Protector potentiae, firmamentum virtutis, tegimen ardoris & umbraculi meridiani [& sciens] hoc est, per beneplacitum cognoscens [sperantes in se] 2. *ad Timoth. 2.* Firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc. Cognovit Dominus qui sunt eius. *Ioan. 10.* Cognosco meas, & cognoscunt me meæ. *Exo. 33.* Inuenisti gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. Nouit autem ut distinguat a peccatis impiorum. 2. *Pet. 2.* Nouit Dominus pios de tentatione eripere, impios autem cruciando in iudicium reseruare. Et hoc est quod sequitur.

Et in diluvio prætereunte] Diluvium vocat generalem tribulationem, quia rex Assyriorum afflixit omnes gentes. Hoc dicit præteriens: quia etsi tangeret Iudeos sive sanctos, tamen non consumpsit. *Isa. 8.* Transiuit per Iudam, inundans & transiens usque ad collum veniet. Similiter etiam tribulatio diaboli tangit, sed non inuoluit Sanctos.

*Tentatio
Sanctos
tangit, sed
non inuolu-
luit.*

Psal. 31. Veruntamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Propter quod quidam comparantes se Sanctis *Isa. 28.* Dicunt, Flagellum inundans cum transferit, non veniet super nos. 1. *ad Corin. 10.* Fidelis Deus qui non patietur vos tentari super id quod potestis [Consummationem faciet loci eius] regis scilicet Assyriorum, vel diaboli. Consumptionem autem dicit consumptiōnem, sicut panis dicitur consummatus quando consumptus est, ut dicit. *August.* Et est sensus. In tribulatione quam infert aliis ita consumnet eum quod locus eius de cætero non inuenietur. *Isa. 30.* Erit transitus virgæ fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum. Fundatum dicit immobilitatem, ut ulterius transire non possit. Requiescere autem dicit super eum; quia pena quam intulit aliis, tota simul coadunata manebit super eum in æternum. *Apoca. 12.* dicitur de dracone persequente Ecclesiam & sociis eius. Non valuerunt, neque locus eorum inuentus est amplius in cælo, hoc est, in Ecclesia. *Psal. 36.* Vidi impium superexaltatum & eleutum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat; quæsiui, & non est inuentus locus eius [& inimicos eius] Dei scilicet, & Sanctorum [persequentes tenebras] & huius causa est (ut dicit. *Glossa*) quia tenebras elegerunt & dilexerunt. *Job 24.* Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, neque reuersi sunt per semitas eius. *Ioan. 9.* Ego lux in mundum veni, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Illæ autem tenebras, sunt tenebras exteriores in loco damnatorum existentes. *Matth. 25.* Proiicie eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus & stridor dentium.

Quid cogitatis] In parte ista terrorem describit iudicij in iudicatis sive damnatis. Et habet partes duas. Primo enim ostendit iudicium in destructione exercitus, secundo in imperfectione regis ibi [De domo Dei tui] Prima adhuc habet duo, scilicet exercitus destructionem, & obsecorum consolationem ibi [Affixi te] In prima adhuc duo sunt. Primo enim dicit iudicium. Secundo defen-

fionis aufert præsumptionem ibi [Hæc dicit Dominus] In prima quatuor sunt. Primo enim ponit inunctionem, secundo spei de subiuganda ciuitate frustrationem, tertio combustionis similitudinem, & quarto causam meritoriam.

Quid cogitatis contra Dominum?] blasphemias scilicet, & subiugationem suorum? *Isa. 1.* Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. *Mat. 9.* Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Et est sensus. Cogitare nihil valebit vobis. *Isa. 8.* Inite consilium, & dissipabitur; loquimini verbum, & non fiet; quia nobiscum Deus [consummationem ipse] scilicet Dominus [faciet] hoc est, consumptionem exercitus regis Assyriorum. *Isa. 10.* Consumptionem & abbreviationem Dominus ipse faciet in medio omnis terræ. Sub unius enim noctis articulo omnes interficiuntur, & incinerati; sicut una nocte Ægyptiorum primogenita percussa sunt *Exo. 12.* Et sub una nocte Ægyptij submersi sunt *Exo. 14.* Et sicut sub una nocte Resurrectionis Dominicæ diabolus & eius exercitus deletus est amissa potestate. *Isa. 16.* Finitus est puluis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram. Et subdit de spei frustratione.

Non consurget duplex tribulatio] hoc est, Primam tribulationem permisi in captiuitate decem tribuum, secundam non addam ut duas tribus captiuiari permittam. Quidam tamen dicunt, quod duplex tribulatio in Assyrios non surrexit; quia uno impetu Angeli, & non duobus, aut tribus omnes simul interficiuntur. *Septuaginta* habent. Non bis iudicabit Deus in idipsum. Contra quod obicit Hieron. quod secundum hoc adultera optare debet ut temporaliter puniatur, ne in æternum crucietur. Secundum hoc etiam in diluvio mortui in inferno non cruciarentur. Et simile est de Sodomitis. Soluit autem hoc Hieronymus dicens Deum sicut omnium rerum, ita peccarum scire mensuras; & non præueniri sententiam iudicis, nec illi in peccatorem exercenda dehinc peccata auferri potestatem; & magnum peccatum, magnis, diuturnisque clavi cruciatibus. Siquis autem punitus fit pro leui peccato, ut ille qui in lege Israeli maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri, quia culpa leuis præsenti supplicio compensata sit. Sensus est, quod pro uno peccato sufficenter punito non infligitur alia pena. Peccatum autem mortale præsenti pena non sufficenter punitur, ut paruum peccatum & veniale, & ideo hoc hic punitur & in futuro non punietur. Contra hanc tamen solutionem adhuc obicitur. Quia ponamus quod mortale coniunctum sit veniali in eodem homine, illi quia susceptibilis gratiae non est propter præsentem statum nullum peccatum dimittitur, eo quod nullum peccatum sine gratia remittetur; & si non dimittitur, in futuro punietur, & sic bis iudicat Deus in idipsum. Ad hoc dicunt quidam, quod paruum peccatum de se semel punitur, sed quod in inferno iterum punitur, hoc est per accidens. Sed si sic Deus punit bis in idipsum, Scriptura falsa erit, quod nefas est dicere. Et ideo tenendum est primum, scilicet, quod intelligitur de peccatis per unam penam per se & per accidens sufficenter punitis. Et quod Hieronymus dicit de Sodomitis & pereuntibus in diluvio, antiqui dixerunt intellegi de his qui in ipsis peccatis instantे hora mortis

ingemuerunt de peccatis & sufficienter contriti sunt : illi enim æternaliter non sunt puniti. Quæliter autem fiat consumptio , subdit per similitudinem.

Quia sicut spinæ in vicem complectuntur] hoc est , hicut spinæ complectuntur in fasciculos ad comburendum [sic conuiuum eorum] hoc est , conuiuentes [pariter potantium] & epulantium supple : comedebant enim & bibeant securi de capienda ciuitate [consumetur] hoc est , in nihilum dederuntur. *Matth. 13.* Colligite primum zizania per fasciculos ad comburendum. De securitate autem *ad Theff. 5.* Cum dixerint , Pax & securitas , tuunc repentinus eis superueniet interitus. *Matth. 24.* Sicut in diebus Noë ante diluvium erant comedentes & bibentes , nubentes & nuptui tradentes , & non cognoverunt donec venit diluvium , & tulit omnes ; sic erit aduentus Filij hominis [quasi stipula ariditate plena] id est , per ariditatem igni preparata. *Isaie 1.* Erit fortitudo vestra ut fauilla stupræ , & opus veltrum quasi scintilla , & succendetur utrumque simul , & non erit qui extinguat. Igne enim infernali totus exercitus consumptus est usque ad ossa. *Isaie 9.* Erit in combustionem , & cibis ignis. Et subdit causam.

Blasphemia est petratum in spiritum sanctum.
Ex te enim] rex Assyriorum [exibit] à te scilicet missus Rapaces [cogitans contra Dominum malitiam] hoc est , blasphemiam. *Isaie 37.* Cui exprobasti & quem blasphemasti , & super quem exaltasti vocem , & leuasti altitudinem oculorum tuorum ? Ad sanctum Israël ? Hæc est malitia quæ non nisi ex radice mali procedit , & est peccatum in Spiritum sanctum , quod (sicut dicitur *Matth. 12.* & *Luc. 11.*) non remittitur in hoc seculo nec in futuro [mente pertractans præuaricationem] hoc est , studiose pertractans qualiter populum præuaricari faciat , ut scilicet à Deo recedat , & regi Assyriorum se subdat , vel diabolo. *Ad Gal. 5.* Nemini consenseritis ; persuasio enim hæc non est ab eo qui vos vocauit. Et subdit de ablitione præsumptionis ad resistendum.

Hæc dicit Dominus] confirmatio est quod absque dubio erit. *Num. 23.* Non est Deus ut homo vt intentiatur [Si perfecti fuerint] Assyrij scilicet , supple , arte pugnandi , viribus corporis , armis , numero militum , & ordinatione sive instructione acierum [& ita plures] supple , fuerint quam modo sint [sic quoque] in omnibus viribus suis [attendorum] Angelo scilicet vastante. Attendorum autem dicit : quia solum caput evanescit , exercitus autem totus qui sicut pilus capiti adhæret , attonsus est nouacula Angeli. *Isaie 7.* Radet Dominus in nouacula acuta caput , & barbam vniuersam , & pilos pedum [& pertransibit] Assyrius scilicet , ut de cætero non subsistat. *Psal. 36.* Transiui , & ecce non erat. Hoc etiam de potestate dæmonis potest dici , vel de quolibet malo tortore. *Psal. 99.* Cadent à latere tuo mille , & decem millia à dextris tuis. Et subdit de consolatione bonorum.

Affixi te] scilicet , in captiuitate decem tribuum , vel in obsidione ciuitatis , vel in quacunque tentatione [& non affligam te ultra] quia non consurget duplex tribulatio. Vnde *Luc. 16.* dicitur de Lazaro qui recepit mala in vita sua , nunc vero confortatur *Ioan. 16.* Tristitia vestra vertetur in gaudium. *Tob. 3.* Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te , quia vita eius si in probatione fuerit , coronabitur ; si autem in tribulatione fuerit , libe-

rabitur : & si in corruptione fuerit , ad misericordiam tuam venire licebit : non enim delectaris in perditionibus nostris [Et] id est , quia [nunc] sine mora , supple [conteram virgam eius] hoc est , protestatem percutiendi & affligendi , sive Assyrij , sive dæmonis , sive alterius tortoris. *Isa. 9.* Iugum enim oneris eius & sceptrum exactoris eius superasti , sicut in die Madian [de dorso tuo] ut scilicet non vapules virga sua amplius. *Isa. 14.* Contruit Dominus baculum impiorum , virgam dominatium , cædensem populos in indignatione plaga insanabili. Et *infra ibidem.* Conteram Assyrium in terra mea , & in montibus meis conculcabo eum , & vincula tua disrumpam , hoc est , angarias & perangarias quibus te vinxit ad seruendum. *Isa. 14.* Aufseretur ab eis iugum eius , & onus illius ab humero eorum tolletur. *Psalm. 115.* Diripiisti vincula mea , tibi sacrificabo hostiam laudis. Item *Psalm. 124.* Non relinquet Dominus virgam peccatorum super fortem iustorum.

Et id est , quia [præcipier super te] ô Assur [Dominus] hoc est solo præcepto te delebit , & verbo suæ virtutis. *Sap. 18.* Omnipotens sermo tuus Domine exiliens de cælo à regalibus sedibus venit , durus debellator in medium exterminij terram profiliuit , gladius acutus insimulatum imperium tuum portans , & stans replete omnia morte [Non seminabitur ex nomine tuo amplius] ô rex Assur , hoc est , semina tyrannidis tuæ & oppressionis ulterius non colliges , nec ministri tui nomine tuo præcepta tua seminabunt. *Iob 4.* Vidi eos qui seminant dolores & metunt eos , flante Deo periisse , & spiritu iræ eius esse consumptos. *Isa. 14.* Non consurget in æternum semen pessimorum. Et quod dicit , non seminabitur , impersonaliter legendum est , hoc est , seminatio ex nomine tuo non fiet. Et subdit de regis interfectione , qui tantum cum decem fugerat , & cum venisset in Niniuen & adoraret in templo Neßach Deum suum , gratias agens quod fugebat , tanta multitudine pereunte , Adramelech & Sarafar filii eius percusserunt eum gladio. *Isa. 37.* Et hoc est quod hic dicitur [de domo Dei tui interficiam] supple , te [sculptile & conflatile] hoc est , templum sculptilis & conflatalis [ponam sepulchrum tuum]. *Isa. 22.* Ibi morieris , & ibi erit currus gloriae tuæ & ignominia domus Dei tui [quia inhonoratus es] hoc est , nullo honore dignus habitus es coram me scilicet , quod nec plangaris in exequiis , nec honeste sepeliaris. *Num. 14.* Decreueram quidem magnifice honorare te , sed Dominus priuavit te honore disposito.

Ecce super montes] Tangit hic lætitiam ortam in populo de morte regis.

Ecce super montes] supple iam videntur [pedes euangelizantis] hoc est , bonum nuntiantis [& annuntiatis pacem] destructo scilicet vastatore , hoc est , per montes & valles videntur discurrere qui hoc annuntiant. *Iere. 51.* Currens venit obuius currenti , & nuntians nuntianti. *Isa. 52.* Quam pulchri sunt super montes pedes annuntiantis pacem [Celebra Iuda festiuitates tuas] Tangit hic quod dicitur 2. *Paral. 32.* quod sub Ezechia quartodecimo die mensis Aprilis festum Paschæ celebrare non poterant propter obsidionem. Interfecto autem exercitu quartodecimo die sequentis mensis , hoc est , Maij , præcepit Ezechias ut celebrarent secundum præceptum legis *Exod. 12.* & hoc nuntij Ezechia læta voce in populo nuntiauerunt [ô Iuda] hoc

Rex Assyriorum & filii occiditur.

hoc est, duæ tribus, celebra festiuitates tuas à Dominō tibi ordinatas. *Psalm. 117.* Constituite diem solennem in condensis vsque ad cornu altaris. Item *Psalm. 75.* Reliquæ cogitationum diem festum agent tibi [& redde vota tua] quæ scilicet in tribulatione vouiisti. *Iona 2.* Ego autem in voce laudis immolabo tibi : quæcunque voui, reddam pro salute Domino. *Psalm. 65.* Reddam Domino vota mea quæ distinxerunt labia mea [quia non adiicit vltra] sicut, supple, fecit [vt pertranseat in te] hoc est, in terra tua [Belial] quod absque iugo, vel vastator interpretatur, & significat dæmonem vel tyrannum Sanctos vastantem, & iugum Dei abiicientem. *Isaia 52.* Non adiicit ut pertranseat per te incircuncisus & immundus. *Matt. 16.* Portæ inferi non præualebunt aduersus eam [vniuersus interiit] Belial, supple, *Exod. 14.* Nec vnu qui dem superfuit ex eis. Quod maxime completum est destruxta Ninive per Chaldaeos. *Deut. 33.* Eiciet à facie tua inimicum tuum, dicetque, Conterrere. *Rom. 16.* Dominus conteret Satan sub pedibus vestris velociter.

C A P V T II.

Ascendit.

Hic agit de destructione regni Assyriorum, & habet duas partes. Primo tangitur destrucción in se, secundo in comparatione ad causam, *cap. 3. infra, ibi* [Vx ciuitas sanguinum] Prima in duas. Primo describit vastationem quantum ad terribilitatem hostis : secundo, quantum ad impotentiam resistendi impugnantibus, *ibi* [State, state] Prima harum in tres dividitur, in quarum prima describit obsidionem, secundo inuasionis terrorem *ibi* [Clypeus fortium] Tertio ciuitatis & populi captionem *ibi* [Portæ fluuiorum] In prima tria sunt, obsidio scilicet, ciuitatis, dissolutio ciuum, & causa mali meriti.

Ascendit] Nabuchodonosor scilicet vel diabolus. *Iere. 49.* Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis, ad pulchritudinem robustam; quia subito currere faciat eum ad illam. Ninive interpretatur speciosa, & ideo robusta pulchritudo fuit. De ascensi autem diaboli super tentatum dicitur *Ecclesi. 10.* Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris [qui disperget coram te] villas scilicet, agros, & agricolas: sicut & dæmones spiritualia bona dispergunt. *Isa. 21.* Qui depopulator est, vastat. *Iere. 1.* Ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipas [& qui custodit obsidionem] hoc est, non tantum obsidet & recedit, sed custodit diu manens in obsidione: sicut & dæmones obsident hominem. *Ecclesi. 9.* Est ciuitas parua, & pauci in ea viri: venit contra eam rex fortis, & oblitus eam. *Job 19.* Obsedit in gyro tabernaculum meum. Et subdit de dissolutione obfessorum.

Et contemplare viam] ô Ninive, per quam scilicet inuadere possis hostem vel fugere. *Ierem. 6.* State super vias vestras, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea. *Tobie 10.* Quotidie exiliens circumspiciebat & circuibat vias omnes per quas spes erat remeandi

[conforta lumbos] irrisio est: dissolutio enim timidorum maxime in lumbis est, & tamen contra diabolum nimis valet confortatio lumborum. *Ephe. 6.* State succincti lumbos vestros in veritate. *Hieron.* Nihil ita confortat lumbos ut veritas: cognitio enim veritatis delestationem lumborum mortificat. Alia translatio. Accinge lumbos, hoc est, restringe per castitatem. *Gregor.* Lumbos præcinctimus, cum carnis concupiscentiam per continentiam coactamus. *Iob 38.* Accinge sicut vir lumbos tuos. *Prou. vlt.* Accinxit fortitudine lumbos suos, & roboretur brachium suum. Et hoc est quod sequitur: *trobora virtutem tuam valde*] congregando scilicet exercitum, & animando milites. Et quamvis irtisio sit ad Niniuen: tamen bonum consilium est contra diabolum. *Psalm. 17.* Et præcinctisti me virtute ad bellum, & supplasti insurgentes in me subitus me. *i. Machab. 3.* Accingimini, & estote filij potentes. Et subdit causam.

Quia sicut reddidit Dominus] per condignam poenam scilicet superbiæ Jacob] & est malum à superbia illatum Jacob à Sennacherib rege Assyriorum, per hoc scilicet quod suos destruxit ante Ierusalem; Jacob autem dicit duas tribus. *Isa. 33.* Contriti sunt in Sion peccatores, possedit timor hypocritas. Et loquitur ad literam de destructione à Sennacherib. Superbis enim Deus resistit Jacob. *4. & 1. Pet. 5. Ecclesi. 10.* Radices gentium superbiorum arefecit Deus [sic] supple, reddet [superbiam Israël] hoc est, factam contra Israël, hoc est, decem tribus ab Assyriis. *Iere. 2.* Sanctus Israël Domino, primitiæ frugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquunt. *Psalm. 27.* Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adiumentorum ipsorum tribue illis. *Isa. 3.* Vx impio in malum, retributio manuum fiet ei. Quid autem fecerint in Jacob & in Israël, subdit [quia vastatores] Assyrij scilicet dissipauerunt eos] Jacob scilicet, & Israël. *Iere. 50.* Primus comedit eum rex Assur: iste nouissimus exossauit eum rex Babylonis. *Isa. 52.* Assur absque villa causa calumniatus est eum. *Ierem. 4.* Repente vastata sunt tabernacula mea, subito pellentes meæ [& propagines eorum corruerunt] loquitur ad modum vineæ succisa, & propagines vocat familiæ & cognitionis societas: quæ omnia succisa & corrupta sunt per captiuitatem Assyriorum. Quod sub metaphora plangit *Psalm. 79.* Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. *Isa. 16.* Vineam Sabana Domini Gentium exciderunt, flagella eius usque ad Iaser peruererunt.

Clypeus fortium] Describit hic terrorum inuidentis hostis, & dicit tria: terrorum hostis, multitudinem, & velocitatem.

Clypeus fortium] Babyloniorum scilicet, est [signitus] Ignitum vocat: quia propter peltas aureas circumpositas sole desuper insidente ignem clypeus videtur emittere. *i. Machab. 6.* Refulxit sol in clypeos aureos, & æreos: & resplenduerunt montes ab eis. Nihilominus tamen fortium clypeus Christi, verbum Dei est & fides. *Prouerb. 30.* Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. *Ephes. 6.* In omnibus sumentes *Verbum Domini clypeus est.* scutum fidei in quo possitis omnia tela ignea nequissimi extinguere [viri exercitus eius] Nabuchodonosor scilicet [in coccineis] supple, super arma sunt vestiti. Et dicit viros, quia viriles: coccino autem vestitos, ut notetur, quod sitiunt sanguinem.

Vnde

Vnde *Apoc.* 17. Mulier quæ Babyloniam significat, vestita dicitur esse coccino : quia ebria erat de sanguine, sicut ibidem dicitur. *Deut.* 33. Tinger in sanguine pedum suum. Ferrum & æs calceamentum eius. Ut dicit *Vegetius in libro de re militari*, Coccinis se vestiebant, ut aspectu rubei acuerentur in prælium. *Machab.* 6. Ostenderunt elephantis sanguinem vuae & mori, ut acuerent eos in prælium.

Igneæ habenæ currus] hoc est, curruum, in quibus scilicet arma & victualia portabantur, & in quibus falcatis quidam pugnabant; habenæ, hoc est, lora quibus dirigebant tales currus colore aureo vestiebant, ut ipsi currus ad solem quasi ignem emittere viderentur; & per hoc signaretur, quod ex ira ignem spirarent in hostes. Simile 2. *Mach.* 9. de Antiocho, qui dicitur ignem animo spirasse in Iudeos. De talibus dicitur *Osea* 7. Omnes adulterantes quasi elibanus succensus à coquente. *Job* 41. Halitus eius prunas ardere fecit, in naribus eius procedit fumus. Et *infra*. Flamma de ore eius egreditur à die præparationis eius. Sensus est, quod non subito ira terribilis factus est, sed à prima fundatione & præparatione eius terribilis est: & ideo per antiquam experientiam bellator & vastator est. Vnde *Gen.* 10. dicitur, quod Nemrod qui cœpit robustus venator esse coram Domino, principium regni sui habuit Babylon. Deinde facit apostrophem, conuertens se ad Niniuitas [&] id est, quia [agitatores eius] hoc est, Niniue[consopiti sunt] Ac si dicat: Non est mirum quod Babylonij veniunt, quia agitatores, hoc est, incitatores ad bellum Assyriorum consopiti sunt, temulent, & ebrij, & viribus destituti. *Iere.* 25. Bibite & inebriamini, vomite & cadite, & nolite consurgere. Deinde redit ad descriptionem terroris ex multitudine.

In itineribus conturbañi sunt] Babylonij scilicet præ multitudine exercitus: ita scilicet, quod unus impedit alium, & mixtim feruntur: quilibet enim alium præcurrere nititur. *Isa* 5. Ecce festinus velociter veniet, non est deficiens neque laborans in eo [quadrigæ collisæ sunt in plateis] hoc est, quamvis platea dicitur à Græco platum, quod est latum; tamen tot erunt quadrigæ, quod una ad alteram collidetur in impetu veniendo. *Exod.* 14. simile. Tulit Pharaon sexcentos currus electos, & quicquid in Ægypto curruum fuit, & duces totius exercitus. *Psalm.* 19. Hi in curribus, & hi in equis. *Isaia* 5. Vngulæ equorum eius ut filex, & rotæ eius quasi impetus tempestatis [aspectus eorum quasi lampades] hoc est, flammæ: lampas enim Græce, latine flamina dicitur. *Hieron.* Ita ut inflammato vultu prius terreat quam ense feriant. Simile *Apoc.* 1. Oculi eius tanquam flamma ignis [quasi fulgura discurrentia] Hoc dicit; quia micabant arma hoste discente per homines quasi fulgura discurrentia: micabant enim arma, & tonabant increpationes, & minæ. Vnde *Ezech.* 1. ubi ferocitatem Chaldaeorum describit, dicit: Erat visio discurrans in medio animalium: splendor ignis, & de igne fulgor egrediens. Et, supple, tunc Assur [Recordabitur fortium suorum] ut scilicet animet eos ad resistendum, sed dicetur ei illud. *Amos* 2. Fortis non obtinebit virtutem suam. Et hoc est quod sequitur [ruent in itineribus suis] fortes scilicet: tantum enim expauescent quod in ipso itinere quo fugient, cadent. *Deut.* 28. Dabit Dominus

inimicos tuos qui consurgent aduersum te, coruentes in conopeo tuo.

Velociter ascendent muros eius] Niniue scilicet. Et est duplex sensus, scilicet, vel ciues campum relinquentes & infra muros Niniue conclusi, velociter ad defendendum ascendent muros; vel hostes exterius obsidentes, velociter ascendent murum ad capiendam ciuitatem. *Isa.* 22. Scrutans murum & magnificus super montem, supple, est inimicus [& præparabitur vmbraclum] tentoria scilicet, quæ militem ab ardore solis protegunt & à tempestate imbrum in longa obsidione. Simile *Isa.* 4. Tabernaculum erit in vmbraclum diei ab æstu, & in securitatem & absconsonem à turbina & à pluuiâ.

Portæ fluuiorum] Tangit hic capturam ciuitatis [Portæ fluuiorum aperte sunt] Portæ fluuiorum dicuntur portæ ciuitatis Niniue, per quas vndatim sicut flumina quædam, multitudo populi consuevit ingredi & egredi. Simile *Isa.* 2. Fluent ad eam omnes gentes. Haec dicuntur aperte: quia prostratis curribus quæ in porta erant, apertura muri liberum hosti dedit introitum. *Thren.* 2. Tradidit in manus inimici muros turrium eius. Et post pauca. Defixa sunt in terram portæ eius, contrivit veetes eius. *Job* 30. Quasi rupto muro & aperta ianua, irruerunt super me & ad meas miseras deuoluti sunt [& templum ad solum dirutum] *Hieron.* dicit, quod templum erat regnum, eo quod venerabatur ut templum: tamen potest dici quod templum ad literam fuit templum Nesrach, quod Ninus in venerationem filii sui ædificauerat, quod per Chaldaeos dirutum est. Simile fecit Iehu 4. *Reg.* 10. ubi imperfectis sacerdotibus & prophetis Baal, destruxerunt quoque ædes Baal, & fecerunt inde latrinas usque in diem hanc.

Et miles] hoc est militia Assyriorum [captiuus adductus est] à Babylonii scilicet. Simile *Thren.* 1. Facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis [& ancillæ eius] ancillas vocat villas & oppida & castra subiecta Niniue [minabuntur] supple, in captiuitatem [gementes ut columbae] hoc est. Sicut columba intra fænetipsam sonat, & apertum sonum non emitit: ita & coram hoste intus gement, & aperte gemere non audebunt. *Isa.* 38. Sicut pullus hisundinis sic clamabo, meditabor ut corumba. Et hoc est quod sequitur [murmurantes in cordibus suis] ore scilicet gemere non audentes. *Isa.* 59. Rugiemus quasi viri omnes, quasi columbae meditantes gememus.

Et Niniue] in talibus malis, supple, erit, & est nominatus absolutus [quasi piscina aquarum aquæ eius] Sensus est. Aquæ eius hoc est, voluptates in quibus rigata fuit, erunt sicut piscina aquarum. Donatus per antiphrasim dicit; Piscina dicitur, eo quod minime habeat pisces. Et est sensus, quod sicut in paludibus fluviales aquæ corruptæ sunt & amarae, ita quod pisces nutrire non possunt: ita voluptates & diuitiae in amaritudinem conuententur, ita quod ciues ad voluptates nutrire non possint. *Isa.* 19. Nudabitur aliœus riui à fonte suo: & omnis fementis irrigua siccabitur, arescet, & non erit. Et mœrebunt pescatores [ipsi vero fugerunt] scilicet Niniuitæ. *Isa.* 22. Omnes principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt. Hoc facile est exponere de impetu Domini venientis

Piscina.

ad

ad iudicium damnationis mundi cum exercitibus sanctorum Angelorum, & dæmonum: & sufficiunt eadem auctoritates.

State, state] Tangit hic impotentiam resistendi; & diuiditur in partes tres, in quarum prima tangit impotentiam rebellandi: in secunda insulationem ibi [Vbi est habitaculum leonum] Tertio ostendit, quod hæc virtute Domini perficiuntur ibi [Ecce ego ad te] In prima tria sunt: irrisio scilicet, deprædatio, & resistendi impotentia [State, state] Irrisio est, vel sicut dicit *Glossa*, mater ciuitas, scilicet, Niniue clamat ad filios, videns se esse destitutam: State, state ad defensionem scilicet. Et tunc est dictum gementis: mater enim gemuit non stantibus defensoribus. *Malach. 3*. Quis stabit ad videndum eum? *Iosue 7*. Anathema in medio tui Israel, non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui contaminatus est hoc scelere. Bis autem dicit; State, state: quia vidi cadentes per culpam, & cadentes per pœnam. Vnde Dominus in *Psal. 93*. clamat: Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? Rarus enim est qui stet. Et hoc est quod sequitur [Et non est qui reuertatur] ad ducem scilicet, aut vexillum ducis, cunctis fugientibus, principes tui fugerunt procul. *Isa. 22*. Contra hoc 2. *Paralip. 20*. Confidenter state, & Dominus pugnabit pro vobis contra eos. Reuerti enim est fugientem ad ducem faciem conuertere. *Cant. 6*. Reuertere, reuertere Sunamitis. Illis autem fugientibus hostibus dat licentiam diripiendi.

Diripite argentum] ad literam [diripite aurum] quod pretiosius est. *Prou. 1*. Omne pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis [& id est, quia non est finis diuitiarum] quas, supple, ex auaritia congregauit. *Eccles. 5*. Auarus non implebitur pecunia [ex omnibus vasis desiderabilibus] quæ scilicet ad speciem anaglyphi sibi fecerant: vel vasa dicit, tecas in quibus depositi thesauri erant. Hæc enim omnia Babylonij diripuerunt. *Bäruch 3*. Qui argentum thesaurizant, & aurum in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum. *Glossa* etiam dicit, quod per hoc quod dicitur. Diripite aurum, intelligentur Prædicatores & Doctores, qui aurum sapientiae mundi & argentum eloquentiae diripiunt, & in thesauros Domini & Ecclesiæ conuertunt. Et vasa desiderabilia sunt animæ virorum illustrium, quas diripiunt Doctores, & templo Dei, hoc est, Ecclesiæ consecrant eas, sicut fuit Constantinus & Augustinus, & alij. Propter quod dicitur *Eccles. 50*. Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso. *Att. 9*. Vas electionis erit mihi iste. Et subdit de impotentia resistendi: primo in ciuitate, secundo in hominibus.

Dissipata est] ciuitas Niniue, supple. Et est dissipatio per discordiam intestinam, hoc est, sepius munitis destruetio, quæ fuit per fortis bellatores, sapientes consiliarios, Prælatos in uinitate populum continentis. *Isa. 3*. Auferet Dominus exercituum, validum & fortē, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem. Et post pauca: Et dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis; & corruet populus, vir ad virum. *Isa. 5*. Auferam sepem eius, & erit in direptionem [& scissa] per seatas & inimicities manifestas, quæ scissura signum est proximi

interitus. *Amos 6*. Percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus. Hoc enim in omni congregatione signum destructionis est. *Matth. 12*. & *Luc. 11*. Omne regnum in se diuisum, desolabitur, & domus super domum cader [& dilacerata] per bella scilicet intestina, quibus scilicet se inuicem lacerabant: laceratio enim dilaniatio est, qua unus alium dilaniat. Vnde *infra 3*. dicitur: Dilaceratione plena non receder a te rapina. *Job 13*. Quare lacero carnes meas dentibus meis? *Zachar. 12*. Omnes qui leuabunt eum, concisione lacerabuntur. Hoc etiam in Ecclesia destructionis signum est: quia scilicet dissipati sunt per inuidiam, scissi per discordias, dilacerati per aduocatos in causis & contentiones. *Psal. 34*. Dissipati sunt, nec compuncti. Scissio vero significatur 1. *Reg. 15*. vbi scissum est pallium Samuelis, apprehendente eum Saul. Et dixit Samuel: Scidit Dominus regnum a te, & tradidit illud proximo tuo meliori te. *Habac. 1*. dicitur de dilaceratione. Propter hoc lacerata est lex, & non venit ad finem iudicium. Quia impius præualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Et subdit de destitutione hominum.

Lues.

Et cor tabescens] Quod lues vel sanies est in viuo, sanguis scilicet putrefactus, hoc tabes est in mortuo, & significat destitutionem cordis, moribundi & intra semetipsum iam putridi & destituti. *Psal. 111*. Dentibus suis fremet, & tabescet; desiderium peccatorum peribit. *1. Reg. 2*. Ut deficit & tabescat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur. Hoc enim primum est, quod cor destituitur, & paurore tabescit. *Sap. 16*. Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet quasi aqua superuacula [& dissolutio geniculorum]

Tabes.

Quando iunctura corporis timore soluuntur, primum hoc appetit in tremore geniculorum, ita quod crura hominem continere non possunt. *Isa. 8*. Tenebit eos dissolutio & angustia. Iste sunt claudicantes in duas partes, nescientes in quo stare velint, vel ad quid le tenere. *3. Reg. 18*. Vtquequo claudicatis in duas partes? *Hebr. 11*. Remissas manus & debilia genua erigite, & rectos grellus facite pedibus vestris [& defectio in cunctis renibus] renes sunt, in quibus superiora inferioribus colliguntur, & sunt loca delectationum. Et sensus est, quod deficit delectatio in eis, literaliter scilicet in Niniuitis, & moraliter in mundanis. *Psal. 72*. Renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum. Ideo dicitur de forti muliere *Prou. vlt.* Accinxit fortitudine lumbos suos. *Exod. 12*. Renes vestros accingitis [& facies omnium sicut nigredo ollæ] ex pallore scilicet in nigrem conuerla præ nimio timore. *Thren. 4*. Quomodo computati sunt in vasa testea, opus manuum figuli. *Isa. 13*. Facies combustæ vultus eorum. Et subdit de insultatione.

Vbi est habitaculum leonum?] habitaculum leonum vocat Niniuen, vbi oppresores & predones habitabant. *Ezech. 19*. In medio leunculorum enutriuit catulos suos, & eduxit unum de leunculis suis, & leo factus est, didicit prædam capere, hominemque comedere. *Psal. 9*. Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Quasi dicat. Distrutum est habitaculum. *Matth. 22*. Missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem eorum succedit [& pascua catulorum leonum] supple, non sunt. Catulos leonum vocat ciues ciuitatis,

tatis, & officios regis : quia præda tunc periit ab eis, sicut à prædonibus Ecclesiæ , & à prædonibus mundi peribit. *Iob* 4. Rugitus leonis & vox leæna & dentes catulorum leonum contriti sunt. Tigris periit, eo quod non haberet prædam, & catuli leonis dissipati sunt. Tunc enim fieri quod dicitur *Iob* 20. Diuitias quas deuorauit, euomer, & de ventre ipsius extrahet eas Deus, & bene dico, Vbi est [ad quam iuit leo] Nabuchodonosor scilicet, vel diabolus, expugnandam scilicet [vt ingredetur illuc] sine scilicet aliquo resistente. *Iere* 4. Ascendit leo de cubili suo, & prædo Gentium se leuauit, vt ponat terram tuam in desolationem. 1. *Petr*. 5. Aduersarius vester diabolus, circuit tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret [catulus leonis] scilicet, Holopernes, vel alius nuntius Nabuchodonosor, vel diaboli : cui qui se sibi leones esse videbantur, resistere non poterant. Vnde Rapsaces *Isa*. 37. dicit : Quomodo sustinebitis faciem iudicis vnius loci ex seruis Domini mei minoribus? Et prosequitur metaphoram [Et non est qui exterreat] leonem scilicet. *Gen*. 49. Requiescens accubisti vt leo, & quasi leæna quam suscitare nullus audebit.

Leo cepit sufficienter catulis suis] hoc est, filiis suis. Spoliis enim aliorum filios ditauit. *Prou*. 28. Leo rugiens & vrsus esuriens, princeps impius super populum pauperem. *Psal*. 21. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens [ne cauit leænis suis] hoc est, vxoribus, vel principibus, vel ciuitatibus sibi subiectis. *Ecc*. 13. Venatio leonis, onager in eremo, sic pascua diuitum pauperes. Et ad literam loquitur de rapacibus Ecclesiæ & mundi [Et impleuit præda speluncas suas] scilicet, domos suas, & suorum. *Prou*. 1. Implebimus domos nostras spoliis [& cubile suum] supple, impleuit [rapina] *Isa*. 3. Rapina pauperis in domo vestra. *Isa*. 5. Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum: & frendet, & tenebit prædam, & amplexabitur, & non erit qui eruat. Et subdit quod hæc omnia virtute Domini fient.

Ecce ego ad te] hoc est, contra te, supple, conuertar vt impugnem te, vt scilicet fortitudine mea fiat, quod manus ministri iniqui exequitur. *Ecc*. 36. Contere caput principum & inimicorum decentium : Non est alius præter nos. *Iere*. 51. Ecce ego ad te mons pestifer, dicit Dominus, qui corrupcis vniuersam terram, & extendam manum meam super te [dicit Dominus exercituum] cuius infinita potentia, & immutabilia sunt verba, qui determinat, quid faciendum per exercitum Angelorum bonorum, inclinat & instigat malos ad nocendum per exercitum dæmonum : & ideo ter dicitur *Isa*. 6. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, hoc est, exercituum [& succendam usque ad summum] vt scilicet ab infimo usque ad summum nihil remaneat [quadrigas tuas] ad literam, quæ victualia & arna portabant : quæ quadrigæ significant quatuor animi passiones inordinatas, timorem scilicet, & spem, & gaudium, & tristitiam, & (vt dicit Augustinus) consensum, opus, consuetudinem, & præsumptionem, vel desperationem. Illæ enim quadrigæ vel igne furoris Domini, vel igne charitatis succendenda sunt. Hoc significatur 2. *Reg*. 8. vbi David equos Syriae subneruauit, & currus igne combussit [& leunculos tuos comedet gladius] leunculos vocat audaces, qui se fortes reputabant : gladium vero vltio-

nem sententiæ diuinæ. 1. *Reg*. 17. Leonem & vrsum ego interfeci. *Iob* 29. Conterebam molas iniqui, & de dentibus eius auferrebam prædam. De gladio. *Isa*. 1. Gladius meus deuorabit vos [& exterminabo de terra prædam tuam] ne ultra scilicet alios prædar possis. *Isa*. 33. Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? *Isa*. 14. Quomodo cessauit exactor, quiueit tributum? [& non audietur ultra] à regnis scilicet subiectis [vox nuntiorum tuorum] exigentium scilicet tributum. *Iob*, 9. Clamorem exactoris non audit. *Judic*. 1. Omnes uno ore contradixerunt & remiserunt eos vacuos, ac sine honore abiecerunt.

C A P V T III.

Væ ciuitas sanguinum.

Hic describitur captiuitas in comparatione ad causam. Et diuiditur in tres partes. Primo enim exaggerat poenam per culpam. Secundo ostendit destraibilitatem & resistendi impotentiam ibi [Numquid melior es] Tertio insultat iam destruetæ ibi [Aquam propter obsidionem] In prima quatuor sunt paragraphi, in quorum primo exaggerat culpam, & maxime crudelitatis & idolatriæ. In secundo determinat peenam. In tertio ostendit, quod hæc poena est per vltionem diuinam. In quarto ostendit, quod propter abominationem non habebit consolationem humanam. In primo duo sunt, scilicet, peccatum exaggeratum, & signum.

Væ] temporalis scilicet poenæ, & æternæ. *Isa*. 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate [ciuitas sanguinum] licet sanguis pluralem numerum non habeat secundum Grammaticos : tamen sanguinum dicit, vt significet quod multum & multis modis sanguinem fudit. 4. *Reg*. 24. Repleuit Ierusalem cruento innocentium usque ad os. *Psal*. 78. Effuderunt sanguinem eorum tanquam in circuitu Ierusalem. Multis modis etiam fudit, scilicet, occidendo, & nutrimenta sanguinis diripiendo, pro pecunia prodendo, & iniuste condemnando. 2. *Reg*. 16. Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. 3. *Reg*. 21. Occidisti, insuper & possedisti. *Psal*. 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiant dies suos. *Ecc*. 34. Panis egentium vita pauperis est ; qui defraudat illum, homo sanguinis est. *Osee* 4. Sanguis sanguinem tetigit. Sensus est. Væ tibi quæ ciuitas sanguinum es [vniuersa mendacij] hoc est, mendacio & dolis dedita. *Osee* 12. Tota die mendacium & vastitatem multiplicat. *Sap*. 1. Os quod mentitur, occidit animam. Dicitur autem mendacium falsa vocis significatio cum intentione fallendi. Mendacium multiformiter dicitur. Et aliquando intentione fallendi referunt ad vocem tantum, vt scilicet aliud intelligatur, quam significatur in voce : & tunc mendacium est vel libidinosum, vel iocosum. Aliquando refertur ad rem significatam, & hoc dupliciter : eo quod deceptio aliquando est ad profectum, aliquando ad nocumentum : si ad profectum, est mendacium officiosum ; si ad nocumentum, sic est perniciens, & de hoc intelligitur. Et dicit vniuersa, vt intelligatur, quod nullus in tanta multitudine fuit, propter quem tantæ ciuitati misericordia Dei parceret.

parceret. *Iorem.9.* Docuerunt linguam suam loquimendacium; ut inique agerent laborauerunt. Habitatio tua in medio doli: in dolo reuocant sci-
re me. *Psal.5.* Linguis suis dolose agebant [dilace-
ratione plena] dupliciter: actua scilicet, & mate-
riali: actua, quia multos dilaceravit: materiali,
quia quæ lacerando ab aliis distraxit ipsa posse-
dit, & de his auaritiam suam impleuit. Vnde *Isa.*
18. De Sanctis sustinentibus hæc dicuntur. Ite
Angeli veloces ad gentem conuulsam & dilacerata-
tam. *Iere.3.* Væ pastoribus qui dispergunt & dilace-
rant gregem pascuæ meæ [non recedet à te rapina] Vel interrogative, vel remissive potest legi.
Et significat pertinaciam in malo. Et attenden-
dum, quod quidam recedunt à peccato & sunt
pœnitentes: & à quibusdam recedit peccatum,
& sunt peccare impotentes. Auaritia vero pecca-
tum est, quod nec recedit, nec ab ipso receditur:
non recedit, quia senescente homine iuuenescit
auaritia; ab ipso non receditur, quia lucrum con-
tinuum non satiat auaritiam, sed incitat. *Eccl.5.*
Auarus non implebitur pecunia. *Mich.6.* Adhuc
ignis in domo impij, thesauri impietatis. *Proverb.*
30. Terra non satiatur aqua. Propter hoc dicitur
Job 20. de auaro, quod exardescit contra eum sitis.
Et subdit de signo, decem subiiciens signa.

Auaritia
sitis inex-
plebilis.

Quadriga.

Vox flagelli] hoc est, Nihil auditur de Niniue nisi vox, quod flagellum sit pauperum. *Isa.28.* Fla-
gellum inundans cum transferit, eritis ei in con-
culationem. *Isa.14.* Contriuit Dominus baculum
impiorum, virgam dominantium, cædenterem po-
pulos indignatione [& vox impetus rotæ] supple,
auditur. Et per rotam intelligitur circuitus nunti-
torum discurrentium per terras ad tributa colli-
genda. *Isa.5.* Rotæ eius quasi impetus tempesta-
tis. *Hieronymus* inducit hoc. *Psal.76.* Vox tonitru-
tui in rota, tonitruum vocans intonations &
commixtiones populum pauperem ferientes. In
qua rota adhuc ambulant officiati curiarum. *Psal.*
11. In circuitu impij ambulant. *Job 1.* Circuiuit ter-
ram & perambulaui eam [& equi frementis] sup-
ple, auditur vox, hoc est, quod frementibus equis
terram tibi subiicias, & duris vngulis conculcas.
Habac.3. In fremitu conculcabis terram, in furore
obstupefacies gentes. *Isa.5.* Vngulæ equorum eius,
vt filex. *Hieronymus* inducit illud *Job 39.* Gloria
narium equi terror, terram vngula fodit. Tali enim
terrore querit terrenum lucrum [& quadrigæ fer-
uentis] supple, vox auditur. Et feruere dicitur qua-
driga, propter velocitatem motus. Quadrigarum
autem usus fuit ad portanda arma & viualia, his
qui regi Assyriorum terras subiecerant. *Exod.14.*
Iunxit currum & omnem populum suum assum-
psit secum, tulitque sexcentos currus electos, &
quicquid in Ægypto curruum fuit. Hæc dicitur
quadriga, quia quatuor trahitur equis, & quatuor
vehitum rotis. Equi sunt ambitio potestatis, libido
dominandi, auaritia lucri, & crudelitas populi
conterendi. De istis dicitur *Nahum 2.* Quadrigæ
collisæ sunt in plateis. Vnde *Judicum 5.* de Sisara
interfecto dicitur. Quare tardauerunt pedes qua-
drigarum eius? Quatuor rotæ sunt (vt dicit *Hiero-
nymus*) quatuor inordinatae passiones currum
istum feruenter agitantes. *Iere.47.* Clamabunt ho-
mines, vullabunt omnes habitatores terræ à stre-
pitu pompa armatorum & bellatorum eius, à
commotione quadrigarum eius, & multitudine
rotarum eius [& equitis ascendentis] supple, vox

D. Alberti Magni in Nahum Proph.

auditur, quod scilicet mittit equites, qui violenter
torqueant & homines concutiant. Hoc enim offi-
cium assumperunt sibi milites. Vnde & Ioannes
dixit eis *Luc.3.* Neminem concutiatis nec calum-
niati faciatis, contenti estote stipendiis vestris. De
his dicitur *Exod.14.* quod mare operuit currus, &
equites vniuersi exercitus.

Et micantis gladij] supple, auditur vox, quod
scilicet euaginato gladio terribiliter hominibus
superuenit. *Exod.15.* Euaginabo gladium meum, &
interficer eos manus mea. *Ezech.21.* Gladius ex-
acutus est, & elimatus. Ut cædat victimas, exacu-
tus est: vt splendeat, limatus est. De hoc dicitur
Marth.26. Qui gladium acceperit, gladio peribit
[& fulgorantis hastæ] supple, auditur vox, hoc est,
quod ira tua etiam distantes pungis. Hæc hasta
dicitur fulgurare: quia non ex ratione, sed ex im-
petu pungit. *Sap.5.* Acuet diram iram in lanceam.
Habac.3. Ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ
[& multitudinis] imperfectæ, supple, auditur vox,
hoc est, vox vindictam expostulans in imperfecto-
res. *Apoc.6.* Vidi subitus altare animas imperfecto-
rum propter verbum Dei, & propter testimonium
quod habebant: & clara voce dicebant. *Visque quo*
Domine sanctus & verus, non vindicas sanguinem
nostrum? *Gen.4.* Vox sanguinis fratris tui
clamat ad me de terra [& grauis ruinæ] supple, au-
ditur vox, quia scilicet te regnante & stante omnes
ruunt. *Dan.5.* Pater tuus quos volebat, occidebat:
& quos volebat, percutiebat. *Prou.28.* Regnanti-
bus impiis ruinæ hominum. Vnde *sa.3.* Postquam
de malitia principum dixit, subiunxit. Ruit Ieru-
salem & Iudas concidit. Et paulo ante. Ruit po-
pulus, vir ad virum, unusquisque ad proximum
suum [nec est finis cadaverum] hoc est, non ponis
finem in occidentis. *Habac.1.* Semper interficere
animas non cessat. *Sap.18.* Stans in terra repleuit
omnia morte. Et subdit de interminatione pœnae
pro his peccatis. Et est secundus paragraphus.

Et] ideo, supple [corruent in corporibus suis]
vel vitam corporalem amittendo, vel pro corpo-
ribus eorum quos occiderunt pœnam sustinendo.

Dicit enim *Hieronymus*, quod multa sunt peccata
etiam corpori nocentia, vt luxuria, ebrietas. *Ad*
Rom.8. Corpus quidem mortuum est propter pec-
catum. Et hoc est quod sequitur [Propter multitu-
dinem fornicationum] spiritualium scilicet, & cor-
poralium. *1.ad Cor.6.* Omne peccatum quodcumque
fecerit homo, extra corpus suum est: qui au-
tem fornicatur, in corpus suum peccat. *Psal.72.*

Perdes omnem qui fornicatur abs te [meretricis]
A merendo dicitur meretrix, eo quod omnia spe
lucri temporalis faciat, sicut & isti; erant enim de
illis, de quibus dicitur. *Sap.15.* Aestimabant vitam

hominis compositam esse ad lucrum, & oportere
vnde cuncte etiam ex malo acquirere [speciosæ]
vt magis alliciat, delectabile enim speciosum ma-
gis tentat. *Gen.3.* Vedit ipsius lignum, quod esset
pulchrum visu; aspectuque delectabile [& gratæ]
propter vehementiam scilicet delectationis. Et

loquitur prosequens metaphoram meretricis, qua-
rum una magis delectabilis est quam altera. *2.Pet.*

2. Oculos habentes plenos adulterij & incessabi-
lis delicti, pellicientes animas instabiles [& haben-
tis maleficia] Ad literam, maleficos siue magos ha-
bebant, qui eos in errore detinebant, sicut & Pha-

raeo in Ægypto *Exod.7.* Tamen simile maleficio
est delectatione libidinis, ambitione honoris, spe

Pœcata
quædam
etiam cor-
pori offi-
ciunt.

Meretrix.

P lucri,

lucri temporalis, in peccatis homines detineri; propter quod Sanctis dicitur in *Psal. 57*. Quae non exaudiens vocem incantantium, & benefici incantantis sapienter. De malis autem *Isa 47*. Sta cum incantatoribus tuis & cum multititudine maleficorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosint tibi. Nec tantum illiciebatur ad meretrictum, sed etiam alios exposuit [quae vendidit gentes in fornicationibus suis] in omnibus enim gentibus, in quibus potestatem habuit, subiectos sibi spe lucri ad idolatriam exposuit: similiter in moribus subiectos sibi ad libidines excitauit [& familias in maleficiis suis] supple, vendidit. Familiae autem dicuntur domestici & propinqui. Hoc significatur *2. Machab. 4*. ubi Simon gymnasium & ephebiam in Ierusalem constituit sub ipsa arce, & optimos quoque cepit ephborum in lupanaribus ponere. Hoc expresse videmus in *Prælatis Ecclesiarum*, qui sibi subiectos verbo & exemplo inducunt ad libidines. Et subdit in tertio paragrapho, quod haec vltione diuina perficiuntur.

Ecce ego ad te] supple, veniam, id est, contra te dicit Dominus exercituum] ut scilicet virtute diuina fiat, quod virtute humana non credis esse futurum. *Ierem. 49*. Quis enim similis est mei, aut quis resistere potest vultui meo? [& reuelabo pudenda tua] hoc est, de quibus verecundaris, nuditatem scilicet, & paupertatem, & infirmitatem: auxilio enim diuino destitutus & gratia, & pauper, & nudus & infirmus est. *Ezech. 16*. Nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam [in facie tua] ut scilicet & tu videoas quae ante videre nolebas. *Psalm. 49*. Arguat te, & statuam contra faciem tuam [& ostendam Gentibus nuditatem tuam] ut omnes scilicet videant quam turpitudinem imitantes in te decepti sunt. Turpiter enim deceptus est, qui fallaci specie mulieris, vel delectabili gulæ, vel pretio nummi deceptus est. *Ecc. 36*. Alleua manum tuam super gentes alienas, ut videant potentiam tuam [& regnis ignominiam tuam] supple, ostendam. Ignominia est quod propter sui abominationem & turpitudinem gnostica virtus, hoc est, cognoscitiva refugit accipere. *Rom. 1*. Tradidit illos Deus in passiones ignominiae. *Psalm. 82*. Imple facies eorum ignominia. Regna autem maiora sunt quam Gentes; quia unum regnum multas gentes continet. Et est sensus, quod omnibus, bonis & malis ignominia peccatorum ostendetur. *Ezech. 16*. Eris nuda & ignominia plena [& proiciam super te] sicut onus scilicet [abominationes] quas scilicet fecisti, ut in poena sentias, quod in culpa cognoscere nolebas. *Ezech. 16*. Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es. Ergo & tu porta confusionem tuam. Abominatio autem dicitur peccatum, quod propter sui immunditiam naturæ humanæ resistit. *Rom. 1*. Tradidit illos Deus in passiones ignominiae. *Psal. 52*. Abominabiles facti sunt. Idem *Isa. 59*. [& contumeliis te afficiam] hoc est, doloribus te afficiam pro contumeliosis peccatis. *Sap. 4*. Illos autem Deus irridebit, & erunt post hoc decadentes sine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum [& ponam te in exemplum] ut omnes scilicet suæ correctionis in te exemplum recipient: quia ad rigi nocte, alios corrigi nolebas, quos pro peccatis puniri. *Ptolomeus in proverbiis*. Qui ad alios non corri-

gunt, alij corrigitur ad ipsum. *Deut. 29*. Ponet te in exemplum subversionis Sodomæ & Gomorrahæ. *Paralip. 7*. Ponam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. Et subdit in quarto paragrapho, quod non habebit consolatorem.

Et erit] confirmatio prophetalis est, est enim vice aduerbij confirmandi, sicut & in Evangelio legitur vel ponitur, Amen. *1. Reg. 9*. Omne quod loquitur, absque dubio veniet [omnis qui viderit tellis condemnata, supple, & depopulatam & deturpatam [resiliet à te] hoc est, compassionem retrahet, sciens quod iuste condemnata es. *Luc. 16*. Inter nos & vos cahos magnum firmatum est; vt hi qui velint illuc transire non possint, neque inde hoc transire. *Thren. 1*. Non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius [& dicet] cum magno gaudio unus alteri [vastata est Niniue] *Iere. 51*. Currens obuiam venit currenti, & nuntians nuntianti dicens: Capta est Babylon. Et sic lætitia Sanctorum erit in destructione mundi [quis commouebit super te caput?] Compatientium signum est caput mouere ad tribulatum. *Job. 16*. Utinam esset anima vestra pro anima mea, consolater & ego vos sermonibus, & mouerem caput meum super vos *Hieronymus*. Quis tuus poterit esse consolator, qui in tua potestate nullius miserebaris? *Coffaben Luæ in libro de spiritu & anima* dicit, quod homo in angustia vel dubio constitutus mouet caput ut facilius spiritus transfat ad logisticam, hoc est, cellam rationis, quo melius videat effugium vel medium euasionis. Et hoc est quod sequitur [Vnde quæram consolatorem tibi] quasi dicat, quæ omnes offendisti, nullum habebis consolatorem. *Thren. 1*. Deicta est vehementer, non habens consolatorem. Et *ibidem*. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquam: quia longe factus est à me consolator convertens animam meam.

Trifles cur caput moueant.

Nunquid melior es? Hic ostendit, quod Niniue destructioni resistere non possit, & argumentatur per locum à maiori. Magis enim videbatur quod Alexandria resistere posset loci munitione & bellatorum multitudine, quā Niniue, & resistere non potuit quin caperetur à rege Babylonico; ergo & Niniue capietur. In hac ratione tria facit. Primo enim ostendit, quod Alexandria magis parata fuit ad resistendum, & non restitit. Secundo concludit, quod minime resistet *ibi* [Et tu ergo ineberis] Tertio consequentia ostendit rationem *ibi* [Ecce populus tuus]. In primo duo sunt. Primo enim ostendit quod munita Alexandria fuerit. Secundo, quod capta sit *ibi* [Sed & ipsa in transmigratione]. In prima tria sunt. In primo facit quæstionem de comparatione ciuitatum Alexandriae & Niniue. Secundo Alexandria ostendit munitionem ex situ firmitate. Tertio, fortitudinem ex adiutoriorum & bellatorum multitudine.

Nunquid melior es Alexandria? Obiectio est contra literam; quia temporibus Prophetæ nulla fuit Alexandria, quæ postea destruxo regno Medorum ab Alexandro Macedone Alexandria dicta est. Vnde translatio *Hieronymi* habet sic; Nunquid melior es ab Amon in fluminibus? *Septuaginta* sic; Aptæ corda pars Amon qui habitas in fluminibus. *Hierony.* Hebraeus qui me in Scripturis erudiuit, hanc literam ita legi posse afferuit. Nunquid melior es quam No Amon? Et ait hebraice dici No Alexandria; Amon autem multitudinem

Abominatio

*Alienis
malis cor-
rigi nopte,
periculis.*

Ptolomeus in proverbiis.

dinem siue populos , & esse ordinem lectionis ; Nunquid melior est Alexandria populosa siue populorum ? Ad obiectionem ergo dicendum est, quod temporibus Prophetæ non dicebatur , sed postea à translatoribus (quia nomen eius mutatum fuerat) Alexandria nominata est , vt noto nomine , melius intelligeretur. No enim nomen antiquum à memoria exciderat.

Nunquid melior es (ô Niniue) Alexandria populorum ?] hoc est , populosa. Quasi dicat. Non es ; si enim propter multitudinem parcendum est, illa populosior est ; & cum illi non sit parcitum, nec tibi parcetur. *Roma. 11.* Noli altum sapere, sed time , quod si Deus naturalibus ramis non pepercit, forte nec tibi parcat. *Heb. 2.* Et si omnis inobedientia iustum accepit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem ? Simile est *Isa. 20.* vbi destrueta *Ægypto* & Alexandria , dixerunt Iudæi : Hæcine erat spes nostra , ad quos configimus in auxilium , vt liberaret nos à facie regis Assyriorum : & quomodo effugere poterimus nos ? Destructo enim potentio, de resistentia desperat infirmior. Et subiungit de munitione loci [quæ habitat in fluminibus]

Pecccatores certa manu non correptio.

Alexandria vnde que aquis cingitur.

Hieronymus. In una parte super Nilum, riuum *Ægypti*; in secunda munitur lacu Mareotico : in tercia & quarta cingitur mari nubro , & sic in fluminibus vndique affluentibus habitat. Vnde *Ezech. 29.* de rege *Ægypti* dicitur : Draco magne qui cubas in medio flumen tuorum , & dicis ; Meus est fluuius. No autem siue Alexandria, metropolis fuit *Ægypti* [aquæ in circuitu eius] supple, sunt munitentes eam , scilicet, Nilus & Mareoticus lacus , & mare rubrum. *Ezech. 27.* Quæ est vt *Tyrus* , quæ obmutuit in medio maris , quæ in exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos. Et hoc est quod sequitur [cuius diuinitæ mare] nauigationibus enim mercatorum impleta fuit multis diuinitiis , sicut *Tyrus*. *Ezech. 27.* *Gene. 49.* & *Deut. 33.* Inundationes maris quasi lac suffident , thesauros occultissimos arenarum [aquæ muri eius] hoc est , pro muro sunt ei *Exod. 14.* Erant eis aquæ pro muro à dextris & à sinistris. Diues ergo erat & munita. Et subdit de adiutoribus & numero bellatorum.

Æthiopia fortitudo eius] hoc est , adiutrix & confortans eam [& *Ægyptus*] supple, fortitudo eius fuit. Et ne parum hoc videatur, addit [& non est finis] supple, adiutorum ex *Æthiopia* & *Ægypto* venientium. *Isaia 2.* Repleta est terra eius equis , & innumerabiles quadrigæ eius [*Aphrica*] hoc est , *Aphricani* [& *Lybies*] hoc est de Lybia venientes [fuerunt in auxilio tuo] ô Alexandria, supple.

Istud facile est exponere de habitantibus in mundo. Illi enim Alexandria volunt ecce in mundo, scilicet lucere , Alexandria enim interpretatur tenebrarum angustias auferens ; isti enim nullas angustias sustinere volunt. Et populosa est ista Alexandria; multi enim sunt qui in talibus gaudent, contra quod dicitur *Job 31.* Si vidi solem cum fulgeret & lunam incidentem clare , & latatum est cor meum in abscondito. Et in *Psal. 55.* Ab altitudine diei timebo. Timendum enim est , quando mundi lux prosperitatis exaltatur. Hi habitant in flumina est , hoc est , in affluentibus vanitatis & delectationis, quæ sunt flumina Babylonis, super quæ Sancti plorant. *Psal. 136.* Super flumina Babylonis,

Alexandria imago est mundi.

Prosperitas mundi. lux prosperitatis exaltatur. Hi habitant in flumenda est , hoc est , in affluentibus vanitatis & delectationis, quæ sunt flumina Babylonis, super quæ Sancti plorant. *Psal. 136.* Super flumina Babylonis,

D. Albert. Magni in Nahum Proph.

illuc sedimus & fleuimus. In hæc flumina (vt dicit *Hiero.*) Pharaon rex *Ægypti*, qui diabolum significat , omne masculinum *Hebraeorum* precipitari fecit. Masculinum enim *Hebraeorum* perfectum est in Sanctis, quod diabolus dicitur trahere ad delicias & vanitates. Hi aquis se muniunt , hoc est, affluentibus diuinitiis. *Psalm. 61.* Diuinitæ si affluant, nolite cor apponere. Horum fortitudo *Æthiopia* est , & *Ægyptus*. *Ægyptus* enim mœror, *Æthiopia* tenebrosa interpretatur. In obscuris enim peccatis viuere cupiunt , quæ ad mœtorem æternum inducunt. *Sap. 17.* Vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti , inclusi sub tectis. Horum non est finis. *Eccle. 1.* Stultorum infinitus est numerus, *Ægyptus* horum auxiliatores sunt *Aphrica* quæ fertilis interpretatur, & *Lybia*, quæ introiens & veniens interpretatur ; quia fertilitas rediuita & semper vivens nutrit in deliciis. *Iere. 48.* Fertilis fuit *Moab* ab adolescentia sua , requieuit in fæcibus suis. *Hieronymus* hæc exponit de Ecclesia , quæ tenebras excludit per lumen doctrinæ. *Sap. 18.* Sanctis tuis fuit lux maxima. Quæ in fluminibus gratiarum habitat. *Ioan. 7.* Qui credit in me (sicut dicit Scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. Aqua in circuitu , expiations significat sacramentorum. *Ezech. 36.* Effundam super vos aquam mundam. Huius diuinitæ mare, hoc est, amaritudo penitentiae & tribulationis , quæ diuites faciunt in virtute. *2. ad Corinthios 12.* Libenter gloriabor in infirmitatibus meis , vt inhabitet in me virtus Christi. *Ecc. 44.* Homines magni virtute , & prudentia sua prædicti. Et *ibidem*. Homines diuites in virtute , pulchritudinis studium habentes. Aquæ muri eius ; quia tribulatione munitam & tutam reddunt Ecclesiam. *Gene. 7.* Aquæ subleuauerunt arcam in sublime [*Æthiopia* fortitudo eius] hoc est , tenebrosi peccatores ad. Ecclesiam conuersi. Et *Ægyptus*, hoc est, de mœtore seculi ad finum Ecclesiæ conuersi. *Psal. 67.* Venient legati ex *Ægypto* , *Æthiopia* præueniet manus eius Deo. *Aphrica* & *Lybies* auxiliantur ei, hoc est, fertiles in virtute, & nova devotione semper venientes & intrœuntes. *Isa. 60.* Ambulabunt Gentes in lumine tuo. Et post pauca. Videbis & afflues , & mirabitur & dilatarabitur cor tuum ; quando conuersa fuerit ad te multitudo maris , fortitudo Gentium venerit tibi. Et subdit, quod hæc talis & tanta captiuita sit.

Sed & ipsa in transmigratione] qua scilicet de patria in exilium migravit [ducta est in captiuitatem] In patria enim captiuatum esse graue est, & multo grauius est esse in exilio captiuum. Et hoc est quod in transmigratione prima, qua transmigravit de terra sua , postea durius ducta est in captiuitatem; sicut & homo spiritualiter per afflictionem gratia migrat de Ecclesia , & postea à diabolo captiuatur, vt quasi vinculis trahatur ad omnem suam voluntatem. *Thren. 1.* Migravit Iudas propter afflictionem & multitudinem seruitutis. Habitauit inter Gentes, hoc est, gentilem conuersationem imitantes , nec inuenit requiem. *Ezech. 12.* In transmigrationem & captiuitatem ibunt. Quam foede autem in captiuitate tractentur , subdit [paruuli eius] hoc est, *Alexandriæ* [elisi sunt] hoc est , ad lapides & ligna elidendi trucidati [in capite omnium viarum] hoc est, in omnibus compitis. *Hieronymus.* Quia cum pede sequi non posse fecerentes , ne viui remanerent , in compitis

P 2 ab hostibus

ab hostibus elisi sunt; & si prægnamtes fuerunt, scissæ sunt. 4. Reg. 9. Ciuitas eorum munita igne succendes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides. Dicit autem, quod hoc factum est in compitibus, hoc est, vbi via patriæ à via exilij diuidebatur [& super inclytos eius] illustres scilicet & diuites [misericordia sunt sortem] quis quem haberet captiuum. Ioan. 19. Sortem mittentes quis quid tolleret [& omnes optimates eius] hoc est, principes sine distinctione [confixi sunt] hoc est, simul fixi sive ligati in compedibus] ut scilicet nullus euaderet. Psal. 149. Ad aligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Ultioni enim diuinæ nihil resistere post. Ad Roman. 9. Voluntati eius quis resistet?

Et attende, quod hoc onus super Alexandriam sub typo Ægypti (cuius metropolis fuit Alexandria) describunt. Isa. 19. & 19. & 20. & Iere. 46. & Ezech. 29. 30. 31. Hieronymus dicit, quod etiam incliti de Ecclesia transmigrantes à gratia in captiuitatem diaboli detinebuntur, & sortem mittent dæmones quis quem tolleret, unum scilicet ad fornicanum, aliud ad auaritiam, aliud ad superbiam, & sic de aliis, & optimates, hoc est, præcipui in peccatis per consuetudinem peccandi, quasi compedibus dura necessitatibus ad voluntatem diaboli ligati sunt. Isa. 22. Cuncti principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt. Et ex his arguit, subdens.

Et tu ergo inebriaberis] calice scilicet ira Dei. Inebriatio autem notat pœnæ multitudinem, & ad intima transeunte, & ad tantam angustiam perducendum quod sensum rationis auertat. Thren. 3. Replevit me amaritudine, & inebriauit absynthio. Iere. 25. Bibite, & inebriamini, & vomite; & cadite, neque surgatis à facie gladij quem ego mittam inter vos [eris despecta] quæ modo inclita es. Abdie. Contemptibilis tu es valde, pauperrimum in Gentibus dedi te. Quantum autem deiecit, subdit [& id est, quia] tu quæres auxilium ab inimico] Auxilium vocat vitæ sustentationem, quam à Babylonii cogentur mendicare. Vel auxilium vocat; quia alios iuuocabunt ad auxilium contra Babylonios, & non inuenient. Thren. 4. Defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quæ saluare nos non poterat. Quam facile autem caienda sit, subdit,

Omnis munitiones tuae] hoc est, nobilitas, diuitiae, amici, in quibus te muniam esse confidis, supple, sunt [sicut ficus cum grossis suis] qui propter raritatem plus desiderantur, & citius excutuntur; & ita tuae munitiones plus desideratae ab hostibus facile capientur. Vnde Iudicum 9. dicit hec; Non possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos. Mich. 7. Praecoquas ficus desiderauit anima mea. Et subdit quam facile cadunt quo magis ab hostibus desiderantur [si concusæ fuerint] tempestate scilicet inuidentis hostis [cadent in os comedentis] sive deuorantis hostis scilicet qui auditate præda dentes exacuit ad deuorandum. Apost. 6. Stelle de celo ceciderunt super terram, sicut ficus emitit grossos suos, cum à vento magno mouetur. Hoc autem ostendit, subdens [Ecce populus tuus ut mulieres] hoc est, ut effeminati sunt nihil virilitatis habentes respectu Alexandrinorum [in medio tui] vbi fortior esse

deberet. Isa. 3. Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis. Et ideo, supple [inimicis tuis] hominibus, supple, & dæmonibus [ad apertio[n]em pandentur] ut vnde posse sint ingredi [portæ terræ vestræ] hoc est, omnium ciuitatum quæ sunt in terra vestra. Iere. 9. Ascendit mors per fenestras, ingressa est domos nostras [deuorabit ignis] libidinis quidem in peccatis, & ira Dei in pœnis [vectes tuos] hoc est, Prælatos qui repugna contra hostes esse deberent. Isa. 41. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Prælatus præceptis & communib[us] sonans, ostium æreum est; officio autem, quod tamen non exercet, vectis ferreus est, præcipue quando rigidus & inflexibilis est. Psal. 106. Contrivit portas æreas, & vectes ferreos confringit,

Aquam] Hic quasi captam deridet. Niniuen, Et habet duas partes. Primo enim insultat ciuitati, & postea regi ibi [Dormitauerunt pastores tui] In primo duo sunt. Insultat enim ciuitati quantum ad munimenta ædificiorum, & quantum ad congregations bellatorum ibi [Congregare ut bruchus]

Aquam propter obsidionem hauri tibi] nescilicet potus desit hominibus & animalibus obsecisis Isa. 22. simile: Lacum fecistis inter duos muros, & aquam piscinæ veteris, supple, congregastis, Simile Isa. 7. vbi dicitur, quod Achaz erat ad extreum aquæductus piscinæ superioris. Considerabat enim qualiter piscina superior ciuitati influens, abundantiam aquæ præberet ciuitati obsecisse [extrue munitiones tuas] in turribus scilicet & pinnis muri, & propugnaculis, ut scilicet hosti resistere possint, & tu in pace intus reserueris. Psal. 121. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Isa. 5. Edificauit turrim in medio eius, Cant. 4. Turris David ædificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Qualiter autem hoc facere possit, subdit [intra in lutum] ex quo scilicet fiunt lateres [& calca] hoc est, commisce & apta lutum ut glutinosum & tenax sit, & subigens] hoc est, manus in partes lutis subinferens [tene] hoc est, comprehendere [laterem] hoc est, lutum formatum in laterem, ex quo scilicet ruinosa murorum reparare possis. Gen. 11. Habebant lateres pro saxis, & bitumen pro camento. Isa. 16. His qui lætantur in muro cocti lateris, loquimini plagas suas. Et innuens, quod irrigio sit, scilicet ac si dicat, Cum hæc omnia feceris, nihil valebit, subdit,

Ibi] hoc est, in illis munitionibus [comedet te] hoc est, deuorabit te [ignis] scilicet ira Dei, & Nabuchonosor. Dœn. 31. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima, deuorabitque terram cum germine suo. Simile. Thren. 2. Succedit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro [& peribis] in corpore scilicet [gladio] regis scilicet Babylonis. Job 19. Fugite à facie gladij; quoniam ultor iniquitatum gladius est. Et modum deuorandi subdit [deuorabit te ut bruchus] Hieronymus. Sicut humus à bricho, ita in gladio furentis exercitus deuoraberis. Bruchus enim nihil relinquit viroris. Isa. 1. Gladius meus deuorabit vos, quia os Domini loquutum est. Dœn. 32. Si acuero ut fulgur gladium meum, & arripiuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis. Hieron. dicit, quod hæc spiritualiter miserae

*Peccatri ci
nuimā qua
sist neceſſa
faria.*

miseræ animæ dicuntur, cui propter obsidionem tentationum à diabolo emissarum, aqua Scriptura haurienda est. *Gene. 24.* Da mihi aquam de hydria tua vt bibam. Hydria enim hauritur aqua, & significat studium Scripturarum. In lutum, per propriæ utilitatis considerationem intrandum est. *Iob 10.* Memento quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Lutum hoc calcandum est per castigationem carnis. *i. ad Corinthios 9.* Castigo corpus meum, & in seruitute redigo. Manus huic luto subigenda est ut formetur ad virtutem. *Iob 10.* Manus tua fecerunt me, & plasmae runt me totum in circuitu. Later corporis tenendus & restringendus est, ne lubricitate & mollitie fluat in vitia. *Psal. 31.* In chamo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Et nisi hæc fiant, gladius vltionis diuinæ deuorabit eam, vt bruchus, qui significat vermem conscientiæ. Et subdit de irrisione quantum ad congregationem bellatorum [Congregare ergo vt bruchus] congregatio bruchi significat congregationem plebeij populi [multiplicare vt locuta] Locuta quæ salit & longius volat, congregationem significat adiutorum longe lateq[ue] distantium. *Ioe. 1.* Residuum locustæ comedit bruchus. Et hoc quidem facere poteris, supple, quia.

Plures fecisti negotiationes tuas] quas scilicet agebas super subiectos & confederatos [quæ sint stellæ cœli] Hyperbole est, hoc est, innumerabiles fecisti sicut stellæ innumerabiles sunt. *Ezechie. 28.* In exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos. De omnibus enim subiectis & finitimiis ad lucrum negotiabantur Assyrius. Et hoc quidem quod sic te congregas & tuos, non valebit [Bruchus expansus est] hoc est, sicut bruchus natus alis expansus est ad volandum, ita populus tuus propter peccata traditus est ad transmigrandum [& auolauit] hoc est, velociter in captiuitatem abiit. *Psal. 54.* Ecce elongauit fugiens, & mansi in solitudine.

Custodes tui quasi locustæ] supple, sunt. Et custodes vocat inferiores prælatos, quibus commissæ erant villæ ciuitatis circumquaque. *Prover. 30.* Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas [& paruuli tui] filii scilicet: consumunt enim omne quod viride est. *Psal. 104.* Dixit, & venit locusta & bruchus, cuius non erat numerus [quasi locustæ locustarum quæ consident] hoc est, simul sedent [in sepibus] hoc est, ruinosis & vilibus munitionibus & cito capiendis. *Isa. 5.* Auferam sepem eius, & erit in direptionem [in die frigoris] hoc est, præsentis necessitatis vt ab hoste defendantur [sol ortus est] hoc est, claritas & ardor zeli Dei ad vindicandum. *Iaco. 1.* Exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum [& auolauerunt] in captiuitatem scilicet [& non est cognitus locus earum] destrucciæ scilicet villis, & ædificiis [vbi fuerint] destrucciæ enim sunt sine spe reædificationis. *Psalm. 36.* Transiui, & ecce non erat; quæsiui, & non est inuentus locus eius. *Ecc. 43.* Sicut locusta demergens descensus eius. Hoc (vt dicit Hieronymus) de voluptuosis dicitur, qui omne viride consumunt sicut locustæ, & in sepibus, hoc est, in beneficiis ecclesiæ resident tempore frigoris, quo infringuit charitas, & inualuit carnalitas. Prælatorum [dormitauerunt] insultat hic regi & principibus, & improperat eis duo, scilicet quod voluptatibus detenti in vigilantia curæ

*Voluptuoſ
locuſtis
ſunt ſimi-
les.*

D. Albert. Magn. in Nahum Proph.

pastoralis dormitauerunt, & quod populus eorum negligentia dispersus fit. Et subiungit quod id est maxima plaga percussi sunt.

Dormitauerunt pastores tui] hoc est, principes qui cura & vigilantiis pascere debebant populum, dormitauerunt per inertiam voluptatibus consopiti. *Matth. 25.* Dormitauerunt omnes, & dormierunt. *Proverb. 5.* Usquequo piger dormis? [rex Assur] & arguit regem quod tales Prælatos negligentes instituit. Et hoc videtur in Ecclesiæ Prælati qui tales instituit. Contra quod dicitur *Luc. 2.* Pastores erant in regione eadem vigilantes & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Rex autem Assur magnus rex fuit super alios regnans. *Isa. 10.* Visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur. Et ideo, supple [sepelientur principes tui] interficti scilicet à Babylonis vel à diabolo. Principes enim tales causa sunt peccati populi, sicut dicitur *Oseæ 7.* Cœperunt principes furere à vino, erroris scilicet & insania. Et statim sequitur, Extendit manum suam cum illusoribus, supple, populus. Vnde ibidem dicitur, In malitia sua lætificauerunt regem & in mendaciis principes. Hinc est quod *Nume. 25.* præcipitur, quod mali principes suspendantur contra solem, vt scilicet pena eorum clare visa, populus emendetur. Interfectis autem principibus, populum dispergi necesse est. Et hoc est quod sequitur [latuit populus tuus] fugiens scilicet [in montibus] & in cauernis scilicet petrarum. Et simile *Matth. 26.* Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Sicut & nunc videmus, quod pastoribus interfictis in peccato, gressus per sylvestria dispergitur.

*Principiū in
tertia plebi
delinquit.*

3. *Regum vlt.* Non habent isti dominum, reverteruntur unusquisque in domum suam [& non est qui congreget] populum scilicet sicut oves errantem, sicut bonus pastor dicitur congregare. *Isa. 40.* Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, fetas ipse portabit. *Zacha. 11.* Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant, & venundabant ea, dicentes; Benedictus Dominus, diuities facti sumus. Non enim querabant salutem ouium, sed lucra; propter quod sequitur, quod plagi sunt plaga manifesta.

Non est obscura contritio tua] nota enim est per totum mundum. 2. *Regum 12.* Ego faciam verbum istud in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. Quæ confusio illos potissimum manet, qui non abscondentes peccata sua alios scandalizant. *Isa. 3.* Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt, pessima est plaga tua] *Glossa*, quæ manu medici non potest curari; non quidem ex impotentia medici, sed quia infirmus contraria facit medicinæ. *Iere. 10.* Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. *Iere. 30.* Insanabilis est fractura tua, pessima plaga tua. Non est qui iudicet iudicium tuum, ad alligandum curationem tuam; vtilitas non est tibi [omnes qui audierunt auditionem tuam] hoc est, famosum interitum tuum & durum. *Isa. 21.* Horru cum audiarem, turbatus sum cum viderem, emarcuit cor meum, tenebræ obstupefecerunt me [compreſſerunt manum super te] admirantes scilicet & plaudentes super interitum tuo. *Ezechie. 21.* Plaude super femur fili hominis, quia gladius factus est in semper populo meo. Et post pauca: Percute manum ad *Tyranno-
rum latræ
ſunt pa-
rentalia.*

fectorum. *Isa. 55.* Omnia ligna regionis plaudent manu. Ligna regionis vocat populos prius oppressos, qui de morte gaudent oppressoris. Et subiungit causam. Ac si dicat, Nec est mirum.

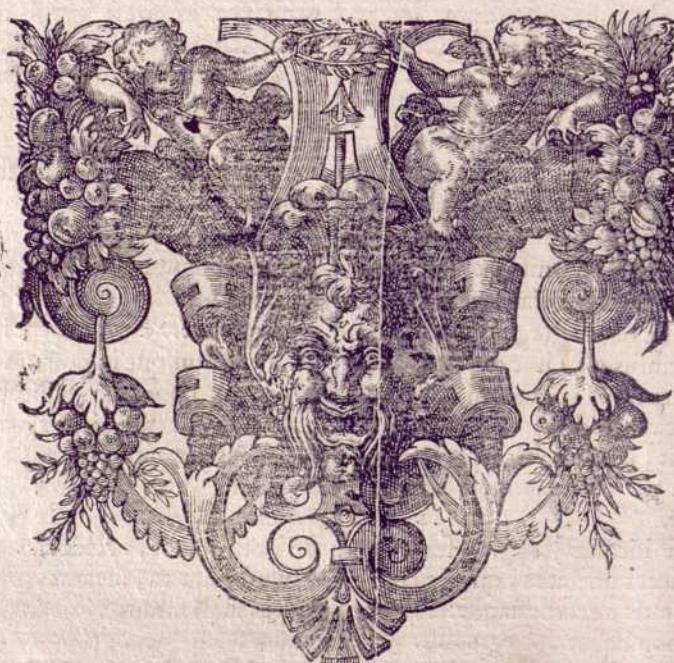
Quia super quem non translit] opprimendo scilicet [malitia tua semper] *Hieronymus*. Nullus tuo vulneri donauit lacrymas, quia nullus est super quem non fuerit malitia tua, quae non est permanenter, sed transitoria; hoc enim consolatio est. *Iere. 22.* Non plangent eum, va frater, va soror, non concrepabunt ei, va domine, & va inclyte. Simile *Isa. 14.* Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit, abietes quoque laetatae sunt

super te, & cedri Libani', ex quo dormisti non ascendet qui succidat nos. Vnde *Titus Livius* narrat quod in morte Neronis, qui multos offenderat & republicam pessime rexerat, cum multi latarentur, & sperarent ex morte eius ad meliora proficer, cornicula sedens in turri montis Tarpeij conuertens se ad civitatem, clara voce clamauit, Semper erit bene. Quod versu comprehendens Ouidius, dixit :

Montis Tarpeij qui sedit culmine cornix,

Est bene non potuit dicere, dixit, erit.

Ac si dicat, Ablato omnis boni obstaculo, in futurum ad meliora proficiet respublica.

D. ALBERTI,

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

In Habacuc Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONIMI
in Habacuc Prophetam explicatio.

VATVOR Prophetae] In isto prologo sex dicit Hieronymus. Primum est de principio, quod est onus, secundum de nomine, quod est Habacuc *ibi* [Qui vel ex eo] Tertium de intellectu prophetiae contra Montanum haereticum *ibi* [Necnon & hoc animaduertendum] Quartum de materia *ibi*] Illud quoque disce] Quintum de tempore prophetiae *ibi* [Et vt scias eo tempore fuisse Habacuc] Sextum de modo contextio[nis] prophetiae *ibi* [Interim secundum literam causatur.]

Quatuor Prophetae] non simpliciter inter omnes [in duodecim Prophetarum volumine sunt] supple, qui onera ponunt; extra autem hos & Isaías multa ponit onera. Qualiter autem isti quatuor onus ponant, subdit[ē quibus] scilicet duodecim [tres in principio] librorum suorum, supple [lemma] Hebreum est[id est, pondus] latine [titulum habent] hoc est, in principiis librorum, vbi ponunt prophetiae suæ titulos; per quod significatur quod oppressionem & tribulationem alicuius gentis prophetant. Pondus enim & onus & massa & assumptionis tribulationem significant, quæ diuersi interpretes sic transtulerunt; sicut & *Job* 16. dicitur: Nunc quoque oppressit me dolor meus, & ad nihil redacti sunt omnes artus mei. Et qui sunt illi, subdit[Nahum] qui onus Assyriorum [Haba-

cuc] qui onus Chaldaeorum [& Malachias] qui onus Israel & sacerdotum. Et subdit de quarto [Porto Zacharias in medio] hoc est, nono cap. [& circa finem] hoc est, ante finem cap. 12. [duos huiusmodi ponit titulos] Jonus scilicet [ex quibus] scilicet titulis unus est cap. 9. [Onus verbi Domini in terra Adrach & Damasci requieci eius] quia ibi contra Assyrios prophetat [alter in fine] hoc est, 12. scilicet [Onus verbi Domini super Israel] scilicet prophetat: quia ibi prophetat contra Israel & sacerdotes. Et subdit de expositione horum [De Nahum orationibus tuis] o Paula [iam liber editus est] expositionis scilicet [de Zacharia & Malachia, si vita comes fuerit] proposito scilicet [disseretur] per expositionem faciendam. Zachariam enim & Malachiam Exuperio Tolosano Episcopo exposuit [nunc Habacuc] hoc est, expositionem Habacuc habemus in manibus] hoc est, in operationibus: quam tamen expositionem non Paulæ, sed Chromachio direxit. Et subdit de nomine Prophetæ.

Qui scilicet, Habacuc [vel ex eo quod amabilis *Habacuc*, Domini est, vocatur] hoc est, interpretatur [amplexatio] amantium erim est amplexari. *Deut.* 33. Benjamin, amantissimus Domini: in eo quasi in thalamo iugiter morabitur. *Cant.* 2. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me [vel] supple, dicitur amplexatio [quod in certamen verborum] scilicet [& luctam] rationum scilicet iustitiae [& vt ita dicam] cum reuerentia, supple [amplexum] hoc est, apprehensionem cum Deo, ac si manus ad manus cum Deo se apprehendat; sicut fecit Iacob cum Angelo *Gen.* 32. & *Osæa* 12. [Deo conreditur] disputando scilicet *Iob* 13. Ad Omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio. His, supple, duabus rationibus amplexantis id est, luctantis sortitus est nomen. Et subdit rationem [Nullus enim] supple, Prophetarum [tam audaci *Audacia*, voce] Audacia hic dicitur non præsumptio, non *Prophetæ*, timens timenda, sed confidentia reuerentiam altioris non attendens: sicut saepe Sancti ex confidentia reuerentiam diuinæ maiestatis, quasi non attendentes audacter loquuntur [ausus est Deum

ad disceptationem] hoc est, disputationem iustitiae prouocare.]

Contra hoc videtur esse instantia: quia dicitur *Iob* 21. Quare impij viuunt, sublimati sunt, confortatique dinitis? *Iere.* 12. Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui præuaricantur & inique agunt? *Gen.* 18. Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram. Et *ibidem*. Absit à te, vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio. Ad hoc dicendum, quod singuli de reuerentia aliquid præmiserunt, antequam in talia verba prorumperent. Abraham quidem, Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis. *Iob* 21. Ego quando recordatus fuero, pertimesco, & concutit carnem meam tremor. *Iere.* 12. Iustus quidem tu es Domine, si disputerem tecum. Iste autem in prima disputatione nihil præmittit de reuerentia; sed statim prorumpit in vocem querelæ, dicens: Visquequo Domine, &c. In secunda vero disputatione iam instructus à responsō Domini, antequam prorumpat in disputationem, præmittit: Mundi sunt oculi tui ne videas malum. Et ideo solus in hac audacia esse dicitur.

Et dicere ei] Domino scilicet per sensum, non per verbā cur in rebus humanis] publicis scilicet [& mundi istius pompa] quia iudices magis pompa quam iuris ordine prælunt [tanta rerum versetur iniquitas] qua scilicet bonus opprimitur, & malus exaltatur: hoc enim innuitur his verbis, Visquequo Domine clamabo cum bonis, & non exaudies? Cum dicatur in *Psalm.* 9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. *Proverb.* 10. Desiderium suum iustis dabitus [vociferabor] hoc est, querulis vocibus scilicet [ad te vim patiens] cum bonis [& non saluabis] *Jsa.* 33. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor vt columba. Et iterum, supple[Quare ostendisti iniquitatem & laborem] bonorum scilicet [videre] hoc est, annuntiare præuisam? Libentius enim fausta quām infasta prænuntiaret. Et hæc fuit causa quare fugit Ionas, ne scilicet ex comparatione pœnitentiæ Niniue, condemnationem populi sui non pœnitentis annuntiare videretur. Et iterum, audacter dicit, supple [lacerata est lex] iusta scilicet conuersa in abusum tyrannidis [& non peruenit] vsque ad finem iudicium] hoc est, vsque ad debitam causæ decisionem. Et huius subiungit causam esse Domini dissimulationem [quia impius præualeat aduersus iustum] te scilicet dissimulante [Ideo egreditur iudicium peruersum] in causarum scilicet decisione. Dicit enim *Glossa ad Rom.* 1. Super illud: Non solum qui faciunt ea, sed & qui consentiunt facientibus, quod consentit, qui non contradicit. Positis exemplis, arguit, quod audacter dicta sunt, subdens [Vides] ò Paula vel Chromachi [quam temeraria vox sit] hoc est, esse videatur [& quodammodo blasphemantis] supple, sit vox hæc [Creatorem suum ad iudicium] disceptationis scilicet [prouocare] *Iob* 15. Arguit verbis eum qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit. Et post pauca. Imitaris linguam blasphemantium. Blasphemia enim est impositio falsi criminis in Deum, quod facit qui vias Domini æquas non esse dicit. *Ezech.* 18. Dixisti. Non est æqua via Domini & vas fragile] terrenum scilicet [aduersus figulum] qui potestatem habet lutu. *Iere.* 18. [cur tale vel tale factum sit] vtrœus vel amphora, feedum vel pulchrum [disputa-

re] *Rom.* 9. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figuratum ei qui te fixit, quid fecisti me sic? An non habet potestatem figuliū lutu, ex eadem massa aliud quidem vas facere in honorem, aliud vero in contumeliam? Et subdit de intellectu Prophetæ contra Montanum.

*Montani
damnata
heresis.*

Necnon & hoc animaduertendum] supple, est [quod assumptio vel pondus] siue onus, quo scilicet inititulatur prophetia [qua grauia iam esse dimis] hoc est, grauitatem significare [Prophetæ] scilicet Habacuc [visio est] hoc est, certa per intellectum comprehensio [& aduersus Montanij hereticis] dogma peruersum] qui dixit, quod Prophetæ arreptitio spiritu in extasi mentis nescientes quid loqueretur, loquuti sunt [intelligit] iste Prophetæ [quod videt] *Dan.* 10. Intelligentia opus est in visione [nec vt amens] loquitur, id est, qui in mente non habeat quod dicit. *I.ad Corinth.* 13. Malo quinque verba loqui sensu meo, quam decem millia verborum in lingua [nec more insanientium fœminarum] qua facilius quam viri gaudio vel tristitia insaniunt [dat sine mente sonum] hoc est, sine intellectu. *Psalm.* 84. Audiam qui dloquatur in me Deus Dominus. Hoc autem probat per Apostolum, subdens [Vnde & Apollonus] *I.ad Corinth.* 14. scilicet [libet] hoc est, precipit [vt si prophetantibus aliis] hoc est, aliis quibuldam in Ecclesia [alij] prius scilicet non prophetanti [fuerit reuelatum] à spiritu scilicet propheticō [taceant qui prius loquebantur] & dent locum ei qui reuelationem accepit, supple [Et statim subiunxit] Apostolus scilicet [Non est (inquit) dissensionis Deus, sed pacis] & intelligitur, quod non est dissensio inter Spiritum reuelantis Dei, & spiritum hominis cui fit reuelatio: vt scilicet, quando Spiritus Dei mouet ad loquendum, spiritus hominis loqui nolit: sed concordia est inter utrumque spiritum. Et ex hoc arguit, subdens [Ex quo] scilicet, dicto Apostoli [intelligit], cum quis] hoc est, aliquis [ex voluntate] libera [recitet] quando vult [& alij locum dat ad loquendum] pro libera voluntate, talem, supple [posse & loqui & tacere cum velit; qui autem in extasi] hoc est, in excessu mentis vt arreptit] si est, inuitus] alio scilicet cogente floquitur, nec tacere in sua potestate habet nec loqui] Et subdit quarto de materia.

Illud quoque disce] ò Paula vel Chromachi [quia semel à me violenter exiges] hoc scilicet tibi exponit, vt quasi quosdam gradus] hoc est, per quosdam gradus [& scalas] hoc est, per quosdam scalas [ad altiora nitenti] eo quod per historiam ascenditur ad allegorianam, & per historiam & allegorianam ad tropologiam, & per hæc tria ad anagogiam, per nūm siue conatum studentis [historiam tibi] qui primus gradus est [interpreter] hoc est, expōnam. Et alludit ei quod est *Gen.* 2. 8. vbi Angeli ab inferioribus ascenderunt in cælum per scalas: sicut & exploratores ascenderunt ad superiora domus Raab *Iosue* 2. Sic Iudith in superiora domus ascendit *Iudith* 8. Sic gradibus ascenditur ad templum *Ezech.* 40. Scias, inquam [prophetiam] hanc, supple, esse [contra Babylonem] historialiter [& Nabuchodonosor regem Chaldæorum] de quorum scilicet onere prophetat. Et ex hoc elicit ordinem ad immediate præcedentem Prophetam, subdens [vt quomodo prior Propheta Nahum] de quo habitum est [quem Habacuc sequitur] secundum

dum

Israel.

Iuda.

Habacuc
prandium
affert Da-
nieli.

dum ordinem Hebraeorum [vaticinium habuit contra Niniuen] metropolim scilicet , vbi erat sedes regni [& Assyrios] id est , regnum Assyriorum [qui vastauerunt decem tribus] 4. Reg. 17. [qui vocantur Israel] eo quod plures tribus filiorum Israe l habebant[ita & Habacuc] iste scilicet Propheta[prophetiam habeat] historialiter [aduersus Babylonem] metropolim scilicet , & sedem regni [& Nabuchodonosor] regem scilicet Chaldaeorum [à quibus] rege & regno Chaldaeorum [Iudas] hoc est , duæ tribus[& Ierusalem] metropolis duarum tribuum[templumque subuersa sunt] 4. Reg. vlt. Et subdit , probans hoc esse tempus istius prophœtiae.

Et vt scias eo tempore fuisse Habacuc] Quia enim reges non habet in titulo , per coniecturas oportuit probari tempus prophetiae eius[quo iam duæ tribus, qui Iuda vocabantur] quamuis enim essent Iuda & Benjamin & Leui ; tamen quia Leui sacerdotium habuit , & ideo regibus non subiacebat , & Benjamin principatum non habuit , sed Iuda , ideo à Iuda regnum denominatur [ductæ erant in captiuitatem] Chaldaeis scilicet [Daniel] hoc est , liber Danielis [docere te poterit] cap. 14. [ad quem] scilicet Danielem [in lacum leonum Habacuc cum prandio mittitur] quod non fieret , nisi Daniel cum duabus tribubus in Babylonem fuisse translatus . Et quia infirmitatem habet hæc probatio , ideo subdit [Quanquam apud Hebreos] apud quos primus fons veritatis esse deberet [hæc ipsa non legatur historia] de Habacuc scilicet , & lacu leonum . Et ideo aliter confirmat , subdens [Igitur siue quis recipit scripturam illam] Danielis scilicet 14. [siue non recipit] Ieo scilicet quod in canone Hebraeorum non est [vtrunque pro nobis est] hoc est , contra nos non est . Et hoc probat , subdens subdivisionem[aut enim recipit , &] supple , sequitur , quod[iam post factam rem] hoc est , translationem duarum tribuum [liber Habacuc texitur] & sic habetur propositum [aut non recipit] alia pars divisionis[&] supple , tunc sequitur , quod [quasi Propheta scribit] onera scilicet Babyloniorum[quæ ventura cognoscit] & sic , supple , iterum habetur propositum ; quia tunc onus Babylonis describit propter afflictionem duarum tribuum , quæ iam præteriit . Sexto subdit excusationem quorundam quæ ponuntur in litera , quæ primo narrat , secundo excusat , tertio excusationem per auctoritatem Apostoli confirmat . Narrando quinque ponit .

Interim secundum literam causatur] hoc est querulatur[aduersus Deum Propheta] hoc est , aduersus Dei dispositionem [cur Nabuchodonosor] prophanus scilicet[templum vastet & Iudam] hoc est , regnum duarum tribuum vastare permittatur . Secundo[cur Ierusalem vrbis Domini] quondam à Domino electa[destruatur] hoc est , destrui permittatur . Tertio[quare clamet populus Iudeorum] scilicet oppressus[& non audiatur] hoc est , exaudiatur à Domino . Et hoc vterius exponit , subdens , supple , cur[vociferetur ad Dominum] populus scilicet[oppressus à Chaldaeis] impiis scilicet , & iniustis [& non saluetur] Et quanto [quare & ipse Propheta] Habacuc scilicet [vel populus , ex cuius persona loquitur , ad hoc vixerit] hoc est , ad hoc missus sit viuere[&] id est[huc usque prodactus sit] in vita , supple[vt iniquitatem hostium] opprimentium scilicet[& suum] hoc est , suorum

Iudeorum scilicet[viderit laborem] hoc est , oppressionem . Et quinto [cur iniustitia præualeat aduersum se] hoc est , suos . Chaldaei enim iustitiam non habebant aduersum Iudeos . Et horum subdit tres excusationes per ordinem .

Et hæc dicit præ mentis angustia] Mens autem improprie sumitur : mens enim Sancti non premitur , cum perturbatio non cadat in sapientem , vt dicit Socrates[nesciens] hoc est , formam nescientis assumens . Simile 1. Cor. 4. Hæc autem fratres transfiguraui in me & Apollo , propter vos[aurum in igne conflari] hoc est , depurari . Sep. 3. Tanquam aurum in fornace probauit eos [& tres pueros] permitteat Dan. 3. [de camino ignis] hoc est , de fornace Babylonis [puriores exisse] in quantum iam probati fligi ab erant [quam intrauerant] tunc enim non erant probati . Secunda excusatio .

Sed & hoc generaliter accipere possimus] hoc est , intelligere , quia acceptua virtus est intellectus [quod ex persona humanae impatientia loquatur] Impatientia hic dicitur à priuatione actus patientiae , non à priuatione habitus . Et cum duplex sit actus patientiae , unus substantialis , & alter accidentalis ; substantialis quidem(vt dicit Tullius) est equanimis aduersariotum perpessio siue toleratio : accidentalis autem est in turbatione (quæ propassio est) dissimulatio doloris , & hunc secundum actum priuat , cum dicitur , Humanæ impatientiae , & non primum . Conceditur enim Sanctis , cum in turbatione passionis sunt , iuternum animi dolorem per querelas non excedentes ostendere : sicut & Dominus fecit Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem . Et hoc est quod sequitur [vt in querulam vocem & plenam doloris] hoc est , plenum dolorem significante[erumpat] vi scilicet doloris cogente . Baruch 3. Anima in angustiis & spiritus anxius clamat ad te Domine[dicens , Quare respicis contemptores?] respectu scilicet prosperitatis[& taces] hoc est , dissimulas[conculcante impij iustiorem se ?] Et subiungit excusationem tertiam .

Hoc antem loquitur nesciens] hoc est , nescientis siue non aduententis figuram assumens[iudicia Dei inuestigabilia] supple , esse[& profundum diuinitarum sapientiæ] in ordine scilicet diuinorum [& scientiæ] in dispositione humanorum [eius] id est , Dei . Rom. 11. O altitudo diuinitarum sapientiæ & scientiæ Dei ! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius , & inueligibiles viae eius ! [quod non ita videt Deus] hoc est , videando dispensat[vt videt homo] Job 10. Nunquid oculi carnei tibi sunt , aut sicut videt homo , & tu videbis [homo tantum presentia respicit] 1. Regum 16. Homo videt quæ parent , Deus autem intuetur cor [Deus futura & æterna cognoscit] & , supple , presentia ad æterna obtainenda dispensat[Et quomodo si ægrotus] inducit simile ad declarandum quod dixit[& cœtuans febris] æstus enim febris fitim provocat & desiderium contrarij , frigidi scilicet , & humili [aquam frigidam postulet] quæ tunc in presenti æstum febris extinguit , quamvis in posterum adaugeat[& dicat ad medicum] rationes scilicet assignans quare postulet aquam[vim patior] à dolore scilicet . Isa. 38. Domine vim patior , responde pro me[crucior] febri scilicet exanimor] æstu scilicet [usquequo medice clamabo & non exaudies?] Quasi dicat . Videris esse durus[& respondeat ei sapientissimus] in consideratione circumstantiarum febris

febris [& clementissimus] ad ægrotum [medicus, Scio quō tempore debeam, quod postulas dare] sanitatem scilicet [non misereor modo] quia modo obesset [quia misericordia ista crudelitas] supple, esset [& voluntas tua] quæ scilicet ex æstu febris facta est contra te petit] hoc est, contra sanitatem tuam. Et simile adaptat, subdens [ita & Dominus noster] facto, supple, facit, & si non verbo dicit [sciens clementiæ suæ pondera] quid scilicet & cui dispenset [atque mensuras scilicet, quando dispenset]. *Sap. 11.* Omnia in numero & mensura & pondere disposuisti [interdum non exaudit clamorem] secundum scilicet præsentem subventionem. Et huius subiungit duas causas.

Vt eum probet] hoc est probatum ostendat [& magis prouocet eum ad rogandum] Ex hoc enim quod differtur exauditio, deuotius oratur. Et hoc explanat, subdens [& quasi igne excoctum iustiorum & puriorum faciat] *Psal. 16.* Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Ad hæc confirmāda inducit auctoritatem *Apostoli* [Quod intelligens *Apostolus* secundum id quod misericordiam consequitus est à Domino] *1. ad Timoth.* 1. Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci[ait] *2. ad Corinth. 4.* [sed non defecimus] supple, in tribulatione. Litera nostra sic habet, Iuxta quod misericordiam consequuti sumus, non defecimus, sed abdicamus oculata dedecoris. Et tunc quod sequitur [& benedicimus Dominum in omni tempore] est de *Psal. 33.* [& scit] supple, illud *Math. 10.* & *24.* [quia qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit; & gloriatur] supple, *Apostolus* [in labore & dolore] *2. ad Corinth. 12.* Libenter gloriabor in infirmitatibus meis [& cum *Iere. 20.*] secundum *Septuaginta* [dicit, Tribulationem & misericordiam inuocabo] quod explanans, subdit [vt quomodo alias inuocat Deum] supple, pro prosperis [sic sanctus vir & bellator inuictus] *Sap. 10.* Certamen forte dedit illi vt yinceret [ad exercendum se] supple, in virtute [& comprobandum] hoc est, probatum ostendendum [tribulationem] in corpore [& miseriam] in paupertate [inuenire desiderat] *Psal. 114.* Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocabo.

Habacuc Propheta.

C A P V T I.

ONUS quod vidit Habacuc] Ista prophetia in duas partes diuiditur: titulum scilicet, & tractatum. Titulus continet tria: materiam scilicet, modum revelationis, & auctoritatem. Materia intelligitur per hoc quod dicit.

Onus] quod significat massam tribulationis opprimentem, quam prophetat super Babylonios. *Iere. 23.* Vos estis onus, proiiciam quippe vos, dicit Dominus *Psal. 37.* Sicut onus graue grauatae sunt super me. *Thren. 1.* Euigilauit iugum iniquitatum earum in manu eius, conuolutæ sunt & impositæ collo meo [quod vidit] hoc est, certitudinaliter per intellectum accepit *Isa. 1.* Visio Isaiæ. Ab hac visione Prophetæ videntes dicebantur *1. Reg. 9.* *Dan. 10.* Intelligentia opus est in visione. *Ecc. 48.*

Prophetæ
cur viden-
tes sint
dixi.

Spiritu magno vidit ultima [Habacuc Propheta] describit seipsum à nomine & dignitate, unde certitudinem veritatis ostendit: amplexans enim Deum, tangit eum & tactu certificatur & apprehensione: quam apprehensionem sequi se dicit *Apostolus Philip. 3.* Fratres ego me non arbitror apprehendisse, sequor autem si quo modo comprehendam in quo comprehensus sum. *Can. 8.* Dilecte mi apprehendam te [Propheta] dicit dignitatem & certificat spiritum reuelantem. *Sap. 8.* Spiritus sapientiæ per nationes in animas sanctas se transfert; amicos Dei & Prophetas constituit.

Usquequo Domine] Hic incipit prophetia, & habet tres partes. Primo enim proponit querelas populi impatientis. Secundo contemplatur, vt audiatur responsiones consolantis, *infra 2. cap. ibi* [Super custodiā meā stabo] Tertio gratias agit pro beneficio liberationis, *infra 3. ibi* [Dominus audiū] Prima in tres diuiditur. Primo enim proponit querelas. Secundo ex responsō Domini delabit querelarum causas *ibi* [Aspice in gentibus] Tertio rogat vt temperentur causæ dolorum, *ibi* [Nunquid non tu à principio Domine] Querebas tres habent diuersitates. Primo enim querulatur, quod per præsentem liberationem non exauditur: secundo, quod Sancti à malis opprimuntur: tertio, quod ordo omnis iustitiae confunditur.

Usquequo Domine clamarō] supple, ad te per cordis deuoti intentionem. *Psal. 12.* Usquequo Domine obliuisceris me in finem, auertis faciem tuam à me? [& non exaudies] hoc est, vt ita audias quod extra tribulationem me ponas. *Iob 30.* Clamo ad te, & non exaudis me: sto, & non respicias me: mutatus es mihi in crudelem, & in duriā manus tuæ aduersaris mihi. *Thren. 3.* Et cum clamauero & roguero, excludit orationem meam. Sed quia anxius, non tantum corde, sed etiam ore clamat, subdit [vociferabor ad te] hoc est, diuersis vicibus querelam ostendam [vim patiens] & ideo necessitatem querulandi habens. *Isa. 38.* Domine, vim patior, responde pro me. *Psal. 16.* Circuibo & immolabo in tabernaculo tuo hostiam vociferationis [& non saluabis] *Iere. 14.* Quare futurus es velut vir vagus & fortis qui non potest saluare? [Quare ostendisti mihi?] Secunda diuersitas querelarum [iniquitatē] malorum scilicet opprimentium [& laborem] bonorum scilicet oppressorum. Sensus est. Quare permisisti me tamdiu viuere vt ista viderem. Simile *3. Regum 19.* vbi Elias exagitatus à Iezabel, petiuit animæ suæ vt moreretur, *Tob. 3.* ad exprobrationem vxoris dixit Tobias: Fac mecum misericordiam, & præcipe in pace recipi spiritum meum. *1. Mach. 1.* Væ mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & videre contritionem ciuitatis sanctæ: Et post pauca, Ecce sancta nostra & pulchritudo nostra desolata est: & coinquinauerunt eam gentes, quo ergo nobis adhuc viuere? Quid autem sit videre iniquitatem & laborem, subdit [videre prædam] quo scilicet Sancti deprædati sunt. *Isa. 59.* Qui recessit à malo, præda patuit. Et hic fuit laboris & iniustitiae [contra me, supple, factam]. Et hæc fuit iniquitas. *Eccl. 4.* Vidi calumnias quæ sub cælo geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem consolatorem, nec posse resistere eorum violentiæ, cunctorum auxilio destitutos: & laudaui magis mortuos quam viuentes. Et subdit tertiam diuer-

sitatem

Sitatem [Quare respicias contemptores?] respectu scilicet prosperitatis & felicitatis temporalis. *Iere.*
 12. Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui praeuaricantur & inique agunt? *Job* 12. Abundant tabernacula prædonum. Et *ibidem* 21. Quare ergo impij viuunt sublimati confortatique diuitiis? [& rases] hoc est, dissimulæ, cum iudicare possis [conculcante impio] rege Babyloniorum, vel diabolo [iustiorem se] *Glossa*. Quamuis enim coram te nullus sit iustus. *Isa.* 64. Facti sumus ut immundi omnes nos, quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiae nostræ. Tamen conculcatus iustior est conculcante coram hominibus. *Isa.* 57. Non cogitasti in corde tuo, quia ego tacens & quasi non videns. Quod autem ex hoc confundatur omnis ordo iustitiae, ostendit subdens [& facies] per hoc, supple, videre [homines] ad imaginem tuam factos [quasi pisces maris] supple, esse, hoc est, quod non aliam vel maiorem curam habeas de hominibus quam de piscibus, in quibus maior deuorat minorem, quasi ex lege. 1. *ad Corinth.* 9. Nunquid de bobus cura est Deo: an propter nos hoc vtique dicit? *Glossa*. Quamuis Deus curam habeat de omnibus; tamen de irrationalibus curam non habet ut ponat eis legem sicut hominibus [& quasi reptilia non habentia ducem] hoc est, legem iustitiae, quæ ducantur & regantur; sed feruntur secundum concupiscentias & iras suas. *Prou.* 30. Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per terras [& factum est iudicium] scilicet, peruersum. Et hoc exponens, subdit [& contradictonem potentior] supple, quam iustitia. Et est sensus, quod iudicio recto & iustitiae contradicuntur, & contradicentes potentior est, inualescit & obtinet. *Amos* 5. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfecte abominati sunt. Quod plangit *Ieremias* cap. 15. Væ mihi mater mea, quare me genuisti virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? Bellum enim irreconciliabile est (ut dicit *Augustinus*) inter veritatem & errorem, dum se & veritas tenet & impietas error obnittitur. Et quod ex hoc ordo rerum confundatur, subdit [propter hoc lacerata est lex] omnis, scilicet, naturalis, diuina, & positiva, & breuiter omnis regula iudicij. *Isa.* 24. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum; propter hoc maledictio vorabit terram. Et bene dicit, lacerata, quia lex iustitiae plena est & clara, nisi per interpretationem violentiam laceretur ad iniustitiam. *Isa.* 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitias scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei [&] quia, supple, lacerata est lex [non peruenit usque ad finem] debitum, supple [iudicium] *Glossa*. Finis iudicij est iuste iudicare, hoc est, per sententiam ius suum vnicuique tribuere; cuius oppositum fit *Isa.* 59. Propter hoc elongatum est à nobis iudicium, & non apprehendet nos iustitia. Et repetit causam, ut sciatur hunc sequi effectum [propterea egreditur iudicium peruersum] per iniquas scilicet sententias, per quas (sicut dicit *Glossa*) innocens Christus occiditur, & Barrabas latro dimittitur *Matth.* 27. *Isa.* 1. Pupillo non iudicant, & causa vidua non ingredietur ad illos. *Job* 9. Terra data est in manus impij, vultum iudicium eius operit.

Aspicite in Gentibus] responsio Domini est respondentis ad querelas inductas. Respondet autem primo in vniuersali, secundo determinando ad

particulare ibi [Quia ecce ego.]

Aspicite] Ac si dicat. Tu miraris quod impius præualet aduersus iustum, sed tu & alij Prophetæ nolite mirari; quia aspicite, supple, ea quæ sunt [in Gentibus] quod scilicet nulli parco iniquo. *Hebr.* 2. Omnis inobedientia iusta accepit mercedis retributionem [& videte] hoc est, considerate, & meas vindictas & iniquitates illorum. *Isa.* 34.

*Deus pec-
tatori non
parcit.*

Accedite Gentes, & audite, & attendite populi orbis, & omne germen eius: quia indignatio Domini super omnes gentes [& admiramini] opera scilicet mea, & illorum [& obstupescite] Admiratio est suspensio in magnitudine facti: stupor autem cordis, insensibilitas & motus secundum fistolem, eo quod nec causam nec modum nec rationem facti potest inuenire. *Iere.* 5. Stupor & mirabilia facta sunt in terra. *Ecclesiast.* 43. Terribilis Dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Quid autem mirantur, subdit [quia opus factum est in diebus vestris] tam grande, supple, in potentia, tam profundum in sapientia [quod nemo credit cum narrabitur] præ magnitudine scilicet ipsius. Simile *Ioel* 1. Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, si factum est istud in diebus vestris & in diebus patrum vestrorum. Hoc autem est quod una gens præualet ad orbis castigationem, quæ statim propria iniquitate ruitura sit. *Isa.* 10. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei manda bo illi, ut auferat spolia & diuidat prædam: & ponam illum in conculationem ut lutum platearum. Ac si dicat. Primo quidem omnes spoliabit, postea conculcabitur ut lutum. Hoc autem opus determinat in quinque, patientia scilicet ferocitatis, regimine propriæ voluntatis, impetu nocendi, & ad rapinam velocitatis audiatur, & vniuersalitate spoliationis, crudelitate inspectionis & vniuersalitate subiectiois orbis.

*Admiratio
Stupor.*

Quia ecce ego suscitabo Chaldæos] hactenus quiescentes & quasi dormientes, qui interpretatione nominis vicem dæmonis habent. Chaldæi enim feroce interpretantur. Simile. *Isa.* 13. Ecce ego suscitabo super vos qui argentum non quaerant, nec aurum velint, sed sagittis parvulos interficiunt [gentem amaram] hoc est, ad amaritudinem perducentem. *Ruth* 1. Vocate me Mara, hoc est, amaram, quia amaritudine valde replete me. Omnipotens. *Thren.* 3. Replete me amaritudine, inebriauit me absynthio [& velocem] *Glossa* ad implenda præcepta Dei. Ex quo videtur, quod meruerunt, sed ad hoc dicendum, quod hoc quod præcepit Deus, veloces erant ad implendum, sed non ea intentione, qua Deus hoc præcepit. Deus enim ad correctionem præcepit Gentium castigationem; illi autem audiatur præda, & ambitione dominandi excutiuntur. *Isa.* 10. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita aestimabit; sed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. *Prouerb.* 1. Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant innoxium sanguinem [ambulantem super latitudinem terræ] hoc est, non contentam finibus suis, sed volente occupare totam terræ latitudinem. *Job* 1. Circuiui terram, & perambulaui eam. *Isa.* 5. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci; Nunquid vos soli habitabis in medio terræ? Quid autem intentione prædandi hoc faciant, subdit [ut possideat]

Chaldæus.

*Merito de-
ficiuntur
suis qui a-
bmitur.*
deat tabernacula non sua] rapiendo scilicet & ej-
cendō alios à possessionibus suis. Hoc autem iu-
ste permisit Deus & voluit; quia qui suis abutitur,
iustum est ut à suis deiiciatur. *Isa. 22.* Expellam te
de statione tua, & de ministerio tuo deponam te.
Sic angelus domicilium cœli, Adam vero paradi-
si perdidit habitaculum. *Psal. 51.* Propterea Deus
destruet te in finem, euellet te & emigrabit te de
tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuen-
tium. Et subdit, quod incredulitate propriæ vo-
luntatis sequetur sententiam.

Horribilis] hoc est, horrendas pœnas inferens
[& terribilis est] minis scilicet & in clamationi-
bus. *Isa. 21.* Horru cum audirem, turbatus sum
cum videre, emarcuit cor meum. *Job 16.* Colle-
git furorem suum in me, comminans mihi infre-
muit contra me dentibus suis, hostis meus terribi-
libus oculis intuitus est me[ex semetipsa iudicium
eius] de faciendis, supple, hoc est, nullius consilio
sapientis, sed propria regetur voluntate. 2. *Ma-
chab. 10.* Hi ducem belli animum habent. Impe-
rium enim propriæ malitiæ exequuntur [& onus
eius] supple, quod imponunt aliis grauissimæ ser-
uitutis [egreditur] & ideo, supple, nec consilio
sapientium, nec prece bonorum, nec mansuetu-
dine vel misericordia propria flectetur. Simile. 3.
Reg. 12. Pater meus posuit super vos iugum gra-
ue, ego autem addam super iugum vestrum. Pater
meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos
scorpionibus. *Act. 15.* Hoc est onus, quod neque
nos, neque patres nostri portare potuimus. Et sub-
dit, quād de facili inducuntur ad malum.

Leuiores pardis equi eius] Equus hic precepit
in malum & effrenis impetus dicitur, quo mali
facile inducuntur ad mala; quod significat per par-
dum qui volox est, & varius; volox precipiti vo-
luntate, & varius dolositate. *Dan. 7.* Ecce alia be-
stia quasi pardus, & alas habebat auis, propter sci-
licet velocitatem, & doli varietatem. *Osea. 13.* Be-
*Lupus vos
pertinus
tyrannus
in subdi-
cto.*
stia agri scindet eos [& velociores lupis vespertini-
nis] lupus in die occultatur, & de vespere fameli-
cus egreditur, ideo propter famem prædæ tyranni
huius seculi lupi vespertini dicuntur. *Seph. 3.* Prin-
cipes eius in medio eius quasi leones rugientes,
iudices eius non relinquebant in mane. De omni-
bus his simul. *Jere. 5.* Percussit eos leo de sylva,
lupus ad vesperam vastauit eos, pardus vigilans su-
per ciuitates eorum: omnis qui egreditus fuerit, ca-
pietur. Sunt ergo leones crudelitate, lupi prædæ
auditate, pardus insequendi velocitate [& diffun-
dentur equites eius] ut scilicet ybique rapiant.
Jere. 50. Effusi estis sicut vituli super herbam. Vi-
tuli enim per totum effusi, vnde viride decr-
punt: & hoc faciunt tyranni in temporalibus, &
dæmones in spiritualibus. Et quod implacabiles
sint, subdit.

Volabunt] auditate prædæ scilicet[quasi aquila
festinans ad comedendum] de qua dicit *Au-
cenna*, quod ad quingentas leucas odoratur cada-
uer & prædam. *Deutero. 28.* Adducet Dominus
super te gentem de longinquο, & de extremis ter-
ræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum
impetu; cuius linguam intelligere non possis,
Gentem procacissimam, quæ non deferat seni, nec
misereatur parvuli, quæ deuoret fructum iumento-
rum tuorum, donec interreas. Et subdit de au-
litia.

Omnis ad prædam venient] *Jere. 6.* A maiore

vsque ad minorem omnes avaritiae student [facies
corum] hoc est, præsentia [ventus vrens] per ef-
fectum scilicet. Omnia enim sicca & arida relin-
quunt, sicut ventus vrens. Hoc *Iael. 1.* per multa
describitur, & in fine concluditur sic cap. 2. Ante
faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flâ-
ma. Et subdit de multitudine captiuorum, & sub-
iugatorum diabolo & tyrannis.

Et congregabit quasi arenam captiuitatem]
hoc est, multos captiuos, hyperbolice per multi-
tudinem arenæ significatos. Vnde gloriando dicit
Isa. 10. Sicut colliguntur oua quæ derelicta sunt,
sic congregati vniuersam terram. Et ne credatur,
quod aliquis resistat ei potentia, subdit de effectu
potentiae eius, vt verum sit quod dicitur. *Ecci. 48.*
In diebus suis non pertinuit principem, & poten-
tia nemo vicit illum[& ipse de regibus triumpha-
bit] & non tantum de regibus[sed & tyranni] de
viribus propriis scilicet præsumentes[ridiculi eius
erunt] hoc est, derisibiles faciet superando eos.
Vnde *Isa. 10.* gloriatur dicens: Abstuli terminos
populorum, & principes eorum deprædati sum,
& detraxi quasi potens in sublimi residentes. *Isa.
45.* Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo.
Et ne confidat aliquis de munitionibus, subdit.

Ipse super omnem munitionem ridebit] siue
sit terra munitio, siue spiritualis in scientiis &
opibus. Has enim non curat; astutior enim est &
fortior omni munitione. *Thre. 2.* Dissipavit mu-
nitiones eius, & replete in filia Iuda humiliatum
& humiliatum, *Isaia. 36.* Ascendit super omnes ci-
uitates Iudæ munitas & cepit eas [& comportabit
aggerem hoc est, terram ad implenda fossata [&
capiet eam] Munitio enim spiritualis cito capitur
per terrenorum appetitum, & per comportatio-
nem diuitiarum. *Ezech. 26.* Circundabit te mu-
nitionibus, & comportabit aggerem in gyro.

Tunc mutabitur spiritus eius] supple, in super-
biā, sicut mos superborum est, quod in prospe-
ritate eleuantur. 2. *Theff. 2.* Extollitur super omne
quod nominatur aut quod colitur deus. Et reatu
superbiae spiritus humanus, qui in ipso est, mutabi-
tur in spiritum feræ, sicut est mos superborum,
quod ferales efficiuntur. *Daniel. 4.* Cor eius ab
humano mutetur, & cor feræ detur ei. *Psal. 48.* *Superbia
ferocias fa-*
Homo cum in honore esset, non intellexit: com-
paratus est iumentis insipientibus [& pertransibit]
a gloria scilicet in ignominiam Deo condemna-
te. *Psalm. 36.* Transiui, & ecce non erat. *Psal. 102.*
Pertransibit spiritus in illo, & non subsistet, &
non cognoscet amplius locum suum [& corrueat]
in mortem scilicet & in infernum. *Isa. 13.* Quo-
modo cecidisti lucifer qui mane oriebaris, corrui-
sti in terram qui vulnerabas gentes? *Apoca. 18.*
Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habi-
tatio dæmoniorum. Nec est mirum quod corruit,
quia nullus stat in pede superbæ. *Psal. 35.* Non
veniat mihi pes superbæ, & manus peccatoris
non moueat me. Ibi ceciderunt, &c. Et causam
ruinæ subdit per ironiam [hæc est fortitudo eius] *Superbia
infidelis.*
falsa scilicet & mendax. *Jere. 9.* Non glorietur for-
tis in fortitudine sua. *Amos 2.* Fortis non obtine-
bit virtutem suam [Dei sui] hoc est, quam (vt
credit) dat sibi Deus suus Bel vel draco; sicut &
fortes seculi ab his quæ colunt, putant se habere
fortitudinem, sicut à diuitiis, pompa, potentatu,
& huiusmodi: sed quo fortiores sunt, eo citius
cadunt. *Matth. 12.* & *Luc. 11.* Si fortior illo su-
peruenerit

peruerterit, intrabit in domum fortis, & alligabit eum. *Isiae* 1. Erit fortitudo vestra ut fauilla stupor, & opus vestrum quasi scintilla: & succendetur vtrunque simul, & non erit qui extinguat.

Nunquid] instructus à Domino, de his de quibus quarebatur, humiliter redit ad confessionem veritatis, & sub modo & habitu humilitatis mitigationem petit dispensationis. Et ideo tria dicuntur hic, scilicet, veritatis confessio, liberationis petitio, & publicæ iustitiae per dissimulationem confusio.

Nunquid non tu à principio] supple, es. *Prouerb.* 8. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quicquam ficeret à principio. *Hebre.* 1. Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli [Domine Deus meus] supple, qui me creasti. *Glossa.* cuius clementia subsistimus. *Hebre.* 1. Portans omnia verbo virtutis suæ. *Aet.* 17. In ipso viuimus, mouemur & sumus [sancte meus] hoc est, fortis meus. *Exod.* 15. Quis similis tui in fortibus Domine, magnificus in sanctitate? *Iere.* 10. Non est similis tui Domine, magnus tu & magnum nomen tuum in fortitudine[& non moriemur] te protegente scilicet sub tanto hoste. *Ezech.* 18. Quare moriemini domus Israël, quia nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuat? *Sap.* 1. Nolite zelare mortem mœrore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum velstrarum: quoniam Deus mortem non fecit, nec latet in perditione viuorum. Exposita fide, & eleuata spe, confitetur dispensationis veritatem subdens.

Domine in iudicium] correptionis [posuisti eum] Nabuchodonosor scilicet, vel diabolum, vel quemcumque tyrannum: ut scilicet iudicium correptionis per eum facias, sicut per instrumentum vltionis tuæ. *Isiae* 10. Virga furoris mei & baculus ipse est. Et post pauca. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi. Et hoc est quod subdit exponendo [&] id est [fortem] cui nullus possit resistere [vt corriperes] supple, per eum alias gentes[fundasti eum] diabolum scilicet, vel Nabuchodonosor. Dicit autem fundatum, ne facile subuertetur à potestate: quia si potestatem amississet, corripare non posset. *Amos* 2. Altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus. *Ierem.* 12. Plantasti eos, & radicem miserunt: proficiunt & faciunt fructum. Et in hoc confitetur intentionem Domini disciplinantis filios. *Hebr.* 13. Quis filius quem non corrigit pater? *Psal.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. *Sap.* 12. Eos qui delinquunt partibus, corrigis & admones, ut relicta malitia credant in te Domine. 2. *Machab.* 6. Non multo tempore finere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij indicium est. Et ideo subdit ex parte Dei ordinantis, veræ fidei confessionem [Mundi sunt oculi tui] *Glossa*, quibus nihil placet immundum [ne videoas malum] per approbationem scilicet. In signum huius *Gene.* 4. dicitur: Ad Cain & ad muñera eius non respexit [& respicere ad iniquitatem non poteris] & bene dicit, respicere. Respectus enim est ad ea quæ retro sunt, post Deum autem sunt peccatores & peccata. In signum huius *Gene.* 19. Vxot Lot respiciens retro conuersa est in statuam salis. *Philip.* 3. Posteriorum oblitus, ad anteriora me extendeo. Hac veritatis

Deus pecata non probat.

D. Alberti Magni, in Habacuc Proph.

confessione posita, omni humilitate reuertitur ad quæstionem & admirationem dispensationis mundi.

Quare non respicis super iniqua agentes] respectu scilicet illo, de quo dicitur *Exod.* 14 Factum est in vigilia matutina, & respexit Dominus super castra Ägyptiorum, & subuertit rotas curruum eorum, ferebanturque in profundum. *Psal.* 24. Respice inimicos meos: quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me [& taces] hoc est, dissimulando ad modum tacentis te habes[deuorante impio iustiorem se] Quamuis nullus sit iustus apud te. *Psal.* 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: tamen deuoratus secundum humanam iustitiam, iustior est deuorante: & tu ad hoc taces, quod mirum videtur. *Prouerb.* 25. Dens putridus & pes lapsus, qui sperat super infideli in die angustia. Et post pauca: Fons turbatus pede & vena corrupta, iustus cadens coram impio. Et cum videantur esse mirabilia coram Deo, & iniusta coram homine, ex his videtur turbari ordo & regimen huminæ vitæ.

Et facies] in ordine rerum scilicet [homines] rationabiles [quasi pisces maris] in sagenam, scilicet, impiorum congregandos. *Iere.* 16. Mittam eis pescatores multos, & pescabuntur eos [& quasi reptile non habens principem] supple, facies homines, quod scilicet non habet ordinem, nisi conculandi & proiiciendi. *Psal.* 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectionis plebis. Et qualiter hoc sit, subdit [Totum in hamo suo subleuauit] Hamus est aculeus sub esca latens, & significat eos qui spe mercedis temporalis vel falsæ promissionis seducuntur. *Eccl.* 9. Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur: sic capiuntur homines in tempore male, cum eis extemplo superuenerit. Nota autem quod hamo capiuntur unus & unus, quia & Nabuchodonosor & diabolus trahunt unum & unum, & postea plures. Et hoc est quod sequitur [traxit illud in sagenam sua] Sagenam vocat magnam extensionem acquisitionis & variam. *Eccl.* 7. Sagenam cor eius, vincula sunt manus illius [& congregavit in rete suum] Rete significat varias implexiones temptationum & occasionum peccandi. *Job* 18. Immisit in rete pedes suos, & in maculis illius ambulat. Ambulare autem est quotidie magis ac magis inuolui.

Super hoc lætabitur] corde, supple [& exultabit] corpore etiam. *Prouerb.* 2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis [propterea immolabit sagenam suam] *Glossa* vult, quod sagenam vocat deum suum, cuius auxilio putabat multiplicari sibi subiectos & captiuos [& sacrificabit reti suo] hoc est, partes dabit militibus & ministris, quibus alios capiet. *Ezech.* 17. Comprehendetur sagenam mea, & expandam super eum rete meum. Causam autem delectationis subdit [quia in ipsis] sagenam scilicet, & reti [incrassata est pars eius] hoc est, ditatum est regnum eius. Nabuchodonosor, vel diaboli. *Deuter.* 32. Incrasatus est dilectus & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus [& cibus eius electus] Electos enim diuites & potentes & nobiles deuorat. *Iere.* 51. Absorbuit me quasi draco, replete utrem suum teneritudine mea. *Job* 41. Absorbuit fluuium & non mirabitur, & habebit fiduciam, quod Iordanis influat in os eius [Propter hoc ergo] sup-

Q *ple,*

ple, quia delectatur in talibus [expandit sagenam suam] hoc est , latam & diffusam ministrorum & exercitum expansionem, quod tam diabolo quam Nabuchodonosor competit. *Matth. 13.* Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti [& semper interficere gentes non cessat] crudelitate scilicet propria semper sanguinem sitiens. *Isaia 10.* Ad conterendum erit cor eius , & ad internacionem gentium non paucarum.

C A P V T II.

Super custodiam meam stabo.

Tangitur hic plena reuelatio quæstionum industrarum , & habet duas partes. Prima est descriptio reuelationis , & eius cui fit reuelatio. Secunda descriptio rei reuelatae ibi [Et quomodo vnum] Prima duos paragraphos habet : descriptionem scilicet Prophetæ , cui fit reuelatio ibi [Et respondit mihi Dominus] & descriptionem reuelationis. In primo sex dicuntur, scilicet,custodia ab impedimentis contemplandi , &c.

Super custodiam meam stabo] hoc est, mei : stabo, hoc est, stans erectus in virtute , custodiam me ne phantasias errorum decipiar , ne peccatis obnubiler, ne pondere corporis opprimat. De primo *Gene. 15.* Descenderunt volucres super cadauera sacrificiorum Abrahæ , hoc est , muſcæ & vespæ: sed abigebat eas Abraham. Muſcæ istæ & vespæ: significant phantasias errorum contemplanti se ingerentes. *Eccle. 10.* Muſcæ morientes perdunt suavitatem vnguenti , deuotionem enim perdunt huiusmodi phantasie. De secundo *Sap. 1.* In maleuolâ animam non introibit sapientia , nec habitabit in corpore subditio peccatis. De tertio *Sap. 9.* Corpus quod corrumpitur , aggrauat animam , & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Secundum eft.

Et figam gradum meum] hoc est, pedem meum, affectus scilicet, & intellectus [ſuper munitionem meam] Duo muniunt Prophetam: veritas scilicet, & virtus : gradus intellectus ſtat ſuper veritatem, gradus affectus ſuper virtutem. Sic Salomon 3. *Regum 8.* Vtrunque genu fixerat , vt firmius coram Domino oraret. Sic Esdras & Nehemias ſuper gradum ligneum ſtabant quem fecerant ad loquendum. *Nehemia 8.* Sic *Daniel 10.* dicitur : Sta in gradu tuo. Et subdit tertium.

Et contemplabor] hoc eft, virtutes contemplatiuas extendam & erigam. *Isaia 21.* Contemplare in ſpecula. Specula enim alta eft , & erectionem virtutum contemplatiuarum significat. *Baruch 5.* Sta in excelsø & vide. *Luca 21.* Respicite & leuate capita. Et subdit quartum.

Vt videam] hoc eft , vt videndo discernam. *Apocalyp. 3.* Inunge collyrio oculos tuos vt videas. Collyrium autem eft cordis munditia. *Matth. 5.* Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. Visio autem diuina perficitur , vt ratio purificata ad fidem conuertatur. *Act. 15.* Fide purificans corda eorum , & fides conuertatur ad intellectum Scripturarum. *Daniel. 10.* Intelligentia opus eft in viſione. Intellectus vero gusto ſapientiae forme-

tur. *Proverb. vlt.* Gustauit & vidit quod bona eft negotiatio eius. *Pſal. 33.* Gustate & videte. Et ſic gustans Spiritui reuelanti innitatur. *Ezech. 1.* Vbi erat impetus Spiritus illuc gradiebantur. *Pſal. 142.* Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et subdit quinto de auditu.

Quid dicatur mihi] ad mei ſcilicet & aliorum inſtruſionem. *Daniel. 9.* Intellige verba quæ ego loquor ad te *Ezech. 3.* Audies ex ore meo verba. *1. Reg. 3.* Loquere Domine , quia audit ſeruus tuus. Et subdit sexto.

Et quid respondeam ad arguentem me] Ad hoc enim loquitur Dominus vt respondeatur ei per obedientiam. *Job 38.* Accinge huc vir lumbos tuos, interrogabo te & responde mihi.

Et respondent mihi Dominus & dixit] Ponit hic viſus descriptionem in tribus ; in explanatione ſcilicet,in temporis protelatione, in viſus fidelitate & veritate.

Et respondent mihi Dominus] ſatisfaciens ſcili-
cet quærenti [& dixit] ſatisfaciens etiam quæſi-
tioni. *Isa. 48.* Ego Deus docens te utilia *Isa. 50.* Dominus aperuit mihi aurem , vt audiam eum tanquam magiftrum [Scribe viſum] Spiritum Dei viui ſcilicet in cordibus auditorum. *2. ad Corinth.* 1. Epiftola noſtra vos eftis ſcripta in cordibus noſtriſ, quæ ſcitur & legitur ab omnibus homini-
bus; manifestatiquod epiftola eftis ſcripta, nō atra-
mento , ſed Spiritu Dei viui. *Iere. 31.* Dabo legem
meam in corde eorum,& in viſceribus eorum ſcri-
bam eam [& explana eum] vt intelligantur my-
fteria quæ latent ſub cortice literæ. *Nehemia 9.* Legit Esdras in libro legis Dei diſtincte & aperte. Sic fecit Christus Discipulis *Luca 24.* Incipiens à Moysè & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant [ſu-
per tabulas]cor rasum à peccatis, planatum virtute
per ſtudium veritatis, inſcriptionem audiū recipere , tabula vocatur. Talibus in tabulis digitus
Dei ſcripsit legem *Exod 31.* [vt percurrat] hoc
eſt, currendo facile intelligat [qui legerit] Propter hoc dicitur *Isa. 8.* Sume tibi librum grandem,
& ſcribe in eo ſtilo hominis , hoc eſt , ad facilem
hominis intellectum. *Daniel. 12.* Pertransiſunt
plurimi , & multiplex erit scientia. Et subdit de
protelatione viſus.

Quia adhuc viſus procul] ſupple , eft. Myſtice enim non implebitur, niſi in fine temporum. Lite-
raliter vero non niſi impletis peccatis Babylo-
niorum. *Isa. 30.* Ecce nomen Domini venit de
longinquo. *Numer. 24.* Heu quis viſturus eft,
quando hoc faciet Dominus? *Daniel. 7.* ſecundum
Septuaginta. Aspiciens à longe, ecce video Dei po-
tentiam venientem. Et subdit de viſus fidelitate
& veritate.

Et apparebit in finem] hoc eft, finaliter , etiā
ad tempus differatur. *1. Reg. 9.* Omnia quæ lo-
quitur, absque dubio euident. *Tobia vlt.* Non ex-
cidit verbum Domini [& non mentietur] vt ali-
quem ſcilicet decipiat. *Tit. 1.* Quam promiſit qui
non mentitur Deus. *Numer. 23.* Non eft Deus
quaſi homo, vt mentiatur : nec vt filius hominis,
vt mutetur. Et ideo , ſupple [ſi moram fecerit [ſupple , viſus ad tempus [expecta eum] ſecurus.
Gene. 49. Salutare tuum expectabo Domine.
Thren. 3. Pars mea Dominus , dixit anima mea,
propterea expectabo eum [quia veniens veniet]
hoc eft, continuo appropinquans. *Heb. 10.* Adhuc
modicum

*Cormun-
dum tabu-
la eft legis.*

modicum aliquantulum & qui veturus est, veniet & non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet: quod si subtraxerit se, non placebit animae meae [& non tardabit] sicut quidam putant. 2. Petr. 3. Non tardat Dominus promissa sua, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. Et subdit de damno non credentium, & utilitate credentium visum.

Ecce qui incredulus est] supple, visui. Isa. 21. Qui incredulus est, infideliter agit. Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Et hoc est quod sequitur [Non erit recta anima eius] Plato dicit, quod rectum propriè est, quod applicatum recto vnde tangit & tangitur. Deus autem rectus est, quem anima recta vnde tangit & tangitur: & quod non est rectum, incurvatur ab ipso. Psal. 72. Quam bonus Israël Deus his qui recto sunt corde. Cant. 1. Recti diligunt te. Isa. 26. Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. Proverb. 11. Iustitia rectorum liberabit eos, & in insidiis suis capientur iniqui [in semetipso] Hoc dicit, quia ipse sibi causa curvitatis est. 2. Paralip. vlt. Incurvatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi [iustus autem] siue rectus [in fide sua] hoc est, merito fidei sua [viuet] ab hostibus liberatus. Matth. 19. Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Ioan. 11. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.

Et quomodo vinum] Tangit hic rem visam, & habet duas partes. Primo enim describit ambitionis & avaritiae insatiabilitatem. Secundo peccantibus in hoc peccato ponit maledictionem ibi [V] qui congregat avaritiam] Prima tres habet paragraphos, scilicet, libidinem illicientem, avaritiam insatiabilem, & peccantum derisionem.

Et quomodo vinum] calore scilicet, & vapore [potantem] se [decipit] ad insaniam scilicet conuertendo. Pron. 23. Ne intuearis vinum quando flauescit, & cum splenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, & in nouissimo mordebit ut coluber [Sic erit superbus vir] Nabuchodonosor scilicet, & quilibet aliis, libidine scilicet dominandi, & cupiditate diuitiarum ad insaniam deductus. Isa. 28. Prae vino nesciorunt, praे ebrietate errauerunt. Ephes. 5. Nolite inepti vino, in quo est luxuria. Pron. 31. Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas [& non decorabitur] Ebrius enim vomit & sordet, sic ebrius ambitione in insaniam bestiae conuertitur. De primo Isa. 28. Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumque, ita ut non esset locus ultra. De secundo Dan. 4. Cor eius ab humano mutetur, & cor feræ detur ei.

Quia dilatauit] supple, superbis vir dilatatione ambitionis & cupiditatis [quasi infernus] qui Pron. 30. inter insatiabilia ponitur [animam suam] hoc est, animale desiderium suum. Isa. 30. Præparata est ab heri Tophet, à rege præparata, profunda, & dilatata, nutrimenta eius ignis & ligna multa. Isa. 5. Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino [& ipse quasi mors] supple, est, quæ scilicet non satiatur imperfectis. Sap. 18. Stans in terra replete omnia morte [& non adimplebitur] Glossa. Semper enim avarus eget. Eccle. 5. Avarus non implebitur pecunia. Qualicher autem hoc faciat, subdit [Et] id est [congregabit ad se omnes gentes] ut omnibus scilicet do-

D. Albert. Magn. in Habacuc Prop.

minetur. Iudit. 2. Dixit cogitationem suam in esse, ut omnem terram suo subiungaret imperio [& coaceruabit ad se omnes populos] ciuitatum scilicet, & oppidorum: ut scilicet omnium spoliis suam satiaret avaritiam. Isa. 10. gloriando dicit: Sicut colliguntur oua quæ derelicta sunt, sic uniuersam terram ego congregavi. Ezech. 38. Ut diripiias spolia, & inuidas prædam tu venisti. Et post pauca. Ecce ad diripiendam prædam congregasti multitudinem, ut tollas argentum & aurum & auferas supellestilem atque substantiam, & diripiias manubias infinitas. Et subdit de peccati irrisione, & habet duas partes: derisionem, & poenam.

Nunquid non omnes isti] afflitti scilicet, & contriti per eum [super eum parabolam sument] hoc est, similitudinarium & derisuum sermonem? Isa. 14. Sumes parabolam istam contra regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? [& loquelam ænigmatum eius] supple, sument, hoc est, loquelam multarum parabolam & ænigmatum sument ad deridendum eum. Isa. 37. Despexit te, subsannauit te virgo filia Sion, post te mouebit caput virgo filia Ierusalem [Et dicitur] maledicendo scilicet tibi, & deridendo [V] ei qui multiplicat non sua] id est, qui retinere non poterit quæ illicite acquisiuit, Glossa inducit illud Iere. 17. Perdix souit quæ non peperit, fecit diuitias & non in iudicio, in medio dierum dederunt eas, & in nouissimo suo erit insipiens. Unde dicitur Lue. 12. Quæ præparasti cuius erunt: Et quia dixit de parabola, ponit similitudinem [V] quequo etiam aggrauat contra se densum lutum?] luto com- lutum ex terra graue est, ex humore immundum parantur, est & polluens, ex densitate tenax est & detinens: & ita opera carnalia & mundana & diuitiae carnales & grauant & polluant & definent hominem ne ad Deum veniat. Exod. 1. & Iud. 5. Filij Israël Pharaoni seruiebant in operibus luti & laterris. Psal. 68. Infixus sum in limo profundi; & non est substantia. Item Psal. 17. Ut lutum platearum delebo eos. Hoc autem quasi ex ratione nititur probare, subdens & apostrophen ad Babylonem faciens.

Nunquid non repente consurget?] Diorysius. Repente sit quod sit sine præmeditatione, & præter spem, sicut Medi & Persæ consurrexerunt contra Babylonem. Iere. 51. Ecce ego suscitabo super Babylonem & super habitatores eius qui cor suum leuauerunt contra me quasi ventum pestilentem, & in terram in Babylonem ventilatores qui ventilabunt eam [qui mordeant te] scilicet Medi & Persæ primo affligendo. Pron. 30. Est generatio quæ pro dentibus habet gladios, & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & suscitabuntur lacerantes te] Secundo, supple, hoc est, terras & regna ab obedientia tua reuocando; ut lacerata in diuersas partes, potestate amittas, & sic tandem tota, suppleseris in rapinam eis] Medis scilicet, & Persis. Isa. 14. Suscitabo super vos Medos, qui argentum non querant nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficiunt. Meritum autem huius poenæ subiungit, ut iustior sit condemnatio.

Quia tu spoliasti gentes multas] subiuganda eas scilicet tibi [spoliabant te omnes qui reliqui fuerint de populis] Reliqui de populis humiles dicuntur, & deieci & non reputati, qui propter paupertatem nihil relinquunt. Isa. 33. V[er] qui præ-

daris,

daris, no[n]ane prædaberis: & qui spernis, nonne & ipse sperneris? [propter sanguinem hominis] hoc est, humanum, quem scilicet multum fudisti, & maxime Iudæorum & Sanctorum. *Osea* 4. Sanguis sanguinem tetigit [& iniquitatem terræ] totius scilicet quam inique subiecisti. *Isa.* 16. In terra Sanctorum iniqua gessit [ciuitatis] Ierusalem scilicet, vel congregationis Sanctorum. *Isa.* 64. Ciuitas sancta tua facta est deserta, Sion deserta facta est, Ierusalem desolata est [& hominum] hoc est, rationabilium habitantium in ea] Ciues enim Dei rationabiles, & Sancti sunt: & hos turbare peccatum est. *Psalm.* 86. Sicut latantum omnium habitatione est in te. *Tob.* 13. Beatus ero si fuerint reliquæ seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem.

Væ qui congregat] Ponit hic exaggerationem peccati sub interminatione maledictionis. Et quia in quatuor gloriahatur Nabuchodonosor: diuitiis, munitionibus, oppressionibus, & idolis: ideo quatuor ponit maledictiones, quæ per ordinem patent in litera. Quælibet istarum habet duas partes, scilicet, culpa exaggerationem, & pœna interminationem.

Væ qui congregat] ex quacunque acquisitione. *Sap.* 15. Existimabant vitam hominis compositam esse ad lucrum, & oportere vnde cunque, etiam ex malo acquirere [auaritiam] hoc est, res auare acquisitionis & auare retentas. Mala acquisitione fit per rapinam, furtum, usurias, fraudes: male retentum, necessitatibus pauperum subtractum [malam] scilicet ex mala radice. 1. ad *Tim.* 6. Radix omnium malorum est cupiditas, vel malam, ut dicit *Glossa*, quia est causa ruinæ domus. Et hoc est quod addit[domini sua] *Ecclesiastes* 5. Est & alia infirmitas pessima quam vidi sub sole, diuitiae congregatae in malum Domini sui: pereunt enim in afflictione pessima. Generabit filium qui in extrema egestate erit. Egens enim filius subuersio domus est. *Job* 18. Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcat super eum desuper, quasi rex, interitus. Et subdit de diuitium mala intentione [vt sit in excuso] gloriae scilicet mundanæ [nidus eius] *Isa.* 22. Excidiisti in excuso memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi. Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus. *Abdia* 1. Superbia cordis tui extulit te, habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum. Et subdit de falsa spe diuitium [& liberari se putat] supple, pretio auaritiae, & fastu superbiæ [de manu mali] presentis scilicet, vel futuri. *Proverb.* 6. Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ, nec acquiesceret cuiusquam precibus, nec recipiet pro redemptione dona plurima. *Job* 15. Non credit frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Exaggerata culpa subdit pœnam.

Cogitasti confusionem] hoc est, causam confusionis [domui tuae] id est, successioni tuae. *Isa.* 14. Preparare filios eius occisioni in iniquitate patrum eorum: non consurgent, nec hæreditabunt terram, neque implebunt faciem orbis semine, supple [quia concidisti populos multos] rapinis scilicet, angariis, & perangariis, & aliquando occisionibus; vt eorum spoliis gloriosam tibi faceres domum. *Isa.* 14. Tu terram tuam disperdidisti, tu populum occidisti: non vocabitur in æternum semen pessimorum [& peccauit anima tua] Sensus est. Ex intentione & delectatione animæ tuae pec-

casti in auaritia. *Mich.* 2. Contra Dominum est manus eorum, & concupierunt agros & violenter tulerunt, & domos rapuerunt, & calumniabantur virum, & domum eius, virum & hæreditatem eius.

Quia lapis de parieta clamabit] hoc est, materia clamoris contra vos erit, eo quod per angarias pauperum positus est. Simile *Luc.* 19. Si hi tacuerint, lapides clamabunt [& lignum quod inter iuncturas ædificiorum est] in domibus pulchris & tabulatis, ligna piæ & aurata tegentia iuncturas tabularum affigi consueverunt, quæ superflua sunt in ædificiis diuitium & male extorquentur laboribus pauperum [respondebit] peccato vestro, scilicet, clamando super vos. *Sap.* 5. Armabit creaturam ad ultionem inimicorum, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. *Iere.* 22. Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio: amicum suum opprimet frustra, & mercedem eius non reddet ei. Qui dicit, Ædificabo mihi domum latam & cœnacula spatiosa: qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingitque sinopide.

Væ qui ædificat ciuitatem] Babylonem scilicet, vel quamcunque. Et tangit gloriam Nabuchodonosor in ciuitatibus & munitionibus [in sanguinibus] hoc est, in sanguine & sudore pauperum, raptis ab eis. *Dan.* 4. Nonne hæc est Babylon ciuitas magna quam ego ædificau in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloriam decoris mei? Vnde prima ciuitas ante diluvium ædificata legitur à Cain, vt ex illa opprimeret pauperes, sicut fratrem suum ante occiderat *Gen.* 4. Post diluvium autem prima ædificata fuit à Nemrod & posteris suis, & vocata est Babylon *Gen.* 10. vt ex illa, sicut robusti, venationes agerent in innocentes [& præparat urbem] iunitam scilicet [in iniquitate] hoc est, ad iniquitatem exercendam. Vrbs enim sonat præsidium. *Isa.* 25. Posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam. *Mich.* 3. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. Et subdit pœnam post culpam.

Nunquid non hæc sunt] supple, quæ dicturus sum [a Domino exercituum] supple, quasi sententiae promulgatae? *Isa.* 59. Et vedit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium: & vedit quia non est vir, & aporiatus est, quia non est qui occurrat. Quod autem sit à Domino, subdit [laborabunt enim populi] afflitti scilicet temporaliter, & æternaliter. *Sap.* 5. Ambulauimus vias difficiles, lastrati sumus in via iniquitatis & perditionis [in multo igne] quem sibi peccatis succenderunt. *Isa.* 50. Ecce vos omnes succendentes ignem & accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis vobis: de manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis. *Isa.* 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Propter hoc dicit *Isaac in libro definitionum*, quod tales deprimentur sub tristi orbe, & concremabuntur in igne magno [& Gentes] hoc est gentiliter viuentes [in vacuum] supple, laborabunt congregando diuitias. *Ecclesiastes* 5. Auatus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis [&] id est, quia [deficient] & diuitiae & diuitiae. *Luc.* 12. Sulte hac nocte repetent animam tuam, & quæ præparasti cuius erunt? *Psalm.* 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenierunt omnes viri diuitiarum. Qualiter

*Cupiditas
omnium
malorum
radix.*

*Cain pri-
mus ciui-
tatem con-
struxit.*

*Nemrod
adificauit
Babylonem.*

liter autem deficiat, subdit.

Quia replebitur terra] hoc est, homines habitantes in terra [vt cognoscat gloriam Domini] id est, vt cognoscibiliter omnibus appareat potentia maiestatis Domini in contritione Babylonis. *Isa.* 40. Reuelabitur gloria Domini , & videbit omnis caro pariter quod os Domini loquutum est. Et huius gloriae describit abundantiam, subdens [quasi aquæ operientes mare] hoc est, fundum & alueum maris implentes, ita quod exuberet, sicut facit mare in effluxu. Et vult dicere, quod fama victoriae super iniquos vindique prædicabitur. *Isa.* 10. Consummatio abbreviata inundabit iustitiam: consummationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. *Ecc.* 24. Factus est mihi trames abundans, & flumus meus ad mare appropinquauit.

Væ qui potum dat] Tangit hic quod per oppressionem, calicem amaritudinis omnibus propinavit, & exaggerat culpam & postea interminatur pœnam.

Væ qui potum dat] amaritudinis scilicet & afflictionis [amico suo] amicus intelligitur omnis homo qui inimicitias non agit. *Iere.* 25. Sume calicem furoris vini huius de manu mea, & propinabis de eo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te; & bibent & turbabuntur & insanient à facie gladij, quem ego mittam inter eos[mittens fel suum] id est, amaritudinem in potum [& inebrians] hoc est, ad tantam angustiam perducens ut insaniant sicut ebrii. *Deut.* 32. Fel draconum vinum eorum & venenum aspidum insanabile. *Thren.* 3. Repletum me amaritudine, inebravit me absynthio. Hoc peccatum proptie tyrannorum est & malorum Prælatorum[vt aspiciat nuditatem eius] hoc est, in tantum spolians quod nudus appareat, etiam interitam non relinquendo. *Job* 24. Nudis & incertibus absque vestitu & esurientibus tulerunt spicas, hoc est, pauperes manipulos. Et subdit pœnam.

Repletus est ignominia pro gloria] & potest legi cum præcedenti vel cum consequenti. Si cum præcedenti, sensus est, cuius aspicis nuditatem, repletus est ignominia pro gloria, quam ei debuisti exhibere & facere. *Isa.* 20. Minauit rex Assyriorum captiuitatem Ægypti & transmigrationem Æthiopiarum iuuenem & senem, nudam & discalceatam, & discoopteris natibus ad ignominiam Ægypti. Cum sequenti legitur sic, tu tyranne & depopulator repletus ignominia pro gloria quam habuisti[bibe tu quoque] *Iere.* 25. dicitur: Et rex Sesach, hoc est, Babylonis, biber post eos. *Osæ.* 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo. *i. Mach.* 1. Secundum gloriam eius ita & ignominia eius. De potu *Iere.* 25. Bibite, & inebriamini, & vomite, & cadite, & nolite consurgere [& consopire] vt scilicet nec motum nec sensum habeas præ angustia sicut ebrius. *Prov.* 25. Eris quasi dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amissus clano. Vnde autem sic inebretur, subdit, supple, quia [circundabit te] vnde, supple [calix] iræ scilicet, & furoris [dextera Domini] hoc est, quem tota virtute dexteræ tibi propinavit. *Isa.* 51. Usque ad fundum calicis soporis bibisti [& vomitus ignominiae] hoc est, ignominiosus, supple, erit [super gloriam tuam] Super, notat oppressionem; gloria autem gloriationem, qua de spoliis gloriatur; vomitus vero violentam & difficilem red-

D. Albert. Magni in Habacuc Proph.

ditionem eorum quæ abstulerat. *Isa.* 28. Omnes mensæ replete sunt vomitu, sordiumque, ita vt non esset locus vltra. *Job* 20. Diuitias quas detrauit, euomet, de ventre eius extrahet eas Deus. Et vt iustior sit pœna, repetit culpam.

Quia iniquitas Libani] hoc est, quam exercisti in Libano, id est, in ædificato templo de lignis Libani[operiet te] in pœna scilicet. *i. ad Cor.* 3. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus[& vastitas animalium] quia scilicet vastasti animalia ad ritus sacrificiorum pertinentia [deterrebit te] id est, ad terrorem pœnatum æternarum te adducer. Alludit ei quod dicitur *Isa.* 40. Ecce Libanus non sufficiet ad succendendum, & animalia eius non sufficient ad holocaustum [de sanguinibus hominis] supple, effusis innocenter. *Gen.* 9. Sanginem animalium vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum. Et paulo post. Quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius[& iniquitate terræ] quam scilicet in omnes exercisti. *Isa.* 16. In terra Sanctorum iniqua gesit, non videbit gloriam Domini[& ciuitatis] quam scilicet succendisti & euertisti. *Isa.* 64. Ecce Domine, respice, populus tuus omnes nos, ciuitas sancta tua facta est deserta [& omnium habitantium in ea] quos de hereditate eorum eieci & exagasti. *Isa.* 24. Deserta est omnis latitia, translatum est gaudium terræ, relicta est in urbe solitudo & calamitas opprimens portas. *Isa.* 11. Qui depopulator est, vastat.

Quid prodest sculptile] detestatio est idolatriæ, & ostendit quod Nabuchodonosor idolum nihil profuit, & ostendit rationem [quia sculpsit illud fictor suus] Et est sensus. Quid prodest poterit quod fictore suo impotentius est? Et bene dico, quid prodest, non enim sculpsit Deum, sed in materia[conflatile] & in forma[imaginem falsam] id enim quod viuit, non conflatile, sed generabile est; nec imago eius et membrorum fallax est, sed qualibet figura vita quandam significat operationem, & per membrum illud exhibet eam, et exercet: in idolo autem omnes figuræ falsæ sunt, quia nihil operationis exhibit. Sic est de idolis Episcoporum & Prælatorum quæ hodie fiunt, qui nullam sui gradus exhibit operationem. *Zach.* 11. O pastor & idolum derelinquens gregem. *Sap.* 13. Infelices sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt deos opera manuum hominum [quia sperauit in figmento fictor eius] quod valde est irrationalis, quia figmento fictor potentior est. Tamen hoc videmus, quod Prælati qui fiunt manibus hominum, ad hoc fiunt quod fictores aliquid sperant ab eis. *Sap.* 13. Pro fanitate infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium inuocat inutilem[vt faceret simulachra muta] Dupliciter muta dicuntur, quia scilicet inuocantibus non respondent, nec verbo nec effectu exauditionis. *3. Reg.* 18. de prophetis Baal dicitur, quod prophetantibus illis siue orantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solebat; nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebant orantes. Vel dicuntur muta sicut linea muta, qua posita non ratiocinamus, vt dicit Euclides Posito enim idolo pro Deo, nihil ratiocinari potest de diuinitate ipsius. *i. ad Cor.* 10. Scimus quoniam idolum nihil est in mundo, & quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant & non Deo, & ideo, supple.

*Ignatus
Episcopus
idolæ est.*

*Simula-
chra muta.*

Væ]ei, supple[qui dicit ligno, Expergiscere]cum scilicet sit mortuum & mutum quod euigilare non potest, & nullum actum diuinitatis ad exteriōra exercere. *Isa. 43.* De reliquo ligni idolum faciam, ante truncum ligni procidam, pars eius cinis est, cor insipiens adorabit illud. Et vœ, supple, illi qui dicit[Surge lapidi tacenti]hoc est, mortuo & muto. *Dan. 14.* Iste est intrinsecus luteus, forinsecus æreus, neque comedit aliquando. Idola enim nec surgere, hoc est, sursum se agere, nec iuuare aliquem possunt. *Iob 41.* Ecce cor eius quasi lapis indurabitur, & stringetur quasi malleatoris incus. Tales sunt(ut dicit *Eustratius*) mali Prælati locum Dei obtinentes, nihil nisi idolum pastoris exhibentes, qui non bestiis similes, sed arborei sunt & lapidei, nihil vita nec sensus habentes. *1. Reg. 25.* Emortuum est cor eius intrinsecus, & factum est quasi lapis. Et hoc est quod sequitur [Nunquid ipse docere poterit]lapis scilicet, vel lapideus : Dei enim vel eius qui loco Dei est, docere est. *Matth. 23.* Vnus est magister vester qui in cælis est. *Sapien. 7.* Omnium enim artifex docuit me sapientia. Similiter episcopatus officium doctrina est: simia autem, quæ similitudo hominis est, ut dicit *Aristo.* non docet, et si in cathedra aliquando sedeat. *Bernardus ad Eugenium.* Audi canticum meum, simia in testo, rex fatuus in solio iudicij.

Ecce ipse] lapis scilicet [coopertus est auro & argento]ut pretiositate metalli opinionem diuinitatis mentiatur[& omnis spiritus non est]hoc est, nullus spiritus est[in visceribus eius]hoc est, in intrinsecis eius, & vitalibus: quia et si tales apud exteriores viuere videantur, intus tamen mortui sunt in conscientia. *1. ad Timoth. 5.* Vidua in deliciis viuens, mortua est *Exod. 12.* Non erat domus in qua non iaceret mortuus. Per contrarium autem dicit de Domino.

Dominus autem] supple est [in templo sancto suo] corporis scilicet quod asumpsit, & vteri virginis quem sacrauit, & sanctæ animæ quam inhabitat. *Jere. 7.* Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Est etiam in templo, quod domus orationis est, per propitiationem & per sacramentorum effectum. *Psal. 17.* Exaudiuit de templo sancto suo vocem meam[sileat] ita scilicet, quod de nullo alio Deo vñquam fiat mentio [à facie eius]hoc est, à præsentia eius[omnis terra] per metonymiam, hoc est, omnes habitantes in terra. *Jere. 10.* Inter cunctos sapientes Gentium, & in vniuersis regnis eorum nullus est similis tui. Pariter infipientes & fatui probabuntur: doctrina vanitatis eorum lignum argento inuolutum. Propter quod dicitur *Philip. 2.* quod abiecit idolis, in nomine Domini nostri Iesu Christi omne genu fleatur, cælestium, terrestrium, & infernum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in dextera est Dei Patris. Ipse enim non tantum spiritum habet, sed spiritus est omnia viuificans. *Ioan. 6.* Spiritus est qui viuificat. *Ioan. 1.* In ipso vita erat. *Glossa Ambros.* sicut in causa. Idolum autem(ut dicit *Hieronym.*) et si dæmonem habeat extra præsidentem; tamen per dæmonem intus non viuificatur. *Psal.*

95. Omnes dij Gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit.

**

C A P V T III.

Domine audiui.

C Apituli istius titulus est, Oratio Habacuc pro ignorantibus. Et differt ignoratio ab ignorantia. Ignorantia enim priuationem scientiae debitæ dicit & voluntati, propter quod peccatum est. *1. ad Corinth. 14.* Qui ignorat, ignorabitur. *Rom. 2.* super illud, An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? dicit *Glossa*, Grauissime peccas si ignoras. Ignoratio autem priuationem actus dicit, qui est non aduertere & pertractare & considerare, quod frequenter accedit Sanctis, propter dolorem vel turbationem, quod aduertere & pertractare non possunt iudicia Dei. Vnde *Iob 19.* Nempe et si ignoraui, mecum erit ignorantia mea. Et quia *Habacuc* ex compassione populi non potuit aduertere iudicia Dei quæ abyssi multa sunt, aliquid videbatur temere loquutus contra ea, quando dixit: Taces conculcante impio iustiorem sc. *Iob vlt.* Infipient locutus sum, & quæ vltra modum excedunt scientiam meam. Propter hoc istud capitulum per modum orationis inducit pro venia ignorantium. *Psal. 24.* Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris.

Domine audiui] In tres partes diuiditur capitulum. In prima ostendit excellentiam operum diuinorum, in secunda destructionem Babyloniorum, ibi [Pro iniquitate vidi tentoria *Aethiopia*] In tertia liberationem sanctorum ibi [Viam fecisti in mari equis tuis] In prima tria facit, miratur scilicet magnitudinem diuinorum operum. Secundo ostendit terribilitatem eorum ibi [Deus ab Austro veniet] Tertio describit effectum ibi [Abscondita est fortitudo eius] In primo præterita miratur. In secundo futura similia precatur. In tertio Dei iudicia iusta esse confitetur.

Domine] vniuersorum scilicet *Espher 13.* Dominus vniuersorum tu es[audiui]exterius, & interius: intus à spiritu, extra per Scripturam *Luc. 12.* Multi reges & prophetæ voluerunt audire quæ auditis, & non audierunt. Abdiæ. Auditum audiuimus à Domino, & legatus ad Gentes missus est[auditio nem tuam] materialiter, hoc est, talia in quibus tua appetit potentia, scilicet, quod semper contribuisti superbos & liberaisti humiles. *Isa. 21.* Horru cum audirem, turbatus sum cum viderem, emacuit cor meum. Et hoc est quod sequitur [& timui] *Septuaginta.* Domine audiui auditum tuum, & timui: Domine consideravi opera tua, & obstuui, scilicet, in destructione malorum & liberatione bonorum, in cataclismo *Gen. 7.* in Pentapolii *Gen. 19.* in liberatione filiorum Israël de *Aegypto* *Gen. 15.* In deiectione luciferi de cælo. *Isa. 14.* Quæ omnia simul dicit *Petrus 2.* *Perr. 2.* Et concludit sic: Nouit igitur Deus pios de tentatione eripere, ini quos vero in diem iudicij cruciandos referuare. *Hebr. 2.* Si omnis præuaricatio & inobedientia iustum accepit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus si tantum neglexerimus salutem? Hæc enim magna opera Domini sunt, sustinere iniquos ut purgentur eleæti, & postea in æternum condemn

condemnentur mali. *Psal. 110.* Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius. *Sap. 17.* Magna enim sunt iudicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua. Et quod dicit; Timui, intelligitur de timore admirationis & reverentiae; sicut Discipuli videntes Dominum transfiguratum, timuerunt *Matth. 17.* *Psal. 54.* Timor & tremor venerunt super me. Et petit similia fieri in futuro, sicut factum est in praeterito, subdens.

Domine opus tuum] supple, quod audiui, tantæ maiestatis & potentiae, ut nulli ascribi possit nisi tibi. *Ecc. 43.* Qui nauigant mare, enarrant pericula eius: & audientes auribus nostris, admirabimur illic præclara opera & mirabilia. Mare enim mundum significat, nauigatio maris passiones Sanctorum, præclara opera apparent in gubernatione mundi, & liberatione ab iniquis, & maxime in opere incarnationis, quod specialiter opus Dei est, in quo totum mundum liberavit. *Isa. 26.* Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. *Psal. 73.* Operatus est salutem in medio terræ. *Ecc. 43.* In omnibus gloriantes, ad quid vallebimus? Ipse enim Omnipotens super omnia opera sua. Sed quia antiqua potentia opera tempore afflictionis Sanctorum videbantur esse sopita & mortua propter longam dissimulationem, ideo subdit petendo.

In medio annorum viuifica illud] Medium annorum vocat, quia sicut à principio mundi sunt magna opera ostensa, & in fine ostendenda in mundi condemnatione; petit quod in medio tempore in quo Sancti tribulantur ab iniquis ex Dei dissimulatione, viuificetur opus in destructione malorum, & liberatione honorum. Simile *Isaia. 52.* Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini, consurge sicut in diebus antiquis in generationibus seculorum. Nunquid tu non percussisti superbū, vulnerasti draconem? Et ad consolationem Sanctorum subdit propheta.

In medio annorum notum facies] supple, opus tuum, hoc est, in medio mundi decursum notam facies destructionem Babyloniorum, & eorum qui torquent Sanctos. *Ecli. 36.* Glorifica manum & brachium dextrum, excita furem & effunde iram, extolle aduersarium & afflige inimicum [cum iratus fueris] tuis, supple, vt corripias eos [misericordiae recordaberis] in liberatione & purgatione ipsorum. 2. *Macha. 6.* Corripiens in aduersis populum suum non derelinquet. *Thren. 3.* Misericordia Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. *Psal. 76.* Aut obliuisceret misereri Deus, aut continebit in ira misericordias suas. *Bernardus.* Iucundum plane iudicium, vt ille iniquus omnium humilium malleator, etiam nolens fabricet eis coronas perpetuas, dum omnes tentat & ab omnibus superatur. *Psal. 128.* Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi, supple, præualere. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem sibi, supple, non mihi. Et subdit unde hoc iudicium & hæc misericordia oriatur.

Dens ab Austro veniet] per Austrum quæ regio luminis est & caloris. *Job 37.* Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro? Et vult dicere quod pleno lumine veritatis & pleno calore charitatis orietur. *Job 38.* Per quam viam

spargitur lux, diuiditur æstus super terram? [& sanctus] hoc est, fortis cui nihil resistere possit [de monte Pharan] Pharan os videntis interpretatur. *Deute. 33.* Apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. & enim Pharan proximus mons montri Sinai, in quo data est lex, sicut dicta Prophetarum proxima sunt legi. *Ecci. 36.* Da testimonium, quia ab initio creaturæ sunt, & suscita precatio[n]es quas loquuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores. Da mercedem Domine sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Septuaginta. De monte umbroso & condenso. Et significatur obscuritas eloquij prophetalis & condensitas multiplicis intellectus. In qua autem gloria oriatur subdit.

Operuit cælos gloria eius] Septuaginta, maiestas. Et per cælos intelligit cælestes Angelos qui mittuntur ad consolationem honorum, & in destructionem malorum. *Iudi. 5.* De cælo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo contra Sisaram pugnauerunt. *Baruch 3.* Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis & latetæ sunt, vocatæ sunt, & dixerunt: Adsumus, & luxerunt ei cū iucunditate qui fecit eas. *Hebreo. 1.* Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis [& laudis eius plena est terra] Omnis enim terra laudat Deum de vindicta malorum. Vnde contrito rege Babyloniorum *Isa. 14.* dicitur: Conquieuit & filuit omnis terra, gauisa est & exultauit. *Apoca. 18.* Exulta super eum cælum & sancti Apostoli & prophetæ: quoniam iudicauit Deus iudicium yestrum de illa.

Splendor eius] Tangit gloriam exercitus venientis ad imperium Domini [Splendor eius] in gloria scilicet, & apparatu exercitus: in armis, scutis, & huiusmodi. Vel forte melius, splendor dicitur claritas iustitiae quæ tunc apparebit. *Malachi. 4.* Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iustitiae, & sanitas in pennis eius. 1. *ad Corint. 4.* Illuminabit abscondita tenebratum, & manifestabit consilia cordium. Et hoc est quod sequitur [vt lex erit] vel quasi lux. Et quamvis hoc de Cyro possit intelligi, tamen verius intelligitur de Christo: vt erque tamen fuit lux, hoc est, consolatio multorum. *Isa. 49.* Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea usque ad extremum terræ. *Ioan. 1.* Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Cornua in manibus eius] cornua quia ventillant & corona capitum sunt in animali, regna significant, quæ literaliter Cyro subdenda esse dicuntur, & spiritualiter Christo. *Psal. 74.* Nolite extollere in altum cornu vestrum. Hoc significatur 4. *Regum vlt.* vbi dicitur, quod. Sede chias fecit sibi cornua, & dixit: His ventilabis Syriam donec deleas eam. *Zachra. 1.* Leuavi oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua. Et dixi Angelo qui loquebatur in me: Quid sunt hæc? Et dixit ad me: Hæc sunt cornua quæ ventilarunt Iudam & Israël & Ierusalem. Et intelligit de potestatibus regnorum. *Psal. 74.* Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Cyri scilicet & Christi. *Glossa* tamen allegorice exponit hoc de Christo, dicens quod cornua sunt trophyæ crucis, & quod sit sensus. Cornua in manibus eius id est manus eius in cornibus, per figuram quæ dicitur hypallage. Christi enim manus affixaæ fuerunt

*Cornua
in manibus
Christi.*

runt angulis crucis. *Zacharia* 13. Quid sunt plaga istæ in medio manuum tuarum? *Isaie* 49. Ecce in manibus meis descripsi te. Vocat enim descriptionem, vulnerum infixionem. Quanta autem fortitudo sit, subiungit, & probat per effectum dicens.

Ibi abscondita est fortitudo eius] sensus est. Abscondita fortitudo eius est ibi, hoc est, latens fortitudo Dei est in Cyro, qui primo nihil reputabatur, vel in Christo, qui eximaniuit semetipsum formam serui accipiens. *Philip.* 2. Hic est enim fortis, de quo dicitur *Luce* 11. Si fortior illo superuenerit, intrabit in domum fortis, & alligabit eum. Si autem de Cyro intelligitur, concordantia est *Ieremie* 46. Fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt, Nabuchodonosor scilicet primo, & Cyrus postea. Effectum autem fortitudinis subdit.

Ante faciem eius ibit mors] mortem vocat. Nabuchodonosor vel diabolus, eo quod mortem induxit. *Habacuc* 2. Ipse quasi mors & non adimplitur. *Osee* 13. Ero mors tua o mors, mors tuus ero inferne. Qualiter autem hoc fiat, subdit, & suppletur quia [egredietur diabolus ante pedes eius] Pedes ponuntur pro conculatione; diabolus autem est deorsum fluens, & significat contrariam potestatem sive humanam sive dæmonis, egressus significat electionem. Et est sensus. Potestas contraria conculcata, eiicietur præsentia Cyri, vel Christi. *Deutero.* 33. Eiiciet à facie tua inimicum tuum, dicetq[ue]: Conterere. *Roman.* 16. Dominus conteret satan sub pedibus vestris velociter. Et ne credatur tantum facere insultum & recedere subdit.

Stetit] ut viator scilicet persistit. *Sap.* 10. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicauerunt. *Psal.* 39. Quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? [& mensis est terram] regna scilicet quæ prius subiecta fuerunt Nabuchodonosor vel diabolo, suis per mensuram distribuit. *Isaie* 9. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant viatores capta præda quando dividunt spolia. *Proverb.* vlt. De nocte surrexit, dedit q[ue] prædam domesticis suis. Et ne aliquis credat quod resistentem habuerit de subiectis diabolo vel Nabuchodonosor, subdit.

Aspergit & dissoluit Gentes] hoc est, terribili aspectu & irato vultu respexit in adiutores dæmonis, vel Nabuchodonolor, quo conuertit corda eorum in formidinem, ut statim se subiicerent. *Exo.* 14. Respexit super castra Ægyptiorum, & subuerit rotas curruum. *Ezher* 15. Cumq[ue] eleuasset faciem & ardenteribus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit. Si de Christo intelligitur, tunc est aspectus misericordiae, quo dissoluit gelata corda Gentilium ut ad fidem conuertentur. *Mattha.* 27. Conuersus Dominus respexit Petrum, & egressus Petrus fleuit amare. *Psal.* 85. Respice in me & miserere mei [& contriti sunt montes seculi] hoc est, à seculo fundati principes & reges mundi. *Isaie* 45. Ego ante te ibo & gloriosos terræ humiliabo. *Isaie* 40. Omnis mons & collis humiliabitur.

Incuruati sunt colles mundi] Colles dicuntur inferiores potestates quæ incuruatae reuerenter subiecerunt se & Cyro & Christo. *Isaie* 60. Gens & regnum quod non seruierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur [ab itineribus æterni-

tatis eius] itinera vocat profectus & Cyri & Christi. *Michæl* 5. Egredius eius sicut ab initio à diebus æternitatis; omnia enim hæc ab æterno præordinata sunt. Hoc autem in quibusdam ostendit, & in omnibus intelligit, cum subdit.

Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopæ] turbata, supple, quia resistere non valebant, qui quia nigri sunt & tenebrosi interpretantur, peccatores significant & obstinatos; qui tamen potentia Dei & Cyri subiicientur, turbati in pœnitentiam. *Psal.* 67. Æthiopia præueniet manus eius Deo. *Soph.* 3. Ultra flumina Æthiopæ inde supplices mei, filii disperforum meorum deferent munus mihi. *Soph.* 2. Sed & vos Æthiopes interficti gladio meo eritis [turbabuntur pelles terræ Madian] pelles tentoria de pellibus significant, & tentoria exercitus. Et est sensus. Exercitus Madianitarum resistere volentes turbabuntur, vel ad fugam, vel ad subiectionem; sicut turbati sunt coram Gedeone *Indic.*

7. Madian autem interpretatur iudicium hominis, *Madian.* & significat eos, qui humano iudicio & sapientia seculi iudicant de diuinis, qui sapientia Dei turbabuntur. *Isaie* 9. Iugum oneris eius & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian.

Nunquid in fluminibus iratus es domine? Tantum hic de destructione Babylonis dupliciter, in captura scilicet ciuitatis, & interfectione principis & militum eius ibi [Dedit abyssus vocem suam] In primo duo sunt, scilicet, argumentum de præterito, & conclusio similis de futuro ibi [Fluuios scindes terræ] In prima harum sunt tria scilicet ablatio falsæ opinionis, constructio veritatis, & spes de futuris [Nunquid in fluminibus?] Ista quæstio supponit falsam quandam opinionem. Posset enim aliquis dicere, quod quando diuisit Dominus aquas maris *Exo.* 14. & quando diuisit fluentia Iordanis *Iosue* 3. factum fuisset casu vel virtute stellarum, ut quando scilicet Dominus esset benevolus aquis, faceret eas fluere; & quando iratus, exiccare eas, & non fecisset ad peccatores perdenados & sanctos liberandos. Et hoc iam quidam dixerunt, sicut narrat Abraham Iudeus in libro de magnis coniunctionibus Iouis & Saturni. Quod elidens Prophetæ, dicit.

Nunquid in fluminibus?] hoc est, aquis fluentibus non habentibus in se virtutem standi [iratus es Domine] ut stare faceres & diuidi contra naturam fluxus, quam primo indidisti eis. Quasi dicat. Non. Visibile enim elementum est & indignationem tuam non meretur: sed hoc in aquis fecisti, ut tuis auferres impedimenta transitus, & hostes inuolueres in mediis fluctibus, & deterre viso tanto miraculo. O Domine, nunquid tu iratus es in fluminibus? hoc est, Iordanis fluentis, ut scilicet inferiorem partem in mare mortuum faceres defluere, & superiorum ad instar montis stare, ex ira quam haberet ad aquas, quibus non cuperes tenere fluxum suum. Quasi dicat. Non, sed propter tuos hoc fecisti. *Isaie* 43. Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non obruent te. Et quod subdit [aut in fluminibus furor tuus] notat flumina Ægypti, Nilum, & alia quæ in sanguinem versa sunt, & ebullierunt ranas. Hoc enim non fecit ex ira quam haberet ad aquas, sed ex ira quam habuit ad eos qui aquis vtebantur, & qui innocentem sanguinem in aquis suffocaverant. *Sap.* 16. Negantes nosse te impij per fortitudinem brachii tui flagellati sunt: nouis aquis, & grandibus,

*Deus aquis
non irascitur.*

*ibus, & pluviis persecutionem passi. Et subdit.

Vel in mari] quod vento flante & vrente ab-
stulisti. *Exod.* 14. [indignatio tua] supple, est,
Quasi dicat. Non. *Isaie.* 51. Nunquid non tu sic-
casti mare, aquam abyssi vehementis: qui posu-
isti profundum maris viam, ut transirent liberati?
Hoc autem probat, subdens [Qui ascendis super
equos tuos] Angelos scilicet, & homines, ve-
ctores tuae virtutis, talibus scilicet impedimentis
ablati. *Hieronymus* inducit illud quod habetur.
Reg. 6. Ecce mons plenus equeorum & curruum

*Angeli sunt
diuina vir-
tus vectio-
res.*

4. Reg. 6. Ecce mons plenus equorum & curruum
igneorum in circuitu Elisei. Et non est dubium
quin equi illi fuerint Angeli ad bella Domini
præparati, vectores virtutis Dei, & ab ipso ad
bella directi. Et hoc est quod sequitur [& qua-
drigæ tuæ saluatio] Vnde 2. **Machab.** 3. Cum He-
liodorus vellet spoliare ærarium templi, apparuit
quidam equus terribilem habens lessorem, opti-
mis operimentis adornatus, isq[ue] cum impetu
Heliodoro priores calces illisit; qui autem infide-
bat ei, videbatur habere arma aurea. Et non est
dubium quin equus fuerit Angelus, & lessor vir-
tus diuina. Similiter 2. **Machaba.** II. cum Iudas
& sui prompto animo à Ierusalem ad bellandum
procederent, apparuit præcedens eos equus in ve-
ste candida, armis aureis hastam vibrans; per quod
idem significatur. Vnde postea sequitur. Ibant igitur
prompti, de cælo habentes adiutorem. Dicun-
tur autem quadrigæ, quia quatuor virtutibus ve-
sti, diuina scilicet, angelica, cælesti, & terrena;
quia, sicut dicitur **Sap.** 16. vindex est orbis iu-
storum, & ideo cum Deo consurgunt Angeli cæ-
lum, & terra, & hac quadriga impugnatūtū impios.
Et hoc ostendit, subdens, supple, sic, de cælo mit-
tens auxilium.

*Quadriga
Dei aduer-
sus impios*

Suscitans suscitabis arcum tuum] alia translatio. Intendens, intendes. Intensus enim arcus fortissime ferit. Et per arcum intelliguntur omnia instrumenta bellica , quæ omnia intenduntur & acuuntur in hostes, quando de cælo habetur auxilium. *Isaiæ* 5. Omnes arcus eius extenti. *Iob* 29. Arcus meus in manu mea instaurabitur. Et dicit, suscitans suscitabis , notans quod haec adiutoria continuo Deus suis ministrat. *Iudas*. Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum [Iuramenta tribibus] supple, sic suscitabis [quæ loquutus es] patribus scilicet. Per talia enim adiutoria impleuit quod iurauit ; vt scilicet destructis impiis , Sanctis terram eorum forte distribueret. *Exod.* 33. Memento Abraham Isaac , & Iacob , quibus iurasti dare terram fluentem lac & mel. Hæc expositio literalis est.

Mystice autem , flumina quibus irascitur Dominus , sunt flumina concupiscentiarum & vanitatum . Mare autem cui irascitur , insania mundi est . *Nabum* 1. Increpans mare & exiccans illud , & omnia flumina ad desertum adducens . Flumina quibus non irascitur , flumina sunt gratiarum & doctrinarum . *Ioan.* 7. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ . De insania mundi *Isaia* 57. Cor impij quasi mare feruens , quod quiescere non potest . Mare cui non irascitur , amaritudo pœnitentiae est . *Deut.* 3. Ex Basan conuertam in profundum maris . Arcus Scriptura est in manu Prædicatorum . *Gen.* 9. Ponam arcum meum in nubibus cæli , &

erit signum fœderis inter me & terram. Nubes enim, Prædicatores & Doctores sunt. Intenditur arcus, quando auctoritates acutæ ad corda compungenda emittuntur. *Psal. 116.* Sicut sagittæ in manu potentis. *Isaia 49.* Posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me. Equi vero ministeria sunt Angelorum cum Prædicatoribus missa. Quadrigæ vero quatuor expositiones Scripturarum. *Ezech. 1.* Apparuit rota vna, quatuor habens facies. Resumatur ergo litera. Quia post argumentum quod præmisit de præterito, simili fore arguit in futuro, dicens,

Fluuios scindes terra] hoc est, ex quo hoc in
aquis fecisti in præterito propter tuos, etiam in
futuro fluuios terra Babylonis, quibus munitur
ciuitas, scindes, hoc est, diuides, ne scilicet timore
profunditatis viam impedianc transeuntibus. *Isaia*
11, Leuabit manum suam super flumen in forti-
tudine spiritus sui, & percutiet eum in septem ri-
uis, ita ut transeant per eum calceati, & erit via
residuo populo meo.

Viderunt te] ô Deus , supple , hoc est' , poten-
tiam tuam [& doluerunt montes [Vera litera est,
Et tremuerunt. Et tangit hoc quod habetur *Nume-*
21. quod scilicet scopuli & montes Ammon &
Moabitarū motu tremoris exultauerunt in occur-
sum filiorū Israël , & inclinatione sua viam tran-
seuntibus dederunt. Vnde *ibidem* dicitur. Sicut fe-
cit in mari rubro , sic faciet in torrentibus Am-
mon. Scopuli torrentium inclinati sunt ut requies-
cerent in Aeron , supple , filij Israël , & recumbe-
rent in finibus Moabitarum. Et hoc est quod se-
quitur [gurges aquarum transiit] hoc est , cessauit
ante filios Israël . *Psal. 113.* Quid est tibi mare quod
fugisti , aut tu Iordanis quia conuersus es retror-
sum ? *Isaia 51.* Tu siccasti mare , aquam abyssi
vehementis[dedit abyssus vocem suam] in præte-
rito scilicet. Abyssus dicitur dare vocem per effe-
ctum , non ita ut loquatur. Et hoc *Numer. 16.* in-
nuitur , vbi terra se aperuit , & Datan & Abiron
viuos deglutiuit , & in abyssum traxit. Iterum de-
dit vocem suam *Exod. 15.* vbi dicitur: Abyssi ope-
ruerunt eos , descenderunt in profundum quasi la-
pis , quando scilicet Aegiptij in abyssum descen-
derunt [altitudo manus suas leuauit] altitudinem
ponit pro montibus , qui tunc in hoc dicuntur ma-
nus leuasse quando trepidauerunt , sicut dicitur
Numer. 21. *Psal. 92.* Mirabilis in altis Dominus ,
testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Utrum-
que horum dicitur. *Ia. 7.* Pete tibi signum à Do-
mino , siue in profundum inferri , siue in exelsum
supra. Et ad hoc subiungit alia argumenta quæ
maiora sunt.

Sol & luna steterunt in habitaculo suo] hoc est, in locis suis. *Iosue* 10. Sol contra Gabaon ne mo- uearis, & luna contra vallem Hailon; steterunt- que sol & luna donec vlcisceretur se gens de ini- micis suis. Ex omnibus illis argumentis preteritis infert, quod ita facient in futuro contra Babylo- nios. Et suppletur, ergo [In luce sagittarum tua- rum] hoc est, apertis sagittis tuis quibus excæ- bis eos [ibunt] supple, Cyrus & Darius, hoc est, proficient [in splendore fulgurantis hastæ tuæ] hastam vocat fulgura percussientia & proforantia desuper. *Psal.* 143. Fulgura coruscationem, & dis- sipabis eos; emite sagittas tuas, & conturbabis eos. *Iob* 36. Si voluerit extendere nubes quasi tento- rium suum, & fulgurare lumine suo desuper, car-

dines quoque maris operiet, hoc est, totum mundum subiicit. *Sap. 5.* Ibunt directe emissiones fulgurum, & tanquam à bene curvato arcu nubium terminabuntur, & ad certum locum infilient. Et est ac si dicat. Si volueris fulgurare contra Babylonios, sicut in præterito fecisti cum Moyle & Iosue, tunc proficientes ibunt Cyrus & Darius, & sic, supple, fremitu tuo, & illorum concubabis terram, hoc est, regnum Babyloniorum, & ipsos Babylonios conteres. *Proverb. 20.* Sic rugitus leonis, ita & terror regis, hoc est, Dei qui rex sumus est. *Iere. 8.* A Dan auditus est tremitus eorum eius, à voce hinnituum pugnatorum eius, commota est omnis terra: & venerunt & deuorauerunt terram & plenitudinem eius, urbem & habitatores eius. Sic ergo arguit ex præterito quid faciet de futuro [in furore obstupefacies Gentes] Iterum reuertitur ad præterita, vt similia concludat in futuro facienda.

Egressus es in salutem populi trii] Deus dicitur egredi, quando virtutem suam manifestat: tunc enim in exterioribus appetet. *Zach. 14.* Egedietur Dominus & prælibabitur contra gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis. Et vocat egressum ploras & virtutes, quas ostendit in Ægypto propter populi salutem [in salutem cum Christo tuo] Christum vocat sive Christos, Moysen & Aaron, quos ad hoc vnxit ut duces essent populi. *Psal. 104.* Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Item *Psal. 19.* Non egredieris in virtutibus nostris, hoc est, nonne? In salutem autem dicit; quia per hos suos salvauit. Egrediens autem quid fecerit, subdit [percussisti caput de domo impij] caput vocat primogenita Ægypti: domum impij, domos Ægypti Pharaoni impio subiectas. *Exod. 12.* Nec erat dominus in qua non iaceret mortuus. Et ab hac plaga populus Dei liberatus est. Et subdit adhuc quid egrediens fecit [denudasti fundamentum eius usque ad collum] fundamentum vocat totum exercitum. Pharaonis in mari rubro delatum. In illo enim fundauit totam spem suam Pharaon. Usque ad collum autem dicit; quia à minore usque ad maximum omnes deleti sunt, & terra denudata est ab eis; sicut dicitur *Exod. 14.* Quod autem totum à Domino factū sit, subdit. Et suppletur quia.

Maledixisti sceptris eius [Sceptra vocat cohortes principum qui cum Pharaone egrediebantur: quia omnes deleti sunt. *Isaia 26.*] Ecce enim Dominus egredietur de loco sancto suo, ut visitet iniquitatem habitatis terræ contra eum [capiti belatorum eius] supple, maledixisti, hoc est, Pharaoni. *Exod. 15.* Ingressus est enim eques Pharaon cum curribus & equitibus eius in mare, & reduxit super eos Dominus aquas maris [venientibus scilicet, sceptris & capite] ut turbo] hoc est, in impetu iræ & furoris. *Isaia 55.* Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem [ad dispergendum me] hoc est, ad interficiendum. *Exod. 15.* Dixit inimicus. Persequat & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Quid autem eos ad hoc incitauerit subdit, & suppletur quia [Exultatio eorum] Ægyptiorum scilicet fuit. *Prov. 2.* Letantur cum maleficerint, & exultant in rebus pessimis [sicur eius qui deuorat pauperem] hoc est, deuorare intendit [in abscondito] hoc est, in dolo. *Psalm. 9.* Insidiatur ut rapiat pauperem, ra-

pere pauperem dum attrahit eum. Sic autem, supple, destruens impios, liberasti tuos.

Viam fecisti in mari] diuisiones scilicet maris. *Psalm. 135.* Qui diuisit mare rubrum in diuisiones [equis tuis] vectoribus scilicet tuis, hominibus & angelis qui te vehunt. *Isaia 64.* Qui scidit aquas ante eos ut faceret sibi nomen sempiternum, qui eduxit eos per abyssum, quasi equum in deserto non impingente [in luto aquarum multarum] quod scilicet in fundo maris fuit, ita scilicet quod nec profunditate abyssi, nec tenacitate luti teneri poterant, virtute. Domini pro eis faciente. *Psalm. 117.* Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me: non moriar, sed vivam. Item *Psal. 98.* Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum. Hæc omnia narrat de præterito, ut similia arguat facienda in futuro. Et hæc omnia sub eisdem auctoritatibus non est difficile expondere de Christo, vel adaptare de Christo in Apostolis procedente ad dæmonum subuersionem, & mundi liberationem. Et hæc expositio est in *Glossa.*

Audiui] supple, hæc quæ dicta sunt à patribus. *Psal. 77.* Quanta audiuimus & cognouimus ea, patres nostri narrauerunt nobis [& conturbatus est venter meus] hoc est, omnia interiora mea in tot scilicet passionibus Sanctorum. *Tit. 3.* Omnes qui pie volunt vivere in Christo, persequitionem patientur. *Isaia 21.* Corru cum audirem, conturbatus sum cum viderem. Ventrem autem dicit: quia in ipso omnia interiora continentur, totum enim concavum corporis dicitur hic venter. Et vult dicere, quod interiora vitalia consonanter in hoc contubata sunt. *Isaia 19.* Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit. *Ieremie 31.* Conturbata sunt viscera mea super eum, miserans miserebor eius [à voce] supple, auditus talis [contremuerunt labia mea] Quasi dicat. Quia scio quod filii similia sustinebunt. *Ecclesi. 2.* Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & prepara animam tuam ad temptationem, & deprime cor tuum, & sustine. Quod autem dicit. Contremuerunt labia, naturale est, ut dicit Galenus. Turbitis enim viscera, tremit inferius labium propter collimitationem ad viscera. Et innuit, quod tremula voce pronuntiet quæ scit futura, propter populi compassionem. Ex his tamen quia consolatio sequitur, cum Sanctis eligit affligi, ut cum Sanctis consoletur. Et ideo tria dicit: electionem scilicet tribulationis, descriptionem eiusdem, & consolatoriam liberationem.

Ingrediatur putredo in ossibus meis] *Glossa.* liberenter patiar quod passus est. *Job*, qui dicit. *cap. 30.* Nocte perforatur os meum doloribus; & qui propter me comedunt, non dormiunt, à multitudine eorum consumitur vestimentum meum. Et hoc est *Tristitia*. quod sequitur [& subter me scateat] *Hieronymus.* Non solum in carne, sed in medullis ossium & stratus, putredine corporis & vermis scateat; ut cum pro peccatis sustinuerit angustias omnes captiuitatis, requiescam cum Abraham, Isaac, & Iacob. *Job 10.* Putredini dixi: Pater meus es, mater mea & soror mea vermis. Intendit autem, quod squalore carceris ossa catenis & medullæ lœduntur, & stratus & vestes vermis scatent & putredine. Sed quia nullus eligit pœnam propter pœnam, sed pœnam propter consolationem, ideo sequitur.

quitur.

Et] supple , purgatus tribulatione [requiescam in die tribulationis] finitæ , supple. *Tobie* 3. Hoc pro certo habet omnis qui colit te , quia vita eius si in probatione fuerit , coronabitur : si autem in tribulatione fuerit , liberabitur: & si in corruptione fuerit , ad misericordiam tuam venire licebit. Et , supple , sic [ascendam] per gradus virtutum [ad populum accinctum nostrum] hoc est, ad populum Sanctorum , accinctum fide & patientia ad omnes afflictiones euincendas , vt scilicet consors & similis sim Sanctorum. *Iaco* 5. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. *Roman.* 8. Si tamen compatimur, vt simul glorificemur. Existimo enim quod non sint condignæ passiones huius temporis , ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. *Heb.* 10. In altero quidem spectaculum facti , in altero autem socij taliter conuersantium effecti. *Heb.* 12. Accessistis ad Ecclesiam primitiorum , qui conscripti sunt in cælis. Et subdit de tribulationis descriptione.

Ficus enim non florebit] Per ficum omnis dulcedo quæ in populo fuit intelligitur, quæ per tortores & tyrannos ablata est. *Ioe.* 1. Ficum meam decorticauit , nudans spoliauit eam & projecit. *Apoca.* 6. Stellæ de cælo ceciderunt super terram , sicut emittit ficus grossos suos cum à vento magno mouetur [& non erit germen in vineis] Per germen vinearum significatur omnis materia gaudij, quæ vniuersaliter ablata est per tyrannos. Vinum enim (vt dicit. *Psal.* 103) lætitiat cor hominis. *Indicum* 9. Nunquid possum deserere vinum meum quod lætitiat Deum & homines ? *Ioe.* 1. Confusum est gaudium à filiis hominum.

Mentietur opus oliuæ] Per oliuam significatur omne quod vngit , lucet , & pascit , cibum condiendo : quod tunc mentitur, quando laboribus & expensis usque ad fructus collectionem deducitur, & fructus aufertur quem promiserat. *Dent.* 28. Oliuas habebis in omnibus terminis tuis , & non vngeris oleo : quia defluent & peribunt. Propter hoc paucos in Ecclesia videmus vñctos oleo coniunctionis ad sanitatem. *Mar.* 6. Vngentes oleo multos infirmos , & sanabantur : pauciores vñctos oleo exultationis ad contemplationem. *Psal.* 44. Vnxit te Deus oleo exultationis præ participibus tuis : paucissimos vñctos charismate sanctitatis ad vitæ perfectionem. *Psal.* 88. Oleo sancto meo vnnxi eum , nihil proficer inimicus in eo [& arua non afferent cibum] Ac si dicat. Non tantum quæ dulcedinis & gaudij & exultationis sunt , ablata sunt: sed etiam quæ necessitatis. Arua vero significant cultum humani cordis ad fruges iustitiae proferendas. *Ioe.* 1. Perit messis agri. *Deuterono.* 28. Sementem multam iacies in terram , & modicum congregabis: quia locusta deuorabunt omnia. *Isaia* 17. Ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauiter.

Abscindetur de ouili pecus] hoc est, oves, quod pecus lanam in vestem, lac in cibum, carnem in delicias , corium in calceamentum consuevit ministrire : & significat congregations mansuetorum & virtuosorum , quæ ab Ecclesia perierunt. *Job* 1. Ignis Dei cecidit de cælo, & tactas oves, puerosque consumpsit. Ignis Dei, ignis deorum nostrorum est, hoc est, concupiscentia prælatorum, de sublimi dignitatis eorum descendens per exemplum, & quicquid religionis est in Ecclesia , totum consumens

[& non erit armentū in præsepibus] armatum maius animal est, vt vaccæ & boves & asini & huiusmodi , quæ significant Prædicatores & Prælatos: quorum officium est terram Ecclesiæ colere & vomere prædicationis exarare. *Proverb.* 14. Vbi apparent plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo est bouis. Hæc ab Ecclesia ablata sunt. *Job* 1. Boues arabant , & asinæ pascebantur iuxta eos ; & irruerunt Sabæi, & tulerunt omnia. Sabæi interpretantur conuententes seu clamantes & eloquentes , & significant aduocatos & iudices Ecclesiæ , qui bonum labores in Ecclesia penitus abstulerunt. Et nota quod dicit, in præsepibus, Præsepibus enim , hoc est, stipendiis Ecclesiæ manentibus, nullum bouis opus vel utilitas appetit. Et subdit de consolatione,

Ego autem] Ac si dicat. Omnia quæ descripta sunt, libenter sustineo ; quia per hoc scio, quod [In Domino gaudebo] hoc est , in Dei consolatione. *Michæl* 7. Iram Domini portabo : quoniam peccavi ei donec iudicet causam meā. *Isa.* 38. Domine sic sic viuitur, & in talibus vita spiritus mei: corripies me, & viuiscabis me : ecce in pace amaritudo mea amarissima [& exultabo in Deo Iesu meo] hoc est , Saluator meo. *Tobie* 3. Post tempestatem tranquillum facis : & post fletum & lamentationem , exultationem & gaudium infundis. *Psal.* 65. Transiuius per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Et gaudium est cordis, exultatio vero corporis; quia, sicut dicit *Augustinus*, gaudium est diffusio animi in conceptu boni , & ideo refertur ad dotes animæ. Exultatio autem componitur ab ex , & ultra : quia id quod est in corde, in signo corporeo manifestatur : & ideo ad dotes corporis refertur. *Luc.* 2. Exultauit spiritus meus, in Deo salutari meo. *Isa.* 64. Gaudens gaudebo in Domino. Et exultauit spiritus meus, in Deo salutari meo. Causam autem gaudij subdit, & suppletur quia.

Deus Dominus fortitudo mea] supple, est Deus prouidentia : prouidet enim mihi bona. 1. *Pet.* 3. Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum : quoniam ipsi cura est de vobis. *Psal.* 54. laeta cogitatum tuum in Domino. Dominus potestate superpositionis dicitur , propter hoc quod suos eligit & exaltat. *Psal.* 29. Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me , nec delestasti inimicos meos super me. Item *Psal.* 9. Qui exaltas me de portis mortis. Fortitudo mea , hoc est , causa fortitudinis meæ , qua scilicet vincere possum tribulationes & tortores. *Psal.* 17. Diligam te Domine fortitudo mea. 2. *Reg.* 22. Dominus petra mea, & robur meum , & Saluator meus. Deus Dominus fortis meus, sperabo in eum *Isa.* 40. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem [& ponet] hoc est, disponet confortando pedes meos , quibus ad patriam redire debeo [quasi ceruorum] hoc est, faciet veloces, vt ceruorum pedes. *Psal.* 17. Qui perficit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me. Dicitur natura esse cerui , quod semper recurrat ad locum generationis. Et petit Propheta vt veloces pedes habeat ad recurrentem ad originem. *Cantic.* vlt. Fuge dilecte mi , assimilare capreæ , hinnuloqne ceruorum super montes aromatum. Caprea longe videt, & est sensus, longe contemplare patriam , & pedes tui veloces sint ad redeundum super montes virtutum & æternorum gaudiorum, qui montes sunt aromatum. *Psal.* 41. Quem

Gaudium,
Exulta io.

Natura
cerui.

41. Quemadmodum desiderat cœrū ad fontes aquarū, ita desiderat anima mea ad te Deus.

Et super excelsa mea] ad literam, terra promissionis montuosa & excelsa est, & significat vertices angelicos super quos ducuntur beati. *Isaie. 33.* Istē in excelsis habitabit, mumenta saxonum sublimitas eius: panis ei datus est, aqua eius fideles sunt. Regem in decore suo videbunt oculi eius [deducet me vīctor] vīctor scilicet hostium, & meus duxtor. *Ioann. 16.* Confidite, quia ego vici mundum. *Deute. 31.* Dominus solus duxtor euius fuit. *Isaie. 63.* Sic adduxisti populum tuum, ut aferes tibi nomen gloriae. *Isaie. 58.* Sustollam te super altitudinem terrae, & cibabo te hereditate Iacob patris tui [in Psalmis canentem] Psalmus hymnus est. Hymnus autem laus Dei cum cantico. Et quia hymnus ille in decachordopsalterio decā-

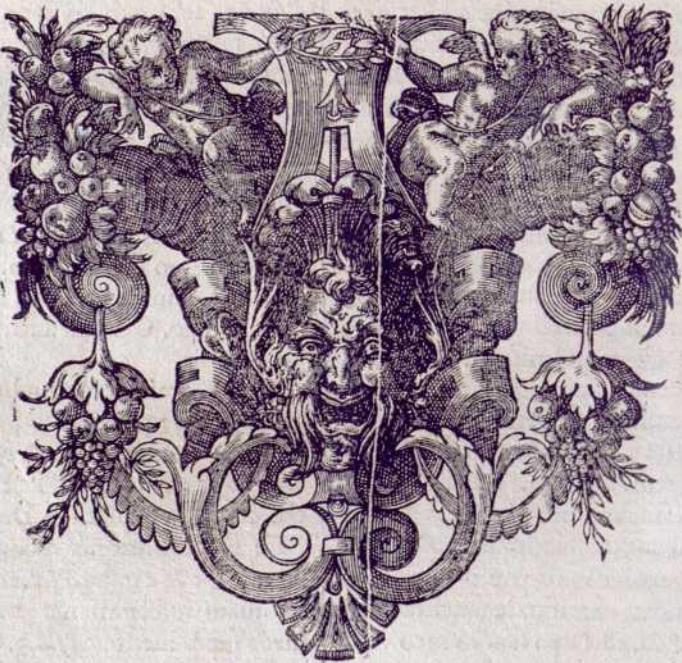
tabatur, perfectionem operis significat. Et est sensus. In iubilo cordis, & laude oris pro perfectione virtutis & operis, de exilio me reducit ad patriam. *Ephe. 5.* Loquentes vobis metipsis in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino.

Celeuma.

Hoc canticum proprie Celeuma vocatur, vt dicit *Glossa super epistolam ad Hebreos,* super illud *Hebra. 11.* Alonge eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quoniam peregrini & hospites sunt super terram. Et qui hoc dicunt, significant se patriam inquirere

* *

Psalmus
Hymnus.

D. ALBERTI,

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATICONENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

In Sophoniam Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONYMI In Sophoniam Prophetam explanatio.

SADVNT Hebræi] Iste Prologus in duas partes diuiditur. Prima est de commendatione Prophetæ. Secunda de tempore prophetiae ipsius & materia ibi [Iosiam regin] Prima pars duas habet commendationes, scilicet, à genere, & à nomine. A nomine incipit ibi [Nomen Sophonie.]

Tradunt Hebræi] Traditio est veridica patrum relatio [cuiuscunque Prophetæ pater aut auus] propinquus scilicet, vel remotus [in titulo ponatur] ipsius scilicet Prophetæ [ipso quoque] patres scilicet, & avos [Prophetas fuisse] Huius rationem dicit Augustinus esse quia tunc cum propagatione seminis hebat propagatio religionis. *Ecc. 44.* Cum semine ipsorum perseverant bona, hæreditas sancta nepotes eorum, & in testamentis stetit semen eorum. Hoc autem probat per signum subdens.

Vnde & Amos vnum de duodecim Prophetis tertium scilicet [qui dicit] 7. Amos [Non sum Prophetæ neque filius Prophetæ] hoc est, ex Prophetis genealogiam non duxi [sed pastor caprarum] Translatio Septuaginta: nostra habet, armentarius [vellicans sycomoros] à sycos Græco, quod est ficus; & moros, quod est fatua. Et est sensus, quod fructus ruborum in deserto vellicatos comedere cogebatur [patris nomen in titulo non habere] inspirationem enim propheticam habuit, & non genealogiam. Ex hoc arguit, subdens,

Hoc si verum est] imo quia verum est [Sopho-
D. Alberti Magni in Sophoniam Propb.

nias Prophetæ] quem scilicet præ manibus habemus [qui nomine vt ita dicam] propheticæ] hoc est, præsago ad gratiam prophetalem. Simile *Gen. 27.* Iuste vocatum est nomen eius Iacob, supplantauit enim me en altera vice [& gloriofa maiorum suorum stirpe] patris scilicet, & auorum [generatus est] in paternam scilicet, & auitam gratiam & dignitatem. Et attende, ubi nos habemus, qui nomine, Hieronymus in originali ponit, quinone, intendens quod quinario nominis sui & quatuor patrum nominibus præsignatus est ad prophetandum. Quinone enim tantum valet quantum quinario. Quinonem autem hunc exponens, subdit [habuit enim patrem Chusi] nomine, supple [auum Godoliam] patris parrem [proauum Amasiam] cui patrem [attauum Ezechiam] patrem scilicet proau [& talem quadrigam] qua scilicet vecta est ad eum gratia prophetalis. *I/a. vlt.* In equis, & in quadrigis, & in lecticis adducent omnes fratres vestros [Ipse] scilicet Sophonias [velut extremus] id est, optimus: extrellum enim in bonis, optimum est [auriga] hoc est, sicut auriga auitam gratiam ad finem deducens [complevit] *4. Reg. 2.* Pater mihi, pater mihi, currus Israël & auriga eius. Et rationem dictorum ex nominum interpretatione ostendit, subdens.

Nomen Sophonie, alij] supple, interpretes [speculum] supple, interpretati [alij arcanum Domini transstulerunt] in latinum. Et utramque adaptat interpretationem, subdens [Siue igitur specula] supple, transferatur [siue absconditum Domini] hoc est, arcanum [interpretetur, utrumque Prophetæ conuenit] hoc est, gratiam prophetalem designat. Et probat primum [Dicitur enim ad Ezechiel 3.] [fili hominis speculatorum domui Israël te posui] Nostra litera habet, dedi te. Speculator enim est enuntiatione, arcanum vero Domini per inspirationem. Et de interpretatione nominum paternorum, subdit.

Iste ergo Prophetæ] Sophonias scilicet [qui erat in specula, &] id est [in sublimibus] contemplationis scilicet [constitutus] *I/a. 21.* Super speculum Domini ego sum stans iugiter per diem. *4. Reg. 9.*

R

Specula

Speculator erat in turri Iezrael. Et hoc quoad primam interpretationem dictum est [& nouerat mysteria Dei] quoad interpretationem secundam.

Chus. Godolias.
1. ad Corinth. 3. Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei [filius erat Chus.] qui interpretatur humilitas. Jacob. 4. Humilibus dat gratiam [habebat quoque auum] patrem patris icilicet [Godoliam qui dicitur magnitudo Domini] Matth. 7. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum [& proauum Amariam] cui scilicet patrem [qui & ipse vertitur] scilicet, per interpretationem [in sermonem Domini] Et nota quod in originali Hieronymus dicit, Amariam & non Amasiam, unde & in interpretationibus Hebraicorum nominum Amarias verbum Domini, Amasias vero indignans Domini dicitur interpretari [& attruum Ezechiam] supple, habuit [qui sonat] per interpretationem scilicet fortitudo Domini] Psalm. 27. Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est. Et hæc quæ dicta sunt recolligit, incipiens à primo, qui narratione ultimus fuit.

De fortitudine itaque Domini natus est sermo Domini] Sermonem enim Dei non pronuntiat, nisi quem spiritus confortat. Vnde de Elia cuius sermo ardebat ut facula, dicitur Ecclesiasticus. 48. Potentia nemo vicit illum [& de sermone Domini nata est magnitudo omni] quia sermo Domini magnum facit. Vnde Virgo qui Verbum Domini concepit, dixit Luca 2. Quia fecit mihi magna qui potens est [& de magnitudine Domini nata est humilitas] Ecclesiasticus. 3. Quanto Magnus es, humilia te in omnibus. Et quod quononis dicti finis sit humilitas, probat, subdens [ut cum peruerterit aliquis ad perfectum] magnitudinis scilicet in virtute [dicat] cum Apostolo 2. ad Corinth. 1. Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari. Apostolus [&] supple, dicat illud in Psalm. 13. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei] In originali Hieronymus, non ponit plus de prologo. Vnde quæ sequuntur ex Glossa addita sunt, & tangunt tempus prophetæ & materiam.

Iosiam regem Iudea] hoc est, duarum tribuum [cuius temporibus Sophonias prophetasse inuenitur] Sophonias 1. [Deo præ omnibus regibus Iudea placuisse] propter religionem scilicet [historia quarti libri Regum 22. Vbi sic dicitur: Fecit Iosias quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias David patris sui [& secundi Paralipomenon] 34. [demonstrat] vbi sic dicitur: Fecit Iosias quod rectum erat in conspectu Domini, & ambulauit in viis David patris sui, & non declinauit ab eis. Quare autem Deo placuerit, subdit Iosias simulachra, quæ pater suus Amon] de quo 2. Paral. 33. [& aius Manasses] de quo ibidem [in templo Dei collocauerat] vt scilicet templum prophanaret, sicut dicitur Ezechiel. 8. [deiecta] supple, de aris [communiuisse monstratur] 2. Paral. 34. [in quibus] hoc est, inter quæ idola [etiam serpentem æneum à Moysi factum] Numeri. 21. [confregit] 2. Paral. 35. [cui] scilicet serpentis errore inductus populus] quia serpentem pro Deo venerabatur [superstitione idolotum detentus] facilis enim erat ad idolatriam [admisserat] hoc est, super errorem serpentis admisserat idolorum venerationem [Idem] scilicet Iosias custodisse Pascha] & iterum scilicet custodisse [intermissa ab aliis] scilicet regibus de solennitatibus & cultu [temporibus multis] qui-

bus scilicet regnauerunt Amon & Manasses [solus celebrasse fertur] 4. Reg. 23.

Idco Deus] hoc est, merito tanti viri [temporibus memorati regis] hoc est, Iosias quæ prouentura erant, ostendens] per propheticam reuelationem [Gentibus quidem lectione comprehensis] Æthiopibus scilicet, Aquilonaribus, Assyriis, & Niniuitis, quos secundo cap. nominat [affuturum iudicium] supple, prophetat, hoc est, damnationem [populo vero Israël] decem tribuum [salutem] supple, promittit [& ciuitati Ierusalem] metropoli duarum tribuum [restorationem] hoc est, redificationem [tunc temporis] scilicet, quando regna Gentium damnabuntur [tribuendam textu lectionis] in tertio scilicet capitulo [denuntiauit] quod non nisi propheticō spiritu cognoscere potuit.

Sophonias Propheta.

C A P V T . I.

Verbū Domini quod factum est] Ista Propheta diuiditur in titulum, & tractatum ibi [Congregans congregabo] In titulo dicuntur modus reuelationis, auctor, virtus verbi reuelati, nomen Prophetæ & genus, & tempus Prophétiae.

Verbum] notat quod per modum oraculi facta est reuelatio. Job 4. Ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtive suscepit auris mea venas susurri eius [Dominii] qui est author reuelationis: constituitur enim in vi causæ efficientis. 1. Reg. 3. Loquere Domine, quia audit seruus tuus [quod factum est] virtutem verbī reuelati notat. Verbum enim Domini in facto plus est quam in dicto, & ad factum plus refertur quam ad auditum. Sap. 18. Omnipotens sermo tuus de celo exiliens à regalibus sedibus venit [ad Sophoniam] præpositio notat appropinquationem verbi ad animum Prophetæ & intellectum. Dent. 25. & Roman. 20. Prope est verbum, in ore tuo, & in corde tuo. Jacob 1. In mansuetudine suscipite insitum verbum. Glossa, per naturam. Sophonias nomen Prophetæ est, & specula (sicut in antehabitis dictum est) interpretatur. Ezechiel. 3. Speculatorem domini Israel dedi te. Et subdit de genere [filium Chus.] qui humilitas vel Æthiops meus interpretatur, corde humilis & extra, iugi castigatione carnis. Matth. 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Cant. 1. Nigra sum sed formosa. Et iterum. Nolite me considerare quod fusca sum: quia decolorauit me sol, hoc est, lumine veritatis, & calore charitatis, verus sol istam induxit nigredinem [filij Godolias] qui magnitudo Domini interpretatur, eo quod magnus fuit virtute. Job 1. Erat vir ille magnus inter omnes orientales. Bernardus. Magnus est, cui dignitas seculi si arrisit non irritat: nec minor est illo qui incidens in aduersa, non excidit vel parum à sapientia. Rom. 8. Quos iustificauit, illos & magnificauit [filij Amaria] qui sermo Domini interpretatur. Sermo enim Domini solus facit magnum. Ecclesiasticus. 50. dicitur de Simeone Onias filio, quod fuerit sacerdos magnus. Et subiungitur

Serpentem
auream Iosias
confregit.

Chus.

Godolias.

Amaria.

Ezechias. fungitur quod fuerit excelsus in verbo gloriae [filii] Ezechiele qui fortitudo Domini interpretatur, quæ ex virtute est. Vnde *Danie.* 10. dicitur: Loquers Domine mihi, quia confortasti me. *Exod.* 15. Quis similis tui in fortibus Domine, magnificas in sanctitate? Et subdit de tempore prophetiae [In diebus Iosias] de quo *4. Reg.* 22. Et eleuatio domini interpretatur, intelligitur autem de eleuatione sanctitatis & contemplationis. *Psal.* 8. Eleuata est magnificencia tua super cœlos deus [filii Amon] qui fides interpretatur. Fides enim purificat & eleuat intellectum in Deum, & facit adhærere veritati. *Act.* 15. Fide purificans corda eorum. Omnia hæc faciunt ad auctoritatem prophetiae. Et addit[regis Iuda] quia merito boni regis s̄æpe fit reuelatio (vt dicit *Chrysostomus*) per Iudam autem intelliguntur duæ tribus, Iuda scilicet, & Beniamin: quibus coniuncta fuit tribus sacerdotalis, de cuius commendatione satis dictum est in prologo.

Congregans congregabo] Hic incipit prophetia quæ habet quatuor partes, in quarum prima sub differentiis peccantium & peccatorum conaminatur poenam. In secunda prouocat ad pœnitentiam sub timore condemnationis gentium aliarum *infra 2. ibi* [Conuenite, congregamini] In tertia reprehendit malitiam obstinatam, *infra 3. ibi* [Vx prouocatrix & redempta ciuitas] In quarta pœnitentibus promittit consolationem *ibi* [Quapropter expecta me, dicit Dominus] Prima pars in duas diuiditur. Primo enim comminatur poenam. Secundo indicit vñlatum punitis ad poenæ magnitudinem ostendendam *ibi* [Vñlate habitatores plæ] In prima quinque sunt paragraphi. In primo enim puniendorum congregatio. Secundo ponitur virtutis punientis descriptio *ibi* [Et extendam manus meam] In tertio punitorum confusio *ibi* [Silete] In quarto puniendorum secundum peccata distinctio *ibi* [Et erit in die hostiæ Domini] In quinto punitorum planctus & amaritudo *ibi* [Et erit in die illa vox clamoris.

Congregans congregabo] Inculcatio verbi generalem notat congregationem, & certam in futuro: vel congregationem ad puniendum in anima, vel congregationem ad puniendum in corpore. *Jere.* 12. Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis [omnia] homines scilicet animalia, & terrænascentia. *Habacuc.* 1. Totum in hamo suo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suum [à facie terræ] hoc est, à præsentia terra. *Psal.* 103. Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita vt non sint [dicit Dominus] confirmatio sermonis est: quia quod dicit Dominus, absque dubio implebitur. *Matth.* 5. Iota vnum, aut vñus apex non præteribit à lege [cōgregans hominem] Hominem vocat malum quidem, sed ciuilem [& pecus] qui in pecoriū sensum mutatus est. *Psal.* 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus. *Isaie.* 24. Congregabuntur congregatione vniuersitatis in lacum, & mit tenetur in carcerem, & claudentur *ibi* [Congregans volatilia cæli] hoc est, superbos & instabiles [& pisces maris] per quos voluptuosí significantur, qui in aquis concupiscentiarum nutriuntur. *Psal.* 8. Volucres cæli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. *Matth.* 13. Colligite zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum. Hieronymus. Etiam bruta animalia sentient iram Dei, & sub-

D. Albert. Magni in Sophonianam Prop.

uersis vrbibus & interfectis hominibus solitudo erit & raritas bestiarum & volucrum [&] supple, congregatis omnibus [ruinae impiorum erunt] in damnationem corporis & animæ. *Isa.* 3. Ruit Ierusalem & Iudas concidit: quia linguae eorum & adiumentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius [&] id est [disperdam homines à facie terræ] hoc est, à præsentia terra, per captiuitatem scilicet. *Job* 40. Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia, respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere eos in loco suo. *Gen.* 4. Ecce eiis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra [dicit Dominus] confirmatio est sermonis. *Rom.* 3. Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.

Et extendam manum meam] manus extenditur (vt dicit Hieronymus) ad percutiendum. *Isa.* 9. In omnibus his non est auerius furor eius, sed adhuc manus eius extenta [super Iudam] hoc est, super duas tribus, quantum ad sacerdotes & principes [& super omnes habitantes Ierusalem] quantum ad populum, vt scilicet similes in peccatis, simili poena feriantur. *Iere.* 5. Stupor & mirabilia facta sunt in terra. Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia. *Rom.* 1. Qui talia agunt, digni sunt morte: non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Et idcirco omnes percutientur. *Sap.* 18. Stans repleuit omnia morte. *Amos.* 8. Multi morientur, in omni loco proiicietur silentium. *Isa.* 14. Erit sicut populus sic sacerdos. *Deut.* 32. Interficiet eos manus mea, iuueniem simul ac virginem, lactentem cum homine sene. Et per differentias subiungit, quod nulli parcit.

Et disperdam de loco hoc] templo scilicet, & Ierusalem, & Iuda [reliquias Baal] qui Deus Sideriorum fuit, & absque iugo vel vorator interpretatur, & fuit idolum quod posuerant statim iuxta ostium templi. *Ezech.* 8. Vbi erat statutum idolum zeli ad prouocandam æmulationem. Spiritualiter autem vorator in templo Dei est, quando ministri altaris iugum disciplinæ abiicientes, ad gulam & luxuriam conuertuntur. *Dan.* 14. An non vides quanta comedat & bibat quotidie? *Isa.* 22. Vocavit Dominus ad fletum & planctum, & ad cingulum facci: & ecce gaudium & laetitia, Occidere vitulos, iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. *Psal.* 77. Adhuc escae eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum [& nomina æditiuorum] hoc est, custodum ædis siue templi [cum sacerdotibus] *Æditiuos* vocat sacerdotes minoribus officiis deputatos, sacerdotes autem maiores. *Psal.* 77. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Et nota, quod primi interficiuntur sacerdotes maiores & minores: quia sicut fuerunt exemplum perditionis, ita primi erant in poenit. *Leuitic.* 10. Sanctificabor in his qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorifieabor. *Ezech.* 9. Dixit Angelus percutientibus: A sanctuario meo incipite.

Et] supple, disperdam [eos qui adorant super te]ta militiam cæli] Testa in Palæstina fuerunt plana, cum carriis facta: & in illis propter altitudinem figuræ stellarum posuerunt, & solem & lunam, & stellas adorauerunt, sicut impropositum

Iere. 7. Non vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem? filii colligunt ligna & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, vt faciant placentas reginæ cæli, & libent diis alienis, vt me ad iracundiam prouocent. Super tecta autem spiritualiter sacrificant, qui peccata sua publicant & exaltant. *Isa. 3.* Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec abscondebunt. Vnde & Dominus *Mattb. 10.* de bonis dicit: Quod in aure auditis, prædicabitur in tectis, hoc est, publice. Et subdit de his qui partim idola, & partim Deum venerati sunt, qui significant hypocritas [& adorant] diuisa scilicet adoratione [& iurant] in confirmatione sermonis & causarum [in Domino] & cum hoc, supple, iurant [in Melchon] quod fuit idolum Moabitatum, & interpretatur rex eorum, hoc est, tantum confidebant de diuinitate Melchon, quantum de diuinitate Domini. Tales sunt qui verbo Deum adorant, & diabolum facto. *3. Reg. 18.* Usquequo claudicatis in duas partes? *Isa. 19.* & *Mattb. 15.* Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.

Et qui auertuntur de post tergum Domini] qui sunt communiter peccatores, Dominum non sequentes. *Isa. 59.* Auerfi sumus ne iremus post tergum Domini Dei nostri. *Zachar. 7.* Auerterunt scapulam recedentes. Homo enim cæcus est, & nisi manu terga Domini tangat & ducatur, in foueam cadit. *Job 23.* Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui [& qui querunt Dominum] supple, per rectam intentionem. Hi sunt qui oculum mentis & intentionem tenebrosam non habent. *Mattb. 6.* Si oculus tuus tenebrosus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. *Zachar. 11.* Oculus dexter eius tenebrescens, obscurabitur [nec inuestigauerunt eum] scilicet, per studium virtutis. *Job 8.* Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestigia patrum memoriam. Patres enim per studium virtutis inuestigauerunt Deum.

Silete] Hic ponitur punitorum confusio, & ideo indicitur eis silentium, ne saltem loqui audiant confusi in pœnis: tum quia prope est iudicium, tum quia parati sunt ad mortem per malum meritum, tum quia parati sunt occisores eorum.

Silete] hoc est, obmutescite [à facie Domini Dei] hoc est, à præsentia maiestatis eius. *1. Reg. 2.* Impij in tenebris conticescent. *Mattb. 25.* At ille obrutuit[quia iuxta est dies Domini] claræ scilicet iustitiae qua condemnabimini. *Iacob 5.* Ecce index ante ianuam assistit. Et subiungit, quod parati sunt ad mortem per malum meritum [quia preparauit Dominus hostiam] per ordinem scilicet iustitiae. Dicit enim Hieronymus, quod mensuras habet iustitia Dei, scilicet, per complementum iniquitatis. *Isa. 34.* Inebriatus est in cælo gladius meus, hoc est, in ratione cælestis iustitiae, quod ultraius dissimulari non poterit. Hæc est executio gladij, qua peccatis nostris exigentibus exacuitur. *Dent. 32.* Si acuero ut fulgur gladium meum. *Isa. 34.* Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe, hoc est, repletus est peccatis ex corruptione sanguinis procedentibus, & repletus est adipe, hoc est, dulcedine & delectatione quam habent in peccatis. *Psal. 71.* Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Sic ergo preparata est hostia, quæ iustitiae Dei sanctificanda est [sanctificauit

vocatos suos] hoc est, sanctificauit contra vos & confortauit vocatos suos, hoc est, Babylonios, quos vocauit ut vos mactent & perdant. *Habacuc 1.* Domine in iudicium posuisti eum, & fortem ut corripes fundasti eum. Et ita diabolus ex peccato nostro confortatur contra nos.

Et erit] Quartus paragraphus in quo tangitur puniendorum secundum peccata distinctio.

Et erit] confirmationis indicium est. *Gen. 41.* Fiat sermo Domini & velocius impleatur [in die hostie Domini] hoc est, qua sacrificanda est hostia Domini ad interfectionem. *Job 20.* Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra aduersus eum consurget. Hæc enim dicitur dies, reuelatio scilicet iniquitatis ad iustitiam [visitabo super principes] qui scilicet causa fuerunt peccati in populo. *Sap. 6.* Potentes potenter tormenta patientur [& super filios regis] ad literam Iosiae, qui tres erant & omnes puniti & captiuati. *4. Regum 23.* vel quia usque ad illud tempus de stirpe David reges fuerunt, & postea defecerunt: vel hoc dicit contra nobiles qui sicut stemmate, ita alios excedunt vitiis. *Psal. 149.* Ad alligandos reges eorum in compeditibus, & nobiles eorum in manicis ferreis [& super omnes qui induit sunt veste peregrina] Peregrina est quadrupliciter, scilicet, à lege. *Levit. 29.* Non indueris reginam. veste lana linoque contexta: & significat hypocritas, qui duplicitibus vestiti sunt: linum mollitiei carnalis concupiscentiæ habent intus, lanam autem innocentia exhibent foris. Et est peregrina à statu siue professione, sicut matrona habet habitum meretricis, vel clericus habitum laici, vel monachus habitum secularis. *Num. 15.* Loquere filii Israel, & dices ad eos, vt faciant sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacintinas, quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini. Sic habitus vniuersusque religionis in signum luctus inuentus est: & quando mutatur in aliud, peregrinus est. Et dicitur peregrinus à professione, non enim appetit in eo, quod primo professus est, tales sunt monachi calceis nodatis & caligis sericatis & strictis, & tunicis coronatis induiti. Tertio modo, peregrina vestis est à consuetudine: & hoc est quando in inscriptione & figura contra consuetudinem vestris mutatur, sicut quando Sacerdotes incisuram sumunt militum, vel etiam ribaldorum, & monachi similiter. *2. Mach. 4.* Erat hoc non initium, sed incrementum quoddam & profectus gentilis & alienigenæ conuersationis. Et post pauca. Eorum instituta æmulabantur, ac per omnia similes illis esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant. Quarto modo, peregrina est à fortuna, quando pauper vult vestiri sicut diues, & ignobilis sicut nobilis. *Mattb. 11.* Ecce qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Contra quod dicitur *1. ad Tim. 6.* Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Omnes istos visitat Dominus. *Psal. 58.* Intende ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

Et visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa] Ad literam loquitur de his qui ob venerationem idoli Dagon Philistinorum limen calcare noluerunt, sed quasi pompam exhibentes limini, pedem transposuerunt. *1. Reg. 5.* Propter hanc causam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum

Sacra reli-
giose tra-
tanda.

Cupiditas
abominan-
sa.

templum eius super limen. Hanc obseruationem Iudei ab Allophylis acceperunt. Vel arroganter ingreditur super limen qui non dimisso capite, tonso pectore, oris supplicatione, ingreditur in templum, & irreuerenter accedit ad sacra. Propter quod *Exod. 3.* dicitur Moysi: Ne appropinques huc, sed solue calceamenta de pedibus tuis: locus in quo stas, terra sancta est. *Amos 6.* Vae vobis qui opulenti estis in Sion, optimates capita populo-rum, ingredientes pompatice domum Israel. Et de mulieribus *Isa. 3.* Pro eo quod eleuatae sunt filiae Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant & ambulabant pe-dibus suis, decaluabit Dominus verticem filiarum Sion. Hanc visitationem faciet in die illa, quando clara scilicet vt dies erit iustitia. *1.ad Cor. 4.* Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium [qui complent domum Domini Dei sui iniquitate] super illos, supple, visitabit. Et tangit specialiter Sacerdotes, qui omne iudicium, poenam & dispensationem sacramentorum con-vertunt ad iniquum lucrum. *Iere. 7.* Nunquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua in-voicatum est nomen meum in oculis vestris? *Ioan. 2.* Nolite facere domum Patris mei domum nego-tiationis [& dolo] Hoc videtur tangere adiuvatos. *Iere. 9.* Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum lo-cutus est.

Et erit] Quintus paragraphus in quo per clamorem, generalitatem significat mali [in die illa dicit Dominus, vox clamoris] eiulantium scilicet in poenis [à porta piscium] porta piscium erat ver-fus Ioppen, in qua pisces de mari allati vendeban-tur [& vulnus à secunda] Secunda porta secundi muri dicitur ex opposito. Et est sensus. A porta vsque ad portam per longitudinem vrbis, ita quod vbique clamor sit. *Isa. 22.* Clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exultans, supple, quondam: sed nunc, supple, imperfecti tui, non imperfecti gladio, nec mortui tui mortui in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul, duraque ligati sunt [& contri-tio magna à collibus] duo colles erant in Ierusa-lem, scilicet, mons templi qui Moria dicebatur, & mons Sion in quo erat sedes regni: & vult dicere quod à superiori parte ciuitatis vbi potentes ha-bitabant, clamor descendit vsque ad ima, hoc est, à ditioribus & potentioribus vsque ad pauperes. *Sap. 6.* Potentes potenter tormenta patientur. Maiores enim primo contriti sunt à Nabuchodonos-or, & populus postea ductus est in captiuitatem. Et hoc etiam fit à diabolo, qui primo occupat maiores, & postea minores.

Vlulate] Hic inducit vlulatum, vt magnitudinem mali ostendat. Et habet quinque paragra-phos, in quorum primo generalis inducitur con-tritio, quæ est causa vlulatus. In secundo aliam inducit causam, scilicet, districtissimam visitationem, ibi [Et erit in tempore illo] In tertio dicit, quod malum est cui resisti non potest per aliquam forti-tudinem ibi [Et erit fortitudo eorum] In quarto, quod prope & non longe est iudicium ibi [Iuxta est dies Domini] In quinto, quod donis se libertare non possunt ibi [Sed argentum eorum & au-rum].

Vlulate habitatores Pilæ] Pila dicitur hic per metaphoram ad similitudinem pilæ, in qua pris-na contunduntur, & est instrumentum concavum: pilum autem dicitur instrumentum quoddam ro-

D. Albert. Magn. in Sophoniam Propb.

tundun, quod desuper ferit vt prisanae contun-dantur in concavo. Vnde *Proverb. 27.* Si contude-ris stultum in pila quasi prisanas, feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. Et sic adi-ficata fuit ciuitas Ierusalem: quædam enim pars erat in monte, quædam in valle quæ dicebatur Mello, & illam vocat pilam ad similitudinem pra-dictæ pilæ. Est enim pila æquiuocum multa signi-ficans. Vnde versus.

Est pila pes pontis, pila ludus, pila taberna;

Pila terit pultes, sed pila geruntur in hostes.

Et est sensus, quod descendente contritione à col-libus, populus in vallibus habitans tanquam in pila nimio vlulabit dolore. Et subdit caufam, & suppletur, quia [conticuit omnis populus Chanaan] Chanaan vocat populum Ierusalem, non propter naturam, sed propter imitationem. *Dan. 13.* Semen Chanaan & non Iuda, species decepit te. *Ezech. 16.* Radix tua & generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Chanaan enim interpretatur transmutatus: illi enim transmutati fuerunt in poenis. Di-cuntur ergo conticuisse: quia etiam gemere & suspirare in poenis non audebant. *1.Reg. 2.* Impij in tenebris conticescent. Et quia diuites primi sunt in poenis, propter hoc nominat illos [disperierunt] scilicet, per peccatum & captiuitatem [omnes in-uuoluti argento] hoc est, qui diuitis circumuoluti erant sicut veste: vel forte sapientes & eloquentes intelligit, qui sapientia & eloquentia se libera-re non poterant. *Thren. 4.* Filii Sion incliti, & ami-cti auro primo: quomodo computati sunt in va-sa testea, opus manuum figuli?

Et erit] Secundus paragraphus in quo tangit seuerissimam visitationem. Præmitit autem con-formationem propheticam, vt indubitabilis sit ser-mo [& erit in tempore illo] iudicij illius scilicet. *Psalm. 74.* Cum accepero tempus, ego iusticias iudicabo [scrutabor] per singula scilicet peccata [Ieru-salem] per metonymiam, hoc est, habitantes in Ie-rusalem [in lucernis] hoc est, illuminationibus, vt omnia occulta manifestentur. *1.ad Cor. 4.* Veniet Dominus qui & illuminabit abscondita tenebra-rum, & manifestabit consilia cordium. *Matth. 13.* Accedit lucernam, & euertit domum, & querit diligenter. Et hoc quod dixit, exponit, subdens [&] id est, visitabo super viros defixos in facibus suis] Visitatio est luminibus Domini occultorum manifestatio. Viri autem viriles in peccatis, defixi pertinaces in facibus suis, in stercore & foetidis peccatis. *Isa. 26.* Egredietur Dominus de loco san-cto suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum. *Iere. 48.* Fertilis fuit Moab ab adoles-centia sua, & requieuit in facibus suis. *Joe. 1.* Com-putruerunt iumenta in stercore suo. Quid autem in facibus defigat, subdit [qui] hoc est, quia illi [di-cunt in cordibus] hoc est, cum consensu cordis, vt scilicet verbo & operi cor consentiat. *Psalm. 13.* *Vulgare.* Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus [non ceptus en-] faciet bene Dominus, & non faciet male] hoc est, ror. non est prouidentia apud Deum, nec retribuit mali mala, nec bonis bona. *Job. 22.* dicitur: Quid enim nouit Deus? & quasi per caliginem iudicat. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat. Hi licentio-se perpetrant omnia mala: quia non credunt iu-dicium. *Sap. 2.* Hæc cogitauerunt & errauerunt: excaecauit enim illas malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei, nec mercedem sperauerūt iustitiae.

R 3 Et

Et erit] Tertius paragraphus [fortitudo eorum in direptionem] hoc est, diuinitas in quibus se fortes esse putabant, ab hostibus diripientur. *Psal. 88.* Diripuerunt eum omnes transentes viam. *Nahum 2.* Diripite argentum, diripite aurum, & non est finis diuinitatum [& domus eorum in desertum] supple, erunt *Hieron.* vt nec parietina relinquantur, sicut fit de domibus seculi post mortem diuinitum. *Isa. 6.* Relinquetur ciuitas sine habitatore, & dominus sine homine [& tamen dicta Prophetarum non attendentes ædificabunt domos] sperantes quod habitaturi sint in eis [& non habitabunt in eis] *Amos 5.* Domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis. *Psal. 51.* Eueller te, & emigrabit te de tabernaculo tuo. *Iob 18.* Euellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi rex, interitus [& plantabunt vineas] hoc est, materiam gaudiorum secularium [& non bibent vinum eorum] *Amos 5.* Vineas amantissimas plantabitis, & non bibetis vinum carum; quia cognoui multa scelerata vestra, & fortia peccata vestra.

Iuxta est dies] Quartus paragraphus. Ne dicat quod in longum prophetet, & quod post mortem eorum ventura sunt quæ dicit, dicit quod [iuxta est dies Domini magnus] magnus quia multos inuoluit, & magnos punit. *Isa. 14.* Prope est ut veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Et hoc est quod sequitur [iuxta & velox nimis] appropinquando scilicet continuo. *Habacuc 2.* Veniens veniet & non tardabit. *Luc. 12.* Hac nocte repetent animam tuam. Et subdit de qualitatibus dei [vox dei Domini amara] hoc est, vox quæ auditur de die Domini quæ post mortem est vniuersaliter, & in fine mundi de omnibus, est amara: quia tunc dulcis Dominus per naturam, peccatis nostris ad amaritudinem prouocabitur (vt dicit Hieronymus) *Ecc. 41.* O mors, quam amara est memoria tua homini habenti pacem in substantiis suis, &c. [tribulabitur ibi fortis] *Amos 2.* Fortis non obtinebit virtutem suam. *Psal. 32.* Gigas non saluat in multitudine virtutis sue.

Dies iræ] scilicet Dei [dies illa] tunc enim Deus irascetur inimicis. *Apoc. 6.* Dicent montibus & petris. Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Et quis poterit stare: [dies tribulationis] in corpore scilicet [& angustiæ] in corde. *Isa. 37.* Dies tribulationis & angustiæ, correctionis & blasphemiarum dies hæc [dies calamitatis & miseriae] Calamitas est inedia ex defectu fructus calami suborta, miseria vero omnis boni destitutio. Hæc enim etunt in iudicio Domini, quando mali separabuntur ab omni bono. *Iob 18.* Attenuerat fame robur eis, & inedia inuadat costas eius. *Psal. 58.* Famem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem, mendicantes scilicet, & nemo dabit eis [dies tenebrarum & caliginis] tenebrarum in ratione, & caliginis in opere: in ratione enim non videbunt consilium, & in opere non habebunt effugium. *Isa. 59.* Impeditus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui [dies nebulæ & turbinis] nebulæ ad literam, quia puluis eleuatus videtur esse nebula: turbinis vero, quia impetum faciet hostis ut turbo. *Nahum 1.* In tempestate & turbine via eius, & nebulæ puluis pedum eius. Hæc referuntur ad caliginem inuoluentem impios in iudicio. *Ioel 2.* Prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis.

*Extremi
iudicij tē-
pus hor-
rendum.*

Dies tubæ & clangoris] Tuba dicitur cornua qua conuocantur exercitus cohortes minores. Clango autem est sonus tubæ maioris, qua omnes hostes conuocantur. *Iob 15.* Sonitus terroris semper in auribus eius. *Iere. 4.* Usquequo videbo fugientem, audiam vocem buccinæ: 1. *ad Cor. 15.* Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti [super ciuitates munitas] vietas scilicet *Iere. 4.* Omnes vrbes eius destruetæ sunt à facie Domini, & à facie iræ furoris eius [& super angulos excelsos] hoc est, super principes qui sicut anguli parietes, ita ipsi tenebant populum in peccatis. Simile *Isa. 19.* Deceperunt Ægyptum, angulum populorum eius. *Isa. 10.* Excelsi statura succidentur. Et quod dixit, exponit, subdens.

Et tribulabo homines] humum scilicet sapientes, hoc est, peccatores. *Apoc. 3.* Qui fornicantur cum ea, in tribulatione maxima erunt [& ambulabunt ut cæci] effugium scilicet non videntes, nec pœnitentiam agentes. *Isa. 59.* Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis atrectauimus. Et horum omnium causam subdit [quia Domino peccauerunt] hoc est, contra Dominum. *Isa. 3.* Linguae eorum & adiuuentiones eorum contra Dominum, ut prouocarent oculos maiestatis eius. *Isa. 59.* Multiplicatae sunt iniquitates nostræ coram te, & iniquitates nostræ responderunt nobis [& effundetur sanguis eorum sicut humus] hoc est, viliter sicut puluis hami spargitur. *Isa. 34.* Inebriabitur terra eorum sanguine, & humus eorum adipe pinguium [& corpora eorum sicut stercore] supple, conculcabuntur. *Psal. 17.* Ut lutum platearum delebo eos. *Isa. 14.* Tu proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis, sicut sanies, pollutus & obuolitus. Vult enim dicere, quod abiicientur insepulti sicut stercore, *Iere. 22.* Sepultura afini sepelietur, putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem.

Quartus paragraphus [Sed & argentum eorum & aurum eorum non poterit liberare eos] 2. *Regum 21.* Non est nobis super auro & argento villa quæstio. Et post pauca. Ut nec unus quidem residuus sit de stirpe eius. *Proverb. 6.* Zelus & furor viri non parcat in die vindictæ, nec recipiet pro redemptione munera plurima. *Iob 15.* Non credat frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit [in die iræ Domini] *Isa. 34.* Dies ultionis in corde meo, annus retributio- nis meæ venit, supple, quia [in igne zeli eius] hoc est, Dei [deuorabitur omnis terra] idem infra 3. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. *Deuteronom. 32.* Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima, deuorabitque terram cum germe suo [quia consummationem] hoc est, vindictam omnia consumente [cum festinatione] hoc est, cito [faciet] scilicet, Dominus [omnibus habitantibus terram] per amorem scilicet, & delectationem. *Isa. 10.* Con summationem & abbreviationem, Dominius Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

* *

Conuenite.

Hic mouet ad pœnitentiam, exemplum pœnitentium inducens, ut magis timeant. Et ideo diuiditur in partes duas. Primo enim ad pœnitentiam mouet. Secundo exemplum inducit *ibi* [Quia Gaza destrœta erit] In prijna tria sunt. In primo enim conuocat ad cor vnum, in quo pœnitent. Secundo, qualiter conuertantur, docet. Tertio, quem interpellent, & propter quid. Conuenite in vnum] scilicet cor, & vnam animam, & vnum spiritum. *Act. 4.* Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. *Ephes. 4.* Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis [& congregamini] ad Ecclesiæ scilicet unitatem. Non enim sufficit Deo reconciliari, nisi aliquis reconcilietur Ecclesiæ: congregatio enim proprie est ouium ad caulas. Vnde congregatio dicitur, quasi gregum aggregatio *Gene. 49.* Congregamini filii Israël, congregamini & audite Israël patrem vestrum. Quod autem congregatione opus sit, subdit [gens non amabilis] hoc est, qui fecisti vos amore Dei indignos per peccatum. Secundum *Septuaginta*, gens inerudita. *Deut. 32.* Gens absque consilio est & sine prudentia. Vtinam saperent, & intellegent, ac nouissima prouiderent. *2. Paral. ultimo in oratione Manasses.* Excitaui iracundiam tuam, & malum coram te feci. Et post pauca. Indignum seruabis me, secundum magnam misericordiam tuam. Et subdit aliquid de comminatione, si non faciant.

Priusquam pariat iussio] Iussionem appellat præceptum, quod in dispositione Dei iam secundum præceptum præscientiæ Dei non prædestinationis de puniendis peccatoribus ordinatum fuit. Hoc enim per pœnitentiam reuocari poterit, antequam procedat in opus: si autem operi mancipatum fuerit, reuocari non poterit. Priusquam pariat iussio: parit enim iussio per effectum operis, & tunc reuocari non potest, sicut dicitur *Iere. 18.* Postquam autem in opere completa est iussio, pœnitentiam non habet locum. *Hebra. 12.* Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam. Quid autem pariat iussio, sequitur [quasi puluerem transeuntem diem] sic ordinanda est litera. Diem vitij scilicet talis quod facit nos transire quasi puluerem in captiuitatem scilicet vel Nabuchodonosor, vel diaboli, in qua scilicet dispergamini, sicut puluis ante faciem venti. *Psal. 34.* Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Sic enim sufflatione diaboli per diuersa peccata disperguntur impij. *Psal. 1.* Non sic impij non sic, sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. Et hoc explanans, subdit.

Antequam veniat super vos] supple, opprimendos[ira] hoc est, vindicta [furoris Domini] feruentis scilicet indignationis in damnationem vestram. *Job 20.* Emittet in eum iram furoris sui, & pluet super illum bellum suum: quod bellum est in continua successione pœnarum. Et subdit, qualiter conuenire debeant, & vt Sanctos assu-

mant, qui pro eis intercedant [antequām veniat ira indignationis eius] Indignatio est in auersione vultus, auersio vero vultus subtractionem gratiæ significat, post quam non est locus pœnitentia, *Psal. 29.* Ira in indignatione eius. Indignatio enim est quando nec dignatur respicere. *Proverb. 16.* Indignatio regis, nuntij mortis: & vir sapiens placabit eum.

Quærite Dominum] Hic tangit qualiter conuertantur, & vt Sanctos assūmant, qui pro eis intercedant.

Quærite Dominum] corde, ore, & opere. *Isa. 55.* Quærite Dominum, dum inueniri potest: inuocate eum, dum prope est. *Matth. 6.* Petrite, & accipietis: quærite. & inuenieris: pulsate, & aperiatur vobis. *Daniel. 3.* Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & querimus faciem tuam, ne confundas nos [omnes mansueti terra] *Augustinus.* Mansuetus est qui iniuria neminem prouocat, nec aliena prouocatur iniuria. Ille est qui in pœnitentia nihil reluat, vel contradicit. Et mansuetudo est idem quod mititas. *Matthe. 5.* Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. *Nume. 16.* Erat mansuetissimus omnium virorum qui erant super terram. *Matth. 11.* Discite à me quia mitis sum & humilis corde. *Jacob. 1.* In mansuetudine suscipite insitum, verbum, quod potest saluare animas vestras [qui iudicium eius estis operati] cum mansuetudine iungit obedientiam: iudicium enim Domini est, quod faciendum iudicauit omnibus. *Psal. 118.* Feci iudicium & iustitiam, non tradas me calumniantibus me. Qui enim iudicium operatus est pro se, non habet quod timet, & ille pro alio intercedere potest. *Isaie 26.* In semita iudiciorum tuorum sustinuimus te, nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ. Et subdit duo respondentia duabus præcedentibus.

Quærite iustum] supple, qui iudicium eius estis operati. *Jeremia 23.* Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. *Psal. 10.* Iustus Dominus, & iustitias dilexit [Quærite mansuetum] qui etiam peccatores pœnitentes in mansuetudine recipit, cuius exemplum est *Luce 16.* In filio prodigo, quem in omni mansuetudine recepit pater. *Dan. 3.* Fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & multitudinem misericordiae tuæ, & erue nos [Si quomodo] per pœnitentiam scilicet [abscondamini] à pœna scilicet [in die furoris Domini] *Isaie 4.* Super omnem gloriam protectio, & tabernaculum in umbraculum dei ab æstu, & in securitatem & in abscondefactionem à turbine & à pluia. *Isaie 32.* Erit vir sicut qui absconditur à vento, & celat se à tempestate.

Et subdit de exemplo non pœnitentium, inducens quinque genera hominum, sub quatuor tamen differentiis, scilicet Philistæos, Ammonitas & Moabitas simul *ibi* [Audiui opprobrium Moab] & tertio Æthiopes *ibi* [Sed & vos Æthiopes] & quarto Assyrios *ibi* [Et extendet manum suam super Aquilonem] De Philistæa duplice loquitur, scilicet, sub distinctione ciuitatum, & in communione terra.

Quia Gaza destrœta erit] Gaza metropolis est Philistinorum, quæ non pœnitit, & ideo destrœta fuit: interpretatur autem fortitudo eius, & *Gaza* superbiam significat. *Iaco. 4.* Deus superbis resistit. *Tob. 4.* Superbiæ in tuo animo nunquam domi-

Aescalon
nari permitte , quia in ipsa initium sumpfit omnis perditio. *Prudentius*. Frangit Deus omne superbum [& Ascalon] quæ est secunda ciuitas Philistinorum [in desertum] supple , erit. Ascalon impensa siue ignis infamis interpretatur : significat autem auaritiam , congregata enim ex auaritia in desertum erunt. *Luca* 12. Quæ congregasti cuius erunt? *Ecclesiæ* 5. Diuitiae congregata in malum Domini sui : pereunt enim in afflictione pessima. *Psalmus* 75. Dormierunt somnum suum , & nihil inuenient omnes viri diuitiarum. *Iob* 27. Si comportauerit quasi terram argentum , & sicut lutum præparauerit vestimenta : preparauit quidem , sed iustus vestietur illis , & argentum innocens diuidet [*Azotum*]

Azotum
supple , sitam [in meridie eiicient] Chaldæi scilicet , vel dæmones. *Azotum* interpretatur ignis vberum , vel ignis generationis , & significat luxuriam quæ in meridie vult esse , hoc est , media die : quia tunc calor nativus accedit in iuuentute scilicet , quando in summa luce floret iuuentus. *Iob* 31. Ignis est usque ad perditionem deuorans , & omnia eradicans genimina. Hæc eiicitur ab omni bonorum consortio. *Matthæus* 25. Proiicite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus & stridor dentium [& *Accaron* eradicabitur] Alludit nominis interpretationi : quia *Accaron* eradicator interpretatur , & pigritiam siue acediam significat. Pigi enim eradicandos se putant. *Sapientia* 4. A nimietate ventorum eradicabuntur. *Psalmus* 51. Euellet te , & emigrabit de tabernaculo tuo , & radicem tuam de terra viuentium. Post destructionem ciuitatum in speciali , subdit de destructione terræ in communi.

Accaron
Chanaan
Philisthei
Væ qti habitatis funiculum maris] Funiculus hæreditas dicitur , propter hoc quod hæreditas funicula mensuratur: terra enim Philistinorum iuxta mare sita fuit , & significat eos qui in mundo sollicite querunt hæreditatem , in qua nunquam inuenient requiem ; & tamen delectantur in ea. *Ecclesiæ* 43. Qui nauigant mare , narrant pericula eius. *Genes* 49. Inundationes maris quasi lac fugient [gens perditionum] hoc est , de numero perditionum. Tales enim omnes iam in causa perditi sunt: quia à Deo recesserunt. *Psalmus* 72. perdidisti omnes qui fornicanuntur abs te. Qualiter autem sit eis vœ , subdit , & suppletur quia [verbum Domini super vos] supple , est , vt opprimens [Chanaan] hoc est , ô Chanaan: Philisthæi enim pars terræ Chanaæ sunt , vt dicit *Hieronymus*: & transmutata interpretatur: mundani enim semper fraudum collusione transmutantur. *Osee* 12. Chanaan in manu eius statera dolorosa calumniam dilexit. Et hoc ulterius explanans , subdit [terra Philistinorum] Dixerat enim in communione Chanaan , quæ magna terra est , & multis possessa , quibus Deus non comminatur : & ad distinctionem illorum , addit terra Philistinorum , qui potionem cadentes interpretantur , & significant eos qui facile , vt potum , glutint iniquitatem. *Iob* 34. Qui bibit velut aquam subsannationem. Et quare dixerit Væ , exponit [& disperdat] in captiuitatem scilicet & pœnam [ita vt non sit habitator] supple , in ciuitatibus tuis. Simile *Isaia* 6. Desolentur ciuitates absque habitatore & domus sine homine. Pœnam autem illorum conuertit in consolationem bonorum.

Et erit funiculus maris] hoc est , terra Philistinorum [requies pastorum] hoc est , pastores Iudei de Babylonica captiuitate redeentes , pascent pe-

cora in terra Philistinorum , quæ in præta conuersa est , propter carentiam cultorum. Moraliter tunc exponitur hoc de pastoribus Ecclesiæ , qui labores secularium possident , qui quasi in mari , hoc est , in amaritudine seculi fluctuant. *Psalmus* 104. Debet illis regiones gentium , & labores populorum possederunt [& caulæ pecorum] supple , erunt domus eorum in patietina redacta. *Isaia* 7. Erit in pastura bouis , & in conculationem pecoris. Secundum mysterium , caulæ istæ significant Ecclesiæ collegiatas , in quibus oves Dei pascuntur & congregantur. *Ezechiel* 34. Ego pascam oves meas , & ego accubare eas faciam. Et quod dixit , ulterius exponit.

Et erit funiculus] scilicet maris , siue terra Philistinorum [eius] scilicet possessio [qui remanserit] de captiuitate scilicet reuertens [de domo Iudea] hoc est , de duabus tribubus , vel Ecclesia. *Isaia* 61. Stabunt alieni , & pascent pecora vestra. Et hoc est quod sequitur [ibi pascent] supple , pecora [in dominibus Ascalonis] hoc est , quæ quondam fuerunt Ascalonis , vrbis superbæ & inclytæ : nunc autem in possessionem Iudeorum , vel Ecclesiæ redactæ. *Psalmus* 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris. Etenim hæreditas mea præclara est mihi [ad vesperum requiescent] Postquam scilicet tota die in pratis pastæ sunt , in domo Ascalonis ad vesperam tanquam ad caulas reducentur , quæ vespera finem mundi significat , quæ à Christo incepit , quando Ecclesiæ congregari & ædificari coepit : quod significatur *Lucas* 24. Mane nobiscum Domine: quoniam aduersparascit , & inclinata est iam dies. Quo autem operante hoc fiat , subdit [quia visitauit eos] Iudeos scilicet vel Ecclesiæ , hoc est , lumine suæ misericordia inuisit [Dominus Deus eorum] *Lucas* 2. Per viscera misericordia Dei nostri , in quibus visitauit nos oriens ex alto [& auerteret captiuitatem eorum] vt scilicet de cætero non captiuentur , & ab ista captiuitate liberentur. *Ezechiel* 29. Reducam captiuitatem vestram de cunctis locis. *Psalmus* 125. In conuertendo Dominus captiuitatem Sion , facti sumus sicut consolati.

Audiui] Tangit hic destructionem Moabitum & Ammonitarum , qui etiam populo Dei infestis fuerunt , cum destrueretur à Chaldæis. Dicit autem hic tria. Primo enim improprietat peccatum. Secundo interminatur pœnam. Tertio tangit fructum disciplinæ Dei , scilicet confessionem.

Audiui] hoc est , animaduerti per vindictam [opprobrium Moab] quo scilicet exprobrauerunt populo meo. *Isaia* 16. Audiuius superbiam Moab , superbis est valde , superbia eius & arrogancia eius & indignatio eius plus quam fortitudo eius. Moab enim ex patre interpretatur , & significat eos , qui ex patre diabolo sunt , qui semper exprobrant bonis , & persequuntur eos. *Psalmus* 68. Aduersum me loquebantur , qui sedebant in porta : & in me psallebant , qui bibebant vinum [& blasphemias filiorum Ammon] supple , audiui. Ammon autem populus iniutilis interpretatur , & significat eos qui vanitatibus dediti sunt , qui Sanctis improprietat: vnde in inferno dicunt *Sapientia* 5. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisu , & in similiudinem improprietat [quæ] scilicet opprobria & blasphemias [exprobrauerunt populo meo] Opprobrium enim populi Dei , blasphemia est in Deum. *Psalmus* 68. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me [& magnificati sunt super terminos eorum , hoc est]

hoc est, diuitiis & possessionibus magnificati sunt, attrahentes sibi terminos Sanctorum. Hoc idem literaliter describitur. *Iere. 49.* vbi sic dicitur: Nunc quid non filii sunt Israël, aut haeres non est ei? Curigitur haereditate possedit Melchon Gad, populus eius in urbibus eius habitauit? Melchon Deus fuit Moabitarum, & sensus est, quod Moabitæ iniuste usurpauerunt sibi terminos filiorum Israël, cum superstites essent haeredes veri, qui in captiuitatem ducebantur. Moraliter autem significat eos qui Sanctos persequuntur ut res eorum obtineant. *Thre. ultimo.* Haereditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. Et subiungit de intermissione pœnæ, & dicit tria, scilicet, malorum punitionem: & ex pœna malorum Sanctorum consolationem: & pœnæ ad culpam proportionem.

Propterea] scilicet quia hoc fecerunt [viuo ego] hoc est, per vitam meam iuro: sicut enim vita Dei stabilis & immutabilis est, sic & dictum *Num. 23.* Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec vt filius hominis ut mutetur [dicit Dominus exercituum] hoc est, cui cœlestes & terrestres & infernales exercitus obediunt, ideo dicitur tunc sanctus *Isaia 6.* Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus fabaoth, hoc est, exercituum [Deus Israël] semper enim Deus bonorum est. *Hebr. 11.* Non confunditur Deus vocari eorum Deus [quia Moab vt Sodoma, erit] hoc est: sicut absque posteris Sodoma periit, sic peribit Moab, & omnes qui ex patre diabolo sunt *Isaia 14.* Non vocabitur in æternum semen pessimum, preparate filios eorum occisioni, in iniquitate priorum eorum non consurgent [& filii Ammon] inutilis scilicet populus erit [quasi Gomorrah] quæ cœcitas interpretatur: quia ad tenebras exteriores mittentur. *Psal. 48.* In æternum non videbit lumen. *Matth. 22.* Mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus & stridor dentium. Et hanc desolationem exaggerat, subdens [siccitas spinarum] supple, erit terra eorum: in siccis enim & amaris locis spinae cœscunt, quæ puncturas & solitudines mundi significant. *Matthe. 13.* Aliud cecidit inter spinas, & simul exorta spinæ suffocauerunt illud. Et infra. Qui seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, & sollicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur. *Isaia 7.* Vepres & spina erunt in vniuersa terra. *Hebre. 6.* Terra proferens spinas & tribulos reproba est, & maledictioni proxima, cuius consummatio in combustionem ignis [& acerui salis] vbi sal spargitur, terra in sterilitatem redigitur, & significat quod terra eorum perpetuo sterilis erit propter malitiam eorum. *Psal. 106.* Terram fructiferam in saluginem, à malitia inhabitantium in ea. *Judic. 9.* Capta vrbe Sichem Abimelech sparsit in ea sal, in signum perpetuae sterilitatis. Significat autem quod tales vt sal per exemplum sua pœnæ condunt alios, ne silentia audeant perpetrare: sicut & *Gene. 19.* Vxor Lot conuersa est in statuam salis. Propter quod dicitur *Matth. 5.* Bonum est sal: quod si sal euauerit, in quo salietur. *Sap. 10.* Quibus in testimonium nequitiae sumigabunda constat deserta terra. Et post pauca. Et incredibilis animæ memoria transfigmentum salis [& desertum usque in æternum] supple, erit terra eorum, vt scilicet nec ab omnibus bonis, nec ab Angelis incolatur. *Sap. 5.* Ad erenum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas eueret sedes potentum.

Gomorrah

*Solicitudo
seculi ver-
bū Dei suf-
ficit.*

Matth. 23. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. De hac autem destructione, subdit consolationem Sanctorum [reliquias populi mei] hoc est, pauci post captiuitatem à gladio, famine, & pesto relieti [diripient illos] supple, de captiuitate non reuertentes. *Isaia 11.* Per mare prædabuntur simul filios Orientis: Iдумæa & Moab præceptum manus eorum, & filii Ammon obedientes erunt. Et hoc exponens, subdit[residui gentis meæ] hoc est, de gente mea [possidebunt eos] hoc est, terram eorum: quia Sanctis reseruatis post persecutionem illam finaliter condemnabuntur, & sic Sancti ditabuntur, & meritis propriis & victoria super inimicos. *Sap. 10.* Iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt Domine nomen sanctum tuum. *Gene. 31.* Tulit Iacob omnia quæ fuerant patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inclitus *Isaia 9.* Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messis: sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Et subdit de proportione pœnæ ad culpam, vt iusta videatur condemnatio [hoc enim eis eueniet] in peius scilicet [pro superbia sua] quam scilicet Deus sustinere non potest. *Job 40.* Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos, & respiciens omnem arrogantem humiliat [quia blasphemauerunt] Deum, supple, falsum crimen imponentes ei, scilicet, quod non posset salvare, *Matth. 12.* & *Marc. 3.* Spiritus blasphemie non remittetur, neque in hoc seculo, neque in futuro. *Isaia 1.* Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israël [& magnificati sunt] diuitiis scilicet & potentatu [super populum Domini exercituum] opprimentes scilicet & spoliantes eum: hanc enim magnificentiam punit Dominus. *Isaia 2.* Nomne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? *Job 23.* Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat. Et ne creditur durum iudicium, subdit de fructu [horribilis Dominus] in pœnis scilicet est [super eos] pœnas scilicet horribiles inferendo. *Sap. 6.* Horrende & cito apparabit vobis. *Hebre. 10.* Horrendum est incidere in manus Dei viuentis [&] supple, ideo [attenuabit] id est, annulabit & infirmabit [omnes deos terræ] hoc est, omne id quod colitur ab homine. Hoc enim deus eius est. *Iere. 10.* Dij qui cœlum & terram non fecerunt, pereant de terra [& adorauerunt viri] virilem scilicet animam assumentes, & idolis renuntiantes [de loco suo] supple, unusquisque, in quo scilicet se in Deum fundauit, & Deum recognouit. *Gene. 28.* Terribilis est locus iste: non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli. *Psal. 102.* Benedicite Domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius [omnes insulae gentium] supple, adorabunt. Insulae sunt in salo maris positæ, & fluctibus maris tunsa, & significant Sanctos in persecuzione viuentes. *Isaia 49.* Audite insulae, & attendite populi de longe. *Isaia ultimo.* Mittam ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt Gentibus gloriam meam.

Sed & vos *Æthiopes*] Tertio tangit destructionem *Æthiopum*, qui sicut dicitur *Isaia 11.* In persecuzione populi Dei fuerunt, & caliginosi & tenebrosi interpretantur.

Sed & vos *Æthiopes*] peccatis tenobrofi & ignorantia caliginosi, populi mei persecutores. *Sap. 17.* Vna catena tenebrarum omnes erant colligati

Æthiopæ

{ imperfecti}

[interfecti gladio meo eritis] hoc est, sententia iudicij. *Deut.* 32. Interficiet eos manus mea. *Job* 19. Fugite à facie gladij: quoniam vltor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudicium.

Et extendet manum suam] Hæc est quarta gens à Dominio destruenda, Assyriæ scilicet. Et tria dicit, scilicet, qualiter destruet, & quid destruet, & quantum.

Et extender manum suam] ad percutiendum scilicet. *Isaia* 5. Non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta[super Aquilonem, & perder Assur] hoc est, partes aquilonares, in quibus est *Affyria*, & *Chaldaea* quæ populum Dei vexauerunt. *Affyria* enim extollens vigilias interpretatur, & significat eos qui vigilant ut studiose perpetrent mala. *Michæa* 2. Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud: quoniam contra Dominum est manus eorum. Quid autem destruet, subdit [& ponet speciosum] hoc est, Niniuen mundum significantem [in solitudinem] vt scilicet non incolatur [& in inuium] vt scilicet nec Angeli, nec Sancti transeant per eam [& quasi desertum] vt scilicet à gratia & ab omni bono deseratur. *Isa. 13.* Non habitabitur usque in finem, & non fundabitur usque in generationem. *Isa. 34.* Extendetur super eam mensura, vt redigatur ad nihilum, & perpendicularis in desolationem. Et subdit quintum probans hæc per signa desolationis. Et duo dicit, scilicet, desolationem, & desolatorum irrfisionem.

Et accubabunt in medio eius] in signum scilicet desolationis [omnes bestiæ Gentium] Bestias Gentium vocat greges animalium, & bestias (quæ quasi vastiæ dicuntur) eo quod ceu barbaræ gentes terram vastant, & significat quod terra in pascua & solitudinem conuertenda sit. *Isa. 7.* Erit in pascua bouis, & in conculationem pecoris [& onocrotalus] quod dicitur ab onos quod est asinus, & crocito crocitas, quia voce terribili crocitat vt asinus. Et dicit Hieronymus, quod duo sunt genera huius avis: unum aquatile quod infixo in limum mollem rostro, stridorem emittit terribilem: aliud solitudinis, quod infixo rostro in cortices terribiliter sonat [& ericus] spinosum scilicet animal [in liminibus eius morabuntur] quæ animalia in solitudine morari consuerunt, & dæmones significant. Onocrotalus quidem dæmonem superbiam, qui in eis terribiliter intonat. Ericus autem dæmonem iræ & furoris, qui spinis verborum & verbis mites compungit. *Isa. 34.* Possidebunt eam onocrotalus & ericus [vox cantantis in fenestra] Hieronymus varias volucres intelligit, quæ solent in desertis urbibus morari: vt vbi fenestræ decoræ fuerint, nunc aues immundæ clament ad se invicem. *Apoca.* 18. Facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ & odibilis. *Isa. 34.* Occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabit alter ad alterum [& coruus in superluminati] supple, manebit. Coruus gulosum pœnitentiam procrastinante signifikat, vnde vox eius est, cras, cras, propter quod *Gene.* 8. de arcâ emissus. reuersus non est, sed in cadauere requieuit. *Isa. 34.* Ibis & coruus habitabunt in ea. Et subdit hotum omnium causam [quoniam attenuabo] potentia scilicet virtutis meæ [robur eius] diuitias scilicet & potestatem, in quibus robur habuit. *Isaia* 10. Mitteret dominator Dominus exercituum, in pinguis

Onocrotalus.

cius tenuitatem. Et subdit de irrfisione.

Hæc est ciuitas glorioſa] supple, quondam. *Osea* 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo [habitans in confidentia] virum suarum scilicet. *Exech.* 28. Eleuatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi [quæ dicebat in corde suo] consentiens scilicet in dictum. *Psal.* 13. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus [Ego sum] supple, singulariter splendens [& extra me nō est alia amplius] quæ mihi scilicet valeat comparari. *Apoc.* 18. Sedeo ut regina, & vidua non sum, & luctum non videbo [quomodo facta est in desertum] ex tanta scilicet cadens gloria in tantam ignominiam, vt ab omnibus tanquam horribilis deseratur. *Psal.* 72. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniuritatem suam [cubile bestia] hoc est, in quo bestiæ cubant *Isa. 13.* & 34. penitus idem est. Vnde ibi dicitur: Replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones [omnis qui transit per eam] sanctus scilicet, vel Angelus [sibilabit] magnitudinem pœnae ostendens, & irridens [& mouebit manum suam] plausu scilicet indicium peccati faciens. *Thren.* 2. Plauerunt super te manibus omnes transentes per viam, sibilauerunt, & mouerunt capita sua. *Psal.* 51. Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum.

C A P V T III.

Væ prouocatrix.

IN capitulo isto, primo improperat obstinationem in peccato, ad quam concludit captiuitatem futuram. Secundo ex captiuitate promittit consolationem *ibi* [Quia tunc reddam] In prima parte duo sunt, improperatio scilicet obstinationis, & conclusio captiuitatis *ibi* [Quapropter expecta me] In prima duo sunt, scilicet, obstinatio peccati & iustitia punientis Dei *ibi* [Dominus iustus in medio eius] Obstinationem improperat duobus modis, in genere scilicet, & in specie *ibi* [Principes eius] In generatione sex modis, prouocatione scilicet, ingratitudine, inobedientia, indisciplinabilitate, spei defectione, indeuotione.

Væ prouocatrix] quæ dulcem & miseteri volentem in amaritudinem prouocauit. *Deut.* 32. Ipsi me prouocauerunt in diis alienis, & irritauerunt in vanitatibus suis. Et hæc prouocatio proprie impietatis est: quia contra dulcem patrem est, vt *Pietas* dicit *Tullius*, quia pietas est benevolentia in parentes [& redempta ciuitas] Ingratitudo tangitur: quia cum sape redempta sit, grata non extitit redemptori *Osea* 9. Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Quod autem dicit, Ciuitas, notat consensum in malum. *Psal.* 54. Vidi iniuritatem & contradicitionem in ciuitate [columba] olim, supple, per patrum simplicitatem [Non audiuimus vocem] per filiorum scilicet inobedientiam. De primo *Canonicus*. 1. Oculi tui columbarum. De secundo *Psal.* 71. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis. *Isa. 1.* Quomodo facta est mere trax ciuitas

uitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidae [& non suscepit disciplinam] hoc est, indisciplinabilis fuit per flagella. *Ieremia* 5. Frustra percussi principes vestros: disciplinam eum non receperunt. *Sap.* 17. Indisciplinata anima perierunt. Et subdit de spei defensione [In Domino non est confisa] ciuitas, supple, etiam prementibus malis. *Iere.* 17. Maledictus homo qui confidit in homine, & à Domino recedit cor eius. *Sap.* 5. Spes impii quasi lanugo, qua à vento dispergitur [ad Deum suum non appropinquauit] per devotionem, supple. Et est figura quæ dicitur Liptote à Donato, minus enim dicit & plus significat. Per hoc enim quod dicit, quod non appropinquauit, notat, quod à Deo se elongauit. *Ierem.* 2. Elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. Et subdit in speciali exprimens determinatas personas.

Leo rugiens Principes in medio eius quasi leones rugientes] Non enim desiderabant utilitatem publicam, sed rapinam. *Proverb.* 28. Leo rugiens & vultus esuriens, princeps impius super populum pauperem. *Psal.* 9. Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua, insidiatur ut rapiat pauperem. Dicit autem quod in medio fuerunt: quia oculi omnium diriguntur ad Prælatos. 3. *Regum* 1. In te sunt oculi totius Israël [iudices eius lupi vespere] hoc est, vespertini qui audiōres sunt propter diurnum ieunium. *Ecli.* 13. Si communicabit lupus agno aliquando: sic peccator iusto. Et hoc est quod sequitur [non relinquebant usque mane] alii scilicet quod possent rapere: primus enim ita totum diripuit, quod secundus nihil inuenit. *Ioan.* 10. Lupus rapit & dispergit oves *Ierie.* 5. Lupus ad vesperam vastauit eos.

Prophetæ mendax Prophetæ eius vesani] hoc est, sanum spiritum non habentes. *Osee* 9. Scito te Israël stultum prophetam, insanum virum spiritualem [viri infideles] *Hieronymus*. Loquebantur quasi ex ore Dei, & contraria Deo prædicabant. 3. *Regum ultimo*. Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. *Iere.* 23. In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij: & confortauerunt manus pessimorum, ut non conuerteretur vniuersus quisque à malitia sua [Sacerdotes eius polluerunt sanctum templum scilicet, in quo idola coluerunt. *Iere.* 11. Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelerata multa? *Isaia* 57. Iuxta me discooperiisti, & suscepisti adulterum. Hoc tangit Sacerdotes in Ecclesia polluta opera facientes. *Psal.* 78. Polluerunt templum sanctum tuum [iniuste egerunt contra legem] Transgrediendo scilicet præcepta. *Malac.* 2. Vos recessistis à via, & scandalizatis plurimos. *Dan.* 9. Recessimus à te, & non audiūimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularemus in lege eius. Et subdit, qualiter Dominus iustus hoc vindicabit.

Dominus iustus] dicit autem quatuor, scilicet, iustitiam Dei vindicantis, negligentiam peccatoris hoc non præmeditantis, alperitatem pœnae punientis, indisciplinabilitatem peccatorum contra intentionem flagellantis.

Deus in medio populi. Dominus iustus] *Psal.* 10. Iustus Dominus & iusticias dilexit [in medio eius] vnde scilicet prospiciens. *Ezech.* 43. Locus soli mei & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israël [non faciet iniquitatem] scilicet reddens eis pro meritis. *Roman.* 3. Nunquid iniquus

est Deus qui infert iram? Quasi dicat. Non. *Ezech.* 18. Nunquid via mea non est aqua, & non magis viæ vestræ pravae sunt? [mane, mane] hoc est, cito, velociter [iudicium suum] condemnationis scilicet [dabit in lucem] hoc est, in manifestum. *Isa.* 16. Iudicans & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. 1. *ad Corin.* 4. Qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Et hoc est quod sequitur [& non abscondetur] iudex scilicet, vel iudicium eius. 2. *Reg.* 12. Tu fecisti rem ab scondite, ego faciam in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. *Psal.* 49. Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit. Et subdit, qualiter stultus peccator hoc non præmeditatur [nesciuit autem iniquus] id est scire noluit [confusionem] supple, futuram. *Deu.* 32. Utinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent. *Psal.* 35. Noluit intelligere ut bene ageret. Et subdit de severitate pœnae corripiens.

Disperdi Gentes] *Hieronymus*, à soliis & possessionibus suis & cathedris suis propter peccatum, *Psal.* 43. Manus tua Gentes disperdidit, & plantasti eos: afflixisti populos, & expulisti eos. *Ecli.* 10. Subuertet peccatorem in finem. Et hoc est quod sequitur [& dissipati sunt anguli eorum] hoc est, principes qui continebant eos sicut anguli parietes. *Isaia* 19. Deceperunt Aegyptum angulum populorum eius. Et hoc exaggerat ulterius [desertas feci vias eorum] quæ scilicet prius fuerunt tritæ frequenti habitatore [dum non est qui transeat] supple, modo per eas. *Thre.* 1. Via Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solennitatem. *Psal.* 1. Iter impiorum peribit [desolatae sunt ciuitates eorum] conuenticula scilicet malorum. *Isaia* 25. Posuisti ciuitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam [non remanente viro] viriliter scilicet agente. *Isa.* 6. Desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine [nec ullo habitatore] bono scilicet, vel Angelo. Vnde *Ieremia* 51. dicunt *Obstinatio Angelii*: Curauimus Babylonem, & non est sanata: *angelico praesidio indigna*.

Dixi] ipsa scilicet intentione flagellis [Attamen timebis me] Ac si dicat: Si noluisti timere propter beneficia, tamen timebis propter verbera: timor enim Domini, ut dicitur *Ecli.* 3. expellit peccatum [suscipies disciplinam] hoc est, per verbera correctionem, sicut & ille qui dixit *Iere.* 31. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Et *ibidem*. Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuvenulus indomitus [& non peribit habitaculum eius] hoc est, Ierusalem templum, vel Ecclesia, castigato scilicet populo. *Psal.* 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. 2. *Mach.* 6. Corripiens in aduersis populum suum, non derelinquet [propter omnia] supple, peccata [in quibus] hoc est, pro quibus [visitavi eam] visitatione scilicet verberum. *Psal.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Et subdit qualiter econtra populus correctiones despexit [veruntamen diluculo] hoc est, cito [surgentes] hoc est, in superbiam se erigentes *Job* 24. Mane primo consurgit homicida [corruperunt omnes cogitationes suas] quia de verberibus unde debebant cogitare correctiones, indurati sunt. *Proverb.*

Prouerb. 1. Despexitis omne consilium meum, & increpationes meas meas neglexistis.

Ex omnibus his concludit captiuitatem futuram in qua corridentur [Quapropter expectame] duo dicit, populi scilicet captiuitatem, & captiuantum condemnationem.

Quapropter] quia per verbera corrigi nolebas [expecta me] in carcerebus scilicet, & pœnis [dicit Dominus] *Osee 3.* Diebus multis expectabis me, non fornicaberis, & non eris cum viro. *Habac. 2.* Si moram fecerit, expecta eum. *Psal. 26.* Expecta Dominum, viriliter age. *Mich. 7.* Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum Saluatorem meum [in die resurrectionis meæ in futurum] quando scilicet resurgam ad liberationem tuam, sicut feci à principio. *Psal. 75.* Terra tremuit & quieuit, cum resurgeret in iudicio Deus. Et hoc potest legi de Resurrectione Christi. *Psal. 67.* Exurgat Deus & dissipentur inimici eius. Tunc enim dissipati sunt Iudei inimici Christi. Et hoc est quod sequitur [quia iudicium meum] quo scilicet iudicabo mundum, vel aduersarios Sanctorum [ut congregem gentes] scilicet, aduersus Babylonem [& colligam regna] Persarum scilicet, & Medorum [& effundam super eos] Babylonios scilicet [indignationem meam] Vel mystice in primo aduentu congregantur gentes ad unam fidem, & colliguntur regna in unam potestatem Ecclesiae. Melius tamen exponitur de ultimo aduentu, quoniam congregabuntur omnes ad iudicium. *Ioel. 3.* Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis. *Matthe. 25.* Congregabuntur ante eum omnes gentes: & separabit eos ab inuidiis, sicut segregat pastores ab hoedis. Et huic congruit quod sequitur: Effundam super eos indignationem meam, Babylonios scilicet, vel reprobos in die iudicij. *Thren. 2.* Effundit quasi ignem indignationem suam [& omnem iram furoris mei] supple, effundam: quia perpetuis incendiis condemnabo. Quod qualiter fiat, subdit [In igne enim zeli mei] hoc est, in igneo zelo meo quo scilicet liberabo meos, & condemnabo impios [deuorabitur omnis terra] id est terram diligens. *Deut. 32.* Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima, deuorabitque terram cum germine suo.

*Ignis spiriti
sancti*

Quidam tunc exponunt hoc de igne sancti Spiritus, qui combusit terrenum affectum in fidelibus. *3. Reg. 18.* Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. *2. Mach. 1.* Tempus affuit quo sol refulsi, qui prius erat in nubilo, & accensus est ignis maximus, ita ut omnes mirarentur. *Thre. 1.* De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudit me. *Luc. 12.* Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur?

Quia tunc post purgationem Babylonicae captiuitatis, vel persecutionis Antichristi [reddam populis meis] sicut habuerunt in patribus [labium electum] Est autem labium electum quod non nisi verba Dei sonat: vel labium electum est, quod omnibus linguis loquitur, sicut Apostoli fecerunt. *Act. 2.* Hoc significatum est *Isa. 6.* vbi cum Isaías gemens, dixisset: Vir pollutus labiis ego sum: statim sequitur: Volauis ad me unus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum inuidabitur. *Psal. 40.* Domine labia mea

aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Hoc enim labium electum est [ut innocent omnes in nomine Domini] relictis scilicet omnibus idolis & simulachris, quæ quilibet corde suo cōfinxit collenda. *Ioe. 2.* Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. *Sopho. 2.* Attenuabit omnes deos terræ: & adorabunt viri de loco suo, omnes insulæ Gentium. De hoc labio dicitur *Prouerb. 12.* Labium veritatis firmum erit in perpetuum [& Veritatis semper firmo].

seruant ei humero uno] hoc est, concordi virtute onus eius portantes. *Matth. 11.* Iugum meum suave est, & onus meum leue. Ipsi sunt asini Domini in simplicitate portantes iugum eius. *Gene. 49.* Issachar asinus fortis accubans inter terminos, vedit requiem quod esset bona, & terram quod optima: & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruens. Hoc expressius dicit litera *Septuaginta*, quæ habet, sub uno iugo.

Post conuersionem captiuorum subiungit consolationem & dicit tria, scilicet, congregationem consolandorum, purgationem peccatorum *ibi* [In die illa] gaudium & iubilum redemptorum *ibi* [Hæc dicit Dominus Deus, Lauda]

Ulra flumina Æthiopie] hoc est, de ultra flumina Æthiopie [inde supplices mei] supple, veniam reducti scilicet in Ierusalem. Vel flumina Æthiopie (quæ tenebrosa interpretatur) flumina sunt concupiscentia, de ultra quæ peccatores ad Dominum conuertuntur. Hoc significatur 3. *Reg. 10.* vbi regina Saba de illis partibus venit audire sapientiam Salomonis. Significatur etiam (vt dicit Hieronymus) *Act. 8.* vbi vir Æthiops eunuchus Candaces reginæ baptizatus est à Philippo. Significatur etiam (vt idem dicit) *Nume. 12.* vbi Æthiopissa nubit vero legifero. Hæc regio Sabæa vocatur. *Isaia 60.* Omnes de Saba venient, aurum *sabæa.* & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Vnde etiam Saba conuertens interpretatur. Et hoc est quod sequitur [filij dispersorum meorum] congregati scilicet [deferent munus mihi] hoc est, laudis sacrificiū. *Psal. 26.* Circui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis. *Isa. ultimo* Adducunt omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino. *Malach. 1.* Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur nomini meo oblatio munda.

In die illa] Tangit congregatorum purgationem & dicit quinque: præteriti peccati emendationem, occasionum peccati ablationem, consolandorum deuotionem, deuotorum puritatem, & depuratorum securitatem.

In die illa] claritatis scilicet gratiæ meæ [non confunderis super cunctis] hoc est, pro cunctis [adiunctionibus tuis] quia scilicet confusio penitentiae abstulit confusionem æternæ pœnæ. *Ecc. 4.* Est confusio adducens gloriam & gratiam. *Isa. 54.* Noli timere, quia tu non confunderis, neque erubesces: non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuae obliuisceris [quibus præuaricata es in me] legem scilicet transgrediendo. *Luca 8.* Dimituntur ei peccata multa: quoniam dilexit multum. Et subdit de remotione occasionum peccati.

Quia tunc auferam de medio tui] scilicet vel interficiendo, vel conuertendo [magniloquos superbiae tuae] eos scilicet qui magna loquuntur, & parua faciunt. *Psal. 11.* Disperdat Dominus uniuersa

aerfa labia dolosa , & lingua magniloquam. *Job 15.* Quid tumet contra Deum spiritus tuus , & quasi magna cogitans aeronitos habes oculos ? *Psal. 72.* Posuerunt in celum os suum [& non adiicias] secundo , supple , sicut antiquitus fecisti [exaltari amplius] hoc est , superbire [in monte sancto meo] in templo , vel in Ecclesia. *Psal. 130.* Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei , neque ambulaui in magnis. Et videtur loqui contra eos , de quibus dicitur *Amos 6.* Ingredientes pompatice domum Israël. Et subdit de humilitate liberatorum.

Paupertas
religionis.
parens. Et derelinquam in medio tui populum pauperem] ad literam : quia aliis captiuatis quidam de pauperibus terrae derelicti sunt *Ierem vlt.* Similiter qui primitivi erant in Ecclesia , pauperes & simplices fuerunt. *1. ad Corin. 1.* Vide vocacionem vestram fratres : quia non multi sapientes secundum carnem , non multi potentes , non multi nobiles. *Matth. 5.* Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum celorum [& egenum] Egenus dicitur qui mendicat. *2. ad Corinth. 8.* Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi : quoniam propter vos egenus factus est , cum esset diues , ut vos illius inopia diuites essetis [& sperabunt in nomine Domini] nihil praeter Deum requirentes. *Iere. 17.* Benedictus vir qui confidit in Domino , & erit Dominus fiducia eius. *Psal. 70.* Spes mea Domine à iuuentute mea. Et subdit de humiliatorum puritate.

Mendacium
pernicio-
sum. Reliquæ Israël non facient iniuriam] in opere scilicet : & intelligitur iniurias mortale peccatum , sine venialibus enim nemo est. *1. Ioan. 2.* Si dixerimus quia peccatum non habemus , nosipos seducimus , & veritas in nobis non est. Hoc intelligi non potest de reuertentibus de captiuitate , nec de pauperibus qui remanserunt sub Godolia : quia utrique multas iniurias commiserunt . sed intelligitur de primitiis in Ecclesia , vel de conuertendis in tempore nouissimo. *Isaie 60.* Populus tuus omnes iusti , in perpetuum hereditabunt terram. In persona horum dicitur *Isa. 38.* Memento Domine quod ambulauerim coram te in veritate , & in corde perfecto , & quod bonum est in oculis tuis fecerim [nec loquentur mendacium] maxime perniciosum. *Ephe. 4.* Deponentes mendacium , loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. *Sap. 1.* Os quod mentitur , occidit animam. *Roma. 9.* Veritatem dico in Christo Iesu , non mentior &c. Ergo puri erunt opere , & puri ore. Et subdit de corde.

Et non iuuenietur in ore eorum lingua dolosa] quæ aliud scilicet dicat , & aliud corde intendat , vel machinetur. *1. Pet. 2.* Nec est iuuentus dolus in lingua eius. *Malach. 2.* Lex veritatis fuit in ore eius , & iniurias non est iuuenta in labiis eius : in pace & æquitate ambulauit mecum. Et quia cultus iustitiae est pax (ut dicitur *Isaie 32.*) ideo subdit de pacis securitate.

Quoniam ipsi pascentur] pabulo scilicet verbi , sacramenti , & temporalis subsidiij. *Ioan. 10.* Ingredientur & egressiuntur , & pascua iuueniet. *Ezech. 34.* In pascuis uberrimis pascam eas & in montibus excelsis Israël erunt pascua earum [& accubabunt] unusquisque scilicet in domicilio , vel in Ecclesia sua , vel in conscientia. *Ezech. 34.* Ego pascam oves meas , & ego accubare eas faciam , dicit Dominus [& non erit qui exterreat] inimicus , sup-

D. Albert. Magni in Sophoniam Propb.

ple. *Nahum. 1.* Non adiiciet ultra , ut pertranseat in te Belial , vniuersus interierit. *Apoca. 21.* Iam non erit amplius neque luctus , neque clamor , sed neque ullus dolor.

Hæc dicit Dominus Deus] Gaudium dicit hic electorum , & dicit tria , scilicet gaudij materiam , & gaudij prædicatam famam , & inimicorum ignoriam.

Hæc dicit Dominus Deus] confirmatio sermonis est. *Tit. 1.* Quam promisit qui non mentitur Deus [Lauda filia Sion] Hoc dicit propter duas tribus iubila Ierusalem] propter decem. Vel Sion vocat contemplatiuos , Israël actiuos. Est autem laus præconium virtutis , quæ ostensa est in opere. *Laud. 147.* Lauda Deum tuum Sion. Iubilus vero

vox inarticulata & illiterata , signum gaudij tanti , quod nec corde potest cōtineri , nec voce literata & articulata valet exprimi. *Psal. 88.* Beatus populus qui scit iubilationem [lætare] corde [& exulta] corpore [in omni corde] ut scilicet gaudium totum cor obtineat. *Ioan. 16.* Petite ut gaudium vestrum sit plenum [filia Ierusalem] hoc est , quæ cuncte anima pertinens ad Ierusalem , maxime supernam. *Galat. 4.* Illa quæ sursum est Ierusalem , libera est , quæ est mater nostra. *Zacha. 9.* Exulta satis filia Sion , iubila filia Ierusalem. *Psal. 89.* Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti. Et subdit tanti gaudij materiam , primo in ablatione mali

Abstulit Dominus iudicium tuum] hoc est , damnationem , qua damnata fuisti : cessante enim peccato cessat pena condemnationis. *Isaie 51.* Ecce tuli de manu tua calicem soporis , fundum calicis indignationis meæ , non adiicias ut bibas illum ultra. *Michæl 7.* Iram Domini portabo , quoniam peccavi ei : donec causam meam iudicet , & faciat iudicium meum [auertit inimicos tuos] à te , supple , homines & dæmones , ne scilicet nocere possint. *Psal. 118.* Ne vñquam dominantur nobis inimici nostri. *Roman. 6.* Peccatum vobis non dominabitur. Et subdit de adoptione boni [Rex Israël Dominus in medio tui] supple , erit. *Glossa* inducit hoc *Ioan. 14.* Ad eum veniemus , & mansionem apud eum faciemus. *Ezechiel. ultima.* Nomen ciuitatis à die illa & deinceps , Dominus ibidem [non timebis malum ultra]. *Job 5.* In sex tribulationibus liberabit te , & in septima non tanget te malum. Sex tribulationes ad præsentem vitam pertinent , quæ sex diebus agitur , septima vero ad futuram : à quibus omnibus liberat Dominus. Et subiungit de huius gaudij prædicata fama in tribus , scilicet diuino gaudio in confortatione , & diuino gaudio in consolatione , & diuino gaudio in dilectione.

In illa die dicetur] late scilicet prædicato præconio. *Isaie 24.* A finibus terræ laudes audiuiimus , gloriam iusti [Ierusalem] hoc est , ô Ierusalem noli timere] *Psal. 90.* Non accedet ad te malum , & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. *Sap. 3.* Iustorum animæ in manu Dei sunt , & non tanget illos tormentorum mortis [Sion non dissoluatur manus tua] effectum pro causa ponit. Dissolutio enim manuum per tremorem , effectus paucoris est. *Isa. 35.* Confortate manus dissolutas. *Hebre. 12.* Propter quod remissas manus erigite , & genua debilia roborate. *2. Paral. 20.* O Iuda & Ierusalem nolite timere , neque pauateis eos : cras egrediemini contra eos , & Dominus erit vo-

Septima
tribulatio
iustis non
inferenda. S biscuin

yobiscum. Et hoc est quod sequitur [dominus deus tuus in medio tui fortis] *Ioan. 1.* Medius vestrum stetit quem vos nescitis. *Nume. 24.* Cuius fortitudo sicut rhinocerotis. *Job 9.* Si fortitudo quaeritur, robustissimus est] ipse saluabit te] *Marth. 1.* Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. *Leui. 26.* Ponam tabernaculum meum in medio vestri, & non abiiciet vos anima mea : ambulabo inter vos, & ero vester Deus, vosq[ue] eritis mihi populus. Et subdit de consolatione.

Gaudebit super te in laetitia] hoc est, faciet te gaudere. *Isa. 62.* Gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te deus tuus. Et subdit de dilectione in quatuor, scilicet, dulcedine dilectionis, reuocatione fratrum à peccatis, interfectione hostis, & reductione omnimoda & consolatione captiuitatis [silebit] amplius scilicet non comminans, non terrens, non puniens [in dilectione tua] hoc est, pro dilectione tua. *Osee 14.* Diligam eos spontanee : quoniam auersus est furor meus ab eis *Ioan. 15.* Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis [exultabit super te in laude] *Glossa.* Accipiet laudem à te, tanquam pinguissimam hostiam, vel gaudebit te esse laudabilem. *Proverb. ultimo.* Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera eius. Et subdit de conuersione fratribus.

Nugas] id est, vanos [qui à lege recesserant] & propter hoc vani facti sunt. *Iere. 2.* Elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. *Psal. 61.* Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipient ipsi de vanitate in id ipsum [congregabo] vt scilicet ad te reuertantur, & nullum gregis tui patiaris detrimentum. *Baruch. 5.* Vide collectos filios tuos ab Oriente sole usque ad Occidentem, in verbo sancti gaudentes dei memoria [quia ex te erant] hoc est, ad te pertinebant ad minus per prædestinationem. *Roma. 8.* Quos præsciuit, & prædestinavit conformes fieri imaginis filij sui, hos & vocauit [vt non ultra habeas super eis opprobrium] hoc est, ne obijciantur tibi in opprobrium. Opprobrium est enim Sanctis homo apostata: improperatur enim aliis. *Pro. 6.* Homo apostata, vir inutilis. *Psal. 43.* Posuisti nos opprobrium vicinis nostris. Et subdit de inimicorum deiectione.

Ecce ego interficiam omnes] inimicos tuos supple [qui afflixerunt te] *Glossa.* inducit illud *Psal. 100.* In matutino interficibam omnes peccatores terræ. *Ecc. 41.* Væ vobis viri impij, qui dereliquistis legem Domini altissimi, & si nati fueritis, in maledictione nasalentium, supple, eritis, in maledictione erit pars vestra. *Psal. 43.* Eos qui nos oderunt confudisti [in illo tempore] extremi scilicet iudicij quo iusticias iudicabo. *Deut. 32.* Cum acciperem tempus, ego iustitas iudicabo. Et subdit de congregatione captiuorum & consolatione.

Et saluabo claudicantem] id est quæ olim claudicauerat à semitis meis, partim mihi, partim idolis adhærendo; vel ore mihi, opere autem diabolo. *3. Regum 18.* Usquequo claudicatis in duas partes? si est Dominus Deus, sequimini eum. *Psal. 17.* Intierati sunt, & claudicauerunt à semitis suis [& eam quæ delecta fuerat] scilicet, propter delectationes delectabilium & idolorum [congregabo] ad thorum scilicet, vel ad Ecclesiam. *Ierem. 3.* Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuer-

tere ad me, & ego suscipiam te. Idem quod hic dicitur, dicitur *Mich. 4.* In die illa dicit Dominus: Congregabo claudicantem : & eam quam eieceram, colligam : & quam afflixeram, consolabor. *Isa. 54.* Ut mulierem derelictam & inerentem spiritum vocauit te Dominus [& ponam eos in laudem] hoc est, vt laudentur ab omnibus. *Isa. 61.* Omnes qui viderint eos cognoscent illos: quia isti sunt femei cui benedixit Dominus [& in nomine] quantum ad famam. *Ecc. 41.* Curam habet de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quā mille thesauri magni & pretiosi [in omni terra confusione eorum] hoc est, vt ab illis laudentur à quibus ante vituperabantur. *Isa. 61.* Pro confusione vestre duplice & rubore, laudabunt partem suam. *Osee 2.* In loco ubi dictum est eis, Non populus meus vos, ibi vocabuntur filii Dei viuentis [in tempore illo] reuelatae scilicet gratiae. *2. ad Cor. 5.* Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis [quo adducam vos] ad patriam scilicet vel ad fidem. *Isa. 64.* Sic adduxisti populum tuum vt faceres tibi nomen gloriae [& in tempore quo congregabo vos] vel in vnam patriam cœli, vel in cor vnum & animam vnam. *Ezech. 34.* Congregabo vos de terris. Et 37. Congregabo eos vndeque & adducam eos ad humum suum.

Dabo enim vos in nomen] *Isa. 62.* Vocabit tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit [& in laudem omnibus populis terræ] vt scilicet ab omnibus laudentur. Hoc est quod dicitur *Ioan. 12.* Honorificabit eum Pater meus qui est in cœlis. *Psal. 149.* Laudent nomen eius in choro, hoc est, in toto concentu cœlestium [cum conuertero captiuitatem vestram] qua scilicet à diabolo vel à Nabuchodonosor captiui tenebamini. *Psal. 125.* In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati [coram oculis vestris] vt magis scilicet gaudeatis. *Isa. 60.* Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatarabitur cor tuum, *Ioan. 16.* Iterum video vos, & gaudebit cor vestrum. Et quia hæc secundum inferiores causas videntur non posse fieri, subdit de omnipotentia facientis [dicit Dominus omnipotens] *Gen. 18.* Num Deo quicquam erit difficile? *Lucas 1.* Non erit impossibile apud Deum omne verbum.

* * *

Apostata
opprobrium
est sui or-
dinis.

D. ALBERTI

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

In Aggœum Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONYMI
In Aggœum Prophetam explicatio.

EREMIAS Propheta] Prologus iste diuiditur in partes duas. In prima determinat causam suscepti operis. In secunda materiam per partes exequitur *ibi* [Omnia autem quæ in textu] Prima in duas, scilicet, causam suscepti operis, & operis susceptionem *ibi* [Propter quod in secundo anno] In prima tria dicuntur, ex quibus causa colligitur, scilicet, populi captiuitas, populi captiuati a rege captiuante libertas *ibi* [Sexagesimo itaque anno] & instans à finitimis gentibus ædificationem templi impedientibus necessitas *ibi* [Cumque à populo Israël] In prima harum tria sunt: causa scilicet captiuitatis ex parte regis, causa prolongatae captiuitatis ex parte populi, & ratio causæ.

Ieremias Propheta] 15.cap. [ob causam periurij Sedeciae regis] Iurauit enim regi Nabuchodonosor, qui eum regem instituit, vt sub ipso regnaret, & tributa solueret: & hoc iuramentum violauit, & ab eo recessit ut historia *libri Paralipomenon secundi indicat*] 36. Et 4. *Regum* 52. [qui] scilicet, Sedecias [fidem promissam] &, supple, iuramento firmatam [Nabuchodonosor regi Chaldaeorum non seruauerat] Contra hoc quod dicitur *Isaie* 24. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum: propter hoc maledictio

Sedecias,
iuramentū
violauit.

D. Alberti Magni, in Aggœum Prop.

vorauit terram [populum Israël refert] scilicet, Ieremias [cum memorato rege Israel] hoc est, Sedecia [expugnara Ierusalem] a rege scilicet Babyloniæ [captiuum] regem scilicet, & populum [in Babyloniam fuisse perductum] *Jere.* 2. Et subdit de causa prolongatae captiuitatis.

Sed cum memoratus populus] Israel scilicet [multis temporibus] ante captiuitatem & in captiuitate. *Isaie* 65. Peccator centum annorum maledictus erit [idolis seruiendo] *Jere.* 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas [etiam effusione sanguinis innocentium] vt scilicet peccatum peccato cumularent. 4. *Regum* 24. Repleuit Ierusalem cruento innocentium vtque ad os. *Ose* 4. Sanguis sanguinem tetigit [se graui ter inquinasset] hoc est, ad incrementum impietatis deduxisset. 2 *ad Timoth* 3. Mali homines proficiunt in peius, errantes, & in errorem mittentes [volens ergo Deus] ne, supple, indigni promissiones suas hæreditarent [generationem vniuersam eiusdem populi] materialiter, hoc est, generatos vniuersos lob causas memoratas] supple, idolatriæ, & homicidij [penitus deperire] *Psal.* 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos [Septuaginta annorum captiuitatem] *Ierem.* 19. [eundem populum] Israël scilicet, cum rege [in Chaldaia. terra Chaldaeorum] qui feroce interpretantur [statuit] decreto scilicet immobili [sustinere] vt scilicet pœnis peccatum vindicaretur. *Gen.* 6. Repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Et subdit rationem causæ [hac ratione] hoc est, dispositione iustitiae diuinæ [vt completo numero annorum] Septuaginta in quibus scilicet patres peccatores morerentur [nous populus] ex illis scilicet natus immunis à memoratis peccatis, eo quod parentes non imitati sunt [ad renovationem Ierusalem] hoc est, ad nouam reædificationem [peruenire] Simile *Num.* 14. Patriulos vestros de quibus dixisti quod præda hostibus forent, introducam vt videant terram quæ vobis displicuit: vestra autem cadavera iacebunt in solitudine. Et subdit de liberatione à rege captiuante.

S 2

Sexagesimo

Sexagesimo itaque secundo anno] supple , regis Chaldæorum, computando scilicet à Nabuchodonosor, ex quo monarchiam obtinuit , regno Chaldaeorum subuerso per Cyrum scilicet & Darium occiso Balthasar *Dan. 5.* [cui] scilicet regno [adhuc octo anni ad regnandum restabant] de septuaginta scilicet promissis à Ieremias [quod etiam sexta visio Danielis ostendit] quæ *Dan. 5.* describitur [propter causam sacrilegij] quia scilicet idola laudabat & in vasis Domini bibebat [quæ] scilicet causa sacrilegij [in eadem visione continetur fuisse extinctum] hoc est, imperfectum. Sicut enim *Gen. 7.* de datis ad penitentiam centum viginti annis diminuti sunt viginti anni , eo quod mundus originalis non poenituit, sed in peccatis crevit : ita de septuaginta annis regni Chaldaeorum octo diminuti sunt , propter incrementum malitia Chaldaeorum [Darius rex qui Medis imperabat] cum Cyro scilicet, auunculo suo rege Persarum [vt septima visio Danielis ostendit] *Dan. 5.* [memoratorium] scilicet, Chaldaeorum [regno successit] *Dan. 5.* Eadem nocte imperfectus est Balthasar rex Chaldaeus, & Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.

Cuius] scilicet, Darij [primo anno regni] supple, Medorum & Persarum [vt decima visio manifestat Danielis] nono capitulo descripta Daniel [supputatis annis] captiuitatis scilicet [videns appropinquare tempus reversionis] de captiuitate scilicet[quæ] scilicet reuersio per Ieremiam fuerat promissa] *Iere. 29.* Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni , visitabo vos , & suscitabo super vos verbum meum bonum , vt reducam vos ad locum istum[orans] scilicet , ipse Daniel [tam pro se quam pro populo] concaptiuo scilicet Jean dem promissionem] liberationis scilicet[à Deo postulabat impleri] Vnde *Dan. 9.* Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam Prophetam , vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni , & posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari in ieiuniis & faccio & cinereo] scilicet , Danielis per Gabrielem Angelum] ad se scilicet missum in [eadem visione] decima scilicet[iuxta preces eiusdem] Danielis scilicet [vniuersa esse completa] secundum suum desiderium scilicet[Deus prædictus] loquendo scilicet per Angelum. Et hoc est quod subdit,

Nam moriente supradicto rege Medorum] Dario scilicet[& succedente in regno Cyro rege Persarum] qui tamen aliter non successit , nisi quia cum primo cum Dario patruo suo regnaret , mortuo patruo principatum solus obtinuit[promissio ne Dei completa] de destructione scilicet Chaldaeorum, & liberatione Iudæorum[per eundem regem] scilicet, Cyrum[populum Israël in Ierusalem rediectum] fuisse, supple[historia *libri secundi Paralipomenon*] ultimo scilicet[& initium Esdræ] primo s[confirmandi] Vnde *2. Paralipomenon ultim.* Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli : & ipse præcepit mihi, vt aedificarem ei domum in Ierusalem , quæ est in Iudæa : quis ex vobis est in omni populo eius ? sit Dominus Deus suus cum eo , & ascendat. Hoc idem est initium *Esdrae*.

Danielis
decim viii
siones.

Ad intellectum autem eorum quæ dicta sunt, oportet scire , quod decem sunt visiones Danielis, in quarum qualibet aliquid secreti reuelatum est.

Prima est de somnio *Dan. 2.* Secunda de quarto in camino cum tribus pueris ostenso , qui Filio Dei similis erat *Dan. 3.* Tertia de arbore succisa *Dan. 4.* Quarta de quatuor bestiis & iudicio *Dan. 7.* Quinta de ariete & hirco *Dan. 8.* Sexta de morte Balthasar , & articulis scribentis in pariete *Dan. 5.* De hac hic mentio facta est. Septima de eo quod factum est in lacu leonum *Dan. 6.* Octaua de reuelatione Gabrielis *Dan. 9.* quam hic decimam vocat *Hieronymus* , non quod decima sit , secundum seriem Danielis , vel ordinem temporis : sed quia de regno Christi est , quod in decima describitur. Nona de aduentu Christi *Dan. 10.* Decima de regno finali resurgentium *Dan. 12.* Magister tamen in historiis, hanc quam dicit Hieronymus decimam, octauam appellat. Et subdit de causa necessitatis.

Cumque à populo Israel] reuerso scilicet de captiuitate[& à senioribus] quorum scilicet consilio regebatur [templum Dei aedificari cœpisset] iactis scilicet fundamentis & altari constructo [mortuo Cyro rege Persarum] qui licentiam redeundi dederat[ac regnante Dario] qui & Artaxerxes dicebatur[rege Persarum] qui primi Darij erat filius[qui memorato] scilicet , Cyro patrueli suo [successerat] in ytroque scilicet regno , & Medorum, & Persarum[vicina gentes] habitantes scilicet circa Iudæam [ciuitatis Ierusalem] supple, aedificationem [vt idem Esdras in libro suo refert] cap.4 & 5 [restorationem templi & ciuitatis] Ierusalem scilicet[resistendo] supple , aedificantibus [impedire cœperunt] propter quod etiam *Psalmus 126.* Nisi Dominus aedificauerit domum, factus est [Quia ratione deterritus populus Israel] & deceptus, supple [restorationem supra dicti templi Domini] supple, faciendam [necdum iuxta promissionem] supple, *Iere.* [concessam esse] à Deo [credebant] putabant enim si Deus concessisset, quod impedimenta remouisset. *Indic. 6.* Si Dominus nobiscum est , quare inuenierunt nos tot mala ? Hæc est igitur necessitas prophetæ, Vnde sequitur.

Propter quod ne desperaret populus scilicet[in secundo anno memorati regni Darij regis Persarum] nepotis scilicet primi Darij[Aggæus Propheta à Deo missus] *Rom. 10.* Quomodo prædicabunt nisi mittantur? [ad Zorobabel] principem scilicet in secularibus [qui de tribu Iuda erat] *Genes. 49.* Non auferetur sceptrum de Iuda , & dux de femore eius[qui potestatem regni suscepturnus erat] haereditatis scilicet successione : quamuis nunquam habuerit iurisdictionem potestatis. Post redditum enim de captiuitate Babylonica sacerdotes de tribu Leuitica imperauerunt , & non reges de tribu Iuda existentes[& Iesum filium Iosedech] qui tunc temporis sumimus Sacerdos fuit, plus ex successione paterna quam ordinis administratione, eo quod nec tunc templum fuit nec altare in quo administrare posset. Et hoc est quod sequitur [sumnum Sacerdotem] hoc est, cui summa negotiorum in facris administrandorum commissa fuerat : & hoc, supple, ideo factum fuit, quia idem Propheta [admonet ut credant] *Rom. 10.* Corde creditur ad iustitiam[completo numero annorum] LXX. scilicet , in quo puniendus fuerat populus & purgandus[tempus restorationis Ierusalem] siue reædificationis[aduenisse] de quo in *Psal. 101.* dicitur. Tu exurgens misereberis Sion: quia tempus miserendi eius,

etius, quia venit tempus [hoc etiam addito] ad causam suscepit operis [ne incredulitate populi vellet imitari] populus enim fuit incredulus, dicens quod tunc Deus nollet templum reædificari, vt prius habitum est de quo] scilicet populo [Deus dixit per eum] Aggæum scilicet, *Aggæi 1*. Populus hic labii me honorat, cor autem eorum longe est à me [nondum venit tempus ut reædificetur dominus Dei] propter modicam enim aduersationem hominum, de promissione Domini dubitabant & pene desperabant: contra quod dicitur *Rom. 4*. In re-promissione Dei non habuit diffidentia, sed confortatus est fide, plenissime sciens quia quæ diffidendum cumque promisit ei Deus, potens est & facere. His autem ita habitis de causa suscepit operis, subiungit de materia in textu prophetæ comprehensa.

Promissioni diuine non diffidendum. Omnia autem quæ in textu prophetæ huius continentur, supple, vel describuntur reuersionem populi [pro parte prima] ædificationem templi] pro parte secunda [renovationem ciuitatis] pro parte tertia [obseruantiam sacerdotalem] in discreione scilicet mundi & immundi pro quarta parte [& interitum regnum exterarum gentium] quæ scilicet ædificationem impediebant [significant] & secundum hoc digreditur prophetia.

Aggæus Propheta.

C A P V T I.

IN anno secundo] Hæc prophetia in tres visiones diuiditur secundum Hieronymum, secundum tres exhortationes ad ædificandum templum. Prima est, quod si templum non ædificatur, sterilitas quæ propter templum destruetum accidit, ad fertilitatem non reuertetur. Secunda est, quod gloria quæ in populo fuit ex templo, populo non restituatur, nisi templum reædificetur, & incipit infra ibi [In die vigesima] Tertia est, quod si templum non reædificatur, quod omnia opera populi polluta reputabuntur, & incipit circa medium secundi capituli ibi [In vigesima & quarta noni mensis]. Et est notandum quod istæ tres visiones non differunt annis, sed mensibus & diebus: omnes enim in secundo anno Darij factæ sunt.

Ad intellectum autem literæ notandum est quod dicit Hieron. quod cum Cyrus rex Persarum occiso Balthasar, occupasset regnum Babylonicum, cum Dario patruo suo rege Medorum, primo anno regni sui remisit in Ierusalem circiter quinquaginta millia Iudeorum, quibus præfecit Zorobabel & Iesum filium Iosèdech, & præcepit eis ut ædificarent templum. Illi autem extructo altati fundamenta templi iecerunt: sed interea mortuo Cyro, Artaxerxes cognomine Cambyses, illi succedens, mandauit gentibus qui erant circa Ierusalem, ne templum reædificari permetterent. Remansit itaque opus imperfectum usque ad secundum annum Darij filij Histaspis, & huius secundo Aggæus & Zacharias ad prophetandum suscitati sunt, qui non veriti edictum regis, nec contradictiones insurgentis populi, Zorobabel & Iesum & populum animabant ad ædificandum. Et hoc

D. Alberti Magni, in Aggæum Prop.

est quod dicitur.

In anno secundo Darij filij Histaspis. Diuiditur autem hæc visio in titulum, & in tractatum qui incipit ibi [Hæc dicit Dominus exercituum, Populus iste dicit] In titulo continentur quatuor, scilicet, tempus commune & proprium, modus inspirationis, & modus enuntiationis, & ad quos fit prophetia.

In anno secundo Darij regis] id est, à tempore ex quo ille accepit regni gubernacula super Persas & Medos. Simile est *Gen. 18* Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite in anno altero. Idem continetur *Rom. 5*, [in mense sexto] anni scilicet secundi, numerando scilicet ab Aprili, qui apud nos September vocatur, & apud Iudaos fere totus festiuus fuit, sicut dicitur *Levi. 25*. Et subdit de proprio tempore [In die vna mensis] hoc est, prima, quando scilicet Iudei cornibus arietinis clangebant, quod prophetiam significabat. Quod autem dicitur, Dies vna, dies prima ideo est: quia Iudei nomina ordinalia non habent, sed nominibus numeralibus pro ordinalibus utuntur. Subdit autem de modo inspirationis.

Factum est verbum Domini] Verba humana non facta, sed dicta per aurem ad cor ingrediuntur: verbum autem Dei à Deo factum, non auditum, Spiritu Dei in corde formatur. *1. ad Corinth. 2*. Quod oculus non vidit, nec auris audiuist, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Vbi dicit *August.* quod per sensus non ascendunt in cor quæ præparat Deus, sed cor ascendit ad ipsa, & Deus format ea in corde. *Psal. 63*. Accedit homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Et subdit de enuntiatione.

In manu Aggæi Prophetæ] In manu dicit: quia non tantum verbo, sed etiam opere prophetauit. *Osee 12*: Ego visiones multiplicauis eis, & in manibus Prophetarum assimilatus sum. Sic prophetauit *Isa. cap. 20*. ambulans nudus & discalceatus. Sic *Ezech. 12* per parietem fossum de domo est portatus. Aggæi dicit, quod festiuus & laetus interpretatur, eo quod laeta de templi reædificatione nuntiabant, quod *Isa. 61*. ostenditur, vbi dicitur: Ut consolaret omnes lugentes, vt ponerem consolationem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Prophetæ dicit, vt sciatur immobilis esse veritas eorum quæ annuntiat. *Cassiodorus*. Prophetæ est diuina inspiratio, rerum euentus sub immobili veritate denuntians. *Sap. 7*. Spiritus sapientiae per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit. Et subiungit ad quos.

Ad Zorobabel filium Salathiel] *Matth. 1*. Ieconias genuit Salathiel, Salathiel genuit Zorobabel, *Zorobabel Salathiel*. hic enim natus fuit in regnum ex stirpe Dauid, & Prælatus fuit in temporalibus. Interpretatur autem Zorobabel fluxus expositus, Salathiel autem petitio Dei, eo quod sicut Moyses (*Exod. 2*) fluctui expositus est in populi liberationem, & petitione Dei impetratus. Hunc etiam describit à dignitate [ducem Iuda] vt sciatur esse de domo Dauid. *Psal. 77*. Sed elegit tribum Iuda, *Gen. 49*. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de semore eius. Et subiungit de Prælato in spiritualibus [& ad Iesum] qui saluator interpretatur, vt de tribu sacerdotali & merito & nomine descendisse credatur. Quem ulterius describit à dignitate [Sacerdotem] & à

Dies prima cur vna dicatur.

Aggæus.

Prophetæ

virtatis magnitudine, cum subdit[magnum] Rom. 8 Quos iustificauit, hos & magnificauit. Ecc. 46. Iesu fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei [dicens] verbum enim Dei dicens est & docens, verbum hominis dictum est transiens.

Hæc secundum spiritualem intellectum sub eiusdem auctoritatibus ad Dominum Iesum Christum referuntur. In anno secundo qui est annus gratiæ sequens annum terroris synagogæ quem sequetur annus gloriæ. Habac. 3. Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. Darius, generatio[n]es interpretatur, & significat eos qui luxuria non nisi generationi intendebant: qui ut compescerentur Christus missus est, extunc enim castitas virginitatis prædicata est. Matth. 19. Sunt eunuchi qui castrauerunt scipios propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Mensis sextus, sextam æratem significat, in qua luna Ecclesia scilicet, nouam per Christum accepit illuminacionem. Ecc. 43. A luna signum diei festi, lumina quod minuitur in consummationem. Mensis secundum nomen eius est crescens mirabiliter in consummatione. Dies vna sive prima mensis, singularitatem significat illius luminis. Psal. 83. Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Et per illum factum est verbum Domini. Ioan. 1. Vnigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit.

Hic verbum in manu habet, hoc est, in potestate & opere. Act. 1. Cœpit Iesu facere, & docere. Matth. 1. Loquebatur sicut potestatem habens. Hic Aggæus, id est, festivus vel latus dicitur. Psal. 18. Exultauit ut gigas ad currēdam viam. Isa. 42. Non erit tristis nec turbulentus, donec ponat in terra iudicium. Hic Prophetæ est no[n] inspiratus, sed à quo fuit omnium Prophetarum spiritus. Ioan. 6. Hic est vere Prophetæ qui venturus est in mundum. Luc. 24. Qui fuit vir Prophetæ potens in opere & sermone. Hic significatur per Zorobabel & per Iesum, quia Rex fuit & Sacerdos. Hebr. 8. Hic Melchisedech Rex Salem Sacerdos Dei summi. Zorobabel autem dicitur propter emissum ab eo fluxum doctrinae. Ecc. 24. Ego sapientia effudi flumina, ego quasi trames aquæ immensa de fluvio, ego fluvius Dorix. Dorix medicamentum generationis interpretatur. Hic filius Salathiel est: est enim illius filius de quo dicitur in Psal. 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Dux Iuda, confitentium scilicet, & laudantium Deum. Psal. 67. Principes Iuda duces eorum. Hic nomine & significatione Iesu dicitur. Matth. 1. Vocabis nomen eius, Iesu: ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Habac. 3. Exultabo in Deo Iesu meo. Hic filius Ioseph: quia petitionibus patrum postulatus à Deo, quod significat Salathiel: & heres paterna iustitia, quod significat Ioseph. Isa. 46. Profececi iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur. Hic sacerdos magnus est: sacerdos sacra dos, & sacra dans. Psalm. 109. Tu es Sacerdos in æternum. Magnus: quia in comparatione eius omnes minimi sunt. Psal. 140. Absorpti sunt iuncti petrae, judices eorum, hoc est, Omnes alij Sancti iudices Ecclesiæ, absorpti & adnihilati sunt, iuncti, hoc est, comparati petrae, id est, Christo. Hic rex & sacerdos, nos faciens reges in opere iustitiae, & sacerdotes in sanctitate. Apoc. 1. Fecit nos regnum & sacerdotes Deo nostro.

Darius.

Dorix.

Ioseph.

Hæc dicit Dominus] Hic incipit series propheetiæ, & ponit hic tria: murmurationem populi desperantis, exclusionem murmuris, & exhortationem ædificationis. Secunda incipit ibi [Factum est verbum Domini] Tertia ibi [Hæc dicit Dominus exercituum].

Hæc dicit Dominus] Confirmatio sequentis *Dominus Deus exercituum*. sermonis est. Dominus enim dicit: quia potestatem habet in dictis. 1. Regum 3. Dominus est, quæcumque vult, faciat [exercituum] dicit, quia ministros habet Angelos, & homines, & dæmones ad exequendum. Vnde dicitur dominus Sabaoth Isa. 6. hoc est, exercituum. Dicit enim *Gregor.* Sibi militari etiam, quod per malitiam voluntatis obstat. Angeli enim disponunt, dæmones intigant, homines exequuntur ut voluntas dei de malis expleatur [populus iste dicit] murmurans scilicet [Nondum venit tempus domus domini ædificandæ] opus enim domini negligebant, priuata sua opera operi domini præponentes. Hoc faciunt, qui suo commodo vel quæstui, opere domini neglecto, intendunt. 1. Petr. 2. Vos tanquam lapides viui, super ædificamini in habitaculum dei & in domos spirituales. Ecclesia. 9. Quodcumque potest manus tua, instanter operare. Galat. 6. Num tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Et ponit istius murmuris exclusionem,

Et factum est verbum Domini in manu *Aggei* Prophetæ dicens] Hæc exposita sunt. Et dicit duo: exclusionem murmuris, & obedientiam audientis ibi [Et audiuit Zorobabel] In prima tria sunt, scilicet, murmuris exclusio per rationem, per incommodi expertam necessitatem, & ex his tertio redit ad exhortationem [Nunquid tempus vobis est?] Simile Ioan. 7. Tempus vestrum semper est paratum. Mali enim omne tempus ad lucra sua deputant[ut habitetis in domibus haueatis] hoc est, cælaturis decoratis. Septuaginta, concavis, quia concavatibus & inclinatis diuerſa figuræ exprefſæ erant in eis. Jerem. 22. Vx qui dicit, ædificabo mihi domum latam, & cœnacula spatioſa: qui aperit sibi fenestras & facit laquearia cedrina, pingitque synopide [& domus ista deserta] supple, est, & neglecta: propriis enim intendentis opus Domini neglexerunt. Isaie 5. Opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis [Et nunc] quia tales, supple, estis[hæc dicit Dominus exercituum] hoc expositum est in præcedentibus [Ponite corda vestra super vias vestras] ut scilicet fructum viarum vestrarum aduertatis. Pron. 1. Comedent igitur fructus viæ sua, suisque consiliis saturabuntur. Et determinat in speciali, subdens.

Seminastis multum] in temporalibus scilicet, in peccatis existentes [& intulistiſ parum] Galat. 6. Nolite errare, deus non irridetur: quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem: & qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Dent. 28. Sementem multam iacies in terra, hoc est, in terreno commodo & lucro, & modicum congregabis: quia terrena lucta modicum prosunt [comediſtis] de hoc scilicet quod parum intulistiſ [& non estis satiati] Terrena enim cupiditas non satiat, sed potius famem ulteriore prouocat. Pron. 13. Venter impiorum intatiabilis [bibistiſ] temporales scilicet consolationes [& non estis inebriati] Aug. 7. Brja dicitur scyphus ad necessitatem

cessitatem hominis mensuratus. Vnde non ine-
briatus est qui ad necessitatem intus refectus non
est. *Isa. 29*. Sicut somniat sitiens & bibit, & post-
quam fuerit expegefactus, lassus adhuc sicut: sic
facti sumus. Putat enim carnalis homo vt deliciae
inebriant eum: & magis prouocant ad sitim
[Operuistis vos] id est, videbamini operti panno-
sis & consciisis, sicut quidam seculari honestate
vestiti videntur [& non estis calefacti] secularis
enim honestas sine charitate & virtutibus forma-
tis non calefacit. *Ezech. 16*. Exponam eam nudam
in oculis orationis amatorum eius. Hoc idem di-
citur *Osea 1*. [Et qui merces congregauit] ex qua-
stu scilicet laboris, & mercimiorum [misit eas
in saccum pertusum] vt scilicet subtus exciderent:
quia qui temporalia congregat, cum habere putat,
nihil habet. Propter quod dicitur *Matth. 6*. The-
saurizate vobis thesauros in caelo, ubi fures non
effodiunt nec furantur, & ubi tinea non demoli-
tur. Ex hoc redit ad exhortationem vt omnia con-
uertantur ad prosperitatem.

Hæc dicit Dominus exercituum] & habens sci-
licet potestatem mandandi, & ministros ad exe-
quendum [Ponite corda vestra super vias vestras] *Iere. 6*. State super vias vestras, & interrogate de
semitis antiquis, que sit via bona, & ambulate in
ea. Et, supple, cum inuenieritis fructum in viis Do-
mini & non in viis vestris [ascendite in montem]
ubi scilicet, fundatum est templum Domini, qui
mons virtutum est & contemplationis. *Isaie 2*. Ve-
nite ascendamus in montem Domini, & ad do-
mum Dei Iacob. *Iere. 3*; 1. Benedicat tibi Dominus
pulchritudo iustitiae, mons sanctus [portate ligna]
hoc est, comportate ligna ad ædificium Dei per-
tinentia. Iudei fabulantur, quod Nabuzardan in-
cendente templum, parietes remanserint, & ideo
non nisi comportatione lignorum ad teatum opus
fuerit: quod falsum est, cum Ieremias plangat
Thren. 4, quod dispersi sunt lapides sanctuarij in
capite omnium platearum, sed spiritualiter dice-
re vult, quod de ligniculis, que sunt nutrimenta
ignis charitatis, ædificare sufficit seruis Christi.
4. *Reg. 6*. Tollent singuli de sylva materias singu-
las vt ædificerns locum ad habitandum. Et hoc
est quod sequitur [& ædificate domum] magis sci-
licet virtutum, quam materialium ædificiorum.
Prou. 9. Sapientia ædificavit sibi domum, excidit
columnas septem, septem scilicet virtutum. De hac
subditur [& acceptabilis mihi erit] quod enim in
virtute ædificatur, acceptabile est Domino. *Exod. 1*.
Timuerunt obsterices Deum, & ædificavit illis
domos [& glorificabor, dicit Dominus] in tali sci-
licet domo. *Isa. 60*. Domum maiestatis meæ hono-
rificabo. Et redit ad probationem eorum quæ di-
xit per experimentum, & dicit duo: experimentum
scilicet damni, & secundo ostendit quod hæc est
causa cultus neglecti.

Respexistis] ipse scilicet [ad amplius] in terrenis
scilicet [& ecce factum est minus] supple, quam
fuerat speratum. *Psal. 75*. Nihil inueniunt om-
nes viri diuitiarum in manibus suis. Boni enim
proficiunt, & mali deficiunt propter inertiam &
pigritiam. 2. *Regum 3*. Dauid proficiens & semper
seipso robustior: dominus autem Saul decrescens
quotidie. *Prou. 6*. dicitur de pigris non ædificanti-
bus domum Domini: Paululum dormies, paulu-
lum dormitabis, & veniet tibi quasi viator ege-
stas, & pauperies quasi vir armatus [& intulisti in

domum] supple, illud minus [& exuffavi illud] Exuffatio dicitur hic granorum, consumpta in-
terioris farina, in auram, quando folliculi vacui, &
frumentum mortuum, farinam non habet. *Osea 8*. Culmus stans non est in eis, germen non faciet
farinam: quod si fecerit, alieni comedent eam.
Et subdit de causa, quod non est in homine causa,
sed in deo.

Quam ob causam? Ac si dicat: Nunquid ho-
mo vel natura possit hoc facere sine Dei ordina-
tione? Et responderet primo confirmans responsio-
nem, dicens [dicit Dominus exercituum [& subdit
responsionem [quia domus mea deserta est]] ad
quam scilicet reædificandam non respicitis cor-
poraliter, & spiritualiter ædificando eam. *Isa. 64*. Ciuitas sancti tui facta est deserta, Sion deserta fa-
cta est, Ierusalem desolata, domus sanctificationis
nostræ & gloriae nostræ, ubi laudauerunt te pa-
tres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia
desiderabilia nostra versa sunt in ruinas [& vos
festinatis] cum aviditate & desiderio, supple [vnus-
quisque in domum suam] ita quod quilibet inten-
dit propriis & nullus communibus & diuinis,
quod est contra ordinem charitatis 1. ad Corin. 10.
Non querens quod mihi utile est, sed quod
multis, vt salvi fiant. *Isa. 5*. Opus Domini non re-
spicitis nec operæ manuum eius consideratis. Sic
enim intelligitur, quod festinabant in domum
suam ædificandam, implendam, & ditandam, ne-
glecto ædificio homini. Contra quod dicitur.
Philip. 3. Quæ mihi fuerunt luera, hæc arbitratus
sum vt stercore, vt Christum lucifacarem 1. ad
Corinth 13. Charitas non querit quæ sua sunt. *Charitas
Augustinus*. Quia communia propriis, non propria
communibus anteponit.

Propter hoc] supple dispositione diuina [super
vos prohibiti sunt cali] ad literam, vel spiritualiter.
Sancti & Angeli, *Iere. 2*. Obstupescite cœli su-
per hoc. *Deut. 2*; 8. Erit cœlum quod super te est,
ferreum & terra ænea [ne daret rorem] ad lite-
ram, vel gratia. Sicut enim dicit *Bernardus*, Ingra-
titudo est ventus vrens, exiccans fontem pietatis
& rorem gratia. Et non solum hoc, sed [& terra
prohibita est ne daret germen suum] Suum est
quod sponte consuevit gignere sine cultura homi-
nis: hoc enim aliquando auaro sinu retinet, propter
peccata hominum. *Gen. 4*. Maledicta terra in
opere tuo, cum operatus fuerit eam, non dabit
fructum suum. Hoc videmus fieri in malis, qui
etiam ea quæ naturali pietate deberent facere bona,
negligunt. *Psal. 106*. Terram fructiferam in
salsuginem à malitia inhabitantium in ea.

Et] sic, supple [vocauit siccitatem super terram]
ne scilicet pluviis & rore infusa, fructum ferret &
temporaliter & spiritualiter. *Iere. 14*. Confusi sunt
& afflicti, & operuerunt capita sua propter terræ
vastitatem: quia non venit pluvia in terram [&
super montes] supple, vocauit siccitatem ne vinum
germinarent: qui significant malos. *Prælatos. 2*.
Regum 1. Montes Gelboe, nec ros nec pluvia ve-
niant super vos, neque sint agri primitiarum.
Montes Gelboe, montes vellicationis interpretan-
tur, & significant Prælatos nihil facientes, nisi
vellicantes populum [& super triticum] supple,
vocauit siccitatem ne nasceretur: quod triticum
significat refectionem verbi dei & sacramenti &
virtutis. *Psal. 104*. Vocavit famem super terram,
& omne firmamentum panis contrivit [& super
S 4 vinum]

vingm] quod significat cælestè gaudium. *Isa. 15.* Vinum in torculari non caſcabit qui calcare conſuefat [& super oleum] quod significat veritatis lucem, pietatis fomentum, & misericordia vñctiōnem. *Habac. 3.* Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum. Et præmisit: Ficus enim non florebit, & non erit germe in vñneis. Et subdit generaliter [& quæcumque profert humus] vt scilicet omnis viror virtutis intereat, *Isa. 15.* Aruit herba, defecit germe, viror omnis interit.

Et super homines] sterilitatem pestilentia sequitur. Spiritualiter autem intelligitur quando homines humanorum nihil proferunt, & sicut dicit *Plato*, nullum studium humanitati impendunt. *Dan. 4.* Cor eius ab humano mutetur, & cor feræ detur ei [& super iumenta] vt scilicet moriantur literaliter, vel spiritualiter concupiscentias iumentorum transcendent. *Habac. 3.* Abscedetur de ouili pecus, & non erit armentum in praesepibus. *Ioe. 1.* Computuerunt iumenta in stercore suo [& super omnem laborem manuum] vt ex labore nihil præter afflictionem reportent. *Ecc. 10.* Labor stultorum affliget eos. *Exod. 18.* Stulto labore consumbris. Talis est labor omnium eorum, qui labores suos ad Deum non referunt.

Et audiuit Zorobabel] Tangitur hic obedientia & deuotio eorum ad quos prophetauit. Et dicit duo, scilicet deuotionem, & in deuotione conformatiōnem *ibi* [Et dixit Aggæus.

Et audiuit id est, exaudiuit cum deuotione [Zorobabel filius Salathiel] de quo in præmissis & literaliter & spiritualiter habitum est [& Iesus filius Isedech Sacerdos magnus] de quo etiam satis dictum est. Beatus enim populus cuius spirituales & seculares Prælati vocem Domini audiunt, hos enim populus deuote insequitur. *1. Corinth. 4 & 11.* Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et propter hoc subiungitur [& omnes reliquæ populi] supple, audierunt [vocem Dei sui] *Exod. 20.* Cunctus populus videbat voces & lampades. *Iacob. 1.* Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factus operis, hic beatus in facto suo erit [& timuit omnis populus] timore bono scilicet, de quo dicitur *Ecc. 1.* Non sis incredibilis timori Domini, & ne accesseris ad illum duplicitate cordis [a facie Domini] hoc est, à præsentia, quia præsens in Propheta apparuit. *Glossa interlinearis.* Sciens quod facies Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Et subdit de conformatiōne deuotorum.

Et dixit Aggæus nuntius Domini] siue Angelus *Malach. 2.* Angelus Domini exercituum est de nuntiis Domini] supple, relictus. *3. Reg. 19.* Ego de relictus sum solus [populo dicens] verba scilicet Domini exponens [Ego vobiscum sum, dicit Dominus] ad confortandum, scilicet vos in opere. *Marth. vlt.* Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. *Iosue 1.* Confortare & esto robustus, noli metuere & noli timere: quia tecum est Dominus. Deus tuus in omnibus ad quemcumque perrexeris. Et sequitur conformatiōne effectus.

Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda] vt scilicet à somno inertiae & pigritiae ad opus Domini euigilaret. *Isa. 26.* Spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te [& spiritum Iesu filij Isedech Sacerdotis magni]

Prouerb. 6. Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormirent palpebra tuæ [& spiritum reliquorum de omni populo] supple, suscitauit *Psalm. 131.* Si dederis somnum oculis meis, & palpebris meis dormitionem, donec inueniam locum Domino [& ingressi sunt] *Glossa interlinearis*, foris enim fuerant per inertiam. *Gen. 24.* Ingridere benedicte Domini, cur foris stas: *Psalm. 41.* Pertransibo in locum tabernaculi admirabilis [Et faciebant opus in domo Domini] *Eccle. 9.* Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare exercituum Dei sujconcordantia est *i.* *Ezdr. 4.* & *5.* per totum capitulum.

C A P V T II.

In die vigesima & quarta mensis in sexto mense.

Hic incipit secunda visio, & duas partes habet: titulum scilicet, & prophetiam. Titulus continet tempus commune & proprium, modum inspirationis, & prophetiam.

In die vigesima & quarta mensis in mense sexto] in eodem scilicet anno Darij & in eodem mense qui in principio præcedentis visionis positus est, sed non eodem die. Hic enim dicit in vigesima quarta, ibi autem prima mensis, vt inter primum diem & vigesimum quartum, quo ingressi sunt ad faciendum opus Dei xxij, dies medij fuerunt, quibus timuit populus Dominum & faciebat opus. Et nota quod licet communiter Bibliæ hic habeant capitulum, tamen secundum Hieronymum & secundum Glossam legendum est istud cum præcedenti & sic punctandum, Ingressi sunt & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui, in die vigesima quarta mensis in sexto mense, & capitulum postea incipit [In anno secundo Darij regis] eiusdem scilicet Darij filij Histaspis [septimo mense] qui apud nos September dicitur [vigesimali primi die mensis] & ita inter primam & secundam visionem mensis fuit medius. Et subdit de inspiratione sicut superius.

Factum est verbum domini] inspirationis scilicet [in manu Aggæi Propheta, dicens] vt scilicet virtute operis, veritatem firmaret sermonis. *Rom. 15.* Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus. Sequitur prophetia, & dividitur in duo, scilicet, enuntiationis iniunctionem, & quid enuntiet.

Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda] qui princeps erat in temporalibus [& ad Iesum filium Isedech Sacerdotem magnum] qui in spiritualibus præfuit, vt scilicet per hos ad alios verbum transtiret [& ad reliquos populi dicens] supple, loquere.

Quis in vobis] Ponit quid enuntiandum est, & dicit duo: comparationem scilicet primi templi ad id quod tunc fundandum erat, & secundo ex hoc accipit exhortationem ad ædificandum *ibi* [Et nunc confortare.

Quis in vobis est derelictus?] in vita scilicet per totum tempus captiuitatis [qui vidit] supple, antequam destrueretur per Nahuzardan [domum istam

istam in gloria sua prima in qua scilicet Salomon ædificauit eam, sicut dicitur 3. Regum 5. Domus quam ædificare cupio talis debet esse, cui non sit similis in vniuersa terra [& quid vos videtis hanc nunc?] supple non nisi miseram & in cineribus iacentem, & hoc supple, deber mouere cor vestrum ad ædificandum, cum Psal. 25. dicat: Domine dilexi deorem domus tuæ. Et ut ab eis acciperet occasionem [Nunquid non ita est] supple, domus ista incensa [quasi non sit in oculis vestris] Quasi dicat: Sic est: quod enim male est, peius est quam si nihil esset, in hoc scilicet quod turpius est. Psalm. 72. Ego ad nihilum redactus sum, & nesciui. Hoc moraliter dicitur de clericis & religiosis nostri temporis, qui comparatione primitivi status, sunt quasi non sint: quod notat Dominus Matth. 5. Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculceretur ab hominibus. Et quia in talibus non manet nisi figura, & veritas transiit, propter hoc dicitur Isa. 22. Quid tu hic? aut quasi quis hic? Zachar. 11. O pastor & idolum, derelinquens gemmam. His dicitur Apoc. 2. Charitatem tuam primam dereliquisti: memor esto itaque unde excederis, & age penitentiam, & prima opera fac. Propter hoc dicitur 1. Esdra 3. quod principes patrum & seniores flebant, nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris latantium, & vocem fletus populi: quia qui viderant templum prius in gloria, & postea idem in ignominia, flebant: qui non viderant primum, sed secundum tantum, latabantur quod saltem aliquid erat, quod esset aliquius templi vestigium. Et ex hoc accipit exhortationem, & pristini fletus consolationem.

Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus] Iosue 1. Confortare, & esto robustus: quia ego ero tecum [& confortare Iesu fili Iosede] Sacerdos magne] Hebr. 13. Confortate manus dissolutas, & genua debilia erige] & confortare omnis populus terræ, dicit Dominus exercituum] Philip. 4. Omnia possum in eo qui me confortat [& facite] supple, opus in domo Domini. Eccl. 9. Quodcumque potest manus tua, instanter operate [quoniam ego vobiscum sum dicit Dominus exercituum] Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Isa. 50. Dominus Deus auxiliator meus: quis ergo est qui condemnat me? Qualiter autem cum eis sit, subdit.

Verbum quod pepigi vobiscum] supple, per Moysen [cum egredere mini de terra Egypti] quando scilicet promisi quod semper deberem Prophetas suscitare. Dent. 18. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies [& spiritus meus] quem scilicet ex Moysi in alios propagauit Numer. 11. [erit in medio vestrum] quod maxime factum est tempore domini nostri Iesu Christi. Isaia 59. Hoc fœdus [meum cum eis], dicit Dominus. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo & de ore seminis tui, dicit Dominus, amodo & usque in sempiternum: verbum enim in Filio, & spiritum sanctum misit de cælo: ergo, supple [nolite timere] Isaia 54. Noli timere: quia non confunderis. Psal. 117. Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Et subdit confortationis rationem.

Quia haec dicit Dominus exercituum] cuius dicere, facere est [Adhuc unum] post quod, supple, aliud non erit [modicum] hoc est, breue tempus

usque scilicet ad filij incarnationem [& ego mouebo cælum] sicut quando dedi legem Moysi. Exod. 20. Idem fecit quando super Christum in baptismo cæli aperti sunt Matth. 3. Luc. 3. Ioan. 1. multum est & Mar. 2. de stella quæ duxit Magos [& terram] cælum. supple, mouebo, sicut, supple, feci tunc. Num. 21. Montes exultauerunt ut requiescerent in Arnon. In Christo autem factum est in Resurrectione. Matth. 28. Et ecce terræ motus factus est magnus. Psal. 67. Terra mota est: etenim cæli distillauerunt à facie Dei Sinai [& mare] hoc fecit olim Exod. 14. ubi diuisit mare rubrum in diuisiones. In Christo autem Matth. 8. Ecce motus Magnus factus est in mari [& aridam] supple, mouebo. Hoc fecit quando conuertit siccum in humidum, & humidum in siccum in transitu Iordanis Iosue 3. In Christo autem, quando aridam & sitientem vnda baptismatis fecundauit. Psal. 103. Rigans montes de superioribus suis [& mouebo omnes gentes] Hoc fecit per Iosue cap. 7 & 8. & deinceps ciuiens Gentes, & in terris eorum plantans filios Israel. Psal. 77. Eiecit à facie eorum Gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. In Christo autem fecit, quando per sonum Apostolorum Gentes ad fidem conuertæ sunt. Act. 13. Audientes Gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt quotquot erant praordinati ad vitam æternam. Hanc authoritatem Apostolus inducit Hebr. 12. in eodem sensu: Cuius vox mouit terram tunc, nunc autem repermittit, dicens: Adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & cælum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia.

Et veniet Desideratus] Christus scilicet, verus, pacificus & Rex noster, de quo dicitur 3. Regum 10. quod vultum eius desiderabat videre vniuersa terra. 1. Pet. 1. In quem desiderant Angeli prospicere. Isa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte [cunctis gentibus] Isaia 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vedit lucem magnam. Isa. 49. Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Malach. 1. Ab Ortu solis usque ad Occasum, magnum est nomen meum in Gentibus [& implebo domum istam] templum scilicet, vel Ecclesiam [gloria, dicit Dominus exercituum] Quod de templo Iudeorum nullo modo potest esse verum, quod continuo à gloria descendit usque ad extremam ignominiam. 1. Mac. 2. Templum erat sicut homo ignobilis. Sed de Christo verum est, qui gloria Patris est. Ioan. 1. Vidi mus gloriam eius, gloriam quasi vniigeniti à Patre. Qualiter autem fieri possit, subdit [meum est argentum] in tinnitu scilicet eloquentia verbi Dei. Psal. 11. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatuni [& meum est aurum] sapientiae scilicet diuinæ. Isa. 60. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem domino annuntiantes. Sap. 7. Sapientia infinitus thesaurus est hominibus [dicit dominus exercituum] qui ut dominus dicit, & exercitus habet Angelos qui dicta exequuntur.

Magna erit gloria] Prou. 10. Gloria patris, filius sapiens. Tullius in fine prima rhetorica. Gloria est late patens præconium. Item ibidem Gloria in ore multorum celebrata laudatio. Augustinus circa finem Glossa ad Roma. Gloria est clara cum laude Gloria. notitia.

notitia. Modis omnibus dicta gloria [domus nouissima plus est quam prima] *Luc.* 2. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bona voluntatis. Et hoc est quod sequitur [& in loco isto dabo pacem] *Glossa* inducit illud *Philip.* 4. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras. *Ephes.* 2. Ipse est pax nostra, qui fecit utique unum. Christus enim dicitur pax per causam, reconciliatio peccatorum per dispositionem, tranquillitas mentis per essentiam. *Isa.* 26. Seruabis pacem: quia in te Domine sperauimus. *Ioan.* 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis [dicit Dominus exercituum] confirmationis sermonis est. *Psalm.* 113. Omnia quæcumque voluit Dominus fecit.

In vigesima & quarta noni mensis] Hic incipit tertia visio, in qua ex lege ostendit dominum esse ædificandam. Et dicit tria. Accipit enim primo ex lege similitudinem. Secundo similitudinis ponit adaptationem *ibi* [Et respondit Aggæus] Tertio ponit per signum, dictorum confirmationem *ibi* [Ponite corda vestra ex die ista] Similitudo ex lege duplex est, ad sanctum scilicet, & ad contaminatum *ibi* [Et dixit Aggæus, si tetigerit.

In vigesima & quarta noni mensis] qui apud nos December est, ille enim nonus est ab Aprili [in anno secundo Darii] Eodem enim anno, omnes visiones expletæ sunt [Factum est verbum Domini ad Aggæum Prophetam, dicens] *Psalm.* 106. Misit verbum suum, & sanavit eos [Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Interroga sacerdotes legem] hoc est, quid verum & iustum sit secundum legem. *Malach.* 2. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labiis eius. Et post pauca. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Hieronymus. Sacerdotum est legem scire Domini, & ad interrogationem de lege respondere. Si Sacerdos est, legem sciat Domini: si ignorat legem, ipse se arguit non esse Sacerdotem Domini. *Osæ.* 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Quid autem interroget, subdit.

Sacerdotum est sciare legem Domini.

Lex hostia dividenda.

Si tulerit homo carnem sanctificatam] hoc est, in altari oblatam, cuius pars cedebat Deo vt adeps & renunculi, pars Sacerdoti vt pectusculum elevationis & armis dexter, pars offerenti vt residuum [in ora vestimenti sui] Vestimentum hic dicitur quodcumque linteum, in quo tales carnes portabantur [& tetigerit de summitate eius] hoc est, vestimenti illius [panem] qui siccus est [aut vinum] quod humidum est [aut oleum] quod condimentum est [aut] supple, generaliter [omnem cibum, nunquid sanctificabitur?] supple, cibus ille à tactu tali? Et vocatur sanctificatum à communis cibo discretum, quem non licet comedere, nisi Sacerdotibus & in loco sancto. Lex autem ista de divisione hostie continetur *Levit.* 6. & 7. [Respondentes autem Sacerdotes, dixerunt, Non & verum dixerunt: à tactu enim tali non sanctificatur cibus, qui alias sanctus non est, sed (sicut dicit Hieron.) remanet vt fuerat. *Iere.* 11. Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriaris?

Et dixit Aggæus] Hæc est secunda pars similitudinis ex legi. Si tetigerit pollutus in anima hoc est, in morticino hominis. Dicit enim Hieronymus, quod quandiu anima in corpore est, mundum est

corpus: recedente anima, immundum [ex omnibus his] panem scilicet, vinum, pulmentum, & oleum [Nunquid contaminabitur?] ex tactu tali scilicet! Et responderunt Sacerdotes, & dixerunt] & bene[Contaminabitur] cibus ille, supple, qui tangitur ab immundo. *Eeci.* 34. Ab immundo quid mundabitur? Ista spiritualiter intelliguntur. In vestimento enim inuoluitur caro, quando meliora eorum quæ Deo debent offerri, pannis virtutum inuoluntur, & ab illis nihil inquinantur. *Isa.* 52. Mundamini qui fertis vasa Domini. *Tit.* 1. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed coinquinata sunt eorum & mens & conscientia: & ideo quicquid tangunt per operis imitationem, totum immunndatur: & talium oblata contaminantur, & non sanctificant eos qui offerunt. *Eeci.* 34. Dona iniquorum non probat Altissimus. *Isa.* 1. Munus non recipiam de manu vestra: manus enim vestrae sanguine plena sunt. Quod enim remanet in bonitate, in qua creatum est, ad illud respicit Deus: quod ex offerente sanctificatur, ad illud plus respicit. *Gen.* 4. Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius. Primo dicit ad Abel, & deinde dicit ad munera: vt sciatur quod ex bonitate offerentis sanctificatur oblatio. Tamen contra hoc quod dictum est, quod id quod tangitur à sancto non sanctificatur, videtur esse quod dicitur *Levit.* 6. vbi dicitur: Qui tetigerit ex eis, scilicet, sanctificatis, sanctificabitur. Sed hoc citius soluitur. Non enim intellegit, quod ex tactu sanctificetur, sed quod tangens ea sanctificari debeat per lotionem manum & vestimentorum & corporis. Similiter id quod dicitur, quod immundus quicquid tangit, contaminabitur, hoc dicitur *Levit.* 11. & 15.

Et respondit Aggæus, & dixit] similitudinis est adaptatio [Sic populus iste] Populus dicitur in quantum regitur lege Domini. *Deut.* 7. Elegit te Dominus, vt sis ei in populum peculiarem [& sic gens ista] Gens dicitur in quantum didicerant Gentilem ritum. *Psalm.* 105. Dispersi sunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum [ante faciem meam] qui scilicet luce præsentiae meæ omnia recte diuidi. *Thren.* 4. Facies Domini diuisit eos [dicit Dominus] cuius dicere facere est [& sic omne opus manuum eorum] pollutum, supple, est ex pollutis. *Isa.* 1. Manus vestrae sanguine plena sunt [& omnia quæ obtulerunt *ibi*] inter Gentes scilicet, & sine templo [contaminata erunt] quia ipsi contaminati sunt. *Dan.* 3. Non est in tempore hoc princeps, & dux, & Propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam. Cum enim inter Gentes commixti fuerint, & quæcumque egerunt, contaminati fuerint: etiam quicquid ad manus habuerunt colendo terram, vel quocumque alio modo, totum contaminabatur. Et hoc intendit hic probare per effectum. *Thren.* 4. Recedite polluti, clamauerunt eis: recedite, abite, nolite tangere.

Et nunc ponite corda vestra] hoc est, aduertite [à die hac & supra] hoc est, à die hac, & deinceps in futurum, & supra in præteritum: & ex præterito videbitis quod contaminata fuerunt opera vestra, quando non ædificato templo sanctificari non potueris [Antequam poneretur lapis super lapidem in Domini templo] sicut etiam spiritualiter pollutus

latus est homo, qui templum Dei non ædificat, & in templum spiritualiter non sanctificatur. *Ephes. 2.* In quo & vos tanquam lapides viui superædificamini in habitaculum Dei, in Spiritu sancto. 1. *ad Corinthi. 3.* Templum Dei sanctum est quod estis vos. Et inducit signum contaminationis operis [cum accederetis ad aceruum modiorum viginti] hoc est, ubi putabatis habere modios viginti [&] supple, propter pollutionem vestram [fierent decem] dimidiato fructu [& intraretis ad torcular] congregatis scilicet vuis [ut] opinione scilicet vestra & spe [exprimeretis quinquaginta lagenas]

Lagena. Lagena dicitur vas vini [&] scilicet, propter operum vestrorum pollutionem [siebant viginti] *Ecclesiastes. 34.* Domini iniquorum non probat Altissimus. *Isaiah. 66.* Qui offert oblationem quasi qui sanguinem suillum offerat. Quando enim non respicit Deus ad opera hominum, tunc diminuuntur & pereunt: & hoc fit propter pollutionem manuum eorum. *Isaiah. 1.* Cum extenderitis manus vestras, auertam faciem meam à vobis: manus enim vestrae sanguine plenæ sunt. Idem quod hic dicitur, *Isaiah. 5.* continetur. Vnde autem hoc acciderit, subdit,

Percussi vos vento vrente] qui ea quæ pullulerunt, dissoluit & interficit [& aurigine] hoc est, aëris rubiginis, quæ etiam id quod in aristis est & folliculis, adurit & incinerat [& grandine] qui etiam id quod remansit, comminuit, & gelicidio proprio pestilens facit. *Psalmus. 10.* Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, pars calicis eorum. Ventus vrens suggestionem diaboli significat, aurigo incendium fomitis, grando impetum comminuentis hostis. *Amos. 4.* Percussi vos vento vrente, & in aurigine multitudinem hortorum vestrorum & vinearum vestrarum, & oliueta vestra & ficera vestra comedit eruca: & non redistis ad me, dicit Dominus. Et hoc est quod hic sequitur [& omnia opera manuum vestrarum] supple, percussi. *Sapientia. 14.* Similiter autem sunt odio Deo, impius & impietas eius. Econtra de bonis dicitur *Job. 1.* Operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius crevit in terra [& non fuit in vobis] hoc est, inter vos[qui] saltem per plagas [reuerteretur ad me, dicit Dominus] Super hoc quod modij viginti relinquunt decem, dicit *Hieronymus*, quod secundum hoc aliquid boni nascitur ex semine malorum: quia mali si inter multa peccata aliqua iusta opera faciunt, non est Deus iniustus, ut propter multa mala paucorum bonorum obliuiscatur, sed faciet eos mettere & in horrea congregare, quæ in bona terra seminauerunt: sed qui penitus nihil operatur, nihil comedit, sed fame perit. Et fundat intentionem suam super hoc quod dicitur *Hebreus. 6.* Confidimus de vobis meliora, & viciniora saluti: non enim iniustus est Deus ut obliuiscatur operis vestri, quod ostendistis in nomine eius, quia ministrasti Sanctis & ministratis.

Ex his viderit, quod opera mortua quæ extra charitatem fiunt, proficiunt ad vitam æternam: quia aliter malus opera bona faciens, non meteret, & in horreum congregaret, dicente Domino *Ioan. 4.* Qui metit, mercedem accipit, & congregat in vitam æternam. Ad hoc sine præiudicio dicendum est, quod quædam opera sunt extra charitatem facta, quæ in toto transiunt, sicut est gemitus vel oratio, & illa nunquam reuiuiscunt ad vitam æternam. Quædam autem sunt quæ in potiori quod est in ipsis manent, sicut magna eleemosyna ma-

net in damno retum, & longa & magna peregrinatio, vel alia afflictio manet in debilitate virium: & hæc facta extra charitatem, si postea charitate redeunte approbent deuote, valere incipiunt ad vitam æternam. Et de talibus loquuntur *Paulus* & *Hieronymus*, cuius signum est, quod si aliquis extra charitatem ex voto teneretur ad ista & persolveret, iudex ecclesiasticus non iniungit, ut iterato soluat, cum ad charitatem redierit. Ex dictis autem accipit exhortationem in futurum, ponens signum futuræ benedictionis si ædificauerint templum, cuius ritu & cultu à pollutione liberentur.

Ponite corda vestra] adiuerendo scilicet futura [ex die ista & in futurum] *Psalmus. 76.* Memor ero ab initio mirabilium tuorum, & in factis manuum tuarum meditabor [A die vigesima & quarta nonni mensis] qui apud nos December occurrit, quando penitus nihil apparet germinis [à die, qua fundamenta iacta sunt templi Domini] Hoc dicit: quia potius templum quam tempus attendit. Omnis enim prosperitatis in nobis initium est facere fundamenta templi Domini per fidem. 1. *Corinthi. 3:* Ut sapiens architectus fundamentum posui, aliis autem superædificat. Unusquisque autem videat, quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. *Glossa ibidem*, hoc est, fides Christi Iesu. Et repetit exhortationem.

Ponite super cor vestrum] *Canticum. 8.* Pone me sicut signaculum super cor tuum [Nunquid iam] isto scilicet nono mensis [semen] in terram, supple, iactum [in germine est] Quasi dicat: Non: quia tunc omnia latent frigore compressa [Et] supple, nunquid [adhuc] in eodem mente [vinea & ficus & malogranatum & lignum oliuæ non floruit?] Q.d. Non floruit. Et hoc inducit ut sciant, quod ex apparentibus germinibus, de prosperitate futura nihil certum prædicere potest, sed hoc quod dicit, de spiritu dicit, ut sciatur euenire propter ædificationem templi. *Osee. 6.* Præparatus est quasi diluculum egressus eius; & veniet vobis tanquam imber temporaneus & serotinus terræ. Spiritualiter autem, vinea, fructus gaudiorum æternorum significat. *Iudicium. 9.* Non possum deserere vinum meum, quod laetificat Deum & homines. Ficus vero dulcedinem virtutum. *Iudicium. 9.* Dixit ficus: Non possum deserere dulcedinem meam. Malogranatum autem congregations & collegia Sanctorum. *Psalmus. 110.* Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregacione. Oliuæ pinguedinem deuotionis. *Iudicium. 9.* Dixit oliuæ: Non possum deserere pinguedinem meam, quæ dij. vtuntur & homines. Hæc in gelicidio frigescens charitatis non germinant, sed tempore serenæ veritatis, afflante Austro sancti Spiritus germinant, & fructum faciunt. *Canticum. 2.* Iam hyems transiit, imber abiit & recessit, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes odorem dederunt [Ex die ista benedicam] *Gregorius. Benedictio* Dei est bonorum collatio & multiplicatio. *Ecclesiastes. 45.* Benedictionem omnium gentium dedit illi. *Ecclesiastes. 39.* Benedictio illius quasi fluuius inundabit.

Benedictio *Dicitur*
Et factum est verbum Domini] tercia visio [secundo] non quantum ad numerum visionum, sed quantum ad rem visam. Ista enim visio de prosperitate est sicut præcedens ad Aggæum in vigesima

&

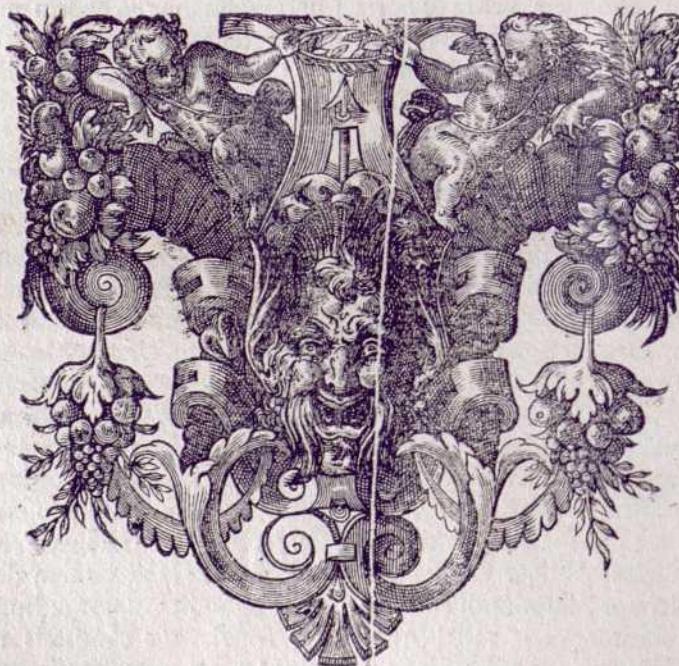
& quarta mensis] non scilicet [dicens] Et tangit prosperitatem futurae dignitatis & sublimitatis in regno Iudæorum vel Christi loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens] *Psal. 46.* Principes populi regum congregati sunt cum Deo Abraham [Ego mouebo cælum pariter & terram] In præhabitibus exposita sunt. *Psal. 75.* De cælo auditum fecisti iudicium : terra tremuit & quieuit [Et subuertam solium regnum] superborum scilicet hominum, & dæmonum. *Ecclesiastes 10.* Sedes ducum superborum euertit Dominus [& conteram fortitudinem regni Gentium] ut scilicet amplius in peccato non regnent. *Ecclesiastes 36.* Contere caput principum & inimicorum dicentium : Non est alius præter nos [& subuertam quadrigam] quæ significat motum quatuor vitiorum, scilicet, contra naturam, contra fidem, contra gratiam, & contra rationem. *Exodus 14.* Subuertit rotas currū, ferebanturque in profundum [& ascensorem eius] qui significat liberum arbitrium. *Exodus 15.* Equum & ascensorem proiecit in mare [& descendent equi] qui effrænes libidines significant [& ascensores eorum] qui significant homines libidine vectos. *Amos 2.* Ascensor equi non saluabit animam suam [vir in gladio fratris sui] cadet, supple, ut scilicet in mutuis vulneri-

bus pereant, vel quod verius est, gladio spiritus (quod est verbum Dei) sic interficiantur, quod peccato moriantur & Christo viuant. *Exodus 32.* Occidat unusquisque fratrem suum. Sic autem interficiunt impiis.

In die illa, dicit Dominus exercituum] claræ scilicet & lucentis gratia [assumam te Zorobabel fili Salathiel] in decorum scilicet regni, & participationem meæ potestatis. *Psalm. 88.* Domini est assumptio nostra & sancti Israël regis nostri [serue meus] qui serui habitum assumpsisti [dicit Dominus] *Isaiah 52.* Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur & eleuabitur & sublimis erit valde [& ponam te quasi signaculum] id est, profundatum sigillum meipius. *Ezechiel 28.* Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia & perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti [quia te elegi] hoc est, ut electum exaltaui. *Canticum 5.* Dilectus meus candus & rubicundus, electus ex millibus. *Psalm. 64.*

Beatus quem elegisti & assumpsisti [dicit Dominus exercituum] *Isaiah 45.*
Ego Dominus faciens
hæc omnia.

* *

D. ALBERTI,

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPOENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

In Zachariam Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONIMI
In Zachariam Prophetam explanatio.

N N O] In prologo isto *Hieronymus* ponit ordinem istius prophetarum, intentionem, & materiam, & probat haec per autoritates *Esdrae*, *Zachariae*, & *Isaiae*. Et secundum hoc dividitur prologus, sicut

cumibet patere potest.

Anno secundo Darij filij Histaspis scilicet, qui (sicut dicit *Hieronymus*) fuit annus quadragesimus primus à primo Cyro, qui licentiam dedit rediunctis regis Medorum] qui in Media & Perside regnauit[*Aggeum*, & *Zacharias* prophetasse] id est, ad prophetandum inspiratos fuisse [lectiones eorumdem declarant] *Aggeus* enim sic dicit: In anno secundo Darij regis in mense sexto. *Zacharias* autem sic: In mense octauo in anno secundo Darij, factum est verbum Domini. Et subdit de ordine.

Sed hac de causa *Aggeus* *Zacharia* in ordine Prophetarum] duodecim scilicet [*Prælatus*] id est, præpositus[videtur] ab his qui Prophetas ordinaverunt[quod eum] scilicet *Aggeum* [duobus mensibus (ut prædictæ lectiones ostendunt)] in principiis scilicet [in prophetia præcessisse inuenitur] In principio enim *Aggei* dicitur: In mense sexto in una die mensis. In principio *Zacharia*: In mense octauo, & sic duobus mensibus *Aggeus* ante *Zachariam* prophetauit. Et subiungit de intentione[ad restorationem etiam templi] supple, sicut

D. Albert. Magn. in Zachar. Propb.

Aggeus [præcepto Domini populum animasse] per exhortationem scilicet [*Esdras* refert] *Zachariam* scilicet [dicens] 1. *Esdra* 5. & sunt hæc verba in *Esdra* paucis immutatis, inquantum una translatio differt ab altera. In anno secundo Darij regis] filij scilicet Histaspis [prophetauerunt *Aggeus* & *Zacharias* filius Abdo Prophetæ] hoc est, propheeticam inspirationem acceperunt super Iudæos qui erant in Iudæa & in Ierusalem] Hoc dicit ad comparationem eorum qui adhuc erant in Babylone, & necdum redierant: multi enim postea redierunt cum *Esdra* anno septimo, sicut dicitur *Esdra* 7. multi cum Nehemia anno decimo Artaxerxis, sicut dicitur *Nehe.* 1. [in nomine Dei] supple, prophetauerunt [super Israël] & sunt adhuc verba *Esdra* & ea quæ sequuntur.

Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel], qui scilicet fuit loco regis [& Iesus filius Iosedech] summus Sacerdotes scilicet [& principes eius] Zorobabel scilicet [& inchoauerunt ædificare domum Dei, quæ est in Ierusalem] Inchoauerunt dicit, quia iactis fundamentis & constituto altari impediti sunt ab opere [quibus] scilicet Regi, & Sacerdoti [cum adessent Prophetæ] *Aggeus* scilicet, & *Zacharias* per cooperationem [exhortatione sua adiuuerunt eos] confortando scilicet & animando ad opus. Hæc est ergo intentio literalis & finalis. Secundo autem etiam intendit à peccato reuocare populum.

Nam & populum Israël] hoc est, generaliter Iudæos [ab imitatione paternorum delictorum] hoc est, ne imitentur paterna delicta [per suam commonitionem, hic Prophetæ] *Zacharias* scilicet [cupiens reuocare verbis lectione comprehensis vius est] *Zacharia* 1. Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant Prophetæ priores. Et paucis interpositis subdit [Vidi nocte, & ecce vir ascenderat super equum rubrum] Aliam translationem ponit, quam visionem *Hieronymus* exponens, subdit.

Vidit Prophetæ] *Zacharias* scilicet [virum in equo rubeo sedentem] hoc est, Angelum in specie viri [& stantem in medio myrteti umbrosi]

T qualis

Aggeus
cur iest
Zacharias
se pofuit.

quasi paratum ad vindictam [cuius visionis] quæ *Zacharia* primo continetur [secundum traditionem. Hebræorum] mendosam scilicet, & falsam [hæc solutio est] id est, expositio [vir ascendens super equum rubeum] in visione ostensus [licet Angelus intelligatur] visibiliter apparens [tamen quia prædicti coloris] rubei scilicet [equum con-scendere visus est] qui color rubeus sanguini similis est [vindictam sanguinis] hoc est, occasionis [in eam] hoc est, contra eam [gentem significat proferendam] à Deo scilicet [quæ] scilicet gens [populum Israël in captiuitatem redegerat] vt ex hoc animarentur Iudæi, videntes vindictam fieri de inimicis. Et hanc expositionem confirmat, subdens.

Nam & *Isaia* Propheta] 63. [per ruborem vestimentorum] regis scilicet Israël, *Isaie* ostensi [inter gentes] hoc est, contra gentes [vindictam cum sanguine] hoc est, interfectionem [à Deo proferendam demonstrans] secundum Hebræos scilicet [his verbis vsus est dicens] rubore scilicet vestium sanguinem significando Quis est iste qui venit de Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosfor] Ponit aliam translationem: nostra enim sic habet. Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Et subdit exponens residuum visionis.

Stantem vero virtus in medio myrteti vmbrosi] quod dixit, supple, *Zacharias* [lætitiam populo affuturam] de liberatione scilicet per myrteti significationem] quod virens & odoriferum est] voluit designare] *Zacharias* scilicet. Et hoc probat subdens[Eius ligni Moyses in Leuitico] de lætitia scilicet & festo tabernaculorum agens [cum faceret mentionem] *Leuitic.* 23. [ait: Accipietis die prima fructus ligni speciosi] hoc est, ramos cum fructibus, qui myrtelli dicuntur. Quod exponens subdit[vt lætitiam populi] Israël scilicet [per bene olentis ligni & speciosi vmbraculum] myrti scilicet [demonstraret] ipse scilicet Moyses. Quod exponens infert.

Sed hanc visionem] *Zacharie* scilicet [quæ liberationem populi] pro vna parte sui [& vindictam de aduersariis] pro alia parte [futuram de monstrat] hoc est, significat[ob hoc] id est, propter hoc[nocte Propheta se vidisse memorauit] hoc est, descripsit [quia populum Israel in Aegypto, supple, detentum[etiam prima liberatione] supple, à Pharaone [de terra Aegypti noctu discessisse constabat] *Exod.* 12. & *Sap.* 18. [cuius exempli] nocturnæ scilicet liberationis[præfens populus] de Chaldaea rediens [aliquam partem] per similitudinem scilicet nocturnæ revelationis[in se retinere videbatur] & ideo, supple [liberatio eiusdem] scilicet, populis ac redditus captiuitatis] hoc est, captiuorum [de terra Chaldaeorum] ad quam captiuu dusti fuerant[per noctem] hoc est, tempore nocturno[Prophetæ] scilicet,

Zacharia [reuelata est.]

**

Zacharias Propheta.

C A P V T I.

IN mense octauo] Hæc prophetia tota in duas partes diuiditur, secundum tempora duo, in quibus reuelata fuit. Primo enim ponuntur reuelata in secundo anno Darij. Secundo reuelata in quarto anno eiusdem Darij, infra 7. ibi [Et factum est in anno quarto Darij regis] Prima harum in sex diuiditur, secundum sex promissiones reuelatas. Prima est in inimicos vltio, in hoc cap. descripta. Secunda est ciuitatis restitutio, infra 2. ibi [Et leuavi oculos meos, & vidi, & ecce vir] Tertia dignitatis sacerdotalis reparatio, infra 3. ibi [Et ostendit mihi Dominus Sacerdotem magnum] Quarta templi reædificatio, infra 4. ibi [Et reuersus est Angelus qui loquebatur in me] Quinta peccatorum & pœnarum commemorationis, infra 5. ibi [Et conuersus sum, & leuavi oculos meos] Sexta promissorum acceleratio, infra 6. ibi [Et conuersus sum, & leuavi oculos meos, & ecce quatuor quadrigæ] Prima istarum diuiditur in duo: titulum scilicet, & prophetiam ibi [Iratus est Dominus] Dicit ergo.

In mense octauo] ab Aprili scilicet, qui apud nos Nouember dicitur [In anno secundo Darij] filij scilicet Histaspis, qui clemens fuit Iudæis, & impeditam ædificationem diu, iterato promouit, licentiam dando, & principes ædificij præponendo, Zorobabel & Iesum Sacerdotem magnum [Factum est verbum Domini] per inspirationem scilicet [ad *Zachariam*] Ad præpositio appropinquationem notat ad intellectum. *Iacob.* 1. Suscipite insitum verbum [filium Barachias] vt paterna dignitate Propheta esse sciatur [filij Abdo Prophetam, dicens] vt ex aita dignitate prophetia descendat. Interpretatur enim *Zacharias* memoria Domini, ex memoria enim notitia verbi nascitur.

Luc. 2. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. *Psal.* 70. Domine memorabor iustitiae tuae solius. Barachias, benedictio interpretatur, quia ex benedictione Dei (quæ per gratiam fit) notitia & memoria Dei accipitur, & affluentia verbi ministratur. *Ecci* 39. Si Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiae replebit illum: & ipse tanquam imbre mittet eloquia sapientiae suæ. Abdo testimonium interpretatur: vt *Abdo*, scilicet quicquid dicit, ex Deo testificetur. *Psal.* 92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. *Hieronymus*. Abdo, ipse est Ahias qui missus est ad Ieroboam filium Nabaoth 3. *Reg.* 13. sub quo altare dirutum est, & manus eius aruit, quæ ad preses eius restitura est.

Iratus est Dominus] Hic incipit prophetia, & habet partes duas. Primo enim facit comminationem conuersionis vt remoueat obstaculum diuinæ promissionis. Secundo describit visionem vltionis ibi [In die vigesima & quarta] In prima tria sunt, ira quam incurrit non conuerstus, exhortatio ad conuersionem, & ostensio vindictæ in eos qui conuersti noluerunt.

Iratus est Dominus] hoc est, ad modum iracundis puniuit [super patres vestros] Super notat oppressionem, quia ira Dei oppressi sunt [iracundia]

dia] quod notat magnam iram seuere vindicantem. *Isa. 64.* Ecce tu iratus es & peccauimus, & in ipsis fuimus semper [& dices] *Ezech. 3.* Loqueris verba mea ad eos si forte audiant & quiescant [hæc dicit Dominus exercituum] *Hieronymus.* Sæpe in *Aggeo & Zacharia* iteratur iste sermo, ut sciant quod non homo, sed Deus ita loquitur. *Isa. 1.* Os enim Domini loquutum est. *2. Corinth. 13.* An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? *2. Regum 23.* Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam[Conuertimini ad me, dicit Dominus exercituum]hoc est, simul in toto, intus & extra vertimini, ac totos vos ad me diligendum conuertite.

Conuerti ad Deum quatenus sit in hominis facultate.

Joel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro [& conuertar] benedicendo scilicet, & protegendo [ad vos, dicit Dominus exercituum] *Isa. 45.* Conuertimini ad me & salui eritis, omnes fines terræ.

Sed obiicitur, Homo enim non habet unde conuertatur, nisi a Deo accipiat. Conuersio enim Dei ad nos præcedit conuerzionem nostram ad Deum, & iste ordinat è conuerso. *Thren. vlt.* Conuertere nos Domine ad te, & conuertemur. *Psalm. 84.* Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis. Ad hoc dicendum, quod est conuersio præparationis remouens dissensum à gratia & obstatum, & est conuersio perfectionis per informationem voluntatis. In prima præcedit factum hominis. In secunda factum Dei. *Baruch 4.* Sicut auersi fuerunt sensus vestri ut erraretis à Deo, decies tantum conuertentes requiretis eum. Et subdit de reuocatione ab imitatione malorum patrum, dicens.

Ne sitis sicut patres vestrij mali scilicet *Ezech. 16.* Pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa. *Ioan. 8.* Vos ex patre diabolo estis [ad quos clamabant Prophetæ priores] Clamor notat intensiōnem prædicationis & exhortationis. *Psal. 68.* Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ. *Isa. 58.* Clama ne, cesses: quasi tuba exalta vocem tuam. Prophetæ dicit, non Prophetæ, quia multos misit. *Iere. 7.* Misit ad vos omnes seruos meos Prophetas, per diem consurgens diluculo, & mittens & non audierunt me[dicentes]: Hec dicit Dominus exercituum] ut propter reuerentiam Domini sermones acciperentur, cum tamen è conuerso factum sit. *Ezech. 3.* Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me [Conuertimini de viis vestris malis] Viæ dicuntur primi conceptus ad malum inclinantes. *Prou. 1.* Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à semitis eorum [& cogitationibus vestris pessimis] Cogitatio dicitur quasi coagitatio, quando scilicet agitat in corde quomodo malum perpetretur, & hæc pessimæ sunt, quando perficiuntur in opere. *Isa. 55.* derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas [& non audierunt] per deuotionem scilicet, & pœnitentiam. Contra quod dicitur in *Psal. 94.* Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra[nec attenderunt ad me, dicit dominus exercituum] ut saltem attentione cordis, & proposito redire disponerent. *Prou. 1.* despexitis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Et confirmat exhortationem per iudicium factum de peccatoribus.

Patres vestri vbi sunt? & Prophetæ] supple, pseudo qui confortauerunt vos in malo. *Iere. 23.*

D. Alberti Magni, in Zacha. Proph.

, & *Ezech. 13.* de pseudoprophetis. Et est sensus, Vbi sunt, hoc est, in quanta miseria sunt, sicut *Gen. 3.* Adam vbi es? *Iere. 5.* Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia [nunquid in æternum vivent?] Et est sensus. Nunquid vigent vita æterna? Quasi dicat: Non, quin imo in æternum morientur, ita quod nunquam petmorientur. *Iob 21.* Ipse ad sepulchræ ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit [veruntamen verba mea] quæ, supple, dixi per Prophetas quæ non audiunt, & legitima mea] hoc est, leges præceptorum meorum, quæ, supple, non fecerunt. *Isa. 8.* Signa legem in discipulis meis. *Oþe. 8.* Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatae sunt, scilicet, verba & legitima mandauit seruis meis Prophetis in comminationibus scilicet, factis per eos [Nunquid non comprehendenterunt patres nostros] in pœnis scilicet comminatis. *Prou. 5.* Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum constringentur [& conuersi sunt] in pœnis scilicet: quia oculos quos culpa clausit, pœna aperit (vt dicit *Gregorius*) *Isa. 28.* Et tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui [& dixerunt] gementes scilicet in pœnis [Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis] *Thren. 2.* Fecit Dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum. *Isa. 3.* Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit [secundum vias nostras] hoc est, secundum opera nostra mala. *Proverb. 1.* Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur [& secundum adiumentiones nostras fecit nobis] Nouos enim modos peccatorum peccatis paternis adiecerunt. *Rom. 1.* Inuentores malorum. *Psal. 17.* Secundum nequitiam adiumentorum eorum tribue illis.

In die vigesima & quarta] Hic incipit reuelatio visionis de vltione aduersus inimicos, & habet tres partes. In prima describit sub figura vltionem in inimicos. In secunda propitiationem ad Sanctos ibi [Et respondit Angelus Domini, & dixit] In tercia, modum, qualiter vltio fiet de inimicis, & consolatio Sanctis ibi [Et leuaui oculos meos & vidi] Prima in duas diuiditur, scilicet, visionis figuram, & figuræ explanationem ibi [Et dixi qui sunt] Adhuc prima in duas: in titulum visionis, & visionem.

In die vigesima & quarta] qui numerus (sicut dicit *Hieronymus*) ex tribus octonariis componitur, vt ternarius ad fidem Trinitatis referatur, octonarius ad beatitudines, quæ *Marth. 5.* describuntur [vndecimo mense] qui apud nos Februarius dicitur [sabbato] festo scilicet die in requie coridis. *Glossa interlinearis*, tertio scilicet mense post octauum, in quo prima visio facta est. Hieronymus in originali legit Sabath, & non sabbato. Et dicit quod Sabath interpretatur virga, & significat austera correctionem, qua populus adhuc deprimebatur, & vult quod sit nomen mensis [In anno secundo Darij] filij scilicet Histaspis [factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia filij Abdo Prophetam, dicens] Hæc ante sæpe exposita sunt.

Vidi per noctem] Hic incipit visio. Et quod dicit, Vidi, refertur ad intellectum, cuius visio certa est rei comprehensio. Quod dicit, Per noctem, dispositionem dicit videntis, quando sensus ab exterioribus tumultibus clausi sunt. *Iob 33.* In visione

*Pœna ag-
nationem
parit sce-
leris,*

*Tempus
visioni
prophetica
apparuit.*

nocturna , quando itruit sopor super homines & doriniunt in lectulo , tunc aperit aures virotum , & erudiens instruit disciplina . *Hieronymus* tamen noctem refert ad tribulationem populi . *Isa. 21.* Custos quid de nocte , custos quid de nocte ? Intendit enim querere quantum de nocte tribulationis transferit . *Daniel. 7.* Aspiciebam in visione mea nocte .

Et ecce vir] Angelus scilicet , in specie viri viri-
liter exercens vindictam [ascendens] proficiente
scilicet virtute . *Psal. 83.* Ascensiones in corde suo
disposuit [super equum] per quem equitas regni
Medorum significatur . Cyrus enim significat [ru-
fum] in testimonium scilicet sanguinis effundendi:
quia Balthasar regem Chaldaeorum interfecit . *Daniel. 5.* De quo equo dicitur *Job. 39.* Procul odora-
tur bellum , exhortationem ducum & vultatum
exercitus . Et est similitudo : quia sicut equus per
ascensorem dirigitur & regitur , ita regnum per re-
gem [& ipse] scilicet , vir in equo [stabat] rectus per
iustitiam & virtutem . *Regum 18.* Viuit Dominus ,
in cuius conspectu sto[inter myrteta] vt situ scili-
cet ostenderet , quoniam appropinquabat afflitis
per propitiationem . Myrtetum enim condensa
Myrtetum plantatio myrti est , & significat Sanctos iam pur-
gatos redolentia deuotionis in oratione & virore
virtutis in opere . *Deut. 4.* Nec est alia natio tam
grandis , quæ habeat deos appropinquantes sibi ,
sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus
nostris [quæ] scilicet , myrteta [erant in profundo]
in imo scilicet tribulationis & angustiæ . *Psal. 68.*
Infelix sum in limo profundi , & non est substantia . *Job. 2.* Ad extrema montium descendit , terræ
vestes circundederunt me . Vnde *Septuaginta* ha-
bent , inter montes umbrosos .

Et post eum] scilicet , virum in equo rufu se-
dentem [qui rufi , varij , & albi] *Hieronymus* . Qui-
dam ordine mutato per albos equos significant
Persas & Medos , sub quibus captiuitas dimissa , &
templum instauratum est : per varios , Macedones ,
quorum quidam amici , alij persecutores fuerint:
per rufos , Romanos sanguine cruertos , qui popu-
lum occiderunt & templum subuerterunt . Alij
sequentes ordinem literæ , virum qui ascendit su-
per equum rufum & cæteros qui sequuntur , qua-
tuor regna interpretantur , scilicet , Assyriorum ,
Chaldaeorum , Medorum , & Persarum . Primum
& secundum dicunt sanguinarium , Assyrios scili-
cet , & Chaldaeos , quorum primi , decem tribus sub
Salmanasar duxere captiuas : secundi , Iudam &
Beniamin , incensa Ierusalem & templo subuerso .
Apoc. 6. Exiuit alius equus rufus , & qui sedebat
super eum , datum est ei vt sumeret pacem de ter-
ra , & datus est ei gladius magnus . Tertios & quartos ,
varios & albos , Medos & Persas interpretan-
tur , quorum alij clementes vt Cyrus & Darius filius
Histaspis , & Assuerus quem Græci Artaxer-
xem vocant : alij crudeles vt Cambyses & cæteri .
Melius tamen exponitur hoc mystice , vt per as-
cendentem super equum rufum , Dominus noster
Iesus Christus intelligatur , qui rufus est in passio-
ne & rex Ecclesiæ . *Isa. 63.* Quare ergo rubrum
est indumentum tuum ? Rufi , sequentes martyres ;
varijs , confessores , varietate virtutum depicti : albi ,
innocentes & virgines & religiosi . De rufis dici-
tut *Apoc. 7.* & 22. quod lauerunt stolas suas in san-
guine agni . De variis in *Psal. 44.* Astitit regina à
dextris tuis , in vestitu deaurato , circumdata varie-

tate . De albis *Apoc. 3.* Qui vicerit , sic vestietur ve-
stimentis albis . *Eccle. 9.* Omni tempore ve-
stimenta tua candida sint . Et subdit de expla-
natione .

Et dixi : Qui sunt isti Domine mi ?] Angelum
vocat dominum : quia potestate diuina regere vi-
debatur [& dixit ad me Angelus Domini] qui forte
in specie corporali loquebatur [qui loquebatur in
me] accusatiū casus , hoc est , locutione in me ten-
dente , vt scilicet intelligerem . *Psal. 84.* Audiam
quid loquatur in me Dominus Deus [ego ostendam
tibi , quid sim hæc] hoc est , quid ista signifi-
cant . Simile *Daniel. 8.* Gabriel fac intelligere istam
visionem [& respondit vir] Angelus scilicet [qui
stabat inter myrteta] qui principalior videbatur
[& dixit] supple , Angelo qui mihi loquebatur , se-
cundum quod superior Angelus illuminat inferiorem
listi sunt] supple , qui præsunt regnis qua-
tuor quos misit Dominus] vt mundi gubernator
[vt perambularent terram] vt scilicet vnumquod-
que regnum voluntatem Domini suo tempore ad
dispositionem Angeli qui sibi præst , perficiat .
Ecc. 17. In vñamquamque gentem præposuit re-
ctores , & pars Dei Israel facta est manifesta , &
omnia opera illorum velut sol in conspectu Dei .
Et sicut est in bonis Angelis , ita est in malis ad
exercitum ordinatis . Vnde *Job. 1.* dixit Satan cum
redderet rationem de potestate accepta : Circuii
terram & perambulaui eam [& responderunt] rufi
scilicet , varij , & albi [Angelo Domini qui stabat
inter myrteta] qui , supple , princeps & principalis
esse videbatur [& dixerunt] rationem reddentes
de officiis suis [Perambulauimus terram] omnia
scilicet ad ordinem iustitiae Dei disponentes . Et
hoc est quod sequitur & ecce omnis terra] vide-
licet vniuersusque regni non simul , sed successi-
ue [habitatur] per cultum [& quiescit in fructu bo-
norum suorum . Hæc quæ dicta sunt confirmantur .
3. Reg. 21. Vidi Dominum sedentem super solium
suum , & cunctum exercitum cæli assidentem ei à
dextris & à sinistris . *Job. 1.* Cum conuenirent filii
Dei vt assisterent ante Dominum , affuit inter eos
& Satan , sicut & *3. Reg. 21.* affuit spiritus mendax .
Dan. 7. Millia millium assistebant ei , & decies mil-
lies centena millia ministrabant ei . *Job. 25.* Pote-
stas & terror apud eum est , qui facit concordiam
in sublimibus suis . Nunquid est numerus militum
eius , & super quem non surgit lumen eius : *Hebr. 1.*
Omnes sunt administratorij spiritus in ministeri-
um missi . *Job. 38.* Nunquid nosti ordinem cæli ,
& rationem eius pones in terra ? *Deut. 32.* secun-
dum *Septuaginta* . Statuit terminos populorum ,
iuxta numerum Angelorum Dei .

Ex omnibus his accipitur , quod dispositio Dei
in terra & in hominibus disponitur per Angelos ,
& quod assistunt coram Domino , de officiis suis
stationem reddentes . Sed , sicut super *Danielem* no-
tatum est , Deus Angelo loquitur per illuminatio-
nem , quæ dicitur theoria vel theophania : theo-
ria quando est contemplatio simplex secundum
cursum naturæ vel iura hominum , inferiora dis-
ponens . Theophania autem lumen diuinum dicitur
in quo cognoscitur qualiter ad supernaturalia
& super consueta in hominibus , inferiora ad vo-
luntatem & ordinationem Dei disponuntur . Hoc
igitur modo loquitur eis Deus , ipsi autem Angeli
Deo , quando inferiora disposita & quasi in visione
vespertina ordinata referunt ad lucem sapientiæ
diuinæ

*Angelorum
ministerio
mundus
disponitur.*

*Deus que
modo lo-
quatur
Angelo &
econverso.*

diuinæ quasi ad visionem matutinam: vt ostenda-
tur, quod in inferioribus nihil discors est sapien-
tiæ diuinæ, quæ omnia præordinat vel ad merita
iustorum vel præmia, vel ad purgationes purga-
dorum, vel ad vindictas malefactorum, vel vt for-
descant hi qui in fôrdibus sunt, vt dicitur Apoc.

*Angelus
quomodo
loquatur
Angelo.*

22. Angelus autem ad Angelum loquitur, superior
quidem ad inferiorem per communicationem il-
luminationis, inferior vero ad superiorem per re-
lationem ministerij sui ad claritatem illuminatio-
nis acceptæ, sicut refertur exemplum ad exemplar
& artificiatum ad artis rationem. Pat autem pari
loquitur duplicitate, scilicet, per ostensionem illu-
minationis acceptæ, & per declarationem mini-
sterij perfecti, secundum illuminationem. Ange-
lus autem animæ loquitur duplicitate: si enim lo-
quitur ad sensum vel ad imaginationem, tunc lo-
quitur per speciem corpoream assumptam: si lo-
quitur ad intellectum, tunc loquitur per acceptæ
illuminationis à Deo influentiam. Talis enim or-
do in luminibus spiritualibus & in corporalibus
est, quod superiora superinfluent inferioribus, &
non è conuerso: & inferiora coniunguntur, & ap-
plicantur superioribus ut formalibus, & non è
conuerso. Vnde omnes planetæ applicantur Sa-
turno, & Saturnus nulli, vt dicit Astronomus. Dis-
cordia quæ est inter eos, dissimilitudo administra-
tionis est ad finem disposita à Deo, reductio ad
concordiam nihil aliud quam ostensio finalis dis-
positionis.

Et respondit Angelus Domini] Hic ponitur
oratio Angeli in persona Sanctorum, & ponuntur
hic tria, scilicet, oratio Angeli, responsio de con-
solatione Domini, & enuntiatio facta ad popu-
lum.

Et respondit Angelus Domini] Iste Angelus
fuit (vt dicunt Hebrei) Michael, qui præfuit syna-
gogæ. Respondit autem occasionem accipiens ex
verbis aliorum Angelorum prouincialium, quia
omnis terra habitatur & quiescit, quod & Iudeo-
rum terra deberet habitari & quiescere [& dixit
Domine exercitum] Angelorum scilicet, & dæ-
monum, & hominum [vsquequo tu non miserebe-
ris Ierusalem?] vt scilicet redificetur. Ex quo
enim tota terra habitatur & quiescit & solus po-
pulus tuus affligitur, misereri deberes. Psal. 76. Aut
continebit in ira misericordias suas: Habac. 3. Cum
iratus fueris, misericordia recordaberis [& vrbium
Iuda quibus iratus es] quia omnes vrbes Iuda, hoc
est, duarum tribuum destructæ erant. Isa. 36. Af-
cendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes
ciuitates Iuda munitas, & cepit eas. Ira autem Do-
mini ad pœnam refertur. Et subiungit petitionis
rationem & meo iudicio debet legi interrogative
[Iste iam septuagesimus annus est?] supple, tua
promissionis, quam fecisti per Ieremiam cap. 29.
Quasi dicat: Non est, imo est centesimus septi-
mus: quia sexagesimo septimo anno data est li-
centia redeundi primo anno Cyri, & postea ad
hunc annum secundum Darij scilicet, fluxerunt
anni qui cum aliis sexaginta septem, centum & sep-
tem faciunt. Et est sensus, ac si dicat: Moueat pie-
tatem tuam, quod triginta septem annis ultra pro-
missionem à te factam in captiuitate remanserunt.
Alij quidam dicunt, quod remissione legatur litera,
& quod intelligitur de annis desolationis templi,
non de annis captiuitatis. Dicit autem Hieronym.
quod primus annus Cyri fuit trigesimus annus

D. Alberti Magni, in Zachar. Prop.

desolationis templi. Inter Cyrus autem & secun-
dum annum Darij filij Hystaspis fluxerunt anni, &
ita anni desolationis in illo tempore fuerunt sep-
tuaginta anni. Primam tamen expositionem ma-
gis videtur approbare Hieron. [Et respondit Domi-
nus Angelo qui loquebatur in me] accusatiui ca-
sus, hoc est, loquutione tendente in me. Oſe 2. Lo-
quar ad cor eius. Isa. 40. Loquimini ad cor Ierusa-
lem [verba bona] per se scilicet, & ad se bona con-
ferentia [& consolatoria] de scilicet mali contri-
stantis amotione. Isa. 40. Consolamini consolami-
ni popule meus, dicit Deus vester.

Et dixit ad me Angelus qui loquebatur in me] illuminatus scilicet ab Angelo cui loquebatur Dominus [Clama, dicens] Clamor notat intensio-
nen desiderij ad impletionem dicti. Isa. 40. Vox
dicentis, clama [Hæc dicit Dominus exercituum]
qui scire potest, & exequutioni mandat per mini-
stros [zelatus sum Ierusalem] populum scilicet [&
Sion] regnum scilicet [zelo magno] Beda. Zelus est
amor cum ira & indignatione contrarij, quo quis
quælibet mala videns, corrigit si potest: si non
potest, tolerat & gemit. Et sic Dominus amauit
populum, vt corrigeret in eo delicta. Job 2. Zelatus
est Dominus terram suam, & pepercit populo suo,
Psalmo 68. Zelus domus tuæ comedit me, Econtra
de obstinatis dicitur Ezech. 16. Zelus meus aufe-
retur à te [Et] ideo, supple, quia zelatus sum Ieru-
salem [ira magna ego irascor super gentes opu-
lentas] Ira magna dicitur, quæ desævit usque ad
destructionem corporis & animæ: quod patientur
hi qui persequuntur Sanctos. Iere. 2. Sanctus Israel
Domino, primitiæ frugum eius: omnes qui deuo-
rant eum, delinquunt: mala venient super eos, di-
cit Dominus. Gentes opulentæ dicuntur: quia de
facultatibus Sanctorum repleuerunt mansupia sua.
Iere. 51. Absorbuit me quasi draco, replete in
ventrum suum teneritudine mea. Job 2. Diuitias quas
deuorauit, euomet, de ventre ipsius extrahet cas
Deus. Et subiungit causam.

Quia ego iratus sum parum] supple, usque ad
peccati purgationem. Isa. 54. Ad momentum pa-
trumper abscondi faciem meam à te ipsi vero lus-
tante, in malignitate suæ voluntatis [adiuueunt in
malum] plus inferendo scilicet ex malitia volun-
tatis quam concessum sit eis ex ordinatione iustæ
potestatis. Isa. 10. Væ Assur virga furoris mei, &
baculus ipse est: in manu eius indignatio mea. Et
post pauca: Ipse autem non sic arbitrabitur, &
cor eius non ita aestimabit: sed ad conterendum
erit cor eius, & ad internectionem gentium non
paucarum.

Propterea hæc dicit Dominus] quia scilicet ita
malitiose fecerunt inimici [super Sanctos] reuertar
ab ira mea ad Ierusalem in misericordiis] Isa. 54.
In momento indignationis abscondi faciem
meam parumper à te, & in misericordia magna
congregabo te. Iere 31. Adhuc recordabor eius,
miserans miserebor eius. Et dicit in quibus est illa
misericordia domus mea ædificabitur in ea] tem-
plum scilicet. Sicut enim incepit destrucción à tem-
plo, ita incipere debuit redificatio. Ezech. 9. A
sanctuario meo incipite, dictum est Angelis per-
cutientibus. Propterea opus Domini debet esse
primum, nostrum autem secundum. 3. Reg. 17. Fa-
ci mihi primum de ipsa farinula subcineritum pa-
nem parvulum, tibi autem & filio tuo facias post-
ea [dicit Dominus exercituum] Confirmatio sermo-

Zelus,
Deus zel-
lotes.

Ira mag-
na.

Tyrannus
divina po-
testate
abusitur.

nis est [perpendiculum extendetur super Ierusalem] supple, ædificandam: quod significat Ecclesiæ ædificium, maxime in Ecclesiis collegiatis. Psal. 50. Benigne fac in bona voluntate tua Sion ut ædificantur muri Ierusalem.

Adhuc clama, dicens] de consolatione scilicet deriuanda in totam terram [Hæc dicit Dominus exercituum] confirmatio sermonis est [adhuc affluent ciuitates meæ] Sanctorum scilicet congregations[bonis]spiritualibus scilicet, & temporalibus. Iere. 31. Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda & in vrbibus eius, cum conuertero captiuitatem eorum. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiae, mons sanctus: & habitabunt in ea Iudas, & omnes ciuitates eius simul: agricultæ & vintores eius & greges. Quia inebriaui animam lafam: & omnem animam esurientem saturauit [& consolabitur Dominus adhuc Sion] etiam post captiuitatem [& eligit adhuc Ierusalem] electione scilicet finali: non enim in æternum abiecit, sed multos vocavit. Isaïa 51. Consolabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi horrum Domini; gaudium & lætitia inuenientur in ea, gratiarum actio, & vox laudis.

Et leuavi oculos meos] Tangitur hic qualiter exequutioni mandabuntur, & primo ostendit ini micorum potentiam, secundo contritionem ibi [Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros] Prima adhuc duo habet: visionem scilicet, & explanationem,

Animæ duo sunt animæ, tamen duos habet oculos: theoræ sunt oculi. Etus animæ, tamen duos habet oculos: theoræ scilicet, & theophanæ. Theoria est in contemplatione diuinorum in lumine virtutis & gratiæ. Theophania est contemplatio diuinorum, quæ si millima est lumini gloriæ. Augustinus. Fides oculos aperit, spes erigit, charitas figit. Oculus leuatur plus & plus quando intellectus ad fidem conuertitur, quæ per speculum & ænigma contemplatur. 1. ad Corinth. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate. Fides vero ad intellectum donum erigitur, de quo Gregor. Intellectum dat, dum de auditis mentem illuminat. Psalm. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Et intellectus ad munditiam cordis subleuatur: munditiam vero cordis voco purum intuitum mentis ab omnibus erroribus & phantasiis emundatum. Matth. 5. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Et adhuc quando talis munditia cordis in excellenti luce fitur per assensum. Gen. 32. Vidi dominum facie ad faciem. Luc. 21. Respicite, & leuate capita vestra. Baruch 4. Circumspice Ierusalem ad Orientem, & vide iucunditatem à Domino Deo tibi venientem [& vidi] id est, interius intellexi. Dan. 8. Intellexi visionem [& ecce quatuor cornua] potestates quatuor regnum significantia, scilicet, Assyriorum, Chaldæorum, Medorum & Persarum (ab his enim vexatus est populus Dei) & significant quatuor virtus spiritualia. Assyria sublimis interpretatur, & significat superbiam. Chaldæi, ferocias, significant iram. Medi, mensuratores, & significant auaritiam. Persæ, latera sua dissidentes, significant inuidiam. Isti enim per detractionem, late ra, hoc est, confederatos & amicos dissuunt. Vel, ut dicit Hieronymus, quatuor animi passiones ordinatas, & inducit versum Lucani.

Nunc cupiunt, metuunt, gaudentque, dolentque.

Cordis munditiae.

Affyria.
Chaldæi.
Medi.
Persæ.

Cupiunt, ponit pro spe: quia quod sperat quis, cupid. Psalm. 74. Nolite extollere in altum cornu vestrum. Dan. 8. Hircus habebat cornu insigne inter oculos suos.

Et dixi ad Angelum qui loquebatur in me] querens scilicet interpretationem [Quid sunt hæc?] hoc est, Quid significant hæc? In visione enim opus est interprete, eo quod in ænigmatibus & figuris proponitur. 1. ad Corinth. 14. Maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat [Et dixit ad me] interpretando scilicet visa [Hæc sunt cornua] id est, potestates significantæ per cornua quæ ventilauerunt Iudam] hoc est, duas tribus [& Israel] hoc est, decem tribus [& Ierusalem] hoc est regnum. Per quæ significantur clerus, & populus, & religiosi. Ventilare autem est in omnem ventum ad vanâ dispergere. Dan. 8. Orta sunt quatuor cornua subter cornu magnum, per quatuor ventos cæli. Et subdit de confractione cornuum.

Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros] de structores malorum, & constructores bonorum. Iudæi dicunt, primum fabrum esse Cyrum, qui destruxit Chaldæum & liberauit Iudeos. Secundus est Esther & Mardochæus, qui destruxit quod fabricauerat Medus. Tertius, Iudas Machabæus cum fratribus suis, qui destruxit quod fabricauerat Græcus. Quartus, Helius Adrianus, qui templum reædificauit, quod destruxerat Romanus, Titus scilicet, & Vespasianus. Nos autem dicimus, quod isti quatuor fabri sunt amor Dei, timor Dei, dolor peccati, & gaudium internum. Amor Dei conterit amorem mundi, timor Dei timorem humanum, dolor peccati tristitiam seculi: internum gaudium, vanum gaudium [& dixi] querens scilicet illuminationem [Quid isti] scilicet, fabri [veniunt facere:] & intelligitur, quod malleos habebant in manibus extensos ad percutiendum. Iere. 23. Nunquid non verba mea quasi ignis sunt, & quasi malleus conterens petram? Proverb. 19. Percutientes mallei parati sunt stultorum corporibus.

Qui ait, dicens] hoc est, me illuminans [Hæc sunt cornua] scilicet primæ visionis [quæ ventilauerunt] hoc est, disperserunt [Iudam] hoc est, duas tribus, vel clerum, vel Ecclesiam [per singulos viros] non enim sufficit in communi vexare Sanctos, nisi ad singulos deriuetur vexatio [& nemo illorum leuavit] id est, leuare potuit [caput suum] pondere scilicet tribulationum depresso. Psal. 37. Sicut onus graue grauata sunt super me. Thren. 1. Vigilauit iugum iniquitatum meatum, conuolutæ sunt & impositæ collo meo [& venerunt isti] fabri scilicet [deterre ea] cornua scilicet. Isa. 54. Ecce, ego creauit fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creauit interfectorem ad disperendum. Omne vas quod factum est contra te, non dirigetur: & omnem linguam resistentem tibi in iudicio, iudicabis [vt deiiciant cornua Gentium] gentiliter scilicet viuentum. Psalm. 74. Omnia cornua peccatorum confingant [quæ leuauerunt cornu] suæ scilicet potestatis [super terram Iuda] Sanctorum scilicet [vt dispergerent eam] Psalm. 74. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Poeta.

Hoc discas verbum: frangit Deus omne superbum.

C A P. II.

Quatuor
fabri se
cundum
Iudeos.

C A P V T II.

Et leuaui oculos meos.

Hic ostenditur ciuitatis futuræ reædificatio, & habet tres partes, scilicet, ædificationis ostensionem, ciuium reuocationem *ibi* [O, o, o,] & habitantium exultationem, & gratiarum actionem *ibi* [Lauda & lætare] In prima duo sunt, visio scilicet, & explanatio.

Et leuaui oculos meos & vidi] *Psal.* 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. 2. *Para.* 20. Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te [& ecce vir] Angelus scilicet principalis inter tres in specie viri, qui Christum significat [& in manu eius funiculus mensorum] siue mensurantium. Mensura primum female est ad quod refertur totum ædificium, & significat charitatem ex tribus complexam, scilicet, vt diligamus ex toto corde dulciter, ex tota mente sapienter, & ex omnibus viribus fortiter *Math.* 22. *Eccle.* 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. *Ezech.* 40. Ecce vir, cuius species quasi species aeris, & funiculus lineus in manu eius [& dixi] quærens, supple, illuminationem [Quo tu vadis?] hoc est, ad quem finem? *Ioan.* 3. Nescit vnde veniam, aut quo vadat [& dixit ad me] per illuminationem internam [vt metiar Ierusalem] in locum scilicet sanctificationis [& videam] in possessionem habitationis: quod literaliter describitur *Ezech.* 45. & 46. per totum. Spiritualiter autem *Apocal.* 21. per totum [quanta sit latitudo eius] ab Oriente in Occidentem: sic enim etiam apud physicos latitudo & longitudine describitur ciuitatum. Spiritualiter autem, latitudo est extensio charitatis usque ad inimicum. *Psal.* 118. Latum mandatum tuum nimis. Longitudo perseverantiae usque in finem. *Math.* 24. Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Et subdit de interpretatione.

Et ecce Angelus qui loquebatur in me] supple, apparuit, & erat Angelus ministrans in illuminatione Prophetæ. *Malac.* 3. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam [& alias Angelus] terius scilicet [egrediebatur] ab intimis scilicet contemplationis ad ministerium [in occursum eius] hoc est, mei Angeli, qui me illuminabat, quem dicit Hieronymus fuisse Gabrielem. Et ita fuerunt tres Angeli, Michael scilicet qui habeat funiculum & omnia disposuit, & Angelus Prophetæ qui Prophetam illuminavit, & Gabriel in medio discurrens à Michaele illuminationes accipiens, & ad Angelum Prophetæ deferens. *Dionysius in ecclesiastica hierarchia.* Lex diuinitatis est per prima media, & per mediavltima reducere. Simile *Danie.* 8. Ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. Et audiui vocem viri inter Vlai: & clamauit, & ait: Gabriel fac intelligere istam visionem. Et hoc est quod hic sequitur.

Et dixit ad eum] scilicet, Michaël ad Gabrielem [Curre] hoc est, festina. *Proverb.* 6. Discurrens festina, suscita amicum tuum [loquere ad puerum

istum, dicens] Puerum vocat Prophetam: quia omnis sensus humanus puerilis est respectu cognitionis Angelorum. 1. *ad Corin.* 13. Meditabar ut parvulus, sapiebam ut parvulus. *Iere.* 1. A, a, a, Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum [absque muro habitabitur Ierusalem] *Psal.* 86. Sicut lætantiam omnium habitatio est in te [præ multitudine hominum & iumentorum] *Iere.* 31. Ecce, dies veniunt, dicit Dominus: & seminabo domum Israël & domum Iuda semine hominum & semine iumentorum [in medio eius] Sensus est. Tanta erit multitudine hominum & iumentorum in medio ciuitatis, quod nullo muro circumcingi poterit: quod Iudei in aurea Ierusalem expectant futurum, adeo ut splendor auri stercoribus iumentorum inquinetur. Nos autem dicimus factum esse in Ecclesia, in qua sunt homines, viri scilicet literati & sapientes: & iumenta, simplices scilicet & idiotæ fideles. *Psal.* 35. Homines & iumenta saluabis Domine, quemadmodum multiplicasti magnificantiam tuam Deus.

Et ego ero eis, ait Dominus Deus, murus] hoc est, defensio. *Isaia* 26. Vrbs fortitudinis nostræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale. *Isa.* 49. Muri tui in conspectu meo sunt semper ignis in circuitu eius] supple, ero consumens aduersarios. *Psal.* 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflamabit in circuitu iniunctorum eius *Heb.* 10. Terribilis autem quedam expectatio iudicij & ignis æmulationis, quæ consumptura est aduersarios. *Deut.* 4. Deus noster ignis consumens est [& in gloria ero in medio eius] scilicet, ciuitatis. *Psal.* 86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. *Ezech.* vlt. Nomen ciuitatis à die ille, & deinceps Dominus ibidem. Gloriosus Deus in sanctis suis, mirabilis in maiestate.

O, o, o,] Posita mensura ciuitatis, ponit reuocationem habitatorum, & dicit duo: reuocationem, & ad redditum alliciens. Reuocationem ponit duplum: in communi scilicet, & in speciali.

O, o, o,] ter dicit o, propter oppressionem servitutis, spoliationem hostis, crudelitatem interficiens, & temporaliter & spiritualiter. *Apoca.* 8. Væ, væ, væ habitantibus in terra [fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus] literaliter & spiritualiter. Terra enim Aquilonis nebulosa est & frigida, propter caliginem erroris contra fidem, & frigiditatem iniquitatis contra charitatem. *Iere.* 1. Ab Aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ. *Ecc.* 43. Frigidus ventus Aquilo fluit, & gelavit crystallus ab aqua. Vnde diabolus sedet in lateribus Aquilonis. *Isa.* 14. Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis. Et ideo (vt dicit *Dionysius in ecclesiastica hierarchia*) abrenuntiationes fiunt in baptismo, & Euangelium legitur contra Aquilonem, ut renuntietur obscuræ & frigidæ malitia [quoniam in quatuor ventos cœli dispersi vos, dicit Dominus] hoc est, ad quatuor plagas mundi, à quibus nunc volo congregare. *Isa.* 43. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, Da: & Austro, Noli prohibere. Isti quatuor venti, quatuor passiones sunt, spes vana, timor inutilis, gaudium mundi, tristitia seculi. *Danie.* 7. Quatuor venti cœli pugnabant in mari magno. Et subdit de reuocatione in speciali.

O Sion] tribus scilicet regalis, vel fidelis anima [surge] sursum te age. *Ephe.* 5. Surge qui dor-

*Ecclesiæ
multiplicatio.*

*Terra
Aquilonis
fugienda.*

*Euangelium
cur versus
Aquilonem
legendum.*

*Charitatis
triplex fu-
niculus.*

*Charitatis
latitudo
& longi-
tudo.*

mis, & exurge à mortuis [quæ habitas apud filiam Babylonis] literaliter & spiritualiter. Filia enim Iasciuam, Babylon confusionem significat. *Isaia* 52. Consurge, sede Ierusalem, solue vincula colli tui captiuam filia Sion. *Iere.* 51. Qui fugistis gladium, venite, nolite stare: recordamini procul Domini, & Ierusalem ascendet super cor vestrum. Et subdit de alleluia ad veniendum [quia hæc dicit dominus exercituum] cui scilicet militat omnne quod est. *Danie.* 7. Millia millium ministrabant ei [Post gloriam] quam scilicet facturus est vobis in terra vestra. *Isa.* 62. Eris corona gloriae in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui [misit me ad gentes quæ Ipolauerunt vos] vt scilicet illis prædicam penas quas passuri sunt. *Abdie.* 1. Auditum audiuimus a Domino, & legatus ad gentes missus est. Quod non legitur factum in synagoga, sed in Ecclesia, quæ postquam glorificata est per Christum Apostoli ad Gentes missi sunt. *Act.* 13. Et quare ad gentes miserit, subdit [qui enim tetigerit vos] *Hieronymus*. Tactus pro vexatione accipitur [tanget pupillam oculi mei] *Hieronymus*. Qui ergo Sanctos Dei tangit, sic est quasi vexare cupiat pupillam oculi Dei, vt illum priuet clara luce, de qua in Evangelio: Vos estis lux mundi. *Matth.* 5. *Psalm.* 104. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. *Sap.* 3. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum malitia.

Quia ecce ego leuo manum meam super eos] Gentes scilicet, vt eos vel gladio materiali, vel gladio verbi interficiam. *Ecclesiasticus* 36. Alleua manum tuam super gentes alienas, vt videant potentiam tuam [& erunt præda] hoc est, ad prædandum [his qui seruiebant sibi] literaliter & spiritualiter; salutari enim pæda tracti sunt ad Ecclesiam. *Isaia* 11. Volabunt in humeros Philisthiim, per mare simul prædabuntur filios Orientis. *Isaia* 9. Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia [& cognoscetis] sic, supple, per beneficia [quia Dominus exercitum misit me] *Matth.* 22. Nouissime misit filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Et subdit de gratiatum actione,

Lauda & lætare filia Sion] Lauda virtutem, & lætare in bonis. *Isaia* 35. Exultabit lætabunda & laudans [quia ecce ego venio] omnis boni fons & thesaurus. *Aggei* 2. Veniet desideratus cunctis gentibus. *Tobie* 12. Per ipsum omnibus bonis repleti sumus. 1. *Regum* 5. Venit Deus in castra [& habitabo in medio tui, ait dominus] vt scilicet omnibus sim communis. *Ezechiel* 43. Locus solij mei, locus vestigiorum pedum meorum, vbi habitat in medijs filiorum Israhel. *Iacob.* 1. Verburp caro factum est, & habitauit in nobis. *Baruch* 3. In terris viuis est, & cum hominibus conuersatus est.

Et applicabuntur gentes multæ] ad fidem scilicet, & cultum veri Dei. *Isaia* 60. Gens & regnum quod non seruierit tibi, peribit. *Psalm.* 2. Postula a me, & dabo tibi Gentes, hæreditatem tuam [ad Dominum in die illo] quando scilicet lucebit clara veritas, *Psalm.* 117. Hæc est dies quam fecit dominus [& erunt mihi in populo] subiectum scilicet & seruientem. *Deuteronomio* 7. Elegit te dominus vt sis ei in populum peculiarem. *Psalm.* 17. Popu-

lus quem non cognoui, seruuit mihi: in auditu auris obediuit mihi [& habitabo in medio tui] vel in templo, vel in corde. *Psalm.* 68. Deus saluam faciet Sion, elegit eam in habitationem sibi [& scies quia dominus exercitum misit me ad te] *Jeremiah* 31. Omnes cognoscunt me, à minimo eorum usque ad maximum eorum.

Et possidebit dominus Iudæam] redemptum scilicet à diis alienis. *Isaia* 49. Captiuitas à forti tolletur: & quod ablatum est à robusto saluabitur [in parte] suam] hoc est, in sortem à massa scilicet perditionis separatum. *Deuteronomio* 32. Pars domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius [in terram sanctificatam] supple, possidebit. Et alludit ei quod habetur *Ezechiel* 45. & 46. vbi terra dividitur in portiones sanctificatas [& eliget adhuc Ierusalem] hoc est, ad Ierusalem pertinentes. *Psalm.* 131. Hic habitabo: quoniam elegi eam. *Galatians* 4. Illa quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Sequitur vox Prophetæ, vt cuncta Creatori obediant.

*Creatori
cuncta obe-
diant.*

Sileat omnis caro à facie Domini] carnem vocat homines propter infirmitatis defectibilitatem. *Septuaginta* habent, timeat. 1. *Regum*. 2. Impij in tenebris conticebent. *Ierem.* 10. Quis non timebit te, o Rex Gentium? tuum est decus inter cunctos sapientes Gentium, & in vniuersis regnis eorum nullus est similis tui [quia consurrexit] in potentia scilicet miraculorum, & ostensione virtutis. *Matth.* 8. Surgens Iesus imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna [de habitaculo sancto suo] vel de templo, vel (quod verius est) de Christo homine. *Amos* 1. Dominus de Sion rugier, & Ierusalem dabit vocem suam.

C A P V T III.

Et ostendit mihi dominus.

Hic agitur de restitutione sacerdotij & dignitatis, & habet tres partes, scilicet statum indignitatis, signum restitutæ dignitatis ibi [Qui respondit & ait ad eos, qui stabant coram se] & modum conuersationis adeptæ dignitatis ibi [Et contestabatur Angelus Domini] In prima ponitur Sacerdotis ostensio, resistens & impedientis ablatio, & humiliationis pristina descriptio.

Et ostendit mihi dominus] in visione scilicet. *Psalm.* 88. Tunc loquutus es in visione Sanctis tuis [Sacerdotem magnum Iesum] *Ecclesiasticus* 50. Ecce Sacerdos magnus qui in vita sua suffulsi domum, & in diebus suis corroborauit templum. *Hebreus* 8. Talem habemus pontificem qui confedit in dextera sedis magnitudinis in Ecclesiis stantem coram Angelo domini] orantem pro reditu populi. 2. *Machabæus* 15. Hic est fratrum amator, hic est qui multum orat pro populo, & pro vniuersa ciuitate sancta. Et propter hoc figura est domini nostri Iesu Christi: ille enim proprium sanguinem offerens, orauit pro nobis. *Hebreus* 5. Factus est dominus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Dicitur autem stare coram Angelo: quia & Angelus in persona domini apparens, pro reditu populi laborabat; vel forte ut Angelum adiutorem haberet & intercessorem

*Iesus Sa-
cerdos ty-
pus est
Christi.*

& intercessorem. *Psal. 102.* Benedicite Dominum omnes Angeli eius. Et subdit de ablatione impedimenti [& satan] hoc est, aduersarius diabolus [staba] Stare pertinaciam malitiae significat [à dextris eius] vt scilicet bonis eius quæ per dexteram significantur, aduersaretur [vt aduersaretur ei] hoc est, precibus eius. *1. Psal. 5.* Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem deuoret: cui resilitte fortes in fide. *Ephe. 6.* Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, tantum, supple: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in caelestibus. *Psal. 90.* Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: tibi autem non appropinquabit.

Torr. 5. Et dixit Dominus ad satan] hoc est, Angelus in persona Domini. *Marc. vlt.* In nomine meo dæmonia eiicent [Increpet in te Dominus satan] hoc est, increpatio Domini nocendi auferat tibi potestatem. Increpatio enim Domini, restrictio potestatis diaboli est. *Psal. 67.* Increpa feras arundinis [& increpet Dominus in te] id est, restrinquit malitiam tuæ voluntatis. *Deut. 33.* Eiicet à facie tua inimicum tuum, dicetq[ue]: Conterere. *Roma. 16.* Dominus conteret satan sub pedibus vestris velociter] qui elegit Ierusalem] spiritualem plus quā literalem. *Psal. 131.* Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Et subdit de statu pristinæ humiliationis, & dicit duo: scilicet pristinæ humiliationis utilitatem, & humiliationis significationem [Nunquid non iste torris est?] Torris est titio in quo pars consumpta est per ignem, & pars remansit [erutus de igne] captiuitatis scilicet, & tribulationis. Et vult dicere, quod iam purgatus sit: eo quod cremabile peccati per afflictionem captiuitatis consumptum sit, reliquum vero reseruandum sit ad ædificium spirituale. *Sap. 3.* Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit eos, & inuenit eos dignos se. *Psalm. 25.* Proba me domine, & tenta me: vre renes meos, & cor meum, & vide si via iniquitatis in me est. Et subdit de humiliationis significatione.

Vestimenta Christi sor- dida. Et Iesus erat induitus vestibus sordidis] Hæc vestimenta sordida literaliter significant, quod populus inquinatus erat alienigenis vxoribus, sicut dicitur 2. *Ezdræ vlt.* & *Nehe. in fine*, & filii ex media parte loquebantur Azotice, & ex media parte Iudaice. *Isaia 63.* Omnia indumenta mea coinquaui. *Isaia 64.* Facti sumus vt immundi omnes nos. Myltice autem significant humillimæ carnis assumptionem, peccatrii carni similem. *Philip. 1.* Exinuit semetipsum, formam serui accipies, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Hoc dicitur sordidum: quia poenitentes in eo fuerunt peccatorum. *2. ad Corinth. 5.* Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, Deus, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso. Vnde etiam cum peccatoribus damnatus est. *Isa. 53.* Cum inquis deputatus est. *Psal. 16.* Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras [& stabant ante faciem Angelij] Iesus scilicet orans & supplicans pro commissis. *Ioan. 17.* Pro eis rogo, non pro mundo.

Qui] scilicet Angelus [respondit] aduersationi scilicet satanæ. *Isa. 38.* Domine vim patior, responde pro me [& ait ad eos] alios scilicet Ange-

los [qui stabant coram se] ministerium scilicet reddentes ad redemptionem populi. *Heb. 1.* Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? [dicens] hoc est, de restituenda dignitate præcipiens [auferte ab eo vestimenta sordida] vel scilicet squalorem carceris, vel inquinamenta vxorum alienigenatum, vel in domino nostro Iesu Christo depositionem mortalitatis. *Baruch. 5.* Exue te Ierusalem stola luctus & vexationis. *Ephe. 4.* Deponite vos veterem hominem qui corruptitur secundum desideria erroris [& dixit ad eum] Sacerdotem scilicet [Ecce abstuli à te iniquitatem tuam] id est, signum iniquitatis populi tui [& indui te mutatoriis] diue roris scilicet ornamenti. *Gene. 41.* Eductum de carcere totonderunt Ioseph, ac ueste mutata obtulerunt eum regi. *Baruch. 5.* Indue te decore & honore, qui à Deo tibi est in gloria sempiterna. *Psal. 29.* Conscidiisti saccum meum: & circumdedisti me laetitia.

Cidaris. Et dixit] Angelus scilicet in persona domini [Ponite cidarim mundam super caput eius] Glosa id est mitram per quam sacerdotij dignitas designatur, & literaliter & spiritualiter. *Eccl. 45.* Corona aurea super mitram eius expressa signo sanctitatis: est gloria honoris, & opus virtutis, desiderio oculorum ornata. *Baruch. 5.* Imponet mitram capiti tuo, honoris æterni. Hæc est mitra pontificis, in circulo significans pontificis maturitatem, quæ æternitatis est similitudo (vt dicit *Beatus, tio. Bernardus*, in auro regalis sacerdotij auctoritatem in lapidibus virtutum radiationem, in cornibus, in verbo veritatis, & virtutis, in opere fortitudinem, ad ventilandum omne peccatum & omnem errorem: in tretis dependentibus cum fumbriis, populi cum capite colligationem per vinculum geminae charitatis [& induerunt eum vestibus albis] candidationem scilicet luminis significantibus. *Eccl. 9.* Omni tempore uestimenta tua sint candida. *Isaia 61.* Induit me Dominus uestimento salutis, & indumento laetitiae circumdedidit me. *Apoca. 3.* Qui non inquinauerunt uestimenta sua, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Et subiungit de dignitatis confirmatione, in tribus, scilicet, custodia legis, in restitutione regni, & regis in securitate pacis [Et Angelus Domini] in persona scilicet Domini [stabant] paratus scilicet iuare. *Ioan. 1.* Medius veltrum stetit, quem vos nescitis.

Mitra episcopalis significativa. Et contestabatur Angelus Domini] id est, per testimonia Patrum sanctorum protestabatur. *Job 10.* Instauras testes tuos contra me [Iesum] Sacerdotem magnum scilicet [dicens]: Hæc dicit Dominus exercituum] potens scilicet, sciens, & volens [si in viis meis] hoc est, in mandatis meis ambulaueris. *Ioh. 2.* hoc est, profeceris. *Isa. 2.* Docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. *Psalm. 118.* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini [& custodiam meam custodieris] templum scilicet, vel præcepta. *Ioan. 14.* Si diligitis me, mandata mea seruate. *Proverb. 3.* Fili mi ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodiat.

Tu quoque iudicabis domum meam] hoc est, familiam. *Glossa.* Tanquam pontifex. *Isa. 22.* Dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat & custodies atria mea] Atria significant

Afric. Eg. & cœleste. nificant receptacula fidelium in Ecclesia, secundum diuersos viuendi modos. *Psalm. 91.* Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item *Psalm. 121.* Stantes erant pedes nostri in atris tuis Ierusalém. Et promittit ministros in partem solicitudinis assumendos.

Et dabo tibi ambulantes in ministerio tuo scilicet. *Num. 11.* Auferam de spiritu tuo, tradamque septuaginta viris, ut sustentent tecum quasi onus populi, & non tu solus graueris. Hoc impletum est *Luca 10. & 11. vbi* elegit Dominus & alios septuaginta duos Discipulos & misit eos in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipse venturus [de his qui hic nunc assistunt] per quod innuitur, quod eligendus in Praetatum, & coram Domino assistere debet, & de collegio esse. *Act. 1.* Oportet ex his viris qui nobiscum sunt congregati, in omni tempore quo intravit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptismate Ioannis usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis eius fieri nobiscum unum ex ipsis. *Osee 2.* Dabo eum vinitores ex eodem loco. Et subdit de restitutione regni.

Pontifex mediis est inter Deum & populum. Audi Iesus Sacerdos magne] Per te enim alii debent audire: propter hoc enim pontifex est, quasi medius inter populum & Deum, ut Deum audiat & populo nuntiet Dei voluntatem. *Exod. 18.* Tu eris in his quae ad Deum pertinent, & annuntiabis eis verba mea[tu & amici tui] subministris scilicet. *Ioan. 15.* Vox dixi amicos: quia omnia quaecumque audiui a Patre, nota feci vobis [qui habitant coram te] innuit quod familia oculis Praetati sape visitanda est. *Prov. vlt.* Considerauit semitas domus suae [quia viri portendentes sunt] id est, qui magna portendant & promittant in futurum. *Ezech. 12.* Ego portentum vestrum quomodo feci, sic fiet illis. *Isaia 8.* Ego & pueri mei, quos mihi dedit Deus in signum, & in portentum domini Israel a Domino exercitum [Ecce ego adducam] coram te scilicet vngendum & sanctificandum [seruum meum Orientem] Seruum dicit ab actu seruendi. *Psalm. 115.* O Domine quia ego seruus tuus. Orientem dicit: quia subter eum (ut infra quarto dicitur) omne bonum orietur. Quod Iudei de Zorobabel exponunt: sed quia non legitur, melius exponitur de Christo, de quo *Malachi. vlt.* Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitia, & sanitas in pennis eius. *Isa. 60.* Super te orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur.

Christus oriens & lapis dicitur. Quia ecce lapis] eundem vocat lapidem quem vocauit Orientem pro stabilitate virtutis & constantia mentis. *Iob 3.* Cum lapidibus regionum erit pactum tuum. *Matth. 16.* Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam [quem dedi coram Iesu] ut scilicet in doctrina sacerdotis, & præsit & proposit. Sic David fuit vngatus a Samuele 1. *Reg. 17.* [super lapidem unum] hoc est, unicum ex aliis eleatum [septem oculi sunt] hoc est, septem circumspectiones, sex ad proximum disponendum, & una ad Deum: aspergit enim ad superiores qualiter præsenter, ad inferiores qualiter subessent, à dextris qualiter boni proficerent, à sinistris qualiter mali corrigerentur, ante quid in futurum prouideretur, retro quid ex præterito memoria commendaretur. Septimo ad Deum aspergit, qualiter per orationem continuo populo placaretur. Istæ sunt septem lucernæ in candelabro tabernaculi

Prelatorii septem sunt oculi.

Exod. 15. Et septem spiritus qui in conspectu throni Dei sunt *Apoc. 1.* Et subdit de ornato algamatis in lapide [& ecce ego cœlabo] hoc est, sculpam [sculpturam eius] scilicet, lapidis [ait Dominus exercitum] ut scilicet figura potestatis & virtutis meæ in ipso appareat. *Isa. 54.* Ponam portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles [& auferam iniuriam terræ illius] possesse, id est, tuae. Et loquitur de lapide per modum positionis: positione enim lapidis scabrositas aufertur, & splendor acquiritur.

In die una] quæ dies redemptionis nostræ fuit. *Apoc. 1.* Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. *Michæl vltimo.* Qui Deus similis tui, qui auferas iniuriam & transfers peccatum reliquiarum hereditatis tuae? Et subdit de securitate pacis [in die illa] lucente scilicet clara gratia [dicit Dominus exercitum] *Psalm. 117.* Haec est dies quam fecit Dominus [vocabit] hoc est, aduocabit [vir amicum suum] charitate scilicet coniunctum [subter vineam suam] id est, ad communicationem aeternorum gaudiorum. *Isaia 5.* Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est, vici Iuda gerumen eius delectabile. *Cant. 7.* Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus eius ad ruminandum [& subter ficum suam] hoc est, ad communicationem dulcedinis in fructu virtutis. *Ioan. 1.* Cum es subfico vidi te.

C A P V T IV.

Et reuersus est Angelus.

Hic agitur de templi restitutione, & hoc per candelabrum quod & maior decor erat templi, & non nisi templo iam perfecto in templum inferebatur. Et habet duas partes. In prima ponitur visio. In secunda explanatio ibi [Et respondi, & aio ad Angelum] In prima duo sunt: excitatio scilicet videntis ad videndum, & ostensio visionis.

Et reuersus est Angelus qui loquebatur in me non de loco ad locum, sed de ostensione vnius visionis ad ostensionem alterius. *Ecclesiastes 1.* Lutrans vniuersa per circuitum pergit spiritus, & in circuitos suos reuertitur [& suscitauit me quasi virum qui suscitatur de somno suo] Quasi, dicit: Quia non erat verus somnus, sed haec est fragilitas conditionis humanae (ut dicit *Gregorius*) quod ostensa diuina luce in seipsum repercutitur, & quasi consopita cadit. Sic Discipuli ceciderunt in monte. *Matth. 17. Dan. 10.* Domine, in visione tua soluta sunt compages meæ, & nihil remansit in me virium. Suscitare autem est ad exteriora videnda excitare. Vnde *Glossa*, de somno suæ quietis scilicet, vel ignorantiae. *Ephes. 5.* Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Item alia *Glossa*. Qui dormit illo somno, de quo dicitur *Ioan. 11.* Si dormit, saluus erit: potest cantare cum sponsa. *Cant. 5.* Ego dormio, & cor meum vigilat [& dixit ad me] iam supple, excitatum. *Dan. 10.* Loquere Domine, quia confortasti me [quid tu vides] ostensio visionis tangitur hic, & fuit visio imagi

*Spiritus,
vis est
anima,
mente in-
terior.*

imaginaria siue spiritualis. Dicit enim *Augustinus* 12. super Gen. ad literam, quod spiritus est vis quædam mente inferior, in qua imagines rerum describuntur. In hanc enim possunt Angeli impriendo formas sub quibus futura demonstratur.

Et dixi] Angelo scilicet respondens [vidi] hoc est, imaginaria visione percepit, quod ostendis. *Iob* 13. Ecce haec omnia vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula[& ecce candelabrum aureum totum] Duo continet visio: ostensionem candelabri, & ostensionem oliuarum. Candelabrum autem describit in materia, in vsu, in numero lucernarum, & numero infusoriorum [Ecce candelabrum aureum totum] *Exod.* 26. Facies & candelabrum ex auro purissimo. Et subdit vsu [& lampas eius] flamma scilicet luminis. Et propter similitudinem facturæ, licet septem lampades essent, in singulari tamen dixit, lampas [super caput ipsius] candelabri scilicet. *Cant.* 8. Lampades eius, lampades ignis atque flamarum. Et subdit de numero [& septem lucernæ eius] candelabri scilicet [super illud] Stabat enim vna super hastile medium, & sex super tres calamos inde ad æquilitatem hastilis in summitatem porrectos: sicut dicitur *Exod.* 25. [& septem infusoria] quæ erant vasæ aurea in candelabro iuxta lucernas pendentia, in quibus oleum purissimum reseruabatur, & lampadibus infundebatur. Et hoc est quod sequitur [lucernis quæ erant super caput illius] candelabri scilicet adhibita.

Hieronymus dicit, quod *Hebreus* dicit, quod per candelabrum significatur lex, vel sacra Scriptura: per lampadem vel Christus, vel intellectus spiritualis. *Luce* 8. Nemo accedit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum. *Apoc.* 1. Qui ambulat in medio candelaborum aureorum. Per septem lucernas, septem dona sancti Spiritus, vel septem circumspectiones Prælatorum, de quibus in antecedenti capitulo dictum est. *Isaie* 62. Donec egrediatur vt splendor Iustus eius, & Saluator eius velut lampas accendatur. Per septem infusoria, septem genera significantur virtutum, quibus & lumen veritatis & ardor charitatis nutritur, de quarum tribus dicitur 1. ad *Corinth.* 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria haec. De quatuor aliis *Sap.* 8. Sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem, quibus in vita nihil utilius hominibus est. Sobrietatem vocat temperantiam, & virtutem fortitudinem.

Et duæ oliuæ] subdit hic de ostensione oliuarum, quarum fructu veritas (quæ secundum pietatem est) nutritur: non enim incongrue candelabrum ad Doctorem vel Prælatum refertur. De Prælatis enim dicitur *Luc.* 12. Lucernæ ardentes in manibus vestris, & tunc septem infusoria septem sunt sacræ Scripturæ studia, literale scilicet ad veritatem, allegoricum ad fidem, tropologicum ad mores, anagogicum ad spem quæ est de æternis, disputatiuum ad exteriore conuincendos. *Tit.* 1. Amplectentem cum qui secundum doctrinam est, fidem sermonem: vt potens sit in doctrina sana exhortari, & contradicentes reuincere. Sextum est studium exhortationis ad bonos vt proficient. Septimum studium increpationis ad duros & obstinatos ne noceant. 2. ad *Timoth.* 4. Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Duæ autem

oliuæ secundum *Hebreos*, Iesum sacerdotem magnum, & Zorobabel significant. Secundum nos autem, duo testamenta, fructum pietatis ministrantia. *Osee* ultim. Erit quasi oliua gloria eius. Vel duos principes, Petrum & Paulum. Paulus enim in præputio, & Petrus in circumcisione Ecclesiam plantauerunt. *Psal.* 12. Ego quasi oliua fructificau in domo Dei. Vel Eliam & Enoch in fine mundi, humorem pietatis ministrantes. *Apoc.* 11. Ipsi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia in conspectu Domini. Vel Christum secundum diuinam & humanam naturam. *Iere.* 11. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum [super illud] candelabrum scilicet: videbantur enim rami oliuarum expandi super candelabrum & super lucernas, vt ex ramis exprimeretur oleum in infusoria, & ex illis in lucernas funderetur [vna à dextris lampadis] ad spiritualia scilicet illuminans [& alia à sinistris eius] lampadis scilicet illuminans qualiter disponenda sint temporalia, vt scilicet omnis via lucida sit, & impletatur illud *Ioan.* 1. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et illud *Ioan.* 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.

Et respondi] De ostensis petit hic illuminacionem & expositionem, & bis exponit, semiplene scilicet, & plene ibi. [Et factum est verbum Domini.

Et respondi] potius scilicet visioni quam loquenti [& aio ad Angelum qui loquebatur in me, dicens] per defiderium scilicet illuminationis [quid sunt haec?] hoc est, quid significant haec [domine mi] Dominum vocat Angelum: quia in persona Dei illuminantis apparuit [& respondit Angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me] quod in occulto contemplationis fieri consuevit. *Iob* 4. Quasi furtive suscepit auris mea venas suffiri eius [Nunquid nescis?] Ista explanatio increpationem habet, & impedimenti ablationem [Nunquid nescis quid sunt haec?] Increpat: quia ex collatione præcedentis visionis, & istius, intellectum scire poterat: & quia istam collationem non fecit, increpat, & vt excitet ad attentionem [Et dixi, Non, domine mi] reuerenter loquitur, vt inclinet ad illuminandum.

Et respondit, & ait ad me, dicens: Hoc est verbum Domini] quod scilicet in hac visione ostendit tibi [ad Zorobabel] supple, directum [dicens] istud, supple, quod sequitur [Non in exercitu, nec in robore] supple, implebit quod dixit, nec in multitudine, nec in robore bellatorum, nec propria virtute. *Iudic.* 7. Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manu eius, ne glorietur contra me Israel, & dicat, Meis viribus liberatus sum. 1. ad *Corinth.* 1. Quæ infirma sunt huius mundi elegit Deus, & quæ non sunt: vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro coram eo [sed in spiritu meo] supple, fiet reductio populi & à Chaldaeis & à diabolo [dicit Dominus exercituum] Spiritus enim vector virtutis est, & ad conterendas potestates contrarias, & ad facienda miracula, & ad cordigm conuerzionem. 2. *Machab.* 3. Spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis evidenciam, ita vt omnes qui ausi fuerant parere ei ruentis Dei virtute in dissolutionem & formidinem conuerterentur. Et subdit de ablatione impedimenti.

Quis

*Scriptura
sacra sep-
tem sunt
studia.*

Quis tu mons magne coram Zorobabel?] supple, es. Montem magnum regnum Chaldaicum vocat vel diabolum propter superbiam. Et est sensus, quod magnitudo secularis contra spiritum Domini nihil est. Et hoc est quod sequitur [in planum] *Glossa*. Prostratus eris ab alto, vt ab omnibus scilicet plane conculceris. *Iere. 51*. Ecce ego ad te mons peccatorum, ait Dominus, qui corrumpis vniuersam terram, & extendam manum meam super te, & euoluam te de petris, & dabo te in montem combustionis. *Matt. 17*. Dicitis monti huic: Tolle & mittere in mare, & fieri. Illo autem humilitate, ostendit quid fiet de Zorobabel qui Christum significat [& educet lapidem primarium] hoc est, de humilitate ad publicum: lapidem propter stabilitatem, primarium quia in fundamento locatum, sicut lapis primarius in ædificio sacro ponitur. *Isa. 28*. Ecce, ego mittam in fundamentis Sion lapidem, angularem lapidem, probatum, pretiosum, in fundamento fundatum [& exæquabit gratiam gratiæ eius] vt scilicet sicut patres liberauit, ita faciat filii: & per Christum etiam multo maiorem gratiam fecit. *Ioan. 1*. De cuius plenitude omnes accepimus gratiam pro gratia. Et subdit de pleniori expositione.

Et factum est verbum Domini ad me dicens] per singula scilicet explanans [Manus Zorobabel] hoc est, labores & opera [fundauerunt dominum istam] hoc est, fundare cœperunt. *1.ad Corinth. 3*. Ut sapiens architectus fundamentum posui [& manus eius perficiens eam] vt scilicet nihil deficit in villa gratia. *Deuter. 32*. Dei perfecta sunt opera. *3*. *Reg. 6*. Perfecta est domus in omni opere suo, & in omnibus uteribus suis [& scientis quia Dominus misit me ad vos] quando scilicet meum complebitur vaticinium. *Ecci. 36*. Da mercedem Domine sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Bene dico quod perficiens [Quis enim despexit dies paruos] hoc est, quartus & quam' mirabilis est, qui principum secularium dies paruos despicit, in quibus superbire possunt, vt nihil penitus propter illorum timorem dimittat de operibus Dei. *1.Machab. 2*. A verbis viri peccatoris ne timueritis, cuius gloria sterlus & vermis est: hodie extollitur, & cras non inuenietur. *Isaie 51*. Quis tu vt timeas ab homine mortali? *Psal. 36*. Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani: & transiui, & ecce non erat.

Et lætabuntur] supple, subiecti Zorobabel, vel Christo. *Isa. 9*. Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe [& videbunt] Prælatum suum scilicet [lapidem stanneum] lapidem propter firmatatem, stanneum propter stanni proprietatem. Stannum enim (vt dicit Hieronymus) metalla conseruat ne adurantur, & vult dicere quod erit conseruatio populi ne consumatur ab inimicis: quod non legitur factum esse per Zorobabel, sed de Christo significatum per Zorobabel. Et hoc est quod sequitur [in manu Zorobabel] De Christo enim dicitur, quod lapis est. *1.ad Corinth. 10*. Petra autem erat Christus. Christus etiam conseruat suos ab incendio consumptionis diaboli. Propter hoc enim elegit consumi in Passione, ne sui consumarentur apud inferos. *Ioan. 17*. Quos dedisti mihi custodiri: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis. Et quia supra dictum est tercio, quod super lapidem septem oculi sunt, subdit, expositionem

oculorum repertens [septem sunt oculi isti Domini] supple, qui super lapidem sunt [qui discurrent in vniuersa terra] vnde scilicet circumspicientes. *Ecc. 20*. Oculi eius septemplices sunt. *Ecc. 23*. Oculi Domini lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum. Et de istis satis supra dictum est,

Et respondi] hoc scilicet mihi ostendenti [& dixi ad eum] Angelum scilicet mihi loquentem [quid sunt duæ oliuæ istæ?] hoc est, quid significant [ad dexteram candelabri, & ad sinistram eius] Et quia Angelus ad hoc nihil respondit, repetit quæstionem subdens [Et respondi secundo] *Matt. 7*. Pulsate, & aperietur vobis. Et dat exemplum, quod si primo non exaudimur, iterum pulsandum est [& dixi ad eum] Angelum scilicet [quid sunt duæ spicæ oliuarum?] Spicas vocat propter fertilitatem olei & erectionem [quæ sunt iuxta duo rostra aurea] candelabri scilicet. Et rostra vocat forte propter similitudinem: quia ad similitudinem rostrorum extrema candelabri facta sunt, quasi hiæntia ad olei susceptionem [in quibus] scilicet rostris [sunt suffusoria ex auro] De omnibus his in ante habitis dictum est.

Et ait ad me, dicens] Angelus scilicet [Nunquid necis quid sunt hæc?] Quasi dicat: Ex ipsa similitudine visionis posset intelligere, si non obstaret quod dicitur *Sap. 9*. Corpus quod corruptitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio fons multa cogitantem [& dixi] Non, Domine mi] Dicit enim *Philosophus*, quod non intelligenti non est pigritandum dicere: Non intelligo [& dixi] benignus ad illuminationem [isti sunt duo filii olei] hoc est, pinguedinis æternæ & pietatis. *Ecci. 44*. Isti sunt viri misericordia, quorum pietates non defuerunt [splendoris] & hoc dicit propter exemplum virtutis. *Matt. 5*. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona [qui] scilicet per contemplationem continuam [afflunt Dominatori vniuersæ terræ] hoc est, Deo. *Apoc. 11*. idem. *Fisher 13*. Dominus omnium tu es,

C A P V T V.

Et conuersus sum.

IN hoc capitulo secundum supra dictam diuisionem rememoratio fit peccatorum, & diuiditur in tres partes, secundum tres visiones quæ hic inducuntur. In prima describitur condemnatio peccati, in secunda peccati oppressio per poenam ibi [Et egressus est Angelus] In tertia dissipatio peccatorum per captiuitatem ibi [Et leuavi oculos meos, & vidi] In prima tria sunt, scilicet, visionis ostensio, & eiusdem explanatio, & tertio per effectum impletio.

Et conuersus sum] à visione scilicet læta ostendente, ad visionem tristia monstrantem. Vel conuersus sum intra memetipsum: intus enim per imaginariam visionem vidit. *Psal. 76*. Meditatus sum nocte cum corde meo [& leuavi oculos meos] intellectuales scilicet ad alta contienda: terram enim aspicio nihil videtur diuinorum. *Psal. 16*. Statuerunt oculos suos declinare in terram [& vidi]

*Opus Dei
timore ty-
rannorum
non dese-
rendum.*

*Christus
in lapide
stanno
adumbras-
tus.*

vidi] hoc est , intus intellexi. *Luca.* 10. Beati ocu-
li qui vident [& ecce volumen volans] hoc est ,
cito veniens. Hoc volumen significat Scripturam ,
vel sapientiae diuinæ dispositionem , determinan-
tem pœnas singulis peccatis , pro quantitate &
qualitate meritorum. *Danie.* 7. Iudicium sedit , &
libri aperti sunt. *Apoca.* 20. Iudicati sunt mortui
ex his quæ scripta sunt in librō. Volatus autem
velocitatem significat sententiæ. *Iaco.* 5. Ecce index
ante ianuam assilit. *Isa.* 5. Ecce festinus velociter
veniet.

Et dixit ad me] missus , supple, Angelus ad me
illuminandum [Quid tu vides ?] hoc est, Quid si-
gnificat quod vides ? Et est excitatio ad inquirendum , & hoc significat benignitatem & largitatem
illuminantis. *Sap.* 6. Dignos se sapientia circumit
quærens [& dixi] hoc quod accepi in illuminato-
rem referens , vt plus scilicet acciperem. *Ecci.* 1.
Ad locum unde oriuntur flumina, reuertuntur , vt
iterum fluant [Ecce ego video volumen volans] *Isa.* 8. Sume tibi librum grandem , & scribe in eo
stylo hominis. Et quid profecerit, addit [longitudi-
do eius viginti cubitorum] quia pœnae mensurantur
longitudine diuturnitatis [& latitudo eius de-
cem cubitorum] Culpæ enim mensurantur trans-
gressione decalogi. In duplum enim mensurantur
pœnae quam culpæ: pœnae enim duplices fuerunt,
scilicet, famis & pestis intus , & gladius hostis cap-
tivantis extra:& pœna in singulas transgressiones
decem duplicata, viginti facit. *Thren.* 1. Foris in-
terficit gladius , & domi mors similis est. *Isa.* 40.
Suscepit de manu Domini duplia pro omnibus
peccatis suis. *Apoc.* 18. Reddite illi sicut ipsa redi-
dit vobis , & duplicate illi duplia.

*Simplici
culpa cur
duplex pœ-
na infliga-
tur.*

Si quæritur, Quare latitudo mensuratur in de-
cem, & longitudo in viginti. Dicendum, quod pleni-
tudo legis est dilectio. *Roman.* 13. Charitas au-
tem implens decalogum in latitudine se extendit
à Deo scilicet in se , & à se in proximum , & à pro-
ximo in inimicum : & ideo etiam numerus trans-
gressionum ex defectu talis charitatis proueniens
latitudinem voluminis mensurat. Longitudo au-
tem refertur ad pœnas durantes in futurum , quæ
duratio longitudo est:& cum quodlibet peccatum
puniatur defectu boni & afflictione mali , per vi-
ginti mensuratur longitudo. Iste est liber quo ci-
batus est *Ezech.* 3, in quo scripta erant lamenta-
tiones & carmen & va, lamentationes pro culpis ,
va pro pœnis , carmen de laude Sanctorum pro
iustitia quæ per pœnas vel vindicat, vel purgat cul-
pas. *Psalm.* 57. Lætabitur iustus cum viderit vin-
dictam.

Et dixit ad me] Angelus scilicet [Hæc est ma-
ledictio] id est, sententia maledictionis est hic scrip-
ta[quæ egreditur] de intimo scilicet Dei iudicio ,
& de occulto ad publicum [super faciem omnis
terræ] hoc est, omnium terrenorum, per metony-
miam *Psalm.* 81. Surge Deus, iudica terram. *Isaie.* 2.
Ingredientur in scissuras petratum , & in cæternas
saxorum à facie formidinis Domini , & à gloria
malestatis eius,cum surrexerit percutere terram. Et
qualiter hoc fiat, subdit [quia omnis fur, sicut ibi
scriptum est , iudicabitur] Fur dicitur (vt dicit
Labeo) qui in furno , hoc est , in nigro accipit &
contrectat rem alienam , & ideo dicitur fur omnis
homo qui in occulto turpe agit: quia per hoc &
se & proximum Deo subducit. *Ioan.* 10. Fur non
venit nisi vt furetur,& inæctet,& perdat[& omnis

D. Alberti Magni, in Zachar. Prop.

iurans] id est, peierans ex hoc, supple, quod ibi scri-
ptum est[similiter iudicabitur] hoc est , condem-
nabitur à Deo scilicet & à Sanctis. *Psal.* 149. Ut
faciant in eis iudicium conscriptum. Et qualiter
sententia effectui mancipetur, subdit.

Educam illud , dicit Dominus exercituum] *Isa.*
16. Sedebit super illud iudicans in veritate, & ve-
lociter reddens quod iustum est [& veniet] per
effectum scilicet [ad domum furis] hoc est , ad
possessionem & familiam [& ad domum iurantis
in nomine meo mendaciter] *Exo.* 20. Non habebit
insontem Dominus eum , qui assumperit nomem
Dei sui frustra. *Sap.* 1. Os quod mentitur , occidit
animam. *Deute.* 19. Si fuerit testis mendax contra
hominem. Et post pauca: Non misereberis eius,
sed animam pro anima , oculum pro oculo , den-
tem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede
exiges ab eo [& commorabitur in medio eius] non
recedens scilicet [& consumet eum] cum domo
scilicet [& ligna eius & lapides eius] domus sci-
licet. Ligna significant cremabilia leuiora, lapides
graviora quæ diu tenent ignem. *Job* 18. Deuoret
pulchritudinem cutis eius , & consumat brachia
eius primogenita mors. Auellatur de tabernaculo
suo fiducia eius , & calcet super eum, quasi rex, in-
teritus.

Et egressus est] Secunda pars in qua agitur de
iniquitatis condemnatione & repressione per sen-
tentiam , & hoc sub visione & metaphora. Et pro-
pter hoc habet tres partes, scilicet , visionis often-
sionem , visionis explanationem incompletam , &
explanationem completam.

Et egressus est Angelus] ad aliam scilicet visio-
nen ostendendam, quæ sententiam premissam ad
effectum condemnationis perduceret [qui loque-
batur in me] officium scilicet illuminationis in
me exercens [& dixit ad me] ad illuminationem
scilicet me excitans [Leua oculos tuos] vt ea quæ
super rationem sunt, videoas [& vide] per intelle-
ctum significationis [quid est hoc ?] scilicet , per
significationem [quod egreditur] de intima Dei
scilicet dispositione. *Habac.* 3. Domine audiui au-
ditionem tuam , & timui ; consideravi opera tua ,
& expau.

Et dixi] perens scilicet illuminationem [Quid-
nam est ?] id est, Quid significat :[& ait] illumi-
nando me[Hæc est amphora egrediens] Alia tran-
flatio, mensura. Et intelligitur capacitas iniquitatis
in proportione ad pœnam. Dicitur enim amphora
ab an, quod est circum,& phoro phoras, quod est
concau concavas. *Isa.* 27. In mensura contra men-
suram cum abiecta fuerit, iudicabit eam. Et ul-
terius exponens , addit [& dixit] scilicet , ad me
[Hæc est oculus eorum in vniuersa terra] Quia
demonstratio fit ad oculum, ideo per oculum de-
monstratio significatur . Et sensus est. Hæc est de-
monstratio iniquitatis eorum qui habitant in vni-
uersa terra , vt scilicet quantum quisque peccauit,
tantum puniat. *Deut.* 25. Pro mensura peccati ,
erit & plagarum modus. Et intelligendum est,
quod hæc mensura amphora implenda est quanti-
tate pœnae. Ad pœnam autem duo exiguntur,sci-
licet, oppressio quæ libertatem peccandi auferat,
& libidinis ad peccandum restrictio. Et hoc sub-
iungit per duas similitudines , oppressionem qui-
dem cum dicit.

Et ecce talentum plumbi portabatur] Plumbum
oppressionem significat ; quia scilicet aggrauata
est terra

*Iuramen-
tum men-
dax cer-
tum ma-
net suppli-
cium.*

*Pœnia in-
tra duobus
confusat.*

est tetra iniquitate. *Isa. 14.* Grauabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adiciet ut resurgat. *Psal. 37.* Sicut onus graue grauata sunt super me. Quod autem dicitur, portabatur, intelligitur quod ab Angelo aliquo, vel per se dispositione diuina ferebatur. De repressione libidinis ad peccandum, subdit.

Et ecce mulier vna] hoc est, vna quæ inter mulieres hoc habuit quod emollire potest. Significat enim concupiscentiam avaritiae & idololatriæ & carnalis concupiscentiae [sedens] hoc est, qui cens [in medio amphoræ] hoc est, iniquitatis suæ, tamquam pacem habens in peccato. Vnde dicit *Apoca. 18.* Sedeo regina, & vidua non sum, & iunctum non videbo [& dixit] Angelus scilicet me illuminans [Hæc est impietas] in fæcibus suis scilicet requiescens. *Iere. 48.* Requieuit in fæcibus suis. Sicut duæ & decem tribus ante captiuitatem in peccatis requiem habebant, & aperte iniquitates exercebant. De quo dicit se zelare David in *Psal. 72.* Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns [& proiecit eam] Angelus scilicet. Proiecit autem per timorem hostis, & captiuitatis [in medio amphoræ] ut scilicet quæ prius gloriabatur & efferebatur ostentando iniquitatem suam, modo ad infima antrorum & cauernarum timore hostis reprimetur. *Isa. 2.* Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo, à facie timoris Domini [& misit massam plumbeam in os eius] amphoræ scilicet, ne mulier in sui demonstrationem resurgere posset, hoc est, grauamine iniquitatis suæ obstruxit ei os ne loqui posset. *1. Reg. 2.* Impij in tenebris conticescent *Psal. 62.* Obstructum est os loquentium iniquia.

Et leuavi oculos meos] Hic tangitur condemnatae iniquitatis in captiuitatem deportatio, & dicuntur duo, scilicet, visionis ostensio, & eiusdem explanatio.

Et leuavi oculos meos] ut scilicet dispositionem iustitiae diuinæ viderem, quæ non nisi eleuatis oculis videri potest, ut dicit *Hieronymus* [& vidi] interius scilicet per inspirationem. *Ezech. 1.* Aperti sunt mihi cæli, & vidi visiones Dei [& ecce duæ mulieres] decem scilicet tribus & duas significantes, quæ *Ezech. 23.* dicuntur Oolla & Ooliba, mulieres decem: quia omnibus vitiis emollitæ, sicut *Ezech. 16.* dicitur [egredientes] hoc est, merito suæ iniquitatis in exilium delata. *Isa. 22.* Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te [& spiritus] hoc est, ventus [in alis earum] supple, erat scilicet ut alis quasi vélis ad ventum mutarentur. Ventus enim significat iudicium diuinum: alæ autem idololatriam & rapacitatem, in quas quasi exufflans iudicium diuinum, mulieres euerit in captiuitatem. *Osea. 4.* Ligauit eum spiritus in alis suis. *Isa. 63.* Cecidimus quasi folium vniuersi, iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos [& habebat alas quasi milii] Milius immundus & vile animal & rapax, significat rapacitatem ad proximum in ala vna, & auditatem idololatrandi in ala altera: quas alas extendebat ut proximum opprimerent, & Deum prouocarent. *Isa. 8.* Erit extensio alarum eius in medio terræ tuæ, ô Emmanuel. Idem significatur *Ezech. 17.* Aquila grandis magnarum alarum, plena plumis & varietate, longo membrorum ductu venit ad Libanum, & tulit inde medullam cedri [& eleuauerunt amphoram] hoc est, totius iniquitatis capacem po-

pulum [inter cælum & terram] ut scilicet cælum quoad præmia Sanctorum non tangeret, & tamè terram quoad perditionem temporalium desereret *Psal. 51.* Euillet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Et subdit de explanatione, duo dicens, desiderium scilicet illuminationis Prophetæ, & ipsam illuminationem.

Et dixi ad Angelum qui loquebatur in me] pètens illuminari de visis. *Psal. 42.* Emitte Spiritum tuum & creabūtur, & reuocabis faciem terræ [Quo ista deferunt amphoram?] *Psal. 5.* Secundum multitudinem iniquitatum eorum expelle eos [Et dixit ad me] Angelus scilicet [Vt ædificetur ei domus] ad longum habitatione [in terra Sennaar] quod fœtor dentium interpretatur. Et vult dicere, quod in terra Chaldæorum fœtidis dentibus Chaldæorum masticabitur & conteretur: vt sicut masticaverunt pauperes, ita masticentur ab hostibus. *Prover. 30.* Est generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus [& stabilitur] ad moram scilicet septuaginta annorum [& ponatur] hoc est, fundetur [ibi] hoc est, in Chaldæa vel in inferno [super basim suam] hoc est, iniquitatis suæ pœnam quam meruit. *Iere. 29.* Aedificate domos, & plantate hortos: accipite vxores, & generate filios in Babylone. Et post pauca subdit causam. Quia eritis ibi septuaginta annis.

Sennaar.

C A P V T . V I .

Et conuersus sum.

DE impletione præmissorum tangitur hic, & diuiditur in partes duas. In prima tangitur destrucción inimici, in secunda adeptio boni promissi *ibi* [Et factum est verbum Domini ad me, dicens] Prima in tres diuiditur. Primo enim ostendit visio. Secundo ponitur explanationis petitio. Tertio explanatio.

Et conuersus sum] à tristibus scilicet ad læta videnda. *Psal. 31.* Conuersus sum in ærumna mea [& leuavi oculos meos] ad supernaturalia scilicet videnda [& vidi] id est intellectu percepi [& ecce quatuor quadrigæ] quatuor scilicet regna mundi significantes, & de quatuor partibus mundi egrediens. Ab Aquilone enim egressum est regnum Chaldæorum, à Meridie regnum Græcorum, ab Oriente regnum Medorum, ab Occidente regnum Romanorum [egredientes] deoculta scilicet Dei dispositione ad publicum mundi venientes. *Isa. 45.* Egreditur de ore meo verbum & non reuertetur ad me vacuum [de medio duorum montium] *Hieronymus*. Quos supra primo, myrtera vel umbrosos montes vocavit, hic vocat æneos: montes autem dicit propter eminentiam legis & prophetiæ, in quibus semper ostendit Deus quæ futura erant. *Amos 3.* Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas [& montes, montes ærei] supple, fuerunt. Ærei dicuntur propter sonoritatem prædicationis. Vnde *Ezech. 1.* ubi videtur quædriga

Rota my-
stica qua-
tuor fa-
cierum.

driga Domini , scintillæ inicabant quasi æris can-
dentes. Hæc quadriga quatuor habet rotas , hoc
est, in quatuor partes mundi volubilitatem : vnde
etiam *Ezech. 1.* Rota habuit quatuor facies , &
animal quatuor facies: quia quatuor regna in astu-
tia rationis humanæ , & præcipite audacia anni-
mositatis leoninæ , & libidinosa concupiscentia
lasciuæ vitulinæ , & fastu ambitionis aquilinæ su-
perbiæ, quatuor mundi partes occupauerunt. Hæc
eadem regna per quatuor cornua significata sunt
supra, primo. Montes autem ærei significare pos-
sent altitudinem sapientiæ diuinæ hæc ordinantis,
& sublimitatem potestatis ista in opere ponentis.
Psal. 35. Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua
abyssus multa.

In quadriga prima equi rufi] prima fuit Chal-
dæorum regnum , cuius equi, milites, & ministri
trahentes , erant saginarij, & ideo rufi : & hoc in
præcedentibus expositum est. *Apoca. 6.* Exiuit
equus rufus, & qui sedebat super illum, datum est
illi vt sumeret pacem de terra, & vt inuicem se in-
terficiant, & datus ei gladius magnus[In quadriga
secunda equi nigri] Hæc quadriga significat re-
gnum Medorum & Persarum , equi ministros &
milites : nigri vero dicuntur, quia per Assueri re-
gis edictum mortem omnium Iudæorum tristi-
nuntio perferebant. *Esþer 3.* *Apoca. 6.* Ecce equus
niger, & qui sedebat super illum, habebat stateram
in manu sua, hoc est, æquilibrium iustitiæ in iudi-
ciaria potestate [in quadriga tertia] quæ regnum
Macedonum & Græcorum significat [equi albi]
ministri scilicet & milites , & reges successores.
Hieronymus. Ideo albi : quia sub eorum rege Anti-
ocho, Machabæorum victoriam legimus, & qualiter
floruerunt : quod per albedinem significatur.
Apoca. 6. Ecce equus albus , & qui sedebat super
illum , habebat arcum : & data est illi corona , &
exiuit vincens vt vinceret [& in quadriga quarta]
quæ regnum Romanorum significat [equi varij &
fortes] varij ex albo & aliis coloribus compositi.
Romani enim reges fuerunt , ex quibus quidam
clementes in Iudæos , vt Gaius : alij persecutores
eorum fuerunt, vt Titus & Vespasianus. Fortes di-
cuntur propter fortitudinem principum illius re-
gni. Vnde *Danie. 2.* significatur per ferrum. Quo-
modo ferrum comminuit & domat omnia , sic
comminuet regnum illud & conteret omnia. Hoc
non dicitur propter hoc, quod omnia ista post pro-
phetiam istam futura fuerunt : sed quia Deus per
hoc iniquitates mundi puniuit, & ante, & tunc, &
postea.

Hæc sunt quatuor bestiæ egredientes de mari
Danie. 7. Quatuor facies rotæ *Ezech. 1.* Quatuor
cornua *Zachar. 4.* *Hieronymus.* Quidam putant
quatuor quadrigas, doctrinam quatuor Euangeli-
starum significare, quæ Dominum vehit in omnes
fines mundi, in corda fidelium. Equi rufi martyres,
& equi nigri Doctores, qui profunditate mysteriorum
& humilitate vitae obscuri & nigri vide-
bantur. *Psal. 17.* Tenebrosa aqua in nubibus aeris.
Equi albi confessores & virgines. *Apoc. 3.* Ambu-
labant mecum in albis : quia digni sunt. Equi varij
vitios varietate virtutum depictedos. *Gene. 37.* Iacob
filio suo fecit tunicam polymitam, hoc est, diuer-
sis coloribus coloratam. *Ezech. 16.* Vestiū te dis-
coloribus Sic ergo sancti rufi charitate , nigri hu-
militate & sui abiectione , albi conuersationis ho-
nestate , varij virtutum varietate , equi iustitiæ

æqualitate , rotundi obedientiæ volubilitate , per
istas quadrigas & equos intelliguntur.

Et respondi , & dixi ad Angelum qui loque-
batur in me] desiderio scilicet illuminationis
[Quid sunt hæc , domine mi?] hoc est Quid si-
gnificant ? Hæc interrogatio enim clavis scientiæ
est [Et respondit Angelus , & dixit ad me] illumi-
nando scilicet me de quæfisis [Isti sunt quatuor
venti cæli] hoc est, aspirationes potestatum de cælo
venientes. *Ezech. 37.* A quatuor ventis cæli veni-
spiritus. *Daniel. 7.* Quatuor venti cæli pugnabant
in mari magno [qui] scilicet , venti occulta Dei
dispositione [egrediuntur] in publicum scilicet [ut
stent] parati ad obsequendum [coram Dominato-
re vniuersæ terra] hoc est , Deo ad implendam
omnem suam voluntatem. *Psal. 134.* Qui producit
ventus de thesauris suis. Et explanat per singu-
la.

Interroga-
tio clavis
æfsciæ.

In qua] scilicet quadriga[erant equi nigri] hoc
est, regnum Medorum & Presarum[egrediebantur
in terram Aquilonis] ad illud scilicet conterendum
& subiugandum. Vnde *Isa. 13.* in onore Babylonis
dicitur : Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui
argentum non querant, nec aurum velint , sed sa-
gittis paruulos interficiunt : sicut etiam Doctores
regnum diaboli frigidum & tenebrosum con-
terunt. *Hebr. 11.* Sancti per fidem vicerunt regna
[& albi] qui regnum Græcorum significant [egre-
si sunt post eos] Medos scilicet & Persas, quos sibi
Græci subiugauerunt [& varij] qui Romanos si-
gnificant [egressi sunt ad terram Austri] Græcia
scilicet regnum. *Hieronymus.* Ad austram plagam,
& totam terram celeri impetu vastauerunt [qui
autem erant robustissimi] inter Romanos scilicet,
sicut Augustus & Tiberius [exiuerunt] finibus
propriis non contenti [& quærebant ire] libidine
dominandi[& discurrere] crebris scilicet viatoriis
[per omnem terram] vt scilicet totum mundum
subiugarent. *Luc. 2.* Exiit edictum à Cæsare Au-
gusto , vt describeretur vniuersus orbis [& dixit]
Angelus scilicet in persona Domini [ite, perambu-
lauere terram] *Hieronymus.* Vestris pedibus cuncta
regna substernite. *Isa. 10.* Sicut colliguntur oua
quæ derelicta sunt, sic vniuersam terram ego con-
gregavi. Et hoc est quod sequitur [& perambu-
lauerunt terram] cuncta sibi subiicientes. *Zacha-
riæ 1.* Perambulauimus terram, & ecce tota habitatur
& quiescit.

Et vocauit me] meam scilicet magnam consola-
tionem [& locutus est ad me, dicens] *Cant. 4.*
Vox tua dulcis [Ecce qui egrediuntur in terram
Aquilonis] hoc est , ad regnum Chaldæorum
conterendum [requiescere fecerunt spiritum *Spiritus*
meum] hoc est, spiritum iræ meæ , vt ulterius non *Pro ira.*
irascar & pacato animo sim. *Genes. 6.* Non perma-
nebit spiritus meus in homine : quia caro est, hoc
est , ira mea [in terra Aquilonis] hoc est , quem
habui ad terram Chaldæorum. Iratus enim per
nates sufflat spiritum , & postquam se vindicauit,
quiescit. *Isa. 2.* Quiescite ab homino cuius spiritus
in naribus eius est.

Et factum est] Tangit hic de adeptione boni in
promissis, scilicet, de restitutione sacerdotij, regni,
ciuitatis & templi, & tria dicit, scilicet, materiam
coronarum , inuentionem coronarum in capite
Sacerdotis impositionem , & coronarum signif-
icationem.

Et factum est verbum Domini ad me , dicens]

Regnum
Romanum
ferro est si-
mile.

Quadriga
euægælica.

*Holdai.**Tobias.**Idaia.**Sophoniae.
Iosias.*

per Angelum scilicet qui loquebatur [sume à transmigratione] hoc est, à transmigratis qui de Babylone redierunt, quos propter dignitatem describit per nomina [Ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia] Hellai deprecatio Domini interpretatur, & significat eos qui pro liberatione populi continuo orabant. *Iaco. 5.* Multum valer deprecatio iusti afflita. Tobias bonus Domini interpretatur, & significat eos qui bonum populi desiderabant ex fraterna dilectione. *Galat. ultimo.* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Idaia notus Domini interpretatur, & significat eos qui notitiam Dei in timore & charitate diuina habuerunt. *Exo. 34.* Te ipsum noui ex nomine: inuenisti enim gratiam coram me. Hi offerunt munera ad templi decorum. *Par. vlt.* Populus qui repertus est, vidi cum ingenti gaudio offerre tibi donaria. Domine deus custodi hanc voluntatem.

Et venies tu] ô Zacharia scilicet [in die illa] quando lucebit miseratione diuina. *4. Regum 7.* Hæc dies boni nuntij est [& intrabis in domum Iosiae filij Sophoniae] Hic erat ædittus & custos templi (vt dicit Hieronymus) & apud eum thesauri templi reponebantur, & erat persona excellens in religione & fama. *Isa. 22.* Erit in solium gloriae domus patris sui, & suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius. Hoc significat nomen, quia Iosias saluatus interpretatur, Sophonias autem visitatio Domini interpretatur: quem enim visitat Dominus, saluatus est. *Luca 1.* Per viscera misericordia Dei nostri, in quibus visitauit nos [qui venerunt de Babylone] Infra apponit quartum, quem vocat Hen. Hieronymus. Hebrei dicunt Ananiam & Azariam & Misaëlem de captivitate reuertentes, aurum, & argentum in munera templi, & coronas pontificis & ducis attulisse, & Hen, id est, gratiam, Danielem scilicet cum munere venisse: & istos per hos viros qui hic nominantur, intelligi mutatis nominibus.

Et sumes aurum & argentum] quod, suple, obtulerunt. *Isa. 60.* Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes [& facies coronas] Non vnam sed duas, argenti & auri varietate distinctas. *Cant. 1.* Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Aurum enim sapientiam, argentum vero eloquentiam significat [& pones in capite eius filii Ioseph Sacerdotis magni] vnam scilicet, & significatur quod alia imponenda erat Zorobabel in signum restitutionis dignitatis sacerdotalis & regalis. Quæ non nisi in Christo completa sunt, qui fuit Rex & Sacerdos. *Isa. 61.* Quasi sponsum decoratum corona. *Psalm. 8.* Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

Et loqueris, dicens ad eum] Sacerdotem scilicet, per quem ad populum verbum Dei transfire debet. [Hæc dicit Dominus exercituum, dicens] de Zorobabel scilicet, vel verius de Christo [Ecce Vir] à vi scilicet, & viro dicitur, *Iere. 17.* Beatus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius: erit enim quasi lignum viride [Oriens nomen eius] & subdit rationem nominis [&] id est, quia [subter eum orietur] *Psal. 71.* Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. *Malach. 4.* Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitia, & sanitas in pennis eius. *Ezher. 8.* Iudæis noua lex oriri visa est, gaudium & lætitia [& ædifi-

cabit templum Domino] & literaliter & spiritualiter Ecclesiam. *1. ad Corinth. 3.* Dei ædificatio estis [& ipse] scilicet, Zorobabel rex [extruet templum Domino] hoc est, extra per effectum struer [& ipse portabit gloriam] alteram scilicet coronam, *Isa. 62.* Eris coronas gloriae in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui [& sedebit] ut Rex scilicet, & Iudex [& dominabitur] protestate scilicet [super solio suo] pacis scilicet, & iustitiae, *Isa. 16.* Præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, iudicans & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est.

Et erit Sacerdos super solio suo] in throno scilicet sacerdotali sedens, docens, & regens populum. *Ecclesiastes 50.* Ecce Sacerdos magnus, qui in vita sua suffulxit domum [& consilium pacis] totius terra scilicet, & populi [erit inter illos duos] Regem scilicet, & Sacerdotem. *Isa. 9.* Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Et subdit de conseruatione & consecratione coronarum in memoriam offerentium.

Et coronæ erunt] supple, in templo conseruatæ & consecratæ [Helem] Quem prius Oldai vocavit, modo vocat Helem, & somnium interpretatur, vt sciatur quod tres pueri reuelatione somnij gratiam hanc meruerunt, *Dan. 2.* [& Tobiae, & Idaiae] hos etiam superius nominauit [& Hen filio Sophoniae] Videtur quod quem prius Iosiam custodem & ædittum templi, nunc Hen nominet, quem Hebrei (vt dicit Hieronymus) Danielem intelligunt. Hen enim interpretatur gratia. *Dan. 1.* Daniel dedit gratiam & misericordiam in conspectu principis [memoriale] hoc est, in memoriale perpetuum [in templo Domini] vt scilicet quia hæc obtulerunt, memoria eorum in sempiternum habeatur. *Apoca. 3.* Non delebo nomen eius de libro vitæ. Et subdit de populi reuocatione & literaliter & spiritualiter.

Et qui procul sunt, venient] vel dissimilitudine peccati, vel spatio terræ. *Isa. 49.* Audite insulæ, & attendite populi de longe. *Proverb. vltim.* Procul & de vltimis finibus pretium eius [& ædificabunt in templo Domini] Vnusquisque scilicet, pro rata portionis suæ. *Ephe. 2.* Coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto [& scietis] supple, tunc per beneficia suscepta [quia Dominus exercitum misit me ad vos] vt hæc scilicet prædicem vobis. Quia autem omnia hæc intelliguntur, si obedientes fuerint mandato Domini, ideo sequitur [erit autem hoc] scilicet impletio præmissorum [si auditu] interiori [audieritis] extra [vocem Domini Dei vestri] in lege scilicet, & Prophetis. *Isa. 1.* Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis: si autem nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius meus deuorabit vos. *Isa. 55.* Audite audientes me, & delectabitur in crassitudine anima vestra.

*In auspicio
ta contumacia.*

C A P V T VII.

Et factum est in anno quarto.

Secunda pars libri incipit hic, & diuiditur in tres partes. In prima tanguntur quæ facta sunt anno quarto Darij regis Medorum sub regno Medorum. In secunda, quæ quidem reuelata sunt anno eodem quarto scilicet, sed facta sunt sub regno Graecorum, & incipit infra nono *ibi* [Aperi Libane portas tuas] Prima in tres diuiditur. Primo enim ponitur quæstio Medorum principum de sanctificatione. In secunda, occasione accepta populus instruitur de vera & non vera sanctificatione *ibi* [Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Loquere ad omnem populum terræ] In tercia ponitur responsio principum de mœroris in gaudium commutatione, ante finem octaui *ibi* [Et factum est verbum Domini exercituum, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum, Ieiunium quarti] In prima ostenduntur quatuor, quando scilicet, à quibus, de quo, & quibus facta est quæstio.

Et factum est in anno quarto] ex quo scilicet regnare coepit [Darij regis] filij scilicet Histaspis qui clemens fuit Iudæis [factum est verbum Domini ad Zacharium] sicut ad speculatorum & nuntium. *Ezech. 3.* Fili hominis speculatorum domini Israel dedi te [in quarto die] Quarta dies secundum *Hieronymum* ad quatuor illuminationes virtutum pertinet vel Euangeliorum [noni mensis qui est Cassiu] dictus apud Hebræos scilicet: apud nos autem December.

Et miserunt ad domum Dei] ideo quia responsa de domo Dei dari debebant. *Isa. 2.* De Sion exhibet lex, & verbum Domini de Ierusalem [Sarafar & Rogom-melech] principes scilicet Medorum [& viri qui erant cum eis] vel in comitiua, vel in professione. Dicunt enim Hebræi, quod hi duo principes Persarum fuerunt, & proselyti Iudæorum, & ideo ieiunantibus Iudæis ieiunauerunt, & hoc dicunt ostendere interpretationes nominum. Rogom-melech enim interpretatur magister fouæ partis, Sarafar autem princeps tribulationis: eo quod unus præfuit fodiendis, alter autem tribulandis.

Ad deprecandam faciem Domini] forte cum oblationibus: audientes enim instauratum esse templum, non valentes per se venire, saltem nuntiis & oblatis limina Domini visitauerunt. *2. Mach. 3.* Propter Onia pontificis dispositionem & pietatem, & animos odio habentes mala, fiebat ut & ipsi reges & principes locum summo honore dignum ducerent, templum etiam maximis munib[us] illustrarent. *Psalm. 137.* Adorabo ad templum sanctum tuum. Facies autem Domini dicitur præsentia, quam in templo exhibere consuevit, sicut dicitur in *Psalm. 68.* Ne auertas faciem tuam à pueru tuo.

Et vt dicerent Sacerdotibus] horum enim respondere est de lege. *Aggei 2.* Interroga Sacerdotes legem [domus Domini exercituum] Sacerdotum enim est in domo Dei habitare tempore ora-

D. Albert. Magni in Zachar. Prop.

tionis & laudis. Domus enim Domini dicitur hic templum cum atriis & omnibus ædificiis ad templum pertinentibus: & ibi erant excubiae Sacerdotum. *Levi. 8.* De ostio tabernaculi non exhibitis septem diebus usque ad diem quo implebitur tempus consecrationis vestre. Et paulo post: Die ac nocte manebitis in tabernaculo, obseruantes custodias Domini. Audiant hoc illi qui reditus & oblata templi suscipiunt, & custodias non obseruant, de quibus dicitur *Proverb. 7.* Non est in domo sua, abiit via longissima, sacculum pecunie *Contra secum tulit* (quia videlicet Ecclesiæ reditus inbur- *pluralitas tem bene- fiorum.*) in die plenæ lunæ reuersurus in domum suam, hoc est, tempore messis, quando fructus Ecclesiæ reuiuiscunt & recolliguntur [& Prophetis loquentes] Prophetæ enim per inspirationem, Sacerdotes autem de lege respondebant, *Deut. 18.* Prophetam de fratribus vestris suscitabit vobis Deus, tamquam me audietis eum. Et subdit quæstionem.

Nunquid flendum est mihi in quinto mense] Quinto mense Iudæi & proselyti eorum flebant: quia tunc capta est Ierusalem *4. Regum ultimo*, & *2. Paral. ultimo*, & *Ieremia ultimo* [vel sanctificare me debeo] *Glossa.* Fletus & ieiunium sanctificatio dicitur: quia per abstinentiam curati sanctificantur. *Ioel. 2.* Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu [sicut feci iam multis annis] septuaginta scilicet. *Psalm. 136.* Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion.

Et factū est verbū Domini exercituū ad me, dicens] Hic incipit secunda pars, & habet quatuor partes. In prima docet, qualiter non vera sanctificatio non profuit in præterito. In secunda describit, quæ sit vera sanctificatio *ibi* [Et factum est verbum Domini] In tercia, qualiter puniuntur non vere sanctificati, *ibi* [Et noluerunt attendere] In quarta, qualiter veri sanctificati præmiantur, infra in principio octauī [Et factum est verbum Domini] In prima tria dicit. Ostendit enim in præterito ieiunium non valuisse. Secundo causam huius subdit inobedientiam fuisse. Tertio innuit non veram sanctificationem causam subversionis fuisse.

Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens] Hæc in præcedentibus satis exposita sunt. *Isa. 9.* Verbum misit Dominus in Iacob [loquere ad omnem populum] quia quod ad omnes pertinet, omnibus proponendum est [& ad Sacerdotes, dicens] quia qui alias docent & arguunt, & ipsi docendi & arguendi sunt. *Job 11.* Nunquid qui multa loquitur, non audiet? [Cum ieiunaretis] à cibis scilicet, & non à virtutis abstinentes [& plangeretis] *Glossa.* planctu exteriori pro amissa temporali lætitia [in quinto] scilicet mense, quando capta est Ierusalem [& septimo] mense, quando scilicet imperfectus est Godolias *Iere. 41.* [per hos septuaginta annos] desolationis scilicet templi, & subueræonis Ierusalem [Nunquid ieiuniū ieiunastis mihi?] acceptabile scilicet. *Isa. 58.* Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligerem animam suam, aut contorquere quasi circumlum caput?

Et cum comedistis] supple, in festis [& bibistis] in lætitia scilicet [Nunquid non comedistis vobis, & bibistis vobis metiis?] Quasi dicat: non ad honorem meum, sed vestram saturitatem. *Psalm. 77.* Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira

*Tria vult
go viu
formulq.*
Dei ascendit super eos. Amos 6. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, nihil compatiebantur super contritione Ioseph. Ezech. 16. Hæc fuit iniq[ue]itas Sodomæ sotoris tuæ, abundantia panis, & otium filiarum, & quia manum pauperi petenti non porrigebat.

Nunquid non sunt hæc verba] hoc est, effectus verborum [quæ locutus est Dominus in manu] hoc est, in operatione testificante verba [Prophetarum priorum] Isaia & Osee & aliorum, qui comminabantur vobis captiuitatem propter peccatum. Thre. 1. Peccatum peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est [cum adhuc habitatetur Ierusalem] ciue scilicet frequentissimo [& esset opulenta] omnibus scilicet bonis affluens. 1. ad Corinth. 1. Omnes diuites facti estis in illo [& ipsa] scilicet metropolis [& vrbes in circuitu eius] hoc est, ad eam pertinentes [& ad Austrum] vbi terra aridior fuit [& in campestribus] aliarum scilicet plagarum mundi [habitaretur] Psal. 32. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & universi qui habitant in eo.

Et factum est verbum Domini] Instruit hic de vera ieunij sanctificatione [ad Zachariam] vt scilicet per Prophetam instruat populum [hæc ait Dominus exercituum, dicens] Confirmatio sermonis est per auctoritatem Domini [iudicium verum iudicate] iudicio scilicet doctrinæ, vitæ, & iudicij. Job 6. Quod iustum est iudicate. Iudicium doctrinæ est ad veritatem fidei, iudicium vitæ ad rectitudinem virtutis, iudicium causæ ad merita causæ cuiuscumque. Dent. 1. Ita paruum vt magnum audietis, nec accipietis cuiusquam personam: quia Domini est iudicium. Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Et subdit de miserabilibus personis, quod ad vitæ veritatem pertinet [& minimam] quantum ad compassionem [& miserationes] quantum ad effectum operis [facite vnumquisque cum fratre suo] quos licet inferiores fecerit fortuna, tamen fratres sunt professione & natura. Micheas 6. Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, Vtique facere iudicium & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Et à conditionibus personas miserabiles enumerat, subdens.

Et viduam] viri scilicet solatio destitutam [& pupillum] patre scilicet orbatum [& adueniam] nullum patronum in patria præter Deum habentem [& pauperem] sibi scilicet non sufficientem qui munera dare non potest [nolite calumniari] in iudicio scilicet per falsi criminis impositionem. Isa. 1. Quærите iudicium, subuenite oppreso, iudicate pupillo, defendite viduam [& malum vir fratri suo] quem scilicet diligere deberet [non cogitet in corde suo] machinando scilicet aliquid mali contra eum. Psalm. 49. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Can. 1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me.

Et noluerunt] Tangit hic inobedientiam rebellium, & pœnam eorum [Et noluerunt attendere] hoc est, ad me tendere per deuotionem & voluntatem. Job 2. 1. Dixerunt Domino Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus [& auerterunt scapulam recedentes] à me scilicet. Isa. 1. De reliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrosum. Glosa, ex habitu corporis mea improperia respuentes [&

aures suas aggrauarunt] contra verbum scilicet, ne audirent. Isa. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligent, & conuertantur, & sanem eos.

Et cor suum posuerunt] in obstinatione scilicet [vt adamantem] qui nec duro frangitur, nec molli emollitur. Act. 7. Dura cenuice & incircensis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis [ne audirent legem] quæ scilicet regula est operum. Contra quod dicitur in Psal. 77. Attendite popule meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Et hoc est quod sequitur [& verba quæ misit Dominus exercituum] qui scilicet potens est, & exequens per ministros [in Spiritu sancto suo] qui scilicet inspirauit Prophetas. 2. Pet. 1. Non voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines [per manum] hoc est, opera testificantia [Prophetarum priorum] Luc. 1. Sicut locutus est per os sanctorum qui à seculo sunt, Prophetarum eius. Et subdit pœnam.

Et facta est indignatio magna à Domino Deo exercituum] in gratiæ scilicet subtractione. Psal. 29. Ira in indignatione [& factum est] scilicet in effectu [sicut locutus est] sup. per Prophetas. Isa. 31. Ipse sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit [&] sup. ideo [sicut non audierunt] sup. voces Prophetarum [sic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus exercituum] Proverb. 1. Tunc inuocabunt, & non exaudiam: mane consurgent, & non inuenient me: eo quod exosam habuerunt disciplinam, & timorem Domini non suscepunt.

Et dispersi eos per omnia regna] in captiuitate scilicet Dent. 28. Disperdet te Deus in omnes populos, à summitate terræ usque ad terminos eius [quæ nesciunt] vt scilicet ex notitia vel amicitia nullam inueniant misericordiam. Dent. 28. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum impetu, cuius linguam intelligere non possis, gentem procacissimam quæ non deferat seni, nec misereatur paruuli. Et hoc est quod sequitur [& terra desolata est ab eis] hoc est, propter eos omnis Iudaæ scilicet. Isa. 1. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili [eo quod non esset transiens & reuertens] sicut, supple, aliquando fuit per frequentiam hominum. Thren. 1. Via Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solennitatem [& posuerunt terram desiderabilem] præ omnibus scilicet terris optimam [in desertum] Iere. 2. Induxit vos in terram Carmeli, vt comedenteris fructus eius, & ingressi contaminastis terram meam, & hereditatem meam posuistis in abominationem. Hoc sub eisdem authoritatibus potest dici de Prælatis Ecclesiæ, qui propter suos ne potulos & complices facinorum, totam Ecclesiæ bonis personis destituerunt.

*Prælatus
iniquus
depopula-
tor est Ec-
clesia.*

C A P V T V I I I .

Et factum est verbum Domini.

Hic tangit promissiones factas vere sanctificatis & diuiditur hæc pars in duo, scilicet, in præmissam de beneficiis conferendis, & conclusionem de confortatione ad opus ibi [Confortentur manus vestræ] In prima tria sunt, scilicet, ex quo sicut inclinante faciat bona, & in quibus sunt promissa bona ibi [Hæc dicit Dominus exercituum] Ad hæc tertio, quomodo implebuntur promissa bona ibi [Hæc dicit Dominus exercituum, ecce ego saluabo].

Et factum est verbum Domini exercituum, dicens] Confirmatio est sequentis sermonis, & intelligitur factum ad Zachariam per inspirationem. 2. Pet. 1. Habemus firmorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes [Hæc dicit Dominus exercituum] Luca 10. Qui vos audit, me audit [Zelatus sum Sion zelo magno] Zelus est amor boni cum indignatione contrarij. Magnus zelus est nihil relinquens de contrario impunitum, & purgato contrario, nihil relinquens de bonis quod non conferat. Isaia 9. Zelus Domini exercituum faciet hoc [& indignatione magna zelatus sum eam] puniens scilicet omnia quæ deliquit, & purgans per captiuitatem. Proverb. 6. Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ. Zacha. 1. Zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno, & ira magna ego irascer super gentes oppidentes. Et ex quo compleui iram per peccati purgationem, restat ut ostendam amorem, qui altera pars zeli est. Hieronymus. Quantum prius indignatus sum, quod à multis amatoribus corrupta, thorum meum maculauerat: tanto nunc amplius zelo eam, quia egit penitentiam.

Et reuersus sum ad Sion] Osea vltimo. Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontanee: quoniam auersus est furor meus ab eis [& habitabo in medio Ierusalem] templo scilicet ædificato, vel in Ecclesia. Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansio- nem apud eum faciemus [& vocabitur Ierusalem] à conuersatione ciuium nominata [ciuitas veritatis] triplicis scilicet, vita, iustitiae, iudicij & doctrinæ. Isaia 1. Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbis fidelis [& Mons domus Domini exercituum] supple, vocabitur [Mons sanctificatus] quadruplici sanctitate, scilicet, munditiæ à carnali concupiscentia, virtutis in confirmatione boni operis, spiritualitatis in abiectione appetitus terrenorum, religionis in scientia, & custodia diuinorum ad cultum Dei pertinentium. Sanctitas enim, ut dicit Dionysius, est ab omni inquinamento libera munditia. Leuit. 19. Sancti estote: quoniam ego sanctus sum. Sanctum etiam est editio principis confirmatum. Eccl. 24. In plenitudine Sanctorum de tentio mea. Sanctum etiam est idem quod agios, hoc est, sine terra, terra enim polluit. Heb. 7. Sanctus innocens & impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlo factus. Sanctitas etiam est, ut dicit Philosophus, scire faciens quæ ad Deum iusta. Sap. 10. Dedit illi scientiam Sanctorum, honestavit illum in laboribus. Mons autem est per

eminentiam vitæ intellectus & affectus, domus Domini fide fundata, spe erecta, charitate consummata. Iere. 31. Benedic tibi Dominus pulchritudo iustitiae, mons sanctus. Gen. 19. Non stes in omni circa regione, sed in monte saluante fac. Et subdit in quibus bonis sit promissio.

Hæc dicit Dominus exercituum] Tit. 1. Quam pacis & promisit qui non mentitur Deus [Adhuc habita- bunt senes] non tantum canitie corporis, sed etiam mentis [& anus] mulieres scilicet, in quibus defecit lasciuia. Tobia 3. Nunquam cum ludentibus me miscri, neque cum his qui in leuitate ambulant, participem me præbui [in plateis Ierusalem] in omni scilicet latitudine, ciuitatis, vel Ecclesiæ. Sap. 4. Senectus venerabilis, non est diuturna, nec numero annorum computata: cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata. Sicut dictum est Danie. 13. Cum esset puer: Sede in medio nostrum, & indica nobis: quia tibi Deus contulit honorem senectutis, & viri [baculus in manu eius] Hieronymus. Tanta erit prosperitas omnium rerum, ut nullo hoste remanente, vtérque sexus usque ad ultimam ætatem perueniat, & trementes artus baculo regente sustentet. Et hoc est quod sequitur [præ multitudine dierum] Non dicit, Noctium: quia tota vita iustorum lucida est. Psalm. 36. Nouit Dominus dies immaculatorum. Isaia 65. Non erit tibi amplius infans dierum, & senex qui non impletat dies suos: puer enim centum annorum morietur [& plateæ ciuitatis] Ierusalem & omnium aliarum scilicet [complebuntur infantibus] & literaliter & spiritualiter, de quibus dicitur 1. Pet. 2. Quasi modo geniti infantes, rationabiles, & sine dolo, lac concupiscite: ut in eo crescat [& puellis ludentibus in plateis eius] Puellæ dicuntur pudoratæ animæ, pudicitiam diligentibus. Ludentes dicuntur in iucunditate laudis diuinæ. Iere. 30. Edificabitur ciuitas in excelso suo, & templum iuxta ordinem suum fundabitur, & egredietur laus de eis, voxque ludentium. Et respondet obiectioni quæ posset fieri, quod tam miseram gentem difficile esset tantum exaltari.

Hæc dicit Dominus exercituum] qui omnia potest [si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi huius] qui scilicet omnia secundum humanam infirmitatem iudicat [in diebus illis] futura scilicet prosperitatis. Vnde Isa. 49. dit: Nunquid tolleret à forti præda, aut quod captum fuerit à robusto, saluum esse poterit? [Nunquid in oculis meis difficile erit, dicit Dominus exercituum?] Esther 13. Non est qui possit resistere tua voluntati. Gen. 18. Num Deo quicquam erit difficile? Luc. 1. Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Quomodo autem hoc fiat, subdit.

Hæc dicit Dominus exercituum] Qui omnia potest [Ecce ego saluabo populum meum] ab ho- ste scilicet captiuante liberabo, & literaliter & spiritualiter. Iere. 31. Redimet Dominus Iacob, & liberabit eum de manu potentioris [de terra Orientis] hoc est, ab Orientali plaga. Isa. 43. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, Da: & Austro, Noli prohibere. Matth. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum [& adducam eos] ad patriam scilicet, vel ad fidem. Deut. 32. Domi-

Zelus ma-
gnus.

pus folis ductor eius fuit. *Isaia* 63. Sicut adduxisti populum tuum ut faceres tibi nomen gloriae [& habitabunt in medio Ierusalem] literaliter, vel spiritualiter in Ecclesia vnde stipati suffragiis Sanctorum. *Psal.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. *Tob.* 13. Beatus ero si fuerint reliquiae feminis mei ad videndam claritatem Ierusalem [& erunt mihi in populum] obedientem scilicet [& ego ero eis in Deum] propitium scilicet, & exaudientem preces eorum. *Apoc.* 21. Ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus. Et subdit conclusionem ex omnibus his.

Hæc dicit Dominus exercituum: Confortentur supple, ergo [manus vestrae] ut scilicet operi Dei fortiter insistatis. *Eccle.* 9. Quodcumque potest manus tua instanter operare. *Hebr.* 12. Remissas manus, & genua erigite soluta, & gressus rectos facite pedibus vestris [qui auditis in diebus his sermones istos] de ædificatione scilicet templi [per os Prophetarum] *Aggai* scilicet, & *Zacharia*. *Luca* 1. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum eius [in die qua fundata est domus Domini] In die enim illo, secundo anno Darij Prophetæ prophetabant. *Matt.* 7. Assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram. Locuti sunt, inquam, Prophetæ [ut templum ædificaretur] velociter, supple. *Iere.* 48. Maledictus vir qui facit opus Domini fraudulenter. *Prov.* 22. Vidi virum velocem in opere suo, coram regibus stabit, & non erit ante ignobiles. Et ut hoc fiat, subdit rationem ex infortunio scilicet temporis præteriti ante ædificationem, & prosperitate temporis futuri post ædificationem, & hoc redit ad confortandum ad opus.

Siquidem pro, certè ante dies illos] id est, antequam templum fundaretur [merces hominum non erat] hoc est, labores hominum ad mercedem non conuertebantur. *Aggai* 1. Seminatis multum, & intulitis parum: comedistis, & non estis satiati. Et post pauca: Et qui mercedes congregauit, misit eas in lacum pertusum [neque introeunt] in ciuitatem, supple [neque exeunti erat pax præ tribulatione] hostium scilicet. *Isa.* 48. Non est pax impiis, dicit Dominus [& diuisi omnes homines] hoc est, corde diuisos feci [vnumquemque contra proximum suum] scilicet, matrem in filiam, & patrem in filium, & è conuerso. *Matt.* 10. Nolite arbitrari, quoniam veni pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. *Apocal.* 6. Datum est ei ut sumeret pacem de terra, & ut in uicem se interficiant.

Nunc autem iuxta dies priores] patrum scilicet antiquorum, quibus multa beneficia contuli [ego faciam reliquiis populi huius, dicit Dominus exercituum] reuersis scilicet de captiuitate. *Ioel* 2. Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum, & oleum, & teplebitimi in eis [sed semen pacis erit] hoc est, cuius fructus in pace congregabitur. *Isa.* 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis [vinea dabit fructum suum] plantata scilicet de virtutis spiritualibus, dabit fructum æternorum gaudiorum. *Osee* 10. Vitis frondosa Israel, fructus eius adæquat[us] est eis [& terra dabit germen suum] hoc est, ex semine verbi Dei corda germinabunt. *Isa.* 4. Erit germen Domini in magnificencia, & fructus terræ sublimis [& cæli] hoc est, cælestes Sancti, & Angeli per impetrationem gratiarum [dabunt rorem

suum] *Isa.* 45. Rorate cæli desupet, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Alia translatio, salutem. *Gen.* 27. In pinguedine terræ & in rore cæli desuper, erit benedictio tua [& possidere faciam] hoc est, ad nutum habere reliquias populi huius] reuertentis de captiuitate Babylonis, vel diaboli [vniuersa haec] *Ierem.* 31. Inebriabo animam Sacerdotum pinguedine, & populus meus bonis adimplebitur.

Et erit] Tangit hic qualiter maledictionem *Sanctorum* *maledictio* *in benedi-*
conuertet in benedictionem [sicut eratis maledicti] hoc est, maledicti in Gentibus] hoc est, inter Gentes. Gentes enim maledicebant eis, quod ad iracundiam prouocauerant Deum. Vnde *Thren.* 4. Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere [domus Iuda] hoc est, o dux tribus [& domus Israel] hoc est, o decem tribus [sic saluabo vos] ab hostibus scilicet liberando. *Psal.* 105. Saluos fac nos Domine, & congrega nos de nationibus [& eritis benedicti] hoc est, benedicti. Sic ergo conuertitur maledictio in benedictionem. *Glossa* vult, quod tempore persecutionis maledicuntur Sancti: quæ maledictio postea tempore pacis in benedictionem conuertitur. *Machab.* 5. Beati eritis cum maledixerint vobis homines. *Gene.* 27. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repletatur. Ex his reuertitur ad conclusionem, inferens [nolite timere] aduersarios scilicet rebellantes. *Matt.* 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. *Psalm.* 117. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo [confortentur manus vestrae] ut scilicet impleant opera quæ cœperunt. *Proverb.* ultim. Manum suam misit ad fortia.

Quia hæc dicit Dominus exercituum] *Glossa*, qui potest implere quod promittit [sicut cogitauit ut affligerem vos] captiuitate scilicet, & fame, & peste, & gladio, cum ad iracundiam prouocassent me patres vestri] peccatis scilicet, dicit Dominus, qui omne quod dicit, implebit [& non sum miseratus] misericordia scilicet liberante, quamvis miseratus sim, misericordia relaxante: quia scilicet crita condignum puniui [sic conuersus] modo scilicet, hoc est, placatus [cogitauit in diebus istis] purgato scilicet peccato per captiuitatem & penitentiam [ut benefaciam Ierusalem] regno scilicet, & sacerdotio [& domui Iuda] hoc est, duabus tribubus. *Iere.* 29. Ego scio cogitationes quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis. Sic promittitur Sanctis *Ioan.* 16. Tristitia vestra conuertetur in gaudium [nolite timere] *Isaia* 51. Quis tu ut timeas ab homine mortali?

Hæc sunt ergo verba quæ facietis] ex præcepto scilicet Dominis loquimini veritatem] corde, ore, & opere: ita scilicet, quod hæc faciat vnuſquisque cum proximo suo] *Ephes.* 4. Deponentes omne mendacium, loquimini veritatem, vnuſquisque cum proximo suo: quoniam sumus inuicem membra veritatem] iudicij, virtutum, & doctrinae & iudicium pacis] hoc est, iudicium quod discordes ad pacem reducit per æquitatem iustitiae iudicate in portis vestris] præcepti sunt enim iudices constituti in portis *Deuter.* 16. eo quod in portis de faciliter forentes iudicium inuenirent. *Proverb.* ultimo. Nobilis in portis vir eius, quando federit cum senatoribus terræ [& vnuſquisque malum contra amicum suum] Amicus dicitur quemcumque diligere debemus.

Opus Dei
non signi-
ter exe-
quendum.

Discordia
salubris.

Punit
Deus crita
condigna.

Iudex in
porta cur
constitu-
tus.

debemus. *Ieruit. 19.* & *Matth. 22.* Diliges proximum tuum sicut te ipsum [ne cogiteris in cordibus vestris] quia si non cogitatis, nec dicitis, nec facitis. *Isa. 1.* Auferte malum cogitationum vestiarum ab oculis meis [& iuramentum mendax ne diligatis] *Exod. 20.* Non habebit insolens qui nomen Dei in vanum assumpsit [omnia enim haec sunt quae odi, dicit Dominus] tanta enim est iustitia divina, quod peccatum amare non poterit. *Habac. 1.* Mundi sunt oculi tui ne videois malum, & respice ad iniquitatem non poteris.

Ieiunium quarti, cur obsernatū à Iudeis. *Ieiunium quinti.* *Ieiunium septimi.* *Ieiunium decimi.* Et factum est verbum Domini exercitum ad me, dicens] Hic incipit respondere ad questionem principum [Haec dicit Dominus exercitum] qui potens est completere omne quod dicit [Ieiunium quarti] qui apud nos Iulius dicitur. Tunc duabus de causis ieunabant Iudei. Vna: quia tunc Moses descendens de monte propter idolatriam populi tabulas conscriptas digito Dei ad radices montis confregit *Exod. 31.* Secunda causa fuit: quia tunc rupti fuerunt muri Ierusalem *Iere. 30.* [& ieunium quinti] hoc est Augusti apud nos. Tunc tiam duabus de causis ieunabant Iudei. Vna quidem fuit: quia exploratoribus missis à Moysi, & terrorem nuntiantibus facta est tristitia populi *Num. 14.* Secunda: quia illa die combusta est ciuitas à Nabuzardan *Ierem. 39.* [& ieunium septimi] qui apud nos Octobris dicitur. Tunc enim ieunabant Iudei pro interfectione Godoliae, de quo sperabatur, quod deberet congregare reliquias populi *Iere. 41.* [& ieunium decimi] qui apud nos Ianuarius dicitur. Tunc enim ieunabant Iudei: eo quod tunc Ezechiel & ceteri concipiui in Babylone, nuntio sibi misso audierunt, quod Ierusalem capta esset, & destruxta *Ezech. 33.* Et subiungit responsum [Erit domui Iuda] hoc est, duabus tribubus [in gaudium] cordis [& in latitudinem] corporis [& in solennitates præclaras] supple, in condenso populi communiter celebratas.

Ieiunia quatuor temporum, cur instituta. *Psalm. 117.* Constituite diem solennem in condensis. Ex hinc instituta sunt ieunia quatuor temporum, quae in finibus quatuor quartarum anni celebrat Ecclesia. Iudei enim initia mensium ieunabant pro primitiis illius mensis, & haec erant dies duodecim in anno, quos duodecim Ecclesia per quatuor ternos diuidit, ne iudaizare videatur: in tertio mense cuiuslibet quartae anni, tres dies ieunandas instituens, hoc est, à Ianuario in tertio, ab Aprili in tertio, à Iulio in tertio, ab Octobri in tertio, vt in primitiis quartarum, primitias Deo exoluat, sicut decimam soluit ieunio Quadragesima. *Iere. 2.* Sanctus Israël Domino primitiae frugum eius [veritatem tantum] hoc est, rectitudinem oris & operis [& pacem] ad proximum [diligite] *Isaie. 38.* Obsecro, Domine, memento quod ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. *Hebr. 12.* Pacem sequimini, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum [haec dicit Dominus exercitum] Confirmatio sermonis est [vsquequo veniant populi] de omnibus scilicet terrarum finibus ad Ecclesiam. *Isa. 2.* Ibunt populi multi, & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini [& habitent in ciuitatibus multis] supple, prius desolatis, hoc est, in diversis viuendi modis Ecclesiae. *Isa. 62.* Terra tua inhabitabitur [& vadant habitatores] terræ scilicet [vnus ad alterum] supple, inuitans eum [dicentes] *Apoc. ultim.* Qui audit, dicat, Veni

[eamus & deprecemur faciem Domini] hoc est, praesentiam gratiae eius. *Isa. 2.* Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob [& queramus Dominum exercitum] hoc est, gratiam eius. *Osee. 6.* Venite, reuertamur ad Deum: quia ipse cepit, & saluabit nos: percutiet, & curabit nos. Et, supple, ille respondit sic inuitatus [vadam etiam ego] *Cant. 1.* Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum [& venient populi multi] *Isa. 2.* Fluent ad eum omnes gentes [& gentes robustæ] reges scilicet, & principes, & martyres. *Isa. 60.* Gens & regnum quod non seruerit tibi, peribit [ad querendum Dominum exercitum in Ierusalem] in Ecclesia scilicet. *Glossa interlinearis.* Non est locus sacrificij extra Ecclesiam. *Isa. 55.* Querite Dominum dum inueniri potest [& ad deprecandam faciem Domini] *Psal. 104.* Querite faciem eius semper [Haec dicit Dominus exercitum] de frequentia scilicet venientium [in diebus illis] quando scilicet clara gratia lucebit in Christo [In quibus apprehendent decem homines] *Hieronymus,* qui quinque sensibus geminatis bene vtuntur. Quinque enim sunt sensus exteriores, visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus: & quinque interiores, sensus communis, imaginatio, phantasia, aestimatio, & memoria. Qui ergo sensibus exterioribus nihil illicitum haurit, & sensibus interioribus nihil illicitum cordi representat, bene vtitur sensibus, & ille est decem homines: vel decem homines sunt, decalogum implentes. *Barruch 4.* Sicut fuerunt sensus vestri vt erraretis à Deo, decies tantum conquerentes, requiretis eum [ex omnibus linguis Gentium] *Aector. 10.* Non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illic [& apprehendent fimbriam viri Iudei] hoc non est impletum nisi de Christo. *Matth. 14.* Rogantes Christus vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Christus enim solus fuit vir. *Ecc. 7.* Virum de mille vnum repperi. Solus fuit Iudeus confitens & glorificans Patrem. *Ioan. 17.* Ego te clarificaui super terram, opus consummari quod dedisti mihi vt facerem [dicentes, Ibjimus vobiscum] *Cato.* Cum bonis ambula. *Ecc. 17.* In partes vade seculi sancti, cum viuis & dantibus confessionem [audiuimus enim] per Prophetas & Apostolos prædicantes. *Rom. 10.* Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi [quoniam Dominus vobiscum est] *Isa. 7.* Vocabis nomen eius, Emanuel, quod est nobiscum Deus. *Rom. 8.* Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Extra Eccl. et siam nullus est locus sacrificij.

Quinque sensus exteriores, & toridem interitres.

Christus solus vir Iudeus.

C A P V T. I X.

Onus verbi Domini.

Hic describuntur ea quæ facta sunt sub Græcis populo Iudeorum, & diuiditur in partes tres, in quarum prima tangitur onus æmulorum, in secunda pax Regis Sanctorum ibi [Exulta satis] In tertia reuocatio ad patriam captiuorum ibi [Conuertimini ad munitionem] Prima harum diuiditur in titulum, & in prophetiam. Titulus duo continet: oppressionem, & oppressionis rationem.

nem, Opressio tria habet, scilicet, oppressionem, veritatis confirmationem, & quos opprimet.

Onus] hoc est, prophetia quæ modo scribetur, erit onus. 3. *Regum* 12. Pater tuus imposuit nobis onus grauissimum. *Isa.* 58. Omne onus dirumpe. *Psal.* 37. Sicut onus graue grauatæ sunt super me. *Septuaginta* habent, Massa propter pondus grauaminis [verbi Domini] & ideo verum est quod erit. *Tobia ultimo* Non excidit verbum Domini [in terra Hadrach] hoc est, Syria. Hadh enim interpretatur austerum, Rach molle, vnde Hadrach & onus significat, & causam oneris: molles enim causa fuit oneris. Mollis vero est qui ad omnem concupiscentiam priusquam tentetur, emolitur & difficit. *Iere.* 31. Usquequo deliciis dissolueris filia vaga? *Isa.* 47. Non vocaberis ultra molles & tenera. Mollis enim secundum *Philosophum*, peior est intemperato & incontinenti: vnde propter mollietatem austerum onus imponitur. *Apoc.* 2. dicitur de Iezabel quæ fluxus sterquilini interpretatur: Ecce ego mittam eam in lectum: & qui fornicantur cum ea, in amaritudine maxima erunt [& Damasci] quæ est metropolis Syriae [requie eius] id est, oneris. Ibi enim stabilitur & quiesceret & fundabitur. *Isa.* 30. Erit transitus virga fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum, hoc est, stare ut continuo affligat. Damascus potus sanguinis interpretatur, & significat eos qui in corruptione sanguinis delectantur, qui onere Domini prementur. Quædam *Glossa* dicit, requiei eius, hoc est Dei: sed moralis est, & intelligitur de conuersis à corruptione carnis & sanguinis, in quibus requiescit Deus, sicut in Maria Magdalena. *Gregorius*. Ad ipsius quippe mentem exultim confugerat, quam post vitiorum ignes, pœnitentia temperies refrigerabat. Et subdit rationem.

Quia Dominus est oculus hominis] hoc est, omnia acta hominis conspiciens. *Eeci.* 23. Oculi Domini multo plus lucidores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum [& omnium tribuum Israël] supple, est oculus, considerans iniurias quæ fiunt Sanctis. *Iere.* 2. Sanctus Israël Domino, primitiae fugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquunt: mala autem venient super eos. Et tangit aliam metropolim.

Emath quoque in terminis eius] supple, est, & ad illam transibit onus. Est autem Antiochia, quæ profunditas interpretatur, & profundatos in carnalibus vitiis significat, qui sunt in terminis Damasci, hoc est, potus sanguinis. *Psal.* 68. Infusum in limo profundi, & non est substantia [& Tyrus] ciuitas in mari sita, cuius onus describitur *Isa.* 23. *Ezech.* 27. & 28. Interpretatur autem angustia, & significat eos qui in angustia & solicitude rerum temporalium sunt omni tempore, qui onere Domini prementur. *Iob* 20. Si ascenderit usque in cælum superbia eius, & caput eius nubes terigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur. Et post pauca: Diuitias quas deuorauit, euomet, & de venire eius extrahet eas Deus. Et quia Tyrus est in Sidone, ideo subdit [& Sidon] prouincia enim Sidonia vocabatur, cuius Tyrus erat metropolis: interpretatur autem venatio, & significat eos qui animas diabolo venantur, ad quos transibit onus Domini. *Thren.* 3. Venatione ceperunt, me quasi auem. Hoc significatum est *Gene.* 25 ubi dicitur quod Elau (qui malus fuit) factus est vir gnarus venandi. Iacob autem vir simplex, ha-

bitans in tabernaculis. *Glossa* tamen exponit de Gentibus, ab his vitiis conuersis, qui requies Domini efficiuntur, sicut paulo ante dictum est. Causam autem quæ transibit ad eos onus, subdit.

Asumperunt sibi quippe sapientiam valde] In hoc quod dicit, assumperunt, notat quod ex dono Dei non habuerunt: & ideo sapientia illa mundana est, de qua dicitur *Jacob.* 3. Non est enim ista sapientia de lúrsum descendens à Patre lúminum, sed terrena, animalis, diabolica, & ideo est astutia multiplicandi terrena. *Abdiæ* 3. Perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau. In hoc quod dicit, valde, notat quod subtile erant ad hoc, i. ad Corinthios 1. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. *Isa.* 19. Confundentur plectentes & texentes subtilia.

Et ædificauit Tyrus munitionem suam] diuitiis enim se muniunt contra futuras necessitates & Deum, sed hoc non valet. 2. *Corinth.* 10. Arma nostræ militiae non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem manitionum, consilia destruentis, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiæ Dei. Sic munitus fuit ille diuines, qui dixit *Luce.* 12. Anima, habes multa bona deposita in annos plurimos, comedere, bibe, & epulare. In quo autem munierunt se, subdit [&] id est, quia coaceruauerunt argentum quasi humum] Hyperbole est, plus dicit, & minus significat, hoc est, ita multiplicauerunt ut calcarent super argentum, quasi super humum [& aurum ut lutum platearum] hoc est, ut præ abundantia vile reputaretur, quod ad literam auari faciunt. *Eccle.* 2. Coaceruauit mihi argentum & aurum, & substancialis regum & prouinciarum. *Baruch* 3. Argentum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum. *Iob* 6. Possident aurum, & replet domos suas argento. *Habac.* 2. Væ qui multiplicat non sua. Ut quid etiam aggrauat contra se densum lutum?

Ecce Dominus possidebit eam] Tyrum scilicet, hoc est, possidere faciet ab alienis dominis. *Luc.* 12. Hac nocte repetent animam tuam, & quæ præparasti cuius erunt? *Isaie* 19. Tradam Ægyptum in manus dominorum crudelium [& percutiet in mari fortitudinem eius] per Alexandrum scilicet qui insulam Tyri terræ coequavit, & destruxit, Vel spiritualiter per diabolum. *Isaie* 23. Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam, cuius negotiatores principes, iuratores eius incliti terra? Dominus exercituum cogitauit hoc, ut detraharet superbiam omnis gloriae [& hæc igni deuorabit] ad literam Alexander succedit Tyrum, & Deus succedit auaros. *Psalm.* 139. In ignem deities eos, in miseriis non subsistent. *Matth.* 25. Ite maledicti in ignem æternum.

Videbit Aescalon] Transit ad terram Philistinorum, quæ receptura erat onus, eo quod vicina erat Syria, & loco, & peccato [videbit Aescalon] ciuitas scilicet Philistinorum, quæ ignis ignobilis interpretatur, videbit (inquam) succensam Tyrum [& timebit] sibi, supple, ut dum fortior resistere non potuit, ne & ipsa succumbat. *Isa.* 20. Haecce erat spes nostra, ad quos configimus in auxilium, ut liberebant nos à rege Assyriorum: & quomodo effugere poterimus nos? [& Gaza] supple, videbit ardentem, quæ fortis interpretatur, & secunda ciuitas fuit Philistinorum [& dolebit nimis] desperans scilicet de sua euasione. *Luce.* 23. Si in visu

Mollis quis cœfatur.

Damascus.

Antiochia.

Tyrus.

Sidon.

Aescalon.

rudi

Accaron. ridi ligno hoc faciunt, in arido quid siet? [& Accaron] tercia ciuitas Philistinorum, videbit, supple, Tyrum ardente, & in hoc cognoscet [quoniam confusa est spes eius] *Sap.* 5. Spes impij tanquam lanugo quæ à vento tollitur. *Iob* 40. Ecce spes eius frustrabitur eum. Interpretatur autē Accaron sterilis, vel eradicata, & gloriam mundi significat. *Sap.* 4. Adulterinae plantationes non dabant radices altas [& peribit rex de Gaza] quæ fuit metropolis Philistinorum, & interitum regni mundi significat. *Ierem.* 13. Dic regi & dominatrici: Humiliamini, sedete in terra, quoniam descendit de capite vestro corona gloriae vestrae [& Ascalon non habitabitur] destruente scilicet Deo. *Isaia* 25. Posuisti ciuitatem in tumulum, urbem forem in ruinam.

Azotum. Et sedebit separator] id est, possessionum divisor, Alexander scilicet ut vīctor [in Azoto] tamquam rex, qui militibus suis possessiones Philistinorum distribuet, vel Dominus qui separat grana à paleis. *Luca* 3. Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam. In Azoto autem sedet tamquam iudicans eam, quæ ignis mamillæ interpretatur: libidinosos enim condemnabit. *Isaia* 50. Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flāmis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flāmis quas succendistis vobis [& sic] supple [disperdam superbiam Philistinorum] *Iob* 40. Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia.

Et auferam sanguinem eius de ore eius] ne scilicet de cætero innocentes masticare possit. *Psal.* 29. De ore leonis libera me Domine. *Iob* 21. Contrebam molas iniqui, & de dentibus eius auferebam prædam [& abominationes eius] hoc est, abominabilia peccata [de medio dentium eius] supple, auferam. *Proverb.* 30. Est generatio quæ pro dentibus habet gladios, & commandit molari bus suis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus [& relinquetur etiam ipse] scilicet separator [Deo nostro] Et videtur tangere quod dicit *Magister in historiis, a Beda* accipiens, quod cum Alexander properaret in Iudeam, in somnis apparuit ei quasi summus Sacerdos pontificalibus induitus, & cum in crastino procederet aduersus Ierusalem, summus Sacerdos pontificalibus induitus processit obuiam ei: & recordatus somnij de equo descendit, summum Pontificem adorauit, & terram Iudeorum protexit. Et hoc est quod sequitur [& erit quasi dux in Iudea] protector scilicet, sicut & in Ecclesia saepe factum est, quod persecutores eius, protectores eius effecti sunt [& Accaron] ciuitas scilicet Philistinorum, supple, erit [quasi Iesus] qui scilicet relicto errore aream suam obtulit, in qua templum ædificaretur 2. *Regum ultimo.* *Isaia* 60. Gens & regnum quod non feruerit tibi, peribit.

Et circundabo domum meam] protegendo scilicet [ex his qui militant mihi] Machabæis, vel Apostolis. *Iob* 25. Nunquid est numerus militum eius? & super quem non surgit lumen illius? Militant, dico [euntes] in profectu scilicet virtutis [& reuertentes] in exhibitione gratiarum actionis. *Iob* 38. Nunquid emittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi, Adsumus. *Ezech.* 1. Animalia ibant, & reuertebantur, in similitudinem fulgoris coruscantis [& non transibit super eos] supple, concilcans [ultra exætor] Babylonius,

vel diabolus. *Isaia* 14. Quomodo cessauit tributum, quietuit exætor? *Iob* 39. Clamorem exætoris non audit [quia nunc vidi in oculis meis] supple, omnia mala quæ fecerunt, & ideo sum testis & index. *Psal.* 93. Qui fixit oculum, non considerat, id est, nōne cōsiderat? *Iob* 13. Ecce hæc omnia vident oculos meus, & audiuit auris mea, & intellexit singula.

Exulta satis] Ostensa depressione inimicorum, ostendit exultationem fidelium in Rege suo, & ostendit primo Regis mansuetudinem & humilitatem, secundo pacem.

Exulta satis filia Sion] hoc est, fidelis anima ad pacis contemplationem pertinens. Satis autem exultare, est pro tanto dono gratias agere [Iubila filia Ierusalem] hoc est, ad æternam pacem pertinens. *Psal.* 80. Exultate Deo adiutori nostro. Item *Psal.* 99. Iubilate Deo omnis terra [Ecce Rex tuus veniet tibi] hoc est, ad tuam utilitatem & salutem. *Sopho.* 3. Lauda filia Sion iubila Israël, lætare & exulta in omni corde, filia Ierusalem. *Amos* 4. Præparare in occursum Dei tui Israël [iustus] opere, verbo, & iudicio. *Iere.* 2. 3. Hoc est nomen quod vocabulat eum Dominus iustus noster [& Salvator] *Matth.* 1. Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum [ipse pauper] 2. *ad Corinth.* 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quia propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt vos illius inopia diuites essetis [& ascendens super asinam] quæ Iudaicum populum significat [& super pullum filium asinæ] In una enim via vtrunque ascendit (*Matth.* 21.) asinam & pullum. Et *Ioan.* 1. 2. Sed pullus Gentilem populum significat, nulla lege frænatum. *Mar.* 11. Super quem nullus hominum sedet, vt sic tamquam prudens secesserit vtrunque populum gubernaret.

Et disperdam quadrigam ex Ephraim] Loquitur de pace quæ tempore Christi in toto orbe *Christus* terrarum facta est, cuius signum est quod dicitur *pacificus*. *Luc.* 2. Exiit edictum à Cæsare Augusto vt describeretur viuierus orbis. Hanc pacem describit per destructionem instrumentorum bellicorum, quæ sunt quadriga & equus & arcus. Spiritualiter tamen Ephraim frugifer interpretatur, & fructificantes in temporalibus significat: quadriga vero significat quatuor passionibus inordinatis animam subiectam, quas disperdidit Dominus secundum quod præceptum fuit *Iosue* 11. Equos eorum subneruavit, curruisque combussit igni. Idem legitur de Dauid 2. *Reg.* 8. & 1. *Para.* 18. Et hoc est quod sequitur [& equum de Ierusalem] Ierusalem enim significat fideles animas, visioni æternæ pacis intendentes: equus vero præcipitem audaciam in malum. *Psal.* 32. Fallax equus ad salutem [& dissipabitur arcus belli] Per arcum intelligitur omne instrumentum bellicum, intelligitur etiam lingua *Lingua dolosa* de longe feriens. *Exech.* 39. Percutiam arcum in manu sinistra tua, & sagittas in manu dextera tua. *Iere.* 9. Sagitta vulnerans, lingua eorum, dolum locuta est. Causa huius pacis est quia omnibus venientibus ad ynam fidem, unus spiritus & una charitas erit in omnibus eis. *Isa.* 11. Leuabit signum in Nationes, & congregabit profugos Israël, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagiis terræ. Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudam, & iudas nō pugnabit cōtra Ephraim *Isa.* 2. & *Mich.* 3. Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas

suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium , nec exercebuntur ultra ad prælium. Et subdit de pace,

Omnium diffidiorum f. is lex Euangelica.

Et loquetur pacem Gentibus] In prædicatione scilicet Euangelij , in cuius fide omnis discordia sectarum, ad unitatem & pacem reducta est. *Psal.* 84. Loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor. *Augustinus in lib. de civitate Dei* 14. Pax cælestis ciuitatis est concordia fruendi Deo , & inuicem in Deo. Et subdit de potestate conseruante pacem.

Et potestas eius à mari usque ad mare] Supple, erit. Et describit terminos terræ promissionis , per hos intelligens totius orbis descriptionem. Et intelligit à mari mortuo quod est ad Orientem , usque ad mare magnum quod est ad Occidentem [& à fluminibus] Riuorcula & Nilo scilicet , quæ sunt ad Austrum [usque ad fines terra] versus Aquilonem, supple. Vel forte melius , ab amphitricce usque ad amphitricem, ab Oriente in Occidentem mensurando , & à paludibus Meothidis , quæ ut flumina in Meridie diffunduntur , usque ad terminos orbis in Aquilonem. In his enim quatuor terminis tota terra nostra habitabilis describitur , in qua prædicata est fides Christi. *Psal.* 71. Dominabitur à mari usque ad mare , & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Item *Psal.* 106. A solis Ortu usque ad Occasum , ab Aquilone & Mari. Quod autem hoc fiat per opus redemptionis subdit. Et facit apostrophen, loquens ad ipsum regem Christum.

Emissus patrum, expers erat refrigerij.

Tu quoque]ô Christe [in sanguine testamenti tui]hoc est, quem testando per Prophetas promisiisti fundere. *Dan.* 9. Occidetur Christus , & non erit eius populus qui eum negaturus est. *Hebr.* 12. Accessistis ad sanguinis aspersio[n]em , melius loquenter quam Abel[emisisti vinclitos tuos] vinclitos in peccato & in limbo inferni. *Isa.* 61. Ut prædicarem captiuis indulgentiam , & clausis apertio[n]em , & prædicarem annum placabilem Domino [de lacu] inferni scilicet , vel profundo peccati. *Thren.* 3. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. *Psal.* 39. Eduxit me de lacu miseria & de luto facis [in quo non erat aqua] alicuius scilicet refrigerij : quia quartus ignem in limbo non sentirent , tamen contra parentiam visionis Dei nullum habebant refrigerium. Hæc est aqua quæ exiuit de latere Salvatoris *Ioan.* 19. quæ ab astu æstuantis gehennæ nos educit, ipsum etiam ignem extinguendo à nobis. *Ezech.* 47. Omnia ad quæ peruenierit aqua, viuent. *Psal.* 50. Lauabis me , & super niuem dealbabor. *Ezech.* 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.

Conuertimini]Hic conuersis ad Regem multa bona promittit , quæ in duo diuiduntur. Primo enim promittit victorias super inimicos , secundo prosperitatem in temporalibus , ibi infra in decimo [Petite pluuiam] Prima habet quatuor paragraphs. In primo ponitur reuocatio captiuorum, in secundo victoria inimicorum , in tertio adiutorium diuinum , in quarto regimen tanto pastore dignum.

Conuertimini ad munitionem vincit spei] hoc est, ô vincit in Babylone, vel in inferno, vel in peccato, conuertimini redeentes ad munitionem spei, hoc est, ad munitionem spei , vel ad spem quæ mu-

nit vos, hoc est, ad spem diuinam , quia omnis alia spes vana est. *Hebr.* 6. Fortissimum habeamus solarium , qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut animæ anchoram habemus , tutam ac firmam, & incendentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor introiuit Iesus. Et ut libentius conuertantur, adhibet promissionem, subdens [hodie quoque annuntians] id est , hoc præsenti tempore per ora Prophetarum pollicens [duplia reddam tibi] hoc est, victorias & prosperitatem, vel bona corporis & animæ. *Isa.* 61. In terra sua duplia possidebunt, *Isaia* 40. Suscepit de manu Domini duplia. Propter hoc dicitur *Ecc.* 36. Da mercedem Domine sustinentibus te , vt Prophetæ tui fideles inueniantur. *Glossa* inducit illud *Rom.* 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Hoc enim tempore , solo corpore patimur: in futura vero gloria , duplia recipimus , quia in corpore & anima glorificamur. Et subdit de potentia super inimicos.

Quoniam extendi mihi Iudam] & intelligitur de ostensione virtutis & fortitudinis , ad similitudinem arcus extenti : quia sicut arcus fortissimas emittit sagittas , ita sub Machabæis duæ tribus emiserunt crebras victorias. *Psalm.* 137. Super iram inimicorum meorum extendes manum tuam , & saluum me faciet dextera tua[quasi arcum impletui Ephraim] hoc est, propter quosdam de regno Ephraim, hoc est, decem tribuum , qui temporibus Ezechia redierunt ad cultum Domini , captiuatis iam decem tribus , quando Ezechias celebrauit Pascha , sicut dicitur 2. *Paral.* 30. qui etiam tunc cum duabus tribibus in Babylonem ducti sunt, & cum eisdem redierunt , & cum Machabæis pugnauerunt. *Psal.* 117. Sagittæ potenter acutæ. Sicut enim arcus multum extensus impletus sagittis, profunda & crebra infert vulnera : ita illi cum Iuda Machabæo pugnantes, crebra vulnera intulerunt inimicis. Spiritualiter autem intelligitur hoc quod Iudas confitens , & Ephraim fructum spiritualis afferens, Prædicator est , cuius arcus Scriptura est. *Job* 30. Arcus in manu mea instaurabitur. *Arcus my. Sagittæ autem implentes arcum, auctoritates consuectus.* græ sunt vnicuique auditorum. *Isa.* 49. Posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.

Et sic, supple[suscitabo filios tuos Sion] Iudeorum scilicet, vel Ecclesia[super filios tuos Græcia] de Græcorum enim reliquiis erant Antiochus, Demetrius, Alexander, & cæteri , cum quibus Machabæi pugnauerunt. Vel etiam Apostoli super sapientes mundi suscitati sunt, & verbo prædicacionis præualuerunt eis. 1. ad Corinth. 2. Non in persuasibilibus humanæ sapientiae verbis , sed in ostensione spiritus & virtutis. Item 1. ad Corinth. 1. Perdam sapientiam sapientum , & prudentiam prudentium reprobabo[& ponam te] Iuda scilicet, & Ephraim[quasi gladium fortium] Hoc in Machabæis impletum est, & quotidie impletur in Ecclesia, in gladio spiritus (quod est verbum Dei) *verbum Dei gladius est spiritus.*

Et Dominus Deus super eos videbitur] Hoc ad literam factum est 2. *Machab.* 11. ubi sic dicitur: Cumque prompto animo pariter ab Ierosolymis

ad bellandum procederent, apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastam vibrans: tunc simul omnes benedixerunt Dominum misericordem, & conualuerunt animis, non solum homines, sed & bestias ferociissimas & muros ferreos parati penetrare. Ibant igitur prompti de cælo habentes adiutorem, & miserantem super eos Dominum. Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostrauerunt ex eis undecim millia. Legitur item *ibidem* 10. quod cum vehemens pugna esset aduersariis, apparuerunt de cælo quinque viri in equis, frænis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes: ex quibus duo, Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum, in columem conseruabant: in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate confusi, & repleti perturbatione cadebant [& exhibit ut fulgur gladius eius] Gladius enim eductus emicat ut fulgur. Hoc etiam verum est de Ecclesia, cuius gladius (quod est verbum Dei) fulgurat exemplis vel miraculis, & incidit in acumen veritatis. *Psal.* 143. Fulgura coruscationes, & dissipabis eos: emite sagittas tuas, & conturbabis eos. *Iob* 36. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, hoc est, mundi.

Et Dominus Deus in tuba canet] hoc est, Sancti in virtute Domini: quia ad literam Machabæi clangebant sacris tubis, quæ in Ecclesia significant tubam prædicationis. *Osee* 8. In gutture tuo sit tuba, quasi aquila super domum Domini. *Numer.* 10. Fac tibi duas tubas ductiles, argenteas, quibus possis conuocare multititudinem in die, quando mouenda sunt castra [& vadet in turbine Austri] hoc est, vadet inuoluendo & confringendo hostes, sicut turbo veniens ab Austro, qui ventus inuolutius & tempestuosus est, & significat impetum & inuolutiones Spiritus sancti in spirituibus. *Isaie* 21. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto veniet. Charitas enim in turbine venit, & cum impetu deuotionis.

Dominus exercituum proteget eos] Hebræos scilicer, vel sanctos Prædicatores. *Psal.* 90. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur [& deuorabunt eos] Hebrai scilicer Græcos, vel Prædicatores suos auditores sibi incorporabunt. *Ether* 11. Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos [& subiicient] seruituti suæ, supple [lapidibus fundæ] Iudæi dicunt, quod tanta fuit victoria Machabæorum, quod victis hostibus à Machabæis, etiam à communi populo obruti sunt, & contra fugientes iacti sunt lapides per fundas: sed nos non curamus illas fabulas. Dicimus ergo, quod funda quæ duas chordas habet, & sinum in quo lapis ponitur, rationem perfectam studio sacrarum Scripturarum significat, cuius duæ chordæ sunt ratio in parte vna, studium Scripturæ in parte altera: sinus autem adaptatio ad propositum: lapis autem auctoritas solidæ veritatis & limpidæ: circumratio vero fundæ, est collatio & dispositio in corde Præparatoris. Hæc est funda, in qua Dauid præualuit Philistæo *Judicum* 20. Sic fundis lapides ad certum iacentes, ut capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem iactus lapidis deferretur. Quam precipites autem erant ad pericula, subdit.

Et bibentes inebriabuntur quasi vino] hoc est,
D. Albert. Magni in Zachar. Proph.

victores quasi ebrij oblii sui & periculi, contra hostes fercebantur in mortem & periculum. *Vinum* Vinum pet-
lit formidi-
num. enim (vt dicit *Philosophus*) bona spei facit hominem & audacem. *Cant.* 8. Dabo tibi poculum ex vino conditum, & inustum malorum granatum meorum. *Esd.* 3. Viri, quam præualet vinum omnibus hominibus qui bibunt illud. Et paulo post: O viri, num id est nomen præualet vinum ei qui sic cogitat facere? & replebuntur ut phialæ] vino illo scilicet audacia & bona confidentia. *Can.* 5. Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi [& quasi cornua altaris] supple, replebuntur, quæ semper fuerunt infusa libaminibus. *Septuaginta* sic habent: Bibent sanguinem eorum sicut vīnam, & implebunt sicut phalias altaris. Sanguinem enim inimicorum (quia ad honorem Dei fuderunt) quasi libamen Deo obtulerant.

Et saluabit eos Dominus Deus eorum] Machabæos scilicet, vel sanctos [in die illa] lucente scilicet gratia Omnipotentis [ut gregem populi sui] transiuste, hoc est, ut gregem qui est populus suus. *Ezech.* 34. Vos greges mei, oves pascuæ meæ esitis, dicit Dominus. *Psal.* 94. Nos populus eius, & oves manus eius. Et horum omnium causam, subdit [quia lapides sancti eleuantur super terram eius] & tangit quod habetur 1. *Macha.* 4. & 2. *Macha.* 6. quod altare prophanatum à Gentibus destruxerunt, & lapides in loco apto posuerunt, donec surgeret Propheta qui annuntiaret de eis: & aliud de lapidibus (quos ferrum non terigit) erexerunt. Spiritualiter autem lapides sancti, Sancti sunt solidæ vitæ, qui eleuantur super terram, quando principatum accipiunt. *Iob* 5. Cum lapidibus regionum erit paustum tuum. *Isa.* 54. Ponam portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Quid autem incitet ad tantam audaciam, subdit.

Quid enim bonum eius est] quod scilicet defiderium moueat [& quid pulchrum eius] quod scilicet couersationem ad honestatem componat [nisi frumentum electorum] hoc est, electis dandum [& vinum germinans virgines] hoc est, virginem mentes. *Septuaginta* Quia siquid optimi illius est, & si quid bonum ab eo, frumentum iuuenibus, & vinum boni odoris ad virgines. Et est sensus, quia refectio optima in escuento quæ electis danda est, & optima refectio in poculento quæ virginibus datur ad pulchritudinis couersationem, quæ terra sponte gignit, & quæ Deus promittit, ad tantam mouet audaciam. Spiritualiter autem frumentum puritas & dulcedo gratia est diuinæ quæ electis datur. *Psal.* 147. Adipe frumenti satiate, & maxime gratia Sacramenti. Vinum autem conceptus est gaudiorum æternorum, quod virginem mentes & incorruptas infundit & inebriat. *Cant.* 2. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. *Deuterono.* 33. Oculus Iacob in terra frumenti, vini, & olei. *Gene.* 27. Frumento & vino stabiliui eum.

C A P V T X.

Petite pluuiam.

IN capitulo isto populo abundantia temporalia promittitur à Domino, si ad ipsum ab idolis conuertantur, & habet quinque paragraphos. In primo à Domino & non ab idolis ostendit hæc esse petenda. In secundo ut digne petant, per visitationes Domini distinctionem bonorum à malis significat ibi [Super pastores] In terrio victis hostibus filiorum ad patrum deuotionem ostendit reductionem ibi [Et confundentur ascensores] In quarto captiuorum ad patriam describit reductiōnem ibi [Sibilabo eis] In quinto in reducendo suæ potentiae describit magnitudinem ibi [Et transibit in maris freto] Dicit ergo.

Petite pluuiam à Domino] non ab idolo [in tempore ferotino] Duæ sunt pluuiæ scilicet temporanea quæ descendit vt semina pullulent & in herbam germinent, & ferotina quæ descendit ad hoc quod grana tumescant. Vnde *Osee* 6. Veniet vobis tamquam imber temporaneus & ferotinus terræ. Et videtur respondere ad illud *Iere*. 3. Quām obrem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum, & ferotinus imber non fuit Quia scilicet hæc ab idolis & non à Deo petebatis [& Dominus faciet] supple, plus quam petitis, dummodo in fide petatis. *Iaco*. 1. Postulet autem in fide nihil hæsitans [nubes & pluuiam imbris] *Ephe*. 3. Potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus. Vnde petita pluuiia dat niues, & pluuiam imbris, & herbam. Niues vt humore infundant, & frigiditate terram in superficie restringant, ne beneficium vaporis in visceribus terræ generatum euaporare possit, sed radices plantarum restrictum cogatur inspirare. *Ecc*. 43. Sicut avis deponens ad sedendum, aspergit niuem, & sicut locusta demergens descensus eius. Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus. Pluuiia imbris est pluuiia leuiter descendens, & salubriter terram infundens. *Iob* 36. Qui affert stillas pluuiæ, & effundit imbris ad instar gurgitum. *Psal*. 67. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuae.

Et dabit eis singulis herbam in agro] Quod dicit singulis, notat, quod vnicuique dabit opportunam. *Sapien*. 16. Et voluntati vniuersiisque deseruient, ad quod quisque volebat conuertebatur. Hæc spiritualiter intelliguntur de pluuiia doctrinæ, quæ datur per Prædicatores. Nix autem candor est & prædicatio cælibatus in castitate. *Job*. 1. Si lotus fuero velut aquis niuis. Hic enim est viror virtutis, & boni operis. *Isaia* 55. Quomodo descendit imber & nix de cælo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit verbum meum quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. *Hebra*. 6. Terra saepe super se venientem bibens imbre, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. Et bene dico, Petite à Domino.

Quia simulachra] à quibus haec tenus petiſtis [locuta ſunt inutile] daemon enim præſidens ſimulachris promittebat quod ſoluere non potuit. *Iere*. 14. Nunquid ſunt in ſculptilibus Gentium qui pluant? aut cæli poſſunt dare imbræ niſi tu volueris? Nonne tu es dominus Deus noster, quem expeſtauius? tu enim fecisti omnia hæc [& diuini viderunt mendacium] Diuini à diuinatione *Diuini*. dicuntur, & ſunt pſeudoprophetae mendacia vaticinantes, & homines in malo confortantes. *Isa*. 8. Cum dixerint ad vos, Quærите à pythonibus, & à diuinis qui ſtrident incantationibus suis: dicite, ſupple, Nunquid non populus à Deo ſuo requiriſt visionem? pro viuis à mortuis? [& ſomniatores fruſtra loquuti ſunt] Tangit eos qui oblatis animalibus in pellibus dormiebant, & per ſomnia diuinabant. *Iere*. 23. Ecce ego ad Prophetas ſomniantes mendacium (ait Dominus) qui narrauerunt ea, & ſeduixerunt populum meum in mendacio ſuo, & in miraculis suis. Videtur tangere eos qui noſtris temporibus de viſionibus inutilibus gloriantur[vane consolabantur] dicentes, Pax cum non eſſet pax ſcilicet. *Iere*. 23. A Prophetis enim Ieruſalem egressa eſt pollutio ſuper omnem terram.

Idcirco] ſupple, quia talibus crediderunt [abduciſt ſunt quaſi grex] *Isa*. 5. Propterea captiuus duetus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. Et intelligitur ſimil de captiuitate diaboli, & de captiuitate regis Babylonis [affligentur] à lupis ſcilicet, & holtibus, & dæmonibus [quia non eſt eis paſtor] qui ſcilicet in aetu paſtoris congreget, cuſtodiāt, paſcat, & educat & inducat gregem. Et videtur literaliter loqui de Alchimo, & Ialone, & Simone præpoſito templi, de quibus *Macba*. 4. 5. & 6. qui paſtoris dignitatē ambiebant, & paſtoris aetū non exhibebant, ſed potius morsus & dilacerationes luporum. *Ioan*. 10. Lupus rapit & diſpergit oues. *Matt*. 7. Intrinſecus ſunt lupi rapaces. *Dionysius ad Demophilum monachum*. Saſcerdos malus, ſacerdos non eſt, ſed lupus ouina ſupelle ſuper diuinum populum armatus. *Ezech*. 34. *sacerdos iniquus lupus eſt*. Væ paſtoribus qui paſcebant ſemetiſos. Et *ibidem*. Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat, occidebatis: gregem autem meum non paſcebatis.

Super paſtores] Quia paſtores fuerunt cauſa ſubuersionis, ideo per viſitationem tales remouet à populo [Super paſtores iratus eſt furor meus] Paſtores (inquam) à dignitate, & non ab aetu. *Ezech*. 34. Ecce ego ſuper paſtores requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare faciam ut ultra non paſcant gregem meum. Furor autem feruens ira eſt, ut dicit *Gregorius*, quia ſicut dicitur *Sap*. 6. Potentes potenter tormenta patientur [& ſuper hircos viſitabo] Hircos vocat Prælatos peccatis feciſdos, & cornu potestatis innocentes impingentes. *Dan*. 8. Cum hircus appropinquasset prope arietem, efferatus eſt in eum & percuſſit arietem.

Quia viſitauit Dominus exercitum gregem ſuum] diſtinguendo ſcilicet malos à bonis. *Pſal*. 58. Intende ad viſitandas omnes gentes, non miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem. Et quid poſt viſitationem futurum ſit, ſubdit, primo dicens, quis ſit grex: ſecundo, qualiter conforbitur [domum Iuda] hoc eſt, duas tribus. *Ezech*. 34. Vos autem greges mei, oues paſcuæ meæ eſtis. Et ſubdit

Prælatus cornuſpetæ

Et subdit de confortatione [& posuit eos] hoc est, dispositus confortando & fortificando [quasi equum gloriae sua] hoc est, qui gloriose vehant etum [in bello] contra alienigenas [scilicet. Isa. 63. Eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem. Habac. 3. Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.

Ex ipso angulus] Angulus parietes continet ad vnum, & significat Praelatos diuersas congregations & societates hominum continentis in uno. Ephes. 3. Ipse est pax nostra qui fecit utque vnum. Psal. 1. 7. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli [ex ipso pax illus] egredietur, supple, hoc est, qui totum tabernaculum Domini indissolubile contineat. Et videtur loqui de Iuda Machabæo & similibus sibi, bonis scilicet Praelatis. Isa. 22. Figam illum Paxillum in loco fidei, & erit in solium glorie domus patris sui. Isa. 33. Oculi tui videbunt Ierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum quod nequam transferri poterit, nec auferentur clavi eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non ruinentur [ex ipso arcus prælii] supple, egredietur, Iudas scilicet Machabæus & similes sibi Praelati, qui sicut arcus sagittas, sic crebras victorias misit in hostes Ecclesiæ. Quorum unus dicit Gene. 48. Do tibi unam partem extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in atcu & gladio meo [ex ipso egredietur omnis exactor simul] Et tangit de Iuda Machabæo & bonis Praelatis, qui exactores Ecclesiæ subiiciunt, & tributa virtutis ab eis exigunt. Isa. 14. Erunt capientes eos, qui se ceperant, & subiicient exactores suos. Et quia per singula longum esset describere, vniuersaliter subdit.

Et erunt quasi fortes] hoc est, vere fortes, ita quod hoc quod dico, quasi, non sit nota similitudinis, sed expressuum veritatis. Isa. 40. Dat lasso virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat [& conculcantes lutum in medio viarum im prælio] hoc est, hostes immundos vt lutum viarum. Iudicum 5. Conculca anima mea robustos. Sic Praelati calcare debent impios, & non immergi in lutum munerum eorum. Malach. ultimo. Calcabitis impios cum fuerint velut cinis sub planta pedum vestrorum. Psal. 17. Ut lutum platearum delebo eos [& bellabunt] supple, prælia Domini [quia Dominus cum eis] 2. Mach. 11. Ibât igitur prompti, de cælo habentes adiutorem. Isa. 50. Dominus Deus auxiliator meus, quis ergo est qui condemnet me?

Et confundentur] Tertius paragraphus [Et confundentur ascensores equorum] qui scilicet bella diligunt, & in Ægyptum confugere querunt. Isaie 31. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes. Amos 2. Ascensor equi non salvabit animam suam. Significat enim equus præcipitem & temerariam audaciam ad malum. Psalm. 32. Fallax equus ad salutem [& confortabo dominum Iuda] duas scilicet tribus, vel Machabæos, vel Sanctos. Heb. 11. Fortes facti sunt in bello. Ecc. 46. Fortis in bello Iesus Naue successor Moy si in Prophetis [& dominum Ioseph] id est, decem tribus [saluabo] & intelligit de illis qui de decem tribus tempore Ezechiæ reuersi sunt ad Dominum 2. Para. 31. [& conuertam eos] ad me scilicet. Thren. ult. Conuertere nos Domine ad te, & conuerte nos [quia miserebor eorum] non ex meritis eorum, sed ex gratia mea. Tit. 3. Non ex operibus

justitiae quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Et subdit de reductione filiorum in deuotionem patrum.

Et erunt sicut fuerunt] in patribus supple [quando non proieceram eos] hoc est, ante peccatum & idolatriam. Malach. ult. Conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Luc. 1. Conuertet cor filiorum ad patres, & incredulos ad prudentiam iustorum [ego enim Dominus Deus eorum exaudiam eos] in omnibus scilicet petitionibus eorum. Isa. 58. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: claimabis, & dicet, Ecce ego adsum [& erunt quasi fortes] id est, vere fortes [Ephraim] scilicet, fructus virtutis ferentes, & a Domino confortati. Psal. 27. Dominus fortitudo plebis suæ [& lætabitur cor eorum] crebris scilicet victoriis [quasi a vino] supple, inebriatum: quasi enim ebrij iniiciebant se periculis Mathathias & socij eius. Psal. 106. Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius [& filij eorum] Iudas scilicet, Io-nathas, & Simon, & alij fratres, vel imitatores fortium Praelatorum & Sanctorum [videbunt] fortitudinem scilicet, & successus patrum [& lætabuntur] Psal. 57. Lætabitur iustus cum videbit vindictam [& exultabit cor eorum in Domino] omnia scilicet Deo per gratiarum actiones attri-buentes, dicentes illud Habac. 3. Super excelsa mea deducet me vîctor in Psalmis canentem.

Sibilabo eis] Quartus paragraphus. Et tangit hic de congregatione vel Sanctorum, vel captiuorum, & dicit tria, scilicet, quo congregantur, & quando multiplicantur, & quando proficient.

Sibilabo eis] Sibilus occulta vocatur inspiratio. 3. Reg. 19. Post ignem sibilus auræ tenuis, ibi Dominus [& congregabo illos] Psal. 49. Congregate illi Sanctos eius [quia redemi eos] vel de captiuitate Babylonica, vel sanguine meo de potestate diaboli. 1. Pet. 1. Non corruptilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, sed pretioso sanguine agni tamquam immaculati Christi [& multiplicabo eos] numero scilicet, & fide. Psal. 138. Dimumperabo eos, & super arenam multiplicabuntur, Gene. 15. Suspice cælum, & numera stellas: sic erit semen tuum [sicut ante fuerant multiplicati] temporibus scilicet patrum, quando ex uno faeti sunt innumerabiles. Gen. 12. Faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Idem Gene. 17.

Et seminabo eos] in posteris scilicet [in populis] hoc est, per nationes. Tob. 13. Ideo dispersit vos inter gentes quæ ignorant eum, vt enaretis mirabilia eius. Isa. 12. Cantate Domino quoniam magnifice fecit, annuntiate hæc in vniuersa terra [& de longe] supple, disseminati [recordabuntur mei] annuntiando scilicet nomen meum. Psal. 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te [& viuent] vita naturæ, & gratia [cum filiis suis] successoribus scilicet religionis, & naturæ. Ecc. 4. Sapientia vitam filii suis inspirat [& reuertentur] ad cor scilicet, ad Deum, & ad patriam. Isa. 46. Redite præuaricatores ad cor.

Et reducam eos] gratia scilicet præueniente [de terra Ægypti] de tenebris scilicet, & merore secularis occupationis. Mich. 6. Memento quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruientium liberaui te [& de Assyriis reducam eos] vel con-

Misericordia Dei gratuita.

gregabo eos. Semper enim filij Israhel in Aegyptiis, vel in Assyriis vane confidebant. *Thren. 5.* Aegyptio deditus manum, & Assyriis ut saturare murpâne. Assyrius enim extollens vigilias interpretatur, & significat eos qui tota die vigilias extollunt pro solicitudine bonorum secularium [& ad terram Galaad & Libani] quæ prius, supple, fuit possessio decem tribuum [adducam eos] Galaad vero interpretatur acerius testimonij, & significat doctrinam sacræ Scripturæ. Libanus candidatio, & significat honestatem vitæ in Ecclesia. *Isaie 6.* Sicut adduxisti populum tuum ut faceres tibi nomen gloriae [& non inuenietur in eis locus] sufficiens, supple, quia præ multitudine habitatorum locus non sufficiet. *Isaie 49.* Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuae, Angustus est mihi locus, fac Ipatium mihi ut habitem. Hoc videmus modo in Ecclesia, in qua modo plures modi vivendi queruntur, quam Ecclesia sustinere possit.

Et transibit in maris freto] Tangit hic ultimum quam facile sit ei reducere dispersos [Et transibit in maris freto] Loquitur de Helleponico mari, quod brachium sancti Gregorij dicitur, ultra quod quidam Iudei captiui ducti fuerant, quos Dominus reduxit: quod dicitur mare, propter falsedinem: fretum autem, quia semper fremit, & significat tempestatem seculi, per quam Dominus multos Sanctos adducit. *Isaie 51.* Qui posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati [& percutier] hoc est, sedabit [in mari fluctus] *Iob 38.* Dixi. Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos [& confundentur omnia profunda fluminis] loquitur ad modum illum quem fecit sub Iosue, quando siccavit vada Iordanis. Quod adhuc facit Dominus, transitum mortalitatis huius in reputatione Sanctorum ita desiccans, ut à Sanctis nihil penitus reputetur. *Isa. 11.* Leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum septem riuis, ut transeant per eum calceati, hoc est, septem donis sancti Spiritus, ut Sancti calceati, hoc est, in memoria habentes mortalitatem pellis huius, nihil reputent transitum eius [& humiliabitur superbia Assur] id est, avarorum, qui in solicitudine secularium vigilias extollunt [& sceptrum Aegypti recedet] solicitudinis scilicet seculi. *Isa. 10.* Visibolo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. *Isaie 20.* Confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua. Sceptrum enim seculi stum Deus semper deprimitur. *Habac. 3.* Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius.

Confortabo eos Domino] hoc est, in virtute Domini confidentes. *Iosue 1.* Confortare, & esto robustus: noli metuere, & noli timere: quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris [& in nomine eius ambulabunt] hoc est, proficient. *Psalm. 88.* In lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur [dicit Dominus] Confirmatio est eorum quæ dicta sunt. *Psal. 32. & 148.* Ipse dixit, & facta sunt.

Aperi Libane.

C A P V T XI.

Hic incipit dicere ea quæ futura erant sub Romanis, & diuiditur in tres partes. Primo enim agitur de destructione malorum ad fidem Christi conuerti nolentium. In secunda, de profectu bonorum, ibi ante finem 12. [In die illa dicit Dominus, percutiam omnem equum] In tercia, de causa utriusque, quæ est Passio Christi, infra ibi ante finem 13. [Framea suscitare super pastorem meum] In prima tres sunt partes, in quarum prima ostenditur destructione templi & populi: in secunda, quam iuste hoc factum fuerit declarat ibi [Et aslumpsi mihi duas virgas] In tercia reuertitur, & modum destructionis assignat, infra in principio 12. ibi [Onus verbi Domini super Israel] Prima in duas. In prima sub metaphora describit destructionem. In secunda, metaphora ponit explanationem ibi [Ecce ego tradam] Adhuc in prima tria sunt, metaphora scilicet, & metaphoræ adaptatio ibi [Hæc dicit Dominus, Pasce pecora] Et tertio destructionis ratio ibi [Et pastores eorum] Dicit ergo.

Aperi] hoc est, apries, velis nolis [ô Libane] hoc est, templum exaltatum ut Libanus, & de lignis Libani ædificatum [portas tuas] ut scilicet hostis ingrediatur Romanus. Viæ enim ciuitate, in templum ingressi sunt, & templum succenderunt. *Thren. 2.* Tradidit in manu inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, sicut in die solenni. Et paulo post: Defixa sunt in terra portæ eius: perdidit & contrivit vestes eius regem eius & principes eius [& comedat ignis cedros tuas] Tabulis cedrinis vestitum fuit templum in parietibus & tabulato, quas cedros consumpsit ignis succensus à Romanis. *Isaie 64.* Domus sanctificationis nostræ & gloriae nostræ, ubi te laudaerunt patres nostri, facta est in exustionem ignis.

Vlula abies] Abies (ut dicit *Isidorus*) ab abeuendo dicitur: quia in altum abit. Tabulis vero abiegno vestitum erat pavimentum templi 3. *Regum 6.* Et exustis parietibus & tabulato, ignis descendit in pavimentum & consumpsit illud [Vlula abies] hoc est, tabulatum abiegnum [quia cecidit cedrus] hoc est, quia paries iam ardet. Horatius.

Tunc tua res agitur, paries dum proximus ardet.

Quod autem hæc ad homines referantur, subdit [quoniam magnifici] per cedros & abietes intellecti [vastati sunt] Magnifici enim in dignitatibus intelliguntur per abietes sublimes. Magnifici autem ex nobilitate generis per cedros intelliguntur, qui vastati sunt per Romanos. *Osea ultim.* Erumpet radix eius ut Libani, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani. *Isaie 2.* Dies Domini exercitum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur. Et super omnes cedros Libani sublimes & erectas. Pontifices enim qui quasi pons deberent esse populi, sunt quasi pavimentum abiegnum. **Hi** enim per vitæ imputribilitatem deberent esse cedri, vestientes parietes, hoc est, populum, & tabulatum

Superborum humiliatio.

latum per protectionem : nunc autem igne libidinis consumpti sunt. Et subdit de destructione ciuitatis.

Vlulate quercus Basan] hoc est, robur ædificiorum ciuitatis iam confusione & ignominia (quod interpretatur Basan) lamentia Dei addictum [quoniam succisus est saltus munitus] vel templum scilicet munitum praesidio Dei & Angelorum, vel condensitas populi. *Isa. 2.* Dies Domini super omnes quercus Basan. *Isaie 10.* Excelsi statuta succidentur, & sublimes humiliabuntur, & subuentur condensa saltus ferro, & Libanus cum excelsis cadet. Et metaphoram ad rem significat referens, subdit.

Vox vlulatus pastorum] supple, audita est. Pastores dicuntur principes sacerdotum & seculatum. Vlulatus autem est vox querula, vlulatum canum imitans. *Isa. 65.* præ dolore cordis Clamabitis, & præ contritione spiritus vlulabitis [quoniam vastata est magnificentia eorum] pastorum scilicet, hoc est, populus de cuius quæstu magnificos se reputabant. *Isaie 2.* Oculi sublimis hominis humilitati sunt, & incuruabitur altitudo virorum, & exaltabitur Dominus solus. Et subdit de tyrrannis.

Tyrannus, leo in subditos. Vox rugitus leonum] supple, in planctu audita est. Tyrannus enim leo dicitur rugiens: semper enim esurit & rugit in rapinam pauperum, sicut diabolus. *Pron. 28.* Leo rugiens & vrsus esuriens, princeps impius super populum pauperem [quoniam vastata est superbia Iordanis] Per similitudinem loquitur. Sylva enim iuxta Iordanem est, in qua propter condensitatem leones superbunt, quæ succisa, leones rugiunt pro amissio habitaculo. Ita tyrannus succisa plebe, rugit pro amissa lucreratione. *Job 4.* Rugitus leonis, & vox leænae, & dentes catulorum leonum contri sunt. Tigris periit, eo quod non haberet prædam, & catuli leonis dissipati sunt. Et quod metaphorice dixit, innuens aliquam explanationem, subdit, & duo dicit: destructionem scilicet, & destructionis rationem.

Hæc dicit Dominus Deus] cuius dixisse, fecisse est, O Zacharia, supple [Pâce] hoc est, pascenda prædic & impinguanda opibus, scilicet, sub Machabæis [pecora occasionis] hoc est, populum ad nihilum aptum nisi ad occisionem & deuorationem: vt impinguatis talibus pecoribus, dentes hostium acuantur in ea, & magis desiderentur ad deuorandum. *Psalm. 43.* Aestimati sumus sicut oves occasionis [quæ qui possederant] hoc est, Romani qui per sententiam meam iamdudum possederant Iudeos [occidebant, & non dolebant] hoc est, sine compassione, sicut expresse scribunt. *Iosephus & Egesippus. Amos 6.* Nihil compatiebantur super contritione Joseph. *Isaie 63.* Multitudo viscerum tuorum & miserationum tuarum continuerunt se super me [& venundabant ea] distractis scilicet Iudaicis mancipiis. *Psal. 43.* Vendidisti populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo, scilicet pretij, in commutationibus eorum. Paruo enim & vili pretio distrahebantur [dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus] *Prouerb. 1.* Omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis. *Exo. 15.* Dixit inimicus: Persequar & comprehendam, dividam spolia, implebitur anima mea. Rationem autem quare hoc permisit Deus, subdit [&] id est, quia [pastores eorum] hoc est, Prælati, Sacerdo-

tes scilicet, & Principes, ante captiuitatem Romanam [non parcebant eis] *Isaie 3.* Vos depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra.

Et] supple, ideo [ego non parcam ultra] *Proverb. 6.* Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ [super habitantes terram, dicit Dominus] per terrenam scilicet concupiscentiam. *Isaie 24.* Formido & fouea & laqueus super te qui habitatores terræ. Et subdit quasi explanando modum traditionis eorum [Ecce ego tradam homines] Iudeos scilicet in Ierusalem & in Iudea habitantes [vnumquemque in manu proximi sui] Tangit seditiones quas inter se in ciuitate habebant, in qua pater filium, frater fratrem, mater filiam occidit, vt fierent eis in escam. *Ieremias 9.* Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. *Thren. 4.* Manus mulierum misericordium coixerunt filios suos: facti sunt cibi earum in contritione filiæ populi mei [& in manu regis sui] Titi scilicet, & Vespasiani. *Isa. 19.* Tradam Ægyptum in manus dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum [&] sic, supple [concedit terram] Prælati scilicet, & subditi [& non eruam de manu eorum] Significat quod perpetua erit captiuitas facta per Romanos. *Thren. vlt.* Serui pominati sunt nostri, non fuit qui redimeret de manu eorum.

*Captiuitas
Romana
Iudeis per-
petua.*

Et pascam] supple, sic [pecus occasionis] hoc est, depascendo consumam. *Psal. 1.* Confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos. Ut autem hoc iustum sit, illius gentis ingratitudinem subdens, ostendit. Et hoc pauperibus qui Deum timent, annuntiat primo in viuersali, secundo determinans in particulari, *ibi* [Et tuli virginem meam. Propter hoc ô pauperes gregis] qui me scilicet timetis [audite] ingratitudinem scilicet populi illius.

Et] id est, quia per successionem temporis ab initio mundi [assumpsi mihi duas virgas] pastores scilicet, in quarum rectitudine regimen meum ad populum significaretur. *Psal. 44.* Virga directionis virga regni tui [vnam] scilicet, quam primo assumpsi [vocaui decorum] legem scilicet naturalem, qua populum rexi ante diluvium. Decor enim mirabilis est, rationem hominis à naturali lege non deflecti. *Psal. 4.* Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo [& alteram] quam scilicet post diluvium assumpsi, cum ad idolatriam tenderet genus humanum tempore proaui Abraham [vocaui funiculum] legem scilicet scriptam, qua vt funiculo mensuraui mihi quosdam, quos in populum peculiarem elegi. Quod significatur *Exod. 4.* vbi legislator dicit: Tolles quoque virgam hanc in manu tua, in qua facturus es signa [& paui gem] in rectitudine scilicet, & iustificationibus legis. *Psalm. 94.* Nos populus pascuat eius, & oves manus eius.

Et] intantum, supple, zelaui rectitudinem legis, quod [succidi tres pastores in mense uno] hoc est, in mense primo Nisan, vel Aprili dicto. Et tangit id quod habetur *Num. 20.* vbi Maria (quæ fuit vna pastorum) mortua est, & Moyses & Aaron qui duo pastores fuerunt, eo quod dubitantes de aquis contradictionis, Deum eorum populo non glorificauerunt, sententiam mortis accepertunt, dicente Domino: Quia non credidistis mihi ut

*Moses ,
Aaron , &
Maria cur-
à terra pro-
missionis
exclusi.*

D. Albeirti Magni Zachar. Proph.

*Iudei à Ro-
manis ven-
titi.*

sanc*tificaretis me coram populo, non intrabitis in terram quam promisi filii Israhel.* Huius autem causam subiungit [&c] id est, quia [contra*cta est*] id est conturbata [anima mea in eis] Isa. 19. Vedit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium, & aporiatus est. Et ne sine causa credatur contra*cta esse anima Domini, subdit* [Si quidem & anima eorum variavit in me] non scilicet secundum rectitudinem virgæ ambulantes, Maria scilicet murmurante contra Moysen Nume. 12. Aaron vitulum fundente Exod. 32. Moysè & Aaron me non sanc*tificante coram populo Num. 20.* Ut sic verum sit quod dicitur Heb. 2. Omnis præuaricatio & inobedientia iustum accepit mercedis retributionem.

Et] non tantum hoc feci in pastoribus, sed etiam de populo non ambulante ad rectitudinem virgæ [dixi] Nume. 14. [Non pascam vos] Et tangit quod quando exploratores reuersti fuerunt, & fortitudinem habitatorum terræ promissionis nuntiauerunt, populus in seditionem versus voluit redire in Aegyptum, & tunc dixit Dominus: Non pascam vos, idest, non præcedam vos ut pastor. Et præcipit ut quadraginta annis circumducerentur circa montem, donec consumerentur omnes qui murmurauerant [Quod mortitur] hoc est, quod morte dignum est [moriatur: & quod succidatur] hoc est, quod ab hostibus succidi dignum est [succidatur] hoc est, interficiatur. Psal. 94. Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Heb. 3. Quibus iurauit ut non introirent in requiem suam, nonne his qui increduli fuerunt? Et videmus quia non introierunt propter incredulitatem. 1. ad Corinth. 10. Neque murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.

Et reliqui] sic, supple, non mortui [deuorent vnuisque carnem proximi sui.] Sic ordina constructionem, Deuorent carnem proximi sui, ita quod vnuisque hoc faciat per inuidiam scilicet, & iram in alterum, sicut Datan & Abyron contra Moysen Num 16. Gala. 5. Quod si inuicem mortetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini. Isa. 5. Sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit: sic radix eorum quasi fauilla erit, & germani eorum ut puluis ascendet. Abiecerunt enim legem Dei exercitum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt.

Et tuli virginam] Hic in particulari ostendit qua ingratitudine Iudei reprobandi sunt, & dicit tria, scilicet, qualiter omnibus abiectis, ipsi soli electi sunt. Secundo, qualiter ingrati pretiosissimum pastorem vili pretio vendiderunt ibi [Et appendebunt mercedem meam] Tertio, qualiter propter hoc abiecti sunt ibi [Et præscidi virginem meam] In primo dicit qualiter Gentiles à regimine iuris naturalis exciderunt. Secundo qualiter Iudei ad regimen legis scriptæ eleeti sunt.

Et tuli] hoc est, abstuli [virginem meam] regimen scilicet æquitatis [quæ vocabatur decor] propter rectitudinem decoris naturalis [& absconditum] non quidem in substantia, quia in illa manet semper, sed ut rectitudini eius gentilitas non conformetur. Psalm. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Ezech. 16. Abominabilem fecisti decorem tuum. Et explanat quod dixit, subdens [ut irritum facerem] ne scilicet eis

essenti pastor [fœdus meum] pactum scilicet regiminis & custodiæ [quod percussi cum omnibus populis] in Adam scilicet, & Noe Gene. 9. hoc est, dimisi ut vnuisque concupiscentias & errores suos sequeretur. Causa huius ponitur Isa. 24. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. Gene. 6. Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio hominis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra.

Et in irritum deductum est in die illa] quando scilicet à me per idola & concupiscentias recesserunt. Deut. 32. Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis. Et subdit de Iudaorum electione [Et cognoverunt sic] scilicet, illis reprobatis [pauperes] quidam [gregis] hoc est, de toto grege mundi, Abraham scilicet, Isaac, & Iacob, & Moyses, & quidam alij exules & pauperes, de quibus dicitur Iacob. 1. Nonne Deus pauperes elegit in hoc mundo? duites in fide, & haeredes regni, quod promisit Deus diligentibus se? Luca 12. Nolite timere pusillus grec, quia complacuit Patri vestro vobis dare regnum [qui custodiunt mihi] mandata mea ad honorem meum, ut dicit Glossa. Vel melius, qui ut opiliones custodiunt gregem sub me, sicut fecit Abraham, & Moyses, & Iosue, & quidam alij [quia verbum Domini est] hoc est, ordinatio Domini de reprobatione Gentium, & electione Iudaorum.

Et dixi ad eos] in Moysè scilicet Exo. 19. & 20. [Si bonum est in oculis vestris] supple, quod ego sum pastor vester [afferte mihi mercedem meam] hoc est, pacto confirmate mercedem dignam fide mea, custodia, & diligentia, & prouidentia mea, ut scilicet digno pretio diligentiam meam aestimatis [& si non] supple, digna mercede, respondere vultis [quiescite] hoc est, à pacto cessate, & alios pastores in idolis & concupiscentiis requirite. Cant. 1. Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum, hoc est, concupiscentiae motus. Et subdit quid factum est eo veniente, ut in propria persona gregem custodiret. Et debet legi cum compassione & respectu [&c] cum, supple, venissem sicut pastor bonus qui ponit animam suam pro ouibus suis. Ioan. 10. [appenderunt mercedem meam] libra scilicet suæ aestimationis [triginta argenteos] amplius me valere non aestimantes, quibus à proditore Iudea me emerunt. Matth. 26. Et ille tam vilem me aestimauit, ut quolibet pretio me commutaret antequam retineret.

Et dixit Dominus ad me] in visione scilicet [Proiice illud] pretium scilicet, tamquam me & labore meo indignum [ad statuarium decorum] Statuarius decorus est, qui ad valorem æquilibrii pretium & id cuius est pretium in omnibus certa statera rationis ponderat. Indecorus est deceptor & falsarius, qui scilicet rem plus valentem minori pretio estimat. Et est sensus. Pone hæc in iudicio omnis rationabilis hominis, si Dominum maiestatis digno pretio estimauerunt, vel vendiderunt. Et subinfert quid proiiciat [pretium quo appretiatus sum ab eis] & reputatus non tantum scilicet valere. Sap. 7. Diuitias nihil esse duxi in compensatione illius, nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam

Pauperes
sempre Deo
dilecti.

Iudea prodi-
toris im-
pietas.

Christum
cur Iudas
prodidit.

quo niam qmne aurum in comparatione illius arena exigua est, & tamquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. *Job* 28. Non dabitur aurum obtisum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Et sequitur obedientia Prophetæ in visione hoc præsignans.

Et tuli] hoc est, afferendos prophetauit à Iuda proditore [triginta argenteos] qui decima fuerunt trecentorum denariorum, quibus vendi poterat vnguentum quod mulier effudit super caput Iesu recumbentis, quam proditor subtrahere cogitauerat: & cum non posset in vnguento, Dominum maiestatis pro decima vendidit, ut damna furti sui saltem in decima recuperaret [& proieci illos] hoc est, proiiciendos præsignauit [in domum Domini] ubi sapientes aestimatores fuerunt. *Matt.* 27. Et projectis argenteis in templo, abiit & laqueo se suspendit [ad statuarium] Quidam dicunt, fictorem statuarum vel platen, hoc est, ad illos qui loco Creatoris federunt in sede Dei, ut ipsi iudicarent, si digno pretio venditus esset. Melius tamen exponitur statuarius pro ponderatore: stater enim pondus est quo res ponderantur, inde statuarius idein est quod ponderator, & inde deriuatur statera. Et ad statuarium decorum iubet referri, non ad statuarium dolosum, qui res indigno pretio aestimat. *Proverb.* 11. Statera dolosa, abominatio est apud Deum, & pondus æquum voluntas eius. Et subdit, quod hac ingratitudine abiecti sunt.

Et ideo, supple [præscidi virgam meam secundam] id est, populum meum peculiarem [quæ scilicet, virga [appellabatur Funiculus] *Psalm.* 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. Et quod dixit, subdit exponendo [vt] Consequitue & non causatiue legendum est [dissoluerem germanitatem] hoc est, fœdus initium [inter Iudam] id est, duas tribus [& Israel] hoc est, decem tribus ex una parte, & inter me, supple, ex altera parte, & sic à cura mea & regimine meo abiecti sunt. Iudæi & quidam Christiani Iudaizantes, qui omnia recta peruerunt, aliter hoc exponunt, dicentes, quod per triginta argenteos, triginta mandata legis intelliguntur, quæ facere iubentur, & hæc sunt affirmativa mandata, quæ *Exodus* 20. & usque ad 24. continentur. Et tursum alia xxxv. sunt quæ prohibebantur, & dicunt, quod si reddant obedientiam mandatorum, tunc dignam mercedem reddant pastori: sin autem, proiiciendi sint. Sed hoc falso est, multo enim plura sunt mandata in lege affirmativa quam triginta, & multo plura negativa quam triginta sex. Præterea triginta argenteos tamquam indigos se iubet proiicij Dominus, obedientiam mandatorum tamquam vilem nunquam iubet proiicij, & ideo his tamquam fabulis abiectis sequentia proseq uamur.

Et dixit Dominus ad me] præsciens & præsignans quod in nouissimis temporibus Iudæi ad Antichristum tamquam ad pastorem peruerterunt, & quia multi in Ecclesia falsi pastores erant surrecturi [Adhuc] post duas virgas præscisas [sume tibi] ad demonstrationem certitudinis prophetalis [vasa] id est, instrumenta [pastoris stulti] hoc est, nescientis officium pastoris ad gregem, & non curantis scire. Et subdit causam quare hoc prophetandum est.

Quia ecce ego suscitabo] hoc est, suscitari permittam. *Job* 34. Deus regnare facit hominem hy-

pocritam propter peccata populi [postorem] sanguinam & non veritatem postoris habentem [in terra] hoc est, in his qui amant terrena [qui dærelicta non visitabit] Derelicta dicuntur, quæ præ infirmitate gregem sequi non possunt ad communia pascua. Contra quod dicit Dominus *Matt.* 25. Infirmus fui, & visitasti me [dispersum non queret] Dispersum dicitur à grege per errorem separatum. Contra quod dicitur *Matt.* 18. Vadit ad illam quæ perierat, donec inueniat illam: & cum inuenierit, ponit in humeros suos gaudens & dicit: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quam perdidera [et contritum non sanabit] Contritum est quod tentationibus diaboli infirmatum est. Contra quod dicitur in *Psalm.* 146. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum [& id quod stat] in virtute scilicet, & fortitudine [non enutrit] pascua scilicet ministrando, verbo consolationis & exhortationis. *Roman.* 14. Suo Domino stat aut cadit: stabit autem, potens est enim Deus statuere illum [& carnes pinguium comedet] à diuitibus enim & à pauperibus quæque deliciora student abstrahere. *Michæl.* 3. Qui comedunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete & quasi carnes in medio ollæ [& vngulas eorum dissoluerunt] Vngulæ quæ firmant pedes, firmitatem virtutis significant, quæ firmat affectus: quas vngulas mali Prælati dissoluunt per malum exemplum.

Glossa Hierony. Pastor bonus ægrotantia pecora visitat, dispersa perquirit, relicta affert, lassa sustentat. Malus pastor e conuerso omnia peruersus agit. *Isa.* 40. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, foetas ipse portabit. Vnde vasæ pastoris sapientis, sunt canis latrans in officio prædicationis, pera in prouidentia pabuli, baculus regiminiis in reætitudine vitæ, fistula in deuotione orationis, & laudis. Vasæ vero pastoris stulti, est lupus pro cane, in pera serpens astutia diabolica, pro baculo peruersitas viæ, pro fistula cantus inordinatus mundanæ concupiscentiæ. Hunc pastorem sic præsignatum vocat, subdens.

O pastor] & subdit emendans distinctionem, non exponens [&] id est [idolum] Ac si dicat: Male dixi, pastor, quia idolum es pastoris, & non veritas. 1. *ad Corint.* 8. Scimus quia idolum nihil est in mundo. Et emendationis subdit rationem, dicens [derelinquens gregem] 1. *Regum* 17. Vbi dereliquisti paucas illas oues in deserto? Et subdit condemnationem [gladium super brachium eius] hoc est, sententia condemnationis æternæ super brachium fortitudinis, quo viribus & non iure dominabatur ouibus. *Ezech.* 34. Cum austerritate imperabatis eis, & cum potentia, & dispersæ sunt oues meæ [& super oculum dextrum eius] hoc est, quem reputat dextrum, totam enim intentionem coquert ad temporalia. Quomodo autem hoc fiat, subdit [brachium eius ariditate siccabitur] destructione scilicet confortantium in inferno. *Isa.* 17. Attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescat [& oculus dexter eius] id est, quem reputat dextrum [tenebrescens] supple, in inferno [obscurabitur] 1. *Regum* 11. In hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in viuenter Israël. 1. *Regum* 2. Impij in tenebris conticescent.

*Deo irato,
regnat hy-
pocrisia.*

*Bonus pa-
stor.*

*Instrumēta
boni paſt.*

*Instrumēta
malii paſt.*

C A P V T XII.

Onus verbi Domini.

IN præcedentibus dictum est de peccato malorum pastorum: sed quia peccatum hoc saepe redundat in ouium detrimentum, ideo agitur hic de tribulatione Ierusalem, quæ accidit propter peccata pastorum. Et ideo primo hic ponitur titulus, & secundo prophetia tribulationis huius.

Onus verbi Domini] hoc est, onus de quo est verbum prophetæ huius [super Israël] supple, opprimendum est istud quod nunc describam. Si-mile Isa. 22. Onus vallis visionis. Vallis enim visionis Ierusalem & iudæa fuit ex pulchritudine spectabilis. Et subdit de potentia imponentis onus illud [& dixit Dominus] qui omnia potest, & verax est. Tit. 1. Quam promisit qui non mentitur Deus [extendens cælum] ut omnium scilicet capax, visibilium & inuisibilium creaturarum. Damascenus. Cælum est continentia visibilium & inuisibilium creaturarum, quod Deus extendit sicut pellem: quia sicut pellis extensa super hominem, omnia illius membra tegit & continet, ita & cælum omnia ambit atque complectitur. Sap. 1. Spiritus Domini repleteuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, hoc est, cælum. Psal. 103. Extendens cælum sicut pellem [& fundans terram] locum scilicet generationis. Psalm. 103. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi. Et hoc in corporalibus creaturis supremis & infimis [&] in spiritu-alibus [fingens] id est, creans & formans [spiritum hominis] id est, animam [in eo] quia infundendo creat, & creando infundit. Psal. 32. Qui fixit silli-gatiæ corda eorum id est animas. Isa. 57. Spiritus à facie mea egreditur, & omnem flatum ego facio. Gene. 2. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Sic ergo ostendit quod potestatem habet in corporalibus & spiritualibus creaturis. Et subdit onus,

Ecce ego] potestate mea, non aliis [ponam Ierusalem] propter peccata pastorū [superliminare crapulae] inter superliminare & limen, introitus est, & est sensus. Ponam Ierusalem patentem introitum omnibus aduenientibus, sicut ad crapulam, qua insatiabilis cupiditas avarorum venientium ad prædam pascatur. Job 30. Quasi rupto muro & aperta ianua, irruerunt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt. Et hæc est literalis expositio. Hieronymus tamen aliter dicit, superliminare crapulae, ut quicunque limen eius habi-tando attigerit, inebletur, & crapula pressus cor-guat. Vel, superliminare corrueat & opprimet eum. Et quia Romani tunc monarchiam tenebant & omnes populos secum venire quærebant, sequitur [in omnibus populis in circuitu]. Psal. 3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulanter me? multi insurgunt aduersum me. Et quia Romani captis ciuitatibus Iudææ ciues aliatum ciuitatum compulerunt secum venire in obsidionem contra Ierusalem, ideo sequitur [sed & Iuda] hoc est,

cuius & incola Iudææ [erit in obsidione contra Ierusalem] Iere. 2. Audiui contumelias multorum, & terrores in circuitu, Persequimini, & perse-quamur cum: ab omnibus viris qui erant pacifici mei, & custodientes latus meum. Cant. 1. Filii maris meæ pugnauerunt contra me. Et subdit se-cundam similitudinem.

Et erit] Confirmatio sequentium est, 1. Regum 9. Omne quod loquitur, aliquid dubio eueniet [in die illa] clarente scilicet iustitia ultionis peccatorum [ponam Ierusalem lapidem oneris] id est, sicut lapidem oneris [cunctis populis] in quo omnes vites suas probent & examinent. Hieronymus. Mos erat in Iudea, in aliquo loco celebri ponit la-pides rotundos grauissimi ponderis, quos iuuenes pro varietate virium probandarum alij usque ad genua, alij usque ad vimbilicum vel etiam super verticem extollebant: nec prius ad agonem descen-debant quam ex eleuatione ponderis sciretur, quis cui comparari deberet. Est ergo sensus. Ponit Ierusalem Gentibus quasi grauem lapidem, suble-uandum: & leuabunt eam, hoc est, pro virium varietate vastabunt. Sed grauis lapis dum leuatur, in leuantum corporibus scissionem & iunctu-rarum dislocationem vel rasuram relinquit. Et hoc est quod sequitur [omnes qui leuabunt eum] scilicet Ierusalem [concisione lacerabuntur] id est non impune transibunt. Ierem. 2. Sanctus Israël domino, primitiæ frugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquunt: ira Dei veniet super illos. Et quod dixit, exponit, subdens [&] id est quia [colligentur aduersus eam] Ierusalem scilicet [omnia regna terræ] hoc est, vires omnium re-gnorum in uno, quod monarchiam omnium re-gnorum tenuit. Psal. 2. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum. Gene. 16. Manus eius contra omnes, & manus omnium cōtra eum. Hoc facile est exponere de pugnantibus contra Ecclesiam, siue Paganis, siue Iudeis, siue hæreti-cis, siue falsis Christianis, & concordantia induc-tæ utrumque sensum confirmant.

Persecutio
Ecclesiæ.
tione reci-
proca fe-
riendus.

In die illa] Hic incipit secunda pars superius induc-tæ diuisionis in principio undecimi cap. Et agitur hic de prefectu Ecclesiæ, & diuiditur in tres partes. In prima prefectus Ecclesiæ describitur. In secunda amaritudo pœnitentium conuer-forum ibi [Et aspicient ad me quem confixerunt] In tertia ablutio peccati per gratiam sacramen-talem, infra. 23. ibi [In die illa erit fons] In prima septem sunt paragraphi, in quorum primo describitur ablatio superborum, in secundo respectus gratiæ in prefectum electorum, in tertio zelus Prælatorum ad confortationem subditorum, in quarto ignitum eloquium Doctorum, in quinto protec-tio conuersorum, in sexto vocatio Gentium in septimo deuotio omnium. Hæc enim ad literam in Iudeis nunquam facta sunt, & ideo de Ecclesia exponenda sunt.

In die illa] clarente gratia Ecclesiæ [dicit Do-minus] cuius dictum non excidit [percutiet Do-minus] hoc est, deponet à superbia [omnem equum] hoc est, præcipitem audaciam superbo-rum. 1. Para. 18. Equos eorum subneruavit. Psal. 31. Nolite fieri sicut equus & mulus. Item. Psal. 32. Fallax equus ad salutem [in stupore] hoc est, insensibilitate, ut scilicet nec per timorem sentiat pœnas, nec per amorem beneficia [& ascensorem eius] diabolum scilicet vel liberum arbitrium [in amentia]

Jerusalem
vallis vi-
nis dicta.

Animam
humanam
Deus crea-t.

Superlimi-nare cra-
pula.

Oculi Do-
mini sem-
per piis
aperti.

amentia] hoc est , insania , vt scilicet nullam cognitionem veri habeat . *Exod.* 15. Equum & as- censorem proiecit in mare , hoc est , in profundum amaritudinis . *Gene.* 49. Mordens vngulas equi , vt cadat ascensor eius retro . *Luca.* 1. Deposuit po- tentes de sede , & exaltauit humies . Et subdit de respectu gratiae in electos [& super domum Iuda] hoc est , super familiam confitentium & laudan- tium Dominum [aperiam oculos meos] In aper- tione oculorum lumen effunditur & expanditur , & notatur quod expandetur super eos lumen gra- tiæ diuinæ . *Danie.* 6. Aperi oculos tuos , & vide desolationem nostram . *Psal.* 31. In via hac qua gradieris , firmabo super te oculos meos . *Sap.* 4. Respectus eius in electos eius [& omnem equum populorum] hoc est , præcipitem arrogantiæ su- perborum [percutiam cæcitate] vt ambitione sci- licet execrati recta non videant . *Isaie.* 6. Excæca cor populi huius , & aures eius aggrauia , & oculos eius clade . Et subdit de congratulatione profe- ctes subditorum .

Et dicent duces Iuda in corde suo] hoc est , ex intimis præcordiis hoc desiderantes Prælati Ec- clesie [Confortentur mihi] hoc est , ad profectum gaudijs mei . *Psal.* 67. Principes Iuda duces eorum , principes Zabulon , principes Nephthalim [ha- bitatores Ierusalem] visionis scilicet æternæ pacis [in Domino exercituum Deo erū] hoc est , in vir- tute Domini . Quorum unus dicit *Philip.* 4. Fra- tres mei charissimi & desideratissimi , gaudium meum & corona mea , sic state in Domino charis- simi . Et subdit de ignito eloquio Doctorum .

Charitas
*Dei cami-
nus est ig-
nis.*

In die illa] clarente gratia verbi Dei [ponam duces Iuda] Doctores scilicet glorificantium & confitentium Deo [sicut caminum ignis in lignis] Ignis enim qui extra lucet in ore , intus in corde feruet vt caminus in deuotione . *Isa.* 31. Cuius ignis in Sion , & caminus in Ierusalem . Dicit au- tem in lignis : quia populos incendit sicut ligna , & grauiora peccata quæ in eis erant , consumit [& sicut facem] id est faculam ignis [in feno] hoc est , in minoribus cremabilibus , scilicet , in veniali- bus peccatis . *Ecci.* 48. Surrexit Elias quasi ignis : quia verbum illius quasi facula ardebat [& deuo- rabunt ad dexteram] hoc est , diuites & nobiles , qui per dexteram intelliguntur : quia in prosperitate sunt [& ad sinistram] pauperes scilicet con- vertendo , quorum penuria per sinistram intelligi- tur [omnes populos in circuitu] sine discretione personarum cōuerentes , & sibi incorporantes . *Psal.* 90. Cadent à latere tuo mille , & decem mil- lia à dextris tuis . Sicut dictum est Petro *Aet.* 10. Macta & manduca . Illis autem incorporatis Præ- lati Ecclesiæ , de habitatione & frequentia Ec- clesiæ subdit [Et habitabitur Ierusalem rursum] hoc est , iterato [in loco suo] hoc est , in fide & stabilitate vitæ Patriarcharum . *Isa.* 1. Restituam iudices tuos vt fuerunt prius , & consiliarios tuos sicut antiquitus : post hoc vocaberis ciuitas sancta , vrbs fidelis .

Et saluabit Dominus tabernacula Iuda] hoc est , Ecclesiæ particulaes & modos viuendi in Eccle- sia . *Nume.* 24. Quàm pulchra tabernacula tua Ia- cob , tentoria tua Israel . *Psal.* 83. Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum [sicut in prin- cipio] in deuotione Patriarcharum . *Thren.* ultim . Innova dies nostros , sicut à principio . Et hoc qui- dem faciet Dominus virtute propria [vt non ma-

gnifice glorietur domus David] Domus , hoc est , familia David , sunt Doctores & Prælati Ecclesiæ , qui prefectum Ecclesiæ sibi attribuere non poterunt . *Psalm.* 113. Non nobis Domine non nobis , sed nomini tuo da gloriū . *Ezech.* 36. Non propter vos ego faciam domus Israel , sed propter no- men meum [&] supple , non magnificet se & ex- tollatur [gloria habitantium Ierusalem] hoc est , Clericorum & Religiosorum [contra Iudam] hoc est , communem plebem : tamquam prefectus qui in plebe est , industria & laboribus eorum perfe- ctes sit . *1. Corinth.* 1. Ut non glorietur omnis ca- ro coram illo . *Roman.* 3. Vbi est gloriario tua ? Ex- clusa est . Impij Iudæi hæc peruerentes , dicunt quod hæc intelliguntur de principibus Iudæorum obfessis in Ierusalem , qui pro tempore prorum- pentes à dextris & à sinistris prostrauerunt hostes , quasi ignis deuorantes , cum *Egesippus* & *Iosephus* historiographi nihil talium narrant , sed potius quod concluserant quasi mures in antris , & si quis eorum quasi fugiens latenter apparuit , statim à Romanis exenterabatur , vt aurum in visceribus eius quereretur . Nec dicere possunt qualiter ta- bernacula Iuda habitata fuerint , sicut à principio . Et propter hoc tamquam inendoza relinquentes , certam prosequamur expositionem . Subdit ergo de protectione deuotorum in Ecclesia .

In die illa] clarente scilicet gratia diuina . 2. *Macha.* 1. Tempus affuit quo sol refulsi , qui prius erat in nubilo [proteget Dominus habita- tores Ierusalem] ab impugnatione scilicet dæmo- num , & hostium . *Isa.* 49. In umbra manus suæ protexit me . *Psal.* 56. Sub umbra alatum tuarum sperabo , donec transeat iniquitas . Et posset obij- ci , quod etiam tunc homines erunt , & peccabunt & ita iram Dei merebuntur , respondet [& erit] supple , ex propitiatu meo [qui offenderit ex eis] venialiter scilicet vel mortaliter . *Iacob.* 3. In mul- tis offendimus omnes .

In die illa] quæ scilicet nihil noctis habet . *Psal.* 138. Nox sicut dies illuminabitur , & nox illumi- natio mea in deliciis meis . Hic , inquam , talis erit quasi David] id est facile ad gemitum vnum misericordiam consequens . 2. *Reg.* 12. Dixit David , Peccavi . Et Nathan Propheta ex domino statim respondit : Transtulit Dominus peccatum tuum , & non morieris . *Psal.* 31. Dixi , Confitebor aduer- sum me iniustitiam meam Domino , & tu remisi- sti iniuriam peccati mei . Hoc probat parabola de filio prodigo , & patre recipiente . *Luc.* 15. [& Dominus David] hoc est , familia Christi , manu fortis in actione , & aspectu desiderabilis in contemplatione , hoc est , innocentes , supple , erunt [quasi Dei] participatiue enim dīj sunt . *Psal.* 81. Ego dixi : Dīj estis , & filij Excelsi omnes . Et hoc explanat , subdens [sicut Angelus Domini in con- spectu eius] scilicet Dei , supple , erunt . Angelorum enim puritatem & cælibatum præferunt . *Matth.* 19. Erunt sicut Angeli Dei in cælis . Et subdit de Gentium vocatione .

Et erit] Confirmatio sequentium est [in illa die] lucente veritate [quāram] per Apostolos [conterere] quantum ad gentilem ritum [omnes gentes] *Iere.* 23. Nonne verba mea ignis sunt , & quasi malleus conterens petras ? hoc est , duritas cordium Gentilium [quæ] scilicet gentes veniunt] infidelitatis impetu [contra Ierusalem] hoc est , contra Ecclesiam . *Gene.* 49. Manus tuæ in cerni- cibus

Iudæorum
*inanefig-
mentum.*
*Arcta Is-
raelymo-
rum obfir-
dio.*

cibus inimicorum tuorum. *Psalm. 17.* Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant. Et subdit de deuotione conuersorum.

Et effundam] fluenta gratia scilicet largiter [super dominum Dauid] hoc est, super familam Christi [&] id est [super habitatores Ierusalem] hoc est, Ecclesiæ[Spiritu] sanctum scilicet meum [gratia] in remissione peccatorum & operatione virtutum. 1. *ad Corinth. 12.* Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. *Ioan. 1.* De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia [& precium] in deuotione orationis pro se, & pro aliis. *Rom. 8.* Quid oremus secundum quod oportet nescimus: ipse autem Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hoc est, docet postulare, & inclinat ad postulandum.

Et aspicient me] Hic tangitur de planctu penitentium: primo in communi, & secundo in speciali *ibidem* [Et planget terra] In communi tria dicuntur, scilicet, planctus amaritudinem, planctus magnitudinem, & his duobus premit causam planctus. [Et aspicient ad me] per fidei scilicet deuotionem, vel nunc, vel in fine temporum. 2. *Para. 20.* Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. *Matth. 26.* A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nube cum potestate magna [quem confixerunt] peccatum scilicet faciendo, vel Filium Dei crucigendo. *Malach. 3.* Si configit homo Deum suum, quia vos configitis me? *Ioan. 19.* Videbunt in quem transfixerunt. *Apoca. 1.* Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupigerunt [& plangent eum] hoc est, peccatum quod commiserunt in eum. *Iere. 9.* Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum: & plorabo die ac nocte? [planctu quasi super vniogenitum] Quia ad literam Dominus noster vniogenitus est, & Patris & Matris. *Ioan. 1.* Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vniogeniti à Patre. *Iere. 6.* Luctum vniogeniti fac tibi planctus amarum [& dolebunt] scilicet tacti dolore cordis intrinsecus. *Gene. 6.* [super eum sicut doleri sollet in morte primogeniti] In primogenito enim, quia preclarior natio est, & floret in eo vigor patris & matris, maior dolor ecce consuevit. Tamen Dominus *Apoca. 1.* dicitur primogenitus mortuorum. Et *Coloss. 2.* dicitur primogenitus omnis creaturae. *Heb. 1.* Cum inducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Qei. Et subdit de magnitudine planctus.

In die illa] penitentiae scilicet, vel extremi iudicij erit planctus magnus in Ierusalem] hoc est, in Ecclesia, vel in mundo [sicut planctus Adadremmon] hoc est, qui fuit iuxta ciuitatem Adadremmon in campo Mageddon] hoc est, in campestribus sic vocatis. *Hieronymus* Adadremmon urbs est iuxta Iezrahel quæ Marimianodolis hodie vocantur, in campo Mageddon, in quo Iosias rex iustus à Pharaone Nechao vulneratus & interfectus est. 4. *Reg. 23.* Super quo lamentationes scribit *Ieremias*. Sicut ergo eo tempore post reges peccatores, omnis spes populi erat in Iosia, & illo occiso magnus planctus in vrbe commotus est: ita crucifixo Saluatore renouabitur planctus in Ierusalem. *Luc. 23.* Sequebatur autem Iesum multa turba populi & mulierum quæ plangebant &

lamentabantur eum. Et infra post pauca: Omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quod fiebat, percutientes peccatora sua reuertebantur. Hoc tamen maxime fiet in die iudicij, quando cum plagis ostendet se Dominus.

Et planget terra] tunc scilicet vniuersaliter. *Amos 5.* In omnibus plateis planctus, & in cunctis qui foris sunt, licet, Væ, vae. Et hoc quod dixit vniuersaliter, dicit specialiter [familia] hoc est, cognationes [& familiae seorsum] ut scilicet quilibet cognatio, & communem habeat planctum & singularem. *Amos 5.* In omnibus viis erit planctus, hoc est, per omnes distinctiones hominum. *Sap. 18.* Resonabat inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium. Et tangit quatuor distinctiones, ut similia de omnibus aliis intelligantur.

Familiae domus Dauid seorsum] Per Dauid, hi qui in dignitatibus & potentatibus sunt constituti, intelliguntur: quia Dauid rex fuit. *Sap. 6.* Exigao conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patieniuntur. Unde illi plangunt: quia per eos crucifixus est Dominus, & in se & in membris. *Iere. 13.* Dic regi, & dominatrici: Humiliamini, sedete in terra: quoniam de capite vestro descendit corona gloriae vestrae [& mulieres eorum seorsum] Mulieres non discuntur hic tam à sexu quæ ab infirmitate, & intelliguntur qui inter principes ex infirmitate peccauerunt, qui quia minus puniuntur, minus habent plangere. 2. *Reg. 1.* Sicut mater vnicum amat filium, ita te diligebam. *Iere. 9.* Vocate lamentatrices ut veniant, & ad eas quæ sapientes sunt mittite, & properent & felinent.

Familiae domus Nathan seorsum] Per Nathan intelligitur tribus Prophetarum sive cognationes: quia etiam Prophetæ, & maxime pseudo contra Dominum peccauerunt. *Iere. 5.* Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia. *Osee 6.* Propter hoc dolai in Propheteris, & occidi eos in verbis oris mei [& mulieres eorum seorsum] in Propheticis scilicet ex infirmitate peccantes.

Familiae domus Leui seorsum] Per Leui sacerdotalis cognatio sive congregatio intelligitur: quia etiam Sacerdotes ad crucifixionem Domini & Christi cooperati sunt. *Joel 2.* Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes & ministri Domini [& mulieres eorum seorsum] hoc est, inter eos ex infirmitate, vel ex ignorantia peccantes. *Psalm. 6.* Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.

Familiae Semini seorsum] *Hieronymus*. In Semini *doctores* intelliguntur: ex hac enim tribu Magistrorum agmina pullulauerunt. Hoc nescio quare sit, nisi propter nominis interpretationem. Semini enim, audi mihi, vel audi me, vel auditio mea interpretatur, & Scribæ qui Doctorum vicem habebant, contra Deum & Christum eius, consilio operati sunt. 1. *Ezdra 9.* Manus magistratum prima fuit in transgressione hac [& mulieres eorum seorsum] ex infirmitate scilicet peccantes inter Doctores. Mulier enim mutabilis est, & infirmius vasculum. *Rom. 15.* Debemus nos firmiores imbecillitates infirmiorum sustinere, & nou nobis placere. Ex ipsis inductis inducit yniuersale.

Omnis familiæ reliquæ] militum scilicet, mercatorum, & singula articia operantium [familiæ & familiæ] secundum diuersitates earum[seorsum] supple, plangent [& mulieres eorum seorsum] ex infirmitate scilicet peccantes in familiis illis.

In tribulatione, coniugio non inferiendum.
Apoc. 1. Plangent se super eum omnes tribus terræ. Sicut enim omnes peccauerunt, sic omnibus indicitur planctus. Hieronymus. Quod seorsum plangunt, significat quod tempore tribulationis non debemus seruire coniugiis & operibus nuptiarum. Iob 2. Egridiatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo.

C A P V T XIII.

In die illa.

Hic tangit de ablutione pœnitentium per fontem gratiæ sacramentalis. Diuiditur autem pars ista in tres partes. In prima agit de ablutione peccatorum. In secunda de purificatione populi à malis ibi[Et pseudoprophetas] In tertia de zelo religionis ibi[Et erit cum prophetauerit quispiam].

In die illa] clarente scilicet luce veritatis. Rom. 13. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus [erit fons patens] nulli scilicet vetitus, nulli negatus. Isaia 55. Omnes sientes, venite ad aquas [domini David] Ecclesia Christi scilicet. Isaia 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Fontes enim isti manant aquas absolutionis in gratia sacramentorum, & aquas doctrinæ in verbo Doctorum, & aquas refrigerij in consolatione tentatorum, & aquas humectantes in rigatione ardorū. Genes. 2. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis, qui hinc inde diuiditur in quatuor capita [& habitantibus Ierusalem] hoc est, totam Ecclesiam. Num. 20. Aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, ut satiati cesseret murmuratio eorum [in ablutionem peccatoris] qui actualiter peccauit [& menstruata] per quod intelligitur originale peccatum. Psal. 50. Lauabis me, & super niuem dealabor. Isaia 4. Si abluerit Dominus fordes filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij & spiritu ardoris.

Et erit] Confirmatio sequentium est [In die illa] licente scilicet gratia [dicit Dominus exercituum] Isaia 58. Orietur in tenebris lux tua [disperdam nomina idolorum de terra] quæ scilicet quilibet sibi finxit ad colendum, avarus numum, luxuriosus Venerem, gulosus ventrem, superbus Iouem, iracundus Martem, immundus Saturnum, acediosus Dianam. Isaia 2. Eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur [& non memorabuntur ultra] in ore scilicet cuiusquam. Osee 2. Auferam nomina Baalim de ore eius. Ezechiel 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et de separatione malorum hominum subdit [& Prophetas] scilicet, pseudo. Isaia 9. Propheta docens mendacium, ipse est cauda: operit enim turpitudines aliorum. Jeremia 23. Hæc dicit Dominus exerci-

tuum ad Prophetas: Ecce ego potabo eos absynthio, & cibabo eos felle. à Prophetis enim Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. Significant autem eos, qui temporibus nostris spiritu quadam prophanatico inflati, visionibus fictis decipiunt populum [& spiritum immundum] in quo scilicet diuinant [auferam de terra] 2. Para. 18. Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Et subdit de zelo religionis.

Et erit] Confirmatio est [cum prophetauerit quispiam] pseudo scilicet [ultra] hoc est, deinceps [dicent ei pater eius & mater eius] plus diligentes legem, quam affectum carnalem. Deut. 21. Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit: apprehendent eum pater eius & mater eius, & ducent eum ad seniores ciuitatis. Et post pauca. Lapidibus eum obruet omnis populus. Maxime autem contumax est, qui ab heresi compesci contempserit. Et hoc est quod hic sequitur [qui genuerunt eum, Non viues] Glossa, ardore diuinæ seruitutis non expectantes publicum iudicium. Hereticis enim parci non debet: morte enim dignus est qui Deo fidem morte plena & animam furatur. Deut. 18. præcipitur interfici propheta qui mendacium loquitur in nomine Domini. Matth. 7. Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. Et hoc est quod sequitur hic [quia mendacium loquutus es in nomine Domini] usurpato scilicet. Iere. 23. Nolite audire verba Prophetarum qui prophetant vobis & decipiunt vos, visionem cordis sui loquuntur, & non de ore Domini [& configent eum] verberibus scilicet, & puncturis tribulacionum [pater eius & mater eius genitores eius] affectum scilicet religionis affectui naturæ præponentes. Gen. 22. Non pepercisti vnigenito tuo propter me [cum prophetauerit] mendacium scilicet contra religionem. In signum huius Elias occidit quadrigentos viros Prophetas Baal 3. Reg. 18. Et subdit quod ex hoc cauebunt de futuro, & dolebunt de præterito.

Et erit] cum scilicet falsa prophetans iudicio parentum condemnabitur [in die illa confundentur Prophetæ] hoc est, erubescens de falso vaticinio [vnuisque ex visione sua] mendaci scilicet [cum prophetauerit] mendacium, supple. Iere. 23. In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij: & confortabant manus pessimorum vt non conuerterentur, vnuisque à malitia sua [nec operientur pallio saccino] usurpabant enim habitum verorum Prophetarum, vt sub hoc pallio simplices deciperent. Et hoc est quod sequitur [vt mentiantur] hoc est, vt mentiri facilius possent. Tria enim faciebant: usurpabant enim habitum Prophetarum, reuelationem iactabant diuinam, & in dolo quandoque veritatem dicebant vt mendacium protegerent. Apoc. 16. Vidi de ore draconis, & de ore bestie, & de ore pseudopropheta exire tres spiritus immundos in modum ranarum [& dicet] scilicet pseudopropheta conuictus & pœnitens [Non sum Propheta] confitens scilicet veritatem. Amos 7. Non sum Propheta nec filius Prophetae [homo agricola ego sum] hoc est, laborator, & de labore viuens. Psal. 127. Labores manuum tuarum quia manducabis. Job 5. Homo nascitur ad laborem [quoniam Adam] hoc est, labor indictus Adæ. Gen. 5.

Fidis miraculis vulgo non imponens.

Hereticis morte plena etendi.

Henor Dei priuato affectui preffundens.

Hereticorum tria præsidia.

Gen. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo [exemplum meum] in memoria scilicet mea [ab adolescentia mea] vt scilicet de labore & non de mendacio viuam. *Ecc. 7.* Non oderis laboriosa opera, & rusticationem à Deo creatam. *Ephes. 4.* Qui furabatur, iam non furetur, magis autem labore operando manibus suis, quod bonum est, vt habeat unde tribuat necessitatem patienti.

Et dicetur ei [qui scilicet fuerat pseudo] Quid sunt [hoc est, quid significant] plaga istæ? Hoc est, signa plagarum [in medio manuum tuarum?] He bræus haberet, in terminis tuis, hoc est, vbique per corpus. *Hieronymus.* Quid commisisti ut manus tuæ configerentur? *Isa. 2.* Vulnus & liuor & plaga tumens, non est circumligata. Quasi dicat: Malefici signa in te apparent [& dicer] pseudopropheta scilicet punitus. *Hieronymus.* Intantum fugabitur mendacium & veritas obtinebit locum, vt etiam ipse qui suo punitus est vitio, iuste perpeccum se esse fateatur. *Luc. 23.* Nos quidem iuste, nam digna factis recipimus [His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me]. *Hieronymus.* Hæc vulnera recepi iudicio parentum condemnatus, qui non oderant me, sed diligebant, etiam dum punient. *Deut. 33.* Qui dixerit patri suo & matri suæ, Nescio vos: & fratribus suis, Ignoro illos: & nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum & pacuum tuum seruauerunt.

Framea] Hic incipit agere de Christi Passione, & effectu Passionis: vnde in duo diuiditur. Primo enim agit de Passione. Secundo de effectu eius, infra 14. ibi [Ecce dies venient] In prima tria sunt, scilicet Christi Passio, Apostolorum dispersio, disperforum probatio.

Framea] vocatiui casus. Passio quæ fremere facit, dicitur framea. *Math. 26.* Tristis est anima mea usque ad mortem. *Ioan. 11.* Infremuit intra se ipsum [suscitare] hoc est, euigila ad puniendum [super pastorem meum] Christum scilicet. *Ioan. 10.* Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis [& super virum qui solus vir inter omnes] est viros. *Ecc. 7.* Virum de mille vnum reperi [cohærentem mihi] per vunionem diuinitatis. *Ioan. 14.* Ego in Patre, & Pater in me est. *Ioan. 10.* Ego & Pater vnum sumus [dicit Dominus exercituum] cuius scilicet voluntate Passio Christi perfecta est. Vnde Dominus dixit Petro prohibenti Passionem *Math. 26.* Conuerte gladium tuum in locum suum. *Ioan. 18.* Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum? Et reuertitur loquens ad frameam [percute pastorem] Ac si dicat: O framea ita suscitare, quod percutias pastorem & occidas. *Isaie 53.* Propter scelus populi mei percussi eum. *Dan. 9.* Occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est [& dispergentur oves gregis] *Glossa inducit illud Math. 26.* Tunc Discipuli reliquo eo omnes fugerunt. Hoc testimonio vñus est Dominus *Math. 26.* Omnes vos scandulum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Et subdit aliquid de consolatione [& conuertam manum meam] collectionis scilicet [ad patulos] pauculos scilicet, & humiles fideles. *Hieronymus.* Relictis superbis Iudeis, humilis Magister colligit humiles Discipulos, & adducit illud *Luca 11.* Nolite timere pusillus gressus, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. *Math. 29.* Sinite patulos venire ad me: taliter est enim

regnum cælorum. *S. ap. 3.* Iustorum animæ in manu Dei sunt. *Deut. 33.* Dilexit populos: omnes Sancti in manu eius sunt. Ex quibus autem colliguntur, subdit.

Et erunt in omni terra] hoc est, in toto mundo. *Isa. 24.* A finibus terræ laudes audiuiimus, gloriam iusti [dicit Dominus, partes duæ] Iudaorum scilicet, & Gentilium: tota enim terra tunc diuisa fuit in hos duos populos [& dispergentur] per mundum, scilicet, Apostoli. *Tob. 13.* Ideo dispersit vos inter gentes quæ ignorant Deum, vt vos enafretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum [& deficient] supple, duæ partes, à Gentilitate scilicet, & à Iudaismo. *Psalm. 103.* Deficiant peccatores a terra, & iniqui ita vt non sint [& tertia pars relinquetur] Christianorum scilicet credentium [in ea] hoc est, in terra sive Ecclesia. *Isaie 6.* Multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio [& conuertetur] *Isaie 6.* Et erit in ostensionem sicut terebinthus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos: semen sanctum erit id, quod steterit in ea. Et subdit de probatione illorum.

Et ducam tertiam partem] supple, relicta[m] per ignem] tribulationis scilicet, & martyrij, vel charitatis. *Psalm. 16.* Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. *Glossa inducit illud Lucre 12.* Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur. Et quod *Aector. 2.* Apostoli baptizati in Spiritu Dei & igne dicuntur [& vram eos sicut vritur argentum] vt scilicet idonei sint ad eloquium. *Psalm. 11.* Argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum [& probabo eos sicut probatur aurum] vt scilicet idonei sint ad recipiendum sapientiæ thesaurum. *S. ap. 3.* Tamquam aurum in fornace probauit eos, & quasi holocausti hostiam accepit eos, & inuenit eos dignos se.

*Ipsæ] populus scilicet tertiae partis [vocabit] hoc est, inuocabitis [nomen meum] sibi in gratia notum. *Sophon. 3.* In igne zeli mei deuorabitur omnis terra: quia tunc reddam populis meis labium electum, vt omnes inuocent nomen Domini, & seruant ei humero vno [& ego exaudiam eum] *Ieremia 33.* Clama ad me, & ego exaudiam te, & anuntiabo tibi grandia & firma quæ nescis [& dicam, Populus meus es] mihi scilicet seruens. *Deut. 7.* Elegit te Dominus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram [& ipse dicit, Deus meus] supple, es. *Apoc. 21.* Et ipse Deus cum eis, erit eorum Deus. *Ioan. 20.* Deus meus, & Dominus meus.*

Igne tribulationis inusti probabantur.

CAPUT XIV.

Ecce dies venient.

Tangit hic de effectu Passionis, primo in Iudeis, secundo in Gentibus *ibi* [Et egredietur Dominus] Tertio in iudicio & profectu Ecclesiæ *ibi* [Et veniet Dominus Deus meus.]

Ecce diés venient, dicit Dominus] captiuitatis Romanæ scilicet. *Luc. 19.* Venient diés, & circumdabunt

dabunt te inimici tui vallo [& diuidentur spolia tua] o Ierusalem, supple [in medio tui] Hieronym. Solet accidere ut quæ subito impetu in ciuitate direpta sunt, extra ciuitatem diuidantur, ne forte hostes superueniant. Hic autem tanta depresso incumbit, ut rapina à raptoribus in medio ciuitatis diuidatur. Exod. 15. Dixit inimicus: Persequar & comprehendam, diuidam spolia. Ezech 38. Ad sumenda spolia tu venis, ecce ad diripiendam prædam congregasti multitudinem tuam.

Ierusalem communis conspiratione omnium gentium vasa. Et congregabo omnes gentes] in regno scilicet Romanorum, quod regnum omnium gentium est [ad Ierusalem] hoc est, contra Ierusalem [in prælium] ad vindictam scilicet sanguinis Christi. Sap. 1. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra infestatos [& capietur ciuitas] à Tito & Vespasiano.

Luc. 19. Circundabunt te inimici tui, & coangustabunt te vndeque, & ad terram prostercent te & filios tuos qui in te sunt [& vastabuntur domus] Isaia 25. Posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum: ut non sit ciuitas Matth. 25. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta [& mulieres violabuntur] quod magna fuit turpitudo Thren. vlt. Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iuda. 2. Regum 12. Tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormier cum eis in oculis solis huius [& egredietur] captiuia scilicet [media pars ciuitatis] inferior scilicet, quæ in Mello habitat: illam enim solam cepit Titus [& reliquum populi] scilicet, circa templum & montem Sion habitans [non auferetur ex urbe] Contra hoc autem videtur esse illud Luce 19. Non relinquunt in te lapidem super lapidem. Sed ad hoc dicendum est, quod Titus primo destruxit medium partem, & postea Helius Adrianus euertit totam.

Et egredietur Dominus] Loquitur hic de destructione Gentium: quia non zelo Domini, sed auiditate prædæ destruxerunt Ierusalem.

Et egredietur Dominus] de loco scilicet lenitatis & misericordiae ad vindictam inimicorum suorum Habac. 3. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impij [& præliabitur contra gentes illas] scilicet, quæ Ierusalem destruxerunt [sicut præliatus est in die certaminis] illius scilicet famosi, quando destruxit Pharaonem & exercitum eius in mari rubro. Exod. 14. Fugiamus Israelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos.

Et stabunt pedes eius] id est, vestigia pedum. Psal. 1; 1. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius [in die illa] clarente scilicet gratia Ecclesiæ [super montem oliuarum] id est, super verticem Apostolicæ perfectionis. Gen. 19. Non stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac. Ezechiel. 43. Locus solij mei & locus vestigiorum pedum meorum vbi habito. Psalm. 67. Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo[qui est contra Ierusalem] id est, ad Ierusalem supernam respi- ciens. Gal. 4. Illa quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra [ad Orientem] Glosa, unde oritur sol iustitiae. Malach. vlt. Vobis timonibus nomen meum, orietur sol iustitiae. Et subdit de diuisione malorum & bonorum, & præputij & circumcisionis [& scindet moys oliuarum] eminentia scilicet Ecclesiæ, in qua plantantur oliuæ fæcæ luminis & vocationis [ex media parte sui] quantum ad fideles [ad Orientem] hoc est, ad præ-

D. Alberiti Magni In Zachar. Prop.

putium, in quo ortum est lumen gratia. Malach. 1.

Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus [& ad Occidentem] hoc est, ad circumcisionem, in qua occidit lux gratia, dum oritur in Gentibus, ita scilicet, quod scissura incipit ab Oriente & terminatur in Occidentem [prærupto grandi valle] hoc est, quod præruptum quod in medio est, sit grandis vallis, hoc est, grandis separatio: quia in Iudeo reuelatur cognitio Dei de fide in fidem. Rom. 1. In Gentili autem de errore idolorum venitur ad fidem. Luc. 16. Chaos magnum inter nos & vos firmatum est: ut hi qui hinc transire velint ad vos non possunt, neque inde huc transire [separatione, supple, ista facta, fiet alia separatione] separabitur montis medium eius] Pleonasimus: eius enim superfluit ex quo posuit montis, nisi eius ponatur pro eiusdem. Et intendit de separatione meritorum [ad Aquilonem] ad plagam scilicet nebulosam & frigidam, in qua sedet diabolus. Isaia 14. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Et hi sunt qui pertinent ad sinistram [& medium eius] montis scilicet, supple, separabitur [ad Meridiem] vbi est regio luminis & caloris, per quam significantur qui pertinent ad dexteram, ita quod scissura incipiat ab Aquilone, & terminetur in Meridiem, ut illi scilicet qui sunt in Ecclesia differentiationis meritorum distincti sint. Matth. 25. Separabit eos, sicut pastor segregat oves ab ovis: & statuet oves à dextris, ovis autem à sinistris. Ita autem dupli separatione facta in quatuor partes montis, fiet quod sequitur.

Et fugietis] qui scilicet saluari cupitis [ad vallem] hoc est, ad humilitatem [montium meorum] hoc est, ad eminentiam spiritus duorum testamentorum. Et bene dico, quod fugietis ad strictam vallem, hoc est, ad arcam viam, quæ dicit ad vitam Matth. 7. Iquoniam coniungeretur vallis montium] hoc est, separatio quæ est inter montes siue duo testamento [usque ad proximum] hoc est, vlt. Utriusque que ad parvam distantiam: rotæ enim est in megalopoli rotæ. Ezech. 1. quia quod unum loquitur in figura, alterum exhibet in veritate: & quod unum in promissione, alterum in exhibitione: & quod unum in timore, alterum in amore: quæ differentia non est magna, & licet saltare de monte in montem non impediens valle: unus enim passus medius est nihil plus, sicut iam ostensum est. Isti sunt de quibus dicitur 1. Reg. 10. Inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Beniamini in Meridie, salientes magnas foucas. Duo enim vires, intellectus sunt duorum testamentorum. Magna fouea dicitur profunda sapientia; saltus autem expositio saltans de testamento in testamentum, iuxta sepulchrum Rachel, hoc est, iuxta absconditum contemplationis, quia Rachel contemplacionem significat. In finibus vero Beniamini: quia tales filii dexteræ sunt, & ad dexteram pertinent. Et assimilat hanc fugam, subdens.

Et fugietis sicut fugistis [olim [à facie terræmotus]] hoc est, à praesentia terræmotus] In die Oziæ regis Iuda] 2. Paral. 26. legitur, quod Ozia usurpante summum sacerdotium terræmotus factus est, & rex percussus est lepra, ut omnes afflentes regi, rege impio deserto, fugerent ad Sacerdotes. Et ita modo impiis desertis fugient ad Apostolicos & bonos. Iere. 51. Qui fugistis gladium, venite, & nolite stare: recordamini pro-

Ecclesiæ
ex Iudaïs
atque Gen-
tilibus sa-
lubri fin-
cretismo
collecta.

Y cul

cul Domini , & Ierusalem ascendat super cor vetrum.

Et veniet Dominus Deus meus] Tangitur hic Ecclesia profectus in temporibus nouissimis , priuio in bonis , secundo in malis conuersis ibi [Et hæc erit plaga] In bonis tria dicit : iudicium scilicet, profectum gratiæ & doctrinæ , & cultus unitatem.

Et veniet Dominus Deus meus] ad Ecclesiam scilicet iudicando eam , & discernendo ab impiis , & nunc & in futuro] omnesque Sancti cum eo] testificando scilicet veritatem prædicationis Apostolorum. *Deut. 33.* Dominus de Sinai veniet , & de Seir ortus est nobis , apparuit de monte Pharan , cum eo Sanctorum millia *Septuaginta* habent , de monte umbroso & condenso, hoc est, de veteri testamento. Pharan enim feritas interpretatur , & timorem significat , per quæ vetus lex implebatur , de cuius testimonio ortus est nobis Dominus. Sic apparuerunt cum Domino Moyses & Elias , lex scilicet, & Prophetæ *Matth. 24.* *Isaie 3.* Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui.

Et erit] confirmatio sequentium est [in die illa] micante luce veritatis [non erit lux] excæctis scilicet Iudæis & malis , in quorum persona *Tob. 5.* dicitur : Quale gaudium mihi erit , qui in tenebris sedeo , & luinen cœli non video? [sed frigus & gelu] *Matth. 14.* Quia abundauit iniquitas , refrigerat charitas multorum [& erit dies una] notabilis præ omnibus. *Psal. 83.* Melior est dies una in atriiis tuis super millia [quæ nota est Domino] *Matth. 24.* De die illa nemo scit nisi Pater [non dies] plene , supple , ubique lucens : quia non omnes illuminantur [neque nox] quia non omnes excæctur . Vel dicit , nō dies neq; nox: quia post iudicium nō erit viciſſitudo diei neque noctis [& in tempore vesperi] hoc est , cum impiis lux obtenebrescit [erit lux] *Sanctis* scilicet. *Sap. 18.* *Sanctis* autem tuis maxima erat lux. Et horum quidem vocem inimici audiebant , sed figuram non videbant. Et subdit de profectu gratiæ & doctrinæ . Et hic quædam Bibliae habent capitulum decimumquintum.

Et erit] Confirmatio est sequentium [in die illa , exibunt aquæ viuæ de Ierusalem] doctrinæ scilicet , & gratiæ . Et dicuntur viuæ : quia viuificant. *Ioan. 8.* Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. *Ezech. 47.* Omnia ad quæ venerit torrens , viuent [mediū earum] doctrina scilicet veteris testamenti [ad mare orientale] mortuum scilicet , quod significat Iudæos mortuos. Quod tamen in hoc aliqui viuificantur , est quia quidam ex eis in primiua Ecclesia conuersi sunt. *Ezech. 47.* Aquæ intrabunt in mare , & exibunt & sanabuntur aquæ [& medium earum ad mare nouissimum] quod est occidentale , & significat gentilitatem in qua nouissime orta est lux gratiæ. *Heb. 1.* Nouissime diebus istis loquutus est nobis in Filio [&] supple , sic prædicatione Apostolorum [in æstate] prosperitatibus [& hyeme] aduersitatis [erunt] fluentes scilicet aquæ prædicationis non desiccatae. *Ecc. 24.* Dixi: Rigabo hortum meum plantationum , & inebriabo partus mei fructum. Et ecce factus est mihi tristes abundans [& erit] supple , sic in fide credentium [Dominus rex super omnem terram] *Isa. 54.* Redemptor tuus sanctus Israël , Deus omnis terræ vocabitur. *Sap. 1.* Spiritus Domini replevit orbem terratum , & hoc quod continet omnia. Et subdit de unitate cultus.

In die illa] clarent scilicet Euangelij gratia [erit Dominus unus] Deus scilicet omnium. *Ephe. 4.* Unus Dominus , una fides , unum baptisma , unus Deus & parer omnium [& erit nomen eius unus] ita scilicet , quod tunc nomina aliorum deorum non nominabuntur. *Exod. 20.* Non habebis deos alienos coram me. *Osea 2.* Auferam nomina Baalim de ore eius [& reuertetur omnis terra usque ad desertum] inclusus , ita quod etiam desertum. Et significat gentilitatem à principio desertam. *Isa. 35.* Lætabitur desertus & innua , & exultabit solitudo & florebit quasi lily. Et intelligit quod ab Oriente usque ad Occidentem [de colle Remmon] hoc est , de colle virtutum. Remmon quod interpretatur testis sublimis , & est in Aquilone [ad Austrum] hoc est , ab Aquilone in Austrum. *Glossa* , *Matth. 8.* Quia multi venient ab Oriente & Occidente , & recumbent cum Abraham , Isaac , & Jacob in regno celorum. Et hoc est quod sequitur [& Ierusalem] numero scilicet fidelium.

Et exaltabitur] *Isaie 52.* Exaltabitur & eleuabitur & sublimis erit valde [& habitabitur] supple , Ierusalem [in loco suo] hoc est , fundata in fide. *Ephe. 3.* In charitate fundati & radicati. *Glossa* inducit illud *Psal. 22.* In loco pascuæ ibi me collocauit. Et describit terminos [à porta Beniamini] *Beniamini* hoc est , à porta virtutis. Virtus enim in dextera est , & Beniamin filius dexteræ interpretatur. *Psal. 117.* Dexteræ Domini fecit virtutem , dextera Domini exaltauit me [usque ad locum portæ prioris] hoc est , primæ. Et significat innocentiam , per quam primus est ingressus gratiæ. *Psal. 24.* Innocentes & recti adhaerent mihi [& usque ad portam angulorum] hoc est , ubi plures parietes in unum coniunguntur. Et significat charitatem , quæ omnes virtutes coniungit. *Iob 38.* Quis demisit lapidem angularem eius ? [& à turre Hananeel] qui fortissimus Deo interpretatur , & significat fortitudinem & constantiam martyrum [usque ad torcularia regis] hoc est , usque ad Passionem Christi & crucem. *Isa. 63.* Torcular calcaui solus.

Et supple , sic [habitabunt in ea] ciues diuersarum virtutum. *Psal. 86.* Sicut lætantum , omnium habitatio est in te [& anathema non erit amplius] *Anathema* maxime sublato Antichristo. *Isa. 52.* Non adiicit *tis profili* vltra ut pertranseat per te incircuncisus & immigratio mundus. Tunc enim anathema in infernum detrudetur [& sedebit] hoc est , quiescat [Ierusalem] hoc est , Ecclesia [secura] timore scilicet malorum sublato. *Isa. 32.* Sedebit populus meus in pulchritudine pacis , in tabernaculis fiduciae , & in requie opulenta. Hæc impij Iudei peruerentes , dicunt implenda esse post bella Og & Magog , in ante Ierusalem , quando cum rege suo David in pace se debunt mille annis , de quorum fabulis nihil curramus.

Et erit hæc plaga] Tangit hic profectum Ecclesiæ in duobus , scilicet , in destructione malorum , & conuersione pœnitentium ibi [Et omnes qui reliqui fuerint] De destructione malorum tria dicit , scilicet , percussionem eorum in membris quibus peccauerunt , admirationem bonorum ibi [In die illa erit tumultus] & exterminationem malorum incorrigibilium ibi [Sic erit ruina equi].

Et hæc] scilicet quæ nunc dicitur [erit plaga] hoc est , percussio [qua percutiet Dominus] hoc est , puniet

Pharan.

Diei & no-
Etis viciſſi-
tudo quædo-
cessabit.

Vnus Deus
non plures
dij.

Charitas,
virtutum
omnium la-
pis angula-
ris.

Iudeorum
deliramen-
tum.

puniet [omnes gentes] hoc est, gentiliter viuentes [qui pugnauerunt aduersus Ierusalem] hoc est, contra Ecclesiam. *Iere. 30.* Infanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Et paulo post: Percussi te caitigatione crudeli, propter multitudinem iniquitatis tuae. Et determinat plagas & membra qua plangentur [tabescet caro] Quod in viuo est virus vel pus, in mortuo est tabes: caro autem medium tactus est, in quo est delectatio malorum. Et est sensus. Caro in qua in malo delectabantur, in tabem conuertetur [vniuersusque stantis super pedes suos] adhuc viui scilicet, ut sentiat peinas suas & doleat: stare enim pertinaciam significat, pedes affectus. *Job 33.* Tabescet caro eius & ossa qua tecta fuerant, nudabuntur. Appropinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.

Antiochus vermbus interiit. Herodes vermbus computruuit. *Elias magus cætitate percutitus à Paulo.*

Machab. 9. legitur de carnibus Antiochi, quod vermes scaturiebant. *Acto. 12.* De Herode legitur, quod percussit eum Angelus Domini, & consumptus vermbus expirauit, eo quod contra Deum & Ecclesiam pugnauerat [& oculi eius] quibus scilicet terribiliter Sanctos intuiti sunt, vel oculi interiores quibus mala qua contra Sanctos fecerunt, præuiderunt & ordinauerunt [contabescerent] adhuc viuentibus eis [in foraminibus suis] hoc est, in receptaculis oculorum eius. Huius exemplum est in eo qui dicebatur Emias Magus *Acto. 13.* cui dixit Paulus: O plene dolo & omni fallacia fili diaboli, inimice omnis iustitiae, non desinis subuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Et continuo cecidit caligo super eum, & factus est cæcus. *Pronerb. 30.* Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, suffodianc eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ [& lingua eorum] qua amare contra Deum & Sanctos locuti sunt [contabescerent in ore eorum] adhuc, supple, viuentibus eis. *Psal. 30.* Muta fiant labia dolosa, qua loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia & abusione. Et subdit de admiratione iustorum in plagis istis.

In die illa erit tumultus] Alia translatio, stupor: sed quia tumultus in malo accipitur, propter hoc addit [Domini magnus in eis] vt per adjunctionem ad bonam significationem trahatur. Et est sensus, quod boni admirantes, tumultum excitabunt de plagiis Domini. *Iere. 2.* Obstupescite cæli super hoc [& apprehendet vir] supple, plagatus, manum proximi sui querens scilicet auxilium & sustentationem. *Job 19.* Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei: quia manus Domini tetigit me [& conficeret manus eius] scilicet, plagati [super manum proximi sui] non plagati, supple. *Hieron.* Pra formidine & malorum pondere, qua scilicet peruenient. *Roma. 15.* Debemus nos firmiores imbecillitates infirmiorum sustinere, & non nobis placere. *Gala. 6.* Alter alterius onera portate. Sed quia posset credi, quod non pugnarent contra Ecclesiam, nisi extra Ecclesiam existentes, ideo subdit.

Sed & Iudas pugnabit contra Ierusalem] falsus scilicet Christianus ore confitens, & vita negans. *Tir. 1.* Confitentur se nosse Deum, factis autem abnegant. *Can. 1.* Filii matris meæ pugnauerunt contra me, [& congregabuntur] concessa scilicet victoria à diuina virtute [diuinitæ omnium gentium in circuitu] scilicet, ad Ecclesiam. *Isa. 60.* Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor

D. Albert. Magn. in Zachar. Propb.

tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Et enumerat in quibus sunt diuinitæ [aurum] sapientia scilicet [& argentum] eloquentia scilicet. *Aggæl 2.* Meum est aurum & meum argentum, magna erit gloria Dominus huius nouissimæ plus quam primæ [& vestes multæ satis] virtutum scilicet, in decore conuersationis. *Exod. 11.* Postulet vir ab amico suo & mulier à vicina sua vaſa aurea & argentea & vestes, & spoliabitis Ægyptum. Ecclesia enim multa talia spolia à Philosophis Gentilium habuit, tam in sapientia quam in eloquentia & doctrina virtutum. Quod autem dicit, satis, notat quod hæc sumenda sunt ad sobrietatem fidei. *Rom. 12.* non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Et subdit de destructione malorum sub differentiis peccatorum generalibus.

Sic] id est, posito hoc [ruina erit] hoc est, casus vel à peccato, vel à vita, vt (sicut dicit Bernardus) fortiter vel ritus, vel natio deleatur [equi] id est, præcipitis audaciæ in concupiscentiam & in malum. *Psal. 32.* Fallax equus ad salutem. *Isa. 31.* Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes [& muli] supple, erit ruina, qui significat sterilem in omni bono. *Iere. 22.* Scribe virum istum sterilem qui in diebus suis non prosperabitur [& camelus] Camelus monstruosum animal, gibbosum & deformem, auarum significat, qui etiam ruet vel à vitio, vel à natura. *Ecclesiastes 10.* Auaro nihil est scelerius. Hic enim in vita sua proiecit intima sua, & in vita sua venalem habet animam suam. *Matt. 19.* *Marc. 10.* *Luc. 18.* Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum [& omnium iumentorum] hoc est, bestialium hominum [qui fuerint in castris illis] scilicet pugnantibus contra Ecclesiam, vel Ierusalem [Sic ruina hæc] id est, cadent sicut ea qua nominata sunt. *Isa. 3.* Corruet populus, vir ad virum. Hæc Iudæi dicunt futura esse in interfectione Gog & Magog *Ezech. 39.*

Et omnes qui reliqui fuerint] Tangit hic deuotionem conuersorum ad Ecclesiam in duobus, scilicet, celebratione festiuitatum, & in sacrificiis [In die illa erit quod super frænum est] In primo duo dicit, scilicet religionem celebrantium, & pœnam non celebrantium.

Et omnes qui reliqui fuerint] id est, relicti non ruent de vniuersis gentibus, ad fidem scilicet Ecclesiæ conuersis. *Psal. 81.* Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus [qua venerunt contra Ierusalem] verbo scilicet, vel exemplo impugnantes Ecclesiam. *Psal. 34.* Expugna impugnantes me [ascendent] gradibus virtutum [ab anno in annum] hoc est, per singulos annos. Annus qui duodecim renouationes habet in luna ex lumine solis, doctrinam significat duodecim Apostolorum, qua facit vt ascendant homines in Ierusalem. *Isa. 2.* Fluent ad eum omnes gentes [vt adorent regem Dominum exercitum] *doctrina conuersi.* *Deut. 6.* Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. *Psal. 44.* Ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum [& celebre nt festiuitatem tabernaculorum] in suæ scilicet peregrinationis commemorationem. *Heb. 11.* Confitentes quoniam peregrini & hospites sunt super terram. *i Pet. 2.* Oblæcro vos tamquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis. *Psal. 38.* Aduena ego sum apud te, sicut omnes patres mei. Et subdit

Ecclesiæ Gentilium spolijs locupletatas.

Avarus camelio similes.

Gemes Apostolorum doctrina conuersi.

du pœna non ascendentium.

Et erit] Confirmatio est sequentium [qui non ascenderit de familiis terræ] siue cognationibus [ad Ierusalem] id est, ad Ecclesiam. *Psal. 121.* Illuc ascenderunt tribus, tribus Domini ad confitendum nomini Domini. *Isa. 60.* Gens & regnum quod non seruerit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur [vt adorent regem Dominum exercituum] *Ioan. 4.* Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate [non erit super eos imber] Dominicæ scilicet benedictionis. *Amos 4.* Plui super vnam ciuitatem, & super reliquam non plui. *Isa. 5.* Mandabo nubibus meis ut non pluant super eum imbre.

Quod & si familia Ægypti non ascenderit] Ægyptum specialiter nominat & non alias gentes: quia Ægyptus mœror vel tenebræ interpretatur, & ex mœro significat peccantes ex infirmitate, ex tenebris autem peccantes ex ignorantia: vt ergo sciatur quod tales non exculantur ad minus à toto, propter hoc ponit Ægyptum [& non venerit] supple, ad adorandum [nec iuper eos erit] supple, imber. *Aggai 1.* Propter hoc super vos prohibiti sunt cœli, ne darent rorem [sed erit ruina] talium scilicet [qua percutiet Dominus omnes gentes] *Isa. 19.* Tradam Ægyptum in manus dominorum crudelium [qua non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum] tales enim domum patriam querunt in terra, & de cœlesti patria non curant. *Isa. 24.* Formido & laqueus super te qui habitatores terræ. *Iere. 17.* Recedentes à te in terra scribentur.

Hoc erit peccatum Ægypti] hoc est, reputabitur in peccatum his qui peccant ex infirmitate vel ignorantia. *Deut. 32.* Peccauerunt ei & non filii eius in sordibus [& hoc peccatum omnium gentium] *Roma. 3.* Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei [qua non ascenderint ad celebrandum festiuitatem tabernaculorum] *Nahum 1.* Celebra Iuda festiuitates tuas. *Psal. 75.* Reliquæ cogitationum diem festum agent tibi. Et subdit de cultu.

In die illa] clarente scilicet gratia [erit quod super frænum equi est] Equis præcipitem concupiscentiam significat, frænum autem continentiam rationis. *Isa. 48.* Infrænabo te laude mea ne interreas. *Psal. 31.* In chamo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te [sanctum Dominum] id est, sanctificatum & oblatum. *Hieron.* Decor phalerarum ad cultum Dei referendus est.

*Frænum my
ficum.*

Idem in originali. Exposuit hoc quidam de classis Dominicæ crucis, è quibus Constantinus Augustus frænos equo suo fecerit, eosque sanctum Domini vocari. Et infert, reprobando hoc: Audiu quidem rem pio sensu dictam, sed ridiculam [& erunt lebetes] quæ significant corda feruentia charitate [in domo Domini] supple, existentes [quasi phialæ] mutatae scilicet de nigro adusto in lucem phialarum siue lampadarum, sicut de Maria Magdalena cantatur, quod fit ex lebete phiala. *Cant. 8.* Lampades eius lampades ignis atque flammarum [coram altari] quod Dominum Iesum Christum significat. *Isaie 19.* Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius.

Et erit omnis lebes in Ierusalem] hoc est, omnis generis, & significat corda Doctorum & Sacerdotum omnia genera cruditatum peccatorum ad gustum salutarem decoquentia. *1. Reg. 2.* Incendatur primo ex more adeps, & decoquantur carnes: & tolle tibi quantum desiderat anima tua [& Iuda] hoc est, confitens Deo & glorificans eum [sanctificatus Domino exercituum] supple, erit. *Psal. 113.* Facta est Iudæa sanctificatio eius. *Luce 1.* In sanctitate & iustitia coram ipso [& venient omnes immolantes] id est, immolare volentes. *Roman. 6.* Obscro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. *Psalm. 26.* Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis [& sument ex eis] lebetibus scilicet. Quilibet enim venit ad suum Confessorem [& coquenter in eis] vt scilicet cruditatem peccati amittat per calorem pœnitentiae & charitatis. *Psal. 38.* Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis [& non erit mercator ultra]. *Ioan. 2.* *Matt. 21.* Expulit Dominus vendentes & ementes de templo [in domo Domini exercituum] Mercator dicitur vel hypocrita qui pro laude vendit, vel simoniacus, vel ad literam negotiator [in die illa] lucente scilicet. *Chrysostomus.* Qui mercator est, expellatur ab Ecclesia, scriptum est enim: *Quoniam non cognoui negotiationem.* *Ioan. 2.* Auferte ista hinc,

& nolite facere domū Patris mei, domum negotiotioris. *Jerem. 7.* Nunquid spe lunca latronum facta est domus hæc, in qua inuocatum est nomen meum?

*Mercator
templo pro-
scribitur.*

* *

D. ALBERTI MAGNI,
EPISCOPI RATISPOENSISS.
DOCTRINA TOTO ORBE
CELEBERRIMI, ORDINIS
PRÆDICATORVM.

In Malachiam Prophetam
Enarratio.

PROLOGI DIVI HIERONYMI
In Malachiam Prophetam explanatio.

E vs per Moysen] Hieronymus, in hoc Prologo duo facit, scilicet, tangit causam suscepti operis, & materiam ibi [Nam reliqua quæ lectio[n]e comprehensa sunt] In prima duo sunt, scilicet, causa, & susceptum opus ibi [Ideo per Malachiam] In prima duo sunt, vnum scilicet per se, & alterum ex incidenti.

Deus per Moysen] tanquam scilicet per ministrum [populo Israeli præcep[er]at] Leuit. 11. & 22. [Sacerdotes tabernaculi sui] id est, tabernaculo suo deseruientes [omni corporali vitio liberos] scilicet, quod nec longo nec torto naso sint, nec claudi nec cæci, vel abscessi, vel atritis testiculis, sicut dicitur Deut. 33. [hostias æque omni vitio vacuas] id est, liberas, hoc est, non macrum, non claudum, nec cæcum, nec debile [sibi offerre] Ecci. 38. Impingua oblationem. Psalm. 65. Holocasta medullata offeram tibi. Gene. 4. Abel obtulit de adipibus gregis sui.

Quibus] Sacerdotibus [legem suam] præcipue quantum ad cultum templi [ad regendum populum] secundum formam legis scilicet [ob hoc derat] id est, illa intentione [vt per sacrificiorum oblationem] scilicet, quibus purificaretur populus & placaretur Deus [internuntij Dei & hominum facti] vota scilicet populi Deo offerentes, & propitiacionem Dei populo renuntiantes. Deut. 5. Ego sequester & medius fui inter Deum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis omnia verba eius, Exod. 18. Esto tu populo in his quæ ad Deum

D. Alberti Magni, in Malach. Prophe-

pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum, ostendásque cæremoniās & ritum colendi, viāmque per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant. Et hoc est quod sequitur [populum præceptis cælestibus facerent obedire] 1. Corinth. 11. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Heb. 13. Obedite præpositis vestris, & subiacete illis: ipsi enim perugilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris.

Vnde] hoc est, propter quam similitudinem [Sacerdotes Angelos Dei esse hoc loco Scriptura testatur] Infra 2. Et accipit similitudinem Gene. 28. vbi inter Dominum innixum scalæ desuper, Angeli descendentes propitiationē Domini ad Iacob deferebant, & Angeli ascendentēs vota Iacob ad Dcūm referebant: quod adhuc officium est Sacerdotum. Ioan. 1. Videbitis cælum apertum & Angelos Dei descendentes & ascendentēs super Filium hominis. Et subdit de ingratitudine quasi ex incidenti, vt melius intelligatur causa suscepti operis.

Sed quia tanti muneris gratiam] gratis, supple, sibi datam [contemnentes] ipsi scilicet Sacerdotes ad minus habituali contemptu, qui peccato coniunctus est [supradictus populus ac Sacerdotes] utriusque enim ingrati fuerunt. Sap. 16. Ingratus spes tamquam hibernalis glacies tabescet, & disperget tamquam aqua superuacula. Ecci. 19. Ingratus sensu derelinquit liberantem se [sacrificia vitio deturpata] corporali scilicet, claudum vel macrum vel debile offerentes. Malach. 1. Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & votum faciens, immolat Domino debile [ipsi] scilicet Sacerdotes offerentes [criminibus atque impietatis maculati] Crimina sunt peccata maiora, ac- Crimen, cusatione scilicet digna in iudicio. Impietates autem dicuntur hic communia peccata contra legem Dei facta. Macula vero dicitur contagiosa turpitude, ex peccato adhærens anima. Et tales esse Sacerdos, Dei & populi inter- sacerdos, contra præceptum Dei est. Leuit. 22. Cu- expers sit studient Sacerdotes præcepta mea, vt non subia- criminis. ceant peccato & moriantur in sanctuario, cum polluerint illud [Deo offerre cœperunt] supple, sic

Y 3 maculati

maculati. *Malach. 1.* Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra.

Ideo] Tangit operis susceptionem [per Malachiam Prophetam] quem scilicet ad hoc suscitauit [Deus populum Israel increpans] vt scilicet à peccato auerteret. *2. ad Timoth. 4.* Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina[ait] *Malach. 1.* Dilexi vos, dicit Dominus] gratuita scilicet dilectione. *Iere. 31.* In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans [& dixisti] tanquam scilicet ingrat & immemores beneficiorum meorum [In quo dilexisti nos?] *Ecci. 29.* Loquetur verba tadij & murmurationis. Et post pauca : Pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. Et subdit qualiter gratis dilexit, quasi respondens ingratis.

Nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus:] & sic, supple, nec ex utero materno nec ex semine paterno habuit Iacob, quod eum Deus p̄̄ Esau diligenter : oportuit ergo quod gratuita dilectione diligenter eum. Et hoc est [& dilexi Iacob] *Osea vlt.* Diligam eos sponte : quoniam auerius est furor meus ab eis [Esau autem odio habui] Non dicatur hic odium inimicitiae inueteratio, vel ira positiva, sed priuatio gratuita dilectionis. Quicunque enim de massa perditionis quam Deus odio habet, non eligitur, & separatur per dilectionem, manet in odio & in ira. *Ephe. 2.* Omnes eramus natura filii ira. Et hoc Hieronymus nititur explanare, subdens.

Predestinatio Dei gratuata. Esau autem fratrem Iacob] & ex hoc, supple, æqualiter diligibilem [non iniqua, sed spontanea voluntate odio habitum à Deo] probatur ex hoc dicto *Roma. 9.* Cum enim nondum nati fuissent aut aliquid boni egissent aut mali, vt secundum electionem, propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruier minori. *Gene. 25.* Et hoc similiter ostendit ab altera parte, subdens [vel sine meriti gratia] quo scilicet hoc meruisset [Iacob dilectum] supple, fuisse [manifestum est] ex eodem scilicet Apostoli verbo. Nihil enim egerant nec boni nec mali, qui nec nati fuerant : & ideo nec propter meritum boni Iacob elegit, nec propter meritum mali Esau reprobauit, sed spontanea voluntate.

Cum] id est, quamvis [secundum præscientiam suam] Dei scilicet, qua omnia præuidet antequam fiant bona & mala, licet causet bona & non mala [Esau quidem] supple, præuideleret [effusionem sanguinis fraternali concupiscere] hoc est concupiscentium. *Gene. 27.* Dixit Esau : Venient dies luctus patris mei, & interficiam Iacob fratrem meum [Iacob autem] in futurum, supple [in sui cognitione] qua scilicet Deum cognosceret beneplaciti cognitione [observandam legem] hoc est, propter seruandam legem [desiderare] id est, desideratum [cognosceret] Et est sensus. Quamvis mala in uno præuidereret, & bona in altero : non tamen propter illa bona alterum elegit, vel propter ista mala alterum reprobauit, sed æterna & gratuita dilectione elegit Iacob. *1. Ioan. 4.* Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Temporale enim non potest esse causa æterni, & iniustum esset quod propter mala quæ non sunt nee fuerunt, sed tantum possibilia sunt in futurum, aliquis reprobaretur.

Cuius rei gratia] Subinfert quod ex tali necessitate suscepit opus prophetandi [supta dicto usus

est exemplo] quod à patribus ad filios transferretur [dicens, Iacob dilexi, Esau autem odio habui] & reperit quod non propter præscientiam meritorum vtriusque hoc fecerit [Quamvis ex operibus memoratorum] Esau scilicet, & Iacob [quorum Liber Geneseos meminit] cap. 25. [in quo vnuquisque] id est, vterque [futurus erat proposito] bono scilicet, vel malo [manifeste constat] Libro Geneseos referente [vt scriptum est] eodem scilicet capitulo, secundum Septuaginta [Creuerunt pueri] ætate scilicet, & corpore, virtute & malitia [& erat Esau] qui scilicet odio habitus est à Deo [homo agrestis] id est, sylvestris [sciens venari] quod in malo accipitur [Iacob autem] dilectus scilicet à Deo [homo simplex] in malo scilicet. *Roma. 16.* Volo vos simplices esse in malo, & sapientes in bono [inanens in tabernaculo] hoc est, domestica & ea quæ sunt conscientiae diligens & custodiens. *Psal. 83.* Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Nam reliqua] Tangit hic materiam prophetarum [quæ lectione comprehensa sunt] istius scilicet prophetarum [præuaricationem populi Israel] contra mandatum Domini scilicet [in obseruandis sacrificiis Dei] quod scilicet forte & pingue, non debile aut macrum offeratur [increpationemque] sapientiae Dei [in eundem] scilicet populum Israel, quod Deos alienos coluerit] ante scilicet captiuitatem [significat] & hæc sunt materia prophetarum. Attendum autem quod Hieronymus dicit, quod quia Malachias Angelus eius interpretatur, Malachiam Angelum fuisse quidam dicunt & sumpto corpore populo prophetasse : quod nos omnino non recipimus. Hebraei vero dicunt, hunc fuisse Esdras, qui anno septimo Artaxerxis prophetauit post *Zacharium & Aggeum.* Quicquid autem de hoc verum sit, non est nostrum diffinire, sed hoc sciimus quia Propheta Domini fuit, & quæcumque loquutus est, à Spiritu sancto dixit.

Malachias Propheta.

C A P V T I.

Onus verbi Domini] Hunc Prophetam, qui Malachias dicitur, & Angelus eius interpretatur, Origentes dixit Angelum de cælo misum, eo quod infra in titulo *Septuaginta* habent : In manu Angeli eius. Quod non recipit Ecclesia. Unde Malachias Angelus dicitur, eo quod munitus Domini fuit ad populum, sicut dicitur *Iere. 7.* Misit ad vos omnes seruos meos Prophetas : sicut & *Isaie 33.* Prophetæ Angelii dicuntur. Ecce, videntes clamabunt foris 'Angeli pacis amare flebunt. Post *Aggeum* ergo qui de reædificatione templi, & *Zacharium* qui de reædificatione ciuitatis & terræ prophetauit, ultimo inducitur *Malachias*, qui de emundatione cultus & sacerdotij, & terribili aduentu Domini ad iudicium prophetat. Diuiditur autem in partes duas : titulum scilicet, & prophetarum seriem ibi [Dilexi vos] Titulus quatuor continet, scilicet, peccatorum oppressionem, eruditio veritatem, opprimendorum qualitatem, & doctrinæ per opera confirmationem.

Onus]

Malachias.
Angelus
fuit officio,
non na-
tura.

Onus] id est, pressura grauis ad portandum. *Isa. 30.* Ardens furor eius & grauis ad portandum. *Psalm. 37.* Iniquitates meae supergressae sunt super caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me. Peccatum enim, quod quies peccatorum est in libidine, graue pondus efficitur in iudicij & condemnationis severitate. *Threno. 1.* Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius, conuolutae sunt & impositae collo meo [verbi Domini] & ideo eruditio est ad veritatem. Est enim hoc verbum incitationis. *Proverb. 4.* Audite filij disciplinam patris, & attendite ut sciatis prudentiam. Disciplina enim studitio est per difficultia, ut dicit *Glossa Hebræ. 12.* super illud: Omnis disciplina in praesenti quidem non videtur esse gaudij, sed mœroris: postea autem exercitatis per eam, fructum pacatissimum reddet iustitiae. Verbum enim instrumentum est eruditio. Domini autem noinen prementis est potestatis [ad Israël] Qualitatem tangit peccatorum, qui scilicet integratio beneficio accepto ad peccata peruersi sunt. *Isa. 1.* Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Et est notandum(ut dicit *Hieronymus*) quod ante captiuitatem decem tribus Israël dicebantur, quia tunc distinctæ per regnum erant à duabus tribibus: post redditum autem de captiuitate indifferenter & duas & decem tribus dicuntur Israël, eo quod tunc ad unum regnum vocabantur. *Iere. 2.* Sanctus Israel Domino, primitice frugum eius. *Isa. 19.* Hereditas autem mea Israel [in manu Malachia] Notat doctrinæ per opera confirmationem. Doctrina enim in manu est, quod verbum per opera confirmatur. *Osee. 12.* In manu Prophetarum assimilatus sum. Assimilatus enim est, quando manus ori similis est. *Ioan. 10.* Si mihi non creditis, operibus credite.

*Dilectio
Dei eternæ.*

Dilexi vos] Hæc prophetia tria continet, scilicet, sacerdotalium peccatorum expropriationem, & Sacerdotum peccantium expurgationem, infra. 3. *ibi* [Ecce ego mitto angelum] & differentias stipendiorum malorum & bonorum per extremi iudicij [severitatem, infra. 4. *ibi* [Ecce enim dies veniet succensa] Prima pars in duas diuiditur. In prima enim exprobrat ingratitudinem præteritorum beneficiorum. In secunda contaminationem factam circa matrimonium, infra. 2. *ibi* [Et nunc ad vos mandatum hoc] Prima harum in duas adhuc diuiditur. Primo enim exprobrat ingratitudinem circa beneficia patrum in genere, secundo ingratitudinem circa ritus sacrificiorum in specie *ibi* [Dicit Dominus exercituum ad vos o Sacerdotes] In prima duo sunt. Tangit enim primo beneficia, secundo ingratitudinem ad beneficium *ibi* [Filius honorat patrem] In prima sic procedit, præmittit beneficium & explanat illud, & explanationis ponit probationem & probationis ostendit demonstrationem.

Dilexi vos, dicit Dominus] & intelligitur de dilectione & prædestinationis & effectus per bonorum collationem. Dilexit enim ab æterno præordinando bona gratiae & gloriae, & dilexit tempore, bona præordinata apponendo & conferendo. *Iere. 31.* In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miseras. *Osee vlt.* Diligam vos sponte: priuionam aversus est furor meus ab eis. Et subdit explanando [& dixistis] ingratitudo scilicet beneficium receptum non cognoscentes. *Ecc. 29.* Pro honore & beneficio reddet illi contumeliam

[In quo dilexisti nos?] hoc est, in quo beneficio ostendis dilectionem. Simile *Judicum 6.* Si Dominus nobiscum est, quare inuenient nos tot mala? Sicut enim dicit *Philosophus in Topicis*, Eiusdem motis est amicis beneficere & inimicis male: & ideo si mala fiunt amicis, non videntur esse amici. Et ergo hoc dicentes non intellexerunt quod paterna amicitia in filium est, quando corripit eum. *Apoc. 3.* Ego quos amo, arguo & castigo. *Prover. 3 & Hebre. 12.* Quis filius quem non corripit pater? si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filii estis. Unde respondendo subdit.

Nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus?] Hoc autem dicit, ut sciatur quod propter merita paterna non elegit Iacob, & Esau reprobauit. *Ezech. 18.* Filius non portabit iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij. Et *ibidem* Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum [& dilexi Iacob] gratia scilicet appositione [Esau autem odio habui] hoc est, reprobauit. *Roma. 9.* Cum nati nondum fauissent, aut aliquid boni egissent vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior minori seruier. *Gen. 25.*

Quæritur tamen hic, Cum omnis actio Dei rationabilis sit & iusta, & parvuli nec in parentibus nec in semine parentum differentiam habuerint. *Roma. 9.* enim dicitur, quod ex uno concubitu concepti sunt, quare Deus Iacob dilexit Esau odio habuit? Ad hoc soluendum inducitur gratia *Glossa Augustini*, quæ sic dicit: Cui vult, miseretur: & quem vult, indurat. *Roma. 9.* Sed hæc voluntas Dei iniusta esse non potest: venit enim de occultissimis meritis, quia & ipsi peccatores cum propter generale peccatum, originale scilicet, unam massam perditionis fecerint: nonnulla tamen inter illos est diversitas. Præcedit ergo in peccatoribus, qui quamvis nondum sint iustificati, digni tamen efficiantur iustificatione. Et item præcedit in aliis peccatoribus quo digni sint obtusione. Et ex hoc videtur cum id quod præcedit in peccatoribus, sit temporale, & illud sit causa dilectionis vel reprobationis diuinæ quæ æternæ sunt, quod temporale sit causa æterni, quod valde inconveniens est. Super hac questione exclamat *Apostolus Roma. 9.* O homo tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figuratum ei qui se finxit: Quid fecisti me sic? An non habet potestatem figulus lutti, ex eadem quidem maiora aliud vas facete in honorem, aliud in contumeliam? Sed ex hoc videtur quod ex sola Dei voluntate alias electus sit, alias vero reprobatus, & reddit quod primo obiectum est, quod hæc voluntas Dei irrationabilis sit: quia de his quæ omnino similia sunt, idem iudicium esse deberet. Idem videtur ex hoc quod dicitur *Roma. 9.* Cuius vult, miseretur: & quem vult, indurat. Item *ibidem*. Non est voluntis neque currentis, sed Dei misericordis.

Ad hæc sine præjudicio dicendum est cum *Augustino*, quod voluntas Dei eligens unum, & reprobans alterum, iustissima est: sed hæc voluntas *electio Dei aquifissima*, cum præfusione & præordinatione est respectu bonorum quos elegit. Illos enim præuidet futuros bonos, & præordinat, causando bona ad quæ eligit eos. Respectu autem malorum cum præfusione est tantum: hos enim quia præuidet finaliter futuros malos, non præordinat eis causando bona

ad quæ eligit, & sic non apponendo bona, reprobat. Et quod dicitur aliquid præcedere in peccatoribus, quo indigni sint iustificatione, dicitur in peccatoribus præcedere quod præcedit respectu peccatorum, eo modo quo respectus dicitur esse in relato cum tamen alterius sit: & hoc modo talis respectus non est temporalis, sed æternus. Etsi dicas, quod in æternis unum non præcedat alterum. Dicendum, quod verum est in quantum æterna sunt, sed effectum æterni qui temporalis est, respectus æternus præcedere potest, ex quo ipsum æternum rationabile esse videatur. Et sic præuisio auersionis à gratia, causa est non appositionis gratiæ: & rationabilis ostenditur effectus non appositionis, per hoc quod si apponenteretur, ille auerteretur: temporale autem signum potest esse quod rationabile sit æternum. Et hoc modo loquitur. *August.* Et per hoc patet solutio ad totum. Explanationis autem huius probationem subiungit.

Et id est, quia [posui montes eius] id est, terram montosam Esau [in solitudinem] destruxo scilicet cultore & habitatore, sicut & superbiae peccatorum in solitudines ponuntur. *Psal.* 106. Posuit terram fructiferam in saluginem à malitia inhabitantium in ea [& hereditatem eius] id est, ciuitates & oppida quæ quondam fuerunt hereditas eius, & modo sunt in parietina redactæ, supple, posui [in dracones deserti] hoc est, in venenata animalia, quæ in deserto habitare consueverunt. *Isa.* 13. Replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi. Sed quia posset dici, quod si Deus destruxerit, homo reædificabit, ideo respondet quod destruet omnia opera eorum, in signum reprobationis æternæ.

Quod si dixerit Idumæa, Destruxi sumus] in operibus omnibus, ciuitatum scilicet, & villarum. *Thren.* 2. Destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda [sed reuertentes] supple, ad terram de captiuitate [reædificabimus quæ destruxta sunt] scilicet per Dominum. Et in fastu & superbia dixerunt hoc, quasi contra Dominum contendentes. Simile *Isa.* 9. Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus: sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus [hæc dicit Dominus exercituum] cuius verbum effectuum est [Isti ædificabunt] Cum contemptu legendum est, isti. Quasi dicat: Tam infirmi, & tam viles [& ego destruam] Deus enim semper destruit opera diaboli. 1. *Ioan.* 3. In hoc apparuit Filius Dei ut dissoluat opera diaboli [& vocabuntur] destruxta, supple [Terminii impietatis] Emphasis est, hoc est, Terminii impij vel impiorum: sed ad expressionem maiorem dicitur, impietatis. *Isaie* 14. Non vocabitur in æternum semen pessimorum [&] supple, vocabuntur [Populus cui iratus est Dominus] populus hic scilicet: quia semper rebelles fuerunt gratiæ. *Aet.* 7. Dura ceruice & incircuncisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. *Job.* 24. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reuersi sunt per semitas illius [vsque in æternum] vt scilicet nunquam veniam sint consequuti, qui obdurato corde per impénitentiam finalē resistunt. *Deut.* 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. *Matth.* 12. & *Luca* 12. Non remittetur in hoc seculo, nec in futuro. Et quod dixit, probat demonstrando ad oculum.

*Deus sub-
uerit opus
diaboli.*

*Obstinatio
irremissibi-
lis.*

Et oculi vestri videbunt] postquam scilicet vos redibitis de captiuitate, & in bonis meis construci eritis, damnationes videbitis impiorum. *Psal.* 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. *Isaie* ultimo Erunt vsque ad satietatem visionis omni carni. *Glossa*. electorum. *Mich.* 7. Oculi mei videbunt eam: nunc erit in conculationem vt lumen platearum [& vos dicetis] in gratiarum scilicet actione & laude [Magnificetur Dominus super terminum Israel] hoc est, qui magnus est à captiuitate reducendo, continuo magnificetur populis suis incrementum in bonis dando, & terminos eius omnes ad fructum boni preparando. *Psal.* 125. Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus latentes. *Luc.* 1. Magnificat anima mea Dominum. *Luc.* 1. Audierunt vicini & cognati eius, quia Deus magnificauit misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.

Filius honorat patrem] Posito beneficio *Parentes à
tuitæ dilectionis, econtra ostendit Iudæorum in- filiis hono-
gratitudinem, & ad hoc vtitur humana similitu- randi.* dine & ratione.

Filius honorat patrem] hoc est, consuevit honnoreare, & (sicut dicit *Philosophus* in nono Ethicorum) filius honores diuinos debet patri. *Exod.* 20. Honora patrem & matrem, vt sis longæus super terram. *Ephe.* 6. Filij, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæus super terram. *Proverb.* 30. Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, suffodiante eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ [& seruus dominum suum timebit] hoc est, timere consuevit. *Danie.* 1. Timeo ego dominum meum regem. *Hieronymus.* Primum Deus vult, vt filij simus, & bonum voluntate faciamus: si autem hoc nolumus, saltem vt seruos nos habeat, & à malis per tormentorum formidinem recedamus. Et quia nec vt filij nec vt serui habuerunt se ad Dominum, ideo subdit.

Si ergo pater ego sum] sicut, supple, dicitis. *Isa* 64. Et nunc Domine pater noster es tu, nos vero lutum: & factio noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. *Psal.* 88. Ipse inuocauit me, Pater meus es tu. *Matth.* 6. Pater noster qui es in celis [vbi est honor meus?] tanto scilicet patri exhibendus. *Ioan.* 8. Honorifico Patrem meum, & *Honor, vir-* vos in honora stis me. Est enim honor, vt dicit, *tutis est Philosophus*, præmium virtutis: non quin virtus *præmium*. digna sit maiori præmio, sed quia maius non potest exhiberi ab homine. Vnde dicitur, quod honor est exhibitio reuerentiae in testimonium virtutis. *Psal.* 49. Eruam te & honorificabis me. 1. *ad Timoth.* 1. Soli Deo honor & gloria. *Apoca.* 4. Dabant animalia gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum [Et si Dominus ego sum] prælatus scilicet dignitate, emens diuitiis pulchrorum & bonorum, continens potestate virtutis. *Ester* 13. Dominus omnium tu es. *Apoca.* 19. Habens in vestimento & in femore scriptum, Rex regum & Dominus dominantium [vbi est timor meus? quem scilicet vt serui exhibere debetis, vt saltem timore peccati à malo temperetis. *Psal.* 13. Non est timor Dei ante oculos eorum. *Isa.* 59. Sclera nostra nobiscum, & iniurias nostras cognouimus, peccare & mentiri contra Dominum: & auersi sumus ne iremus post tergum

tergum Dei nostri [dicit Dominus exercituum] Confirmatio est eorum quæ dicta sunt , tamquam potens enim dicit , & per suos exercitus exequitur , & effectui mandat omne quod dicit. *Eccl. 8.* Sermo illius potestate plenus est.

Ad vos ô Sacerdotes] Hic specialiter ingratitudinem impropereat circa officium sacerdotale in ritu sacrificiorum. Diuiditur autem pars ista in tres partes. In prima ostendit ingratitudinem , in secunda propter ingratitudinem abiectionem *ibi* [Non est mihi voluntas in vobis] in tertia abiectionem maledictionem *ibi* [Maledictus dolosus] In prima duo sunt. Primo enim impropereat , quod indigna sacrificio Dei obtulerunt. Secundo , quod non gratis , sed spe mercedis seruerunt *ibi* [Quis est enim in vobis] In prima harum tria sunt , scilicet , ingratitudinis impropereatio , impropereatio ingratitudinis probatio *ibi* [Si offeratis cæcum] & ad pœnitentiam renocatio *ibi* [Et nunc deprecamini] In prima tria facit. Ostendit enim ad quos loquitur , & quia ex hoc aggrauatur ingratitudo. Secundo ingratitudinem exprimit. Tertio expressam exponit.

Ad vos ô Sacerdotes] qui scilicet forma & exemplum deberetis esse aliis. *Ecc. 50.* Simon Onias filius Sacerdos magnus , qui in vita sua suffulsi domum. *Hebre. 7.* Talis decebat ut esset nobis pontifex , sanctus , innocens , impollutus , segregatus à peccatoribus [qui despiciunt nomen meum] id est despectui habere facitis. *Ezechiel. 36.* Nomen meum polluistis. *Isaia 30.* Cesset à facie nostra sanctus Israel. *Job 21.* Dixerunt Deo , Recede à nobis , scientiam viarum tuarum nolumus. Despicit enim nomen Domini qui sacramenta per quæ nominatur Deus & notitia Dei habetur , indigne tractat & indebet [&] supple , temerarie [dixistis In quo despeximus nomen tuum] Magna enim temeritatis ingratitudo est , nomen Domini in sacramentis despiceret , & peccatum non recognoscere. Et de illis dicitur *Roman. 2.* super illud , An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? quod grauissime peccat qui ignorat. *1. ad Corinth. 14.* Ignorans ignorabitur. Et ideo ingratitudinem exponens , subdit.

Offertis super altare meum pollutum panem] hoc est , taetū immundorum inquinatum. *Hieronymus.* Iuxta traditionem Hebræorum debebant Sacerdotes panem propositionis ferere , metere , molere , coquere : quod non faciebant , sed quoscunque de medio acceptos offerebant , & ideo polluere panem dicuntur. *Eccl. 34.* Immolantis ex iniquo oblatio est maculata. Item *ibidem.* Dona iniquorum non probat Altissimus , nec respicit in oblationes iniquorum : nec in multitudine sacrificiorum , eorum propitiabitur peccatis. *Hieronymus.* Corripit sermo diuinus Episcopos & ministros Ecclesiæ negligentes , vel omnes qui in Christo baptizati Christi nomine censemur , cur nomen eius despiciant. Quibus aperit causas offendere , quia pollutum panem offerunt. Polluit enim panem , id est , corpus Christi , qui indignus accedit ad altare & ad mensam Domini , & si non voce scelerata , scelerato tunc opere despicit nomen Domini. *1. ad Corinth. 11.* Qui manducat & bibit indigne , iudicium sibi manducat & bibit & dicitis] ausu temerario [In quo polluimus te?] *Hieronymus.* Dum sacramenta violantur , ipse cuius sunt sacramenta , violatur. Et hoc est quod sequitur.

In eo quod dicitis] supple , polluistis me [Mensa Domini despœcta est] *Hieronymus.* Reuersi de Babylonie nondum extructo templo habitantes in ruinis Ierusalem non habentes altare prioris gloriae , putabant deesse sanctimoniam religionis , quia in auro & argento & gemmis deerat ambitio sanctificationis : & ideo dicebant , quod super tale altare despectum , possent communia offerri , quævis in altari aureo impolluta offerri præcipieren tur : non attendentes quod dicitur *Exod. 20.* Altare de terra faciet mihi , & offeretis super eo holocausta , oves vestras , & boves , & pacifica vestra , in omni loco ubi memoria nominis mei fuerit. Tales etiam deridet poeta Persius , dicens:

Dicite pontifices , In sanctis quid facit aurum?

Plus enim respicit Deus ad humilitatem & devotionem quam ad ornatus splendorem. *Daniel. 3.* In animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur sicut in holocausto arictum & taurorum , sicut in millibus agnorum pinguium &c. *Psal. 50.* Sacrificium Deo spiritus contribulatus , cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Propter quod *Marc. 12. Luc. 21.* Vidua duæ æra minuta offerens , præfertur oblationibus omnium. Et ingratitudinem expositam probat subdens.

Si offeratis] & loquitur ad Sacerdotes , arguens à minori. Si enim propter sanctitatem & non propter ambitionem hostia maculata reprobatur , eo quod sanctificationi non congruit , nisi quod perfectum est : tunc multo magis reprobatur offerens vitiosus , eo quod plus contrariatur sanctificationi [Si offeratis cæcum] animal scilicet ad immolandum [nonne malum est ?] & litera sic ordinanda est. Nonne malum est ad immolandum ? Quasi dicat : Sic. *Levit. 22.* talia animalia prohibentur immolari [& si offeratis claudum] animal scilicet [vel languidum] hoc est , quacumque debilitate confectum [nonne malum est] supple ad immolandum ? Quasi dicat : Sic est , propter eandem causam. Et quamuis hoc lex dicat , tamen subdit probando per rationem legis , & arguit à maiori. Magis enim videtur quod illud acceptabile sit homini quam Deo : & ab homine non acceptatur ; ergo nec à Deo.

Offer illud duci tuo] hoc est , Principi , vel Prälati tuo [si placuerit ei] hoc est , si per hoc placatus reddatur tibi [aut si suscepitur] benigne scilicet cum tali dono [faciem tuam , dicit Dominus exercituum] *Hieronymus.* Dux hæc sibi oblata respueret , & sibi factam iniuriam reputaret : & offers Deo quod non aedes homini offerre ? Quasi dicat : Hoc mirum est . Spiritualiter autem cæcum offert , qui sine intelligentia veritatis offert. Vnde *Apoc. 4.* Animalia Dei erant plena oculis ante & retro : quod *Dionysius* significare dicit , multiuidum in diuinis contemplationes. Claudum offert , cuius opus non habet rectum virtutis gressum. *Hebre. 12.* Remissas manus & soluta genua erigite , & gressus rectos facite pedibus vestris , vt non claudicans quis erret , magis autem sanetur. Languidum offert , qui torpore & pigritia & auaritia confractum offert. *2. ad Corinth. 9.* Non ex tristitia , aut ex necessitate , hilarem enim datorem diligit Deus. Propter hoc dicitur *Gene. 4.* quod Abel ob tutulit de adipibus gregis sui , & respexit Deus ad Abel , & ad munera eius. Ratio autem & causa omnium horum est , quod omnis oblatio veteris legis oblationem qua Christus seipsum obtulit , significat

Sacramen-
ta religiose
strætanda.

Euchari-
stia pollu-
itur ab in-
signis.

Oblatio re
probatur.

significat : & quia Christus perfectus sine macula & vitio fuit , ideo figurales oblationes perfectas esse oportuit & sine macula . *Per. i.* Non corruptibilis auro vel argento redempti estis à vana vestra conuersatione paternæ traditionis , sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi. Et subdit de conuersatione eorum.

Et tunc] supple, ex quo peccatis[deprecans] vultum Domini]. *Augustin. super 1. Epist. ad Timoth.* Deprecatio est oratio in amouendis malis, in vultu vero Domini pietas , & benevolentia in suscipiendis peccatoribus notatur. *Psal. 16.* De vultu tuo iudicium meum prodeat [vt misereatur vestri] *Isaie 55.* Derelinquat impius viam suam , & vir iniquus cogitationes suas,& reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius [de manu enim vestra] hoc est, de opere vestro [factum est hoc] scilicet peccatum,& ideo lauate manus per pœnitentiam , & tunc leuare potestis eas in oblatione. *Psal. 25.* Lauabo inter innocentes manus meas. *i. ad Timoth. 2.* Volo viros orate in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Econtra de malis dicitur *Isaie 1.* Cum extenderitis manus vestras , auertam oculos meos à vobis : & cum multiplicaveritis orationem , non exaudiam. Manus enim vestra sanguine plena sunt [Si quo modo] supple , per pœnitentiam Deus [suscipiet facies vestras] hoc est , presentias vestras, quibus Deo vos offertis [dicit Dominus exercituum] pœnitentem enim semper suscepit Deus. *Ezech. 18.* Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est , & custodierit omnia præcepta mea , & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet,& non morietur : omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor. Vnde de Iob qui dolentem de peccato significat.dicitur *Iob vlt.* Iob seruus meus orabit pro vobis; faciem enim eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia.

Quis est in vobis] Hic exprobrat secundam ingratitudinem , quod scilicet non gratis Deo, sed spe terrenorum lucrorum seruerunt , & ideo debilia oblata receperunt, ne nihil reciperent.

*Quis est in vobis] omnibus [qui claudat ostia] templi scilicet mundos suscipiendo & immundos excludendo, quod vnum clauium in Ecclesia significat. Isaie 21. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius : claudet , & non erit qui aperiat: aperiet , & non erit qui claudat. Matth. 16. Tibi dabo calues regni celorum [incendat & altare meum gratuito ?] sine scilicet spe mercedis terrena. Incensio autem altaris incensionem cordium significat per verbum ignitum prædicationis & deuotionem diuinæ laudis. Luc. 12. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Isa. 50. Ecce vos omnes accendentes ignem , accincti flamnis ambulate in lumine ignis vestri. Qui autem hæc facit spe mercedis terrenæ , æstibus avaritiae anhelat , & ignem alienum offert in conspectu Domini. Leri. 10. Nadab & Abiu consumpti sunt : quia ignem alienum in conspectu Domini obtulerunt. Et ideo *i. ad Corinth. 9.* dicit Apostolus. Ut Euangelium prædicans,sine sumptu ponam Euangelium , vt non abutar potestate mea in Euangeliō.*

Non est mihi voluntas in vobis] Hic tangit de abiectione Iudæorum,& vocatione Gentium. Vnde tria dicit,scilicet , abiectionem Iudæorum , &

Gentium vocationem,abiectionis causam & causæ probationem.

Non est mihi voluntas in vobis , dicit Dominus exercituum] beneplaciti scilicet. *Psal. 146.* Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius[&]supple, ideo munus non suscipiam de manu vestra] *Muneris & doni distinctio.*

Ab Ortu enim solis] id est,ab Oriente[vsque ad Occasum]id est,Occidentem[magnum est nomen meum]hoc est,fama nominis mei per prædicatores Apostolorum diffamata [in Gentibus]id est, inter Gentiles[dicit Dominus exercituum]*Isa. 49.* Dedi te in lucem Gentium , vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. *Psalm. 112.* A solis Ortu vsque ad Occasum laudabile nomen Domini [in omni loco]Gentilitatis , supple [sacrificatur] sanctitate mihi accepta[& offertur]in cæremoniis Christianorum secundum ordinem Melchisedech , vt dicit Hieronym.[oblatio munda] Christi scilicet sanguine mundata. *Glossa.*Regula Scripturarum est , vbi manifestissima prophetia texitur de futuris,per incerta allegoriae non extenuare quæ scripta sunt: & ideo iste locus Scripturæ ad alium sensum per allegoriam trahendus non est. Vnde subdit [quia magnum est nomen meum]id est, magna virtutis [in Gentibus,dicit Dominus exercituum] *Phil. 2.* Donavit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu fleatur,cælestium, terrestrium , & infernorum. Hoc significatum est *Isa. 19.*Cognoscetur Dominus ab Ægypto , & cognoscant Ægyptij in die illa Dominum , & colent eum in hostiis & muneribus.

Et vos polluistis illud] scilicet , nomen meum, id est,pollutum vestris peccatis credi fecistis,cum Gentes illud sanctificauerint. *Ezech. 36.* Non propter vos ego faciam domus Israël, sed propter nomen sanctum meum quod polluistis in Gentibus. Et subdit modum pollutionis [in eo quod dicitis,

Mensa Domini contaminata eit] putatis enim quod quia altare non splendet auro & gemmis, quod contaminatum sit, cum Deus non attendat ita splendorem ornatus in parietibus, sicut sanctificationem deuotionis. *1. sal. 44.* Omnis gloria eius filia regis ab intus. Et , supple,iterum dicitis [quod superponitur]scilicet,super altare[contempibile est] putabant enim quod in humili altari maculosa animalia possent offerri , quod error magnus est, quia in deuotione offerentium attendit oblatio , & non in ambitione oblitorum. Vnde *i. Paral. vlt.*dixit Dauid:Populum tuum qui hic repertus est , vidi cum ingenti gaudio offerre tibi donaria. Domine Deus Israël custodi hanc voluntatem, hoc est , hanc voluntatis deuotionem [cum igne qui illud deuorat]putabant enim etiam ignem minus sacrum esse propter altaris pauperitatem , cum Deus ad humilitatem cordis potius quam ad fastum exteriorum respiciat. *Isaie 66.* Cælum sedes mea est , terra autem scabellum pedum meorum. Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum,& contritum spiritu , & trementem sermones meos ? Sæpe enim plus placet deuotio pauperum quam ambitio diuitium,

Et dixistis] non minore scilicet impietate excusantes

*Clauium
Eccl. fa-
bicularum
vñus.*

*Ignis alie-
nus non
adhibendus
in sacri-
ficio.*

*Oblatio
commædat
cultus pie-
tatis, non
fastus ex-
terior.*

culantes vos? Ecce de labore] hoc est, ipsum maculatum quod offerimus, cum labore acquisuimus, quia redeentes de captiuitate pauperes sumus, non attendentes illud *Tobie* 4. Si multum tibi fuerit, abundantanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Vnde 3. *Regum* 17. Vidua de ipsa farinula primum fecit Eliæ, sibi autem & filio suo fecit postea [Et exuflastis illud] id est, sufflandum aestimasti & leue[dicit dominus exercituum] *Psal.* 34. Fiant tamquam puluis ante faciem venti. *Isa.* 40. Exiccatum est foenum & cecidit flos: quia spiritus domini sufflavit in eo. Et hoc falsa excusatione ita dixistis [&] id est, quia[intulisti] supple, in templo ad offerendum [de rapinis fraudium & vñrarum claudum & languidum] reseruato vobis pingui & forti. *Gen.* 4. Nonne si bene offeras, recipies: male autem si diuidas, peccasti? Male autem diuidit, qui sibi forte & domino debile offerit, cum scriptum sit in *Psal.* 65. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum [&] sic, supple, in fraude intulisti in templum meum[munus] *Att.* 5. dixit Petrus ad Ananiam: Anania, cur tentauit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de pretio agri? [Nunquid] supple, ergo suscipiam illud scilicet munus sic fraudulenter oblatum[de manu vestra?] *Ecc.* 34. dona ini- quorum non probat Altissimus.

Maledictus] Abiectos maledicit propter dolum: quia & à populo oblatis perfectis animalibus, illa ponebant in gregibus suis, & alia maculosa obtulerunt: & in populo quidam maculosa offerebant, & perfecta retinebant.

Maledictus dolosus] Dolosus est qui aliud machinatur corde pessimo, & aliud dicit ore & exhibet opere [qui habet in grege suo masculum] id est, perfectum, & sic habet quod digne offerat [& votum faciens] spontaneum, supple, Deo[immolat] domino debile] occasionatum scilicet, vel defectu virtutis, vel membra defectione. *Iona* 2. Ego in voce laudis immolabo tibi: quæcumque voui, reddam pro salute mea domino. In voce laudis immolat, qui hostiam ab omnibus laudabilem offert domino. *Psalm.* 16. Immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis, hoc est, quæ præconiis omnium extollitur. Sed ne credatur quod à paupere qui non habet masculum, dominus debile non accipiat, occurrit *Glossa*, dicens: Si non habes masculum, non nocet tibi maledictio. Rationem autem subiungit.

Quia rex magnus ego, dicit dominus exercituum] *Psalm.* 94. Rex magnus super omnes deos. Et ideo non decet mihi offerri, nisi quod perfectum est. *Leuitic.* 22. Homo qui obtulerit victimam pacificorum domino, vel vota soluens, vel sponte offerens, tam de bobus quam de ouibus, immaculatum offeret, vt acceptabile sit: omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, non offeretis ea domino [& nomen meum horribile] hoc est, tremendum est [in Gentibus] & intelligitur de horrore reuerentie, quando magnitudine nominis diuini considerata, gentilitas horripilationem passa per prædicationes apostolorum ad reuerentiam mota est. *Isa.* 21. Repleti sunt lumbi mei dolore, & angustia posse dit me, sicut angustia parturientis. Corui cum audiens, turbatus sum cum viderem. *Job* 4. Pauor

tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Et sic factum est quod dicitur in *Psal.* 81. Surge Deus, iudica terram: quoniam tu hæreditabis in omnibus Gentibus.

C A P V T . I I .

Et nunc ad vos.

IN hac secunda parte increpat ingratitudinem eorum qui sanctificationem domini quam in paradiſo instituit, violatunt: & diuiditor in duas partes. Improperat enim peccatum quod commiserunt in vxores, secundum nuptias à domino in paradiſo institutas. In secunda improoperat peccatum quod commiserunt contra iudicium domini, mundum gubernantis, ante finem cap. ibi [Laborare fecistis dominum] Prima harum in duas diuiditur. In prima ostendit beneficium in genere, & transgredientibus comminatur maledictionem. In secunda ostendit recessum ingratorum à beneficio percepto ibi [Vos autem recessistis de via] In prima tria facit, comminatur ingratis beneficium recolere non volentibus. In secunda comminatur beneficium factum patribus ibi [Et scietis quia misi ad vos] Et ne videatur iniusta comminatio, in tertia ostendit rationem ibi [Labia enim Sacerdotis.

Et nunc ad vos, ô Sacerdotes, mandatum hoc] supple, dirigitur, pet quos (vt dicit Hieronymus) mandatum debet transire ad populum sicut, sequentes & mediatores. *Glossa*. Qui maioris est dignitatis, & cui plus committitur, plus ab eo exigitur. *Gen.* 31. Ego damnum omne reddebam, quicquid furto petibat, à me exigebas. *Luc.* 16. Redde rationem villicationis tue. *Chrysostomus super Ioannem*. Sacerdos si omnia bene agat, & circa subditos diligentem custodiā non adhibeat, damnabitur. *Marth.* 25. Serue male & piger, quare non dedisti pecuniam meam ad mensam? Et subdit comminationem [Si nolueritis audire] hoc est, exaudire, quæ scilicet pertinent ad officium nostrum. *Ezech.* 3. Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me [& si nolueritis posse super cor] ad memorandum scilicet. *Psal.* 118. Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis. *Aggei* 1. Ponite corda vestra super vias vestras. *Cant.* 8. Pone me sicut signaculum super cor tuum [vt detis gloriam nomini meo] operando scilicet digne, & digna mihi offerendo [ait dominus exercituum] Confirmatio est præcedentium. *Psal.* 113. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. *Iere.* 13. Date gloriam domino deo vestro antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos.

Mittam in vos egestatem] supple, si non audieritis. Et intelligit de egestate spiritualium & temporalium bonorum. *Amos* 8. Emittam in terram famem: nec famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini. Egestas enim ab egeno dicitur, quæ ex priuatione bonorum causatur [& maledicam benedictionibus vestris] *Glossa* tripliciter exponit hoc, hoc est, maledicam decimis, primi

primitiis, & oblationibus quas pro benedictione accepistis: vel maledicam his quæ meis benedictionibus possideris: vel quicquid à vobis spes terreni lucri possidetur, à me maledicetur. *Psal.* 108. Maledicent illi, & tu benedices. Qui insultant in me, confundantur [& malédicam illis] scilicet benedictionibus [quoniam non posuistis super cor] ut scilicet faceretis mandata mea. *Psal.* 118 In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Et maledictionem in pœna exponit, subdens.

Ecce ego proiciam à vobis] hoc est, auferam à vobis [brachium] hoc est, armum dextrum, qui cedebat in partem Sacerdotis de oblato [& dispergam super vultum vestrum] ut scilicet detur pemini in facie quæ omnibus appetat [stercus solennitatum vestiarum] Et tangit hoc quod dicitur *Deut.* 18. Dabunt Sacerdoti armum & ventriculum. Et intendit per ventriculum stomachum, & vult dicere, quod armus ab eis auferetur (qui delectabilis est) & ventriculus in caput eorum proiecietur, ut stercus quod in ventriculo est, in facies eorum dispergatur in signum turpitudinis. Dicit autem, solennitatum vestiarum, quia talia in solennitatibus offerebantur. *Tobia* 2. Dies festi vestri conuertuntur in luctum & lamentationem. *Isa.* 1. Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, labourai sustinens [& assumet vos secum] stercus scilicet. *Hieronymus*, ut scilicet non differatis ab ipso stercore in foecoribus.

Et]tunc scilicet [scietis] per pœnæ experimentum [quia misi ad vos mandatum istud] Sacerdotale scilicet, eligendo vos in patre vestro Leui. Magnum enim tantam dignitatem per patres mittere in posteros. *Isaia* 61. Vos autem Sacerdotes Dei vocabimini. Ministri Dei nostri, dicetur vobis. *Apoc.* 1. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Misisti, inquam [ut esset pactum meum] sacerdotij scilicet [cum Leui] hoc est, Leuitis [dicit Dominus exercituum] *Glossa Hieronymi*. Per Leui intelligimus Aarón, & alios qui de stirpe Aaron vel Leui descenderunt. *Psal.* 102. Misericordia Domini ab æterno, & usque in æternum super timentes eum. Et iustitia illius in filios filiorum his qui seruant testamentum eius. Et explanat pactum.

Pactum meum fuit cum eo] cum Leui scilicet [vitæ] per gratiam [& pacis] quam faceret inter homines, ut scilicet vitam per gratiam doceret, & pacis quam in paradiſo fecit Deus, conciliator es. *De* 1. *Ioan.* 10. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. *De* secundo *Ioan.* 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. *Ezech.* 20. Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo, viuet in eis. Vnde de bono dicitur Sacerdote *Ecclesiastis* 45. In verbis suis monstra placauit. *Hieronymus*. Quia in se pacem habuit, & ad alios ad pacem reduxit [& dedi ei timorem] qui scilicet omnia bona in eo custodiret. *Ecclesiastis* 27. Si non in timore Domini insisteret te tenueris, cito subuerteretur dominus tua[& timuit me] à malo scilicet recedens. *Ecclesiastis* 1. Timor Domini expellit peccatum [& à facie nominis mei pauebat] hoc est, à præsentia notitiae meæ. *Glossa*. Horrore corporis indicans se verba Dei timere. Et subdit, per singula exponens pactum sacerdotale in quatuor, in doctrinâ, in vita, in utilitate, & in officio. In

doctrina duplicitate, scilicet, veritate, & puritate. De veritate dicit.

Lex veritatis fuit in ore eius] *Rom.* 9. Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior. In ore enim Doctoris veritatis, nuga sacrilegia sunt. Et subdit de puritate [& iniquitas non est inuenta in labiis eius] ut scilicet vanum, falsum, vel mendacium dicaret. *Glossa*. Quia imitatur eum qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius 1. *Petr.* 2. & *Isaia* 53. *Job* 6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in fauibus meis stultitia personabit. Et subdit de veritate vitæ [in pace] quam scilicet fecit inter commissos. *Hebr.* 12. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum [& in aequitate] hoc est, in rectitudine virtutis & iustitiae. *Isaia* 26. Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum [ambulauit tecum] hoc est, profecit de virtute in virtutem *Glossa*, sicut Enoch. *Gen.* 5. Ambulauitque Enoch cum Deo, & non apparuit: quia tulit eum Deus. *Gen.* 6. Ambulauit Noë cum Deo. Et subdit de utilitate [& multos auertit ab iniquitate] per prædicationem scilicet, & correctionem. *Iacob.* 5. Scire debet, quod qui conuerteretur peccatorem ab errore vitæ sua, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum. Et subdit de proprio actu officij.

Labia enim Sacerdotis custodiunt] hoc est, custodire debent [scientiam] vitæ scilicet, doctrinæ, & iudicij. *Osee* 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne & tu sacerdotio fungaris mihi [& legem requirent] subditi scilicet de faciendis, docendis, & iudicandis [de ore eius] Sacerdotis scilicet. *Hieronymus*. Si Sacerdos de lege interrogatur, doceat, resistentes conuincat, alioquin frustra iactat dignitatem, cuius non exhibet operationem. Idem: Si Sacerdos delinquentes non corripit, Sacerdotis officium præterit, & subdit rationem [quia Angelus Domini exercitum est] hoc est, nuntius Dei ad populum. Hic dicit *Hieronymus in originali*, Esdras fuisse Malachiam. Dicit enim sic: Exponit nomen suum Esdras Sacerdos Dei, hoc est, Malachias qui Angelus Domini appellatur, voluntatem Dei annuntians hominibus. *Malachias* idem qui *Esdras*.

Vos autem recessistis] Tangit recessum à pacto: primo in communis, secundo in speciali *ibidem* [Nunquid non pater unus] In primo dicit culpam, & pœnam.

Vos autem] tali pacto contempto & Sacerdotes [recessistis de via] veræ scilicet doctrinæ, & rectæ vitae. Vnde *Isaia* 30. dicunt: Auferte à me viam, declinate à me semitam, cesset à facie nostra sanctus Israel [& scandalizantis plurimos in lege] scandalo actiū, malo scilicet exemplo: quia à lege recesserunt. *Matth.* 18. Qui scandalizauerit unum de pueris istis qui in me credunt, expedit, &c. Et sic, suppone [irritum fecistis pactum Leui] hoc est, Leuitarum, vitæ scilicet, & pacis, & ceterorum quæ dicta sunt, pertinentia ad officium Sacerdotis [dicit Dominus exercitum] Confirmatio est præteritorum, ut magis timeant. Et subdit de pœna.

Propter quod] scilicet, peccatum [& ego] æquis iudex omnium, & ponderator actuum humanorum [didi vos contemptibiles] hoc est, vilificatos & proiectos [& humiles] hoc est, ad humum prostratos quasi conculcandos [omnibus populis] *Daniel* 3. Imminuti sumus plus quam omnes gentes, sumus

fumusque humiles in vniuersa terra hodie , propter peccata nostra [sicut non seruasti vias meas] hoc est, præcepta legis. Rom. 1. Sicut non probauerunt Deum habere in notitia , tradidit illos Deus in reprobum sensum. In quo autem maxime hoc fecerunt, subdit [&c.] id est, quia [accepistis faciem] personarum scilicet [in lege] ut scilicet iustificareatis impium pro muneribus , vel pro amicitia , vel potestate [& iustitiam iusti auferitis ab eo] /sa. 5.

Iud x per-
sonarum
rationem
nō habeat.

Jacob 2. Fratres mei , nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloria. Et post pauca. Si autem personas accipitis , peccatum operamini , redarguri à lege , quasi transgressores. Deut. 16. Non accipies personam , nec munera ; quia munera excæcant oculos sapientium , & mutant verba iustorum. Iuste quod iustum est, persequeris. Deut. 1. Ita paruum auditum ut magnum : nec accipietis cuiusquam personam , quia Dei est iudicium. Et huius peccati ostendit inconuenientiam, subdens.

Nunquid non pater vnuis] supple , est omnium nostrum, Abraham scilicet? Quasi dicat. Sic. Ioan. 8. Pater noster Abraham est. Isaie 51. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quæ peperit vos [Nunquid non Deus vnuis creauit nos?] Quasi dicat. Sic. Isa. 64. Opera manuum tuarum omnes nos. Et ex quo estis compares quoad patrem carnalem , & quoad patrem spiritualem Deum[quare ergo] hoc est , sine ratione [despiciat vnuisque vestrum fratrem suum] Iudaum scilicet, ut filiam suam vxorem ducere nolit propter paupertatem & afflictionem captiuitatis , & ducat filiam Gentilis propter diuitias & pulchritudinem[violans] in hoc scilicet [pactum patrum nostrorum] Leuitarum scilicet. Dispar enim cultus impedimentum matrimonij est. Quod autem hoc factum sit, expresse scribitur 1. Esdræ 9. & Nehem. vlt. & qualiter hoc Esdras & Nehemias correxerunt , propter quod etiam creditur Esdras Malachias esse : quia quod Esdras correxit , Malachias similiter reuocat ne fiat. Vnde Hieronymus. Sicut ex lectione Esdræ colligitur , reuersi de Babylonia tam Principes & Sacerdotes, quam reliquo populo , vxores sui generis quæ paupertate & labore viae infirmitatem contraxerant, eiecerunt , & filiabus alienigenarum atate vel diuinitis florentibus se copulauerunt. Vnde (sicut dicitur Nehem. vlt.) filij loquebantur ex media parte Azotice , & nesciebant loqui Iudaice , sed loquebantur iuxta linguam populi & populi. Quod peccatum exaggravans, subdit.

Transgressus est Iuda] id est , hoc peccato contaminatur tribus Iuda quæ cum Sacerdotibus & Leuitis reuersa est de Babylone [& abominatio] hoc est , tam abominabile peccatum [facta est in Ierusalem] hoc est, in decem tribibus , quoad illos qui cum duabus tribibus reuersi sunt [& in Ierusalem] quoad Sacerdotes qui in Ierusalem [manentes hoc fecerunt , & alios facere permiserunt propter munera & acceptionem personarum. Hieron. Inter omnia peccata Sacerdotum hoc maximum notatur , quod non causas , sed personas considerent , & despecto iusto paupere iniustos diuites honorent. Et exponit qualiter , subdens [quia contaminauit Iudas] hoc est , duas tribus , & decem & Sacerdotes [sanctificationem Domini] hoc est , sanctitatem matrimonij [quam dilexit] scilicet, Dominus , & ut dilectam custodiri fecit,

D. Alberti Magni, in Malach. Proph.

præcipiens ne ducerent filias alienigenarum , maxime Allophylorum : quia illas vicinas habebant, ne subuerterent eos ad deos alienigenos 3. Reg. 11. super quibus dixit Dominus filii Israël : Non ingrediemini ad eas , neque de illis ingredientur ad vestras : certissime enim auerterent corda vestra ut sequamini deos earum. Et hoc est quod sequitur[& habuit filiam Dei alieni] pro vxore scilicet, & hoc in periculum fidei : quia tales non comitant nisi in contumeliam Creatoris. Et subdit poenam tanti peccati.

Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc] Virum dicit non mulierem : quia nunquam licuit mulieri habere plures viros , sed viro aliquando licuit[magistrum] hoc est, Sacerdotem [& discipulum] hoc est, subiectum [de tabernaculo Jacob] Singularare ponit pro plurali , hoc est, de omnibus tabernaculis siue modis viuendi Ecclesiæ. 1. ad Corinth. 5. Iudicaui tradere huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis , ut spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Et hoc est quod sequitur [& offerentem munus à Domino exercituum] Sacerdotem scilicet disperdat Dominus. Hieronymus. Siue sit Sacerdos, siue laicus , vna maledictione ferientur : quia uno peccato tenentur; quod licet grauius sit in Sacerdote propter circumstantiam peccantis , est tamen commune in substantia.

Et hoc rursus fecisti] Tangit hic peccatum consequens ex primo , & hoc exaggerat triplici ratione : primo, quia lacrymæ dimissarum faciunt non placabilem oblationem vel sacrificium. Secundo, quia dimittere vxorem contra indiuiduitatem est matrimonij. Tertio, quia est contra bonum prolis suscipienda & enutrienda ad cultum Dei. Quarto gratia huius dicit, in quo casu vxor à thoro potest separari.

Et hoc] supple peccatum[rursus fecisti] peccatum peccato scilicet addentes. 1. Thess. 2. Ut impletant peccata sua semper. Matth. 23. Implete mensuram patrum vestrorum [Operiebatis lacrymis altare Domini] hoc est, operiri fecisti. Et dicit in præterito imperfecto , ut notetur contingitas actus ex præterito in præsens. Quando enim dimissa fuerunt vxores, ad altare Domini veniebant & ibi plorabant , & contra dimittentes & contra Sacerdotes qui hoc fieri posse iudicabant , & sic altare Domini lacrymis replebant , ita quod locus in altari non esset exauditionis Sacerdotum. Et propter hoc dicit. Operiebatis. Quasi dicat. Ut nihil aliud capere possit. Ecc. 35. Non accipiet Dominus personam in pauperem (hoc est contra pauperem) & depreciationem laeti exaudiens , non despiciet preces pupilli : nec viduam si effuderit loquela gemitus. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas ? A maxilla enim ascendunt usque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. Et hoc est quod sequitur [flexu & gemitu] Thren. 1. Multi enim gemitus mei , & cot meum moerens. Psal. 37. Rugiebam à gemitu cordis mei [ita ut non respiciam] hoc est , respicere debeam [ultra ad sacrificium] supple , per vos oblatum. Isa. 1. Ne offeratis ultra sacrificium frustra , incensum abominatio est mihi[nec accipiam placabile quid de manu vestra] Placabile dicitur ab actu placationis: talibus enim plus prouocatur quam placetur. Isaie 1. Cum extenderitis manus vestras , auer-

Deprecationem laeti
Deus exaudiens.

tam oculos meos à vobis : & cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam. Manus enim vestrae sanguine plenæ sunt.

Et dixistis] Ingrati enim & contumacis est, peccatum non recognoscere[Quam ob causam?] hoc est, propter quod peccatum? & respondet [Quia Dominus] in paradiſo scilicet instituens matrimonium[testificatus est] verbo suo scilicet. *Gene.* 2. Propter quod relinquet homo patrem & matrem, & adhæredit vxori suæ, & erunt duo in carne una. Idem. *Matth.* 19. & adiungitur. Itaque non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separat. Per hoc notatur matrimonij indiuiduitas, per quam vxor inseparabilis est à viro [inter te & vxorem pubertatis tuæ] id est, quam primo in inuentute tua duxisti. *Iere.* 3. Dux virginitatis meæ tu es [quam tu despexisti] hoc est, vt despectam abiecisti. *Ephe.* 5. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Et exaggerat peccatum, subdens [& hæc particeps tua] supple, esse deberet. Tanta enim est indiuiduitas matrimonij, vt coniugibus omnia faciat esse communia: aliter enim indiuiduitas esse non potest. Et hoc notatur, quando dicitur, Erunt duo in carne una. Hæc enim caro una, proles est, in qua ambo sexus sociantur, vir sicut formans, foemina sicut formata. Et cum familia domus & facultates ad prolem referantur sicut ad hæredem, etiam in his debet esse indiuiduitas. Et hoc est quod sequitur [& vxor fœderis tui] id est vxorio affectu, & fœdere matrimoniali coniuncta. *Ephe.* 5. Sacramentum hoc magnum est. Significat enim beatificati & beatificantis spiritus indiuiduitatem. Et subiungit rationem.

Nonne vnuſ fecit?] Quod autem facit vnuſ & indiuislus, indiuiduitate debet esse vnum, & non tendere ad diuisionem. *Matth.* 19. Non sunt duo, sed una caro. Et hoc est quod sequitur [& residuum] id est, foemina de residuo corporis viri facta [spiritus eius est] genitiū casus, & est partitua constructio, hoc est, aliquid spiritus eius est, viri scilicet, vel Dei: non quod sit deessentia spiritus diuini, sed quia imago illius est. *1.ad Corinth.* 11. Vir non debet velare caput suum: quoniam imago & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. *Hieron.* Tanto affectu vir & mulier deberent copulari, vt una anima in duobus esse videretur, coniunctis spiritu & mente sociatis. Et ex hoc ratiocinatur ulterius.

Et quid vnuſ] hoc est, sic vxori vnitus & indiuidus [querit] id est, querere debet [nisi semen Dei?] id est, prolem in timore Dei suscepit ad cultum Dei nutriendam, quod non fit per mulierem acceptam ex cultu dispari, illa enim prolem peruerit ad alienos Deos, & similiter facit quæ in libidinem assumpta est. Hoc significatur *Gene.* 21. vbi dicitur: Eiice ancillam, & filium eius. Ancilla enim petulantiam significat, filius eius proles ad petulantiam nutrita, & hæc eiicienda est & non legitime coniuncta quæ fœcunda est. Vnde in maledictionem talium dicitur *Iob* 24. Conteratur quasi lignum infructuosum: paucit enim sterilem & quæ non parit, & viduæ non benefecit. Sic exaggerato peccato, reuocat delinquentes, subdens.

Cudodite ergo spiritum vestrum] id est, per

amorem, ne scilicet ad alienas exardescat, sed intra metas matrimonij consistat. *Prouer.* 7. Prudentiam voca amicam tuam, vt custodiat te à muliere extranea, quæ verba sua facit dulcia. Et hoc explanat, subdens [&] id est [vx ore adolescentiae tuae] id est, tibi in adolescentia tua coniunctam [noli despicer] id est, abiicere. *Prouerb.* 5. Lætare cum muliere adolescentiae tuae: cerua charissima, & gratissimus hinnulus: vbera eius inebriat te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter. Et *ibidem*. Quare seduceris filii ab aliena, & fueris in sinu alterius? *1.ad Theſſal.* 4. Sciat vnuſquisque vestrum suum vas (hoc est propriam vxorem) possidere in sanctificatione & honore & non in passione desiderij, sicut & gentes quæ ignorant Deum. Et subdit, si dimittenda est, qualiter dimitatur.

Cum odio habueris eam] ex causa scilicet fornicationis, quia scilicet maculauit thorum & fidem matrimonij [dimitte] id est, à thoro separa, non à matrimonio [dicit] dominus Deus Israel *Matth.* 5. Qui dimissam duxerit, adulterat. *1.ad Corinth.* 7. Præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro non descendere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro reconciliari. Quod si obiciatur de libello repudij, dicit dominus *Matth.* 19. quod Moyses ad duritiam cordis eorum permisit eis dimittere vxores: ab initio autem non fuit sic. Permisit autem hoc Moyses (vt dicit *Hieron.*) sicut legislator, qui permittit malum, ne peius fiat: & sicut permittit meretricem, quam non laudat nec præmiat, sed detestatur, permittit tamen ne mundus sodomia impleatur: & sicut ædificator facit cloacam, ne palatium fetore impleatur: & ita permisit Moyses dimittere vxores, ne interficerentur ab his qui durum cor habebant ad eas.

Operiet autem iniquitas] quam scilicet perpetravit mulier [vestimentum eius, dicit dominus exercituum] *Glossa* dicit vestimentum esse corpus quod operit iniquitas, quando pena iniquitatis, quæ est confusio pro peccato, operit eam. *Pſal.* 108. Induantur sicut diploide confusione sua. Posset tamen dici, quod vestimentum operit, quando non licet reuelari vestimentum vt mulier alteri viro exhibeat, eo modo loquendi quo dicitur *Leuit.* 18. Turpitudinem fororis tuae ne discooperies vel reuelabis, quia turpitudo tua est. Sic mulier dicitur operta, quando clauso vndique vestimento, nulli viro se potest denudare. Et sic redit ad reuocationem à peccato, subdens [Custodite spiritum vestrum] & est quasi conclusio ex præhabitibus [& nolite despicer] *1.ad Theſſal.* 5. Integer vester spiritus & corpus & anima seruetur. *Iaco.* 1. Ut sitis perfecti & integri in nullo deficiētes.

Laborare fecistis dominum] Tangit peccatum murmuris contra iudicium domini in generali gubernatione, & est modus loquendi, qui dicitur antropopatos, quando humana passio per similitudinem in deum refertur. Sic dicitur deus laborare, quando ad modum laborantis sustinet aliquid cum tædio. *Iſa.* 1. Facti sunt mihi molesta, laborui sustinens [in sermonibus vestris] murmurantibus scilicet contra iudicium meum, quod scilicet prosperantur mali, & boni tribulationes patiuntur. Vnde *Glossa*. Sententia horum verborum latius tractatur in *Pſal.* 72. Quam bonus Israel deus [& dixistis] peccatum vestrum non recognoscentes, cum dicatur in *Pſal.* 50. Quoniam iniquitatem meam

meam ego cognosco ; & peccatum meum contra me est semper. 2. *Paralip. vlt.* Domine peccavi, ini-
quitatem meam ego cognosco [In quo fecimus
eum laborare] hoc est, cum tardio nos sustinere &
portare. *Iere. 23.* Vos estis onus , abiiciam quippe
vos. Et respondet, subdens.

In eo quod dicitis] murmurando scilicet [Om-
nis qui facit malum] studiose scilicet [bonus est
in conspectu Domini] hoc est, bonus videtur, quia
bene succedit ei. *Iere. 12.* Quare via impiorum
prosperatur, bene est omnibus qui praeuaricantur
& inique agunt? *Habac. 1.* Quare respicis contem-
tores , & taces conculcante impio iustiorem se ?
[& tales ei placent] id est , per hoc quod dissimu-
lat placere ei videntur. *Idem Job 21.* Ibi enim late-
de eadem materia agitur. Quare impij viauant , su-
blimi sunt , confortati que diuitiis ? [aut certe]
supple , me laborare fecistis , quia scilicet dicitis
[Vbi est Deus iudicij] Ex quo enim iniqui prospe-
rantur & boni tribulantur , non videtur iudicio
regi mundus , sed casu. Simile in *Psalm. 72.* Dixi-
runt: Quomodo scit Deus, & si est scientia in Excel-
so. Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo
obtinuerunt diuitias. *Job 34.* Deus subuertit iudi-
cium meum , & in iudicando me mendacium
est.

C A P V T III.

Ecce ego mittam Angelum
meum.

Tangit hic de purgatione peccatorum & con-
demnatione impiorum *ibi* [Inualerunt super
me verba vestra] Purgationem peccatorum tangit
in Leuitis , & diuiditur in duo. In prima purga-
tionem tangit Leuitarum. In secunda reuocat po-
pulum ad deuotionem eorum iam purgatorum , &
vt soluat eis populus quod in lege præceptum est
ibi [Reuertimini ad me] Adhuc prior istarum in
duo diuiditur. Primo enim ostendit qualiter pur-
gantur purgandi per pœnam expiationis. Secundo
qualiter iudicantur maioribus peccatis irretiti *ibi*
[Et accedam ad vos in iudicio] In primo tria sunt,
scilicet, purgatorum inductio , aduentus eius des-
criptio *ibi* [Ecce veniet] & operis in purgando
perfectio *ibi* [Ipse enim quasi ignis conflans] In
primo duo dicit, officium scilicet præcursoris , &
aduentum regis purgantis.

Ecce ego] Ac si dicat : Vos queritis, Vbi est
Deus iudicij ? sed ego manifestum vobis eum fa-
ciam , & in primo & in secundo aduentu [Ecce
ego] ante primum aduentum [mittam Angelum
meum] hoc est, nuntium sive Ioannem Baptistam
ministerio Angelorum suffultum *Marc. 1.* &
Matth. 11. hoc ipse Christus interpretatur de
Ioanne, sed *Marc. 1.* adiungit aliam auctoritatem.
Isa. 40. Vox clamantis in deserto, parate viam Do-
mini. *Matth. autem 11.* simpliciter dicit. Hic est
de quo scriptum est: Ecce mittam Angelum meum.
Angelus autem iste ante secundum aduentum , vt
dicit *Hieronymus*, ordinem significat Prædicato-
rum [& præparabit viam ante faciem meam] id est,
ante præsentiam meam. Hoc enim fecit Ioannes

Ioannes Ba-
pista pra-
cursor Do-
mini.

D. Albert. Magn. in Malach. Propb.

prædicando, baptizando, difficultates veniendi ad
Christum suo testimonio remouendo , & hoc fa-
ciet ordo Prædicatorum ante secundum aduentum.
Isa. 40. In deserto parate viam Domini, rectas fa-
cite in solitudine semitas Dei nostri. *Isa. 62.* Tran-
site , transite per portas , præparete viam populo,
planum facite iter , & eligit lapides. Portæ di-
cuntur hic aditus ad corda populorum secundum
omnes differentias & modos viuendi , qui sunt in
mundo, sicut & Ioannes publicanos , milites , &
omnes alias populi differentias docuit secundum
sibi conuenientia *Luca 3.* Planities itineris est , vt
sit stratum secundum rectitudinem iustitiae gene-
ralis : erecitio lapidum , ablatio est scandalorum &
impedimentorum. Et inducit de aduentu purga-
toris.

Et statim] hoc est , continuo. *Isa. 14.* Prope est
vt veniat tempus eius , & dies eius non elonga-
buntur [veniet ad templum sanctum suum] *Habac.*
2. Veniens veniet , & non tardabit. *Can. 1.* Ecce,
iste veniet saliens in montibus , transiliens colles.
In montibus salit , quia in eminentia virtutis Altissimi ,
hoc est, Patris , & in illuminatione sui qui
sapientia Patris est , & in sanctificatione spiritus
desuper venientis venit. Transilit colles , hoc est,
Angelicorum ordinum vertices : quia, sicut dicitur
Hebr. 1. Nusquam Angelos apprehendit , sed se-
men Abrahæ apprehendit. Ad templum sanctum
suum venit, hoc est, vterum Virginis , vel ad lite-
ram ad templum quod tunc contruebatur recor-
ciliatis Leuitis, vel ad Ecclesiam. *Iere. 7.* Templum
Domini, templum Domini, templum Domini est.
De primo dicitur. *Ezech. 43.* Ecce gloria Dei Is-
rael ingrediebatur per viam orientalem . &c. & ter-
ra resplendebat à maiestate eius. De secundo in
Psalm. 47. Suscepimus Deus misericordiam tuam
in medio templi tui. De tertio *ad Corinth. 3.*
Templum Dei sanctum est , quod esis vos. Pri-
mum, sanctum est sancti sanctorum inhabitatione
Matth. 1. Quod in ea natum est, de Spiritu san-
cto est. *Luc. 1.* Quod nascetur ex te sanctum, vo-
cabitur Filius Dei. Secundum , sanctum est sancti
sanctorum oblatione : per hanc enim omnis obla-
tio templi , sicut umbra ad veritatem reducta est,
& ad sanctitatem ordinata. 3. *Reg. 9.* Sanctificau-
domum hanc quam ædificasti, vt ponere nomen
meum ibi in sempiternum. Tertium , sanctum est
sanctorum virtute. *Leuitic. 11.* Sancti eritis;
quia ego Deus sanctus sum , qui sanctifico vos.
Primum sanctum est : quia de ipso carnis substanc-
iam sumpsit. Hoc notatur *Luc. 1.* vbi dicitur: Quod
enim ex te nascetur. Præpositio enim , ex , mate-
riam notat. Secundum sanctum : quia figuræ &
umbras legis in eo ad veritatem sua oblatione re-
duxit. *Aggai 2.* Magna erit gloria domus istius
nouissimæ plus quam primæ. Tertium sanctum,
gratiae inhabitatione. *Psalm. 131.* Hic habitabo
quoniam elegi eam. *Ezech. 43.* Locus solij mei,
locus vestigiorum pedum meorum , vbi habito in
medio filiorum Israel. Et describit eum à potesta-
te & ab officio. A potestate cum dicit.

Dominator quem vos queritis] Dominator *Dominator de-*
enim est , qui possessos ab alienis dominis in suam *minator &*
reducit potestatem. *Isa. 26.* Domini possederunt *calamito-*
nos absque te , tantum in te (hoc est in tuo domi-*s requestio*) recordemur nominis tui. *Sap. 12.* Tu Domi-
nator virtutis cum tranquillitate iudicas , & cum
magna reverentia disponis nos. *Apoca. 19.* Habet
Z 2 in

in vestimento & in femore suo scriptum : Rex regum & Dominus dominantium. Hunc querant ab aliis dominis oppressi. *Aggai* 2. Veniet Desideratus cunctis gentibus. Hoc significatum est 1. *Reg.* 22. vbi dicitur, quod veniebant ad Dauid omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi aere alieno, & amaro animo, & factus est eorum princeps. Et subdit de officio.

Christus Angelus testamenti. Et Angelus] hoc est, nuntius. *Isa.* 19. secundum *Septuaginta* vocabitur magni consilij Angelus [testamenti] spiritualiter docendi & implendi, & per miracula testificandi. De primo *Roman.* 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis, hoc est, lex spiritualiter intellexit. *Ioan.* 8. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. De secundo *Mart.* 5. Non veni soluere legem, sed ad implere. De tertio *Ioan.* 5. Ego habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibeat de me. *Psalm.* 92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis [quem vos vultis] hoc est, ad quem sicut ad finem refertur desiderium Sanctorum. *Isa.* 26. Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ. *Isa.* 53. Desiderauimus eum, despectum, & nouissimum virorum. Et subdit de qualitate aduentus [ecce venit] & notatur, quod primus aduentus demonstrabilis est in humilitate, & secundus in terrore. *Isa.* 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur, ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. 1. *Reg.* 4. Venit Deus in castra [dicit Dominus exercituum] Confirmatio est prophetæ.

Et quis poterit cogitare?] supple, sufficienter [diem] hoc est, qualitatem temporis & illuminationis[aduentus eius] primi scilicet in humilitate & gratia, & secundi in terrore & potentia. *Ecc.* 43. Multa dicemus, & deficiemus in verbis. 2. ad *Corinth.* 3. Non quod sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. 1. ad *Cor.* 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit Deus diligentibus se. Et hoc explanat subdens[& quis] tam magnus siue potens[stabit] propria virtute scilicet [ad videndum eum] *Hiero.* Si nemo potest cogitare præ potentia maiestatis eius, quis eum lippientibus oculis in sua claritate poterit respicere? *Nahum.* 1. Ante faciem magnitudinis eius quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius? *Job.* 26. Cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, tonitruum magnitudinis eius quis poterit intueri? Et subdit de operis perfectione in purgando.

Christus ignis est confans. Ipse enim] in effectu scilicet operis erit [quasi ignis conflans] maiora scilicet peccata igne tribulationis & compunctionis, actioni poena purgans. *Isa.* 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion & sanguinem Ierusalem latierit de medio eius, in spiritu iudicij & spiritu ardoris. *Deuteronomio.* 4. Dominus Deus tuus ignis consumens est [& quasi herba fullonum] que *Iere.* 2. Borith dicitur, quam quidam dicunt esse saponariam, & est herba per quam ad nitorem proprium lanæ deducuntur. Et intelligitur minor poena per quam leuiora peccata purgantur. *Isaie* 1. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, quasi lana alba erunt. Fullones hac herba purificantes, Sacerdotes sunt

& Doctores. *Isa.* 7. Egrederi in occursum Achaz tu, & qui derelictus est Iasub filius tuus ad extremum aqueductus piscinæ superioris in via agri fullonis. Iasub qui reuocans interpretatur, cuneum Sacerdotum significat purificantum: *Isaias* autem Christum: piscina superioris aquæ gratiam desuper venientem. Via agri fullonum, via Sacerdotum ad purificantum.

Et sedebit] moram faciens non transiens[conflans & emundans] hoc est, conflans ad emundandum. *Sap.* 3. Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit eos, & in tempore erit respectus eorum [argentum] quia etiam eloquia veteris testamenti conflauit, ut eliquesceret ex eis spiritus siue spiritualis intellectus. *Psal.* 11. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinantum, probatum terræ, purgatum septuplum. Vnde de quibusdam obstinatis dicitur *Iere.* 6. Defecit sufflatorum, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator: malitia enim eorum non sunt consumptæ [& purgabit filios Leui] hoc est, Sacerdotes aliorum purgatores. *Isa.* 6. Volavit ad me unus de seraphin, & in manu eius calculus quem forcipe de altari tulerat, & tetigit os meum, & dixit: Ecce hoc tetigit labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur [& colabit eos] ut scilicet purum ab impuro separetur. *Iere.* 15. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris] quasi aurum] secundum intellectum sapientiæ [& quasi argentum] secundum prædicationem eloquiarum. *Ecc.* 2. In igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibles in camino humiliationis [& sic, supple, purgati] erunt Domino offerentes] in altari cordium [sacrificia] spiritus contribulati [in iustitia] doctrinæ scilicet, & vitae. *Psal.* 50. Acceptabis sacrificium iustitiae, oblationes, & holocausta.

Sacerdotes per Christum purgati.

Et placebit Domino] propter peccata offerentium non refutatum [sacrificium Iuda] duarum scilicet tribuum, vel fidelis populi [& Ierusalem] hoc est, Sacerdotum. *Isa.* 60. secundum *Septuaginta*. Munera tua accepta erunt super altare meum. *Psal.* 68. Placebit Deo super vitulum novellum [sicut dies seculi] Seculum dicitur spatium veteris legis, in quo in Moysè & in Aaron sacrificium placuit. *Isa.* 63. Recordatus est dierum seculi. Moysi & populi sui [& sicut anni antiqui] naturalis scilicet legis, quando in Abél, Noe, Melchisedech, & Abraham sacrificium placuit. *Psal.* 76. Annos æternos in mente habui.

Et accedam ad vos] Tangit hic de obstinatum condemnatione, & accessus notat per visitationem peccati manifestationem. *Gene.* 18. Descendam, & videbo [in iudicio] discussionis scilicet, & condemnationis. *Mich.* 6. Surge, contendere iudicio aduersus montes, & audiant colles vocem tuam [& ero testis] manifestatione veritatis *Iere.* 19. Ego sum testis & iudex [velox] contra quem nihil excipitur. *Isa.* 16. Velociter reddens quod iustum est [maleficis] hoc est, contra maleficos. Malefici dicuntur mala hominibus in persona, vel rebus inferentes. *Exo.* 22. Maleficos non patieris vivere [& adulteris] hoc est, contra adulteros, qui *Deut.* 22. præcipiuntur lapidari [& perjuris] hoc est, contra perjuros. *Exo.* 20. Non habebit insontem Dominus eum, qui nomen Domini Dei sui frustra assumperit [& qui calumniatur]

Calumnia non intendenda orbi, patrecinio.

antur] hoc est , calumniosē retinent [mercedem mercenarij] *Ecc. 34*. Qui effundit sanguinem , & qui fraudem facit mercenatio , frates sunt [& viduas humiliant] quæ patrono viro carent [& pupillos] patre defensore carentes , supple, calumniantur . *Exo. 22*. Vidua & pupillo non nocebitis . Si læseritis eos , vociferabuntur ad me , & ego exaudiam clamorem eorum : & indignabitur furor meus , percutiamque vos gladio , & erunt uxores vestrae viduae , & filii veitri pupilli [& op̄ primunt peregrinum] qui scilicet ad patriam tendit . *Hebra. 11*. Confitentes quoniam peregrini & hospites sunt super terram . *Deut. 5*. Peregrinus qui intra portas tuas est , quiescat . *Exo. 23*. Peregrino molestus non eris . *Zach. 5*. Educam illud , dicit Dominus exercituum : & veniet ad domum furis , & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter & commorabitur in medio domus eius & consumet eum [nec] supple , in omnibus his [timuerunt me , dicit Dominus exercituum] ut scilicet à peccato recederent . *Ecc. 1*. Qui sine timore est , non poterit iustificari . Et hoc inconueniens est , supple .

Ego enim Dominus] supple , sum omnipotens [& non mutor] in verbis meis , & ideo infero pœnam quam comminatus sum . *Nume. 23*. Non est Deus quasi homo vt mentiatur , nec vt filius hominis vt mutetur . Contra hoc tunc videtur esse quod dicitur *Iere. 31*. Conturbata sunt viscera mea super eum : miserans miserebor eius . *Ierem. 18*. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo , propter quod locutus sū aduersus eam , agā & ego pœnitentiam super malo quod cogitauit vt facerem ei . *Oſea 11*. Conuersum est in me cor meum , pariter conturbata est pœnitudo mea , non faciam furorem iræ meæ . Sed hoc soluitur : quia obstinatis non mutatur , sed pœnitentibus placatur .

Et vos filij Iacob] quia tanti patris vestri imitatores non estis [non estis consumpti] per tribulationes ad pœnitentiam . *Iere. 5*. Percussisti eos , & non doluerunt : attristasti eos , & renuerunt accipere disciplinam [à diebus enim patrum vestrorum] scilicet malorum , quorum malitia hæredes estis [recessisti à legitimis meis] *Isaia 48*. Transgressorem ex vetero vocavi te . Ideo *Luce 3* . dicuntur genimina viperarum , hoc est , venenatorum filii , vt dicit *Chrysostomus* [& non custoditis] in opere . *Aet. 7*. Accepistis legem in dispositione Angelorum , & non custodistis . Et quia non vult mortem peccatoris , sed vt conuertatur & viuat , subdit reuocando eos .

Reuertimini ad me] & docet à quo reuertantur , & quod maledicti sunt non reuertentes , & qualiter teuerrantur [Reuertimini ad me] per pœnitentiam & satisfactionem . *Cant. 6*. Reuertere , reuertere Sumamitis . *Isa. 46*. Redite prædicatores ad cor [& ego reuertar ad vos , dicit Dominus exercituum] *Iere. 3*. Reuertere ad me , dicit Dominus , & ego suscipiam te . *Hiero.* Magna clementia eos qui à se recesserant , ad redditum prouocat , vt ipse quoque ad eos redeat .

Et dixisti] vt obstinati , & peccatum non recognoscentes [In quo reuertemur ?] quasi qui non discesseritis . *Isa. 58*. Me de die in diem querunt , & scire vias meas volunt , quasi gens quæ fecerit iustitiam , & iudicium Dei sui non dereliquerit . Et subinfert responsonem à quo reuertantur [Si affigit homo Deum , quia vos configitis me ?] Quasi

dicat : Non in se , sed in membris affigit eum . *Gala. 3*. Ante quorum oculos Christus proscriptus est , & in vobis crucifixus . *Hebre. 6*. Ritus crucifigentes Filium Dei , & ostentui habentes .

Et dixisti] vt obstinati [in quo configitus es ?] non aduertentes quod me in membris meis configitis . *Zacha. 2*. Qui tetigerit vos , tanget pupilam oculi mei . *Ioan. 19*. Videbunt in quem transfixerunt . *Apocalyp. 1*. Videbit eum omnis oculus , & qui eum pupugerunt . Et responderet , subdens [In decimis & in primitiis] supple , retentis , quæ Leuitis præcipiuntur offerri . *Numer. 18* . [& in penuria] quæ ex subtractis votis causatur , qualis penuria inducit puncturas famis & sitis & aliarum tribulationum . Simile *Aet. 9*. Ego sum Christus , quem tu persequeris : cum tamen non persequeretur eum , nisi in membris & in ministris . Et subdit de maledictione [vos maledicti estis] hoc est , maledictioni æternæ addicti . *Psal. 118*. Maledicti qui declinant à mandatis tuis [&] id est , quia [me vos configitis gens tota] nullo scilicet excepto . Et tangit id quod legitur *Nehem. 5* . quod illi qui frumenta habebant tempore famis , tanto pretio frumenta exaltabant , quod alij non habentes , filios & filias cogebantur vendere : & propter hoc decimas non soluebant , propter quod ministri templi fugere de templo compulsi erant , & puncturis paupertatis affligi . *Matth. 25*. Quando vni de his minimis fratribus meis fecistis , mihi fecistis . Et quia non vult mortem peccatoris , subdit reuocando ad pœnitentiam .

Inferte omnem decimam] hoc est , cuiuscumque grani , vel animalis decimam . *Levit. ultmo*. Omnes decimæ terræ , siue de pomis arborum , siue de frugibus Domini sunt . *Exo. 22*. Decimas & primitias tuas , non tardabis offerre [in hotrum meum] hoc est , in repositoria templi vbi ministri mei sunt [vt sit cibus in domo mea] ministrorum scilicet . *Matth. 10*. Dignus est operarius cibo suo . *Proverb. 3*. Honora Dominum de tua substantia , & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus , vt impleantur horrea tua saturitate , & vino torcularia redundabunt . Et hoc est quod sequitur [& probate me] vtrum scilicet quando vos datis mihi quod meum est , si non omni benedictione perfudero vos [super hoc , dicit Dominus] *Isa. 1*. Si volueritis & audieritis me , bona terræ comedetis [si non aperuero vobis cathartas cæli] Cathartæ dicuntur fenestrae cæli , per quas roris pluiae descendunt , & luminis fit effusio . *Gene. 7*. Cathartæ cæli apertæ sunt [& effudero vobis benedictionem , usque ad abundantiam] *Deutero. 28*. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum , cælum , vt pluia tribuat terræ tuæ in tempore suo : benedicque cunctis operibus innoxium tuarum . Et de auersione mali subdit .

Et increpabo pro vobis deuorantem] Tyrannum scilicet , vel locustam & bruchum & eruca , quæ diuersa vitia significant , vt in *Joel. 2* . dictum est . Increpatio autem Dei auersio mali est . *Joel 2* . Reddam vobis annos quos comedit locusta , eruca , & bruchus , & rubigo , & eruca : & eum qui ab Aquilone est , procul faciam à vobis , hoc est , diabolum [& non corrumpet fructum terræ vestræ] nec literaliter , nec etiam spiritualiter in bonis operibus . *Psal. 84*. Dominus dabit benignitatem , & terra nostra dabit fructum suum . Et hoc explanat

Deus immutabilis.

Clementia Dei magna.

per partes [nec erit sterilis vinea in agro] vel literaliter , vel spiritualiter in vitibus gaudiorum aeternorum vinum ferentibus. *Osea* 10. Vitis frondosa Israe l, fructus adæquatūs est ei[dicit Dominus exercituum] Confirmatio est sermonis.

*Quæstio de
obligatiōe
decimaru.*

Propter ea quæ hic dicta sunt , quæstio est de solutione decimarum. Arguant enim quidam sic quod hic non præcipit decimas solui , nisi ut sit cibus in domo Domini. Si ergo cibus est ex dote Ecclesiæ , vel aliis redditibus , non oportet decimas solui. Ad hæc , *Act. 15*. Iacobus Episcopus Ierosolymorun , post disputationem Petri Apostoli & aliorum , quid imponendum esset Gentibus ad fidem conuersis ? sic per sententiam decreuit. Vism est Spiritui sancto & nobis , nihil aliud vobis ultra imponere oneris quam hæc necessaria , ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum , & sanguine suffocato , & fornicatione : à quibus custodientes vos , bene agitis. Cum ergo decimæ impositæ sint ad onus , decimas Christiani non tenentur soluere. In contrarium est quod decimæ solutæ sunt ministris Dei in omni lege. In naturali patet , quia Abraham soluit decimas Melchisedech Sacerdoti summio *Gene. 14*. In lege Moysi præcipitur hoc *Nom. 18*. & *Exod. 22*. In lege Christi mentio fit de hoc *Heb. 7*.

Ad hæc dicunt quidam quod propter istas rationes Christiani non tenentur decimas soluere , nisi vbi consuetum est decimas solui , & ex consuetudine ius , præceptum acquisitum habet , & vbi exigit hoc indigentia ministrorum. Sic autem non iudicat Ecclesia , propter quod dicendum , quod ministris Dei debentur decimæ omni modo , dummodo ministri Dei sint secundum actum & effectum. Si autem non ministrant , ad damnationem sui decimas respiciunt. *1. Corinth. 9*. Quis militat suis stipendiis vñquam ? Et post pauca : Dominus ordinavit his qui Euangelium nuntiant , de Euangelio viuere. Decimæ autem & primitiæ & vota taxata sunt in stipendia ministrorum.

Et beatos vos dicent omnes gentes] pro temporalium & spiritualium abundantia. *Luc. 1*. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generaciones. Et huius benedictionis subdit rationem [eritis enim vos terra desiderabilis] per metonymiam , vt per terram , habitantes in terra intelligantur [dicit Dominus exercituum] Confirmatio est sermonis. *Isa. 62*. Non vocaberis ultra Dilecta , & terra tua non vocabitur amplius Desolata : sed vocaberis Voluntas mea in ea : & terra tua Inhabita : quia complacuit Domino in te.

Invaluerunt super me] Hic adhuc plenius ostendit , quod in fine præcedentis capituli dixit: Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris , ostendens quod hi sermones sunt sermones blasphemiarum contra prouidentiam scilicet quod non esset distantia inter iustum & impium : & ideo tria facit hic. Primo enim ostendit hos sermones blasphemiarum , secundo improbat deducendo ad inconueniens ibi [Ergo nunc beatos] tertio distantiam ostendit bonorum & malorum , per hoc quod parcit bonis , & damnat malos ibi [Tunc locuti sunt timentes Deum .

Invaluerunt] plus & plus contra me crescentes [super me] hoc est , contra me [verba vestra] blasphemiarum scilicet [dicit Dominus] *2. ad Timot. 3*. Mali autem homines seductores proficiunt in peius , errantes , & in errorem mittentes [& dixi-

stis] peccatum ex ignavia non intelligentes [Quid id locuti sumus contra te ?] *Isa. 59*. Locuti sumus de corde nostro mendacium [& dixistis] hoc est , quia dixistis [Vanus est qui feruit Deo] Vanum est quod caret fine utilitatis , & ita dixerunt quod bonis male succedit in mundo , malis autem bene. *Job 21*. Quare impij viuunt , sublimati sunt confortatique diuitiis ? Et probationem subinferunt [&] id est , quia [quod emolumenū] utilitatis scilicet [quia custodiūmus præcepta eius] iuste vivendo : omnia enim retulerunt ad remuneracionem temporalem. *Sap. 2*. Hæc cogitauerunt , & errauerunt : excœcauit enim illos malitia eorum , & nescierunt sacramenta Dei , nec mercedem sperauerunt iustitiae [& quia ambulauimus tristes coram Domino exercitu] in pœnitentia scilicet , & humiliatione , cum nos affligamus , & idololatræ & mali felicitate terrenorum proficiant. Simile *Isa. 58*. Quare ieunauimus , & non alpexisti : humiliauimus animas nostras , & nescisti : Et subdit improbationem deducendo ad inconueniens.

Ergo nunc] supple , si verum est quod dicitis [beatos dicimus arrogantes] Arrogantes sunt , vt dicit Hieronymus , qui sibi superbe terrenorum felicitatem & gloriam attribuunt , & Deum blasphemant. Simile in *Psal. 143*. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt , præsentia scilicet , cum tamen illi summe sint infelices. Et subiungit rationem beatitudinis talis [Siquidem] hoc est , quia [ædificati sunt] in temporalibus diuitiis scilicet. *Iere. 12*. Plantasti eos & radicem miserunt , proficiunt , & faciunt fructum [facientes impietas] in Deum & in homines. *Job 12*. Abundant tabernacula prædonum , & audacter prouocant Deum [& tentauerunt Deum] in hoc scilicet , quod peccando in Deum , experiri voluerunt , an Deus vindicaret. Contra quod dicitur *Deuterono. 6*. Non tentabis Dominum Deum tuum. *Psal. 77*. Tentauerunt & exacerbaverunt Deum excelsum [&] supple , tamen [salvi facti sunt] præsenti felicitate. Simile in *Psal. 72*. Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerūt diuitias. Et dicit Gregorius , quod huiusmodi prosperari permittatur , vt vitiū pascuāles , vt mandentur. Illi enim pinguis pascuis nutriuntur , vt audiū dentib⁹ lacerentur. *Job 21*. In diem perditionis seruatur malus , & ad diem furoris ducetur. Et subdit quod aliter est in his qui Deum timent , & hoc inducit sub voce Prophetæ respondentis contra blasphemos.

Tunc loquuti sunt timentes Deum] & quid locuti sint , non dicit : sed intelligitur , quod in timore Dei contra blasphemos loquuti sunt [vñf quisque cum proximo suo] hortando scilicet se inuicem , ne propter verba blasphemorum à iustitia desistant. *Job. 4*. Noli timere fili mi , pauperem quidem vitam gerimus : sed multa bona habebimus si timuerimus Deum , & recesserimus ab omni peccato , & fecerimus bene [& attendit Dominus & audiuit] Histeron proteron , prius enim est audire quam attendere. *Sap. 1*. Auris zeli audit omnia. *Dan. 9*. Attende & fac [& scriptus est liber monumenti coram eo] hoc est , in scientia & remuneracione Dei ad remunerandum omnia quæ dicunt & faciunt & boni & mali. *Apoca. 20*. Et alias apertus est , qui est vita , & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris. *Glossa* inducit illud *Dan. 7*. Throni positi sunt , & antiquus dierum sedidit. Iudicium sedidit , & libri aperti sunt. *Job 31*. Librum

*Prosperitas
impiorum
non diu-
turna.*

brum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem illum quasi coronam mihi. Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi principi auferam illum [timentibus Deum] quantum ad recessum à malo [& cogitantibus nomen eius] quantum ad faciendum bonum. Bona enim illorum omnia conscripta sunt ad remunerandum. Vnde 2. ad Timot. 1. dicitur : Scio cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum seruare in illum diem. Et ex hoc ostendit distantiam bonorum & malorum coram Deo, subdens.

Et erunt mihi, ait Dominus exercituum] boni scilicet [in die qua ego faciam] iudicium scilicet discretionis inter bonos & malos [in peculium] hoc est, in populum peculiarem specialiter gratum. *Deut. 7.* Elegit te Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris. *Psal. 32.* Populus quem elegit in hereditatem sibi. *Isa. 19.* Hereditas mea Israel. Et hoc est quod sequitur [& parcam eis] quia dicit *Augustinus*, quodā etiam boni quædam habent quæ per flagella corrigi oportet, sed pius pater parcendo corrigit, cum minus punit quam mereantur. Et hoc est quod sequitur [sicut parcit vir filio suo seruienti sibi] quem, supple, corripit per flagella, ne infolecat. *Proverb. 3.* Disciplinam Domini, fili, ne abiicias : nec deficias cum ab eo corriperis : quem enim diligit Dominus, corripit; & quasi pater in filio complacet sibi : contumacem autem abiicit, & tradit iudicio. *Deuteron. 21.* Filius noster iste protervis, & contumax est : monita nostra audire contemnit, comeßationibus vacat & luxuriæ atque conuiuiis : lapidibus obruet eum omnis populus ciuitatis, & morietur. Et subdit conclusionem intentam.

Et conuertimini] tunc scilicet sera pœnitentia [& videbitis] experimento [quid sit inter iustum & impium] quantum ad distantiam meriti [& inter seruientem Deo, & non seruientem ei] quantum ad distantium præmij. *Sap. 5.* Dicent intra se pœnitentiam agentes & præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum estimabamus infamiam, & finem illorum sine honore : ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos fors illorum est.

*Flagella
Dei patiō-
ter ferē-
ntia.*

C A P V T I V .

Ecce dies veniet.

Quia autem hoc fit in extremo iudicio, ideo ostendit, qualiter in iudicio discernuntur boni à malis, & diuiditur in duo. In primo ostendit hoc quod dicitur est. In secundo ex hoc mouet ad obseruantiam legis, cuius obseruantia tantæ est remunerationis *ibi* [Memento legis Moysi] In primo duo facit. Primo enim ostendit condemnationem malorum, secundo gloriam bonorum.

Ecce dies veniet] hoc est, semper in accedendo est, & veniendo. Dicitur autem dies propter claritatem iustitiae quæ tunc apparebit. *Math. 24.* Sicut fulgor exit ab Oriente, & appetit usque in

Occidentem : ita erit aduentus Filii hominis. 1. ad Corinthios 4. Veniet Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Si aliquando dicitur dies tenebrarum & caliginis (*Sophonia* 3.) hoc dicitur propter malos, qui tunc proiiciuntur in tenebras exterioreas. *Matt. 8.* [succensa quasi caminus] propter iram furoris in peccatores. *Isaie 30.* Ardens furor eius, & grauis ad protandum. *Deuteronom. 32.* Ignis succensus est in furore meo. Caminus autem dicitur qui in se reuolutum haber ignem & conculcatum, per quem infernus significatur, in quo mali sicut stipula concremantur. Et hoc est quod sequitur.

Et erunt omnes superbi] arrogantes scilicet, & blasphemari [& omnes facientes impietatem] in peccatis mortalibus [stipula] hoc est, æstu ignis facile cremabilis. *Isa. 1.* Erit fortitudo vestra ut fauilla stupræ, & opus vestrum quasi scintilla : & succendet utrunque simul, & non erit qui extinguat. *Job 20.* Denorabit eum ignis qui non succendit [& inflammabit eos dies veniens] hoc est, iudicium [dicit Dominus exercituum] Confirmatio est. *Psal. 96.* Ignis ante ipsum præcedet & inflammabit in circuitu inimicos eius [quæ] scilicet dies [non derelinquet eis radicem] Radix dicitur cogitatio [& germen] Germen est opus, vel prosperitas terrena, in qua germinant. *Isaie 5.* Radix eorum ut fauilla erit. *Isa. 14.* Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & germen. Et subdit de bonis.

Et orietur vobis timentibus nomen meum] timore scilicet filiali & reuerentiæ [sol iustitiae] hoc est, claritas vincens solem propter iustitiae meritum. Et in hoc notatur claritas, quæ est dos corporis gloriæ, & lumen veritatis lucens in dote *Claritas* mentis. *Math. 13.* Tunc fulgebunt iusti sicut *corporis* sol in regno Patris eorum [& sanitas in pennis *gloriæ*] eius] Pennæ solis, radj & splendores sunt, quibus aduolat in ea quæ illuminat. Sanitas vero dicitur impassibilitas, & æterna immortalitas. *Sap. 15.* Scire iustitiam tuam & virtutem tuam, radix est immortalitatis. *Apoc. 21.* Iah non erit amplius neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor [egredimini] paſſibus scilicet contemplationis. *Isa. 2. vlt.* Egredientur & videbunt cadavera virorum qui præuaricati sunt in me [& salietis] saltibus scilicet gaudiorum, in quo (sicut dicunt quidam) notatur agilitas [sicut vitulus de armento] à vinculis scilicet relaxatus, & de clausura stabuli emisus : tunc enim saltare consuevit. Sic Sancti à vinculis & carcere carnis absoluti, saltabunt in gaudiis. *Glossa* inducit illud *Philip. 1.* Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Et hoc propter translationem L X X. quæ sic habet, Salietis sicut vituli vinculis relaxati. Tunc enim cantantes, dicit *Psal. 123.* Anima nostra sicut paſſer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Et subdit de fortitudine Sanctorum.

Et calcabit impios] scilicet condemnantes cum Deo. *Glossa* inducit illud *Psal. 57.* Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Melius inducit illud *Deut. 33.* Quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilij tui, & gladius glorie tuae Dætis tuis : negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis. *Iudic. 5.* Conculca anima mea robustos. *Isa. 63.* Calcaui eos in ira mea & in furore meo conculcaui eos [cum fuerint cinis] id est reliquæ

est, reliquiae ignis. *Isa. 9.* Erit in combustionem & cibus ignis [sub planta pedum vestrorum] id est subiecti & ad ima depresso. *Psal. 109.* Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Vicitos enim tunc concubabit, & suppeditaneos ponet inimicos. *Psal. 8.* Omnia subiecisti sub pedibus eius [in die] iudicij scilicet [qua ego facio] talis scilicet inter bonos & malos discretionem. *Matth. 25.* Separabit bonos à malis, sicut pastor segregat oves ab hædis [dicit Dominus exercituum] Confirmatio est dictorum. Et subdit de obseruatione legis, dico dicens: legis obseruantiam, & dans monitorem ut obseruetur. Vnde Hieronymus sic continuat: In futuro iuxta meritam erit retributio: ergo dum tempus est merendi, obseruate legem.

Mementote legis] ad spiritualem scilicet intelligentiam. *Psal. 1.* In lege eius meditabitur die ac nocte [Moysi serui mei] *Heb. 3.* Moyses fidelis erat in tota domo eius tamquam famulus in testimonium eorum, quæ erant dicenda. *Ecc. 24.* Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum [quam] scilicet legem [mandaui ei] hoc est, Moysi. *Exo. 20.* [In Horeb] Horeb mons est situs in montanis Sinai, ad quem ambulauit Elias 3. *Reg. 19.* & siccitas interpretatur, quia per legem omnium vitiorum humor excoquitur & exiccatur, ut dicit Hieronimus. *Ioan. 1.* Lex per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est [ad omnem Israel] supple, mandaui. *Exo. 20.* Cunctus autem populus videbat voces. Et determinat principales partes legis, subdens [præcepta & iudicia] scilicet moralia quæ sunt decem. *Exo. 20.* & 22. *Isa. 26.* In semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te. Et subdit de monitore ad obseruandum.

Henoch &
Elias secundum Do-
mini ad-
uentum
præcursori.
Elias.
Heschi.

Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam] sicut enim Ioannem Baptistam misit ante primum aduentum: sic mittet Eliam & Henoch ante secundum. *Matth. 17.* Elias iam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eum quæcumque voluerunt. *Apoc. 11.* Dabo duobus testibus meis (Eliæ sci-

licet & Henoch) & prophetabunt diebus milles ducentis sexaginta, amicti fascis. Elias tamen Deus meus interpretatur, quia ad Deum conuerteret: qui fuit de Thesbi oppido quod sonat conuersio, & significat cuneum Prophetarum & Doctorum & Prædicatorum, qui tunc conuersioni populi intendent [antequam veniat dies Domini magnus] id est in quo magna faciet Sanctis. *Roma. 8.* Quos iustificauit, illos & magnificauit. *Sap. 19.* In omnibus magnificasti populum tuum & honorasti [& horribilis] malis scilicet. *Sap. 6.* Horrende & ci-
to apparebit vobis. Et subdit de officio Eliæ.

Et conuerteret cor patrum ad filios] hoc est, vt fides & deuotio patrum resplendens appareat in fide & deuotione aliorum. *Deut. 32.* Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. *Psal. 77.* Quanta audiuius & cognoui-
mus ea: & patres nostri narrauerunt nobis [& cor filiorum] supple, conuerteret [ad patres eorum] ut scilicet in præmiis filiorum promissa patrum ve-
rificantur. *Luc. 1.* Ipse præcedet ante illum in spi-
ritu & virtute Eliæ, ut conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum [ne forte veniam] super improuisos, ad iudicium scilicet: propter quod dicit esse vigilandum *Marc. 13.* Videte, vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit [& percutiam terram] id est, terrenos impudentes & improuisos [anathemate] æterna scilicet separatione. *1. ad Corin. 4. vlt.* Siquis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema Maranatha, hoc est, in aduentu Do-
mini ab omnibus bonis separatus, in ignem

æternum proiciatur. Omnia quæ dicta
sunt ab illo loco, Ecce mittam Angelum
meum, usque huc, Iudei referunt
ad aduentum sui Messiae in au-
ream Ierusalem, sed nos
tales fabulas non
curamus.

**

F I N I S.

INDEX.

INDEX RERVM

Notabilium, quæ in Commentariis in 12. Prophetas minores continentur.

A

A BDIAS	centum Prophetas pauit in specubus.	115.
Abdias,	seruus Domini.	ibid.
Abdo,	testimonium.	218.b.
Abies	ab abeundo.	50.b.
Qui suis	abutitur, meritò destituitur.	280.a.
Accaron,	sterilis vel eradicata.	239.a.
Differentia	inter admirationem & stuporem.	179.b.
Aduentus	Domini inopinatus.	164.a.
Aduocatorum	perueritas.	139.b.
Adulator	blanditiis virtia tegit, & virtutes peri- mit.	104.b.
Adulterium	grande est peccatum.	5.a.
Adultero	nihil potest obiicere.	14.b.
Egyptus,	mœror vel tenebræ.	73.b.
Ætas	apta prælii.	71.b.
Æthiopia,	tenebrosa.	171.b.
Africa,	fertilis.	171.b.
Agnus	pro fatuitate.	15.a.
Agæus	cur Zachariæ præpositus.	217.a.
Alexandri	pietas erga Iudæos.	239.a.
Alexandria	vndique aquis cingitur.	171.a.
Alexandria	imago est mundi.	ibid.
Altare	quasi alta ara.	53.b.
Altaria	diuitum & prælatorum.	34.a.
Altare	Dei vnum est.	92.a.
Amariæ,	Verbum Domini.	194.a.
Amasios	indignans Domini.	ibid.
Non	temerè cuilibet amico fidendum.	118.b.
Amico	fideli credendum est, non ficio.	158.a.
Amon,	fides.	195.a.
Amor	Dei spontaneus.	49.b.
Amos	pater Isaiæ dictus.	77.b.
Amos	prophetavit biennio ante Isaiam.	78.b.
Amos	vecte transfigitur per tempora ab Ozia. 78.	
Amri,	amaricans vel magisterium.	154.a.
Anathematis	profligatio.	254.b.
Angelus	quomodo loquatur Deo, Angelo & animæ.	220.b. & 221.a.
Angeli	oratione & lachrymis demulcendi.	42.a.
Angeli	diuinæ virtutis vectores.	189.a.
Animæ	duo sunt oculi.	222.a.
Deus	animam humanam infundendo creat, & creando infundit.	248.a.
Status	animæ pœnitentis.	10.b.

Index in Comment. 12. Prophet. min.

Omne animal abundat, vbi suus abundat cibus.
78.a.

Anna Mariæ Virginis mater,	vbi sit orta.	123.
Antiochia,	profunditas.	238.a.
Antiochus	vermibus interiit.	255.a.
Apolstata	opprobrium est sui ordinis.	206.a.
Apostoli	leoni comparantur.	149.b.
Terra Aquilonis	fugienda.	223.b.
Argentum	eloquentiam signat, aurum verò sa- pientiam.	26.a.
Armon	montes sunt Armeniæ.	93.b.
Ascalon,	impensa siue ignis infamis.	200.a.
Asini	Domini qui.	204.b.
Affyrij	diripuerunt decem tribus Iſraël.	3.a.
Affyrij,	sustollentes vigilias.	24.a.
Rex Affyriorum	à filiis occiditur.	164.b.
Auaritia	modum nescit.	108.a.
Auari pauperum	sunt suffocatores.	108.b.
Auaritia	finis, moris perpetua.	110.a.
Auaritia	sitis inexplebilis.	169.a.
Auaritiam	excutere difficile est.	83.b.
Auarus	viscera discerpit hominum.	ibid.
Auarus	camelo similis.	255.b.
Auarus	araneæ comparatur.	26.b.
Auaritia	ætatis accessu crescit.	66.a.
Auditus	exterior est via ad interiorum.	53.b.
Auis	quasi sine via.	32.a.
Derelicto	auxilio diuino, inane est omne auxi- lium.	91.b.
Azotus,	ignis vberum.	81.a.

B

B aal,	idolum vel Sydoniorum vel Babylonio- rum.	6.b.
Baalim,	habens me.	8.b.
Baal,	absque iugo.	38.a.
Balaam,	vanus populus.	152.a.
Balach,	elidens.	152.a.
Barachias,	benedictio.	218.b.
Bafan,	confusio.	158.a.
Beelphegor,	idolum tentiginis.	15.a. item 31.b.
Beeri,	putei mei.	1.a.
Benedictio	Dei est bonorum collatio & multi- plicatio.	215.b.
Beneficia	Dei perpetuò recoléda.	42.b. item 89.a.
Beneficia	Ecclesiastica non sunt indignis con- ferenda.	59.a.
Benjamin,	filius dexteræ.	254.b.

Index rerum.

Bersabee, puteus septem.	97.b.	Claritas corporis glorioſi.	271.b.
Bethanen, domus inutilis.	15.a.	Clerici ſecularibus ſe non immiſceant.	23.b.
Bethel, domus Dei.	37.	Clerici mercenarij qui.	28.b.
Bethlehem cur dicta ſit Ephrata.	147.b.	Clerici ac religioſi Ægyptum repetentes.	30.a.
Bethlehem in forte eſt Iudæ.	ibid.	Clericorum falſa gloriatio.	32.a.
Bethoron, domus magiſtri, vel domus ascensus humiliūm.	55.a.	Chericus mercenarius pollutum panem co- medit.	29.a.
Blaſphemia eſt peccatum in Spiritum ſanctum.		Clericorum peculiaria peccata.	85.a.
164.a.		Clericorum damnanda laſciuia.	92.a.
Bruchus quid.	54 & 56.a.	Clerici & religioſi acriter reprehenduntur.	94.a.
Buccina quid.	17.a.	Cidaris quid.	225.b.
C		Quæ ſit vera Circumcisio.	158.a.
C eremoniae veteris officinæ ſunt mortiferæ.	100.b.	Coccineis cur milites veftebantur.	166.a.
Cain primus ciuitatem conſtruxit.	184.b.	Cogitatio quaſi coagitatio.	219.a.
Caloris naturalis quadruplex eſt operatio.	127.	Cogitatio mali operis punietur, non tantum opus.	13.b.
Calor ſolis aliquando febrem inducit.	131.b.	Columbarum ſtercore Hebrei proſale vtebantur.	
Calumnia nulli ſtruenda.	234.a.	32.b.	
Calumniam ſtruere egenis peccatum eſt gra- uiſſimum.	92.b.	Comma & cola quid. in argumento Hieron.	
Cardines templi, praefides ſunt Eccleſia.	107.b.	Comparatio fit per res vſu quotidiano cognitas & familiares.	79.b.
Camelus duplex.	79.	Concupiſcentia pacem non habet.	5.a.
Carmelus, ſcientia circumciſionis.	158.a.	Concupiſcentia carnalis hominem in iumen- tum transfert.	10.a.
Catulus leonis cui ſæuior ſit ad cibum.	18.b.	Concupiſcentia carnalis reprimenda.	31.b.
Celeuma quid.	192.b.	Concupiſcentia carniſ abducit à Deo.	85.b.
Qui cadit à millenario perfectionis, ſi refuſgat, vix refuſget ad centenarium.	97.b.	Confeffio peccatorum vtilis.	47.b.
Ceruinatura.	191.b.	Conſueta relinquerre difficile.	141.a.
Chalanne metropolis Perſidis ditissima.	102.	Conuerſio peccatoris ad Deum fit ex toto cor- de.	62.b.
Chalanne, consummatio futura.	102.a.	Quæ conuerſio pœnitentibus fit neceſſaria.	109.
Chaldæi, ferociſ.	179.b.	Conuerſio quid.	48.b.
Charitas communia propriis anteponit.	211.b.	Ad conuerſionem exhortatio.	ibid.
Charitatis triplex funiculus.	223.a.	Conuerti ad Deum quantumlibet ſcelestus non dubitetur.	63.l.
Charitatis longitudo & latitudo.	223.a.	Conuerſionem non expedit differre.	12.b.item 63.b.
Charitas Dei caminus eſt ignis.	249.a.	Cophinus quid.	151.b.
Charitas virtutum omnium lapis angularis.	254.b.	Cor multipliciter dicitur diuīſum.	34.a.
Christi, humilitas.	194.a.	Cor mundum eſt tabula legis.	182.b.
Christi potestas.	267.b.	Cordis munditia.	222.a.
Christus Angelus testamenti.	268.a.	Cornua in manibus Christi.	187.b.
Ad Christuni omnes congregabuntur in fine mundi.	4.a.	Correctio fraterna omnibus impendenda.	4.b.
Christus cepit nos ſicut ſeruum fugitiuum, à luce ad tenebras fugientem.	19.a.	Correctio fraterna quandoque eſt intermittenda.	99.a.
Christus ncminem tetigit quem non fanauerit.		Alienis malis nolle corrigi, periculum eſt.	
ibid.		170.a.	
Christus tertia die surrexit eſt sepulchro.	19.b.	Correptio diuina patienter ferenda.	156.b.
Christi triplex ortus.	ibid.	Creatori cuncta obediunt.	224.b.
Christus in Prophetis adumbratus.	43.b.	Creatura omnis armatur ad vindictam peccato- rum.	62.b.
Christus iufernum momordit.	47.b.	Creatura ſeruit peccatori inuita,	6.b.
Christus vento vienti ſimilis.	48.a.	Culmus non habens germeſ, mystice quid.	17.a.
Christus ſponte paſſus eſt.	126.b.item 252.a.	Culpæ simplici cur duplex pœna infligatur.	229.a.
Christus tentatori non ſuccubuit.	149.b.	Cupiditas omnium malorum radix.	138.b.item 184.a.
Christus fideles ſuos libertati reſtituit.	151.b.	Cupiditas abominanda.	197.a.
Christo debetur adoratio.	152.b.	Cupiditas infatiabilis.	210.b.
Christi aspectus gelata corda diſſoluit.	188.a.		
Christo baptizato aperitum eſt cœlum.	213.b.		
Christus pax noſtra.	214.a.		
Christi veſtimenta quare dicuntur ſordida.	223.a.		
Christus cur dicitur lapis.	226.a.		
Christus in lapide ſtanneo adumbratus.	228.a.		
Christus ſolus vir Iudæus.	237.b.		
Christus pacificus.	239.b.		
Christus vnigenitus.	250.a.		
Clauium Eccleſiaſticarum vſuſ.	262.a.		

D

Dæmones humano ſanguine delectantur.	
133.b.	
Dæmones viuaciis comparantur.	10.a.
Dæmonis magna eſt fortitudo.	61.a.
Dæmones communi conſpiratione inſidiantur hominibus.	62.a.
	Damacus,

Index rerum

Damascus, potus sanguinis.	238.a.	Dilectio Dei æterna.	259.a.
Dan elis decem visiones.	208.a.	Quare Deus Iacob dilexit.	259.b.
Darius, generationes.	210.a.	Disciplina est eruditio per difficultia.	259.a.
De solutione decimorum quæstio	270.a.	Discordia interitum affert reipub.	167.a.
Decimæ in omni lege ministris deputatae. ibid.		Dispositione diuina cuncta geruntur.	168.a.
Decor viri boni quis.	11.a.	Divini qui.	242.b.
Vnius delicto nonnunquam plures periclitantur.	126.b.	Divitiis vtendum est, non corde inhærendum.	
Delubrum quid.	28.a.	Divitiae luto comparantur.	183.b.
Desperatio sola est irremissibilis.	81.	Doctores Ecclesiæ fontibus comparantur.	60.a.
Deponsatio Dei cum anima, consistit in quinque.	8.b.	Dodanim, paternalis.	158.a.
Deus omnibus prouidet.	11.a.	Dolare quid.	20.a.&b.
Misit Deus Filium in carnem ad sanctificandam naturam, & Spiritum sanctum in mentem ad sanctificandam animam.	11.a.	Dominus in templo sancto suo.	267.b.
Qui sine Deo est, deficit.	18.b.	Dona impiorum Deo iniusa.	214.b.
Deus incommunicabile nomen est.	30.a.item 26.b.	Dorix medicamentum generationis.	210.a.
Dei clementia erga pauperes.	39.b.		E
Deus subuertit opus diaboli.	260.a.	Ebrietas non est secreti tenax.	87.b.
Deus corrigit ut emendet.	40.a.	Ebrietas cor aufert.	14.a.
Deus expers est passionis.	266.b.	Ædificium Ecclesiæ duplex, s. in destructione mali, & in constitutione boni.	in prol.
Deus misericors est & patiens.	63.b.	Ecclesia ex Iudæis & Gentilibus salubri syncretismo collecta.	253.b.
Deus fortia prosternit per infirma.	67.a.	Ecclesia Gentilium spoliis locupletata.	255.b.
Deus immutabilis.	269.a.	Ecclesiæ collegiatæ malogranatis sunt similes.	
Deus infert vindictam cito & velociter.	70.b.		8.a.
Deus consentientibus sibi præsto est.	89.a.	Ecclesia perit Prælati negligentia.	107.a.
Deus habet tres exercitus.	96.b.	Ecclesia nunquam subuertitur.	113.b.
Deus irridet robur hominis.	98.b.	Ecclesiæ locupletatio.	121.a.
Deus dissimulat peccata aliquantis, per non oculi uiscitur.	107.	Ecclesiæ multiplicatio.	22.b.
Diligit Deus cuncta quæ fecit.	111.a.	Atria Ecclesiæ quid.	226.a.
Deus corrigit hinc suos, non perdit.	111.b.	Ecclesiæ spiritualis reædificatio tria exigit.	
Non est sapientia nec robur aduersus Deum.	118.b.	in prol.	
Deus propugnator est iustorum.	120.a.	Nemo in Ecclesia magis nocet, quam qui male vivens culmen regiminis accipit.	21.b.
Solus Deus iuuare potest.	127.b.	Ecclesiæ duo vbera, doctrina & exhortatio.	31.a.
Facienti quod in se est, placatur Deus.	130.a.	Electio Dei æquissima.	259.b.
Deus natura misericors est.	132.a.	Extra Ecclesiam nullus est locus sacrificij.	257.b.
Deus innocentem non perdit.	132.a.	Effeminati dicuntur dupliciter.	14.b.
Quando Deus locum suum egrediatur.	135.a.	Elias, Deus meus.	272.b.
Cur Deus finat hinc iustos affligi.	147.a.item 177.b.	Elias magnus cæcitate percussus à Paulo.	
Deus non bis iudicat in idipsum.	163.b.		255.a.
Deus peccatori non parcit.	179.b.	Endor, fons generationis.	34.a.
Deus peccata non probat.	181.a.	Ephod quid.	11.a.
Deus rectus est.	183.a.	Episcopus ignarus est idolum.	185.a.
Deus aquis non irascitur.	188.b.	Equi rufi, varij & albi quid significant.	220.a.
Deus in medio populi.	203.a.item 224.a.	Eruca quid.	54.a.& 56.a.
Dominus exercituum.	210.b.	Esau cur dictus querinus.	86.b.
Deus quomodo loquatur Angelo, & è conuerso.	220.b.	Esau cur dictus Edom.	114.b.
Deus punit citra condignum.	236.b.	Euangelium cur versus Aquilonem legendum.	
Deus præmiat ultra condignum.	240.b.		223.b.
Vnus Deus.	254.b.	Eucharistia polluitur ab indignis.	261.a.
Deus saluat suos sine armorum potentia.	3.b.	Excommunicatis non licet in mensa communicare.	15.b.
Deos alienos sequuntur, qui obstinati sunt in in malo.	5.b.	Differentia inter exultationem & gaudium.	
Deus blanditiis allicit, quos severitate flectere non potest.	7.b.		28.b.
Diabolus omnium humilium malleator, etiam nolens fabricat eis coronas perpetuas.	187.a.	Exuperius Tolosanus Episcopus.	175.b.
Diabolus fur est & latro ac vindemiator.	118.a.	Ezechias, fortitudo Domini.	195.a.
Dies prima cur vna dicatur.	209.b.		F
Diei & noctis vicissitudo quando cessabit.	254.a.		
Tres dies mysticè quid.	19.b.	Q Vatuor Fabri secundum Iudæos.	222.b.
		Fermentum iam sacrificio non admiscendum.	94.
		Quas festiuitates Deus odio habeat.	100.b.
		Fides peccatorem à supplicio non liberat.	80.a.
		Fides utriusque Testamenti vna est.	112.a.

Index rerum.

Filius cur puniatur pro peccato parris.	107.a.
Flagella Dei patienter ferenda.	271.a.
Fotnicatrix inhonestior est quam meretrix. in prol. Hierony & 2.a.	
Fossa dabit tellus optato tempore fructus.	10.a.
Frænum mysticum.	250.a.
Fratrem prosequi est contra naturam.	119.a.
Frumentum & vinum electorum.	241.b.
Maledictus qui frumenta abscondit in tempore.	108.a.
Fulgur hasta est Dei.	189.b.
Funda mysticè quid.	241.a.
Funiculi Adam qui.	38.b.
Fur est qui clam vult furari.	22.a.
Furor est feruens ira.	26.b.

G

Gabaonitatum abominabile flagitium.	31.a.
Galaad, transmigratio.	158.a.
Galaad, acerius testimonij.	20.b.
Galgal literaliter & mysticè quid.	32.b. & 33.a.
Differentia inter gaudium & exultationem.	
191.b.	
Gaza, fortitudo vel imperium.	81.b.
Gaza metropolis Philistinorum.	81.a.
Generationis humanæ quatuor gradus.	148.b.
Gentes Apostolorum doctrina conuersi.	255.b.
Gloria quid.	213.b.
Carnalis gloria dum nitet, cadit: & dum apud se extollitur, repentiuo intercepto fine terminatur.	45.b.
Godolias, magnitudo Domini.	194.a.
Gomorrah, cæcitas.	201.
Seclusa Dei gratia, nulla est hominis innocentia.	
162.a.	
Gratiarum actio vitulis comparata.	49.a.

H

Habacuc, amplexatio.	175.b.
Habacuc audaci voce Deum ad disceptationem iustitiae prouocauit.	175.b.
Habacuc prandium affect Danieli.	177.a.
Hæresis incurrit ex verbis inordinatè prolatis.	
8.b.	
Hæreticorum conuenticula subuertenda.	135.b.
Hæretici morte plectendi.	251.b.
Hæreticorum tria praesidia.	ibid.
Helcesæus quid.	161.a.
Helcesæus, aduocatus.	ibid.
Helem, somnium.	233.b.
Henoch & Helias secundum Domini aduentum præ cursuri.	272.a.
Herba fullorum quid.	268.a.
Herodes veribus computuit.	255.a.
Holdai, interpretatio Domini.	252.a.
Terrenorum hominum tres sunt species.	12.b.
Homo duas alas habet liberas, rationem f. & voluntatem.	15.b.
Hominum tres conditiones detestandæ.	116.b.
Honor Dei priuato affectui præferendus.	251.b.
Honor virtutis est præmium.	260.b.
Humilitas semper Deo grata.	106.b.
Hypocrisia non ferenda.	142.b.
Deo irato, regnat Hypocrita.	247.b.

I

I Daia, notus Domini.	232.a.
I Idololatria peccatum irrationalis.	26.b.
Idololatria species est insanæ.	90.b.
Idololatria, omnis delicta causa.	109.b.
Idolum erit dæmonem habeat extra presiden- tem, tamen per dæmonem intus non vivifi- catur.	186.a.
Idumæi fuerunt semper Iudeis infesti.	81.b.
Ieiunium sanctificare quid.	58.b.
Ieiunium pœnitenti utile est & necessarium.	63.a.
Ieiunium quarti cur obseruatum à Iudeis: iei- nium quinti, septimi, decimi.	237.a.
Ieiunia quatuor temporum cuius instituta.	237.a.
Ieremias propter veritatem cæditur.	106.a.
Ieremias vir spiritualis.	38.a.
Ierusalem aurea fabulosa.	145.a.
Ierusalem vallis visionis dicta.	248.a.
Arcta Ierosolymorum obsidio.	249.b.
Ierusalem communis conspiratione omnium gentium vastata.	253.a.
Iesus sacerdos typus est Christi.	224.b.
Iezabel, fluxus sterquilinij.	in prol. Hierony.
Iezrael, semen Dei.	3.a.
Iezrael, metropolis Samariae.	6.a.
Ignis Spiritus sancti.	204.a.
Ignis alienus non adhibendus in sacrificio.	262.a.
Imago Dei deformatur in homine per peccatum.	
61.	
Imber temporaneus & serotinus quid.	20.a.
Imber matutinus, doctrina est Veteris Testa- menti.	66.b.
Indignatio quid.	199.b.
Ingratitudo est velut ventus viens, exiccans fontem diuinæ pietatis.	20.a.
Innocentia semel amissa non recuperatur.	97.a.
Intercessio Sanctorum quid proficit peccatori.	
97.a.	
Intercessio Sanctorum non abiicienda.	104.b.
Inuidus quatuor peccatis est obnoxius.	83.a.
Inuidia omnem vigorem boni operis absumit.	
95.b.	
Ioannes Baptista Præcursor Domini.	267.a.
Ioël cur secundus inter duodecim Prophetas.	
52.a.	
Ioël quo tempore prophetauerit.	53.a.
Ionas filius fuit vidua Sareptanae.	122.a.
Ionas columba.	123.a.
Ionæ sepulchrum.	123.b.
Ionas Christi typum gessit.	132.b.
Iosias, saluatus.	232.a.
Iosias rex à Pharaone interfactus.	250.a.
Ira magna.	221.b.
Ira effundenda quasi aqua.	18.a.
Ira non est diu in animo retinenda.	82.b.
Istræl, directus vel rectissimus.	42.a.
Quot homines habuit Istræl, tot aras extruxit dæmonibus.	13.b.
Iubilus quid.	205.
Iude proditoris impietas.	246.b.
Cur Iudas Christum prodidit.	247.a.
Iudeorum fabula de numero mandatorum ve- teris legis.	
247.	
Mos erat in Iudea, ut iuuenes lapidum gra- uissimi	

Index rerum.

uissimi ponderis elevatione vires probarent.
248.b.

- Judeorum inane figmentum. 249.b.
- Judeorum deliramentum. 254.b.
- Judej à Romanis venditi. 245.a.
- Judeorum captiuitas perpetua. 245.b.item
138.
- Iudex in porta cur constitutus. 236.b.
- Iudex personarum rationem non habeat. 265.a.
- Iudicium Dei tripliciter exercetur, sc. temporaliter, & eternaliter & vniuersaliter. 60.a.&b.
- Iudicium Dei nullus effugiet. 61.a.
- Iudicium extremum in valle Iosaphat peragetur. 70.a.
- Iudicium extremum semper timendum. 73.a.
item 100.a.item 162.b.
- Iudicium tripliciter perueritatur. 98.a.
- Extremi iudicij tempus horrendum. 198.a.
- Iuramentum mendax certum manet supplicium. 229.
- Iustitia Dei mensuram habet. 196.a.
- Iuuenes pacificè audiant senes. 69.a.

L

- L** Abium electum quid. 204.a.
- Turbatis visceribus, tremet inferius labium propter collimationem ad viscera. 190.b.
- Lamech prius bigamiam inuexit. 54.a.
- Lappa quid. 30.a.item 35.b.
- Latro est, qui vi & aperiè rapit. 22.a.
- Laus quid. 205.
- Lex Euangelica, omnium dissidiorum finis. 247.a.
- Lex naturalis & scripta duabus virginis designatae. 245.b.
- Lex Euangelica libertatis est. 144.b.
- Sacerdotum est scire legem Dei. 214.a.
- Lex hostiæ diuidenda. ibid.
- Lex & prophetiæ, sapientiæ diuinæ lumen sunt. 13.a.
- Libanus candidatio. 162.b.
- Libellus repudij cur permisus. 266.b.
- Liberum arbitrium est mobile ad bonum & ad malum. 5.a.
- Libido inexplebilis est etiam viribus deficiens. 14.a.
- Quæ sint incentiuia libidinis. 102.a.
- Libya, introiens & veniens. 171.b.
- Lilium eleganter descriptum. 49.b.
- Lingua dolosa ferit ut arcus. 239.b.
- Lingua tertia detestanda. 139.b.
- Liptote quid. 203.
- Liquores tripliciter effunduntur. 18.a.
- Locus Prophetarum est Spiritus sanctus, in prol.
- Locusta quid. 54.a.
- Residuum locustæ comedit bruchus, &c. exponebitur multipliciter à sanctis Patribus. 55.b.&
56.a.
- Lucrum temporale non satiat. 37.a.
- Lucus quasi minimè lucens. 150.b.
- Lucus cur circa templum non plantandus. 14.b.
- Lupus vespertinus, tyrannus in subditos. 180.a.

M

- M** Aacha, ventris percussio. 31.b.
- Maceria, obstacula significat, quibus à malo peccator impeditur. 6.a.
- Malachias fuit Angelus officio, non natura. 258.b.
- Malachias idem qui Esdras. 164.b.
- Maledictionem Deus conuertit in benedictionem. 236.b.
- Maleficium & diuinatio caueantur. 150.a.
- Manna vniuersali patebat desiderio. 46.a.
- Mansuetus est, qui iniuria neminem prouocat, nec aliena prouocatur iniuria. 199.b.
- Manum Dei nemo potest effugere. 110.b.
- Maresa, hæreditas. 137.b.
- B. Maria sola sine dolore perfectum peperit. 148.a.
- Matervenalis facit, vt sit filia talis. 2.b.
- Matrimonium dirimit cultus disparitas. 265.a.
- Eius nexus indissolubilis. 266.a.
- Medi, mensuratores. 222.a.
- Melchon, rex eorum. 84.a.
- Fuit idolum Moabitarum. 196.a.
- Memphis metropolis Ægypti. 29.b.
- Mendacium cum iniuria proximi est. 12.a.
- Mendacium comes est avaritiae. 153.b.
- Mendacium multifariam dicitur. 168.b.
- Mendacium perniciosum. 205.a.
- Religionis causa non esse Mentiendum. 130.b.
- Mercator templo proscribitur. 250.b.
- Michæas, humilitas. 134.a.
- Michæas compassio. 140.a.
- Misericordia Deo accepta. 234.a.
- Misericordia duplex, scilicet liberans & relaxans. 3.a.

- Mitra episcopalis significatio. 225.b.
- Moab, ex patre. 84.b.
- Mollis quis censeatur. 238.a.
- Monile quasi munile, quia munit sinum, ne adulter inserat manum. 7.b.
- Montani damnata hærefis. 176.b.
- Mors celestæ vitæ est præferenda. 131.a.
- Contra mortuos non pugnandum. 84.b.
- Moyses, Aaron, & Maria cur à terra promissionis exclusi. 245.b.
- Ex dilectione sancti viri, sordida mulier attrahitur & sanctificatur. 9.b.
- Mulieri non sunt temerè secreta aperienda. 156.
- Mulier repudiata alteri non nubat. 266.b.
- Muneris & doni distinctio. 262.b.
- Quam fluxa sit Mundi vanitas. 107.b.
- Mundus unde dicatur. 124.a.
- Munitioes potentum Deus euertit. 81.b.

N

- N** Abuchodonosor à filiis occiditur. 65.b.
- Nahum quo tempore, qua de causa, & quid prophetauit. 160.a.&b.
- Nahum, consolator. 161.a.
- Quæ lex fuerit Nazaræorum. 87.b.
- Nemrod ædificauit Babylonem. 184.b.
- Niniue, gratia pulchritudinis. 34.a.
- Niniue, speciosa. 161.a.
- Boni Nominis habenda est ratio. 206.b.

Index rerum.

Nox tempus visioni propheticæ opportunum.	Redimitur Peccator ad vitam per Christum.
220.a.	71.b.
Nubes matutina quid.	Peccatum omne dimititur circa desperationem.
45.a.	81.a.
O	Peccatorum miseriæ planguntur à Sanctis.
136.a.	
O Nager quid.	Peccatores spe impunitatis non sunt laetandi.
Oblatio peccatorum non est accepta Deo.	139.b.
29.a.item 215.a.	Peccatum est omnis poenæ causa.
Oblationem commendat cultus pietatis, non	146.a.
actus exterior.	Peccata simul omnia remittuntur.
262.b.	159.b.
Oblationes Gentilium profanæ.	Pro vno Peccato sufficienter punito non infli-
152.b.	gitur alia poena.
Oblecrate quid.	Peccata quædam etiam corpori officiunt.
130.b.	169.b.
Obstinatio angelico praesidio indigna.	Peccatores certa manet correptio.
203.b.	171.a.
Obstinatio est irremissibilis.	Peccator est mancipium demonis.
260.a.	172.a.
Oculi Domini semper piis aperti.	Peccatrici animæ quæ sunt necessaria.
249.a.	173.a.
Oculos quos culpa claudit, poena aperit.	Peccatum teræ sterilitate plectendum.
7.a.	211.a.
Offerre Deo cæcum claudum vel languidum	Peccatoribus spe quæstus non parcendum.
mysticè quid.	243.a.
Non offerendum Deo nisi quod est perfectum.	Peccatorum facilis condonatio.
263.a.	Perse, latera sua dissuentes.
Oliua doctrinam significat veritatis.	222.a.
30.a.	Perseus Andromedam liberavit.
Onocrotalus quid.	124.b.
202.a.	Pharan, seueritas.
Operibus non arroganter fidendum.	254.a.
49.b.	Pharan, os videntis.
Bona opera reuiuiscent per pœnitentiam.	187.b.
66.b.	Phinees, os mutum.
Bonorum operum certa semper retributio.	32.a.
215.a.	Pila nomen æquiuocum.
Non solum opus, sed & cogitatio operis mali	197.b.
pœnas luit.	Piticina quid.
13.b.	Pluuvia temporanea & serotina.
Opus Dei timore tyrannorum non deserendum.	242.a.
228.a.	Pœna iusta duobus constat.
Opus Dei non segniter exequendum.	229.b.
236..	Pœna comes est culpæ.
Oratio multorum facilius exauditur.	35.b.
58.b.	Pœna debet correspondere culpæ.
Oratio Sanctorum iræ Dei resistit.	44.a.
105.a.	Pœnam peccatis debitam nemo per se potest
Osea, salvator.	exoluere.
1.a.	65.a.
Osee p̄cipitur ut vxorem fornicationum su-	Pœna omnis non nisi Deo volente infligitur.
mat sibi, hoc est, ad formam sui, non illius.	90.a.
2.a.	Pœna agnitionem parit sceleris.
Ozias lepra percussus ob usurpationem sacer-	219.b.
dotij.	Pœnam tria timeti faciunt, scilicet acerbitas, exem-
76.a.	plnm quo alij puniti sunt, & generalitas,
P	in prol.
P acis & prosperitatis argumenta.	Pœnitentie adminicula duo.
Pacis & vitæ pactum quid.	in prol.
264.a.	Pœnitentibus etiam licita sunt viranda.
Palmarus quid.	64.b.
155.b.	Pœnitentia pudorem tollit criminis.
Panis ligentium quid.	204.b.
29.b.	Pollutum quis dicatur comedere.
Parentes filiis suis annuntient Dei magnalia.	29.a.
55.b.	Pontifex medius est inter Deum & populum.
Parentes à filiis honorandi.	226.a.
260.b.	Potentiæ Dei nihil potest resistere.
Passiones animi duas de præsenti & duas de fu-	37.a.
turo.	Prædestinatio Dei gratuita.
56.b.	258.a.
Boni Pastoris officium.	Talis mihi placet Prædicator, qui mihi planctum
Instrumenta boni & mali pastoris.	non sibi plausum exciter.
ibid.	25.b.item 99.b.
Patientiæ duplex actus.	Prædicanda sunt septem.
177.b.	72.a.
Pauperes semper Deo dilecti.	Prædicator similis est aratori.
246.b.	112.
Paupertas religionis parens.	Prælatus de Ecclesiæ gremio est eligendus.
205.a.	8.a.
Peccata elongant à Deo.	Prælati qualiter inducunt populum ad pecca-
5.b.	16.a.
Peccatum non nisi luctum parit.	Mali Prælati sicut rete expansum super Thabor.
12.a.	ibidem.
Peccatum est mendacium.	Malus Prælatus fur & latro.
21.b.	22.a.
Peccatum duplex, in hominem commissum & in	Prælati sunt Ecclesiæ agricultæ.
Deum.	57.b.
27.	Prælati inferiores palmæ comparantur.
Peccatum duabus modis expiatum.	58.a.
ibid.	Prælatorum execienda dissimulatio lucri causa,
Peccator in circuitu ambulat.	70.b.
37.a.	Tyrannis Prælatorum in subditos damnanda.
Desideria Peccatorum vana.	71.a.
39.a.	Prælati scire debent quid in se & quid in aliis
Peccata noua veteribus non addenda.	circumcidendum.
44.b.	80.a.
Confusio peccatorum utilis.	Prælatus cornupeta est coercendus.
47.a.	62.a.
Peccatum ebrietas est ac somnus.	Prælatorum execienda avaritia,
56.a.	110.
	Prælatorum peccata non sunt temere propa-
	Prælatorum

Index rerum.

landa.	136.b.	Sacerdos reuerenter est audiendus.	12.b.
Praelatio non nisi Deo vocante amplectenda.	149.a.	Sacerdoti scientia est necessaria.	13.a.
Praelatorum septem oculi sunt.	226.a.	Inconuenientius est Sacerdotem peccare quam laicum.	15.a.
Praelator iniquus depopulator est Ecclesia.	234.b.	Sacerdotes ad iudicium prouocantur.	16.a.
Principum inertia plebs delinquit.	173.b.	Sacerdotes panem comedunt lugentium mortuum.	29.b.
Promissioni diuinæ non diffidendum.	209.a.	Sacerdotes vitulis aureis Ieroboam, æreos supposuerunt.	35.a.
Propheta insanus quis.	30.b.	Sacerdotes dolosi.	40.b.
Falsi Prophetæ quæ carnis sunt, docent.	34.b.	Sacerdotes lugeant diuini cultus neglectum, non sua damna.	57.b.
Quatuor Prophetæ in principio, lemma, id est, pondus, titulum habent.	175.a.	Sacerdotum est orare pro aliis.	58.b.
Prophetæ cur dicti sunt videntes.	178.a.	Intercessio Sacerdotum necessitatis tempore est requirenda.	64.b.
Prophetæ duplex præsidium, veritas & virtus,	182.a.	Sacerdotum inuercundia.	86.b.
Prophetia quid.	209.b.	Sacerdotia lucri gratia non ambienda.	97.b.
Prophetarum duplex accus & finis.	in prol.	Sacerdotes Iudaico regno præfecti.	208.b.
Prophetæ duodecim quo tempore vnuquisque prophetat.	in argumento Hieronymi.	Sacerdotum est scire legem Domini.	214.a.
Prophetarum & penitentium habitus.	129.b.	Sacerdos dispensator est legis.	235.a.& b.
Prophetia est de diuinis, quæ non nisi Spiritu Dei cognosci possunt.	68.a.	Sacerdos iniquus lupus est.	242.b.
Prophetare pastoribus conuenit.	76.b.	Sacerdos Dei & populi internuntius.	257.a.
Prophetarum vox similis tubæ.	77.b.	Sacerdos sit expers criminis.	257.b.
Prophetandi munus Deo iubente non fugendum.	90.b.	Sacerdos si omnia bene agat, & circa subditos diligentem custodiam non adhibeat, dampnabitur.	263.b.
Prosperitas mundi non diuturna.	38.a.	Sacerdos est custos legis.	264.b.
Prosperitas mundi timenda.	171.a.	Sacerdotes cur vulgo despici.	264.b.
Prosperitas impiorum non diuturna.	270.b.	Sacerdotes per Christum purgati.	268.b.
Prouidentia Dei non neganda.	43.a.item 197.b.	Decimæ Sacerdotibus non subtrahendæ.	269.b.
Psalmi quindecim graduum qui.	54.b.	Sacra religiosè tractanda.	197.a.
Psalmus quid.	192.a.	Item Sacramenta.	261.a.
Pudicitiam inter epulas seruare difficile.	140.a.	Sacrificia coacta non sunt Deo accepta.	101.a.

Q

Q uadrans Euangelicus nulla vñquam pœna soluendus.	80.a.
Quadriga mysticè quid.	169.a.
Quadrigæ Dei aduersus impios.	189.a.
Quadriga Euangelica.	231.a.
Consuetudines Quæstuum non commendandæ.	40.b.

R

R Abba metropolis filiorum Ammon.	83.b.
Rabba, grande peccatum.	ibid.
Rechabitarum religiosa constantia.	87.
Mali Reges nullam auctoritatem conferunt prophetæ.	79.a.
Regula notanda de verbis propheticis.	140.
Resurreccio Christi est causa nostræ resurrectionis.	19.b.
Reuelatio diuina fit tribus modis.	116.a.
Rex Assyriorum à filiis occiditur.	164.b.
Riuialis patris, filius non erit.	86.a.
Romanum imperium ferro simile.	231.a.
Rota mystica quatuor facierum.	231.a.
Rubigo quid.	54.a.& 56.a.

S

S Aba, conuertens.	204.b.
Sabath., virga.	219.b.
Sabæi, conuertentes, seu clamantes & eloquentes.	191.b.

Sacerdos reuerenter est audiendus.	12.b.
Sacerdoti scientia est necessaria.	13.a.
Inconuenientius est Sacerdotem peccare quam laicum.	15.a.
Sacerdotes ad iudicium prouocantur.	16.a.
Sacerdotes panem comedunt lugentium mortuum.	29.b.
Sacerdotes vitulis aureis Ieroboam, æreos supposuerunt.	35.a.
Sacerdotes dolosi.	40.b.
Sacerdotes lugeant diuini cultus neglectum, non sua damna.	57.b.
Sacerdotum est orare pro aliis.	58.b.
Intercessio Sacerdotum necessitatis tempore est requirenda.	64.b.
Sacerdotum inuercundia.	86.b.
Sacerdotia lucri gratia non ambienda.	97.b.
Sacerdotes Iudaico regno præfecti.	208.b.
Sacerdotum est scire legem Domini.	214.a.
Sacerdos dispensator est legis.	235.a.& b.
Sacerdos iniquus lupus est.	242.b.
Sacerdos Dei & populi internuntius.	257.a.
Sacerdos sit expers criminis.	257.b.
Sacerdos si omnia bene agat, & circa subditos diligentem custodiam non adhibeat, dampnabitur.	263.b.
Sacerdos est custos legis.	264.b.
Sacerdotes cur vulgo despici.	264.b.
Sacerdotes per Christum purgati.	268.b.
Decimæ Sacerdotibus non subtrahendæ.	269.b.
Sacra religiosè tractanda.	197.a.
Item Sacramenta.	261.a.
Sacrificia coacta non sunt Deo accepta.	101.a.
Sacrificium de alieno non faciendum.	143.a.
Sacrificia veteris legis imperfecta.	152.b.
Salathiel, petitio Dei.	200.b.
Salmana Princeps Madianitarum, quem Gedeon interfecit.	37.a.
Salus populi non nisi in Deo.	45.b.
Sancti montibus, seculares collibus comparentur.	35.b.
Sancti simul cum Deo impios iudicabunt.	72.b.
Sanctis impiorum cedit conflictatio.	201.b.
Sapiens propriè dicitur, qui sapore diuinorum & experimento diuinæ sapientiæ, virtutis, & bonitatis accepit notitiam.	51.a.
Qui inter sapientes est humilior, inter sapientes est sapientior.	55.a.
Spiritus sanctus ostiarius est sacra Scriptura.	52.a.
Spiritus sanctus datur Noui Testamenti sanctis non partitus.	61.a.
Spiritus sancti illuminatio melle est dulcior.	73.b.
Scientiæ philosophicæ in obsequium fidei sunt adhibendæ.	147.a.
Scripture sacrae septem sunt studia.	227.a.
Sebaste olim dicta Samaria.	116.
Sedecias iuramentum violavit.	207.a.
Semei, audi mi, vel audi me, vel auditio mea.	250.b.
Sennaar, fætor dentium.	230.b.
Quinque Sensus exteriores & quinque interiores.	237.b.
Quinque Sensus portæ sunt animæ.	119.b.
Sententia Dei irreuocabilis.	199.a.
Sermo Domini in se factus non est.	53.b.
Serpentem æneum Iosias confregit.	194.a.
Senni	

Index rerum.

Seruū officium,	88.b.	Titulus duplex, s̄enuntiationis propheticæ & inspirationis.	1.a.
Setim quid.	152.a.	Tobias, bonus Domini.	232.a.
Sibilus quid.	243.b.	Non consurget duplex Tribulatio, multipliciter exponitur.	163.a.
Sidon, venatio.	238.a.	Tribulatio septima iustis non inferenda.	205.b.
Simulachra duplicitate dicuntur muta.	185.b.	Tribulatio præsentis temporis si qua est, breuis	145.b.
Sitis peccati, bonorum omnium siti damnatur.	15.b.	In Tribulatione, coniugio non inferiendum.	251.a.
Sobna, dimittens vel diuerticulum.	13.a.	Igne Tribulationis iusti probantur.	252.b.
Socrates Phædonem de luponari in academiam transtulit, & honestissimum fecit.	2.a.	Trinitatis mysterium circa Christum emicuit.	148.a.
Solemnitates Iudæorum non tantum euacuatæ sunt ac mortuæ, sed & nociuæ atque mortiferæ,	7.a.	Tristes cur caput moueant.	170.b.
Solicitude nimia dissipatur à Deo.	82.b.	Tristitia propter Deum patienter ferenda.	190.b.
Somniis non innitendum.	242.b.	Tristitia valetudinem laedit.	118.a.
Sophonias, visitatio Domini.	232.a.	Tristitia somnum parit.	125.a.
Sophonias commendatur à genere & à nomine,	193.a. & b.	Tristitia paulatim cor consumitur.	182.a.
Sophonias, specula, vel arcanum Domini.	193.b.	Tyrannus leo in subditos.	245.a.
Sortes mittere quid.	125.b.	Tyrannorum minæ non sunt anxiæ timendæ.	111.a.
Spiritualia gratis exhibenda.	143.a.	Tyrannis principium execranda.	141.b.
Spirituales à secularibus reputantur insani.	30.b.	Tyrannorum læta semper sunt parentalia.	173.b.
Spiritus vis est animæ, mente inferior.	227.a.	Tyrannus diuina potestate abutitur.	221.b.
Spiritus est vehiculum vitæ & virtutis.	45.b.	Tytus, angustia.	238.a.
Spiritus fluit cum impetu.	67.b.		
Spiritus datur perfectè ad tria.	67.b.		
Spiritus pro ira,	231.b.		
Spuma significat superbiam.	35.a.		
Stannum metalla conseruat, ne adurantur.	228.a.		
Stare in via Dei, retrocedere est.	35.b.		
Stipula peccatores significat.	120.b.		
Struthio nec suis ovis parcit.	12.a.		
Stultitia peccatoris reuelatur in pœna.	6.b.		
& 7.a.			
Stulus quid.	30.a.		
Subfannatio est despicio cum contractione naris.	25.		
Superbia à Deo deprimuntur.	87.a.		
Superbia bonis operibus infidiatur ut pereant.	95.a.		
Superbia Deo exosa.	103.a.		
Superbia feroce facit.	180.b.		
Superbia instabilis.	ibid.		
Superborum humiliatio.	244.		
Supersticio est religio supra modum seruata.	133.b.		
Synagoga significata per mulierem fornicatam.	2.a.		

T

T emplum Dei multipliciter sanctum.	267.b.
Temporale nequit esse causa æterni.	258.a.
Tentatio sanctos tangit, sed non inuoluit.	163.a.
Teraphin idem est quod figura.	11.a.
Vtiusque Testamenti conuenientia.	253.b.
Thabor est mons in Galilæa rotundus & sublimis.	16.a.
Thabor, veniens lumen.	ibid.
Tharsis quandoque mare significat.	124.b.
Thesbi, conuersio.	271.b.
Thymiana ex quatuor aromatibus componebatur, stacte videlicet, & onycha, galbano, & thurelucidissimo.	14.b.
Tinea cui potissimum vestimento insideat.	18.a.

Titulus duplex, s̄enuntiationis propheticæ & inspirationis.	1.a.
Tobias, bonus Domini.	232.a.
Non consurget duplex Tribulatio, multipliciter exponitur.	163.a.
Tribulatio septima iustis non inferenda.	205.b.
Tribulatio præsentis temporis si qua est, breuis	145.b.
In Tribulatione, coniugio non inferiendum.	251.a.
Igne Tribulationis iusti probantur.	252.b.
Trinitatis mysterium circa Christum emicuit.	
Tristes cur caput moueant.	170.b.
Tristitia propter Deum patienter ferenda.	190.b.
Tristitia valetudinem laedit.	118.a.
Tristitia somnum parit.	125.a.
Tristitia paulatim cor consumitur.	182.a.
Tyrannus leo in subditos.	245.a.
Tyrannorum minæ non sunt anxiæ timendæ.	111.a.
Tyrannis principium execranda.	141.b.
Tyrannorum læta semper sunt parentalia.	173.b.
Tyrannus diuina potestate abutitur.	221.b.
Tytus, angustia.	238.a.

V

V asa desiderabilia, Prædicatores & Doctores.	
	167.a.
Væs terræ qui sint.	128.b.
Ventus quid.	41.a.
Ventum pascere quid.	ibid.
Ventus meridionalis corpori officit.	ibid.
Verbum Dei est factuum.	1.a.
Studium Verbi Dei aratrum est cordis.	72.b.
Verbum Dei est pabulum animæ.	116.
Verbum Dei est cum amore notitia.	124.a.
Verbum Dei auctoritatem habet.	ibid.
Verbum Dei cum gemitu annuntiadum.	ibid.
Verbum Dei vnum est.	134.a.
Verbum Domini, clypeus est fidelium.	165.b.
Verbum vei gladius est spiritus.	240.b.
Veritatem annuntiantibus obsistunt pseudepiscopi.	105.b.
Veritas est rectitudo sola mente perceptibilis.	
Ansel.	12.a.
Impugnator Veritatis pullus est daemonis.	84.b.
Veritas malè audit.	88.a.
Veritas paupertatem, mendacium diuitias parit.	153.b.
Veritatis cognitio concupiscentiam minuit.	165.b.
Veritatis & falsitatis bellum irreconciliabile.	179.a.
Veriratis semper firma confessio.	204.b.
Vestis peregrina quadrupliciter.	196.b.
Vestium luxus damnandus.	101.b.
Victima pacificorum in diem tertium reseruari non debuit.	93.b.
Vineæ pulchra significatio.	50.b.
Vinum incentiuum est libidinis.	102.b.
Vinum pellit formidinem.	241.b.
Vir vxori fidem non violat.	266.b.
Vir vxorem suam derelinquens, alteri non nubat.	10.b.
Prius extirpanda sunt vitia, ut virtutes inserantur.	36.b.

Vtioni

Index rerum.

Vltioni diuinæ nulla obſtare potest fortitudo.

91.a.	
Vlulatus pœnitentium est.	56.b.
Volupuosi locutis similes.	173.a.
Voluntas Dei nunquam iniusta.	259.b.
Voluntas mala damnable, non tantum opus.	
35.a.	
Voluntati diuinæ nihil obſtitit.	235.b.
Vorator à templo arceatur.	195.b.
Votifragorum impietas.	102.b.
Vouere voluntatis est, reddere necessitatis.	
129.a.	
Nihil ita ſequit ſicut vifa, raptis catulis.	46.a.
Vifa interdicta.	108.a.

X

X Enocrates laudatur, qui Polemonem luxuriosissimum mutauit in sapientissimum Philosophorum.

222.

Z

Zacharias, memoria Domini.	218.b.
Zelus quid.	221.b.& 161.a.
Zelus magnus.	231.a.
Zorobabel tranſulit regnum filiorum Iudaï ad sacerdotes.	112.a.
Zorobabel, huuius expositus.	209.b.

F I N I S.

PRIVILEGE DU ROY.

O V Y S par la grace de Dieu, Roy de France & de Navarre, à Nos amez & feaux Conseillers, les Gens tenans nos Cours de Parlements, Maistres des Reuestes ordinaires de nostre Hostel, Baillijs, Seneschaux, Preuofts, leurs Lieutenants, & à tous autres de nos Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut : Nostre cher & bien Amé JEAN - ANTHONIE HUGUETAN, le fils, Marchand Libraire à Lyon, Nous a fait remonster qu'il desireroit imprimer les *Oeuvres D'Albert le Grand*, ce qu'il ne pent faire sans grand frais, desquels il craindroit d'estre frustré s'il n'auoit Nos lettres sur ce necessaires, lesquelles il nous a tres-humblement suppliés de luy accorder. A CES CAUSES, Nous auons permis & permettons par ces presentes, à l'Exposant d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de nostre obeyssance ledit liure, en vn ou plusieurs Volumes, en telles marques, en tel Caractaire, & autant de fois qu'il voudra, durant vingt ans entiers & accomplis, à compter du iour que chaque Volume sera acheué d'imprimer pour la premiere fois : & faisons tres-expresses defences à toutes personnes de quelle qualité & condition qu'elles soyent de l'imprimer, faire imprimer, vendre ny debiter en aucun lieu de nostre obeyssance soubs pretexte d'augmentation, correction, changement de tiltre, fausses marques ou autrement, en quelque sorte & maniere que ce soit, sans le consentement de l'Exposant ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de quinze mille liures d'amande, payables par chacun des Contrevenans, & applicables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hostel Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant, de confiscation des Exemplaires contrefaict, & de tous depens dommages & interets, à condition qu'il fera mis deux Exemplaires dudit Liure en nostre Bibliotheqne publique, & vn à celle de nostre tres-cher & Feal le Sieur Seguier Cheualier, Chancelier de France, auant que l'exposer en vente à peine de nullités des presentes. Du contenu desquelles Nous voulons que vous fassiez iouit plainement & paisiblement l'Exposant, ou ceux qui auront son droit, empeschant qu'il ne leur soit donné aucun empeschement, Voulons aussi qu'en mettant au commencement ou à la fin de chasque Volume dudit Liure, vn Extract des presentes, elles soient duëment signifiées, & que foy y soit adioustée & aux coppies, collationnées par lvn de nos Amez & feaux Conseillers & Secretaires, comme à l'Original. Mandons au premier Nostre Huissier ou Sergeant sur ce requis, de faire pour l'execution d'icelles, tous exploits necessaires sans demander autre permission. CARTEL EST NOSTRE PLAISIR, nonobstant Clameur de Haro, Chartre Normande, & autres lettres à ce contraires. Donné à Paris le neuvième iour de Nouembre, l'an de grace mil six cens quarante-quatre, & de nostre Regne le second.

Signé par le Roy en son Conseil.

CON R A R T.

Ledit Huguetan a assiégi au susdit Priuilege Claude Proft, Pierre & Claude Rigaud, Freres, & Hierosme de la Garde, pour en iouyr avec luy durant le tems porté par iceluy, conformément à leur Scrit du 7. Fevrier 1644.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 2. Aoüst 1650.

uer. 159.
Extenſio fit in penalibus, quando pena impunitur ipso tunc.

num. 160.
Extenſio fit in penalibus quatenus verborum proprietas pati-

ter, num. 161.

Extenſio fine dubio denegatur ex identitate rationis in pena-

libus, & correctoris simul, num. 162. Licet alij contra, nu-

mer. 163.
Extenſio in penalibus quando fit, & quando non, vide plures

caseris remissione pojtis, num. 164. & 165.

Extenſio non fit in penalibus, Decim I. factum, 144

E §. in penalibus, num. 6. 9. & 26. in fine, ff. de regulis iuris, & ibi etiam Cagnoi. num. 1. hanc regulam pluribus Do-

citorum autoritatibus, & rationibus comprobatur Aymo.

aff. a antiqui. tempor. par. 4. in principio numeri 47. in fine, perfic.

contrarium, quod immo, vbi etiam respondet contrariis, le-

gatiorum de veriori, & communi Doctorum sententia *

igitas de criminis leſa maiest. libro terro, tit. 1. numer. quarto.

Vbi dixit, quod lex quantumcumque sit favorabilis. Vbi

amen est apposita pena, reputatur odiosa, & ideonon

strendenda. Nicol. Euerard. qui plures pro hac conclu-

sione adducit concordantes in loco à ratione legis larga,

num. 6; Mandot. in addit. ad Roman. conf. 2. 3. 4. in p. additione, & verific. nisi dicas, vbi restatur de magis communi Doct. *

Ionded. conf. 95. & 99. & seqq. libro primo, & pro hac

conclusione faciunt latè deduccta per Villagut. in tractat.

e extenſione legum, rubr. de extenſione I. penalis respectu mer-

ane, numero primo, & seqq. Vbi alii pluribus & Doctorum

authoritatibus, & ratione, hac conclusio comprobatur,

& numer. 5. & seq. Vbi proponit contrarium, & illi re-

pondet.

Ratio praecedentis conclusionis sumitur ex alia com-

nuni conclusione, de qua dixi supra in tit. de delictis, &

jen. queft. 18. num. 7. quod scilicet pena non habet lo-

cum nisi in caſu à iure expreſſo.

Contrarium quod etiam in penalibus ex identitate

rationis sit licita extenſio, voluisse videtur Nicol. Euerar.

ius resuſtato. capa principal, & numer. 5. & num. 54.

Extenſio, quando verba, & iuris, & ad eadem ratio,

neſcubit aliqua ratio rettingendi, & num-

er. 1. & 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100. & 101. & 102. & 103. & 104. & 105. & 106. & 107. & 108. & 109. & 110. & 111. & 112. & 113. & 114. & 115. & 116. & 117. & 118. & 119. & 120. & 121. & 122. & 123. & 124. & 125. & 126. & 127. & 128. & 129. & 130. & 131. & 132. & 133. & 134. & 135. & 136. & 137. & 138. & 139. & 140. & 141. & 142. & 143. & 144. & 145. & 146. & 147. & 148. & 149. & 150. & 151. & 152. & 153. & 154. & 155. & 156. & 157. & 158. & 159. & 160. & 161. & 162. & 163. & 164. & 165. & 166. & 167. & 168. & 169. & 170. & 171. & 172. & 173. & 174. & 175. & 176. & 177. & 178. & 179. & 180. & 181. & 182. & 183. & 184. & 185. & 186. & 187. & 188. & 189. & 190. & 191. & 192. & 193. & 194. & 195. & 196. & 197. & 198. & 199. & 200. & 201. & 202. & 203. & 204. & 205. & 206. & 207. & 208. & 209. & 210. & 211. & 212. & 213. & 214. & 215. & 216. & 217. & 218. & 219. & 220. & 221. & 222. & 223. & 224. & 225. & 226. & 227. & 228. & 229. & 230. & 231. & 232. & 233. & 234. & 235. & 236. & 237. & 238. & 239. & 240. & 241. & 242. & 243. & 244. & 245. & 246. & 247. & 248. & 249. & 250. & 251. & 252. & 253. & 254. & 255. & 256. & 257. & 258. & 259. & 260. & 261. & 262. & 263. & 264. & 265. & 266. & 267. & 268. & 269. & 270. & 271. & 272. & 273. & 274. & 275. & 276. & 277. & 278. & 279. & 280. & 281. & 282. & 283. & 284. & 285. & 286. & 287. & 288. & 289. & 290. & 291. & 292. & 293. & 294. & 295. & 296. & 297. & 298. & 299. & 300. & 301. & 302. & 303. & 304. & 305. & 306. & 307. & 308. & 309. & 310. & 311. & 312. & 313. & 314. & 315. & 316. & 317. & 318. & 319. & 320. & 321. & 322. & 323. & 324. & 325. & 326. & 327. & 328. & 329. & 330. & 331. & 332. & 333. & 334. & 335. & 336. & 337. & 338. & 339. & 340. & 341. & 342. & 343. & 344. & 345. & 346. & 347. & 348. & 349. & 350. & 351. & 352. & 353. & 354. & 355. & 356. & 357. & 358. & 359. & 360. & 361. & 362. & 363. & 364. & 365. & 366. & 367. & 368. & 369. & 370. & 371. & 372. & 373. & 374. & 375. & 376. & 377. & 378. & 379. & 380. & 381. & 382. & 383. & 384. & 385. & 386. & 387. & 388. & 389. & 390. & 391. & 392. & 393. & 394. & 395. & 396. & 397. & 398. & 399. & 400. & 401. & 402. & 403. & 404. & 405. & 406. & 407. & 408. & 409. & 410. & 411. & 412. & 413. & 414. & 415. & 416. & 417. & 418. & 419. & 420. & 421. & 422. & 423. & 424. & 425. & 426. & 427. & 428. & 429. & 430. & 431. & 432. & 433. & 434. & 435. & 436. & 437. & 438. & 439. & 440. & 441. & 442. & 443. & 444. & 445. & 446. & 447. & 448. & 449. & 450. & 451. & 452. & 453. & 454. & 455. & 456. & 457. & 458. & 459. & 460. & 461. & 462. & 463. & 464. & 465. & 466. & 467. & 468. & 469. & 470. & 471. & 472. & 473. & 474. & 475. & 476. & 477. & 478. & 479. & 480. & 481. & 482. & 483. & 484. & 485. & 486. & 487. & 488. & 489. & 490. & 491. & 492. & 493. & 494. & 495. & 496. & 497. & 498. & 499. & 500. & 501. & 502. & 503. & 504. & 505. & 506. & 507. & 508. & 509. & 510. & 511. & 512. & 513. & 514. & 515. & 516. & 517. & 518. & 519. & 520. & 521. & 522. & 523. & 524. & 525. & 526. & 527. & 528. & 529. & 530. & 531. & 532. & 533. & 534. & 535. & 536. & 537. & 538. & 539. & 540. & 541. & 542. & 543. & 544. & 545. & 546. & 547. & 548. & 549. & 550. & 551. & 552. & 553. & 554. & 555. & 556. & 557. & 558. & 559. & 560. & 561. & 562. & 563. & 564. & 565. & 566. & 567. & 568. & 569. & 570. & 571. & 572. & 573. & 574. & 575. & 576. & 577. & 578. & 579. & 580. & 581. & 582. & 583. & 584. & 585. & 586. & 587. & 588. & 589. & 590. & 591. & 592. & 593. & 594. & 595. & 596. & 597. & 598. & 599. & 600. & 601. & 602. & 603. & 604. & 605. & 606. & 607. & 608. & 609. & 610. & 611. & 612. & 613. & 614. & 615. & 616. & 617. & 618. & 619. & 620. & 621. & 622. & 623. & 624. & 625. & 626. & 627. & 628. & 629. & 630. & 631. & 632. & 633. & 634. & 635. & 636. & 637. & 638. & 639. & 640. & 641. & 642. & 643. & 644. & 645. & 646. & 647. & 648. & 649. & 650. & 651. & 652. & 653. & 654. & 655. & 656. & 657. & 658. & 659. & 660. & 661. & 662. & 663. & 664. & 665. & 666. & 667. & 668. & 669. & 670. & 671. & 672. & 673. & 674. & 675. & 676. & 677. & 678. & 679. & 680. & 681. & 682. & 683. & 684. & 685. & 686. & 687. & 688. & 689. & 690. & 691. & 692. & 693. & 694. & 695. & 696. & 697. & 698. & 699. & 700. & 701. & 702. & 703. & 704. & 705. & 706. & 707. & 708. & 709. & 710. & 711. & 712. & 713. & 714. & 715. & 716. & 717. & 718. & 719. & 720. & 721. & 722. & 723. & 724. & 725. & 726. & 727. & 728. & 729. & 730. & 731. & 732. & 733. & 734. & 735. & 736. & 737. & 738. & 739. & 740. & 741. & 742. & 743. & 744. & 745. & 746. & 747. & 748. & 749. & 750. & 751. & 752. & 753. & 754. & 755. & 756. & 757. & 758. & 759. & 760. & 761. & 762. & 763. & 764. & 765. & 766. & 767. & 768. & 769. & 770. & 771. & 772. & 773. & 774. & 775. & 776. & 777. & 778. & 779. & 780. & 781. & 782. & 783. & 784. & 785. & 786. & 787. & 788. & 789. & 790. & 791. & 792. & 793. & 794. & 795. & 796. & 797. & 798. & 799. & 800. & 801. & 802. & 803. & 804. & 805. & 806. & 807. & 808. & 809. & 810. & 811. & 812. & 813. & 814. & 815. & 816. & 817. & 818. & 819. & 820. & 821. & 822. & 823. & 824. & 825. & 826. & 827. & 828. & 829. & 830. & 831. & 832. & 833. & 834. & 835. & 836. & 837. & 838. & 839. & 840. & 841. & 842. & 843. & 844. & 845. & 846. & 847. & 848. & 849. & 850. & 851. & 852. & 853. & 854. & 855. & 856. & 857. & 858. & 859. & 860. & 861. & 862. & 863. & 864. & 865. & 866. & 867. & 868. & 869. & 870. & 871. & 872. & 873. & 874. & 875. & 876. & 877. & 878. & 879. & 880. & 881. & 882. & 883. & 884. & 885. & 886. & 887. & 888. & 889. & 890. & 891. & 892. & 893. & 894. & 895. & 896. & 897. & 898. & 899. & 900. & 901. & 902. & 903. & 904. & 905. & 906. & 907. & 908. & 909. & 910. & 911. & 912. & 913. & 914. & 915. & 916. & 917. & 918. & 919. & 920. & 921. & 922. & 923. & 924. & 925. & 926. & 927. & 928. & 929. & 930. & 931. & 932. & 933. & 93

A micrograph showing a cell nucleus with a prominent nucleolus.

18.

卷之三

2.666

10

60